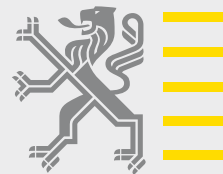

vrind 2008

Vlaamse Regionale Indicatoren

Vlaamse overheid

VRIND is een uitgave van de Studiedienst van de Vlaamse Regering.

De Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) is een agentschap binnen de Vlaamse overheid. Hij verricht op wetenschappelijk onderbouwde en onafhankelijke wijze studies over demografische, sociaal-maatschappelijke en macro-economische thema's, vertrekkende vanuit een beleidsrelevante vraagstelling. De Studiedienst heeft tevens een coördinerende rol op het gebied van de monitoring van de algemene omgeving voor het Vlaamse beleid.

Hij heeft een ondersteunende rol ten aanzien van andere beleidsdiensten die vragen hebben over statistiek, survey en toekomstverkenningen als techniek en bij praktische vraagstukken.

De Studiedienst is tevens de draaischijf voor vraag en aanbod van openbare statistieken over Vlaanderen.

VRIND is ook te raadplegen via de website (<http://aps.vlaanderen.be/index-publicaties.htm#vrind>).

De reeksen uit deze publicatie en de metadata zijn daar terug te vinden via de rubriek Cijfers (http://aps.vlaanderen.be/statistiek/cijfers/stat_cijfers.htm).

STUDIEDIENST VAN DE VLAAMSE REGERING

Boudewijnlaan 30 bus 23, 1000 Brussel

Tel. 02 553 52 07

Fax 02 553 58 08

E-mail svr@dar.vlaanderen.be

Bestellingen

<http://publicaties.vlaanderen.be>

Depotnummer: D/2008/3241/140

ISBN 978-90-403-0277-0

Nur 781

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Josée Lemaitre, administrateur-generaal

GRAFISCHE VORMGEVING EN OPMAAK

perplex | Aalst

DRUK EN AFWERKING

Drukkerij Hendrix, Peer

Dit rapport is gedrukt op chloorvrij milieuvriendelijk papier.

Andere publicatiereeksen Studiedienst van de Vlaamse Regering.

- *Conjunctuurnota*: geeft tweemaal per jaar een situatieschets van de Vlaamse economie aan de hand van kengetallen.
- *Handleidingen*: met praktische tips rond kwaliteit surveyonderzoek, statistiek, toekomstverkenningen, ...
- *SVR-Rapporten*: behandelen een beleidsgerichte (specifieke) vraagstelling die kort wordt gekaderd, waarbij de gebruikte data en analysetechnieken worden beschreven en resultaten worden voorgesteld.
- *SVR-Studies*: behandelen een (ruimere) beleidsgerichte vraagstelling gekaderd aan de hand van een internationale literatuurstudie en empirisch onderzoek, waarbij de gebruikte data en analysetechnieken worden beschreven en resultaten worden voorgesteld samen met beleidsrelevante conclusies en aanbevelingen voor Vlaanderen.
- *SVR-Technisch Rapporten*: omvatten de basisdocumentatie omtrent surveys, steekproeftrekkingen, databanken gebaseerd op ambtelijke registratiegegevens, projecties, ...
- *Vlaanderen Gepeild*: is een tweemaal per jaar congresboek met resultaten van wetenschappelijk onderzoek betreffende waarden, houdingen en gedragingen van Vlamingen.
- *Vlaanderen in cijfers*: een vouwfolder waarin jaarlijks een aantal kerncijfers voor Vlaanderen worden gebundeld.

Alle SVR-publicaties zijn downloadbaar via de website (<http://aps.vlaanderen.be/index-publicaties.htm>).

Woord vooraf

VRIND ZIT DIT JAAR IN EEN NIEUW KLEEDJE. Minder zichtbaar, maar daarom niet minder belangrijk is de gewijzigde procedure voor de realisatie van dit rapport. In de gewijzigde context van Beter Bestuurlijk Beleid (BBB) drongen de departementen en de kabinetten aan om nauwer bij de keuze en duiding van de indicatoren betrokken te worden. Vermits VRIND een algemene beleidsmonitor wil zijn voor de ganse Vlaamse overheid werden de beleidsraden van de verschillende ministeries ingeschakeld om de set van indicatoren vast te leggen. Het Vlaamse regeerakkoord en de beleidsbrieven bleven bij de selectie van de indicatoren het referentiekader. De regie en de eindredactie van de publicatie bleven in handen van de Studiedienst van de Vlaamse Regering.

DE GEWIJZIGDE AANPAK heeft weinig of geen effect gehad op de structuur van de publicatie vermits deze de voorbije jaren reeds was afgestemd op de dertien ministeries. Na een algemene situering en aanzet tot synthese wordt eerst de omgeving, waarin de Vlaamse overheid werkzaam is, in kaart gebracht. Dit gebeurt aan de hand van drie *contextanalyses*: cultureel-maatschappelijk, macro-economisch en demografisch.

Per beleidsdomein schetsen de indicatoren in de verschillende hoofdstukken de belangrijkste resultaten en effecten die kunnen worden waargenomen. Effectmeting is uiteraard zeer moeilijk. Het ligt niet voor de hand om zuivere effecten van het beleid in beeld te krijgen. Veelal hebben verschillende actoren en omstandigheden impact op de beoogde maatschappelijke effecten. We willen daarom waarschuwen om vastgestelde ontwikkelingen rechtstreeks aan het beleid te koppelen. In principe beschrijft VRIND geen interne processen. In grote lijnen worden wel ingezette middelen en resultaten van het overheidsoptreden geschetst.

VRIND IS EEN OPVOLGINGSINSTRUMENT. Dit jaar is ervoor geopteerd om – waar mogelijk – de evolutie van het voorbije decennium in beeld te brengen. Tevens worden situaties in Vlaanderen zoveel als mogelijk internationaal vergeleken. Vermits gegevens over andere regio's - op enkele domeinen na - niet beschikbaar zijn, vergelijken we Vlaanderen met de andere gewesten en andere EU-lidstaten.

ZOALS VORIG JAAR hebben we in de inleiding van de hoofdstukken enkele figuren opgenomen die in één oogopslag aangeven wat er op een bepaald domein of in een bepaalde sector aan de hand is. Ze zijn bedoeld als eerste globale tendens en hopelijk ook als aanzet voor de lezer om verder in de hoofdstukken te grasduinen. Twee soorten rasterfiguren zijn opgenomen: momentopnames en evoluties. Bij een momentopname wordt de situatie op een bepaald ogenblik geschetst. Cijfers voor Vlaanderen of bepaalde doelgroepen worden daarbij vergeleken met een vooropgezette norm, doelstelling of met federale of internationale cijfers (index = 100). Evoluties geven ontwikkelingen op een bepaald beleidsdomein aan. Door het meest recente cijfer af te zetten ten opzichte van het startjaar (index = 100) is snel duidelijk of de evolutie al dan niet gunstig is. Voor domeinen waar duidelijke normen of gekwantificeerde doelstellingen zijn vastgelegd, hebben we een scorekaart opgenomen waarbij de kleuren de stand van zaken aangeven.

DE REALISATIE VAN DEZE EDITIE is – nog meer dan in het verleden – een coproductie tussen medewerkers van de Studiedienst en beleidsondersteuners in de departementen en agentschappen. Hun medewerking is noodzakelijk om tot een kwaliteitsvol en gedragen product te komen. Het past dan ook hen hier uitdrukkelijk voor te bedanken.

Luk Bral

VRIND-coördinator

Medewerkers

Medewerkers Studiedienst van de Vlaamse Regering

Projectcoördinatie Luk Bral

Situering en synthese Luk Bral

Algemeen referentiekader

sociaal-culturele context Luk Bral

macro-economische context Thierry Vergeynst

demografische context Edwin Pelfrene,
Martine Corijn,
Edith Lodewijckx,
Paul Willems

Goed besturen

financiën en begroting Dirk Festraets

personeel Dirk Moons

communicatie Pieter De Maesschalck

Meer ondernemen

economie Thierry Vergeynst

wetenschap en technologie Edwin Pelfrene

Meer werkgelegenheid

werkgelegenheid Myriam Vanweddungen

sociale economie Jo Noppe

Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven Dirk Festraets

Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar

gezondheid Dirk Smets

welzijn Dirk Moons

armoede Jo Noppe,
Peter Anaf

Gaan voor kwaliteit en participatie

cultuur en jeugd Guy Pauwels

sport Guy Pauwels

media Marie-Anne Moreas

Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit

lokale besturen Dirk Festraets,
Dirk Moons

stedenbeleid Hilde Schelfaut

inburgering en diversiteit Jo Noppe

Verkeersveiligheid, bereikbaarheid en mobiliteit voor iedereen

Veerle Beyst,
Pieter De Maesschalck

Een betaalbare woning en voor iedereen een rechtszekere ruimtelijke ordening

ruimtelijke ordening Greta Sienap
huisvesting Greta Sienap
monumenten en landschappen Greta Sienap

Een duurzaam milieu, natuur- en energiebeleid

leefmilieu en natuur Veerle Beyst
energie Dirk Smets

Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

landbouw Dirk Smets
plattelandsbeleid Hilde Schelfaut

Vlaanderen in Europa, in de wereld

buitenlands beleid en internationale samenwerking Myriam Vanweddingen
toerisme Pieter De Maesschalck
internationaal ondernemen Thierry Vergeynst

Technische en administratieve ondersteuning

Guy De Smet, Nancy Jadoul, Naomi Plevoets, Charly Potlout,
Eric Roebben, Georneth Santos, Caroline Temmerman,
Lieven Van der Elst, Karina Van De Velde
Cartografie: Greta Sienap

Medewerkers uit de Vlaamse overheids- en andere instellingen

Algemeen referentiekader

Marie-Thérèse Donny, FOD Economie, Bestuur Statistiek en Economische Informatie, Dienst Tellingen
Roger Vanrenterghem, FOD Economie – Afdeling ICT
Paul Van Herck, FOD Economie, Bestuur Statistiek en Economische Informatie, Dienst Tellingen
Johan Surkeyn, wetenschappelijk medewerker Interface Demography VUB.

Goed besturen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Wouter De Boeck

FB: Tom van Laere, Pieter De Cuyper, Wim Van den Bossche
INR: Hervé Sauvenière, Claude Modart
BZ: Gijs Martens, Ellen Vermoessen, Nathalie Van Neck
DAR, Gelijke Kansen: Ingrid Pelssers
DAR, Contactpunt Vlaamse Infolijn: Karl Vogels, Leonie Van Uffelen
DAR, afdeling Communicatie: Kristien Verbraecken, Brigitte Rombaut

Meer ondernemen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Pierre Verdoodt

EWI: Pascale Dengis, Greta Vervliet, Peter Viaene, Koen Waeyaert
OND: Patricia Coeckaerts, Floriaan Vossen
SOOI: Koenraad Debackere, Wolfgang Glänzel, Dani Vandepoel
VRWB: Daniëlle Raspoet, Elke Smits

Meer werkgelegenheid

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Lieven Van Wichelen

OV: Ludo Vlaminckx

WSE, afdeling Werkgelegenheidsbeleid: Faiza Djait, Willem De Klerck, Marleen Jacobs, Erik Samoy

SERV: Ria Bourdeaud'hui, Frank Janssens, Stephan Vanderhaeghe

Steunpunt WSE: Mieke Booghmans, Wim Herremans, Eef Stevens, Maarten Tielens, Wouter Vanderbiesen, Annick Van Woensel

VDAB: Francis Holderbeke, Bert Serroyen, Bart Van Schel

Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Isabelle Erauw

OV: Tine Debruyne, Linda De Kock, Vincent De Loof, Liës Feyen, Hilde Goeman, Nicole Goubert, Johan Krygelmans, Guy Stoffelen, Leen Vandeputte, Raymond Van de Sijpe, Ann Van Driessche, Floriaan Vossen

EPOS: Ronny Masset

Syntra Vlaanderen: Bart Meysmans.

Gezinnen versterken en zorgen voor mekaar

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Joost Bronselaer

Agentschap Jongerenwelzijn: Johan Peeters

Algemene Directie Statistiek: Patrick Lusyne, Geneviève Geenens

Kind en Gezin: Bea Buysse

Steunpunt Algemeen Welzijnswerk: Gerard Van Menxel

Studiedienst Vlaamse Regering: Thierry Vergeynst

Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap: Jan Verbelen

Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid: Herwin De Kind, Heidi Cloots, Lien Braeckeveldt

WVG, afdeling Welzijn en Samenleving: Leen Verbiest, Marijke Enghien

WVG, Kenniscentrum: Joost Bronselaer

Gaan voor kwaliteit en participatie

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Katrien Thienpont

Algemene Directie Statistiek: Guy Brys, Frank Verschaeren, Philippe Dewint, Nicolas Duriau

Belgacom: Jan Margot

BLOSO: Paul Eliaerts

WVG, team Medisch Verantwoord Sporten: Nancy Barette

CJSM, afdeling Media: Tony Verstraete, Saskia Dierickx

CJSM: Wim Bogaert, Katrien De Smet, Geert Elshout, Andy Vandervoort, Christine Van de Steene, Mia De Smedt, Adriaan Heirman,

Katia De Vos, Marleen Serre, Elke Verhaeghe

Ehsal: Jan Colpaert, Marjolein Plompen

Fonds Pascal Decroos: Ides Debruyne

GfK Audimetrie: Ivo Hendrikx

Mediatrix: Frederik Taevernier

NORTV: Jan Van Broeckhoven

Raad voor de Journalistiek: Flip Voets

RTV: Ines Vanbaelen

Telenet: Luc Vanfleteren

TV Vlaanderen: Ilse Lambrechts

tvbrussel: Goedele Geeurickx

TVL: Marijke Nijssen

UGent: prof. Erik Dejonghe

Vlaamse Regulator voor de Media: Ingrid Kools, Dirk Peereman

VMMa: Marie Masureel

VRT: Frank Neuckens, Bernard Dewulf, Daniël Poesmans, Philippe Cieters, Sven Lardon

Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Katie Heyse

ABB, afdeling Lokale en Provinciale Besturen: Petra Desmedt, Gerd Dottermans, Eva Wuyts

ABB, team Stedenbeleid: Stefaan Tubex

ABB, team Inburgering: Annemie Degroote, Gerlinde Doyen

Dexia: Anne-Leen Erauw

Universiteit Hasselt, SEIN: Maarten Van Craen, Kris Vancluysen

VVSG: Mark Vermaercken

Verkeersveiligheid, bereikbaarheid en mobiliteit voor iedereen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Bert De Bondt

Algemene Directie Statistiek: Jan Robben, Rudy Sprengers, Vicky Storms

Vlaams Verkeerscentrum: Stefaan Hoornaert

MOW: Jo Wijnant, Arnaud Verstraete, Bert De Bondt, Wilfried Goossens

BIVV: Peter Silverans, Miran Scheers

VMM-MIRA: Caroline De Geest

NMBS: Luc Antonus

FOD MV: Gilles Labeeuw

SERV: Pieter Deschamps, Dirk Neyts

Een betaalbare woning en voor iedereen een rechtszekere ruimtelijke ordening

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Paul Van Lindt

RWO, Ruimtelijke Planning: Peter Triest

RWO, Agentschap RO Vlaanderen: Isabel Jacobs

RWO, Inspectie: Hubert Bloemen

RWO, Woonbeleid: Veerle Geurts, Lize Haagdorens

RWO, Stedenbouwkundig Beleid en Onroerend Erfgoedbeleid: Els Hofkens

RWO, team Onroerend Erfgoed: Piet Geleyns

VMSW: Peter Van Den Bosch

Een duurzaam leefmilieu, natuur en energiebeleid

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Ludo Vanongeval

VMM: Henk Maeckelberghe, Jasmine Dumollin, Kor Van Hoof, Frank Monsieur, Ralf Eppinger, Ward De Cooman, Natacha Claeys,

Freya Blommaert, Marjory Desmedt, Greet Timmermans, Miet D'Heer

MIRA-team, VMM: Hugo Van Hooste, Bob Peeters, Stijn Overloop, Johan Brouwers

IRCEL-VMM: Frans Fierens

OVAM: Sofie Van den Bulck, Ilse De Win, Maarten De Groof, Gil De Boeck, Thomas Maas

INBO: Johan Peymen, Luc De Bruyn, Kris Decler, Wouter Van Reeth, Geert Sioen, Anik Schneiders

LNE, afdeling Milieu-, Natuur- en Energiebeleid: Ludo Van Ongeval, Pieter Van Vooren, Sofie Luyten

VLM: Koen De Simpelaere, Els Lesage

VITO: Kristien Aernouts

Algemene Directie Statistiek: Vicky Storms

Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Jonathan Platteau

LV, afdeling Monitoring en Studie (AMS): Koen Carels, Jonathan Platteau, Marina Vriesacker, Dirk Van Gijsegem, Tom Van Bogaert

Vlaanderen in Europa, in de wereld

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Koen Jongbloet

IV: Jan Carmans, Bjorn Gelders

Toerisme Vlaanderen: Ingrid Van Hoorebeke, Mia Lammens, Vincent Nijs

Inhoudsopgave

Situering en synthese	13	2.3 Overheidscommunicatie & reguleringsmanagement	61
Stabiël maatschappelijk klimaat	14	Overheidscampagnes	61
Ondernemerschap en werkzaamheid	15	Contactpunt Vlaamse Infolijn (1700)	62
Zorgzaamheid	17	Klachtenbehandeling	62
Leefbaarheid	18	E-government	64
		Reguleringsmanagement	67
1 Algemeen referentiekader	21	3 Meer ondernemen	69
1.1 Sociaal-culturele context	21	3.1 Economie	71
Tevredenheid van de bevolking	21	Competitief ondernemen	71
Zorgen van de Vlamingen	22	Competitieve investeringsratio	77
Sociale samenhang	23	3.2 Wetenschap en technologie	81
De Vlamingen en hun overheden	25	Overheidskredieten voor O&O	81
1.2 Macro-economische context	31	Menselijk potentieel	84
Vlaanderen en de Europese topregio's	31	Output	86
Benchmarkregio's	31		
De BRIC	33	4 Meer werkgelegenheid	91
1.3 Demografische context	36	4.1 Werkgelegenheid	93
Bevolking	36	Anatomie arbeidsmarkt	93
Buitenlandse bevolking	36	Werk	97
Asielzoekers	37	Onevenwichten op de arbeidsmarkt	102
Naturalisatie tot Belg	38	Opleiding en begeleiding	104
Leeftijdsstructuur	39	4.2 Sociale economie	110
Geboorten en vruchtbaarheid	39	Kansengroepen op de arbeidsmarkt	110
Sterfte en levensverwachting	40	Werkvormen sociale economie	112
Bevolkingsgroei	41	Maatschappelijk verantwoord ondernemen	115
Buitenlandse migratie	41		
Binnenlandse migratie	42	5 Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven	119
Huwelijken en echtscheidingen	43	5.1 Kerncijfers	121
Huishoudens	44	Leerlingen	121
		Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest	122
2 Goed bestuur	47	Studenten	123
2.1 Financiën en begroting	49	Personeel	124
Middelenbegroting	49	Budget	126
Uitgabenbegroting	52	5.2 Internationalisering	129
Begrotingssaldo	54	Studenten en docentenmobiliteit	129
Schuld	54	Vreemde talen leren	130
2.2 Het Vlaamse overheidspersoneel	57	5.3 Scholingsgraad	131
Aantal	57		
Kenmerken	58		
Personeels- en loopbaanontwikkeling	59		
Kansengroepen	59		
Ziekteverzuim	60		

5.4	Beleidskracht scholen versterken	133	7.2	Sport	228
	Leeftijd van leerkrachten	133		Sportaanbod	228
	Leerling-leerkrachtratio	134		Sportinfrastructuur	228
	Verloning van leerkrachten	138		Sportclubs en kaderopleiding	228
	Beleids-en ondersteunend personeel	138		Sportkampen en sportklassen	230
	ICT-coördinatoren	138		Sportdiensten en sportraden	231
5.5	Nieuw financieringsbeleid	139		Sportparticipatie	232
	Onderwijsuitgaven	139		Lidmaatschap	233
	Overheidsuitgaven per leerling/student	139		Algemene sportdeelname	235
5.6	Gelijke onderwijskansen	142		Passieve deelname	236
	Buitengewoon onderwijs	142		Attitudes en motieven	237
	Deeltijds onderwijs	142		Jeugdsport	237
	Onthaalklas anderstalige nieuwkomers	143		Topsport	238
	Geïntegreerd onderwijs	143		Gezond sporten	240
	Problematische afwezigheden	143	7.3	Media en ICT	243
	Zittenblijven en schoolse vertraging	144		Media	243
	Resultaten PISA 2006	145	8	Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit	263
5.7	Overgang onderwijs – arbeidsmarkt	147	8.1	Lokale besturen	265
	Onderwijs- en werkstatus van jongeren	147		Financiën en begroting	265
	Wiskunde, natuurwetenschappen en technologie	147		Personeel	276
	Vroege schoolverlaters	148		Mandatarissen	277
5.8	Levenslang leren	149		Houding tegenover lokale besturen	278
	Volwassenenonderwijs	149		Burgerbetrokkenheid	279
	Begeleid Individueel Studeren	149		eGov monitor	279
	Basiseducatie	149	8.2	Sterke steden	280
	Deeltijds kunstonderwijs	150		Stadsvlucht	280
	Europese benchmarklevenslang leren	151		Economische aantrekkingskracht	282
6	Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar	155		Dualisering, achterstelling, armoede	286
6.1	Gezondheid	157		Betaalbaar wonen	288
	Mortaliteit en morbiditeit	157		Tevredenheid over de buurt	291
	Zwangerschap en geboorte	161		Cultureel aanbod	291
	Gezondheidsdoelstellingen	163		Bewonersparticipatie en burgerbetrokkenheid	292
6.2	Welzijn	172	8.3	Samenleven in diversiteit	293
	Gezinnen	172		Vreemdelingen	293
	Ouderen	176		Gedeeld en actief burgerschap	296
	Jeugdzorg	178		Inburgering als opstap naar integratie	298
	Personen met een handicap	179		Woonwagengewoners	300
	Algemeen welzijn	180	9	Verkeersveiligheid, leefbaarheid en mobiliteit voor iedereen	303
6.3	Armoede en sociale uitsluiting	184	9.1	Kerncijfers	305
	Welvaartsverdeling en armoede	184		Wegverkeer	305
	Sociale uitsluiting	192		De Lijn	307
7	Gaan voor kwaliteit en participatie	197		Treinverkeer	308
7.1	Cultuur en jeugd	199		Binnenvaart	309
	Algemene cultuurdeelname	199		Zeevaart	310
	Sociaal-culturele sector	201		Luchtvaart	312
	Kunsten en erfgoed	213			
	Economische cijfers	223			

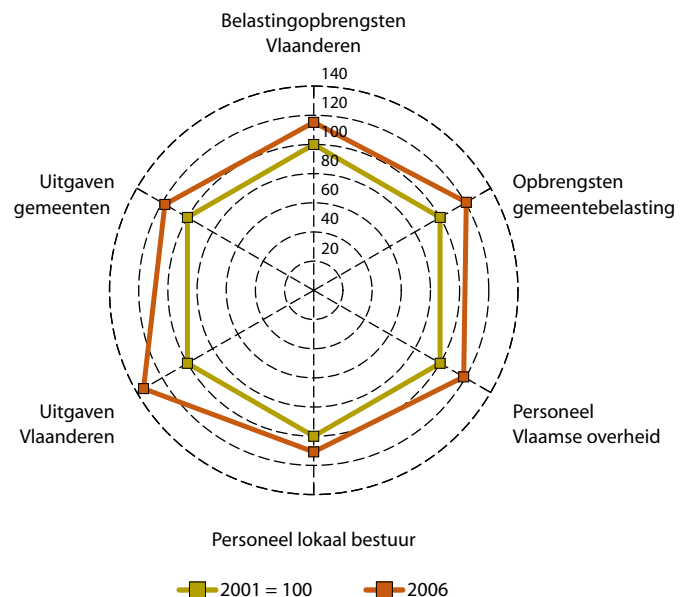
Modale verdeling	315	Rationeel energiegebruik	399
Transit	316		
9.2 Bereikbaarheid en toegankelijkheid	317	12 Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid	405
Wagenbezit	317		
Voertuigverliesuren en files	317	12.1 Landbouw	407
Basismobiliteit	318	Landbouwstructuur	407
Uitgaven voor verkeer en vervoer	318	Economische aspecten	408
		Sociale aspecten van de landbouw	413
9.3 Verkeersveiligheid	320	Landbouw en milieu	413
Vlaams Gewest	320	Landbouwbeleid	415
Europese Unie	321	Visserij	418
Subjectieve verkeersveiligheid	323		
		12.2 Platteland	420
9.4 Verkeersleefbaarheid en milieu	324	Plattelandsbeleid	420
Geluidshinder	324	Het platteland als woon en leefruimte	420
Energieverbruik en emissies	324	Demografische ontwikkelingen	422
		Wonen	425
10 Een betaalbare woning voor iedereen en een rechtszekere ruimtelijke ordening	329	Kansarmoede	427
		Economie en tewerkstelling	429
10.1 Ruimtelijke Ordening	331	Sociale netwerken	430
Bodembezetting	331	Voorzieningen	431
Ruimtelijk beleid	333	Natuur en Milieu	432
10.2 Huisvesting	341	13 Vlaanderen in Europa en in de wereld	435
Eigenaars	342		
Private huurders	345	13.1 Buitenlands beleid	437
Sociale huurders	347	Vrede en conflicthantering	437
Woonprijzen	349	Vlamingen en globalisering	438
Informatieverstrekking	353	Vlamingen en de Europese Unie	439
		Internationale organisaties	442
10.3 Onroerend erfgoed	354	Internationale overeenkomsten	442
Inventariseren	354	Vertegenwoordiging in het buitenland	443
Beschermen	355		
Beheren	357	13.2 Internationale samenwerking	445
Partnerschap	358	Millenniumontwikkelingsdoelstellingen	445
Participatie	358	Ontwikkelingssamenwerking begint in Vlaanderen	447
Handhaving	359	Eerlijke handel	448
11 Een duurzaam milieu-, natuur- en energiebeleid	363	13.3 Toerisme	450
		Economisch belang	450
11.1 Milieu	365	Verblijfstoerisme	451
Water	365	Vakantiegedrag	455
Bodem	369		
Lucht	372	13.4 Internationaal ondernemen	458
Biodiversiteit	374	In- en uitvoer	458
Afval	381	Structuur	459
Vermesting	384	Human capital	461
Gezondheid	386	Concurrentie	461
Houding en gedrag	389	Buitenlandse investeringen	461
11.2 Energie	391	Afkortingen	463
Energiegebruik en energie-efficiëntie	391		
Klimaatverandering	393	Lijst van figuren	467
Elektriciteit	396		
Milieuvriendelijke energieproductie	397		

Situering en synthese

Het voorbije jaar was er heel wat te doen rond de efficiëntie en de effectiviteit van de overheid. Zo lokte het OESO-rapport over de structuur en de werking van de overheden in België nogal wat reacties uit. De werkgeversorganisaties lazen in het rapport een pleidooi om het aantal ambtenaren terug te dringen zonder daarbij in te leveren op de kwaliteit van de dienstverlening. De Vlaamse overheid plaatste het prominent op de agenda o.a. in het kader van het actieplan 'Vlaanderen in Actie'. De oproepen voor meer efficiëntie en effectiviteit binnen de overheid zijn niet nieuw en sluiten aan bij principes rond "good governance" die zowel in de private als de publieke sector al jaren opgang maken. Naar aanleiding van de jongste hervorming van de Vlaamse overheid onder de roepnaam "Beter Bestuurlijk Beleid" kwamen deze principes meer centraal te staan. Responsabilisering, verzelfstandiging, kostenefficiëntie, afrekenen op resultaten, ... de beheersovereenkomsten die ondertussen tussen de ministers en de Vlaamse overheidsinstellingen zijn afgesloten staan er bol van. De druk van buitenaf wordt ook steeds groter. Zowel nationaal als internationaal dienen overheden zich steeds meer en beter te verantwoorden voor de vele middelen die worden ingezet en de resultaten die daarmee worden geboekt. Internationale rankings zorgen daarbij voor heel wat animositeit. Burgers worden ondertussen steeds mondiger en verwachten dat de overheid steeds beter inspeelt op bestaande en nieuwe maatschappelijke noden. Ze gedragen zich daarbij steeds meer als klanten die gebruik maken van voorzieningen en diensten, die aan de gangbare kwaliteitsnormen, zoals deze op de private markt gelden, moeten voldoen. Klantentevredenheid is voor de overheid dan ook een constante zorg. Een kwalitatieve dienstverlening staat daarbij niet steeds garant voor veel applaus voor politici en ambtenaren.

De Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND) zijn niet opgezet om de efficiëntie en de effectiviteit van de overheid te meten. Toch is er in verschillende hoofdstukken heel wat materiaal te vinden, die de inspanningen van de Vlaamse overheid ophijsten. Hoe efficiënt dit al dan niet gebeurt, komt hier minder aan bod. Daarvoor zouden de ingezette middelen moeten

afgezet worden ten opzichte van de geleverde prestaties. Dergelijke analyses worden best op het niveau van diensten en agentschappen zelf doorgevoerd. Wat wel aan bod komt is een overzicht van wat de Vlaamse en de lokale overheden globaal aan middelen inzetten (hoofdstuk 2 en 8.1). Bijgevoegde figuur geeft aan hoe moeilijk zelfs vergelijken op korte termijn is. Overgedragen bevoegdheden, beleidsopties en toenemende behoeftes vragen om meer middelen en kunnen voor forse verschuivingen zorgen. Alleen al een duidelijk beeld krijgen van het aantal personeelsleden van de overheden is niet vanzelfsprekend. Wie tel je mee en wie niet? Wat hoort tot de overheid en wat niet? De grenzen tussen zuivere overheidsinitiatieven en semi-publieke tot private initiatieven zijn het jongste decennium steeds meer aan het vervagen. Zowel de Vlaamse overheid als de lokale besturen volgen daarmee internationale trends.

Nog moeilijker wordt het wanneer men het effect van het overheidsoptreden in beeld wil brengen. De gelaagdheid van de overheden zorgt er voor dat beleidsbeslissingen op verschillende niveaus genomen worden wat het moeilijker maakt om juist aan

te geven waar de verantwoordelijkheid nu net ligt. Typische voorbeelden daarvan zijn internationale afspraken rond het klimaat of Europese verordeningen rond de dienstensectoren die worden vertaald naar federale, Vlaamse en lokale regelgeving. Het overheidsoptreden verloopt ook binnen een steeds wijzigende maatschappelijke context met vele spelers en betrokkenen. De roep naar het meten van effecten van overheidsoptreden is daardoor moeilijk te beantwoorden. Causale verbanden leggen tussen wat een overheid decreeteert en wat daarvan de maatschappelijke neerslag is, is complex en moeilijk. In het beste geval kunnen partiële effecten worden aangegeven. Wat wel kan, is de inspanningen die de overheid levert in kaart brengen en de maatschappelijke ontwikkelingen op de diverse beleidsdomeinen schetsen. Door terug te gaan in de tijd of Vlaamse of lokale ontwikkelingen te vergelijken met andere landen en regio's kan de richting van deze ontwikkelingen aangegeven worden. Waar de overheden zelf hebben aangegeven welke maatschappelijke effecten ze beogen ligt het iets eenvoudiger, zeker wanneer de doelstellingen werden gekwantificeerd. Dit gebeurt meestal in het kader van internationale en Europese afspraken of akkoorden. De meest gekende zijn deze in het kader van het Kyoto-protocol wat klimaat betreft en de Lissabonstrategie om van Europa "de meest concurrerende en dynamische kenniseconomie van de wereld" te maken. Een specifieke Vlaamse invulling daarvan is terug te vinden in o.a. het Pact van Vilvoorde en in heel wat domeinspecifieke strategische plannen en doelstellingen op het vlak van milieu, energie, arbeidsmarkt, opleiding, armoedebestrijding, ...

Deze VRIND- editie bevat circa zevenhonderd indicatoren omgezet in tabellen, grafieken en kaarten. Ze werden gekozen in overleg met de beleidscellen van de verschillende departementen en werden door de beleidsraden bekrachtigd. Ze sluiten aan bij de beleidsopties zoals ze zijn opgenomen in het regeerakkoord, de beleidsnota's en -brieven van de leden van de Vlaamse Regering en die ondertussen hun neerslag hebben gevonden in allerhande strategische plannen en regelgeving. De indicatoren zijn geordend per beleidsdomein en volgens de gangbare deeldomeinen. Het geheel wordt vooraf gegaan door globale maatschappelijke ontwikkelingen zowel op sociaal-cultureel, macro-economisch als demografisch vlak. Deze synthese poogt dwars door de verschillende domeinen een aantal grote lijnen aan te geven. Voor de ordening wordt gebruik gemaakt van de duurzaamheidsprincipes zoals opgenomen in de duurzaamheidsstrategie van de Vlaamse overheid. Duur-

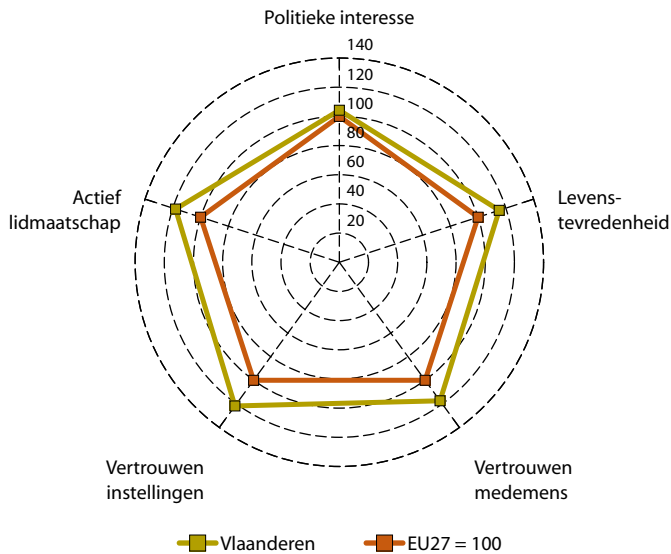
zaamheid wordt daarin gezien als een versmelting van economische ontwikkeling, sociale vooruitgang en ecologisch evenwicht, waarbij naar levenskwaliteit wordt gestreefd in Vlaanderen én in de rest van de wereld. Dit wordt vertaald in de pijlers ondernemerschap en werkzaamheid (profit), zorgzaamheid (people) en leefbaarheid (planet). Vooraleer hierop in te gaan is het belangrijk het globale maatschappelijke en politieke klimaat te schetsen waarin de overheid opereert.

Stabiel maatschappelijk klimaat

De doorsnee Vlaming voelt zich het jongste decennium blijkbaar goed in zijn vel. Vlamingen zijn tevreden tot zeer tevreden met hun sociale contacten, de woning en de buurt waar ze wonen, hun werk, hun levensstandaard en hun inkomen. Ze zijn ook duidelijk meer tevreden dan de doorsnee Europeaan. Met de levensloop nemen – naar verwachting – de klachten over de gezondheid toe maar gezien de steeds stijgende levensverwachting en het toenemend aantal gezonde levensjaren blijft het aantal klachten toch beperkt. Wat het jongste decennium wel is toegenomen is de tijdsdruk. Vooral de jongere generaties klagen daarover en de tijdsdruk piekt tussen 35 en 45 jaar. Geen wonder dat ze in analyses als de "drukke leeftijd" of "het spitsuur van het leven" worden aangegeven.

Klachten over toenemend individualisme, egoïsme en minder sociale inzet worden hier niet bevestigd. Het aantal sociale contacten neemt zeker niet af. Ook de actieve lidmaatschappen en de vrijwilligersinzet gaan er niet op achteruit. Vlamingen doen het op deze terreinen trouwens beter dan de gemiddelde Europeaan. Anderen blindelings vertrouwen is niet vanzelfsprekend maar de mate waarin men anderen vertrouwt, van oordeel is dat mensen eerlijk en behulpzaam zijn, moet niet onderdoen voor wat men daar in de rest van Europa over denkt. Als 80% van de bevolking zegt pas gelukkig te zijn als men belangeloos iets voor een ander kan doen, dan kan moeilijk gesteld worden dat de solidariteit onder de bevolking onder druk komt te staan. Ook de internationale solidariteit blijft het goed doen in Vlaanderen. Weinigen pleiten voor het terugdringen van de ontwikkelingssamenwerking. Het aantal personen (60%) dat effectief ontwikkelingssamenwerking steunt, blijft over de jaren vrij constant. De financiële steun neemt wel toe en er ontwikkelen zich nieuwe vormen van rechtstreekse ondersteuning van projecten (hoofdstuk 13.2).

Ondernemerschap en werkzaamheid

“Het ondernemerschap dient ten volle ondersteund te worden om tot een hogere werkzaamheidsgraad in Vlaanderen te komen. Vlaanderen moet een welvarende, innovatieve, kennisrijke, competitieve en eco-efficiënte economie bevorderen die een hoge levensstandaard en een hoge en kwalitatieve werkzaamheidsgraad garandeert, en die een stevige basis vormt voor de zorg voor het milieu en voor de financiering van sociale voorzieningen.”

Zo staat het in de Vlaamse strategie Duurzame Ontwikkeling en in het actieprogramma van de Vlaamse overheid “Vlaanderen in Actie”. Zowel in de macro-economische context als in de hoofdstukken 3 en 4 wordt aangegeven of Vlaanderen zich op dit terrein in een gunstige richting ontwikkelt.

Veel sociale contacten, hoge lidmaatschapsgraden, veel vrijwilligerswerk en behoorlijk vertrouwen in de medemens wordt in maatschappelijke analyses doorgaans gezien als een hoge graad van sociaal kapitaal. Op basis daarvan zou men ook een hoge maatschappelijke en politieke betrokkenheid verwachten. Dit is echter niet het geval. Zelfs op lokaal niveau, waar de betrokkenheid veel hoger is en de overheid een positiever imago heeft, blijft de politieke betrokkenheid eerder lauw. Niet dat men in Vlaanderen zijn overheid minder vertrouwt dan in het buitenland. Integendeel, het vertrouwen ligt zelfs aanzienlijk hoger dan het Europese gemiddelde. Vlaanderen kampt met een lage politieke interesse. Dit is geen typisch Vlaams fenomeen. In heel Europa blijkt men daar mee te kampen. Het gebrek aan politieke interesse gaat bij velen samen met een gevoel van politieke machteloosheid. Een minderheid beweert maatschappelijk en politiek actief te zijn. Als morgen de kiesplicht wordt afgeschaft, zouden velen afhaken (hoofdstuk 1.1).

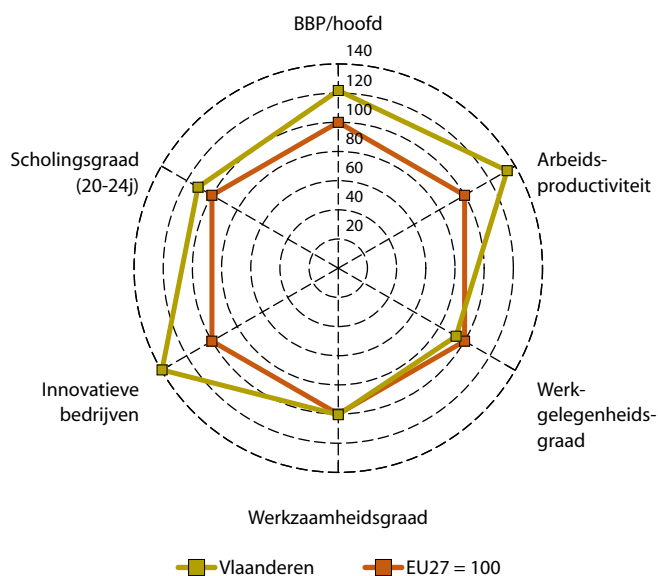
Vlaanderen scoort op het vlak van de klassieke economische indicatoren vrij goed maar behoort niet echt tot de Europese topregio's (hoofdstuk 1.2). Op een aantal terreinen verliest Vlaanderen zelfs terrein in vergelijking met de kopgroep. Vlaanderen wordt gekenmerkt door een hoog BBP per inwoner, een hoge arbeidsproductiviteit en een hoge scholing van de bevolking. Wat de tewerkstelling in de medium- en hoogtechnologische industrie betreft, scoort Vlaanderen ook vrij goed. Dit is niet het geval voor de kennisintensieve diensten. De industrie is – meer nog dan in het verleden – gespecialiseerd in halffabricaten en minder in investerings- en consumptiegoederen. Ook de tertiaire marktdiensten en de quataire sector zijn, niettegenstaande een toename de jongste jaren, in verhouding minder ontwikkeld. Om welvaart te produceren zijn er ondernemingen nodig (hoofdstuk 3.1). Positief is dat het aantal ondernemingen de jongste jaren blijft toenemen. Dit is vooral te danken aan het feit dat er minder bedrijven worden stopgezet. Niettegenstaande de vele maatregelen om ondernemerschap aantrekkelijker te maken, dienen zich immers weinig starters aan. Een groot deel van de starters richt zich wel op innovatieve producten en diensten. Wat wel aantrekt zijn de investeringen. Ze zitten reeds een aantal jaren in de lift en liggen hoger dan in de buurlanden.

Innovatie en nieuwe technologieën zijn afhankelijk van de middelen die in onderzoek en ontwikkeling worden ingezet (hoofdstuk 2.2). De publieke middelen mogen dan al toenemen, Vlaanderen is op dit terrein geen topper. Als daarbij de industrie, die goed

is voor tweederden van de investeringen in O&O, het wat laat afweten, is de vooropgestelde intensiteit van 3% van het BBP nog niet in zicht.

Een open economie, zoals Vlaanderen die kent, is zeer gevoelig voor internationale ontwikkelingen (hoofdstuk 13.3). De export is daarbij zeer belangrijk, zeker als de waarde van de goederen uitvoer deze van het BBP evenaart. Wie het over uitvoer heeft denkt daarbij ook aan de ontwikkelingen in Brazilië, Rusland, India en China (BRIC). De uitvoer naar deze landen stijgt maar het marktaandeel is beperkt. De export van Vlaanderen is nog grotendeels op de buurlanden afgestemd. Over de ganse lijn verliest Vlaanderen marktaandeel.

Globaal is de balans niet negatief, maar verschillende signalen wijzen er op dat Vlaanderen een tandje bij moet steken wil het een toppositie binnen de Europese regio's bekleden en internationaal meetellen.

Naast de economische uitdagingen zijn er de uitdagingen op de arbeidsmarkt (hoofdstuk 4.1). Demografische ontwikkelingen zorgen er voor dat het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd slinkt. Prognoses geven aan dat zich de komende decennia een krapte op de arbeidsmarkt aandient door een snel slinkende potentiële beroepsbevolking (hoofdstuk 1.3). Op momenten van hoogconjunctuur blijkt nu al dat heel wat arbeidsplaatsen niet kunnen ingevuld worden. Als een aanzienlijk deel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd niet aan het werk is, wordt de situatie er zeker niet beter op. Al jaren kampt Vlaan-

deren met een in Europees opzicht lage werkzaamheidsgraad. De jongste jaren is deze wel wat toegenomen, vooral dan bij de vrouwen. De vooropgezette doelstelling van een arbeidsdeelname van 70% bij de 15- tot 64-jarigen tegen 2010 ligt echter nog niet binnen handbereik. Vooral ouderen aan het werk houden en allochtonen werk bezorgen, lijkt niet zo goed te lukken (hoofdstuk 4.2) De lage werkzaamheidsgraad verwondert des te meer gezien er steeds meer betrekkingen worden aangeboden en meer dan de helft van de banen als kwaliteitsvol worden aanzien.

Economische ontwikkeling, zeker in innovatieve en hoogtechnologische sectoren, veronderstelt een hoge scholingsgraad van de bevolking. Zowel internationaal als Europees staat Vlaanderen hier aan de top. Jongeren scoren op internationaal vergelijkende tests bij de besten. Doelstellingen op het gebied van minimale diploma's en ongekwalificeerde uitstroom voor 2010 worden vandaag al gehaald (hoofdstuk 5). In een snel evoluerende samenleving en een steeds veel-eisender economie is een diploma niet voldoende. Belangrijk is om regelmatig bij te scholen, nieuwe vaardigheden te verwerven, kortom levenslang te leren. Vlamingen voelen daar blijkbaar weinig voor. De vooropgestelde Europese doelstelling zal hier niet gehaald worden. Een relatief laag percentage studenten in wiskunde, wetenschappen en technologie is een bijkomende handicap wil Vlaanderen op het vlak van innovatie en technologie vooruitgaan.

Een belangrijke randvoorwaarde voor economische ontwikkeling is de mobiliteit. De doelstelling om het aantal verliesuren op de autosnelwegen terug te dringen is voorlopig nog niet gehaald (hoofdstuk 9). Ook het wegwerken van de missing links loopt minder vlot dan voorzien. Bij het personenvervoer is er wel een verschuiving merkbaar van de wagen naar het openbaar vervoer. Europees doet Vlaanderen het hier goed. Het vrachtvervoer steeg de voorbije tien jaar met ruim de helft. Om de bereikbaarheid van economische knooppunten en poorten te waarborgen is het belangrijk dat dit vrachtvervoer niet louter via de weg gebeurt, maar ook via binnenvaart en spoorvervoer. De binnenvaart doet het – ook internationaal vergeleken – redelijk goed maar het transport via het spoor blijft beperkt. Het is nog te vroeg om van een modal shift voor het goederenvervoer te spreken.

Zorgzaamheid

“Vlaanderen moet een democratische, sociaal inclusieve, gezonde, veilige en eerlijke samenleving bevorderen met respect voor mensenrechten en culturele diversiteit. Vlaanderen moet gelijke kansen bevorderen en alle vormen van discriminatie uitroeien.”

De levensverwachting blijft nog steeds stijgen. Het aantal verloren potentiële levensjaren die men kan vermijden blijft ondertussen dalen terwijl het aantal gezonde levensjaren dan weer toeneemt (hoofdstuk 6.1). Toch blijft een deel van de bevolking risicogedrag vertonen. De verwachte forse daling bij het invoeren van het rookverbod in openbare gebouwen en restaurants is er (nog) niet gekomen. Het aantal besmettingen met HIV en het aantal seksueel overdraagbare aandoeningen is het jongste decennium toegenomen en de consumptie van vet in de voeding stagneert. Preventie-inspanningen worden ondertussen verder gezet en lijken zeker voor vaccinatie van kinderen en borstkankerscreening hun doel te bereiken. Dat overheidsoptreden ook werkt, mag blijken uit de forse terugloop van de ongevallensterfte.

De overheid speelt een belangrijke rol bij de uitbouw van zorgvoorzieningen (hoofdstuk 6.2). Naast de algemene welzijnsvoorzieningen waar o.a. de Centra voor Algemeen Welzijnswerk voor instaan, richten de meeste voorzieningen zich op specifieke (doel)groepen: kinderen, jongeren, gezinnen, bejaarden, ... Belangrijk bij al deze voorzieningen is vraag en aanbod op elkaar af te stemmen zodat alle rechthebbers gelijke kansen hebben om geholpen te worden. Over de ganse lijn neemt de vraag fors toe. De overheid tracht alvast haar zorgaanbod af te stemmen op de evolutie van de doelgroep. Op het residentiële aanbod voor bejaarden na, lukt het haar ook. Vlaanderen behaalt sinds jaren de Barcelonanorm van 330 opvangplaatsen per 1.000 kinderen onder de 3 jaar. De vraag ligt echter veel hoger. Er is het stijgende geboortecijfer maar ook de vraag van jonge gezinnen naar formele opvangmogelijkheden neemt toe. Meer mensen op de arbeidsmarkt betekent in vele gevallen ook minder tijd voor mantelzorg waardoor meer beroep wordt gedaan op professionele voorzieningen. Een uitbreiding en diversificatie van ondersteuningsmogelijkheden zoals voor personen met een handicap lokt een bijkomende vraag uit. De beschikbare extra middelen voldoen nauwelijks om daar aan tegemoet te komen. Veel vragen hebben met materiële situaties te maken. Met het vrijmaken van extra middelen kan aan deze vragen grotendeels worden voldaan. Moeilij-

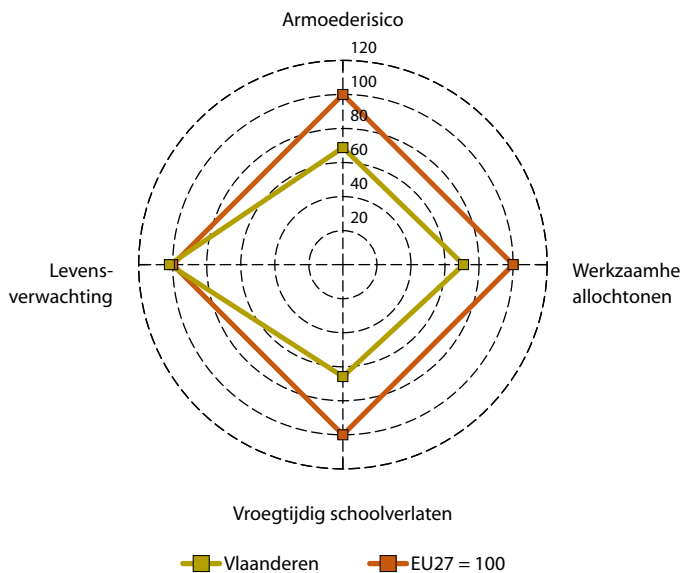
ker is het wanneer mensen en gezinnen relationeel en in problematische opvoedingssituaties terecht komen. Dergelijke signalen wijzen op grotere en dieper liggende maatschappelijke problemen, die daar aan ten grondslag liggen. De toename van het aantal gezinnen die beroep doen op de jeugdzorg, is daar maar één voorbeeld van.

Problemen met afstemming van vraag en aanbod doen zich niet alleen in de zorgsector voor. Zo wordt ook de sociale huisvesting met een toenemende vraag geconfronteerd. Meer en meer mensen met een (zeer) laag inkomen vragen om een sociale woning. Ook hier wachtlijsten en capaciteitsproblemen. Budgetten worden voorzien maar de realisaties lopen vertraging op (hoofdstuk 10.2).

Alle inspanningen ten spijt is de Vlaamse overheid er zich van bewust dat niet iedereen gelijke toegang heeft tot de zorg- en andere voorzieningen. Zowel het gelijke kansenbeleid als het armoedebestrijdend beleid spelen daarop in. De focus in VRIND2007 (p. 407-424) heeft de ongelijke kansen van een aantal kansengroepen zichtbaar gemaakt. Het ging daarbij over discriminatie op basis van gender, seksuele oriëntatie en ontoegankelijkheid. In deze editie worden niet alle ontwikkelingen terug in beeld gebracht. Wel is er aandacht voor achterstellingsituaties op de arbeidsmarkt (hoofdstuk 4.2), in het onderwijs (hoofdstuk 5), in de vrijetijdssfeer en op het vlak van toegang tot informatie en ICT-ontwikkelingen (hoofdstuk 7). Op elk van deze domeinen blijft de vaststelling dat het scholingsniveau de bepalende succesfactor is. Een laag scholingsniveau gekoppeld aan een allochtone afkomst verzwakt de positie van deze groep nog verder. De onderwijskansen nemen dan weer toe wanneer men opgroeit in een omgeving waar Nederlands gesproken wordt. Internationaal vergelijkend onderzoek (PISA) heeft andermaal aangetoond dat de prestaties tussen Nederlandstalige en anderstalige leerlingen, en de verschillen tussen autochtonen en allochtonen beduidend groter zijn dan in andere Europese landen. Eveneens wordt vastgesteld dat schoolse vertraging (vooral veroorzaakt door zittenblijven) sterk uiteenloopt: in het zesde jaar van het secundair onderwijs heeft een derde van de Belgische leerlingen vertraging opgelopen, tegen nagenoeg driekwart bij de niet-Belgen. Dit verzwakt uiteraard ook de positie van allochtone jongeren op de arbeidsmarkt. Europees vergeleken ligt de werkzaamheidsgraad van allochtonen laag en tellen ze relatief gesproken meer werkzoekenden.

Vanuit diverse departementen worden stappen ondernomen om deze situatie ten goede te keren maar voor-

lopig zonder zichtbaar resultaat. Op termijn wordt veel verwacht van het vernieuwde inburgeringsbeleid (hoofdstuk 8.3), waarbij nieuw- en oudkomers worden aangespoord om via taal- en andere cursussen hun integratie in de samenleving te versnellen.

Eén op tien Vlamingen of goed 690.000 personen leeft vandaag nog in armoede (hoofdstuk 6.3). Daarmee scoort Vlaanderen wel beter dan de andere gewesten. De voorbije jaren is het aandeel Vlamingen dat moet rond komen met een inkomen onder de armoeddrempel nauwelijks gedaald. Net als het armoederisico ligt de inkomensongelijkheid in Vlaanderen lager dan in de andere gewesten. Ook de inkomensongelijkheid is de jongste jaren nagenoeg onveranderd gebleven.

In het Pact van Vilvoorde verbindt de Vlaamse Regering er zich – samen met de sociale partners – toe om Vlaanderen tegen 2010 op het vlak van armoedebestrijding in de top 5 van de EU-lidstaten te loodsen. Die doelstelling lijkt nu al gehaald. Enkel in Tsjechië en in Nederland ligt het aandeel personen met een verhoogd risico op armoede nog lager. Maar niet alle groepen scoren even goed. Bij de 20 tot 49-jarigen bekleedt Vlaanderen de toppositie in de Europese Unie. Bij de 65-plussers valt Vlaanderen terug tot de staart van het peloton.

Armoede uit zich trouwens niet alleen op financieel vlak maar gaat tegelijk gepaard met uitsluiting en achterstelling op heel wat andere domeinen. Zo is het verontrustend dat bijna één op tien Vlamingen in een gezin leeft zonder arbeidsinkomen. Net bij deze gezinnen worden de hoogste armoedecijfers gemeten.

Maar liefst zeven op tien van de gezinnen met kinderen waar niemand werkt, moet rondkomen met een inkomen onder de armoeddrempel.

Personen met een laag inkomen zijn minder vaak eigenaar van hun woning en wonen vaker in huizen met minder comfort en meer gebreken. Ook de gezondheidstoestand van de armste gezinnen is minder positief dan die van een gemiddeld gezin. Bovendien zijn financieel zwakkeren minder sociaal en politiek actief. Ruimtelijk blijft de armoede nog steeds geconcentreerd in de grotere steden. Zij tellen relatief meer leefloners, kinderen die geboren worden in kansarme gezinnen en worden ook met een grotere inkomenskloof geconfronteerd.

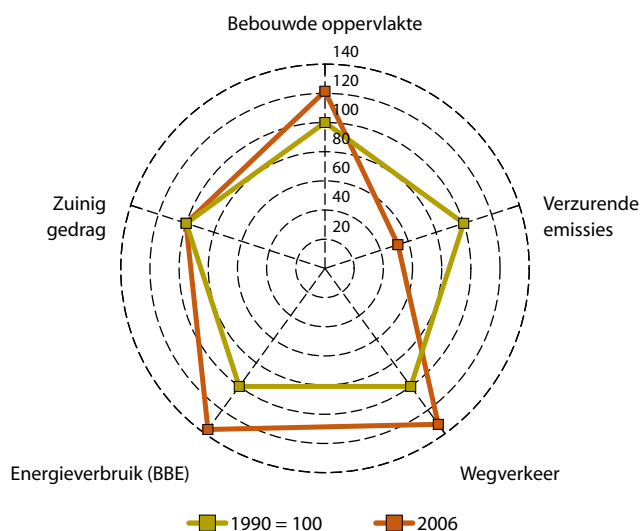
Leefbaarheid

“Vlaanderen moet bijdragen tot het behoud van de capaciteit van de aarde om leven in al zijn diversiteit mogelijk te blijven maken, tot het respecteren van de limieten van de natuurlijke rijkdommen van de aarde en tot het nastreven van een hoog niveau van milieubescherming en verbetering van de milieukwaliteit.”

De druk op de ruimte blijft toenemen. Jaarlijks wordt open ruimte opgeofferd voor de uitbreiding van het woongebied maar ook voor de toenemende behoefte aan bedrijfsruimte. Met het Ruimtelijk Structuurplan, van kracht sinds 1997, wou de Vlaamse overheid het ruimtegebruik onder controle krijgen, maar tot op vandaag is men nog volop met de uitvoering bezig (hoofdstuk 10). Ondertussen wordt er nog volop gebouwd en blijven de prijzen de pan uit swingen al is blijkbaar de hausse op de bouw- en vastgoedmarkt achter de rug. Velen stappen – al dan niet noodgedwongen – van bouwen over naar renovatie van bestaande woningen. Met campagnes en premies tracht de overheid eigenaars er van te overtuigen zowel bij nieuwbouw als bij renovatie energievriendelijke maatregelen te treffen. Men mag verwachten dat al deze ingrepen de kwaliteit en de milieuvriendelijkheid van het woningpatrimonium zal opdrijven.

De voorbije jaren winnen de steden aan aantrekkingskracht (hoofdstuk 8.2). Het aantal inwoners neemt toe. Naast de natuurlijke aangroei heeft dit, zeker in de grootsteden, te maken met externe migratie. De stadsvlucht van jonge gezinnen met kinderen stoppen is nog niet echt gelukt. In ieder geval blijkt dat stadsbewoners – in vergelijking met niet-stedelingen – niet minder tevreden zijn over de buurt en de stad waar ze wonen en deze woonomgeving doorgaans aantrek-

kelijk vinden. Op termijn kan deze trend er mee voor zorgen dat de druk op de ruimte afneemt en dat door een gewijzigd verplaatsingsgedrag dit eveneens een positief effect heeft op het energieverbruik en het milieu.

2010 6% van het bruto binnenlands elektriciteitsverbruik uit groene stroom bestaat, lijkt dus haalbaar.

Deze positieve tendensen betekenen nog niet dat alle vooropgestelde doelstellingen gehaald zullen worden. Voor de kwaliteit van onze waterlopen, het terugdringen van verzurende emissies, de uitbreiding van het natuurgebied lijken de vooropgezette doelstellingen moeilijk haalbaar. In tegenstelling tot het huishoudelijk afval – waarvoor de doelstelling wel werd gehaald – evolueert de hoeveelheid primair bedrijfsafval sinds 2002 weg van de streefnorm. De leefbaarheid opkrikken veronderstelt een gewijzigd gedragspatroon bij de bevolking. Het jongste decennium is de milieugevoeligheid weinig of niet toegenomen. Mensen hebben ook hun gedragspatroon o.a. rond zuinig energieverbruik nauwelijks gewijzigd. ■

Met de MINA-plannen en de MINA-rapporten is de leefmilieusector één van de betere kwantitatief onderbouwde beleidsdomeinen. De Europese regelgeving is hier zeker niet vreemd aan maar er kan moeilijk ontkend worden dat de Vlaamse overheid het voorbije decennium inspanningen heeft geleverd om negatieve ontwikkelingen in het milieu te keren. Een aantal milieu-indicatoren geven aan dat het de goede richting uitgaat. De druk op het milieu neemt af (hoofdstuk 11). Zo is het aandeel waterlopen met een goede of zeer goede biologische kwaliteit tussen 2001 en 2006 toegenomen met ruim een vijfde. De verzurende emissies zijn met bijna 16% gedaald. De hoeveelheid huishoudelijk afval is lichtjes gedaald en dit terwijl de bevolking en de consumptie verder toenamen. Het aandeel extra planologisch natuurgebied is met een derde toegenomen tussen 2001 en 2007. Ook de broeikasgasemissies daalden. De uitstoot van broeikasgassen dook in 2006 voor het eerst onder het niveau van het referentiejaar 1990. Daarmee is Vlaanderen nog ongeveer 3% verwijderd van zijn Kyoto-doelstelling. Het bruto binnenlandse energieverbruik nam met 4,1% toe. Toch was er een relatieve ontkoppeling tussen het energiegebruik en de economische groei aangezien het BBP tijdens dezelfde periode sterker steeg. Sinds de invoering van de certificatenregelgeving in 2000 steeg de productie van groene stroom jaarlijks met bijna de helft. De doelstelling dat tegen

Algemeen referentiekader

Sociaal-culturele context

Deze context schetst de sociaal-culturele omgeving waarbinnen de Vlaamse overheid moet werken. Daarbij wordt overwegend gebruik gemaakt van de survey sociaal-culturele verschuivingen (SCV-survey). Jaarlijks wordt deze bij een representatief staal van de bevolking tussen 18 en 85 jaar afgenomen, telkens in de maanden maart tot en met juni. De survey peilt naar opvattingen en verwachtingen van de Vlamingen over hun eigen situatie en over een aantal maatschappelijke en beleidsrelevante thema's.

Een eerste luik belicht de tevredenheid van de bevolking over een aantal levensaspecten. Het gaat ook na in welke mate en waarover men zich zorgen maakt. In het tweede luik komen een aantal aspecten aan bod, die de sociale samenhang in onze samenleving in beeld brengen. Het derde luik schetst de relatie tussen de Vlamingen en hun overheden. Daarin komt naast de betrokkenheid bij en het imago van verschillende overheidsniveaus ook het vertrouwen in instellingen aan bod. Tevens wordt aangegeven in welke mate de bevolking tevreden is over het beleid, wordt gepeild naar haar politieke interesse en wordt nagegaan in welke mate men zich al dan niet politiek machteloos voelt. Waar mogelijk wordt de evolutie van de jongste jaren aangegeven en ook Europees vergeleken. Voor de Europese vergelijking wordt gebruik gemaakt van Eurobarometer (EB) – een survey-instrument van de Europese Commissie – of van de European Social Survey (ESS), waaraan naast heel wat EU-lidstaten ook Zwitserland, Noorwegen en Rusland deelnemen.

Tevredenheid van de bevolking

In de lente van 2007 zijn de meeste Vlamingen best tevreden. Op vrijwel alle levensdomeinen worden

hoge scores gemeten. Zoals de voorbije jaren klagen ouderen wel iets meer over hun gezondheidstoestand. De jongere generaties (25-40 jaar) vinden dat ze te weinig tijd hebben om de dingen te doen die ze moeten en willen doen. De jongste leeftijdsgroep (<25 jaar) is het minst tevreden over zijn eigen beschikbaar inkomen maar dan weer wel zeer tevreden over zijn levensstandaard. De langere afhankelijkheid van de ouders zal hier zeker in meespelen. Een globale **tevredenheidsindex** toont geen verschillen naar gender, leeftijd en opleidingsniveau. Wel blijken huurders en mensen die moeilijker met hun inkomen kunnen rondkomen en zich laag inschatten op de maatschappelijke ladder, minder tevreden.

Europees vergeleken ligt de tevredenheid van de Vlamingen zeer hoog. Enkel de Scandinaven, Nederlanders, Noord-Ieren en Luxemburgers scoren nog hoger. De algemene tevredenheidsscore ligt daar ruim

1.1 Tevredenheid levensdomeinen

Aandeel van de bevolking, dat tevreden tot zeer tevreden is over een aantal levensdomeinen, in %, tussen 2000 en 2007.

	2000	2003	2005	2006	2007
Sociale contacten met huisgenoten	88,7	96,6	96,6	96,7	97,2
Woning waarin u woont	94,8	93,1	93,9	94,2	96,0
Sociale contacten met vrienden	94,7	94,4	95,3	95,4	95,3
Werk dat u doet	93,0	95,8	94,8	92,8	93,9
Buurt waarin u woont	92,6	92,8	94,5	94,3	93,3
Uw levensstandaard	91,4	92,2	93,2	91,1	92,3
Sociale contacten met familie	Nb	nb	nb	91,3	91,8
Manier besteden vrije tijd	87,1	88,1	90,3	89,0	89,9
Uw gezondheidstoestand	84,0	85,6	84,1	83,7	85,8
Uw inkomen	72,9	75,0	77,6	74,6	76,3

Bron: SCV-survey.

1.2 Tijdsdruk

Aandeel van de bevolking dat het met de stelling eens tot helemaal eens is, in %.

	Man	Vrouw	2007	2000	1996
Er wordt teveel van mij verwacht.	19,0	26,9	23,0	20,4	16,6
Ik raak nooit bijgewerkt.	26,4	29,4	28,0	22,8	17,0
Ik heb nooit tijd voor mezelf.	10,7	19,1	15,0	11,1	9,5
Dag heeft voor mij te weinig uren.	40,9	47,6	44,3	38,4	34,8
Moet dikwijls afspraken afzeggen.	12,4	12,9	12,6	12,3	8,8
Ik moet meer doen dan ik wil doen.	17,9	24,8	21,4	14,1	13,2
Geen tijd om dingen te doen die ik moet doen.	15,1	17,6	16,4	11,6	12,7
Wordt meer van mij verwacht dan ik aan kan.	11,4	16,0	13,7	12,2	8,8

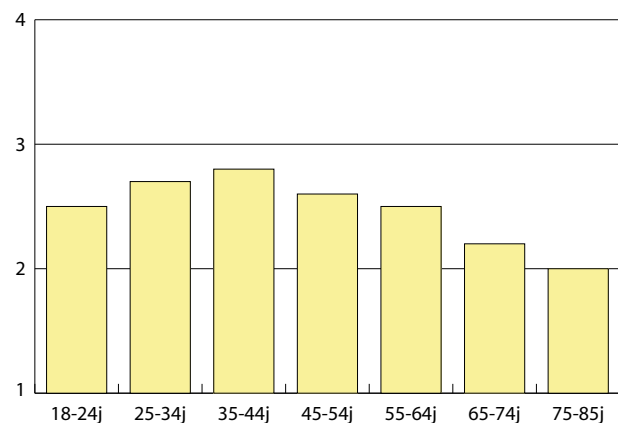
Bron: SCV-survey.

boven de negentig procent (EB, lente 2007). Dit staat in schril contrast met heel wat nieuwe lidstaten zoals Hongarije en Roemenië, waar slechts de helft van de bevolking tevreden is, en met Bulgarije, waar dit voor amper een derde van de bevolking het geval is. Binnen de EU15 scoren Portugal en Griekenland relatief laag.

Heel wat mensen staan wel onder **tijdsdruk**. Men klaagt dat men niet kan doen wat gedaan moet worden. Deze tijdsdruk laat zich op verschillende manieren voelen. Zo zegt meer dan veertig procent dat een dag te weinig uren heeft. Bijna dertig procent geraakt nooit bijgewerkt en een kwart vindt dat er te veel van hen verwacht wordt. Op basis van de reacties op de stellingen kan een index over tijdsdruk worden

1.3 Index tijdsdruk

Score (tussen 1 en 5) op de index tijdsdruk naar leeftijd.

Bron: SCV-survey 2007.

1.4 Vrije tijd in de week

Verwachtingen ten opzichte van de vrije tijd op een week- of werkdag, tussen 1996 en 2007, in %.

	Minder	Tevreden	Meer
1996	1,3	75,6	23,2
1997	1,5	75,0	23,5
1998	3,8	70,4	25,8
2000	1,1	66,0	32,9
2001	2,0	66,8	31,2
2002	1,2	65,8	33,0
2003	2,0	67,6	30,5
2004	2,9	66,0	31,0
2005	2,1	65,7	32,3
2006	2,6	65,1	32,3
2007	1,8	65,4	32,7

Bron: SCV-survey.

opgesteld. Hoe hoger de index, hoe minder men autonoom over zijn tijd kan beschikken. Vrouwen ervaren meer druk dan mannen, hoe hoger de scholing, hoe hoger de druk en de tijdsdruk piekt tussen 35 en 45 jaar. Het jongste decennium is de tijdsdruk duidelijk toegenomen.

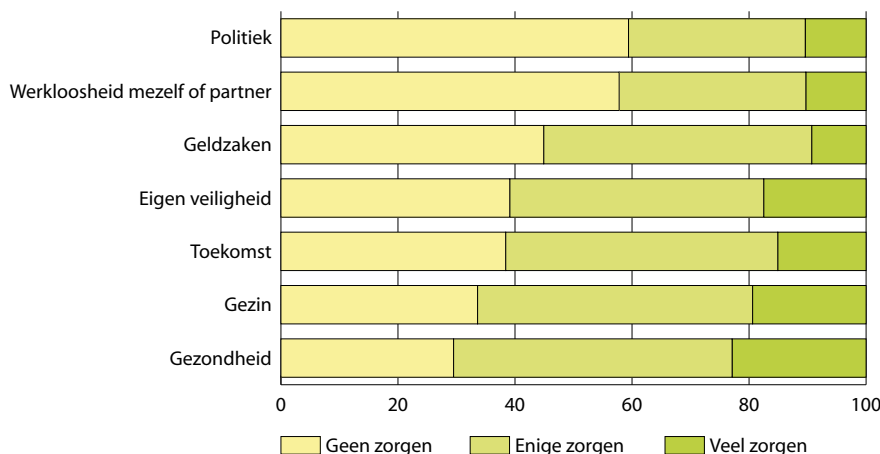
Behalve over de toegenomen tijdsdruk zijn velen ook minder tevreden over de beschikbare **vrije tijd**. Over de beschikbare vrije tijd in het weekend wordt minder geklaagd dan over deze in de week. Dit hangt uiteraard samen met de vaststelling dat – door de jaren heen - amper zeven procent van de werkuren in het weekend worden geleverd. Een derde van de bevolking wenst meer vrije tijd in de week. Tijdsbudgetonderzoek geeft aan dat de tijdsbelasting door het werk niet toeneemt (Glorieux, 2007). Toch daalt de tevredenheid over de beschikbare vrije tijd het jongste decennium. Deze ontevredenheid hangt samen met klachten over de tijdsdruk. Zoals reeds aangegeven zijn de klachten over tijdsdruk leeftijdsgebonden. Dit is ook zo voor de tevredenheid over de vrije tijd. Vooral wie tussen de 25 en 55 jaar is, heeft klachten. In deze 'drukke leeftijd' komen heel wat taken samen: met twee gaan werken, een woning verwerven, carrière maken, kinderen krijgen, met daarbovenop een aantal maatschappelijke verwachtingen over een goed, gezond, actief en betrokken leven.

Zorgen van de Vlamingen

De hoge tevredenheidsscores nemen niet weg dat mensen zich **zorgen** maken. Het meest doet men dat over zijn gezondheidstoestand en over zijn gezin. De

1.6 Zorgen

Mate waarin mensen zich zorgen maken over een aantal levensaspecten, in %.

Bron: SCV-survey 2007.

minste zorgen maakt men zich over de politiek. Op politiek na, hebben de diverse zorgaspecten allemaal met de eigen situatie te maken. Op basis daarvan kan een globale zorgindex worden opgesteld. Zoals te verwachten hebben de groepen die minder tevreden zijn, de meeste zorgen. In vergelijking met 2002, een periode van economische recessie, maken mensen zich minder zorgen in 2007.

Gevraagd naar de verwachtingen voor het komende jaar en de komende vijf jaar zijn de Franstalige landgenoten optimistischer dan de Vlamingen. Bijna de helft van de Vlamingen vindt dat hun situatie er de voorbije vijf jaar op vooruit is gegaan. Iets meer dan een derde verwacht nog verbetering de komende vijf jaar. Bij de Franstaligen is het net omgekeerd: bijna de helft verwacht de komende vijf jaar verbetering.

1.5 Toekomstverwachtingen

Aandeel van de bevolking dat een verbetering verwacht van zijn situatie, in %.

Verbetering verwacht	Vlamingen	Franstaligen	Eu27
Globale levensverwachting	29,9	41,3	37,0
Economische situatie	22,0	24,4	28,1
Financiële situatie	21,8	28,2	27,2
Tewerkstelling	22,3	26,1	31,3
Eigen job	20,2	25,3	23,4
In vergelijking met 5 jaar terug	46,1	36,0	38,2
Binnen 5 jaar	36,9	44,4	43,3

Bron: EB lente 2007.

Sociale samenhang

De bevolking is zeer tevreden over de contacten met familie en vrienden. Mensen beweren ook veel contacten te hebben. Het gaat hier om vrij stabiele cijfers, die jaarlijks worden bevestigd. Bijna driekwart van de bevolking beweert minstens wekelijks contact te hebben met zijn burens, tweederde ziet wel eens een familielid en meer dan zestig procent ontmoet minstens éénmaal per week vrienden. Jongeren en hoger opgeleiden hebben wel iets minder contact met de burens. Zij compenseren dit door meer contacten met vrienden. Lager geschoolden en vrouwen hebben dan weer iets meer contact met niet thuis wonende familieleden.

Naast **sociale contacten** is ook het lidmaatschap van verenigingen en het vrijwilligerswerk een belangrijke

1.7 Sociale contacten

Sociale contacten met burens, vrienden en familie, in %.

	Burens	Vrienden	Familie
Nooit	3,8	2,6	1,7
Minder dan één keer per maand	7,5	10,6	9,5
Één of twee keer per maand	15,1	24,2	22,4
Één of twee keer per week	39,1	42,7	44,2
Dagelijks of bijna dagelijks	34,4	19,8	22,2

Bron: SCV-survey 2007.

1.8 Vrijwilligerswerk

Soort vrijwilligerswerk, in %.

	Man	Vrouw	Totaal
Doet vrijwilligerswerk	22,4	15,0	18,6
Sector			
Hulp familie, buurt, kinderopvang	31,6	38,7	34,6
Sportvereniging	40,3	11,7	28,5
Hulp buren, gehandicapten	17,1	18,8	17,8
Culturele vereniging	16,5	17,1	16,7
Godsdienstige organisatie	11,3	18,9	14,4
Hobbyvereniging	17,6	9,0	14,1
Hulp op school	10,1	16,2	12,6
Jeugdwerk	14,6	9,0	12,3
Beroeps- of vakorganisatie	12,7	11,6	12,2
Oudercommissie schoolbestuur	5,7	9,9	7,4
Vrouwenorganisatie	0,6	15,2	6,6
Hulpdiensten	8,2	7,2	7,8
Overig maatschappelijk werk	5,7	5,4	5,5
Politieke organisatie	4,4	6,3	5,2
Natuur- milieuvereniging	5,0	3,6	4,4
Andere	14,6	6,3	11,2

Bron: SCV-survey 2007.

indicator voor **sociale samenhang**. Mensen die actief zijn in het **verenigingsleven** bevorderen mee het sociale weefsel van de samenleving. Ook hier noteren we vrij stabiele cijfers: meer dan vijftig procent van de Vlamingen zegt in minstens één vereniging actief te

1.9 Individualisme

Aandeel van de bevolking dat het met de stellingen eens tot helemaal eens is, in %.

(Helemaal) eens	Totaal	18-24j	25-34j	35-44j	45-54j	55-64j	65-74j	75-85j
De mensheid, onze naasten, solidariteit, ... wat een onzin allemaal, iedereen moet eerst voor zichzelf zorgen.	26,4	14,6	19,9	24,9	29,2	27,9	38,9	32,4
Men moet steeds zijn eigenbelang nastreven en zich niet te veel van anderen aantrekken.	25,4	11,5	16,7	24,2	29,0	30,0	35,3	36,2
Wat telt zijn geld en macht, al de rest zijn praatjes.	19,5	4,5	9,8	15,1	16,6	28,5	35,7	40,0
Men voelt zich pas gelukkig als men regelmatig iets voor anderen kan doen zonder iets terug te verwachten.*	82,8	69,0	77,7	76,8	85,4	92,0	91,9	92,2
U voelt zich pas echt goed als u zich kan inzetten voor een gemeenschappelijk doel.*	60,5	48,7	60,3	54,8	63,6	66,7	69,7	58,1
Een mens kan zich maar echt gelukkig voelen als zijn medemens ook gelukkig is.*	82,1	77,7	69,9	76,0	86,1	88,5	93,5	95,2
Het nastreven van persoonlijk succes is belangrijker dan te zorgen voor een goede verstandhouding met anderen.	12,8	5,1	10,6	13,3	9,9	14,0	21,1	18,1
In de samenleving kan men maar beter eerst voor zich zelf zorgen.	35,1	24,7	29,3	34,6	33,3	38,6	41,3	53,8
Het is belangrijk om in de eerste plaats te streven naar een vooraanstaande positie voor zichzelf.	29,7	26,8	30,1	23,9	17,4	33,8	45,9	42,3
Wie veel kan, mag dit hoofdzakelijk gebruiken om er zelf beter van te worden.	45,2	47,5	44,0	43,3	40,9	43,0	53,3	51,9
In de samenleving komt het erop aan om te vechten voor uw eigen positie, de rest volgt wel.	47,1	29,9	34,8	46,9	43,5	55,5	65,6	63,1
Individualismeschaal**	5,17	4,96	5,08	5,18	5,07	5,18	5,44	5,52

* voor de berekening van de individualismeschaal werden de waarden omgekeerd

** individualismeschaal: gemiddelde score op een schaal van 2 tot 10 op basis van de uitspraken op de verschillende stellingen (1 = helemaal oneens, 5 = helemaal eens).

Bron: SCV-survey 2007.

1.10 Vertrouwen in de medemens

Mate waarin de medemens vertrouwd wordt, als eerlijk wordt aanzien en als behulpzaam wordt ervaren. Gemiddelde waarde op een schaal van 0 tot 10.

	Man	Vrouw	Totaal
Wantrouwen-vertrouwen	5,2	4,8	5,0
Oneerlijk-eerlijk	5,6	5,3	5,4
Egoïstisch-behulpzaam	4,5	4,7	4,6

Bron: SCV-survey 2007.

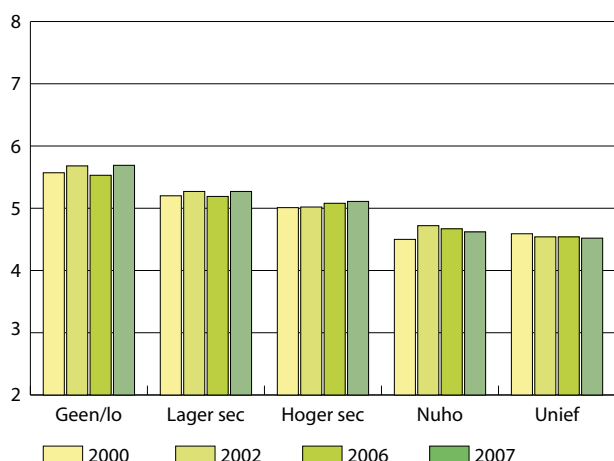
zijn. Een kwart van de bevolking is in minstens twee verenigingen actief. Bij mannen en hoger geschoolden ligt dit telkens hoger.

De cijfers over **vrijwilligerswerk** schommelen iets meer. Tussen vijftien en twintig procent van de bevolking zegt regelmatig onbetaald vrijwilligerswerk te doen. In 2007 beweert een vijfde van de bevolking tussen 35 en 75 jaar vrijwilligerswerk te doen. Het percentage bij de jongeren ligt iets lager. Mannen en hoger geschoolden beweren meer onbetaald vrijwilligerswerk te doen. Het type organisatie waarin vrijwilligerswerk gebeurt, is nog gender gekleurd, maar de verschillen nemen sterk af.

In vergelijking met andere Europese landen scoort Vlaanderen vrij hoog wat actieve lidmaatschappen en vrijwilligerswerk betreft. Voornamelijk voor sport-

1.11 Individualismeschaal

Evolutie van de scores op de individualismeschaal naar opleiding.

Bron: SCV-survey.

en sociaal-culturele verenigingen scoren Vlamingen hoger (EB, lente 2007).

Sociale samenhang veronderstelt een positieve ingesteldheid naar anderen en **vertrouwen in de medemens**. Aan de hand van de reacties van de bevolking op een aantal stellingen wordt nagegaan of mensen zich eerder individualistisch dan wel gemeenschapsgericht opstellen. Een kwart van de bevolking is van oordeel dat men eerst zijn eigen belang moet nastreven en zich niet zo veel van de anderen moet aantrekken. Bijna de helft is ervan overtuigd dat het er op aankomt om voor zijn eigen positie te vechten. Daartegenover staat meer dan tachtig procent dat zegt pas gelukkig te zijn als men belangeloos iets voor een ander kan doen, of wanneer die ander ook gelukkig is. Veel verschuivingen in de opvattingen van de bevolking worden niet vastgesteld. De individualismeschaal die op basis van de uitspraken wordt gemaakt laat wel lichte verschuivingen zien maar deze zijn niet significant. Wel blijven verschillen naar opleidingsniveau en leeftijd overeind. Jongeren

zijn minder individualistisch ingesteld dan ouderen en het **individualisme** daalt ook naarmate het opleidingsniveau hoger ligt.

Om het vertrouwen dat mensen in elkaar stellen, te meten, werden drie tegenstellingen aan de respondenten voorgelegd: (1) zijn de meeste mensen te vertrouwen of kan je niet voorzichtig genoeg zijn; (2) zijn de meeste mensen eerlijk of proberen ze misbruik van anderen te maken als ze daar de kans toe krijgen en (3) proberen de mensen behulpzaam te zijn of denken de meesten enkel aan zichzelf. Elk van de uitspraken werd beoordeeld op een schaal van 0 (negatieve houding) tot 10 (positieve houding). Mannen hebben doorgaans iets meer vertrouwen in hun medemens dan vrouwen. Met de scholing nemen ook de positieve houdingen toe. In vergelijking met de voorgaande jaren is er geen afname van vertrouwen, ten opzichte van 2006 is er zelfs een lichte stijging.

Internationaal vergeleken scoort Vlaanderen op het gebied van vertrouwen niet slecht. ESS-data uit 2006 geven aan dat zowel voor vertrouwen, eerlijkheid als behulpzaamheid, de Scandinavische landen telkens de hoogste scores laten optekenen. Vlaanderen neemt respectievelijk de zevende en tweemaal de zesde plaats in. Deze Vlaamse scores liggen beduidend hoger dan in Brussel en Wallonië. De laagste scores worden opgetekend in Bulgarije en Slovenië.

De Vlamingen en hun overheden

Betrokkenheid bij overheidsniveaus

In tegenstelling tot heel wat Europeanen voelen Vlamingen zich even sterk betrokken bij hun regio als bij de gemeente of stad waar ze wonen (EB, lente 2007). Wat betrokkenheid bij de gemeente betreft scoren de Grieken (72%) en de Ieren het hoogste (60,3%). De laagste **betrokkenheid** is er in Frankrijk (36,8%) en Nederland (31,8%). Grieken (73,6%), Portugezen (56,3%) en Ieren (54,3%) voelen zich het

1.12 Betrokkenheid bij overheidsniveaus

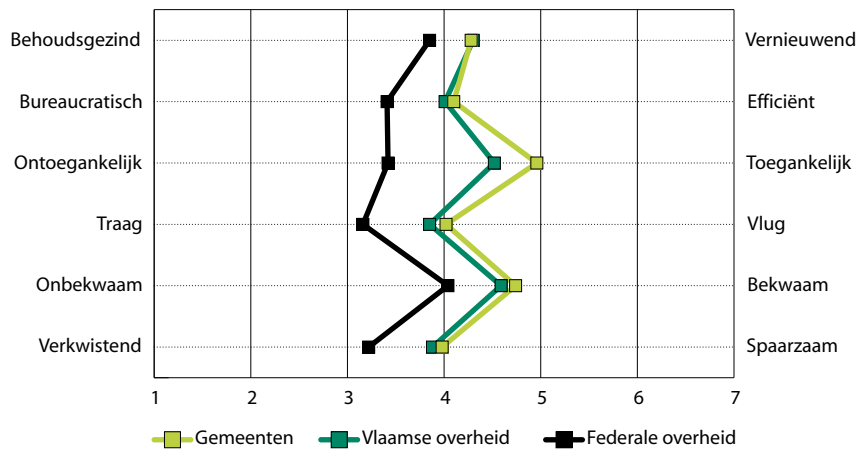
Aandeel van de bevolking, dat sterk betrokken is bij de verschillende overheidsniveaus, in %, tussen 1999 en 2007.

	2007		2005		2003		1999	
	Vlamingen	EU15	Vlamingen	EU15	Vlamingen	EU15	Vlamingen	EU15
Stad/gemeente	47,6	45,2	45,5	50,5	54,0	57,3	52,4	53,1
Regio	51,0	43,5	52,2	48,9	52,3	52,0	50,3	49,7
Land	38,0	49,1	36,6	50,8	42,0	56,0	31,3	55,8
Europa	24,3	18,8	22,7	19,7	22,2	15,9	21,6	20,6

Bron: EB, bewerking SVR.

1.13 Imago overheden

Gemiddelde waarden op een zevenpuntschaal rond het imago van de overheden.

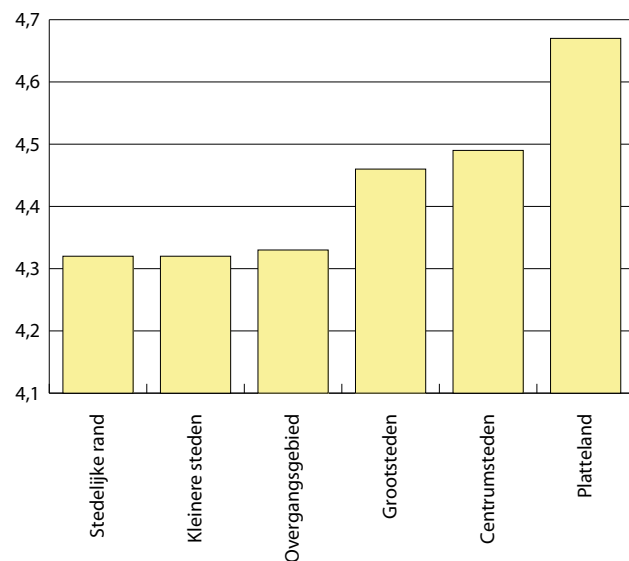

Bron: SCV-survey 2007.

meest verbonden met de regio waar ze wonen. De Italianen (36,7%) en de Nederlanders (30,4%) het minst. Samen met de Noord-Ieren (24,2%) zijn de Vlamingen minst betrokken bij hun land. De Denen (76,7%) en andermaal de Grieken (75,9%) zijn het sterkst betrokken. Een derde van de Denen en Luxemburgers voelt zich bij Europa betrokken. Bij de Grieken en de Britten is dit amper een tiende.

1.14 Imago-index lokale overheid

Imago-index lokale overheid: gemiddelde van de scores van 1 tot 7 op zes items met betrekking tot het gemeentelijke niveau, volgens verstedelijkingsgraad.

Bron: SCV-survey 2007.

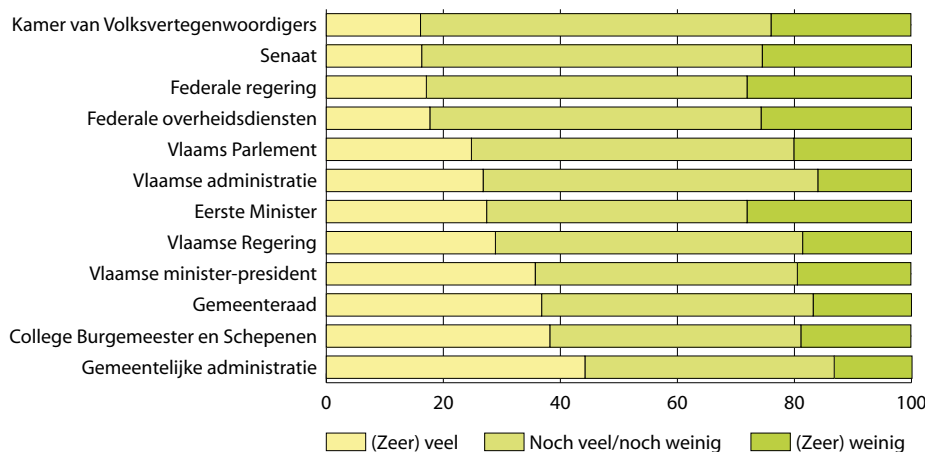
Imago van de overheden

Naast betrokkenheid zegt ook het **imago van de overheden** iets over de manier waarop de bevolking over de verschillende overheidsniveaus denkt. In welke mate wordt een overheid bijvoorbeeld als vernieuwend en efficiënt ervaren? Aan de hand van zeven tegengestelde begrippenparen wordt per overheidsniveau nagegaan in welke mate dit opgevat wordt en of er verschillende waarnemingen bestaan van de overheidsniveaus. De grafiek geeft de resultaten voor het lokale, Vlaamse en federale overheidsniveau op basis van de gemiddelde scores die ze behaalden op elk item. De resultaten laten zien dat de beoordelingen van de Vlaamse en de lokale overheid vrij parallel lopen. Enkel op het gebied van toegankelijkheid scoort de lokale overheid iets hoger. De opvattingen over de federale overheid liggen over de ganse lijn iets lager. Een gelijkaardig onderzoek in 1995 over de Vlaamse en federale overheid gaf gelijkaardige verschillen (Cambré, 1995). Het jongste decennium is het imago van zowel de Vlaamse als de federale overheid over de hele lijn wel lichtjes verbeterd.

De percepties van mannen en vrouwen over het imago van de overheden lopen vrij parallel. Enkel het federale overheidsniveau wordt door mannen negatiever beoordeeld dan door vrouwen. De oudere generaties zijn milder in hun oordeel dan de jongere. Inwoners van plattelandsgemeenten en van de grotere steden beoordelen hun lokale overheid over de ganse lijn positiever. Zo schatten inwoners van de centrum- en de grootsteden het vernieuwende karakter van hun stadsbesturen hoger in.

1.15 Vertrouwen in overheidsinstellingen

Mate van vertrouwen in overheidsinstellingen, in %.

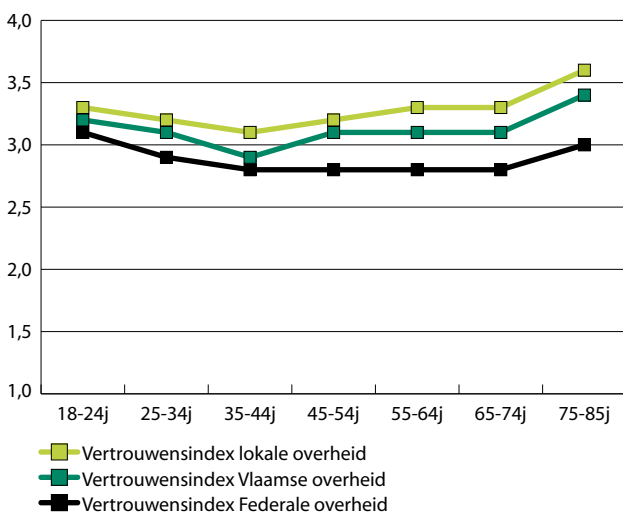
Bron: SCV-survey 2007.

Vertrouwen in overheidsinstellingen

Een groot deel van de bevolking neemt geen uitgesproken standpunt in als hen om hun **vertrouwen in overheidsinstellingen** wordt gevraagd. Bij de Kamer en de Senaat loopt dit op tot zestig procent. Het vertrouwen in de lokale instellingen is het hoogste. Vooral de burgemeesters en hun gemeentelijke of stedelijke administraties scoren vrij behoorlijk. Een kwart en meer van de bevolking wantrouwt de federale overheidsinstellingen. De Vlaamse overheid scoort heel wat beter.

1.16 Vertrouwen naar leeftijd

Vertrouwensindex: gemiddelde waarde over de verschillende instellingen per overheidsniveau (minimum 1, maximum 5).

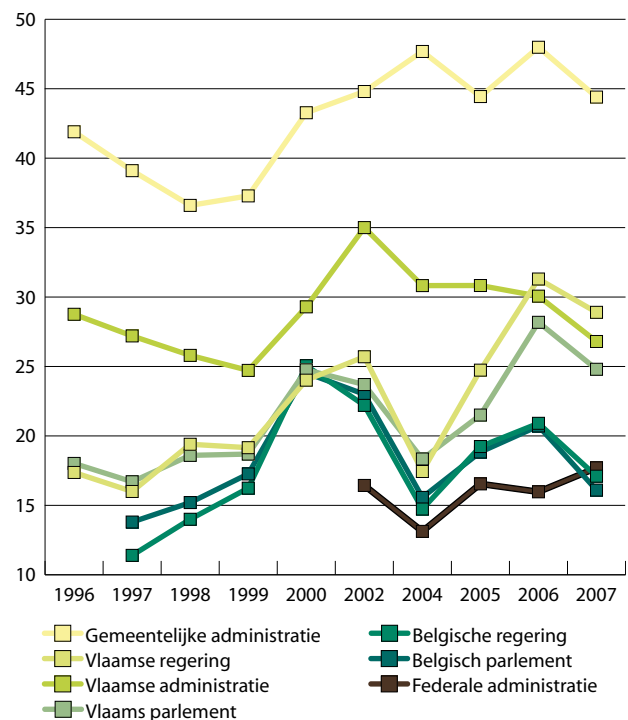

Bron: SCV-survey 2007.

Ook wat betreft vertrouwen lopen de opvattingen van mannen en vrouwen parallel. Jongeren en ouderen hebben iets meer vertrouwen in de verschillende overheidsniveaus. Tussen 35 en 45 jaar is men het meest kritisch. Opvallend is dat het vertrouwen in

1.17 Evolutie vertrouwen

Aandeel van de bevolking dat veel tot zeer veel vertrouwen heeft in de overheidsinstellingen, in %, van 1996 tot 2007.

Bron: SCV-survey.

1.18 Vertrouwen: Europese vergelijking

Vertrouwen in instellingen, in %.

Instelling	Vlaamingen	EU27	Vershil
Consumentenorganisaties	74,4	62,9	11,5
Radio	74,1	63,4	10,7
Politie	73,5	62,3	11,3
Televisie	68,5	54,2	14,3
Leger	64,4	68,9	-4,5
Europese unie	58,9	46,3	12,6
Verenigde naties	58,5	51,8	6,8
Pers	56,5	45,1	11,4
Vakbonden	55,4	37,0	18,4
Nationaal parlement	55,3	32,3	23,0
Nationale regering	50,4	30,2	20,3
Justitie	45	44,6	0,4
Religieuze instellingen	42,1	45,3	-3,2
Internet	37,9	34,8	3,2
Politieke partijen	32,6	16,9	15,7

Bron: EB lente 2007.

de Vlaamse overheidsinstellingen bij universitair geschoolden hoger ligt dan hun vertrouwen in de lokale instellingen.

De jongste jaren werd een stijgend vertrouwen in de Vlaamse en federale overheidsinstellingen vastgesteld. Deze trend heeft zich in 2007 niet doorgezet. Vooral het vertrouwen in de federale instellingen komt onder druk te staan. De aankomende federale verkiezingen kunnen hierbij een rol gespeeld hebben. Het vertrouwen in de Vlaamse administratie piekte in 2002. Sindsdien is het terug gedaald.

Zoals de voorbije jaren ligt het vertrouwen in instellingen in Vlaanderen beduidend hoger dan gemiddeld in Europa. Enkel de Finnen, Denen en Nederlanders scoren gemiddeld nog iets beter dan de Vlamingen. Polen, Hongaren en Bulgaren hebben van alle EU-lidstaten het minste vertrouwen in instellingen.

Tevredenheid met het beleid

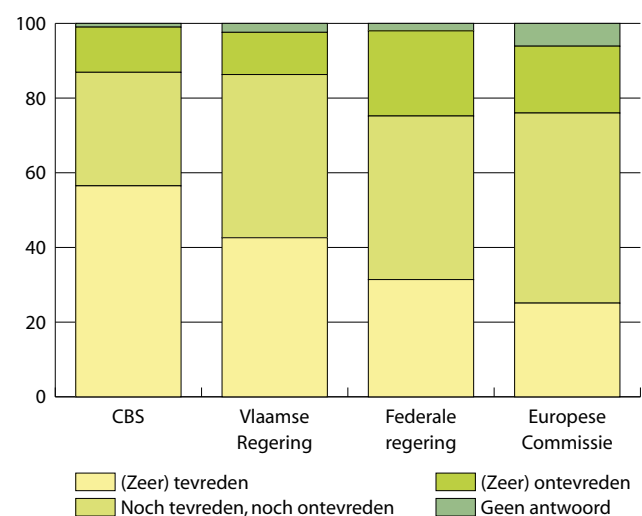
Gevraagd naar de **tevredenheid** over het gevoerde **beleid** blijkt andermaal: hoe dichter het overheidsniveau, hoe tevredener de bevolking. Zo is een meerderheid van de bevolking tevreden tot zeer tevreden over het beleid van het College van Burgemeester en Schepenen (CBS) van hun gemeente of stad. Hoe verderaf, hoe meer mensen zich niet expliciet uitspreken of geen mening geven. Bij de Europese Commissie gaat dit om meer dan helft van de respondenten.

Naast een globale beoordeling van de verschillende beleidsniveaus werd in de SCV-survey 2007 ook gepeild naar de **tevredenheid** over een hele reeks **voorzieningen**. De aangeboden voorzieningen sluiten aan bij de bevoegdheden van de Vlaamse en lokale overheden. Tevredenheidsscores boven tachtig procent zien we voor de culturele en de huisvuilvoorzieningen. Onderwijs, gezondheid, openbaar groen en sportvoorzieningen zitten ook ruim boven zeventig procent. Minst tevreden is men over de opvang en begeleiding van armen en vreemdelingen, de staat van fiets- en voetpaden en wegen en de begeleiding van werklozen. Dit blijkt trouwens ook uit het percentage van de bevolking dat expliciet zegt ontevreden tot zeer ontevreden te zijn. Over meer dan de helft van de voorzieningen heeft een kwart tot een derde van de bevolking geen uitgesproken mening.

Mannen en vrouwen reageren enkel verschillend als het om onderwijs- en gezondheidsvoorzieningen gaat. Mannen zijn telkens iets meer tevreden dan vrouwen. De verschillende leeftijdscategorieën geven meer variatie weer. Tussen 35 en 45 jaar is men het meest kritisch over openbaar vervoer, bejaardenvoorzieningen, de opvang van armen en jongerenvoorzieningen. Tussen 25 en 35 jaar is men minst tevreden over de kinderopvang. Hoe hoger opgeleid, hoe kritischer men is over openbaar vervoer, kinderopvang, openbaar groen en de staat van fiets- en voetpaden. Laaggeschoolden uiten meer klachten over de gezondheidsvoorzieningen. Inwoners van plattelandsgemeenten zijn doorgaans meer tevreden. Grootstedelingen klagen

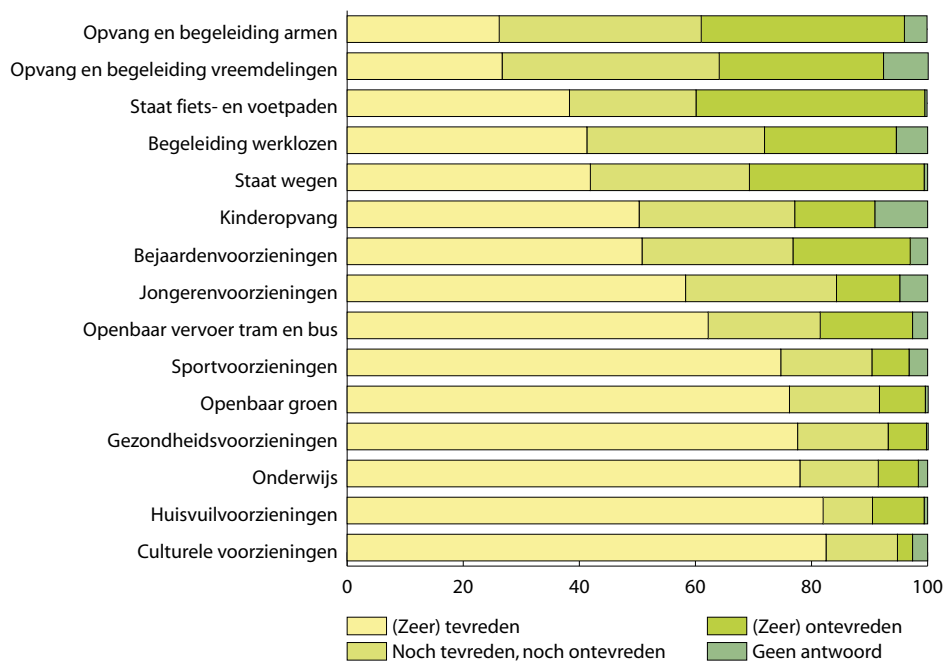
1.19 Tevredenheid beleid overheid

Tevredenheid met het gevoerde beleid per overheidsniveau, in %.

Bron: SCV-survey 2007.

1.20 Tevredenheid voorzieningen

bron: SCV-survey 2007.

vooral over een gebrek aan voorzieningen voor zowel kinderen, jongeren als bejaarden. Ze zijn ook minder tevreden over de opvang en begeleiding van vreemdelingen, armen en sociaal zwakkeren.

Interesse in politiek

De **politieke interesse** bij de bevolking blijft laag. Meer dan vijftig procent van de respondenten stelt helemaal niet of niet echt geïnteresseerd te zijn in politiek. Een merkwaardige vaststelling op een moment dat de federale verkiezingen in het verschiet liggen. Het is trouwens opvallend dat de desinteresse in de loop naar de verkiezingen lager ligt dan in het voorgaande jaar, toen er gemeenteraadsverkiezingen op til waren. Het genderverschil blijft hier zeer groot.

Bij de mannen toont meer dan de helft minstens enige interesse terwijl de desinteresse bij de vrouwen bijna tweederde bedraagt. Terwijl van de hogeschoolden meer dan viervijfden interesse beweert te hebben, is driekwart van de laaggeschoolden niet geïnteresseerd. Ook de jongste en oudste leeftijdsgroep toont minder interesse.

De ESS-data 2006 geven aan dat inzake politieke interesse de Scandinaven samen met de Zwitsers het hoogste scoren. De Vlamingen zitten in de middenmoot. Wel betonen ze meer politieke interesse dan de Walen.

Indien morgen de **kiesplicht** zou worden afgeschaft, zou een groot deel van de bevolking afhaken. Samenhangend met de politieke interesse zijn het vooral de vrouwen, de laaggeschoolden en ouderen die dit zou-

1.21 Interesse in politiek

Interesse in politiek volgens geslacht, in %.

	Man	Vrouw	2007	2006
helemaal niet geïnteresseerd	20,2	33,1	26,8	17,6
niet echt geïnteresseerd	25,1	29,7	27,4	27,6
enigszins geïnteresseerd	25,8	25,1	25,4	30,1
behoorlijk geïnteresseerd	23,2	10,8	16,9	18,1
zeer geïnteresseerd	5,6	1,4	3,4	4,5

Bron: SCV-survey.

1.22 Kiezen zonder kiesplicht

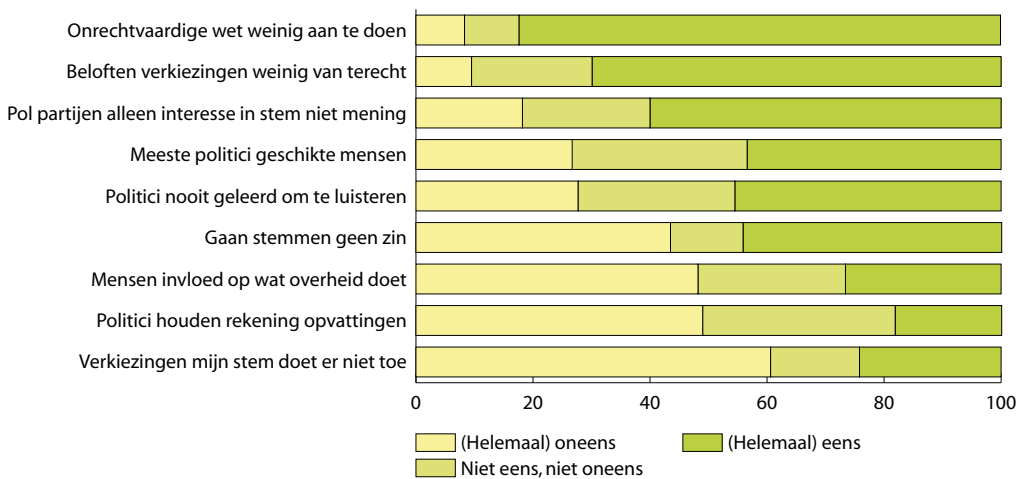
Aandeel van de bevolking dat zou gaan kiezen als de kiesplicht werd afgeschaft volgens geslacht, in %.

	Man	Vrouw	Totaal
Gemeenteraad	72,7	63,7	68,1
Provincieraad	59,7	53,8	56,7
Vlaams parlement	65,4	54,6	59,9
Federaal parlement	64,0	53,8	58,8
Europees parlement	57,0	51,4	54,2

SCV-survey 2007.

1.23 Politieke machteloosheid

Mate waarin de bevolking het met de voorgelegde stellingen rond politieke machteloosheid eens is, in %.

Bron: SCV-survey 2007.

den doen. Hoewel jongeren zeggen niet direct in politiek geïnteresseerd te zijn, zijn ze meer dan de andere leeftijdsgroepen aanspreekbaar om te gaan stemmen. Zoals bij het vertrouwen en de tevredenheid over de werking van de democratie kunnen de gemeenteraadsverkiezingen rekenen op hogere interesse dan de Vlaamse en federale verkiezingen. De intentie om te gaan stemmen ligt in 2007 wel hoger dan in de ISPO-surveys bij de verkiezingen van 1991, 1995, 1999 en 2003. Toen bleek dat gemiddeld slechts 40% van de respondenten stelt toch te willen stemmen indien de opkomstplicht zou worden afgeschaft.

Politieke machteloosheid

Interesse in politiek en de intentie om te gaan stemmen hangen nauw samen met het zich al dan niet **politiek machteloos** voelen. Zo gaat een meerderheid van de bevolking er van uit dat zijn stem er bij verkiezingen niet toe doet en dat de politici niet geïnteresseerd zijn in de mening van de kiezer. Zeventig procent is ervan overtuigd dat van de beloftes bij de verkiezingen uiteindelijk weinig terecht komt. Viervijfde gaat er van uit dat er aan een onrechtvaardige wet niets te doen valt. De politieke machteloosheid is de jongste jaren vrijwel ongewijzigd gebleven. Ze is het grootste bij lager geschoolden en neemt toe met de leeftijd. Genderverschillen zijn niet significant. Zoals te verwachten voelen bestuursleden van verenigingen en mensen die vrijwilligerswerk doen zich duidelijk minder politiek machteloos. ■

De steekproef van de SCV-survey

De SCV-survey is een jaarlijkse face-to-face enquête, gestart in 1996. In 2007 leverde de survey 1.449 gevalideerde interviews op van de 2.340 beschikbare adressen of een respons van 61,9%. Sinds 2002 wordt – in de context van het International Social Survey Program (ISSP) – na het interview ook een vragenlijst bij de respondenten achtergelaten met de vraag deze per post terug te sturen. Deze zogenaamde drop-off vragenlijst was in 2007 uitgewerkt rond het thema vrije tijd. 1.257 respondenten hebben deze vragenlijst beantwoord. Dit komt neer op 86,8% van de gevalideerde face-to-face interviews of 53,7% van de gecontacteerde Vlamingen.

De studiedienst staat garant voor de kwaliteit van de steekproeftrekking. De steekproef werd trapsgewijs getrokken. Eerst werd een aselechte trekking uitgevoerd op gemeenten, en vervolgens een aselechte trekking van personen binnen de getrokken gemeenten. Deze laatste trekking gebeurt op basis van een personenbestand op het rijksregister. Een steekproef van om en bij de 1.500 waarnemingseenheden is ook voldoende groot om schattingen van parameters in de populatie toe te laten. In de VRIND-bijdragen waarin gebruik wordt gemaakt van de resultaten van de survey, wordt de verdeling van respondenten over categorieën van variabelen in procenten uitgedrukt. Het zou meer accuraat zijn niet dit percentage te vernoemen maar een betrouwbaarheidsinterval met een onder- en bovengrens. Dergelijke orthodoxe statistische aanpak zou dan wel ten koste gaan van de leesbaarheid. Daarom de raad aan de lezer om percentages te zien als een schatting van de overeenkomstige populatieparameter binnen een interval. Wanneer resultaten van steekproefonderzoek worden uitgedrukt in termen van samenhang tussen eigenschappen, zoals bijvoorbeeld het verband tussen leeftijd en het vertrouwen in de democratie, dan moet telkens getoetst worden of deze samenhang wel van betekenis is. Wanneer in deze VRIND de onderzoeksresultaten van de SCV-survey worden uitgedrukt in termen van samenhangende eigenschappen, dan slaat dit steeds op een significante samenhang.

Macro-economische context

Vlaanderen en de Europese topregio's

“**Vlaanderen in Actie**” (VIA) is het plan dat door de Vlaamse Regering werd opgezet om de toekomst van Vlaanderen in goede banen te leiden. Er werd vastgesteld dat Vlaanderen vandaag een welvarende regio is. VIA moet Vlaanderen laten uitgroeien tot een innovatiegedreven economie. In een snel evoluerende maatschappij is bestaande kennis snel verouderd en dienen zich soms onverwachte uitdagingen aan. Daarom worden er initiatieven uitgewerkt rond een aantal assen: internationaal, talent, innovatie en mobiliteit.

Om de vooruitgang te kunnen opvolgen werd een onderzoek uitgevoerd naar de positie van het Vlaamse Gewest temidden de andere **Europese regio's**. Uit dat onderzoek werden 15 regio's geselecteerd die in hun ontwikkeling naar een innovatiegerichte economie verder stonden dan Vlaanderen. Deze groep van regio's vormt dan ook de toetssteen

of benchmark waaraan de Vlaamse prestaties (sociaal-economisch, technologisch) zullen getoetst worden. In dit eerste deel worden deze 15 regio's + het Vlaamse Gewest besproken.

De traditionele economische mogendheden (dollarzone, eurozone, yenzone) zijn niet langer alleen dominant in de wereldeconomie. Een aantal snel groeiende regio's zijn vandaag een belangrijke factor in de handel en het financiële verkeer. Hier ligt de focus op de grootste landen onder hen.

Benchmarkregio's

De indicatoren die hier besproken worden geven een eerste beeld van de vooruitgang die Vlaanderen maakt om een topregio te worden.

Met een **bruto binnenlands product** (BBP) in 2005 van 25.932 euro KKP (koopkrachtpariteit) per inwoner staat het Vlaamse Gewest sinds 2003 nog steeds op de 10e plaats in de rangschikking van de 16

1.24 Indicatoren benchmark

Socialeconomische en innovatie-indicatoren voor het Vlaamse Gewest en de benchmarkregio's.

	BBP per hoofd (in € KKP)	Werkzaam- heidsgraad Totaal (in %)	Werkzaam- heidsgraad 55-64 jr (in %)	Aandeel kennis- sectoren (in %)	Aandel werkenden met hogere opleiding (in %)	Aandeel levenslang leren (in %)	Werkloos- heidsgraad (in %)
	2005	2006	2006	2006	2006	2006	2006
Vlaams Gewest	26.891	65,5	31,4	11,8	36,6	8,3	5,0
Denemarken	28.373	77,0	60,7	10,0	32,9	29,2	3,9
Baden-Württemberg	28.841	71,3	54,2	21,7	26,2	8,5	6,3
Beieren	30.365	71,9	52,2	16,8	24,4	7,1	6,5
Hessen	31.239	68,2	50,1	15,0	27,3	8,5	8,1
Baskenland	29.305	67,0	42,8	12,4	48,2	12,4	7,0
West-Nederland	32.281	74,7	50,5	7,0	33,5	17,1	3,9
Zuid-Nederland	28.427	73,5	44,4	8,8	27,7	14,3	3,7
Finland	25.741	69,0	54,5	11,4	35,5	23,1	7,7
Zweden	27.723	73,8	69,6	11,4	30,2	18,4	7,1
North West (V.K.)	23.237	70,3	53,1	9,3	29,1	24,3	5,1
East Midlands (V.K.)	24.560	74,1	59,4	10,4	28,5	27,0	5,2
Eastern (V.K.)	25.596	74,7	62,1	10,9	27,8	24,8	4,7
South East (V.K.)	29.189	76,5	62,1	12,4	33,1	28,9	4,4
South West (V.K.)	25.107	75,7	61,5	9,9	31,3	27,6	3,7
Schotland	25.322	72,1	54,9	7,4	36,0	26,5	5,2

Bron: Eurostat, verwerking SVR.

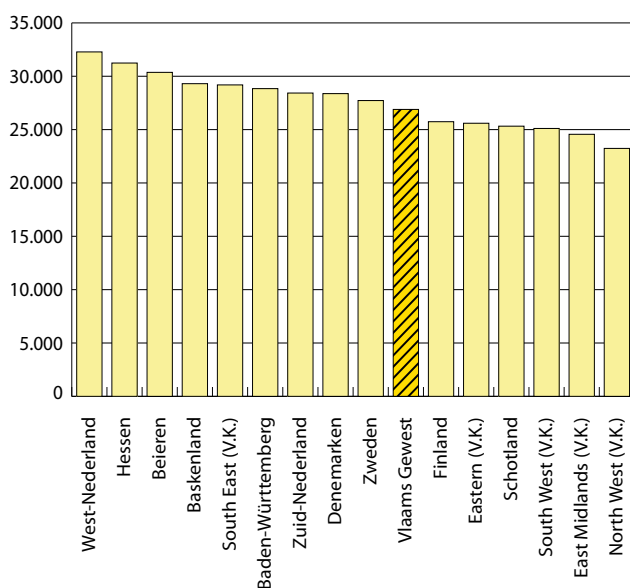
regio's. Tien jaar eerder stond onze regio nog op de 6e plaats. Daarna verslechterde de Vlaamse positie stelselmatig. West-Nederland, Hessen en Beieren zijn hier de succesnummers. Het Vlaamse Gewest laat wel de meeste Britse vergelijkingsgebieden en Finland achter zich.

Enkel voor de Duitse regio's en Vlaanderen zijn er voor de **arbeidsproductiviteit** en de werkgelegenheidsgraad recente cijfers (2005) beschikbaar. Het Vlaamse Gewest doet het beter voor de arbeidsproductiviteit, maar moet de Duitse Länder vooraf laten gaan voor wat betreft de werkgelegenheidsgraad. Het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd is de derde factor van belang voor de bepaling van het BBP. Met 65,8% in 2005 staat het Vlaamse Gewest – net zoals het jaar daarvoor – op een 9e plaats. Vanaf 2001 kon Vlaanderen lichtjes opklommen in de rangschikking.

Een goed opgeleide beroepsbevolking is een noodzaak voor de ontwikkeling van een innovatiegedreven economie. In 2006 is 36,6% van de Vlaamse werkende bevolking hoger geschoold. Dit aandeel neemt ieder jaar toe. Vlaanderen doet het uitstekend met een tweede plaats tussen de 16 **benchmarkregio's**. In 1999 stonden we nog vijfde geklasseerd. De toppositie wordt ingenomen door Baskenland (48,2%). De Duitse Länder halen de slechtste score. De snel evoluerende toepassingen en technieken vereisen een voortdurende bijscholing. Enkel een goede

1.25 BBP per hoofd

Bruto binnenlands product per inwoner in het Vlaamse Gewest en de benchmarkregio's in 2005, in euro KKP.

Bron: Eurostat.

basisopleiding is geen garantie meer voor verder succes. In 2006 nam 8,3% van de volwassen bevolking deel aan een of andere vorm van levenslang leren. We scoren hiermee niet goed (15e plaats in 2006). Bovendien verliest Vlaanderen terrein. In 2005 stond Vlaanderen nog op de 13e plaats. De Duitse Länder scoren eveneens zwak. In de Britse regio's en vooral Denemarken (29,2%) is levenslang leren veel meer vanzelfsprekend.

De aanwezigheid van bedrijfstakken met toekomstmogelijkheden is een andere belangrijke voorwaarde voor de uitbouw van een **innovatie-economie**. Het aanwezig zijn van de **medium-hightech- en hightechindustrie** en de **hightechdiensten** worden door Eurostat als een maatstaf beschouwd. Het Vlaamse Gewest telde in 2006 11,8% werkenden in deze sectoren. Dat was goed voor een 6e plaats. Hier zijn de Duitse Länder, en vooral Baden-Württemberg (21,7%) de uitschieters. West- en Zuid-Nederland en Schotland bevinden zich achteraan in de rangschikking. Vlaanderen daalde in 1999 in de rangschikking tot een 10e plaats, maar zette daarna een herstelbeweging in. Ten opzichte van 2005 verliezen we een plaats. Wanneer we voornoemde indicator in detail bekijken dan blijkt Vlaanderen het met name voor de (medium)-hightechindustrie goed te doen (5e in 2006). Inzake high-techdiensten is de Vlaamse score merkkelijk lager (9e in 2006).

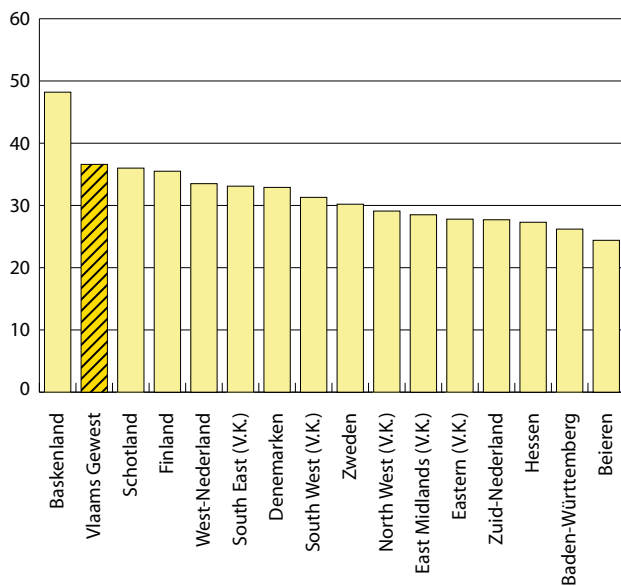
Twee andere categorieën die geen deel uitmaken van voornoemde indicator zijn de kennisintensieve marktdiensten en financiële diensten. Voor de kennisintensieve marktdiensten scoren we voorlaatste. Dat komt door het ontbreken van een hoofdstad in het Vlaamse Gewest; zakelijke diensten situeren zich in belangrijke mate in hoofdstedelijke zones. De laatste jaren dalen we zelfs in de rangschikking. Diezelfde reden kan ook aangehaald worden waarom we geen uitblinker zijn inzake financiële diensten (9e plaats in 2006).

Om een hoog BBP per hoofd te realiseren is een efficiënte inzet van arbeid en kapitaal vereist. Met een **werkzaamheidsgraad** van 65,5% in 2006 doet Vlaanderen het niet goed. Voor het derde jaar op rij staat Vlaanderen in de rangschikking op een weinig benijdenswaardige laatste plaats. Denemarken en de Britse gebieden voeren de ranglijst aan.

In de leeftijdsgroep van 55 tot 64 jaar bedraagt de werkzaamheidsgraad in 2006 slechts 31,4%. Daarmee staat het Vlaamse Gewest op de laatste plaats. Baskenland bevindt zich op de voorlaatste plaats met 42,8%, toch meer dan tien procentpunt hoger. In Zweden bedraagt de werkzaamheidsgraad bij ouderen 69,6% en dit land bewijst daarmee dat het anders

1.26 Hoger opleidingsniveau

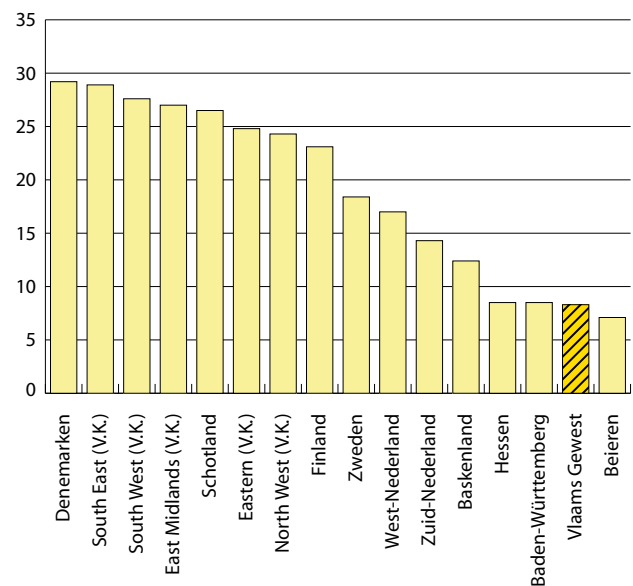
Aandeel van de werkenden met een tertiair opleidingsniveau in het Vlaamse Gewest en de benchmarkregio's in 2006, in %.

Bron: Eurostat.

1.27 Levenslang leren

Aandeel van de volwassen bevolking dat aan levenslang leren doet in het Vlaamse Gewest en de benchmarkregio's in 2006, in %.

Bron: Eurostat.

kan. Dit cijfer ligt zelfs hoger dan de totale Vlaamse werkzaamheidsgraad.

De **werkloosheidsgraad** in het Vlaamse Gewest daalde in 2006 tot 5,0% waardoor Vlaanderen haar positie kon verstevigen op een 7e plaats. In 2005 stond Vlaanderen nog op een 10e plaats. De Nederlandse, Britse en Deense regio's doen het allen beter. In Hessen en Baskenland is de werkloosheidsgraad relatief hoog.

We moeten vaststellen dat er nog inspanningen nodig zijn om van Vlaanderen een Europese topregio te maken. We verliezen terrein op het gebied van de geproduceerde welvaart, en de werkzaamheidsgraad moet dringend verbeterd worden. Verder is het noodzakelijk dat we voortdurend bijscholen meer ingang doen vinden. Ook hier verliezen we terrein in vergelijking met de Europese kopgroep. Vlaanderen gaat lichtjes achteruit voor wat betreft de aanwezigheid van kennissectoren. Op het vlak van de werkloosheid doet Vlaanderen het dan wel weer beter.

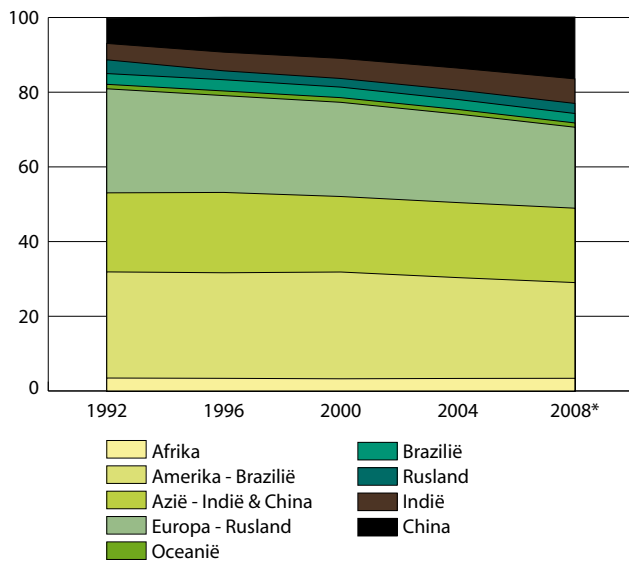
De heroriëntering van onze economie is nodig omdat naast de traditionele grote muntzones (euro, dollar en yen) andere kleinere regio's in de wereld een rol van betekenis in de wereldeconomie beginnen te spelen.

De BRIC

Drie economische machten speelden een twintigtal jaar geleden een belangrijke rol in de ontwikkeling van de wereldeconomie: de Verenigde Staten, Japan en de landen van de toenmalige Europese Gemeenschap. Ondertussen is er heel wat veranderd. Het verdwijnen van de vroegere centraal geleide economieën, de economische ontwikkeling in andere delen van de wereld en het wegvallen van handels- en andere beperkingen zorgden voor een geglobaliseerde wereld. Dat bracht met zich mee dat een aantal grotere landen buiten de traditionele machtsblokken economisch (en politiek) een belangrijke bepalende factor zijn geworden. De Amerikaanse investeringsbank Goldman Sachs onderkende in 2003 het potentieel van vier van deze landen: **Brazilië**, **Rusland**, **India** en **China**. Deze landen worden aangeduid met **BRIC**. De cijfers over hun recente ontwikkeling zijn indrukwekkend. Tussen 1980 en 1990 bedroeg de jaarlijkse reële groei van de Chinese economie 9,7%. Tussen 1990 en 2000 werd een gemiddelde groei van 9,9% opgetekend. Tot dusver in de ééentwintigste eeuw blijft het cijfer gehandhaafd op meer dan 9,9% per jaar. India noteerde in de jaren tachtig en negentig een groei van 5 à 6%. Tussen 2000 en 2008 is er een versnelling tot gemiddeld 7,2%. De toename van het BBP van Rusland en vooral Brazilië in de periode 2000-2008 was

1.28 Economisch belang BRIC

Aandelen van de werelddelen en de BRIC-landen in de wereldoutput van 1992 tot 2008, in %.

*Prognose.

Bron: IMF, verwerking SVR.

iets minder spectaculair: respectievelijk + 6,8% en + 3,3% per jaar.

Waar de BRIC in 1992 17,7% van de totale wereldproductie realiseerde is dit in 2008 naar schatting opgelopen tot 28,3%. De BRIC telt tot op vandaag met 2,8 miljard inwoners 42,5% van de totale wereldbevolking.

De BRIC is ook een belangrijke producent en verbruiker van grondstoffen. Zo is China de belangrijkste staalproducent; Rusland en India staan op de vierde en vijfde plaats. Brazilië vinden we terug op een negende plaats. Samen is de BRIC goed voor 48,2% van de wereldstaalproductie. China is de belangrijkste steenkoolproducent ter wereld en de tweede grootste energieverbruiker. Ook op andere terreinen rukt de BRIC op. In 2008 zal China de eerste plaats van Duitsland overnemen als 's werelds grootste exporteur.

Een belangrijk aspect van de BRIC is hun grote omvang: deze landen hebben een grote thuismarkt en zijn niet noodzakelijk afhankelijk van de export voor hun economische ontwikkeling.

Dat de BRIC-landen een factor van belang geworden zijn blijkt ook uit de recente ontwikkelingen in de **conjunctuur**: de Verenigde Staten kenden tot voor kort een aanhoudende expansie van hun economie. Nu treedt een verzwakking in, mede ingegeven door de kredietcrisis. De groei van de Amerikaanse eco-

nomie zou terugvallen van 2,2% in 2007 tot 1,5% in 2008. De eurozone doet het niet veel beter met een verwachte groei van 1,6% in 2008. De groeicijfers van de BRIC-landen voor dit jaar zijn aanzienlijk hoger. China zou nog 10,0% halen. India doet daar nauwelijks voor onder (8,4%). Ook Rusland (6,5%) en Brazilië (4,0%) halen nog steeds respectabele groeicijfers. De vraag vanuit China en de andere opkomende grootmachten kan de Europese economie ondersteunen en zo enige verzachting brengen.

Het aandeel van de BRIC in de Vlaamse **export** blijft voorsnog beperkt. Maar men mag ook de indirecte relaties niet vergeten: bv. de uitvoer van halffabricaten naar de buurlanden die het verder verwerken tot een eindproduct en uitvoeren naar een van de BRIC-landen.

De snelle vlucht die de BRIC genomen heeft blijkt ook uit de toegenomen uitvoer in het Vlaamse Gewest. Waar in de periode 2002-2006 de export toenam met bijna een kwart was dat voor de BRIC 38,5%. Dat zijn betere resultaten dan voor de uitvoer naar de buurlanden of zelfs naar de Aziatische Tijgers.

De Chinese economie kende de afgelopen jaren een krachtige, kapitaalsintensieve groei. Uitvoer is belangrijk in het Chinese model, maar dat wil niet zeggen dat de binnenlandse consumptie zonder belang is. De opbrengst van de export van massale hoeveelheden consumptiegoederen naar Westerse markten zorgde voor bijkomende welvaart. Dat betekent ook dat China een groot handelsoverschot opgebouwd heeft. In 2000 bedroeg het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans 1,7% van het BBP; in 2007 zou dit naar schatting opgelopen tot 11,7%. Daarmee financieren de Chinezen hun buitenlandse kapitaalsinvesteringen (Amerikaans schuldpapier, overzeese investeringen...). De banksector is de zwakke schakel in het Chinese economische systeem.

1.29 BRIC EN Vlaamse export

Uitvoer van het Vlaamse Gewest naar de drie buurlanden, de BRIC en de Aziatische Tijgers, 2002 en 2006, in miljoen euro en in %.

	2002	2006	% aandeel in 2006	% evolutie 2002-2006
Totale uitvoer	143.070	178.222	100	24,6
3 buurlanden	63.824	81.026	45,5	27
Brazilië	500	790	0,4	58,1
Russische Federatie	975	2.133	1,2	118,9
India	3.956	4.420	2,5	11,7
China (Volksrepubliek)	1.580	2.365	1,3	49,7
BRIC	7.010	9.707	5,4	38,5
Aziatische Tijgers	2.681	3.105	1,7	15,8

Bron: INR, verwerking SVR.

India zal in de nabije toekomst grote infrastructuurwerken moeten laten uitvoeren om het huidige groeitempo te handhaven. Het land is in elk geval afhankelijk van olie-import. Dat verklaart ook waarom India een groeiend tekort heeft op de lopende rekening. Brazilië leed een tiental jaren geleden nog onder een zware financiële crisis. Toch wist het land opnieuw voortgang te boeken door de economische ontwikkeling. Het is een producent van heel wat grondstoffen en daardoor gevoelig voor een conjunctuurvertraging in de westerse landen. Toch ontstaat een steeds sterker wordende binnenlandse markt. Het land kent een licht overschot op de lopende rekening. Rusland kan rekenen op olie- en gasinkomsten maar ook hier is sprake van een sterker wordende interne vraag. De overheidsfinanciën zijn vrij gezond en het land heeft een overschot op de lopende rekening. De inflatie is er wel het hoogst van de vier landen in kwestie (geschat op 7,5% in 2008).

Vooraf de snelle ontwikkeling van China en India is opvallend. Deze landen hebben tot vandaag een doorbraak weten te forceren in hun economische ontwikkeling door het in voege brengen van kennis en het benutten van uitvindingen die elders ontwikkeld werden. Hun troef om nieuwe toepassingen te ontwikkelen, te produceren en ruim te verspreiden ligt in hun enorme thuismarkt. Deze grote binnenlandse afzetmarkt laat bovendien toe om lessen te trekken over de verdere ontwikkeling van producten. China en India beschikken ondertussen over de nodige uitrusting en menselijk kapitaal om te produceren in de hogere marktsegmenten en kwalitatief hoogstaande producten op de westerse markt te brengen. Zij willen op lange termijn geen lage kostenland blijven. Los daarvan ontwikkelen zich op eigen initiatief (succesvolle) kleine en grote bedrijven die minder gesitueerd zijn in een door de Chinese overheid beschermde marktsituatie waarbij voor een bepaald product de markt maar door een klein aantal producenten of verkopers wordt beheerst (oligopolie). Door de opkomst van de nieuwe economische grootmachten kunnen westerse consumenten tegen lagere prijzen gebruiksgoederen aankopen. Volgens het westen zou China, dat lid is van de Wereldhandelsorganisatie, niet erg begaan zijn met een eerlijk handelsbeleid. Het westen verwijt China de toekenning van staatssubsidies, het schenden van de intellectuele eigendom, de ongelijke behandeling van buitenlandse bedrijven en het op de markt brengen van producten die niet voldoen aan de westerse veiligheids- en kwaliteitsstandaarden. Het is de taak van de Europese Commissie om erop toe te zien dat er een eerlijke concurrentie is tussen westerse en

Chinese bedrijven en dat producten voldoen aan de Europese reglementeringen op het vlak van veiligheid en welzijn. ■

Demografische context

Bevolking

Het Vlaamse Gewest telt ruim zes miljoen **inwoners**, wat neerkomt op 57,8 procent van de Belgische bevolking en 1,2 procent van de bevolking van de Europese Unie (EU27). De gemiddelde **bevolkingsdichtheid** is er ruim dubbel zo hoog als in het Waalse Gewest. Van de ons omringende landen of regio's kennen Nederland en Nordrhein-Westfalen een nog hoger gemiddelde. De bevolkingsdichtheid is het grootst in de zogenaamde **Vlaamse ruit**, het kerngebied tussen Antwerpen, Leuven, Brussel en Gent.

Buitenlandse bevolking

5,4% procent van de bevolking was op 1 januari 2006 geregistreerd als **buitenlander**. Het Waalse Gewest

1.30 Bevolking en bevolkingsdichtheid

Totale bevolking (x1.000) en gemiddelde bevolkingsdichtheid per km² land, voor België en zijn gewesten, voor Nederland, Nordrhein-Westfalen, Nord - Pas-de-Calais* en voor de EU27, stand op 1 januari 2007.

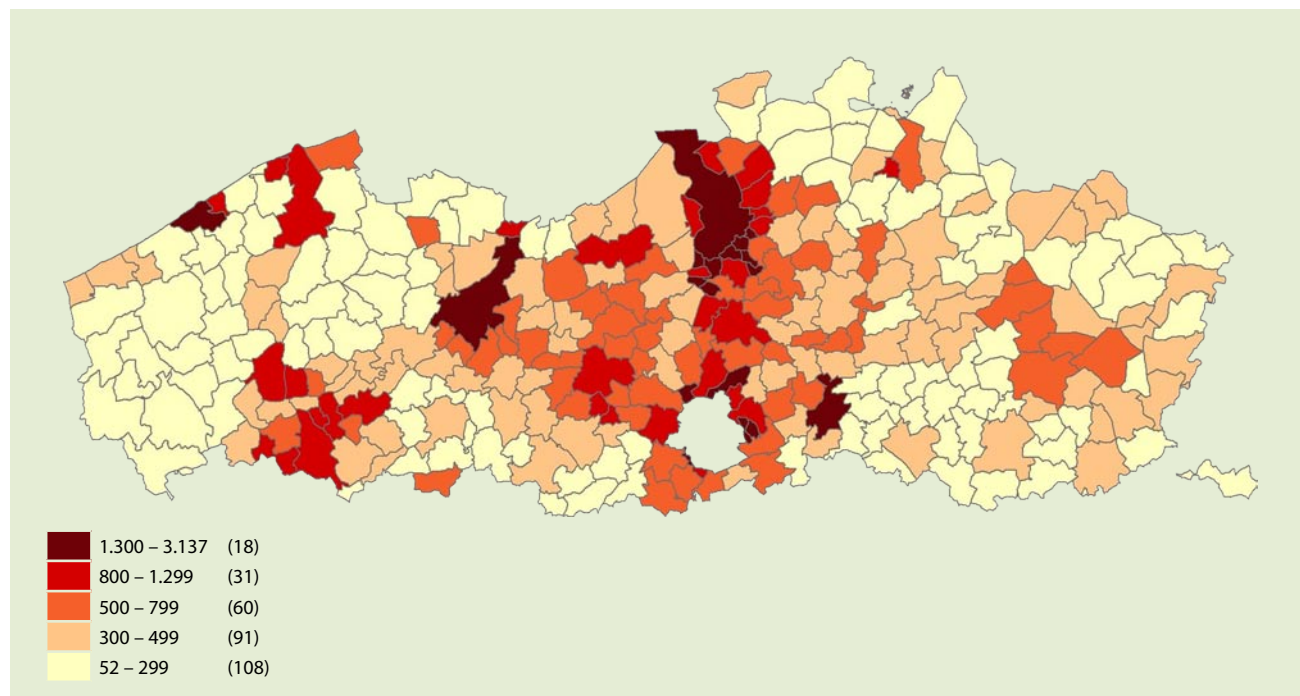
Woonplaats	Bevolking (x 1 000)	Oppervlakte (km ² land)	Bevolkingsdichtheid (inw./Km ²)
Vlaams Gewest	6.117,4	13.522	452
Waals Gewest	3.435,9	16.844	203
Brussels Gewest	1.031,2	161	6.389
België	10.584,5	30.528	346
Nederland	16.358,0	33.756	484
Nordrhein-Westfalen	18.058,1	34.086	530
Nord - Pas de Calais *	4.043,1	12.414	326
EU-27 (ps)	495.128,5	4.300.451	115

* Stand op 1 januari 2006; (p) provisional data/voorlopig cijfer; (s) Eurostat estimate/schatting.

Bron: 1) België: ADSEI, 2) Nederland: CBS, 3) Nordrhein-Westfalen: Statistisches Bundesamt Deutschland, 4) Nord - Pas-de-Calais: INSEE, 5) EU27: Eurostat.

1.31 Bevolkingsdichtheid per gemeente

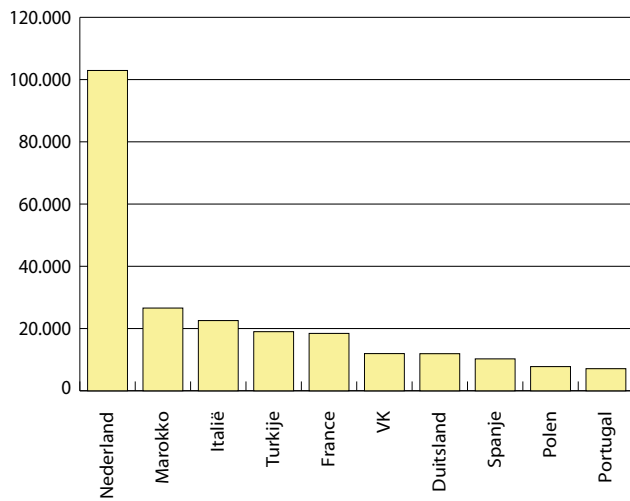
Gemiddelde bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per vierkante kilometer) per gemeente, op 1 januari 2007.

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR.

1.32 Top tien buitenlandse nationaliteiten

Top tien van de buitenlandse nationaliteiten in het Vlaamse Gewest, stand op 1 januari 2007.

Bron: ADSEI.

(9,2%) en vooral het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (27,5%) stijgen daar fors bovenuit. Weinig verbazend is de hoge concentratie van buitenlanders in de Antwerpse en Limburgse grensgemeenten, maar

ook in de hoofdstad en de Vlaamse rand. In drie Vlaamse steden, met meer dan 50.000 inwoners, is het aandeel buitenlanders meer dan 10%: Antwerpen (13,7%), Genk (13,3%) en Leuven (11,1%).

Twee op de drie buitenlanders in Vlaanderen zijn afkomstig uit een andere lidstaat van de Europese Unie. De grootste groep naar nationaliteit zijn de Nederlanders: zij maken bijna één derde uit van alle buitenlanders. Dan volgen de Marokkanen, de Italianen, de Turken en de Fransen.

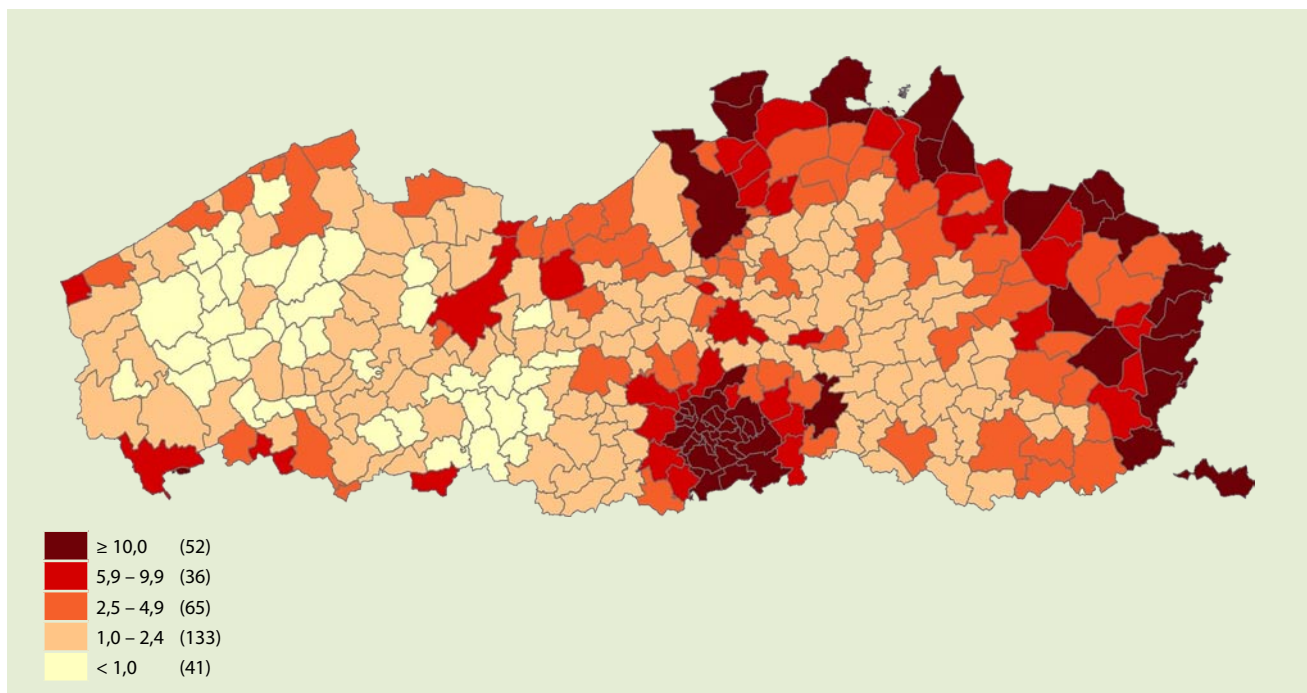
Asielzoekers

Het Vlaamse Gewest telde op 1 januari 2008 ongeveer 30.000 **asielzoekers**. Dat is dubbel zoveel als in het Waalse Gewest (ca. 15.000) en meer ook dan in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (ca. 17.000). Meer dan de helft van de asielzoekers in Vlaanderen woont in de provincie Antwerpen.

In vergelijking met de periode kort na de eeuwwisseling is het aantal asielzoekers dat in ons land verblijft sterk gedaald. Dit heeft verschillende oorzaken: 1) het dalende aantal nieuwe asielaanvragen in België (van

1.33 Buitenlandse bevolking per gemeente

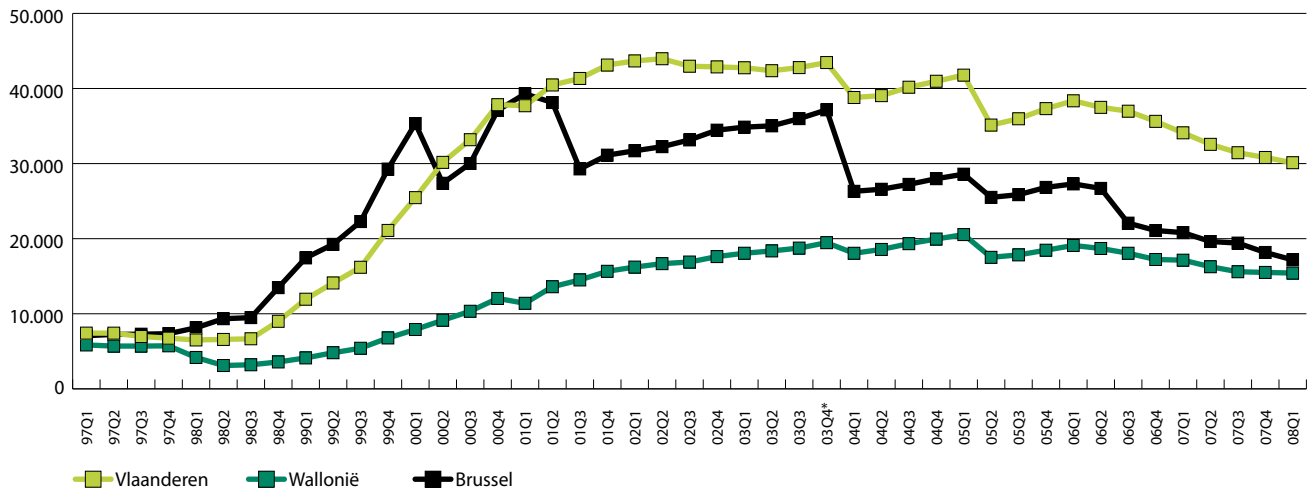
Buitenlandse bevolking per gemeente van het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, stand op 1 januari 2007, in %-klassen.

Bron: ADSEI.

1.34 Asielzoekers

Evolutie van het totale aantal ingeschreven asielzoekers per gewest, stand op 1 januari (Q1), van 1997 tot 2008.

* De reeks is opgebouwd volgens de extracties van het Rijksregister op verschillende data.
 ** De aantallen betreffen zowel asielzoekers 'in de ontvankelijkheidsfase' als 'ontvankelijk verklaarde' asielzoekers.
 Bron: Rijksregister, Statistiek van de ingeschreven personen in het wachtregister.

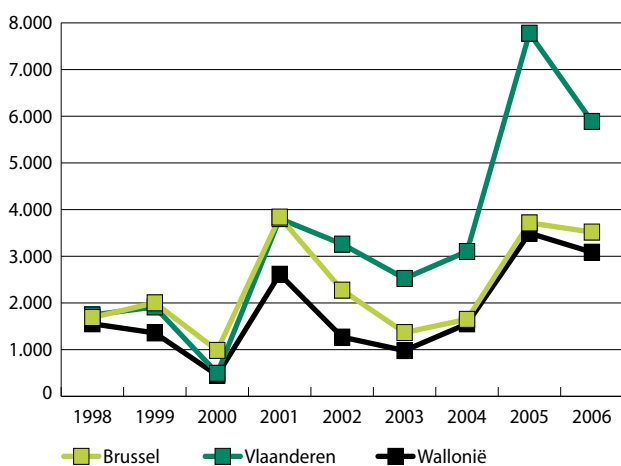
42.691 in 2000 naar 11.115 in 2007 volgens de Dienst Vreemdelingenzaken van de FOD Binnenlandse Zaken), 2) de terugkeer van asielzoekers naar het land van oorsprong (vnl. de Balkan) en 3) de verandering van het verblijfsstatuut na de officiële erkenning als vluchteling of na een regularisatie.

Naturalisatie tot Belg

De naturalisatiegolf in 2000 is zichtbaar weggeëbd. Het aantal **naturalisaties** in Vlaanderen lijkt zich nu te stabiliseren tot een 12 à 13.000-tal op jaarbasis. In de beide andere gewesten ligt dat aantal iets lager.

1.35 Verandering van register

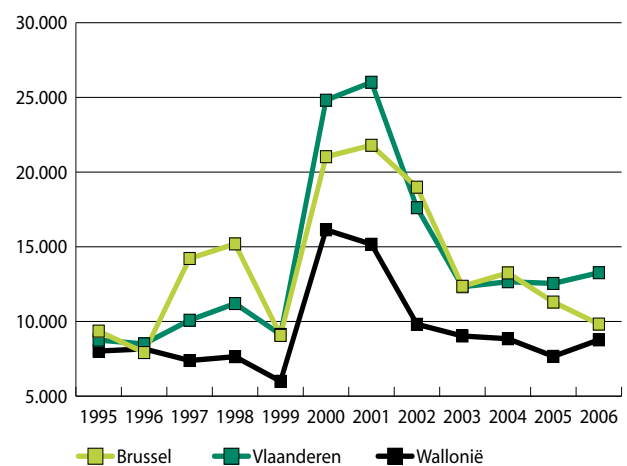
Verandering van register: van het wachtregister naar het bevolkingsregister (incl. het vreemdelingenregister), van 1998 tot 2006.

Bron: ADSEI.

1.36 Naturalisatie tot Belg

Evolutie van de naturalisatie tot Belg per gewest, van 1995 tot 2006, aantallen.

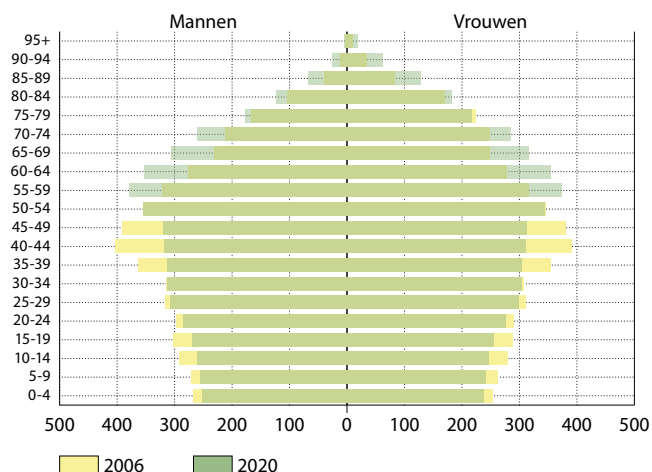
Bron: ADSEI.

Leeftijdsstructuur

De leeftijdspiramide vertoont het typische profiel van een **verouderde bevolking**: een zware top en een smalle basis.

1.37 Leeftijdspiramide

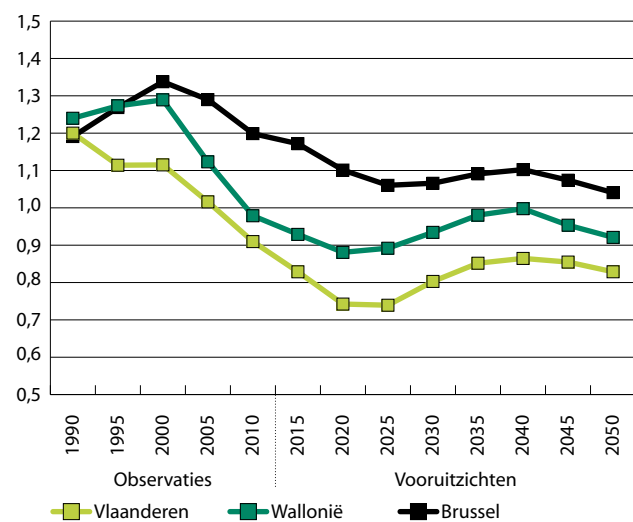
Leeftijdspiramides van de bevolking op 31 december 2007 en 31 december 2020, per leeftijdsgroep van 5 jaar en per 10.000 inwoners.

Bron: ADSEI, Bevolkingsstatistieken & NIS-Bevolkingsvooruitzichten 2000 – 2050. Bewerking: SVR.

1.38 Doorstroming potentiële beroepsbevolking

Vervanging van de potentieel actieve bevolking [P(15-24 jaar)/P(55-64 jaar)] tussen 1990 en 2050 (stand op 31 december van het jaar), per gewest.

Bron: 1) Observaties 1990-2005: ADSEI, 2) Vooruitzichten 2010-2050: NIS-Bevolkingsvooruitzichten 2000 – 2050. Bewerking: SVR.

Volgens de **bevolkingsvooruitzichten** zal vooral de vergrijzing zich sterk doorzetten. Het aandeel 65-plussers evolueert van 18% vandaag, over 22% tegen 2020, naar 28% tegen 2050. Het aandeel 80-plussers gaat volgens die vooruitzichten van 4 à 5% vandaag naar goed 11% tegen 2050.

Vlaanderen moet vooral beducht zijn voor een toenemende krapte op de arbeidsmarkt als gevolg van de veroudering van haar bevolking. De **doorstromingsratio** van de potentiële beroepsbevolking, de verhouding tussen potentiële instroom (15 tot 24-jarigen) en potentiële uitstroom (55 tot 64-jarigen), bedraagt eind 2006 voor Vlaanderen 0,99. Begin de jaren 90 was de ratio nog 1,20. Volgens een prognose daalt de ratio snel voor Vlaanderen tot 0,74 in 2020, om na 2025 slechts lichtjes op te veren. Meteen stelt zich een probleem van vervanging van arbeidskrachten: de groep jongeren die zich potentieel aandient op de arbeidsmarkt wordt immers gaandeweg kleiner in verhouding tot de leeftijdsgroep die de pensioenleeftijd nadert.

Geboorten en vruchtbaarheid

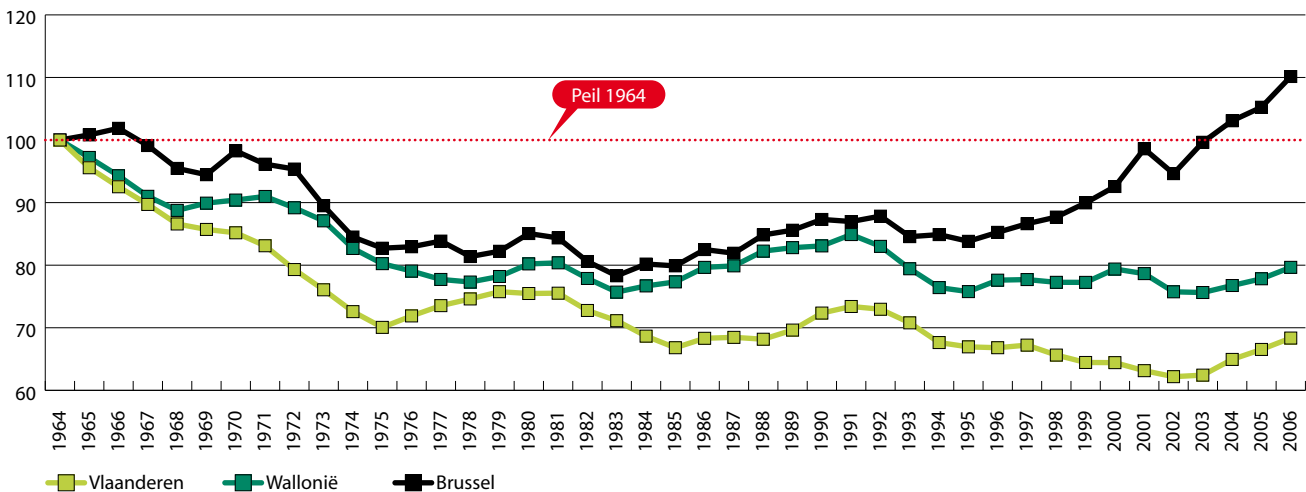
Na 1964, het toppunt van de babyboom, daalde het aantal geboorten fors in de drie gewesten van het land. In Vlaanderen was de daling het scherpst, zij het met kleine heropflakkingen tussen 1976 en 1979 en tussen 1986 en 1991, telkens gevolgd door een terugval. Sinds 2002 stijgt het aantal geboorten opnieuw. Het Rijksregister telde voor 2006 65.655 geboorten, 10 procent meer dan in 2002. Ook in Wallonië is er recent opnieuw een stijging van het aantal geboorten, terwijl in Brussel de trend al meer dan 20 jaar een steile klim aangeeft.

Nadere analyse van de leeftijdsspecifieke **vruchtbaarheidscijfers** in Vlaanderen toont aan dat het aantal geboorten na 2003 in stijgende lijn zijn bij vrouwen van 26 jaar en ouder maar niet zo bij vrouwen jonger dan 26 jaar. Het lijkt er dus op dat de meeste vrouwen wachten met het krijgen van kinderen tot ze zich gevestigd voelen in een relatie én in een woon- of werksituatie.

De recente verschuivingen in de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers heeft tot gevolg dat ook het 'totaal vruchtbaarheidscijfer' opnieuw stijgt. Deze maat geeft een beeld van het gemiddeld aantal kinderen dat een generatie vrouwen (van een bepaald geboortjaar) zou hebben na afloop van de vruchtbare periode (op leeftijd 50 jaar); op voorwaarde dat de

1.39 Evolutie aantal geboorten

Evolutie van het aantal geboorten per gewest van België tussen 1964 en 2006, peil 1964 = index 100.

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR.

vruchtbaarheidscijfers per leeftijd in de toekomst niet veranderen. Wanneer de vruchtbaarheidscijfers van 2006 ook in de toekomst geldig blijven, dan zou dat leiden tot een gemiddeld kindertal van 1,73 per vrouw. Of met andere woorden: de verwachting is dat 100 vrouwen samen 173 kinderen zullen hebben. Met de vruchtbaarheidscijfers van 2002 zouden dat er maar 155 zijn.

Voor de generatie vrouwen geboren in 1955 is berekend dat hun gemiddeld kindertal 175 à 180 kinderen bedraagt per 100 vrouwen. Naar alle waarschijnlijk

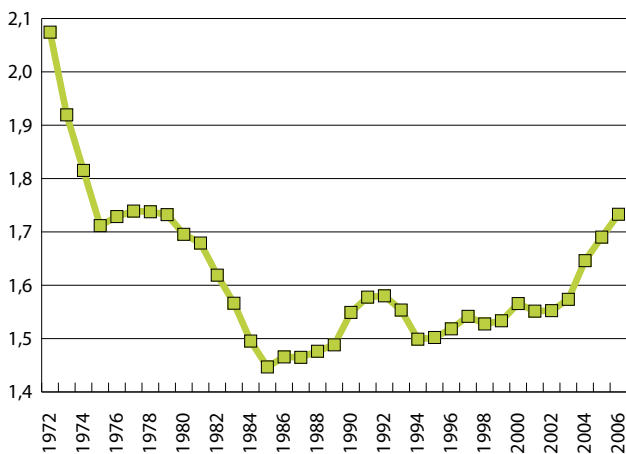
zullen ook de jongere generaties, geboren na 1955 dat kindertal bereiken, ook al krijgen zij nu meestal hun kinderen op wat oudere leeftijd. Statistisch vertaalt zich dat in een inhaalbeweging tussen 28 en 40 jaar.

Sterfte en levensverwachting

Het aantal sterfgevallen in Vlaanderen vertoont een lichte schommeling op jaarbasis (tussen 56.000 en 59.000 gevallen). In 2006 overleden 56.179 inwoners, ongeveer zevenhonderd minder dan het jaar

1.40 Totaal vruchtbaarheidscijfer

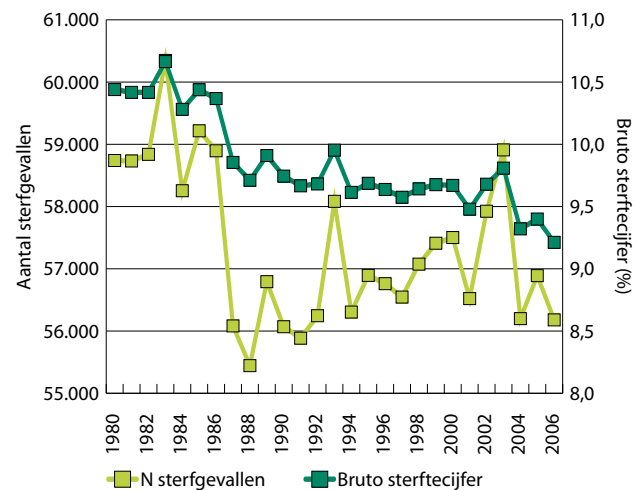
Evolutie van het 'totaal vruchtbaarheidscijfer' (TVC) voor het Vlaamse Gewest, 1972 tot 2006.

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR.

1.41 Sterfgevallen en bruto sterftecijfer

Evolutie van het aantal sterfgevallen en van het bruto sterftecijfer (sterfgevallen per duizend inwoners), van 1980 tot 2005.

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR.

1.42 Levensverwachting

Levensverwachting bij de geboorte in 2003 voor het Vlaamse Gewest, België, enkele Europese landen en de EU-25, in jaren.

Levensverwachting	Mannen	Vrouwen
Spanje (e)	76,9	83,6
Frankrijk (p)	75,9	82,9
Zweden	77,9	82,5
Italië (e)	76,8	82,5
Vlaams Gewest	76,9	82,3
België	75,8	81,7
Duitsland (e)	75,7	81,4
EU25 (e)	75,1	81,2
Luxemburg	75,0	81,0
Nederland (p)	76,2	80,9
Verenigd Koninkrijk (e)	76,2	80,7
Denemarken	75,1	79,9

(p) provisional, voorlopig cijfer

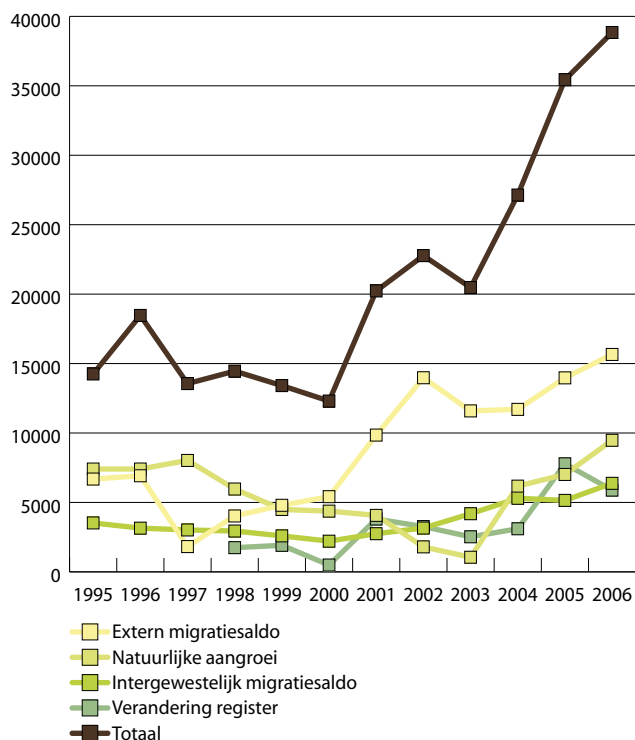
(e) Eurostat estimate, schatting

Bron: ADSEI, Eurostat.

voordien. Ook het **bruto sterftecijfer**, dat het aantal sterfgevallen uitdrukt per duizend inwoners, daalde zeer lichtjes (van 9,4 naar 9,2).

1.43 Componenten bevolkingsgroei

Evolutie van de natuurlijke aangroei en van de aangroei uit externe (of buitenlandse) en inter-gewestelijke migratie, Vlaams Gewest, van 1995 tot 2006.

* Noot: Som van de vier componenten inclusief de statistische aanpassing.

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR.

Het Vlaamse Gewest kent de hoogste **levensverwachting** van het land bij de geboorte. Vlaanderen scoort in dit opzicht ook beter dan het gemiddelde voor de EU-25.

Bevolkingsgroei

Opvallend is de versnelling van de aangroei van de bevolking in de afgelopen jaren. Zowel de netto-inwijking vanuit het buitenland, de natuurlijke aangroei en de netto-aangroei door inter-gewestelijke migratie (uitwisseling met Brussel en Wallonië) nemen toe. Enkel de erkenning van asielzoekers vertoont een daling in het laatste observatiejaar.

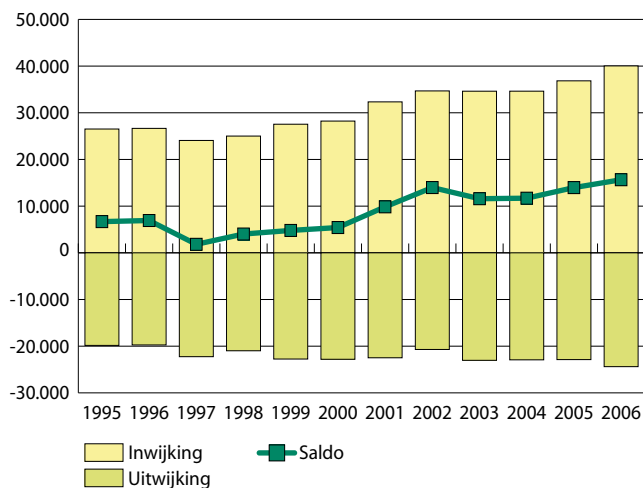
Buitenlandse migratie

De inwijking vanuit het buitenland is de voorbije jaren duidelijk toegenomen. Dat geldt ook voor de uitwijking naar het buitenland, maar in mindere mate. Het **externe migratiesaldo** is al jaren positief, maar des te meer zo in recente jaren.

Het externe migratiesaldo per hoofd van de bevolking ligt net iets hoger in het Vlaamse (+2,6‰ voor 2006) dan in Waalse Gewest (+2,1‰), maar beduidend lager dan in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (+13,7‰).

1.44 Migratie van en naar het buitenland

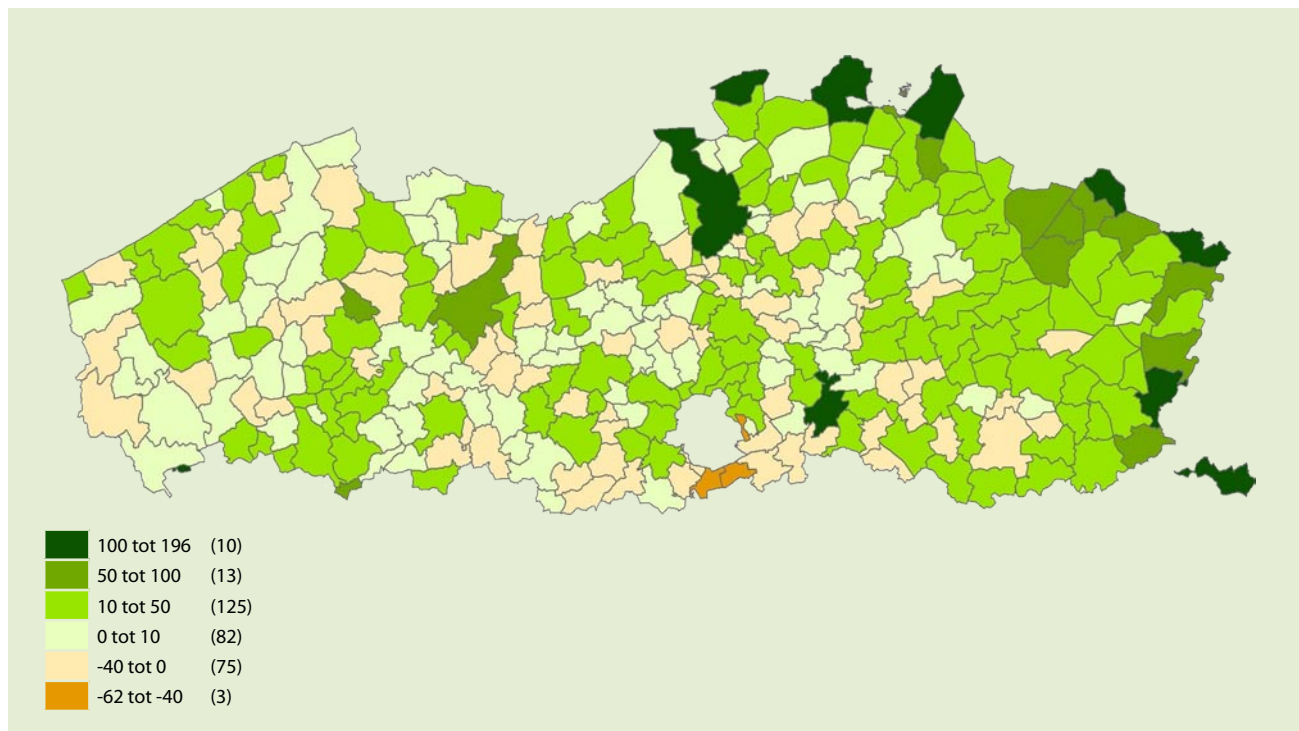
Evolutie van de jaarlijkse inwijking en uitwijking van en naar het buitenland (met correctie voor herinschrijvingen en ambtshalve schrappingen en voor onbekende in- en uitwijkingen), van 1995 tot 2006, in absolute aantallen.

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR.

1.45 Extern migratiesaldo per gemeente

Migratiesaldo uit buitenlandse migratie per gemeente voor het jaar 2006, per tienduizend inwoners, met correctie voor herinschrijvingen (+) en ambtshalve schrappingen (-).

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR.

De meeste Vlaamse gemeenten laten een positief saldo optekenen. Hoge cijfers vinden we vooral terug in de Kempen en in Limburgse grensgemeenten met Nederland, maar ook in de steden Antwerpen (+10,4‰), Gent (+5,7‰) en Leuven (+12,2‰). Opvallend negatieve saldi zijn er in de randgemeenten ten zuiden van het hoofdstedelijke gewest.

Binnenlandse migratie

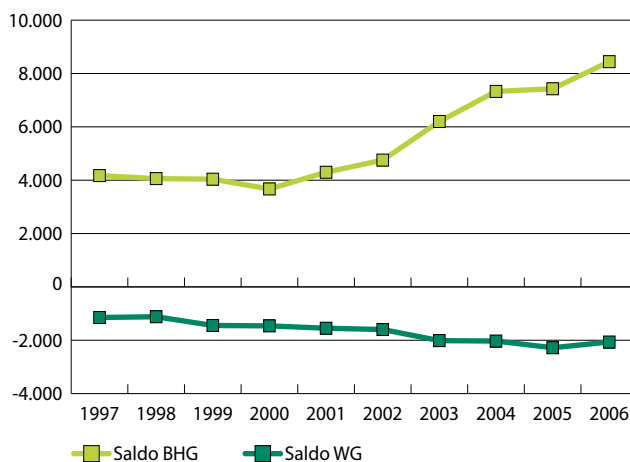
Het saldo van de verhuisbewegingen van en naar de overige gewesten van het land is positief voor Wallonië (+2,1‰ voor 2006) en voor Vlaanderen (+ 1,0‰), maar flink negatief voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (-13,1‰). In Vlaanderen is dat het resultaat van een toenemende sterke netto-instroom vanuit Brussel, gekoppeld aan een meer beperkte netto-uitstroom naar Wallonië.

De kustgemeenten blijven aantrekkelijk. Anderzijds zijn en blijven de saldi uit de binnenlandse migraties negatief in negen van de dertien Vlaamse centrumsteden: Antwerpen (-7,9‰), Gent (-4,3‰), Brugge (-2,8‰), Leuven (-7,7‰), Mechelen (-1,8‰),

Kortrijk (-4,5‰), Sint-Niklaas (-2,2‰), Genk (-2,5‰) en Turnhout (-5,9‰).

1.46 Intergewestelijk migratiesaldo

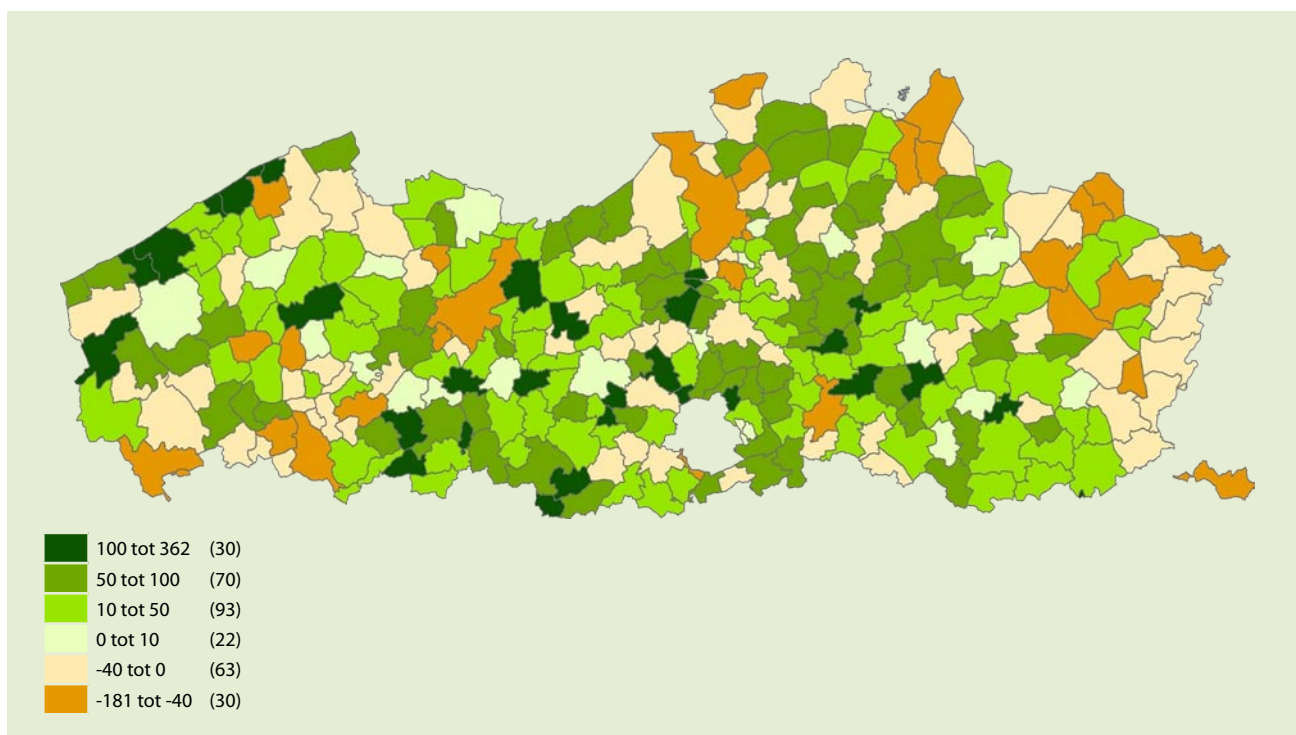
Saldo voor Vlaanderen van de intergewestelijke migraties van en naar Brussel en Wallonië, van 1997 tot 2006.

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR (op basis van Cognos-kubussen).

1.47 Intern migratiesaldo per gemeente

Migratiesaldo uit binnenlandse migratie per gemeente voor het jaar 2006, per tienduizend inwoners.

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR.

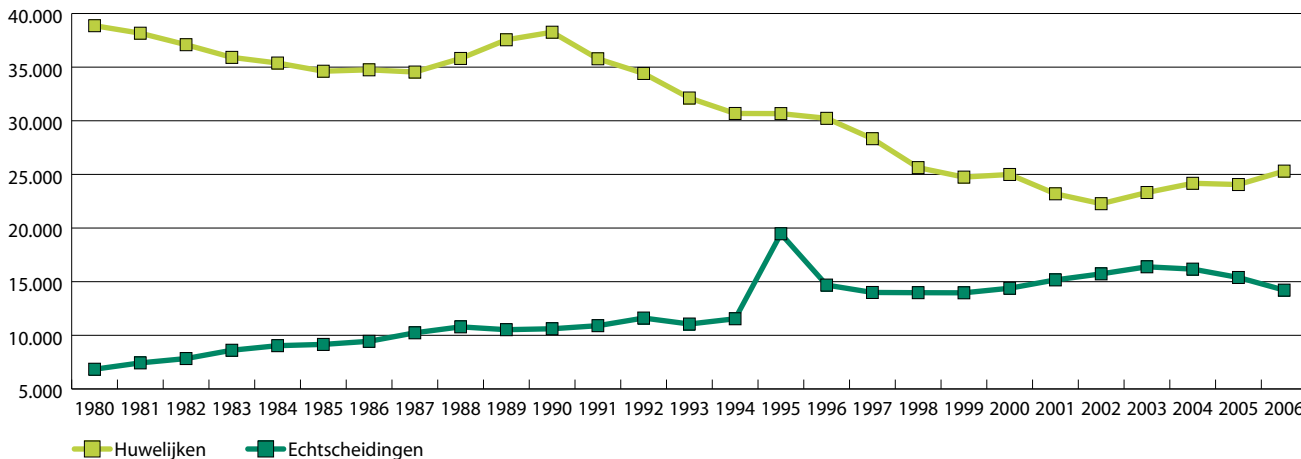
Huwelijken en echtscheidingen

Het aantal **huwelijken** daalde fors in de jaren negentig maar nu wordt terug meer in het huwelijksbootje gestapt. Ook bij de **echtscheidingen** lijkt het tij gekeerd met de aanhoudende daling van het aantal echtscheidingen in recente jaren.

Het afsluiten van een **samenlevingscontract** is nu ook algemene praktijk in Vlaanderen: in 2006 waren er omgerekend 32 nieuw afgesloten samenlevingscontracten per 100 huwelijken. Dat is ook zo in Brussel, maar beduidend minder dan in Wallonië (51/100).

1.48 Huwelijken en echtscheidingen

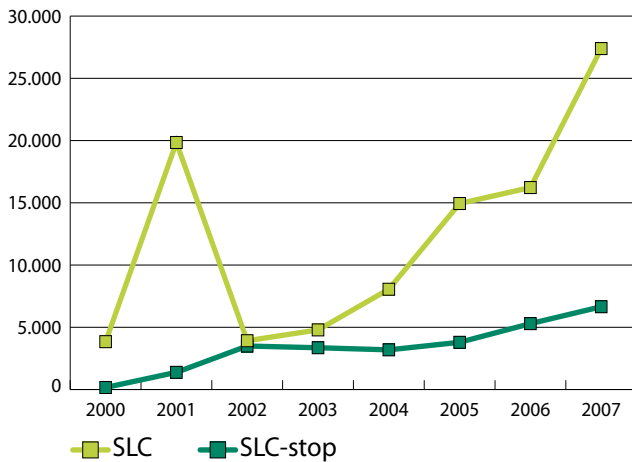
Evolutie van het aantal huwelijken en echtscheidingen, Vlaams Gewest, van 1980 tot 2006.

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR.

1.49 Samenlevingscontracten en stopzettingen

Aantal personen betrokken bij een samenlevingscontract ("wettelijke samenwoning", SLC) en aantal personen betrokken bij een stopzetting van een samenlevingscontract (SLC-stop), Vlaams Gewest, van 2000 tot 2007.

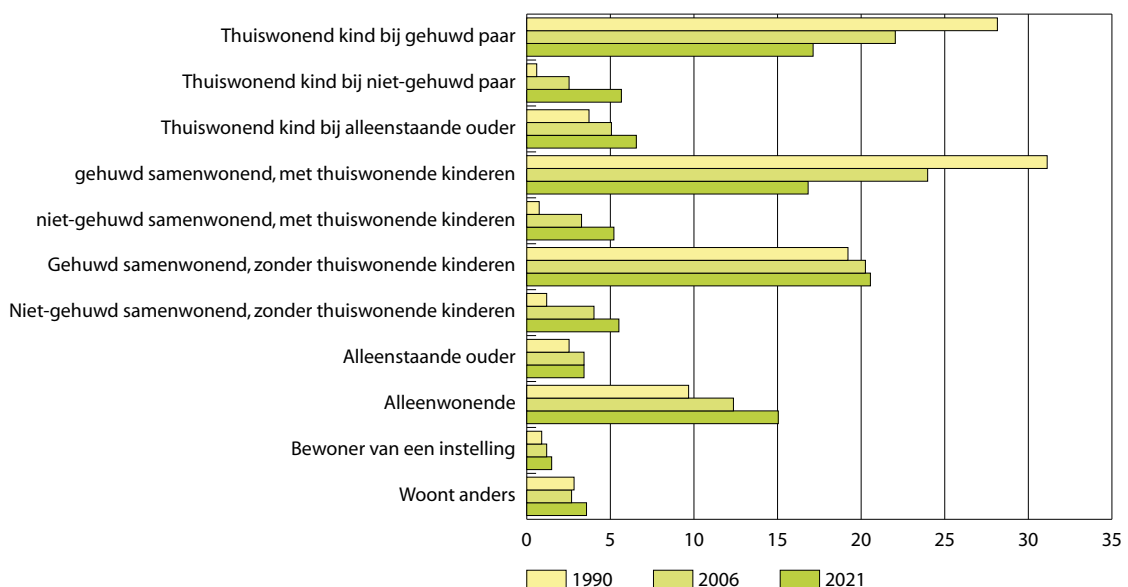

Noot: Het betreft hier cijfers over het aantal personen betrokken bij een nieuw samenlevingscontract of een stopzetting van een samenlevingscontract, en niet van het aantal samenlevingscontracten of het aantal stopzettingen van zo'n samenlevingscontract. Het Rijksregister registreert niet de samenlevingscontracten als dusdanig, maar wel het aantal personen dat daarbij is betrokken. Samenlevingsovereenkomsten kunnen bovendien ook betrekking hebben op samenlevende broers, zussen of andere leden van het gezin. Het aantal verklaringen tussen personen van verschillend of van hetzelfde geslacht laat daarom niet toe een conclusie te trekken over de aard van de relatie die tussen deze personen bestaat. Een paar keer wordt een oneven cijfer opgegeven. Deze schijnbare anomalie is te wijten aan het feit dat bij bepaalde samenwonenden, bij een adresverandering, geen beëindiging van wettelijke samenwoning werd opgenomen, bijvoorbeeld bij gebrek aan een éézijdige verklaring van beëindiging. [Overgenomen uit STATBEL, website van ADSEI]

Bron: ADSEI. Bewerking: SVR.

1.50 Evolutie leefvormen

Evolutie van de leefvormen tussen 1990 en 2021 (stand op 1 januari), in % van de bevolking in het Vlaamse Gewest.

Bronnen: ADSEI, Surkyn e.a. (2008). Bewerking: SVR.

Huishoudens

Het aantal private **huishoudens** neemt toe en het aantal personen per huishouden daalt. Momenteel telt een privaat huishouden gemiddeld 2,4 personen.

Volgens prognose neemt het aantal huishoudens in het Vlaamse Gewest tussen 2006 en 2020 nog toe, van ruim 2,5 tot ruim 2,7 miljoen (Willems, 2007). De groei van het aantal huishoudens is groter dan die van de totale bevolking. Zij hangt samen met de voortgaande huishoudensverduunning ten gevolge van de daling van de vruchtbaarheid (volgens prognose) en de toename van het aantal (echt)scheidingen en de vergrijzing van de bevolking. Een steeds groter aantal oudere paren en alleenstaande ouderen voeren een eigen huishouden. Vooral het aantal éénpersoons-huishoudens neemt spectaculair toe. In 2020 zal één op drie huishoudens bestaan uit één persoon, nu is dat nog iets minder (29,6% op 1 januari 2007).

De samenstelling van de huishoudens verandert grondig zodat mensen nu én in de toekomst, in andere, meer diverse samenlevingsverbanden wonen dan zestien jaar geleden (Lodewijckx, 2008). Globaal bekeken deelt men steeds minder vaak een huishouden met een partner. Het samenwonen met een partner én met kinderen gaat sterk achteruit. Samenwonen met een partner zonder thuiswonende kinderen komt frequenter voor. Er wordt steeds minder op basis van een

huwelijk samengewoond. Niet-gehuwd samenwonen met een partner wint aan belang. Globaal woont men steeds minder met kinderen samen. Men leeft wel vaker met kinderen én niet-gehuwd met een partner en men is ook iets vaker een alleenstaande ouder. Voor de kinderen betekent dit dat zij vaker opgroeien in een niet-klassiek gezin. Steeds meer mensen wonen alleen. Ongeveer één op honderd inwoners van het Vlaamse Gewest woont collectief. Uiteraard varieert dit grondig met de leeftijd: 16% van de 80-plussers woont residentieel. Een minderheid van de bevolking woont in een ander samenleefverband. Zij voeren meestal geen eigen huishouden en wonen in bij familieleden. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (FOD Economie, KMO, Middenstand en Energie), zie: www.stabel.fgov.be

BRONNEN

- Lodewijckx, E. (2008) Portret van de leefvormen in het Vlaamse Gewest (1990 – 2006). SVR-rapport (volgt)
- Surkyn, J., D. Willaert, P. Deboosere (2008) New household projections for the Flemish region in Belgium: 2006 – 2031. VUB en COViVe. Paper prepared for the 35th CEIES Seminar. Warsaw, Poland, 24-25/1/2008
- Willems, P. (2007) Projecties van aantallen huishoudens naar huishoudgrootte voor de 308 gemeenten van het Vlaamse gewest. Twee scenario's voor de periode 2005-2025. SVR-Technisch rapport, 2007/1

DEFINITIES

Asielzoekers: omvat de asielzoekers 'in de ontvankelijkheidsfase' en de 'ontvankelijk verklaarde' asielzoekers, zoals wordt bijgehouden in het wachtregister (een component van het Rijksregister). Leden van de eerste groep worden toegevoegd aan een 'open onthaalcentrum' dat bijstand in natura kan bieden; leden van de tweede groep worden zonodig toegewezen aan een steunverlenend centrum. Met het spreidingsplan beoogt de overheid de financiële lasten van het onthaal te verdelen. De asielzoeker in kwestie kan wel in een andere gemeente verblijven dan de gemeente van het OCMW dat hem steun verleent.

Bevolkingsdichtheid: het aantal inwoners per vierkante kilometer (land) van een omschreven gebied.

Bruto geboortecijfer: aantal geboorten per jaar per duizend inwoners, berekend op de gemiddelde bevolking van het jaar.

Bruto sterftecijfer: aantal overledenen per jaar per duizend inwoners, berekend op de gemiddelde bevolking van het jaar.

Gemiddelde bevolking: de gemiddelde bevolking zoals die kan bepaald worden uit de tellingen op 1 januari van het betreffende jaar (x) en van het daaropvolgende jaar (x+1). Biedt een redelijke benadering van de bevolking op 1 juli van het betreffende jaar.

Gezinsverdunning: ontwikkeling naar alsmaar kleinere gezinnen.

Leeftijdspiramide: gekantelde verdeling van de bevolking over leeftijds- en geslachtsgroepen. De jongste leeftijdsgroep vindt men aan de basis, de oudste aan de top. Links van de centrale as staan de mannen, rechts de vrouwen. De traditionele piramidevorm oogt vandaag meer als een boon.

Levensverwachting op leeftijd x: het gemiddelde aantal jaren dat men nog blijft leven vanaf leeftijd x. Veelal transversaal opgemeten uitgaande van de jaarlijkse sterftekanalen van opeenvolgende geboortecohorten. Verondersteld wordt dat de waargenomen leeftijdsspecifieke sterftekanalen niet veranderen.

Huishouden: het huishouden bestaat uit een persoon die gewoonlijk alleen leeft, ofwel uit twee of meer personen, al dan niet met elkaar verwant, die gewoonlijk in dezelfde woning wonen en er samenleven. Onderscheid wordt gemaakt tussen private en collectieve huishoudens. In elk privaat of particulier huishouden moet een referentiepersoon worden aangeduid, teneinde de plaats van elk lid binnen het huishouden te kunnen bepalen (verwantschap).

Collectief huishouden: onder collectief huishouden verstaat men: kloostergemeenschappen, rusthuizen, weeshuizen, studenten- of arbeidershomes, verplegingsinrichtingen en gevangnissen.

Externe migratie: de migratie van en naar het buitenland. Het verschil tussen de externe of buitenlandse inwijking (immigratie) en de externe of buitenlandse uitwijking (emigratie) geeft het saldo van de externe migraties. Hierbij zijn de 'onbekende inwijkingen' bijgeteld bij de externe inwijking, en zijn de 'onbekende uitwijkingen' en de 'herinschrijvingen' bijgeteld bij de externe uitwijking, weliswaar verminderd met de 'ambtshalve schrappingen'.

Interne migratie: de migratie van en naar een andere gemeente binnen België. Het verschil tussen de interne inwijking en de interne uitwijking, berekend over alle 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest, geeft daardoor het saldo van de migraties tussen de drie Belgische regio's voor het Vlaamse Gewest.

Natuurlijke aangroei: het verschil tussen geboorten en sterfgevallen in een bepaald gebied, vaak uitgedrukt per honderd inwoners (berekend op de gemiddelde bevolking van het observatiejaar).

Naturalisatie: verandering van nationaliteit, i.c. van 'vreemde in Belg'.

Ontgroening: proces van afname van het aandeel jongeren in de bevolking.

Totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC): het gemiddelde aantal levend geboren kinderen die een vrouw kan verwachten te krijgen gedurende haar reproductieve levensjaren gegeven de vruchtbaarheidscijfers voor de opeenvolgende generaties van vrouwen in het observatiejaar. Het is de som van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers zoals waargenomen in het observatiejaar op de opeenvolgende leeftijden. (in de praktijk van vrouwen tussen 15 en 49 jaar). Het totale vruchtbaarheidscijfer wordt vaak afgezet tegenover de vervangingsvruchtbaarheid, wat in West-Europese landen vandaag neerkomt op een TVC-waarde van 2,07.

Vruchtbaarheidscijfer: de kans voor vrouwen van een bepaalde leeftijd in de bevolking om een levend geboren kind te krijgen gedurende de observatieperiode (veelal een kalenderjaar).

VLAANDEREN NEEMT ZIJN VERANTWOORDELIJKHEID op om de gezamenlijke financiën van de Belgische overheden in evenwicht te brengen. Het Verdrag van Maastricht beschouwt die overheden immers als een geheel. Het overschot van de regionale overheden wordt nog steeds voor het overgrote deel door Vlaanderen gerealiseerd. De Vlaamse schuld neemt dan ook snel af en bedraagt niet meer dan 1,3 miljard euro in 2006.

Sinds 2002 heeft Vlaanderen de bevoegdheid over een groot aantal belastingen. De belangrijkste zijn de successierechten, de registratierechten en de verkeersbelasting. Tot dusver wordt alleen de onroerende voorheffing door Vlaanderen zelf geïnd. Op termijn komt daar ook de verkeersbelasting bij. Vlaanderen wil de fiscaliteit aanwenden als een inhoudelijk

beleidsinstrument en niet louter als een financierend instrument. Gerichte belastingverminderingen hebben niet tot minder, maar tot meer opbrengsten geleid. Bovendien probeert de overheid via alternatieve financiering met de privé-sector de investeringen te vergroten.

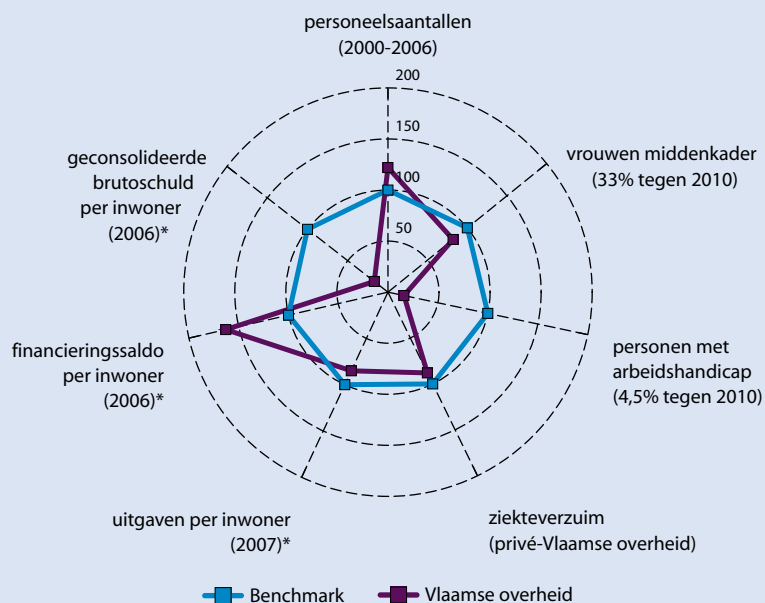
Het personeelsaantal van de Vlaamse overheid breidt na enige jaren van stagnatie opnieuw uit. Deze uitbreiding hangt nauw samen met de maatschappelijke taken die de overheid uitvoert. Bevoegdheidsuitbreiding en beslissingen om de dienstverlening uit te breiden vereisen niet zelden extra personeel.

De Vlaamse overheid wil met haar personeelsbeleid een voorbeeldfunctie uitoefenen en streeft daarbij naar een evenredige vertegenwoordiging van kansengroepen in

haar personeelsbestand. Bijna de helft van het personeelsbestand bestaat uit vrouwen. De vooropgestelde doorstrominggraad naar topfuncties lijkt mits consequente verderzetting van het huidige beleid haalbaar. Het aandeel personeelsleden met een arbeidshandicap blijft erg laag. Grotendeels is dit te wijten aan het feit dat de overheid steeds meer hoogopgeleid personeel aantrekt. Kortgeschoolden maken daardoor steeds minder kans.

Het ziekteverzuim daalde tot onder zes procent. In vergelijking met andere grote bedrijven ligt het ziekteverzuim bij de ambtenaren laag.

Enkele kernindicatoren rond goed bestuur

*Vergelijking Vlaanderen met alle regionale overheden samen (regionale overheden = 100).

Een goed werkende overheid informeert en luistert naar zijn bevolking. Ze is bereikbaar en hanteert duidelijke en zo eenvoudig mogelijke regels. De voorbije jaren werd de overheidscommunicatie sterk uitgebouwd en informeert de Vlamingen over de aanwending van publieke middelen, de doelstellingen van de overheid en de uitvoering van beleidslijnen en actieprogramma's. Na jaren van besparing gaat het mediabudget voor overheidscampagnes weer wat omhoog. Het aantal campagnes steeg sterk. Televisie werd terug meer gekozen als medium. De tevredenheid over overheidscommunicatie steeg bij de Vlamingen.

Belangrijk is de Vlaamse overheid bereikbaar te maken via zoveel mogelijk kanalen. Dat is ook de wens van de Vlaming, die nog steeds de telefoon en het loket verkiezen om in contact te komen met de overheid.

E-government moet beschouwd worden als extra communicatiekanaal en niet als vervanging van de bestaande kanalen. Het wordt momenteel door een kwart van de internetgebruikers benut.

De Vlaamse overheid werkt aan administratieve vereenvoudiging en kwaliteitsverbetering van de regelgeving in Vlaanderen. Dat leverde in 2007 een administratieve lastenverlaging op van 4,6 miljoen euro. Het aantal decreten ging verder omhoog.

Financiën en begroting

De belangrijkste uitdaging voor de Vlaamse overheid blijft er elk jaar weer voor zorgen dat ze haar afspraken in het kader van het Belgische stabiliteitsprogramma nakomt. Zo wil ze met de andere overheden de doelstellingen van het Europese Stabiliteitspact halen. Ze kiest daarbij telkens voor de strengste norm van de Hoge Raad voor Financiën.

Vlaanderen wil de fiscaliteit aanwenden als een inhoudelijk beleidsinstrument, niet louter als een financierend instrument. Een beleid van gerichte lastenverlagingen moet ertoe leiden dat niet minder maar meer belastingen naar de Vlaamse schatkist vloeien. De overheid wil de burger laten ervaren dat de lasten rechtvaardig worden verdeeld, waardoor hij met meer begrip aan zijn belastingverplichtingen zal voldoen.

Het regeerakkoord voor de lopende regeerperiode stelt dat de **gewestuitgaven** “onder geen beding verder dalen”. Hierbij wordt weliswaar rekening gehouden met medefinanciering door de particuliere sector. De regering wil met meer gewestuitgaven meer investeren en zo de Vlaamse economie versterken. De bedragen die in dit deel worden besproken, zijn steeds aangepaste begrotingsgegevens uit de algemene

middelen- en uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap. De bedragen tot en met 2007 zijn gebaseerd op de laatst aangepaste algemene uitgaven- en middelenbegroting, voor 2008 op de initiële algemene uitgaven- en middelenbegroting. Bovendien is er een voorafspiegeling van de **meerjarenbegroting** die loopt tot 2009.

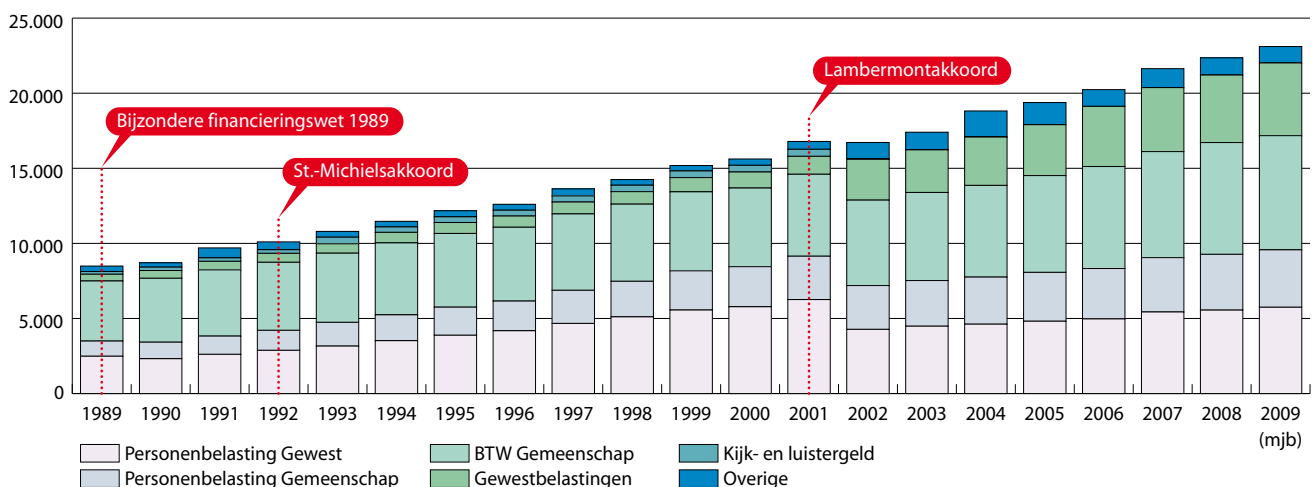
Middelenbegroting

De algemene middelen van de Vlaamse overheid werden voor het **begrotingsjaar** 2008 geraamd op 22,4 miljard euro. Dat is 3,3% meer dan het jaar voordien. Tegenover 2004 (begin lopende regeerperiode) zijn de middelen met 19% toegenomen. In tien jaar (vanaf 1998) zijn ze met 57% gestegen.

De middelen van de regionale overheden in België (inclusief de overdrachten vanuit andere overheden en verminderd met de overdrachten aan andere overheden) bedroegen in 2007 39 miljard euro. Dit komt neer op 24% van alle overheidsontvangsten (inclusief de sociale zekerheid en de lagere overheden). Sinds 2006 zijn de ontvangsten van de gewesten en

2.1 Middelen Vlaamse Gemeenschap

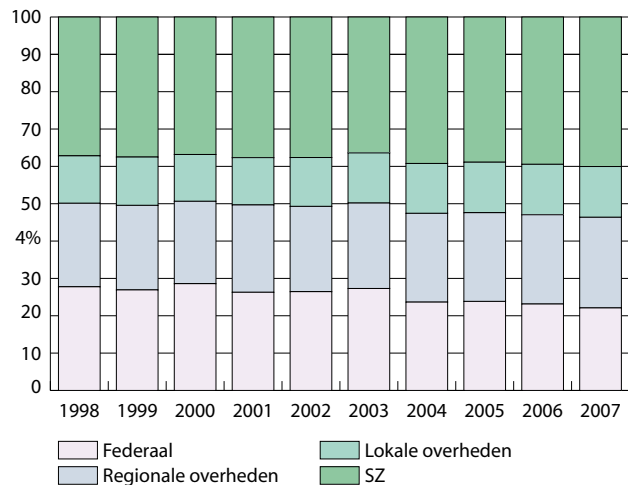
Evolutie van de algemene middelen, volgens oorsprong, op basis van de laatste begrotingscontroles in miljoenen euro, van 1989 tot 2009. Vanaf 2009 zijn de cijfers gebaseerd op de meerjarenbegroting 2006-2009.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

2.2 Ontvangsten overheid

Ontvangsten van de Belgische overheden, volgens niveau, van 1998 tot 2007, in %. De overdrachten vanwege andere Belgische overheden zijn hierin inbegrepen. Anderzijds zijn de cijfers verminderd met de overdrachten naar andere Belgische overheden.

Bron: INR.

gemeenschappen hoger dan die van de federale overheid. Die nam in 2007 nog 22% voor haar rekening. Het aandeel voor het federale niveau is in de loop der jaren duidelijk afgenomen, ten gunste van de regio's en de sociale zekerheid. De sociale zekerheid heeft in 2007 een aandeel van 40%, de lokale overheden een van 14%.

Gedeelde en samengevoegde belastingen

De federale belastingen die de federale overheid int en doorstort aan Vlaanderen, vormen nog steeds de belangrijkste bron van inkomsten. Dit zijn de zogenaamde **gedeelde en samengevoegde belastingen**: de **personenbelasting** (voor de gewesten en de gemeenschappen) en de BTW (alleen voor de gemeenschappen). Deze belastingen behoren volledig tot de bevoegdheid van het federale niveau. In de (federale) bijzondere **financieringswet** wordt vastgelegd welk gedeelte aan de gewesten en gemeenschappen wordt toegestort en hoe dit onder de regio's wordt verdeeld. In absolute cijfers worden deze belastingen in 2008 op 16,7 miljard euro geraamd. Hun aandeel van 75% in de middelenbegroting is sedert 2002 (het Lambermontakkoord) vrij stabiel gebleven. De verdeling van de personenbelasting onder de gewesten en gemeenschappen is in principe geba-

seerd op het aandeel van elke regio in de totale opbrengst van deze belasting. Toch zijn van de overgedragen personenbelasting aan de gewesten twee gedeelten niet onderworpen aan deze verdeelsleutel. Enerzijds ontvangen de gewesten aanvullende middelen voor de aan hen overgedragen bevoegdheden. Anderzijds worden de aan de gewesten overgedragen gewestbelastingen in mindering gebracht van de toegewezen personenbelasting. Dit is de zogenaamde gewestaftrek of negatieve term, die gebaseerd is op de gemiddelde opbrengst van deze gewestbelastingen in het verleden.

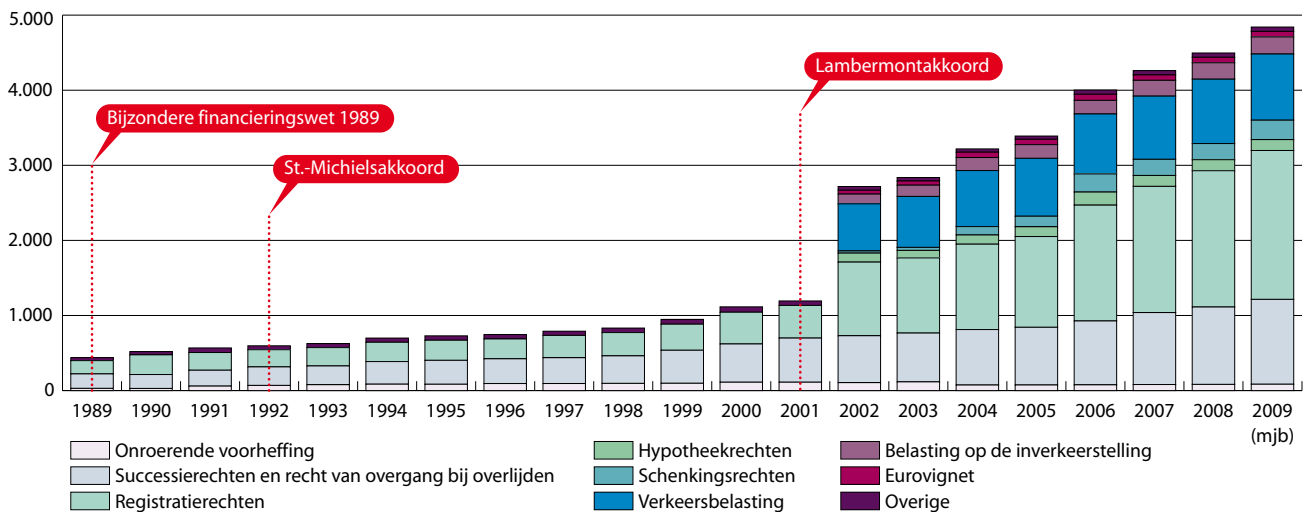
De verdeling van de BTW onder de gemeenschappen is slechts in beperkte mate gebaseerd op de plaats waar deze werd betaald. De verdeelsleutel voor de basisbedragen is in hoofdzaak gebaseerd op de verhouding van het aantal leerlingen van 6 tot en met 17 jaar in de Vlaamse en Franse Gemeenschap. Voor 2008 is deze verhouding 57% tegenover 43%. De extra-middelen ("herfinanciering") die sinds 2002 aan de gemeenschappen worden toegewezen (en een gedeelte van de basisbedragen) zullen echter op termijn (vanaf 2012) volledig worden verdeeld, en dit afhankelijk van de opbrengst van de personenbelasting in beide landsdelen.

Gewestbelastingen

Voor de **gewestbelastingen** zijn de gewesten uiteraard wel volledig bevoegd. Volgens de financieringswet gaat het om: de **onroerende voorheffing**, de **successie-, registratie-, hypotheek- en schenkingsrechten**, de **verkeersbelasting**, de **belasting op de inverkeerstelling**, het **eurovignet**, de **belasting op spelen en weddenschappen, op automatische ontspannings-toestellen** en de (afgeschafte) **openingsbelasting**. Het afgeschafte **kijk- en luistergeld** was oorspronkelijk een gemeenschapsbelasting, maar wordt nu tot de gewestbelastingen gerekend. Voor 2008 worden de opbrengsten van de gewestbelastingen geschat op 4,5 miljard euro. Dat komt neer op 735 euro per inwoner. De gewestbelastingen worden nog steeds geïnd door de federale diensten. De enige uitzondering daarop is de onroerende voorheffing. De verkeersbelasting, de belasting op de inverkeerstelling en het eurovignet zullen in de komende jaren eveneens door Vlaanderen worden geïnd. Over het algemeen zijn de gewesten voor de gewestbelastingen bevoegd om de tarieven, de grondslag (waarop de belasting wordt berekend) en de vrijstellingen autonoom te bepalen. Toch bestaat op deze regel een aantal uitzonderingen. Zo wordt het kadastraal inkomen (basis van de onroerende voorheffing) federaal vastgelegd. De verkeers-

2.3 Gewestbelastingen

Evolutie van de gewestbelastingen tussen 1989 tot 2009 op basis van de laatste begrotingscontroles, in miljoen euro, van 1989 tot 2009. Vanaf 2009 zijn de cijfers gebaseerd op de meerjarenbegroting 2006-2009.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

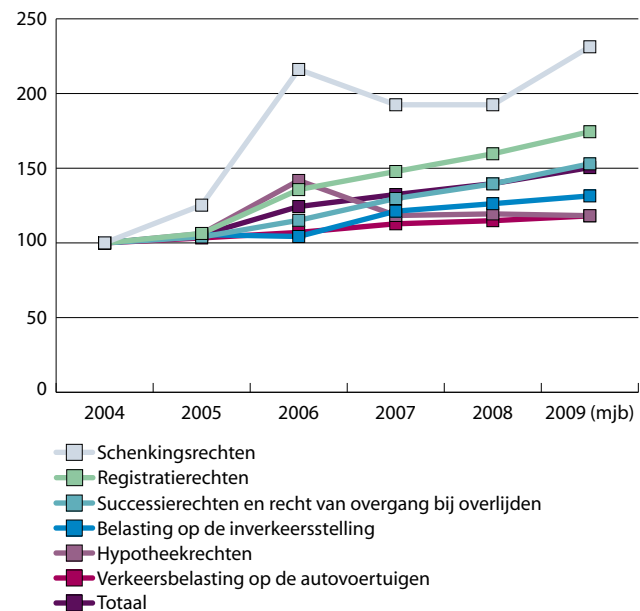
belasting op vennootschappen kan alleen gewijzigd worden na het akkoord van de andere gewesten. Het aandeel van de gewestbelastingen (zonder kijk- en luistergeld) groeide van 17% in 2004 tot 20% in 2008. Zowel de tarieven als de belastingbasis zijn gedaald, en toch zijn de uiteindelijke opbrengsten gegroeid. De opmerkelijkste stijgingen sinds 2004 zijn te vinden bij de schenkingsrechten (opbrengst in 2008 2,3 maal hoger dan in 2004), de registratierechten (1,7 maal hoger) en de successierechten (1,5 maal hoger).

Nieuw vanaf 2007 is de vrijstelling van successierechten op het gedeelte van de gezinswoning dat de langstlevende partner erft. Bij de registratierechten verhoogde de belastingvrije schijf (het zogenaamde abatement) op de aanloop van de eerste woning (hoofdverblijfplaats) van 12.500 tot 15.000 euro. Ook werd een soepelere en goedkopere regeling goedgekeurd om een compromis voor de koop van onroerende goederen minnelijk te ontbinden. Vroeger was ontbinding immers alleen mogelijk na rechterlijke uitspraak. De minnelijke ontbinding moet wel vóór het verlijden van de akte worden overeengekomen. Als reeds registratierechten werden betaald, kunnen deze worden teruggevorderd. Bij de verkeersbelasting werd een vrijstelling goedgekeurd voor aanhangwagens van minder dan 750 kg, die niet door een vrachtauto of trekker worden getrokken. Dit geldt alleen voor natuurlijke personen. Het blijft de bedoeling de inning van de verkeersbelastingen op termijn over te nemen van het federale niveau. Wat de onro-

rende voorheffing betreft, werd duidelijk gesteld dat de goederen gebruikt voor onderwijs hiervan zijn vrijgesteld.

2.4 Gewestbelastingen sinds 2004

Evolutie van de gewestbelastingen op basis van de laatste begrotingscontroles, basis 2004 = 100, van 2004 tot 2009.

De openingsbelasting, de belasting op spelen en weddenschappen, de belasting op automatische ontspanningstoestellen, het eurovignet en de onroerende voorheffing worden in de grafiek niet weergegeven.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

Meer dan 80% van de gewestbelastingen worden opgebracht door slechts drie heffingen. De registratierechten (40%), de successierechten (23%) en de verkeersbelasting (19%) zijn de belangrijkste gewestbelastingen. Daarbuiten haalt geen enkele een aandeel van meer dan 5%. De onroerende voorheffing is voor het gewest onbelangrijk: het gros van de opbrengst wordt doorgestort aan de gemeenten, en in mindere mate aan de provincies.

Overige middelen

De overige middelen zijn in 2008 goed voor 1,15 miljard euro of 5% van de totale middelen.

Ter compensatie van de overheveling van het kijk- en luistergeld naar de gewesten ontvangen de gemeenschappen sedert 2002 een speciale **dotatie** vanwege de federale overheid. Er is tevens een belangrijke federale dotatie voor tewerkstellingsprogramma's. Naast de bovenvermelde gewestbelastingen (krachtens de financieringswet) beschikt de Vlaamse overheid over een andere fiscale bevoegdheid, dit keer ingesteld door de grondwet. Ze kan namelijk binnen haar bevoegdheidsdomeinen autonoom belastingen heffen, voor zover de federale overheid op deze materies geen belastingen heft. Deze bevoegdheid wordt vooral door de verzelfstandigde agentschappen van de Vlaamse overheid uitgeoefend. Dit zijn de milieuhellingen (waterheffingen, afvalheffing en mestheffing), alsook de leegstandsheffingen en de heffing op ongeschikte en/of onbewoonbare woningen. De opbrengsten van deze heffingen worden voor 2008

op 150 miljoen euro begroot. De belangrijkste zijn de waterheffing, betaald via de waterfactuur (57 miljoen), en de OVAM-afvalheffing (51 miljoen).

Uitgabenbegroting

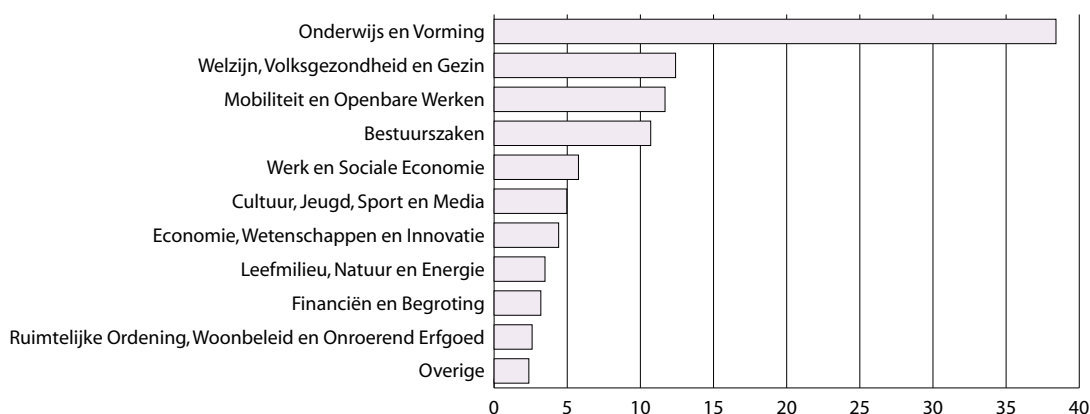
De algemene uitgaven van de Vlaamse overheid worden voor 2008 begroot op 23,4 miljard euro (betaalkredieten). Dit is een stijging met 0,7 miljard of 3% tegenover 2007. Over het geheel genomen groeiden de uitgaven tussen 2004 (begin huidige regeerperiode) en 2008 jaarlijks gemiddeld met ongeveer 5%. Tegenover 2004 zijn ze met 20% toegenomen.

De belangrijkste beleidsdomeinen volgens uitgaven zijn al jaren niet veranderd. Veruit het grootste deel gaat in 2008 naar **Onderwijs en Vorming** met 9,0 miljard euro of 38% van het totale bedrag, vooral voor de lonen van het onderwijzend personeel. Het domein **Welzijn, Volksgezondheid en Gezin** komt op een verre tweede plaats en krijgt 2,9 miljard euro of 12%. **Mobiliteit en Openbare Werken** neemt met 2,7 miljard een kleine 12% voor zijn rekening. **Bestuurszaken**, dat onder andere lokale overheden en stedenbeleid omvat, en **Werk en Sociale Economie**, volgen op de vierde en vijfde plaats, met 11% en 6% van de uitgaven.

Van de naar uitgaven 15 belangrijkste thema's (fijner dan de beleidsdomeinen) zijn de grootste budgetstijgingen in de lopende regeerperiode te zien bij werkgelegenheid (over de hele periode + 81%), gevolgd door gemeenschappelijk vervoer (+ 60%) en wetenschappen (+ 51%). Op plaats 4 en 5 komen

2.5 Uitgaven

Betaalkredieten in 2008, naar beleidsdomein, in % van totale uitgaven.

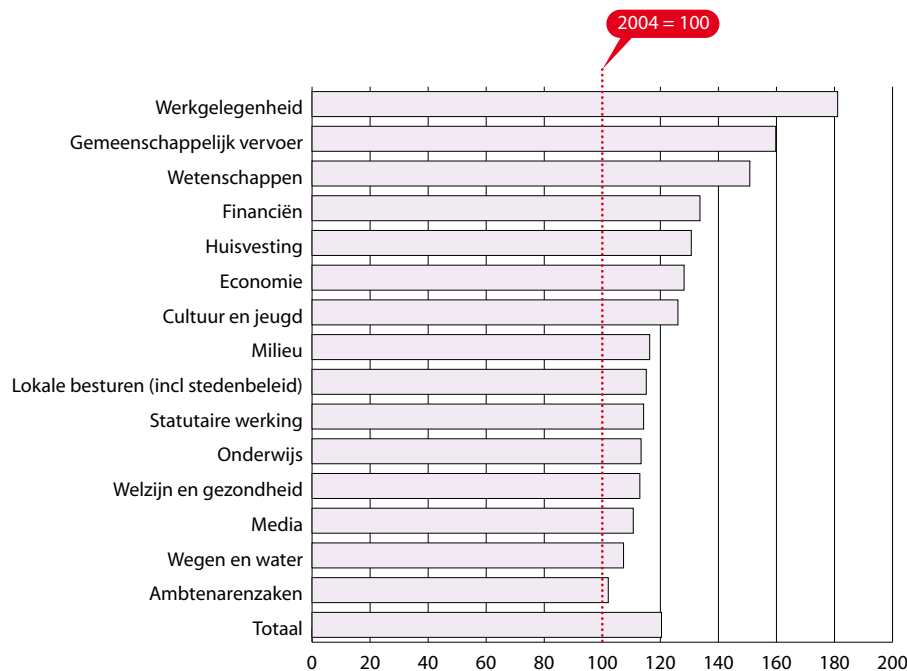

Sommige verzelfstandigde agentschappen hebben belangrijke eigen ontvangsten (of ontvangsten vanuit andere overheden). Hun uitgaven kunnen daardoor hoger zijn dan de dotaties die zij ontvangen uit de begroting van de Vlaamse Gemeenschap. Bij de berekening van de betaalkredieten wordt geen rekening gehouden met het aflossen van leningen. Leningen hebben immers in het verleden al geleid tot een uitgave en werden op dat moment in de kredieten opgenomen.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

2.6 Verschuivingen uitgaven

Evolutie van de betaalkredieten tussen 2004 en 2008, volgens beleidsdomein, 2004 = 100.

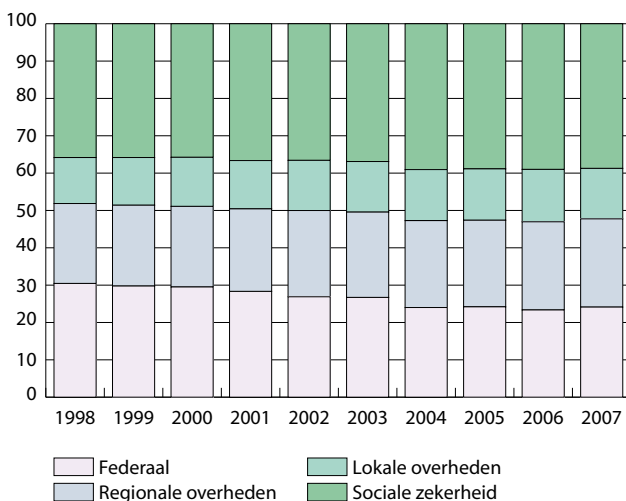
Alleen de vijftien belangrijkste thema's zijn hier weergegeven, zonder provisie.

Bron: FB, afdeling Beleidsondersteuning en Begroting.

financiën en huisvesting. De provisies worden hier buiten beschouwing gelaten. De begroting nam het minst toe voor ambtenaren (+ 2%), wegen en water (+ 7%) en media (+ 11%), gevolgd door welzijn en

2.7 Uitgaven overheid

Uitgaven van de Belgische overheden, volgens niveau, van 1998 tot 2007, in %.

De cijfers zijn verminderd met de overdrachten naar andere Belgische overheden.

Bron: INR.

gezondheid en onderwijs. De gehele begroting groeide met 20%.

In de vorige regeerperiode (1999-2004) zag de evolutie er enigszins anders uit. Toen lag de nadruk meer op eerder "zachtere" thema's. De top-3 werd gevormd door gemeenschappelijk vervoer (+ 77%), cultuur en jeugd (+ 54%) en welzijn en gezondheid (+ 47%). Ook lokale en regionale besturen en media groeiden sterk. Hekkensluiters waren financiën (- 28%), economie (- 16%) en werkgelegenheid (- 7%). Ook voor wegen en water verminderden de uitgaven. Algemeen stegen de uitgaven met 22%.

De Vlaamse Regering probeert naar de toekomst de gevolgen van de verslechterende economie op te vangen via een conjunctuurprovisie. Voor de begroting 2008 wordt 161 miljoen euro ingeschreven. Hierbij komt een overdracht van 93 miljoen uit 2007. In 2007 kwam ook het Toekomstfonds tot stand. Dit werd gestijfd deels door een overdracht van conjunctuurprovisies, deels uit een eigen dotatie. Op dit ogenblik heeft het 360 miljoen "in kas". Dit fonds heeft tot taak de gevolgen van de vergrijzing en mogelijke verdere stappen in de staatshervorming op te vangen.

De uitgaven van de Belgische regionale overheden (verminderd met de overdrachten aan andere overheden) bedroegen in 2007 38,2 miljard euro of 24% van de totale overheidsuitgaven (met inbegrip van de

sociale zekerheid en de lagere overheden). Dit is hetzelfde percentage als voor de federale overheid. Zoals aan de ontvangstenzijde is in de tijd een afname van het aandeel van de federale uitgaven vast te stellen. Voor het regionale niveau en de sociale zekerheid geldt het omgekeerde. De sociale zekerheid heeft in 2007 een uitgavenaandeel van 39%, de lokale overheden een van 13,5%.

Begrotingssaldo

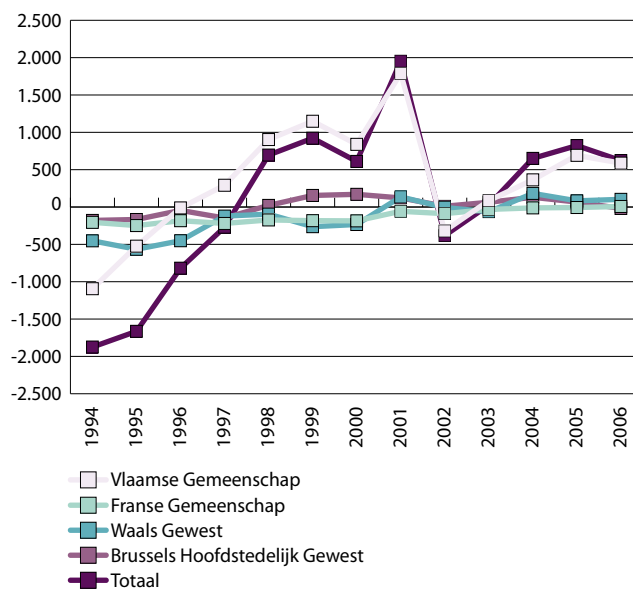
Om de gezondheid van de overheidsfinanciën binnen de lidstaten van de Europese Unie te garanderen, werd het **Stabiliteitspact** afgesloten. De gemeenschappen en gewesten hebben in 1999 een samenwerkingsakkoord onderschreven met de federale overheid. Hierin verklaren ze het **Stabiliteitsprogramma** van België te ondersteunen en de langetermijnstrategie van de **Hoge Raad van Financiën** na te leven. Die langetermijnstrategie werd uitgewerkt om de financiën van alle Belgische overheden, als geheel genomen, in evenwicht te brengen. De Vlaamse Regering kiest daarbij telkens voor het strengste scenario van de Hoge Raad.

De Vlaamse Gemeenschap levert een grote inspanning om het gezamenlijke tekort van de overheden in België te reduceren. Sinds 1997 is het **vorderingsaldo** in Vlaanderen positief (behalve in 2002). Bovendien nam Vlaanderen het leeuwendeel van het door alle regionale overheden te boeken overschot voor zijn rekening. In 2006 bedroeg het vorderingsaldo van de Vlaamse Gemeenschap 590 miljoen euro. Dit komt overeen met 95% van het overschot dat door alle regionale overheden samen werd geboekt. Dat wil echter niet zeggen dat de andere regio's de jongste jaren geen inspanningen hebben verricht. Het Waalse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest boeken al enkele jaren overschotten. Wel sloot de Brusselse regio in 2006 voor het eerst sinds 1997 met een klein tekort van 20 miljoen af. Het Waalse Gewest liet in 2006 een overschot van 100 miljoen zien en sluit daarmee voor het derde jaar op rij positief af. Voor de Franse Gemeenschap was 2006 het eerste jaar dat een positieve begroting kon voorgelegd worden. Het overschot bedroeg een bescheiden 7 miljoen euro.

Het verschil met de niet-regionale overheden blijft niettemin groot. De gewesten en gemeenschappen boekten in 2007 gezamenlijk een overschot van afgerond 840 miljoen euro, tegenover 620 miljoen euro een jaar eerder. Daartegenover bleef de federale overheid afsluiten met een aanzienlijk tekort (3,4 miljard), wat veel meer is dan de 160 miljoen tekort die ze in

2.8 Vorderingsaldo regionale overheden

Vorderingsaldo van de regionale overheden, in miljoenen euro van 1994 tot 2006.

Bron: INR, NBB.

2006 boekte. De sociale zekerheid kon een overschot voorleggen, ditmaal van 1,8 miljard, tegenover 1 miljard in 2006. Ook de lokale overheden (gemeenten, provincies,...) sloten in 2007 positief af (33 miljoen overschot). Als geheel boekten de overheden in 2007 een tekort van 760 miljoen euro, of 0,2% BBP. In 2006 was er nog een overschot van 720 miljoen of 0,2% BBP.

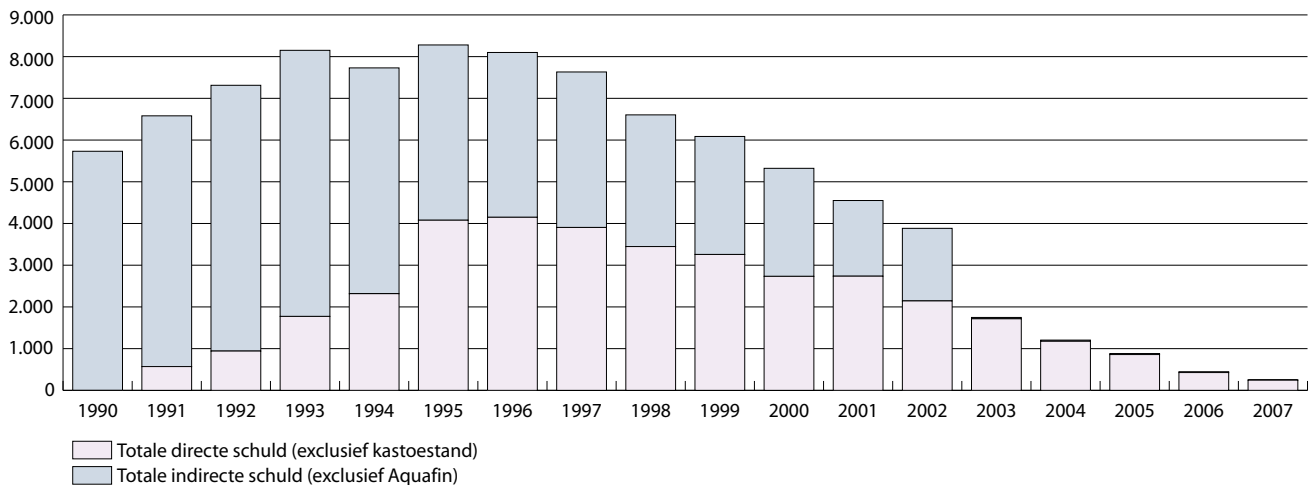
Schuld

De **totale schuld** bestaat uit twee componenten: de directe en de indirecte schuld. De **directe schuld** is gegroeid uit de leningen die de overheid jaarlijks aanging om haar tekorten te financieren. De **indirecte schuld** bestaat uit leningen die Vlaamse zelfstandige agentschappen of lokale overheden afsloten en waarvan de Vlaamse overheid de financiële lasten geheel of gedeeltelijk op zich neemt.

De directe schuld van de Vlaamse Gemeenschap is vanaf eind 1996 voortdurend gedaald, met uitzondering van een zeer geringe toename in 2001. Dat had te maken met de beslissing om een deel van de indirecte schuld van de lokale overheden over te hevelen naar de directe schuld. Door deze beslissing daalde in 2001 de indirecte schuld met 550 miljoen euro en steeg de directe schuld met hetzelfde bedrag. Op haar hoogtepunt eind 1996 bedroeg de directe schuld van

2.9 Schuld

Directe (exclusief kastoestand) en indirecte (exclusief Aquafin) schuld van de Vlaamse Gemeenschap, tussen 1990 en 2007, in miljoenen euro.

Bron: FB, afdeling Financieel Management.

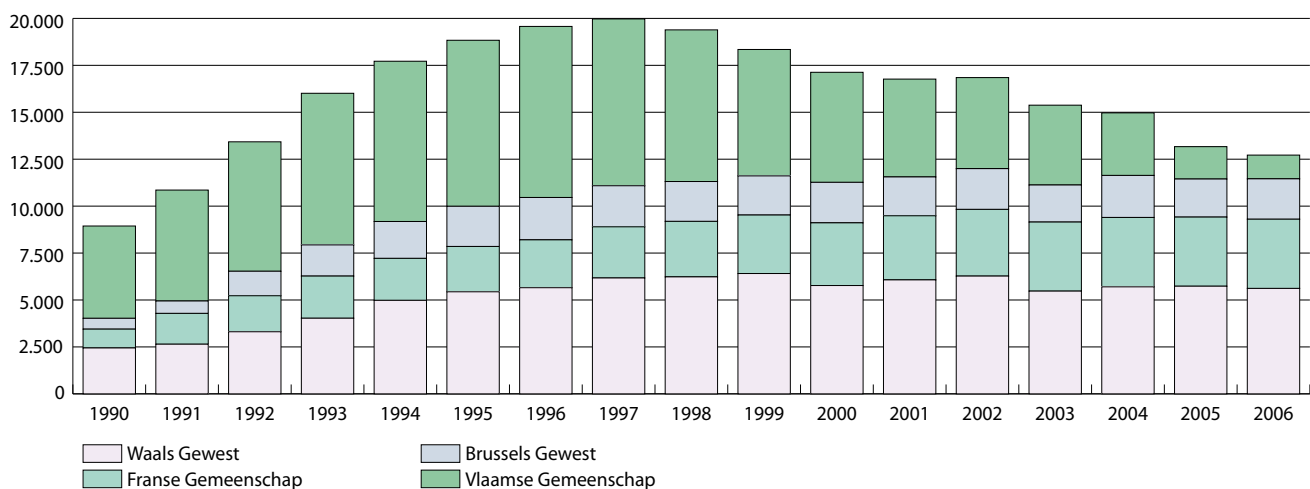
de Vlaamse overheid nog 4,15 miljard euro. Eind 2007 bleef daar nog 244 miljoen euro van over. De indirecte schuld stond eind 1993 op haar hoogste peil met 6,4 miljard euro. Eind 2007 was dit nog 6 miljoen euro. In 2003 verdween het Vlaamse aandeel in de schuld van het Amortisatiefonds van de Leningen voor de Sociale Huisvesting (ALESH) uit de indirecte schuld, waardoor deze laatste vrijwel tot nul werd herleid. De ALESH-schuld bestaat uit leningen uit de sociale huisvestingssector en

werd overgenomen door de toenmalige Vlaamse Huisvestingsmaatschappij, thans de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen.

De totale schuld (directe + indirecte) neemt jaarlijks af, van 8,3 miljard euro eind 1995 tot 250 miljoen eind 2007. Zelfs in combinatie met een stijgende rente heeft de kleinere schuld de interestbetalingen fors teruggedrongen. In 2007 ontving de Vlaamse overheid zelfs meer interesten dan ze moest betalen.

2.10 Schuld regionale overheden

Geconsolideerde brutoschuld van de regionale overheden, van 1990 tot 2006, in miljoenen euro. De schulden van de regionale overheden zijn niet geconsolideerd met die van de overige overheidssectoren, maar slechts intern.

Bron: INR.

De **geconsolideerde brutoschuld** van de Vlaamse overheid (ruimer dan het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap) bedroeg eind 2006 echter 1,3 miljard euro. Dit is lager dan die van de overige regionale overheden in dit land. De schuld van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bedroeg in 2006 2,2 miljard euro. Dit bedrag daalt jaar na jaar sinds 1997. De Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest hadden respectievelijk 3,7 en 5,6 miljard euro schuld. Eind 2006 had de federale overheid ondertussen een geconsolideerde brutoschuld opgebouwd van bijna 260 miljard euro (270 miljard in het derde kwartaal 2007). De federale overheid neemt dan ook het overgrote deel voor haar rekening van de gezamenlijke overheidsschuld, die eind 2006 275 miljard bedraagt. Zoals bekend zijn de gewesten en gemeenschappen schuldvrij van start gegaan. In 2006 hadden ze samen een schuld van bijna 13 miljard. De schuld van de lokale overheden overschreed in 2005 die van de gewesten en gemeenschappen, en bedraagt een goede 16 miljard. De sociale zekerheid ten slotte was eind 2006 schuldenvrij. ■

Het Vlaamse overheidspersoneel

Bij de opstart van het **Beter Bestuurlijk Beleid** in 2001, was de Vlaamse overheid een historisch gegroeid amalgaam. Naast het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap waren er bijvoorbeeld ook de Vlaamse openbare instellingen (VOI's) en de Vlaamse wetenschappelijke instellingen (VWI's) met elk hun eigen statuten, structuren en taakverdelingen. Deze historisch gegroeide structuur was onvoldoende transparant en efficiënt om vlot te kunnen inspelen op maatschappelijke en bestuurskundige ontwikkelingen van de toekomst.

Door invoering van Beter Bestuurlijk Beleid (BBB) werd de overheid anders gestructureerd. De taken en de bevoegdheden van de overheid zijn gegroepeerd in dertien logisch samengestelde beleidsdomeinen. In plaats van één ministerie van de Vlaamse Gemeenschap zijn er nu dertien beleidsdomeinen. Elk beleidsdomein bestaat uit een ministerie en externe verzelfstandigde agentschappen. Een ministerie bestaat uit een departement en een aantal interne agentschappen. De departementen zorgen voor beleidsvoorbereiding, de opvolging van de beleidsuitvoering en de evaluatie van het gevoerde beleid. De agentschappen houden zich

bezig met beleidsuitvoering, zoals subsidies toekennen of wegen onderhouden. Sommige agentschappen worden rechtstreeks aangestuurd door de bevoegde minister. Dat zijn de intern verzelfstandigde agentschappen. In andere agentschappen zit er nog een raad van bestuur tussen de minister en het agentschap. Dat zijn de extern verzelfstandigde agentschappen.

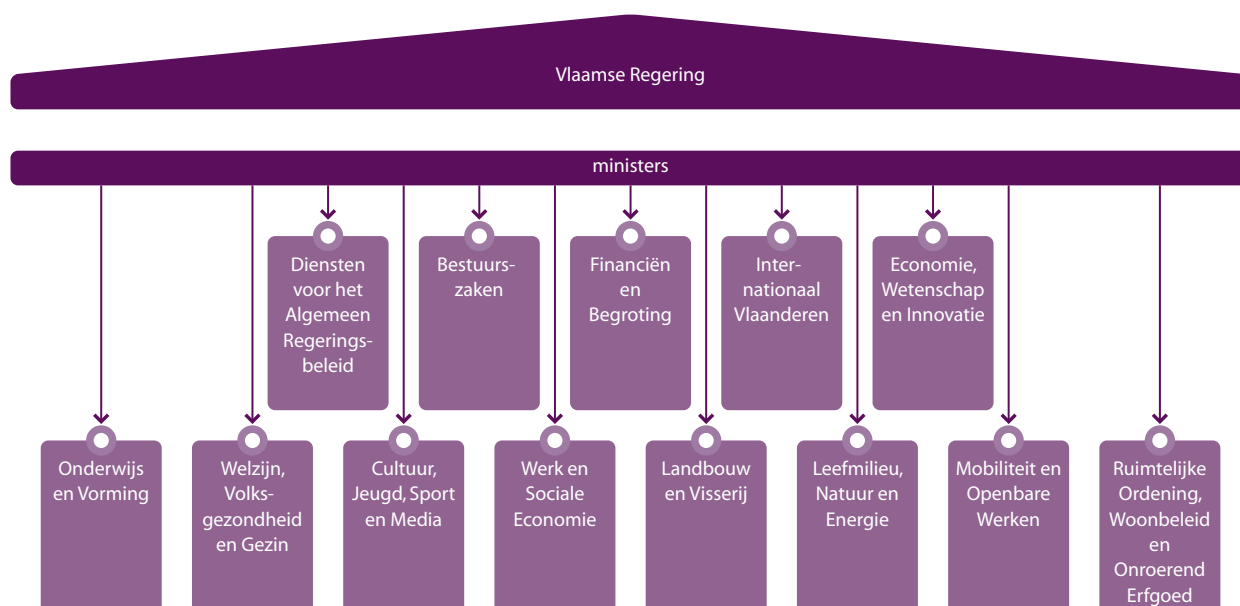
Aantal

Vorig jaar telde de volledige Vlaamse overheid net geen 47.000 **personeelsleden**. De toename sinds 1996 is te verklaren door de toegenomen Vlaamse bevoegdheden en door de beleidskeuze om de maatschappelijke dienstverlening verder uit te bouwen. De stijging sinds het begin van deze legislatuur is vooral toe te schrijven aan de grootste externe agentschappen, voornamelijk De Lijn en de VDAB. Op basis van politieke beslissingen breidden ze hun dienstverlening gevoelig uit.

De totale personeelskost, net geen 2 miljard euro, neemt van 2004 tot 2006 toe met net geen 4%. Deze

2.11 De 13 beleidsdomeinen

De organisatiestructuur van de Vlaamse overheid na de implementatie van Beter Bestuurlijk Beleid.

2.12 Personeelsaantallen

De personeelsaantallen in koppen, per soort instelling, 1996 – 2007, telkens situatie op 31/12.

	Ministeries (1)	Agentschappen	Adviesraden	VZW's en overige (3)(5)	Specifieke instellingen (2)	Totaal Vlaamse overheid(4)
1996	10.766					34.316
1997	10.928					34.703
1998	11.083					35.729
1999	11.520					37.013
2000	11.925					38.230
2001	12.495	20.751	114		6.627	39.987
2002	13.565	21.029	103		7.084	41.781
2003	13.537	21.658	107		7.182	42.484
2004	13.701	22.272	113	629	8.252	44.967
2005	13.005	22.754	118	671	8.217	44.765
2006	13.001	23.238	123	733	8.288	45.383
2007	13.567	23.975	133	733	8.341	46.749

(1) Vóór 2002: inclusief personeel luchthavens Oostende en Antwerpen (ongeveer 200 personen).

(2) Vanaf 2002: inclusief personeel luchthavens Oostende en Antwerpen.

(3) Vanaf 2004 hanteren we de ESER-definitie van overheid, daarvoor werd deze categorie niet beschouwd als Vlaamse overheid.

(4) Tot 2006 bestond de Vlaamse overheid uit het MVG, de VWI's en de VOI's. Het MVG en de VWI's vormen nu samen de ministeries. De VOI's zijn opgesplitst over verscheidene subcategorieën. De huidige indeling is, waar mogelijk, met terugwerkende kracht berekend tot 2001.

(5) 2007: cijfer ontbreekt, daarom werd cijfer 2006 herhaald.

Bron: Departement Bestuurszaken.

stijging is vooral te verklaren door de indexaanpassingen van september 2005 en 2006 en de verhoging van het vakantiegeld en de eindejaarstoelage.

Kenmerken

Het aandeel hoger opgeleiden, de niveaus A en B, stijgt al vele jaren, van een op drie eind vorige eeuw tot bijna de helft in 2006. Het aandeel bij de 13 ministeries is lager dan bij de gehele overheid.

De verzilvering van het personeelsbestand zet zich

ook steeds verder door. Vooral bij de 13 ministeries is de leeftijdsstructuur erg scheefgetrokken, vooral de mannelijke vijfenveertigplussers zijn oververtegenwoordigd. In de nabije toekomst zal er een redelijk sterke natuurlijke uitstroom zijn van deze leeftijdsgroep, waardoor een belangrijke hoeveelheid ervaring uit de organisatie zal verdwijnen.

Binnen de 13 ministeries lijkt het aandeel contractuelen zich te stabiliseren rond de een op vier. Bij de gehele Vlaamse overheid is de verhouding helemaal in evenwicht, de ene helft is contractueel, de andere helft statutair.

2.13 Kenmerken

Indeling van het overheidspersoneel volgens kenmerken, in %.

		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Aandeel hoger opgeleiden	MVG	33,3	34,0	36,0	38,4	41,4	42,9	44,6	/
	Ministerie					41,9	43,4	45,1	46,6
	Vlaamse overheid (1)						50,7	52,0	53,1
Aandeel 55+	MVG	10,2	11,2	12,1	16,4	15,3	16,3	17,7	/
	Ministerie					15,1	16,1	17,5	19,1
	Vlaamse overheid (2)						13,5	13,5	15,9
Aandeel vrouwen	MVG	37,3	37,8	38,8	39,5	40,5	41,4	42,9	/
	Ministerie					40,4	41,3	42,7	43,6
	Vlaamse overheid (2)						45,7	45,6	46,0
Aandeel contractuelen	MVG	21,3	22,9	25,2	24,8	25,9	25,2	26,7	/
	Ministerie					27,5	26,9	28,3	27,8
	Vlaamse overheid (1)						50,3	50,7	50,5

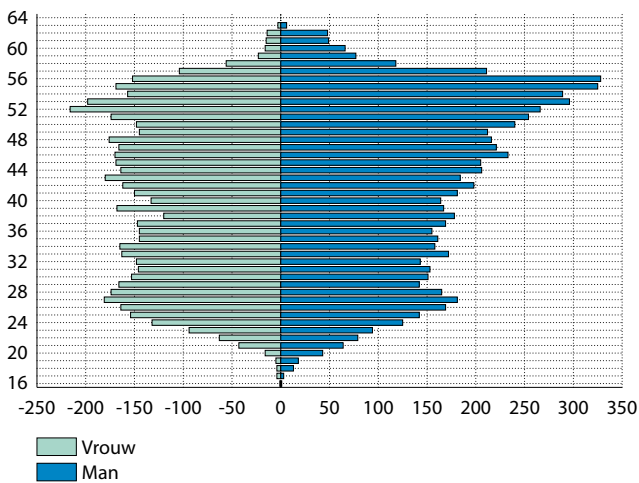
(1) 2006 is berekend op basis van 97,7% van het personeel

(2) 2006 is berekend op 81,1% van het personeel

Bron: Departement Bestuurszaken

2.14 Leeftijdspiramide

Het aantal ambtenaren van de ministeries naar hun leeftijd, opgedeeld in mannen en vrouwen, in personen, 2006.

Bron: Departement Bestuurszaken.

Personeels- en loopbaanontwikkeling

De **vorming**, opleiding en training door de overheid draagt bij tot de ontwikkeling van iedere werknemer. Dit is zowel in het belang van de organisatie als in het belang van de werknemer zelf. De helft van de personeelsleden van de overheid heeft in 2006 aan minstens één formele vorming deelgenomen. We merken echter een erg groot verschil in vormingsparticipatie

2.15 Vormingsparticipatie

Het aantal personeelsleden dat het afgelopen jaar vorming gevolgd heeft, in %, opgedeeld volgens geslacht, niveau, statuut en leeftijdsgroep, 2006.

Vormingsparticipatie	13 ministeries	Entiteiten buiten 13 ministeries
2006	33	70
Mannen	29	65
Vrouwen	38	74
A	39	73
B	33	90
C	39	64
D	19	50
Statutair	34	70
Contractueel	29	75
≤ 34 j	37	74
35-44 j	33	74
45-54 j	33	72
≥ 55 j	30	61

Bron: Departement Bestuurszaken.

tussen de entiteiten binnen de dertien ministeries en de entiteiten buiten de dertien ministeries. Slechts één op drie personeelsleden binnen de dertien ministeries heeft vorming gevolgd. Buiten de ministeries ligt de participatie dubbel zo hoog. Dit verschil vinden we ook terug bij het budget dat door de diensten wordt gependeed aan vorming, training en opleiding. De dertien ministeries geven bijna een vijfde minder uit aan vormingskost per werknemer dan de entiteiten buiten de dertien ministeries.

Bij mannen, oudere personeelsleden en lager opgeleiden ligt de vormingsparticipatie duidelijk onder het gemiddelde.

Kansengroepen

De Vlaamse overheid legt zichzelf streefcijfers op, om ervoor te zorgen dat de diversiteit in de samenleving wordt weerspiegeld in haar personeelsbestand. De overheid wil immers een voorbeeld zijn voor alle burgers en organisaties op het gebied van gelijke kansen en diversiteit.

Vrouwen

Het aandeel **vrouwen** is duidelijk gestegen. Er zijn nu iets meer vrouwen werkzaam bij de overheid dan in de totale beroepsbevolking. Ook in topfuncties en middenkader steeg het aantal vrouwen. Indien het huidige beleid consequent verdergezet wordt, zijn de gestelde streefcijfers haalbaar. Er werken nu al meer vrouwen in hogere functies dan gemiddeld in het Vlaamse bedrijfsleven.

Allochtonen

Het aantal **allochtonen** in het personeelsbestand van de Vlaamse overheid stijgt voor het eerst boven de 1%. Deze stijging komt voor rekening van een betere telling, maar ook van een effectief hogere instroom. De helft van de allochtonen is jonger dan 27 jaar, en bijna drie kwart is vrouw.

Arbeidshandicap

Het aantal personeelsleden met een **arbeidshandicap** blijft steken onder de 1%. Vooral de trend van upgradatie speelt deze kansengroep parten. De meeste personen met een arbeidshandicap kunnen enkel op niveau D aan de slag, maar net op niveau D wordt

2.16 Kansengroepen

Aanwezigheid van kansengroepen in het overheidspersoneel, in %.

Kansengroepen	2005	2006	Streefcijfer	Tegen	Beroepsbevolking
Vrouwen	45,6	46,0			45,0
Vrouwen in topfuncties	11,0	17,0	33,0	2015	21,0
Vrouwen in middenkaderfuncties	23,0	27,0	33,0	2010	
Personen met een arbeidshandicap		0,7	4,5	2010	4,5
Personen van allochtone afkomst	0,4	1,1	4,0	2015	4,0
Ervaren werknemers (45+)		45,0			35,0
Kortgeschoolden		20,0			24,0

Bron: Jaarrapport Emancipatieambtenaar, EAK 2006, Trends, Gezondheidsenquête

steeds minder aangeworven. Vier op vijf van de werkzoekenden met een arbeidshandicap heeft geen diploma hoger secundair onderwijs.

Ervaren

Het personeelsbestand van de Vlaamse overheid is duidelijk ouder dan de Vlaamse beroepsbevolking. 45% is ouder dan 45 jaar, tegenover 35% in de beroepsbevolking. De grote babyboomgeneratie gaat de komende jaren massaal met pensioen, zodat de administratie automatisch zal verjongen.

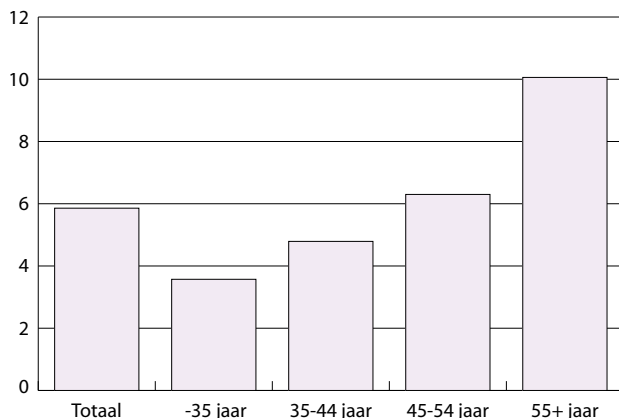
Ziekteverzuim

Een voorbeeldige werkgever heeft ook oog voor het welzijn van zijn personeelsleden. In 2006 bedroeg het **ziekteverzuim** van de Vlaamse ambtenaren 5,9%. Dit

is een daling tegenover vorig jaar. Het verzuim neemt toe naarmate men ouder wordt. Het gemiddelde ziekteverzuimpercentage ligt hoger dan het algemeen Belgisch ziekteverzuimpercentage van 5,1% zoals berekend door ZebraZone (Securex). Vergeleken met andere grote bedrijven ligt het ziekteverzuim bij de ambtenaren wel lager. Volgens Securex is het ziekteverzuim bij bedrijven met meer dan duizend werknemers 6,7% , volgens SD Worx bedraagt het 6,1%. Om de afwezigheden binnen de perken te houden neemt de overheid zowel repressieve (ziektecontroles) als preventieve maatregelen. Zo zijn er vaccinaties tegen griep, tetanus en hepatitis A en B, opleidingen ter preventie van bot- en gewrichtsklachten, cardiovasculaire opsporingsprogramma's, preventief kankeronderzoek en het bevorderen van sport en fitness op en buiten het werk. ■

2.17 Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim bij de Vlaamse overheid, totaal en volgens leeftijdsgroep, in %, 2006.

Bron: Departement Bestuurszaken

Overheidscommunicatie & reguleringsmanagement

De overheidscommunicatie werd de voorbije jaren verder uitgebouwd en informeert de bevolking. De overheid luistert ook naar klachten over haar werking. De Vlaamse Ombudsdienst dient daarbij als ultiem meldpunt.

Om haar bereikbaarheid zo groot mogelijk te houden hanteert de Vlaamse overheid een meerkanaalenaanpak, met e-government als nieuwste kanaal. Deze nieuwe technologie kan de dienstverlening verbeteren en de interne efficiëntie van de overheid verhogen.

De Vlaamse overheid tracht ook doordacht te reguleren. Daarbij streeft ze naar duidelijke regels die gegoten worden in zo eenvoudig mogelijke procedures, die waar mogelijk elektronisch kunnen afgewerkt worden.

Overheidscampagnes

Sinds 2006 wordt er opnieuw meer budget uitgetrokken voor de aankoop van mediaruimte via centrale media-aankoop. Parallel is er een toename van het

aantal overheidscampagnes. Het aandeel van print-media in de mediamix van de Vlaamse overheid ging achteruit, ten voordele van de overige media.

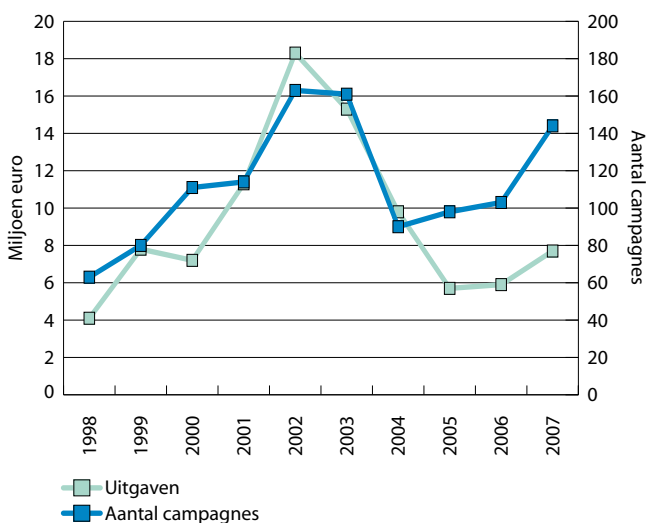
De centrale media-aankoop levert korting op bij de aankoop van mediaruimte. Dat resulteerde in 2007 in een gemiddelde korting van 29% op de normale commerciële tarieven, een besparing van 3,1 miljoen euro. In het verleden werden nog hogere besparingen gerealiseerd. De gedaalde kortingen, zowel relatief als absoluut, zijn echter het gevolg van de gedaalde volumes.

Naast de aankoop van mediaruimte communiceert de overheid ook via eigen communicatiemiddelen zoals persmededelingen, folders en brochures, de portaal-site www.vlaanderen.be en talrijke andere overheidswebsites.

Aan de hand van zes stellingen over overheidsinformatie kon de Vlaming zijn tevredenheid hierover weergeven. Daarbij werd onder meer gevraagd naar het aanbod, de betrouwbaarheid en de leesbaarheid van deze info. Opvallend is dat in 2007 voor de gemiddelde tevredenheid over de overheidsinformatie

2.18 Overheidscampagnes

Evolutie media-aankoop (in miljoen euro) en aantal overheidscampagnes, van 1998 tot 2007.

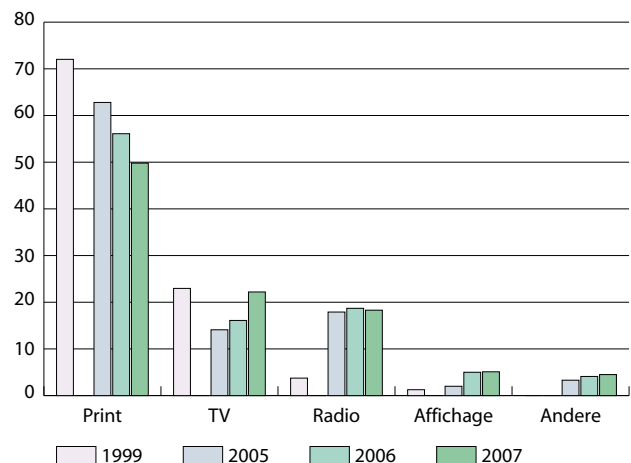

Cijfers hebben enkel betrekking op media-aankoop via centrale media-aankoop.

Bron: DAR, Afdeling Communicatie.

2.19 Spreiding media-aankoop

Evolutie bestedingen overheidscampagnes volgens medium, van 1999 tot 2007, in %.

Cijfers hebben enkel betrekking op media-aankoop via centrale media-aankoop.

Bron: DAR, Afdeling Communicatie.

2.20 Kwaliteit overheidsinformatie

Gemiddelde tevredenheid over de kwaliteit van overheidsinformatie, 2006-2007. Gemiddelde score op basis van 6 stellingen. Score op 5-puntenschaal, gaande van helemaal niet akkoord (1) tot helemaal akkoord (5).

	Totaal	Geslacht		Leeftijd						Opleiding					
		M	V	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65-74	75-85	geen/lo	lasec	hosec	nuho	univ
2006	2,78	2,83	2,74	3,05	2,82	2,84	2,71	2,67	2,70	2,72	2,62	2,70	2,77	2,95	3,19
2007	2,90	2,91	2,89	3,02	2,98	2,89	2,93	2,83	2,79	2,88	2,79	2,82	2,89	3,05	3,11

Bron: SCV-survey.

tie een beduidend betere score wordt gehaald dan het jaar voordien. De tevredenheid ligt ook hoger bij jongeren en hoger opgeleiden. Ouderen en lager opgeleiden hebben vaker problemen om de overheidsinformatie te begrijpen. Ze weten de informatie ook minder vlot te vinden.

Contactpunt Vlaamse Infolijn (1700)

Het Contactpunt Vlaamse Infolijn groeit jaar na jaar verder uit tot het centrale punt waar burgers en bedrijven terecht kunnen voor alle informatie van de Vlaamse overheid.

In 2007 steeg het aantal contacten met net geen 10% tot bijna 1,4 miljoen. De telefoon blijft het primaire communicatiekanaal van het klantencontactcentrum, maar andere kanalen zoals de vernieuwde portaal-site www.vlaanderen.be, interactieve digitale televisie en

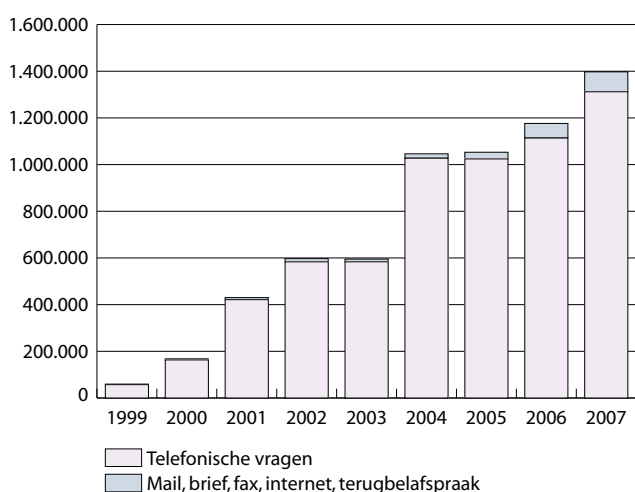
teletekst vergroten de bereikbaarheid van de informatie, ook buiten de kantooruren. Door 1700 en haar informatie via verschillende kanalen toegankelijk te maken wordt de overheid beter bereikbaar.

Een groot deel van de oproepen bij 1700 hadden onderwijs en vorming als onderwerp. Ook bouwen en wonen, werken, overheid en welzijn en gezondheid waren populaire thema's.

Het Contactpunt Vlaamse Infolijn ondersteunt verschillende infolijnen van de Vlaamse overheid. Eind 2007 waren er 11 lijnen in beheer van het Contactpunt. De LijnInfo is goed voor een derde van alle contacten. Ook de Kind en Gezin-lijn, de Vlaamse Belastinglijn en de Dossierlijn Studietoelagen genereren veel oproepen. De cluster 1700 heeft een aandeel van 21%. Daarnaast zijn er nog de Taaltelefoon, Teletolk en infolijnen over Wonen in Brussel, het Vlaams Zorgfonds, de Vlaamse Zorgkas en de VREG.

2.21 Contactpunt Vlaamse Infolijn

Evolutie aantal oproepen Contactpunt Vlaamse Infolijn, van 1999 tot 2007.

De aantallen van 1999 hebben slechts betrekking op 10 maanden (in maart 1999 is de Vlaamse Infolijn van start gegaan).

Bron: Contactpunt Vlaamse Infolijn.

Klachtenbehandeling

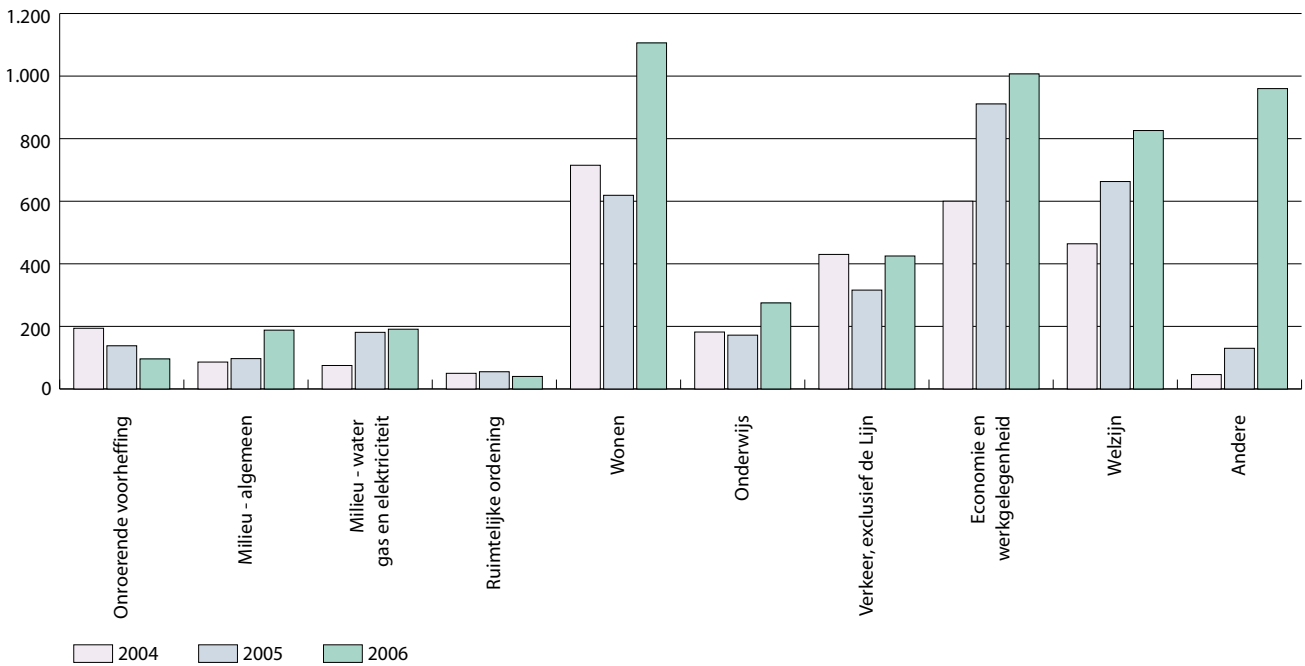
Een behoorlijke dienstverlening veronderstelt een goed uitgebouwd systeem van klachtenbehandeling. Binnen de Vlaamse overheid is die georganiseerd op twee niveaus. Wanneer iemand zich onterecht behandeld voelt door de Vlaamse overheid, stapt hij/zij eerst naar de klachtendienst van de betrokken instantie. Dit noemt men eerstelijnsklachtenbehandeling. Pas wanneer de klager vindt dat hij/zij onvoldoende gehoor krijgt, kan hij/zij terecht bij de **Vlaamse Ombudsdienst**. Deze Ombudsdienst, een onafhankelijke en aan het Vlaams Parlement verbonden instelling, zorgt voor tweedelijnsklachtenbehandeling.

Eerstelijns

In 2006 liepen 5.114 ontvankelijke klachten binnen, een stijging van 56% ten opzichte van het jaar voordien. Dat betekent niet noodzakelijk dat de diensten slechter presteren dan voorheen, maar kan ook

2.22 Ontvankelijke eerstelijnsklachten

Evolutie ontvankelijke eerstelijnsklachten volgens domein, van 2004 tot 2006.

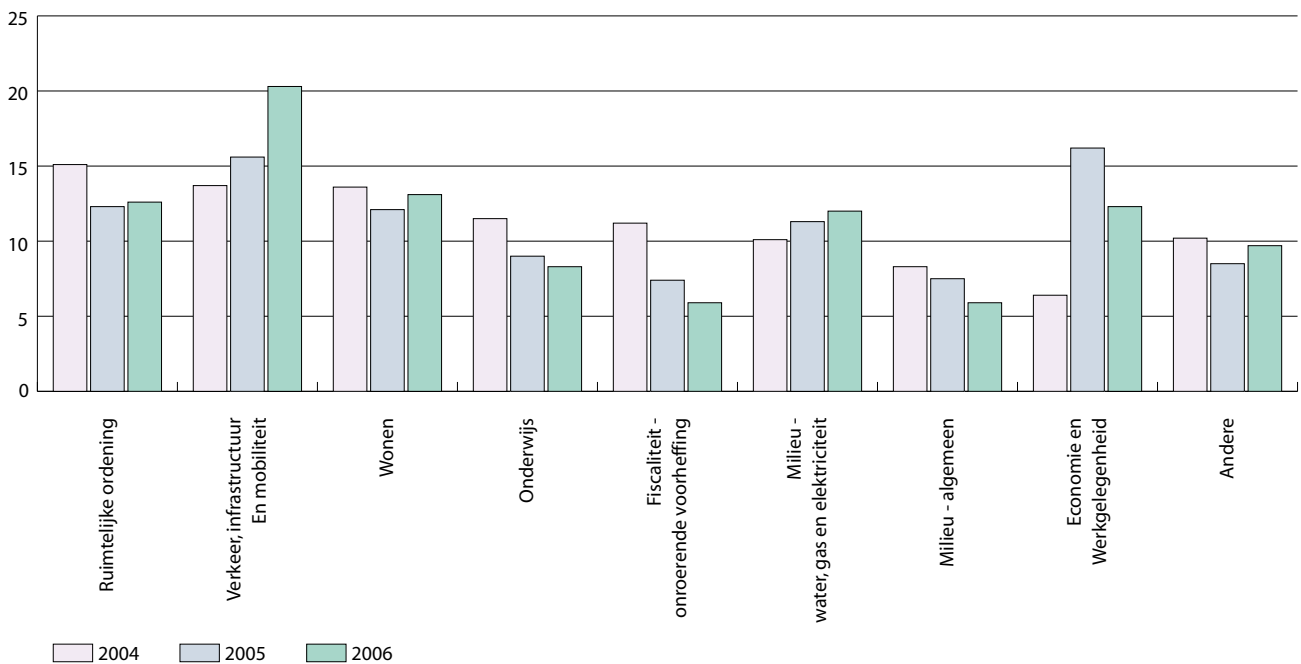

Het aantal klachten voor het thema Verkeer, Infrastructuur en Mobiliteit is exclusief klachten van De Lijn. De door hen gerapporteerde klachten bleken ook meldingen en gewone klantenreacties te bevatten en werden daarom niet opgenomen.

Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

2.23 Ontvankelijke klachten

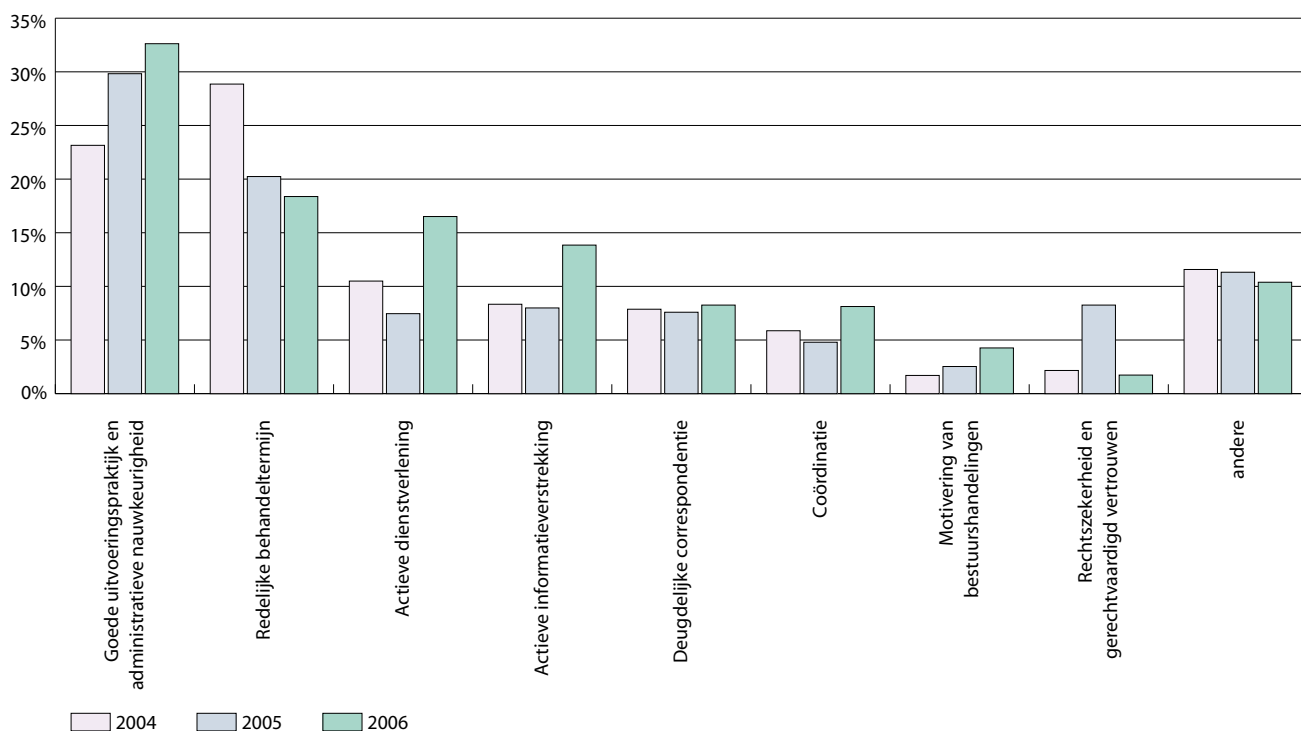
Evolutie ontvankelijke klachten die door de Vlaamse Ombudsdienst in behandeling zijn genomen, van 2004 tot 2006, volgens thema, in %.

Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

2.24 Geschonden ombudsnormen

Geschonden ombudsnormen in de dossiers beoordeeld door de Vlaamse Ombudsdienst, van 2004 tot 2006, volgens geschonden norm, in %.

Bij de beoordeling van een dossier kan meer dan één norm gehanteerd worden.

Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

te wijten zijn aan een betere en meer toegankelijke klachtenregistratie. Zo worden klachten voor wonen sinds medio 2006 geregistreerd door de sociale huisvestingsmaatschappijen in plaats van de Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM). Dat is een gevolg van de BBB-hervorming. Enkele van die huisvestingsmaatschappijen doen hun werk zeer grondig en noteren ook de klachten over onderhouds- en herstellingswerkzaamheden, wat voorheen niet gebeurde. Ook bij de categorie ‘ander’ is er in 2006 plots een piek in het aantal eerstelijnsklachten. Het verschil in vergelijking met de voorgaande jaren zit bij de VRT, waar de directie Televisie een – succesvol- proefproject voor een klantendienst startte.

Tweedelij

In 2006 behandelde de Vlaamse Ombudsdienst 4.148 verzoeken. Zeven op tien van de verzoeken is onontvankelijk. Meestal hebben deze geen betrekking op een Vlaamse overheidsdienst, zijn het louter vragen om informatie of had de verzoeker zich niet eerst tot

de klachtendienst van de betrokken overheidsinstansie gewend.

De ombudsdienst kwam in 2006 voor 990 dossiers tot een beoordeling. Bij iets meer dan helft ervan werd een ombudsnorm geschonden of een te verhelpen misverstand signaleerd.

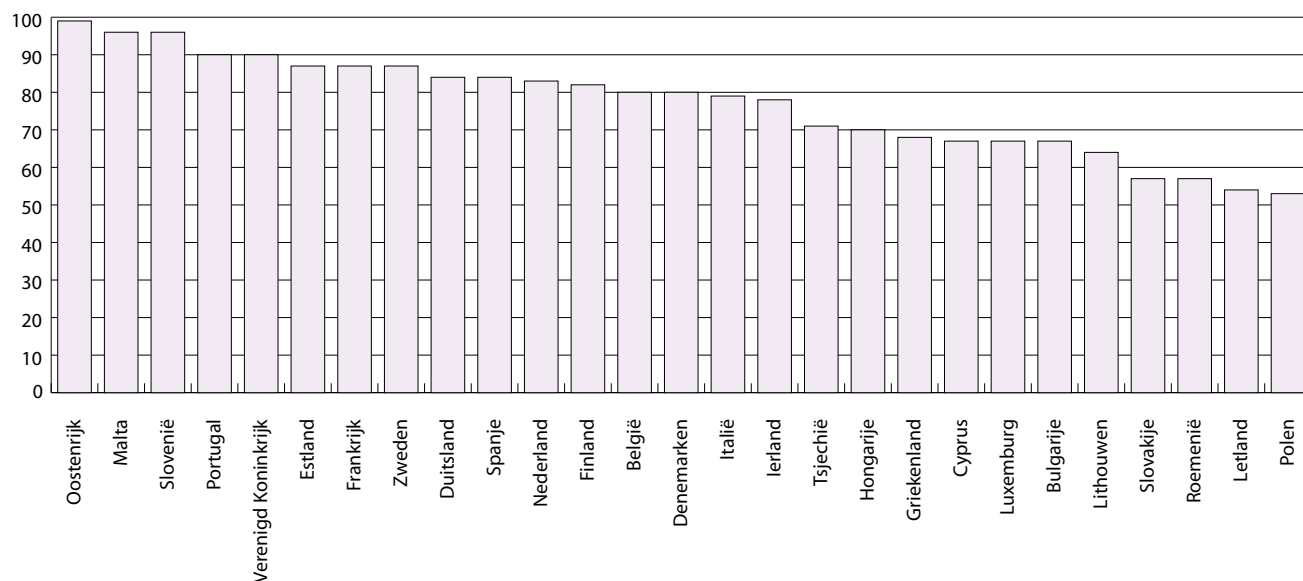
De meest geschonden ombudsnormen zijn de goede uitvoeringspraktijk en een redelijke behandeltermijn.

E-government

De Europese Commissie meet het aanbod van openbare diensten op het internet. Binnen elke lidstaat van de Unie worden twintig basisdiensten van de openbare sector onderzocht. België haalde in september 2007 een globale score van 80% en evolueert zo van een achterblijver naar een degelijke middenmoter binnen de Europese rangschikking. Voor 12 van de 20 individuele basisdiensten krijgt België al de maximumscore. Dit is onder meer zo voor het zoeken van een job, een dienst aangeboden door de regionale overheidsdiensten VDAB, FOREM en Actiris.

2.25 On line overheid

Evolutie van de on line beschikbaarheid van de openbare dienstverlening, internationale vergelijking, september 2007. Index van on line beschikbaarheid met de gemiddelde scores voor de 20 basisdiensten, waarvan 12 voor burgers en 8 voor ondernemingen.

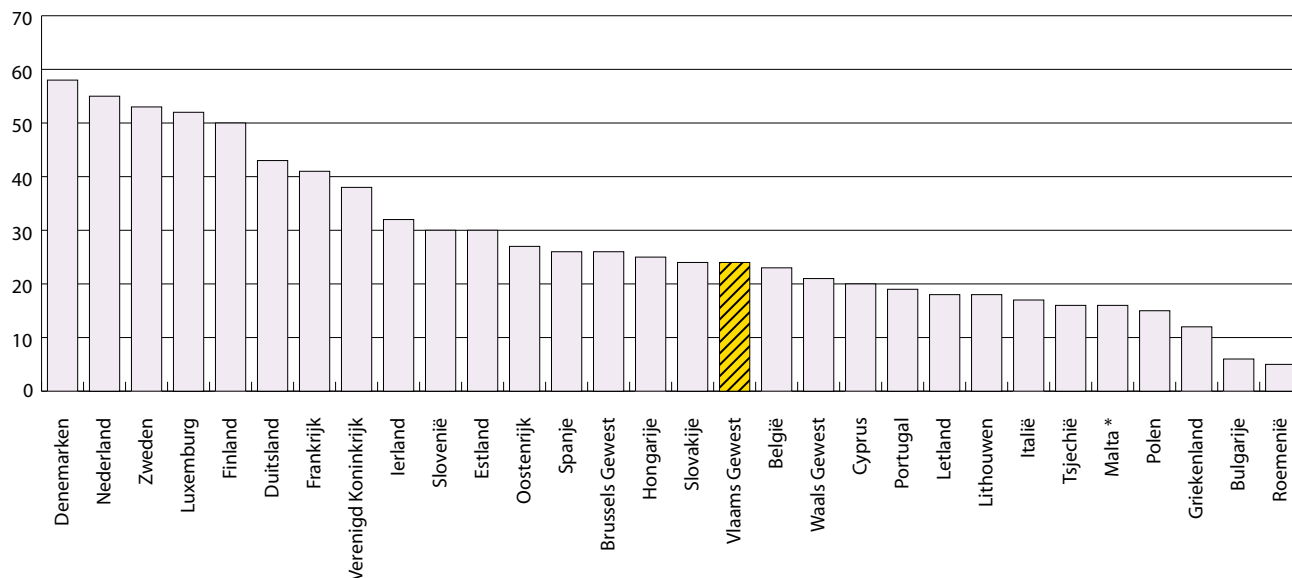
Basisdiensten voor de burger zijn o.a. de belastingaangifte, de aanvraag van een bouwvergunning, een aangifte aan de politie en het doorgeven van een adreswijziging. Bij de basisdiensten voor ondernemingen horen o.a. de aangifte van vennootschapsbelasting, de sociale bijdragen voor het personeel en het aanvragen van milieuvergunningen.

De score hangt af van de mogelijkheden die de gebruiker krijgt op het internet, gaande van informatie opvragen tot een volledig interactieve afhandeling van de dossiers.

Bron: Europese Commissie.

2.26 E-government: burgers

Europese vergelijking van het aantal internetgebruikers, die internet gebruiken voor interactie met de overheid, 2007, in %. Inwoners tussen 16 en 74 jaar.

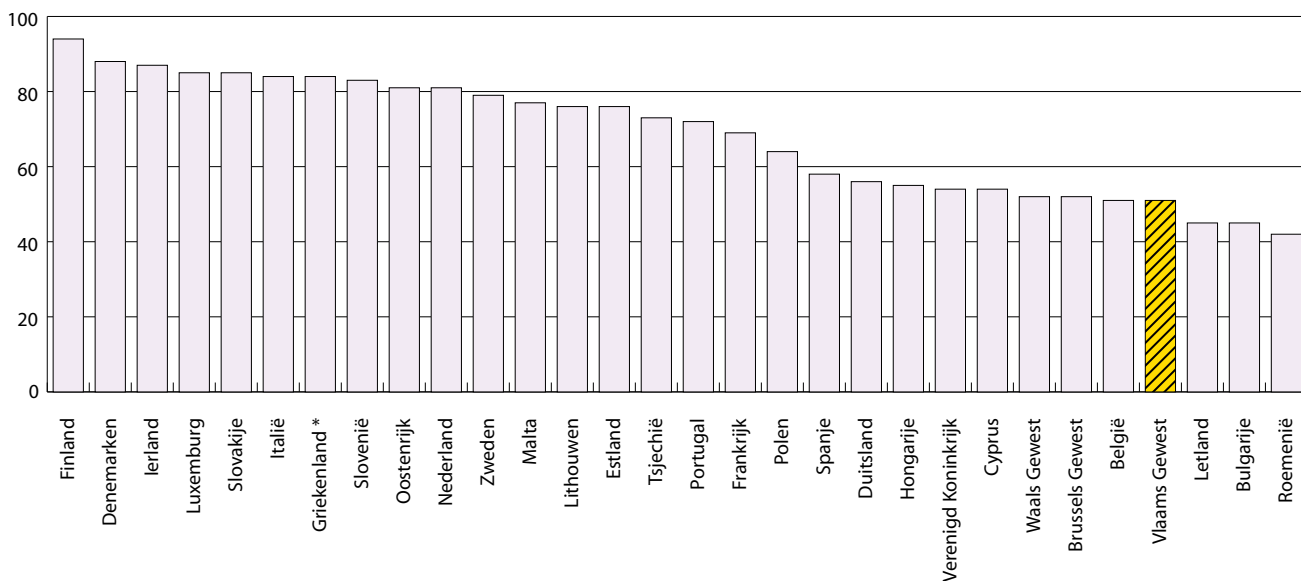
Internet gebruikt in de voorbije 3 maand. Interactie met de overheid omvat minstens één van deze activiteiten: informatie verkrijgen van een officiële overheidswebsite, downloaden van formulieren van overheidswebsite of ingevulde formulieren verzenden via een overheidswebsite.

*cijfer 2006.

Bron: Eurostat.

2.27 E-government: bedrijven

Europese vergelijking van het aantal bedrijven dat internet gebruikt voor interactie met de overheid, 2007, in %. Bedrijven met minimum 10 werknemers.

Interactie met de overheid omvat minstens één van volgende activiteiten: informatie verkrijgen, formulieren downloaden, invullen van web-formulieren, full electronic case handling.

*cijfer 2006.

Bron: Eurostat.

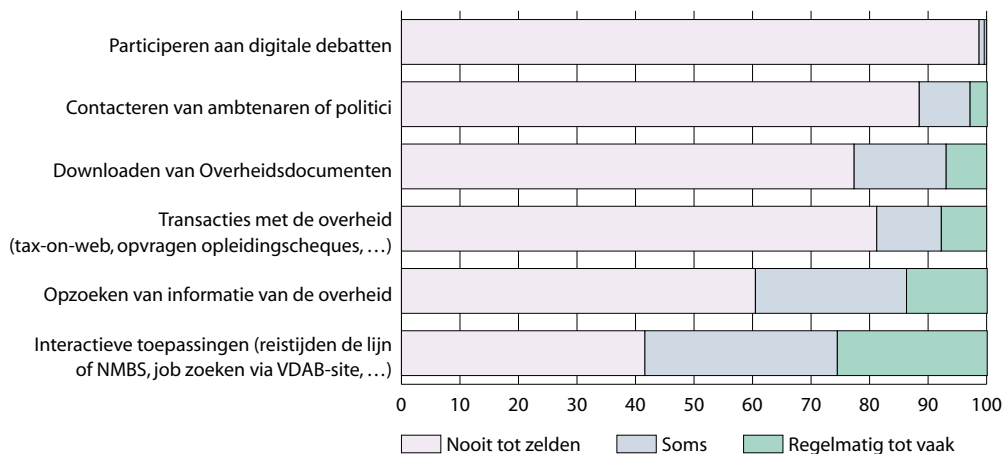
Bedrijven gebruiken het internet vaker dan individuen voor interactie met de overheid. Van de Vlaamse bedrijven gebruikt de helft e-government-diensten. Dat is ruim onder het Europese gemiddelde. In 2007 heeft 24% van de Vlaamse internetgebruikers het internet gebruikt voor interactie met de overheid, een score vergelijkbaar met die van 2006. Door

die status quo zakt Vlaanderen onder het Europese gemiddelde.

Twee op drie Vlamingen heeft al internet gebruikt. Binnen die groep wordt vrij frequent informatie van de overheid opgezocht en gebruik gemaakt van interactieve toepassingen zoals het zoeken van een job via

2.28 E-government-acties burger

Frequentie waarbij men e-government-acties onderneemt, in 2007.

Bron: SCV-survey

2.29 Contact met overheid

Wijze waarop men de laatste keer in contact kwam met de overheid, in 2007, in %.

telefoon	47,4
loket	43,7
e-mail	27,7
brief	17,7
internet (chatten)	6,6
andere	7,9

Het laatste contact kon op meerdere manieren gebeuren, daardoor ligt de som van de percentages hoger dan 100%.

Bron: SCV-survey.

de VDAB-site of reisinformatie via de website van de Lijn. E-governmenttoepassingen zoals het deelnemen aan digitale debatten kennen voorlopig een zeer beperkt succes.

De overheid mag niet al haar aandacht richten op nieuwe communicatietechnologieën om bereikbaar te zijn voor de burger. Een bevraging naar de wijze van contact met de overheid bevestigt de vraag naar een **multikanaalaanpak**. De telefoon en het loket zijn de twee meest gebruikte middelen om in contact te komen met de overheid. Jongeren en hoger opgeleiden gebruiken meer dan anderen e-mail. Ouderen en lager opgeleiden kiezen sneller voor het loket en de brief.

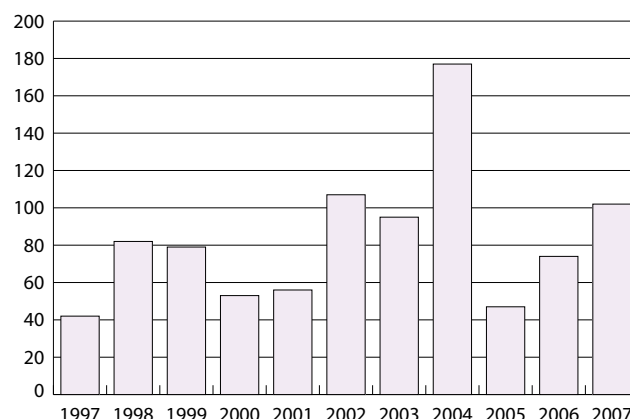
Reguleringsmanagement

Met de dienst **Wetsmatiging** werkt de Vlaamse overheid aan een Vlaams reguleringsmanagement (administratieve vereenvoudiging en kwaliteitsvolle regelgeving).

Administratieve vereenvoudiging betekent minder administratieve rompslomp voor burger, bedrijf, organisatie en overheid. De Vlaamse overheid bewaakt de toename van administratieve lasten door middel van de compensatiemaatregel voor administratieve lasten. Elke stijging van administratieve lasten door een regeringsbeslissing (decreet, besluit, ...) moet gecompenseerd worden met een even grote daling van bestaande administratieve lasten. In totaal zijn er in 2007 voor 4,2 miljoen euro aan administratieve lasten bijgekomen en voor 11,5 miljoen euro verdwenen. Voor bedrijven nam de administratieve rompslomp in 2007 af met ongeveer 2,7 miljoen euro, voor organisaties met 1,2 miljoen euro en voor de overheid met 2,2 miljoen euro. Voor burgers steeg de

2.30 Decreten

Evolutie van het aantal in het Staatsblad gepubliceerde decreten, van 1997 tot 2007.

Bron: Belgisch Staatsblad.

administratieve last met 1,3 miljoen euro. De perceptie bij de Vlaamse ondernemers over administratieve lastenverlaging stemt niet overeen met de gerealiseerde daling. Uit een Unizo-bevraging blijkt dat twee op drie ondernemers de lasten zagen toenemen in de periode 2006-2007.

Kwaliteitsvolle regelgeving betekent minder maar ook eenvoudige en duidelijke regelgeving. Het aantal in het Belgisch Staatsblad gepubliceerde decreten kan beschouwd worden als indicator voor de hoeveelheid wetgeving. Traditioneel is het eerste jaar na een verkiezingsjaar relatief rustig, om vervolgens weer op te bouwen. Die trend lijkt niet te veranderen: na de spectaculaire daling van 2005 ging het aantal decreten in de daaropvolgende jaren opnieuw de hoogte in. Via de reguleringsimpactanalyse (RIA) wordt onderzocht welke positieve en negatieve effecten de voorgenomen regelgeving heeft voor burgers, bedrijven, overheid of de samenleving. Sinds 2005 is een dergelijke analyse verplicht. In 2007 voldeden 60 van de 77 regelgevingsdossiers aan de eisen van kwalitatieve regelgeving. Dat wil zeggen dat ze juridisch een taalkundig advies ontvingen en een RIA-beoordeling kregen van minstens 50%. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

Jaarrapport Gelijke kansen en diversiteit
Beleidsnota Bestuurszaken
Beleidsbrieven Bestuurszaken
Communicatieverslag van de Vlaamse Regering
Jaarverslag 2007 Contactpunt Vlaamse Infolijn
Jaarverslag Vlaamse Ombudsdienst

Websites

Jaarlijkse publicaties van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV): Evaluatierapport Begroting (januari) en Advies Begrotingsadvies (juli): www.serv.be
Middelenbegroting, Uitgavenbegroting en Algemene Toelichting: <http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/financien/index.html>
Website statistieken Financiën van de Vlaamse Gemeenschap: <http://www2.vlaanderen.be/ned/sites/financien/index.html>
Beter Bestuurlijk Beleid: www.vlaanderen.be/bbb/
Securex: www.zebrazone.be/
Instituut voor de overheid: <http://soc.kuleuven.be/io/ned/>
Emancipatiezaken: <http://www2.vlaanderen.be/emancipatiezaken/>
Contactpunt Vlaamse Infolijn: www.vlaanderen.be/infolijn
Vlaamse Ombudsdienst: www.vlaamseombudsdienst.be
Dienst wetsmatiging: www.wetsmatiging.be/
E-government Vlaamse overheid: www.vlaanderen.be/egovernment
Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/>

DEFINITIES

Betaalkrediet: het betaalkrediet in begrotingsjaar X is het volume aan mogelijkheden, voortkomende uit de ontvangsten (inbegrepen leningen) van dat begrotingsjaar, waarover de Vlaamse regering beschikt om aan betalingsverplichtingen, voortvloeiend uit bestaande en nieuwe verbintenissen, in de loop van begrotingsjaar X te voldoen.

Directe schuld: leningen, ofwel aangegaan door de Vlaamse Gemeenschap ter financiering van zijn tekorten, ofwel contractueel overgenomen door de Vlaamse Gemeenschap uit de indirecte schuld, alsook alle leningen ter herfinanciering van voormelde leningen.

Geconsolideerde brutoschuld: schuld verminderd met schuld van andere overheden die de beschouwde overheid bezit.

Gedeelde belastingen: federale belastingen die op uniforme wijze over het gehele grondgebied van België worden geheven, en waarvan de opbrengst geheel of gedeeltelijk aan de gemeenschappen wordt toegewezen, overeenkomstig de financieringswet.

Indirecte schuld: leningen in het verleden aangegaan, ofwel door publiekrechtelijke rechtspersonen, ofwel door lagere overheden, ofwel door de Vlaamse Gemeenschap ter financiering van specifieke beleidsprojecten, en waarvan het geheel van de kapitaalsaflossingen en van de rentelasten ten laste komen van de uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap.

Samengevoegde belastingen: federale belastingen die op uniforme wijze over het gehele grondgebied van België worden geheven, waarvan de opbrengst geheel of gedeeltelijk aan de gewesten wordt toegewezen, overeenkomstig de financieringswet.

Persoon van allochtone afkomst: persoon met een nationaliteit van een land buiten de Europese Unie of persoon van wie minstens één ouder of twee grootouders een nationaliteit hebben van een land buiten de Europese Unie

Persoon met arbeidshandicap: persoon met een aantasting van zijn/haar mentale, psychische, lichamelijke of zintuiglijke mogelijkheden, voor wie het uitzicht op het verwerven en behouden van een arbeidsplaats en op vooruitgang op die plaats, langdurig en in belangrijke mate beperkt is.

Ziekteverzuimpercentage: de verhouding van het aantal ziekte dagen ten opzichte van het totaal aantal bezoldigde dagen.

Meer ondernemen

VLAANDEREN IS EEN WELVARENDE REGIO. Het bruto binnenlands product (BBP) per inwoner is er één vijfde hoger dan gemiddeld in de Europese Unie. Deze goede prestatie te danken aan een hoge arbeidsproductiviteit. Een negatief punt is de vrij lage werkgelegenheidsgraad. Dat komt in belangrijke mate door de 'concurrentie' van het Brussels Hoofdstedelijke Gewest dat nogal wat pendelaars uit de gewesten aantrekt. De economische groei schitterde in 2006 met + 3,3%. Nadien gaat het wat minder goed: naar raming + 2,9% in 2007 en + 2,0% in 2008. Zoals elke ontwikkelde economie tertiairiseert Vlaanderen zich gestaag. In vergelijking met het Europese gemiddelde zijn de industrie- en

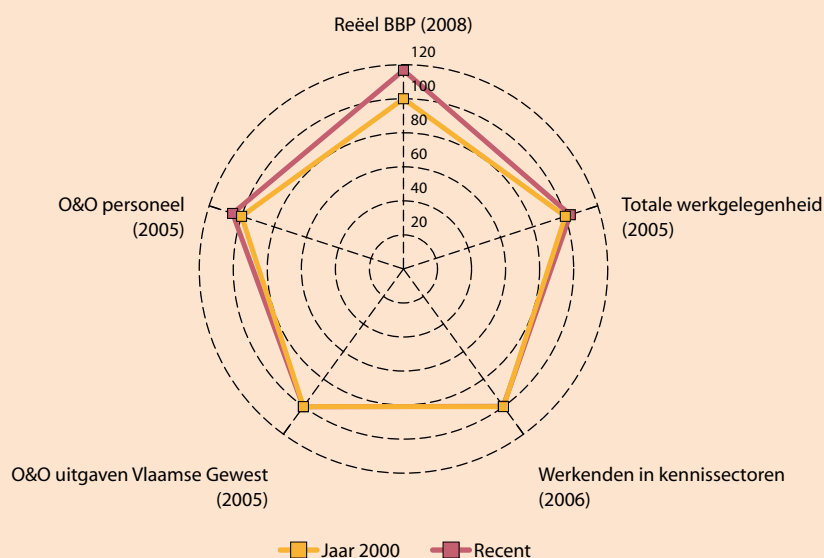
bouwsector hier iets prominenter aanwezig ten nadele van de quartaire sector. Dat komt omdat het Vlaamse Gewest geen hoofdstad op diens zijn grondgebied heeft. Hoewel de bedrijfstakken met een hogere technologie-intensiteit dominant zijn in de industriële toegevoegde waarde is Vlaanderen toch gespecialiseerd in medium-laag-technologische sectoren. De aanwezigheid van aardolieraffinage en de vervaardiging van metaalproducten is de reden hiervoor.

Er zijn ieder jaar steeds meer Vlaamse ondernemingen. Ook de turbulentie (of som van toe- en uittrekers) zit in de lift wat erop wijst dat het Vlaamse economische weefsel zich vernieuwt. Het deel van de beroepsbevolking dat

daadwerkelijk een bedrijf begonnen is of ermee bezig is neemt toe (3,7% in 2007), maar blijft laag in Europees perspectief. De goed uitgebouwde sociale zekerheid voor werknemers en de tewerkstellingsmogelijkheid in bestaande bedrijven (al dan niet van buitenlandse oorsprong) verklaren dit. Ondernemerschap stimuleren betekent het aanboren van onvolledig benutte doelgroepen. Zo maken vijftig plussers een steeds groter deel van de ondernemerspopulatie uit. Het aandeel van vrouwen stabiliseert zich. Vlaanderen kan bogen op een hoge investeringsratio (21,2% in 2006). Dat is een illustratie van het kapitaalintensieve karakter van zijn productie. Economische activiteiten ontplooiën vergt ruimte. Eind 2007 was 86,5% van de Vlaamse bedrijventerreinen ingenomen.

Binnen het Vlaamse Gewest bestaan soms belangrijke socio-economische verschillen zoals de typering van de RESOC's aantoon. Zo is het BBP per inwoner in de sterkste RESOC 81% hoger dan dit in de zwakste.

Enkele kernindicatoren rond economie, wetenschap en technologie

Gelukkig oefent de sociale zekerheid een milderend effect uit zodat het inkomensverschil beperkt blijft tot 26%.

De Vlaamse overheid heeft al ruim 10 jaar bijzondere aandacht voor het ondersteunen van Onderzoek & Ontwikkeling (O&O) aan de universiteiten en hogescholen, in de publieke onderzoeksinstellingen en de bedrijven. De kredieten die ze hiervoor vrijmaakt evolueerden van 350 miljoen euro voor 1995 naar iets meer dan 1 miljard euro voor 2008. Recent is de bijzondere aandacht voor het ondersteunen van toponderzoek, met aanzienlijke fondsen voor het Odysseus-programma (toponderzoekers uit het buitenland aantrekken of terughalen), het Methusalem-programma (toponderzoekers een langere periode hier houden) en de Herculesstichting (financiering van middelzware en zware onderzoeksinfrastructuur). Een ander nieuw initiatief is het Actieplan loopbaan onderzoekers, waarvoor in 2008 8,17 mln euro kredieten zijn voorzien. Ook werden de middelen aanzienlijk verhoogd voor O&O met economische finaliteit die door het IWT ter beschikking gesteld worden van bedrijven in Vlaanderen. Zo stegen in 2007 en 2008 de kredieten voor O&O-bedrijfsprojecten met respectievelijk 17 mln en 20 mln euro.

De O&O-intensiteit die aangeeft welk aandeel het geheel van O&O-bestedingen – zowel uit private als publieke bronnen – uitmaakt in het BBP van een land of regio, bedroeg in 2005 2,09 % voor Vlaanderen (volgens de gewestbenadering). Vlaanderen scoort hiermee merkbaar boven het gemiddelde voor de EU-25, maar maakt zeker geen deel uit van de Europese toplanden die al wel de Europese zogenaamde drieprocentnorm halen (Zweden en Finland). Ook sommige andere regio's doen het beter dan Vlaanderen voor dit criterium.

Anderzijds is het potentieel voor O&O aanzienlijk verbeterd: het aantal onderzoekers is flink toegenomen aan de universiteiten (met o.a. een verdubbeling van het jaarlijkse aantal afgelegde doctoraten tussen 1991 en 2002) evenals het aantal wetenschappelijke publicaties en het aantal octrooiaanvragen.

Ondernemerschap is cruciaal voor de economische ontwikkeling van een regio. Om te beginnen komen hierna dan ook de omvang en de determinanten van de Vlaamse welvaart aan bod. Hoe is het met de groei van de Vlaamse economie gesteld? Daarna gaat het over de ondernemingen en ondernemerschap zelf. Opdat ondernemerschap en investeringen zouden bloeien, moeten voorwaarden vervuld zijn zoals voldoende beschikbaarheid aan bedrijventerreinen. Aandacht voor interregionale verschillen binnen Vlaanderen kadert ook binnen de analyse van een competitieve investeringsregio.

Competitief ondernemen

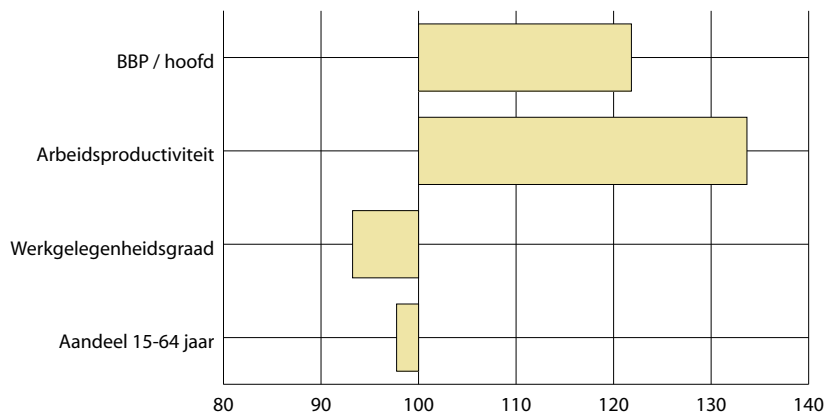
Het bruto binnenlands product of BBP is een maat voor de goederen en diensten die een land of regio voortbrengt. Het Vlaamse BBP voor 2007 wordt geraamd op 29.700 euro koopkrachtpariteiten (kcp) per inwoner. Dat is 20% hoger dan het gemiddelde voor de EU-27. Het Vlaamse Gewest staat daarmee op een 8e plaats tussen de landen van de Europese Unie. Het Vlaamse Gewest produceert 58% van het Belgische BBP. Er kan echter een belangrijke kanttekening gemaakt worden: een belangrijk deel van de Vlaamse administratie is in Brussel gevestigd, evenals

de maatschappelijke zetels van belangrijke bedrijven. Deze oefenen activiteiten uit die in belangrijke mate betrekking hebben op burgers en vestigingen van bedrijven in het Vlaamse Gewest. Een belangrijk deel van de werkende Vlamingen pendelt daardoor dagelijks naar het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (9,2% in 2005). Heel wat andere hoofdstedelijke gebieden zijn geografisch ruimer omschreven, denk maar aan Île-de-France in Frankrijk, Lazio-Roma in Italië, Comunidad de Madrid in Spanje... In deze gebieden gebeurt het woon-werkverkeer veel meer binnen dezelfde geografische en administratieve zone. Als we het aandeel dat de Belgische pendelaars presteren toerekenen aan hun woonregio dan wordt het BBP in het Vlaamse Gewest geraamd op 32.400 euro kcp in 2007. In dat geval bevindt het Vlaamse Gewest zich zelfs 31% boven het EU-27 gemiddelde. Enkel G.-H. Luxemburg (met eveneens een erg groot aantal pendelaars uit de drie omliggende landen), Ierland en Nederland doen het beter.

Het Vlaamse Gewest bevond zich anno 2004 op en 27e plaats in een rangschikking van 131 regio's uit de EU-27 voor het criterium van BBP per inwoner. In 1995 stond het Vlaamse Gewest op een 28e positie. Nadien volgde een verslechtering, met 1999 als 'dieptepunt' (36e plaats). Sedertdien kon Vlaanderen zich weer opwerken.

3.1 Factoren welvaart

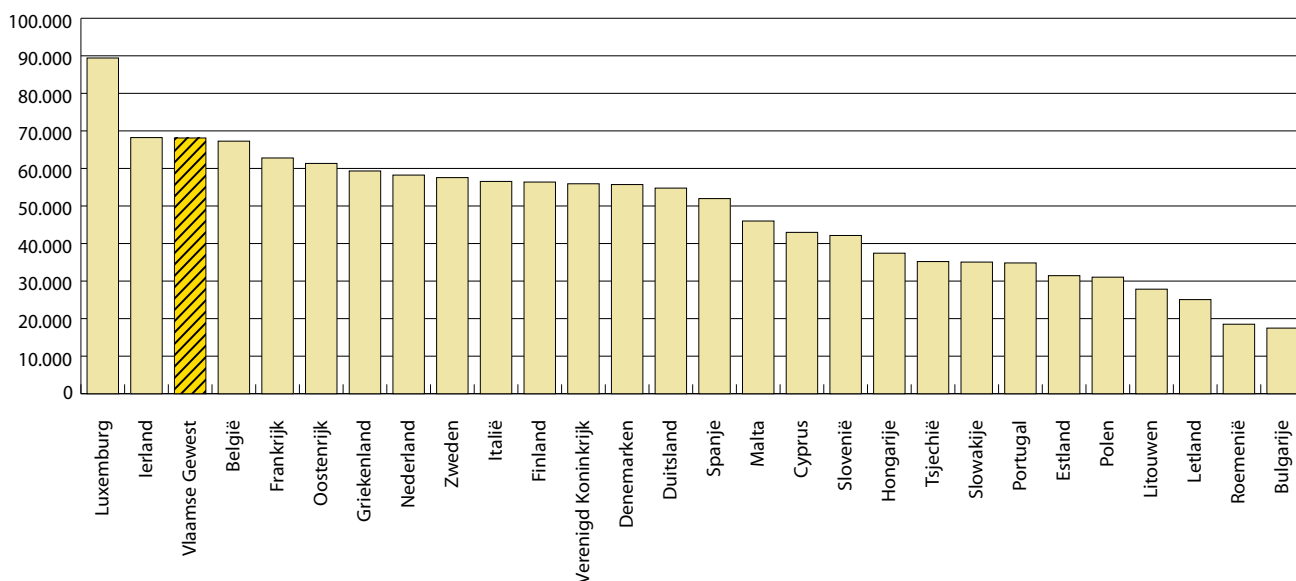
BBP per hoofd, arbeidsproductiviteit en aandeel bevolking 15-64 jaar in het Vlaamse Gewest in 2005, indices (EU-27 = 100).

Bron: Eurostat, INR, bewerking SVR.

3.2 Arbeidsproductiviteit

Arbeidsproductiviteit in het Vlaamse Gewest en de landen van de EU-27 in 2005, in euro kkp.

Bron: Eurostat, INR, bewerking SVR.

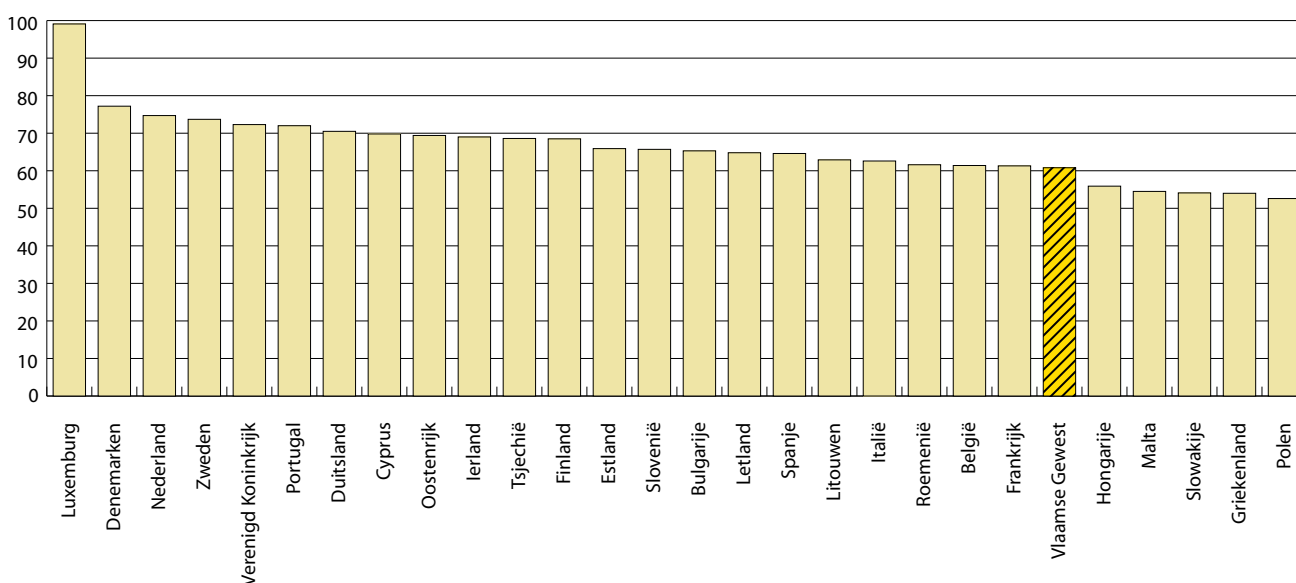
Vlaanderen dankt zijn welvaart in de eerste plaats aan de hoge arbeidsproductiviteit. Anno 2005 bedroeg deze 68.110 euro kkp per werkende. Dat is 34% boven het gemiddelde van de EU-27. Deze hoge productiviteit is een gevolg van de historisch hoge kapitaalsinvesteringen die de dure factor arbeid moeten compenseren. Met een 9e positie op 131 EU-27 regio's deed Vlaanderen het anno 2004 zeer goed. De

jongste tien jaar blijkt de Vlaamse arbeidsproductiviteit steeds gunstiger te evolueren. Immers, in 1995 kon men het Vlaamse Gewest nog op een 15e stek terugvinden.

De werkgelegenheidsgraad bevond zich met 60,8% in 2005 7% onder het Europese gemiddelde. De nabijheid van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest

3.3 Werkgelegenheidsgraad

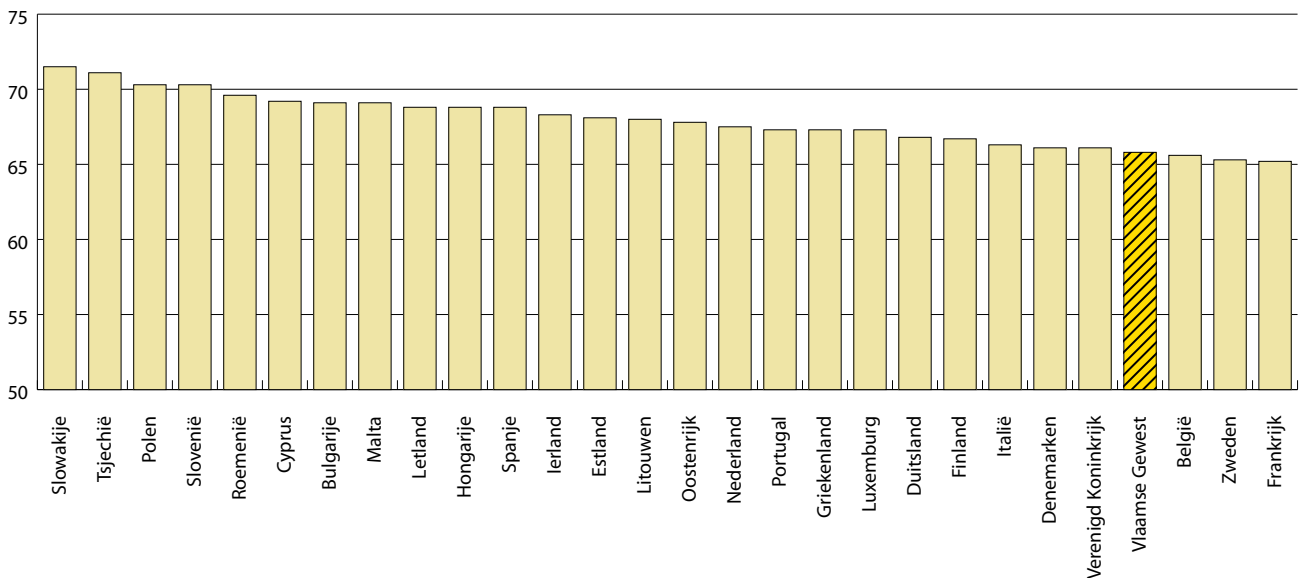
Werkgelegenheidsgraad in het Vlaamse Gewest en de landen van de EU-27 in 2005, in %.

Bron: Eurostat, INR, bewerking SVR.

3.4 Aandeel bevolking 15-64 jaar

Aandeel van de bevolking van 15-64 jaar in de totale bevolking in het Vlaamse Gewest en de landen van de EU-27 in 2005, in %.

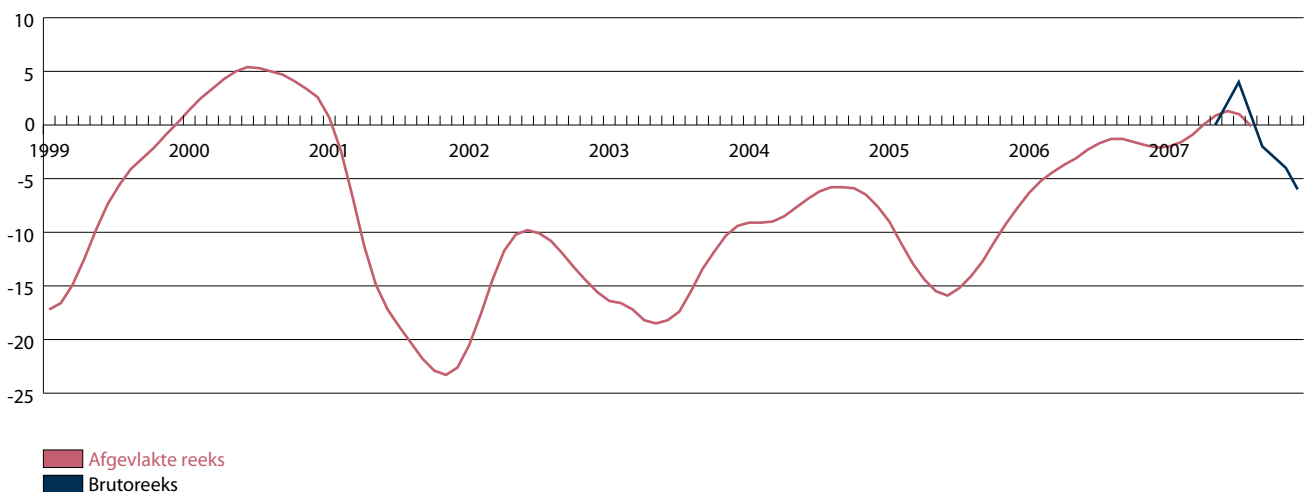
Bron: Eurostat, Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

zorgt er mede voor dat deze indicator laag is in Vlaanderen. Immers een belangrijk aantal Vlamingen werkt in het Brusselse, en voert veelal (diensten)activiteiten uit die ook het Vlaamse hinterland ten goede komen. Anno 2004 stond het Vlaamse Gewest op een 86e plaats tussen 131 EU-27 regio's. Deze positie wijzigde nauwelijks over de jongste tien jaren.

De laatste factor die de welvaart bepaalt is het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd. In het Vlaamse Gewest was dit 65,9% in 2006. De EU-27 noteerde met 67,3% beter. Deze factor is een puur demografisch gegeven. Het verwondert niet dat Vlaanderen zich in de tweede helft van de rangschikking van Europese regio's bevindt. Sedert 1995 verslechterde de indicator, wat ons vooral in de tweede

3.5 Conjunctuurcurve industrie

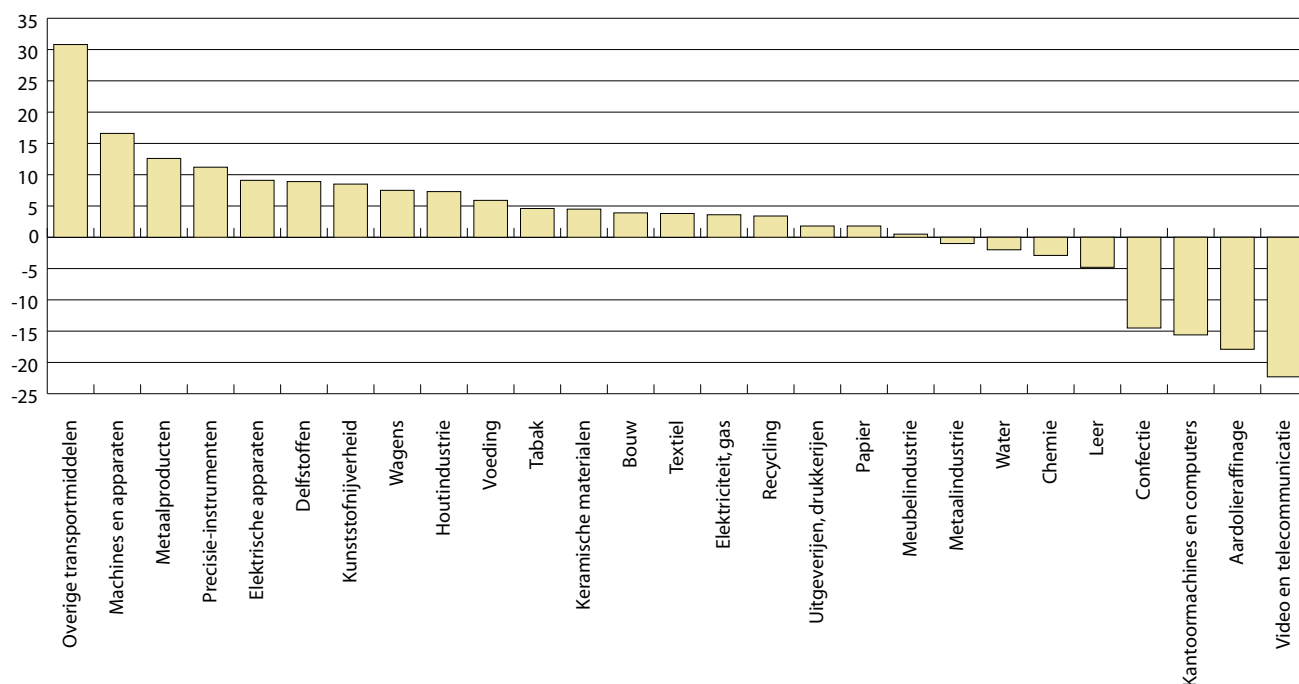
Conjunctuurcurve van de Vlaamse industrie van januari 1999 tot en met december 2007, getalwaarden (saldo van positieve en negatieve antwoorden).

Bron: NBB

3.6 Industriële productie

Toename van de industriële productie in de Vlaamse secundaire bedrijfstakken, januari-november 2006 – 2007, in %.

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

helft van de jaren negentig een aantal plaatsen kost in de rangschikking van de Europese regio's.

Met een groei van 3,3% bleek 2006 een uitstekend jaar voor de Vlaamse economie. De aantrekkende private consumptie en investeringen waren daarvoor verantwoordelijk. Voor 2007 wordt de groei op 2,9% geraamd wat nog steeds heel behoorlijk is. De conjuncturele situatie verslechtert echter in 2008. De economische groei zou terugvallen tot + 2,0%. De conjunctuurcurve van de Vlaamse industrie bereikte inderdaad een piek tijdens de zomer van 2007 en verzwakte nadien enigszins.

De Vlaamse industriële productie (exclusief de bouwnijverheid) nam tussen januari en november 2007 met 3,1% toe in vergelijking met dezelfde periode van het jaar voordien. Enkel de bedrijfstakken van de investeringsgoederen deden het goed (+ 12,3%). Toppers waren de categorieën overige transportmiddelen, machines en apparaten, metaalproducten en precisie-instrumenten. Bij de overige hoofdindustriegroepen was er een terugloop van de productie. Deze was het grootst bij de duurzame consumptiegoederen (-3,2%). De confectie, de productie van kantoorcomputers en computers, de aardolieaffinage en de video- en telecommunicatiesector kenden de sterkste inkringing van de output.

Een competitief economisch weefsel is één element dat de toekomstige economische ontwikkeling en welvaart kan garanderen. De tertiaire marktdiensten zijn in het Vlaamse Gewest, zoals in elke ontwikkelde economie, dominant. Deze maakten in 2005 iets meer dan de helft uit van de Vlaamse bruto toegevoegde waarde. Op tien jaar tijd nam het belang van deze sector met bijna 5 procentpunt toe. In vergelijking met het EU-27 gemiddelde zijn industrie en bouw iets belangrijker in Vlaanderen en is de quataire sector hier iets ondervertegenwoordigd. In het Waalse Gewest is de quataire sector naar verhouding belangrijker. Dat komt door de grotere overheidstewerkstelling in de Waalse economie, maar ook doordat de Waalse administratie te Namen en dus op het Waalse grondgebied gevestigd is; in Vlaanderen situeert het gros van de Vlaamse administratie zich in Brussel-Hoofdstad. De toegevoegde waarde hiervan komt dan op conto van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Dit gewest kenmerkt zich inderdaad door een relatief belangrijkere quataire sector dan bij ons. Daarenboven zorgen financiële en zakelijke diensten er voor een (veel) groter gewicht van de tertiaire bedrijfstak. Van onze buurlanden is de secundaire sector het belangrijkste in Duitsland; Frankrijk en Nederland kenmerken zich door een groter gewicht van de primaire en quataire sectoren in hun economie. Uit

3.7 Belang sectoren

Aandeel van de hoofdsectoren, de hoofdindustriegroepen en de industrietakken naar technologie-intensiteit in de Belgische gewesten, de EU-27 en de buurlanden in de bruto toegevoegde waarde, 2005, in %.

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest	EU-27	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland
Indeling in hoofdsectoren								
<i>In % van de totale bruto toegevoegde waarde</i>								
Primaire sector	1,4	1,3	0,0	1,9	0,9	0,9	2,3	2,1
Secundaire sector	28,0	24,5	11,9	26,1	24,1	29,0	20,7	23,9
Tertiaire sector (eng)	50,3	45,1	62,4	49,6	51,8	47,7	51,8	50,0
Quartaire sector	20,3	29,1	25,7	22,3	23,2	22,5	25,2	24,0
Indeling in hoofdindustriegroepen (raming)								
<i>In % van de totale industrie</i>								
Energie	11,1	12,8	44,9	15,8	14,4	10,7	14,2	28,2
Halfabrikaten	46,8	53,1	17,4	34,3	45,2	31,7	35,3	28,6
Investeringsgoederen	19,8	16,2	18,1	28,1	19,0	41,5	26,9	15,2
Consumptiegoederen	22,2	18,0	19,5	21,9	21,4	16,1	23,6	28,0
Indeling industrie naar technologie-intensiteit								
<i>In % van totaal industrie (excl. delfstoffen en nuts)</i>								
Medium-HT en HT	40,5	42,0	39,8	43,4	41,1	56,7	40,8	35,9
Medium-LT	28,7	33,9	27,0	24,7	29,0	22,3	27,2	23,9
Low tech	30,8	24,1	33,2	31,9	29,9	21,0	32,0	40,2
<i>In % van algemeen totaal</i>								
Medium-HT en HT	8,4	7,0	2,6	7,4	7,1	12,7	5,3	5,0
Medium-LT	6,0	5,6	1,8	4,2	5,0	5,0	3,5	3,3
Low tech	6,4	4,0	2,2	5,5	5,1	4,7	4,2	5,6

Bron: INR, Eurostat, verwerking SVR.

deze eerste indeling kunnen in se weinig elementen gehaald worden die wijzen op een meer of minder competitieve economie. Het groeiende belang van tertiaire en quartaire sectoren in de Westerse economieën komt door de verder doorgedreven productiviteitsontwikkelingen in de land- en tuinbouw en de secundaire sector met een relatief geringere prijsontwikkeling in deze bedrijfstakken als gevolg. Verder zorgde de toegenomen welvaart voor een grotere vraag naar persoonsgebonden en verzorgingsdiensten wat een tweede reden is voor het stijgende belang van markt- en niet-marktdiensten in de toegevoegde waarde. Dit illustreert wel de noodzaak van meer toegevoegde waardecreatie in deze laatste sectoren door de introductie van ICT en organisatorische vernieuwingen.

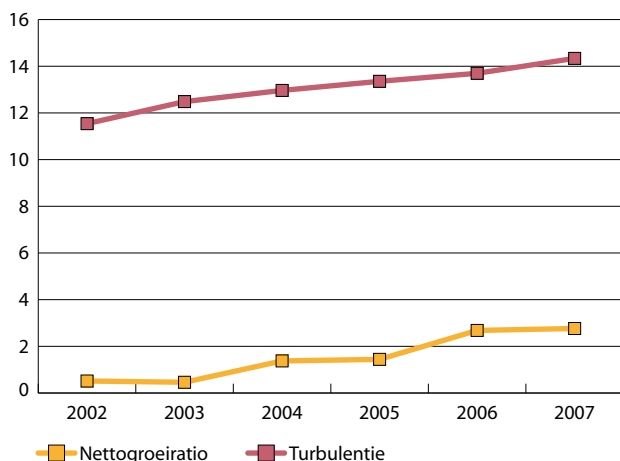
Een verdere indeling in hoofdindustriegroepen leert ons iets meer: kenmerkend voor de Vlaamse industrie is het grote belang van halfabrikaten (47% anno 2005). Investerings- en consumptiegoederen zijn samen nog niet eens zo belangrijk. Dat komt door het grote gewicht van de chemische nijverheid, kunststof en textielproducten in de Vlaamse economie. In de Waalse industrie is het belang van de intermediaire goederen nog belangrijker. In de Vlaamse (en Waalse) industrie wonnen halfabrikaten op tien jaar tijd nog

aan belang, dit in tegenstelling tot de EU-27 of onze buurlanden. In Duitsland en Frankrijk zijn investeringsgoederen gewichtiger; in eerstgenoemde is het zelfs de belangrijkste industriële bedrijfstak. De aardolieraffinage, aardgasindustrie en grotere aandacht voor milieuvriendelijke technologieën zorgt ervoor dat de energetische industrie in Nederland meer op de voorgrond treedt. Een specialisatie in investerings- en consumptiegoederen wordt als een troef gezien voor een ontwikkelde economie omdat er meer kennis en toegevoegde waarde zou gegenereerd worden in deze bedrijfstakken. De Vlaamse situatie is dus op dat vlak minder gunstig vergeleken met deze uit de buurlanden.

Een laatste indeling betreft de mate waarin technologie- en kennis vevat zit in de onderscheiden sectoren. Binnen de industrie zijn de medium-high-tech en high-tech-sectoren dominant, ook in Vlaanderen. Toch is onze regio relatief gespecialiseerd in medium-low-techbedrijfstakken. Activiteiten zoals aardolieraffinage en metaalproducten verklaren dit. Op tien jaar tijd polariseerde deze situatie zich nog meer in het Vlaamse Gewest. Duitsland heeft opnieuw een troef door het relatief grote belang van sectoren met de meeste technologie (57% anno 2005).

3.8 Dynamiek bedrijven

Netto-groeiratio en turbulentie van de Vlaamse bedrijven, van 2002 tot 2007, in %.

Bron: Graydon, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Ondernemen is mede een factor voor economische welvaart. Er zijn jaar-op-jaar nog steeds meer Vlaamse ondernemingen. De oprichtingsratio beliep 8,6% in 2007 en zet daarmee de stijgende trend van de jongste jaren verder. De uittredingsratio noteert met 5,8% iets hoger dan in 2006. Beide indicatoren samen resulteren in de netto-groeiratio en de turbulentie. Eerstgenoemde bedroeg 2,8% in 2007. Net zoals vorig jaar bevindt deze zich duidelijk in de positieve zone. Opvallender is de evolutie van laatstgenoemde. De turbulentie zit de laatste jaren in de lift (14,3% anno 2007). Dat is een indicator dat de vernieuwing van het Vlaamse economische weefsel zich steeds sterker doorzet. Deze bevindingen zijn verschillend voor firma's en voor eenmanszaken. De firma's kenden op vijf jaar tijd een toename van de oprichtingsratio gekoppeld aan een dalende uittredingsratio. Het logische gevolg daarvan is dat de netto-groeiratio oploopt (5,5% in 2007) en dat de turbulentie zich de laatste jaren stabiliseert (9,9%). Bij de eenmanszaken kenden zowel de oprichtings- als uittredingsratio een stijgend verloop. Ze noteren er beide op een vrij hoog niveau. De netto-groeiratio is lichtjes negatief; de turbulentie scoort hoog (19,2%). Dat wil zeggen dat er bij de eenmanszaken sprake is van een grotere vernieuwing dan bij de firma's zonder dat er in aantal méér eenmanszaken bijkomen.

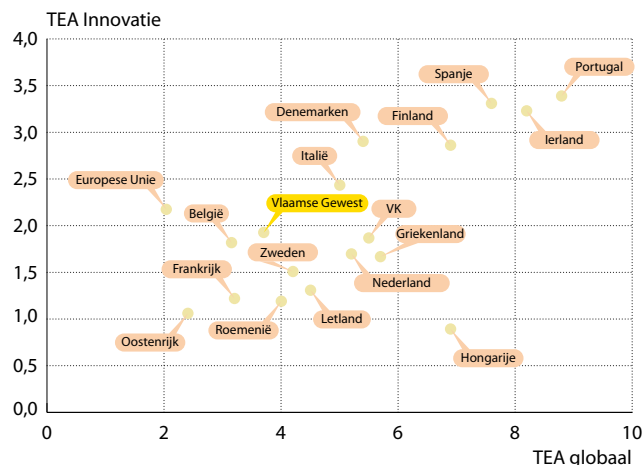
Bovenstaande vaststellingen betreffen het aantal bedrijven dat actief is in Vlaanderen. De Global Entrepreneurship Monitor (GEM) meet echter het ondernemerschap van individuen. Een belangrijke indicator

uit het GEM-onderzoek is de "Total Entrepreneurial Activity" (TEA) rate. Het gaat om het percentage van de beroepsbevolking dat actief betrokken is bij het opstarten van een onderneming of dat in de voorbije 42 maanden een eigen onderneming heeft opgericht. De TEA voor het Vlaamse Gewest bedroeg 3,7% in 2007. Positief is dat de waarde toegenomen is in vergelijking met het jaar voordien (3,1%). Minder goed is dat het Vlaamse Gewest zich eerder achteraan bevindt in het internationale (8,9%) of zelfs Europese peloton (5,3%). Toch verdient deze globale TEA-waarde enige nuancering. Vlaanderen doet het bijvoorbeeld beter voor het *nascent entrepreneurship* (2,9%). Dat zijn personen die een bedrijf aan het oprichten zijn zonder dat er daarbij reeds sprake is van een onderneming die reeds meer dan 3 maanden lonen uitgekeerd heeft.

Als Vlamingen dan een onderneming oprichten is dat vooral omdat ze een opportuniteit zien, minder uit noodzaak. Dat verwondert niet gezien onze goed uitgebouwde sociale zekerheid en gezien de tewerkstellingsmogelijkheden in bestaande ondernemingen. Aansluitend daarbij geeft slechts 45% van de Vlamingen aan dat het statuut van zelfstandige ondernemer een wenselijke carrièrekeuze is. Dit is aanzienlijk slechter dan het Europese gemiddelde (58%). Nochtans speelt de angst om te falen geen doorslaggevende rol (22% van de Vlaamse respondenten tegenover 35% als Europese gemiddelde). Ook de toegang tot financiering zou volgens het onderzoek niet onoverkomelijk zijn: een aantal experts is van mening dat er de jongste jaren immers een grotere beschikbaarheid van kapitaal voor jonge ondernemingen is. Initiatie-

3.9 Ondernemerschap en innovatie

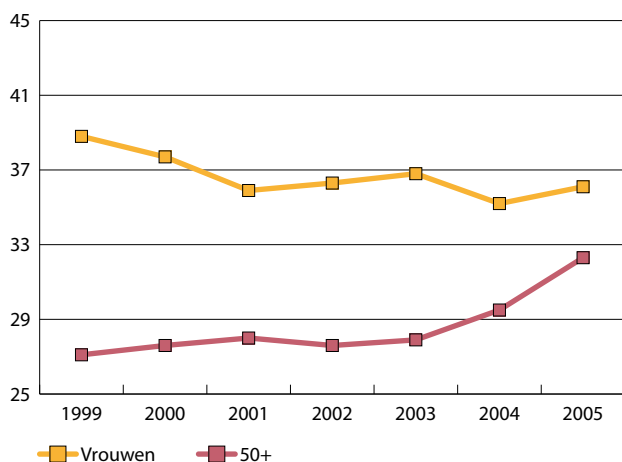
TEA-index en TEA-innovatie-index in 2007, in %.

Bron: GEM, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

3.10 Doelgroepen ondernemen

Aandeel van vrouwen en van de leeftijdsgroep van 50 jaar of ouder in het totaal aantal zelfstandigen, werkgevers en helpers, van 1999 tot 2005 (in %).

Bron: Algemene Directie Statistiek, EAK, bewerking SVR.

ven zoals de win-winlening, de waarborgregeling, het Vlaams Innovatiefonds (VINNOF) en ARKImedes geven een positieve stimulans.

Ook de opstart van innovatieve bedrijven komt aan bod. Innovatie wordt hierbij vrij ruim gedefinieerd en duidt zowel op het ontwikkelen van een nieuw product of dienst als op het aanboren van een nieuwe (geografische) markt. De TEA-innovatie-index bedroeg 1,93% in het Vlaamse Gewest anno 2007. We kunnen hieruit besluiten dat Vlaanderen relatief weinig starters heeft. Binnen dat geringe aantal is er toch nog een relatief groot deel dat innovatief is.

Een beleid dat ondernemerschap wil aanzwengelen moet zorgen dat het potentieel van een aantal doelgroepen aangeboord wordt, met name vrouwen, personen met verminderde arbeidsgeschiktheid, allochtonen en ouderen. De laatste jaren merken we dat het aandeel van personen van 50 jaar of ouder in de ondernemerspopulatie aanzwelt. Momenteel is bijna één op elke drie ondernemers van oudere leeftijd. Het aandeel van de vrouwen bedroeg 36% anno 2005 en lijkt zich te stabiliseren op dat niveau.

De toegang tot financiering is onontbeerlijk voor de ontwikkeling van het bedrijfsleven. Een bedrijf kan gebruik maken van kapitaalverhogingen via de beurs. Ook kan het zich wenden tot een financiële instelling. Ongeveer de helft van de Vlaamse KMO's deed in 2007 een beroep op bankfinanciering om hun investeringen door te voeren. Slechts een kwart

maakte van deze financieringsbron gebruik voor de gewone exploitatieverrichtingen.

In het bijzonder KMO's worden nogal eens geconfronteerd met weigeringen bij banken omdat ze te weinig borgen kunnen voorleggen, omdat ze te weinig eigen middelen inbrengen of omwille van de strengere vereisten die banken zelf opgelegd krijgen. In 2007 werd aan 8,7% van de KMO's bankkrediet geweigerd. Meer in het algemeen ondervond dat jaar één op de tien KMO's veel tot zeer veel problemen om aan de nodige kredieten te komen bij een financiële instelling. Toch is de situatie iets verbeterd ten opzichte van het jaar voordien. Het zijn vooral de kleinste bedrijven of micro-ondernemingen, die moeilijkheden ervaren. Zij maken dan ook meer gebruik van kapitaalbreng van vennoten of leningen van familie en vrienden.

Bedrijven kunnen een beroep doen op een reeks overheidsmaatregelen die hun kapitaal- of investeringskost drukken. KMO's doen in dat geval meestal een beroep op notionele interestaftrek en in tweede orde op allerlei overheidssubsidies. Opvallend is dat een aantal Vlaamse instrumenten zoals ARKImedes, VINNOF (nog) niet genoeg bekend zijn onder de doelgroepen. Het gaat dan ook om vrij specifieke maatregelen.

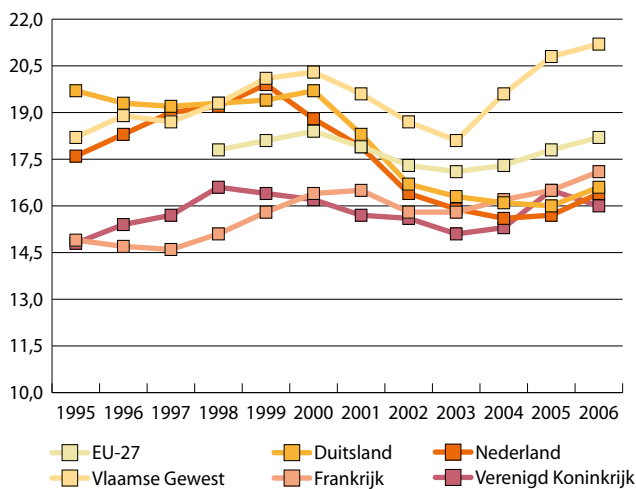
Competitieve investeringsratio

Investeren is noodzakelijk wil een economie de bestaande productiecapaciteit vernieuwen of uitbreiden. Het is meteen ook een indicator in welke mate bedrijfsleiders geloven in de toekomst. De investeringsratio van de private sector bedroeg in het Vlaamse Gewest 21,2% in 2006. Dat is hoger dan in heel België, de buurlanden of de Europese Unie. Het is een illustratie van het kapitaalintensieve karakter van onze productie. Bovendien is de ratio in 2005 en 2006 gestegen, na een terugval in de eerste helft van dit decennium. De zwakkere conjuncturele situatie op dat moment speelde een rol.

De NBB peilt twee maal per jaar naar het voornemen van de Belgische industrie om te investeren. Volgens de najaarsenquête van 2007 zouden de investeringen in de Belgische verwerkende nijverheid in 2007 met 13,1% toegenomen zijn. Het is sedert het einde van de jaren tachtig geleden dat nog zulke hoge groeicijfers genoteerd werden. Vooral in de chemie en de metaalverwerkende nijverheid was de groei sterk. Nog volgens de NBB zou er zich opnieuw een aangroei voordoen in 2008, zij het aan een zwakker tempo (+ 7,2%). Deze gunstige ontwikkeling is te

3.11 Investeringsratio

Investeringsratio voor de private sector in het Vlaamse Gewest, de 3 buurlanden en de EU-27, 1995 – 2006* (in %).

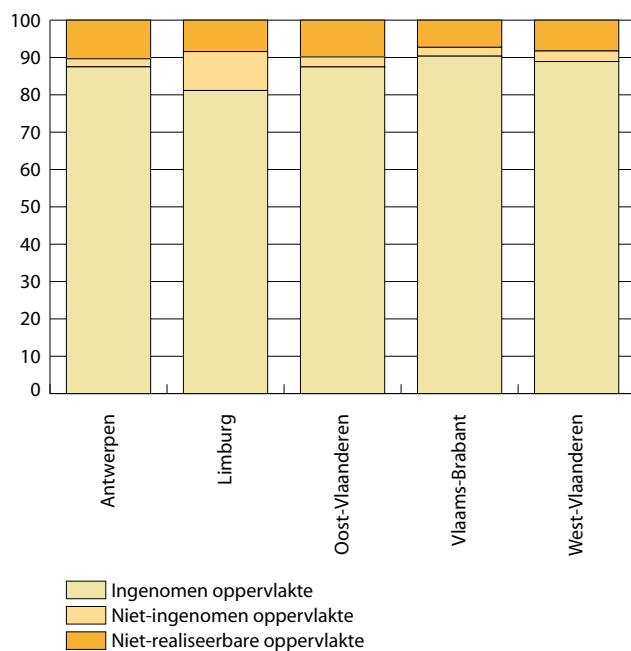
*raming SVR.

Bron: INR, bewerking SVR.

danken aan de goede conjuncturele situatie in 2006 en in het begin van 2007, moment waarop de beslissingen tot investeren genomen werden. Voorts speelt de gezondere financiële situatie van de bedrijven een

3.12 Bezettingsgraad bedrijventerreinen

Aandeel van de ingenomen, niet-ingenomen en niet-realiseerbare oppervlakte in de bedrijventerreinen in de Vlaamse provincies, november 2007, in %.

Bron: VLAO, bewerking SVR.

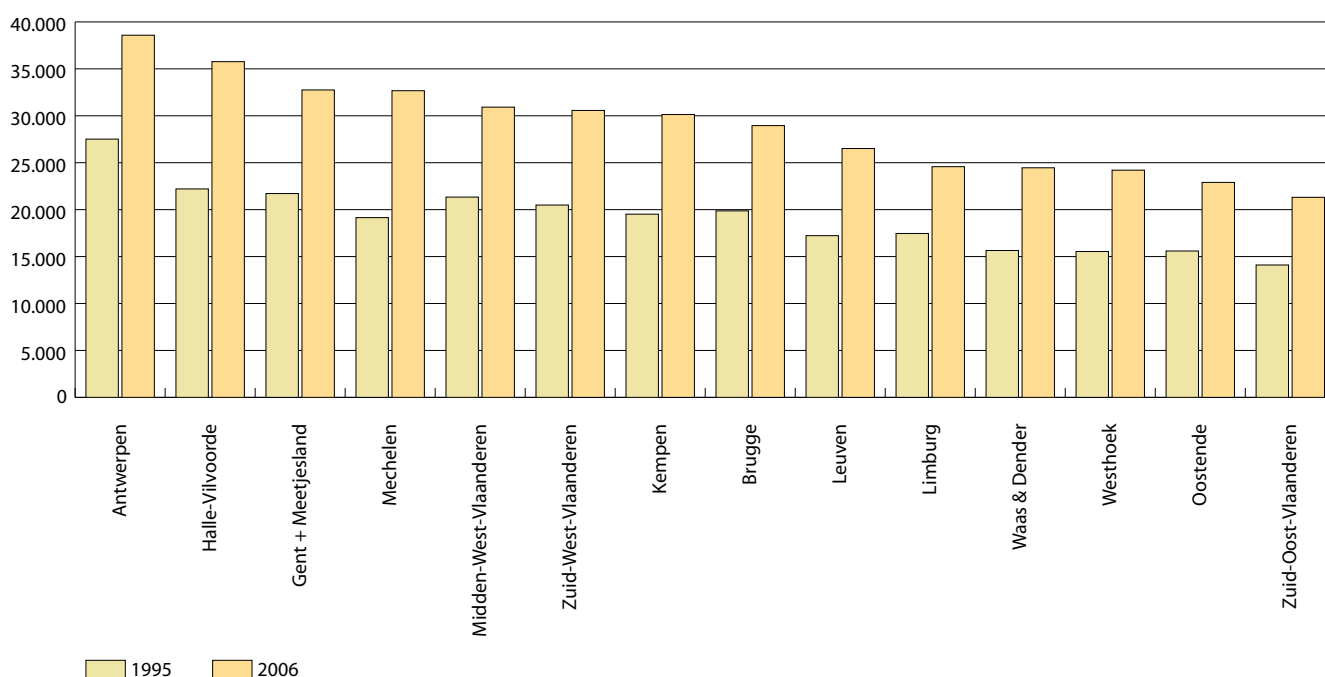
rol. Ook in het Vlaamse Gewest zitten de investeringen in de lift. Over de maanden januari – september 2007 lagen de totale investeringen (seizoengezuiverd) 13,7% hoger dan een jaar eerder. Voor de handel en diensten was dit +15,0%, voor de industrie en bouw +8,6%. In heel 2006 bedroeg de toename slechts 2,2%, enkel te wijten aan de industrie en bouw. Investeren gaat in meer of mindere mate gepaard met nood aan ruimte. Volgens de nieuwste gegevens van de VLAO telde het Vlaamse Gewest eind 2007 39.290 ha bedrijventerreinen (exclusief havengebieden). Daarvan was 86,5% ingenomen. De bezettingsgraad varieert van 81,0% in Limburg tot 90,4% in Vlaams-Brabant.

De sociaal-economische toestand binnen Vlaanderen wordt besproken aan de hand van de Regionaal Sociaal Economische Overlegcomités (RESOC's). De Vlaamse economie kende na het jaar 2000 een aantal jaren van zwakke conjunctuur. Gemiddeld over de periode 2001-2006 bedroeg de reële economische groei 1,8%. De RESOC Mechelen deed het met 3,6% opvallend goed. In minder mate is dat ook het geval voor de Oost-Vlaamse RESOC's Gent, Meetjesland en Waas en Dender en voor Halle-Vilvoorde. Antwerpen en Zuid-West-Vlaanderen scoren het zwakst (+ 1,0%). Limburg herstelt zich (+3,7% in 2006) na de lichte recessie in 2005. Over de periode 2001-2006 haalde geen enkele West-Vlaamse RESOC, op de Westhoek na, het gemiddelde Vlaamse groeicijfer.

De RESOC's Antwerpen en Halle-Vilvoorde creëren het hoogste BBP per inwoner. Dit hebben zij in de eerste plaats te danken aan hun hoge arbeidsproductiviteit, en – vooral in Antwerpen – aan een hoge werkgelegenheidsgraad. In tweede orde staan het gebied Gent – Meetjesland dat een vrij belangrijke tewerkstellingsfunctie vervult in Oost-Vlaanderen en Mechelen, voornamelijk omwille van de hoge gemiddelde arbeidsproductiviteit. De Kempen halen een matige score op alle parameters behoudens op de demografische waar het – samen met Limburg – aan de kop staat. Deze laatste RESOC (en provincie) scoort zwak op de overige componenten van het BBP per hoofd zodat de welvaartscreatie er relatief laag is. Leuven vervult deels een residentiële functie voor het Brusselse wat maakt dat deze RESOC een relatief laag BBP per hoofd realiseert. De arbeidsproductiviteit is in West- en Oost-Vlaanderen laag (met uitzondering van Gent-Meetjesland en Dender-Waas). In de RESOC's uit deze provincies zonder een grotere stad is bovendien de werkgelegenheidsgraad laag, waardoor de geproduceerde welvaart per hoofd in deze laatste gebieden aan de lage kant is. Er zij opgemerkt

3.13 Geproduceerde welvaart RESOC's

BBP per inwoner in de Vlaamse RESOC's in 1995 en 2006, in euro.

Bron: INR, bewerking SVR.

dat het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd een extra negatieve invloed uitoefent in de Westhoek en Oostende.

Op 10 jaar tijd is de verbetering van de positie van Mechelen tussen de RESOC's opvallend.

De geproduceerde welvaart is niet noodzakelijk een indicator voor de welvaart die de inwoners van een RESOC daadwerkelijk bezitten. Door pendel en sociale transfers ontstaan onderlinge inkomensstromen en zijn de verschillen inzake het beschikbare inkomen minder groot dan voor het BBP. Het beschikbare inkomen in de rijkste RESOC is 26% hoger dan dit van de armste. Voor het BBP per capita is dat 81%. De inwoners uit de Vlaams-Brabantse RESOC's zijn gemiddeld het rijkst (rond 19.000 euro per inwoner). Bemerkt dat Leuven veel minder goed scoorde inzake BBP per inwoner. Limburg, de Westhoek, Midden- en Zuid-West-Vlaanderen en Oostende bengelen achteraan het peloton met een inkomen per inwoner lager dan 16.000 euro.

De investeringsratio is het hoogst in Oostende, Brugge en de Westhoek. Dit heeft te maken met de immobiliënactiviteit aan de kust. De Vlaams-Brabantse RESOC's scoren steeds het zwakst. In Oostende, de Westhoek en Limburg groeide de investeringsratio het

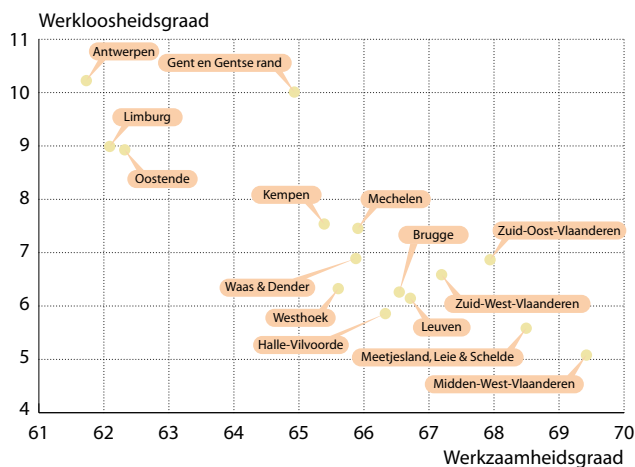
sterkst aan in 2005. In Antwerpen was er een stagnatie. Geen enkele RESOC kende een afname van de investeringsratio in 2005.

De werkzaamheidsgraad scoort het hoogst in een aantal RESOC's in West- en Oost-Vlaanderen. Topper is Midden-West-Vlaanderen (69,4% in 2006). Drie gebieden doen het hier minder goed: het grootstedelijke gebied rond Antwerpen, de provincie Limburg en ook RESOC Oostende. Midden-West-Vlaanderen is opnieuw kampioen wat lage werkloosheid betreft (5,1% anno 2006). Meetjesland, Leie & Schelde komt in de buurt. Ook de Vlaams-Brabantse gebieden onderscheiden zich hier. Opvallend is de relatief hoge werkloosheid in de RESOC's met een grotere stad (Gent: 10,0%, Antwerpen: 10,2%).

De dynamiek van een economie brengt met zich mee dat bedrijven ontstaan en verdwijnen. De oprichtingsratio was in 2005 aan de hoge kant in de grootstedelijke gebieden Antwerpen en Gent & Gentse Rand en ook in de Kempen en Limburg. Lage waarden konden optekenen in Midden-West-Vlaanderen en de Westhoek. Opvallend is de vrij sterke toename van deze indicator in Brugge (+ 1,2 procentpunt in 2005). In Midden-West-Vlaanderen, de Westhoek en Brugge stond de uitredingsratio op een relatief laag pitje.

3.14 Werkzaamheid en werkloosheid in de RESOC's

Werkzaamheidsgraad en werkloosheidsgraad in de RESOC's in 2006, in%.

Bron: Steunpunt WSE.

Dit was niet zo in Waas & Dender. De Antwerpse RESOC's lieten de sterkste daling van de uitredingsratio zien in 2005. Het saldo van beide voorgaande indicatoren is de netto-groeiratio. Deze noteerde laag in grote delen van West- en Oost-Vlaanderen. De turbulentie is een maat voor de vernieuwing van het economisch weefsel. De grootstedelijke RESOC's Antwerpen en Gent scoren hier het hoogst. Het is immers vooral in grotere steden dat nieuwe activiteiten opborrelen. Lage waarden vinden we terug in delen van West- en Oost-Vlaanderen. Het voorkomen van reeds lang gevestigde familiebedrijven in deze gebieden kan dit verklaren. Immers de gewone familiale opvolging komt niet in dit cijfermateriaal tot uiting. Deze vorm van bedrijfsopvolging is typisch voor delen van West- en Oost-Vlaanderen. ■

Wetenschap en technologie

In dit onderdeel gaat de aandacht naar het stimuleren van wetenschap, technologie en innovatie. Men gaat na wat de Vlaamse overheid veil heeft voor de uitbouw van de kenniseconomie, welk menselijk potentieel voor onderzoek en ontwikkeling beschikbaar is of zich aandient in de toekomst, en ook welke output van het onderzoek nu al zichtbaar is.

Overheidskredieten voor O&O

Vlaamse kredieten voor O&O

Jaarlijks maakt de Vlaamse overheid het **Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid** (HBPWB) op. Dat biedt een overzicht van alle kredieten die in de verschillende beleidsdomeinen en Vlaamse openbare instellingen bestemd zijn voor wetenschap en innovatie.

Sinds halfweg de jaren negentig stelden de opeenvolgende regeringen het wetenschapsbeleid prioritair én voorzagen er de nodige middelen voor. Dit komt duidelijk tot uiting in de evolutie van het HBPWB. Voor 2008 bedraagt het globale krediet ruim 1,6 miljard euro, wat dubbel zoveel is als het krediet voor 1995 (index 208). In reële termen, d.w.z. gecorrigeerd voor de inflatie, gaat het om een stijging met ruim anderhalve factor (index 160). Vooral de stijging van het onderdeel **Onderzoek & Ontwikkeling** (O&O) is daarin belangrijk. Hier evolueren de kredieten van afgerond 350 miljoen euro voor 1995 naar meer dan 1 miljard euro in 2008. Dit betekent dus meer dan een verdubbeling, en dit zowel in nominale (index 295) als in reële termen (index 227).

In de praktijk blijkt dat ongeveer de helft van de Vlaamse publieke middelen voor O&O naar niet-gericht onderzoek gaat en de andere helft naar gericht onderzoek. **Niet-gericht onderzoek** wordt gedreven door wetenschappelijke ambitie en nieuwsgierigheid, terwijl **gericht onderzoek** uitdrukkelijk een economisch of maatschappelijk doel nastreeft.

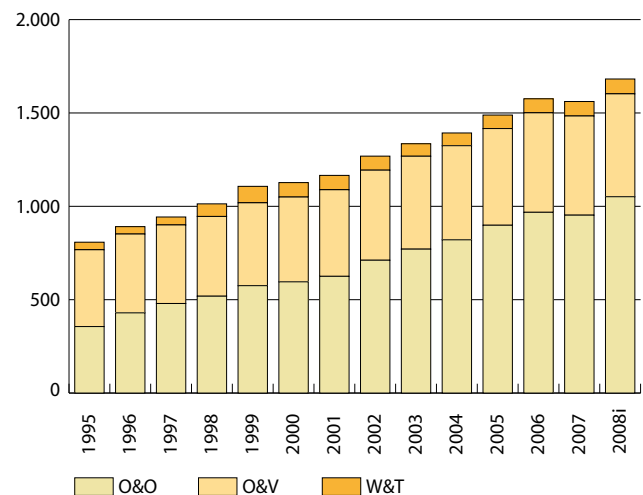
De financiering van het **fundamenteel, niet-gericht onderzoek** aan de universiteiten bestaat uit drie delen, elk met een eigen functie. De middelen van

het **Bijzonder Onderzoeksfonds** (BOF) gaan rechtstreeks naar de universiteiten en worden door de onderzoeksraden verdeeld in functie van het universitair onderzoeksbeleid. De middelen voor de mandaten en projecten van het **Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen** (FWO) en voor de specialisatiebeurzen van het **Instituut voor de aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen** (IWT) worden door deze instellingen verdeeld volgens vastgelegde kwaliteitscriteria en een evaluatie op basis van *peer review*. De afgelopen jaren zijn daar nieuwe initiatieven bijgekomen:

- Het **Odysseus-programma**, bedoeld om topwetenschappers uit het buitenland aan te trekken en/of terug te halen;

3.15 Wetenschapsbudget

Verdeling van het Vlaamse wetenschapsbudget over O&O, O&V en W&T, van 1993 tot 2008, in miljoenen euro (in lopende prijzen), afgeleid uit het Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid (HBPWB).

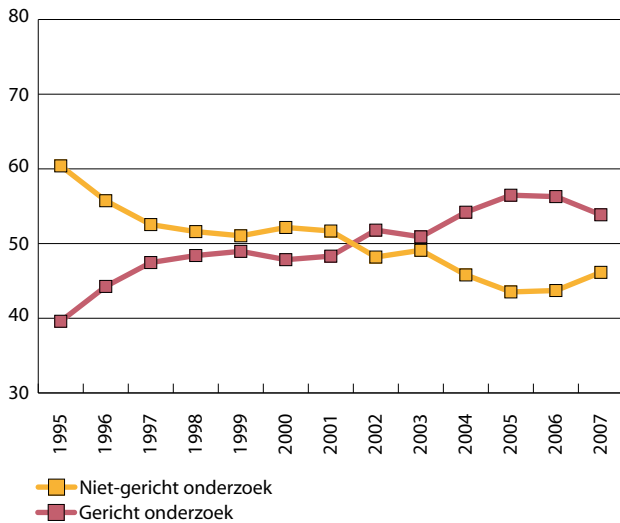
Noot 1: De daling van het totale wetenschapsbudget in 2007 is te wijten aan het wegvallen in 2007 van de éénmalige kredieten van het Vlaams Innovatiefonds (Vinnof) voor een bedrag van 75 mio euro die in 2005 en 2006 buiten de klassieke begrotingsprogramma's werden toegekend. Wanneer we abstractie maken van de Vinnof-middelen en we beschouwen enkel de structurele middelen, stellen we vast dat de begroting W&I in 2007 over ca. 65 miljoen euro bijkomende middelen beschikt in vergelijking met 2006. (Uit VRWB-Advies 113: Begroting Wetenschap en Innovatie 2007, van juli 2007);

Noot 2: 2008i = initiële kredieten voor 2008; berekening van reële evolutie volgens waarde van de index van consumptieprijzen in april 2008.

Bron: EWI-Speurgids 2008, p. 33.

3.16 Gericht & niet-gericht onderzoek

Verdeling van de Vlaamse publieke O&O-middelen volgens gericht en niet-gericht onderzoek, periode 1995-2007.

Bij het niet-gerichte onderzoek zijn de gewone toelagen voor de universiteiten en hogescholen, de kredieten voor het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (FWO) en voor het Bijzonder Onderzoeksfonds (BOF), inclusief de Odysseus- en Methusalem-programma's, geteld. Bij het gericht onderzoek zijn de middelen voor het wetenschappelijk onderzoek met economisch doeleinde en het strategische basisonderzoek (o.a. subsidies aan IMEC, VITO, VIB & IBBT), plus een aantal kleinere kredietposten geteld. Het krediet voor de Herculesstichting voor de financiering van zware en middelzware onderzoeksinfrastructuur is fifty-fifty verdeeld over gericht en niet-gericht onderzoek.

Bron: VRWB, Advies 113: Begroting Wetenschap en innovatie 2007, juli 2007.

- Het **Methusalem-programma**, bedoeld om beloftevol toponderzoek in Vlaanderen een kans te bieden;
- De recent opgerichte **Herculesstichting** financiert middelzware en zware onderzoeksinfrastructuur voor zowel fundamenteel, niet-gericht onderzoek als strategisch basisonderzoek...

Totaal van overheidskredieten voor O&O

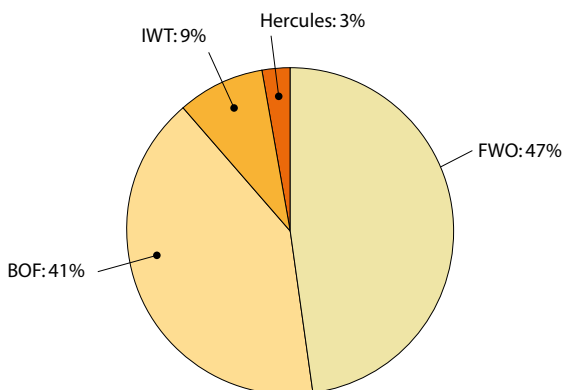
Het O&O-budget van de Vlaamse overheid stricto sensu (Vlaamse uitgavenbegroting) bedraagt voor 2008 1,051 miljard euro, of 0,54 % van het BBP-Vlaanderen. Wordt hierbij het Vlaamse aandeel in de federale O&O-kredieten geteld, dan komen we uit op 1.350 miljoen euro (0,69% van het BBP-Vlaanderen). Met ook nog de middelen uit het Europees Kaderprogramma erbij is dat 1.438 miljoen euro (0,74% van het BBP-Vlaanderen).

In een rangschikking van Europese landen aangaande dit thema staat België, en daarbinnen de Vlaamse regio, niet bepaald vooraan in de lijst. De toppers in Europa zijn Finland, Frankrijk en Zweden.

Binnen België valt wel de voortrekkersrol op van Vlaanderen m.b.t. de publieke ondersteuning van O&O. Ongeveer de helft van de totale overheidskredieten voor O&O in heel België komt van de Vlaamse overheid. Dat is ruim het dubbele van de gezamenlijke input voor O&O van de Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest.

3.17 Niet-gericht onderzoek aan de universiteiten

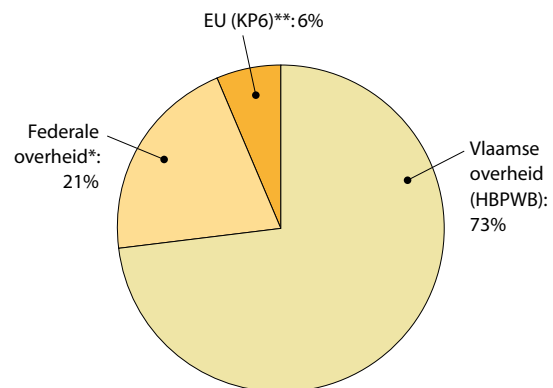
Verdeling van de kredieten voor niet-gericht onderzoek aan de universiteiten in 2008, in % (totaal aan kredieten = 300,2 miljoen euro).

Bron: EWI-Speurgids 2008, p. 39.

3.18 Publieke middelen voor O&O in Vlaanderen

Verdeling van de publieke middelen voor O&O in Vlaanderen volgens financieringsbron, voor 2008, in % (totaal aan kredieten = 1.438 miljoen euro).

* Verdeelsleutel aan 56% Vlaams. (Bron federale overheidskredieten: Overleggroep CFS/STAT, bewerkingen Federaal Wetenschapsbeleid, voorlopige cijfers.)

** Geraamd volgens de berekende return voor het Vijfde (2001 en 2002) en het Zesde EU-Kaderprogramma (2003-2006) voor Onderzoek en Technologische Ontwikkeling. Deze return werd toegepast voor de volgende jaren. (Bronnen: Vlaanderen in het Europese Vijfde Kaderprogramma voor Onderzoek, Dengis, Dewallef & Verlaeck, 2005; Vlaanderen in het Zesde Kaderprogramma voor Onderzoek, Dengis, Dewallef, Van Langenhove, in voorbereiding.)

Bron: EWI-Speurgids 2008, p. 53.

3.19 Internationale vergelijking overheidskredieten voor O&O

Internationale vergelijking van overheidskredieten voor O&O in grote en kleine of middelgrote landen/regio's in Europa, cijfers voor 2005 uitgedrukt in % BBP(R) (= GBAORD).

Kleine/middelgrote landen/regio's	
• Finland	1,03
• Zweden	0,89
• Portugal	0,73
• Vlaanderen *	0,73
• Nederland	0,71
• Denemarken	0,71
• België	0,60
• Ierland	0,42
Grote landen	
• Frankrijk	0,93
• Spanje	0,85
• Duitsland	0,77
• Italië	0,73
• Verenigd Koninkrijk	0,72

*Vlaamse overheidskredieten + verdeelsleutel federale kredieten aan 56 % Vlaams + EU-KP Vlaams aandeel.

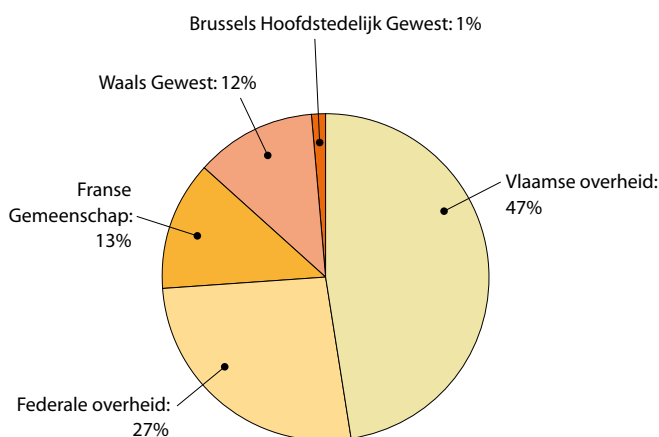
Bron: EWI-Speurgids 2007, p. 43; EWI-Speurgids 2008, p.48.

O&O-intensiteit

Het geheel van kredieten voor O&O van een land of regio wordt aangeduid als de **bruto binnenlandse uitgaven voor O&O** (BUOO). In de internationale nomenclatuur is dat de 'Gross Expenditure on

3.20 Verdeling O&O-kredieten in België

Verdeling van de kredieten voor O&O in België, in 2007 (totaal aan kredieten = 2,005 miljard euro).

Bron: POD Wetenschapsbeleid, Budgettaire kredieten voor O&O van de overheden in België in de periode 1997-2007, tabel 1 op p. 13.

Research & Development', afgekort als GERD. Zij is de som van vier componenten: 1) de inbreng vanuit de industrie, inclusief de met haar verbonden collectieve onderzoekscentra (BERD), 2) de inbreng vanuit de overheid (GOVERD), 3) de fondsen voor universiteiten en hogescholen en de daaraan verbonden onderzoeksinstituten (HERD), en 4) de inbreng van semi-publieke, private en internationale organisaties (PNP).

De GERD wordt in hoofdzaak geanalyseerd per uitvoeringssector, waar de uitgaven geïdentificeerd worden volgens de plaats van het onderzoek (op basis van de tweejaarlijkse O&O-enquête volgens OESO-richtlijnen). Binnen elke uitvoeringsector worden de O&O uitgaven opgesplitst naar publieke en private herkomst zodat uiteindelijk berekend kan worden welk gedeelte van de O&O uitgaven publiek gefinancierd werd en welk deel privaats.

Voor Vlaanderen worden door het universitair Steunpunt O&O Indicatoren (SOOI) twee varianten berekend: de GERD volgens de gewestbenadering en de GERD volgens de gemeenschapsbenadering. Bij die laatste optie worden ook de uitgaven mee in rekening genomen van Vlaamse instellingen voor hoger onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest, waaronder de VUB en de KUBrussel.

Vaak wordt de GERD uitgedrukt als percentage van het bruto binnenlands product (BBP). Voor Vlaanderen is dat het BBP per Regio (BBPR). De maat duidt de **O&O-intensiteit** aan van een land of regio. Voor Vlaanderen is het meest recente gevalideerde cijfer dat voor 2005: 2,09% volgens de gewestbenadering en 2,13% volgens de gemeenschapsbenadering. Deze cijfers geven aan dat de Europese drieprocentnorm, de zogenaamde Barcelonadoelstelling, die volgens de Lissabon-agenda tegen 2010 zou moeten gehaald worden, nog lang niet binnen bereik ligt.

Bij internationale vergelijkingen wordt altijd de gewestbenadering in aanmerking genomen, omdat volgens de internationale afspraken identieke geografische omschrijvingen voor teller (GERD) en noemer (BBP) vereist zijn. Vlaanderen scoort in dit opzicht merkbaar boven het gemiddelde voor de EU-25, maar is zeker niet geplaatst bij de Europese toplanden die al wel de drieprocentnorm halen (Zweden en Finland). De Europese Unie op haar beurt blijft nog flink achter bij haar voornaamste concurrenten, de USA en Japan. Die achterstand is vooral opmerkelijk met betrekking tot de private bestedingen.

Grofweg één derde van de GERD in Vlaanderen is voor rekening van de publieke sector (Non-BERD) en twee derde van de private sector (BERD). Als we de evolutie bekijken van beide indicatoren in relatie tot het BBPR, dan blijkt dat de industrie het wat heeft

3.21 Internationale vergelijking O&O-uitgaven

Internationale vergelijking van O&O-uitgaven als % van het BBP(R) bij publieke en private actoren, voor het aangegeven referentiejaar tussen haakjes.

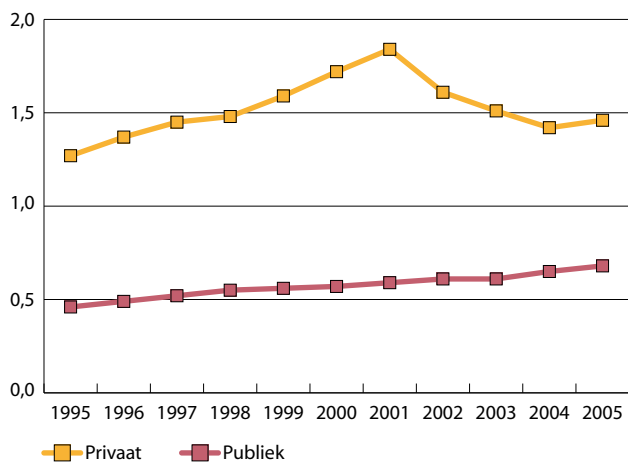
	Publiek (NonBERD)	Privaat (BERD)	Totaal
Lissabon-streefnorm	1%	2%	3%
Japan	0,80 (2003)	2,40 (2003)	3,20 (2003)
USA	0,77 (2006)	1,84 (2006)	2,61 (2006)
EU25	0,66 (2005)	1,11 (2005)	1,77 (2005)
Zweden	1,01 (2005)	2,88 (2005)	3,89 (2005)
Finland	1,00 (2006)	2,42 (2006)	3,42 (2006)
Denemarken	0,78 (2005)	1,67 (2005)	2,45 (2005)
Vlaanderen*	0,63 (2005)	1,46 (2005)	2,09 (2005)
België	0,58 (2005)	1,24 (2005)	1,82 (2005)
Nederland	0,75 (2004)	1,02 (2005)	1,78 (2004)

*Gewestbenadering.

Bron: Eurostat, OECD Main Science and Technology Indicators (vol. 2007/1) en Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, p. 90.

3.22 Publieke en private bestedingen voor O&O

8. Evolutie van de publieke (Non-BERD) en private (BERD) bestedingen voor O&O, Vlaams Gewest 1995-2005, in % BBPR (gemeenschapsbenadering)

Bron: Vlaams indicatorenboek WTI 2007, p. 89.

laten afweten na het topjaar 2001, zoals overigens ook in de buurlanden het geval was. De overheid zette gestaag en voortdurend haar inspanningen verder.

Menselijk potentieel

Belangstelling voor exacte en toegepaste wetenschappen

Iets meer dan 42.000 studenten schreef zich in het academiejaar 2006-2007 voor een eerste maal in aan

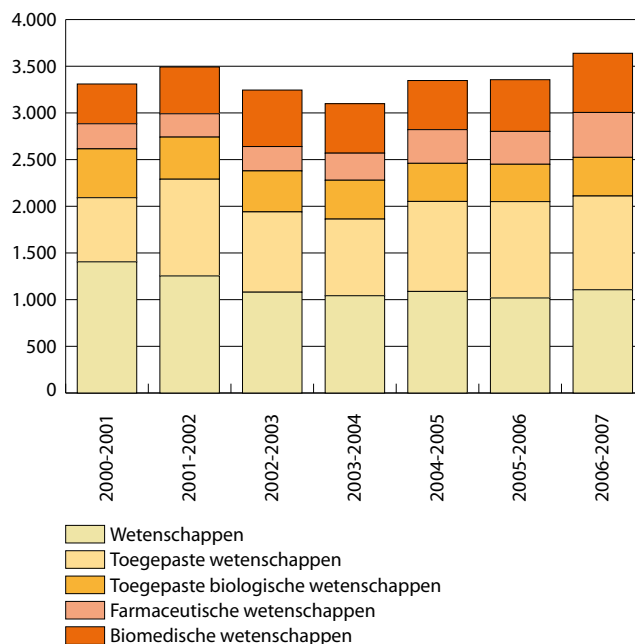
een Vlaamse universiteit of hogeschool. Gerelateerd aan de doelgroep van de achttienjarige bevolking geeft dat een aandeel van 58% dat kiest voor hoger onderwijs. Van die groep van **generatiestudenten** kiest goed de helft voor een professioneel gerichte bachelor aan een hogeschool (54%), één op drie kiest voor een studie aan de universiteit (34%) en een minderheid voor een academisch gerichte bachelor (12%).

Vandaag valt het vrouwelijke overwicht op in het hoger onderwijs: de vrouw/man ratio bij de generatiestudenten van het academiejaar 2006-2007 is 1,22 voor de universiteiten en 1,26 voor de hogescholen (weliswaar 1,43 voor de professioneel gerichte bachelor en 0,74 voor academisch gerichte bachelor).

Eén op vier van de generatiestudenten aan de universiteit kiest voor de exacte of de toegepaste wetenschappen. Bij mannelijke generatiestudenten is dat één op drie, bij vrouwelijke generatiestudenten één op vijf. Globaal zijn er de laatste jaren wat meer eerste inschrijvingen voor studies in de exacte of de toegepaste wetenschappen. Vooral de belangstel-

3.23 Belangstelling voor exacte en toegepaste wetenschappen

Aantal generatiestudenten aan Vlaamse universiteiten die zich inschreven in een studiegebied dat gerekend wordt bij de exacte of toegepaste wetenschappen, evolutie voor de academiejaren na de eeuwwisseling.

Bron: Adm. Hoger Onderwijs.

ling voor studies in de Toegepaste Wetenschappen (na afschaffing van het ingangsexamen in 2004), de Biomedische en de Farmaceutische Wetenschappen is toegenomen.

Bij de academisch gerichte bachelors aan de hogescholen heeft één op drie (32%) belangstelling voor studies in de Industriële Wetenschappen en Technologie, Nautische Wetenschappen, Biotechniek of Productontwikkeling. Bij de professioneel gerichte bachelors kiest één op zes (16%) voor soortgelijke studies. Dit blijven wel vooral richtingen die door mannen worden gekozen.

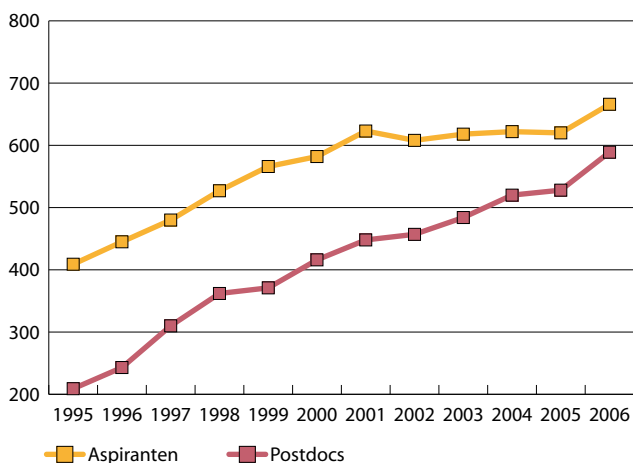
De Vlaamse overheid promoot in elk geval voortgezette studies in de exacte en toegepaste wetenschappen, vanuit het besef dat de kennissamenleving van morgen vooral aan zulke professionals behoefte heeft.

Wetenschappelijke onderzoekers

Sinds 1995, met de opstart van het inhaalprogramma voor wetenschappelijk onderzoek door de Vlaamse Regering, is het aantal toegekende FWO-mandaten verdubbeld. Voor de belangrijkste groep, de **aspiranten-doctorandi**, wordt de doelstelling om jaarlijks een 600-tal mandaten met een looptijd van vier jaar te financieren, al meerdere jaren op rij gehaald. Ook de kaap van 500 **postdoctorale onderzoekers** werd ondertussen bereikt – voor 2006 zijn dat er zelfs 589 – waardoor de Vlaamse univer-

3.24 FWO-mandaten

FWO-mandatenbestand van Aspiranten-doctorandi en Postdoctorale Onderzoekers (postdocs), telkens op 1 oktober van het jaar.

Bron: FWO-Vlaanderen.

siteiten nu meer dan ooit kunnen bogen op ervaren onderzoekers. De meeste postdocs vinden we in de exacte wetenschappen en in de medische wetenschappen.

Ook het IWT zag in dezelfde periode het aantal betoelaagde IWT-specialisatiebeurzen flink stijgen, van 411 in 1995 naar 717 in 2006. Daarnaast moet men ook rekening houden met een sterke groei van het aantal onderzoekers, die worden gefinancierd in het kader van de BOF-kredieten (vervielvoudigd sinds 1995).

Doctoraten

De Vlaamse overheid stimuleert het behalen van een doctoraat vanuit het besef dat dit een mooie kans biedt voor origineel wetenschappelijk onderzoek. Een studie van de Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid toont aan dat het aantal afgelegde **doctoraten** aan Vlaamse universiteiten bijna is verdubbeld op 10 jaar tijd: van 480 in 1991 tot 850 in 2002 (VRWB-Aanbeveling 27: Doctoreren aan Vlaamse universiteiten, 11 mei 2006).

In vergelijking met andere OESO-landen behalen maar relatief weinig junior-onderzoekers een doctoraat bij een universiteit van de Vlaamse Gemeenschap. Het percentage 'gedoctrineerden' steeg wel tussen 2000 en 2003. Dat is niet slecht, maar het OESO-gemiddelde ligt hoger en kende een identieke stijging.

De slaagkans voor het behalen van een doctoraat hangt sterk samen met het statuut waarin de junior-onderzoeker tewerkgesteld is: 80% bij juniors die een doctoraatstraject aanvaarden in statuten met een specifieke doctoraatsfinaliteit (FWO-Vlaanderen, IWT- of universitaire persoonsgebonden mandaten), één op drie bij de groep van assistenten of van wetenschappelijke medewerkers op projecten.

3.25 Doctoraten

Percentage doctoraten in verhouding tot de referentiepopulatie in internationaal perspectief.

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2005
VL	0,8	0,9	1,0	-
BE	1,0	1,1	1,0	1,2
NL	1,3	1,3	1,3	1,5
FR	1,4	1,4	1,2	-
ZW	2,7	2,8	2,8	2,2
OESO	1,1	1,2	1,3	1,3

Bron: EWI-Review, 2008, nr. 3, p. 40.

Output

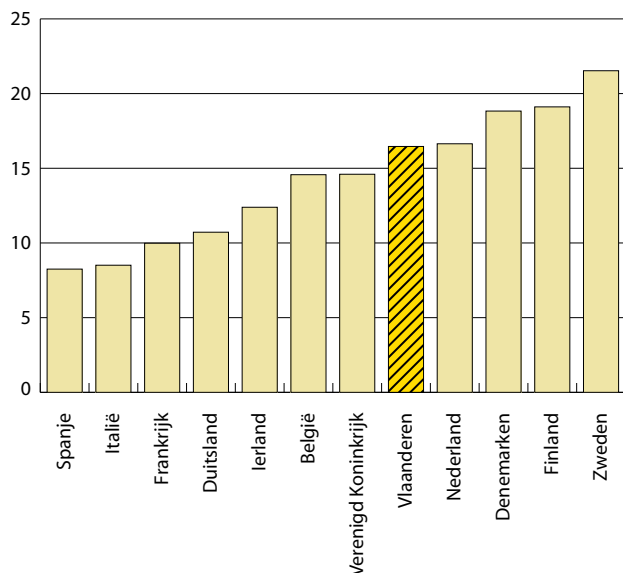
Wetenschappelijke publicaties

Een belangrijke parameter voor de kwaliteit en de zichtbaarheid van het onderzoek is haar **publicatie-output**. Voor het onderzoek in de natuur-, levens- en technische wetenschappen wordt hierbij in de eerste plaats gesteund op de *Science Citation Index Expanded®* (SCIE), een gegevensbank van het Amerikaans Instituut voor Wetenschappelijke Informatie (*Thomson Scientific – ISI*). Een bijkomende gegevensbron is de *Science & Technology Edition* van de *ISI Proceedings* (STP), die voornamelijk de conferentie-evolutie en rapporten in de technische wetenschappen bestrijkt.

De Vlaamse wetenschappelijke publicatieactiviteit is sterk toegenomen. Voor 2005 telde men 16 à 17 publicaties per 10.000 inwoners, bijna dubbel zoveel als tien jaar daarvoor. Hiermee rangschikt de regio zich nu samen met Nederland net onder de Scandinavische toplanden. Opmerkelijk is ook dat het aandeel van Vlaamse publicaties in het Belgische geheel duidelijk gestegen is, van om en bij de 58% in 1992 en 1993 tot bijna 67% in de jaren 2004 en 2005.

3.26 Publicatieoutput

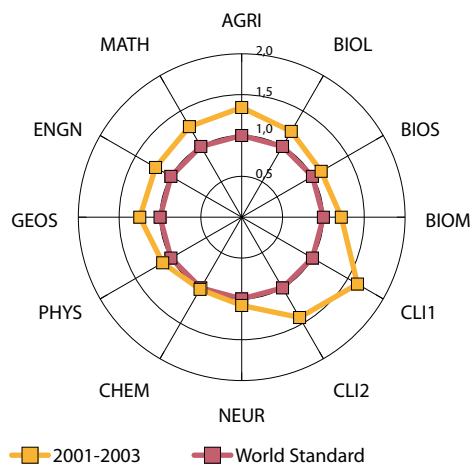
Publicatieoutput van Vlaanderen en van elf Europese referentielanden per 10.000 inwoners in 2005.

- 1) Alle SCIE-vakgebieden zijn samengenomen.
 - 2) Zowel SCIE-tijdschriften als STP-proceedings zijn in aanmerking genomen.
 - 3) Een volledig telschema is gebruikt, d.w.z. een publicatie met auteurs uit verschillende landen werd voor elk land/regio als een publicatie geteld. Publicaties van de sociale wetenschappen of van de taal- en cultuurwetenschappen zijn vooralsnog maar zeer onvolledig, opgenomen in gangbare internationale citatie-indexsystemen zoals de Social Science Citation Index (SSCI) of de Arts & Humanities Citation Index (AHCI), waardoor ze niet meegenomen zijn in de analyses.
- Bron: SOOI, Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, p.137.

3.27 Relatieve citatiefrequentie

Relatieve citatiefrequentie voor Vlaanderen in twaalf wetenschapsgebieden voor SCIE-publicaties van 2000-2003.

- AGRI = Agronomie en Omgevingswetenschappen,
 BIOL = Biologie (op het organisme- en het supraorganismevlak),
 BIOS = Biowetenschappen (algemene, cellulaire en subcellulaire biologie, genetica),
 BIOM = Biomedisch onderzoek,
 CL1 = Klinische en experimentele geneeskunde I (algemene en interne geneeskunde),
 CL12 = Experimentele geneeskunde II (niet-interne vakken),
 NEUR = Neuro- en Gedragwetenschappen,
 CHEM = Chemie,
 PHYS = Fysica,
 GEOS = Aard- en Ruimtetwetenschappen,
 ENGN = Technische Wetenschappen,
 MATH = Wiskunde.

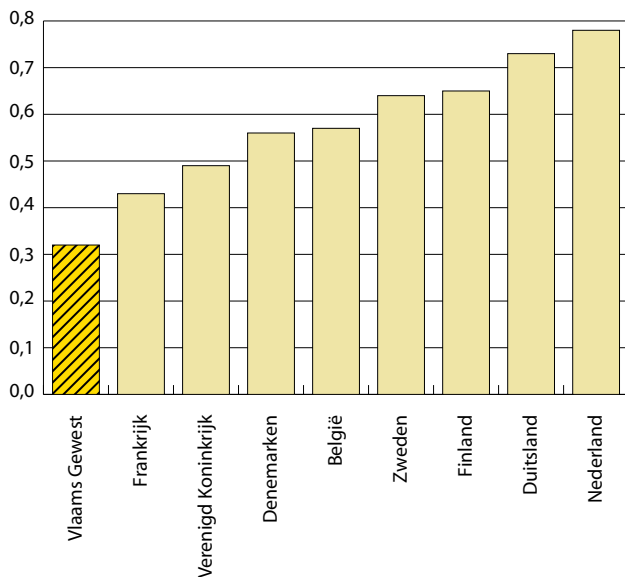
Bron: SOOI, Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, p.143.

Ook de kwaliteit van het geheel van die publicaties is behoorlijk, zoals blijkt uit de **frequentie waarmee ze geciteerd worden**. Citaties weerspiegelen immers de acceptatie en erkenning van gepubliceerde onderzoeksresultaten door de wetenschappelijke gemeenschap. In vergelijking met elf Europese referentielanden (inclusief België), plaatst Vlaanderen zich hier in de subtop samen met (België), Zweden en het Verenigd Koninkrijk, weliswaar op duidelijke afstand van Denemarken en Nederland. In praktisch alle wetenschapsgebieden scoort Vlaanderen boven de wereldstandaard, maar vooral het klinisch onderzoek valt op.

Opmerkelijk voor Vlaamse wetenschappelijke publicaties is de sterke internationale samenwerking, zoals blijkt uit de analyse van het co-auteurschap door het Steunpunt O&O-indicatoren (SOOI). Van de in aanmerking genomen publicaties van 2005 had ruim de helft (53%) een buitenlandse co-auteur. Hiermee plaatst Vlaanderen (en ook België) zich vooraan in de reeks van elf Europese referentielanden, samen met Denemarken. Nadere analyse voor de periode 2002-2005 toont aan dat vooral met de buurlanden (inclu-

3.28 Propensity-to-patent

Aantal octrooien (som van toegezegde EPO en USPTO octrooien) per miljoen euro O&O-uitgaven, Vlaanderen in vergelijking tot acht Europese referentielanden, periode 1997-2001.

Bron: Vlaams Indicatorenboek WTI 2005, p.159.

sief het Verenigd Koninkrijk) wordt samengewerkt. Dit valt het meest op in de biowetenschappen en de fysica, minder in de technische wetenschappen en de niet-interne geneeskunde.

Octrooinemingen

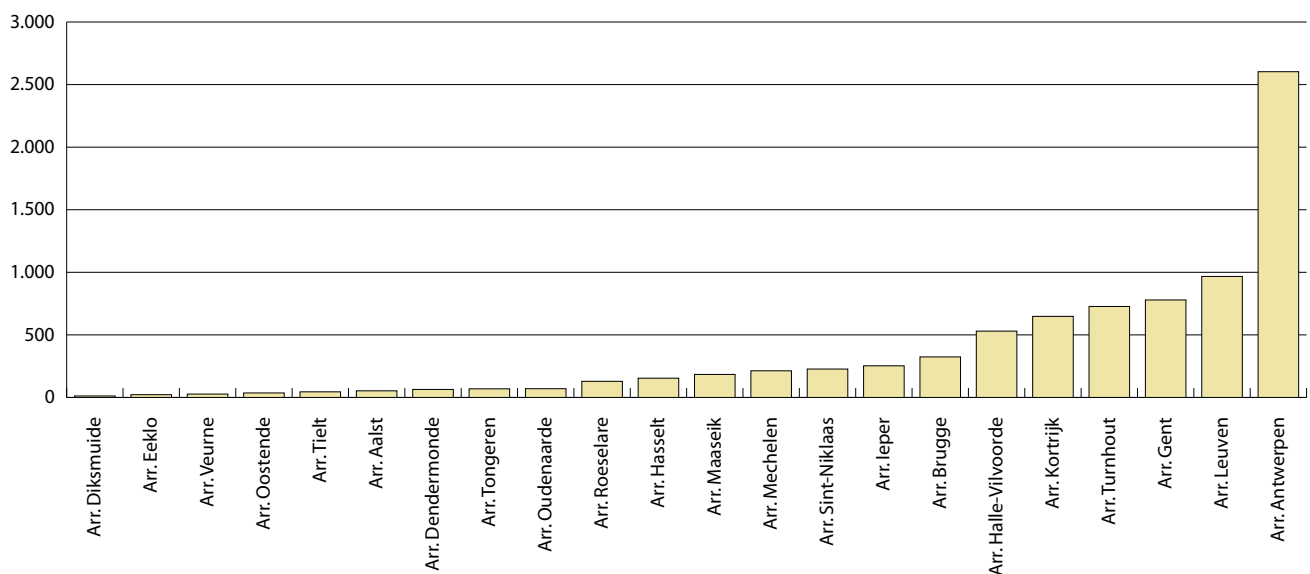
Voor het afschermen van innovaties kunnen uitvinders beroep doen op een aantal juridische instrumenten zoals het handelsmerk, het octrooi of patent, het copyright en het industrieel design. **Octrooien** hebben twee functies: enerzijds de uitvinder beschermen door hem een tijdelijk alleenrecht op zijn uitvinding te garanderen, anderzijds de informatie over de nieuwe vondst of techniek publiek toegankelijk maken en daarmee bijdragen aan de technologische vernieuwing. Vooral multinationale ondernemingen bedienen zich van deze dure en omslachtige procedure.

Als we het aantal **octrooiaanvragen** per capita bekijken, dan zien we dat Vlaanderen zich in de middenmoot plaatst in vergelijking met 11 Europese referentielanden (incl. België), na andere kleine landen als Finland, Zweden en Nederland. Weliswaar is er de laatste jaren een stijgende trend waar te nemen, waarbij naast enkele grote multinationale ondernemingen, nu ook de universiteiten in toenemende mate actief zijn in het aanvragen van octrooien. Kleine en middelgrote ondernemingen daartegenover blijven opvallend afwezig.

Een veelzeggende indicator is de zogenaamde '**propensity-to-patent**', die het aantal octrooien van een land of regio relateert aan het bedrag geïnvesteerd in O&O. In feite zegt die indicator iets over de omzetting van input van middelen voor O&O in economische

3.29 EPO-octrooiaanvragen per arrondissement

Totaal aantal EPO-octrooiaanvragen voor de periode 1990-2005, met een Belgische aanvrager, weergegeven per arrondissement in Vlaanderen.

Bron: Du Plessis e.a., 2007

bruikbare output. Cijfers voor toegekende octrooien van rond de eeuwwisseling geven aan dat Nederland topscorer is op dit vlak, terwijl Vlaanderen duidelijk achterop hinkt.

Niettemin is de verwachting dat het Vlaams Gewest ook hier vooruitgang boekt, temeer omdat de regio op dit vlak internationale samenwerking zoekt. Kijken we bijvoorbeeld naar indicatoren voor het 'internationaal co-uitvinderschap', dan behoren Vlaanderen en België, samen met de VS en Japan, tot de koplopers.

De octrooiactiviteit binnen Vlaanderen is het sterkst in het arrondissement Antwerpen, op afstand gevolgd door Leuven, Gent, Turnhout en Kortrijk. De sterke positie van de regio Antwerpen wordt vooral gedragen door Agfa-Gevaert, Bayer Antwerpen, Xeikon en Alcatel Bell. In de Leuvense regio zijn de grootste aanvragers IMEC, de KULeuven en Raychem/Tyco. In Gent zijn Innogenetics, VIB, Plant Genetic Systems en ook de Universiteit Gent actief. Voor Turnhout kan gewezen worden naar Janssen Pharmaceutica, VITO en Nuyts NV, en voor Kortrijk naar Bekaert, Michel van de Wiele en Barco.

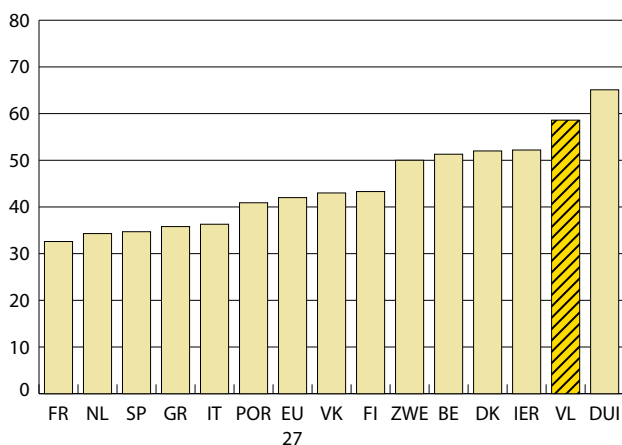
Innovatieve bedrijven

In de CIS-enquête is de vraag gesteld of men in de voorbije periode (2002-2004) op enige wijze **innovatieve activiteiten** ontplooid in het bedrijf. Voor meer dan 40% van de bedrijven met 10 of meer

werknemers in de EU-27 is dat het geval. Het kan daarbij gaan om zowel productinnovatie (een nieuw of wezenlijk verbeterd product) of procesinnovatie (een nieuwe of wezenlijk verbeterde wijze van productie, distributie of ondersteuning van goederen of diensten). Vlaanderen steekt daar met 59% ver boven uit. Ook de Vlaamse KMO's behalen zeker een goede score (57%). ■

3.30 Innovatieve bedrijven

Internationale vergelijking van het aandeel innovatieve bedrijven volgens de resultaten van de CIS-4 enquête in 2002-2004, in %.

Bron: Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, p.199 (berekend op basis van de Eurostat-gegevens).

MEER INFORMATIE

Publicaties

- Dengis P., Dewallef E. & Verlaeck K. *Vlaanderen in het Europese Vijfde kaderprogramma voor Onderzoek*, EWI, 2005.
- Du Plessis M., Lecocq C., Magerman T., Song X. & Van Looy B., Regionale octrooiactiviteit Vlaanderen en België, KULeuven/SOOL, 2007.
- EWI-Review, 2008, nr. 3
- EWI-Speurgids 2008
- POD Wetenschapsbeleid, Budgettaire kredieten voor O&O van de overheden in België in de periode 1997-2007.
- VRWB, Advies 113: Begroting Wetenschap en Innovatie 2007, juli 2007
- VRWB, Aanbeveling 27: Doctoreren aan Vlaamse universiteiten 1991-2002, 11 mei 2006.
- VRWB, Aanbeveling 28: De Vlaamse deelname aan ruimte- en ruimtevaartonderzoek (1997-2003), 11 mei 2006
- Vlaams Indicatorenboek WTI 2007, een uitgave van het Steunpunt O&O Indicatoren in opdracht van de Vlaamse overheid (onder redactie van K. Debackere & R. Veugelers).
- INR, "Regionale rekeningen 1995-2005", Instituut voor de Nationale Rekeningen, maart 2007.

Websites

- Beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI): www.ewi-vlaanderen.be
- F.W.O.-Vlaanderen: www.fwo.be
- Instituut voor de Aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen (IWT): www.iwt.be
- Steunpunt O&O Indicatoren: www.steunpuntoos.be/
- VRWB: www.vrwb.be

DEFINITIES

Arbeidsproductiviteit: BBP gedeeld door de totale werkgelegenheid:

Bruto binnenlands product (aan marktprijzen) ÷ productie – intermediair verbruik + het saldo van de niet-productgebonden belastingen (op gebruik grond, gebouwen, milieubelasting,...) en subsidies (voor arbeidskrachten, ter bestrijding milieuvervuiling,...) + het saldo van de productgebonden belastingen (BTW, importheffingen, accijnzen,...) en subsidies (import- en andere subsidies)

Europese Onderzoekruimte, EOR (European Research

Area, ERA): hierin worden alle EU-activiteiten samengebracht die gericht zijn op een betere coördinatie van onderzoeksactiviteiten en convergentie van het onderzoeks- en innovatiebeleid op nationaal en EU-niveau. Bedoeling is om ook op dit terrein het equivalent van de interne markt voor goederen en diensten tot stand te brengen.

Firma: BVBA + CV + NV.

Generatiestudent: een student die zich voor het eerst inschrijft in het Vlaams hoger onderwijs met een diplomacontract voor een professioneel of academisch gerichte bachelor en op 1 februari van het lopende academiejaar nog is ingeschreven.

Investeringsratio: investeringen van de private sector in % van het BBP.

IWT-specialisatiebeurzen: beurzen voor studenten die een doctoraat voorbereiden in de toegepaste, de exacte of de (bio)medische wetenschappen. Zij zijn opgesplitst in 1e termijn- en 2e termijnbeurzen, telkens voor de duur van twee jaar.

Laagtechnologise industrie: NACE 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 36 en 37: voeding, tabak, textiel, confectie, leer, houtindustrie, papier, drukkerijen, meubelindustrie, vervaardiging van edelstenen, recuperatie.

MECR (Mean Expected Citation Rate, Gemiddelde verwachte citatiefrequentie): de gemiddelde citatiefrequentie van alle publicaties voor het betreffende pakket van tijdschriften in de bepaalde periode (het citatievenster). Deze waarde biedt dus een vergelijkingswaarde voor de gemiddelde geobserveerde citatiefrequentie (MOCR).

Medium-hoogtechnologische en hoogtechnologische

industrie: NACE 24 minus 244, 29, 31, 34, 352, 354 en 355: elektrische machines, automobiel, chemie, overig transport, machinebouw en NACE 244, 30, 32, 33 en 353: vliegtuigbouw, farmacie, computers en kantoormachines, audio-, video- en telecommunicatieapparatuur, medische, precisie en optische instrumenten

Medium-laagtechnologische industrie: NACE 23, 25, 26, 27, 28: aardolieraffinage, rubber en kunststofnijverheid, keramische nijverheid, vervaardiging van metaalproducten.

MOCR (Mean Observed Citation Rate, Gemiddelde geobserveerde citatiefrequentie): het quotiënt van het aantal citaties geobserveerd in een bepaalde periode en het aantal aan de basis liggende publicaties.

Netto-groeiratio: saldo tussen aangroei en uittredingen van bedrijven in % van het aantal actieve ondernemingen.

Octrooi: een document, toegekend door een daartoe bevoegde instantie, dat voor een bepaalde duur aan de uitvinder exclusieve rechten verleent aangaande de productie of het gebruik van een bepaald toestel, instrument of procédé. Dit recht gaat gewoonlijk over naar de organisatie die de uitvinder tewerkstelde en is bovendien onder bepaalde voorwaarden verhandelbaar. De twee grote octrooisystemen in de wereld, het Amerikaanse octrooisysteem (US Patent and Trademark Office, USPTO) en het Europese octrooisysteem (European Patent Office, EPO), zijn de bronnen bij uitstek voor de aanmaak van octrooistatistieken. De USPTO neemt enkel toegekende octrooien op (met tot 2000 enkel bekendmaking na toekenning), terwijl het EPO de bij haar ingediende octrooiaanvragen 18 maanden na de aanvraag openbaar maakt via publicatie in de 'European Gazette'.

Oprichtingsratio: aantal oprichtingen in % van het aantal actieve ondernemingen.

Quartaire sector: niet marktdiensten zoals overheid, publieke onderwijs ...

RCR (Relative Citation Rate, Relatief citatiecijfer): deze indicator wordt gedefinieerd als het quotiënt van de gemiddelde geobserveerde en gemiddelde verwachte citatiefrequentie = MOCR/MECR. RCR drukt uit of de publicaties van een onderzoeksgroep, instituut, regio of land meer of minder citaties hebben aangetrokken dan verwacht op basis van de citatiefrequentie van de tijdschriften. RCR = 0 reflecteert ongeciteerdheid, RCR < 1 betekent dat de eenheid (onderzoeksgroep, instituut,

regio of land) lager dan de wereldstandaard presteert, RCR > 1 betekent hoger dan de wereldstandaard en RCR = 1 gelijk aan de wereldstandaard. Omdat de citatiescores van de artikelen relatief ten opzichte van de wereldstandaard van de opgenomen tijdschriften gemeten worden, is de indicator relatief ongevoelig tegenover de grote verschillen die tussen de citatiepraktijken in de verschillende wetenschapsgebieden optreden.

RESOC: Regionaal Sociaal-Economische Overlegcomités

Turbulentie: som van de aangroei en uittredingen van bedrijven in % van het aantal actieve ondernemingen.

Uittredingsratio: aantal stopzettingen en faillissementen in % van het aantal actieve ondernemingen.

Werkgelegenheidsgraad: totale werkgelegenheid t.o.v. de bevolking op beroepsactieve leeftijd (20-64 jaar).

Werkloosheidsgraad: aantal niet-werkende werkzoekenden in % van de beroepsbevolking.

Werkzaamheidsgraad: aantal werkenden in % van de bevolking van 18-64 jaar.

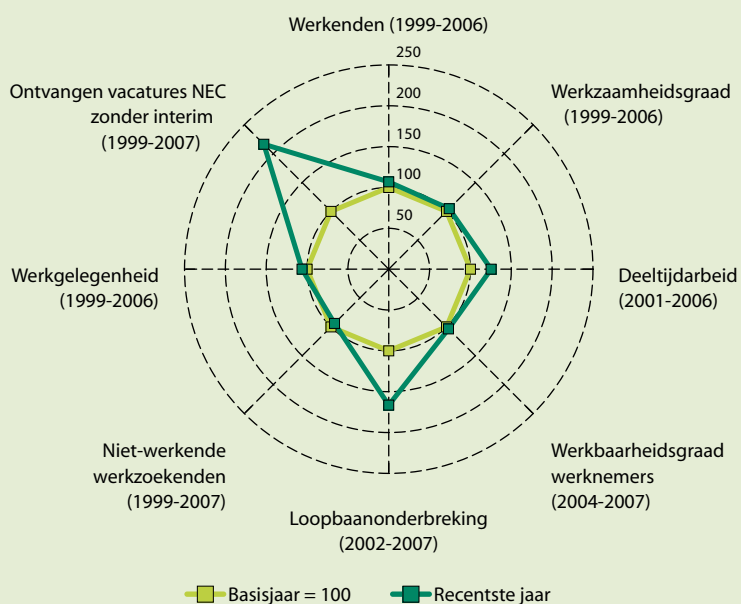
Meer werkgelegenheid

MEER MENSEN AAN HET WERK KRIJGEN en houden staat centraal in het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Concreet wordt er gestreefd naar een jaarlijkse toename van de werkzaamheidsgraad. Anno 2006 waren er 65 op 100 Vlamingen op arbeidsleeftijd effectief werkzaam. De voorbije jaren groeide de werkzaamheidsgraad traag aan, wat het bereiken van de Vlaamse en Europese 70%-doelstelling tegen 2010 tot een moeilijke klus maakt. De stijging van de arbeidsparticipatie komt hoofdzakelijk op rekening van de vrouwen. Hun deelname krom gestaag van 53% in 1999 naar 58% in 2006: een evolutie die samengaat met het succes van deeltijdarbeid. Indien deze evolutie zich verder zet, ligt de

Europese 60%-doelstelling voor de vrouwen tegen 2010 binnen handbereik. Niettegenstaande een behoorlijke groeispurt tussen 1999 en 2006, blijft de arbeidsdeelname van de ouderen hangen op 31% in 2006. Daarmee lijkt de Europese 50%-doelstelling voor 55-64-jarigen tegen 2010 zo goed als onhaalbaar. Dit blijft, naast ondermeer de lage arbeidsdeelname van allochtonen, een van de voornaamste pijnpunten op de Vlaamse arbeidsmarkt.

Voldoende jobcreatie is een belangrijke voorwaarde als men meer mensen aan de slag wil hebben. De werkgelegenheid in Vlaanderen kende een overwegend stijgend verloop tussen 1999 en 2006, behalve in 2002 en 2003. In de beschouwde periode kwamen er naar schatting goed 6% banen bij.

Evolutie arbeidsmarkt in een notendop

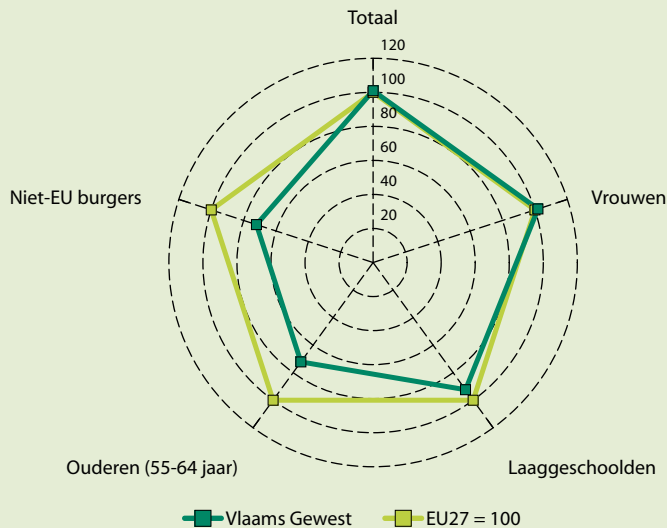

De daling in de werkzoekendencijfers vanaf 2005 zette zich verder door in 2006 en versterkte nog in 2007. De kansengroepen genieten mee van de positieve ontwikkelingen op dit vlak, ook al gaan niet alle groepen er evenveel op vooruit.

De krapte op de Vlaamse arbeidsmarkt neemt verder toe. In 2007 waren er nog gemiddeld 3,2 werkzoekenden per vacature tegenover 7,3 in 2003. Werkgevers ondervinden steeds meer problemen bij het invullen van hun werkaanbiedingen.

Niet alleen meer, maar ook de creatie van betere banen loopt als een rode draad doorheen het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Kwalitatief goede

Werkzaamheidsgraad kansengroepen in 2006

arbeidsplaatsen kunnen er immers toe bijdragen dat mensen langer aan het werk blijven. De werkbaarheidsgraad voor loontrekken is gestegen tot 54% in 2007. Dit wil zeggen dat ruim de helft van de werknemers een baan heeft die als kwaliteitsvol gezien wordt. Omgekeerd betekent dit ook dat 46% van de werknemers met één of meerdere werkbaarheidsproblemen kampt. Bij de zelfstandige werkgevers is dit zelfs 52%.

Via opleiding en begeleiding tracht men groepen, die minder goed vertegenwoordigd zijn op de arbeidsmarkt, meer instroom- en doorgroeimogelijkheden te

bieden. Daartoe zet de Vlaamse overheid verschillende instrumenten in. Ondanks het succes van de meeste maatregelen, worden de beoogde kansengroepen niet altijd even adequaat bereikt. Zo blijven 50-plussers, en in mindere mate, vrouwen ondervertegenwoordigd in de trajectwerking. Ook bij de sluitende aanpak van de werkloosheid, die goed werkt bij de -25-jarigen, zijn het de plusvijftigers die door de mazen van het net glippen. Ouderen en vrouwen zijn ten slotte ook de groepen die relatief minder doorstromen naar werk.

De sociale economie biedt kansen op duurzame tewerkstelling voor de meest kwetsbare groepen. Het gaat daarbij op de eerste plaats om arbeidsgehandicapten en laaggeschoolde, (zeer) langdurige werklozen. Het totale bereik van de beschutte werkplaatsen, sociale werkplaatsen en invoegbedrijven werd in 2006 samen geraamd op bijna 18.500 personen. Dat aantal stijgt jaar na jaar. De beschutte werkplaatsen stellen veruit het grootste deel van deze groep te werk.

De sociale economie speelt ook een rol in het activeringsbeleid van de overheid en was in 2006 goed voor meer dan 2.500 nieuwe tewerkstellingen van langdurige werklozen. Ondanks de toename tegenover 2005 ligt het totale Vlaamse activeringspercentage van langdurige werklozen met 19% nog steeds een stuk onder de Europese doelstelling van 25%.

Scorekaart

Beoordeling evolutie in Vlaams Gewest (1999-2006) tegenover de EU-doelstellingen.

	EU-doelstelling tegen 2010	Evolutie Vlaams Gewest tegenover EU-doelstelling
Totale werkzaamheidsgraad	70%	
Werkzaamheidsgraad vrouwen	60%	
Werkzaamheidsgraad ouderen (55-64 jaar)	50%	
Activering langdurig werklozen	25%	
Sluitende preventieve aanpak werkloosheid (<25 jaar) *	100%	
Sluitende preventieve aanpak werkloosheid (25 jaar en ouder) *	100%	

*Geoperationaliseerd aan de hand van module 2 van de VDAB-trajectwerking.

■ Doelstelling gehaald of positieve evolutie met doelstelling binnen bereik.

■ Beperkte of onduidelijke evolutie, maar onvoldoende om doelstelling te bereiken.

■ Negatieve evolutie, verder weg van doelstelling.

Anatomie arbeidsmarkt

Het Regeerakkoord en de beleidsnota Werk gaan resoluut voor méér werk. Meer mensen aan het werk krijgen is de kern van het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Voor een beter zicht op de huidige toestand van de arbeidsmarkt en de grootste uitdagingen voor het beleid, bekijken we de evolutie van het aantal werkenden, werkzoekenden en niet-beroepsactieven.

Bevolking op arbeidsleeftijd

Hoewel de Vlaamse **bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar)** nog steeds toeneemt, zal deze trend zich in de toekomst niet voortdurend verder zetten. Naast de stijging van het aantal vijftenzestigplussers zal de vergrijzing naar verwachting ook voelbaar zijn in een daling van het aantal 15-64-jarigen tussen 2010 en 2015. Anno 2015 zal Vlaanderen naar schatting nog 3,97 miljoen inwoners op arbeidsleeftijd tellen, waardoor er een terugval zal zijn tot op het niveau van 2004. Tegen 2025 zou de 15-64-jarige bevolking verder zakken tot minder dan 3,8 miljoen personen. Daarenboven blijkt dat de kleiner wordende groep van mensen op arbeidsleeftijd ontgroent en vergrijst.

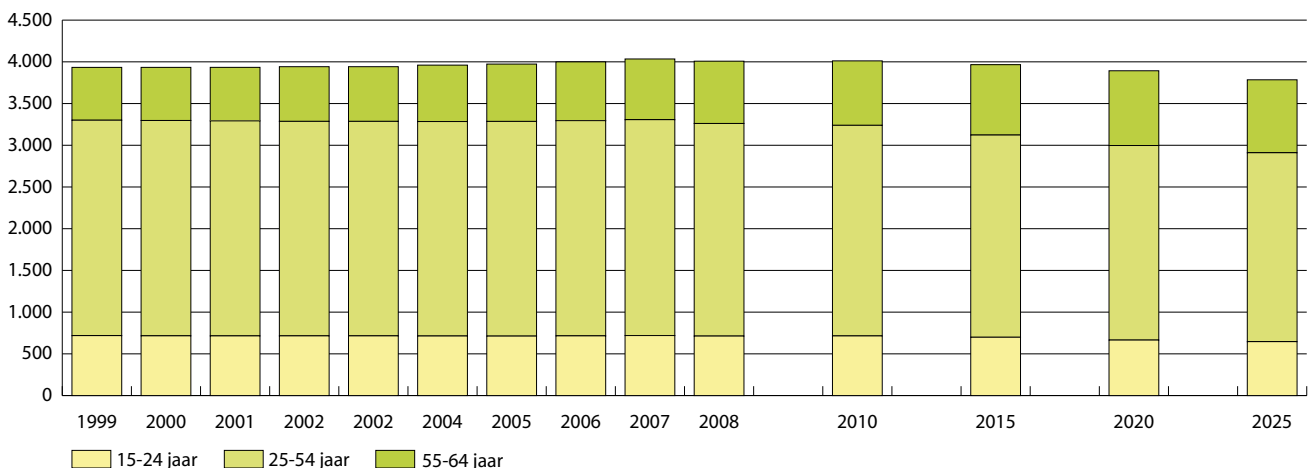
Dit proces is nu reeds aan de gang: terwijl het aantal 15-24-jarigen sinds 2000 min of meer stabiel is gebleven, neemt het aantal 55-64-jarigen jaarlijks toe. Na 2010 zal deze trend zich nog sterker manifesteren met een daling van het aantal jongeren en een aanzienlijke stijging van het aantal ouderen. Dit blijkt uit de verhouding tussen beide groepen. Anno 2000 zijn er per 100 ouderen (55-64 jaar) nog 112 jongeren (15-24 jaar) in de bevolking op arbeidsleeftijd. In 2006 valt deze verhouding terug op 102 en verwacht wordt dat vanaf 2008 de verhouding zal omkeren. Tegen 2025 zouden er per 100 ouderen nog 74 jongeren zijn.

Om internationaal te kunnen vergelijken wordt de definitie van de International Labour Organization (ILO) gebruikt. Die verdeelt de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) in drie grote categorieën. Voor Vlaanderen komen we zo voor het jaar 2006 aan 65% werkenden, 3,4% werkzoekenden en 31,6% niet-beroepsactieven. De eerste twee vormen samen de **beroepsbevolking**.

Het aantal Vlaamse **werkenden** kende een overwegend stijgend verloop tussen 1999 en 2006, behalve tijdens de economisch zwakkere jaren 2001-2003 toen er geen groei of zelfs een afname van het aantal arbeidskrachten was. De toename in 2005 en 2006

4.1 Bevolking op arbeidsleeftijd

Evolutie/prognose van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) van 1999 tot 2025, naar leeftijdsgroep, N x 1.000.

Bron: Algemene Directie Statistiek Bevolkingsstatistiek en -vooruitzichten (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

4.2 Bevolking op arbeidsleeftijd

Evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) van 1999 tot 2006, naar geslacht en socio-economische positie, N x 1.000.

		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Werkend	Totaal (N)	2.443	2.498	2.495	2.504	2.488	2.547	2.586	2.610
	Mannen (%)	58,0	58,1	57,6	57,1	56,9	56,7	56,0	55,7
	Vrouwen (%)	42,0	41,9	42,4	42,9	43,1	43,3	44,0	44,3
Werkzoekend	Totaal (N)	140	113	104	130	151	147	150	137
	Mannen (%)	46,7	42,0	51,8	49,7	51,8	47,2	48,8	48,1
	Vrouwen (%)	53,3	58,0	48,2	50,3	48,1	52,8	51,2	51,9
Niet-beroepsactief	Totaal (N)	1.351	1.323	1.335	1.309	1.314	1.267	1.249	1.270
	Mannen (%)	37,9	37,4	37,6	38,3	38,8	39,7	39,7	40,4
	Vrouwen (%)	62,1	62,6	62,4	61,7	61,3	60,3	60,3	59,6

Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

komt vooral op rekening van de vrouwen. Toch zijn de werkende mannen anno 2006 nog steeds in de meerderheid. Het aandeel werkenden op arbeidsleeftijd ligt in Vlaanderen iets boven het EU27-gemiddelde, maar lager dan het cijfer in Nederland en Duitsland.

Het aantal **ILO-werkzoekenden** vertoont een schommelend verloop in de periode 1999-2006. Na een lichte stijging in 2005 kent Vlaanderen in 2006 opnieuw een daling. In internationale context scoort Vlaanderen goed, zoals de voorgaande jaren. Enkel Nederland doet beter.

Het aantal Vlaamse **niet-beroepsactieven** ging tussen 1999 en 2005 overwegend in dalende lijn, om in 2006 terug toe te nemen. De groep bestaat voor een groot deel uit studenten (35,1%), en verder uit huisvrouwen/mannen (21,3%), arbeidsongeschikten (11,2%), gepensioneerden (22%) en andere (10,5%). De niet-beroepsactieven zijn doorgaans jonger dan 25 jaar ofwel 50-plusser. Daarenboven zijn er meer vrouwelijke dan mannelijke niet-beroepsactieven en gaat niet-beroepsactiviteit sterk samen met laaggeschooldheid. Een belangrijke verklaring voor het feit dat er meer vrouwen dan mannen in de niet-beroepsactiviteit zitten, is de structuur van de vrouwelijke bevolking. De levensverwachting van vrouwen ligt hoger, waardoor de vrouwelijke bevolking een groter aantal

ouderen telt. Ook bij de jongere generatie zijn er meer vrouwelijke niet-beroepsactieven. Dit komt doordat vrouwen vaker de zorg opnemen voor de kinderen en het huishouden. Het feit dat het merendeel van de niet-beroepsactieven laaggeschoold is, heeft in eerste instantie te maken met de oude leeftijdsstructuur van de niet-beroepsactieven. De oudere generatie is immers nog vaak laaggeschoold.

Het percentage niet-beroepsactieven ligt in Vlaanderen hoger dan in de omliggende landen en het gemiddelde van de EU27.

Arbeidsmarktmobiliteit

Door te kijken naar de huidige tewerkstellingssituatie en die van één jaar eerder kan de **mobiliteit op de arbeidsmarkt** in beeld worden gebracht.

Van alle Vlamingen die in 2005 niet werkten, had 8,4% een jaar later een job gevonden. Mannen (35,6%) zijn minder sterk vertegenwoordigd in het niet-werkende segment en ze stromen sneller door naar de arbeidsmarkt (10,1%). Vrouwen zijn structureel sterker verbonden met niet-werk: ze vormen de meerderheid in het niet-werkende segment en hun aandeel dat doorstroomt naar werk is kleiner.

Er zijn ook grote verschillen tussen de onderwijsni-

4.3 Bevolking op arbeidsleeftijd

Internationale vergelijking van de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) in 2006, naar socio-economische positie, N x 1.000.

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	EU15	EU27
Totale bevolking (N)	4.017	2.243	682	6.941	54.532	39.129	10.964	255.354	326.933
Aandeel (%)									
Werkend	65,0	56,1	53,4	61,0	67,5	63,0	74,4	66,0	64,4
Werkzoekend	3,4	7,5	11,5	5,5	7,8	6,3	3,0	5,6	5,8
Niet-beroepsactief	31,6	36,4	35,1	33,5	24,7	30,6	22,6	28,4	29,8

Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

4.4 Arbeidsmarkt mobiliteit

Uitstroomgraad uit het niet-werkende* en werkende** segment en verdeling van het niet-werkende en werkende segment, naar een aantal persoonskenmerken, tussen 2005 en 2006, in %.

	Niet-werkende segment		Werkend segment	
	Niet-werkenden 2005	*Uitstroomgraad 2005-2006	Werkenden 2005	**Uitstroomgraad 2005-2006
Totaal	100,0	8,4	100,0	4,8
Man	35,6	10,1	56,1	4,5
Vrouw	64,4	7,4	43,9	5,0
15-24 jaar	4,1	39,0	6,5	8,4
25-34 jaar	9,0	32,9	25,8	3,8
35-44 jaar	13,9	15,6	31,2	3,0
45-54 jaar	22,2	5,7	26,8	3,4
55-59 jaar	21,8	***	7,4	10,2
60-64 jaar	29,1	***	2,3	27,7
Laaggeschoold	54,5	5,2	22,9	8,3
Middengeschoold	30,2	11,9	40,7	4,4
Hooggeschoold	15,3	12,8	36,4	2,9

* De uitstroomgraad uit het niet-werkende segment geeft het aandeel van de personen die niet werkten in 2005 (exclusief studenten) dat wel werkte in 2006.

** De uitstroomgraad uit het werkende segment geeft het aandeel van de personen die werkten in 2005 dat niet meer werkte in 2006.

*** Niet beschikbaar.

Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

veaus. Van de hooggeschoolde niet-werkenden heeft 12,8% een jaar later een baan. Bij de laaggeschoolden is dit maar 5,2%. Bovendien vormen de laaggeschoolden bijna de helft van het aantal niet-werkenden. De grootste verschillen worden echter opgetekend tussen de leeftijdsgroepen. Naarmate de leeftijd stijgt, daalt het aandeel dat doorstroomt naar werk. Tegenover de stroom in de richting van werk staat de stroom van werk naar niet-werk. Sommige mensen

verliezen hun job en worden werkloos, anderen zeggen zelf hun baan op om voor kinderen te zorgen, nog anderen gaan met pensioen... Bij vrouwen ligt de uitstroomgraad hoger dan bij mannen. Laaggeschoolden, die een minderheid vormen in het werkende segment, hebben een hogere kans om uit te stromen dan midden- en hooggeschoolden. De kans om uit het werkende segment te treden is ook sterk leeftijdsgebonden. Bij de 25- tot 54-jarigen is de kans het laagst. Vanaf 55 jaar neemt de uitstroom uit werk aanzienlijk toe, wat wijst op een vroege uitrede op de Vlaamse arbeidsmarkt.

Arbeidsmarktindicatoren

Werkzaamheidsgraad

Zowel de Vlaamse Regering als de Europese Commissie willen tegen 2010 een arbeidsdeelname van 70% onder de 15-64-jarigen. Het Regeerakkoord van 2004 stelt daarom dat de **werkzaamheidsgraad** jaarlijks moet stijgen. In 2006 waren ongeveer 65 op 100 Vlamingen op arbeidsleeftijd effectief aan het werk. De voorbije vijf jaar is de werkzaamheidsgraad in Vlaanderen echter maar met 1,6 procentpunten toegenomen. Aan dit tempo lijkt de 70%-doelstelling moeilijk haalbaar. Ramingen op basis van het regionale macro-econometrische model HERMREG geven aan dat de werkzaamheidsgraad van 70% wellicht pas bereikt zal worden in 2012.

Een vrouwelijke werkzaamheidsgraad van 60% tegen 2010 - een andere doelstelling vanuit Europa - is wel haalbaar. De toename van de arbeidsdeelname wordt in het Vlaamse Gewest in hoofdzaak gerealiseerd

4.5 Werkzaamheidsgraad

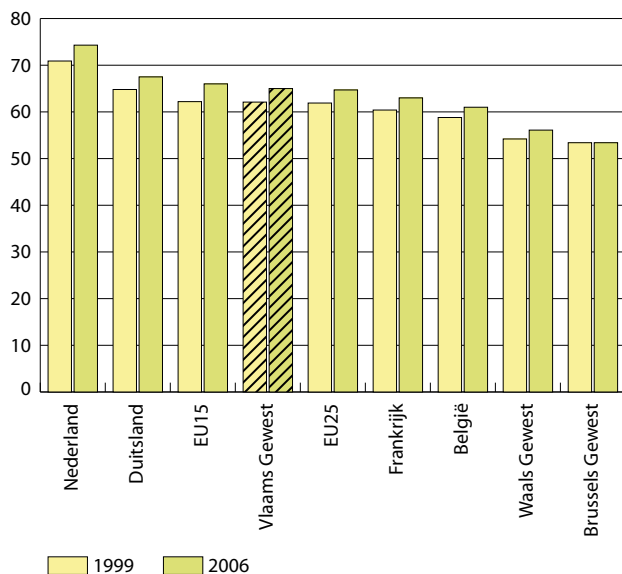
Evolutie van de werkzaamheidsgraad (15-64 jaar) van 1999 tot 2006, naar geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en nationaliteit, jaargemiddelde, in %.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	62,1	63,5	63,4	63,5	62,9	64,3	64,9	65,0
Mannen	71,0	72,8	72,1	71,6	70,7	71,6	71,8	71,5
Vrouwen	52,9	54,0	54,5	55,2	55,0	56,7	57,8	58,3
15-24 jaar	32,9	33,7	34,5	34,4	32,6	32,8	31,8	32,0
25-49 jaar	82,8	84,3	84,0	84,2	83,2	84,9	85,6	85,8
50-64 jaar	38,0	39,9	40,1	40,6	42,1	43,8	45,9	46,3
55-64 jaar	23,7	25,5	24,5	25,6	26,5	29,5	30,7	31,4
Laaggeschoold	45,0	45,7	44,8	45,1	44,4	44,3	43,7	43,1
Middengeschoold	68,2	69,1	69,1	68,8	68,3	69,0	69,9	69,8
Hooggeschoold	85,6	85,9	85,2	84,2	83,8	84,8	84,9	84,7
Belgen	-	-	-	-	-	-	65,4	65,6
EU25-burger (exclusief Belgen)	-	-	-	-	-	-	64,0	62,3
Niet-EU25-burger	-	-	-	-	-	-	40,6	40,6

Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

4.6 Werkzaamheidsgraad

Internationale vergelijking van de werkzaamheidsgraad (15-64 jaar) in 1999 en 2006, jaargemiddelde*, in %.

* Ook voor Europese cijfers jaargemiddelde in 2006.

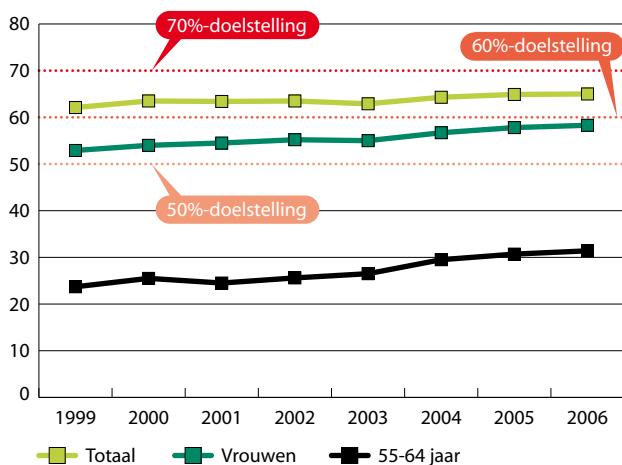
Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

door de vrouwen, van 52,9% in 1999 tot 58,3% in 2006. Deze evolutie hangt samen met het succes van deeltijdse arbeid.

Een derde Europese doelstelling, een arbeidsdeelname van 50% onder de ouderen tegen 2010, lijkt

4.7 Werkzaamheidsgraad

Evolutie van de Vlaamse werkzaamheidsgraad (totaal, vrouwen en 55-64-jarigen) van 1999 tot 2006 afgezet tegen de Lissabondoelstellingen tegen 2010, jaargemiddelde, in %.

Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

dan weer veraf voor Vlaanderen. Ondanks een aanzienlijke groei tussen 1999 en 2006, komt de werkzaamheid van de 55-64-jarigen in 2006 niet hoger dan 31,4%. Twee patronen kunnen het lage aandeel werkenden onder de ouderen mee verklaren: de relatief late vervrouwelijking van de Vlaamse arbeidsmarkt en het vervroegd verlaten van het arbeidsproces via verschillende uittredestelsels.

Ook bij de Vlaamse 15-24-jarigen ligt de werkzaamheid relatief laag. Dit wordt mee verklaard door de lange schoolloopbaan van de Vlaamse jongeren. Het toont ook aan dat slechts in beperkte mate studie wordt gecombineerd met werk.

De lage arbeidsdeelname van de jeugd en de ouderen zijn dus nog steeds tekenend voor de typisch Vlaamse 'samengedrukte loopbaan': het fenomeen waarbij de 25-49-jarigen volop actief zijn op de arbeidsmarkt. In 2006 was meer dan 85% van de middelste leeftijdsgroep aan de slag. Dit is vrij hoog, ook in EU27-context, waar deze leeftijdscategorie op 79% komt. Anno 2006 ligt de Vlaamse werkzaamheidsgraad nog hoger dan die van de EU25, maar lager dan het gemiddelde van de EU15. De voorsprong van het Vlaamse Gewest op het EU25-gemiddelde in 2005 is een jaar later zo goed als verdwenen. Buurlanden Duitsland en Nederland doen beter dan Vlaanderen.

Werkloosheidsgraad

In 2006 is 5% van de Vlaamse beroepsbevolking werkloos. Daarmee kent de globale **ILO-werkloosheidsgraad** een gunstig verloop. De vrouwelijke werkloosheidsgraad is weliswaar verder gedaald, maar blijft nog steeds groter dan bij mannen. Ook de jeugdwerkloosheid in Vlaanderen is een aandachtspunt. De werkloosheidsgraad is er nog steeds het hoogst in de leeftijdsgroep 15-24 jaar. Gebrek aan werkervaring speelt de jongeren parten. Daarenboven worden ze vaker aangeworven met een tijdelijk contract of als uitzendkracht zodat ze geregeld weer in de werkloosheid terechtkomen. Een ander heikel punt is de hoge werkloosheidsgraad bij laaggeschoolden en bij vreemdelingen (niet-EU25-burgers).

In Europees perspectief scoort Vlaanderen, zoals de voorgaande jaren, vrij goed. De ILO-werkloosheidsgraad ligt in 2006 onder het gemiddelde van de EU15 en de EU25. In Duitsland loopt de werkloosheidsgraad dubbel zo hoog op als in Vlaanderen. Ook Frankrijk heeft een veel slechter cijfer. Nederland daarentegen doet het traditiegetrouw beter dan het Vlaamse Gewest, met een werkloosheidsgraad van 3,9%.

4.8 ILO-werkloosheidsgraad

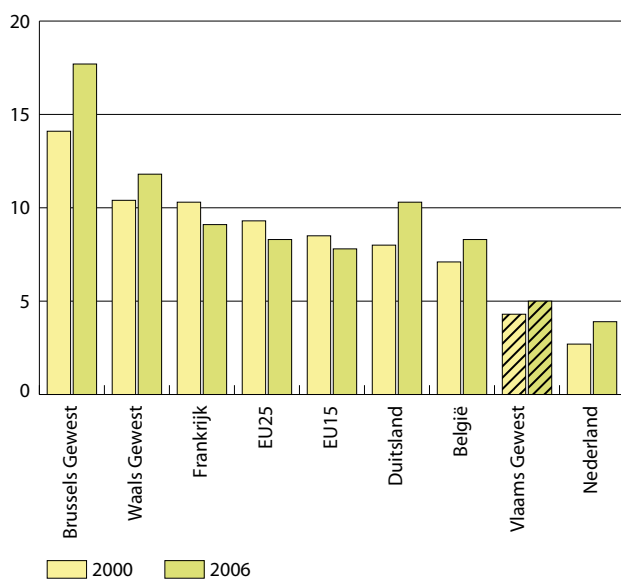
Evolutie van de ILO-werkloosheidsgraad (15-64 jaar) van 1999 tot 2006, naar geslacht, leeftijd, onderwijsniveau en nationaliteit, jaargemiddelde, in %.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Totaal	5,4	4,3	4,0	4,9	5,7	5,4	5,5	5,0
Mannen	4,4	3,2	3,6	4,3	5,2	4,6	4,8	4,3
Vrouwen	6,8	5,9	4,5	5,7	6,3	6,6	6,3	5,8
15-24 jaar	13,5	11,3	10,0	11,6	15,5	13,6	14,2	12,5
25-49 jaar	4,6	3,7	3,4	4,2	4,9	4,6	4,6	4,0
50-64 jaar	4,0	2,7	2,6	3,8	3,3	4,2	4,3	4,8
55-64 jaar	3,7	-	-	3,8	-	3,5	3,8	4,6
Laaggeschoold	8,6	6,8	5,8	7,2	8,7	7,8	9,0	8,6
Middengeschoold	4,9	4,1	4,1	4,9	5,7	5,7	5,2	4,6
Hooggeschoold	2,7	2,2	2,3	3,1	3,1	3,4	3,3	3,1
Belgen	-	-	-	-	-	-	5,1	4,6
EU25-burger (exclusief Belgen)	-	-	-	-	-	-	7,2	7,2
Niet-EU25-burger	-	-	-	-	-	-	25,2	25,2

Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

4.9 ILO-werkloosheidsgraad

Internationale vergelijking van de ILO-werkloosheidsgraad (15-64 jaar) in 2000 en 2006, jaargemiddelde*, in %.

* Ook voor Europese cijfers jaargemiddelde in 2006.

Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

Werk

Dé uitdaging voor deze regering is het omzetten van economische groei, ondernemingszin, onbeantwoorde vragen in de zorg, enz. in bijkomende werkgelegenheid. Er moeten niet alleen meer jobs komen, die jobs moeten ook van betere kwaliteit zijn. Op die manier

kunnen meer mensen aan het werk gaan en langer werkzaam blijven.

Werkgelegenheid

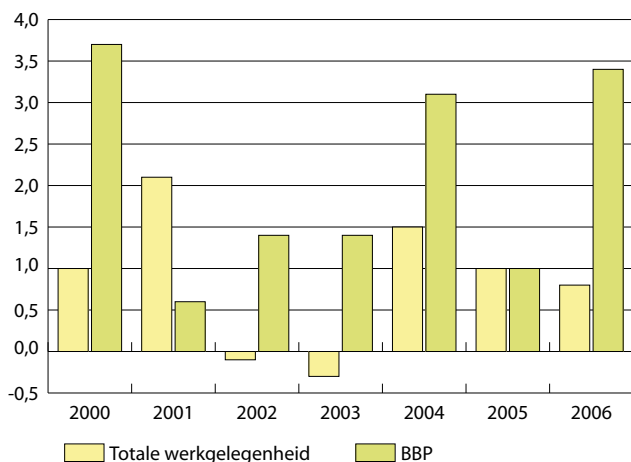
In Vlaanderen steeg de **totale werkgelegenheid** van 2.328.007 arbeidsplaatsen in 1999 naar 2.472.040 banen in 2006. Dit is een toename met 6,2%. Het totale aantal jobs kende tijdens deze periode een overwegend stijgend verloop, enkel onderbroken door een negatieve groei in 2002 en 2003. Deze evolutie wordt voor het merendeel gestuurd door de conjunctuur. Vanaf 2001 kende het BBP een vertraagde groei. Dat vertaalde zich een jaar later in een stagnerende aangroei van het aantal jobs. Vanaf 2004 kende het BBP opnieuw een sterkere groei en nam het aantal banen weer toe. Ramingen op basis van het HERMREG model geven aan dat de werkgelegenheidsgroei in 2007 bijna even hoog zou zijn als in 2006. In de komende jaren wordt verwacht dat de werkgelegenheid iets minder snel zal groeien. De bijkomende werkgelegenheid zal vooral gecreëerd worden in de marktdiensten.

De evolutie van de **zelfstandige werkgelegenheid** volgt niet de evolutie van de totale werkgelegenheid. Het aantal banen voor zelfstandigen en helpers in hoofdberoep daalde in de periode 1999-2002, om in 2003-2004 – zei het bescheiden – terug te stijgen. In 2005-2006 is de groei meer uitgesproken.

De grootste component van de totale werkgelegenheid bestaat uit **jobs in loondienst**. Die zorgden voor het gros aan baancreatie. In 2006 waren er 2.073.000 jobs

4.10 BBP en werkgelegenheid

Evolutie van het bruto binnenlands product (in kettingeuros) en de raming van de totale werkgelegenheid, van 2000 tot 2006, jaar-op-jaar-groei, in %.

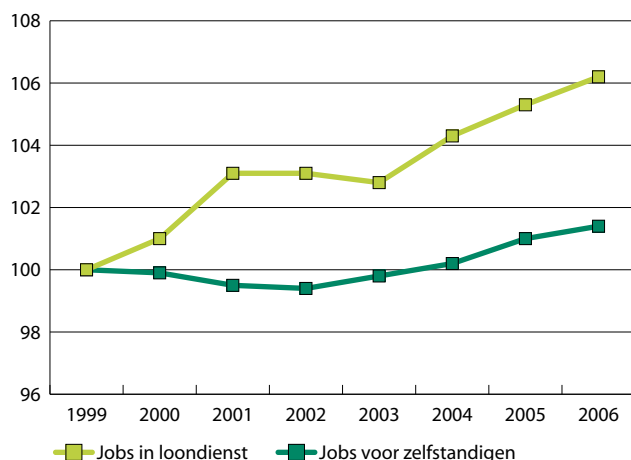
Bron: HERMREG, RSZ, RSZPPO, RSVZ (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

in loondienst; dat zijn er 7,2% of 139.000 meer dan in 1999. Welke sectoren hebben hiertoe bijgedragen? Zeker niet de primaire sector, tevens de kleinste loontrekkende sector, die in 2006 nog goed was voor 21.000 jobs in loonverband.

De secundaire sector, met daarin de industrie en de bouwnijverheid, telde in 2006 538.000 loontrekkende arbeidsplaatsen. Ten opzichte van 1999 zijn dit 41.600 banen minder. Het aandeel van deze sector in

4.11 Werkgelegenheid

Evolutie raming werkgelegenheid van 1999 tot 2006, naar jobs in loondienst en voor zelfstandigen*, index 1999 = 100, op 30 juni.

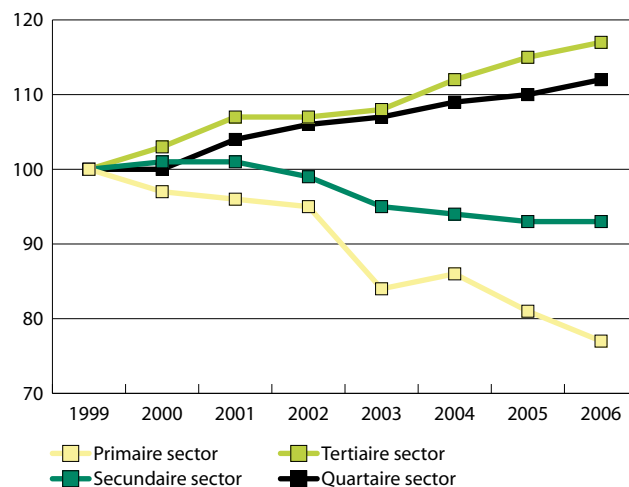

* Omvat de jobs voor zelfstandigen in hoofdberoep + helpers in hoofdberoep.

Bron: RSZ, RSZPPO, RSVZ (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

4.12 Jobs in loondienst

Evolutie raming jobs in loondienst van 1999 tot 2006, naar hoofdsector, index 1999 = 100, op 30 juni.

Bron: RSZ, RSZPPO (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

de totale loontrekkende werkgelegenheid brokkelde af van 29,9% naar 25,9% in 2006.

Het jobverlies in de secundaire bedrijfstakken wordt in 1999-2006 opgevangen door de dienstensectoren. In 2006 telde de tertiaire sector, die voornamelijk commerciële diensten omvat, 821.400 banen voor loontrekkenden. Dat zijn er 119.000 meer dan in 1999. Bovendien steeg het aandeel van de tertiaire sector in het totale aantal jobs in loondienst van 36,3% naar 39,4%.

Ook de quartaire sector, met de niet-commerciële of publieke diensten, liet een jobwinst optekenen van 621.000 arbeidsplaatsen in 1999 naar 693.000 banen in 2006. Daarmee situeert één op de drie loontrekkende jobs zich in 2006 in de quartaire sector.

Contractvormen

De Vlaamse en Europese arbeidsmarkt zijn al sinds de jaren negentig een stuk flexibeler geworden. Deze evolutie zet zich nog steeds door.

Het aandeel **deeltijds werkenden** is in het Vlaamse Gewest verder gestegen van 18,2% in 2001 naar 22,8% in 2006. Deze toename is het resultaat van een aantal factoren: de verschuiving naar meer werkgelegenheid in de dienstverlening stimuleert de vraag naar deeltijdse banen; het arbeidsmarktbeleid bevordert via premies deeltijds werken. En er is nood aan een betere combinatie van werk en gezin. Dit laatste is trouwens de reden voor bijna drie op vijf vrouwen om deeltijds te werken. Deeltijdarbeid is overigens

4.13 Deeltijdarbeid

Internationale vergelijking van het aandeel deeltijdarbeid bij werkenden (15-64 jaar) in 2001 en 2006, naar geslacht, jaargemiddelde*, in %.

	2001			2006		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Vlaams Gewest	4,2	37,3	18,2	6,8	43,1	22,8
Waals Gewest	4,6	35,7	17,3	6,4	40,2	21,0
Brussels Gewest	8,4	25,0	15,6	10,8	28,8	18,7
België	4,7	35,8	17,7	7,0	41,0	22,0
Duitsland	4,7	39,0	19,9	8,5	45,1	25,2
Frankrijk	5,2	30,3	16,3	5,5	30,5	17,1
Nederland	19,3	71,3	41,9	22,1	74,5	45,8
EU15	5,7	33,4	17,6	7,4	36,3	20,2
EU27	-	-	-	6,9	30,8	17,6

* Ook voor Europese cijfers jaargemiddelde in 2006.

Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

4.14 Tijdelijke arbeid

Internationale vergelijking van het aandeel tijdelijke arbeid bij de loontrekkenden (15-64 jaar) in 2006, naar geslacht en leeftijd, jaargemiddelde, in %.

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	EU15	EU27
Totaal	7,4	10,4	12,5	8,7	14,5	13,5	16,4	14,7	14,3
Mannen	5,5	8,4	11,9	6,9	14,8	13,0	15,2	14,0	13,8
Vrouwen	9,6	12,8	13,1	10,8	14,2	14,0	17,9	15,5	14,9
15-24 jaar	25,5	38,6	37,2	30,0	57,6	49,8	43,5	42,0	40,9
25-49 jaar	5,7	8,9	11,9	7,2	9,8	10,9	12,3	12,5	12,2
50-64 jaar	4,2	4,0	*	4,2	4,6	5,6	6,4	6,2	6,6

* Niet beschikbaar.

Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

nog steeds in hoge mate een vrouwelijk verschijnsel. Het aandeel deeltijdse arbeid ligt in Vlaanderen ook hoger dan het Europese gemiddelde. Nederland staat wel afgetekend aan de top met bijna de helft van de werkenden die deeltijds actief zijn.

Het aandeel **tijdelijk loontrekkende werkenden** is in het Vlaamse Gewest de voorbije jaren min of meer gestabiliseerd. Het daalde tot 7,4% in 2006; een stuk lager dan het EU27-gemiddelde van 14,3%. Meer dan elders in de Europese Unie blijkt het contract

4.15 Atypische arbeid

Internationale vergelijking van het aandeel loontrekkenden (15-64 jaar) met een afwijkend uurrooster in 2006, naar vorm en geslacht, jaargemiddelde, in %.

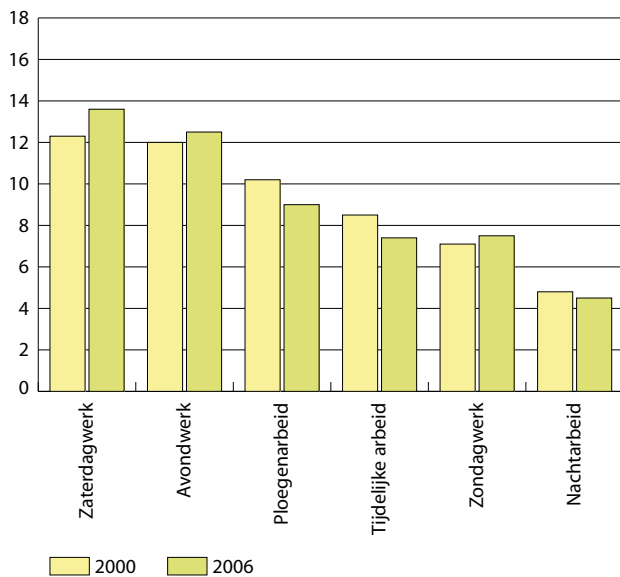
		Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest	België	EU15	EU27
Nachtarbeid	Mannen	6,0	7,1	4,1	6,2	10,8	10,5
	Vrouwen	2,7	2,7	*	2,6	5,8	5,6
Avondwerk	Mannen	15,0	12,1	15,5	14,2	21,6	20,2
	Vrouwen	9,6	9,3	9,0	9,5	18,4	17,1
Zaterdagwerk	Mannen	12,1	14,1	15,4	13,0	22,8	22,0
	Vrouwen	15,3	17,3	13,6	15,7	25,7	23,8
Zondagwerk	Mannen	7,2	8,3	8,5	7,7	11,7	11,4
	Vrouwen	7,8	8,9	6,4	8,0	12,4	11,6
Ploegenarbeid	Mannen	11,1	8,9	4,4	9,9	16,8	18,8
	Vrouwen	6,5	6,3	*	6,1	13,6	15,6

* Niet beschikbaar.

Bron: Eurostat LFS, Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

4.16 Tijdelijke arbeid en atypische arbeid

Aandeel loontrekkenden (15-64 jaar) dat tijdelijke arbeid verricht of werkt met een afwijkend uurrooster in 2000 en 2006, jaargemiddelde, in %.

Bron: Algemene Directie Statistiek EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

voor onbepaalde duur de norm te zijn in Vlaanderen. Tijdelijke arbeid is net als deeltijdarbeid een overwegend vrouwelijke aangelegenheid, maar minder uitgesproken. In 2006 werkte bijna een tiende van de Vlaamse werkende vrouwen in tijdelijk dienstverband, tegenover 5,5% van de mannen. Tijdelijke arbeid is ook sterk leeftijdsgebonden. Bij de 15-24-jarige Vlamingen komen tijdelijke arbeidsovereenkomsten relatief meer voor dan bij de totale bevolking op arbeidsleeftijd, maar minder dan bij tal van Europese leeftijdsgenoten. Tijdelijk werk is voor jongeren een veel gebruikte manier om de eerste stappen op de arbeidsmarkt te zetten.

Tot slot is er ook nog de arbeid volgens een **afwijkend uurrooster**. Opvallend is dat vrouwen meer op zaterdag en zondag werken dan mannen. Beide vormen van atypisch werk hebben de voorbije jaren lichtjes aan belang gewonnen. Nachtwerk, avondwerk en ploegenarbeid kennen dan weer meer succes bij mannen. Opmerkelijk is ook dat de Vlamingen overwegend minder in afwijkende arbeidsvormen tewerkgesteld zijn dan gemiddeld genomen in de Europese Unie.

Kwaliteit van de arbeid

Het voorzien in niet alleen meer, maar ook in betere banen is al jaren de rode draad doorheen het Vlaamse werkgelegenheidsbeleid. Het uitgangspunt is dat kwalitatief betere jobs er kunnen toe bijdragen dat mensen langer blijven werken. Het Pact van Vilvoorde schuift expliciet als doelstelling naar voor dat in 2010 de **werkbaarheidsgraad**, die het aandeel werkenden met een kwaliteitsvolle job weergeeft, aanzienlijk hoger moet liggen.

De werkbaarheidsgraad voor **loontrekkenden** is toegenomen van 52,3% in 2004 tot 54,1% in 2007. Dit betekent dat ruim de helft van de Vlaamse werknemers een kwaliteitsvolle job heeft. Meer werkbaar werk in 2007 is vooral toe te schrijven aan het feit dat meer loontrekkenden een baan hebben die voldoende leermogelijkheden biedt, en dat de verhouding werk/privé in evenwicht is.

Omgekeerd is het aandeel werknemers dat met één of meerdere werkbaarheidsproblemen kampt, gedaald van 47,7% in 2004 naar 45,9% in 2007. Deze problemen worden gemeten aan de hand van 4 werkbaarheidsindicatoren: psychische vermoeidheid (werkstress); welbevinden in het werk (werkbetrokkenheid en motivatie); leermogelijkheden (kansen op competentie-ontwikkeling) en werk/privé-balans (combinatie arbeid en gezin).

Werkstress blijft ook in 2007 het belangrijkste probleem. Bijna drie op tien werknemers rapporteert werkstressklachten. Meer vrouwen (30,6%) dan mannen (27,1%) ondervinden psychische vermoeidheid. Ook naar leeftijd zijn er belangrijke verschillen: de 50-54-jarigen signaleren de meeste problemen. Op vlak van welbevinden in het werk heeft bijna twee op tien werknemers motivatieproblemen. Hier blijken meer mannen (20,2%) dan vrouwen (16%) mee te worstelen. De -30-jarigen rapporteren de meeste problemen en de 55-plussers de minste. In 2007 daalde het aandeel werknemers dat leermogelijkheden als problematisch beoordeelt aanzienlijk. Toch blijven er nog wel verschillen tussen de geslachten en de leeftijdsklassen.

Werk en privé zijn in 2007 bij minder Vlaamse werknemers uit balans dan in 2004. Tussen mannen en vrouwen is er geen opvallend verschil, tenzij naar leeftijd. Werknemers tussen 30 en 54 jaar hebben het meer dan anderen moeilijk om werk en privé te combineren.

In 2007 werd er ook voor het eerst gepeild naar de werkbaarheid bij **zelfstandige ondernemers**. De werkbaarheidsgraad of het aandeel van de Vlaamse

4.17 Werkbaarheidsindicatoren

Werkbaarheidsindicatoren Vlaamse arbeidsmarkt in 2004 en 2007, naar werknemers en zelfstandige ondernemers in een problematische situatie, in %.

	Werknemers		Zelfstandigen
	2004	2007	2007
Psychische vermoeidheid	28,9	28,8	36,7
Welbevinden in het werk	18,7	18,1	8,2
Leermogelijkheden	22,6	19,9	5,6
Werk-privé-balans	11,8	10,8	34,5

Bron: SERV – STV Innovatie & Arbeid.

zelfstandige ondernemers die kwaliteitsvol werk hebben en geen werkbaarheidsknelpunten signaleren, is in 2007 47,7%. Omgekeerd wil dit zeggen dat 52,3% van de zelfstandige ondernemers wel met één of meer werkbaarheidsproblemen geconfronteerd wordt. Deze situeren zich vooral op het gebied van werkstress en de balans werk/privé.

Op vlak van psychische vermoeidheid geeft 36,7% van de zelfstandige ondernemers aan dat ze in een problematische situatie verkeren. Meer mannen (37,3%) dan vrouwen (34,7%) kampen met werkstress. Tussen de leeftijdsgroepen onderling vallen er geen belangrijke verschillen te noteren. Ruim één op drie zelfstandige ondernemers meldt problemen met de combinatie werk/privé. Er is weinig onderscheid tussen mannen en vrouwen. De 30-

39-jarige ondernemers signaleren de meeste problemen om werk en privé te combineren.

Minder dan één op tien ondernemers ondervindt motivatieproblemen. Noch naar geslacht, noch naar leeftijd zijn er significante verschillen op te tekenen. Slechts 5,6% van de zelfstandige ondernemers heeft onvoldoende leermogelijkheden; meer vrouwen (7,8%) dan mannen (4,6%). Ook met het toenemen van de leeftijd ervaren steeds meer zelfstandige ondernemers een gebrek aan leermogelijkheden.

Combinatie arbeid met gezin en vrije tijd

Steeds meer Vlamingen onderbreken of verminderen tijdelijk hun loopbaan. Ze doen hiervoor een beroep op de verschillende **federale stelsels van loopbaanonderbreking** die per sector uitgewerkt werden. Sinds een aantal jaren zijn er ook bijzondere stelsels ingevoerd rond ouderschapsverlof, medische bijstand en palliatief verlof. In januari 2002 trad ook het nieuwe federale systeem van tijdskrediet voor de privé-sector in werking. Ondanks de gestage toename van het aandeel mannen in bepaalde stelsels van loopbaanonderbreking, is dit nog steeds een overwegend vrouwelijk fenomeen: in 2007 zijn bijna zeven op tien loopbaanonderbrekers vrouwen.

Werknemers die loopbaanonderbreking of tijdskrediet opnemen, kunnen sinds 1994 onder bepaalde

4.18 Loopbaanonderbreking en tijdskrediet

Evolutie van het aantal werknemers in loopbaanonderbreking en tijdskrediet van 2002 tot 2007, naar geslacht en stelsel, in fysiske eenheden, jaargemiddelde.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Loopbaanonderbreking						
Volledige onderbreking (totaal aantal)	11.062	5.399	5.298	5.645	5.539	5.281
Mannen (% aandeel)	17,9	15,1	18,9	27,1	29,0	29,0
Vrouwen (% aandeel)	82,1	84,9	81,1	72,9	71,0	71,0
Vermindering van prestaties (totaal aantal)	54.532	49.810	46.342	44.032	41.918	41.214
Mannen (% aandeel)	18,6	19,5	20,4	23,0	25,6	27,3
Vrouwen (% aandeel)	81,4	80,5	79,6	77,0	74,4	72,7
Ouderschapsverlof, medische bijstand, palliatieve zorgen (totaal aantal)	10.382	16.387	20.127	23.072	26.483	28.881
Mannen (% aandeel)	11,9	15,4	17,9	20,0	21,6	23,3
Vrouwen (% aandeel)	88,1	84,6	82,1	80,0	78,4	76,7
Tijdskrediet*						
Volledige onderbreking (totaal aantal)	4.623	8.858	8.885	8.737	8.198	7.613
Mannen (% aandeel)	28,7	27,9	28,4	29,0	27,7	26,7
Vrouwen (% aandeel)	71,3	72,1	71,6	71,0	72,3	73,3
Vermindering van prestaties (totaal aantal)	12.759	30.839	43.796	55.402	65.164	72.365
Mannen (% aandeel)	44,8	45,2	43,1	41,5	39,7	39,4
Vrouwen (% aandeel)	55,2	54,8	56,9	58,5	60,3	60,6

* Sinds 1 januari 2002 in voege in de privé-sector.

Bron: RVA.

4.19 Vlaamse aanmoedigingspremies

Evolutie van het aantal behandelde aanvragen voor een Vlaamse aanmoedigingspremie van 1999 tot 2006, naar geslacht en sector.

	Totaal (aantal)	Mannen (% aandeel)	Vrouwen (% aandeel)
Openbare sector			
1999	12.076	10,5	89,5
2000	14.010	11,2	88,8
2001	15.626	12,3	87,7
2002	16.808	14,3	85,7
2003	16.529	14,3	85,7
2004	17.167	14,9	85,1
2005	17.194	15,1	84,9
2006	17.910	16,0	84,0
Privé-sector (nieuw stelsel)			
2002	17.193	16,5	83,5
2003	24.016	18,2	81,8
2004	26.968	20,0	80,0
2005	27.455	21,5	78,5
2006	25.718	23,0	77,0
Social profit sector			
2001	1.970	13,5	86,5
2002	3.791	13,5	86,5
2003	4.249	13,2	86,8
2004	4.535	12,9	87,1
2005	4.899	13,5	86,5
2006	5.130	14,0	86,0

Bron: VSAWSE.

voorwaarden een **bijkomende aanmoedigingspremie** krijgen van de **Vlaamse overheid**. Ook hier verschilt de reglementering al naargelang de sector.

De Vlaamse aanmoedigingspremies voor de openbare sector dateren van 1995 en namen snel een hoge vlucht: het aantal aanvragen nam toe van circa 1.000 in 1995 tot 15.500 in 2001. Sindsdien groeit het aantal aanvragen aan een trager tempo naar 17.910 in 2006. Het gebruik van de maatregel verschilt naar leeftijd en geslacht. Vrouwen tussen 26 en 35 jaar, die meer tijd willen vrijmaken voor zorgtaken, zijn sterker vertegenwoordigd. Mannen kiezen er vooral op latere leeftijd voor in het kader van een eindloopbaanplanning. Het aandeel van de mannen klimt van 3,5% in 1995 naar 16% in 2006.

Na de herfederalisering van de Vlaamse aanmoedigingspremies bij loopbaanvermindering en in het kader van landingsbanen voor 50-plussers die minder gaan werken, blijven er op Vlaams niveau vanaf 2002 voor de privé-sector nog drie vormen van aanmoedigingspremies over. In 2006 had 99% van de toegekende aanmoedigingspremies betrekking op zorgkrediet en de overige 1% op opleidingskrediet. In dat jaar werden er geen premies toegekend aan werknemers van ondernemingen in moeilijkheden of herstructurering. Binnen het zorgkrediet is iets minder

dan acht op tien een vrouw, bij het opleidingskrediet is bijna drie op vier een vrouw.

Sinds 2001 is er voor de werknemers uit de social profit een apart stelsel van Vlaamse aanmoedigingspremies. Met 86% van alle aanvragen in 2006 nemen vrouwen, net als voorgaande jaren, het grootste deel van deze premies voor hun rekening. Ongeveer 70% van de goedgekeurde premieaanvragen heeft betrekking op zorgkrediet. De landingsbanen en loopbaankrediet volgen met respectievelijk 16% en 10%.

Onevenwichten op de arbeidsmarkt

Sommige bevolkingsgroepen, zoals vrouwen, jongeren, ouderen, gehandicapten en allochtonen, blijven ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt. Hun achterstand wegwerken is een belangrijke doelstelling die onderschreven wordt door het Regeerakkoord, de beleidsnota's Werk en Sociale Economie, het Pact van Vilvoorde en de Europese Lissabonstrategie voor groei en werk. Om dit te realiseren, moeten vraag en aanbod meer op elkaar afgestemd worden, zodat openstaande werkaanbiedingen sneller en beter ingevuld raken. Uiteindelijk moet dit zich vertalen in een daling van de langdurige werkloosheid en van de werkloosheid bij kansengroepen.

Werkloosheid

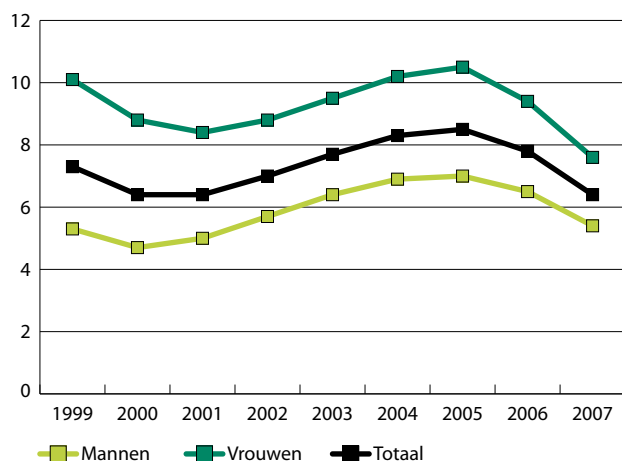
De toename van de werkloosheid sinds 2000 kent in 2005 een ommekeer en dit zet zich verder door in 2006 en versterkt in 2007. Dit blijkt zowel uit het aantal **niet-werkende werkzoekenden** (NWWZ) als uit de **VDAB-werkloosheidsgraad**, die de verhouding weergeeft tussen de groep NWWZ en de beroepsbevolking. Deze gunstige evolutie heeft zeker te maken met de betere conjunctuur. Bovendien voert de overheid een activeringsbeleid. Ook de kansengroepen blijven op het vlak van werkloosheid niet achter in de positieve ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. De globale daling van de werkloosheid in 2007 geldt voor alle onderscheiden groepen, al verloopt de afname niet overal even snel.

De werkloosheidsvermindering bij vrouwen is ook in 2007 sterker dan bij mannen; toch blijven ze getalmatig nog steeds in de meerderheid.

De groep van de -25-jarigen reageert nog steeds sneller op conjunctuurevoluties dan de andere leeftijdsgroepen. Ook in 2007 lieten ze de sterkste werkloosheidsverlaging optekenen. Bij de vijftigplussers daarentegen is de afname relatief beperkt. Toch is dit een opmerkelijk resultaat. Oudere werkzoekenden

4.20 VDAB-werkloosheidsgraad

Evolutie van de VDAB-werkloosheidsgraad van 1999 tot 2007, naar geslacht, jaargemiddelde, in %.

Bron: VDAB.

en bruggepensioneerden voor de wettelijke brugpensioenleeftijd blijven sinds enkele jaren ingeschreven als werkzoekende en verschijnen dus in de werkzoekendenstatistiek, wat tijdens de voorbije periode zeker heeft bijgedragen tot een stijging binnen deze leeftijdscategorie.

Bij opdeling naar studieniveau kan vastgesteld worden dat ook bij de laaggeschoolden de trend in

dalende zin is, al blijft het in absolute cijfers nog steeds de grootste groep.

Ook bij de langdurig werkzoekenden (≥ 1 jaar) kan in tegenstelling tot voorgaande jaren een daling opgetekend worden in 2007.

Het aantal werkzoekende allochtonen tot slot, is tevens verminderd in 2007. Dit komt tot uiting in de afname van het aantal werkzoekenden van etnisch niet-EU27 herkomst.

Vacatures

De **vervullingstijd** geeft een idee van hoelang het gemiddeld duurt om een vacature in te vullen. De krapte op de arbeidsmarkt in 2001 zorgde ervoor dat de gemiddelde vervullingstijd steeg. In 2002 volgde een duidelijke daling van de gemiddelde vervullingstijd, als gevolg van de verslechterde economische conjunctuur. In de daarop volgende jaren neemt de spanning op de arbeidsmarkt terug lichtjes toe en stijgt de vervullingstijd. In 2006 bereikt deze opnieuw het niveau van 2001. In 2007 verkort de vervullingstijd onder invloed van de verzwakkende conjunctuur. Bovendien speelt de wijziging in de dienstverlening van de VDAB, waarbij (lang) openstaande vacatures strikter worden opgevolgd en na verloop van tijd automatisch worden afgesloten, ook een rol.

4.21 Niet-werkende werkzoekenden

Evolutie van de niet-werkende werkzoekenden van 1999 tot 2007, naar enkele kenmerken, jaargemiddelde.

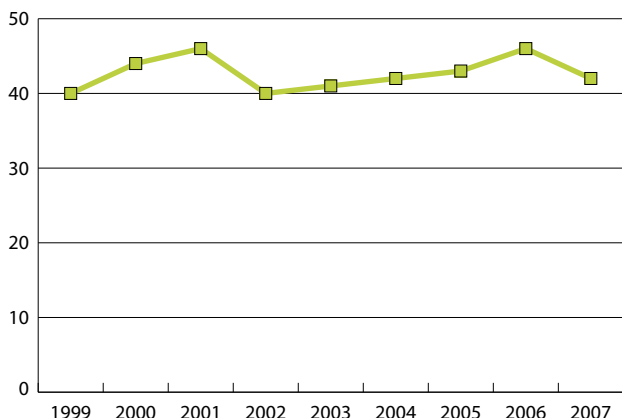
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Totaal (aantal)	192.096	169.647	169.651	187.023	207.806	225.633	235.344	216.762	180.396
Geslacht (aandeel in %)									
Mannen	41,4	41,8	44,1	46,2	47,0	46,7	46,2	46,5	46,6
Vrouwen	58,6	58,2	55,9	53,8	53,0	53,3	53,8	53,5	53,4
Leeftijd (aandeel in %)									
< 25 jaar	24,7	24,1	25,6	26,9	27,1	25,7	24,0	21,8	20,4
25-49 jaar	67,8	68,2	66,7	65,4	64,3	62,1	59,1	57,0	54,3
+ 50 jaar	7,4	7,7	7,7	7,7	8,6	12,2	17,0	21,2	25,3
Studieniveau (aandeel in %)									
Laaggeschoold	57,4	56,7	55,6	53,5	51,5	51,0	51,3	51,5	51,8
Middengeschoold	31,3	31,2	31,4	32,1	33,2	33,1	33,4	33,4	32,8
Hooggeschoold	11,3	12,1	13,0	14,3	15,3	15,9	15,3	15,2	15,4
Werkloosheidsduur (aandeel in %)									
Kortdurig (< 1 jaar)	51,2	54,3	61,3	64,9	62,8	58,9	56,9	52,0	53,4
Langdurig (≥ 1 jaar)	48,8	45,7	38,7	35,1	37,2	41,1	43,1	48,0	46,6
Etniciteit* (aandeel in %)									
Etnisch EU27	88,6	86,5	85,3	85,0	84,1	83,9	83,7	83,4	80,3
Etnisch niet-EU27	11,4	13,5	14,7	15,0	15,9	16,1	16,3	16,6	19,7

* Vóór 2007 was de indeling naar etniciteit gebaseerd op nationaliteit, de vrijwillige registratie als allochtoon en een door de VDAB studiedienst ontwikkeld naamherkeningsprogramma. Vanaf de cijfers over 2007 is de indeling naar etniciteit gebaseerd op de huidige en de vorige nationaliteit. Doordat nu van alle NWWZ de voormalige nationaliteit gekend is, zijn er een aantal NWWZ verschoven van de categorie etnisch EU27 naar etnisch niet-EU27. Er is vanaf 2007 dus een tijdreeksbreuk.

Bron: VDAB.

4.22 Vervullingstijd vacatures NEC

Evolutie van de mediaan van de vervullingstijd van vacatures in het NEC zonder interim (genoteerd in AMI*) van 1999 tot 2007, in dagen.

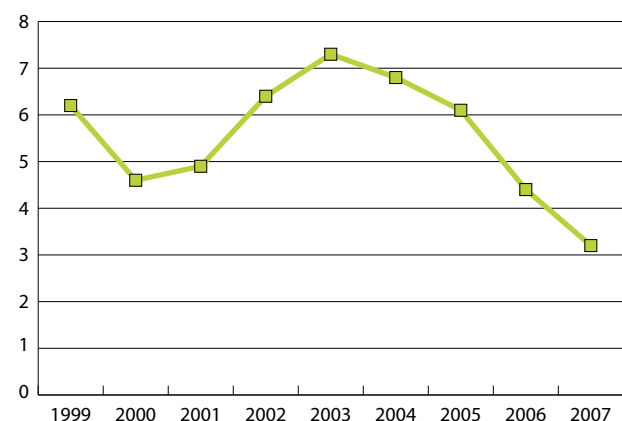
* Eén van de twee computersystemen die door de VDAB gebruikt wordt en waarbij de VDAB-consulent zelf de vacatures invoert.

Bron: VDAB.

De **spanningsindicator** geeft de verhouding weer tussen het aantal beschikbare niet-werkende werkzoekenden en het aantal beschikbare vacatures (voor het normaal economisch circuit zonder de interim-opdrachten). Deze verhouding geeft een ruwe indicatie van de spanning op de arbeidsmarkt, omdat niet elke werkzoekende voor elke vacature kan ingezet

4.23 Spanningsindicator

Evolutie van de verhouding tussen het aantal beschikbare werkzoekenden* en het aantal beschikbare vacatures** van 1999 tot 2007, jaargemiddelde.

* Beschikbare werkzoekenden = NWWZ op einde maand + NWWZ geweest in de loop van de maand.

** Beschikbare vacatures = openstaand bij begin van de maand + ontvangen in de loop van de maand (NEC zonder interim uit AMI + jobmanager).

Bron: VDAB.

worden. Een hoge spanningsindicator duidt in principe op een geringe spanning op de arbeidsmarkt, zoals in 2003. Vanaf 2004 werd terug een daling ingezet. Net zoals de toename van de vervullingstijd wijst een dalende spanningsindicator op een betere economische conjunctuur. In 2007 waren er gemiddeld 3,2 werkzoekenden per vacature tegenover 7,3 in 2003.

Uit de vacatures van de VDAB worden de zogenaamde **knelpuntberoepen** of **kansenberoepen** geselecteerd. Dit zijn beroepen waarvan de werkaanbiedingen duidelijk moeilijker ingevuld kunnen worden. Zij worden gekenmerkt door o.a langere looptijden en lagere vervullingspercentages.

Opvallend is dat sommige beroepen in de periode 2000-2006 bijna jaarlijks terugkeren als knelpunt: technici, tekenaars, lassers, schrijnwerkers, metselaars, ... De meest voorkomende zijn beroepen waarvoor een aanzienlijke technische kennis vereist is of waarvoor de technische kennis gecombineerd moet worden met commerciële of administratieve vaardigheden. Het feit dat sommige knelpuntberoepen blijvend voorkomen geeft aan hoe moeilijk het is om jongeren of werkzoekenden te leiden naar deze beroepen. Vooral de beperkte aantrekkingskracht van het technisch onderwijs vormt een structureel probleem. Bovendien zijn veel knelpuntberoepen traditioneel mannelijk. Een oplossing hiervoor blijft moeilijk zolang beroeps- en studiekeuzes deels man/vrouw-bepaald blijven.

Opleiding en begeleiding

De (kansen)groepen die momenteel ondervertegenwoordigd zijn in de werkende bevolking moeten meer instroom- en doorgroeimogelijkheden krijgen, zodat uiteindelijk alle bevolkingsgroepen evenredig op de arbeidsmarkt aanwezig zijn. Opleiding en begeleiding spelen daarin een belangrijke rol. Daarnaast moeten opleiding en permanente vorming het aanpassingsvermogen van zowel werknemers als ondernemingen vergroten. De kernbevoegdheden van het Vlaams arbeidsmarktbeleid situeren zich op het terrein van arbeidsbemiddeling, beroepsopleiding en (Vlaamse) tewerkstellingsprogramma's.

Trajectwerking

De beleidsdoelstelling voor het bestrijden van de werkloosheid is sinds 1990 enigszins gewijzigd. Waar men aanvankelijk de nadruk legde op het bestrijden van de langdurige werkloosheid (curatieve aanpak),

4.24 VDAB-trajectwerking

Evolutie van het VDAB-bereik van niet-werkende werkzoekenden in de trajectwerking van 1999 tot 2007, naar module.

Module	Wat	Aantal bereikte werkzoekenden								
		1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006	2007
2a.	Telefonische screening	-	-	-	-	-	-	30.988	32.106	25.059
2b.	Screening, oriëntatie en diagnose	83.494	81.102	98.518	97.724	101.639	88.668	89.928	86.116	79.493
3.	Sollicitatietraining	9.167	10.205	8.769	9.307	13.001	12.892	10.980	11.422	11.923
4.	Beroepsspecifieke opleiding	26.828	28.760	26.375	28.109	30.781	34.262	38.327	37.899	36.306
5.	Persoonsgerichte vorming	3.131	5.561	10.185	11.290	14.167	13.803	15.124	15.642	15.243
6.	Opleiding en begeleiding op de werkvloer	16.087	19.683	22.083	23.952	26.905	29.981	38.944	42.978	44.009
7.	Trajectbegeleiding en -opvolging	69.781	122.953	125.256	132.307	155.255	154.608	166.927	168.641	162.465
Totaal aantal bereikte werkzoekenden		100.110	141.053	161.111	170.976	191.508	191.755	199.633	199.579	191.846

* Vanaf 2005 worden acties van derden zonder VDAB-cofinanciering meegeteld.

Bron: VDAB.

is men gaandeweg meer belang gaan hechten aan het tegengaan van de instroom in de (langdurige) werkloosheid (preventieve aanpak). Het huidige beleid combineert zowel de preventieve als de curatieve aanpak. Zo heeft de VDAB sinds 1999 de opdracht om elke werkzoekende op maat te begeleiden naar de arbeidsmarkt. De **trajectwerking** is hierbij het middel bij uitstek. Het aantal bereikte niet-werkende werkzoekenden in de verschillende modules van trajectwerking gaat sinds 1999 overwegend in stijgende lijn. Vooral het bereik van trajectbegeleiding, het werkplekklaren en de persoonsgerichte vorming gingen er sterk op vooruit.

Een aantal kansengroepen zijn goed vertegenwoordigd in de trajectwerking; andere, zoals de

50-plussers en in mindere mate vrouwen, blijven ondervertegenwoordigd.

Het uitstroombereik van alle niet-werkende werkzoekenden uit de werkloosheid ligt eind 2007 op 71,1%. Daarmee zet de groei van de voorbije periode zich verder door. Ook bij de kansengroepen liggen de uitstroombereiken hoger dan in de jaren voordien. Zes maanden na het einde van hun traject zijn 57 op de 100 deelnemers ook effectief aan het werk als loontrekkende. Dat zijn er meer dan in 2005 en 2006. Bij de kansengroepen is het aandeel wel iets kleiner, maar is er eveneens een verbetering ten opzichte van de voorgaande jaren.

4.25 VDAB-trajectwerking

Proportionele vertegenwoordiging** van kansengroepen in de VDAB-trajectwerking in 2007, in %.

	Aandeel in NWWZ (referentiepopulatie)	Aandeel in trajectwerking (minstens module 7 en intake)	Aandeel in opleidingsmodules (module 3-6)
Laaggeschoold	45,3	52,9	47,5
Arbeidsgehandicapt	11,0	18,1	12,3
Allochtoon*	16,5	22,5	19,0
Ouder (>50 jaar)	15,2	4,2	5,0
Preventief	72,8	66,3	70,7
Curatief	27,2	33,7	29,3
Vrouw	52,3	50,7	47,0
Jonger (<25 jaar)	30,3	32,6	39,1
Zeer lang werkloos (>5jaar)	4,0	4,8	4,1
Anderstalige nieuwkomer	3,3	7,2	6,7
Leefloongerechtigd	3,6	5,1	3,9
Deeltijds leerplichtig	1,6	3,4	4,6

* Personen die een huidige of vorige nationaliteit hebben van buiten de EU27.

** Er is sprake van oververtegenwoordiging indien het procentueel aandeel in de (opleidings)modules hoger is dan dat in de NWWZ. In het omgekeerde geval is er sprake van ondervertegenwoordiging.

Bron: VDAB.

4.26 Uitstroom VDAB-trajectwerking

Uitstroom** uit de werkloosheid en naar werk na traject in 2007, volgens kansengroep, in %.

	Uitstroom uit de werkloosheid na traject	Uitstroom naar werk na traject
Alle NWWZ	71,1	56,9
Laaggeschoolden	67,8	51,7
Ouderen	63,0	46,9
Allochtonen*	66,6	49,5
Arbeidsgehandicapt	62,9	45,0
Langdurig werkzoekenden	64,5	49,0
Zelfredzamen	68,1	57,3
Leefloongerechtigden	68,1	49,1
Deeltijds leerplichtigen	65,8	48,3
Anderstalige nieuwkomers	74,3	53,6
Vrouwen	70,1	54,8

* Personen die een huidige of vorige nationaliteit hebben van buiten de EU27.

** Voor de beëindigde trajecten wordt zes maanden na afsluiting nagegaan welk aandeel van de werkzoekenden niet langer als NWWZ is geregistreerd bij de VDAB. Via een koppeling met de KSZ kan ook de uitstroom naar werk als loontrekkende gemeten worden.

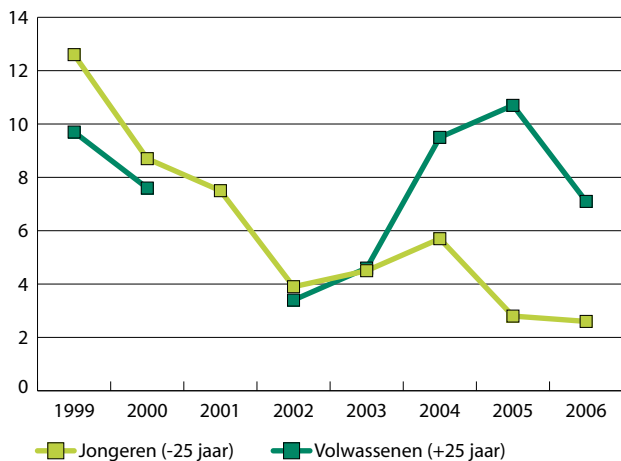
Bron: VDAB.

Sluitende preventieve aanpak werkloosheid

De **sluitende aanpak voor kortdurig werkzoekenden** kan gezien worden als de Vlaamse invulling van de Europese werkgelegenheidsrichtsnoeren terzake. Deze Europese richtsnoeren bepalen dat aan elke nieuw ingeschreven werkzoekende een passende 'nieuwe start' moet worden geboden vooraleer hij of zij langdurig werkloos wordt. Bij werkzoekenden jonger dan 25 jaar ligt deze termijn op 6 maanden, bij oudere werkzoekenden op 12 maanden. In 2006 is de sluitende aanpak voor werkzoekenden ouder dan 25 jaar een stuk sluitender geworden. Ongeveer 7 van de 100 werkzoekende 25-plussers bevinden zich een jaar na inschrijving nog niet in de instapfase van de trajectwerking (intake, screening en oriëntatie). In 2005 waren dit er nog bijna 11. Bij werkzoekenden jonger dan 25 jaar is dit sinds 2005 minder dan 3 op 100. Het zijn voornamelijk werkzoekende 50-plussers die door de mazen van het net van de sluitende aanpak glippen. Een wijziging in de federale regelgeving heeft de voorbije jaren geleid tot een sterke toename van het aandeel oudere niet-werkende werkzoekenden, zonder dat hier een verplichte deelname aan individuele trajectwerking aan gekoppeld werd.

4.27 Niet-bereik kortdurig werkzoekenden

Evolutie in het niet-bereik van kortdurig werkzoekenden in de instapfase** van de trajectwerking, van 1999 tot 2006***, in %.*

* Meet het aandeel werkzoekenden dat langdurig werkloos wordt zonder 'nieuwe start'. Deze 'nieuwe start' wordt hier geoperationaliseerd in overeenstemming met de module 2 (intake, screening en oriëntatie) uit de trajectwerking voor werkzoekenden.

** Omvat de intake, screening en oriëntatie van de betrokken werkzoekenden.

*** Cijfer voor volwassenen in 2001 niet beschikbaar.

Bron: VDAB.

Tewerkstellingspremie 50+

Sinds april 2006 kunnen werkgevers, die een niet-werkende werkzoekende vijftigplusser met een contract van onbepaalde duur aanwerven, genieten van een loonkostenvermindering. De Vlaamse overheid wil hiermee het structurele probleem van de zwakke positie van de ouderen op de arbeidsmarkt mee aanpakken.

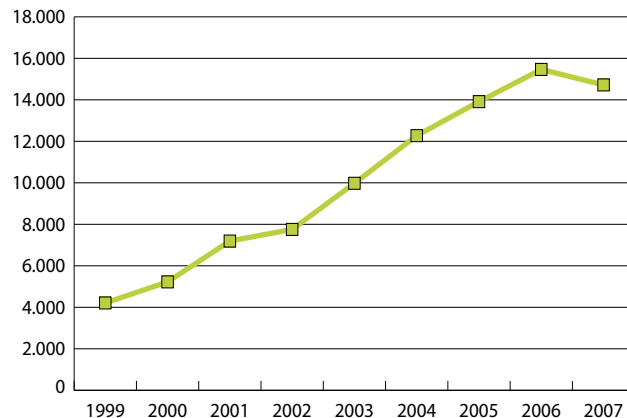
In de periode 2006-2007 werden er 4.393 **tewerkstellingspremies 50+** aangevraagd, waarvan er effectief 2.483 werden goedgekeurd. Uit analyse van de begunstigde werkzoekenden blijkt dat de premie vooral de 50-54-jarigen en kortdurig werklozen wist te bereiken. De uitstroom van oudere werkzoekenden naar werk ligt in de periode na de invoering van de premie hoger dan die ervoor. Naast andere factoren zoals de goede conjunctuur heeft deze premie wellicht ook meegespeeld in de verhoogde uitstroom.

Individuele beroepsopleiding in de onderneming

De **individuele beroepsopleiding in de onderneming** (IBO) is vooral gericht op werkgevers uit de private sector en wil voornamelijk kortdurige en jonge werklozen in het arbeidscircuit krijgen. De opleiding vindt plaats op de werkvloer en geeft de kans werkplek-ervaring op te doen. De werkgever krijgt in ruil een werknemer op maat tegen een uiterst voordelige prijs. Tot 2006 gaat de deelname aan de IBO in stijgende lijn. In 2007 startten er iets minder werkzoekenden een IBO. De top drie wordt in 2007 gevormd door de

4.28 IBO

Evolutie van het aantal individuele beroepsopleidingen in de onderneming van 1999 tot 2007.

Bron: VDAB.

4.29 Afwisselend leren en werken

Evolutie van het aantal leerlingen, bedrijven en doorstromingsresultaten, van 2000 tot 2007.

		1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Leerlingen	Aantal	1.542	1.609	1.729	1.804	1.755	1.712	1.931	1.875
Bedrijven	Aantal	1.008	1.191	1.300	1.356	1.376	1.417	1.479	1.589
Doorstromingsresultaten									
Werk	%	73,0	68,3	68,6	69,4	70,5	70,8	72,6	71,0
Werkloos	%	4,2	6,6	7,7	7,3	7,8	7,5	5,9	6,6
Nog in opleiding	%	8,2	10,9	12,3	13,2	10,4	9,8	9,9	11,4
Onbekend	%	14,6	14,2	11,5	10,1	11,3	11,9	11,7	11,0

Bron: Departement Onderwijs en Vorming, Instellingen en Leerlingen Secundair Onderwijs en Volwassenenonderwijs.

bouw (24%), de handel en verhuur (20%) en informatica en diensten aan bedrijven (11,7%). Het volgen van een IBO blijkt overwegend een mannenzaak te zijn. Amper drie op tien deelnemers zijn vrouwen. Het mindere bereik van de kansengroepen in de opgestarte IBO's blijft een aandachtspunt.

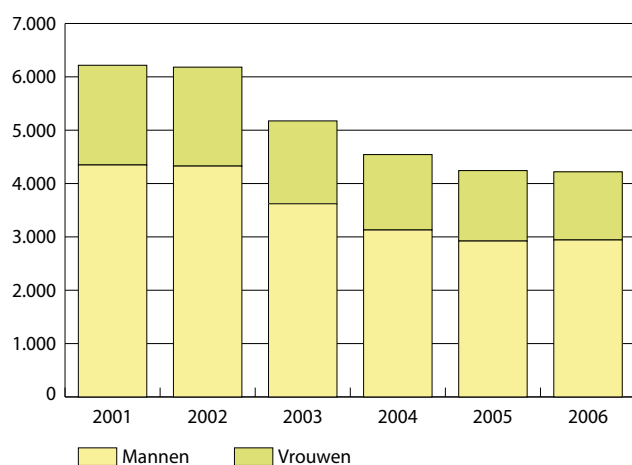
Zes maanden na het volgen van een IBO is 90,5% van de cursisten aan het werk. De werkgever is immers verplicht de cursist na de opleiding een contract van onbepaalde duur aan te bieden.

Leertijd

Via de **leertijd** worden aan jongeren beroepsgerichte opleidingen aangeboden waarbij vier werkdagen per week in een onderneming gecombineerd worden met een dag les op de schoolbanken. De leertijd is de laatste jaren aan het afbrokkelen qua aantrekkingskracht en leerlingenaantallen: tussen 2001 en 2006 daalde

4.30 Leertijd

Evolutie van het aantal unieke cursisten in leertijd van 2001 tot 2006, naar geslacht, momentopname op 31 december.

Bron: Syntra Vlaanderen (bewerking Departement WSE).

het aantal cursisten met bijna een derde.

Het profiel van de leertijd cursisten blijft ook in 2006 overwegend mannelijk: zeven op tien is een man. Dit aandeel is vrij constant over de beschouwde periode.

Afwisselend leren en werken

Ongeveer één op zes jongeren die in een of ander deeltijds leersysteem zit, doet dit via een systeem van **afwisselend leren en werken**. De werkgevers krijgen een opleidingspremie als ze een jongere (tussen 15 en 18 jaar) een werknemersleercontract (vroeger industrieel leercontract) of een deeltijds arbeidscontract geven en op die manier een praktijkopleiding verschaffen die aansluit bij de schoolopleiding. Het is een vorm van leren die kan verhinderen dat sommige jongeren vroegtijdig en ongekwalificeerd uitstromen. Het aantal deelnemers nam gestaag toe tot 2002-2003. Nadien is er een lichte daling die zich vervolgens min of meer stabiliseert. Ongeveer zeven op de tien leerlingen vindt daarna een baan.

Brugprojecten

In het deeltijds onderwijs vinden sommige jongeren geen job omdat ze de essentiële basisattitudes missen. Ze hebben niet alleen nood aan opleiding en bemiddeling, maar ook aan individuele opvang en begeleiding. Via **brugprojecten** krijgen deze jongeren een individuele trajectbegeleiding. Zo kunnen ze gedurende maximum negen maanden 20 uur per week werkervaring opdoen bij een promotor. Brugprojecten kunnen dus beschouwd worden als een vooropleiding en een opstap naar een arbeids- of leerovereenkomst bij een werkgever. De doorstroming in de brugprojecten is niet zo sterk omdat er ook een groep echt zwakke jongeren in terecht komt. Toch vonden zes op de tien van deze jongeren werk in 2006-2007. In 1999-2000 was dit nog 45%.

4.31 Brugprojecten

Evolutie van het aantal leerlingen, promotoren en doorstromingsresultaten, van 2000 tot 2007.

		1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Leerlingen	Aantal	809	859	912	971	1.013	970	1.125	1.286
Promotoren	Aantal	69	66	62	63	63	64	63	64
Doorstromingsresultaten									
Werk	%	45,4	49,7	51,1	50,0	51,2	55,7	56,0	61,8
Werkloos	%	10,3	10,7	11,5	10,3	14,1	12,7	11,0	7,5
Nog in opleiding	%	37,5	32,8	30,3	32,3	30,2	25,3	24,4	17,4
Onbekend/niet beschikbaar	%	6,9	6,8	7,1	7,4	4,5	6,4	8,6	13,2

Bron: Departement Onderwijs en Vorming, Instellingen en Leerlingen Secundair Onderwijs en Volwassenenonderwijs.

Werkervaring

De Vlaamse overheid investeerde de voorbije jaren systematisch in bijkomende **werkervaringsplaatsen** (WEP), in het bijzonder voor kansengroepen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Deze programma's, meer bepaald WEP-plus en de al genoemde IBO's, onderscheiden zich van de klassieke tewerkstellingsprogramma's zoals GESCO en DAC door de klemtoon te leggen op doorstroming naar de reguliere arbeidsmarkt.

Het WEP-plusprogramma, dat opgestart werd in 1997, biedt op jaarbasis aan zowat 3.000 langdurig werkzoekenden een tijdelijke werkervaring bij vzw's en lokale besturen aan. Het stelsel is dus een belangrijk instrument bij de activering van de langdurig werkzoekenden. Van de naar schatting 33.500 langdurig

werkzoekenden die in 2006 geactiveerd werden via een opleiding of werkervaring, nam WEP-plus circa 7% voor zijn rekening.

Op vlak van bereik van kansengroepen zoals vrouwen, laaggeschoolden, arbeidsgehandicapten en allochtonen doet dit tewerkstellingsprogramma het vrij goed. Alleen de ouderen zijn minder goed vertegenwoordigd.

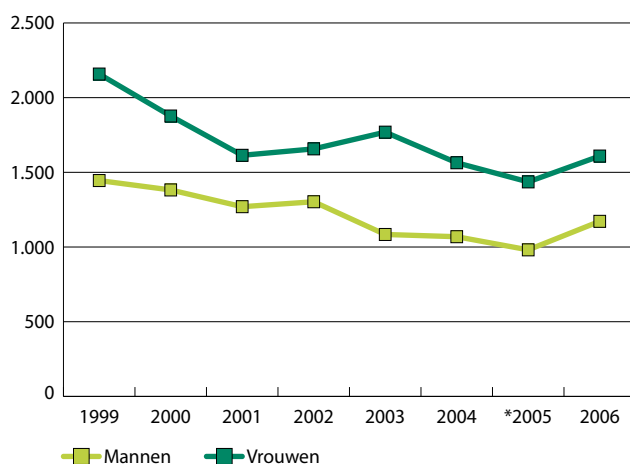
In 2006 is 60,9% van de betrokkenen een half jaar na het verlaten van het werkervaringsproject uit de werkloosheid gestroomd. Zes maanden na het beëindigen van hun traject is de helft van de deelnemers effectief aan de slag als loontrekkende. De uitstroom uit de werkloosheid naar werk ligt voor de meeste kansengroepen wel iets lager.

Herplaatsingsfonds

Via het **Herplaatsingsfonds** financiert de Vlaamse overheid de outplacementbegeleiding van ontslagen werknemers, tewerkgesteld in bedrijven in het Vlaamse Gewest, die zelf niet (meer) over de noodzakelijke financiële engagementen beschikken om een ontslagbegeleiding te bekostigen. Dit gebeurt met name bij een faillissement, een gerechtelijk akkoord en voor ondernemingen in moeilijkheden. Ondanks de stijging in het aantal aanvragen voor outplacementbegeleiding in 2006, ligt het aantal goedgekeurde premies voor begeleide werknemers met 2.124 beduidend lager dan in 2004-2005. Toen waren er nog respectievelijk 3.086 en 2.310 goedkeuringen. Dit sluit aan bij de vaststelling dat er enerzijds minder grote faillissementen zijn en dat er anderzijds ook voor kleine faillissementen meer beroep op het Herplaatsingsfonds wordt gedaan. Over een langere periode bekeken nam het aantal dossiers wel aanzienlijk toe in vergelijking met 2002, toen er slechts 578 werden goedgekeurd. Het aantal opgestarte dossiers ligt steeds lager dan het aantal goedgekeurde omdat

4.32 WEP-plus

Evolutie van het aantal begunstigden in werkervaringsplaatsen in het kader van WEP-plus van 1999 tot 2006, op 31 december, naar geslacht.

*Tijdreeksbreuk.

Bron: VSAWSE.

niet elke ex-werknemer deelneemt aan de begeleiding. Op basis van de afgesloten dossiers in (februari) 2007 blijkt dat ruim 77% van de begeleide mensen werk heeft gevonden. De meerderheid daarvan heeft een vaste baan gevonden of werkt als zelfstandige. Vrouwen (72%) en ouderen (56%) stromen relatief minder door naar werk.

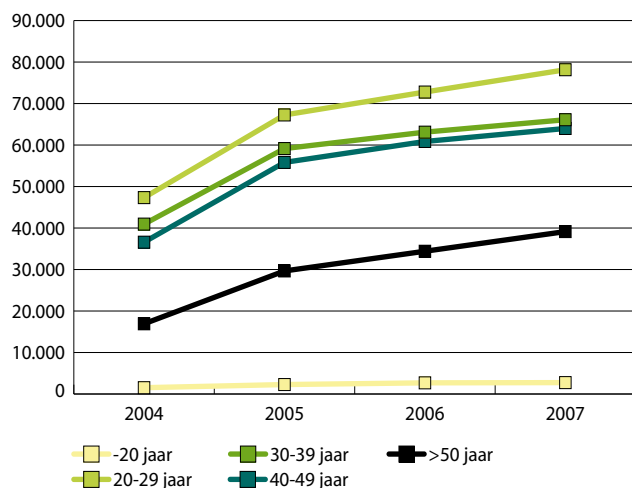
Opleidingscheques werknemers

Om de werknemers ertoe aan te zetten een leven lang te leren, draagt de overheid financieel haar steentje bij. Sinds september 2003 kunnen, naast bedrijven, nu ook werknemers **opleidingscheques** aanvragen om een opleiding, een loopbaanadvies of een competentietesting te betalen. Per kalenderjaar kan men voor maximaal 250 euro cheques aankopen.

Al van bij de start was het systeem een succes, en dat blijft zo. In 2007 vroegen 250.130 werknemers opleidingscheques aan. Naar leeftijd schaffen vooral de 20- tot 39-jarigen (57,7%) gretig opleidingscheques aan om hun loopbaan te ondersteunen. Opvallend is ook dat dit systeem meer benut wordt door vrouwen (60,7%) dan door mannen. Ook hogeschoolden (49,8%) maken relatief meer gebruik van opleidingscheques dan laaggeschoolden (14,9%) en middengeschoolden (35,3%). ■

4.33 Opleidingscheques werknemers

Evolutie van het aantal aanvragen naar opleidingscheques voor werknemers van 2004 tot 2007, naar leeftijd.

Bron: VDAB.

De sociale economie bestaat uit een reeks van bedrijven en initiatieven die bepaalde maatschappelijke meerwaarden willen realiseren en daarbij oog hebben voor een aantal basisprincipes zoals de voorrang van arbeid op kapitaal, democratische besluitvorming, maatschappelijke inbedding, transparantie, kwaliteit en duurzaamheid. Tegelijkertijd zijn de bedrijven uit de sociale economie zoals elk bedrijf verplicht economisch rendabel te zijn om hun continuïteit te verzekeren.

Binnen de sociale economie heeft de Vlaamse overheid het afgelopen decennium heel wat inspanningen geleverd om duurzame banen te creëren voor mensen die op de arbeidsmarkt moeilijk aan de slag kunnen. Maar de sociale economie is meer dan louter een instrument voor tewerkstelling van kansengroepen. Vanuit de sociale economie wordt geprobeerd om ook in andere sectoren het begrip ‘**meerwaardeneconomie**’ ingang te doen vinden: ondernemingen worden aangezet om de juiste balans te zoeken tussen economische, sociale en ecologische waarden.

In wat volgt, wordt eerst gekeken voor welke groepen de sociale economie zinvol kan zijn. Daarna wordt ingegaan op het bereik van de verschillende initiatieven en werkvormen. Ten slotte komt het concept ‘maatschappelijk verantwoord ondernemen’ aan bod.

Kansengroepen op de arbeidsmarkt

Ondanks de relatief hoge economische groei en de opvallende daling van de werkloosheid tijdens de periode 2006-2007, blijft een aantal specifieke groepen nog steeds ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt. Het gaat daarbij voornamelijk om vrouwen, ouderen, laaggeschoolden, allochtonen en personen met een handicap.

Vrouwen

De voorbije jaren verbeterde de vrouwelijke arbeidsdeelname geleidelijk, waardoor de Europese doelstelling om tegen 2010 een vrouwelijke werkzaamheidsgraad van 60% te halen, zeker haalbaar is. Doordat de mannelijke arbeidsdeelname in dezelfde periode min of meer stabiel bleef, verkleinde de kloof tussen de arbeidsdeelname van mannen en **vrouwen** tussen 1999 en 2006 van 18 tot 13 procentpunten.

In Vlaanderen ligt de arbeidsdeelname van vrouwen duidelijk hoger dan in de andere gewesten en net iets boven het Europese gemiddelde.

De ILO-werkloosheidsgraad ligt bij vrouwen iets hoger dan bij mannen. Dat is ook het geval in de

4.34 Werkzaamheid en werkloosheid van kansengroepen

Werkzaamheids- en ILO-werkloosheidsgraad van vrouwen, 50-64-jarigen, burgers met een nationaliteit van buiten de EU25 en personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs in de gewesten, België, de buurlanden, de EU15 en de EU27 in 2006.

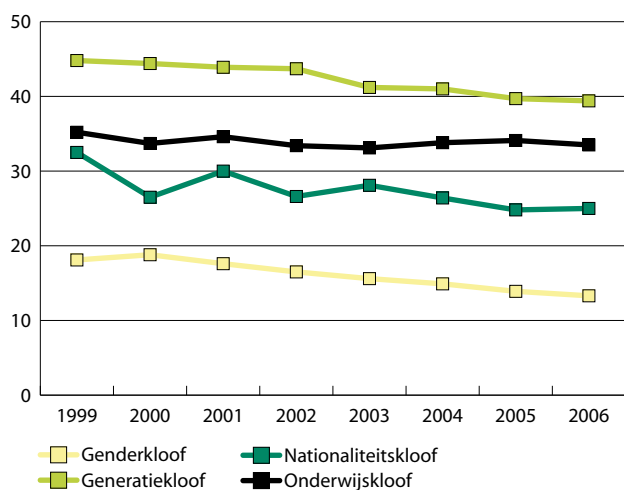
	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest	België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	EU15	EU27
Werkzaamheidsgraad (15- tot 64-jarigen)									
Algemeen	65,0	56,1	53,4	61,0	67,5	63,0	74,3	66,0	64,4
Vrouwen	58,3	48,6	46,6	54,0	62,2	57,7	67,7	58,6	57,2
Ouderen	46,3	44,3	46,8	45,7	58,7	52,8	58,8	55,9	54,4
Niet-EU-burgers	40,6	27,2	32,3	34,3	48,1	43,6	47,3	57,1	57,3
Laaggeschoolden*	52,2	46,0	41,4	49,0	54,1	57,4	60,6	58,2	56,5
ILO-werkloosheidsgraad (15- tot 64-jarigen)									
Algemeen	5,0	11,8	17,7	8,3	10,3	9,1	3,9	7,8	8,3
Vrouwen	5,8	13,5	18,2	9,4	10,2	9,9	4,4	8,7	9,1
Ouderen	4,8	6,0	9,2	5,6	11,4	6,0	3,7	6,1	6,3
Niet-EU-burgers	25,2	41,9	36,2	32,9	23,0	24,1	12,8	15,1	15,0
Laaggeschoolden*	7,5	16,0	26,7	12,3	19,8	11,3	4,8	9,5	10,1

* Bij de laaggeschoolden gaat het om de 25- tot 64-jarigen.

Bron: Eurostat-LFS, Algemene Directie Statistiek-EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

4.35 Werkzaamheidskloven

Evolutie van het verschil in procentpunten in de werkzaamheidsgraad tussen mannen en vrouwen, tussen 25-49-jarigen en 50-64-jarigen, tussen Belgen en niet-EU-burgers (tot 2004 EU15, vanaf 2005 EU25) en tussen hooggeschoolden (personen met een diploma hoger of universitair onderwijs) en laaggeschoolden (personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs), van 1999 tot 2006. Het gaat telkens om alle 15- tot 64-jarigen, bij de onderwijskloof gaat het om de 25- tot 64-jarigen.

Bron: Algemene Directie Statistiek-EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

andere gewesten en in de meeste andere Europese landen.

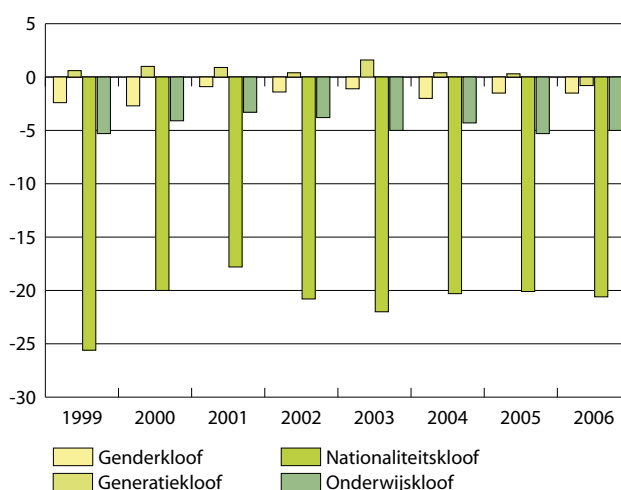
Ouderen

De lage werkzaamheidsgraad bij **ouderen** vormt een van de voornaamste pijnpunten op de arbeidsmarkt. De arbeidsdeelname van de 50- tot 64-jarigen is de voorbije jaren wel gestegen, waardoor de generatiekloof iets is afgenomen. Toch ligt de werkzaamheidsgraad van Vlaamse ouderen nog een stuk onder die van de buurlanden en onder het Europese gemiddelde.

De totale werkzaamheidsgraad bij de vijftigplussers verbergt bovendien een aantal opmerkelijke verschillen naar geslacht, leeftijd en onderwijsniveau. Zo is bijna zes op tien mannelijke vijftigplussers aan het werk, tegenover goed een derde van de vrouwen in deze leeftijdsgroep. Tussen 50 en 54 jaar is meer dan zeven op tien aan de slag, maar bij de groep tussen 60 en 64 jaar zakt dit tot amper 14%. Bij de laaggeschoolde vijftigplussers werkt slechts een derde, tegenover bijna tweederden bij de hooggeschoolden. De ouderen die niet werken, zitten voornamelijk in

4.36 Werkloosheidskloven

Evolutie van het verschil in procentpunten in de ILO-werkloosheidsgraad tussen mannen en vrouwen, tussen 25-49-jarigen en 50-64-jarigen, tussen Belgen en niet-EU-burgers (tot 2004 EU15, vanaf 2005 EU25) en tussen hooggeschoolden (personen met een diploma hoger of universitair onderwijs) en laaggeschoolden (personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs), van 1999 tot 2006. Het gaat telkens om alle 15- tot 64-jarigen, bij de onderwijskloof gaat het om de 25- tot 64-jarigen.

Bron: Algemene Directie Statistiek-EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE).

de inactiviteit en dus minder in de werkloosheid, al is de werkloosheidsgraad bij de 50- tot 64-jarigen de voorbije jaren iets gestegen en geleidelijk opgeschoven naar het niveau van de werkloosheidsgraad van de totale bevolking op beroepsactieve leeftijd.

Laaggeschoolden

Slechts iets meer dan de helft van de **laaggeschoolden** op beroepsactieve leeftijd is aan het werk. De

4.37 Vacatures

Evolutie van het aantal en het aandeel van ontvangen vacatures in het Normaal Economisch Circuit zonder interimopdrachten, van 1999 tot 2007, naar studieniveau.

	1999	2001	2003	2005	2007
Totaal (aantal)	130.244	124.697	122.447	176.331	281.661
Aandeel (in %)					
Laaggeschoold of geen diploma vereist	49,5	50,8	47,9	47,8	45,3
Middengeskoold	22,0	21,6	29,1	25,2	22,0
Hooggeschoold	28,4	27,6	23,0	27,1	32,7

Bron: VDAB.

kloof in arbeidsdeelname tussen laag- en hooggeschoolden bedraagt nog steeds 34 procentpunten en is de enige hier besproken kloof die de voorbije jaren nauwelijks is verkleind. Naast de ondervetegenwoordiging inzake werkzaamheid, lopen de laaggeschoolden ook een duidelijk hoger risico op werkloosheid. In vergelijking met de andere gewesten en de meeste Europese landen ligt de werkloosheidsgraad bij de Vlaamse laaggeschoolden eerder laag.

Bovendien vermindert de vraag naar laaggeschoolden op de arbeidsmarkt. Het aantal vacatures bij de VDAB is de laatste jaren weliswaar spectaculair gestegen, maar het relatieve aandeel daarin van vacatures zonder of met lage diplomavereisten daalt. Het is wel zo dat ook het aandeel laaggeschoolden in de totale beroepsbevolking sterk afneemt. In 1999 vertegenwoordigden de laaggeschoolden nog 42% van de werkende bevolking boven 25 jaar, in 2006 is dit met 10 procentpunten gezakt.

Allochtonen

Werk vinden is voor **allochtonen** nog steeds een pak moeilijker dan gemiddeld. Zeker mensen van buiten de Europese Unie geraken moeilijk aan een job: de arbeidsdeelname bij personen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie ligt in 2006 25 procentpunten lager dan bij mensen met de Belgische nationaliteit. Vooral de arbeidsdeelname van de niet-Europese vrouwen ligt met amper 28% erg laag. De nationaliteitskloof is weliswaar de afgelopen jaren kleiner geworden, maar in internationaal opzicht presteert Vlaanderen – en bij uitbreiding geheel België – nog steeds zwak: zowel in de buurlanden als in de rest van Europa ligt de arbeidsdeelname van niet-EU-burgers veel hoger. De precaire positie van allochtonen komt ook tot uiting in de werkloosheidscijfers. De werkloosheidsgraad bij personen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie ligt maar liefst vijf keer hoger dan bij Vlamingen met de Belgische nationaliteit. Sinds 2000 is de nationaliteitskloof op het gebied van werkloosheid nauwelijks verkleind.

Personen met een handicap

In het tweede kwartaal van 2007 lag de werkzaamheidsgraad van personen die in hun dagelijkse bezigheden hinder ondervinden door een **handicap**, een langdurige aandoening of een langdurige ziekte, op 42%. De algemene werkzaamheidsgraad

lag in dezelfde periode op 66%. Bij de groep die in ernstige mate hinder ondervindt, ligt de arbeidsdeelname zeer laag, namelijk op 25%. Vergelijkingen met vorige cijfers zijn moeilijk omdat in vroegere enquêtes de arbeidsdeelname en/of de handicap op een andere manier werden bevraagd.

Ook de cijfers over het aantal arbeidsgehandicapten ingeschreven bij de VDAB wijzen in dezelfde richting. Na vijf jaar continue stijging is sinds medio 2006 een lichte daling merkbaar van het absolute aantal werkzoekende arbeidsgehandicapten (inclusief personen in opleiding). Tegelijk blijft het relatieve aandeel arbeidsgehandicapten in het totale aantal werkzoekenden stijgen. Midden 2007 lag dat aandeel op 17%, drie procentpunten hoger dan in 2006. Dat wijst er op dat de arbeidsgehandicapten relatief gezien minder voordeel halen uit de afname van het aantal werkzoekenden in de periode 2006-2007.

Werkvormen sociale economie

Doelgroepen

De sociale economie wordt voornamelijk gedragen door de sociale werkplaatsen, de beschutte werkplaatsen en de invoegbedrijven.

De **sociale werkplaatsen** verschaffen werkgelegenheid aan zeer moeilijk inzetbare werkzoekenden in een beschermde arbeidsomgeving. In de praktijk gaat het om mensen met een laag opleidingsniveau, die minstens vijf jaar inactief zijn en fysieke, psychische of sociale beperkingen of moeilijkheden hebben.

In de **beschutte werkplaatsen** kunnen werkzoekende arbeidsgehandicapten terecht die ingeschreven zijn bij het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap en die door hun handicap voorlopig of definitief niet aan de slag kunnen op de gewone arbeidsmarkt.

Ook via **invoegbedrijven** beoogt men de creatie van duurzame werkgelegenheid voor kansengroepen, maar in tegenstelling tot de eerder genoemde werkvormen gebeurt dit binnen de reguliere economie. Aan ondernemingen die de principes van de 'meerwaardeneconomie' onderschrijven, worden tijdelijke en degressieve subsidies toegekend voor de tewerkstelling van invoegwerknemers. Het gaat hierbij zowel om laag- en middengeschoolde langdurig werklozen, werkzoekende arbeidsgehandicapten, leefloontrekkers en deeltijds werkzoekende leerlingen. Oorspronkelijk bestonden zowel invoegbedrijven als invoegafdelingen (afdelingen binnen reguliere bedrijven). In de loop van 2005 werd het

concept van de invoegafdelingen afgeschaft. De oude regeling bleef wel van kracht voor de al erkende invoegafdelingen.

De potentiële doelgroep van de invoegbedrijven is met ongeveer 81.000 personen het omvangrijkst (midden 2007). Dat cijfer dient nog te worden aangevuld met leefloongerechtigden en deeltijds werkzoevende leerlingen. Bij de sociale en beschutte werkplaatsen gaat het respectievelijk om minstens 5.800 en ongeveer 4.000 personen.

De **buurt- en nabijheidsdiensten** nemen een ietwat aparte plaats in binnen de sociale economie. Deze diensten koppelen duurzame tewerkstelling aan het verhogen van de leefbaarheid en leefkwaliteit van een buurt of wijk. Zij proberen in te spelen op reële behoeften die niet worden ingevuld door de markt of door de reguliere dienst- en hulpverlening. Het gaat hierbij onder meer om huishoudelijke hulp, kinderopvang en groenonderhoud. Deze diensten vormen een onderdeel van het nieuwe, brede domein van de **lokale diensteneconomie**. De lokale diensteneconomie mikt op de tewerkstelling van laaggeschoolde langdurig werklozen, leefloongerechtigden en rechtshabenden op financiële maatschappelijke hulp.

Bereik sociale economie

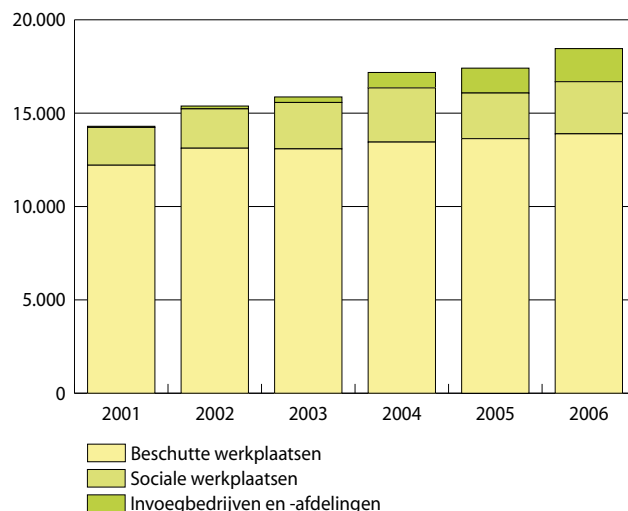
Het totale bereik van de verschillende maatregelen van de sociale economie (zonder de lokale diensteneconomie) werd eind 2006 geraamd op bijna 18.500 doelgroepwerknemers. Dat is 6% meer dan het jaar voordien en tegenover 2001 zelfs een stijging met 29%.

Driekwart werkt in één van de 68 erkende beschutte werkplaatsen, waar het aantal werknemers de laatste jaren gestaag stijgt. Daarnaast winnen de sociale werkplaatsen na een terugval tussen 2004 en 2005 sinds vorig jaar weer wat aan belang, voornamelijk als gevolg van een nieuwe telmethode. De 101 erkende sociale werkplaatsen stellen in 2006 goed 15% van de doelgroepwerknemers te werk. De sterkste relatieve groei was te vinden bij de 154 erkende invoegbedrijven en -afdelingen, vooral dan bij de dienstenchequebedrijven. Het totale aandeel van de invoegbedrijven en -afdelingen binnen de sociale economie blijft echter vrij beperkt.

In de hierboven besproken cijfers werd geen rekening gehouden met de tewerkstelling in de verschillende initiatieven van de lokale diensteneconomie. In 2006 zijn in de buurt- en nabijheidsdiensten alles

4.38 Bereik sociale economie

Raming van het totale aantal bereikte doelgroepwerknemers (in personen) in het kader van de sociale economie in strikte zin op 31 december, van 2001 tot 2006.

Bron: VDAB, VSAWSE, VFSIPH (bewerking Departement WSE).

samen 590 VTE doelgroepwerknemers aan de slag, een stijging met 14% tegenover 2005.

Kansengroepen in de sociale economie

Wanneer men kijkt naar de aanwezigheid van de verschillende kansengroepen blijkt vooreerst dat vrouwen duidelijk in de meerderheid zijn in de invoegbedrijven, maar in de minderheid in de sociale en beschutte werkplaatsen. Dat houdt verband met het feit dat een aanzienlijk aantal invoegbedrijven met dienstencheques werkt. Deze cheques worden voornamelijk gebruikt voor de vergoeding van activiteiten in sectoren waar traditioneel vooral vrouwen tewerkgesteld zijn.

De 50-plussers zijn in vergelijking met hun aandeel in de werkzoekenden in alle werkvormen ondervertegenwoordigd. De instroomcijfers laten op dit vlak ook weinig beterschap uitschijnen.

Allochtonen zijn in de invoegbedrijven behoorlijk vertegenwoordigd en in de sociale werkplaatsen iets minder. Cijfers over het aantal allochtonen in de beschutte werkplaatsen zijn niet beschikbaar.

De arbeidsgehandicapten ten slotte zijn in de sociale werkplaatsen in vergelijking met hun aandeel onder de werkzoekenden vrij sterk aanwezig, maar ondervertegenwoordigd in de invoegbedrijven. In de beschutte werkplaatsen waar een handicap een noodzakelijk toelatingscriterium is, wordt uiteraard een percentage van 100% gehaald.

4.39 Kansengroepen in de sociale economie

Procentueel aandeel van vrouwen, 50-plussers, allochtonen en arbeidsgehandicapten in het bereik op 31 december en de instroom tijdens het gehele jaar van doelgroepwerknemers binnen de verschillende werkvormen van de sociale economie, in %, in 2006.

	Totaal aantal	% vrouwen	% 50-plussers	% allochtonen*	% arbeids- gehandicapten**
Sociale werkplaatsen					
Bereik	2.793	42,5	13,4	14,8	23,8
Instroom	826	35,8	11,6	18,2	22,4
Invoegbedrijven					
Bereik	1.772	62,9	9,9	23,6	10,3
Instroom	927	71,8	10,0	23,6	12,2
Beschutte werkplaatsen					
Bereik	13.893	39,3	16,8	nb	100,0
Instroom	1.110	36,0	4,1	nb	100,0
% bij de werkzoekenden (NWWZ)		53,5	21,1	16,6	12,9

* Allochtonen zijn hier personen door de VDAB aangeduid als 'etnisch niet-EU'ers' gebaseerd op nationaliteit, vrijwillige registratie en naamherkenning.

** Arbeidsgehandicapten zijn hier personen die ingeschreven zijn in het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap en/of een schoolloopbaan hadden in het buitengewoon onderwijs en/of beperkt of zeer beperkt geschikt zijn bevonden.

Bron: VSAWSE, VDAB (bewerking Departement WSE).

Activering en uitstroom

De sociale economie speelt ook een rol in het **activeringsbeleid** van de overheid, dat is gericht op de beroepsopleiding, vorming en tewerkstelling van langdurig werklozen. Het grootste deel van de activeringen gebeurt door opleidings- en vormingsacties van de VDAB. De sociale economie in strikte zin is in 2006 goed voor meer dan 2.500 nieuwe tewerkstellingen van langdurig werklozen.

Ondanks de toename tegenover 2005 ligt het totale activeringspercentage van langdurig werklozen met 19% wel nog steeds een stuk onder de Europese doelstelling van 25%.

Wat **uitstroom** betreft, is het gezien de doelstellingen van het invoegprogramma niet verwonderlijk dat bijna zes op tien van de doelgroepwerknemers een half jaar na het aflopen van de subsidie nog steeds aan het werk is. Toch blijkt ook een behoorlijk deel van de voormalige invoegwerknemers na zes maanden werkzoekend of inactief. Bij de sociale werkplaatsen ligt het aandeel werkenden zes maanden na het einde van het arbeidscontract lager dan vier

op tien. Gegevens voor de arbeidssituatie van de uitstromers uit de beschutte werkplaatsen zijn nog niet beschikbaar.

4.40 Activering

Raming activering van langdurige werklozen, in 2005 en 2006.

	2005	2006
Aantal langdurig werklozen dat in de loop van het jaar geactiveerd werd door een opleiding of werk waarvan:	33.131	33.572
• VDAB (opleiding en vorming)	25.893	25.279
• sociale economie in strikte zin	1.577	2.566
– beschutte werkplaatsen	926	1.121
– sociale werkplaatsen	306	514
– invoegbedrijven en -afdelingen	345	931
• opleiding van personen met een handicap (CBO)	356	–
• Vlaamse Inschakelingspremie en CAO26	401	326
• WEP-plus	1.973	2.360
• directe jobcreatie door DAC en GESCO	2.931	3.041
Totaal aantal personen dat in de loop van het jaar langdurig werkloos was (> 1 jaar)	182.134	173.806
Totaal activeringspercentage	18,2%	19,3%

Bron: VDAB, VSAWSE (bewerking Departement WSE).

4.41 Uitstroom

Uitstroom uit de sociale werkplaatsen en invoegbedrijven in 2006 en de arbeidssituatie van de uitstromers zes maanden na het einde van het arbeidscontract of de subsidie.

	Totaal uitstroom	Naar werk		Werkzoekend		Andere	
		N	%	N	%	N	%
Invoegbedrijven	488	281	57,6	136	27,9	71	14,5
Sociale werkplaatsen	476	180	37,8	202	42,4	94	19,7

Bron: VSAWSE, VDAB (bewerking Departement WSE).

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

De sociale economie is niet louter een tewerkstellingsinstrument voor kwetsbare groepen. Tegelijk probeert men het begrip ‘**maatschappelijk verantwoord ondernemen**’ (MVO) ingang te doen vinden in andere sectoren. Ondernemingen worden ertoe aangezet vrijwillig en op systematische wijze rekening te houden in hun bedrijfsvoering met economische, milieu- en sociale overwegingen. Bedoeling is ook dat dit zoveel mogelijk gebeurt in overleg met alle bij de onderneming betrokken ‘stakeholders’. Het gaat daarbij niet alleen om de klassieke groepen zoals aandeelhouders, werknemers, toeleveranciers, klanten en consumenten, maar ook om actoren zoals ngo’s en de lokale gemeenschap.

Positief is dat bijna zeven op tien van de Vlaamse grote bedrijven aangeeft MVO te zien als een middel om de concurrentie een stap voor te blijven. Toch zijn die MVO-activiteiten nog in grote mate gericht op de interne werking van het bedrijf.

4.42 Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Aandeel bedrijven met minimum 250 werknemers dat aangeeft projecten te ondernemen op een aantal domeinen en dat aangeeft een duidelijke communicatiestrategie te hebben tegenover een aantal betrokken actoren, in 2005.

	Vlaams Gewest	België
Bedrijf onderneemt projecten die het wettelijke kader overschrijden op vlak van:		
• kwaliteitsprocessen	86	80
• beslissingsprocessen (betrekken van personeel, vakbonden...)	70	68
• human resources (werkomstandigheden, veiligheid, gelijke kansen...)	67	66
• milieu	59	59
• sociaal - hulp aan de lokale gemeenschappen	58	55
• gezondheidshulp (sensibilisering, giften...)	46	48
• sociaal - internationale hulp	45	45
• mecenaatsacties op cultureel en artistiek vlak	36	38
• mensenrechten	22	23
Bedrijf heeft duidelijke en transparante communicatiestrategie met:		
• personeel en vertegenwoordigers	96	98
• klanten	88	88
• lokale autoriteiten	68	67
• aandeelhouders	67	73
• regionale autoriteiten	66	66
• media	66	68
• leveranciers	63	60
• buurtbewoners	46	41
• ngo's/vzw's	34	28
• buurtverenigingen	32	27

Bron: MVO-barometer - Business & Society Belgium.

De grote meerderheid van de bedrijven stelt dat ze inzake kwaliteitsverbetering, betrokkenheid van het personeel bij de besluitvorming en human resources, projecten opzetten die verder gaan dan wat wettelijk is voorgeschreven. Maar eens men buiten het directe kader van het bedrijf kijkt – sensibilisering, internationale hulp, cultureel mecenaat, bescherming van mensenrechten – duiken de cijfers onder 50%. Hetzelfde beeld komt terug als gevraagd wordt naar de communicatiestrategie van de bedrijven. Die richt zich voornamelijk op de dichtst betrokken stakeholders - de werknemers en de klanten - gevolgd door de aandeelhouders, de autoriteiten, de media en de leveranciers. Daartegenover staat dat minder dan de helft van de bedrijven over een uitgewerkt communicatiebeleid beschikt in haar relatie met de omwonende bevolking, ngo's en buurtverenigingen. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- Departement Werk en Sociale Economie (WSE), www.werk.be,
luik cijfers en onderzoek.
- MVO-barometer, Business & Society Magazine, Brussel,
april 2005.
- RVA, Jaarverslag 2006, Brussel, 2007.
- RVA, Statistisch Jaarboek 2006, Brussel, 2007.
- SERV – STV Innovatie & Arbeid, Informatiedossier Vlaamse
Werkbaarheidsmonitor loontrekkenden 2007, Brussel,
juni 2007.
- SERV – STV Innovatie & Arbeid, Informatiedossier Vlaamse
Werkbaarheidsmonitor zelfstandige ondernemers 2007,
Brussel, november 2007.
- Steunpunt Werk en Sociale Economie, De jobs zitten opnieuw
in de lift. Een analyse van het aantal jobs in België en het
Vlaams Gewest in de periode 1999-2006, WSE Report 2007.
- Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming, Acht is meer
dan duizend – eindrapportering, Leuven, 2006.
- Van Brempt, K., Beleidsnota Sociale Economie 2004-2009, 2004.
- Van Brempt, K., Beleidsbrief Sociale Economie 2006-2007, 2006.
- Van Brempt, K., Beleidsbrief Sociale Economie 2007-2008, 2007.
- Vandenbroucke, F., Beleidsnota Werk 2004-2009, 2004.
- Vandenbroucke, F., Beleidsbrief Werk 2007-2008, 2007.
- VDAB, Analyse vacatures en knelpuntberoepen 2006,
Brussel, 2007.
- VDAB, Jaarverslag 2006, Brussel, 2007.
- Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie
(VSAWSE), Jaarverslag 2006, 2007.

Websites

- Enquête naar de arbeidskrachten (EAK), FOD Economie,
Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie:
<http://statbel.fgov.be/lfs>
- Labour Force Survey (LFS),
Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Portaalsite Sociale Economie in Vlaanderen en Nederlandstalig
Brussel: www.socialeconomie.be
- Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA):
www.rva.fgov.be (rubriek statistieken/studies)
- Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV):
www.serv.be
- Steunpunt Werk en Sociale Economie (Steunpunt WSE):
www.steunpuntwse.be
- Vlaams Ministerie voor Werk en Sociale Economie,
Departement Werk en Sociale Economie (WSE):
www.werk.be
- Vlaams Overlegcomité Sociale Economie (VOSEC):
<http://www.vosec.be>
- Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie
(VSAWSE):
www2.vlaanderen.be/ned/sites/werk/wse03.htm
- Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
(VDAB): www.vdab.be/trends
arvastat.vdab.be/nwwz/index.htm

DEFINITIES

Allochtone niet-werkende werkzoekenden en

werkzoekenden van etnische niet-EU origine:

voor 2007 was de indeling naar etniciteit gebaseerd op nationaliteit, de vrijwillige registratie in het AMI-systeem en een door de VDAB-studiedienst ontwikkeld naamherkenningsprogramma. Er wordt een indeling gemaakt in etnisch EU en etnisch niet-EU. Vanaf 2007 is de indeling naar etniciteit gebaseerd op de huidige en de vorige nationaliteit.

Arbeidsgehandicapte niet-werkende werkzoekenden:

De doelgroep van arbeidsgehandicapten bestaat uit drie categorieën van werkzoekenden:

- werkzoekenden erkend door het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap;
- werkzoekenden uit het buitengewoon onderwijs;
- werkzoekenden met beperkte of zeer beperkte geschiktheid.

Arbeidsplaatsen: de jobs voor zowel de loontrekkenden als de niet-loontrekkenden.

Avondwerk: loontrekkenden die 50% of meer van de werkdagen tijdens de referentiemaand van de enquête tussen 19 uur en 23 uur gewerkt hebben.

Beroepsbevolking: personen op arbeidsleeftijd die actief zijn op de arbeidsmarkt, hetzij als werkzoekende, hetzij als werkende.

Bevolking op arbeidsleeftijd: iedereen in de leeftijdscategorie van 15 tot en met 64 jaar.

Deeltijdarbeid bij de werkenden: aandeel deeltijds werkenden binnen de totale groep werkenden. Er bestaan verschillende modaliteiten van deeltijds werk: minder dagen per week werken, minder uren per dag werken, een halve dag minder per week werken...

Hooggeschoolden: personen met een diploma hoger onderwijs (van het korte of het lange type) of met een diploma universitair onderwijs.

(ILO-)niet-beroepsactieven: personen die niet tot de werkenden, noch tot de werkzoekenden behoren.

(ILO-)werkenden: personen die in de referentieweek van bevraging minstens één uur arbeid hebben verricht.

ILO-werkloosheidsgraad: aandeel werklozen in de beroepsbevolking.

(ILO-)werklozen: personen zonder betrekking die werk zoeken, daarvoor concrete stappen hebben gezet gedurende de laatste vier weken en bovendien binnen de twee weken kunnen beginnen werken, en de personen zonder betrekking die een job hebben die binnen de drie maanden begint. De ILO-definitie van werklozen wijkt af van de definitie van niet-werkende werkzoekenden bij de VDAB.

Laaggeschoolden: personen zonder diploma of met hoogstens een diploma lager (secundair) onderwijs.

Loontrekkenden: personen die betaalde arbeid verrichten in dienstverband.

Middengeschoolden: personen met hoogstens een diploma hoger secundair onderwijs of met een diploma post-secundair niet-hoger onderwijs.

Nachtarbeid: loontrekkenden die 50% of meer van de werkdagen tijdens de referentiemaand van de enquête tussen 23 uur en 05 uur gewerkt hebben.

Niet-werkende werkzoekenden: werkzoekenden met werkloosheidsuitkeringsaanvraag (WZUA) + schoolverlaters + niet werkende vrij ingeschreven werkzoekenden + andere.

Normaal Economisch Circuit: de werkaanbiedingen worden naargelang de aard van de arbeidsovereenkomst of subsidie-regeling ingedeeld in 'circuits'. Een van deze circuits is het 'normaal economisch circuit', naast onder meer de tewerkstellingsmaatregelen. Het normaal economisch circuit (zonder interim) bestaat uit de vaste en tijdelijke (zonder interim) circuits.
Het vaste circuit omvat: het gewoon circuit (jobs met een contract voor onbepaalde of lange duur, inclusief zelfstandige jobs), werken en leren (startbaan, invoegbedrijven, middenstandopleiding, ondernemingsopleiding), vervanging brugpensioen.
Het tijdelijke circuit omvat: tijdelijk werk (arbeidsovereenkomst voor korte duur), interimwerk, studentenjobs en horeca.

Ploegarbeid: loontrekkenden die tijdens de referentiemaand van de enquête in een stelsel van twee, drie, vier of meer ploegen gewerkt hebben.

Tijdelijk werkenden bij de loontrekkenden: aandeel tijdelijk werkende loontrekkenden binnen de volledige groep van loontrekkenden. Tijdelijke arbeid omvat contracten van beperkte duur, voor een bepaalde taak of seizoen, voor stage of uitzendarbeid.

Vacatures naar studieniveau: de VDAB registreert het gevraagde studieniveau van ontvangen vacatures. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vacatures zonder diplomavereisten of met lage diplomavereisten (middenstandopleiding of diploma tweede graad secundair onderwijs), vacatures met middelhoge diplomavereisten (diploma derde of vierde graad secundair onderwijs) en vacatures met hoge diplomavereisten (diploma hoger onderwijs korte en lange type of universitair diploma).

VDAB- werkloosheidsgraad: niet-werkende werkzoekenden ingeschreven bij de VDAB/beroepsbevolking.

Vervullingstijd: de mediaan van de looptijd van de ingevulde jobs in het normaal economisch circuit zonder interim, voor de werkaanbiedingen die door de VDAB worden beheerd via hun computersysteem AMI.

Werkzaamheidsgraad: aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

Zaterdagwerk: loontrekkenden die twee of meer zaterdagen tijdens de referentiemaand van de enquête hebben gewerkt.

Zelfstandigen: personen die zelfstandig zijn in hoofdberoep of als helper, aangesloten bij de sociale verzekeringsfondsen voor zelfstandigen.

Zondagwerk: loontrekkenden die twee of meer zondagen tijdens de referentiemaand van de enquête hebben gewerkt.

Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven

DE SCHOLINGSGRAAD VAN DE BEVOLKING blijft toenemen. Bij de jongste leeftijdsgroep (25-34 jaar) heeft meer dan veertig procent een diploma hoger onderwijs gehaald. We behoren daarmee tot de Europese top. De Europese norm die bepaalt dat 85% van de jongeren tegen 2010 over een diploma hoger secundair onderwijs moeten beschikken, heeft Vlaanderen nu reeds bereikt.

Vlaanderen haalt vandaag de Europese norm van maximaal 10% jongeren die zonder diploma hoger secundair uitstromen en geen onderwijs volgen en behoort daarmee tot de Europese koplopers. Het aantal diploma's hoger onderwijs in wiskunde, natuurwetenschappen en technologie (MST) is eveneens een Europees aandachtspunt. In Vlaanderen behoort 20% van de hogere diploma's tot deze richtingen. Toch is dit minder

dan het Europese gemiddelde van 23%. Het verschil tussen mannen en vrouwen is hier nog lang niet weggewerkt. Slechts 28% van de MST-diploma's wordt behaald door vrouwen.

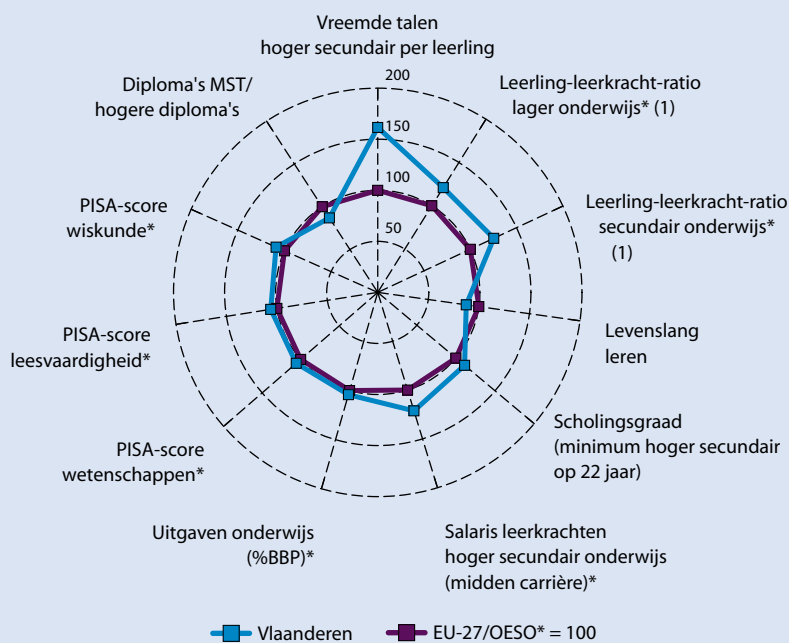
Vanaf 1 september 2008 worden de werkmiddelen voor het basis- en secundair onderwijs gebaseerd op de leerlingenkenmerken van het sociaal milieu die sterk samenhangen met de schoolloopbaan. Hierdoor zal de financiering van scholen niet meer afhankelijk zijn van het net (gemeenschapsonderwijs, vrij onderwijs,...) maar wel van de kenmerken van de leerlingen en van de school.

De Vlaamse overheid hecht zeer veel belang aan gelijke onderwijskansen. De sociale kloof die ook vandaag nog door het onderwijssysteem loopt moet zo snel mogelijk worden verkleind. Het internationale PISA-onderzoek

bevestigt dat het Vlaamse (secundair) onderwijs tot de absolute wereldtop behoort. Er is echter een schaduwzijde: er blijkt dat de prestaties tussen Nederlandstalige en anderstalige leerlingen, en de verschillen tussen autochtonen en allochtonen beduidend groter zijn dan in andere Europese landen.

Eveneens wordt vastgesteld dat schoolse vertraging (vooral veroorzaakt door zittenblijven) sterk uiteenloopt: in het zesde jaar van het secundair

Internationale vergelijking van enkele onderwijsindicatoren

(1) 100-verhouding + 100

onderwijs heeft een derde van de Belgische leerlingen vertraging opgelopen, tegen nagenoeg driekwart bij de niet-Belgen.

De beleidskracht van de scholen versterken is een van de speerpunten van het beleid. Dit uit zich onder meer in het personeelsbeleid dat de scholen kunnen voeren. Het aantal leerlingen per leerkracht ligt zowel in het lager als het secundair onderwijs onder het OESO-gemiddelde. In het hoger onderwijs is het andersom. De salarissen in het Vlaamse basisonderwijs liggen boven bij het OESO-gemiddelde, terwijl de verloning in het lager secundair onderwijs zich op het gemiddelde OESO-niveau bevindt. In het hoger secundair liggen ze duidelijk hoger. Bovendien worden de scholen sinds 2003-2004 ondersteund door een nieuwe personeelscategorie: het beleids- en ondersteunend personeel, goed voor zo'n 3.900 voltijds equivalenten. Voor ICT-coördinatoren worden extra middelen uitgetrokken.

In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest trekt het Nederlandstalige onderwijs 17,5% van de leerlingen aan. In het kleuteronderwijs gaan 22% van de kinderen naar een Nederlandstalige school. In het lager onderwijs is het Vlaamse aandeel 17% en in het secundair 15%.

Levenslang leren is sinds de jaren negentig nadrukkelijk aanwezig in nationale en internationale beleidsagenda's. Op de top van Lissabon is afgesproken dat in 2010 minstens 12,5% van de mensen op actieve leeftijd nog een opleiding volgen. Met acht procent zit Vlaanderen onder het EU-27-gemiddelde en is de doelstelling nog niet in zicht. Frankrijk en Duitsland doen het heel wat minder goed, Nederland en vooral het Verenigd Koninkrijk opmerkelijk beter. De Scandinavische landen blijven echter de absolute koplopers.

In dit deel komen het aantal leerlingen en studenten, het personeel en het onderwijsbudget aan bod. Ook de situatie van het onderwijs in Brussel wordt belicht.

Leerlingen

Het Vlaamse onderwijs telt ruim 1,2 miljoen **leerlingen** en studenten. Meer dan 235.000 kleuters bezoeken 2.225 kleuterscholen. In 2.337 lagere scholen volgen dagelijks bijna 414.000 leerlingen les. In het voltijds secundair onderwijs volgen zo'n 457.500 scholieren les in 1.039 scholen.

In het gewoon secundair onderwijs blijven de leerlingenaantallen in alle onderwijsvormen stijgen. Na de eerste graad volgen ongeveer 4 leerlingen op 10 het algemeen secundair onderwijs. Meisjes zijn hier duidelijk in de meerderheid. Bijna 1 op 3 leerlingen volgt technisch secundair onderwijs, met een duidelijk overwicht aan jongens. Iets meer dan een kwart volgt beroepssecundair onderwijs. In deze groep bevinden zich iets meer jongens dan meisjes. Het kunstsecundair onderwijs trekt net geen 2% van de leerlingen aan. Hier zijn bijna twee keer zoveel meis-

5.1 Schoolbevolking basis- en secundair onderwijs

Aantal leerlingen in het voltijds basis- en secundair onderwijs per onderwijsniveau en geslacht, gewoon en buitengewoon onderwijs, schooljaar 2006-2007.

	Aantal	% jongens	% meisjes
Kleuteronderwijs			
Gewoon	233.344	51,1	48,9
Buitengewoon	1.907	67,3	32,7
Totaal	235.251	51,2	48,8
Lager onderwijs			
Gewoon	387.157	50,1	49,9
Buitengewoon	26.794	62,4	37,6
Totaal	413.951	50,9	49,1
Secundair onderwijs			
Gewoon	439.338	50,6	49,4
Buitengewoon	18.189	62,4	37,6
Totaal	457.527	51,1	48,9

Bron: O&V.

jes als jongens. De verdeling van de leerlingen over de onderwijsvormen blijft in de tijd vrij constant.

5.2 Leerlingen ASO

Evolutie van het aantal leerlingen in het algemeen secundair onderwijs, totaal, naar geslacht en t.o.v. het totaal aantal leerlingen in de 2de en de 3de graad, van het schooljaar 1996-1997 tot 2006-2007.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% jongens	% meisjes	% ASO in totale populatie secundair onderwijs
1996-1997	117.154	45,2	54,8	39,8
1997-1998	115.593	44,9	55,1	39,6
1998-1999	112.626	44,7	55,3	39,3
1999-2000	109.821	44,4	55,6	39,3
2000-2001	108.307	44,0	56,0	39,3
2001-2002	107.243	44,0	56,0	39,1
2002-2003	107.519	44,0	56,0	39,0
2003-2004	109.896	44,3	55,7	39,1
2004-2005	112.951	44,6	55,4	39,3
2005-2006	116.265	44,9	55,1	39,7
2006-2007	118.226	44,8	55,2	39,9

Bron: O&V.

5.3 Leerlingen TSO

Evolutie van het aantal leerlingen in het technisch secundair onderwijs, totaal, naar geslacht en t.o.v. het totaal aantal leerlingen in de 2de en de 3de graad, van het schooljaar 1996-1997 tot 2006-2007.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% jongens	% meisjes	% TSO in totale populatie secundair onderwijs
1996-1997	91.833	57,7	42,3	31,2
1997-1998	91.506	57,7	42,3	31,3
1998-1999	90.301	57,7	42,3	31,5
1999-2000	88.826	57,6	42,4	31,8
2000-2001	88.131	58,1	41,9	32,0
2001-2002	87.890	58,2	41,8	32,1
2002-2003	88.343	57,8	42,2	32,0
2003-2004	89.127	57,7	42,3	31,7
2004-2005	90.452	57,4	42,6	31,5
2005-2006	91.554	57,2	42,8	31,3
2006-2007	92.885	57,0	43,0	31,3

Bron: O&V.

5.4 Leerlingen BSO

Evolutie van het aantal leerlingen in het beroepssecundair onderwijs, totaal, naar geslacht en t.o.v. het totaal aantal leerlingen in de 2de, de 3de en de 4de graad, van het schooljaar 1996-1997 tot 2006-2007.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% jongens	% meisjes	% BSO in totale populatie secundair onderwijs
1996-1997	80.114	50,5	49,5	27,2
1997-1998	79.705	50,2	49,8	27,3
1998-1999	78.408	50,4	49,6	27,4
1999-2000	76.118	50,6	49,4	27,2
2000-2001	74.594	50,7	49,3	27,1
2001-2002	74.253	50,6	49,4	27,1
2002-2003	74.996	50,9	49,1	27,2
2003-2004	76.604	51,5	48,5	27,3
2004-2005	78.138	51,8	48,2	27,2
2005-2006	79.161	51,9	48,1	27,0
2006-2007	79.695	51,6	48,4	26,9

Bron: O&V.

5.5 Leerlingen KSO

Evolutie van het aantal leerlingen in het kunstsecundair onderwijs, totaal, naar geslacht en t.o.v. het totaal aantal leerlingen in de 2de en de 3de graad, van het schooljaar 1996-1997 tot 2006-2007.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% jongens	% meisjes	% KSO in totale populatie secundair onderwijs
1996-1997	5.223	43,0	57,0	1,8
1997-1998	5.117	42,6	57,4	1,8
1998-1999	5.093	42,0	58,0	1,8
1999-2000	4.816	40,9	59,1	1,7
2000-2001	4.663	39,6	60,4	1,7
2001-2002	4.782	38,3	61,7	1,7
2002-2003	5.018	35,8	64,2	1,8
2003-2004	5.446	36,7	63,3	1,9
2004-2005	5.555	36,6	63,4	1,9
2005-2006	5.694	36,1	63,9	1,9
2006-2007	5.753	36,1	63,9	1,9

Bron: O&V.

Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest

In het **Brusselse Hoofdstedelijke Gewest** bieden zowel de Franse als de Vlaamse Gemeenschap

onderwijs aan. In het kleuter- en leerplichtonderwijs volgen in totaal 213.491 leerlingen les. Zo'n 17,5% volgt les in een school van de Vlaamse Gemeenschap. In het kleuteronderwijs loopt dit op tot 22%. In het lager (17%) en het secundair (15%) liggen de percentages lager. De aandelen van het Vlaamse kleuter- en

5.6 Leerlingen Brussels Gewest

Aantal leerlingen in het gewoon onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, naar onderwijsniveau, totaal, naar geslacht, in het schooljaar 2006-2007.

	Franse Gemeenschap			Vlaamse Gemeenschap			Totaal BHG	Aandeel Vlaamse Gemeenschap
	Totaal	% jongens	% meisjes	Totaal	% jongens	% meisjes	Totaal	Totaal
Kleuteronderwijs	39.369	50,8	49,2	11.097	51,0	49,0	50.466	22,0
Lager onderwijs	64.765	51,0	49,0	13.296	49,8	50,2	78.061	17,0
Secundair onderwijs	72.062	50,0	50,0	12.902	47,7	52,3	84.964	15,2
Totaal	176.196	50,5	49,5	37.295	49,4	50,6	213.491	17,5

Bron: ETNIC, O&V.

5.7 Leerlingen in het Nederlandstalig onderwijs

Aantal leerlingen in het Nederlandstalig gewoon onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, naar onderwijsniveau, totaal, naar geslacht, culturele achtergrond en gezinstaal, in het schooljaar 2006-2007.

	Totaal	% westerse achtergrond	% homogeen Nederlandstalig	% taalgemengd	% homogeen Franstalig	% homogeen anderstalig
Kleuteronderwijs	11.097	49,3	10,3	19,6	29,1	41,2
Lager onderwijs	13.296	54,4	13,9	21,0	27,9	37,1
Secundair onderwijs	12.902	71,4	33,7	27,9	17,8	20,6

Bron: VGC, O&V.

5.8 Studenten hogescholenonderwijs

Evolutie van het aantal studenten in het hogescholenonderwijs, naar geslacht, van 1996-1997 tot 2006-2007.

Academiejaar	Aantal studenten	% Mannen	% Vrouwen
1996 - 1997	93.976	46,5	53,5
1997 - 1998	97.574	46,8	53,2
1998 - 1999	99.933	46,8	53,2
1999 - 2000 (1)	98.536	46,4	53,6
2000 - 2001	99.258	46,1	53,9
2001 - 2002	99.339	46,1	53,9
2002 - 2003	99.661	46,3	53,7
2003 - 2004	100.178	45,9	54,1
2004 - 2005	101.185	45,7	54,3
2005 - 2006 (2)	102.367	45,8	54,2
2006 - 2007	102.477	45,7	54,3

Inbegrepen in de cijfers: professioneel en academisch gerichte bacheloropleidingen, masteropleidingen, basisopleidingen en initiële lerarenopleidingen in afbouw, inclusief hoger onderwijs voor sociale promotie (van het korte type). De vrije studenten zijn niet opgenomen. (1) De daling van de studentenaantallen in het academiejaar 1999-2000 wordt verklaard door de nieuwe wijze van registratie van studenten met een individueel aangepast jaarprogramma (IAJ). Vóór 1999-2000 werden IAJ-studenten vaak dubbel geteld. Vanaf 1999-2000 worden ze slechts éénmaal geregistreerd, in het laagste jaar van hun inschrijving. In realiteit steeg de studentenbevolking in het hogescholenonderwijs in het academiejaar 1999-2000. Deze breuklijn is éénmalig. Vanaf 1999-2000 geven de cijfers een correct beeld van de situatie. (2) Vanaf 2005-2006: het betreft de eerste inschrijving van de studenten met een diplomacontract; en dit in een instelling van het hoger onderwijs in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen. Alle onderwijsstalen worden opgenomen. Tot 2004-2005 gaat het om het aantal hoofdingeschrijvingen in de Nederlandse onderwijstaal.

Bron: O&V.

secundair onderwijs zijn stabiel. Het lager slaagt er echter in zijn marktaandeel te vergroten. In 1997-1998 had het nog een aandeel van maar 14,5%.

5.9 Studenten hogescholen

Aantal studenten in de vijf grootste studiegebieden van het hogescholenonderwijs, naar cyclus, studiegebied en geslacht in 2006-2007, in absolute cijfers en %.

		Totaal	% mannen	% vrouwen
Professioneel gerichte opleidingen	Handelwetenschappen en bedrijfskunde	24.367	53,2	46,8
	Onderwijs	18.002	27,5	72,5
	Sociaal-agogisch werk	11.167	22,6	77,4
	Gezondheidszorg	11.010	14,9	85,1
	Industriële wetenschappen en technologie	10.035	87,9	12,1
	Overige studiegebieden	3.945	47,6	52,4
	Totaal	78.526	41,7	58,3
Academisch gerichte opleidingen	Industriële wetenschappen en technologie	6.707	88,4	11,6
	Handelwetenschappen en bedrijfskunde	4.521	59,1	40,9
	Audiovisuele en beeldende kunst	3.681	46,9	53,1
	Toegepaste taalkunde	2.890	24,3	75,7
	Architectuur	2.345	42,9	57,1
	Overige studiegebieden	3.807	52,7	47,3
	Totaal	23.951	58,6	41,4

Inbegrepen in de cijfers: professioneel en academisch gerichte bacheloropleidingen, masteropleidingen, basisopleidingen en initiële lerarenopleidingen in afbouw, inclusief hoger onderwijs voor sociale promotie (van het korte type).

Het betreft de eerste inschrijving van de studenten met een diplomacontract in een instelling van het hoger onderwijs in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen.

Bron: O&V.

De Vlaamse scholen in Brussel trekken een divers publiek aan: in het kleuteronderwijs is slechts één kind op tien afkomstig uit een homogeen Nederlandstalig gezin. In het secundair onderwijs stijgt dit tot ongeveer één op drie.

Studenten

Het aantal inschrijvingen aan de Vlaamse hogescholen blijft jaar na jaar stijgen. In 2006-2007 is de toename wel beduidend kleiner. Zo'n driekwart van de inschrijvingen aan de hogescholen betreft een professioneel gerichte opleiding. In deze groep zijn vrouwen duidelijk in de meerderheid. Bij het kwart inschrijvingen in een academisch gerichte opleiding bevinden zich meer mannen dan vrouwen. De professioneel gerichte opleidingen Handelswetenschappen en Bedrijfskunde trekken de meeste studenten aan, gevolgd door Onderwijs. Vooral vrouwen kiezen voor dit laatste studiegebied.

Ook aan de universiteiten blijft het aantal inschrijvingen toenemen. Net als in de hogescholen zijn vrouwen ook hier in de meerderheid. Dit vrouwelijke overwicht heeft zich gedurende de laatste tien jaar langzaam opgebouwd. Opleidingen in de studiegebieden Rechten en Economie trekken de meeste studenten aan. Psychologie en Pedagogie, en in mindere mate Taal- en letterkunde zijn vooral

5.10 Studenten universitair onderwijs

Evolutie van het aantal studenten in het universitair onderwijs naar geslacht, van 1996-1997 tot 2006-2007.

Academiejaar	Aantal studenten	% Mannen	% Vrouwen
1996 - 1997	56.416	49,9	50,1
1997 - 1998	56.902	49,1	50,9
1998 - 1999	57.170	47,9	52,1
1999 - 2000 (1)	56.740	46,7	53,3
2000 - 2001	56.118	45,7	54,3
2001 - 2002	56.693	45,2	54,8
2002 - 2003	56.839	44,7	55,3
2003 - 2004	56.839	44,6	55,4
2004 - 2005	57.005	44,5	55,5
2005 - 2006 (2)	59.172	44,8	55,2
2006 - 2007	60.866	44,9	55,1

In de tabel zijn de inschrijvingen in de academische basisopleidingen (academisch gerichte bacheloropleidingen, kandidaturen en licenties) weergegeven. De inschrijvingen aan de Koninklijke Militaire School en de Protestantse Theologische Faculteit zijn niet inbegrepen in de data.

(1) De daling van de studentenaantallen in het academiejaar 1999-2000 wordt verklaard door de nieuwe wijze van registratie van IAJ-studenten. Vóór 1999-2000 werden IAJ-studenten vaak dubbel geteld. Vanaf 1999-2000 worden ze slechts éénmaal geregistreerd, in het laagste jaar van hun inschrijving. In realiteit steeg de studentenbevolking in het hogescholenonderwijs in het academiejaar 1999-2000. Deze breuklijn is éénmalig. Vanaf 1999-2000 geven de cijfers een correct beeld van de situatie.

(2) Vanaf 2005-2006: het betreft de eerste inschrijving van de studenten met een diplomacontract; en dit in een instelling van het hoger onderwijs in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen. Alle onderwijstalen worden opgenomen. Tot 2004-2005 gaat het om het aantal hoofdschrijvingen in de Nederlandse onderwijstaal.

Bron: O&V

populair bij vrouwelijke studenten. Toegepaste wetenschappen en wetenschappen zijn 'mannelijke' studiegebieden.

5.11 Universitair onderwijs naar studiegebied

Aantal studenten ingeschreven met een diplomacontract in de tien grootste studiegebieden, naar studiegebied en geslacht, 2006-2007, in absolute cijfers en %.

	Totaal	% mannen	% vrouwen
Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen	8.806	42,1	57,9
Economische en toeg.economische wetenschappen	6.913	61,3	38,7
Psychologie en pedagogische wetenschappen	6.810	17,6	82,4
Politieke en sociale wetenschappen	5.070	45,8	54,2
Geneeskunde	4.583	37,6	62,4
Toegepaste wetenschappen	4.286	78,1	21,9
Wetenschappen	4.173	68,7	31,3
Taal- en letterkunde	3.637	27,1	72,9
Geschiedenis	2.312	62,2	37,8
Bewegings- en revalidatiewetenschappen	2.287	47,7	52,3
Overige studiegebieden	11.989	36,8	63,2
Totaal	60.866	44,9	55,1

In deze tabel zijn de BAMA- en basisopleidingen opgenomen.

Het betreft de eerste inschrijving van de student met een diplomacontract; en dit in een instelling van het hoger onderwijs in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen.

Bron: O&V.

Personeel

De leerkrachten hebben ongetwijfeld een groot aandeel in de goede leerresultaten van de Vlaamse leerlingen in internationaal perspectief.

Het onderwijs stelt een groot aantal mensen tewerk. In 2007 namen de lonen van het bestuurs- en onderwijzend personeel bijna 26% van de begroting van de Vlaamse Gemeenschap voor hun rekening. Dat is 64% van het volledige onderwijsbudget. De omvang van het **onderwijspersoneel** is niet alleen een gevolg van de schommelingen in de leerlingenaantallen. Ook het beleid speelt hierin een belangrijke rol. In het schooljaar 2006-2007 stonden in totaal 149.496 voltijdse equivalenten op de betaalrol van het beleidsdomein Onderwijs en Vorming. Dat is een stijging van 12% t.o.v. 1997-1998. Daarnaast zijn er personeelsleden die niet door het beleidsdomein worden betaald. Binnen het onderwijspersoneel wordt een onderscheid gemaakt tussen enerzijds het bestuurs- en onderwijzend personeel en anderzijds de andere personeelscategorieën.

Bestuurs- en onderwijzend personeel buiten de universiteit

Het **bestuurspersoneel** bestaat uit directeurs en adjunct-directeurs. Het **onderwijzend personeel** vervult een lesopdracht. Het aantal voltijdse equivalenten in het bestuurs- en onderwijzend personeel op de betaalrol van het beleidsdomein Onderwijs en Vorming is tussen 1997-1998 en 2006-2007 met 8,4%

toegenomen. Deze aangroei is terug te vinden op elk onderwijsniveau. Het aandeel van het gewoon secundair onderwijs en het hogescholenonderwijs daalt, terwijl dat van de andere onderwijsvormen stijgt. Er zijn verhoudingsgewijs meer en meer tijdelijken in het Vlaamse onderwijs. Het percentage schommelt de laatste jaren rond de 27%. Verschillende maatregelen zoals het decreet gelijke onderwijskansen (GOK), het onderwijsvoorrrangsbeleid en de inzet van ICT-coördinatoren leidden tot een verhoging van het aantal leerkrachten, onafhankelijk van de leerlingenaantallen. Het succes van de terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen (TBS+) in het basis- en secundair onderwijs zorgde voor een gelijkwaardig effect.

Naarmate het onderwijsniveau stijgt, daalt het aandeel vrouwen.

Het personeel vergrijsst. Toch is er in 2006-2007 over het algemeen genomen een lichte daling van het aantal 55- tot 59-jarigen. Opvallend is het grote aantal 40- tot 49-jarigen.

Andere personeelscategorieën buiten de universiteit

Deze groep van niet-onderwijzend personeel stijgt continu sinds 2000-2001.

In het gewoon basisonderwijs, het buitengewoon basis- en secundair onderwijs en het onderwijs voor sociale promotie is er een grote toename. In het

gewoon basisonderwijs komt dat door het inzetten van **kinderverzorgsters** voor extra ondersteuning van het onderwijzend personeel en door de invoering van de categorie **beleids- en ondersteunend personeel**. In het buitengewoon onderwijs is de stijging het gevolg van het toenemende aantal leerlingen en de ruimere omkaderingsregels (onder meer voor het paramedisch personeel). Ook het **CLB**-personeel is toegenomen. Een aantal personeelsleden van het toenmalige Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur werd bij het ontstaan van de CLB's overgeheveld naar het Departement Onderwijs.

Het aandeel van het vrouwelijke personeel neemt toe in alle onderwijsniveaus, van 71% in 1998 tot 79% in 2007. De grootste toename is te merken in de CLB's en het Hoger Onderwijs voor Sociale promotie. Net zoals bij het bestuurs- en onderwijzend personeel daalt het procentuele aantal vastbenoemden over de jaren. De trend lijkt hier echter te keren.

Personeel universiteiten

Het personeelsbestand aan de universiteiten neemt toe. Op 1 februari 2007 waren er welgeteld 18.542,6 voltijdse eenheden aan het werk, een stijging met 2,6% in vergelijking met 2006 en met de helft tegenover 1994. De extra banen zijn in grote mate te danken aan de sterk toegenomen onderzoeksfinanciering. In de periode 1996-2007 stegen de werkingsuitkeringen met 38% en het totale personeel met bijna de helft.

5.12 Personeelscategorieën

Evolutie van alle personeelscategorieën naar onderwijsniveau en statuut, uitgedrukt in budgettaire voltijdse equivalenten, van 1996-1997 tot 2006-2007, in %.

	1996-1997	1998-1999	2000-2001	2002-2003	2004-2005	2005-2006	2006-2007
totaal personeel	132.571	133.987	137.490	144.924	148.723	148.455	149.496
gewoon basisonderwijs	32,4	33,1	33,6	34,0	34,1	34,0	33,4
buitengewoon basisonderwijs	4,4	4,7	4,9	5,1	5,3	5,5	5,5
gewoon secundair onderwijs	46,7	45,4	43,7	42,7	42,3	41,8	41,9
buitengewoon secundair onderwijs	3,7	3,8	3,8	3,8	3,9	4,0	4,2
hogescholenonderwijs	6,5	6,6	6,6	6,6	6,2	6,2	6,3
secundair onderwijs voor sociale promotie	1,8	1,9	2,3	2,6	2,9	2,9	3,0
hoger onderwijs voor sociale promotie	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5
deeltijds kunstonderwijs	2,4	2,4	2,4	2,4	2,5	2,6	2,6
andere (1)	1,7	1,8	2,2	2,4	2,5	2,6	2,6
• vastbenoemden	78,4	76,8	74,1	71,9	71,5	72,5	72,2
• tijdelijken	21,6	23,2	25,9	28,1	28,5	27,5	27,8

Cijfers in januari (behalve voor 2000-2001 in februari). De cijfers bevatten het bestuurs- en onderwijzend personeel en andere personeelscategorieën (administratief personeel, werkliddepersoneel van het gemeenschapsonderwijs, opvoedend hulp personeel, paramedisch personeel, CLB-personeel, inspectiepersoneel, pedagogische begeleiding, internaatpersoneel, kinderverzorgsters in het kleuteronderwijs) inclusief alle vervangingen, TBS+ en Bonus. Bij het hogescholenonderwijs worden personeelsleden met een mandaatvergoeding en gastprofessoren sinds 1995-1996 niet meer in de statistieken opgenomen. Het universitair personeel is niet in de cijfers inbegrepen.

Vanaf 1 september 2000 werden de taken van de voormalige Psycho-Medisch-Sociale centra (PMS) en de Centra voor Medisch Schooltoezicht (MST) overgenomen door de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's). Het personeel van de MST, dat tot dan ressorteerde onder het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, werd overgeheveld naar het Departement Onderwijs.

Bron: O&V.

De extra banen zijn naar verhouding minder terecht gekomen bij het **administratief en technisch personeel**. De verhouding tussen enerzijds **academisch en wetenschappelijk personeel** en anderzijds administratief en technisch personeel is geëvolueerd van 1,2 in 1996 naar 1,85 in 2007.

De vergrijzing van het universitair personeel blijft een aandachtspunt.

Hoewel de ongelijke verhouding tussen mannen en vrouwen blijft opvallen, wordt de kloof beetje bij beetje minder groot. In 2000 was 73% van het academisch personeel een man, in 2007 68%. Bij het administratief en technisch personeel is de meerderheid van het personeel vrouwelijk.

Budget

De Vlaamse **onderwijsbegroting** bedroeg in 2007 8,8 miljard euro. De stijging ten opzichte van 2006 bedraagt 3,9%. Gezuiverd van inflatie is er een groei van 2,1%. Tussen 1995 en 2007 is er een gemiddelde reële groei van 2,0%.

Het **nieuwe financieringssysteem** voor basis- en secundair onderwijs wordt vanaf 1 september 2008 ingevoerd. De financiering van scholen zal niet meer afhankelijk zijn van het net, maar wel van de kenmerken van de leerlingen en van de school. Het zal maximaal sporen met het beleid voor gelijke kansen, de toepassing van de kosteloosheid van het basisonderwijs en de kostenbeheersing van het secundair onderwijs. In 2006 waren er al heel wat beleidsvoorbereidende activiteiten om dit model in de steigers te zetten. Als overbrugging naar dit nieuwe systeem werd in 2006 de nodige inspanning geleverd om de werkingsmiddelen van het gesubsidieerd basisonderwijs (dat wil zeggen buiten het gemeenschapsonderwijs) te verhogen met 12,6 miljoen euro, zodat er een verhouding tussen het gefinancierd gemeenschapsonderwijs en het gesubsidieerd basisonderwijs bereikt wordt van 100/76. In 2007 worden 29,5 miljoen extra werkingsmiddelen voor de basisscholen voorzien om de kosteloosheid van het basisonderwijs vorm te geven vanaf 1 september 2007. In 2008 zullen de basisscholen eenmalig 21,309 miljoen euro aanvullende werkingsmiddelen ontvangen.

Het decreet secundair onderwijs laat de verhouding tussen de werkingsmiddelen van het gemeenschapsonderwijs en het gesubsidieerd onderwijs gefaseerd verhogen tot een verhouding 100/76 in 2007. In het begrotingsjaar 2007 wordt deze verhouding effectief behaald. Om dit te bereiken wordt een extra input van ca. 10,5 miljoen euro ingeschreven. In 2008 zul-

len de secundaire scholen eenmalig 15 miljoen euro aan extra werkingsmiddelen ontvangen.

Het basisonderwijs krijgt in het kader van kleuterparticipatie meer middelen. In 2007 wordt 4 miljoen uitgetrokken voor verschillende initiatieven om de deelname van de kleuters aan onderwijs te verhogen. Vanaf 2008 zullen deze middelen verhogen tot 20 miljoen.

In 2007 gebeurt in het secundair onderwijs een tweede investering van 10,5 miljoen euro voor de basisinfrastructuur die in elke nijverheidsschool moet aanwezig zijn.

Vanaf 2006 is in het basisonderwijs het onthaalonderwijs voor anderstalige nieuwkomers uitgebreid. De meerkosten bedragen in 2007 2,1 miljoen euro. In het secundair onderwijs wordt vanaf september 2006 in één ambt extra voorzien per scholengemeenschap waarin een onthaalklas is opgericht. Vanaf 2007 wordt hiervoor 1 miljoen euro op jaarbasis vrijgemaakt.

Bepaalde scholen met een zeer groot aantal doelgroepelers, hebben na de inwerkingtreding van het GOK-decreet minder aanvullende uren-leraar gekregen dan tijdens de periode van het onderwijsvoorrangsbeleid. Om dit verschil weg te werken wordt aan de scholen met een hoge concentratie GOK-leerlingen een aanvullende GOK-ondersteuning toegekend. Deze maatregel start op 1 september 2007 en hiervoor wordt een bedrag van 2 miljoen euro op kruissnelheid voorzien.

Vanaf 1 januari 2008 is het nieuwe financieringsdecreet voor het hoger onderwijs in werking getreden. Dit decreet schoeit de financiering van hogescholen en universiteiten op een volledig nieuwe leest: zo wordt de financiering van de Vlaamse hoger onderwijsinstellingen afgestemd op de Bolognahervormingen, is het nieuwe systeem gericht op resultaten in onderwijs en onderzoek en heeft het oog voor meer en meer diverse studenten. Dit financieringsmodel moet een tweede democratiseringsgolf in het hoger onderwijs mogelijk maken. Het creëren van gelijke kansen op topkwaliteit loopt dan ook als een rode draad door het geheel.

Samen met het invoeren van een nieuw financieringsmodel in het hoger onderwijs, introduceert het voorliggende ontwerp van decreet ook het systeem van leerkrediet. Het nieuwe financieringsmodel moet de hoger onderwijsinstellingen aansporen om zoveel mogelijk studenten te doen slagen in kwalitatief

hoogstaande opleidingen. Daar tegenover staat dat ook van de studenten een zekere verantwoordelijkheid kan gevraagd worden. Hoger onderwijs is duur en mag niet uitnodigen tot academisch toerisme. De invoering van een systeem van leerkrediet moet de studenten dan ook aanzetten om hun eigen studievoortgang te bewaken.

Tenslotte geeft dit decreet ook een aanzet tot een noodzakelijke rationalisatie en optimalisatie van het Vlaamse hoger onderwijs. Op dit ogenblik is er in de Vlaamse hoger onderwijsruimte nog steeds een te verspreid en te versnipperd aanbod in een aantal studiegebieden. Dit betekent dat er nood is aan taakverdeling en concentratie, wat de kwaliteit en de efficiëntie van het gehele hoger onderwijs ten goede moet komen.

Als overbrugging naar dit nieuwe systeem werden in 2006 en 2007 een aantal voorafgaande maatregelen genomen. In uitvoering van het regeerakkoord en de CAO-I voor het hoger onderwijs is in 2006 een financiële injectie aan de hogescholenenveloppe toegevoegd van 12,5 miljoen euro. Deze inspanning is herhaald in 2007. Op die manier werd de hogescholenenveloppe ten opzichte van 2005 met 25 miljoen euro verhoogd. Daarnaast werd in 2007 de

budgettaire inhaalbeweging voor de Universiteit Gent voortgezet. Voor de privaatrechtelijke universiteiten werd in 2007 een extra bedrag van 2,750 miljoen euro voorzien als compensatie voor de hogere werkgeversbijdragen voor sommige personeelscategorieën en van de kosten voor een aanvullende pensioenregeling. In 2007 werden vanuit het beleidsdomein Onderwijs en Vorming ook 2,8 miljoen euro extramiddelen vrijgemaakt voor een versterking van het wetenschappelijk onderzoek aan de hogescholen en de academische gerichte hogeschoolopleidingen.

Met de implementatie van het nieuwe financieringsdecreet wordt vanaf het begrotingsjaar 2008 meer dan 45 miljoen euro extra geïnvesteerd in het Vlaamse hoger onderwijs.

De kloof tussen de studentenvoorzieningen van de hogescholen en de universiteiten wordt geleidelijk gedicht door het cumulatief voorzien van 3,6 miljoen euro vanaf 2007. Op deze wijze wordt het verschil tegen 2009 volledig weggewerkt.

In het kader van de hervorming van de lerarenopleiding worden vanaf het schooljaar 2006-2007 mentoren ingezet om de start van een loopbaan in het onderwijs beter te begeleiden. In 2006 werd voor dit

5.13 Onderwijskredieten

Evolutie van de onderwijskredieten, van 1997 tot 2007, in beleidskredieten, in duizend euro en relatief aandeel per niveau. De cijfers bevatten ook de kredieten voor wetenschappelijk onderzoek die op de onderwijsbegroting ingeschreven staan. Vanaf 2002 werden aanvullend de middelen van het bijzonder onderzoeksfonds op de onderwijsbegroting ingeschreven.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Onderwijsbegroting											
In lopende prijzen	5.976.029	6.112.482	6.312.215	6.554.332	6.863.584	7.244.700	7.591.367	7.862.181	8.067.878	8.469.945	8.804.134
% stijging per jaar (lopende prijzen)		2,3	3,3	3,8	4,7	5,6	4,8	3,6	2,6	5,0	3,9
% stijging per jaar (inflatievrij)		1,3	2,1	1,3	2,2	3,8	3,1	1,4	-0,2	3,1	2,1
Niveaugebonden Onderwijskredieten per niveau (in %)											
Gewoon basisonderwijs	25,6	26,2	26,8	27,3	27,5	27,7	28,1	28,5	28,1	28,1	28,1
Buitengewoon basisonderwijs	3,2	3,3	3,5	3,6	3,6	3,7	3,9	3,9	4,0	4,1	4,1
Gewoon secundair onderwijs	43,0	42,0	40,9	40,1	39,3	38,4	38,0	37,9	37,9	37,3	37,2
Buitengewoon secundair onderwijs	3,0	3,1	3,1	3,1	3,1	3,0	3,3	3,1	3,1	3,2	3,3
Hogescholenonderwijs	8,3	8,2	8,2	8,2	7,9	7,7	7,7	7,6	7,6	7,7	7,7
Universitair onderwijs	8,8	8,9	8,9	8,8	8,7	9,9	9,7	9,6	9,6	9,2	9,1
Deeltijds kunstonderwijs	1,8	1,9	1,9	1,9	1,8	1,8	1,9	1,9	2,0	2,1	2,0
Onderwijs voor sociale promotie	1,7	1,7	1,8	1,9	2,1	2,2	2,4	2,6	2,6	2,8	2,8
BIS	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Basiseducatie	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3

Bron: O&V.

initiatief 3,4 miljoen euro voorzien, in 2007 werd dit bedrag verhoogd tot 7,9 miljoen, vanaf 2008 wordt dat uiteindelijk 12,9 miljoen euro.

Vanaf het academiejaar 2007-2008 worden de lerarenopleidingen grondig hervormd. De kwaliteit ervan wordt verhoogd door een transparante structuur, het versterken van de inhoud van de opleiding, de transitie van 3 naar 2 vakken en meer samenwerking. Voor deze initiatieven worden supplementaire middelen voorzien van 3,6 miljoen in 2007 en 6,6 miljoen in 2008. Op kruissnelheid zal de financiële injectie voor de professionalisering van de lerarenopleiding 7,5 miljoen euro bedragen.

Het stelsel van studietoelagen wordt gefaseerd hervormd. In 2007 worden reeds 10,327 miljoen aan aanvullende middelen voorzien.

In 2007 wordt een krediet voor ICT- infrastructuur ter beschikking van de scholen gesteld van 25,8 miljoen euro.

De financiële ruimte voor schoolinfrastructuur wordt verhoogd met 50 miljoen euro in 2006, die doorgetrokken wordt in 2007 en vanaf 2008 naar een structureel niveau van 75 miljoen stijgt. Daarnaast keurde de Vlaamse Regering een concreet voorstel goed om via alternatieve financiering voor schoolgebouwen een grootschalige inhaaloperatie door te voeren. ■

Internationalisering

Internationalisering maakt een steeds belangrijker aspect uit van het onderwijs. De verschillende Europese programma's zorgen ervoor dat zowel de leerlingen en studenten als het onderwijzend personeel de kans krijgen ervaring op te doen in het buitenland. Jaarlijks trekken dan ook uit de verschillende onderwijsniveaus heel wat leerlingen, leerkrachten en studenten de grens over.

Studenten en docentenmobiliteit

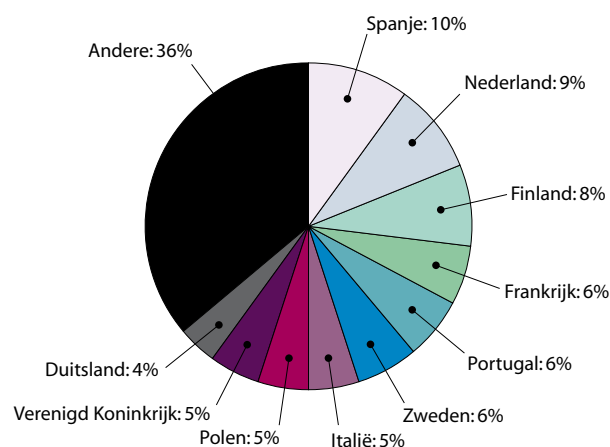
Het **Levenslang Leren Programma (LLP)** vervangt sinds 2007 het Socrates-programma.

De bestaande subprogramma's blijven bestaan. Er zijn verschillende subprogramma's voor verschillende doelgroepen. Comenius en Grundtvig richten zich tot het leerplichtonderwijs en het volwassenenonderwijs. Twee andere, meer bekende subprogramma's, **Leonardo da Vinci** en **Erasmus**, worden in het Pact van Vilvoorde opgevolgd. De Vlaamse Regering beoogt een stijging van het aantal deelnemers omdat jongeren door deze buitenlandse ervaring een open geest voor andere culturen ontwikkelen.

Tot het academiejaar 1998-1999 steeg het aantal Erasmusstudenten sterk, daarna stagneerde het aantal deelnemende studenten enkele jaren. Sinds 2004-2005 is er opnieuw een lichte stijging. In 2004-2005

5.15 Tien populairste bestemmingen

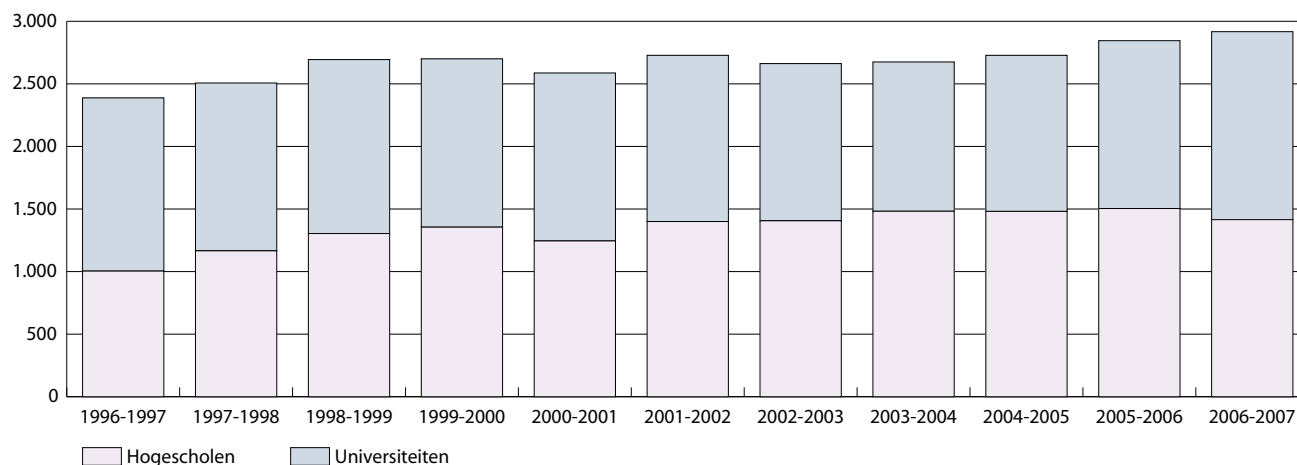
Tien populairste bestemmingen voor Vlaamse Erasmusdocenten van 2000-2001 tot 2006-2007.

Bron: O&V, EPOS vzw.

5.14 Erasmusstudenten

Evolutie van het aantal Vlaamse Erasmusstudenten, naar soort instelling hoger onderwijs, van 1996-1997 tot 2006-2007.

Bron: O&V, EPOS vzw.

werd het record van 2001-2002 geëvenaard. In 2006-2007 namen 2.917 studenten uit Vlaanderen deel. Er nemen meer vrouwen (61%) dan mannen (39%) deel. Terwijl aanvankelijk vooral universiteitsstudenten naar het buitenland trokken zijn gedurende enkele jaren de hogeschoolstudenten in de meerderheid geweest. Maar in 2006/2007 is de toestand opnieuw gewijzigd. In relatie tot het aantal studerenden maken universiteitsstudenten echter vaker gebruik van deze mogelijkheid.

stand in de buurlanden is gelijkaardig, enkel Luxemburg doet beduidend beter. In het hoger secundair onderwijs scoort Vlaanderen wel duidelijk beter dan de meeste van de buurlanden. ■

Bijna een vierde komt terecht in het Spaanse onderwijs, Frankrijk is met een kleine 20% een goede tweede. Voor de docenten zijn Finland, Spanje, Nederland, Frankrijk en Portugal de populairste landen. In het academiejaar 2006-2007 trokken 717 docenten naar het buitenland in het kader van Erasmus, dat zijn er 25 minder dan vorig jaar.

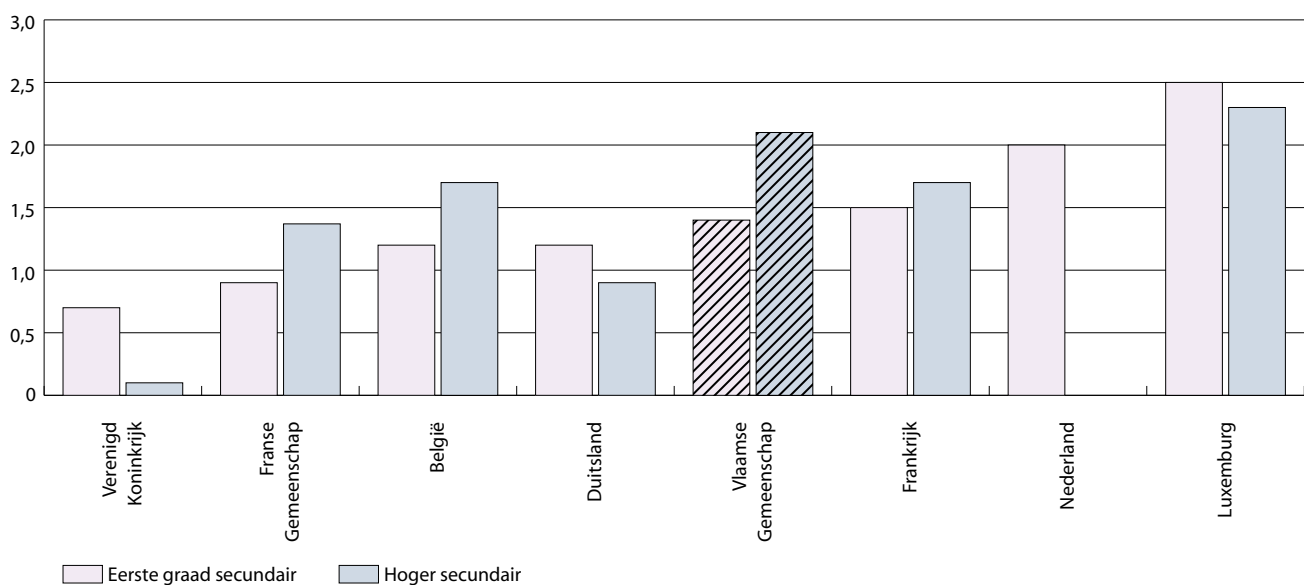
Vreemde talen leren

‘Het leren van **vreemde talen** verbeteren’ is een belangrijke doelstelling die de Europese Raad (Top) van Lissabon in 2000 vooropstelde en wil verwezenlijken tegen 2010. Ook Vlaanderen onderschrijft deze doelstelling.

Een leerling in de eerste graad secundair leert in Vlaanderen gemiddeld 1,4 vreemde talen. De toe-

5.16 Vreemde talen per leerling

Gemiddeld aantal vreemde talen per leerling in het secundair onderwijs, naar niveau, internationale vergelijking, 2004-2005.

Bron: O&V en Eurostat.

Scholingsgraad

In de samenleving worden diploma's en kwalificaties steeds belangrijker. Wie niet de nodige scholing heeft genoten, krijgt het moeilijk. In het bijzonder op de arbeidsmarkt.

Steeds meer Vlamingen slagen erin de nodige **diploma's** te behalen. In 2005 beschikte ongeveer twee derde van de 25-64-jarigen in het Vlaamse Gewest ten minste over een diploma van het niveau hoger secundair onderwijs. Bovendien heeft ongeveer 30% van hen een diploma behaald in het hoger onderwijs. De Vlaamse situatie is vergelijkbaar met de toestand in Frankrijk, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk. In Nederland en vooral Duitsland zijn er echter beduidend minder **laaggeschoolden** dan in Vlaanderen.

In het Vlaamse Gewest (en België als geheel) zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen klein. Alleen in het hoger onderwijs is er een belangrijk verschil tussen de geslachten. Terwijl vrouwen vaker beschikken over een diploma uit het niet-universitair hoger onderwijs, zijn er meer mannen met een diploma van universitair niveau. Wanneer het hoger onderwijs als geheel wordt bekeken, worden de verschillen opnieuw miniem.

In de buurlanden zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen groter en vaak in het voordeel van de mannen.

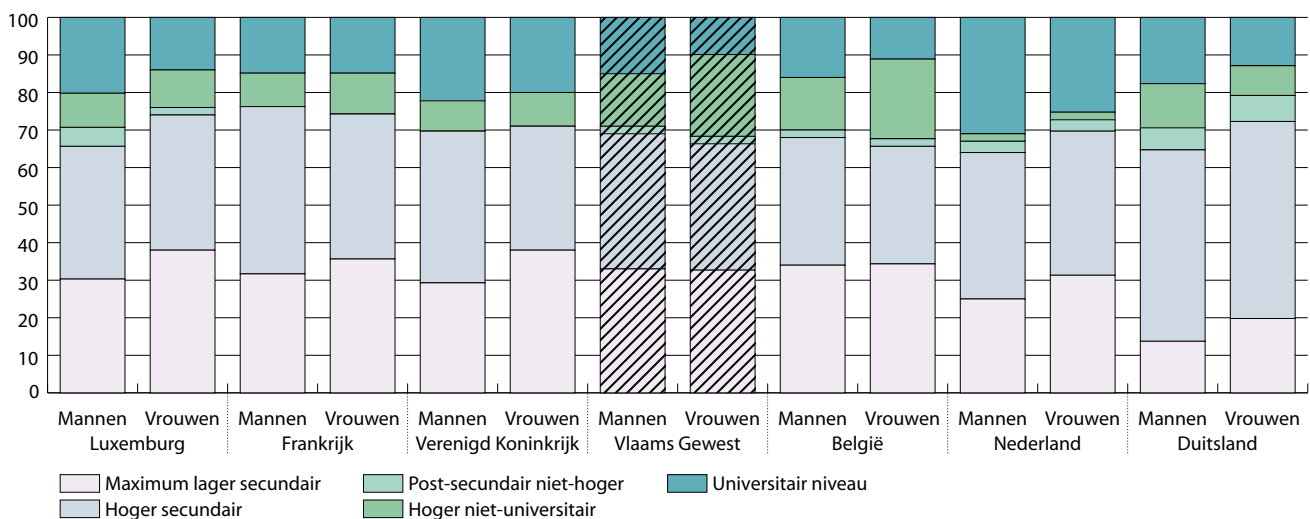
Vlaanderen heeft een snelle evolutie doorgemaakt wat de scholingsgraad van de bevolking betreft. Terwijl in 1995 ongeveer de helft van de 25-64-jarigen laaggeschoold was, is dit in 2005 gedaald tot ongeveer één op drie. Bij de buurlanden is enkel in Luxemburg deze evolutie nog sterker. Ook het aandeel van diploma's hoger onderwijs neemt in het Vlaamse Gewest toe van 20% in 1995 tot 30% in 2005.

Deze snelle evolutie speelt zich uiteraard vooral af bij de jonge Vlamingen. Terwijl 85% van de 25-34-jarigen ten minste het hoger secundair onderwijs heeft voltooid, is dat slechts voor 47% van de 55-64-jarigen het geval. In al de buurlanden wordt een soortgelijke evolutie vastgesteld, maar opnieuw behoort Vlaanderen tot de koplopers.

Specifiek voor de jonge volwassenen vraagt Europa dat in 2010 85% van de 22-jarigen ten minste over

5.17 Scholingsgraad

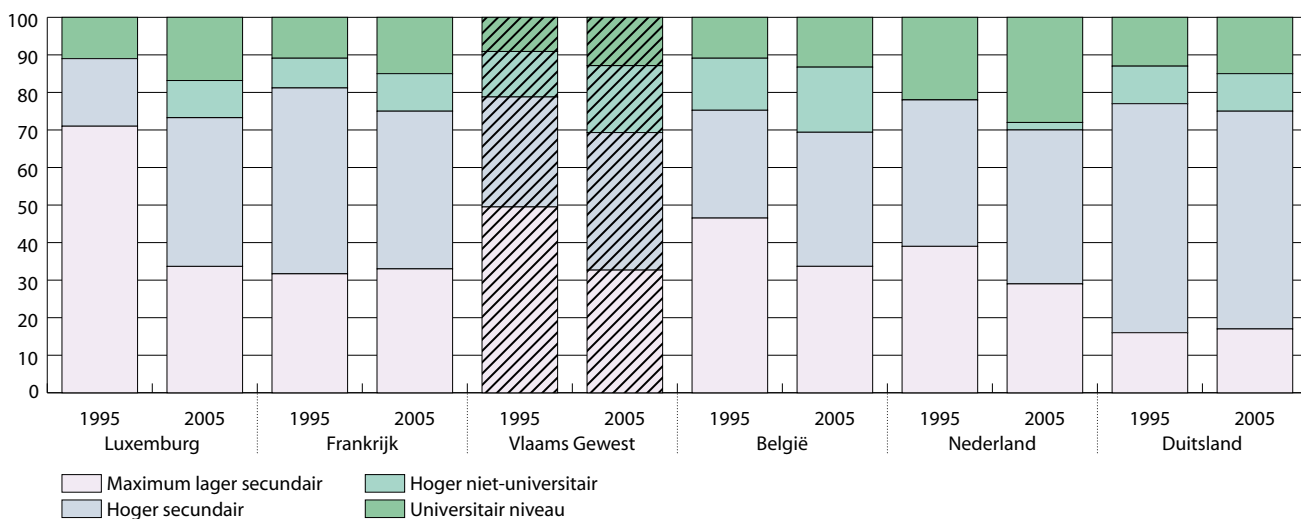
Scholingsgraad van de 25- tot 64-jarigen, naar geslacht, internationale vergelijking, in 2005, in %.

Bron: O&V, OESO, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek.

5.18 Evolutie scholingsgraad

Evolutie van de scholingsgraad van de 25- tot 64-jarigen, internationale vergelijking, in 1995 en 2005, in %.

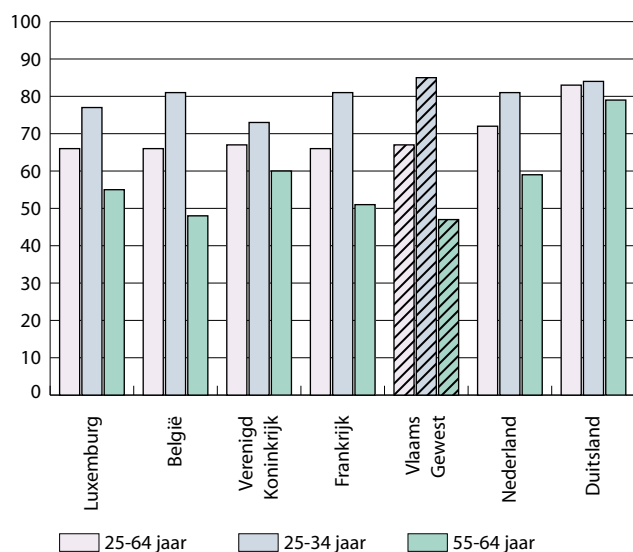
Bron: O&V, OESO, FOD Economie – Algemene Directie Statistiek.

een kwalificatie van het niveau hoger secundair onderwijs zou beschikken. Het Vlaamse Gewest overschrijdt deze benchmark reeds in 2006, terwijl het EU27-gemiddelde op 78% ligt. Frankrijk en België

benaderen de benchmark. In Vlaanderen, België en de ons omringende landen voldoen vrouwen vaker aan de Europese benchmark dan mannen.

5.19 HSO voltooid

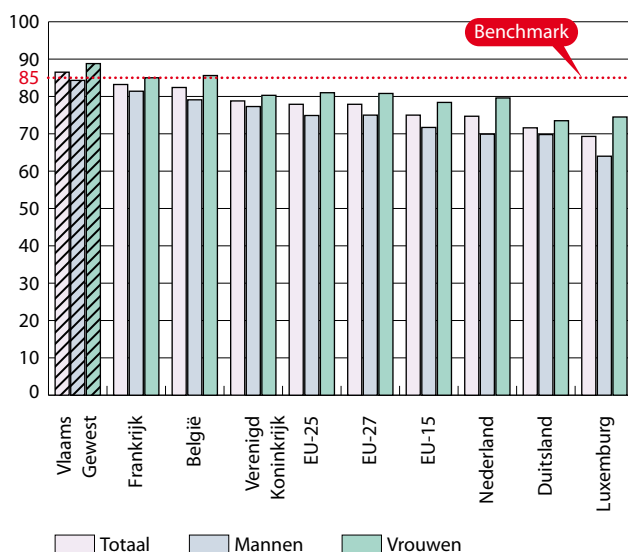
5.19 Aandeel van de bevolking dat ten minste hoger secundair onderwijs voltooid heeft, internationale vergelijking, in 2005, naar leeftijdscategorie, in %.

Bron: O&V, OESO, FOD Economie – Algemene Directie Statistiek

5.20 Afgestudeerden HSO

5.20 Aandeel van de 20-24-jarigen dat ten minste het hoger secundair onderwijs heeft voltooid, internationale vergelijking, in 2006, in %. Europese benchmark 2010: 85%.

Deze benchmark spits zich toe op de 22-jarigen. Om statistische redenen wordt de internationale vergelijking echter gemaakt op de groep 20-24-jarigen.

Bron: O&V, Eurostat, FOD Economie – Algemene Directie Statistiek.

Beleidskracht scholen versterken

De kwaliteit die scholen kunnen bieden hangt in grote mate af van hun leiding en hun personeel. De afgelopen schooljaren werd een aantal nieuwe personeelscategorieën gecreëerd om beter in te spelen op de noden van de huidige samenleving. Het versterken van de beleidskracht van scholen is één van de vier speerpunten uit de beleidsnota Onderwijs en Vorming.

Leeftijd van leerkrachten

Kleuteronderwijs

Vlaanderen neemt een middenpositie in wat betreft het percentage jongere leerkrachten (minder dan 30 jaar) en het percentage oudere leerkrachten (50-59-jarigen). Het verschil met Griekenland (het land met het laagste percentage jongere leerkrachten en een aanvaardbaar percentage onbekenden) en Luxemburg (het land met het grootste percentage jongere) bedraagt respectievelijk 15% en 11%. Het verschil met het Verenigd Koninkrijk (grootste percentage oudere leerkrachten) en Portugal (kleinste percentage oudere) bedraagt respectievelijk 12% en 7%.

Lager onderwijs

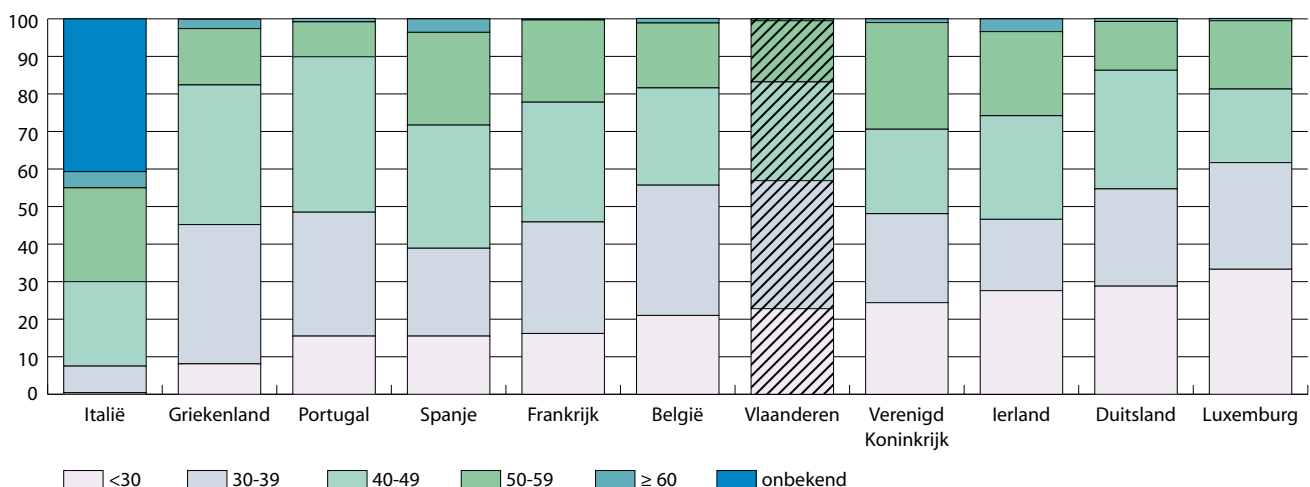
Vlaanderen heeft het op één land na (Luxemburg) grootste percentage jongere leerkrachten en het op één na (Griekenland) kleinste percentage oudere leerkrachten in het lager onderwijs. De verschillen met Duitsland (het land met het laagste percentage jongere leerkrachten, het hoogste percentage oudere leerkrachten en tevens een redelijk percentage 'onbekend') bedragen resp. 18% en 26%.

Secundair onderwijs

In het secundair onderwijs heeft Vlaanderen het hoogste percentage jongere leerkrachten en het op twee landen na laagste percentage oudere leerkrachten. Het verschil met Duitsland (het land met het laagste percentage jongere leerkrachten en een redelijk percentage onbekenden) bedraagt 14%. Het verschil met Duitsland en Portugal (de landen met de hoogste en laagste percentages oudere leerkrachten – bedraagt respectievelijk 20% en 10%.

5.21 Leeftijdsstructuur kleuteronderwijs

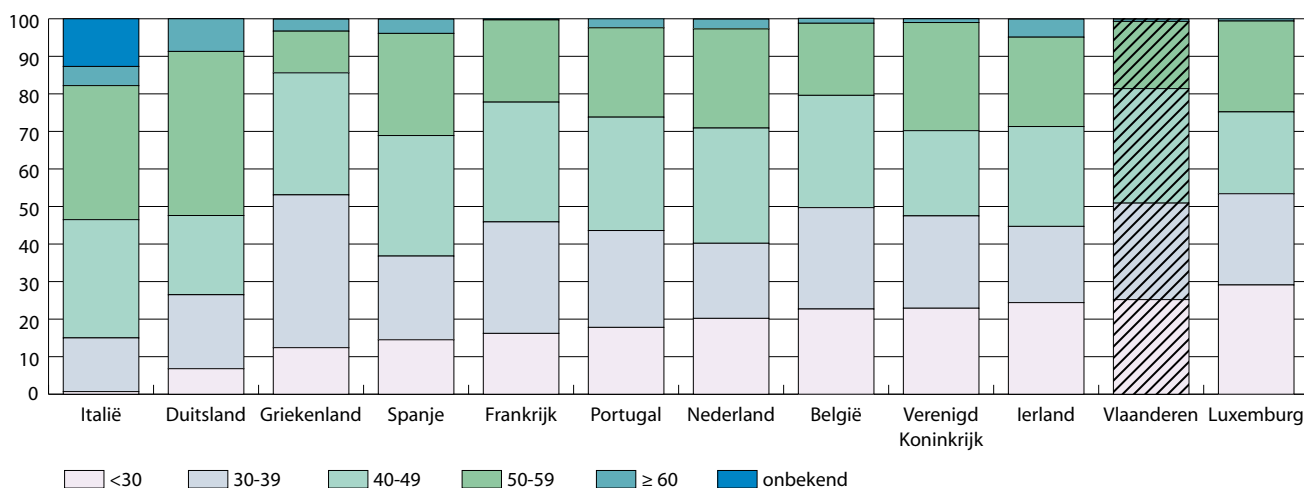
Leeftijdsstructuur van het onderwijzend personeel in het kleuteronderwijs, naar leeftijdscategorie, internationale vergelijking, 2004-2005.

Bron: O&V, OESO.

5.22 Leeftijdsstructuur lager onderwijs

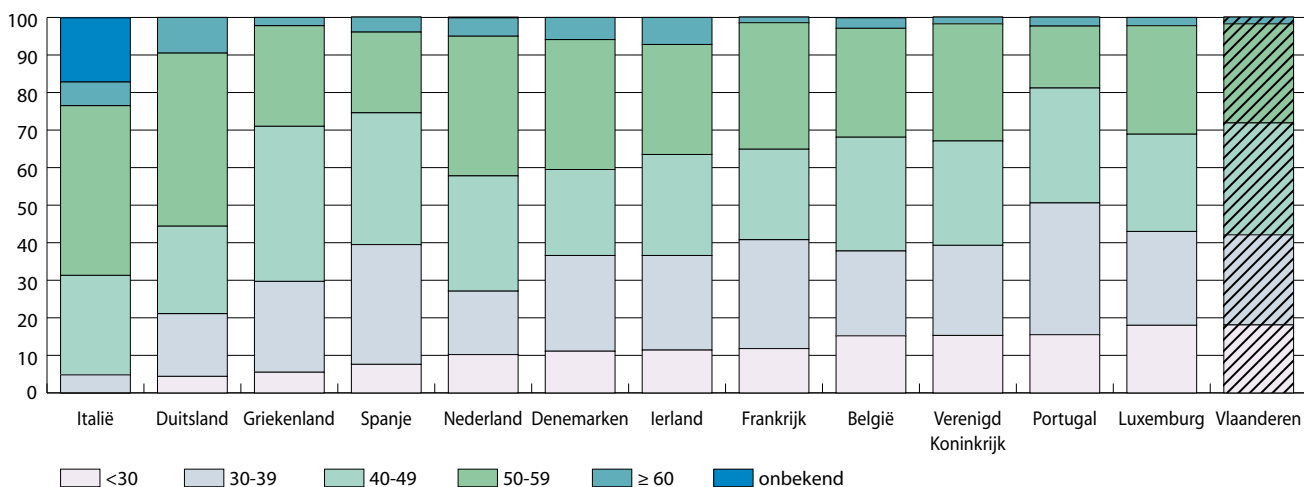
Leeftijdsstructuur van het onderwijzend personeel in het lager onderwijs, naar leeftijdscategorie, internationale vergelijking, 2004-2005.

Bron: O&V, OESO.

5.23 Leeftijdsstructuur secundair onderwijs

Leeftijdsstructuur van het onderwijzend personeel in het secundair onderwijs, naar leeftijdscategorie, internationale vergelijking, 2004-2005.

Bron: O&V, OESO.

Hoger onderwijs

Wat het percentage jongere docenten betreft, neemt Vlaanderen eerder een lage positie in. Inzake oudere docenten heeft Vlaanderen het hoogste percentage. Het verschil met Griekenland (het land met het kleinste percentage jongere leerkrachten en een aanvaardbaar percentage onbekenden) en Nederland (het land met het hoogste percentage jongere) bedraagt respectievelijk 2% en 12%. Het verschil

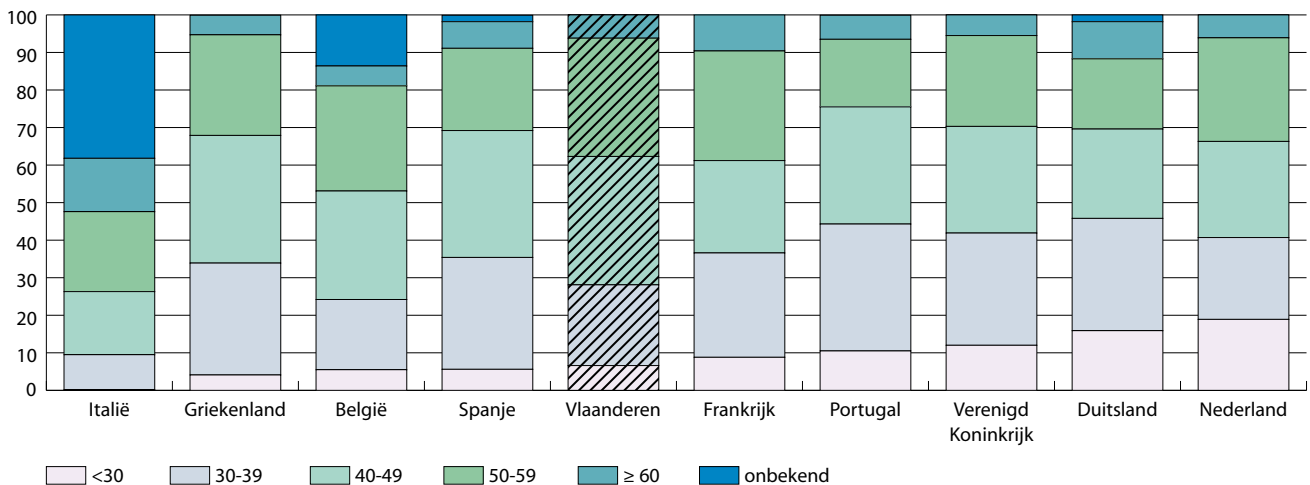
met Portugal, het land met het laagste percentage oudere docenten, bedraagt 14%.

Leerling-leerkrachtratio

Een **leerling-leerkrachtratio** geeft weer per hoeveel leerlingen één onderwijzend personeelslid bezoldigd wordt. Zo'n ratio geeft geen beeld van

5.24 Leeftijdsstructuur hoger onderwijs

Leeftijdsstructuur van het academisch personeel in het hoger onderwijs, naar leeftijdscategorie, internationale vergelijking, 2004-2005.

Bron: O&V, OESO.

klasgrootte, maar is eerder een investeringsindicator. Een hoge ratio wijst dan ook op relatief lage onderwijsuitgaven.

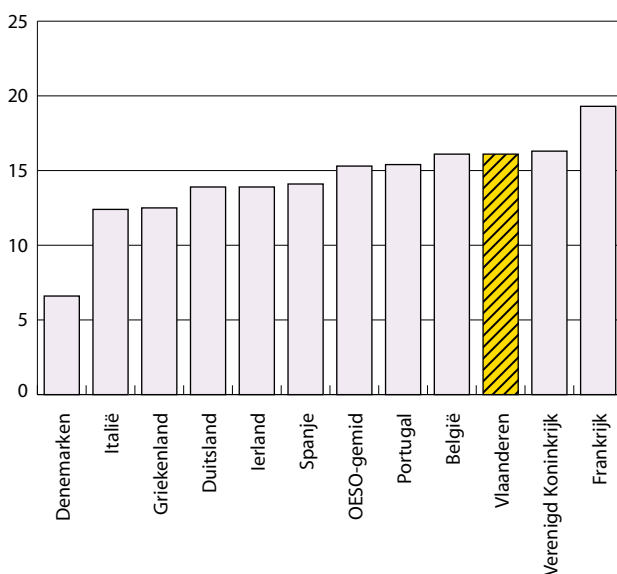
Voor het kleuteronderwijs situeert Vlaanderen zich rond het OESO-gemiddelde van 15,3. De ratio van Denemarken, het land met de laagste leerling-leer-

krachtratio, bedraagt 6,6 en de ratio van Frankrijk, het land met de hoogste leerling-leerkrachtratio, bedraagt 19,3.

In het lager onderwijs positioneert Vlaanderen (13,2) zich duidelijk onder het OESO-gemiddelde (16,7). Italië heeft de laagste ratio met 10,6 en het Verenigd Koninkrijk de hoogste met 20,7.

5.25 Leerling-leerkracht-ratio kleuteronderwijs

Leerling-leerkracht-ratio in het kleuteronderwijs, internationale vergelijking, 2004-2005.

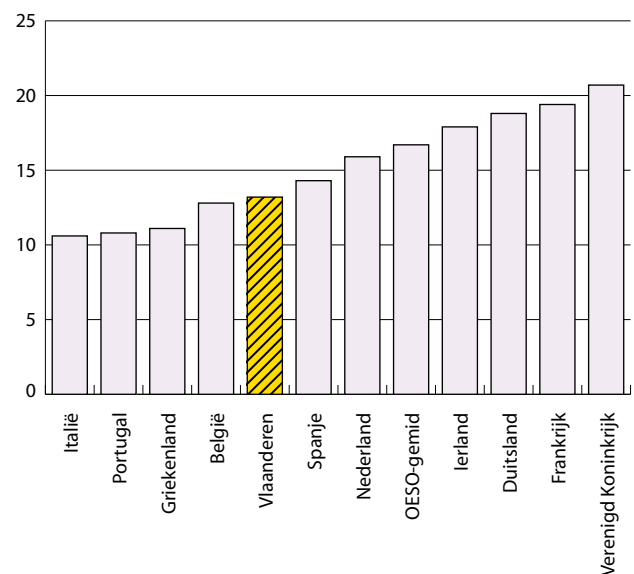

De Nederlandse leerling-leerkracht-ratio voor het kleuteronderwijs zit vervat in die voor het lager onderwijs.

Bron: O&V, OESO.

5.26 Leerling-leerkracht-ratio lager onderwijs

Leerling-leerkracht-ratio voor het lager onderwijs, internationale vergelijking, 2004-2005.

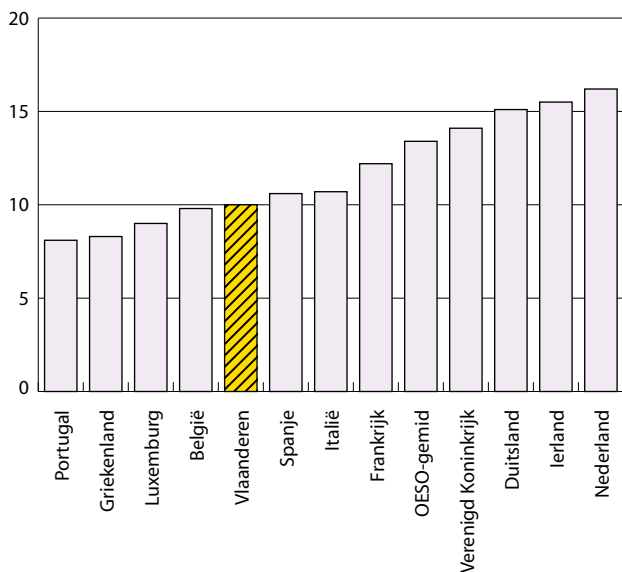

De Nederlandse leerling-leerkracht-ratio voor het kleuteronderwijs zit vervat in die voor het lager onderwijs.

Bron: O&V, OESO.

5.27 Leerling-leerkracht-ratio secundair onderwijs

Leerling-leerkracht-ratio voor het secundair onderwijs, internationale vergelijking, 2004-2005.

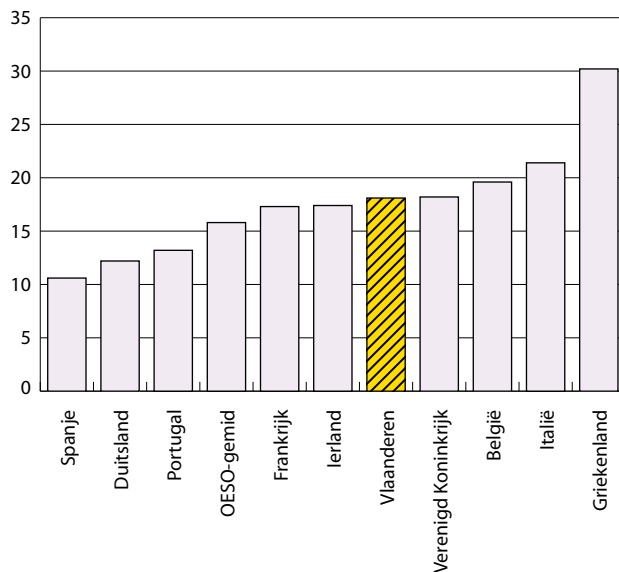

Bron: O&V, OESO.

Voor het secundair onderwijs behoort Vlaanderen (10) tot de landen met de laagste ratio's. Het OESO-gemiddelde bedraagt 13,4. Portugal heeft de laagste ratio met 8,1 en Nederland de hoogste met 16,2.

5.28 Leerling-leerkracht-ratio hoger onderwijs

Student-docent-ratio in het hoger onderwijs, internationale vergelijking, 2004-2005.

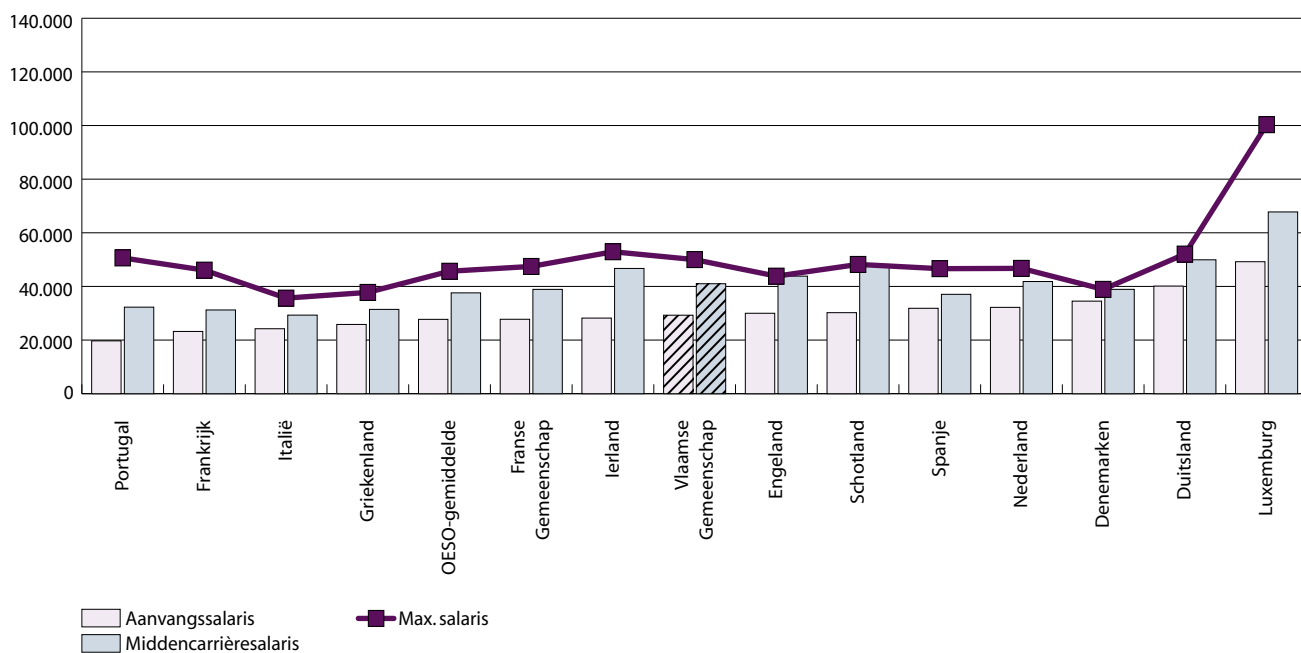

Bron: O&V, OESO.

In het hoger onderwijs heeft Vlaanderen dan weer een ratio die boven het OESO-gemiddelde (15,8) uitkomt. Spanje scoort zeer laag met een ratio van 10,6 en Griekenland zeer hoog met een ratio van 30,2.

5.29 Salarissen lager onderwijs

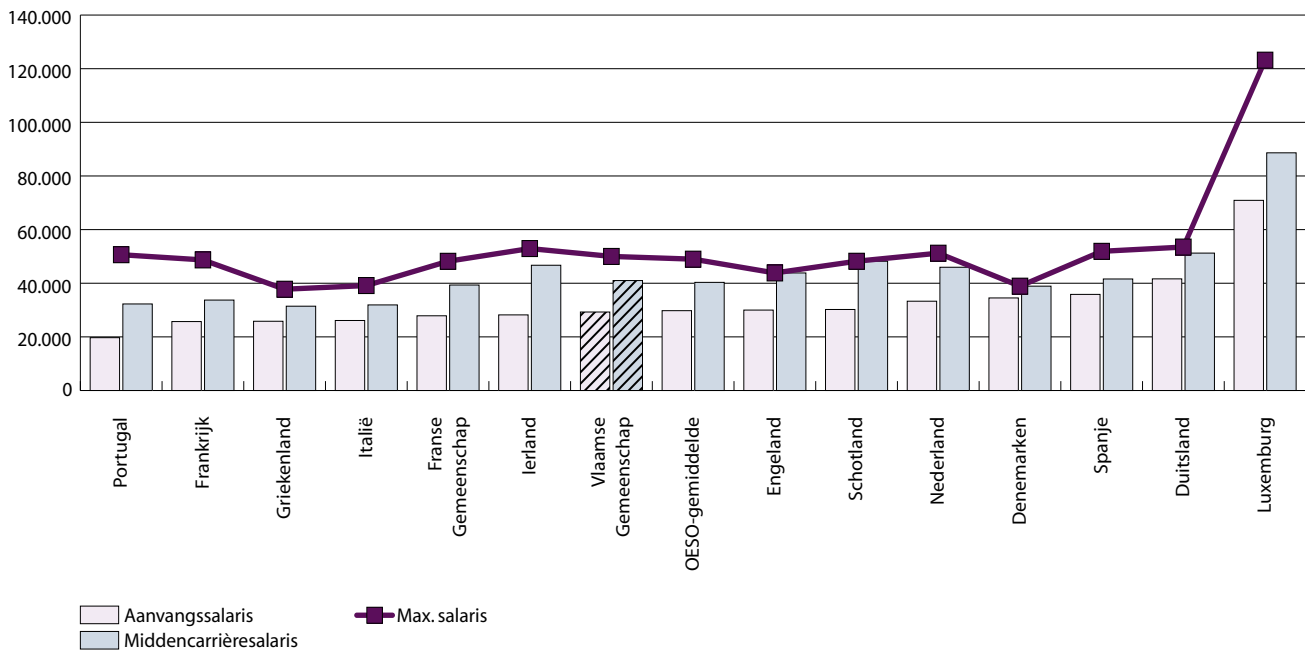
Salarissen van leerkrachten in het lager onderwijs naar carrière-moment, internationale vergelijking, in 2004-2005, in USD-koopkrachtpariteiten.

Bron: O&V, OESO.

5.30 Salarissen lager secundair onderwijs

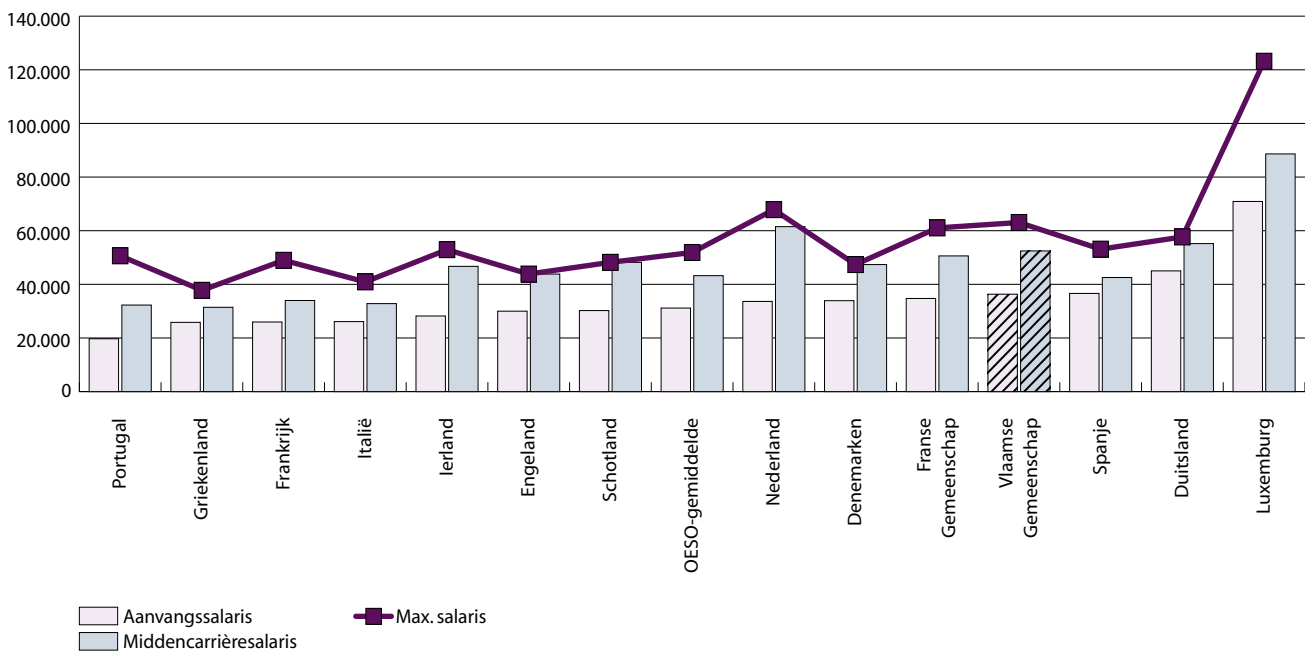
Salarissen van leerkrachten in het lager secundair onderwijs naar carrière-moment, internationale vergelijking, in 2004-2005, in USD-koopkrachtpariteiten.

Bron: O&V, OESO.

5.31 Salarissen hoger secundair onderwijs

Salarissen van leerkrachten in het hoger secundair onderwijs naar carrière-moment, internationale vergelijking, in 2004-2005, in USD-koopkrachtpariteiten.

Bron: O&V, OESO.

Verloning van leerkrachten

De salarissen van leerkrachten verschillen sterk van land tot land. Sommige landen, zoals Portugal en Griekenland, kiezen voor een gelijke bezoldiging van alle leerkrachten, ongeacht het onderwijsniveau.

Wat betreft de salarissen in het lager onderwijs situeert Vlaanderen zich zowel voor aanvangssalaris als maximumsalaris boven het OESO-gemiddelde. Wat het maximumsalaris betreft, behoort Vlaanderen zelfs eerder tot de koplopers, Luxemburg niet te na gesproken. In Portugal ontvangen leerkrachten het laagste aanvangssalaris en in Luxemburg het hoogste bedrag. Wat het maximumsalaris betreft betaalt men in Italië het minst en opnieuw in Luxemburg het meest. Voor het lager secundair onderwijs zit Vlaanderen telkens rond het OESO-gemiddelde. Portugal heeft het laagste aanvangssalaris en Luxemburg het hoogste. Griekenland heeft daarentegen het laagste maximumsalaris terwijl nogmaals Luxemburg het hoogste heeft. In het hoger secundair behoort Vlaanderen tot de landen met de hoogste aanvangs- en maximumsalarissen. Zoals in de andere onderwijsniveaus heeft Portugal het laagste aanvangssalaris en Luxemburg het hoogste. Griekenland heeft het laagste maximumsalaris en Luxemburg het hoogste.

Beleids-en ondersteunend personeel

Sinds het schooljaar 2003-2004 werd in het basisonderwijs een nieuwe personeelscategorie geïntroduceerd: het **beleids- en ondersteunend personeel**. Het beleids-en ondersteunend personeel blijft, uitgedrukt in voltijdse equivalenten, ongeveer constant tussen 2005-2006 en 2006-2007. Het leeuwendeel van deze personeelsleden werkt in het gewoon lager onderwijs. Verder valt op dat het vooral om vrouwen gaat; in het kleuteronderwijs zelfs 90%.

5.32 Beleids- en ondersteunend personeel

Beleids- en ondersteunend personeel in het basisonderwijs naar onderwijsniveau, uitgedrukt in budgettaire voltijdse equivalenten, evolutie van 2004-2005 tot 2006-2007.

	2004-2005			2005-2006			2006-2007		
	VTE's	% mannen	% vrouwen	VTE's	% mannen	% vrouwen	VTE's	% mannen	% vrouwen
Kleuteronderwijs	234,1	9,4	90,6	262,2	8,1	91,9	241,3	10,0	90,0
Gewoon lager onderwijs	3255,9	17,9	82,1	3400,3	17,3	82,7	3420,9	17,1	82,9
Buitengewoon lager onderwijs	203,0	13,7	86,3	219,0	15,9	84,1	220,5	15,2	84,8
<i>Totaal</i>	<i>3693,0</i>	<i>17,1</i>	<i>82,9</i>	<i>3881,5</i>	<i>16,6</i>	<i>83,4</i>	<i>3882,7</i>	<i>16,5</i>	<i>83,5</i>

Cijfers telkens in december.

Bron: O&V.

ICT-coördinatoren

Sinds 2002 worden extra middelen uitgetrokken voor het inzetten van **ICT-coördinatoren**. In de jaren die volgden op de invoering van deze functie wordt een stijging waargenomen in deze personeelscategorie. In 2006-2007 is ze goed voor 672,1 VTE's. In tegenstelling tot de situatie bij het beleids- en ondersteunend personeel zijn bij de ICT-coördinatoren de mannen duidelijk in de meerderheid. Het grootste deel van de ICT-coördinatoren werkt in het basisonderwijs. ■

5.33 ICT-coördinatoren

Aantal ICT-coördinatoren naar onderwijsniveau, uitgedrukt in budgettaire voltijdse equivalenten, 2006-2007.

	2006-2007		
	VTE	% mannen	% vrouwen
Basisonderwijs	436,2	76,8	23,2
Secundair onderwijs	220,2	80,7	19,3
Deeltijds kunstonderwijs	15,7	76,3	23,7
<i>Totaal</i>	<i>672,1</i>	<i>78,1</i>	<i>21,9</i>

Cijfers in december.

Bron: O&V.

Nieuw financieringsbeleid

Vanaf 1 september 2008 treedt een nieuw financieringssysteem voor de scholen van het kleuter-, lager- en secundair onderwijs in werking. Het uitgangspunt van dit nieuwe systeem is een gelijke financiële behandeling van elke leerling met gelijke noden en van elke school in eenzelfde situatie. Daarom zal er bij de berekening van de werkingsmiddelen voor scholen uit het gewoon onderwijs ondermeer rekening gehouden worden met volgende leerlingkenmerken: het opleidingsniveau van de moeder, het ontvangen van een schooltoelage, de taal die de leerling in het gezin spreekt en de woonplaats van de leerling.

Onderwijsuitgaven

In 2004 bedroeg de Vlaamse onderwijsbegroting, volgens de OESO-berekening, 5,9% van het Bruto Binnenlands Product (BBP). Daarmee geeft de Vlaamse

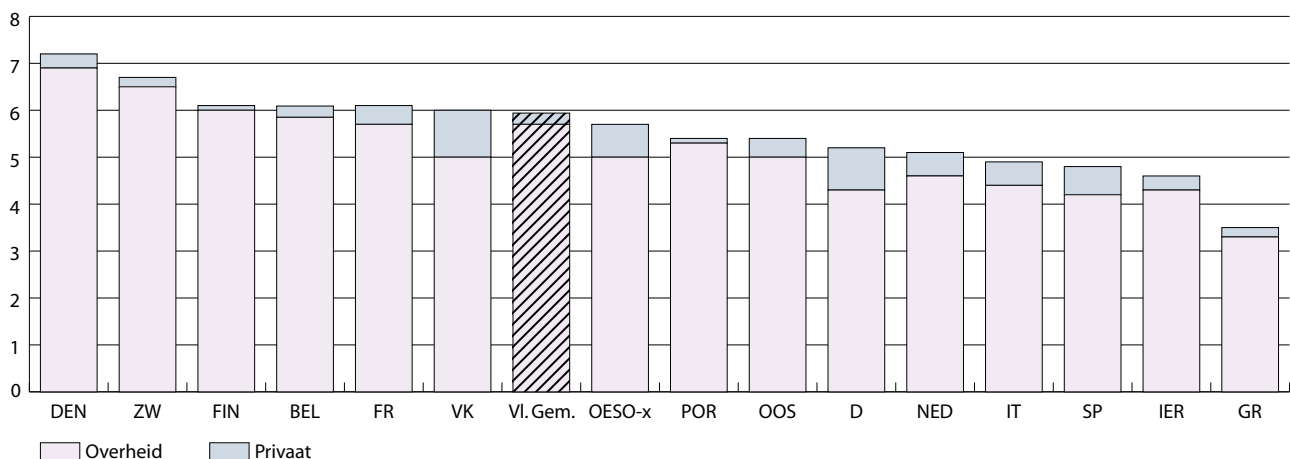
Gemeenschap 0,2% van het BBP méér uit aan onderwijs dan een gemiddeld OESO-land. Wanneer enkel de gespendeerde overheidsmiddelen wordt beschouwd, geeft Vlaanderen 0,7% méér uit dan het OESO-gemiddelde.

Overheidsuitgaven per leerling/student

In 2004 gaf Vlaanderen voor alle onderwijsniveaus meer uit per leerling of student dan een gemiddeld OESO-land. Er wordt ook meer uitgegeven per leerling of student naarmate ze in een hoger onderwijsniveau zitten. Zo krijgt een kleuter in verhouding het minst overheidsmiddelen. Deze vaststelling moet wel gerelativeerd worden. Nergens in Europa – met uitzondering van Frankrijk – bestaat immers zo'n uitgebreid kleuteronderwijs als in Vlaanderen. ■

5.34 Uitgaven voor onderwijsinstellingen

Uitgaven voor onderwijsinstellingen als percentage van het BBP, volgens de OESO-berekening, naar private en overheidsuitgaven, internationale vergelijking, 2004, in %.

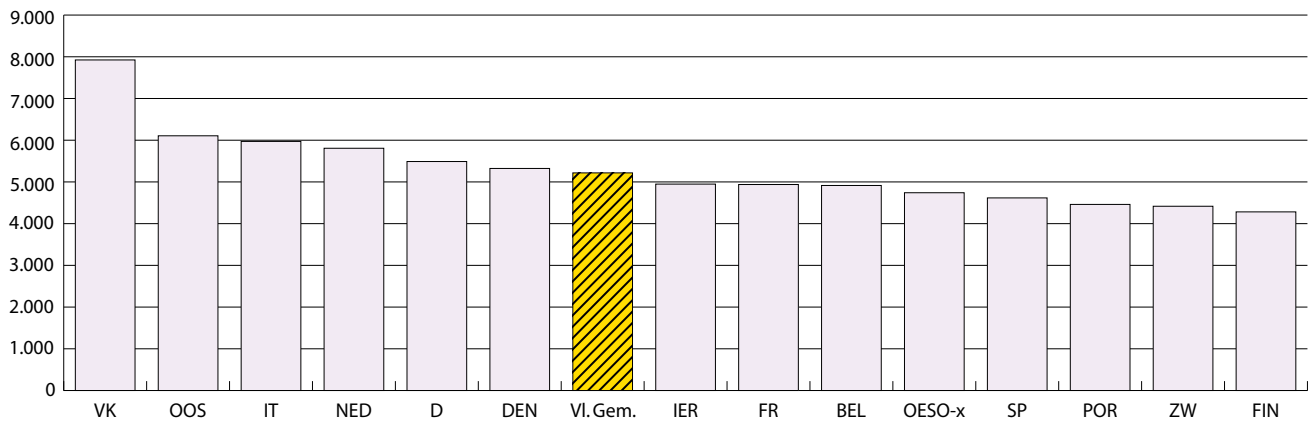

De OESO-definitie bevat het Vlaamse onderwijsbudget vermeerderd met de financiële inspanning voor onderwijs en opleiding van gemeenten en provincies, de middelen van Syntra Vlaanderen, de kinderbijslag die ouders ontvangen voor kinderen boven de 18 jaar, de kost van de onderwijsadministratie, de Europese middelen, de pensioenen en alle uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling.

Bron: O&V, OESO.

5.35 Uitgaven voor onderwijsinstellingen kleuteronderwijs

Uitgaven voor onderwijsinstellingen per kleuter in het kleuteronderwijs, internationale vergelijking, 2004, in USD-equivalenten.

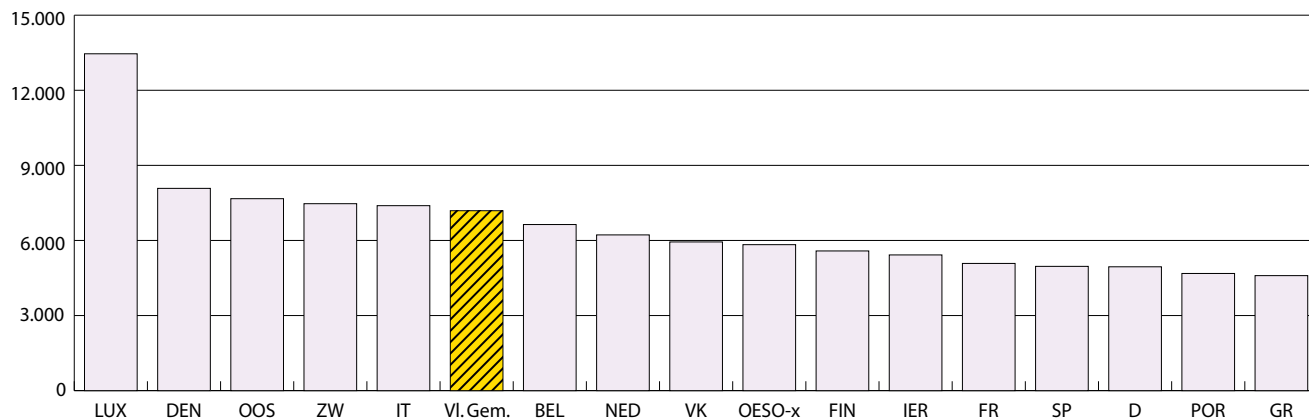

De data voor het Griekse en Luxemburgse kleuteronderwijs zitten vervat in de data voor het lager onderwijs.

Bron: O&V, OESO.

5.36 Uitgaven voor onderwijsinstellingen lager onderwijs

Uitgaven voor onderwijsinstellingen per leerling in het lager onderwijs, internationale vergelijking, 2004, in USD-equivalenten.

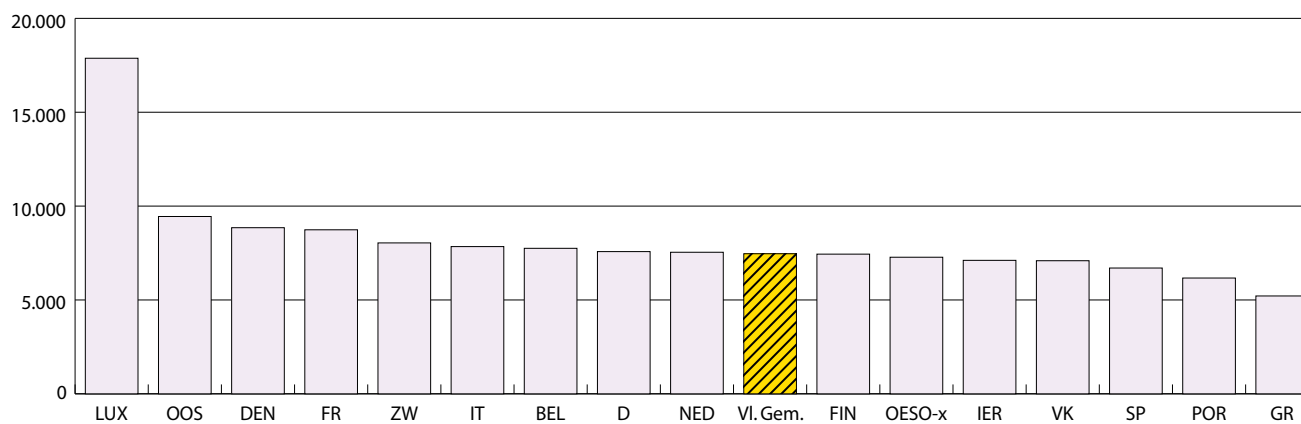

De data voor het Griekse en Luxemburgse kleuteronderwijs zitten vervat in de data voor het lager onderwijs.

Bron: O&V, OESO.

5.37 Uitgaven voor onderwijsinstellingen secundair onderwijs

Uitgaven voor onderwijsinstellingen per leerling in het secundair onderwijs, internationale vergelijking, 2004, in USD-equivalenten.

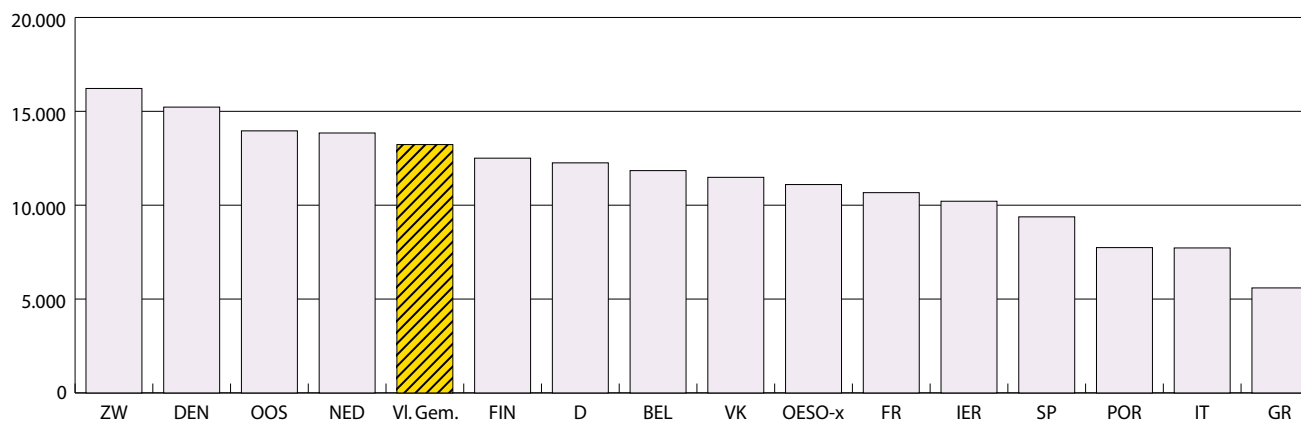

Sommige landen combineerden data voor een aantal onderwijsniveaus in de categorie 'secundair onderwijs'. We verwijzen naar Education at a Glance 2007 voor meer details.

Bron: O&V, OESO.

5.36 Uitgaven voor onderwijsinstellingen hoger onderwijs

Uitgaven voor onderwijsinstellingen per student in het hoger onderwijs, internationale vergelijking, 2004, in USD-equivalenten.

Bron: O&V, OESO.

Gelijke onderwijskansen

Gelijke onderwijskansen voor iedereen staat centraal in het Vlaamse onderwijsbeleid. De sociale kloof die door het onderwijssysteem loopt, moet zo snel mogelijk gedicht. Alle jongeren moeten kwaliteitsvol onderwijs genieten. Leerlingen met speciale noden worden zoveel mogelijk opgenomen in het gewoon onderwijs, via geïntegreerd en inclusief onderwijs. Toch is voor sommige leerlingen het buitengewoon onderwijs meer geschikt. Ook factoren als geslacht, nationaliteit en socio-economische achtergrond beïnvloeden de schoolresultaten.

Buitengewoon onderwijs

Zowel het absolute aantal als het aandeel leerlingen dat les volgt in het **buitengewoon onderwijs** neemt over de jaren heen toe. Voor het eerst sinds enkele jaren wordt opnieuw een stijging in het lager onderwijs vastgesteld.

Deeltijds onderwijs

Het deeltijds onderwijs kent drie leersystemen; het **deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO)**, de leertijd georganiseerd door **Syntra** en de **deeltijdse vorming**. In die systemen verloopt de overgang van

school naar werk trapsgewijs, waarbij de leerling niet alleen een opleiding krijgt maar ook werkervaring opdoet. Deze ervaringsgerichte vorm van leren sluit voor sommige leerlingen sterker aan bij hun verwachtingen dan het traditionele onderwijs. Het leerlingenaantal in het DBSO stijgt in het schooljaar 2006-2007 tot 6.573, waarvan twee derde jongens. Probleem is dat niet alle jongeren een werkplek vinden. In 2006-2007 beschikte 44% van de DBSO-leerlingen over een werkervaringscontract.

De leertijd georganiseerd door Syntra bestaat uit één lesdag in een Syntra-lesplaats. De overige vier dagen gaan de leerlingen in de leer bij een zelfstandig ondernemer. Syntra telde in het jaar 2006-2007 4.202 'leertijders', waarvan een kleine 70% jongens. Ondanks de goede werkvooruitzichten daalt de deelname aan de leertijd jaar na jaar.

De Centra voor Deeltijdse Vorming trokken in 2006-2007 met 792 jongeren minder leerlingen aan dan in voorgaande jaren. Ongeveer 75% van deze leerlingen zijn jongens. 303 leerplichtigen waren enkel verbonden aan een Centrum voor Deeltijdse Vorming, 489 jongeren waren ook ingeschreven in het DBSO, zodat ze ook daar geteld worden. De Centra voor Deeltijdse Vorming zijn ontstaan om jongeren op te vangen die in het klassieke schoolse systeem niet meer terecht kunnen. Meestal gaat het hier om jongeren met een problematisch schoolverleden.

5.39 Leerlingen buitengewoon onderwijs

Evolutie van het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs per onderwijsniveau en van het aandeel t.o.v. het totaal aantal leerlingen in dat onderwijsniveau, van het schooljaar 1996-1997 tot 2006-2007. Om dubbel tellingen te vermijden, zijn in deze data de leerlingen in het buitengewoon onderwijs van het type 5 niet opgenomen.

Schooljaar	Kleuteronderwijs		Lager onderwijs		Secundair onderwijs	
1996 - 1997	1.784	0,7	23.121	5,5	15.548	3,5
1997 - 1998	1.811	0,7	24.072	5,7	15.647	3,5
1998 - 1999	1.780	0,7	24.935	5,8	15.659	3,6
1999 - 2000	1.767	0,7	25.727	5,9	15.774	3,7
2000 - 2001	1.701	0,7	26.212	6,0	15.763	3,7
2001 - 2002	1.686	0,7	26.794	6,2	16.084	3,7
2002 - 2003	1.726	0,7	26.901	6,2	16.402	3,8
2003 - 2004	1.720	0,7	26.952	6,3	16.792	3,8
2004 - 2005	1.791	0,8	26.768	6,4	17.393	3,8
2005 - 2006	1.821	0,8	26.753	6,4	17.801	3,9
2006 - 2007	1.907	0,8	26.794	6,5	18.189	4,0

Bron: O&V.

5.40 Deeltijds beroepssecundair onderwijs

Aantal leerlingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs, in de Centra voor Deeltijdse Vorming en in de leertijd, naar geslacht (en leeftijd), 2006-2007.

	Aantal leerlingen	% jongens	% meisjes
DBSO			
• DBSO 15-18	5.968	66,0	34,1
• DBSO 18-25	605	71,4	28,6
Deeltijds zeevisserijonderwijs	4	100,0	0,0
Centra deeltijdse vorming			
• Enkel centra deeltijdse vorming	303	66,3	33,7
• Ook DBSO	489	74,2	25,8
Leertijd (2006)	4.202	68,4	31,4

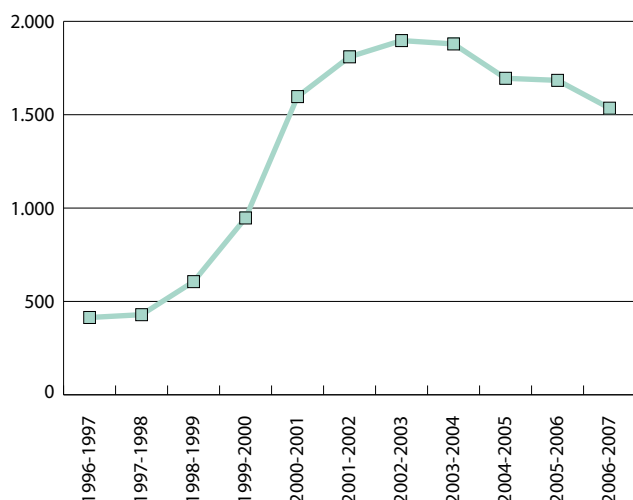
Bron: O&V, Syntra Vlaanderen

Onthaalklas anderstalige nieuwkomers

Het aantal leerlingen in de **onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers** neemt reeds enkele schooljaren geleidelijk af. Terwijl in het schooljaar 2002-2003 bijna 1.900 leerlingen werden geteld, zijn dit er in 2006-2007 nog 1.535 (waarvan 55,5% jongens). De onthaalklas is verbonden met het secundair onderwijs, maar wordt niet ingedeeld bij een bepaalde graad of leerjaar.

5.41 Onthaalklas

Evolutie van het aantal leerlingen in de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers, van 1996-1997 tot 2006-2007.

Bron: O&V

Geïntegreerd onderwijs

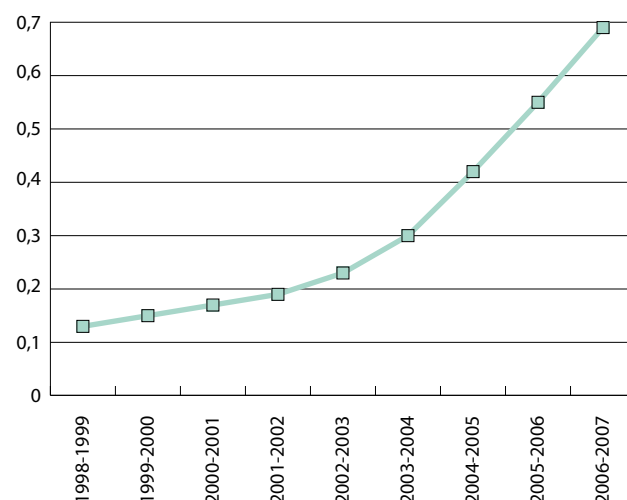
Het **geïntegreerd onderwijs (GON)** biedt leerlingen met een handicap of leer- of opvoedingsmoeilijkheden de kans om naar een school voor gewoon onderwijs te gaan. Een school voor buitengewoon onderwijs biedt daarbij ondersteuning. Steeds meer leerlingen maken gebruik van deze kans. In het schooljaar 2006-2007 kregen 7.359 leerlingen (of zo'n 0,7% van de totale schoolbevolking) in het gewoon onderwijs ondersteuning vanuit het buitengewoon onderwijs.

Problematische afwezigheden

In het schooljaar 2006-2007 werd voor 2.238 leerlingen uit het secundair onderwijs melding gemaakt van problematische afwezigheid. Dit zijn afwezigheden die niet gewettigd kunnen worden. Problematische afwezigheden doen zich veel vaker voor in het deeltijds beroepssecundair onderwijs. Wat het voltijds gewoon secundair onderwijs betreft, doet het probleem zich het vaakst voor in de onthaalklas, gevolgd door het modulair onderwijs, het BSO en de B-stroom van de eerste graad. Vaak wordt gedacht dat jongens vaker problematisch afwezig zijn dan meisjes. Dit blijkt echter niet uit de cijfers.

5.42 Geïntegreerd onderwijs

Evolutie van het aantal GON-leerlingen t.o.v. het totaal aantal leerlingen in het gewoon basis- en secundair onderwijs, van 1998-1999 tot 2006-2007.

Bron: O&V.

5.43 Problematische afwezigheden

Aantal meldingen van problematische afwezigheden in het secundair onderwijs, naar geslacht en soort secundair onderwijs, 2006-2007.

	Aantal meldingen			% t.o.v. de schoolbevolking		
	Voltijds gewoon sec.	DBSO	BuSO	Voltijds	Deeltijds	BuSO
M	1 156	868	286	0,6	26,5	3,1
V	1 082	541	209	0,6	31,5	4,0
<i>Totaal</i>	2.238	1.409	495	0,6	28,2	3,5

	Aantal meldingen	% t.o.v. de schoolbevolking
Eerste graad	584	0,4
• A-stroom	145	0,1
• B-stroom	439	2,0
ASO	65	0,1
KSO	35	0,7
TSO	243	0,3
BSO	1 136	2,3
Modulair	60	3,0
Onthaalklas	115	7,7

Bron: O&V.

Zittenblijven en schoolse vertraging

Schoolse vertraging of **schoolse achterstand** is de vertraging die een leerling oploopt in zijn schoolloopbaan ten opzichte van de groep leerlingen van hetzelfde geboortjaar. Het is niet noodzakelijk een gevolg van zittenblijven, maar kan ook veroorzaakt worden door ziekte, atypische studieovergangen, enz. Schoolse vertraging geeft een beeld over hoeveel achterstand een leerling in zijn totale schoolloopbaan heeft opgelopen

In het zesde leerjaar lager onderwijs heeft ongeveer 15% van de leerlingen reeds schoolse vertraging opgelopen. Het verschil tussen jongens en meisjes is miniem. In het tweede jaar van de derde graad secundair onderwijs heeft 1 leerling op 3 schoolse achterstand. Hier is het verschil tussen jongens en meisjes aanzienlijk. Op beide momenten in de schoolcarrière

5.45 Schoolse vertraging naar onderwijsvorm

Het aandeel leerlingen met schoolse vertraging in het tweede jaar van de derde graad secundair onderwijs, naar onderwijsvorm en geslacht, 2006-2007.

	Totaal	Jongens	Meisjes
ASO	13,6	17,8	10,4
TSO	41,4	46,1	35,2
KSO	46,9	57,5	41,2
BSO	58,3	62,4	53,6

Bron: O&V

doet schoolse vertraging zich veel vaker voor bij niet-Belgische leerlingen.

Wanneer binnen het secundair onderwijs een onderscheid wordt gemaakt naar onderwijsvorm komen grote verschillen naar voor. In het BSO hebben leerlingen veel vaker schoolachterstand opgelopen dan in

5.44 Leerlingen met schoolse vertraging

Het aandeel leerlingen met schoolse vertraging in het gewoon onderwijs op het einde van het lager en het secundair onderwijs, naar geslacht en nationaliteit, 2006-2007.

	Totaal	Jongens	Meisjes	Belgisch	Niet-Belgisch
Zesde leerjaar lager onderwijs	14,8	15,4	14,3	12,9	48,1
Tweede leerjaar derde graad voltijds secundair onderwijs	33,8	40,2	27,5	32,4	73,3

In de tabellen 5.44 en 5.45 wordt schoolse vertraging berekend op basis van een vergelijking tussen het leerjaar waarin de leerling is ingeschreven en het leerjaar waarin de leerling op grond van zijn geboortjaar en bij normale studievordering ingeschreven zou moeten zijn. Door atypische studieovergangen kan een leerling in het verleden schoolse vertraging opgelopen hebben die niet blijkt uit deze tabel (bv. overgang van 5de leerjaar naar 1B op basis van het leeftijdscriterium).

Bron: O&V

5.46 Zittenblijvers

Het aandeel zittenblijvers in het gewoon voltijds secundair onderwijs, 2006-2007.

		Totaal	Jongens	Meisjes	Belgisch	Niet-Belgisch
Eerste graad	1ste leerjaar	2,8	3,4	2,2	2,7	4,9
	2de leerjaar	4,3	5,2	3,3	4,2	7,1
Tweede graad	1ste leerjaar	7,0	8,6	5,2	6,8	10,2
	2de leerjaar	6,4	8,3	4,5	6,4	8,2
Derde graad	1ste leerjaar	9,0	11,6	6,3	9,0	10,7
	2de leerjaar	3,8	5,2	2,4	3,8	5,2

Bron: O&V.

het TSO of KSO. TSO & KSO doen het op hun beurt minder goed dan het ASO. Vaak wordt schoolse achterstand via het watervalstelsel vanuit ASO en TSO 'geëxporteerd' naar het BSO. Meisjes doen het wel in alle onderwijsvormen beter dan jongens.

Een leerling is een **zittenblijver** wanneer hij in het huidige schooljaar in hetzelfde leerjaar zit als het voorgaande schooljaar. Het zittenblijven geeft een momentopname van een bepaald schooljaar, in tegenstelling tot schoolse vertraging.

5.47 Zittenblijvers naar onderwijsvorm

Het aandeel zittenblijvers in het gewoon voltijds secundair onderwijs, naar onderwijs vorm, leerjaar en graad, 2006-2007.

			Totaal	Jongens	Meisjes
ASO	Tweede graad	1ste leerjaar	2,9	3,6	2,3
		2de leerjaar			
	Derde graad	1ste leerjaar	4,8	7,0	3,1
		2de leerjaar	1,8	2,9	1,1
TSO	Tweede graad	1ste leerjaar	10,2	12,1	7,8
		2de leerjaar	9,3	11,3	6,5
	Derde graad	1ste leerjaar	13,7	16,7	9,8
		2de leerjaar	5,3	6,9	3,3
BSO	Tweede graad	1ste leerjaar	10,0	11,4	8,2
		2de leerjaar	6,8	7,8	5,5
	Derde graad	1ste leerjaar	8,5	9,2	7,6
		2de leerjaar	5,1	6,1	4,0
KSO	Tweede graad	1ste leerjaar	19,4	26,6	15,1
		2de leerjaar	14,2	22,7	9,7
	Derde graad	1ste leerjaar	14,6	24,2	9,0
		2de leerjaar	4,5	7,0	3,2

'Zittenblijver' is niet van toepassing voor horizontale overgangen binnen hetzelfde leerjaar. Dit zijn overgangen van 1B naar 1A, van BVL naar het 2de leerjaar 1° graad, en in de 2de en 3de graad van het BSO naar het ASO, TSO of KSO; voor leerlingen die in het huidige of vorige schooljaar ingeschreven waren in: het gewoon en buitengewoon kleuteronderwijs, het buitengewoon lager onderwijs, het methodeonderwijs in het gewoon lager onderwijs, de onthaalklassen, het buitengewoon secundair onderwijs opleidingsvormen 1, 2 en 3, het Deeltijds beroepssecundair onderwijs, het deeltijds zeevisserijonderwijs, het modulair secundair onderwijs; voor leerlingen waar niet bepaald kan worden of ze al dan niet zittenblijver zijn. Bijvoorbeeld wanneer geen koppeling kan gemaakt worden tussen de gegevens van het huidige en het vorige schooljaar. (Geen data beschikbaar)

Bron: O&V.

In het gewoon voltijds secundair onderwijs **blijven** leerlingen het vaakst **zitten** in het eerste leerjaar van de derde graad. Verder zijn er onder de niet-Belgische leerlingen in alle leerjaren meer zittenblijvers. Jongens blijven ook systematisch vaker zitten dan meisjes.

Naar onderwijsvorm wordt vastgesteld dat het KSO beduidend meer zittenblijvers telt en ASO het minst.

Resultaten PISA 2006

In 2006 werden wereldwijd opnieuw de prestaties van 15-jarige leerlingen in lezen, wiskunde en wetenschappen gemeten in het driejaarlijkse **PISA-onderzoek (Programme for International Student Assessment)** gecoördineerd door de OESO. In deze uitgave werd uitgebreid aandacht besteed aan het domein wetenschappen, terwijl lezen en wiskunde zogenaamde minoren waren. In de tabel vindt u de gemiddelde scores voor een selectie van landen en regio's.

Net zoals in de vorige PISA-cycli scoort de Vlaamse Gemeenschap goed tot zeer goed in internationaal perspectief. Voor wetenschappelijke geletterdheid scoren enkel Finland en Hong Kong significant beter. Bij leesvaardigheid moet Vlaanderen diezelfde landen en Korea laten voorgaan. In wiskundige geletterdheid scoort geen enkel land significant beter dan Vlaanderen.

De prestaties van leerlingen verschillen naargelang van bepaalde achtergrondkenmerken. Zo is op te merken dat de **taal** die de leerling gewoonlijk thuis spreekt en de **immigratiestatus** van de leerling heel wat negatieve invloed uitoefenen op de leerprestaties in wetenschappen. In de Vlaamse Gemeenschap zijn de invloeden (en dus ook de scoreverschillen) beduidend groter dan in de meeste andere landen. ■

5.48 PISA 2006-scores

Gemiddelde PISA 2006-scores voor wetenschappen, leesvaardigheid en wiskunde in een selectie van landen en regio's, naar geslacht.

Per land vindt u de gemiddelde score, de standaardfout (tussen haakjes) en het verschil tussen jongens en meisjes. Als dit verschil significant is, wordt het aangeduid in vetjes.

	Wetenschappen			
	Totaal	Jongens	Meisjes	Vershil (=jongens - meisjes)
Finland	563 (2,0)	562 (2,6)	565 (2,4)	-3 (2,9)
Vlaamse Gemeenschap	529 (3,2)	530 (4,0)	528 (3,7)	3 (4,5)
Nederland	525 (2,7)	528 (3,2)	521 (3,1)	7 (3,0)
Engeland	516 (2,7)	521 (3,5)	510 (3,2)	11 (4,1)
Schotland	515 (4,0)	517 (5,0)	512 (4,0)	4 (4,4)
België	510 (2,5)	511 (3,3)	510 (3,2)	1 (4,1)
Duitstalige Gemeenschap	516 (2,9)	521 (4,2)	511 (4,8)	10 (7,0)
Duitsland	516 (3,8)	519 (4,6)	512 (3,8)	7 (3,7)
Noord-Ierland	508 (3,3)	509 (6,0)	507 (5,8)	2 (9,7)
Wales	505 (3,5)	510 (4,0)	500 (4,2)	10 (4,3)
OESO-gemiddelde	500 (0,5)	501 (0,7)	499 (0,6)	2 (0,7)
Frankrijk	495 (3,4)	497 (4,3)	494 (3,6)	3 (4,0)
Franse Gemeenschap	486 (4,3)	484 (5,6)	487 (5,4)	-3 (6,8)

	Leesvaardigheid			
	Totaal	Jongens	Meisjes	Vershil (=jongens - meisjes)
Finland	547 (2,1)	521 (2,7)	572 (2,3)	-51 (2,8)
Vlaamse Gemeenschap	522 (4,1)	506 (5,2)	540 (4,5)	-35 (5,3)
Nederland	507 (2,9)	495 (3,7)	519 (3,0)	-24 (3,4)
Engeland	496 (2,7)	481 (3,6)	510 (3,1)	-29 (4,1)
Schotland	499 (4,0)	486 (5,0)	512 (4,1)	-26 (4,4)
België	501 (3,0)	482 (4,1)	522 (3,5)	-40 (4,8)
Duitstalige Gemeenschap	499 (3,0)	481 (4,6)	517 (4,9)	-36 (7,5)
Duitsland	495 (4,4)	475 (5,3)	517 (4,4)	-42 (3,9)
Noord-Ierland	495 (3,5)	479 (5,5)	512 (5,1)	-33 (8,0)
Wales	481 (3,7)	465 (4,2)	496 (4,2)	-31 (4,0)
OESO-gemiddelde	492 (0,6)	473 (0,7)	511 (0,7)	-38 (0,8)
Frankrijk	488 (4,1)	470 (5,2)	505 (3,9)	-35 (4,4)
Franse Gemeenschap	473 (5,0)	450 (6,6)	498 (5,5)	-48 (7,6)

	Wiskunde			
	Totaal	Jongens	Meisjes	Vershil (=jongens - meisjes)
Finland	548 (2,3)	554 (2,7)	543 (2,6)	12 (2,6)
Vlaamse Gemeenschap	543 (3,7)	549 (4,4)	537 (4,5)	12 (5,0)
Nederland	531 (2,6)	537 (3,1)	524 (2,8)	13 (2,8)
Engeland	495 (2,5)	504 (3,0)	487 (3,1)	17 (3,5)
Schotland	506 (3,6)	514 (4,2)	498 (4,0)	16 (4,0)
België	520 (3,0)	524 (4,1)	517 (3,4)	7 (4,8)
Duitstalige Gemeenschap	514 (3,1)	520 (4,4)	509 (4,9)	12 (7,1)
Duitsland	504 (3,9)	513 (4,6)	494 (3,9)	20 (3,7)
Noord-Ierland	494 (2,8)	497 (5,3)	491 (4,4)	7 (8,1)
Wales	484 (2,9)	492 (3,1)	476 (3,5)	16 (3,3)
OESO-gemiddelde	498 (0,5)	503 (0,7)	492 (0,6)	11 (0,7)
Frankrijk	496 (3,2)	499 (4,0)	492 (3,3)	6 (3,7)
Franse Gemeenschap	490 (5,2)	490 (7,3)	491 (5,5)	-1 (7,9)

Bron: O&V, OESO, UGent.

5.49 PISA 2006-scores naar immigrantstatus

Gemiddelde PISA 2006-scores voor wetenschappen, naar immigrantstatus van de leerling

	Autochtone leerlingen	Tweede generatie	Eerste generatie
Vlaamse Gemeenschap	536	440	459
Nederland	534	455	467
Duitsland	532	439	566
België	523	443	430
Verenigd Koninkrijk	519	493	479
Luxemburg	511	445	445
OESO-gemiddelde	506	466	453
Frankrijk	505	456	438

Een autochtone leerling is een leerling die geboren is in het land van de testafname en ten minste één van beide ouders ook. Tweede generatieleerlingen zijn geboren in het land van de testafname, maar beide ouders zijn in een ander land geboren. Eerste generatieleerlingen zijn niet geboren in het land van de testafname en ook beide ouders zijn in een ander land geboren.

Bron: O&V, OESO, UGent.

5.50 PISA 2006-scores naar thuistaal

Gemiddelde PISA 2006-scores voor wetenschappen, naar thuistaal van de leerling

	Zelfde taal	Andere taal
Vlaamse Gemeenschap	538	429
Nederland	531	449
Duitsland	532	441
België	522	425
Verenigd Koninkrijk	519	464
Luxemburg	514	430
OESO-gemiddelde	506	448
Frankrijk	500	457

Een leerling die thuis meestal dezelfde taal spreekt als de instructietaal, een andere nationale taal of een nationaal dialect behoort tot de groep 'zelfde taal'. Een leerling die thuis meestal een andere taal spreekt dan deze behoort tot de groep 'andere taal'.

Bron: O&V, OESO, UGent.

Overgang onderwijs - arbeidsmarkt

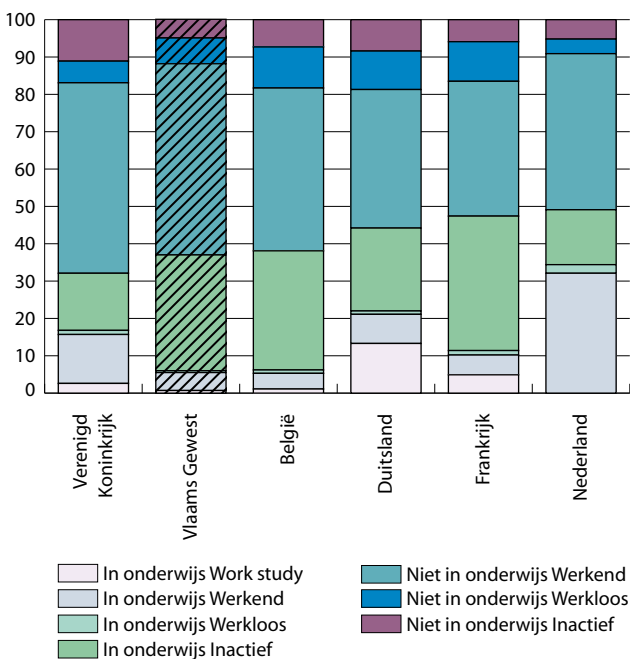
Geschoolde werknemers zijn de motor van de economie en zorgen voor het behoud van de welvaart. Ook op het individuele vlak is scholing belangrijk: laaggeschoolden hebben immers vaak problemen om een geschikte job te vinden. Hoe maken jongeren de overgang van de schoolbanken naar de wereld van werk?

Onderwijs- en werkstatus van jongeren

Binnen de leeftijdsgroep 20-24 jaar zit nog 37% van de Vlamingen in het onderwijs. In de meeste buurlanden is deze groep zo'n 10% groter dan in het Vlaamse Gewest; enkel in het Verenigd Koninkrijk omvat deze groep slechts 32%. Jongeren die geen onderwijs meer volgen én ook niet werken vormen de zwakste groep.

5.51 Onderwijs- en werkstatus

Onderwijs- en werkstatus van 20-24-jarigen, internationale vergelijking, 2005.

Bron: O&V, OESO, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek

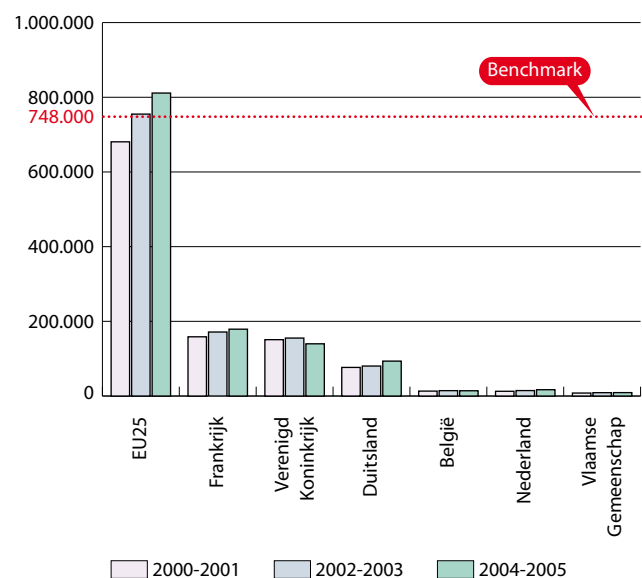
Het Vlaamse Gewest telt 5% inactieven en 11% werklozen (die geen onderwijs meer volgen). Het blijft daarmee dicht bij de buurlanden; enkel in Nederland zijn er beduidend minder werklozen.

Wiskunde, natuurwetenschappen en technologie

De Europese Unie wil dat het aantal diploma's uit het hoger onderwijs in wiskunde, natuurwetenschappen en technologie met 15% verhoogt tegen 2010. Tevens moeten de verschillen tussen de geslachten afnemen. De EU streeft dus naar 748.000 uitgereikte **MST-diploma's**. Deze grens werd reeds overschreden in 2002-2003, en in 2004-2005 werden in de EU27 zelfs 856.300 MST-diploma's uitgereikt. In de Vlaamse Gemeenschap werden in 2004-2005 onge-

5.52 Hogere diploma's MST

Evolutie van het aantal hogere diploma's in wiskunde, natuurwetenschappen en technologie, 2000-2001, 2002-2003 en

Benchmark voor 2010: 748.000. De diploma's omvatten alle opleidingen in het hoger onderwijs, zowel niet-universitair als universitair onderwijs en zowel basisopleidingen als voortgezette opleidingen en doctoraatsopleidingen.

Bron: O&V, Eurostat.

veer 9.200 MST-diploma's uitgereikt, wat 20% van alle diploma's hoger onderwijs vertegenwoordigt. In de EU27 is bijna 23% van alle diploma's uitgereikt in het hoger onderwijs een MST-diploma. 2.576 van de Vlaamse MST-diploma's werden uitgereikt aan een vrouw; slechts 10% van alle hoger-onderwijs-diploma's die werden uitgereikt aan vrouwen. Het verschil tussen de geslachten is dan ook nog lang niet weggewerkt.

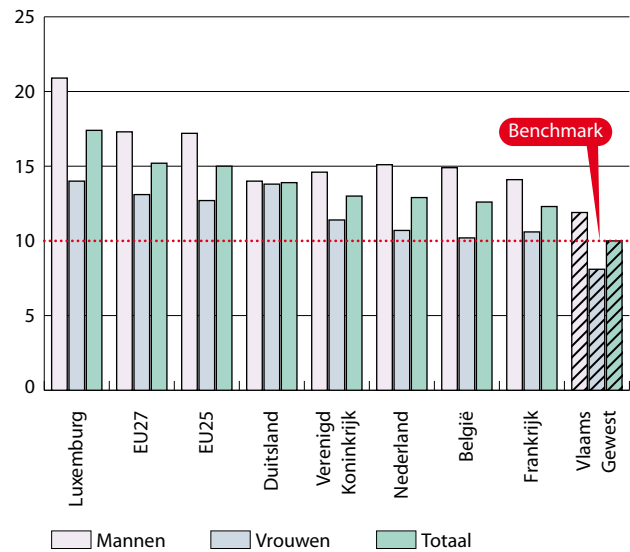
Alvorens MST-diploma's behaald kunnen worden, moeten studenten zich uiteraard inschrijven voor de betreffende opleidingen. In het academiejaar 2004-2005 waren in het Vlaamse hoger onderwijs bijna 45.000 studenten ingeschreven in een opleiding die leidt naar een MST-diploma. Bijna 30% van deze ingeschreven studenten was een vrouw. Deze 45.000 inschrijvingen vertegenwoordigen 21,4% van alle inschrijvingen in het Vlaamse hoger onderwijs. Bij mannen is dit zelfs 33,3%; bij vrouwen slechts 11,5%. In de EU27 is het aandeel MST-inschrijvingen hoger (25,5%) en schrijven vrouwen zich vaker in voor een MST-opleiding (13,8%).

Vroege schoolverlaters

Het wordt steeds belangrijker om met voldoende kwalificaties het onderwijs te verlaten. Volgens de Europese doelstelling mag het percentage **vroege schoolverlaters** in 2010 nog maximaal 10% bedragen. In 2006 voldoet het Vlaamse Gewest al aan deze benchmark. Het Vlaamse gemiddelde verbergt wel een aanzienlijk verschil tussen de geslachten: 7,6% bij jonge vrouwen tegenover 11,6% bij jonge mannen. Vanuit internationaal oogpunt scoort Vlaanderen hier zeer goed; slechts enkele Oost-Europese lidstaten gaan Vlaanderen vooraf. ■

5.53 Vroege schoolverlaters

Aandeel vroege schoolverlaters, internationale vergelijking, tweede kwartaal 2006, in %.

De vroege schoolverlaters worden door Europa gedefinieerd als jongeren van 18 tot 24 jaar die geen kwalificatie hebben behaald van het niveau ISCED 3 en geen onderwijs of opleiding meer volgen. In de Vlaamse context gaat het over jongeren die niet beschikken over een diploma van het ASO, het TSO of het KSO, een getuigschrift BSO, een getuigschrift van de leertijd, een eindgetuigschrift van het buitengewoon secundair onderwijs (opleidingsvorm 3 & 4) of een eindgetuigschrift deeltijds beroepssecundair onderwijs en geen onderwijs of opleiding meer volgen. Door een wijziging in de operationalisering van de LFS zijn de cijfers voor 2006 niet vergelijkbaar met die van voorgaande jaren.

Bron: O&V, Eurostat, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek.

Levenslang leren

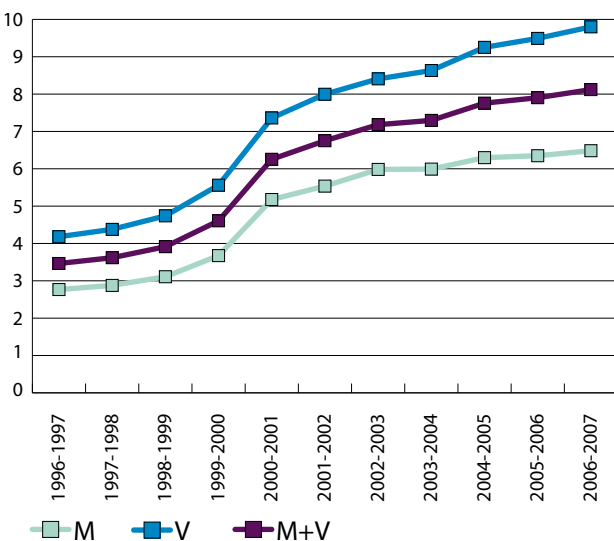
Sinds de jaren negentig is levenslang leren nadrukkelijk aanwezig in nationale en internationale beleidsagenda's. Onderwijs en opleiding gedurende de hele levensweg verhogen de concurrentiekracht en de persoonlijke inzetbaarheid en gaan sociale uitsluiting tegen. De deelname aan levenslang leren is ook één van de structurele indicatoren in de Lissabonstrategie. Levenslang leren wordt eveneens in Vlaanderen opgevolgd in het Pact van Vilvoorde. Maatregelen als de opleidingscheques en de vrijstelling van inschrijvingsgeld voor bepaalde groepen bevorderen de deelname aan onderwijs en opleiding door volwassenen.

Volwassenenonderwijs

In het schooljaar 2006-2007 waren er 327.679 inschrijvingen in het **onderwijs voor sociale promotie**

5.54 Volwassenenonderwijs

Evolutie van de participatie aan het onderwijs voor sociale promotie door 15-64-jarigen, van 1996-1997 tot 2006-2007, naar geslacht, in %. De referentieperiode in deze grafiek verschillen waardoor de vergelijking over de jaren heen niet zomaar mag gemaakt worden. Tot vòòr 1999-2000 werd gewerkt met schooljaren. In 1999-2000 werd gewerkt met de referentieperiode 1/9/99-31/1/2000. Vanaf 2000-2001 is de referentieperiode 1/2-31/1.

Bron: O&V, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek.

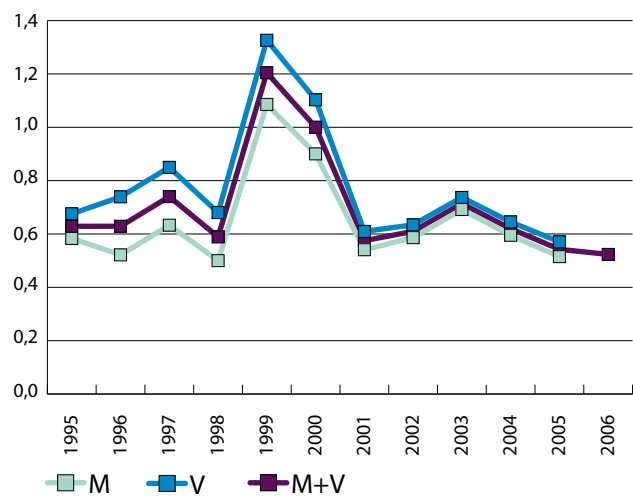
tie (secundair of hoger). Dit komt overeen met meer dan 8% van de 15-64-jarige bevolking. De stijgende trend in het volwassenenonderwijs blijft zich dus doorzetten.

Begeleid Individueel Studeren

Begeleid Individueel Studeren of **B.I.S.** telde in 2006 21.118 inschrijvingen, of zo'n 0,52% van de Vlaamse bevolking. De deelname aan BIS daalt al gedurende enkele jaren in zowel absolute als relatieve termen.

5.55 Participatie aan B.I.S

Evolutie van de participatie aan B.I.S. bij 15-64-jarigen, van 1996 tot 2006, naar geslacht, in %.

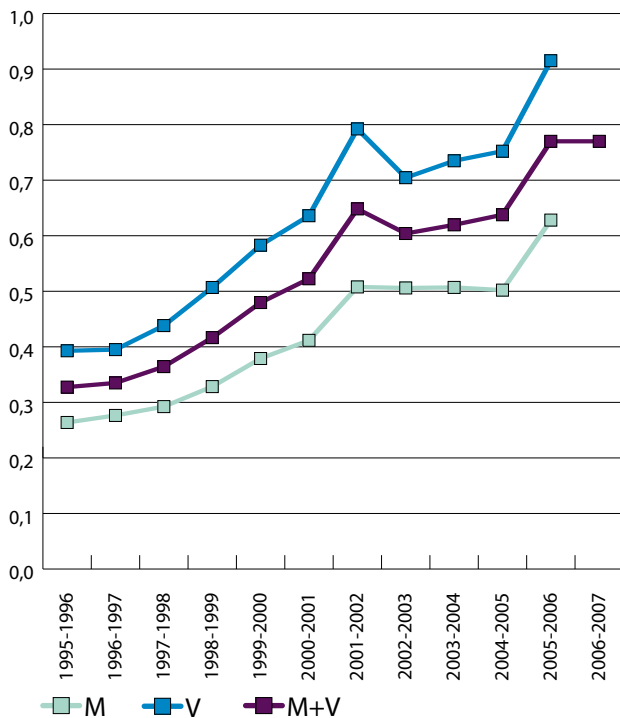
Bron: O&V, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek.

Basiseducatie

De deelname aan de basiseducatie blijft toenemen. In 2006-2007 waren er 33.463 cursisten, ofwel iets meer dan 0,8% van de 15-64-jarige bevolking.

5.56 Participatie aan basiseducatie

Evolutie van de participatie aan basiseducatie bij 15-64-jarigen, van 1996-1997 tot 2005-2006, naar geslacht, in %.

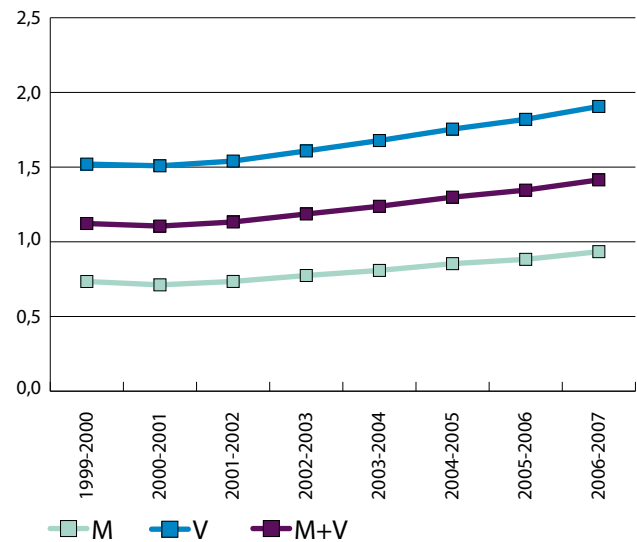
Bron: VOCB, O&V, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek.

Deeltijds kunstonderwijs

In het schooljaar 2006-2007 volgde 1,4% van de Vlaamse 15-64-jarigen **Deeltijds Kunstonderwijs**. Hierbij moet men opmerken dat het DKO ook zeer veel 6- tot 14-jarigen aantrekt die niet in de cijfers zijn opgenomen.

5.57 Participatie aan Deeltijds Kunstonderwijs

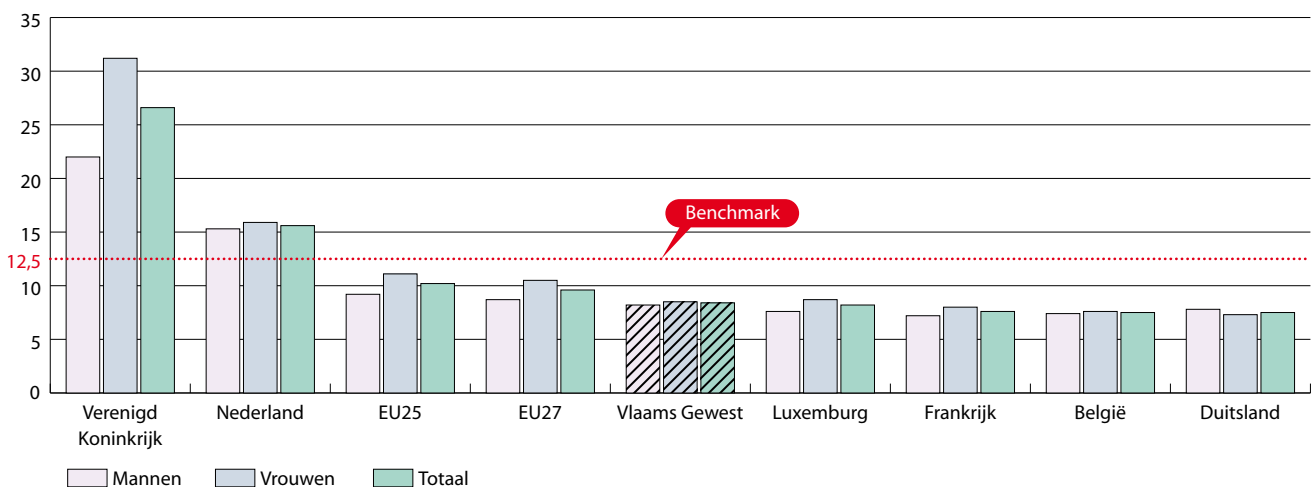
Evolutie van de participatie aan het Deeltijds Kunstonderwijs bij 15-64-jarigen, van 1999-2000 tot 2006-2007, naar geslacht, in %.

Bron/ O&V, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek.

5.58 Europese benchmark levenslang leren

Aandeel van de 25-64-jarigen dat deelneemt aan onderwijs of vorming gedurende de vier weken voorafgaand aan de Arbeidskrachtenenquête, naar geslacht, internationale vergelijking, jaargemiddelde 2006. Benchmark 2010: 12,5%.

Bron: O&V, Eurostat.

Europese benchmark levenslang leren

De structurele Lissabonindicator met betrekking tot **levenslang leren** slaat op de deelname van 25-64-jarigen aan een breed spectrum van initiatieven inzake onderwijs en vorming. In 2010 moet op z'n minst 12,5% van de doelgroep deelnemen aan levenslang leren. Het EU27-gemiddelde bedroeg in 2006 9,6%. Het hoogste deelnamepercentage is in Zweden (32%) vast te stellen; ook Denemarken en het Verenigd Koninkrijk scoren zeer goed. Het Vlaamse Gewest scoort met 8,4% niet zo goed. Vlaamse vrouwen nemen iets vaker deel dan mannen.

De cijfergegevens voor de Europese benchmark levenslang leren zijn gebaseerd op de deelname gedurende een periode van 4 weken. Wanneer deze periode wordt uitgebreid naar 12 maanden, is er (vanzelfsprekend) een stijging van de deelnamecijfers. In 2006 nam in het Vlaamse Gewest één op vijf deel aan onderwijs of vorming. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- European Commission, DG Education And Culture (2007). Progress towards the Lisbon objectives in education and training - Report based on indicators and benchmarks - Report 2006 (Staff Working Document of the Commission)
- OECD (2007). Education at a Glance 2007 - OECD Indicators. Parijs: OECD.
- OECD (2007). PISA 2006 - Science Competencies for Tomorrow's World
Volume 1: Analysis & Volume 2: Data. Parijs: OECD.
- Syntra (2006). Activiteitenverslag 2005. Brussel: Syntra.
- Universiteit Gent, Vakgroep Onderwijskunde En Vlaams Ministerie Van Onderwijs En Vorming (2007). Wetenschappelijke vaardigheden voor de toekomst - De eerste resultaten van PISA 2006 Gent: Universiteit Gent, Vakgroep Onderwijskunde.
- VDAB (2006). Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen. 21ste studie 2004 - 2005. Brussel: VDAB-Databeheer en -analyse.
- Vlaams Ministerie Van Onderwijs En Vorming (2006). Vlaamse onderwijsindicatoren in internationaal perspectief - editie 2005. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs.
- Vlaams Ministerie Van Onderwijs En Vorming (2007). Statistisch Jaarboek van het Vlaams onderwijs, schooljaar 2006-2007. Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming, departement Onderwijs & Vorming.

Websites

- AglOn - Agentschap voor Infrastructuur in het onderwijs: www.agion.be
- Brussels OnderwijsPunt, Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC), directie Onderwijs: www.bop.vgc.be
- Europese Commissie, Directoraat-Generaal Onderwijs en Vorming: http://ec.europa.eu/education/index_en.html
- Europese Commissie, Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Europese Commissie, Eurydice: www.eurydice.org
- FOD Economie - Algemene Directie Statistiek: www.statbel.fgov.be
- Vlaams Ministerie voor Onderwijs en Vorming: www.ond.vlaanderen.be
- OBPWO: www.ond.vlaanderen.be/obpwo
- Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO): www.oecd.org
- www.pisavlaanderen.ugent.be
- Steunpunt Loopbanen doorheen Onderwijs naar Arbeidsmarkt: www.steunpuntloopbanen.be
- Steunpunt Werk en Sociale Economie (ex-WAV): www.steunpuntwav.be
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO): www.unesco.org

Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling (VDAB):

<http://vdab.be/trends>

Vlaams Agentschap voor Ondernemersvorming (SYNTRA):

www.syntra.be

Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR): www.vlir.be

Vlaamse Onderwijsraad (Vlor): www.vlor.be

DEFINITIES

Leerlingen: de leerlingenaantallen hebben betrekking op het aantal ingeschreven leerlingen en studenten op 1 februari 2007. De leerlingen en studenten die ingeschreven zijn in Franstalige scholen of in Franstalige afdelingen van Nederlandstalige scholen onder de bevoegdheid van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap worden niet in dit cijfermateriaal opgenomen. In het hogescholenonderwijs en het universitair onderwijs worden de regelmatige hoofdschrijvingen in de professioneel en academisch gerichte bachelorsopleidingen, in de mastersopleidingen, en in de basisopleidingen in afbouw geregistreerd. In het onderwijs voor sociale promotie, het deeltijds kunstonderwijs en B.I.S. wordt het aantal inschrijvingen geteld. Dit aantal ligt hoger dan het aantal fysieke personen, omdat een leerling voor meerdere cursussen ingeschreven kan zijn. In het onderwijs voor sociale promotie wordt het aantal inschrijvingen in opleidingen gestart binnen de referentieperiode (van 1 februari tot en met 31 januari) geteld. Leerlingen die omwille van een langdurige ziekte les volgen in het buitengewoon onderwijs (de zogenaamde type-5-leerlingen) worden, om dubbeltellingen te vermijden, niet in het cijfermateriaal opgenomen (buitengewoon kleuteronderwijs: 109 leerlingen, buitengewoon lager onderwijs: 185 leerlingen, buitengewoon secundair onderwijs: 235 leerlingen in het schooljaar 2006-2007).

BAMA-structuur en -opleidingen: vanaf het academiejaar 2004-2005 wordt de bachelor-masterstructuur (BAMA-structuur) progressief jaar na jaar ingevoerd aan de Vlaamse hogescholen en universiteiten. De afbouw van de bestaande opleidingen gebeurt parallel met de opbouw van de bachelors- en mastersopleidingen. Vanaf het academiejaar 2010-2011 kunnen universiteiten en hogescholen nog slechts opleidingen volgens de BAMA-structuur aanbieden met uitzondering van de opleidingen in het studiegebied diergeneeskunde, waarvan de afbouw eindigt in het academiejaar 2010-2011 en van de opleidingen in het studiegebied geneeskunde waarvan de afbouw eindigt in het academiejaar 2011-2012. Al de bachelors- en mastersopleidingen zijn erkend door een besluit van de Vlaamse regering. In Vlaanderen worden volgende BAMA-opleidingen georganiseerd:

- Professioneel gerichte bachelors aan hogescholen;
- Academisch gerichte bachelors aan hogescholen (in het kader van een associatie met een universiteit) en universiteiten;
- Masters aan hogescholen (in het kader van een associatie met een universiteit) en universiteiten.

Personeel —

Gegevens afkomstig van het Departement Onderwijs:

De personeelsstatistieken registreren enkel het personeel dat ofwel rechtstreeks door het Departement Onderwijs wordt betaald ofwel van wie de lonen ten laste van de werkingsenveloppe van het hogescholenonderwijs zijn. Het personeel van de universitaire sector en het meester-, vak- en dienstpersoneel van het gesubsidieerd onderwijs zitten niet in de statistieken van het Departement Onderwijs. De gesubsidieerde contractuelen evenmin omdat zij niet volledig door het Departement Onderwijs betaald worden. Binnen het onderwijspersoneel maken we een onderscheid tussen enerzijds het bestuurs- en onderwijzend personeel en anderzijds de andere personeelscategorieën. Het bestuurspersoneel bestaat uit directeurs, adjunct-directeurs, technisch-adviseurs en technische adviseurs-coördinatoren. Het onderwijzend personeel vervult effectief een lesopdracht. De andere personeelscategorieën bestaan uit het administratief personeel, het ondersteunend personeel, het werkliedenpersoneel van het gemeenschapsonderwijs, het opvoedend hulppersoneel, het paramedisch personeel, het CLB-personeel, het inspectiepersoneel, het personeel van de pedagogische begeleiding, het personeel van de semi-internaten en de kinderverzorgsters in het kleuteronderwijs. Het onderwijspersoneel drukken we in budgettaire fulltime-equivalenten uit. De budgettaire fulltimes zijn het resultaat van de sommatie van alle deelopdrachten van alle personeelsleden (m.a.w. met inbegrip van de vervangingen van minder dan één jaar). Bij het hogescholenonderwijs zijn de lesopdrachten van de gastprofessoren en de mandaatvergoedingen vanaf 1995-1996 niet meer in de budgettaire fulltimes opgenomen. Alle gegevens hebben betrekking op de maand januari omdat deze maand representatief voor het schooljaar is, behalve voor het schooljaar 2000-2001 (februari). Voor het beleids- en ondersteunend personeel, de GOK-leerkrachten en de ICT-coördinatoren werd december als basis genomen. In de grafieken die enkel op Vlaanderen betrekking hebben, zijn de terbeschikkinggestelden voorafgaand aan het rustpensioen opgenomen. In de grafieken waar een internationale vergelijking gemaakt wordt, zijn de terbeschikkinggestelden voorafgaand aan het rustpensioen niet in aanmerking genomen voor Vlaanderen. We volgden hiervoor de OESO-instructies.

Gegevens afkomstig van de VLIR:

De personeelsgegevens voor het universitair onderwijs zijn afkomstig van de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR), en hebben betrekking op 1 februari 2007.

Budget: het onderwijsbudget wordt uitgedrukt in termen van beschikbare beleidskredieten die jaarlijks in de aangepaste uitgavenbegroting van de Vlaamse Gemeenschap worden ingeschreven. De beleidskredieten zijn de uitgaven waartoe de overheid zich in een bepaald begrotingsjaar engageerde. Deze kredieten omvatten de niet-gesplitste kredieten (NGK), de gesplitste vastleggingskredieten (GVK), de variabele kredieten (VRK), de machtigingen (MAC) en de bijkredieten voor vorige jaren (BVJ), verminderd met de vereffeningkredieten en de uitgaven voor de schuldenlast. De term 'beschikbare kredieten' betekent dat deze kredieten naast de hierboven vermelde kredieten ook het aandeel in de globale provisies (vnl. index en CAO) en kredietherschikkingen omvatten. De internationaal vergelijkbare indicator geeft de financiële inspanning weer die de overheid van een bepaald land of regio ten gunste van het onderwijs levert, en dit in verhouding tot het bruto binnenlands of bruto regionaal product. Volgens de OESO-definitie wordt dit Vlaams onderwijsbudget vermeerderd met de financiële inspanningen voor onderwijs en opleiding van gemeenten en provincies, de middelen van het Syntra, de kinderbijslag die ouders ontvangen voor kinderen boven de 18 jaar, de kost van de onderwijsadministratie, de Europese middelen, de pensioenen van het onderwijspersoneel en alle uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling.

Overheidskost per leerling: op internationaal vlak wordt de kost per leerling op basis van het aantal financierbare studenten berekend en in US-dollarequivalenten uitgedrukt. Uitgaven voor onderwijsinstellingen per student in vergelijking met het BBP per capita worden berekend door de onderwijsuitgaven per student in de nationale munteenheid af te zetten als percentage van het BBP per capita, ook in de nationale munteenheid. In de gevallen waarbij de onderwijsuitgaven en de BBP-data een andere referentieperiode beslaan, worden de onderwijsdata aan de referentieperiode van de BBP-data aangepast. Men maakt daarbij gebruik van de inflatieratio's.

Scholingsgraad: percentage van de bevolking dat een bepaald onderwijsniveau succesvol beëindigd heeft. De internationale categorie 'lager secundair onderwijs' stemt in het huidige Vlaamse onderwijssysteem met de eerste graad of de tweede graad van het secundair onderwijs overeen. Tot de opleidingen van universitair niveau behoren naast de opleidingen aan de universiteiten ook de twee-cycli-opleidingen aan de hogescholen. Het niet-universitair hoger onderwijs omvat naast het hogescholenonderwijs van één cyclus ook de mensen met een HOSP-diploma. De bron voor de Belgische en Vlaamse gegevens in deze indicator is de jaarlijkse 'Doorlopende Enquête naar de Arbeidskrachten' uitgevoerd door het Nationaal Instituut voor de Statistiek.

Leeftijdgegevens van het Vlaams onderwijspersoneel in internationaal perspectief:

In de vergelijking worden de onderwijsniveaus als volgt gedefinieerd:

- het kleuteronderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon kleuteronderwijs;
- het lager onderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon lager onderwijs;
- het secundair onderwijs omvat het gewoon en het buitengewoon secundair onderwijs, het deeltijds secundair onderwijs en het secundair onderwijs voor sociale promotie;
- het hoger onderwijs omvat het hogescholenonderwijs, het universitair onderwijs en het hoger onderwijs voor sociale promotie.

In de data omtrent onderwijzend personeel zijn een aantal directie-ambten meegeteld. Als referentie namen we de vroegere EU15-landen waarvoor data beschikbaar waren. Omdat we deze gegevens zelf van de OESO-website downloadden, is er geen OESO- of Europees gemiddelde beschikbaar. In de grafieken met een internationale vergelijking zijn de terbeschikkinggestelden voorafgaand aan het rustpensioen niet in aanmerking genomen voor Vlaanderen. Het onderwijzend personeel van het OSP is daarentegen wél in de internationale cijfers voor Vlaanderen opgenomen. We volgden hiermee steeds de OESO-instructies.

Leerling-leerkracht-ratio: de leerling-leerkracht-ratio geeft aan hoeveel leerlingen er zijn per bezoldigd onderwijzend personeelslid. Het geeft dus geen beeld van de gemiddelde klasgrootte. Ook het buitengewoon onderwijs werd in het Vlaamse cijfermateriaal geïntegreerd. De omkadering is er groter dan in het gewoon onderwijs. Ook het deeltijds onderwijs en het onderwijs voor sociale promotie zijn in de cijfergegevens vervat. Voor de personeelsgegevens moet erop gewezen worden dat al het onderwijzend personeel (budgettaire fulltime-equivalenten) opgenomen is. Zo zitten er personeelsleden in de cijfers die geen klasleerkracht zijn, bijvoorbeeld taakleerkrachten. Ook personeelsleden die zorgen voor vervangingen van minder dan een jaar werden in de basisgegevens opgenomen. We volgen daarmee de OESO-instructies over de 'coverage' en hun definities over leerkrachten.

Salariëring van leerkrachten: deze indicator geeft een beeld van de salarissen van leerkrachten in het onderwijs. De gegevens zijn afkomstig uit de OESO-databank. De salarissen zijn aangepast volgens de 'Purchasing Power Parity' (PPP), zodat vergelijkingen tussen de landen verantwoord zijn. Deze PPP-index wordt jaarlijks door de OESO samengesteld en is een coëfficiënt die per land de koopkracht weergeeft. Er wordt een onderscheid tussen het aan-

vangs-, het middencarrière- en het maximumsalaris van leerkrachten gemaakt. Het aanvangssalaris is het gemiddeld brutosalaris per jaar voor een voltijds aangestelde leerkracht in het begin van zijn/haar loopbaan met het minimum opleidingsniveau dat vereist is om volledig gekwalificeerd te zijn. Het middencarrièresalaris verwijst naar het gemiddeld brutosalaris per jaar na 15 jaar loopbaan voor een voltijds aangestelde leerkracht met het minimum opleidingsniveau dat vereist is om volledig gekwalificeerd te zijn. Hetzelfde geldt voor het maximumsalaris, met dit verschil dat de berekening gebeurt op basis van 27 jaar dienstanciënniteit voor leerkrachten in het kleuter-, lager en in de 1ste graad secundair onderwijs en 25 jaar loopbaan voor geaggregeerden in het secundair onderwijs - groep 2. De term 'brutosalaris' verwijst naar de geïndexeerde bruto jaarwedde (op basis van januari 2003), verhoogd met de eindejaarstoelage en het vakantiegeld. Voor het 'hoger technisch en beroepssecundair onderwijs' – wat overeenkomt met de 2de en 3de graad secundair onderwijs BSO/KSO/TSO – zijn er geen cijfergegevens in de internationale dataverzameling geïntegreerd. In dit soort onderwijs komen te veel verschillende salarisschalen voor om zinvolle gemiddelden te berekenen. Dat is ook in het buitenland het geval, waardoor de OESO besliste om hiervoor geen indicator te berekenen.

Deelname aan het volwassenonderwijs: de deelname aan het onderwijs voor sociale promotie, het Begeleid Individueel Studeren (B.I.S.), basiseducatie en het deeltijds kunstonderwijs (DKO) worden geanalyseerd. De inschrijvingsgegevens worden gecombineerd met bevolkingsgegevens van het Nationaal Instituut voor de Statistiek, meer bepaald met de 15-64-jarige bevolking. Er kunnen dubbelstellingen in de cijfers zitten. Iemand kan bijvoorbeeld zowel OSP als DKO volgen en wordt dan twee keer geteld. De cijfergegevens m.b.t. de hier opgenomen Europese indicator zijn afkomstig van de Labour Force Survey (LFS). Het gaat meer bepaald om deze indicator: het percentage van de 25-64-jarige bevolking dat aan één of andere vorm van opleiding of vorming deelnam gedurende de 4 weken voorafgaand aan de survey, naar scholingsgraad. De internationale categorie 'lager secundair onderwijs' stemt in het huidige Vlaamse onderwijssysteem met de eerste graad van het secundair onderwijs overeen. Wie een diploma of getuigschrift van het secundair onderwijs behaalt, meer bepaald wie het tweede leerjaar van de derde graad van het secundair onderwijs succesvol beëindigt, heeft volgens de ISCED-classificatie een scholingsgraad van 'hoger secundair onderwijs'.

Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar

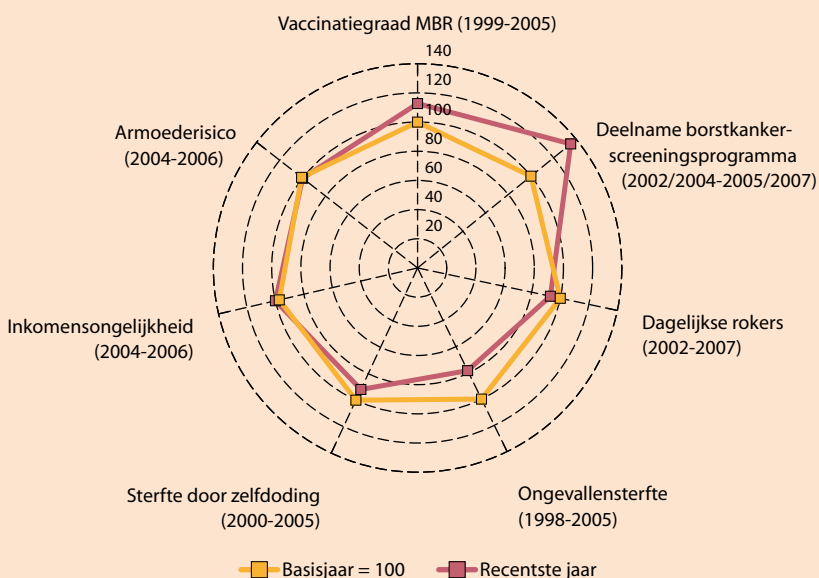
HET ULTIEME DOEL VAN HET WELZIJS- EN GEZONDHEIDSBELEID is “dat elke mens zich goed kan voelen in zijn vel”. Een betere gezondheid en algemeen welbehagen staan daarbij voorop. Jonge kinderen in Vlaanderen zijn in zeer hoge mate en correct gevaccineerd. De vaccinatiegraad ligt voor alle basisvaccins ruim boven de 90%, een doelstelling die de Wereldgezondheidsorganisatie vooropstelt. Ondanks de vele campagnes en maatregelen is de voorbije jaren het aantal dagelijkse rokers slechts beperkt gedaald. Inzake borstkankerpreventie lijken de campagnes wel effect te hebben. De voorbije jaren nam het aantal vrouwen uit de doelgroep dat zich preventief liet screenen duidelijk toe. De Vlaamse

zelfdodingcijfers behoren tot de hoogste in Europa. Hoewel er de voorbije jaren geen opvallende trend in de zelfdodingcijfers was vast te stellen, nam het aantal sinds 2000 af met 6,5% bij de mannen en met 13% bij de vrouwen. Tussen 1998 en 2005 daalde het aantal sterfgevallen door ongevallen bij mannen en vrouwen met respectievelijk 20% en 25%. Voor een groot deel dankzij een duidelijke afname van het aantal slachtoffers van vervoersongevallen.

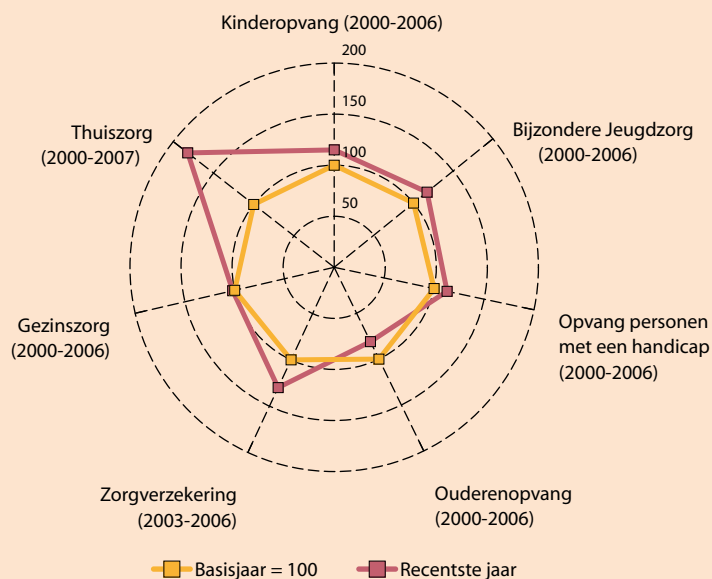
Toegankelijke en kwaliteitsvolle zorgvoorzieningen spelen in de gezondheids- en welzijnssituatie een belangrijke rol. Het beleid is er op gericht het zorgaanbod zo uit te breiden dat het rekening houdt met de maatschappelijke

evoluties. Afgezet tegen de potentiële doelgroep is de welzijnssector er de afgelopen jaren op vooruit gegaan. De thuiszorg nam veel sterker toe dan het aantal ouderen. Ook de Bijzondere Jeugdzorg, de kinderopvang en de voorzieningen voor personen met een handicap gingen er de duidelijk op vooruit. De gezinszorg kon de vergrijzing goed bijhouden, wat betekent dat de stijging er even sterk was als de stijging van het aantal vijftenzestigplussers. Dé uitzondering is de residentiële ouderenzorg. Het aantal plaatsen in rusthuizen en serviceflats is wel toegenomen, maar niet zo sterk als de toename van het aantal ouderen (80-plussers). Dankzij de alternatieve financiering die bij het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden aangelegenheden in volle uitvoering kwam, zal het residentiële aanbod opnieuw sterker stijgen. Ook de inspanningen die geleverd worden in het kader van het Limburgplan (1.900 bijkomende rusthuiswoongelegenheden) leiden tot een toename van het aantal

Evolutie welzijns- en gezondheidssituatie

Evolutie zorgaanbod

rusthuiswoongelegenheden. Ondanks deze capaciteitsuitbreiding neemt ook de vraag naar zorg sterk toe. Programmatiecijfers moeten regelmatig worden bijgesteld en dan nog kan niet altijd aan de vraag worden voldaan.

Alle inspanningen ten spijt, leeft nog steeds één op tien Vlamingen of goed 690.000 personen in armoede. Daarmee scoort Vlaanderen wel beter dan de andere gewesten. De voorbije jaren is het aandeel Vlamingen dat moet rond komen met een inkomen onder de armoedegrens echter nauwelijks gedaald.

Net als het armoederisico ligt de inkomensongelijkheid in Vlaanderen lager dan in de andere gewesten. Ook de inkomensongelijkheid is de jongste jaren nagenoeg onveranderd gebleven.

In het Pact van Vilvoorde verbindt de Vlaamse Regering er zich toe om Vlaanderen tegen 2010 op het vlak van armoedebestrijding in de top 5 van de EU-lidstaten te loodsen. Die doelstelling lijkt nu al gehaald. Enkel in Tsjechië en in Nederland ligt het aandeel personen met een verhoogd risico op armoede nog lager. Maar niet alle groepen scoren even goed. Bij de 20 tot 49-jarigen bekleedt Vlaanderen de topospositie in de Europese Unie, bij de 65-plussers valt Vlaanderen terug tot de staart van het peloton.

Armoede uit zich trouwens niet alleen op financieel vlak maar gaat tegelijk gepaard met uitsluiting en achterstelling op heel wat andere domeinen. Zo is het verontrustend dat bijna één op tien Vlamingen in een gezin leeft zonder arbeidsinkomen. Net bij deze gezinnen worden de hoogste armoedecijfers gemeten. Maar liefst zeven op tien van de gezinnen met kinderen waar niemand werkt, moet rondkomen met een inkomen onder de armoedegrens. Personen met een laag inkomen zijn minder vaak eigenaar van het huis dat ze bewonen en wonen vaker in huizen met minder comfort en meer gebreken. Ook de gezondheidstoestand van de armste gezinnen is duidelijk minder positief dan die van een gemiddeld gezin. Ten slotte blijken financieel zwakkeren minder sociaal en politiek actief.

Scorekaart

	doelstelling	
Rokers	tegen 2015 is het percentage rokers bij de personen van 16 jaar en ouder gedaald tot 20%	■
Ongevallensterfte	tegenover 1998 moet het aantal dodelijke ongevallen in de privé sfeer en het verkeer afnemen met 20%	■
Sterfte door zelfdoding	tegenover 2000 moet de sterfte door zelfdoding verminderd zijn met 8%	■
Armoedebestrijding	tegen 2010 op vlak van armoederisicopercentage in top 5 van de EU-lidstaten	■
Aanbod kinderopvang voor < 3-jarigen	tegen 2010 33 opvangplaatsen per 100 kinderen onder de 3 jaar	■

- Positieve evolutie, met doelstelling binnen bereik.
- Beperkte of onduidelijke evolutie, maar onvoldoende om doelstelling te bereiken.
- Negatieve evolutie, verder weg van doelstelling.

Mortaliteit en morbiditeit

Algemene sterfte

In 2005 stierven 56.486 inwoners van het Vlaamse Gewest. Dat zijn er 694 meer dan in 2004 en 2.037 minder dan in 2003. In 2003 bleek de sterfte uitzonderlijk te zijn. Vooral bij vrouwen. In 2003 stierven iets meer vrouwen dan mannen terwijl dit meestal net omgekeerd is. Vermoedelijk is de hittegolf van 2003 verantwoordelijk voor het hogere **sterftecijfer** in datzelfde jaar en vervolgens voor het – mogelijk compenserende – lage sterftecijfer in 2004.

Tijdens de wintermaanden ligt het sterftecijfer hoger dan in de zomer. Dit is vooral te wijten aan ziekten zoals longontstekingen en griep. De afgelopen acht jaar lag het gemiddelde sterftecijfer in januari het hoogst en in september het laagst.

Wat de **plaats van overlijden** betreft, overleed in 2005 de helft van de Vlamingen in het ziekenhuis (55%

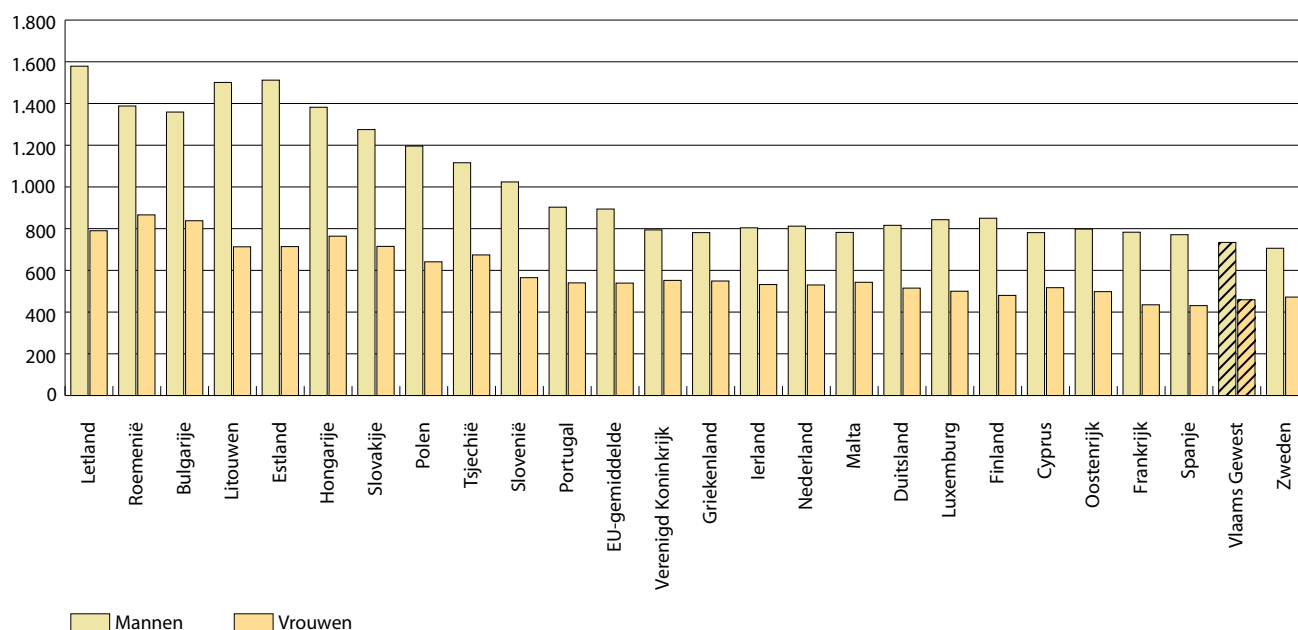
van de mannen, 48% van de vrouwen). Omdat mannen vaker op jongere leeftijd overlijden sterven zij vaker thuis dan vrouwen (27% van de mannen en 19% van de vrouwen). Vrouwen sterven dan weer vaker in een bejaardentehuis (30% van de vrouwen en 13% van de mannen).

De Vlaamse sterftecijfers zijn laag. Voor mannen bevindt het sterftecijfer zich op de tweede plaats na Zweden, voor vrouwen op de derde plaats na Spanje en Frankrijk. Verder valt het op dat de sterftecijfers in de nieuwe Europese lidstaten, met uitzondering van Cyprus en Malta, weinig gunstig zijn. Zweden heeft voor mannen het laagste sterftecijfer, Spanje voor vrouwen.

Niet alleen het sterfterisico is anders bij mannen en vrouwen, ook de belangrijkste **doodsoorzaken** verschillen. Tot de leeftijd van 39 jaar sterven mannen en vrouwen vooral door gelijkaardige oorzaken: aangeboren afwijkingen, ongevallen en zelfdoding. Tussen 40 en 69 jaar overlijden vrouwen in

6.1 Gestandaardiseerde sterfte

Rangschikking naar direct gestandaardiseerde sterfte, op basis van de Europese Standaardbevolking, per 100.000 inwoners, naar geslacht, gemiddelde 2003-2005.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

de eerste plaats aan borstkanker. Mannen meestal door zelfdoding (40 tot 49 jaar) en longkanker (50 tot 74 jaar). Op latere leeftijd zijn de belangrijkste doodsoorzaken voor zowel mannen als vrouwen de ischemische (en andere) hartziekten. Veel van deze doodsoorzaken kunnen deels vermeden worden zoals (vervoers)ongevallen en longkanker.

Verloren potentiële jaren

Bij mannen wordt de belangrijkste voortijdige sterfte vooral veroorzaakt door 5 doodsoorzaken: longkanker, ischemische hartziekten, zelfdoding, vervoerson-

6.2 Belangrijkste doodsoorzaken

Belangrijkste doodsoorzaken per leeftijdscategorie, naar geslacht, in aantal en %, 2005.

	Mannen	Vrouwen
0 jaar	Aangeboren afwijkingen (34 / 13%)	Aangeboren afwijkingen (27 / 11%)
1-4 jaar	Niet-vervoersongevallen (5 / 14%)	Niet-vervoersongevallen (2 / 11%)
5-9 jaar	Leukemie (2 / 11%)	Vervoersongevallen op land (2 / 13%)
10-14 jaar	Vervoersongevallen op land (10 / 30%)	Vervoersongevallen op land (3 / 19%)
15-19 jaar	Vervoersongevallen op land (27 / 34%)	Vervoersongevallen op land (12 / 32%)
20-24 jaar	Vervoersongevallen op land (61 / 44%)	Vervoersongevallen op land (13 / 28%)
25-29 jaar	Suicide (52 / 35%)	Suicide (10 / 22%)
30-34 jaar	Suicide (54 / 31%)	Suicide (14 / 14%)
35-39 jaar	Suicide (75 / 32%)	Suicide (28 / 9%)
40-44 jaar	Suicide (102 / 24%)	Borstkanker (38 / 15%)
45-49 jaar	Suicide (106 / 16%)	Borstkanker (53 / 14%)
50-54 jaar	Longkanker (126 / 14%)	Borstkanker (102 / 17%)
55-59 jaar	Longkanker (221 / 16%)	Borstkanker (131 / 18%)
60-64 jaar	Longkanker (316 / 18%)	Borstkanker (148 / 16%)
65-69 jaar	Longkanker (447 / 18%)	Borstkanker (149 / 11%)
70-74 jaar	Longkanker (591 / 15%)	Ischemische hartziekten (239 / 10%)
75-79 jaar	Ischemische hartziekten (717 / 15%)	Ischemische hartziekten (473 / 12%)
80-84 jaar	Ischemische hartziekten (744 / 14%)	Ischemische hartziekten (708 / 13%)
85+ jaar	Ischemische hartziekten (705 / 13%)	Hartinsufficiëntie (1.423 / 13%)

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

gevallen te land en cerebrovasculaire aandoeningen. Het totale aantal **verloren potentiële jaren** (VPJ) bij mannen is voor 44% te wijten aan deze doodsoorzaken. Het totale aantal VPJ is bij mannen veel groter dan bij vrouwen.

Bij vrouwen is niet longkanker, maar borstkanker de belangrijkste oorzaak van voortijdige sterfte (13% van totale VPJ-cijfer). De top vijf bij vrouwen bestaat verder uit longkanker, cerebrovasculaire aandoeningen, ischemische hartziekten en zelfdoding. In totaal wordt 38% van de verloren potentiële jaren door deze top vijf veroorzaakt.

De impact van elke doodsoorzaak is echter verschillend. Vervoersongevallen en zelfdoding spelen een belangrijke rol voor de sterfte op relatief jonge leeftijd. Kanker en ischemische hartziekten zijn belangrijk omwille van het grote aantal overlijdens op latere leeftijd.

Tussen 2002 en 2005 is er een sterke daling van het totale VPJ-cijfer bij mannen en vrouwen. Deze daling is grotendeels toe te schrijven aan de daling van de sterfte door vervoersongevallen te land. Het VPJ-cijfer voor kanker, hart- en vaatziekten daalde ook in de loop van de periode 1998-2005. De cijfers die licht stegen, zijn die voor zelfdoding, longkanker bij vrouwen en algemene infectieziekten.

Foeto-infantiele sterfte

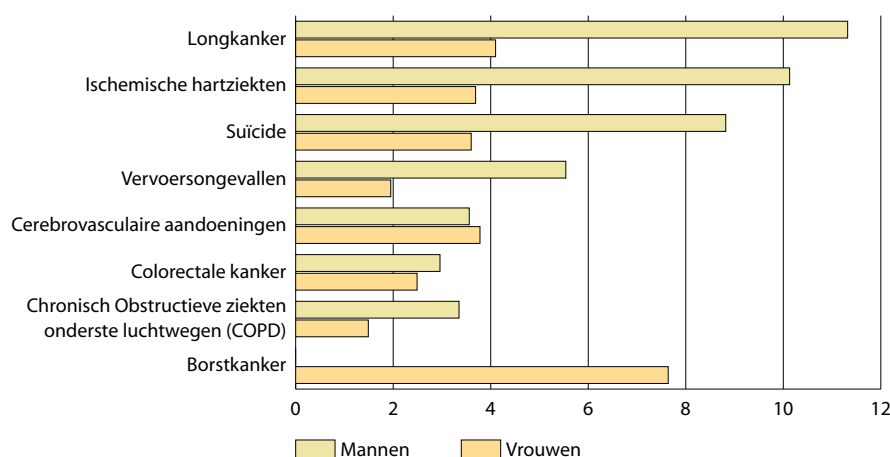
In het Vlaamse Gewest stierven in 2005 465 kinderen voor hun geboorte of tijdens het eerste levensjaar. Het sterfterisico neemt af met elke dag die verloopt na de geboorte. De kans die een pasgeborene maakt om het eerste jaar te overleven hangt in grote mate af van het gunstige verloop van de zwangerschap. Een langere zwangerschapsduur en een hoger geboortegewicht zijn dan ook bepalend voor het aantal overlevenden. De risico's om een kind te verliezen zijn niet dezelfde voor alle moeders. Vooral tienermoeders, oudere moeders, Turkse en Marokkaanse moeders, en moeders zonder partner lopen een hoger risico.

Het aantal **foeto-infantiele overlijdens** vertoont in 2005 een licht dalende trend tot iets meer dan 7 overlijdens per 1.000 geboortes. Dit is het resultaat van een eerder stabiel cijfer voor doodgeboorte (rond de 4 per 1.000) terwijl de infantiele sterfte een daling vertoonde over de periode 1998-2005. In 2005 bedroeg de infantiele sterfte in Vlaanderen 3,9 overlijdens per 1.000 geboortes. Dit cijfer is vergelijkbaar met de buurlanden en ligt lager dan het gemiddelde voor de EU27 (5,3 per 1.000 geboortes in 2003).

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

6.3 Verloren potentiële jaren

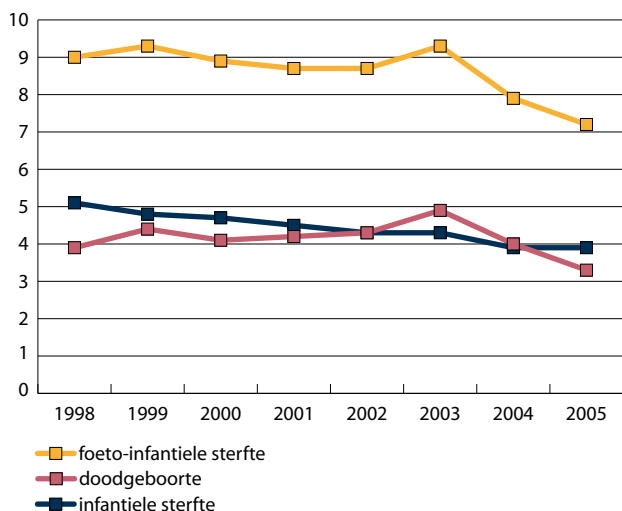
Verloren potentiële jaren per 1.000 persoonsjaren voor enkele belangrijke doodsoorzaken, leeftijdsgroep 1 tot 74 jaar, naar geslacht, 2005.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

6.4 Foeto-infantiele sterfte

Evolutie van de foeto-infantiele sterftecijfers per 1.000 geboortes, van 1998 tot 2005.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

6.5 Chronische aandoeningen

Prevalentie van een aantal chronische aandoeningen in de Vlaamse huisartspraktijk, op basis van de Integodatabank en berekend op basis van de jaarlijkse contactgroep van 2005, in %.

Chronische aandoeningen	Prevalentie
Hypertensie	13,4
Depressie	9,1
Astma	7,9
Diabetes	4,6
Hartritmestoornis	4,2
Ischemische hartaandoeningen	4,1
Migraine	3,7
Chronische bronchitis en andere COPD	3,5
Kwaadaardige nieuwvormingen	2,7
Cerebrovasculaire aandoeningen	2,5
Chronische enteritis/ colitis ulcerosa	2,2
Hartfalen	1,1
Reumatoïde artritis	1,0
Epilepsie	0,9
Schizofrenie en andere psychosen	0,7
Dementie	0,6
Parkinsonisme	0,5
Multiple sclerose	0,1

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

Chronische aandoeningen

Uit registratie in de huisartsenpraktijken blijkt dat vooral hypertensie, depressie en astma een zeer hoge prevalentie hebben. Respectievelijk 13, 9 en 8% van de bevolking heeft in de voorbije 12 jaar op één of ander moment deze diagnoses gesteld gekregen. Daarna volgen diabetes, hartritmestoornissen, ischemische hartaandoeningen, migraine en chronische bronchitis. 2,7% van de bevolking lijdt aan een of andere kwaadaardige vorm van kanker.

SOA, AIDS en HIV

Tussen begin jaren '80 en eind 2006 werd in België bij 20.106 personen de diagnose van **HIV-infectie** vastgesteld. De voorbije 20 jaar zijn de nieuwe HIV-diagnoses in België geëvolueerd van gemiddeld 1,8 naar 2,9 gevallen per dag. Vanaf 1997 is er een lichte stijging in het aantal HIV-infecties, met in 2005 een

voorlopig hoogste piek van 1.075 nieuw vastgestelde gevallen. In 2006 werden 1.013 nieuwe registraties opgetekend.

Bij personen met de Belgische nationaliteit bedroeg de man/vrouw-verhouding de afgelopen drie jaar 5,5. De zwaarst getroffen leeftijdsgroep zijn de 35- tot 39-jarigen bij de mannen en de 30- tot 34-jarigen bij de vrouwen. De gemiddelde leeftijd voor seropositieve personen stijgt lichtjes met de tijd. Tijdens de periode 1992-1996 bedroeg de gemiddelde leeftijd 37,0 jaar, de jongste vier jaar was dit 38,6 jaar.

Meer dan twee op drie mannen vermelden homo- of biseksuele contacten als waarschijnlijke overdrachtswijze. Sinds 2000 wordt er een stijging waargenomen voor de homo- of biseksuele overdrachtswijze. Bij vrouwen gaat het grotendeels om heteroseksuele overdracht (94% in 2006).

De situatie is erg verschillend bij seropositieve personen van een andere nationaliteit, waar er ongeveer evenveel mannelijke als vrouwelijke geïnficeerden zijn. De heteroseksuele overdracht overheerst voor beide geslachten. In de periode 2004-2006 komt driekwart van de niet-Belgische geïnficeerden uit Subsaarisch Afrika.

België telde sinds het begin van de epidemie 3.647 **AIDS-patiënten**. 1.852 patiënten zijn inmiddels overleden en 528 werden uit het oog verloren. In de loop van 2006 werden er gemiddeld 8 nieuwe gevallen per maand gerapporteerd. In hetzelfde jaar overleden gemiddeld 3 personen per maand aan AIDS.

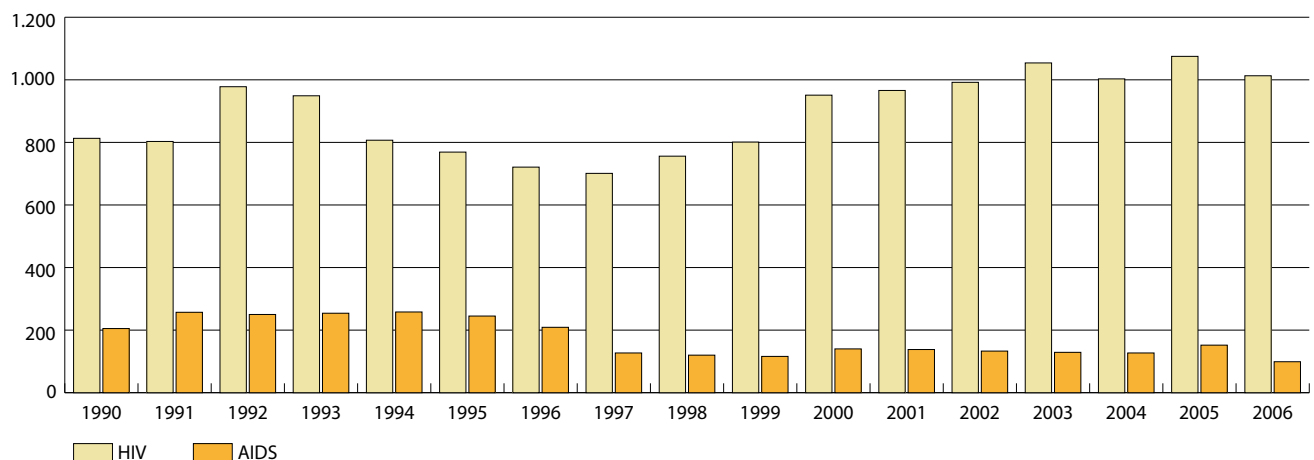
Het aantal nieuwe AIDS-patiënten stabiliseerde tussen 1991 en 1995 tot gemiddeld 250 gevallen per jaar. Daarna ziet men een opvallende daling dankzij het gebruik van nieuwe antiretrovirale therapieën (AIDS-remmers). Deze daling houdt echter op vanaf 1998. Sindsdien is het aantal nieuwe gevallen gestabiliseerd. Dit kan deels verklaard worden doordat een belangrijk deel van de AIDS-patiënten de diagnose van een HIV-infectie pas krijgt op het ogenblik dat AIDS doorbreekt en het dus te laat is om een behandeling met AIDS-remmers op te starten. In 1995 was deze late diagnose het geval bij een vijfde van de HIV-patiënten. De jongste jaren loopt dit op tot bijna 40%. Deze verschuiving is te merken bij zowel homo- en biseksuele als heteroseksuele patiënten.

In West-Europa bedroeg het voorkomen van nieuwe gevallen van HIV-infecties in 2005 gemiddeld 85 per miljoen inwoners. In slechts vier landen, waaronder België, lag de incidentie boven de 100 per miljoen inwoners. In West-Europa is de heteroseksuele overdrachtswijze het meest voorkomend (56%), 35% van de infecties is toe te schrijven aan homo- of biseksueel contact bij mannen en 8% is te wijten aan intraveneus druggebruik.

Seksueel overdraagbare aandoeningen zijn sinds 2001 sterk toegenomen. Die trend doet zich ook voor in andere Europese landen. De oorzaak is meer onveilig vrijgedrag bij holebi's en hetero's. Dit heeft uiteraard ook mogelijke gevolgen voor de verspreiding van HIV.

6.6 HIV en AIDS

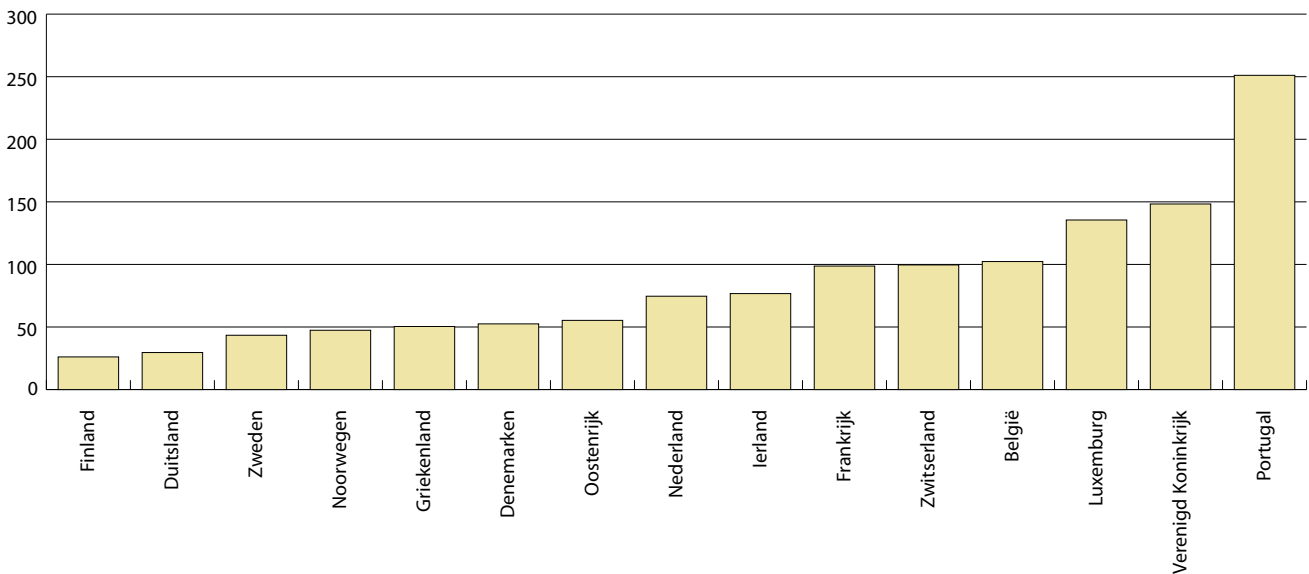
Evolutie van het aantal nieuwe HIV-seropositieven en AIDS-gevallen, België, van 1990 tot 2006.

Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

6.7 HIV in Europa

Aantal nieuwe gevallen van HIV-infecties, per miljoen inwoners, 2005.

Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.

Gonorrhoe is de meest besmettelijke bacteriële SOA, en is daarom een prima indicator voor onveilig seksueel gedrag. De voorbije zes jaar nam het aantal gevallen sterk toe en voorlopig lijkt aan deze stijging nog geen einde te komen. De toename van het aantal syfilisgevallen lijkt voorlopig te zijn gestopt. Geslachtsziekten treffen mannen (60% van de gevallen) vaker dan vrouwen. De helft van de getroffen mannen zijn homo- of biseksueel. Bij 7% van

de patiënten wordt meer dan één geslachtsziekte aangetroffen.

Genitale wratten komen het meest voor bij heteromannen, holebimannen hebben in de eerste plaats last van syfilis, gevolgd door gonorrhoe. Chlamydia is de meest voorkomende geslachtsziekte bij vrouwen.

Zwangerschap en geboorte

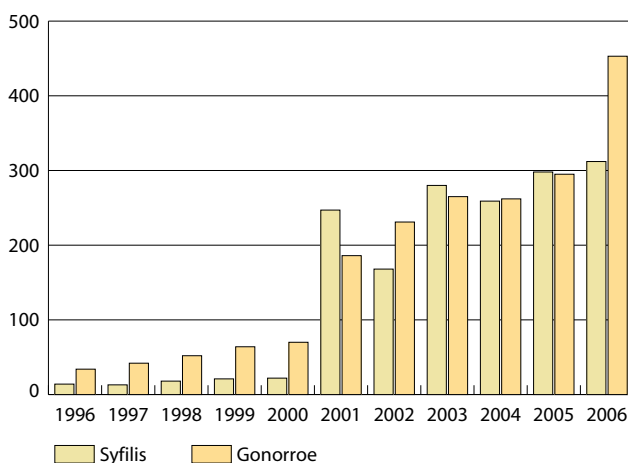
Het jaar 2006 was met zijn 65.941 **pasgeborenen** het vruchtbaarste jaar sinds 1993. In vergelijking met 2005 nam het aantal baby's toe met 1.713 (+2,7%) eenheden. In vergelijking met het daljaar 2002 is er een groei van 10%. Het totale vruchtbaarheidscijfer (het aantal kinderen voor de Vlaamse vrouw) wordt momenteel op 1,74 geschat (bij autochtonen en allochtonen respectievelijk 1,64 en 3,04 kinderen). Daarmee zit Vlaanderen boven het Europese gemiddelde van 1,47.

Bij 4,8% van de vrouwen trad de zwangerschap op na een **behandeling voor onvruchtbaarheid**. Dit is het hoogste percentage ooit, tien jaar terug was dit nog 3,2%. Ondermeer de toenemende leeftijd van de moeder en de efficiënte behandeling van mannelijke onvruchtbaarheid zijn 2 belangrijke redenen voor deze stijging.

Het percentage **premature bevallingen** (zwangerschap < 37 weken) blijft de jongste jaren stabiel en bedraagt 7,4%. Kinderen met een **laag geboortegewicht**

6.8 SOA

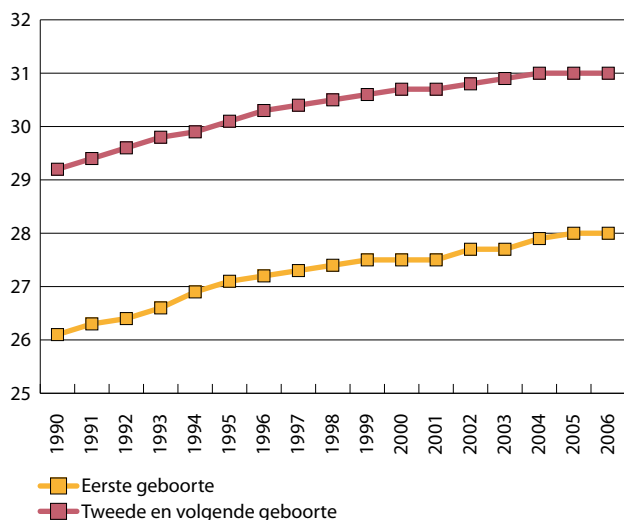
Evolutie van de incidentie van syfilis en gonorrhoe, van 1996 tot 2006.

Bron: WVG, Gezondheidsinspectie.

6.9 Maternale leeftijd

Evolutie van de gemiddelde maternale leeftijd bij een eerste, een tweede en volgende geboorten, van 1990 tot 2006.

Bron: SPE.

(< 2,5 kilo) vertegenwoordigen 6,9% van alle pasgeborenen. Bij meerlingen loopt dit op tot 58%.

Het stijgen van de **maternale leeftijd** is in 2006 stilgevallen op 28 jaar voor eerstbarenden vrouwen en 31 jaar voor meerbarenden vrouwen. Toch blijft het aandeel vrouwen van minstens 35 jaar op het moment van hun eerste bevalling toenemen, in 2006 ging het om 7,5%. Toch doet Vlaanderen het hiermee zeker niet slechter dan onze buurlanden. In 2005 bedroeg de gemiddelde maternale leeftijd bij het eerste kind 28,9 jaar in Nederland, 29,1 jaar in Duitsland en 28,5 jaar in Frankrijk.

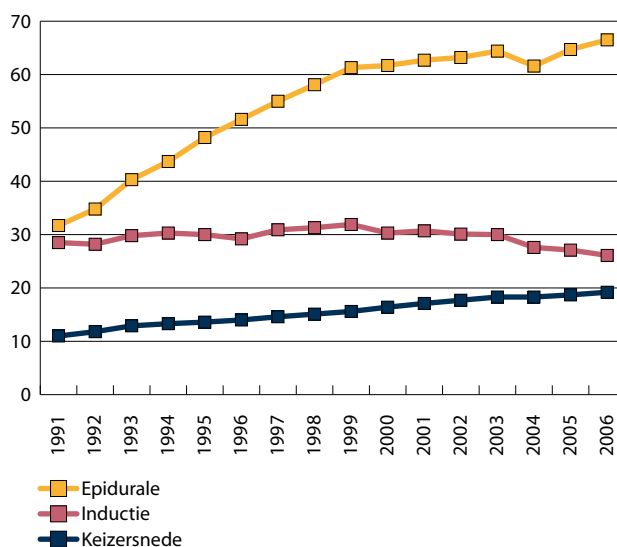
Tienermoederschap is in Vlaanderen vrij uitzonderlijk. In 2005 was 2,1% van de bevallen vrouwen jonger dan 20. Het aantal **tienerzwangerschappen** ligt evenwel heel wat hoger. In 2005 bedroeg het aantal tienerzwangerschappen 2.199, 60% loopt uit op een bevalling, 40% op een abortus.

Het percentage **inducties** was vrij stabiel doorheen de jaren. In 2004 was er voor het eerst een opmerkelijke daling van het aantal baringen dat kunstmatig wordt ingeleid, nadien zette deze trend zich door.

In 2006 werden 18,5% van alle eenlingen en 56% van alle meerlingen via **keizersnede** geboren. Het globale cijfer bedraagt 19,2%. Het hoogste ooit in Vlaanderen. Met 198 keizersneden per 1.000 levendgeborenen behoort Vlaanderen tot de groep landen met het laagste aandeel keizersneden: enkel in Nederland

6.10 Inducties, epidurales en keizersneden

Evolutie van het aantal inducties, epidurales en keizersneden bij bevallingen, in %, van 1991 tot 2006.

Bron: SPE.

(135 per 1.000 levendgeborenen), Finland (159 per 1.000) en Zweden (165 per 1.000) gebeuren minder keizersneden. In Italië ligt het aandeel met 364 keizersneden per 1.000 levendgeborenen het hoogst. De **epidurale verdoving** is in Vlaanderen bijzonder populair. In 1991 beviel net geen derde van de vrouwen met een epidurale, in 2006 was dat tweederde. Meer dan een verdubbeling. Deze toename is ook te verklaren door het verhoogde gebruik bij de keizersnede: negen van de tien keizersneden in Vlaanderen gebeuren onder epidurale verdoving. De **maternale sterfte** is, net zoals in de meeste geïndustrialiseerde landen, laag en bedraagt doorheen de jaren ongeveer één op vijftienduizend zwangerschappen.

Borstvoeding is de natuurlijkste en gezondste voeding. Naast het feit dat borstvoeding een grotere biologische waarde heeft en beter verteert,

6.11 Borstvoeding

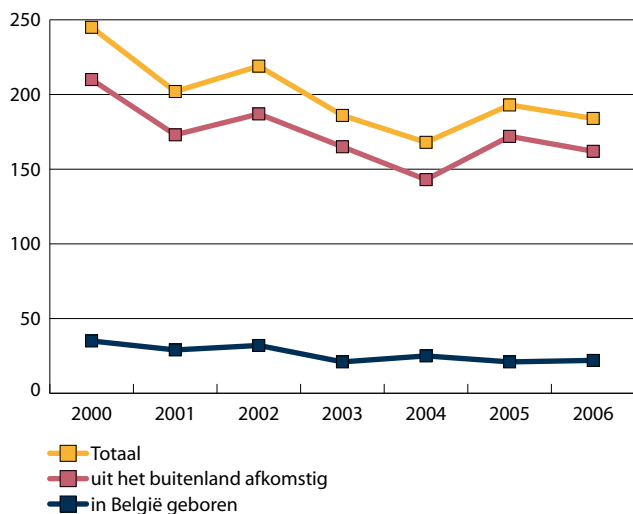
Percentage kinderen dat op dag 6 als startvoeding uitsluitend borstvoeding krijgt volgens kansengroepen, 2006.

	Kansarm gezin	Niet-kansarm gezin
Belgisch gezin	35,6	61,4
niet-Belgisch gezin	75,0	77,3

Bron: Kind en Gezin.

6.12 Adoptie

Evolutie van het aantal voor adoptie geplaatste kinderen, van 2000 tot 2006.

Bron: Kind en Gezin.

beschermt borstvoeding ook tegen infecties en draagt ze bij tot het voorkomen van koemelkewitallergie. In 2006 kreeg in Vlaanderen 63,6% van de pasgeboren kinderen uitsluitend borstvoeding als startvoeding. Een toename van 1,1 procentpunt tegenover 2005. Allochtone kinderen krijgen veel vaker borstvoeding: bij een niet-Belgisch niet-kansarm gezin bedraagt het percentage 77,3% tegenover slechts 35,6% bij Belgische kansarme gezinnen. Vlaanderen is in Europa zeker geen koploper voor wat borstvoeding betreft. De percentages kinderen die als startvoeding uitsluitend borstvoeding krijgen, bedragen in Nederland 75%, Duitsland 86% en Frankrijk 50%. In Europa vallen de Scandinavische landen met 98% in Denemarken en 97% in Zweden op.

In de loop van 2006 hebben de door Kind en Gezin erkende adoptiediensten in Vlaanderen in totaal 184 kinderen geplaatst voor **adoptie**. Dit zijn er 9 minder dan in 2005. In bijna negen gevallen op tien ging het om het plaatsen van kinderen afkomstig uit het buitenland. Vooral uit Ethiopië (31,5%) en China (25,5%). De gemiddelde leeftijd van het geadopteerde kind bedroeg 1,4 jaar. In ongeveer de helft van de adopties werd het kind opgenomen in een kinderloos gezin. Bij plaatsing in een gezin met kinderen was het adoptiekind, op 1 kind na, het jongste kind. De adoptieouders waren meestal tussen 30 en 49 jaar.

De gemiddelde leeftijd van de adoptievader was 38 jaar, de adoptiemoeder 36,4 jaar. Drie kinderen hebben enkel een adoptievader en 11 kinderen werden geadopteerd door een alleenstaande moeder.

Gezondheidsdoelstellingen

In navolging van de Wereldgezondheidsorganisatie is ook de Vlaamse overheid in 1998 gestart met het formuleren van Vlaamse gezondheidsdoelstellingen. Door het formuleren van specifieke, meetbare en algemeen aanvaarde doelstellingen die men in een bepaalde periode wil realiseren, worden accenten gelegd binnen het preventieve gezondheidsbeleid.

Infectieziekten en vaccinatie

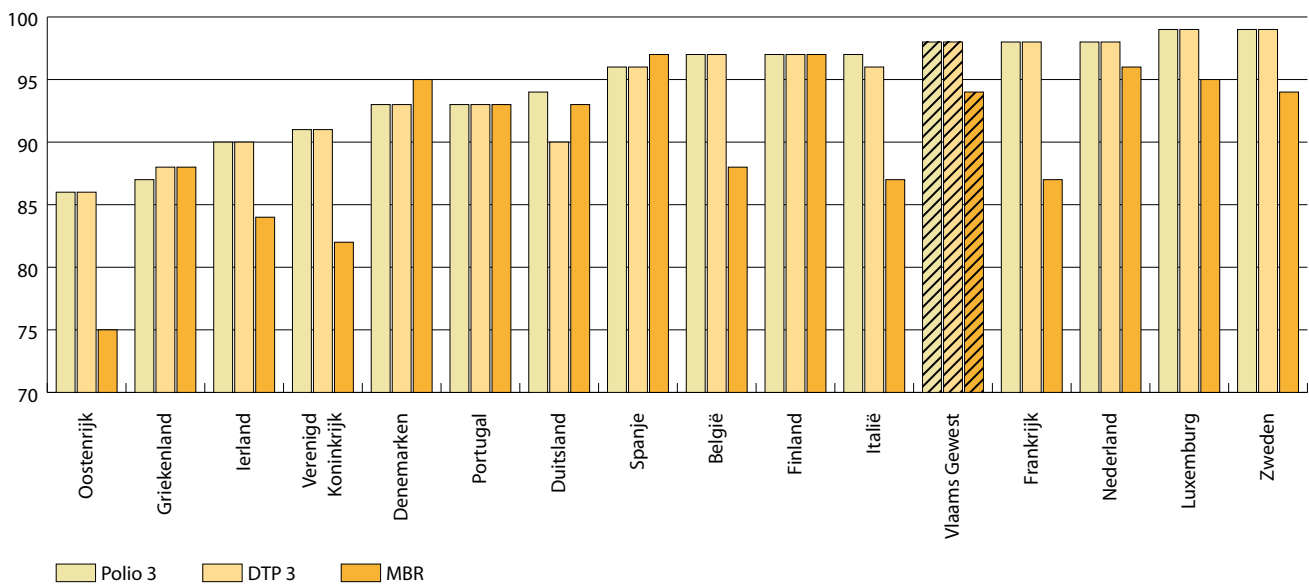
“**Gezondheidsdoelstelling: De preventie van infectieziekten moet op aanzienlijke wijze worden verbeterd, met name door het verder verhogen van de vaccinatiegraad voor aandoeningen als polio, kinkhoest, tetanus, difterie, mazelen, bof en rubella.**”

In 2005 werd in Vlaanderen een studie verricht naar de **vaccinatiegraad** bij 1.354 kinderen tussen 1,5 jaar en 2 jaar. Deze studie toont aan dat jonge kinderen in Vlaanderen in zeer hoge mate en correct gevaccineerd zijn tegen de belangrijkste vaccineerbare infectieziekten. De vaccinatiegraad bij jonge kinderen in Vlaanderen ligt voor alle basisvaccins ruim boven de 90%. Een doelstelling die de Wereldgezondheidsorganisatie in haar strategisch plan vooropstelt. De meeste jonge kinderen werden gevaccineerd door Kind en Gezin of via het kinderdagverblijf (83%). Andere vaccinatoren zijn de kinderarts (11%) of de huisarts (5%). De kans op onvolledige vaccinatie is groter bij het jongste kind in het gezin, bij kinderen van niet-werkende moeders en wanneer het kind ooit nevenwerkingen vertoonde na een vaccinatie.

De vaccinatiegraad voor polio en Difterie-Tetanus-Pertussis (DTP) is in de meeste EU15-landen goed. Alleen in Griekenland en in Oostenrijk ligt het percentage zowel voor polio 3 als voor DTP 3 onder de 90%. Het Verenigd Koninkrijk en Ierland scoren vrij slecht. De vaccinatiegraad voor mazelen ligt in vrijwel de hele EU-15 nog lager dan die voor polio en DTP.

6.13 Vaccinatiegraad zuigelingen

Percentage kinderen dat een polio 3-, een DTP 3- of een mazelenvaccin heeft gekregen, 2005.

DTP: Difterie-Tetanus-Pertussis, MBR: Mazelen-Bof-Rubella.
Bron: Kind en Gezin.

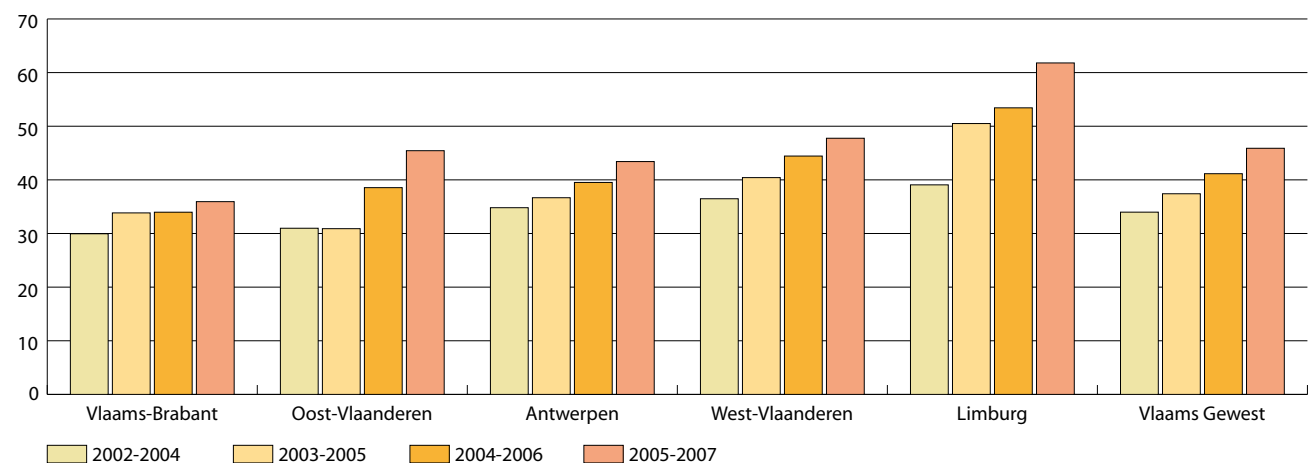
Borstkanker

“Gezondheidsdoelstelling: Tegen 2012 verloopt het Vlaams bevolkingsonderzoek naar borstkanker bij vrouwen van 50 tot en met 69 jaar doelmatiger, d.w.z. voldoende vrouwen nemen deel, meer kankers worden tijdig opgespoord en er gebeuren zo weinig mogelijk overbodige onderzoeken.”

Uit de gegevens van de verschillende erkende screeningscentra blijkt dat in de tweejaarlijkse periode oktober 2005 – september 2007 gemiddeld 46% van de vrouwen in de doelgroep zich liet screenen naar aanleiding van de campagne. Binnen Vlaanderen vertonen de provincies geen gelijke verdeling. In Limburg is de campagne het meest succesvol met een participatie van 62% in deze periode. In Vlaams-Brabant

6.14 Borstkankerscreening

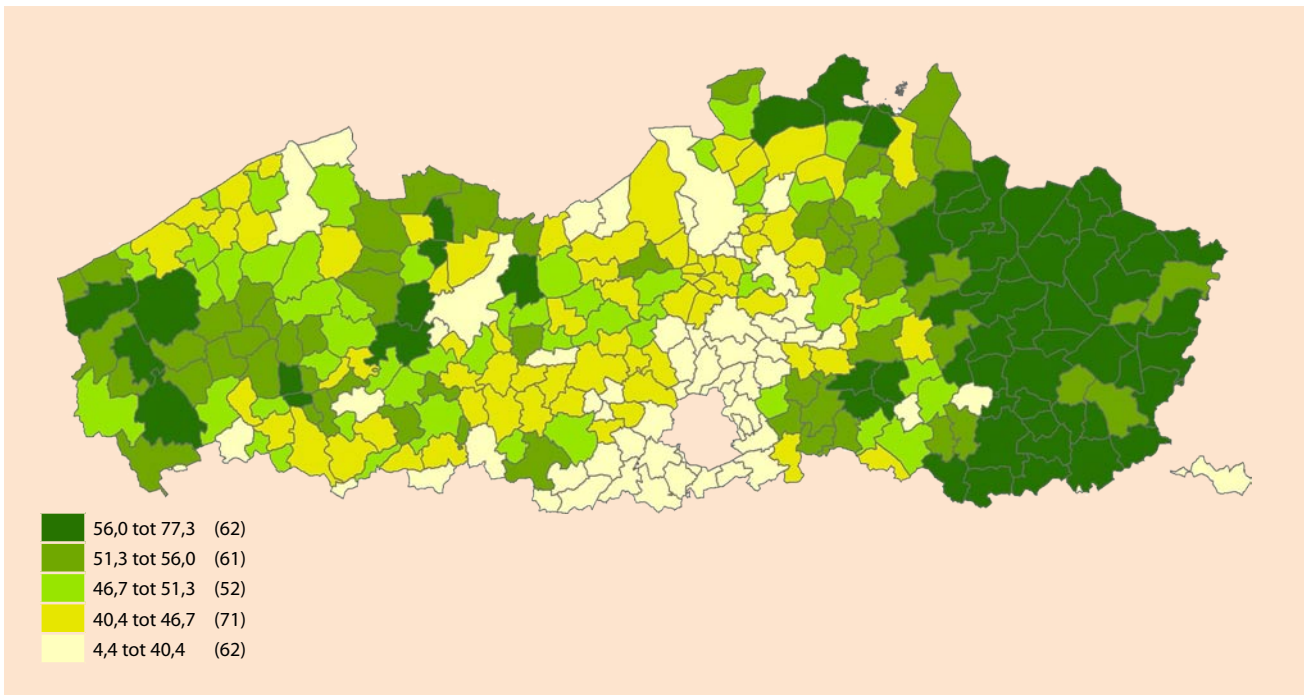
Evolutie van de deelnamegraad van vrouwen van 50 tot 69 jaar aan het borstkankerscreeningsprogramma, in %, van oktober 2002 – september 2004 tot oktober 2005 – september 2007.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

6.15 Borstkankerscreening per gemeente

Indeling van de gemeenten naar gelang de deelnamegraad van vrouwen van 50 tot 69 jaar aan het borstkankerscreeningsprogramma, in %, periode oktober 2005 – september 2007.

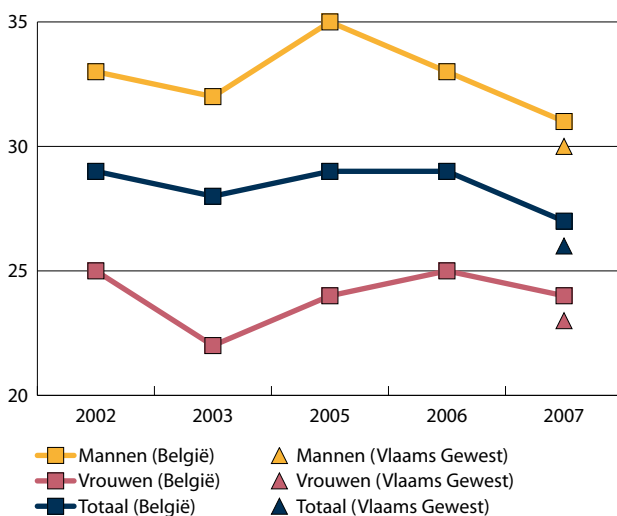

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

bant daarentegen werd maar 36% van de vrouwen uit de doelgroep gemobiliseerd. De deelnamegraad neemt

6.16 Evolutie dagelijkse rokers

Evolutie van het aandeel dagelijkse rokers in België (15 jaar en ouder), naar geslacht, in %, van 2002 tot 2007.

Bron: Stichting tegen Kanker.

toe over de verschillende periodes, maar ook hier is de stijging in Vlaams-Brabant minder groot. Deze cijfers houden echter een onderschatting in van het totale aantal vrouwen dat **gescreend** wordt op **borstkanker**. Het gaat hier om de deelname aan het bevolkingsonderzoek dat via verwijzing door de huisarts of gynaecoloog of via individuele uitnodigingsbrieven de doelgroep tracht te bereiken. Een deel van de vrouwen uit de doelgroep wordt echter door hun arts verwezen voor een diagnostische mammografie en valt buiten het bevolkingsonderzoek. Deze vrouwen komen niet voor in de cijfers, alhoewel ze waarschijnlijk recent een mammografie ondergingen.

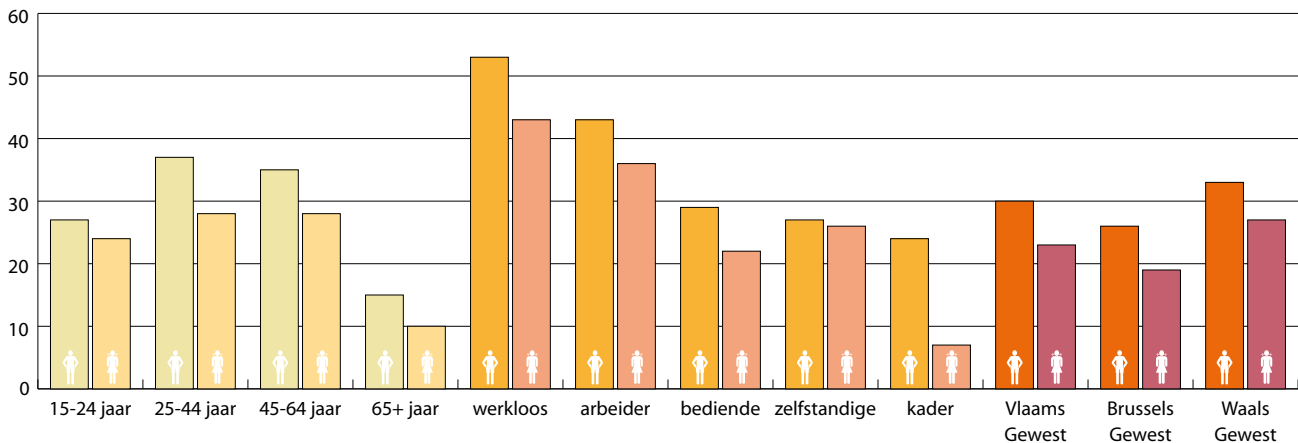
Tabak, alcohol, drugs

“Gezondheidsdoelstelling: Het realiseren van gezondheidswinst op bevolkingsniveau door het gebruik van tabak, alcohol en illegale drugs terug te dringen. Concreet streeft men ernaar om tegen 2015 het gebruik van tabak, alcohol en drugs terug te dringen met 25%.”

Uit een enquête uitgevoerd in opdracht van de Stichting tegen Kanker blijkt dat het percentage **dagelijkse**

6.17 Profiel dagelijkse rokers

Aandeel dagelijkse rokers, naar geslacht, leeftijd, beroep en gewest, in %, 2007.

Bron: Stichting tegen Kanker.

rokers in België voor het eerst in vijf jaar daalt van 29% in de periode 2002-2006 naar 27% in 2007. Het percentage rokers dat af en toe rookt bedroeg 3%, het percentage ex-rokers 20% en 50% van de bevolking heeft nooit gerookt.

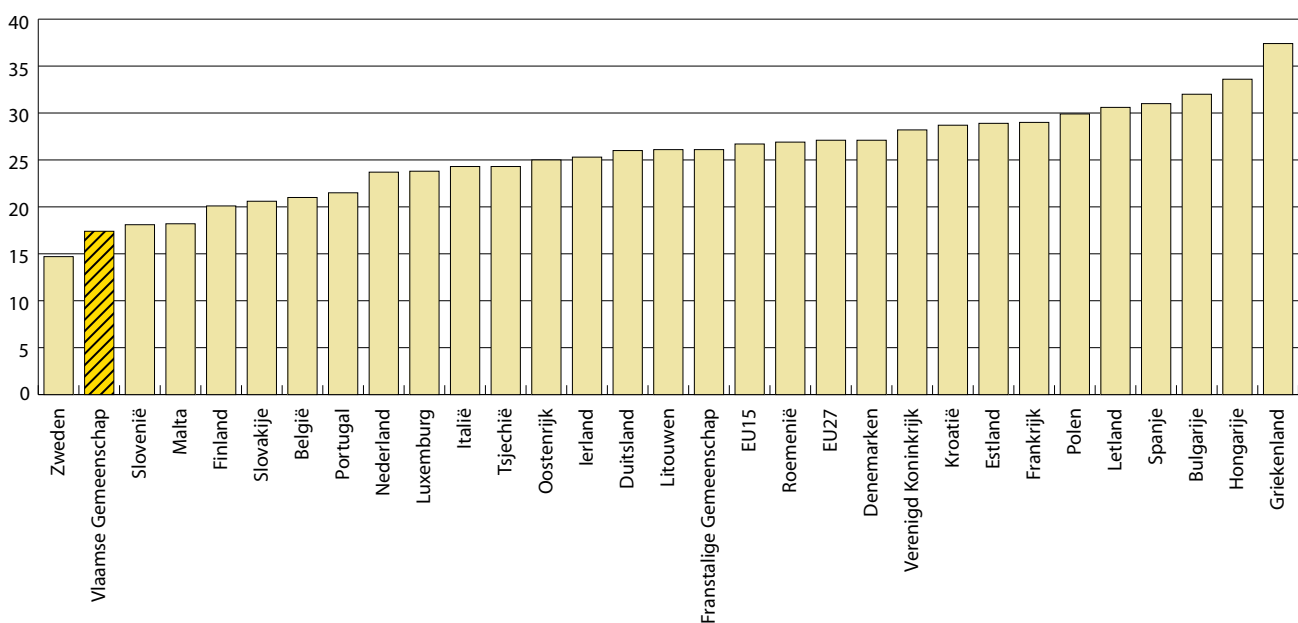
Het percentage dagelijkse rokers bedraagt 26% in Vlaanderen, 22% in Brussel en 30% in Wallonië.

De verwachting was dat het percentage rokers in 2007 zou dalen, ondermeer door het rookverbod in de res-

taurants, de doorgevoerde prijsverhoging van de sigaretten en de invoering van foto's op de verpakking. De voornaamste reden om te stoppen met roken blijft de nadelige invloed op de gezondheid (43%), gevolgd door de prijs van de sigaretten (12%), het advies van de dokter om te stoppen (11%), de wens om niet verslaafd te zijn (8%) en de vraag van vrienden of familieleden (7%). 20% van de rokers wenst te stoppen met roken binnen het jaar, 27% wenst te stoppen met roken maar

6.18 Roken in de EU

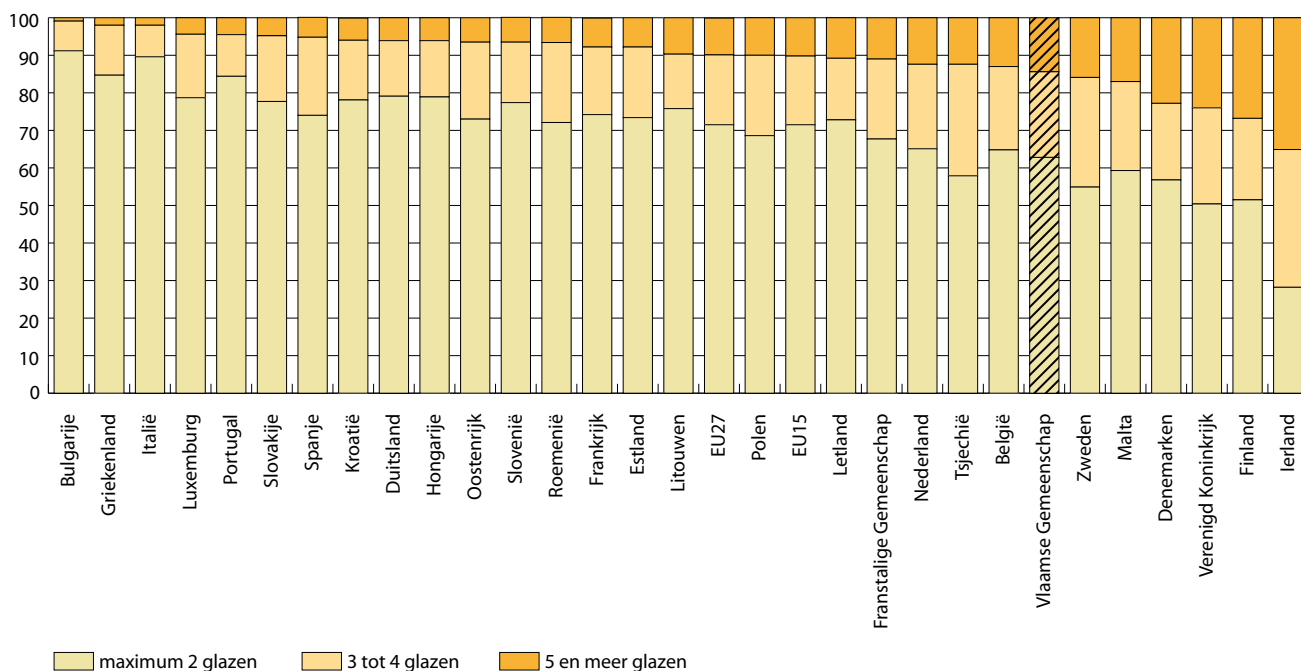
Rangschikking naar percentage regelmatige rokers, herfst 2006.

Bron: Eurobarometer, herfst 2006.

6.19 Alcoholgebruik in de EU

Rangschikking naar de vraag 'Hoeveel glazen drinkt u gewoonlijk op een dag waarop u alcohol drinkt', bij personen die de laatste 30 dagen alcohol dronken, herfst 2006.

Bron: Eurobarometer, herfst 2006.

niet binnen het jaar, 45% wenst niet te stoppen met roken en 8% spreekt zich hier niet over uit.

Eurobarometer geeft voor Vlaanderen slechts een percentage regelmatige rokers van 17,4%. Enkel Zweden doet beter. Het Europese gemiddelde bedraagt 27% regelmatige rokers. Ongeveer de helft van de Europeanen verklaart nooit gerookt te hebben, 21% zegt gestopt te zijn met roken.

Driekwart van de Europeanen zegt **alcohol** te hebben gedronken gedurende het jaar voorafgaand aan de bevraging. Duidelijk meer mannen (84%) dan vrouwen (68%). In Vlaanderen geeft 83% aan alcohol te hebben gedronken in het afgelopen jaar. 90% mannen tegenover 77% vrouwen.

Eén Europeaan op drie geeft aan minstens één keer per maand vijf of meer glazen alcohol te hebben gedronken bij één gelegenheid. Vlaanderen bevindt zich hier in de buurt van het Europese gemiddelde.

Te noteren valt wel dat in sommige landen omwille van culturele redenen een onderrapportage van de alcoholconsumptie gebeurt.

Op de vraag 'hoeveel glazen drinkt u gewoonlijk op een dag waarop u alcohol drinkt', antwoordt 72% van

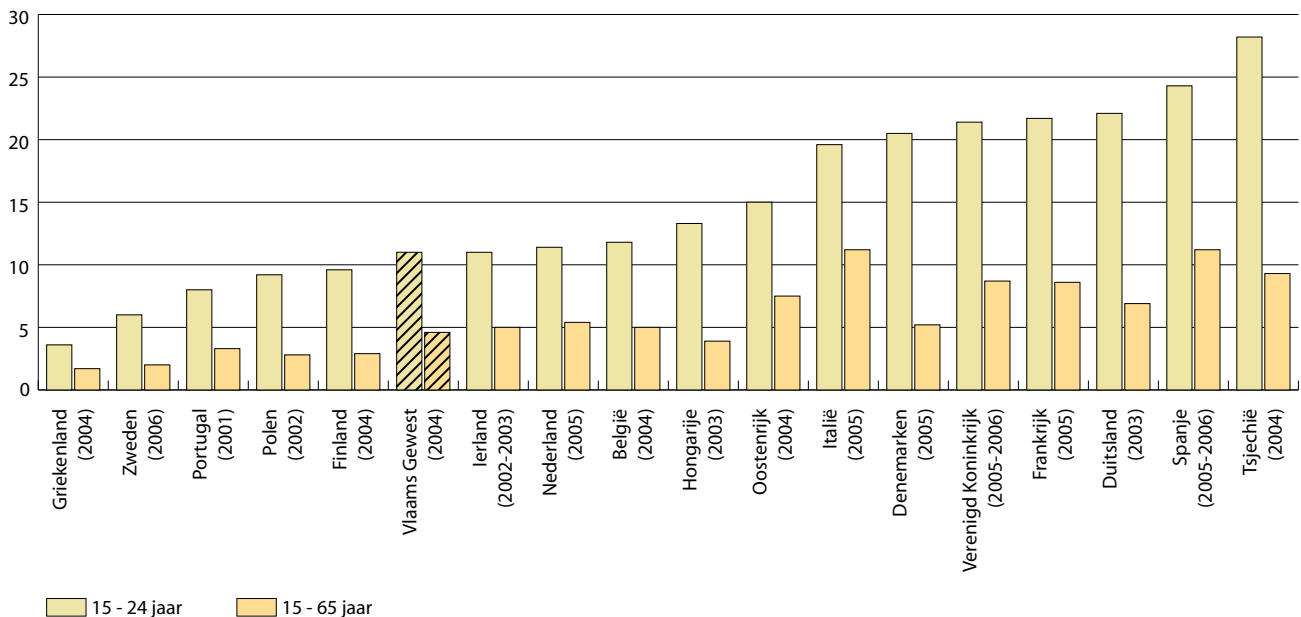
de Europeanen: maximum twee glazen. Terwijl 10% aangeeft vijf glazen en meer te drinken. Met 63% dat zich beperkt tot 2 glazen en 14% dat meer dan vijf glazen drinkt, doet Vlaanderen het minder goed. Ierland is de 'koploper', 28% drinkt maximum 2 glazen en maar liefst 35% geeft aan 5 of meer glazen alcohol te drinken.

Het EWDD (Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving) schat dat meer dan 23 miljoen Europese volwassenen recent (het jaar voorafgaand aan de bevraging) **cannabis** gebruikten, ongeveer 7% van de 15- tot 64-jarigen. De hoogste percentages worden gemeld door Italië, Spanje en Tsjechië. De Gezondheidsenquête schat dit percentage in Vlaanderen op 4,6%.

Dit recent gebruik is het hoogst in de leeftijdscategorie van de 15- tot 24-jarigen. Europese cijfers voor recent gebruik variëren tussen 4 en 28%. Met 11% behoort Vlaanderen zeker niet tot de koplopers.

6.20 Cannabisgebruik in de EU

Rangschikking naar recent gebruik (voorbij 12 maanden) van cannabis onder jongvolwassenen (15-24 jaar) en volwassenen (15-64 jaar).

Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête, EWDD.

Ongevallensterfte

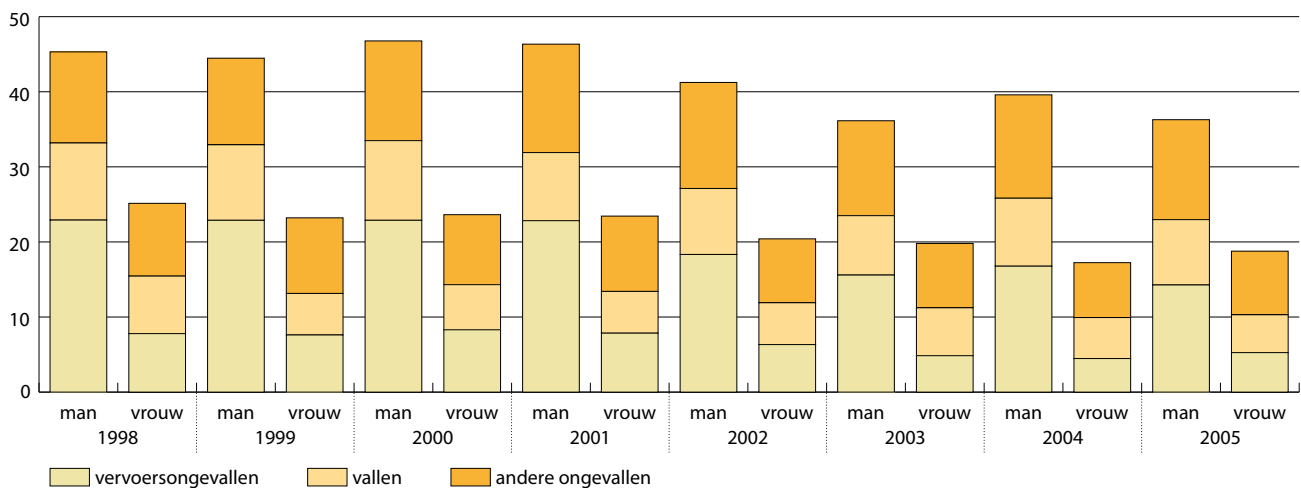
“Gezondheidsdoelstelling: Het aantal dodelijke ongevallen in de privésfeer en het verkeer moeten afnemen met 20%.”

Tussen 1998 en 2005 daalde het aantal **sterfgevallen door ongevallen** bij mannen met 20%. Hier-

mee lijkt voor mannen de doelstelling bereikt. Het aantal mannelijke slachtoffers van vervoersongevallen daalde met maar liefst 38%. De sterfte door niet-vervoersongevallen nam bij mannen slechts af met 2%. Het aantal overlijdens door niet-intentioneel vallen daalde wel met 15% maar het aantal overlijdens door andere ongevallen steeg met 10%.

6.21 Ongevallensterfte

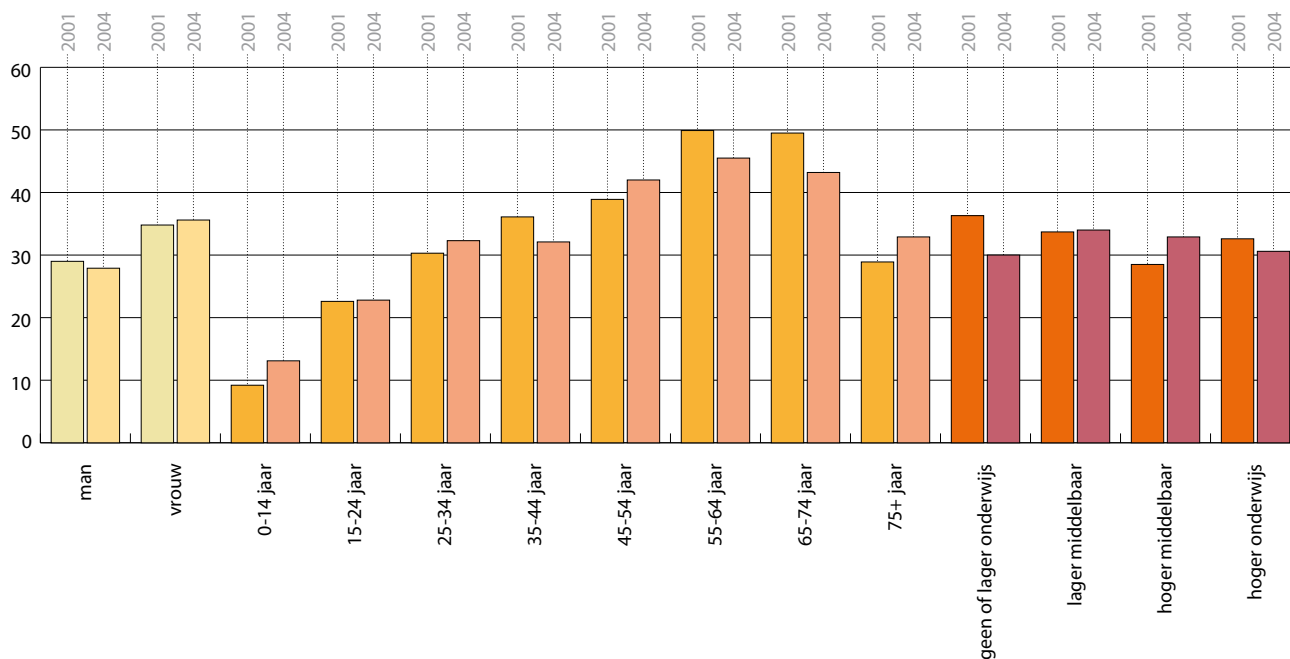
Evolutie van de direct gestandaardiseerde sterfte door ongevallen, naar geslacht, per 100.000 inwoners, van 1998 tot 2005.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

6.22 Vermindering vetconsumptie

Aandeel personen dat in de 2 jaar voorafgaand aan het interview naar eigen zeggen de vetconsumptie verminderde, naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau, in %, in 2001 en 2004.

Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête.

Het aantal sterfgevallen door ongevallen bij vrouwen is gedaald met 25%. Dit is een stijging tegenover 2004, maar toch is de doelstelling voor vrouwen ruimschoots bereikt. Het aantal vrouwelijke slachtoffers in het vervoer daalde met 33%. Het aantal vrouwen dat stierf ten gevolge van een ongelukkige val daalde met 34%, bij de overige ongevallen was er een daling met 13%.

Voeding

“**Gezondheidsdoelstelling: De consumptie van vetrijke voeding moet op belangrijke wijze dalen ten voordele van vetarme en vezelrijke voeding.**”

Ongeveer een derde van de bevolking geeft aan de **consumptie van vet** te hebben verminderd in de loop van de twee jaar voorafgaand aan de enquête. Dit percentage was in 2004 hetzelfde als in 2001. Vrouwen ondernemen hiertoe meer pogingen dan mannen. Voor beide geslachten stijgt het percentage in functie van de leeftijd. Naar opleidingsniveau zijn er geen duidelijke verschillen vast te stellen.

De voornaamste reden, zowel in 2001 als in 2004, om de consumptie van vette voedingsmiddelen te beperken is het verlangen om te vermageren. Ook angst voor de gevolgen voor de gezondheid wordt vaak aangegeven als reden om de vetconsumptie te beperken. Deze motivatie is bij de oudere bevolking sterker aanwezig.

Meer vezelrijke voeding gebruiken is blijkbaar geen hoofdbekommernis. Slechts één op vijf geeft aan de **consumptie van vezelrijke producten** te hebben verhoogd.

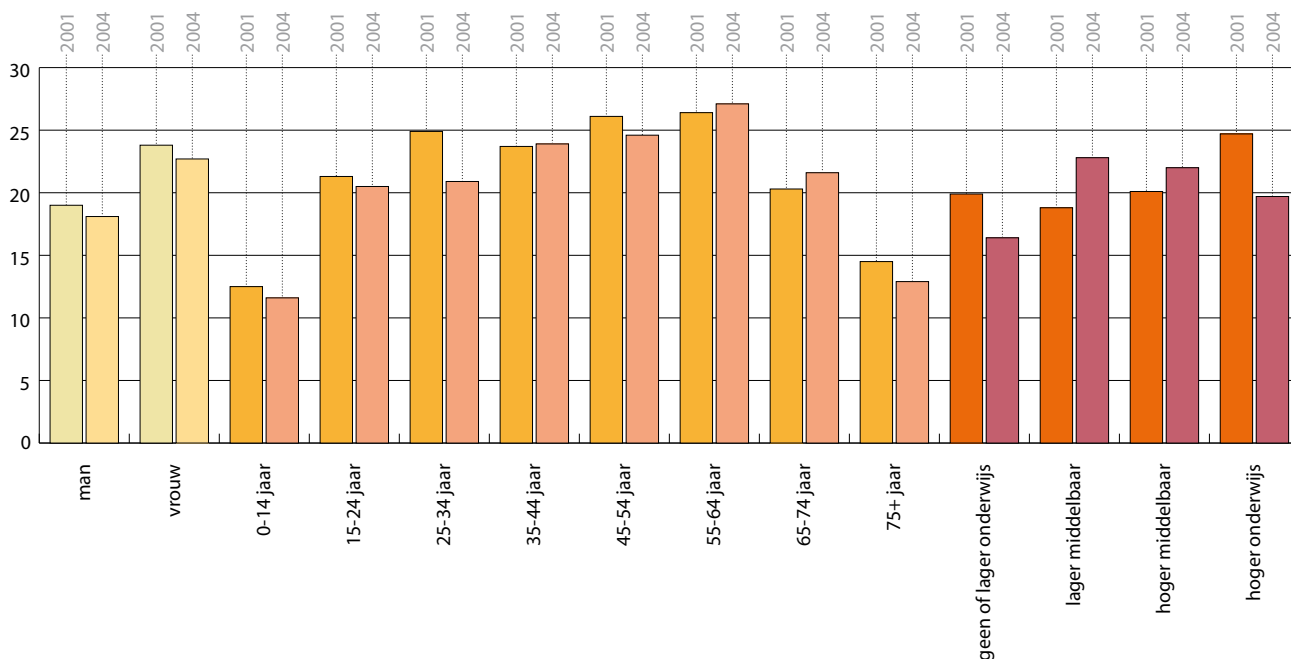
Hiermee verschilt dit percentage in 2004 niet veel van het percentage in 2001. Ook hier is de situatie bij vrouwen iets beter dan bij mannen.

Het verhogen van het aandeel vezelrijke producten in de dagelijkse voeding kent zowel voor mannen als voor vrouwen een vlakker verloop dan dat van de vetreductie. Vanaf de leeftijd van 15-24 jaar is de stijging lichtjes tot 64 jaar om vervolgens weer te dalen.

Het opleidingsniveau speelt geen duidelijke rol bij het veranderen van de vezelconsumptie.

6.23 Vermeerdering vezelconsumptie

Aandeel personen dat in de 2 jaar voorafgaand aan het interview naar eigen zeggen de vezelconsumptie vermeerderde, naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau, in %, in 2001 en 2004.

Bron: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Gezondheidsenquête.

Geestelijke gezondheid en zelfdoding

“Gezondheidsdoelstelling: De sterfte door zelfdoding bij mannen en vrouwen moet tegen 2010 verminderd zijn met 8% ten opzichte van 2000.”

In 2005 stierven in totaal 1.115 personen door **zelfdoding**, bijna 3 op 4 waren mannen. Zelfdoding is de meest voorkomende doodsoorzaak bij mannen tussen 25 en 49 jaar, en bij vrouwen tussen 25 en 39 jaar. De belangrijkste methode is ophanging (verhanging, wurging en verstikking).

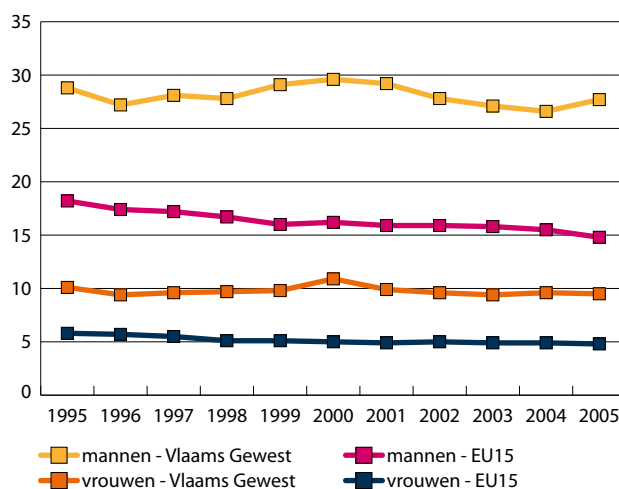
De voorbije tien jaar is er geen opvallende trend in de gestandaardiseerde zelfdodingssterftecijfers vast te stellen. Enkel rond de millenniumwissel was er een kleine piek in het aantal zelfdodingen. Daarna daalden de sterftecijfers weer tot het niveau van eind de jaren '90. Tijdens de hele periode zijn de sterftecijfers van vrouwen duidelijk lager dan deze van mannen. De Vlaamse zelfdodingscijfers behoren samen met die van Finland tot de hoogste in de EU15.

Wanneer de direct gestandaardiseerde sterftecijfers beschouwd worden, werd de doelstelling van 8% minder zelfdodingen in 2005 bij mannen net niet

gehaald (-6,5%). Bij vrouwen is er tegenover 2000 reeds een afname met 13%. Hierbij dient opgemerkt te worden dat een deel van de verklaring voor de

6.24 Zelfdoding

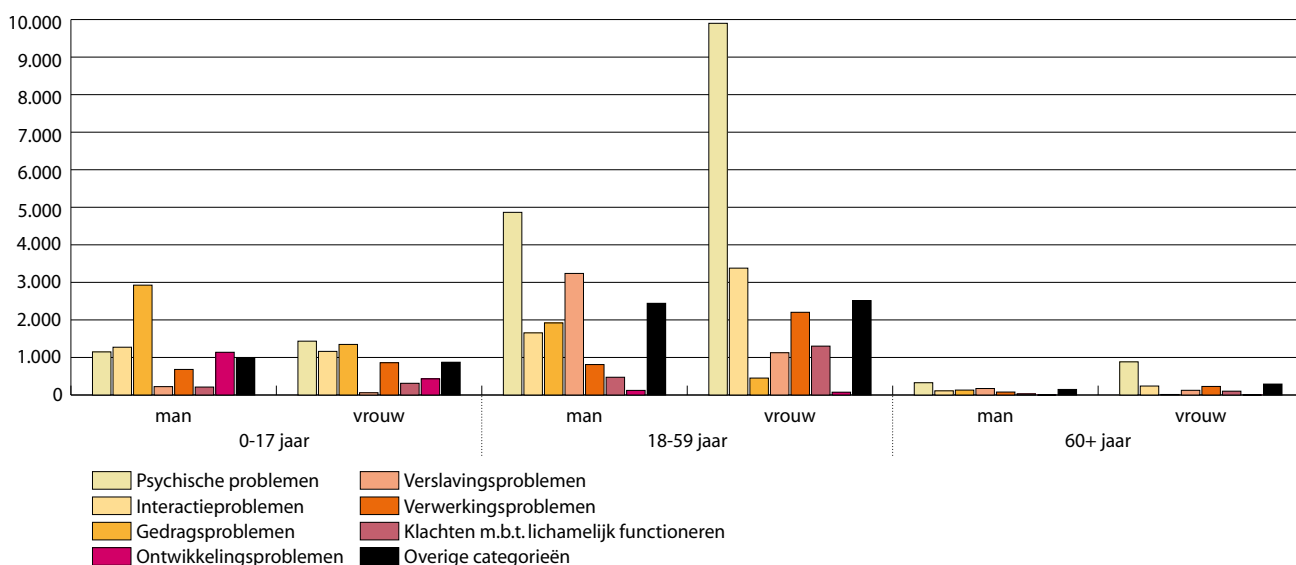
Evolutie van de direct gestandaardiseerde sterftecijfers door zelfdoding, per 100.000 inwoners, naar geslacht, van 1995 tot 2005.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid, Eurostat.

6.25 Aanmeldingsproblematiek CGG

Aanmeldingsproblematiek bij centra geestelijke gezondheidszorg, naar leeftijd en geslacht, in aantal zorgperiodes, 2006.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

daling zit in de piek van het aantal overlijdens in 2000, het referentiejaar voor het halen van de doelstelling.

Zelfdoding komt zowel bij vrouwen als bij mannen op relatief jonge leeftijd voor. De helft van de mannen en de vrouwen zijn jonger dan 50 jaar. Het aantal verloren potentiële jaren door zelfdoding is dan ook hoog. Zelfdoding is voor bijna evenveel verloren jaren verantwoordelijk als longkanker of ischemische hartziekten.

In 2006 kregen 53.439 personen hulp in een **Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg** (CGG). De grootste groep vormen de volwassenen tussen 18 en 59 jaar (67% van de cliënten), gevolgd door jongeren tot 17 jaar (28%). De groep ouderen is minimaal vertegenwoordigd: slechts 1 op 20 cliënten is ouder dan 60 jaar. Enkel bij de jongeren zijn er meer jongens dan meisjes (13 jongens tegenover 10 meisjes). In de andere leeftijdsgroepen is er steeds een overwicht aan vrouwen. In de leeftijdscategorie 18-59 jaar zijn er 10 mannen tegenover 14 vrouwen, bij de 60-plussers 10 mannen tegenover 19 vrouwen.

De meeste cliënten komen met psychische problemen naar een CGG. Een uitzondering hierop vormen de jongens (0-17 jaar) die voornamelijk gedragsproblemen melden. Wellicht is dit ook een verklaring waarom meer jongens dan meisjes op jonge leeftijd naar een CGG komen.

Bij volwassenen – meer mannen dan vrouwen – zijn verslavingsproblemen een belangrijke reden. Vrouwen melden zich vaker met interactie- en verwerkingsproblemen. ■

Vandaag de dag gaat de samenleving op een andere manier om met de zorg voor anderen dan 20 jaar geleden.

Vooraf binnen gezinnen en families is veel veranderd. Vaak gaan beide partners werken of in eenoudergezinnen de ouder. Soms zijn de middelen niet voorhanden of laten de omstandigheden het niet toe en moet de zorg voor kinderen, zieken, zorgbehoevende ouderen en mensen met een handicap door derden worden overgenomen. In deze gewijzigde maatschappelijke context staat voor de regering de mens centraal. De basis van het welzijnsbeleid is de menselijke waardigheid. Het ultieme doel is dat elke mens zich goed kan voelen in zijn vel. Een goede beschikbaarheid en betaalbaarheid van kwaliteitsvolle zorg zijn hierbij van fundamenteel belang.

Gezinnen

Kinderopvang

De overheid wil dat alle gezinnen terecht kunnen in betaalbare en kwaliteitsvolle **kinderopvang**. Het

opvangaanbod moet daarbij beantwoorden aan de lokale en regionale opvangbehoeften.

Hoeveel en door wie?

In het voorjaar van 2004 werden twee op de drie kinderen tussen 3 maanden en 3 jaar opgevangen door andere personen dan de ouders. Meer dan een derde van de kinderen tussen 3 maanden en 3 jaar wordt opgevangen in een formele opvangsetting van Kind en Gezin. Ongeveer een vijfde van de jonge kinderen wordt opgevangen via een informeel netwerk. De voorbije tien jaar is er een grote afname van het aandeel kinderen dat geen gebruik maakt van regelmatige opvang. Meer en meer kinderen maken, al dan niet voor een beperkt aantal uren, gebruik van de opvangmogelijkheden. De groep die regelmatig gebruik maakt van de opvang verschuift van de **informele opvang**, vooral grootouders, naar de **formele opvang** binnen Kind en Gezin.

Van de oudere groep tussen 3 en 12 jaar maakt 45% gebruik van één of andere vorm van opvang. Eén op vijf van de kinderen worden opgevangen

6.26 Gebruik van opvang

Kinderen van 3 maanden tot 12 jaar die regelmatig gebruikmaken van kinderopvang, naar soort opvang, voorjaar 2004.

	1995	1997	2001	2002	2004
Geen gebruik van opvang	42,4	42,2	41,2	36,7	34,2
Beperkt gebruik van opvang	3,9	3,4	9,8	11,1	10,1
Regelmatig gebruik van opvang waarvan					
• Informele opvang (1)	25,5	23,9	17,0	19,6	19,3
• Formele opvang binnen Kind en Gezin	27,2	29,7	31,2	32,0	35,5
• Buitenschoolse opvang	1,0	0,8	0,7	0,6	0,9
<i>Totaal</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

	Kinderen van 3 tot 6 jaar		Kinderen van 6 tot 12 jaar		Kinderen van 3 tot 12 jaar	
	2002	2004	2002	2004	2002	2004
Geen gebruik van opvang	46,4	45,0	59,5	60,2	55,3	55,4
Informele opvang (1)	26,7	24,9	21,0	18,2	22,8	20,3
Formele opvang binnen Kind en Gezin	11,3	11,2	6,3	5,9	7,9	7,5
Opvang door en in de school	13,8	17,1	12,1	14,6	12,7	15,4
Twee of drie opvangvormen even belangrijk	1,8	1,8	1,1	1,00	1,3	1,3
<i>Totaal</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

(1) De opvang door grootouders, andere familieleden, burens, kennissen en anderen werden ondergebracht in deze categorie omdat deze opvang niet formeel vanuit Kind en Gezin geregeld wordt.

Bron: Kind en Gezin, Enquête inzake het gebruik van opvang voor kinderen onder de 3 jaar en inzake het gebruik van buitenschoolse opvang voor kinderen van 3 tot 12 jaar.

6.27 Formele opvang

Kinderen in formele opvang in opvangvoorzieningen binnen Kind en Gezin, naar leeftijdscategorie en type opvangvoorziening, registratie aanwezige kinderen, week van 1 februari 2006.

2006	
Kinderen van 2 maanden tot 3 jaar (1)	
Onthaalouder aangesloten bij een dienst	17,3
Kinderdagverblijf	9,8
Mini-crèche of zelfstandig kinderdagverblijf	10,5
Zelfstandig onthaalouder	3,6
Initiatief voor buitenschoolse opvang of buitenschoolse opvang in een kinderdagverblijf	1,1
Totaal	42,3
Kinderen van 3 tot 6 jaar	
Initiatief voor buitenschoolse opvang of buitenschoolse opvang in een kinderdagverblijf	9,5
Kinderdagverblijf of onthaalouder aangesloten bij een dienst	2,2
Zelfstandige sector	1,6
Totaal	13,3
Kinderen van 6 tot 12 jaar	
Initiatief voor buitenschoolse opvang of buitenschoolse opvang in een kinderdagverblijf	7,2
Onthaalouder aangesloten bij een dienst	0,5
Zelfstandige sector	0,5
Totaal	8,2

Percentage berekend op het aantal kinderen op 1/1/2006 wonend in het Vlaamse Gewest en 30% van het aantal kinderen op 1/1/2006 wonend in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

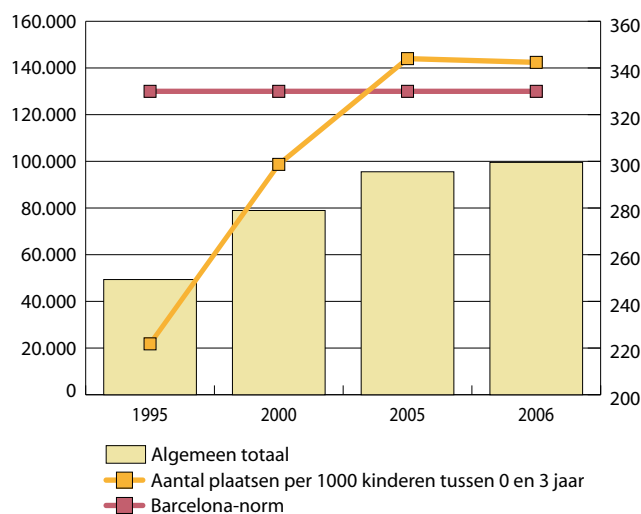
(1) Voor de kinderen jonger dan 1 jaar werd gerekend met 10/12den van de totale groep.

Bron: Kind en Gezin.

door het informele netwerk van grootouders, familie, burens of kennissen. Ongeveer 15% van de 3- tot 12-jarigen wordt opgevangen door de school. Over

6.28 Kinderopvangplaatsen

Aantal plaatsen in erkende (en gesubsidieerde) opvangvoorzieningen en in opvangvoorzieningen met attest van toezicht, totaal aantal in linkeras en in verhouding tot het 1.000 kinderen van 0 tot 3 jaar en de Barcelona-norm, beide rechters, van 1995 tot 2006, Vlaams Gewest.

Bron: Kind en Gezin.

een korte periode van twee jaar is er voor de jongste schoolgaande kinderen een stijging van de opvang door de school en neemt de informele opvang af.

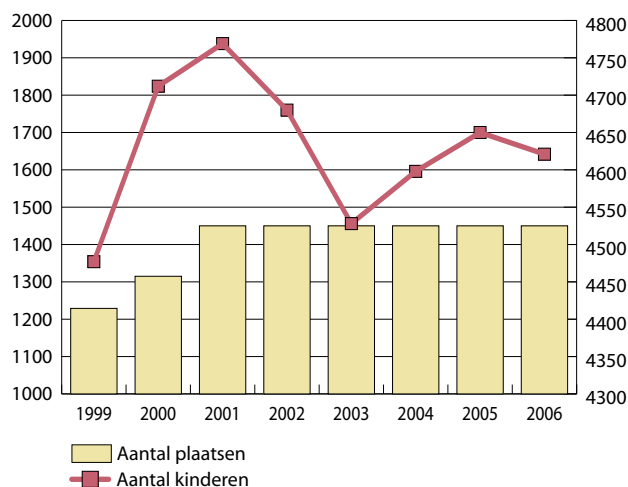
Plaatsen en kinderen

Eind 2006 waren er 99.555 plaatsen erkend door of stonden onder toezicht van Kind en Gezin. Dat is ruim 4% meer dan het jaar voordien en meer dan een verdubbeling tegenover 1995. Het aantal opvangplaatsen in 2006 afgewogen tegenover het totaal aantal kinderen jonger dan 3 jaar, steeg van 221 plaatsen in 1995 tot 342 plaatsen per duizend kinderen. Het Vlaamse Gewest haalt daarmee de **Barcelona-norm** van 330 opvangplaatsen per 1.000 kinderen onder de drie jaar. De lichte daling van het laatste jaar is te wijten aan het verhoogde geboortecijfer, de capaciteit nam immers nog toe. Binnen Europa hebben enkel de Scandinavische landen een beter uitgebouwde kinderopvang. Daarbij dient wel opgemerkt dat deze betere cijfers niet gelden voor kinderen onder het jaar.

Het cijfer van de aanwezige kinderen toont aan hoeveel verschillende kinderen er kunnen worden opgevangen binnen de beschikbare capaciteit. Het aantal aanwezige kinderen stijgt al jaren. Begin 2006 waren er in totaal 144.404 kinderen aanwezig in de opvang. Voor ruim de helft van deze kinderen ging het om voorschoolse opvang (fig. 6.30).

6.29 Centra voor kinderopvang en gezinsondersteuning

Evolutie van de capaciteit, rechters, en van het aantal kinderen dat minstens één dag in begeleiding was, linkeras, in de centra voor kinderopvang en gezinsondersteuning, van 1999 tot 2006, telkens op jaarbasis.

Bron: Kind en Gezin.

6.30 Aanwezige kinderen

Aantal aanwezige kinderen volgens soort opvang in de week van 1 februari 2004, in de week van 1 februari 2005 en in de week van 1 februari 2006.

		2004	2005	2006
Voorschoolse opvang	Kinderdagverblijven	17.501	18.543	18.867
	Diensten voor onthaalouders	29.678	30.281	32.364
	Zelfstandige onthaalouders	7.247	7.083	7.028
	Mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven	16.615	18.760	20.338
	• waarvan mini-crèches	12.163	14.003	15.316
	• waarvan zelfstandige kinderdagverblijven	4.452	4.757	5.022
	<i>Totaal</i>	<i>71.041</i>	<i>74.667</i>	<i>78.597</i>
Buitenschoolse opvang	Kinderdagverblijven	2.281	2.554	2.638
	Diensten voor onthaalouders	6.545	6.708	7.328
	Initiatieven voor buitenschoolse opvang	46.179	48.036	50.347
	Zelfstandige onthaalouders	1.021	1.152	1.266
	Mini-crèches en zelfstandige kinderdagverblijven	1.957	2.532	4.228
	• waarvan mini-crèches	1.413	1.745	1.968
	• waarvan zelfstandige kinderdagverblijven	544	787	2.260
<i>Totaal</i>	<i>57.983</i>	<i>60.982</i>	<i>65.807</i>	
<i>Algemeen totaal</i>	<i>129.024</i>	<i>135.649</i>	<i>144.404</i>	

Bron: Kind en Gezin.

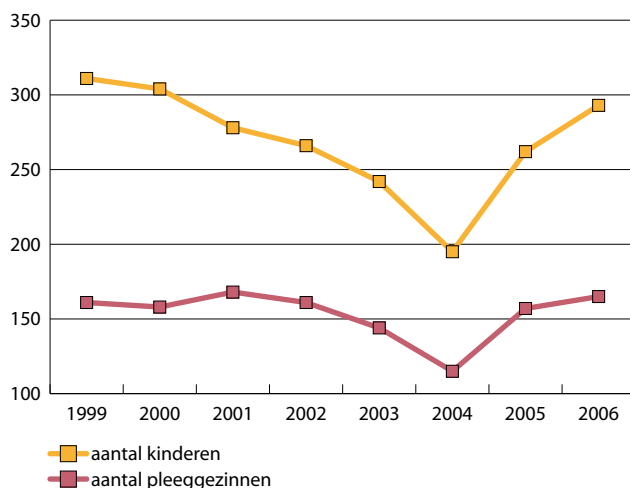
Bijzondere hulpverlening voor kinderen

Naast kinderopvang erkent en subsidieert Kind en Gezin ook specifieke voorzieningen voor kinderen in probleemsituaties. De belangrijkste qua aantal zijn de **Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning**. Deze centra ondersteunen gezinnen met jonge kinderen in een crisissituatie of gezinnen die een moeilijke

periode doormaken. De begeleiding richt zich op het verbeteren van de opvoedingsvaardigheden en/of de leefomgeving om later meer ingrijpende hulp te voorkomen. Meer en meer wordt pedagogische begeleiding aan huis toegepast, deze kan al starten tijdens de laatste zwangerschapsmaand. Ook zijn er pedagogische begeleidingen voor ouders samen met hun kinderen. De begeleiding waarbij kinderen in het centrum verblijven behoort eveneens tot het aanbod. De bezettingsgraad van de centra schommelt in 2006 rond 93% (fig. 6.29).

6.31 Diensten voor gezinsondersteunende pleegzorg

Evolutie van het aantal gezinnen dat kinderen opvangt en van het aantal kinderen dat minstens één dag opgenomen was, van 1999 tot 2006, telkens op jaarbasis.

Bron: Kind en Gezin.

Daarnaast bestaat er voor dezelfde doelgroep via de **diensten voor gezinsondersteunende pleegzorg** (de vroegere diensten voor private gezinsplaatsing) een aanbod in familiale kring. In 2006 was er een lichte toename zowel van pleeggezinnen als van kinderen; 165 pleeggezinnen vingen 293 kinderen op.

Kindermishandeling

Alle Vlaamse provincies en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest hebben een vertrouwenscentrum **kindermishandeling**. In 2006 werden 71,9 voltijdse equivalenten (VTE) tewerkgesteld in de zes Vlaamse vertrouwenscentra. De **vertrouwenscentra** kindermishandeling noteerden in 2006 in totaal 4.621 contactnames in verband met een vorm van (mogelijke) kindermishandeling bij 6.142 kinderen. Het totale aantal contactnames bij de vertrouwenscentra steeg sinds 2000 nagenoeg ononderbroken, maar daalde

6.32 Aard mishandeling

Evolutie van de gemelde kinderen bij de vertrouwenscentra kindermishandeling naargelang de belangrijkste gemelde problematiek, van 2001 tot 2006, telkens op 31 december, in %.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Lichamelijke mishandeling	23,9	23,1	24,7	23,5	26,0	24,6
Lichamelijke verwaarlozing	15,7	17,8	17,6	13,5	16,9	16,5
Emotionele mishandeling	13,4	15,1	15,8	16,3	16,2	15,4
Emotionele verwaarlozing	11,2	10,2	9,6	11,6	10,9	11,3
Münchausen syndroom by proxy	0,5	1,0	0,4	0,6	0,6	0,4
Seksueel misbruik	35,3	32,8	31,8	34,5	29,4	31,8
Totaal (N)	4.919	5.781	5.490	6.064	6.538	6.142

Bron: Kind en Gezin.

in 2006 in vergelijking met het voorgaande jaar. Alhoewel iets minder dan 1 % van de contactnames gebeuren op anonieme basis en met onbekende melder, komt iets meer dan de helft van de meldingen (54,0 %) van hulpverleners, scholen of opvang. De overige (44,5%) kwamen uit de directe omgeving van het kind (gezinsleden, familie, burens, kennissen, of het slachtoffer zelf). Enkel 0,7% van de contactnames komt uit de omgeving van de dader.

In ruim 85% van de contactnames over mogelijke kindermishandeling gaat het om ouderschap binnen de familie, in een minderheid om ouderschap buiten

6.33 Meldingen kindermishandeling

Instanties die in 2006 contact opnamen met een vertrouwenscentrum kindermishandeling in verband met een mogelijke situatie van kindermishandeling, in %.

instantie	%
Primaire omgeving	44,5
• moeder	15,7
• gezins- of familielid	9,5
• burens, kennissen	9,3
• vader	7,1
• slachtoffer	1,0
• vader en moeder	0,2
• andere persoon uit primaire omgeving van het kind	1,8
Hulpverleners	31,1
Gezondheidszorg	15,5
Welzijnsorganisaties	10,3
Bijzondere jeugdbijstand	5,3
Andere professionelen	22,9
Justitieel	1,3
Voorschoolse opvang	1,3
School	20,2
Andere, onbekend	1,6

Bron: Kind en Gezin.

de familie (12%), en uitzonderlijk (1%) om zowel intra- als extrafamiliaal ouderschap. In zo'n 2% van de situaties was dit onduidelijk of onbekend.

Het gevolg dat het vertrouwenscentrum geeft na de contactopname is zeer verschillend en gaat van het louter ondersteunen van een hulpverlener tot het stellen van een diagnose. Zowat een vijfde van de gevolggevingen bestaat uit advies of ondersteuning aan de betrokken hulpverleners. Een kwart houdt het opstarten van diagnose en/of behandeling in, binnen het vertrouwenscentrum zelf.

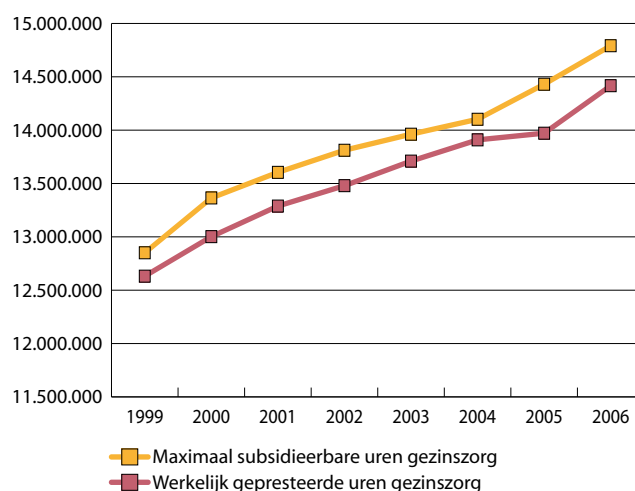
Na diagnose blijkt één kind op vier te lijden onder een of andere vorm van emotioneel geweld. Ruim 21% van de kinderen kampt met de problematiek rond seksueel misbruik en zo'n 17% van de diagnoses vermelden een vorm van lichamelijke mishandeling of verwaarlozing van het kind.

Gezinszorg

De regering vindt de gezinszorg de eerste stap naar ondersteuning van gezinnen. Daarom stelt ze zichzelf tot doel deze diensten mee te laten groeien met de demografische evolutie. Wanneer zorgbehoevende ouderen, langdurig zieken of jonge gezinnen met kinderen er niet langer in slagen om de lasten van persoonsverzorging en huishoudelijke taken zelf te

6.34 Gezinszorg

Evolutie van het aantal werkelijk gepresteerde en maximaal subsidieerbare uren gezinszorg, van 1999 tot 2006, telkens op 31 december.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

dragen, moeten zij de kans krijgen die hulp en zorg aan huis te krijgen. Daarvoor kan men terecht bij de diensten voor gezinszorg.

Er is een voortdurende stijging van het aantal uren gezinszorg. Daarvan wordt iets meer dan 80% gepresteerd bij mensen ouder dan 65 jaar. In 2006 betaalden de gebruikers gemiddeld 3,91 euro per uur.

Ouderen

De regering hecht veel belang aan solidariteit tussen de generaties. Zo tracht ze mensen meer te ondersteunen zodat ze verantwoordelijkheid zouden opnemen voor elkaar. Dit maakt dat ouderen niet alleen geholpen worden door officiële en erkende organisaties, de zogenaamde formele zorg, maar ook door familie en vrienden, de informele zorg. De overheid opteert voor zorg op maat, waarbij de oudere verschillende soorten van zorg kan afwisselen en combineren afhankelijk van zijn nood aan individuele zorg.

In Vlaanderen krijgt net geen 20% van de 50-plussers formele zorg. Bijna drie op de tien 50-plussers krijgt informele **hulp** van buiten het eigen huishouden, de partner werd hier buiten beschouwing gelaten.

De hulp komt in hoofdzaak van familie, vooral van de kinderen. Buren of vrienden leveren ook nog een vijfde van de hulp. Veruit de meeste hulp wordt gebo-

den voor huishoudelijke taken en dat in de meeste gevallen één keer per week.

Met 30% informele hulp scoort Vlaanderen in vergelijking met de buurlanden en regio's erg hoog. De Franse Gemeenschap en Nederland hebben een gelijkaardige situatie. In Duitsland ontvangen weinig 50-plussers enige vorm van formele zorg, in Frankrijk zijn er net relatief veel 50-plussers die formele zorg ontvangen. Frankrijk kent een uitgebreid stelsel van private en publieke gemeenschapsvoorzieningen, waarbij verzorging een belangrijke rol speelt en de verzorging thuis mede door de nationale zorgverzekering wordt gefinancierd.

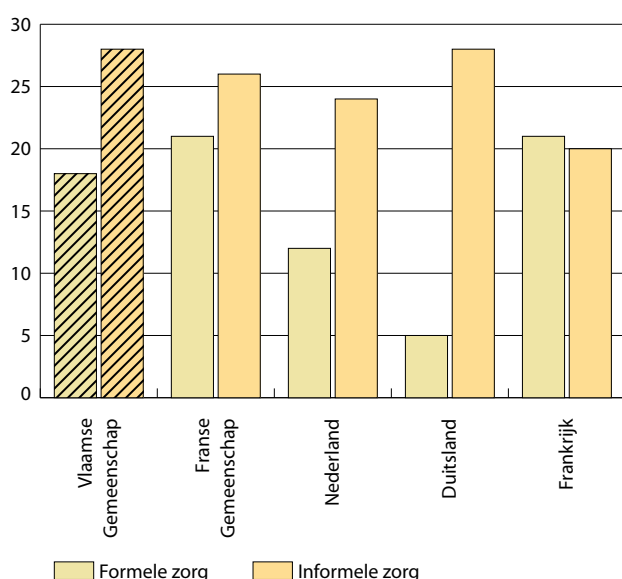
Thuiszorg

Zorgbehoevende personen die thuis willen blijven wonen kunnen een beroep doen op de **thuiszorg**. De thuiszorg omvat een breed gamma aan diensten, verleend door diverse, al dan niet professionele hulpverleners. Dankzij financiering van de overheid dienen de gebruikers geen of slechts een beperkte eigen bijdrage te betalen.

Hoewel de meeste thuiszorgvoorzieningen achterlopen op de programmatie is er sinds kort wel een stijging van de initiatiefname te noteren bij de dag-

6.35 Formele en informele ouderenzorg

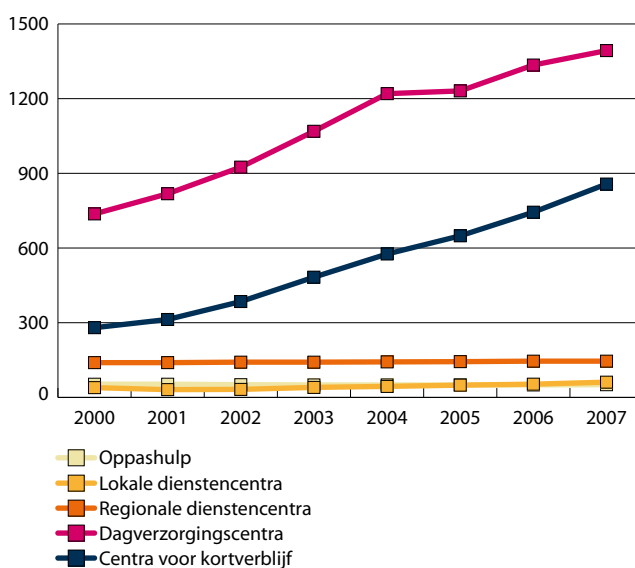
Het percentage ouderen dat zelf aangeeft welk soort zorg ze ontvangen. % van het totaal aantal ouderen.

Bron: SHARE 2004

6.36 Thuiszorg

Evolutie van het totaal aantal gerealiseerde thuiszorgvoorzieningen, per soort voorziening, van 2000 tot 2007, en de programmatiecijfers voor 2007.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid

verzorgingscentra en bij de centra voor kortverblijf. Het aantal dienstencentra, lokaal of regionaal, en het aantal diensten voor oppashulp nemen slechts in beperkte mate toe.

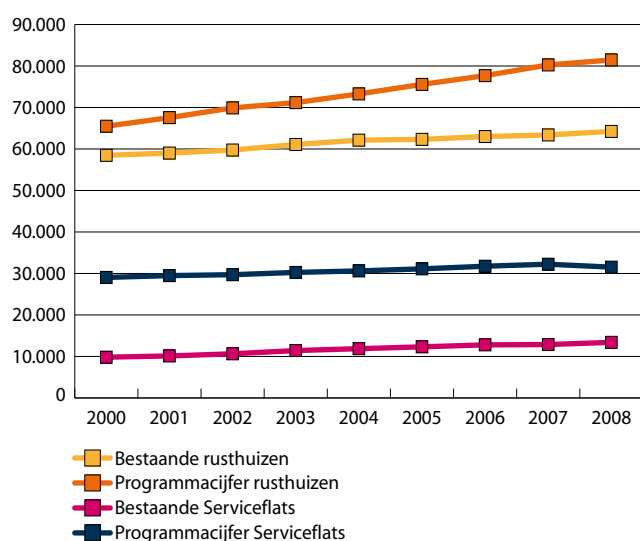
Residentiële zorg

Ouderen die ondanks de ondersteuning van partner, familie of buren en vrienden of met de steun van de thuiszorg niet meer alleen kunnen blijven wonen, kunnen ofwel tijdelijk terecht in kortverblijf en de dagverzorging, de semi-residentiële opvang, ofwel permanent terecht in **rusthuizen**, **serviceflats** en rust- en verzorgingstehuizen, de residentiële woon- en zorgcentra. Om goed op de toenemende vergrijzing in te spelen hanteert de regering programmatische cijfers. Deze zijn gebaseerd op prognoses van het aantal ouderen. Ondanks de aangroei van de rusthuizen, loopt de achterstand op het programmatische cijfer verder op. Voor de serviceflats verkleint het verschil tussen de bestaande plaatsen en het programmatische cijfer, maar daar blijft de kloof wel het grootst.

De voorbije zes jaar steeg de gemiddelde **dagprijs** voor een oudere in een rusthuis met 80 eurocent per jaar. De dagprijs volgt de inflatie, zodat er geen reële prijsstijging is. Een dagprijs van meer dan 40 euro betekent een maandprijs van meer dan 1 200 euro. Ouderen in rusthuizen in de provincie Antwerpen

6.37 Residentiële ouderenzorg

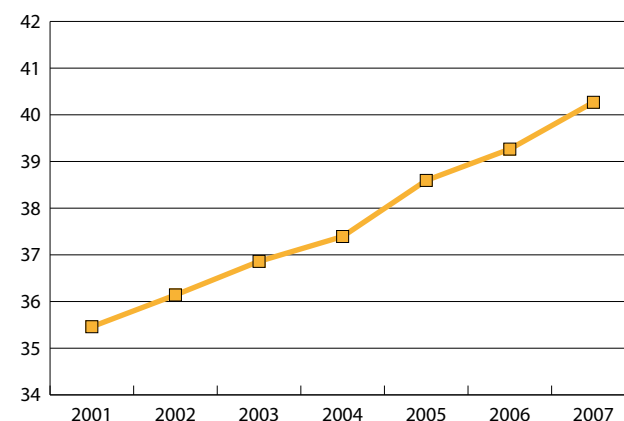
De programmatische cijfers en bestaande plaatsen in rusthuizen en serviceflats, 2000-2008.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid

6.38 Dagprijs rusthuis

Evolutie van de gemiddelde dagprijs voor een rusthuis in het Vlaams Gewest. 2001-2007, steeds gegevens tweede semester.

Bron: WVG Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid

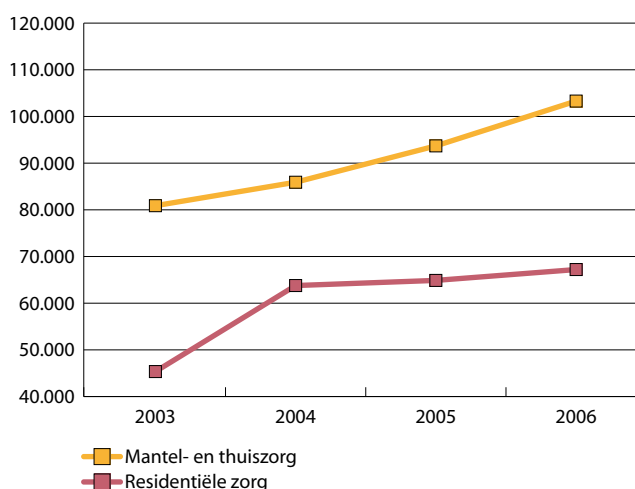
betalen 45 euro per dag, dat is 5 euro meer dan in de andere Vlaamse provincies.

Zorgverzekering

De **zorgverzekering** betaalt de kosten voor niet-medische zorg aan zorgbehoevenden (deels) terug. Iedereen ouder dan 25 jaar is verplicht om zich bij een zorgkas aan te sluiten en betaalt een premie om de kosten te helpen dekken

6.38 Dossiers zorgverzekering

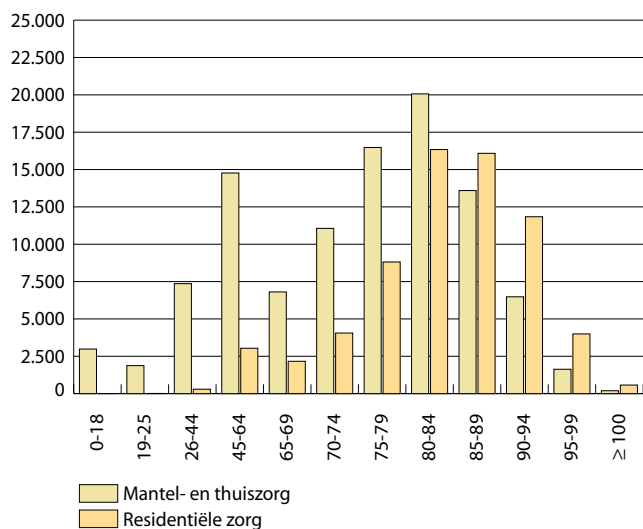
Evolutie van het aantal gerechtigden op de zorgverzekering per verblijfsvorm, in absolute aantallen, 2003-2006.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid

6.39 Leeftijd zorgverzekering

De leeftijds piramide van de gerechtigden op de zorgverzekering, in 2006, per verblijfsvorm.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid

Het aantal personen dat een zorgverzekeringsuitkering krijgt neemt jaarlijks toe. Eind 2006 waren dat er meer dan 170.000. Drie op vijf zorgverzekeringsuitkeringen werden uitbetaald aan mensen die verbleven in de thuiszorg.

De grootste groep van de thuisverblijvende zorgverzekeringsgerechtigden is tussen de 80 en 84 jaar, de residentiële gerechtigde is iets ouder.

Jeugdzorg

Met het Globaal Plan Jeugdzorg biedt de overheid een waaier aan antwoorden op de problemen waarmee de jeugdzorg geconfronteerd wordt. Naast een capaciteitsuitbreiding voorziet het Globaal Plan ook een meer inhoudelijke aansturing van het hulpaanbod, een flexibel en integraal aanbod en vernieuwende opvang en begeleiding van minderjarigen.

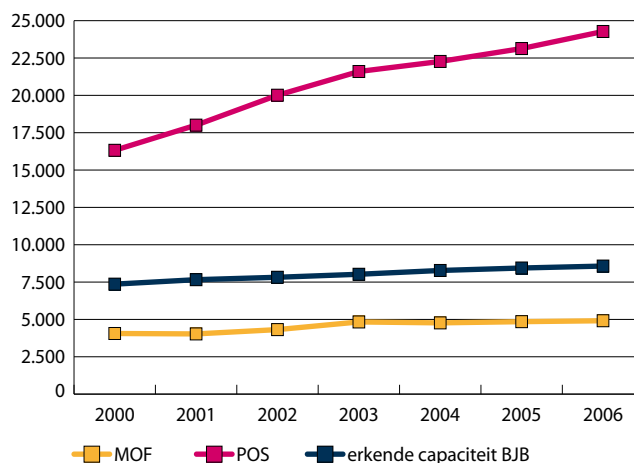
Het hulpaanbod van de bijzondere jeugdzorg dient antwoorden te bieden op moeilijke opvoedingssituaties en op delinquentie van **minderjarigen** waarbij oplossingen worden nagestreefd die herstellend, pedagogisch, responsabiliserend, sanctionerend en maatschappijbeveiligend zijn. Het hulpaanbod is niet vrijblijvend of rechtstreeks toegankelijk. Om een beroep te kunnen doen op het aanbod moeten gezinnen worden doorverwezen door het comité voor bijzondere jeugdzorg of de jeugdrechtbank. De bijzon-

dere jeugdzorg waakt steeds over de maatschappelijke noodzaak om in te grijpen. Het aanbod van de bijzondere jeugdzorg wordt enkel ingezet wanneer er sprake is van een problematische opvoedingssituatie (POS) of wanneer de minderjarige een als misdrijf omschreven feit (MOF) heeft gepleegd.

Het aantal maatregelen in de Bijzondere Jeugdzorg steeg tussen 2000 en 2006 met meer dan een vierde. De maatregelen omwille van een als misdrijf omschreven feit stegen met een vijfde. De maatregelen omwille van een problematische opvoedingssituatie maar liefst met de helft. Meer jongeren en meer vorderingen vragen een groter aanbod. In dezelfde periode is de capaciteit van de bijzondere jeugdbijstand toegenomen met een zesde. De groei van het aanbod komt niet tegemoet aan de gestegen vraag. Al jaren is de bezettingsgraad van de voorzieningen zeer hoog, vaak boven de 95%. Een logisch gevolg daarvan is het afwentelen van de last naar internaten, Centra voor Kind- en Gezinondersteuning en preventieve sociale acties. Het aandeel maatregelen dat uitgevoerd wordt buiten de Bijzondere Jeugdbijstand is opgelopen van 32% in 2000 naar 40% in 2006. Het Globaal Plan Jeugdzorg focust in eerste instantie dan ook op capaciteitsuitbreiding tegen 2009. De minimaal geplande uitbreiding is 152 residentiële en 228 semi-residentiële plaatsen, 63 plaatsen in de onthaalcentra, oriëntatie en observatiecentra en extra crisishulp voor ongeveer 220 gezinnen. Een uitbreiding op deze schaal betekent een trendbreuk en zal wellicht een grote impact hebben op de beschikbaarheid van het aanbod.

6.40 Bijzondere jeugdbijstand

Het aantal maatregelen en de totale capaciteit in de Bijzondere Jeugdbijstand, naar soort vordering, van 2000 tot 2006.

Bron: WVG, Agentschap Jongerenwelzijn.

Personen met een handicap

De overheid wil dat elke zorgvraag van een persoon met een handicap een passend antwoord krijgt, zodat hij of zij op het juiste niveau geholpen wordt en in de juiste verhouding tot de zorgbehoefte.

In 2006 ontving het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH) 58.064 concrete verzoeken. Daarvan waren 39.503 aanvragen voor het verkrijgen van hulpmiddelen, 9.592 voor 'zorg' (ambulante en residentiële ondersteuningsvormen) en 7.155 voor 'werk' (ondersteuning bij tewerkstelling in het reguliere circuit of bij beschutte tewerkstelling). Voor persoonlijke assistentiebudgetten ontving het VAPH 1.073 aanvragen.

Materiële bijstand

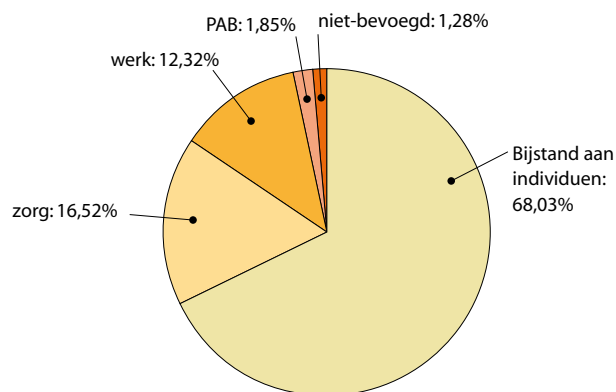
Een belangrijke pijler van de werking van het VAPH is de rechtstreekse ondersteuning van individuele personen met een handicap. Er wordt tussengekomen in de kosten van **hulpmiddelen**, aanpassingen (aan woning of auto), of bijstand (assistentie van een doventolk).

In 2006 was een vierde van de bijna 40.000 aanvragen voor een aanpassing van de woning en een op zes handelde over mobiliteit (rolstoel, auto).

In 2002 werd de 'bijstandkorven'-regelgeving van kracht, hierdoor is een vergelijking met de jaren voordien onmogelijk. Tussen 2002 tot 2006 daalt het aantal aanvragen fors, van 46.128 naar 29.644, maar het laatste jaar is er een grote stijging met 10.000 aanvragen. Voor het grootste deel is deze

6.41 Zorgvragen

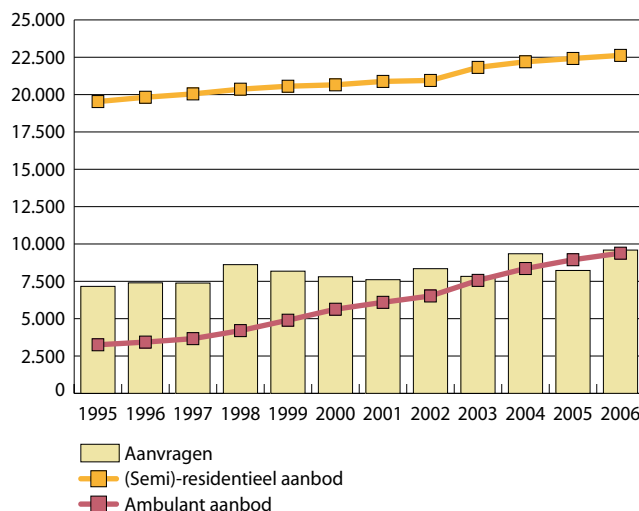
Het onderwerp van de concrete zorgvragen, 2006.

Bron: VAPH

6.42 Sector Zorg – aanvragen en voorzieningen

Aantal aanvragen, aantal erkende plaatsen in de zorgvoorzieningen van het VAPH, van 1995 tot 2006.

Bron: VAPH

stijging terug te brengen tot de gewijzigde wetgeving (aflopen van de bijstandskorven van 2004).

De behandelingstermijn van een dossier voor materiële bijstand werd teruggebracht tot drie maanden wanneer een evaluatie van de aanvraag nodig was, en tot anderhalve maand wanneer er geen evaluatie nodig was. Eind 2004 bedroeg de doorlooptijd nog twaalf maanden met evaluatie en negen maanden zonder.

Zorg

De zorgsector bestaat uit de residentiële en semi-residentiële **voorzieningen** en de ambulante diensten. De ambulante diensten begeleiden personen met een handicap in de eigen leef- en woonsituatie. De 9.592 aanvragen in 2006 zijn de hoogste van de voorbije tien jaar. Toch is er geen sprake van een stijgende trend op lange termijn. Het aantal schommelt al jaren rond 8.000 aanvragen per jaar. Er zijn 32.010 beschikbare plaatsen in de hele zorgsector en hun aantal neemt ieder jaar toe. Gemiddeld komen er sinds het midden van de jaren negentig jaarlijks bijna driehonderd (semi)-residentiële plaatsen en meer dan vijfhonderd ambulante plaatsen bij.

Het aantal opgeloste zorgvragen in 2006 ligt boven de 4.200, een verhoging (+700) ten opzichte van het jaar voordien.

Persoonlijk assistentiebudget

Het **persoonlijk assistentiebudget** (PAB) is bedoeld voor personen met een handicap die, mits redelijke assistentie, thuis kunnen blijven wonen. Met het budget kunnen ze iemand in dienst nemen die hem of haar thuis, op school of op het werk praktische en organisatorische hulp biedt. In 2006 is een spoedprocedure ingevoerd voor mensen met snel degeneratieve aandoeningen.

Eind 2006 werd er aan 1.276 personen een PAB toegekend, een stijging met 200 in 2006. Voor het PAB worstelt het VAPH met lange wachttijden. In datzelfde jaar waren er meer dan duizend nieuwe PAB-aanvragen.

Werk

Met het oog op een coherente, inclusieve beleidsaanpak werd het luik arbeidsintegratie voor personen met een handicap overgeheveld naar het beleidsdomein werk en sociale economie. Het VAPH blijft bevoegd voor de inschrijving en erkenning van personen met een handicap en het waarborgen van de doelgroepbepaling en doelgroepbewaking.

In 2006 werden 7.155 aanvragen voor ondersteuning bij tewerkstelling in het gewone circuit ingediend. Meer over tewerkstelling van arbeidsgehandicapten staat te lezen in het hoofdstuk Werk en Sociale Economie.

Algemeen welzijn

Ingebouwde centra algemeen welzijnswerk

De centra algemeen welzijnswerk binnen de ziekenfondsen willen vooral de sociale voorzieningen beter toegankelijk maken, meer bepaald voor zieken, gehandicapten en bejaarden.

In 2006 telden Vlaanderen en Brussel 36 van deze zogenaamde Ingebouwde Centra voor Algemeen Welzijnswerk (ICAW's). Iets meer dan de helft van de 233.000 cliënten zijn vrouwen en een derde zit in de leeftijdscategorie 60 tot 79 jaar. Drie op de vier cliënten meldt zich aan met zelfredzaamheidsproblemen en administratieve/juridische problemen.

Autonome centra algemeen welzijnswerk

Wie met welzijnsproblemen te maken krijgt en professionele hulp wil, kan in eerste instantie terecht bij de

eerstelijnszorg van het algemeen welzijnswerk. De 27 autonome **Centra voor Algemeen Welzijnswerk** (CAW) zijn verspreid over Vlaanderen en Brussel. Ze krijgen jaarlijks meer dan honderdduizend hulpvragen. Hun cliënteel bestaat uit ongeveer evenveel mannen als vrouwen. Ruim de helft van de hulpvragen komt van personen tussen 26 en 59 jaar.

De hulp- en dienstverlening in de CAW's kan gaan van informatie en advies tot begeleiding, eventueel gekoppeld aan residentiële opvang. In een vierde van de gevallen gaat het om een vraag om informatie. Er worden ongeveer 40.000 begeleidingen gegeven per jaar: 80% ambulante en 20% residentiële begeleidingen.

In 2006 bereikte 71.600 hulpvragen het **ambulant welzijnswerk** ongeveer een derde daarvan gaven aanleiding tot een effectieve begeleiding. Twee derde van de cliënten zijn vrouwen. Vrouwen komen meer met relationele problemen, terwijl mannen vooral met materiële en administratief juridische zaken bij een

6.43 Begeleidingen ICAW

Het aantal begeleidingen bij de ICAW's naar aard van het probleem en naar geslacht, 2006.

Aard van het probleem	Man	Vrouw	Onbekend	Totaal
Materiële/financiële	14.337	16.776	700	31.813
Met zelfredzaamheid	33.153	52.140	1.985	87.278
Psychische en persoonlijke	5.450	7.298	72	12.820
Met seksualiteit	2	10	2	14
Relationele	180	475	11	666
Administratieve/juridische	44.720	49.886	1.624	96.230
Onbekend	1.783	2.416	268	4.467
Totaal	99.625	129.001	4.662	233.288

Bron: WVG, afdeling Welzijn en Samenleving.

6.44 Problemen CAW

Verdeling van de hulpvragen aan het CAW naar problematiek, in %, 2006.

Probleem	Onthaal
Administratieve / juridische problemen	24
Materiële / financiële problemen	22
Psychische / persoonlijke problemen	21
Relationele problemen	21
Seksualiteit en geboorte	3
Gezondheidsproblemen	2
Tijdsbesteding	1
Andere	2
Totaal	100

Bron TELLUS 2006-Clïentregistratie autonome CAW, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

6.45 Cliënten naar werksoort

Cliënten in het algemeen welzijnswerk op onthaal en in begeleiding naar clusters van werksoorten, 2006.

Cluster	Onthaal		Begeleiding	
	N	%	N	%
Ambulant	71.607	65	20.349	55
Thuislozenzorg	19.398	18	10.205	27
Justitieel welzijnswerk	8.513	8	2.155	6
Slachtofferhulp	9.929	9	4.597	12
Totaal	109.447	100	37.306	100

Bron: TELLUS 2006 Cliëntregistratie autonome CAW, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

6.46 Gender cliënten naar werksoort

Cliënten op onthaal naar geslacht en werksoorten, in %, 2006.

	Thuislozen- zorg	Ambulant	Justitieel welzijnswerk	Slachtoffer- hulp	Totaal
Mannen	66	44	81	27	49
Vrouwen	34	56	19	73	51

Bron: TELLUS 2006-Cliëntregistratie autonome CAW, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

CAW aankloppen. Ruim de helft van het cliënteel is tussen dertig en vijftig jaar. Het aantal bejaarden dat beroep doet op de ambulante dienstverlening van een CAW is eerder beperkt.

De **residentiële hulpverlening** bereikt 10.000 personen en omvat ondermeer opvangcentra waar men tijdelijk kan verblijven als men geen onder-

dak heeft. Volwassen mannen maken nog steeds de grootste groep uit.

Teleonthaal

In 2006 werd **Tele-Onthaal** in Vlaanderen 119.109 keer opgeroepen, een daling met 3.000 oproepen in vergelijking met het jaar voordien. Tussen 1995 en 1999, stijgt het aantal oproepen eerst fors om nadien te stagneren rond 120.000 oproepen.

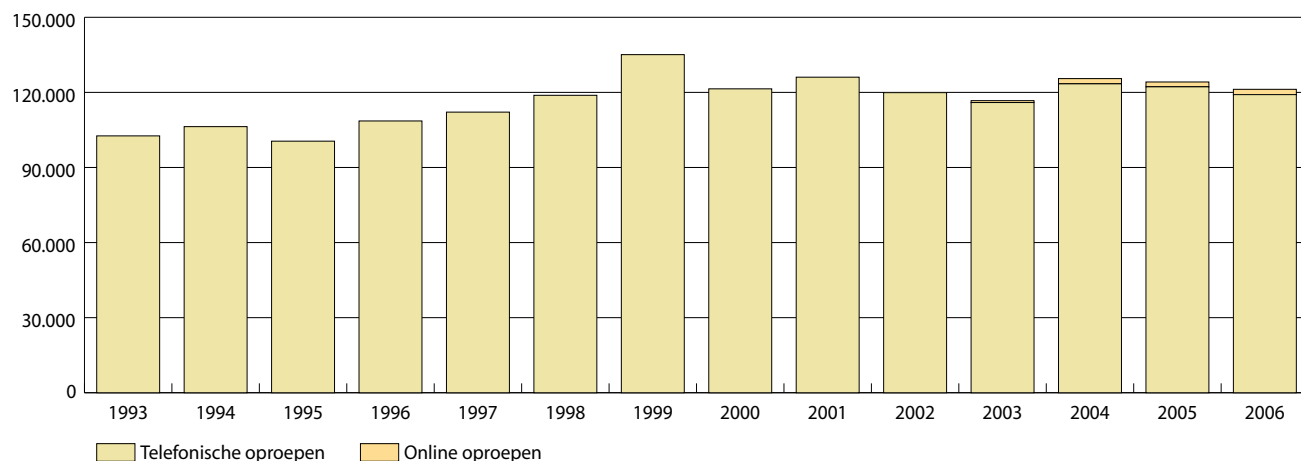
Het profiel van de Tele-Onthaalbeller is alleen gekend bij benadering omwille van de anonimiteit van het telefonische contact. 70% van de bellers is vrouw tussen 25 en 59 jaar, met als grootste groep de veertigers. Meer dan de helft is alleenstaand.

De belangrijkste gespreksonderwerpen zijn gezondheid, partnerrelatie en eenzaamheid.

Sinds 2002 biedt Tele-Onthaal ook opvang via het internet. In 2006 waren er 2.116 online-oproepen, een stijging met bijna 200 ten opzichte van het jaar voordien. Bij deze groep is het overwicht van de vrouwen nog groter, liefst vier op de vijf is een vrouw. Via het internet bereikt Tele-Onthaal een duidelijk jonger publiek; een op vier is zelfs nog minderjarig. De aangehaalde onderwerpen zijn grotendeels gelijkaardig aan de telefonische contacten. Toch valt op dat de slachtofferbeleving (incest, seksueel geweld en ongewenste intimiteiten) veel vaker aangehaald worden. Blijkbaar kunnen mensen bepaalde traumatische ervaringen (nog) niet over de lippen krijgen, maar durven ze hierover wel communiceren via het internet.

6.47 Teleonthaal

Evolutie van het aantal oproepen bij de diensten Tele-Onthaal, telefonische en online oproepen, van 1993 tot 2006.

Bron: Federatie van Tele-Onthaaldiensten

Slachtoffers

Elk gerechtelijk arrondissement telt een **dienst Slachtofferhulp** verbonden aan een Centrum voor Algemeen Welzijnswerk (CAW). Slachtofferhulp werkte in 2006 met 69 VTE-hulpverleners. De prestaties van de vrijwilligers in de diensten vertegenwoordigen 17 VTE's. In 2006 onthaalde Slachtofferhulp 9.929 cliënten en liepen er 4.497 begeleidingen. Zes op tien van de meldingen gebeurt via de politiediensten. Twee derde van de cliënten zijn vrouwen. Een derde van de misdrijven is tegen personen, een vijfde gaat over vermogensdelicten en 14% over zedenfeiten. Bijna een op tien is een verkeersslachtoffer.

Verdachten, daders en hun sociale omgeving

In elke Vlaamse en Brusselse gevangenis is een **dienst justitieel welzijnswerk (JWW)** actief. Deze dienst maakt deel uit van een Centrum voor Algemeen Welzijnswerk en moet in de gevangnissen de brug slaan tussen de gevangenen en de hulpverlening op het vlak van onderwijs, sport, sociaal-cultureel werk, tewerkstelling en gezondheidszorg. In 2006 werden 8.813 cliënten onthaald. Het aantal begeleidingen bedroeg 2.155. Drie kwart van het cliënteel is een justitiecliënt, één op vier is **naastbestaande**. Een derde van de cliënten kreeg een vorm van begeleiding. Mannen maken de overgrote meerderheid uit (92%). Niet verwonderlijk aangezien het aantal vrouwelijke gedetineerden amper vier procent van de gevangenisbevolking uitmaakt. Het aandeel vrouwen wordt in het JWW dan ook opgetrokken door de begeleiding van naastbestaanden. Een kwart van de cliënten is jonger dan 25 jaar, meer dan 70% is jonger dan 40 jaar. Eén op drie woont alleen voor de opsluiting. Slechts een vijfde is gehuwd. De helft is laaggeschoold. Men doet vooral een beroep op de diensten justitieel welzijnswerk voor problemen op administratief en juridisch vlak, gevolgd door psychische en persoonlijke problemen en materiële problemen. Een op tien vragen is van relationele aard.

Seksuele delinquenten

Daders van seksueel misbruik die van bepaalde strafrechtelijke gunstmaatregelen wensen te genieten

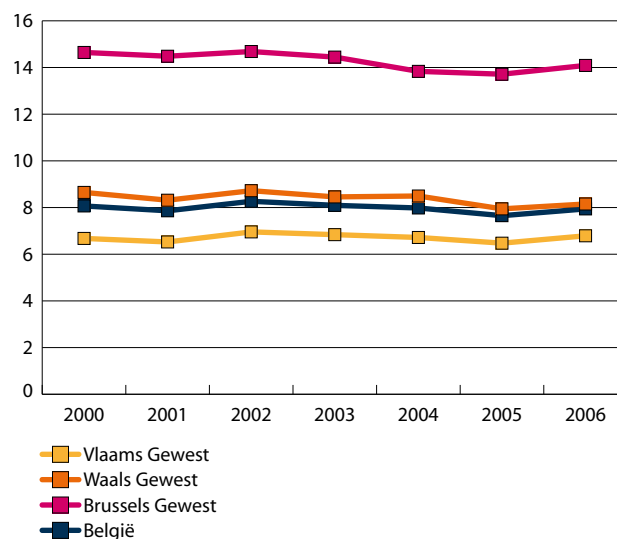
(zoals voorwaardelijke invrijheidstelling) dienen een begeleiding of een behandeling te volgen bij één van de vijf gespecialiseerde Centra voor Algemeen Welzijnswerk of bij één van de acht gespecialiseerde netwerken van Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg. In 2006 werden 1.216 daders begeleid of behandeld door een gespecialiseerde voorziening, vier vijfde van hen onder justitiële dwang. Bijna alle begeleide daders zijn mannen, relatief weinig minderjarigen en zeer weinig 65-plussers.

Veiligheid

Het Vlaams regeerakkoord spreekt duidelijke taal, het **onveiligheidsgevoel** en het aantal misdrijven moeten dalen. Het aantal geregistreerde criminele feiten in 2006 bedroeg bijna een half miljoen. Dit is een verhoging ten opzichte van het jaar voordien, voornamelijk toe te schrijven aan de stijging van het aantal feiten uit de categorieën wapens en springstoffen, gewelddadige misdrijven tegen eigendom en in mindere mate de kieswetgeving. De criminaliteitsgraad per aantal inwoners geeft een heel ander beeld. Het Vlaamse Gewest heeft veruit het grootste aantal geregistreerde criminele feiten, maar met 8 per 1000 inwoners, de laagste criminaliteitsgraad. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is dat 17 feiten per 1000 inwoners. Het onveiligheidsgevoel van de bevolking neemt af. In 2006 voelen 7 Vlamingen op 100 zich altijd of vaak

6.48 Criminaliteit

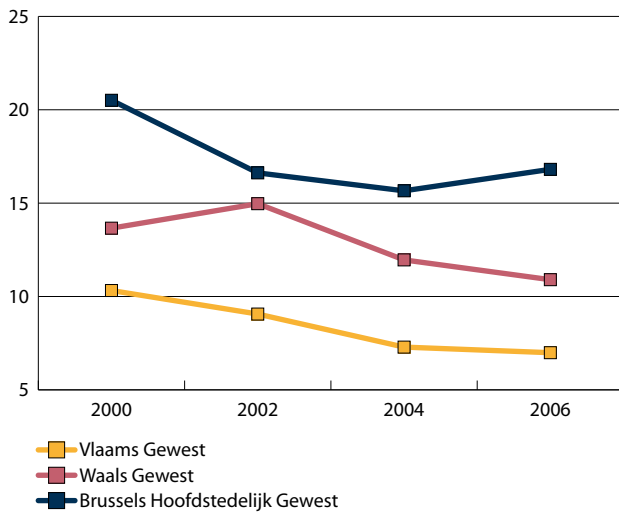
Evolutie van de criminaliteitsgraad, naar gewest, 2000-2006.

Bron: Federale Politie

6.49 Onveiligheidsgevoel

Evolutie van het zich altijd of vaak onveilig voelen, naar gewest, in %, van 2000 tot 2006.

Bron: Federale Politie.

onveilig, in 2000 was dit nog 10 op 100. In het Brussels Hoofdstedelijke Gewest ligt het onveiligheidsgevoel het hoogst, meer dan 15 per 100 mensen voelen zich vaak of altijd onveilig. ■

Armoede en sociale uitsluiting

Armoede en bestaansonzekerheid zijn zeer complexe fenomenen. Armoede verwijst naar een geheel van onderling verbonden vormen van uitsluiting op verschillende domeinen van het individuele en sociale leven. Financiële moeilijkheden zijn tegelijk vaak oorzaak en gevolg van achterstelling op andere levensdomeinen zoals werk, onderwijs, huisvesting, gezondheid en maatschappelijke participatie. De Vlaamse Regering is er zich van bewust dat armoede veel meer is dan een tekort aan inkomen. Daarom heeft zij zich tot doel gesteld alle inwoners en doelgroepen voldoende ontwikkelingskansen en keuzemogelijkheden te bieden om op elk domein deel te nemen aan het maatschappelijke en politieke leven.

Welvaartsverdeling en armoede

Beschikbaar inkomen

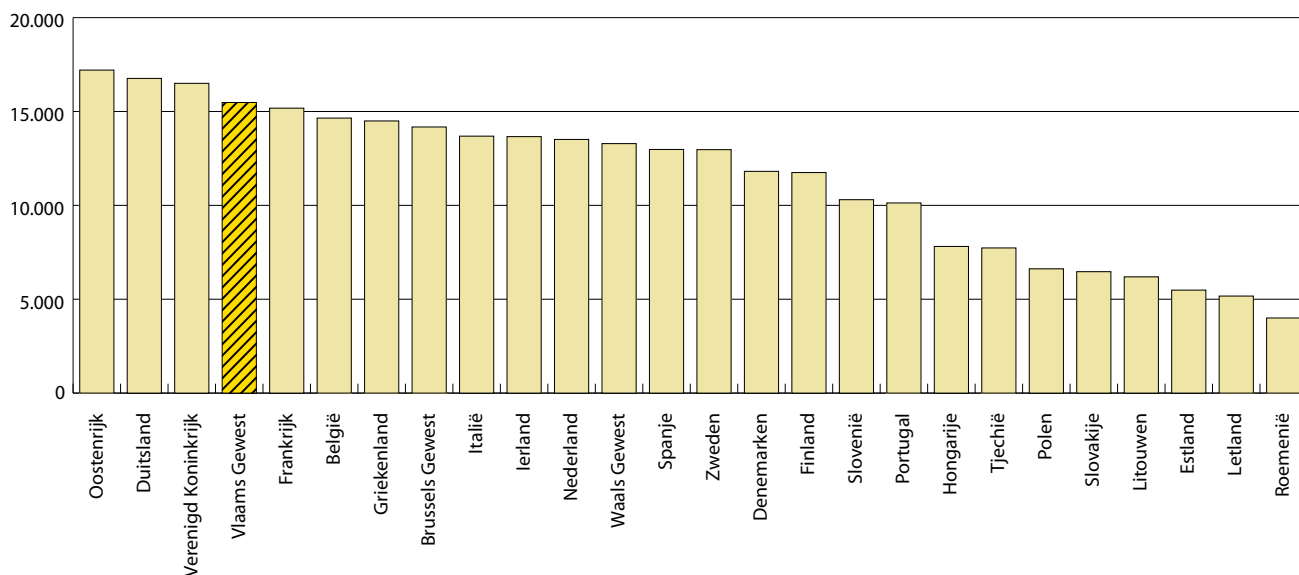
Het bruto binnenlands product (BBP) is de maatstaf bij uitstek om de geproduceerde welvaart in

een land of regio te meten. Het geeft inzicht in de totale waarde van goederen en diensten die worden geproduceerd, maar is geen goede indicator voor het inkomen dat de inwoners daadwerkelijk in handen hebben. Het **beschikbare inkomen** bekomt men door van het geheel aan inkomsten van de inwoners (inkomsten uit economische activiteit, uit vermogen, en uit sociale transfers) de door hen verschuldigde belastingen en sociale bijdragen af te trekken. Door dat inkomen uit te drukken in koopkrachtpariteiten (KKP) wordt het mogelijk internationaal te vergelijken. Het Vlaamse Gewest scoort behoorlijk hoog in Europa. De EU-lidstaten uit Oost-Europa bereiken duidelijk niet het welvaartsniveau van de EU15-lidstaten.

Het gemiddelde beschikbare inkomen ligt in Vlaanderen duidelijk hoger dan in Wallonië en Brussel. Opvallend is echter dat sinds 2001 het beschikbare inkomen er in alle drie de gewesten in reële termen op achteruit is gegaan. In Vlaanderen en Wallonië blijft deze achteruitgang beperkt. De afstand tussen het beschikbare inkomen in het Vlaamse en het Waalse Gewest is de laatste tien jaar ook min of meer

6.50. Beschikbaar inkomen

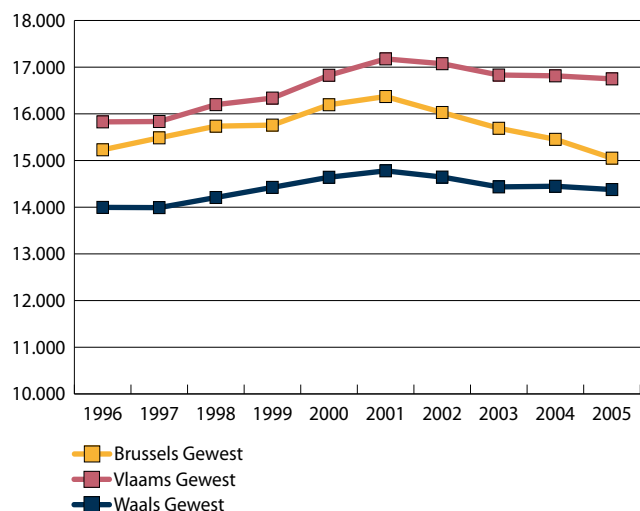
Beschikbaar inkomen per inwoner in euro koopkrachtpariteiten gebaseerd op de finale consumptie, in 2004.

Bron: Eurostat.

6.51 Evolutie van het beschikbaar inkomen

Evolutie van het beschikbaar inkomen per inwoner in de gewesten, in euro en prijzen van 2005, 1996-2005.

Bron: INR (bewerking SVR).

stabiël gebleven. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest loopt de totale vermindering van het beschikbare inkomen tussen 2001 en 2005 op tot 8%. De

voorsprong van het Vlaamse Gewest op het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is daardoor de laatste jaren duidelijk toegenomen.

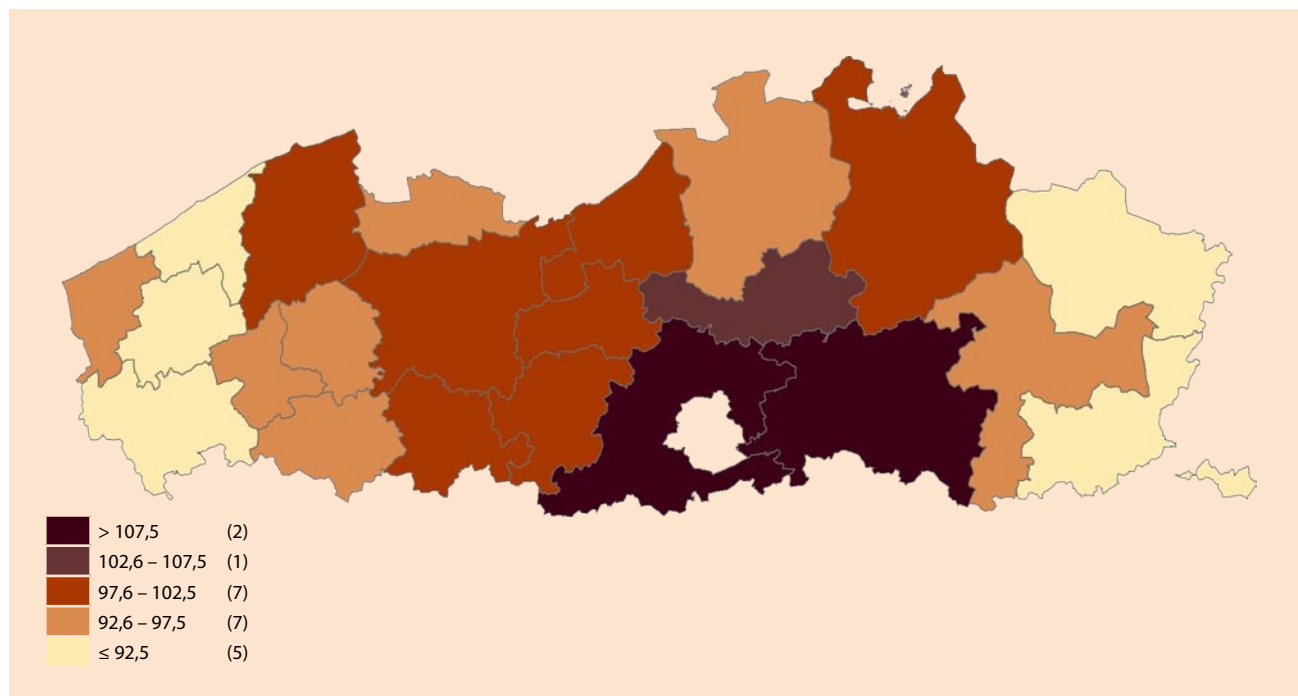
Maar ook binnen Vlaanderen bestaan er duidelijke regionale verschillen. Het beschikbare inkomen ligt het hoogst in Vlaams-Brabant. De Antwerpse en Oost-Vlaamse arrondissementen scoren veelal rond het Vlaamse gemiddelde. In de West-Vlaamse en Limburgse arrondissementen ligt het beschikbare inkomen duidelijk lager. Enkel Brugge vormt hierop een uitzondering.

Armoede volgens internationale normen

Dat het Vlaamse gemiddelde beschikbare inkomen in Europees opzicht relatief hoog ligt, zegt nog niets over de welvaartsverdeling binnen Vlaanderen. Om zicht te krijgen op de armoedesituatie van een land of regio wordt in de Europese actieplannen traditioneel gebruik gemaakt van een relatieve **armoededrempel**. Er wordt daarbij verondersteld dat personen die moeten rondkomen met een inkomen dat lager ligt dan 60 procent van het beschikbare mediaaninkomen een verhoogd risico op armoede lopen.

6.52 Beschikbaar inkomen per arrondissement

6.3. Vergelijking van het beschikbaar inkomen per inwoner met het Vlaamse gemiddelde, per arrondissement in 2005 (Vlaams Gewest = 100).

Bron: INR (bewerking SVR).

6.53 Armoede en inkomensverdeling

Relatieve armoederisico's, naar geslacht, leeftijd, gezinssituatie, activiteitenstatus en eigenaarschap, in %, en inkomensverdelingsmaten, in 2004, 2005 en 2006.

	2004	2005 *	2006
Belgische armoededrempel	9.324 €	9.942 €	10.316 €
Vlaams armoederisico volgens Belgische drempel	11,3	11,2	11,4
Man	10,3	10,6	10,5
Vrouw	12,2	11,9	12,4
0-15 jaar	12,1	11,9	9,8
16-24 jaar	10,0	12,0	11,4
25-49 jaar	7,4	6,7	6,7
50-64 jaar	11,3	9,9	11,6
65 jaar en ouder	19,9	21,8	23,1
Alleenstaande	16,0	19,3	20,5
Twee volwassenen onder 65	8,6	6,3	8,2
Twee volwassenen met minstens 1 boven 65	20,3	19,3	22,0
Gezinnen met kinderen	10,8	10,8	8,5
Alleenstaande oudergezinnen	27,6	19,3	23,8
Grote gezinnen (2 ouders en 3 of meer kinderen)	12,7	18,6	9,6
Werkend	3,3	3,2	3,8
Niet-werkend	18,7	19,0	20,1
Gezinnen met kinderen			
Werkintensiteit = 1 **	3,1	2,8	3,0
Werkintensiteit = 0	61,5	65,6	70,7
Gezinnen zonder kinderen			
Werkintensiteit = 1	2,0	1,9	2,1
Werkintensiteit = 0	24,8	20,0	25,6
Eigenaar	9,3	8,8	9,1
Huurder	18,1	19,8	20,6
Armoederisico voor alle transfers	37,5	37,7	36,7
Armoederisico voor transfers maar met pensioenen	22,6	23,1	21,7
Vlaamse armoededrempel	9.838 €	10.465 €	10.912 €
Vlaams armoederisico volgens Vlaamse drempel	13,4	13,7	13,5
S80/S20	3,7	3,5	3,6
GINI	24,9	24,5	24,9

* Cijfers voor 2005 werden begin 2008 gecorrigeerd door Eurostat en wijken licht af van de cijfers gepubliceerd in VRIND2007.

** Werkintensiteit: verhouding van het aantal gewerkte maanden van alle leden van het huishouden tussen 16 en 64 jaar op het aantal werkbare maanden.

Bron: Algemene Directie Statistiek – EU-SILC.

Men maakt gebruik van een relatieve definitie van armoede omdat verondersteld wordt dat een minimaal aanvaardbare levensstandaard sterk afhankelijk is van de sociaal-economische ontwikkelingen van het land in kwestie.

Concreet lag die drempel in 2006 in België voor een alleenstaande op 10.316 euro per jaar of 860 euro per maand. Omgerekend is dat voor een gezin met twee volwassenen en twee kinderen 1.805 euro per maand. Goed één op tien Vlamingen of bijna 690.000 personen beschikten in 2006 over een inkomen onder deze armoededrempel. In Wallonië loopt dit op tot 17% van de bevolking, voor heel België lag het percentage op 15%.

Vrouwen, ouderen, alleenstaanden, alleenstaande ouders, personen die niet werken en huurders lopen

een beduidend hoger risico om in armoede terecht te komen.

Ook personen van vreemde afkomst kampen met een verhoogd armoederisico. Vlaamse cijfers over de armoedesituatie van deze laatste groep zijn niet voorhanden, maar Belgische cijfers uit 2001 wijzen op een armoederisicopercentage bij personen van niet-Europese afkomst dat bijna drie keer hoger ligt dan bij autochtone Belgen. Bij personen van Turkse of Marokkaanse afkomst zelfs vijf keer hoger (Van Robaey e.a., 2006).

De afgelopen jaren is het **armoederisicopercentage** niet significant gestegen of gedaald. De vergelijking maken met de periode voor 2003 is moeilijk wegens een breuk in de tijdreeks (overgang van de

ECHP-survey naar de EU-SILC-survey). Wel is het zo dat tussen 1994 en 1997 het armoederisicopercentage licht is gedaald waarna het tussen 1997 en 2001 min of meer stabiel is gebleven.

Tegenover 2004 zijn kinderen en gezinnen met kinderen er significant op vooruit gegaan. Uitzondering hierop vormen de gezinnen met kinderen waarin niemand aan het werk is (werkintensiteit = 0). Ook de situatie van alleenstaanden is de laatste jaren verslechterd.

Het Vlaamse armoederisicopercentage ligt in 2006 duidelijk lager dan het EU25-gemiddelde (16%). Enkel in Tsjechië en Nederland ligt het aandeel personen met een verhoogd risico op armoede nog lager. In het Pact van Vilvoorde verbindt de Vlaamse Regering er zich toe om Vlaanderen tegen 2010 op het vlak van armoedebestrijding in de top 5 van de EU-lidstaten te loodsen. Die doelstelling lijkt gehaald.

Maar niet alle groepen scoren even goed. Bij de personen tussen 25 en 49 jaar neemt het Vlaamse Gewest de topospositie in binnen de EU25. Ook bij de jongeren en de kinderen onder de 16 jaar haalt Vlaanderen de top 3. Bij de ouderen doet het Vlaamse Gewest het opvallend minder goed. Binnen de groep 50 tot 64 jarigen haalt Vlaanderen slechts de 12de plaats, bij de 65-plussers valt Vlaanderen nog verder terug in de rangschikking (19de plaats). Ook bij de verschillende gezinstypes scoort Vlaanderen niet altijd even goed. Bij de gezinnen met kinderen haalt Vlaanderen de Europese top 3. Wat betreft de alleenstaanden scoort Vlaanderen met een 9de plaats duidelijk minder. Wat betreft de gezinnen met minstens één persoon ouder dan 65 jaar, zakt Vlaanderen zelfs weg naar de 22ste plaats.

Een alternatieve manier om het Vlaamse armoederisico te berekenen bestaat erin de Vlaamse inkomens te vergelijken met een Vlaamse armoededrempel. De berekeningswijze van deze drempel blijft identiek (60% van het beschikbare mediaaninkomen), al neemt men daarvoor nu niet alle Belgische inkomens maar enkel de Vlaamse inkomens in rekening. Volgens deze berekening had in 2006 14% van de Vlaamse bevolking een inkomen onder de armoededrempel. Dat percentage ligt hoger dan wanneer gewerkt wordt met een Belgische armoededrempel omdat het gemiddelde inkomen in Vlaanderen hoger ligt dan in de andere gewesten. Vlaanderen zakt in Europa zo naar de middenmoot met een gedeelde elfde plaats.

Subjectieve benadering

In 2006 stelde 12% van de Vlamingen (zeer) grote moeite te hebben om rond te komen met het beschikbare inkomen. Dat is iets lager dan in 2004. In Wallonië ligt dat cijfer 10 procentpunten hoger. Alle groepen die op basis van hun inkomen geconfronteerd worden met een hoger risico op armoede, geven zelf ook vaker aan moeilijk rond te komen. Een opvallende uitzondering hierop vormen de 65-plussers. Ondanks hun lage inkomen maken zij niet beduidend meer melding van financiële problemen dan de andere leeftijdsgroepen. Vermoedelijk houdt dit verband met het feit dat ouderen veelal eigenaar zijn van het huis dat ze bewonen (wat niet wordt meegerekend in het beschikbare inkomen) en daardoor geconfronteerd worden met minder hoge woonkosten dan de andere leeftijdsgroepen.

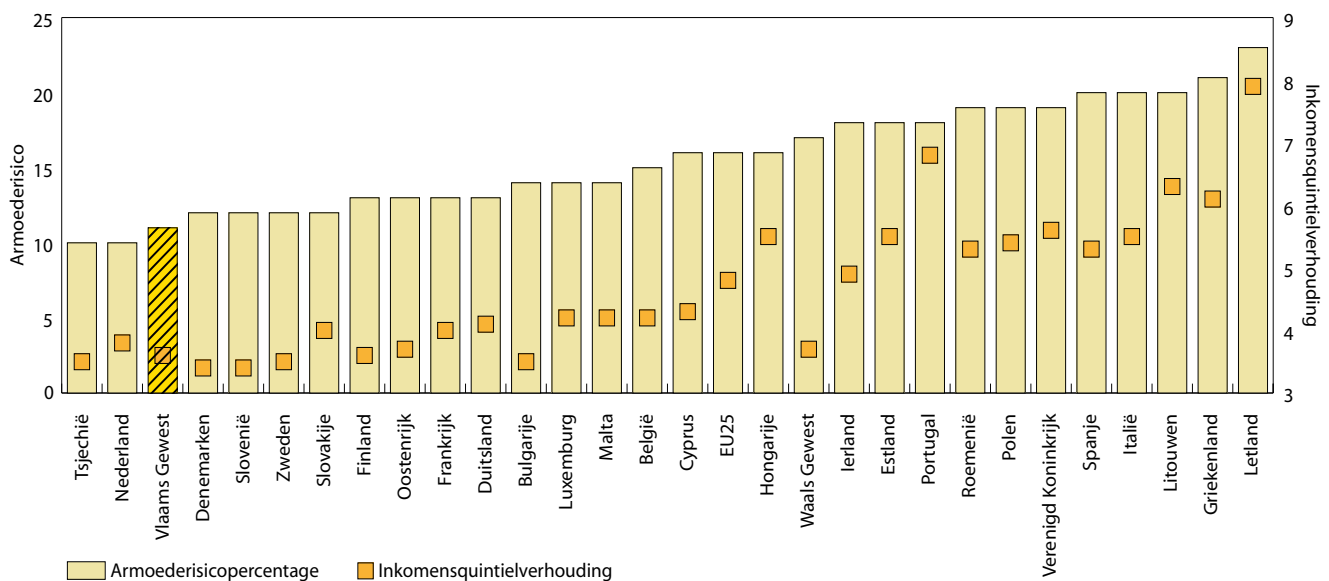
Inkomensverdeling

Er bestaan verschillende manieren om de **inkomensongelijkheid** in kaart te brengen. De spreiding van de inkomens rond de armoededrempel vormt een eerste aanwijzing van de “diepte” van de armoede bij de minst gegoede groepen. In 2006 moest 19% van de Vlamingen zien rond te komen met minder dan 70% van het mediaaninkomen, 6% met minder dan 50% en 2% met minder dan 40%. Een meer gangbare maat om de inkomensongelijkheid op te volgen, is de **inkomensquintielverhouding** (S80/S20) die het totale inkomen van de 20% rijksten vergelijkt met dat van de 20% armsten. Deze verhouding lag in Vlaanderen in 2006 op 3,6. Dat betekent dat het inkomen van de 20% rijksten 3,6 keer hoger ligt dan het inkomen van de 20% armsten. Dat cijfer is nagenoeg niet gewijzigd sinds 2004. De verhouding lag in 2006 in Wallonië met 3,7 min of meer op dezelfde hoogte als in Vlaanderen. Een andere maat voor de inkomensongelijkheid is de **Gini-coëfficiënt**. Deze coëfficiënt kijkt niet enkel naar de inkomens van de 20% rijksten en armsten, maar brengt de inkomens van de gehele bevolking in rekening. De maat geeft een waarde tussen 0 en 100 waarbij 0 staat voor een samenleving waar iedereen een gelijk inkomen heeft en 100 voor een samenleving waar al het inkomen toekomt aan één persoon. Vlaanderen haalde in 2006 een waarde van 24,9, goed twee punten lager dan het Waalse cijfer. Ook dit Vlaamse cijfer is sinds 2004 nauwelijks gewijzigd.

In Europees perspectief blijft de Vlaamse inkomens-

6.54 Armoede en inkomensverdeling in Europa

Relatieve armoederisico's in % (linkse as) en inkomensquintielverhouding (rechtse as), in de lidstaten van de Europese Unie, in 2006.

Bron: Algemene Directie Statistiek, Eurostat – EU-SILC.

ongelijkheid vrij beperkt. Inzake de Gini-coëfficiënt haalt Vlaanderen net de top 5 binnen de EU25, bij de inkomensquintielverhouding net niet (6de plaats).

Betalingsproblemen

Een gemiddeld gezin kon in 2005 bijna 13% van zijn inkomen **sparen**. Maar tegelijk volstaat bij een behoorlijk aantal gezinnen het inkomen niet om de uitgaven te dekken. Het gemiddelde inkomen van de 20% armste gezinnen is onvoldoende hoog om tegemoet te komen aan de uitgaven. Om dit op te vangen zien deze gezinnen zich verplicht te 'ontsparen', bijvoorbeeld door spaargelden aan te spreken of door schulden te maken.

Schuldoverlast is dan ook vaak een nijpend probleem voor mensen in armoede. Eind 2007 stonden 133.485 personen of 2,7% van de meerderjarige Vlamingen met **afbetalingsmoeilijkheden** geregistreerd. De licht opwaartse trend sinds het einde van de jaren negentig werd in 2003 vooral door enkele wettelijke ingrepen omgebogen in een opvallende daling. Maar ook de jaren daarna is het aantal personen met een betalingsachterstand licht verminderd. In het Waalse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest ligt het relatieve aantal geregistreerde personen met betalingsachterstand respectievelijk goed drie en twee procentpunten hoger dan in Vlaanderen.

Uit het gedaalde aantal geregistreerde personen met betalingsmoeilijkheden kan men niet rechtstreeks

6.55 (Ont)spaarmogelijkheid

Het verschil tussen uitgaven en beschikbaar inkomen (B.I.) van de gezinnen, in 2005, in euro en als % van het beschikbaar inkomen.

	Inkomen	Uitgaven	Verskil in euro	Verskil in % B.I.
Laagste quintiel	16.315	18.816	-2.500	-15,3
2de quintiel	25.552	25.461	91	0,4
3de quintiel	34.464	32.780	1.684	4,9
4de quintiel	47.394	39.346	8.049	17,0
Hoogste quintiel	67.089	49.801	17.289	25,8
Vlaams Gewest	38.183	33.251	4.931	12,9

Bron: Algemene Directie Statistiek – Huishoudbudgetonderzoek (bewerking SVR).

afleiden dat het probleem van schuldoverlast vermindert. Deze cijfers houden immers enkel rekening met consumptie- en hypothecaire kredieten, maar niet met andere schulden, zoals schulden voor energiefacturen of gezondheidskosten.

Om meer zicht te krijgen op de schuldenproblematiek houden alle erkende instellingen voor schuldbemiddeling sinds 2007 cijfers bij over het aantal geopende dossiers budget- en schuldhulpverlening. Van de 334 erkende instellingen voor **schuldbemiddeling** (308 OCMW's, 23 CAW's en 3 intergemeentelijke diensten schuldbemiddeling) hebben begin 2008 303 instellingen deze cijfers meegedeeld aan het Vlaams Centrum Schuldbemiddeling. In totaal werden in de loop van 2007 door deze instellingen 16.067 dossiers budgethulpverlening (zonder schulden) en 57.455 dossiers schuldhulpverlening geopend.

Sociale zekerheid en bijstand

Sociale transfers spelen een belangrijke rol bij de bestrijding van armoede. Een gemiddeld gezin haalde in 2005 goed 9.500 euro of 25% van zijn inkomen uit sociale uitkeringen. In het Waalse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is dat respectievelijk goed 9.900 en bijna 8.500 euro. Met sociale uitkeringen worden zowel de klassieke **sociale zekerheidsuitkeringen** (pensioenen, werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen en kinderbijslag) als de sociale bijstandsuitkeringen bedoeld. Dat het totale beschikbare inkomen

in Vlaanderen hoger ligt dan in de andere gewesten is voornamelijk een gevolg van het hogere inkomen uit economische activiteiten in Vlaanderen.

Zonder sociale transfers zou 37% van de bevolking onder de armoededrempel terechtkomen. Als de pensioenen gezien worden als primaire inkomens en niet als transfers, gaat het nog steeds om 22% van de bevolking.

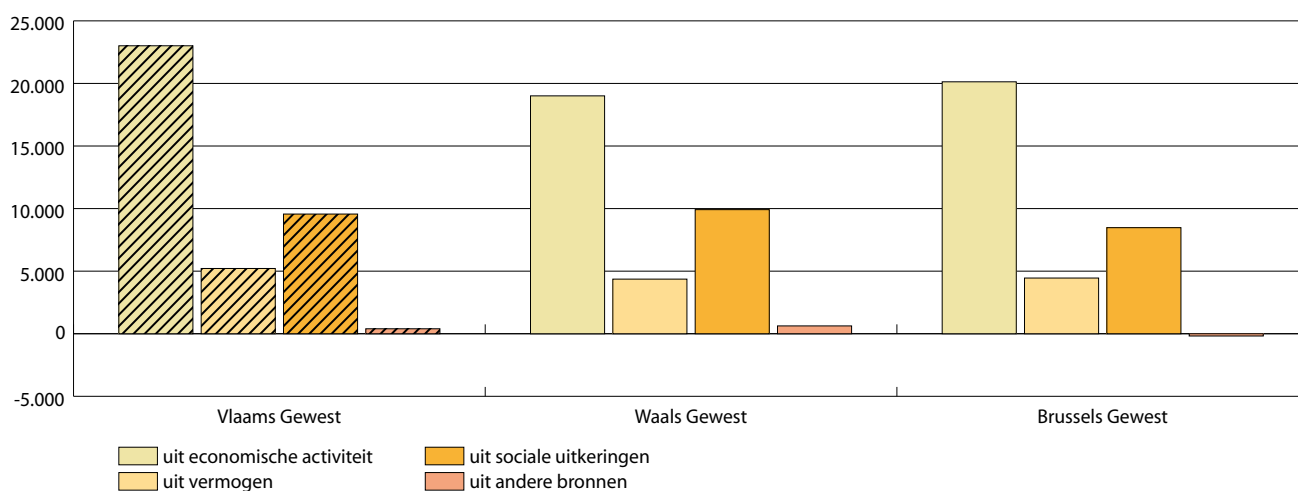
Begin 2006 ontvingen bijna 950.000 Vlamingen een pensioenuitkering (exclusief de personen met een zuivere loopbaan bij de overheid). Het is gezien de vergrijzing van de bevolking weinig verwonderlijk dat dit aantal de laatste jaren toeneemt. Het relatieve aantal **pensioenuitkeringen** ligt hoger in Vlaanderen dan in de andere gewesten.

Het aantal door de RVA betaalde uitkeringen is na het piekjaar 2005 licht gedaald. De daling is vooral te wijten aan het lagere aantal **werkloosheidsuitkeringen** en het lagere aantal door de RVA ondersteunde werknemers (bij onder meer opleiding, tijdelijke werkloosheid of deeltijdse tewerkstelling met behoud van rechten). Het aantal werknemers dat zijn werktijd aanpast via loopbaanonderbreking of tijdskrediet neemt echter jaar na jaar toe. Terwijl het relatieve aantal vergoede werklozen in Vlaanderen een pak lager ligt dan in de andere gewesten, geldt het omgekeerde voor het relatieve aantal personen dat werkt in een aangepast arbeidsregime.

Het aantal kinderen dat recht geeft op **kinderbijslag** ligt in 2006 iets hoger dan het jaar voordien. Gezien de jongere bevolking in het Waalse en Brusselse

6.56 Samenstelling beschikbaar inkomen

Beschikbaar inkomen per huishouden in euro per inkomensbron, in de gewesten, in 2005.

Bron: Algemene Directie Statistiek – Huishoudbudgetonderzoek (bewerking SVR).

6.57 Sociale zekerheid

Evolutie van het aantal begunstigden van een aantal sociale zekerheidsuitkeringen, van 2002 tot 2006, telkens op 1 januari.

		2002	2003	2004	2005	2006
Pensioenuitkeringen	Alle stelsels *	920.983	926.467	925.953	935.138	944.656
Uitkeringen RVA **	Vergoede werklozen	324.919	349.296	345.032	347.221	334.603
	Door RVA ondersteunde werknemers	152.776	148.931	160.441	153.264	147.873
	Werknemers die hun arbeidstijd aanpassen	94.228	125.067	112.036	137.458	147.808
Kinderbijslag: rechtgevendende kinderen	Stelsel van werknemers en zelfstandigen	nb	nb	1.327.655	1.295.642	1.306.309
Voorkeursregeling ziekteverzekering	Titularissen	495.223	488.381	486.213	489.578	483.902

* Exclusief de personen die een pensioen genieten voor een zuivere loopbaan in de overheidssector.

** Maandgemiddelden.

Bron: RVP, K SZ, RVA.

6.58 Sociale zekerheids- en bijstandsuitkeringen per 1.000 inwoners

Het aantal personen met een sociale zekerheids- of sociale bijstandsuitkering per 1.000 inwoners, telkens op 1 januari 2006.

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest
Sociale zekerheidsuitkeringen:			
• pensioenen (excl. zuivere loopbanen overheidssector)	155,4	143,7	128,1
• door RVA vergoede werklozen *	55,0	87,4	91,9
• door RVA ondersteunde werknemers *	24,3	29,1	17,4
• werknemers die hun arbeidstijd aanpassen met steun van RVA *	24,3	15,8	9,8
• kinderbijslag: aantal rechtgevendende kinderen **	214,9	229,2	220,0
Sociale bijstandsuitkeringen:			
• leefloon en financiële steun RMH *	5,9	13,1	27,2
• IGO's en GIB's	8,4	7,1	11,2
• tegemoetkomingen voor gehandicapten	23,2	25,9	18,6
• gewaarborgde gezinsbijslag: aantal rechtgevendende kinderen	0,7	1,4	5,0

* Maandgemiddelden.

** Stelsel van werknemers en zelfstandigen.

Bron: RVP, RVA, K SZ, POD Maatschappelijke Integratie, FOD Sociale Zekerheid DG Personen met een Handicap, RKW.

Hoofdstedelijke Gewest is het weinig verwonderlijk dat het relatieve aantal rechtgevendende kinderen daar hoger ligt.

Om de toegang tot de gezondheidszorg te verzekeren bestaat er voor bepaalde risicogroepen een **voorkeursregeling in de ziekteverzekering**. Dit statuut wordt toegekend aan weduwnaars en weduwen, personen met een handicap, gepensioneerden, wezen, gerechtigden op sociale bijstandsuitkeringen en oudere langdurig werklozen. Bijkomende voorwaarde is wel dat het beschikbare gezinsinkomen een bepaalde maximumgrens niet overschrijdt. Het aantal personen dat als titularis recht heeft op een dergelijke verhoogde tegemoetkoming ligt in Vlaanderen iets lager dan 500.000, een cijfer dat de laatste jaren vrij constant blijft.

Andere regionale cijfers over ziekte-, invaliditeits- of arbeidsongeschiktheidsuitkeringen zijn niet beschikbaar.

Naast de klassieke sociale uitkeringen probeert de overheid via de **sociale bijstand** de armoedesituatie van de minst gegoede groepen te verbeteren.

De laatste jaren ontvingen in Vlaanderen gemiddeld ongeveer 25.000 personen een **Recht op Maatschappelijke Integratie** (RMI) in de vorm van een leefloon of een tewerkstellingsmaatregel. Specifiek voor het **leefloon** ging het in 2006 om gemiddeld goed 22.000 personen.

Bijna de helft van de leefloontrekkenden is alleenstaand, een kwart is hoofd van een eenoudergezin. Zestig procent is een vrouw en goed een kwart is jonger dan 25 jaar. Eén op vier heeft een vreemde nationaliteit. De laatste jaren is het relatieve aandeel jongeren, ouderen, alleenstaande ouders en vreemdelingen binnen de groep van leefloontrekkers gestegen.

Naast het leefloon kan het RMI ook ingevuld worden via een tewerkstellingsmaatregel met tussenkomst

6.59 Sociale bijstand

Evolutie van het aantal begunstigden van sociale bijstand, van 2003 tot 2006: maandgemiddelden.

		2003	2004	2005	2006
Recht op Maatschappelijke Integratie	Totaal	25.896	25.474	24.779	25.600
	Leefloon	23.193	22.469	21.624	22.199
	Activeringsmaatregelen	2.765	3.072	3.191	3.440
Recht op Maatschappelijke Hulp	Totaal	24.373	22.631	19.782	18.703
	Financiële steun	20.351	18.388	15.751	13.747
	Activeringsmaatregelen	474	544	635	824
	Medische hulp	4.680	4.500	3.935	4.327
IGO *		42.970	41.927	39.856	40.571
GIB *		16.307	14.641	12.924	10.365
Tegemoetkomingen aan gehandicapten *		109.114 **	120.188	135.731	141.056
Gewaarborgde gezinsbijslag *	Aantal rechtgevendende kinderen	3.908	4.468	4.091	4.387

* Op 1 januari.

** Cijfer voor 2002.

Bron: POD Maatschappelijke Integratie, RVP, FOD Sociale Zekerheid DG Personen met een Handicap, RKW.

van het OCMW. In 2006 ging het hierbij gemiddeld om bijna 3.500 personen, een aantal dat de laatste jaren duidelijk is gestegen.

Mensen die niet in aanmerking komen voor het RMI kunnen een beroep doen op het **Recht op Maatschappelijke Hulp** (RMH). In de praktijk gaat het vooral om vreemdelingen die niet ingeschreven zijn in het bevolkingregister. Ook het RMH kan verschillende vormen aannemen: financiële steun, een tewerkstellingsmaatregel en/of medische hulp. Onder financiële steun wordt verstaan: het toekennen van een bedrag dat equivalent is aan dat van het leefloon. In 2006 genoten gemiddeld bijna 14.000 personen een dergelijke steun, een aantal dat de voorbije jaren sterk terugloopt.

In Vlaanderen trekt bijna 0,6% van de bevolking een leefloon of financiële steun in het kader van een RMH. Dat relatieve aantal ligt dubbel zo hoog in het Waalse Gewest en zelfs vier keer zo hoog in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

Slechts een beperkt aantal 65-plussers ontvangt een leefloon omdat zij aparte regelingen kennen: het **Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden** (GIB) dat sinds 2002 geleidelijk vervangen wordt door de **Inkomensgarantie Ouderen** (IGO). Meestal gaat het om een toeslag bovenop het pensioen, zodat men een bedrag bekommt dat vergelijkbaar is met het leefloon. Op 1 januari 2006 ging het samen om goed 50.000 ouderen. Het aantal uitgekeerde GIB's gaat sinds 2002 elk jaar sterk achteruit. Het aantal IGO's schommelt al een aantal jaar rond 40.000. Het relatieve aantal IGO's ligt in Vlaanderen iets hoger dan in Wallonië. Het Brusselse Hoofdstede-

lijke Gewest scoort het hoogst, ondanks het lagere aandeel ouderen in dat gewest.

Personen met een handicap kunnen een beroep doen op een inkomensvervangende tegemoetkoming indien zij geen arbeid kunnen verrichten of op een integratietegemoetkoming indien zij bijkomende kosten te dragen hebben omwille van hun handicap, op voorwaarde dat ze over weinig of geen inkomsten beschikken. Daarnaast bestaat er een specifieke **tegemoetkoming voor gehandicapten** van 65 jaar en ouder met bijkomende kosten door hun handicap.

Begin 2006 werden alles samen 141.056 van deze verschillende soorten tegemoetkomingen uitgekeerd, goed 5.000 meer dan het jaar voordien. Het relatieve aantal tegemoetkomingen voor personen met een handicap ligt in Wallonië iets hoger dan in Vlaanderen, in Brussel duidelijk lager.

De **gewaarborgde gezinsbijslag** ten slotte is bedoeld voor gezinnen die op basis van hun beroepsactiviteit geen enkel recht op gezinsbijslag kunnen doen gelden, of slechts een recht genieten op een bedrag dat lager ligt dan de gewaarborgde gezinsbijslag. Begin 2006 ging het om 1.966 gezinnen met 4.387 rechtgevendende kinderen.

In Wallonië ligt het relatieve aantal rechtgevendende kinderen dubbel zo hoog als in Vlaanderen. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest telt veruit het hoogste relatieve aantal rechtgevendende kinderen.

Sociale uitsluiting

Armoede uit zich niet alleen op financieel vlak maar gaat veelal gepaard met uitsluiting en achterstelling op heel wat andere domeinen. Hierna wordt ingegaan op de bestaande achterstelling inzake tewerkstelling, huisvesting, gezondheid en maatschappelijke participatie.

Achterstelling op de arbeidsmarkt

Werk vormt ontegensprekelijk een belangrijke buffer tegen armoede. Het risico om in armoede terecht te komen ligt bij personen met een job beduidend lager. Slechts 4% van de Vlamingen met een betaalde job moest in 2006 zien rond te komen met een inkomen onder de armoededrempel. Bij niet-werkenden ligt dat percentage vijf keer hoger. In dit perspectief is het positief dat het aantal werklozen sinds 2005 afneemt. Verontrustender is echter dat het aandeel **langdurig werklozen** de laatste jaren toeneemt en dat bepaalde groepen – ouderen, allochtonen en arbeidsgehandicapten – bijzonder moeilijk toegang vinden tot de arbeidsmarkt. In 2006 leefde 7% van de kinderen en 9% van de volwassenen (tot 59 jaar) in een gezin waar op dat moment niemand werkt. Uit de SILC-gegevens blijkt dat net bij de **gezinnen zonder arbeidsinkomen** de hoogste armoedecijfers worden gemeten. Maar liefst zeven op tien van de gezinnen met kinderen waar geen enkele volwassene werkt (werkintensiteit = 0), wordt geconfronteerd met een

verhoogd risico op armoede. Bij de gezinnen zonder kinderen waar niemand werkt, gaat het om een armoederisico van 26%.

Huisvestingsproblemen

De woonsituatie van de minst gegoede gezinnen is duidelijk minder positief dan die van andere gezinnen. Wie over een laag inkomen beschikt, kan moeilijker een eigen woning aankopen en is daardoor vaker aangewezen op de (private) huurmarkt. In 2006 was bijna vier op vijf van de gezinnen eigenaar van het huis waarin het woont. Bij de 20% armste gezinnen ligt dit percentage bijna 15 procentpunten lager. Dat **eigendom** een belangrijke barrière vormt tegen armoede blijkt duidelijk uit de SILC-gegevens: het risico om in armoede terecht te komen lag in 2006 bij huurders dubbel zo hoog als bij eigenaars.

Bij arme gezinnen gaat een relatief groter aandeel van het budget op aan **woonkosten**. Dat de woonkost behoorlijk kan doorwegen op het gezinsbudget blijkt onder meer uit het feit dat een aanzienlijke groep gezinnen problemen heeft met het betalen van de **elektriciteits- of gasfactuur**. In de loop van 2006 werden 434.417 gezinnen door hun leverancier in gebreke gesteld. Dit komt neer op 17% van de huishoudelijke afnemers, tegenover 13% in 2004. Bij slechts een minderheid van deze gezinnen leidde dit tot het gedeeltelijk of volledig afsluiten van de stroom- of gastoevoer. Eind 2006 werd bij 25.405 gezinnen elektriciteit geleverd via een budgetmeter.

6.60 Armoede en sociale uitsluiting

Aandeel eigenaars, kwaliteit van de woning, slechte gezondheid, lichamelijke beperkingen, maatschappelijke en politieke participatie (geoperationaliseerd als deelname tijdens het afgelopen jaar aan minstens één activiteit uit een lijst van acht politieke acties): totaalpercentages en percentages per inkomensquintiel.

	Laagste quintiel	2de quintiel	3de quintiel	4de quintiel	Hoogste quintiel	Totaal
Wonen:						
• aandeel eigenaars *	65,1	77,3	81,1	85,5	90,0	79,8
• woning zonder grote gebreken **	86,0	86,8	87,8	90,3	91,3	88,7
• aanwezigheid centrale verwarming **	70,8	81,4	86,9	89,1	92,3	84,8
Gezondheid:						
• subjectieve gezondheidsbeleving: (zeer) slecht *	12,8	7,2	4,6	3,4	1,2	5,9
• door aandoening gehinderd in dagelijkse bezigheden *	37,4	28,0	19,7	14,5	10,9	22,2
Maatschappelijke participatie:						
• actief lid van een vereniging ***	40,9	50,2	56,8	55,0	63,8	53,9
• politieke participatie ***	35,5	43,8	45,5	50,7	60,7	47,4
• deelname aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten *	39,7	46,1	48,0	54,7	57,1	49,1
• internetverbinding thuis ***	43,2	43,8	61,5	72,3	83,9	62,7

Bron: * EU-SILC 2006, ** EU-SILC 2005, *** SCV-survey 2006.

Bij nog eens 3.743 gezinnen werd de stroomtoevoer beperkt via een stroombegrenzer. 410 gezinnen waren volledig afgesloten van de elektriciteitsvoorzieningen, 823 gezinnen van de aardgastoevoer.

Arme huishoudens wonen ook vaker in huizen met minder comfort en meer gebreken, al is het verband met het inkomen bij de eerste indicator meer uitgesproken dan bij de tweede.

Armoede en gezondheid

Ook op vlak van gezondheid bestaan er nog steeds opvallende sociale ongelijkheden. Mensen met een laag inkomen geven beduidend vaker aan over een (zeer) slechte **gezondheid** te beschikken en voelen zich door hun gezondheidstoestand meer belemmerd in hun dagelijkse bezigheden.

Achterstelling en maatschappelijke participatie

Armoede en bestaansonzekerheid gaan ten slotte gepaard met achterstelling op het vlak van maatschappelijke integratie en **participatie**. Zo blijken financieel zwakkeren minder vaak lid te zijn van een vereniging en minder vaak politiek te participeren. Daarnaast doen zij minder aan sport, recreatie en cultuur. Ook opvallend is de dreigende **digitale kloof**.

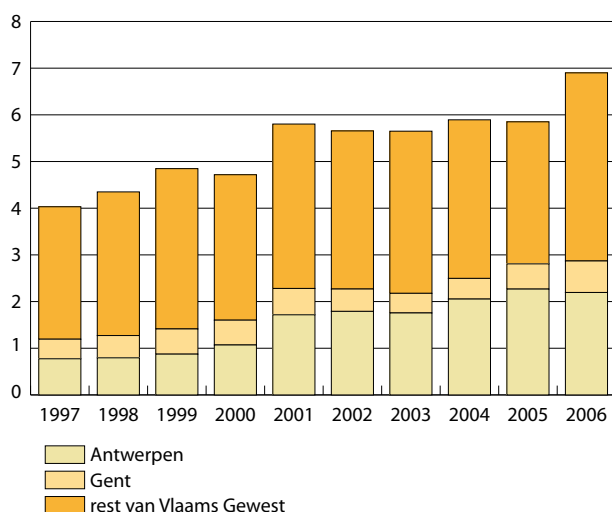
Benadering Kind en Gezin

Een alternatieve indicator die verschillende van de hierboven behandelde aspecten van armoede tegelijk in rekening tracht te brengen werd ontwikkeld door Kind en Gezin. Aan de hand van het maandinkomen van het gezin, de opleiding en de arbeidssituatie van de ouders, de ontwikkeling van de kinderen, de huisvesting en de gezondheidssituatie van het gezin, wordt nagegaan hoeveel kinderen geboren worden in kansarme gezinnen. Een gezin wordt als kansarm beschouwd van zodra het op drie van de voorge-noemde criteria zwak scoort. In 2006 was dat bij 4.530 geboorten of 6,9% van het totale aantal geboorten het geval. Dit percentage ligt iets hoger dan de voorgaande jaren en duidelijk hoger dan eind jaren 1990.

Deze kansarme gezinnen hebben veelal te kampen met een complex geheel van problemen. Een laag maandinkomen, een zwakke arbeidssituatie en een lage opleiding van minstens één van beide ouders, komt bij acht op tien van deze gezinnen voor. Bijna de helft van deze gezinnen is slecht gehuisvest. Goed vier op tien van de kinderen geboren in een kansarm gezin woont in de grootsteden Antwerpen en Gent. Vooral het aandeel van Antwerpen in het totale aantal **geboorten in kansarme gezinnen** in Vlaanderen is de laatste jaren duidelijk toegenomen. En nog opvallend: van bijna zes op de tien kinderen geboren in een kansarm gezin beschikte de moeder bij haar geboorte niet over de Belgische nationaliteit.

6.61 Geboorten in kansarme gezinnen

Evolutie van het aandeel geboorten in kansarme gezinnen, 1997-2006, in % van het totale aantal geboorten.

Bron: Kind en Gezin.

MEER INFORMATIE

Publicaties

- Cammu H., Martens G., Landuyt J., De Coen K., Defoort P.,
Perinatale activiteiten in Vlaanderen 2006, Studiecendrum
voor Perinatale Epidemiologie, Brussel, 2007.
- CAW Monitor 2006, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2007.
- Het kind in Vlaanderen 2006, Kind en Gezin, Brussel, 2007.
- Jaarverslag 2006, Vlaams Agentschap Personen met een
Handicap, Brussel, 2007.
- Kinderopvang – Jaarverslag 2006, Kind en Gezin, Brussel, 2007.
- Pauwels, G., Pickery, J., Wie participeert niet? Ongelijke
deelname aan het maatschappelijke leven in verschillende
domeinen, Studiedienst Vlaamse Regering, 2007.
- Sasse A., Defraye A., Buziarsist J., Epidemiologie van AIDS en
HIV-infectie in België – Toestand op 31 december 2006,
Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid, Brussel, 2007.
- Van Damme P., Hoppenbrouwers K., Depoorter A-M., e.a.,
Studie van de vaccinatiegraad bij jonge kinderen en
adolescenten in Vlaanderen in 2005, Brussel, 2006.
- Van Robaey, B., Perrin, N., Levecque, K., Dewilde, C., Armoede
bij allochtonen: een verkenning. In: Armoede en sociale
uitsluiting, Jaarboek 2006, 2006.
- Veiligheidsmonitor 2006, Federale Politie, Brussel, 2007.
- Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2008:
www.wvg.vlaanderen.be/armoede/vap.htm
- Vlaams Centrum Schuldbemiddeling, Jaarverslag 2007, 2008.
- Vranken, J., De Boyser, K., Dierckx, D., Campaert, G. (red.),
Armoede en sociale uitsluiting, Jaarboek 2007, 2007.
- VREG, Statistieken 2006 met betrekking tot huishoudelijke
afnemers in het kader van de besluiten op de sociale
openbaardienstverplichtingen, 2007.

Websites

- Agentschap Jongerenwelzijn:
www.wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/
- Algemene Directie Statistiek:
Enquête naar de arbeidskrachten (EAK):
<http://statbel.fgov.be/lfs/>
Huishoudbudgetonderzoek:
<http://statbel.fgov.be/surveys/hbs.asp>
Statistics on Income and Living Conditions (SILC):
<http://statbel.fgov.be/silc>
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction:
www.emcdda.europa.eu
- Eurostat: www.ec.europa.eu/eurostat
- FOD Sociale Zekerheid, Directie-generaal voor Personen met
een Handicap: www.handicap.fgov.be/
- Gezondheidsenquête door middel van interview,
Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid –
Afdeling Epidemiologie: [www.iph.fgov.be/
epidemie/epinl/index4.htm](http://www.iph.fgov.be/epidemie/epinl/index4.htm)

Gezondheidsindicatoren, Vlaams Agentschap Zorg
en Gezondheid, Team Gegevensverwerking en
Resultaatopvolging:

www.zorg-en-gezondheid.be/cijfers.aspx

Instituut voor de Nationale Rekeningen:

http://inr-icn.fgov.be/Inr_Icn_home_nl.htm

Kind en Gezin: www.kindengezin.be

Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid:

<http://ksz-bcss.fgov.be/nl/index.asp>

Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin:

www.wvg.vlaanderen.be/welzingegezondheid

Nationale Bank van België: www.nbb.be

POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding
en Sociale Economie:

www.mi-is.be/themes/egov/stats/index_nl.htm

Residentiële ouderenzorg:

www.zorg-en-gezondheid.be/ouderenzorg.aspx

Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening: www.rva.be/

Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers (RKW):

www.rkw.be/

Rijksdienst voor Pensioenen (RVP): www.rvponp.fgov.be

Steunpunt Algemeen Welzijnswerk: www.steunpunt.be

Thuiszorg: www.zorg-en-gezondheid.be/thuiszorg.aspx

Veiligheidsmonitor: www.polfed-fedpol.be/pub/

veiligheidsMonitor/monitor_nl.php

Vlaams Agentschap Personen met een Handicap:

www.vaph.be

Vlaams Centrum Schuldbemiddeling:

www.centrumschuldbemiddeling.be/

Vlaams Infectieziektebulletin: [www.zorg-en-gezondheid.be/
infectieziektebulletin.aspx](http://www.zorg-en-gezondheid.be/infectieziektebulletin.aspx)

Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Electriciteits- en
Gasmarkt (VREG): www.vreg.be

Welzijn en Justitie: www.wvg.vlaanderen.be/welzijenjustitie

Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid:

www.iph.fgov.be/Index.asp?Lang=NL

DEFINITIES

Beschikbaar inkomen: Wordt bekomen door van het geheel van inkomsten van de inwoners van een land of regio (inkomsten uit economische activiteit, uit vermogen, en uit sociale transfers) de door hen verschuldigde belastingen en sociale bijdragen af te trekken.

Directe standaardisatie: Gezondheidsparameters hangen sterk samen met de leeftijd van de individuen. Daarom is het voor vergelijkingen in de tijd en in de ruimte belangrijk rekening te houden met de leeftijdssamenstelling van de bevolking. Het effect van een verschillende leeftjidsverdeling wordt uitgeschakeld door voor een populatie de sterfte te berekenen die zou bestaan indien deze leeftjidsverdeling overal gelijk zou zijn. Een direct gestandaardiseerd sterftecijfer is in die zin een theoretisch cijfer dat alleen nut heeft bij vergelijkingen in de tijd of tussen verschillende populaties. Men kan hiervoor verschillende standaardpopulaties gebruiken: van een welbepaalde bestaande populatie tot een volledig theoretische populatie (bv. de Europese Standaardbevolking).

EU-SILC-survey: De 'European Union Statistics on Income and Living Conditions' (EU-SILC) is een enquête naar inkomens en andere levensomstandigheden, met als voornaamste doel het opstellen van vergelijkbare indicatoren in het kader van armoede en sociale insluiting binnen de Europese Unie. De uitvoering van de EU-SILC is sinds 2004 gereguleerd met een Europese verordening (Regulation No 1177 of the European Parliament and of the Council), wat ze verplicht maakt voor alle lidstaten. De SILC wordt gecoördineerd door Eurostat en voor België uitgevoerd door de Algemene Directie Statistiek van de FOD Economie (<http://statbel.fgov.be/silc/>).

Het betreft een enquête die wordt afgenomen bij een steekproef van private huishoudens uit het Rijksregister, waarbij elk huishoudlid van 16 jaar en ouder wordt geïnterviewd. Deze aanpak resulteert in een dataset op huishoud- en individueel niveau. Vanaf 2004 is de SILC opgebouwd als een vier jaar durend roterend panel. Dit betekent dat ieder jaar een kwart van de huishoudens vervangen wordt door een nieuwe steekproef van huishoudens.

De SILC 2004 voor België omvat een steekproef van 5.275 private huishoudens (2.754 in het Vlaamse Gewest), met een respons op huishoudniveau van 49,6%. In 2005 zijn er 5.137 huishoudens bevroegd in België (2.728 in Vlaamse Gewest) en bedraagt de huishoudrespons 60,3%. Hierbij dient opgemerkt te worden dat door de relatief lage responsgraad het gevaar bestaat dat bepaalde bevolkingsgroepen over- of ondervetegenwoordigd

zijn. Onderzoek heeft namelijk aangetoond dat bepaalde groepen minder geneigd zijn om mee te werken aan surveys of minder gemakkelijk bereikbaar zijn.

Foeto-infantiele sterfte: Foeto-infantiele sterfte betreft elk sterfgeval van een kind tijdens het eerste levensjaar, levend- of doodgeboren, en is dus in feite de som van doodgeboorte (het aantal kinderen dat als doodgeboren wordt aangegeven met een geboortegewicht van minstens 500 gram of een zwangerschapsduur van minstens 22 weken) en infantiele sterfte (sterfte die zich voordoet tussen de geboorte en het bereiken van de leeftijd van 1 jaar).

Inclusief beleid: Is een beleid waarbij in alle fasen van de beleidscyclus rekening wordt gehouden met verschillen tussen mensen met en zonder beperkingen. En waarbij men ernaar streeft om iedereen te laten participeren in de samenleving.

Koopkrachtpariteit (KKP): Geeft de verhouding weer tussen de hoeveelheid van de eigen munt en hoeveelheid van een vreemde munt die nodig zijn om eenzelfde korf van goederen en diensten te kopen. Door inkomens uit te drukken in koopkrachtpariteiten kan de relatieve koopkracht tussen landen vergeleken worden. In Europa worden de koopkrachtpariteiten vastgesteld door Eurostat in nauwe samenwerking met de OESO.

Totale vruchtbaarheidscijfer: De som van alle afzonderlijke leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers in een bepaald jaar. Men kan dit cijfer interpreteren als het gemiddelde aantal kinderen dat vrouwen in hun vruchtbare jaren zouden krijgen indien de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers van het bepaalde jaar 35 jaren onveranderd blijven.

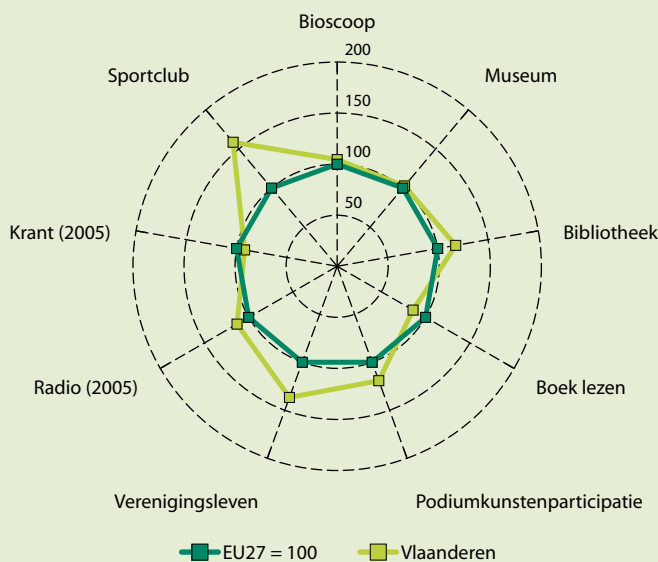
Verloren Potentiële Jaren: Het totaal aantal jaren dat in de bevolking verloren is gegaan door voortijdige sterfte, dit is sterfte voor een bepaalde leeftijd.

Gaan voor kwaliteit en participatie

EEN UITGEBREID, KWALITATIEF EN DIVERS AANBOD voor cultuur, jeugdwerk, sport en media is een expliciete doelstelling van de Vlaamse overheid. Het voorbije decennium nam het aanbod in diverse sectoren sterk toe. In de sociaal-culturele sector valt vooral het succes van de amateurkunsten en de toename van het aantal jeugdhuizen op. Ook het bibliotheekaanbod blijft stijgen. Hetzelfde wordt vastgesteld voor de podiumkunsten en de musea. In de sportsector is het de aandacht voor de sportinfrastructuur die in het oog springt. In alle sectoren – zowel op landelijk als plaatselijk niveau – is met een toenemende professionalisering en vorming van begeleiders en vrijwilligers een

kwaliteitsverhoging aan de gang. Ontwikkelingen in de mediasector hebben vooral te maken met technologische innovaties.

Vergelijking Vlaanderen met EU27

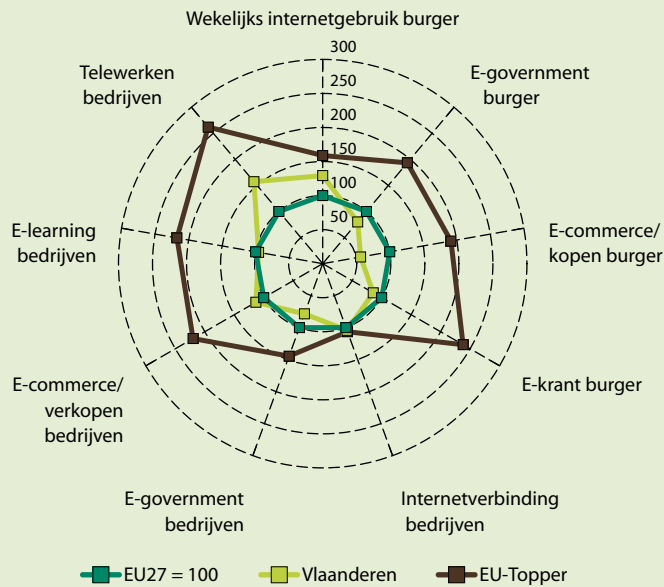

Een brede deelname van alle bevolkingsgroepen is de centrale doelstelling van zowel het cultuur-, jeugd-, sport- als media-beleid. De grootste stijging in de participatie in de voorbije jaren betreft nieuwe technologieën zoals internet en digitale televisie. Het aantal leden van erkende sportclubs, van de grote jeugd Bewegingen en het weekbereik voor de radio gaan duidelijk vooruit. Voor het overige zijn er beperkte verschuivingen. De betaalde verspreiding van de kranten daalt lichtjes.

In de domeinen sport, cultuur en media is de participatie in de meeste sectoren vergelijkbaar of hoger dan het Europese gemiddelde. Enkel voor het lezen van boeken of kranten scoort Vlaanderen onder het Europese gemiddelde.

Terwijl meer Vlamingen wekelijks het internet gebruiken dan de gemiddelde Europeaan, scoort de Vlaming voor het gebruik van e-government, e-commerce en het lezen van e-kranten minder goed. Het Vlaamse bedrijf scoort op gebied van internetpenetratie, telewerken en e-commerce beter dan het Europese gemiddelde. Terwijl het Vlaamse bedrijf voor e-learning eerder gemiddeld scoort, gebruiken ze weinig e-government. De Vlaamse overheid wil volgens het Digitaal Actieplan van de Vlaamse Regering bij de Europese koplopers inzake de informatiemaatschappij horen. Voor ICT-gebruik is er bijgevolg nog een hele weg af te leggen.

Internationale vergelijking ICT-gebruik

Naast een algemene verhoging van de deelname, is het slechten van participatiedrempels een belangrijk aandachtspunt voor het beleid. Ook hier is nog veel ruimte voor verbetering. Vooral een laag opleidingsniveau blijft een remmende factor voor vrijwel elke vorm van participatie.

Het merendeel van de participatiecijfers in dit hoofdstuk is gebaseerd op survey-onderzoek. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de SCV-survey van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (cf. hoofdstuk 1.1) en van Eurobarometer van de Europese Commissie. De SCV-survey laat toe globale ontwikkelingen op het vlak van participatie aan te geven. Euro-

barometer is geschikt om internationaal te vergelijken. De impact van het overheidsoptreden op deze cijfers kan moeilijk juist worden ingeschat. De aard van de bevraging – zeker in internationale context – laat niet toe op basis van deze cijfers het overheidsoptreden te evalueren.

Cultuur en jeugd

In een eerste luik komt de algemene cultuurdeelname aan bod. Vervolgens worden het aanbod en de participatie voor de sociaal-culturele sector (inclusief jeugdwerk) en voor de kunsten en het roerend erfgoed bekeken. Dit deel wordt afgesloten met een aantal economische aspecten van de cultuursector.

Algemene cultuurdeelname

Cultuurparticipatie en culturele competentie behoren tot de belangrijkste aandachtspunten in de cultuurbeleidsnota. Het doel is meervoudig. Ten eerste wil men dat meer mensen aan cultuur gaan deelnemen (vergroting). Daarenboven moeten diverse groepen Vlamingen vaker en aan meer diverse cultuuruitingen deelnemen (vernieuwing). Daarnaast zoekt men de culturele competenties te bevorderen en te verruimen (verdieping). Deze drievoudige doelstelling heeft als achterliggend idee dat cultuurparticipatie de kansen van het individu op een autonoom bestaan vergroot en tegelijkertijd betrokkenheid en positieve energie genereert voor en bij de gemeenschap(en) waarin het leeft en zich ontwikkelt. Het maakt van de burgers kritische, actieve deelnemers aan een open en democratische samenleving. Het beleid beschouwt cultuur als een individueel recht, maar ziet het ook als een maatschappelijke hefboom. Cultuur- en jeugdbeleid sporen immers op twee belangrijke doelstellingen, namelijk het creëren van een breed, divers en toegankelijk aanbod dat tegelijkertijd een even gevarieerd publiek wil bereiken, waarbij heel expliciet uitsluiting wordt bestreden. Cultuur biedt goede mogelijkheden om de maatschappelijke integratie en participatie te verhogen. En dit voor alle Vlamingen, ook voor de kansengroepen.

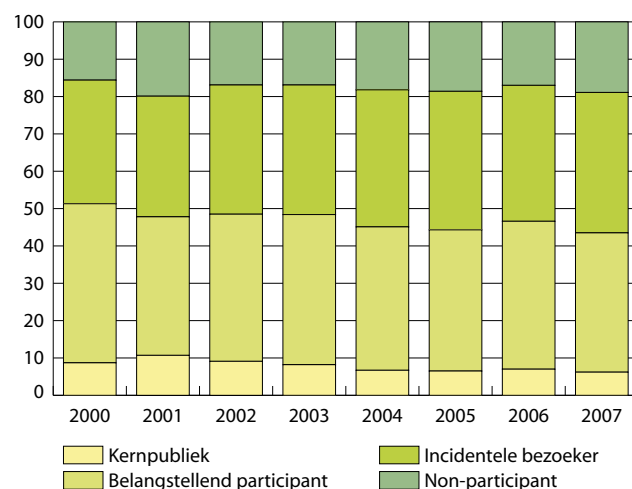
Opleiding blijkt een van de meest bepalende factoren in de cultuurdeelname. Cultuurparticipatie wordt opgevat als een tweesporenbeleid. Enerzijds zorgt de Vlaamse overheid voor goede algemene instrumenten. Anderzijds wil men permanent drempels en hinderpalen wegnemen, dit door erg specifieke en doelgroepgestuurde en -gerichte maatregelen.

Jaarlijks neemt een groot deel van de bevolking deel aan minstens één culturele activiteit. Er zijn wel duidelijke verschillen naar frequentie en diversiteit van de participatie.

Voor de berekening van een algemene cultuurparticipatie werd rekening gehouden met tien activiteiten: vier genres van concertbezoek, museumbezoek, bibliotheekbezoek, het bioscoopbezoek, het bijwonen van een dans- of balletvoorstelling, het bijwonen van een theatervoorstelling en naar de opera gaan. Dit geeft een belangrijk maar zeker geen volledig beeld over de cultuurparticipatie: er wordt immers gefocust op participatie aan het publieke aanbod, in belangrijke mate van voorzieningen (en dus bijvoorbeeld niet van verenigingen). Vier publieksdomeinen kunnen worden afgebakend. Het **kernpubliek** dat op maandelijkse basis aan verschillende activiteiten deelneemt. De **belangstellende participanten** die minstens verschillende keren per jaar aan verschillende activiteiten deelnemen. De **incidentele participant** die minder intensief participeert en dan ook eerder een cultuurpassant is. Tot slot zijn er de **volledige non-participanten** die aan geen enkele activiteit deelnemen. Minder dan een vijfde van de bevolking neemt aan geen enkele activiteit deel. De voorbije jaren zijn er slechts lichte schommelingen in het aandeel

7.1 Cultuurparticipatie

Evolutie cultuurparticipatiegraad in vier categorieën, van 2000 tot 2007, in %.

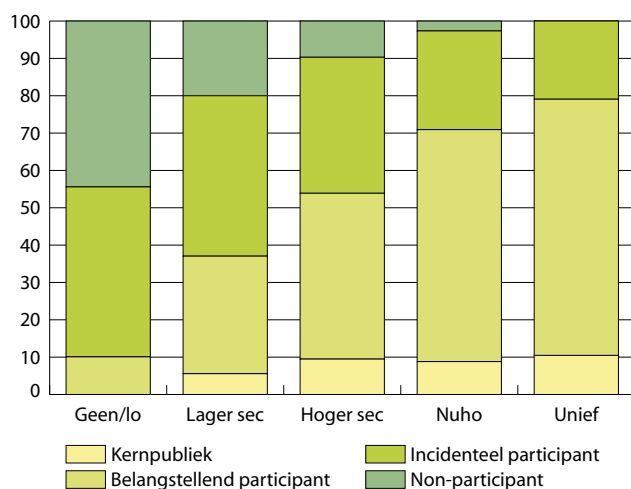
Bron: SCV-survey.

van de non-participanten. Het aandeel incidentele participanten lijkt wel wat toe te nemen ten opzichte van de belangstellende participanten en het kernpubliek. Maar dit kan ondermeer toe te schrijven zijn aan het steeds groter wordende aanbod aan activiteiten, waardoor sommige mensen éénmalig aan meer verschillende activiteiten gaan deelnemen. Tot slot moet opgemerkt worden dat cultuurparticipatie een gebruik is dat slechts traag verandert. Het effect van de huidige maatregelen om de cultuurparticipatie te bevorderen, kan hier niet direct uit afgelezen worden.

Het beleid wil niet alleen een toename van de regelmatige cultuurparticipatie. Men wil ook alle lagen van de bevolking bereiken. Een steeds terugkerende vaststelling in dit verband is dat vooral **laagopgeleiden** weinig uithuizig aan cultuur deelnemen. Dit geldt ook voor de hierboven berekende participatiegraad. Deze ligt voor de hoogst opgeleiden zeven keer hoger dan voor de laagst opgeleiden. Ook in de voorgaande jaren werd steeds een uitgesproken verschil vastgesteld. Daarnaast is het aantal non-participanten bij de laagstopgeleiden ruim het dubbele van het Vlaamse gemiddelde en is er bij de hoogopgeleiden maar een heel klein percentage dat helemaal niet participeert. Bovendien geldt deze vaststelling zowel voor de populaire als de klassieke culturele activiteiten en blijkt opleiding het sterkste unieke effect te hebben indien andere variabelen zoals geslacht of leeftijd in de analyse worden betrokken. Een recent SVR-rapport over de participatie van kansengroepen (Pauwels en Pickery, 2007) geeft aan dat een laag opleidingsniveau over de domeinen heen een veel

7.2 Opleiding

Cultuurparticipatie naar opleidingsniveau.

Bron: SCV-survey 2007.

7.3 Europese vergelijking

Percentage van de bevolking dat in een periode van 12 maanden minstens aan één culturele activiteit deelneemt.

Land	Cultuur inclusief bioscoop	Cultuur in ruime zin
Zweden	96,3	99,4
Denemarken	95,1	99,1
Nederland	94,7	99,3
Finland	92,6	99,1
Luxemburg	90,4	98,6
Groot-Brittannië	88,1	97,3
Republiek Tsjechië	86,4	98,2
Estland	86,1	98,4
Ierland	85,3	94,1
Letland	85,2	98,3
Vlaanderen	85,1	94,7
Duitsland	84,0	98,0
Slovenië	82,8	95,9
Oostenrijk	82,6	95,3
Slovakije	82,5	98,1
België	82,5	95,3
EU15	81,0	93,9
Frankrijk	81,0	94,6
Franstalige gemeenschap	78,9	95,7
Malta	78,6	95,6
EU27	78,3	93,3
Litouwen	75,8	95,7
Italië	74,3	90,2
Spanje	73,0	86,3
Hongarije	70,1	96,3
Polen	68,8	91,8
Republiek Cyprus	64,8	88,0
Griekenland	62,4	85,4
Portugal	57,5	79,4
Roemenië	56,5	84,4
Bulgarije	52,8	82,4

Bijwonen van podiumactiviteiten, bibliotheek-, bioscoop- en museumbezoek, bezoek van historische monumenten. In ruime zin: ook het bijwonen van sportevenementen en binnenhuise participatie.

Bron: Eurobarometer 67.1, lente 2007.

lagere kans op participatie geeft. In tegenstelling tot het verenigingsleven is de kunstensector één van de domeinen waar dit het sterkst tot uiting komt. Deze vaststelling wettigt echter geen zwart-witbeeld. Er zijn lageropgeleiden die wel regelmatig participeren, net zoals er hogeropgeleiden zijn die niet of beperkt participeren.

Op basis van een recente Europese bevraging kunnen een aantal zaken in internationaal perspectief geplaatst worden. Ook uit deze bevraging blijkt dat een groot deel van de Vlamingen jaarlijks aan minstens één culturele activiteit deelneemt. Indien cultuurparticipatie zeer ruim bekeken wordt en bijvoorbeeld ook het lezen van een boek of het bekijken op

7.4 Drempels voor participatie

Drempels voor participatie in Vlaanderen, de Franstalige Gemeenschap en in de EU27, in %.

	Vlaanderen	Franstalige gemeenschap	EU25
Gebrek aan interesse	55,6	33,9	28,1
Gebrek aan tijd	42,5	43,2	41,7
Gebrek aan culturele achtergrond	28,1	20,7	11,6
Gebrek aan informatie	24,6	21,9	15,5
Te duur	23,1	42,1	29,8
Gebrek aan keuze en kwaliteit	14,7	14,3	16,7

Bron: Eurobarometer 67.1, lente 2007.

TV van een cultureel programma in rekening wordt gebracht dan daalt de niet-participatie tot slechts 5% van de bevolking. De participatiegraad in Vlaanderen ligt duidelijk hoger dan het Europese gemiddelde.

Het Vlaamse beleid hecht veel belang aan het wegnemen van **drempels** voor participatie. Het Europese onderzoek geeft enig inzicht in de motieven waarom mensen al dan niet participeren. Zo zegt de helft van de Vlamingen eigenlijk niet in cultuur geïnteresseerd te zijn. Dit is merkbaar hoger dan het Europese gemiddelde al kan men zich hierbij de vraag stellen of het begrip cultuur in alle onderzochte lidstaten wel op dezelfde manier door de respondenten is geïnterpreteerd en of het begrip 'interesse' wel voldoende duiding geeft in het kader van de participatiedrempels. Ook het gebrek aan een culturele achtergrond en een gebrek aan informatie worden meer dan gemiddeld aangehaald. De Vlaamse overheid probeert hieraan tegemoet te komen via ondermeer de ondersteu-

7.5 Info via internet

Activiteiten waarvoor internet gebruikt wordt in Vlaanderen, de Franstalige Gemeenschap en in de EU27, in %.

	Vlaanderen	Franstalige gemeenschap	EU25
Info vrije tijd en sport	59,2	52,1	39,9
Info cultureel evenement	43,0	56,4	42,2
Naar radio/muziek luisteren	36,7	34,3	28,5
Bezoek website museum/bibliotheek	31,4	29,2	26,2
Muziek downloaden	31,3	36,9	25,4
Culturele producten kopen	20,6	23,7	27,9
Spelletjes spelen	18,5	21,6	26,6
Download films/TV	13,4	21,5	15,6

Bron: Eurobarometer 67.1, lente 2007.

ning van de Cultuurdatabank. Deze databank is de leverancier voor vele "draggers", waaronder Cultuurweb maar ook kalenders van diverse media (kranten, Canvas...). De kostprijs en de keuze en kwaliteit van het aanbod zijn in Vlaanderen dan weer veel minder redenen om niet deel te nemen dan in de rest van Europa.

Aan digitale evoluties wordt steeds meer aandacht besteed door het beleid. In Vlaanderen blijkt al meer dan de helft van de bevolking via digitale weg op zoek te gaan naar info omtrent vrije tijd en sport. Meer dan 40% zoekt ook naar informatie over een cultureel evenement en een vijfde koopt culturele producten via het internet.

Sociaal-culturele sector

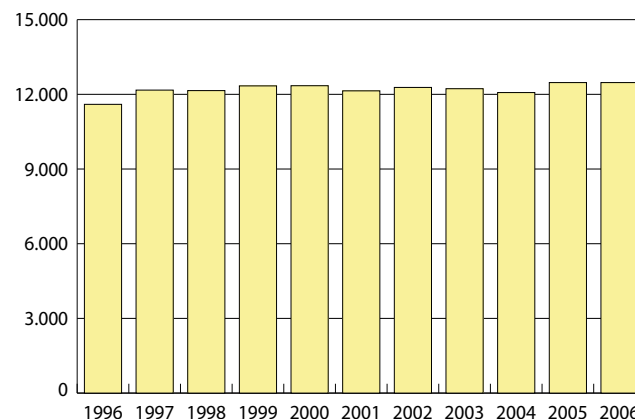
Aanbod

Voor het beleid is de ondersteuning van een rijk en divers aanbod in de verschillende sectoren een belangrijk gegeven. Voor de sociaal-culturele sector is er vooral materiaal voor het gesubsidieerde aanbod.

In 2006 waren er 42 verenigingen (Davidsfonds, Vlaamse Kruis, Amnesty International Vlaanderen,...) erkend en gesubsidieerd en ontving 1 vereniging een startsubsidie in afwachting van een volwaardige erkenning. Alle **verenigingen** samen telden 12.472 afdelingen verspreid over het Vlaamse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Wat een status-quo

7.6 Evolutie sociaal-culturele verenigingen

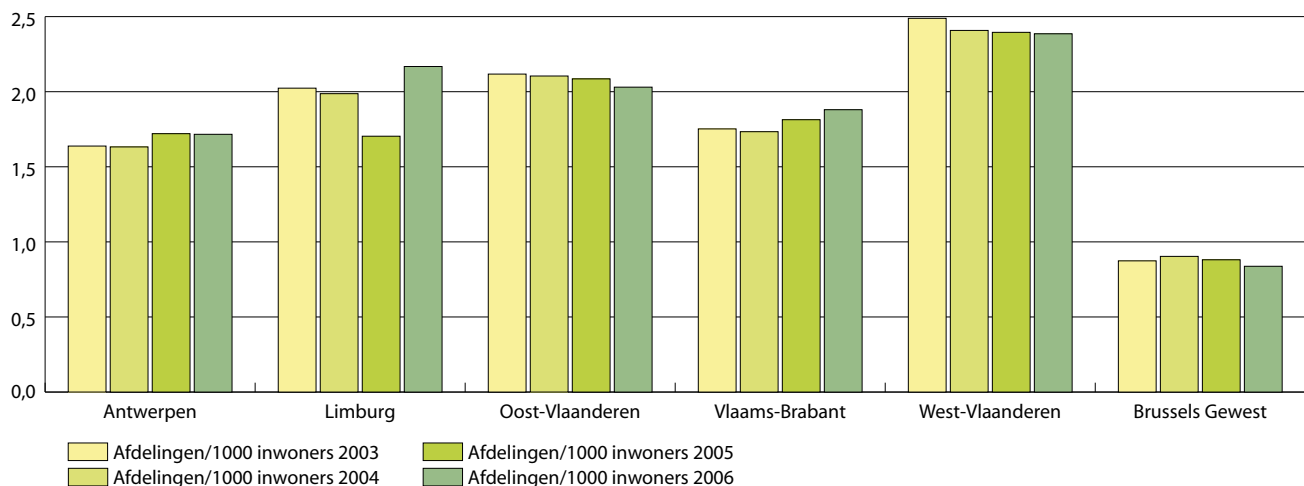
Evolutie van het aantal afdelingen van de erkende verenigingen (exclusief de migrantenverenigingen en inclusief Brussel).

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.7 Spreiding afdelingen verenigingen

Aantal afdelingen van de erkende verenigingen per 1.000 inwoners voor de Vlaamse provincies en het Brussels Hoofdstedelijke Gewest, 2006.

Bron: Agentschap Sociaal- Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

betekent ten opzichte van 2005 en een lichte stijging ten opzichte van 2000. West- en Oost-Vlaanderen en Limburg scoren boven het Vlaamse gemiddelde voor het aantal afdelingen per 1000 inwoners. Antwerpen en Vlaams-Brabant liggen onder dit gemiddelde. Al stijgt het aanbod de voorbije jaren in deze twee provincies en in Limburg. Daarnaast zijn er nog 14 erkende landelijke migrantenverenigingen. Hun afdelingen bevinden zich hoofdzakelijk in Antwerpen en Limburg. In West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant bevindt zich maar een klein deel van dit aanbod.

In 2006 waren er 39 **sociaal-culturele vormingsinstellingen** (de Halewynstichting, Natuurpunt Educa-

tie...) en 32 **bewegingen** (Pax Christi Vlaanderen, De Wakkere Burger...) erkend.

De sector van de **amateurkunsten** wordt gedragen door acht sterke spelers. Elk van deze organisaties ziet het aantal aangesloten groepen groeien. Ruim een derde van de groepen maakt instrumentale muziek. Theater en vocale muziek zijn elk goed voor een vijfde.

Naast deze acht organisaties werd vanaf 2007 ook Creatief Schrijven erkend voor de discipline letteren. De Vlaamse Organisatie voor Circuskunsten (Circusvlo), die de voorbije jaren projectmatig werd ondersteund, maakt sinds 2007 deel uit van het Vlaams Circuscentrum, als kernspeler van het vernieuwd circusbeleid.

Eind 2007 waren er 194 goedgekeurde of aanvaarde **cultuurbeleidsplannen**. Een cultuurbeleidsplan heeft als doel de gemeenten aan te zetten om meer te doen voor cultuur en het verenigingsleven. Het wil een kader zijn dat de actieve deelname aan cultuur stimuleert en de kennis van culturele praktijken bevordert. Het wil een boeiend gemeentelijk cultuurleven met diversiteit als basis.

In bijna 63% van alle Vlaamse en Brusselse gemeenten is er een gesubsidieerde cultuurbeleidscoördinator aan de slag. Dit is opnieuw een lichte stijging ten opzichte van 2006 en brengt hun totaal op 206. Grotere gemeenten worden wel meer bereikt dan kleinere gemeenten.

7.8 Sociaal-cultureel werk

Kerncijfers Sociaal-cultureel werk, 2006.

Sociaal-cultureel volwassenenwerk	
Sociaal-culturele verenigingen:	57
• verenigingen:	43
– aantal afdelingen:	12.472
• verenigingen voor migranten:	14
– aantal afdelingen:	961
Sociaal-culturele vormingsinstellingen:	39
• volkshogescholen:	13
– landelijke vormingsinstellingen:	26
. gespecialiseerde vormingsinstellingen:	19
. syndicale vormingsinstellingen:	3
. vormingsinstellingen voor bijzondere doelgroepen:	4
Bewegingen:	32
Andere:	8

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.9 Amateurkunsten: aangesloten groepen

Aantal aangesloten groepen amateurkunsten voor de verschillende kunstdisciplines, 2004 tot 2006. * Voor lichte muziek gaat het om groepen die zich aangemeld hebben bij poppunt.

Organisatie voor amateurkunsten	Kunstdiscipline	Aangesloten groepen 2004	Aangesloten groepen 2005	Aangesloten groepen 2006
Centrum voor Beeldexpressie (CvB)	Beeldcultuur	333	342	335
Kunstwerk(t), Organisatie voor beeldende kunsten in Vlaanderen	Beeldende kunst	125	171	155
Danspunt, Centrum voor dans en beweging in Vlaanderen	Dans	300	299	339
Vlaamse Amateurmuziekorganisatie (Vlamo)	Muziek - instrumentale muziek	1.128	1.645	1.681
Koor en Stem, Organisatie voor vocale muziek	Muziek - vocale muziek	819	811	841
Muziekmozaïek, Impulscentrum voor Folk en Jazz	Muziek - volksmuziek en jazz	247	268	284
Opendoek - Amateurtheater Vlaanderen	Theater	786	807	801
<i>Totaal</i>		3.738	4.343	4.436
Poppunt	Muziek - lichte muziek	3.755*	4.080*	4.737*

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.10 Cultuurbeleidscoördinator

Percentage van de gemeenten met een cultuurbeleidscoördinator.

	Gemeenten <10.000 inwoners		Gemeenten met 10.000 inwoners of meer	
	Aantal met cultuurbeleidscoördinator	% van gemeenten	Aantal met cultuurbeleidscoördinator	% van gemeenten
Antwerpen	7	50,0	41	73,2
Limburg	6	46,1	27	87,1
Oost-Vlaanderen	1	5,6	29	61,7
Vlaams-Brabant	11	45,8	25	61,0
West-Vlaanderen	11	47,8	35	85,4
Brusselse Hoofdstedelijke Gewest*	2	28,6	11	84,6
<i>Totaal</i>	38	38,4	168	73,4

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

In 2006 kon je in 300 van de 308 Vlaamse en in 15 van de 19 Brusselse gemeenten terecht in een **openbare bibliotheekvoorziening**. Naast de hoofdbibliotheken waren er ook nog eens 465 bedieningspunten in Vlaanderen en 7 in Brussel. Niet elke gemeente is inrichtende macht voor de bibliotheekvoorziening op haar grondgebied. Sommige gemeenten hebben een samenwerkingsverband afgesloten met een buurgemeente. Zo tellen we voor het Vlaamse Gewest 291 inrichtende machten voor een openbare bibliotheek en voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 14. Naast de gewone bibliotheken worden ook vier gespecialiseerde organisaties voor bibliotheekwerk (bibliotheken voor blinden, slechtzienden en personen met een andere leesbeperking) ondersteund.

De **collectie** van de bibliotheken neemt toe in 2006. De collectie van gedrukte materialen stijgt lichtjes ten opzichte van 2005. De audiovisuele materialen blijven jaar na jaar verder toenemen; ook dit jaar

ondanks het feit dat de verouderde VHS-cassettes grotendeels uit de collectie verdwenen zijn. De op dit ogenblik gebruikelijke drager, de DVD, stijgt zelfs met meer dan 50%. Dat er ten opzichte van 2004 voor de gedrukte materialen een lichte daling is, heeft eerder te maken met het verwijderen van oud materiaal uit de collectie en een andere, meer nauwkeurige, manier van registratie. De audiovisuele materialen maken ondertussen 12,6% van de totale collectie uit. Wat bijna een verdubbeling is ten opzichte van 1995 (6,8%) en een duidelijke toename ten opzichte van 2000 (8,8%).

De kaart met de spreiding van de materialen over Vlaanderen toont dat een groot aanbod aan materialen per inwoner vooral voorkomt in gemeenten in Limburg, West-Vlaanderen en het oosten van Antwerpen. In Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen bevinden zich de meeste gemeenten met een eerder laag aanbod per inwoner.

7.11 Openbare bibliotheken

Spreading openbare bibliotheekvoorzieningen en bedieningspunten.

Provincie	Gemeenten	Gemeenten die voldoen aan het decreet	Gemeenten zonder decretale openbare bibliotheek	Samenwerkingsverbanden	Openbare bibliotheken	Bedieningspunten****
Antwerpen	70	70	0	1	69	120
Limburg*	44	42	2	1	40	58
Oost-Vlaanderen**	65	64	1	1	64	105
Vlaams-Brabant	65	60	5	1	59	70
West-Vlaanderen	64	64	0	4	59	112
Vlaams Gewest	308	300	8	8	291	465
Brusselse Hoofdstedelijke Gewest***	20	14	6	0	14	7
Totaal	328	314	14	8	305	472

*De Limburgse gemeente Herstappe is vrijgesteld van de bibliotheekverplichting.

**Het samenwerkingsverband Aalter-Ruiselede overschrijdt de provinciegrens. Het samenwerkingsverband wordt geteld bij Oost-Vlaanderen.

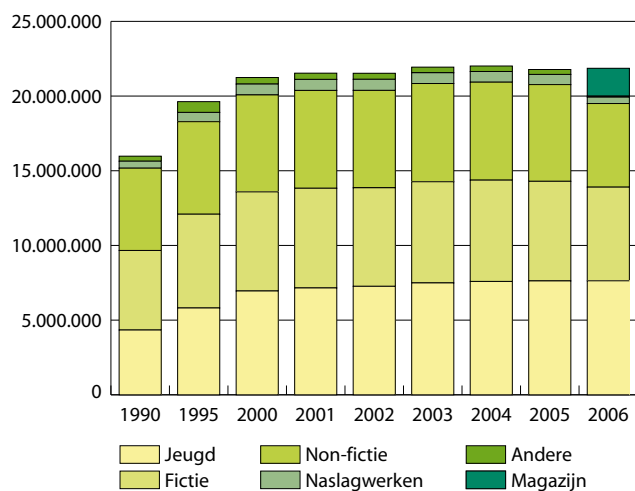
***19 gemeenten en Vlaamse Gemeenschapscommissie. In Vorst en Koekelberg is er een filiaal van de Brusselse Hoofdstedelijke Bibliotheek.

****Dit zijn de klassieke, de geïntegreerde en de mobiele bedieningspunten. De hoofdbibliotheek wordt hierin niet meegeteld.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.12 Gedrukte materialen

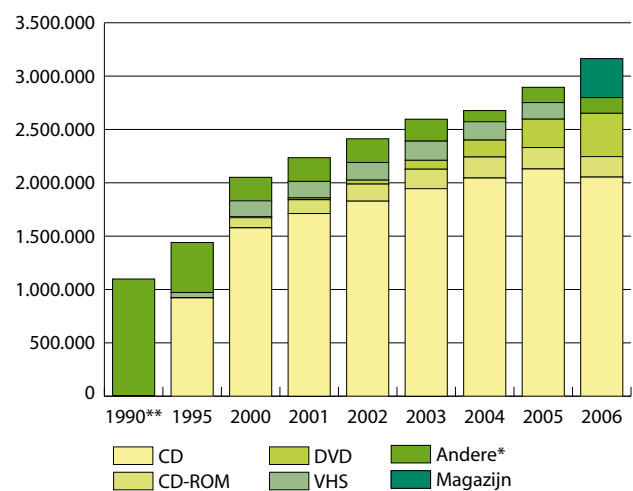
Evolutie van de gedrukte materialen in de openbare bibliotheken, van 1990 tot 2006.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.13 Audio-visuele materialen

Evolutie van de audio-visuele materialen in de openbare bibliotheken, van 2002 tot 2006.

*De VHS-cassettes worden van 2006 bij andere geteld omdat ze grotendeels uit de collectie zijn verdwenen ten nadele van DVD's.

**CD's werden niet uitgesplitst en werden bij andere geteld in 1990.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

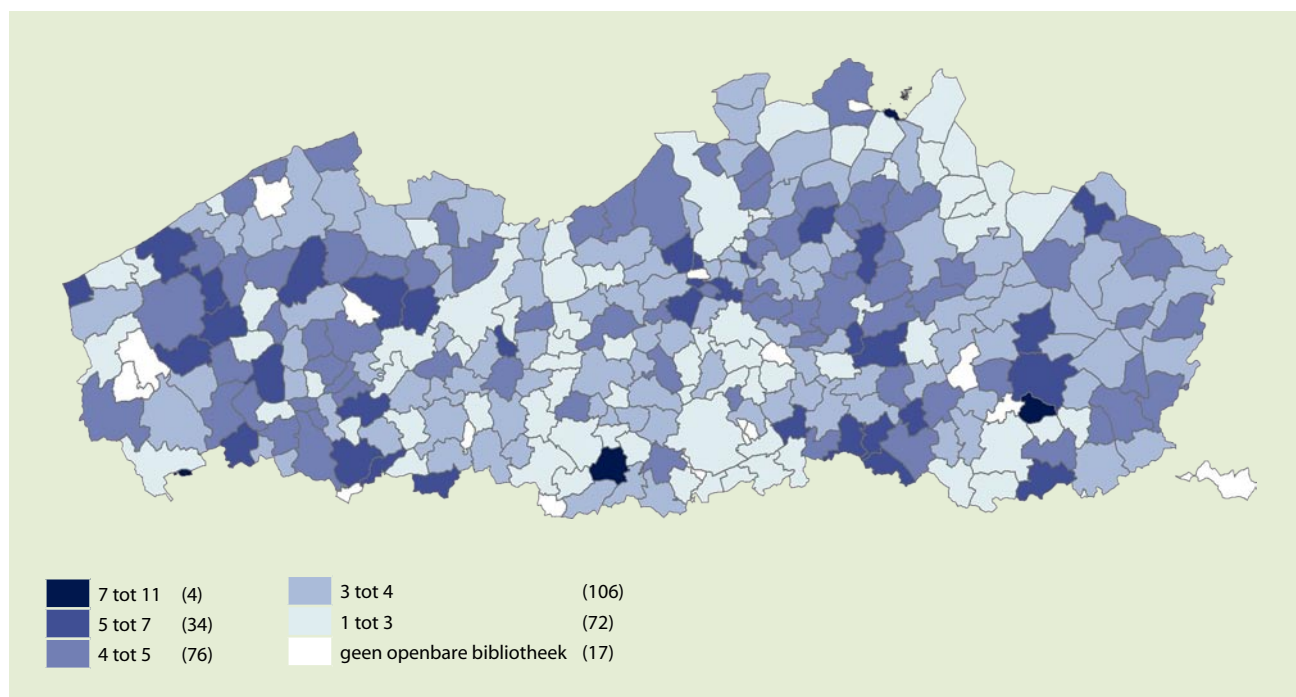
In Vlaanderen is een openbare bibliotheek gemiddeld ongeveer 24 uur open per week. In Antwerpen zijn ze het langst open met bijna 26 uur per week, in Vlaams-Brabant is dit het minst lang met iets meer dan 22u. Gemiddeld zijn er in Vlaanderen bijna 8 publiekspc's beschikbaar per bibliotheek, meer dan de helft daarvan zijn ook aangesloten op internet.

In 2006 subsidieerde de Vlaamse overheid op basis van het decreet lokaal cultuurbeleid 63 **cultuurcentra**. Er zijn twee grootstedelijke cultuurcentra die

we terugvinden in Antwerpen en Brussel. De andere cultuurcentra kennen een onderverdeling in categorie A, B of C. De cultuurcentra van categorie A bevinden zich nagenoeg allemaal in de 'centrumsteden'. De 11 cultuurcentra in de categorie A moeten voldoen aan de zwaarste infrastructuurvereisten omdat ze instaan voor een ruim werkingsgebied. Er zijn 18 cultuurcentra in de categorie B en 32 in de categorie C. Intussen ging Vilvoorde in 2007 van categorie C naar B en kwam Herentals erbij in categorie B in 2008.

7.14 Collectie per inwoner

Collectie per inwoner van de openbare bibliotheken, 2006.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, SCV-bewerking.

De opdracht van een cultuurcentrum is drieledig: verhoging van de participatie aan cultuur, gemeenschapsvorming en cultuurspreiding. Deze laatste opdracht laat zich vooral meten aan de hand van cijfers over het aantal activiteiten en deelnemers. In totaal vinden er in de cultuurcentra jaarlijks meer dan tachtigduizend activiteiten plaats. Ongeveer een vijfde (22%) daarvan zijn 'eigen activiteiten': activiteiten waarvan het cultuurcentrum de organisator is of alleszins toch een beduidend inhoudelijke en financiële inbreng had. Dit in tegenstelling tot het ruime receptieve aanbod dat voornamelijk door individuele of georganiseerde gebruikers (verenigingen, clubs...) wordt opgezet in de infrastructuur van het cultuurcentrum. Dat dit aandeel eigen activiteiten zo klein is, komt voornamelijk door het grote aantal receptieve activiteiten in de categorie "andere" (vergaderingen, repetities, ontspannings- en ontmoetingsactiviteiten...). Voor de professionele podiumkunsten (theater, dans, muziek,...) is er bijvoorbeeld wel een duidelijk overwicht aan eigen activiteiten. Om het aanbod kwaliteitsvoller te maken organiseren de cultuurcentra ook omkaderingsactiviteiten. In 2006 ging het in totaal om 3.727 omkaderingsactiviteiten.

7.15 Aanbod cultuurcentra

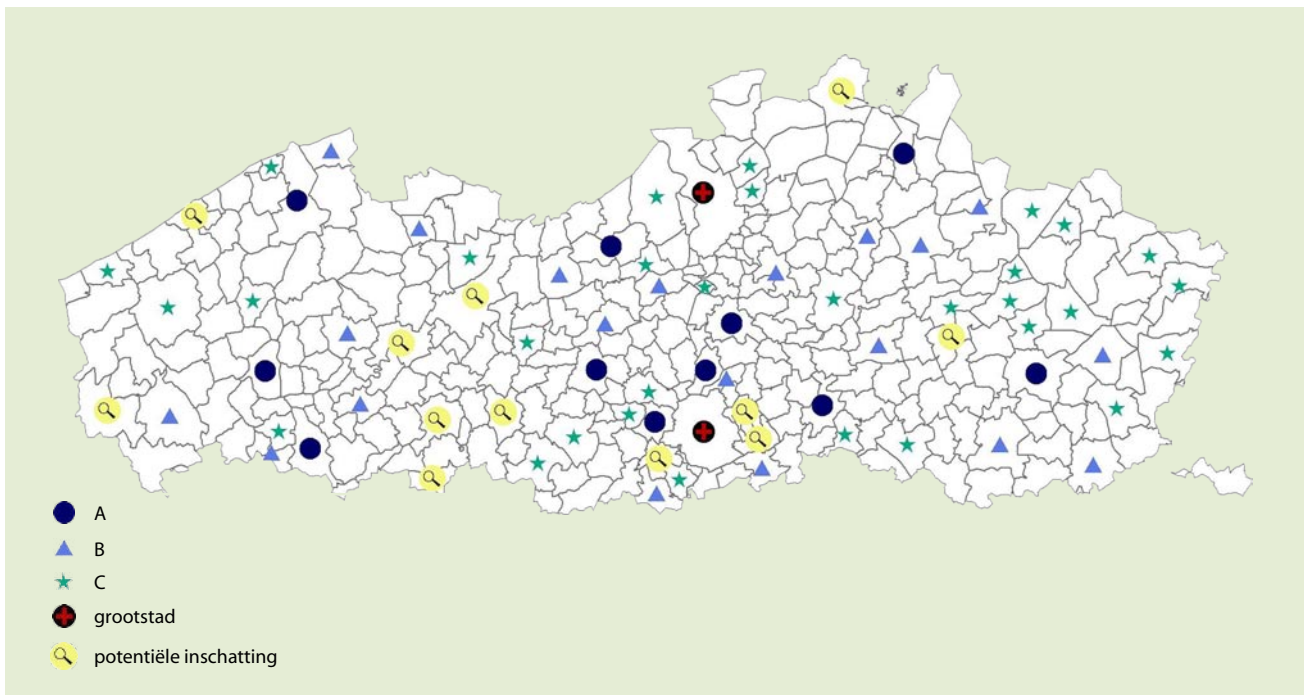
Aantal activiteiten (eigen, receptief en omkadering) van de cultuurcentra en de procentuele verdeling naar soort.

Eigen activiteiten	
Podium (professionele kunsten)	54,5
Podium (amateurkunsten)	2,4
Educatieve activiteiten	25,8
Tentoonstellingen	3,6
Overige activiteiten (ev. Korte inhoud)	13,7
	N
Totaal eigen activiteiten	18.138
Receptieve activiteiten	
	%
Podium (professionele kunsten)	2,4
Podium (amateurkunsten)	4,5
Educatieve activiteiten	22,2
Tentoonstellingen	0,7
Overige activiteiten	70,3
	N
Totaal receptieve activiteiten	64.274
Totaal	82.412
Omkadering	
	%
Inleiding, nabespreking, lezing, interview	23,3
Atleier, workshop	36,8
Rondleiding, sfeerscheppende activiteit	24,0
Vernissage bij tentoonstelling	15,9
	N
Totaal omkaderingsactiviteiten	3.727

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.16 Cultuurcentra

Spreiding cultuurcentra naar categorie.

Cultuurcentra van categorie A met de hoogste infrastructuureisen zijn te vinden in de centrumsteden. Voor categorie B en C zijn er aangepaste infrastructuurvereisten, zowel op vlak van grootte als uitrusting. Voor de grootsteden Antwerpen en Brussel werd geopteerd voor een convenant tussen de Vlaamse overheid en de steden.

Potentiële inschatting: gemeenten die volgens het decreet een subsidie voor een cultuurcentrum kunnen aanvragen, maar nog niet van deze mogelijkheid gebruik maken.

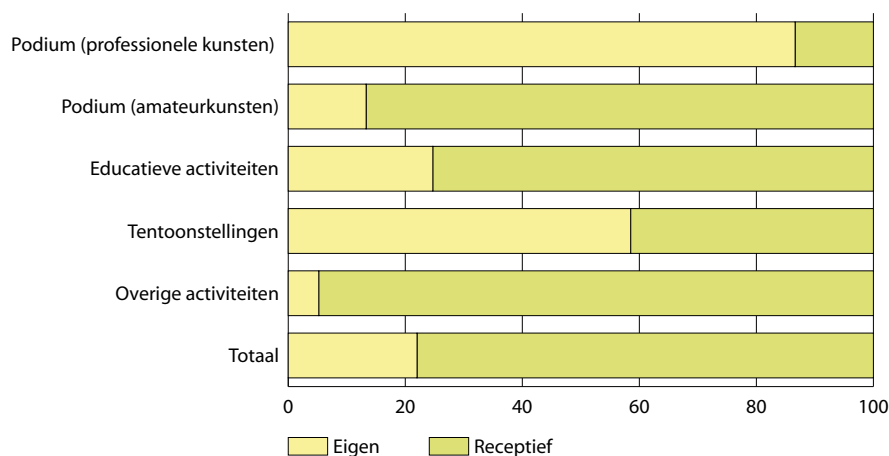
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

In 2006 werden 72 landelijke **jeugdverenigingen** gesubsidieerd, twee meer dan in 2005. Daarnaast werden 10 verenigingen inzake participatie, communicatie en informatie structureel onder-

steund. Tot slot werden voor jeugdcultuur 6 kunsteducatieve verenigingen gesubsidieerd. Van een aantal jeugdbewegingen is er informatie over het aantal afdelingen. Een lichte daling in het aantal

7.17 Verhouding eigen/receptief

Verdeling tussen eigen en receptieve activiteiten, in %, in 2006.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.18 Jeugdbewegingen

Evolutie van het aantal afdelingen van de jeugdbewegingen, 2000-2006.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Chiro	1.110	1.026	995	1.002	985	985	968
FOS	53	53	55	55	55	56	56
KSA-VKSJ-KSJ	306	309	302	299	314	297	288
VVKSM / Scouts en Gidsen	603	628	654	588	583	656	575
VNJ	78	66	60	54	58	36	36
KLJ	314	307	301	298	296	295	291
Totaal	2.464	2.389	2.367	2.296	2.291	2.325	2.214

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

afdelingen kan worden vastgesteld, al zijn er het jongste decennium slechts lichte schommelingen. Naast eerdere fusioneringen, ligt ook schaalvergroting aan de basis van de recente daling. Hierin speelt ook de toegenomen mobiliteit van de jeugd (en hun ouders) een rol. Dit fenomeen hangt ook nauw samen met schaalvergroting in andere domeinen zoals het onderwijs. Als kinderen niet in het eigen dorp naar school kunnen, en zich hiervoor verder moeten verplaatsen, wordt de stap kleiner om dit ook in de vrije tijd te doen. De chiro- en scoutsverenigingen kennen nog steeds de beste spreiding over Vlaanderen. Gemiddeld zijn er bij de grote jeugdbewegingen ongeveer 5 kinderen per begeleider.

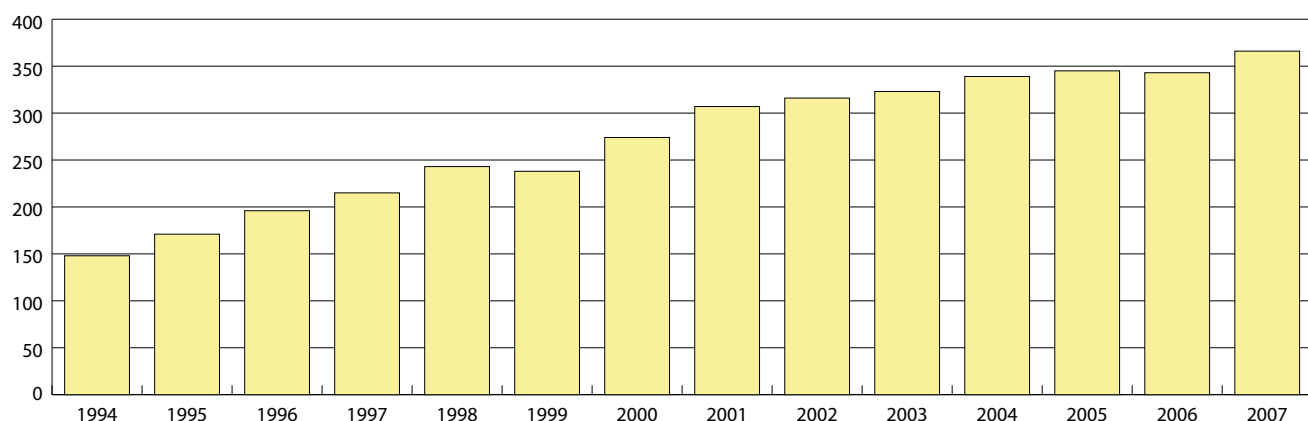
Naast de spreiding is de kwaliteit van het aanbod van de erkende landelijke georganiseerde jeugdverenigingen een belangrijk aandachtspunt voor het beleid. Sinds 2000 zijn er nieuwe criteria van kracht voor

het toekennen van attesten aan jeugdwerkers. Deze criteria zijn in de eerste plaats bedoeld om de cursussen kadervorming van de erkende landelijk georganiseerde jeugdverenigingen kwalitatief te onderbouwen. Elke vorming wordt geleid door gekwalificeerde jeugdwerkers. De cursisten volgen naast het theoretische programma ook een stage in het jeugdwerk. In 2006 werden ongeveer 7.000 attesten uitgedeeld, wat een verhoging is ten opzichte van de voorgaande jaren.

Vanaf de jaren negentig zitten **jeugdhuizen** in de lift. Begin 2008 waren er 376 jeugdhuizen aangesloten bij Formaat (Federatie van Jeugdhuizen en Jongerencentra). In 1994 was dit nog niet de helft. Niet alle jeugdhuizen zijn aangesloten bij Formaat, in totaal zijn er momenteel naar schatting 400 jeugdhuizen in Vlaanderen.

7.19 Jeugdhuizen

Jeugdhuizen aangesloten bij Formaat, een federatie van jeugdhuizen en jongerencentra die de jeugdhuismethodiek verspreidt en versterkt, naar provincie, 1994-2007.

Bron: Vlaamse Federatie Jeugdhuizen.

In 2006 waren er 65 grote **jeugdverblijfcentra** gesubsidieerd. In totaal waren zij goed voor ruim 300.000 gesubsidieerde overnachtingen van het jeugdwerk. Daarnaast waren er bijna 124.000 overnachtingen in het jeugdcentrum Hoge Rielen in Kasterlee en bijna 34.000 overnachtingen en meer dan 46.000 dagverblijven in het vormingscentrum Destelheide in Dworp.

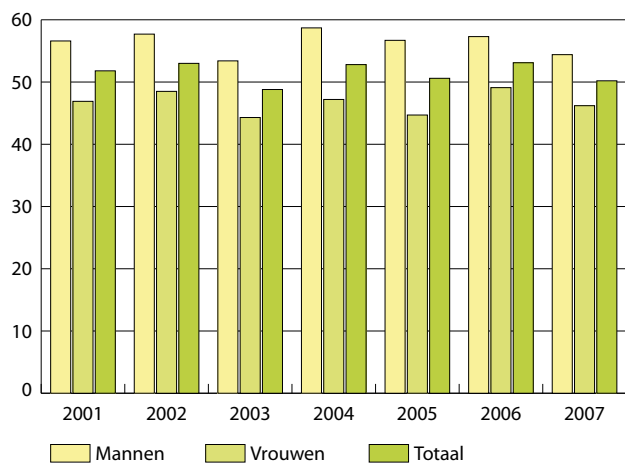
Jeugdinformatie is een belangrijke prioriteit van het beleid. In Vlaanderen zijn er meer dan 90 **Jongereninformatiepunten** of JIPS. Het JIP is een plaats waar jonge mensen in hun eigen omgeving op een vlotte en gepaste wijze aan informatie komen. Hun aantal is de voorbije jaren gestagneerd. Jeugdinformatie is echter een prioriteit in het decreet lokaal jeugdbeleid waardoor de gemeente gestimuleerd worden een jeugdinformatiebeleid uit te bouwen. Bovendien heeft het in 2006 opgerichte VIP (Vlaams Informatiepunt Jeugd) als taak de werking van JIPS te ondersteunen en terug aan te zwengelen zodat in de toekomst terug een stijging verwacht kan worden.

Participatie

Meer dan de helft van de bevolking was in 2007 actief lid van een vereniging. De participatie aan het verenigingsleven is vrij stabiel. Er is geen sprake van een structurele stijging of daling van de deelname aan het verenigingsleven.

7.20 Deelname verenigingsleven

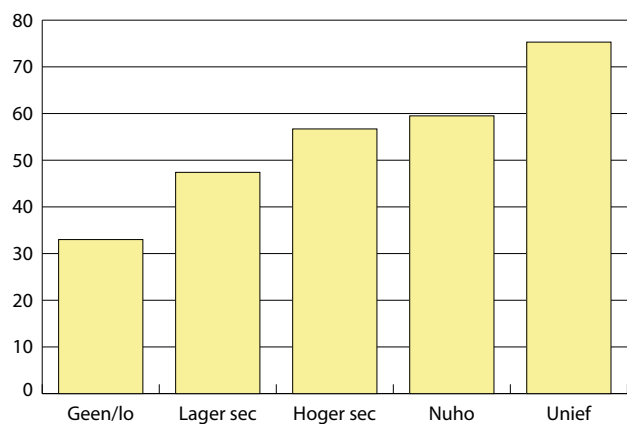
Evolutie van de deelname aan het verenigingsleven, van 1996 tot 2007.

Bron: SCV-survey.

7.21 Actief lidmaatschap naar opleiding

Actief lidmaatschap aan het verenigingsleven naar opleiding.

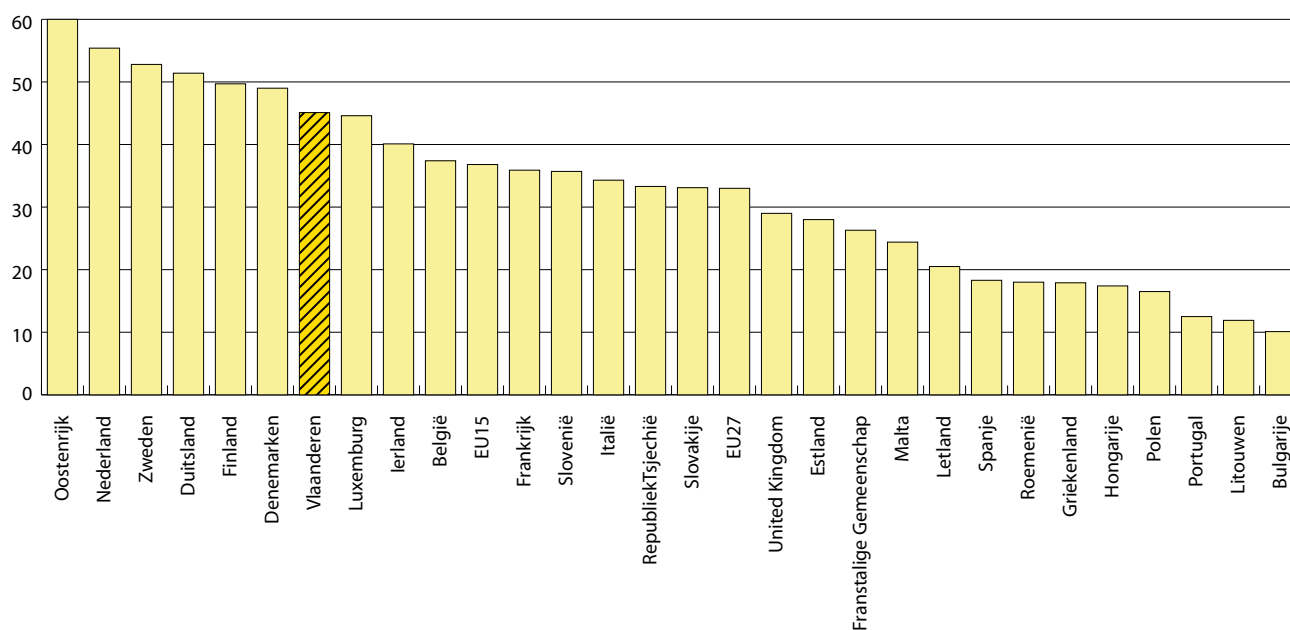
Bron: SCV-survey.

Een aantal belangrijke verschuivingen hebben zich de voorbije jaren voorgedaan. Zo wordt ondermeer een vergrijzing van het **verenigingsleven** vastgesteld. De gemiddelde leeftijd van de leden steeg van 44 jaar in 1998 tot meer dan 47 jaar in 2006 (Hooghe & Quintelier, 2007). In 2007 is er wel een lichte terugval naar 46 jaar. Toch is dit een opvallende trend omdat ze zich in bijna alle soorten verenigingen voordoet. De diversiteit van de verenigingen is ook afgenomen. Ze worden homogener qua sociale samenstelling (Elchardus, 2001). Daarnaast is er ook een tendens naar kortere lidmaatschappen, doen sommige passieve lidmaatschappen het goed en zorgt een gewijzigd leefpatroon voor een relatief mindere participatie van de middenleeftijdsgroepen. Naar opleiding is er nog steeds een duidelijk onderscheid in de participatie, al blijkt uit een recent SVR-rapport (Pauwels en Pickery, 2007) dat dit onderscheid minder uitgesproken is dan in heel wat andere domeinen.

Internationaal vergeleken scoort het verenigingsleven goed in Vlaanderen. De Scandinavische landen, Nederland, Duitsland en Oostenrijk hebben een nog hogere participatiegraad, maar Vlaanderen sluit nog net aan bij de kopgroep. De participatiegraad in Vlaanderen ligt duidelijk hoger dan het Europese gemiddelde en ligt veel hoger dan in de Franstalige Gemeenschap. Wat de actieve inzet betreft of het doen van vrijwilligerswerk voor een sportclub of een culturele vereniging, scoort de Vlaming ook opvallend goed. Het aantal verenigingen waarvoor men zich actief inzet ligt in Vlaanderen hoger dan in de Franstalige Gemeenschap en de EU27. 10%

7.22 Europese vergelijking verenigingsleven

Actieve inzet of het doen van vrijwilligerswerk voor een vereniging, in %.

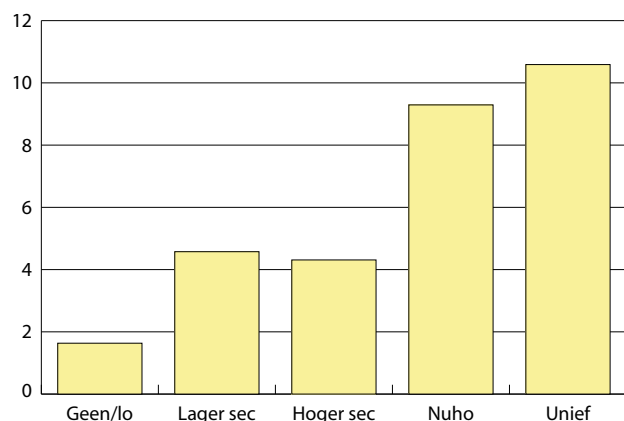
Bron: Eurobarometer 66.3, herfst 2006.

van de Vlamingen zet zich voor twee verenigingen in en 5% zelfs voor meer dan drie.

Bij de **(amateur)kunstbeoefening** hebben de verenigingen een redelijke spreiding over de leeftijdscategorieën. In deze verenigingen speelt het opleidingsniveau een sterke rol. Het lidmaatschap bij de vrouwen ligt ook hoger dan bij de mannen.

7.23 Kunstbeoefening naar opleiding

Actief lidmaatschap (actief + bestuurslid) van een vereniging voor (amateur-) kunstbeoefening naar opleidingsniveau.

Bron: SCV-survey 2007.

Ongeveer de helft van de Vlaamse bevolking zegt lid te zijn of ooit lid geweest te zijn van een jeugdbeweging. Enkel de oudste leeftijdscategorie wijkt hier duidelijk van af. Bij hen is bijna driekwart nooit lid geweest. Ook naar opleidingsniveau is er een duidelijk verschil. Tweederde van de laagst opgeleiden was nooit lid, tegenover een kwart bij de universitaireren.

Uit de recente **Jop-monitor** (14- tot 25-jarigen) blijkt dat de overgrote meerderheid van de jongeren deelneemt aan het verenigingsleven, slechts 6% nam nooit deel. Vooral sportverenigingen, jeugdverenigingen en het gemeentelijke jeugdwerk zijn in trek bij jongeren. Deze meer gestructureerde vormen van participatie zijn vooral populair in de leeftijd van 10 tot 12 jaar. Vanaf de leeftijd van 16 jaar worden andere vormen van participatie belangrijk zoals het organiseren van fuiven of festivals en naar het jeugdhuis gaan. Ongeveer 15% van de jongeren is bereid een verantwoordelijke functie in het jeugdwerk op te nemen. Het aantal jongeren dat lid is van een leerlingen- of jeugdraad is eerder beperkt. In het algemeen wordt vastgesteld dat deelname aan het middenveld vaker weggelegd is voor relatief hoog opgeleide jongeren. Deze vaststelling geldt zowel voor het deelnemen, actief geëngageerd zijn als het zetelen in een adviesraad.

7.24 Participatie aan het verenigingsleven

Participatie aan het verenigingsleven bij 14- tot 25-jarigen in Vlaanderen.

	Nooit lid	Vroeger lid	Nu lid
Sportverenigingen	21,8	42,7	35,5
Jeugdverenigingen	46,3	37,4	16,4
Gemeentelijke jeugdwerkinitiatieven	54,4	39,5	6,1
Culturele verenigingen	58,4	29,8	11,8
Organisatie fuif, buurtfeest, festival	68,1	11,1	20,8
Jeugdhuizen	75,9	13,2	11,0
Hobbyverenigingen	79,8	15,6	4,7
Sociale verenigingen	89,7	5,3	5,0

Bron: Jop-monitor 1, 2007.

7.25 Sociale achtergrond

Percentage dat ooit deelnam naar sociale achtergrond bij 14- tot 25-jarigen in Vlaanderen.

	Hoogopgeleide jongeren uit hogeropgeleide sociale achtergrond	Laagopgeleide jongeren uit lager opgeleide sociale achtergrond
Sportverenigingen	87,4	70,3
Jeugdverenigingen	64,3	50,9
Culturele verenigingen	63,4	25,9
Gemeentelijke jeugdwerkinitiatieven	50,5	38,3
Organisatie fuif, buurtfeest, festival	34,5	27,5
Hobbyverenigingen	22,4	15,5
Jeugdhuizen	22,5	23,7
Sociale verenigingen	15,0	4,2

Bron: Jop-monitor 1, 2007.

7.26 Participatie aan adviesraden

Participatie aan adviesraden of verantwoordelijke functie in het jeugdwerk bij 14- tot 25-jarigen in Vlaanderen.

	Heb ik nooit gedaan	Heb ik ooit gedaan	Doe ik nu
Leerlingenraad	66,7	29,5	3,9
Jeugdraad	90,9	7,5	1,6
Verantwoordelijke functie	58,3	26,3	15,5

Bron: Jop-monitor 1, 2007.

7.27 Evolutie leden

Evolutie van de ledenaantallen van de grote jeugdbewegingen, 2006.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Fos	6.388	5.472	6.037	6.336	7.244	7.246	9.412
Chirojeugd Vlaanderen	93.187	94.119	91.668	94.331	93.714	93.665	95.378
KSJ-KSA-VKSJ	33.414	32.026	33.079	31.803	32.753	31.845	39.855
KLJ	20.947	20.309	20.463	20.898	21.164	24.411	26.707
VNJ	1.953	1.627	1.756	1.548	1.678	1.008	1.008
VVKSM/ Scouts en Gidsen	69.667	70.239	68.476	71.110	71.721	71.721	72.563
Totaal	225.586	223.792	221.479	226.026	228.274	229.896	244.923

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

Op basis van administratieve registratiegegevens kan de evolutie van ledenaantallen van de grote jeugdbewegingen worden bekeken. Deze **grote jeugdbewegingen** telden in 2006 meer dan 240.000 leden. De ledenaantallen zitten de voorbije jaren weer in de lift. Ongeveer de helft van hun leden blijken jonger dan twaalf jaar te zijn.

In 2006 was ongeveer 26% van de inwoners van het Vlaamse Gewest een geregistreerde lener bij een **openbare bibliotheek**. Wat neerkomt op ongeveer 1,6 miljoen leners. Daarmee blijft het aantal leners wat afnemen. De daling doet zich voor bij de volwassenen. Het aantal jeugdige leners stijgt lichtjes. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kent ook een lichte afname van het aantal leners. Tussen 1990 en 2000 was er een duidelijke stijging van het aantal **leners**. Daarna is de toestand redelijk stabiel.

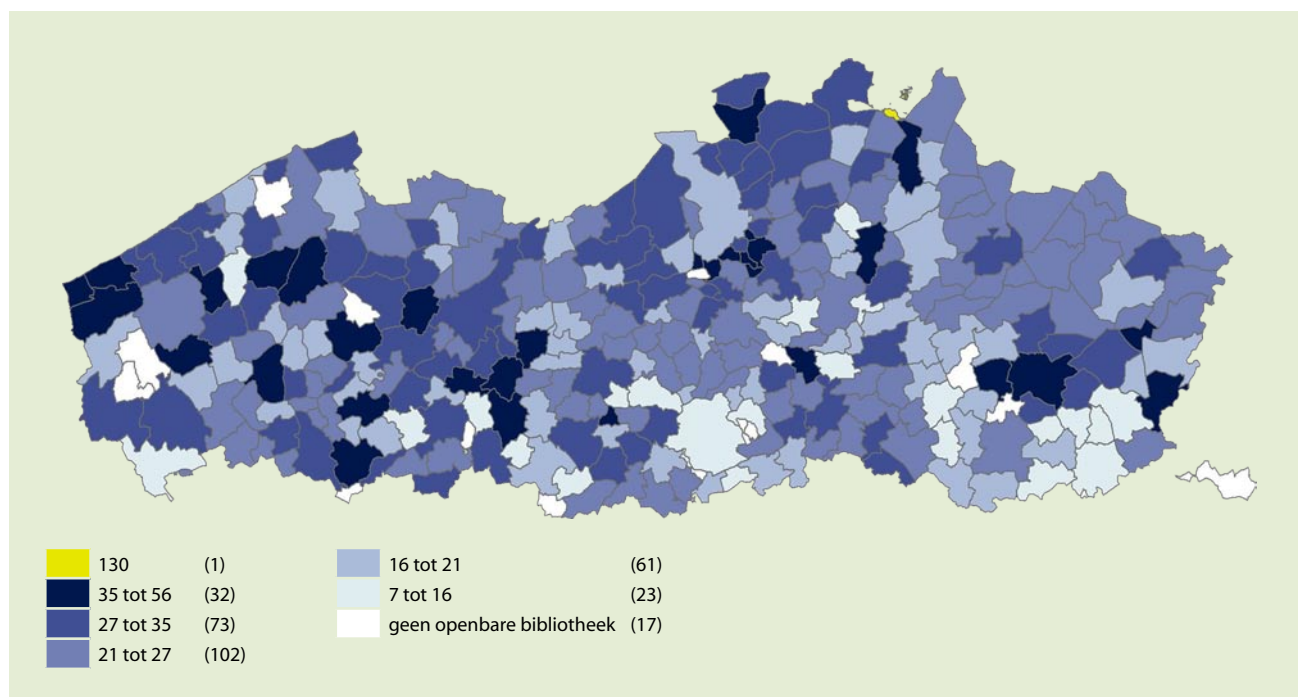
West-Vlaanderen en de rand rond Antwerpen tellen de meeste gemeenten met een hoog aantal leners per 100 inwoners. Baarle-Hertog heeft een uitzonderlijk hoog aantal leners per 100 inwoners. Dit is te wijten aan hun internationale bibliotheek die expliciet op een ruimer publiek gericht is.

Zowel de **uitleningen** van gedrukte materialen als deze van de audiovisuele materialen dalen lichtjes. Op het totale aantal uitleningen is 84,7% voor rekening van de gedrukte materialen. Parallel aan het aantal leners stabiliseert het aantal uitleningen zich sinds 2000. De audiovisuele uitleningen zijn nog wel lichtjes gestegen.

De **leenfrequentie**, die aangeeft hoeveel stuks een lener gemiddeld per jaar ontleent bedroeg in 2006 26,8 stuks. Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren. De **bezitscoëfficiënt**, die aangeeft hoeveel boeken of audiovisuele producten per lener beschikbaar zijn, daalde wat ten opzicht van vorige jaren tot 14 stuks per lener. Deze daling is toe te schrijven aan de gedrukte materialen. De **gebruiks-**

7.28 Spreiding leners

Aantal leners van de openbare bibliotheken per 100 inwoners.

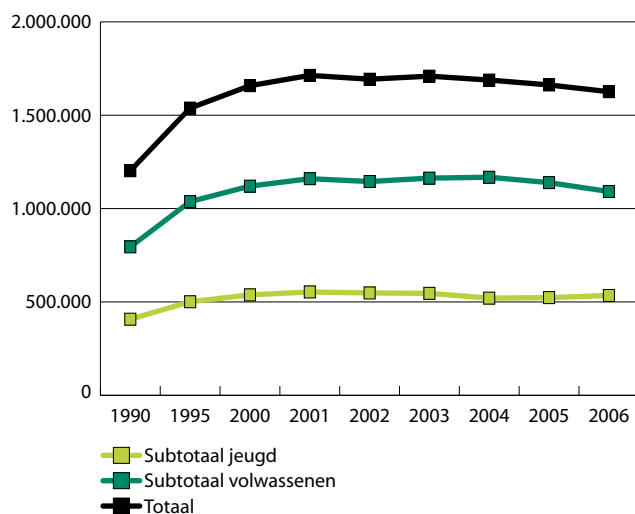
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, SVR-bewerking.

coëfficiënt die toont hoe vaak een item gemiddeld de deur uitgaat, bleef voor zowel de gedrukte als audiovisuele materialen vrij constant. Bij de gedrukte mate-

rialen bedroeg deze 2,2 in 2006, bij de audiovisuele materialen 2,7. Een audiovisueel stuk wordt dus iets vaker per jaar ontleend dan een gedrukt materiaal.

7.29 Evolutie leners

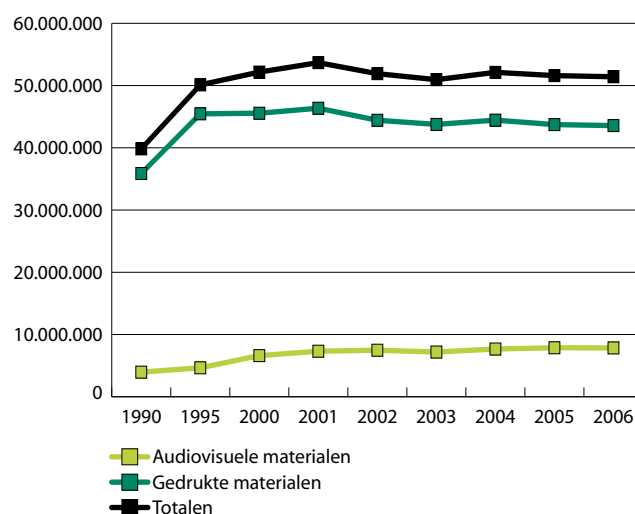
Evolutie lenersaantal in bibliotheken, volwassenen en jeugd, van 1990 tot 2006.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.30 Evolutie ontleningen

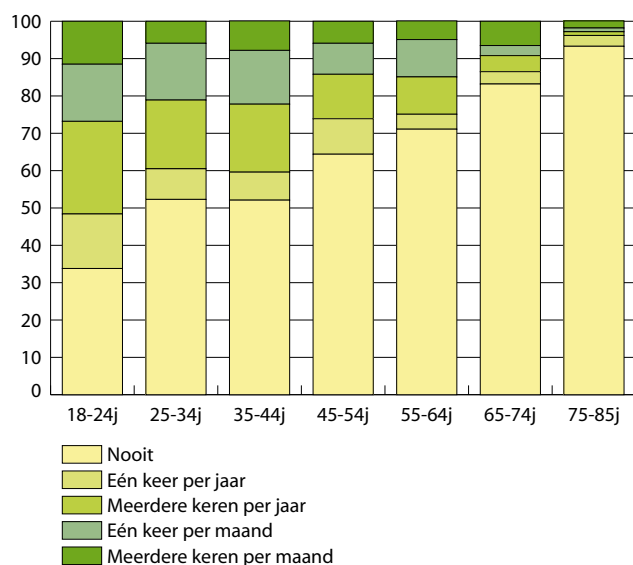
Evolutie van het aantal ontleningen van gedrukte en audiovisuele materialen, van 1990 tot 2006.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

7.31 Bibliotheekbezoek naar leeftijd

Bibliotheekbezoek naar leeftijd, in %.

Bron: SCV-survey 2007.

Je moet niet noodzakelijk een **geregistreerde lener** zijn om een bibliotheek binnen te stappen. Je kan gebruik maken van de leeszaal of de kaart van iemand anders gebruiken. Op basis van de SCV-survey 2007 blijkt 38% een bibliotheek bezocht te hebben in de

afgelopen 12 maanden. Dit is vergelijkbaar met de voorgaande jaren maar wel wat lager dan in 2000. Dit contrasteert met een lichte stijging van het leesgedrag en een stijging van de boekenverkoop zoals verder nog zal blijken. Vrouwen gebruiken meer en frequenter de bibliotheek dan mannen. De jongste leeftijdscategorie scoort het best voor bibliotheekbezoek. De oudste leeftijdscategorieën kennen lage bezoekcijfers maar dit is waarschijnlijk sterk gerelateerd met het opleidingsniveau. Naar opleidingsniveau vinden we de klassieke verschillen.

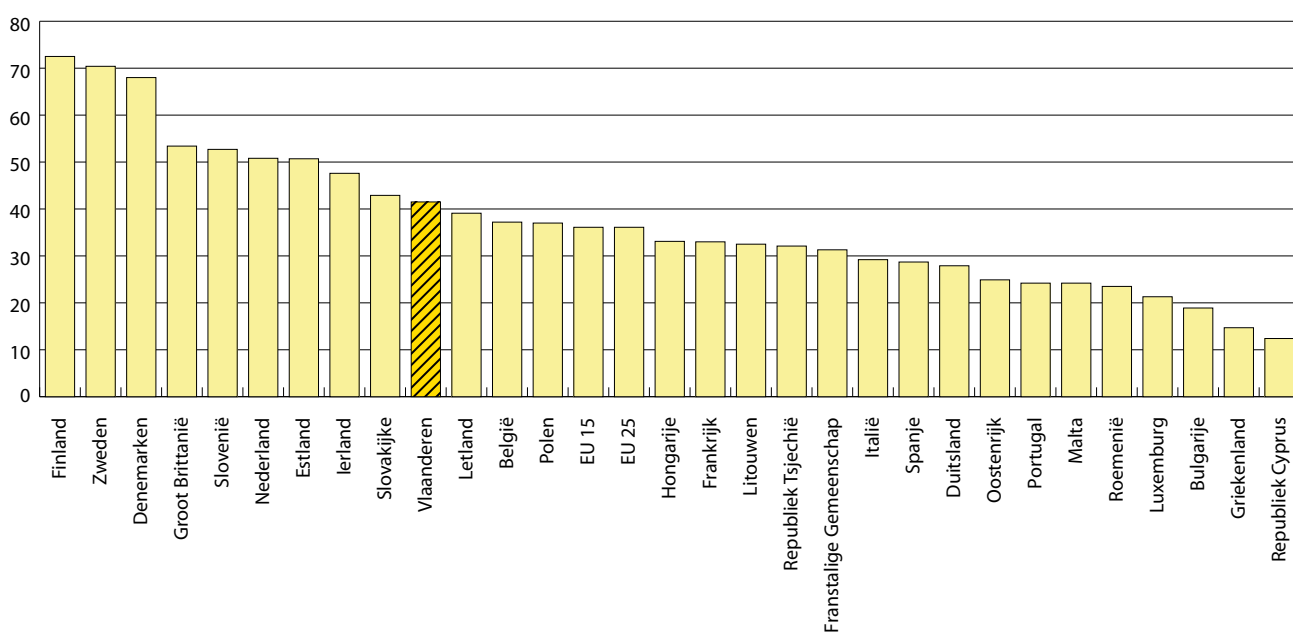
Vlaanderen scoort hoger dan het Europese gemiddelde voor het bezoeken van een openbare bibliotheek. De openbare bibliotheken in de Scandinavische landen, Groot-Brittannië en ook Nederland hebben wel duidelijk een nog groter bereik.

De eigen activiteiten van de **cultuurcentra** trekken ruim 2,6 miljoen deelnemers. Vooral het podiumaanbod binnen de eigen activiteiten kent een groot bereik, met maar liefst 91% van het totale aantal deelnemers. Podium is binnen het aanbod eigen activiteiten dan ook de hoogst vertegenwoordigde groep: ongeveer 57% van alle eigen activiteiten is een podiumactiviteit.

Om de beleving van de cultuurbezoeker, waardevoller, intenser en kwaliteitsvoller te maken, organiseren

7.32 Europese vergelijking bibliotheekbezoek

Bibliotheekbezoek tijdens de voorbije twaalf maanden, in %.

Bron: Eurobarometer 67.1, lente 2007.

7.33 Cultuurcentra: deelnemers

Cultuurcentra, deelnemers per activiteit, in 2006.

Aantal deelnemers	
Eigen activiteiten	
• podium (professionele kunsten)	2.250.559
• podium (amateurkunsten)	156.847
• educatieve activiteiten	87.155
• tentoonstellingen	<i>geen registratie van deelnemers</i>
• overige activiteiten (ev. korte inhoud)	136.860
Totaal	2.631.421
Receptieve activiteiten <i>geen registratie van deelnemers</i>	
Omkadering	
• inleiding, nabespreking, lezing, interview	16.642
• atelier, workshop	7.082
• rondleiding, sfeerscheppende activiteit	21.034
• vernissage bij tentoonstelling	14.712

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

heel wat cultuurcentra omkaderingsinitiatieven. Zeg maar naastliggende activiteiten die een inhoudelijk opstapje zijn naar de geplande activiteit. Ongeveer 20% van de eigen activiteiten worden zo voorzien van een inhoudelijk verdiepende omkaderingsactiviteit zoals een inleiding, een nabespreking, een workshop, enz. met in totaal bijna zestigduizend deelnemers.

De afgelopen drie jaar werd er een grootschalig publieksonderzoek uitgevoerd bij meer dan 19.000 bezoekers van de cultuur- en gemeenschapcentra. Daaruit bleek dat vrouwen met 58% beter onder het publiek vertegenwoordigd zijn dan mannen. Er is wel geen verschil voor de frequentie van bezoek. De

7.34 Profiel participant CC

Profiel van de participant van een cultuurcentrum, in %.

Geslacht	
Man	42
Vrouw	58
Leeftijd	
18-29	8
30-44	27
45-59	43
60+	22
Opleiding	
LO	3
LSO	10
HSO	25
HO	62

Bron: J. Colpaert en H. Heuts, CMS/Ehsal.

meeste bezoekers zijn passanten die enkele keren per jaar de cultuurcentra bezoeken. Een groot deel van het publiek is vrij oud en veelal hoger opgeleid. Het profiel verschilt sterk al naargelang het om eigen activiteiten van het cultuurcentrum gaat of receptieve activiteiten. Hoe hoger het inkomen, hoe meer men deelneemt aan het eigen aanbod van de cultuurcentra. De lagere inkomens participeren vooral aan het receptieve aanbod. Het merendeel van de participanten in een cultuurcentrum neemt ook daarbuiten deel aan de betreffende culturele activiteiten. Driekwart van de deelnemers blijken podiumparticipanten te zijn. De theater- en humorparticipanten bezoeken het frequentst een cultuurcentrum. Ongeveer 70% van de bezoekers blijkt binnen een straal van 10 kilometer van het bezochte cultuurcentrum te wonen.

Kunsten en erfgoed

Aanbod

Het cultuur-artistieke aanbod in Vlaanderen wordt eerst bekeken op basis van de Cultuurdatabank. Vervolgens wordt aanvullende informatie omtrent het gesubsidieerde podium- en erfgoedaanbod behandeld. Tot slot wordt ook het filmaanbod besproken.

De **Cultuurdatabank**, een onderdeel van CultuurNet Vlaanderen, is een databank waarin het voor een breed publiek toegankelijke, cultuur- en vrijetijdsaanbod in Vlaanderen (inclusief Brussel) wordt gebundeld. Initiatiefnemers kunnen een concert, voorstelling, tentoonstelling, activiteit, cursus of film bij de databank melden. De databank maakt deze gegevens vlot toegankelijk voor een breed publiek door het verspreiden van de informatie naar een heleboel kanalen. Op basis van een analyse van de aanwezige initiatieven in de databank kan een inschatting worden gemaakt van het culturele aanbod in Vlaanderen. De databank bevat enkel gemelde activiteiten en initiatieven. In die zin geeft ze slechts een partieel en niet representatief beeld van het reële aanbod. Het is daarenboven ook mogelijk dat sommige aanbodinitiatieven niet exclusief onder één categorie vallen en er daardoor overlappingsen zijn.

De analyse maakt geen onderscheid naar vorm, het kan hier dus gaan om zowel voorstellingen als tentoonstellingen, evenementen, beurzen, enz. Enerzijds kan gekeken worden naar het **aanbod op titel** waarbij bijvoorbeeld een theaterstuk éénmaal wordt geteld, ongeacht het aantal voorstellingen. Anderzijds kan het **aanbod per dag en per uur** nagegaan worden waarbij het totale aantal voorstellingen zal worden

geteld. Het aanbod op titel bestaat voor 42% uit initiatieven in de muzieksector, daarnaast worden ook veel initiatieven aangemeld in de categorieën theater en beeldende kunst. Voor het aanbod per dag en per uur maakt beeldende kunst de helft van het aanbod uit.

Vervolgens kan de **spreiding** van het **aanbod** over Vlaanderen bekeken worden. In de kaarten wordt steeds het aantal activiteiten per dag en uur van een bepaald thema op 1.000 inwoners gegeven. Omdat de invoer van het aantal activiteiten in de Cultuurdatabank niet centraal gebeurt, moet wel voorzichtig omgesprongen worden met conclusies naar witte vlekken in het aanbod. Mogelijk zijn er in dit geval wel activiteiten voor een bepaald thema maar werden deze niet opgenomen in de Cultuurdatabank. Toch is het mogelijk om enkele grote lijnen aan te geven. Een globale kaart voor het **cultureel-artistieke aanbod** toont dat er een vrij sterke concentratie is rond de steden. Als we verder verfijnen naar subsectoren zien we dat er vooral voor het thema dans een sterke concentratie is in de steden. Voor theater en zeker voor muziek is er een grotere spreiding over Vlaanderen. Ook literatuur kent een vrij goede spreiding wat waarschijnlijk te maken heeft met het feit dat deze activiteiten deels te situeren zijn in de openbare bibliotheken. Over het algemeen is er een vrij goede spreiding over Vlaanderen voor cultureel erfgoed en voor beeldende kunst. Het aanbod voor audiovisuele kunsten en het aanbod voor architectuur en vormgeving bevindt zich terug eerder in de steden.

Wat het gesubsidieerde aanbod betreft kan het hierboven geschetste beeld worden aangevuld. De Vlaamse overheid wil een overkoepelend en planmatig **kunstenbeleid**. Dat leidde in 2004 tot het allesomvattende kunstendecreet dat in deze legisla-

tuur voor het eerst werd uitgevoerd. Bedoeling is een duidelijk kader te scheppen voor de subsidiëring van de verschillende kunstvormen op zowel korte als lange termijn. In totaal werd aan de kunstensector in 2007 voor bijna 160 miljoen euro aan subsidiëringen toegekend door de Vlaamse overheid. Het betreft hier o.a. de ondersteuning van kunstencentra, festivals, werkplaatsen, theatergezelschappen, organisaties voor beeldende kunst, muziekensembles, concertorganisaties, organisaties voor kunsteducatie, voor architectuur en vormgeving,...

In de toekomst wil het beleid vooral aandacht hebben voor een betere ondersteuning van de individuele kunstenaar. Wat het letterenbeleid betreft, werkt de Stichting Lezen aan een betere leescultuur via leesbevorderingcampagnes. Het Vlaams Fonds voor de Letteren subsidieert dan weer de creatie, productie, presentatie en omkadering van uitgaven.

Volgens het Vlaams Theater Instituut (VTI) waren er in het seizoen 2004-2005 660 producties, 397 creaties en 263 hernemingen. De productiviteit is duidelijk toegenomen tijdens de periode van het Podiumkunstendecreet. Over een periode van elf seizoenen was er een sterke toename van het aantal **producties**. Ook bij de **creaties** is er een duidelijke toename en de **hernemingen** verdubbelden zelfs. De toename van de productie blijkt niet rechtlijnig. De groei situeert zich vooral in de subsidieperiode 1997-2001. De piek zit in het seizoen 1999-2000 met 663 producties. In de periode 2001-2005 stagneert de groei van producties, voor de creaties is er zelfs een lichte terugval. Voor het seizoen 2004-2005 waren in totaal 3.453 verschillende podiumkunstenaars betrokken bij de productie. In totaal namen ze 6.304 artistieke vermeldingen voor hun rekening. Dit is een sterke stijging van het aantal betrokken kunstenaars. Elf seizoenen eerder waren er nog maar 2.351 podiumkunstenaars die 4.693 vermeldingen kregen.

7.35 Cultureel-artistiek aanbod

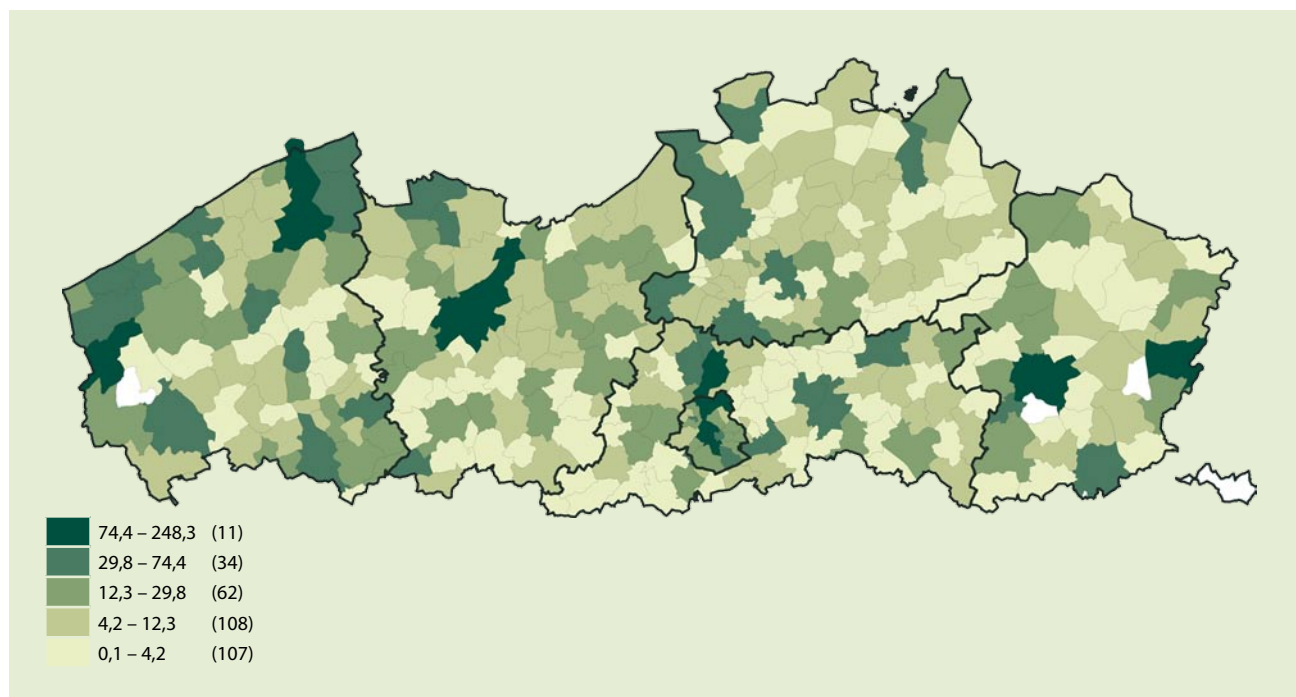
Verdeling van het cultureel-artistiek aanbod in de Cultuurdatabank.

Thema	Aanbod op titel	% op titel	Aanbod per dag en uur	% per dag en uur
Beeldende kunsten	6.556	16,9	115.922	50,1
Muziek	16.447	42,4	29.360	12,7
Theater	7.109	18,3	25.915	11,2
Cultureel erfgoed	3.211	8,3	23.489	10,1
Dans	1.897	4,9	12.625	5,4
Architectuur en Vormgeving	1.084	5,4	12.568	5,4
Literatuur	2.502	5,1	11.747	5,1
Totaal	38.806	100	231.626	100

Bron: J.Colpaert en M. Plompen, CMS/Ehsal.

7.36 Cultureel-artistische activiteiten per 1.000 inwoners

Spreiding van de cultureel-artistische activiteiten per 1.000 inwoners in Vlaanderen op basis van aanwezige thema's in de Cultuurnetdatabank.

Bron: J. Colpaert en M. Plompen, CMS/Ehsal.

Het cultureel erfgoed kan opgedeeld worden in vier sectoren: musea, archieven, volkscultuur en verspreid cultureel erfgoed.

In 2007 waren er 53 erkende musea. Daarnaast waren er 14 erfgoedconvenants met 37 deelnemende gemeenten.

7.37 Evolutie podiumproducties

Aantal producties, creaties en hernemingen per seizoen voor de periode 1993-2005.

Seizoen	Producties	Creaties	Hernemingen	%
1993-1994	403	269	134	33
1994-1995	419	282	137	33
1995-1996	415	276	139	33
1996-1997	446	300	146	33
1997-1998	539	384	155	29
1998-1999	577	405	172	30
1999-2000	663	475	188	28
2000-2001	659	435	224	34
2001-2002	637	445	192	30
2002-2003	603	460	143	24
2003-2004	632	454	178	28
2004-2005	660	397	263	40

Producties: professionele podiumproducties waarbij Vlaamse gesubsidieerde organisaties betrokken waren, creaties: nieuwe titel, bijvoorbeeld een nieuw theaterstuk.

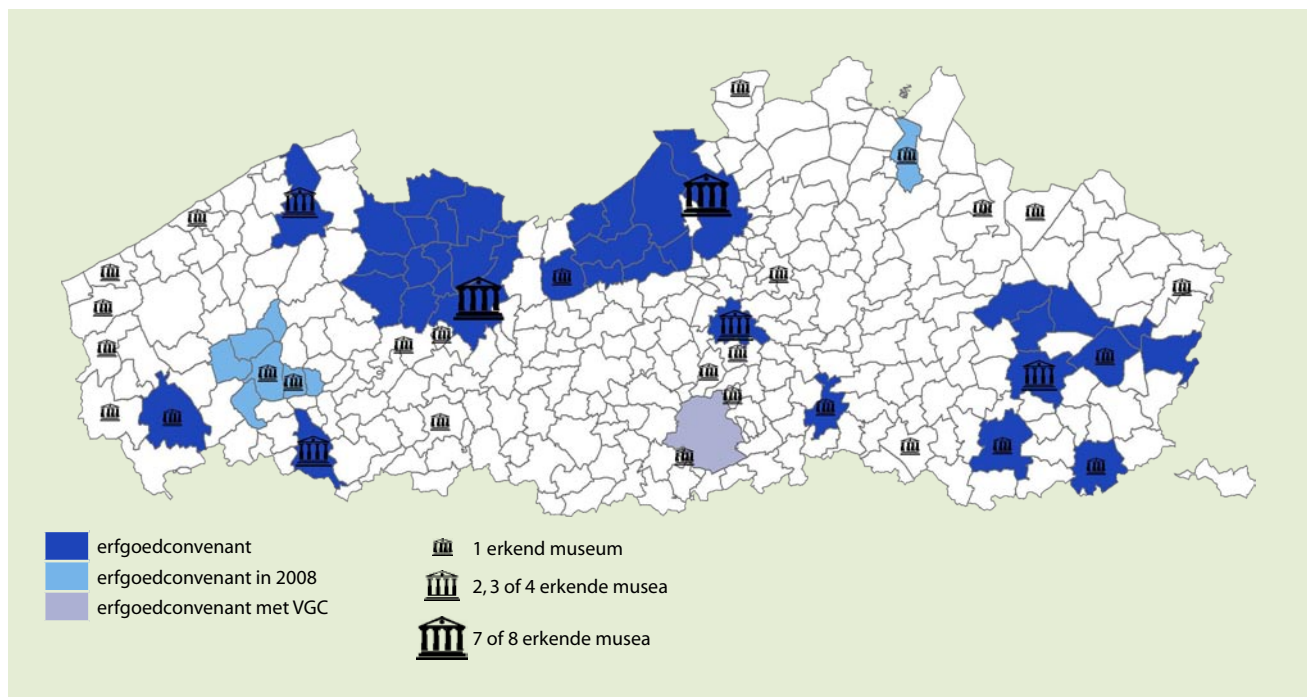
Bron: VTI-veldanalyse.

Sinds 1998 kunnen musea een erkenning aanvragen. In 1999 waren 28 musea voor het eerst erkend. Deze musea voldoen aan internationale kwaliteitscriteria die blijvend getoetst worden. Het aantal **erkende musea** blijft jaar na jaar stijgen. Begin 2008 waren er 53 musea of samenwerkingsverbanden erkend. Naast deze erkende musea zijn er nog de instellingen van de Vlaamse Gemeenschap: het Kasteel van Gaasbeek, het Museum van Hedendaagse Kunst (MuHKA) en het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (KMSKA). Tot slot zijn er nog heel wat niet-erkende musea. Het meest actuele en volledige overzicht (erkend en niet-erkend) van de belangrijkste musea kan teruggevonden worden op de website van tento.be. Deze website bevat informatie over 444 Vlaamse en Brusselse musea. Enkel de erkende musea worden structureel gesubsidieerd.

Naast de erkenning van musea is er de formule van de **erfgoedconvenants**. Elke stad of ieder samenwerkingsverband tussen steden (totaal inwonersaantal minimaal 20 000) kan een erfgoedconvenant met de Vlaamse overheid afsluiten. Door deze overeenkomst met resultaatverbintenis wordt een duurzaam en integraal beleid beoogd met betrekking tot het cultu-

7.38 Erkende musea en erfgoedconvenants

Spreiding erkende musea en deelnemende gemeenten erfgoedconvenants.

Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed.

reel erfgoed op lokaal niveau. Het aantal afgesloten erfgoedconvenants stijgt elk jaar.

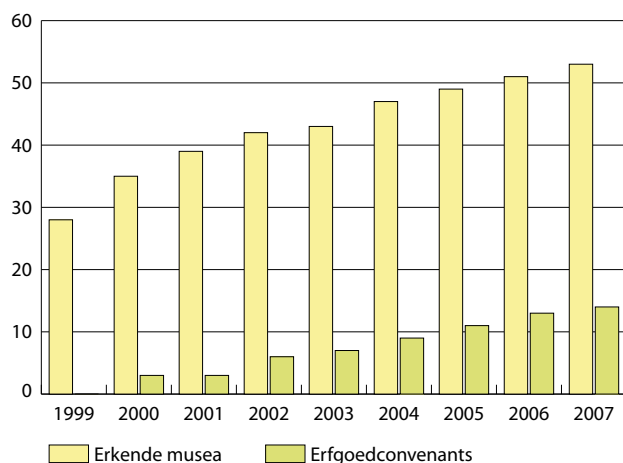
De erkende musea en erfgoedconvenants zijn al vrij goed verspreid over Vlaanderen. Al zijn er bijvoorbeeld in de Denderstreek en de provincie Antwerpen

weinig of geen deelnemende gemeenten. Daarnaast zijn er voorlopig maar een beperkt aantal erkende musea in Vlaams-Brabant.

Ook de **archieven, bewaarbibliotheken en documentatiecentra** zijn belangrijk voor het Vlaamse erfgoedbeleid. De overheid stimuleert de archiefwerking in al haar aspecten en wil het publieke draagvlak voor het culturele erfgoed verhogen om de bewaring en de ontsluiting van dit erfgoed te realiseren. In totaal zijn er 9 gesubsidieerde archief- en documentatiecentra en 3 Nederlandstalige archieven in Brussel.

7.39 Evolutie erkende musea en erfgoedconvenants

Evolutie van het aantal erkende musea of samenwerkingsverbanden en erfgoedconvenants tussen 1998 en 2007.

Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed.

7.40 Erkende musea naar provincie

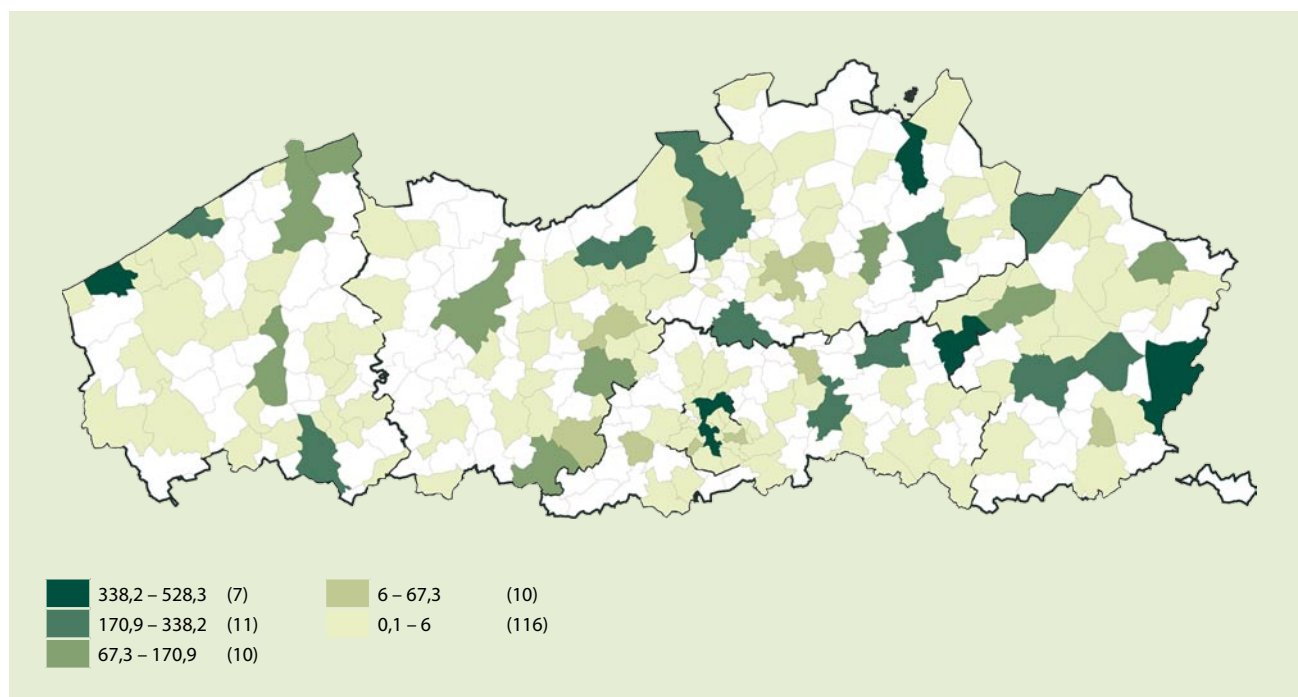
Aantal erkende musea of samenwerkingsverbanden naar provincie (2007).

Provincie	Aantal
Antwerpen	14
Limburg	8
Oost-Vlaanderen	12
Vlaams-Brabant	5
West-Vlaanderen	14
Totaal	53

Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed.

7.41 Activiteiten film per 1.000 inwoners

Spreiding van activiteiten voor Film per 1.000 inwoners in Vlaanderen op basis van de Cultuurnetdatabank.

Bron: J. Colpaert en M. Plompen, CMS/Ehsal.

Volkscultuur is een koepelbegrip dat verwijst naar verschillende benaderingen en disciplines: familie-kunde, heemkunde, industriële archeologie, algemene volkskunde, poppenspel, volksgastronomie, kant, schuttersgilden, volksmuziek en volkssport. Er zijn 13 erkende landelijke organisaties in de sector volkscultuur.

Het beleid voorziet ook in de bescherming van **roerend cultureel erfgoed** van uitzonderlijk belang. Een beperkte lijst van zeldzame en onmisbare topstukken in Vlaanderen wordt opgesteld. Voor de individuele werken of verzamelingen op deze lijst gelden beschermingsmaatregelen met betrekking tot fysieke ingrepen. Verder zijn er ook subsidies voorzien voor het restaureren van deze werken. Ook is er een uitvoerreglementering voor topstukken met een aankoopverplichting tegen marktwaarde door de Vlaamse overheid bij weigering van de toestemming om het werk buiten de Vlaamse Gemeenschap te brengen. 187 topstukken zijn ondertussen definitief beschermd.

Het **filmaanbod** is traditioneel sterk geconcentreerd. Vooral Brussel, Koksijde, Maasmechelen, Lanaken en Diest hebben proportioneel een zeer groot aanbod.

Dat er zich voor de bioscopen een sterke concentratie heeft voltrokken blijkt ook uit de cijfers over het aantal **bioscoopzalen**. De voorbije jaren werden nog een vijfhonderdtal zalen in België geteld waarvan ongeveer de helft in Vlaanderen. In de jaren zestig was dit nog ongeveer het drievoudige. De negatieve trend werd omgebogen in de jaren 90. In 2000 was er een stabilisering, om in 2006 in Vlaanderen opnieuw een stijging te noteren. Ook het totaal aantal vertoningen stijgt sinds 2004. Jaarlijks zijn er gemiddeld een twaalfhonderd **vertoningen** per zaal. Opvallend is dat Vlaanderen van de drie gewesten het minste aantal zalen per honderdduizend inwoners heeft. Al is er in tegenstelling tot de andere gewesten wel een lichte toename ten opzichte van 2004.

Participatie

Dans- of balletvoorstellingen trekken in vergelijking met 2000 meer publiek. Ook het meermaals bijwonen van een **rock- of popconcert** is toegenomen. **Folkloristische of traditionele concerten** zien hun publiek dan weer krimpen. Ook het aantal meermaalse toeschouwers bij **theatervoorstellingen** loopt licht terug. Het **operabezoek** ligt lager in 2007 dan in 2000, blijkbaar een éénmalige uitschieter.

7.42 Bioscoopzalen en zitplaatsen

Aantal bioscoopzalen en zitplaatsen in België en de gewesten, in 2006.

2006	Zalen		Zitplaatsen	
	Aantal	Aantal zalen per 100.000 inwoners	Aantal	Aantal inwoners per beschikbare zitplaats
Vlaams Gewest	255	4,2	55.535	109,5
Waals Gewest	185	5,4	40.260	84,8
Brussels Gewest	67	6,6	15.284	66,7
Totaal	507	4,8	111.079	94,6

Bron: Algemene Directie Statistiek.

7.43 Filmvertoningen en beschikbare zitplaatsen

Aantal vertoningen en beschikbare zitplaatsen in bioscopen in België en de gewesten, in 2006.

	Totaal aantal	Gemiddeld per zaal
Vlaams Gewest	307.721	1.207
Waals Gewest	241.573	1.306
Brussels Gewest	106.756	1.593
Totaal	656.050	1.294

Bron: Algemene Directie Statistiek.

Er zijn weinig stabiele **genderverschillen** wat de podiumparticipatie betreft. Mannen wonen in 2007 wel vaker pop –of rockconcerten bij. Ook voor jazz- of bluesconcerten is er een beperkt verschil, zowel voor de éénmalige als de meermaalse participatie. Opvallend is dat er dit jaar voor het eerst geen betekenisvol verschil is naar geslacht voor het bijwonen van een dans- of balletvoorstelling.

Naar **leeftijd** vallen vooral de vrij goede scores voor de meeste genres van de jongste leeftijdscategorie

op. In de “drukke leeftijd” doen sommige genres het minder goed, maar ballet- of dansvoorstellingen en ook operabezoek doen het goed bij de 25-44-jarigen. Ook de 55-64-jarigen laten voor de meeste genres vrij goede scores noteren. Vanaf 65 jaar treedt een sterk verval op voor de podiumkunstparticipatie, uitgezonderd het operabezoek.

Naar **opleidingsniveau** zijn er de gebruikelijke sterke verschillen. Voor de meeste genres zijn er drie tot vijf hoger opgeleiden voor iedere lager opgeleide. Theaterbezoek is het meest gedemocratiseerd met maar twee hoogopgeleiden voor elke laagopgeleide.

Dit jaar werden echter ook voor het eerst enkele meer **populaire of lokaal gesitueerde vormen** van podiumkunsten bevestigd. Ongeveer een vijfde van de bevolking gaat wel eens naar een musical en ongeveer een derde woont wel eens een lokaal optreden of evenement van een Nederlandstalige artiest bij. Ruim 7% heeft de voorbije 12 maanden zelfs meermaals een muziekenvenement van een Nederlandstalige artiest bijgewoond zoals Clouseau, Will Tura, Helmut Lotti, Marco Borsato... Opvallend hierbij is dat er voor deze meermaalse participatie geen noemenswaardige verschillen zijn naar achtergrondkenmerken. Ook het verschil tussen laag- en hoogopgeleiden is zeer beperkt. Hetzelfde geldt voor een optreden in de buurt of gemeente van een Nederlandstalige artiest waaraan bijna 9% meermaals participeert. Tot slot ging 3% meermaals naar een musical. Hierbij speelt echter de opleiding wel een duidelijk effect, de meermaalse participatie ligt het hoogst bij diegenen met een niet-universitaire hogere opleiding.

Uit de recente Europese bevraging blijkt dat Vlaanderen vrij goed scoort voor de participatie aan de podiumkunsten. De participatie aan de verschillende genres ligt hoger dan in de Franstalige Gemeenschap.

7.44 Podiumkunsten

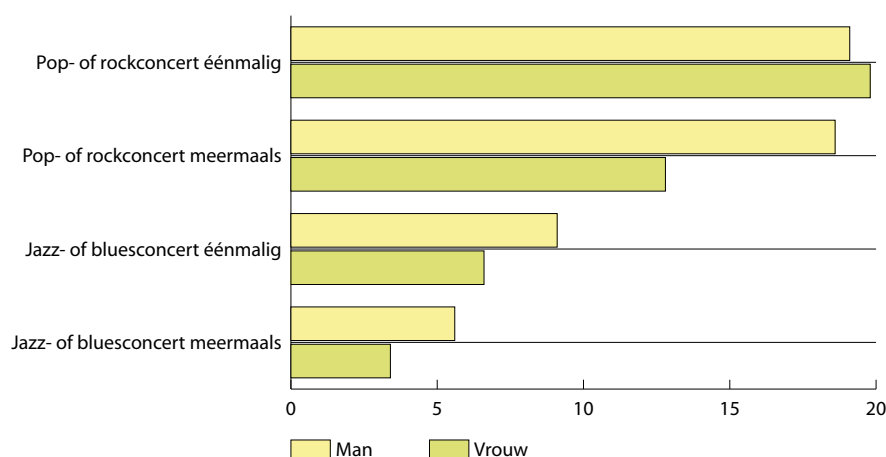
Evolutie van de deelname aan de podiumkunsten, 2000 en 2007, in %.

	2000			2007		
	Nooit	Eénmalig	Meermaals	Nooit	Eénmalig	Meermaals
Klassiek concert/festival	63,9	18,2	17,9	66,5	16,5	17,0
Rock- of popconcert/festival	70,3	17,5	12,2	64,9	19,5	15,6
Jazz- of bluesconcert/festival	86,6	9,2	4,2	87,7	7,8	4,4
Folkloristisch -of traditioneel concert/festival	72,6	19,6	7,9	82,1	13,2	4,7
Opera	87,1	9,4	3,5	92,2	5,9	1,9
Ballet- of dansvoorstelling	83,2	12,4	4,3	79,7	14,0	6,4
Theater- of toneelvoorstelling	50,0	24,5	25,4	53,6	24,4	22,0

Bron: SCV-survey.

7.45 Deelname naar geslacht

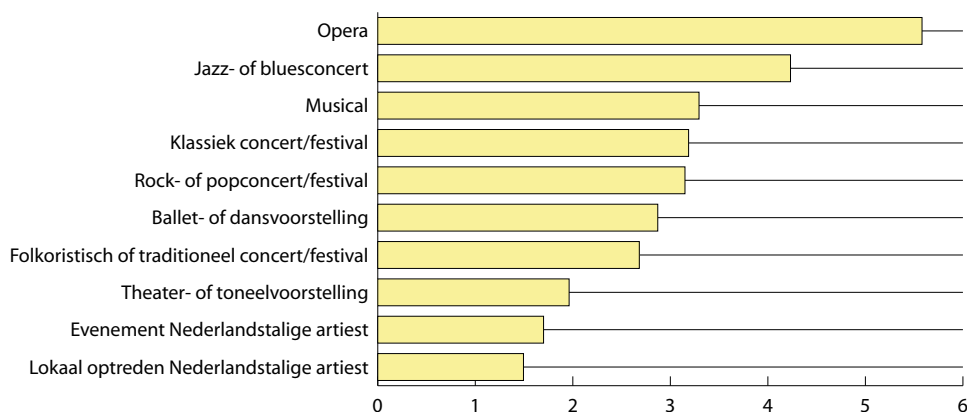
Deelname aan de podiumkunsten naar geslacht, in %.

Bron: SCV-survey 2007.

7.46 Hoger opgeleide deelnemers per laagopgeleide

Verhouding tussen het aantal hoogopgeleiden deelnemers aan podiumkunsten en laagopgeleide deelnemers.

Hoogopgeleid = universitair + Nuho, Laag opgeleid = geen of lager onderwijs + lager secundair. Indien deze verhouding 1 is, is er geen verschil.

Bron: SCV-survey 2007.

Daarnaast ligt Vlaanderen op het Europese gemiddelde voor de participatie aan dans, ballet of opera en boven het Europese gemiddelde voor theater en concertbezoek.

Ongeveer 57% van de Vlamingen bezocht in 2007 een bioscoop, wat min of meer stabiel is ten opzichte van 2000. De meeste bezoekers participeren meermaals. Deze resultaten liggen in de lijn van voorgaande jaren. Naar geslacht zijn er geen verschillen. Bioscoopbezoek is wel duidelijk een aangelegenheid van jongeren. Slechts 3% van de jongste leeftijdscategorie gaat nooit naar de film. Bij de 25 tot 34-jarigen loopt

7.47 Musical en optreden Nederlandstalige artiest

Bijwonen van een musical, bijwonen van een optreden in uw buurt of gemeente van een Nederlandstalige artiest en/of Nederlandstalig muziekevenement*, in %.

	Nooit	Eénmalig	Meermaals
Musical	80,5	16,3	3,1
Lokaal optreden Nederlandstalige artiest	69,1	22,3	8,7
Evenement Nederlandstalige artiest	67,4	25,2	7,4

*Clouseau, Will Tura, Helmut Lotti, Marco Borsato...

Bron: SCV-survey 2007.

7.48 Europese vergelijking podiumkunsten

Bijwonen in de afgelopen 12 maanden van ballet, dans of operavoorstelling, theater of concert, in %.

	Vlaanderen	Franstalige Gemeenschap	EU15	EU27
Dans, ballet of opera	17,8	15,2	18,4	17,2
Theater	36,0	29,7	33,0	31,3
Concert	46,4	30,9	38,3	37,3

Bron: Eurobarometer 67.1, lente 2007.

het aantal niet-participanten op tot bijna een vijfde, bij de 35 tot 44-jarigen tot ruim een kwart. Vanaf 45 jaar is er een sterk verval van de participatie. Acht op tien van de laagst opgeleiden gaat nooit. Bij de hoogstopgeleiden is dat slechts één op acht.

In 2006 verkochten de Vlaamse bioscopen bijna 11,7 miljoen tickets. Dit is een stijging met meer dan één miljoen tickets ten opzichte van 2005. Het niveau van 2004 wordt hiermee opnieuw bereikt. Bijgevolg verbetert de **bezettingsgraad** ook terug tot 17%, maar blijft nog onder het niveau van 2004. Ook het aantal toeschouwers van een gemiddelde zaal stijgt terug tot meer dan 45.000 toeschouwers, maar ook dit is nog duidelijk minder dan 2004. Het Vlaamse Gewest blijft het gewest met het minste aantal bezoeken per inwoner.

Bij een Europese vergelijking van het bioscoopbezoek zit Vlaanderen rond het Europese gemiddelde.

Het aantal Vlamingen dat aangeeft wel eens een **boek te lezen** is licht gestegen, van 55% in 1998 tot 61% in 2007. Bijna een derde van de Vlamingen leest zelfs

7.49 Toeschouwersaantallen bioscopen

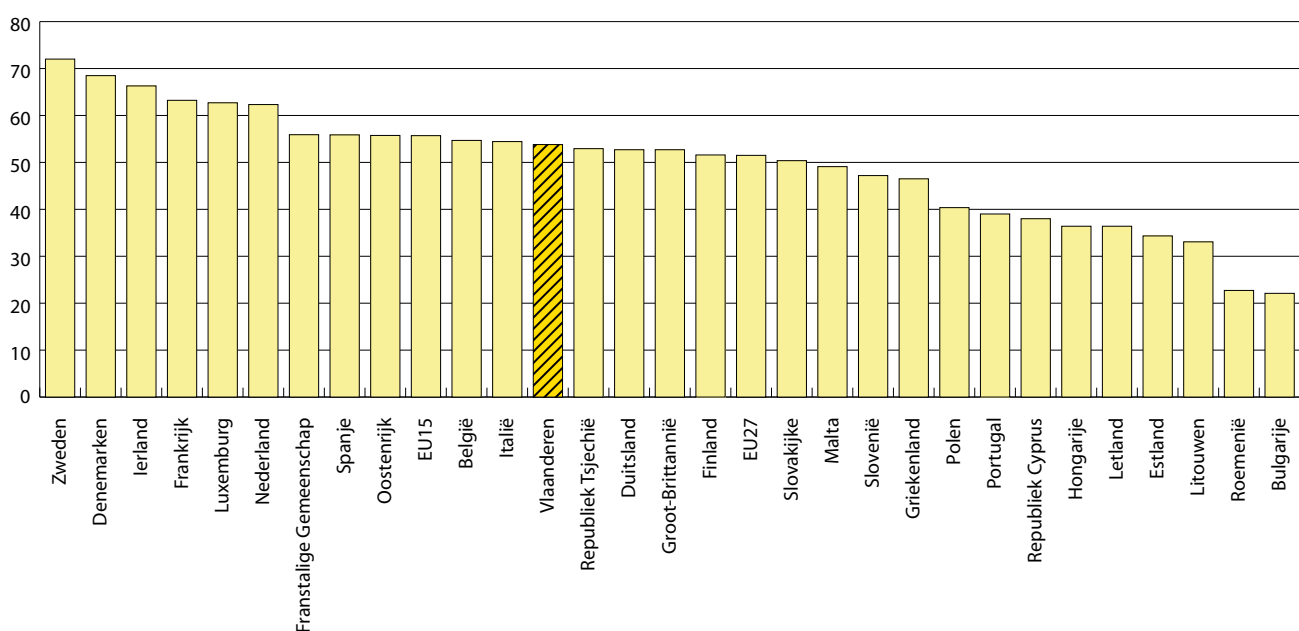
Aantal filmtoeschouwers per jaar in België en de gewesten, 2004-2005.

	Aantal toeschouwers per jaar	Bezettinggraad van de zitplaatsen	Aantal toeschouwers per zaal	Gemiddeld bezoek per inwoner
België	23.929.057	16,5	47.197	2,3
Vlaams Gewest	11.657.279	17,0	45.715	1,9
Waal Gewest	7.949.501	15,3	42.970	2,3
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	4.322.277	17,9	64.512	4,2

Bron: Algemene Directie Statistiek.

7.50 Europese vergelijking bioscoopbezoek

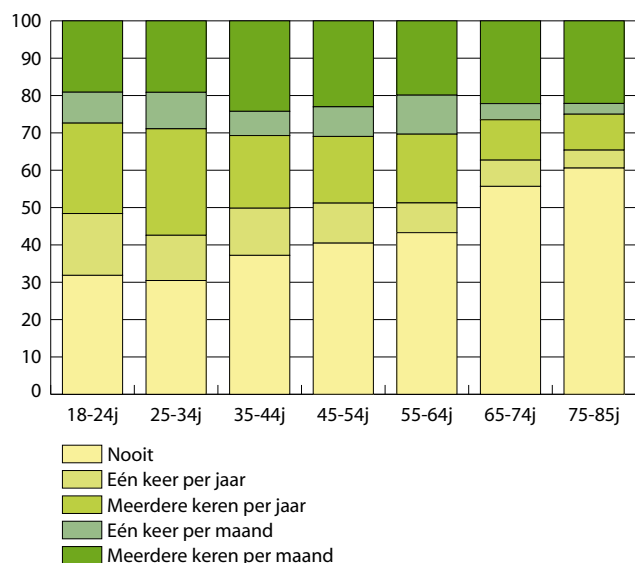
Bioscoopbezoek tijdens de voorbije twaalf maanden, in %.

Bron: Eurobarometer 67.1, lente 2007.

7.51 Frequentie lezen

Frequentie van het lezen van een boek naar leeftijd.

Bron: SCV-survey 2007.

tenminste maandelijks een boek ter ontspanning. Vrouwen (66%) lezen meer dan mannen (55%), jongeren meer dan ouderen en hoger opgeleiden meer dan lageropgeleiden. Vrouwen en hoger opgeleiden zijn ook de meest frequente lezers, zij tellen het meest maandelijks lezers. Naar leeftijd tellen de 35- tot 64-jarigen het meeste maandelijks lezers al valt op dat de regelmatige lezers weinig variëren naar leeftijd. Het zijn dus eerder de onregelmatige lezers die afhaken op oudere leeftijd.

7.52 Gelezen genres

Overzicht van de genres die gelezen worden, in % van de bevolking en in % van de lezers.

Genre	% bevolking	% lezers
Romans	42,4	69,8
Wetenschappelijke en vakliteratuur	17,1	28,0
Reisgidsen	16,3	26,8
Hobbyboeken	15,1	24,9
Naslagwerken, encyclopedieën en woordenboeken	14,8	24,4
Strips	13,3	21,8
Schoolboeken	10,4	17,0
Kunstboeken	8,2	13,5
Algemene informatie	7,7	12,6
Moderne en klassieke literatuurboeken	7,7	12,6
Poëzie	5,5	9,0
Jeugd- of kinderboeken	4,6	7,5

Bron: SCV-survey 2007.

Romans zijn het populairste genre. Twee derde van alle lezers leest wel eens een roman. Bij de vrouwelijke lezers is dit zelfs 80%. Bij de mannelijke lezers ruim de helft. Opvallend is dat romans meer gekocht worden (40%) dan ontleend uit een bibliotheek (28%).

Meer dan een vijfde van de lezers leest ook strips. Jongeren en mannen lezen het meeste strips. Moderne of klassieke literatuur wordt door 12% van de lezers gelezen. Poëzie heeft een nog lager bereik.

In het algemeen zijn ontspanning en het opdoen van informatie en kennis de belangrijkste motieven om boeken lezen. Dit kan wel sterk variëren naargelang

7.53 Motieven om te lezen

Motieven die lezers op geven voor het lezen van boeken, in % van de lezers. Per gelezen genre werd gevraagd wat men het belangrijkste motief vond. Op basis hiervan werd een algemeen percentage berekend.

Motief	Man	Vrouw	Totaal
Ontspanning	67,7	78,1	73,4
Informatie	33,3	29,3	31,1
Kennis (beroep)	26,5	22,0	24,0
Persoonlijke ontwikkeling	24,7	20,9	22,6
Nieuwsgierigheid, weetlust	22,1	18,1	19,9
Literair, esthetisch genot	8,1	7,8	7,9
Favoriete tijdsbesteding	4,3	7,2	5,9
Spanning, fantasie	3,3	5,5	4,5
Om voor te lezen	1,0	2,3	1,7
Andere	0,5	0,6	0,6

Bron: SCV-survey 2007.

7.54 Herkomst boeken

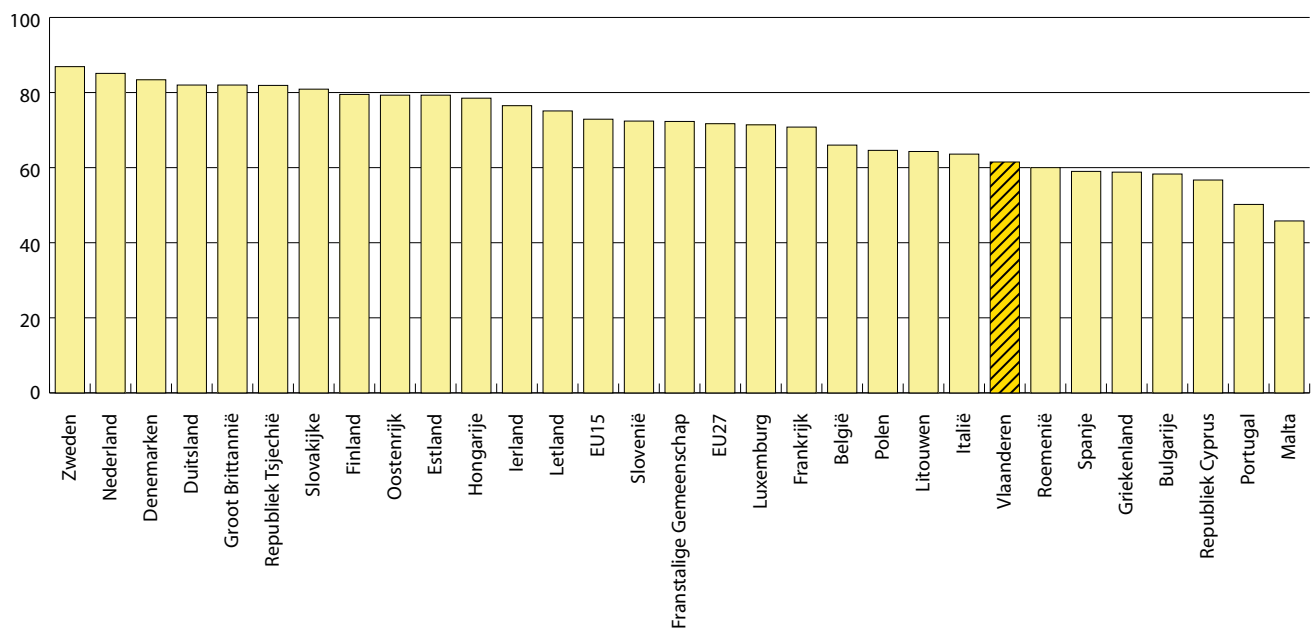
Herkomst van boeken, in % van de lezers. Per gelezen genre werd gevraagd hoe het laatst gelezen boek bekomen werd. Op basis hiervan werd een algemeen percentage berekend.

Herkomst	Man	Vrouw	Totaal
Gekocht	69,8	58,1	63,3
Geleend uit openbare bibliotheek	26,4	36,8	32,1
Geleend van familie of vrienden	19,8	24,6	22,5
Uit eigen boekenkast	21,6	19,9	20,7
Cadeau gekregen	11,7	10,9	11,3
Via werk	8,9	2,7	5,4
Via school	2,3	3,3	2,8
Via internet	3,1	1,6	2,3
Andere	1,5	1,8	1,7
Via reisbureau	0,5	0,2	0,3

Bron: SCV-survey 2007.

7.55 Europese vergelijking lezen

Het lezen van een boek, in %.

Bron: Eurobarometer 67.1, lente 2007.

het genre zo is “om voor te lezen” bij de kinder- en jeugdboeken het belangrijkste motief.

Twee derde van de lezers geeft aan boeken te kopen, een derde leent boeken uit een openbare bibliotheek en een vijfde leent ook boeken van vrienden of familie. Hobbyboeken, reisgidsen en schoolboeken worden het vaakst gekocht. Jeugd- en kinderboeken, literatuurboeken en romans worden vaak ontleend uit openbare bibliotheken, al worden ze nog meer gekocht.

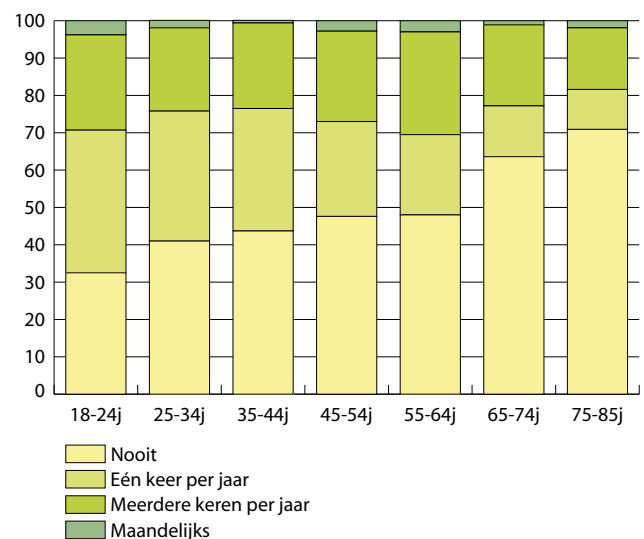
Vergeleken met andere Europese landen ligt het aantal lezers in Vlaanderen vrij laag. Het ligt duidelijk onder het Europese gemiddelde en ook lager dan in de Franstalige Gemeenschap.

Meer dan de helft van de bevolking bezoekt jaarlijks **een museum, een tentoonstelling of een galerij**. Dit cijfer is over de jaren vrij stabiel. Een kwart geeft zelfs aan verschillende keren een bezoek te hebben gebracht. Naar geslacht zijn er geen significante verschillen. De participatie van de twee oudste leeftijdscategorieën ligt duidelijk onder het gemiddelde percentage, al scoren ze relatief gezien niet slecht voor de meermaalse participatie. Naar opleidingsniveau is er een duidelijk onderscheid. Slechts één op veertien universitair heeft geen enkel museum bezocht. Zeven op tien van de niet of laaggeschool-

den bezocht geen enkel museum. 46% bezoekt een museum, tentoonstelling of galerij in België. Meer dan een derde van de bevolking bezoekt een museum in het buitenland.

7.56 Museumbezoek naar leeftijd

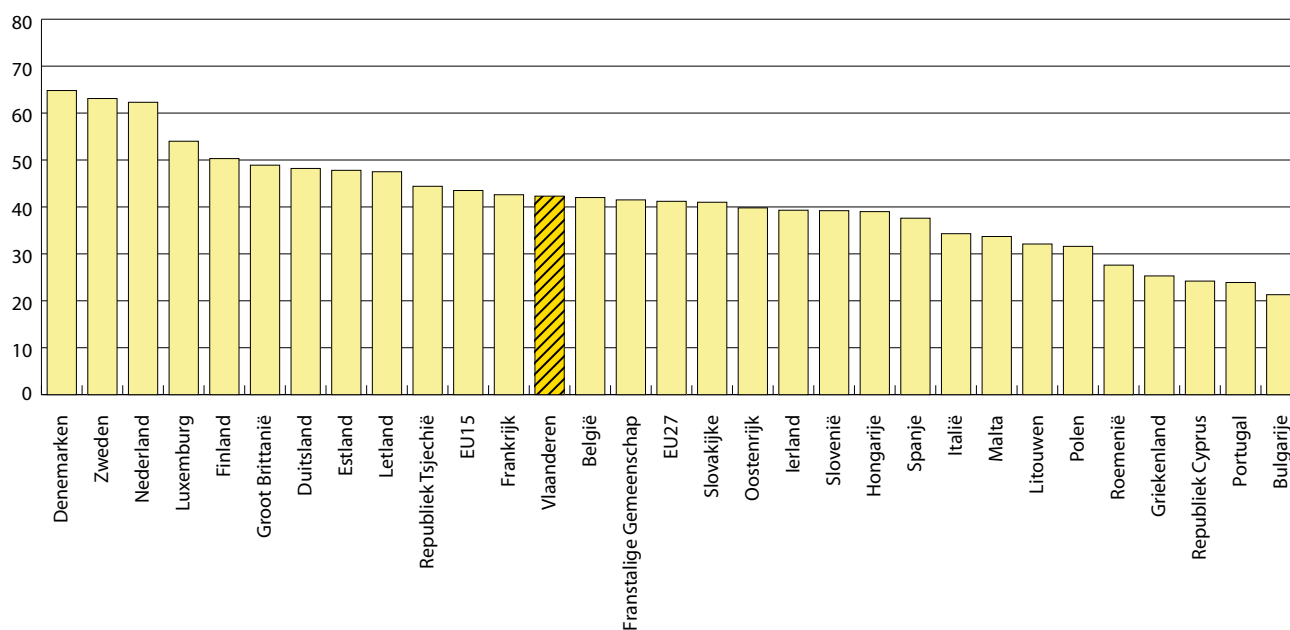
Frequentie van het bezoek aan een museum, tentoonstelling of galerij naar leeftijd, in%.

Bron: SCV-survey 2007.

7.57 Europese vergelijking museumbezoek

Museumbezoek tijdens de voorbije 12 maanden, in %.

Bron: Eurobarometer 67.1, lente 2007.

Als we vergelijken met andere Europese landen dan valt Vlaanderen in de middenmoot wat het museumbezoek betreft; er is ook geen noemenswaardig verschil met de Franstalige Gemeenschap.

Economische cijfers

In de beleidsnota Cultuur en ook bij internationale instellingen zoals Eurostat is er een toegenomen aandacht voor de culturele industrieën en voor de economische impact van cultuur. De afgelopen jaren werd er vanuit het Vlaamse beleid gewerkt aan een omvattende strategische visie op de cultuurindustrie in Vlaanderen. Hierbij werden zowel economische als culturele uitgangspunten gehanteerd. In deze bijdrage worden enkele algemene economische indicatoren en de uitgaven aan cultuur van de Vlaamse gezinnen besproken. Daarnaast worden ook de resultaten bekeken van een onderzoek naar de creatieve industrieën in Vlaanderen en het systeem van de tax shelter.

Tewerkstelling

Wanneer we een zeer ruime definitie van cultuur hanteren stelde de cultuursector eind 2005 129.000 personen tewerk in het Vlaamse Gewest.

Voor Brussel (gebruik makend van de 30% regel) komen daar nog eens meer dan 10.000 werknemers bij. Voor het Vlaamse Gewest is dit een verdere toename sinds het vorige meetpunt eind 2004. In Brussel is er ook een kleine stijging van de tewerkstelling in de culturele sector.

De sterke toename de afgelopen jaren in Vlaanderen is des te opvallender als men de culturele sector vergelijkt met de algemene tewerkstelling waarvoor een veel beperktere groei is. De tewerkstelling stijgt dit jaar wel niet in alle sectoren. Het aantal werknemers bij uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen media neemt na een daling in 2003 verder toe. In de sectoren recreatie, cultuur en sport, met veel deeltijdse arbeid, is er eind 2005 een daling van de tewerkstelling. De overige categorieën, waar eveneens veel deeltijdse arbeid te vinden is, kennen een verdere stijging.

De privé-sector neemt ongeveer driekwart van de **tewerkstelling in de culturele sector** voor zijn rekening. Sommige sectoren zijn volledig in privé-handen zoals de drukkerijen, uitgeverijen en reproductie van opgenomen materialen of de televisie en filmsector. Bij recreatie, cultuur en sport is er een vrij gelijke verdeling tussen privé- en publiek initiatief. In Brussel ligt het aandeel publieke initiatieven enigszins hoger dan in Vlaanderen.

7.58 Tewerkstelling culturele sector

Evolutie van de tewerkstelling in de culturele sector, van 1995 tot 2005.

Vlaams gewest	1995	1999	2002	2003	2004	2005
Uitgeverijen, drukkerijen en reproductie van opgenomen materialen (NACE-CODE 22)	20.304	20.429	19.562	18.218	18.677	18.755
Recreatie, cultuur en sport (CODE 92)	19.848	22.377	27.623	28.782	28.855	27.248
• televisie en film (Code 92.1 en 92.2)	1.875	2.442	2.835	3.366	3.382	3.140
• cultuur, sport en recreatie (code 92.3 tot 92.7)	17.973	19.935	24.788	25.416	25.473	24.108
Overige*	41.750	51.022	55.168	59.287	77.778	83.977
• volwassenvorming en kunstonderwijs	7.848	14.878	16.087	5.498	17.906	18.158
• architecten	1.194	937	1.133	1.222	1.294	1.385
• detailhandel in boeken, kranten, tijdschriften en kantoorbehoeften	1.781	1.926	1.803	1.941	2.158	2.037
• niet-commercieel toerisme	3.766	3.262	4.531	4.198	4.330	4.423
• overige maatschappelijk dienstverlening zonder huisvesting en overige verenigingen	27.161	30.019	31.614	46.428	52.090	57.974
Totaal cultuur	81.902	93.828	102.353	106.287	125.310	129.980
Groei-index cultuur	100,0	114,6	124,9	129,8	153,0	158,7
Groei-index totale tewerkstelling	100,0	106,5	110,5	110,6	112,0	113,4
Tewerkstelling culturele sector Brussel (30%-regel)	10.495	11.756	12.534	13.816	9.734	10.194

*codes 52.470, 55.210, 55.220, 55.231, 63.303, 74.201, 80.421, 80.422, 85.323, 91.330. In 2003 en 2004 betreft het de toestand op 31 december, voor de andere jaren betreft het de toestand op 30 juni.

Bron: RSZ.

Huishoudbudget

De **bestedingen aan cultuur en sport** van een Vlaams gezin steeg lichtjes tot 3% van het totale huishoudbudget. Eind jaren negentig en begin 2000 was dit geruime tijd vrij stabiel rond 3,5% van het totale huishoudbudget. In 2002 en 2003 daalde het aandeel en kwam onder de 3% terecht. Vanaf 2004 is er in het Vlaamse Gewest terug een licht herstel. In Wallonië en Brussel is er pas vanaf 2005 terug een stijging.

Het hoogste **inkomenskwartiel** spendeert meer aan cultuur dan gemiddeld. De drie andere inkomenskwartielen liggen dicht bij elkaar.

Cultuurindustrie

Zowel op Vlaams als internationaal vlak wordt steeds meer aandacht besteed aan het belang van ondernemerschap in de culturele sector. Het besef dat ook marktgerichte bedrijfstakken in de cultuur-

industrie een belangrijke meerwaarde kunnen leveren in het kader van een Vlaams cultuurbeleid leidde tot de oprichting van een aangepast investeringsinstrument vanuit de overheid: Cultuurinvest. Cultuurinvest heeft als doel risicokapitaal te investeren in ondernemingen actief in de cultuurindustrie die tot heden niet bij de overheid terecht konden voor ondersteuning via subsidies. In een recent rapport werden drie sectoren in de Vlaamse creatieve industrie onder de loep genomen: de **boekenindustrie**, de muziekindustrie en de beeldende kunstindustrie.

In 2005 waren op de Vlaamse markt ongeveer 110.000 Nederlandstalige boeken verkrijgbaar, wat ongeveer 2,4% van alle leverbare titels in Europa is. In Vlaanderen zijn naar schatting 4.500 auteurs actief.

Voor de boekenindustrie kan zeer actuele, aanvullende informatie gegeven worden op basis van een marktonderzoek van TNS media in opdracht van

7.59 Uitgaven aan cultuur

Evolutie van het percentage van het totale huishoudbudget van de culturele en sportdiensten, van 1978 tot 2005.

	78-79	87-88	95-96	96-97	97-98	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Vlaams Gewest	1,7	2,4	2,4	3,6	3,5	3,6	3,5	3,5	3,1	2,8	2,9	3,0
Waals Gewest	1,7	2,4	2,4	3,3	3,2	3,4	3,3	3,4	3,1	3,1	2,8	3,0
Brussels Gewest	1,8	2,5	3,0	3,4	3,0	3,6	3,3	2,9	2,9	2,9	2,4	2,9

Bron: Algemene Directie Statistiek, huishoudbudgetenquête.

7.60 Boekentitels

Aantal leverbare boekentitels in Vlaanderen (2005).

	Nieuwe titels / uitvoeringen	Oude titels leverbaar	Totaal
Non-boeken	862	1.921	2.783
Educatieve uitgaven	1.519	9.823	11.342
Kinderboeken	3.667	5.683	9.350
Fictie, non-fictie literair	5.557	7.326	12.883
Non-fictie vrije tijd/algemeen	2.766	4.953	7.719
Non-fictie informatie/professioneel	9.944	18.910	28.854
Totaal in Centraal Boekhuis	24.315	48.616	72.931
Nieuwe titels strips en Vlaamse schoolboeken			3.000
Boeken niet in Centraal boekhuis			34.000
Totaal actieve markt			109.931

Bron: Centraalboekhuis, Vlerick-bewerking.

7.61 Vlaamse boekenmarkt

De globale toestand van de Vlaamse boekenmarkt in 2006 en 2007.

	2006	2007
Verkoop in euro	124.134.682	133.794.439
Index Verkoop	100	108
Aantal verkochte boeken	10.207.411	10.846.050
Index Volume	100	106
Aantal verhandelde titels (gamma)	45.318	47.339
Gemiddelde prijs / boek	12,2	12,3
Gemiddelde prijs / boek exclusief strips	15,2	15,4

Bron: marktonderzoek TNS media, Boek.be.

boek.be. De cijfers dekken een groot deel van de markt en zijn representatief te noemen. Uit dit markt-onderzoek blijkt dat het goed gaat met de boekenverkoop in Vlaanderen. Zo steeg in 2007 de omzet in euro met 8% en ook het aantal verkochte boeken ging omhoog met 6%. De totale omzet bedroeg in 2007 bijna 134 miljoen euro en het aantal verkochte boeken liep op tot bijna 11 miljoen verkochte exemplaren waaronder 3 miljoen strips. Wat neerkomt op ongeveer 4 boeken per jaar voor een doorsnee Vlaams gezin. Literaire romans en kinder- en jeugdboeken nemen samen bijna 42% van de markt in. In 2007 kende vooral de verkoop van kinder- en jeugdboeken, reisboeken en de categorie kunst en media een opvallende toename van de verkoop. Strips hebben ondertussen een marktaandeel van meer dan 10%. 60% van de verkoop verloopt via de boekhandel.

De **muzieksector** in Vlaanderen ondergaat de jongste jaren invloed van wereldwijde evoluties. De komst van het internet bracht zowel kansen als bedreigingen met zich mee. Zo vormde ondermeer het illegaal downloaden van nummers een ernstig probleem, maar kregen anderzijds bijvoorbeeld kleinere groepen ook een forum om hun materiaal te tonen. Door het illegaal downloaden zakte de wereldwijde verkoop van muziek. Ook voor België is er een neerwaartse trend tussen 2000 en 2004 (bron: IFPI). Een nieuwe ontwikkeling in de digitale evolutie waren de legale downloads. In België steeg het aantal digitale downloads in 2006 tot bijna 3% van de totale verkoop, in 2005 was dit nog maar 1%. In 2006 werden meer dan 1,6 miljoen legale downloads in België geteld.

7.62 Boekenverkoop naar genre

Verdeling naar genre: volume in aantal en aandeel in %.

	Volume in aantal		Aandeel		Index 2007/2006
	2006	2007	2006	2007	
Literatuur, spanning en romantiek	2.180.543	2.100.606	21,4	19,4	96
Kinder- en jeugdboeken	1.665.268	1.993.529	16,3	18,4	120
Vrije tijd	1.091.538	1.182.417	10,7	10,9	108
Strips	2.807.892	3.067.389	27,5	28,3	109
Mens en Maatschappij	733.344	744.137	7,2	6,9	101
Reizen	654.987	645.291	6,4	5,9	99
Kunst en Media	141.916	186.775	1,4	1,7	132
Geschiedenis	242.046	230.214	2,4	2,1	95
Non-fictie, informatieve boeken	374.654	353.432	3,7	3,3	94
Exacte wetenschappen en informatica	109.188	112.451	1,1	1	103
Andere	99.864	131.330	1	1,2	132
Management, business en recht	81.903	75.571	0,8	0,7	92
Naslagwerken	24.268	22.908	0,2	0,2	94
Totaal	10.207.411	10.846.050	100	100	106

Bron: marktonderzoek TNS media, Boek.be.

7.63 Muziekindustrie

Kerncijfers muziekindustrie.

Kerncijfers muziekindustrie	
Managementbureaus	2004
Aantal inrichtingen	37
Aantal werknemers	52
Gerealiseerde omzet (mio euro)	12,9
Toegevoegde waarde (mio euro)	3,1
Platenmaatschappijen	
Aantal inrichtingen	57
Aantal werknemers	283
Gerealiseerde omzet (mio euro)	124
Toegevoegde waarde (mio euro)	32,7
Opnamestudio's	
Aantal werknemers	24
Gerealiseerde omzet (mio euro)	n.b.
Toegevoegde waarde (mio euro)	1,7

Bron: RSZ, Belfirst, IFPI, Muziekcentrum Vlaanderen.

In 2004 stonden in Vlaanderen 57 platenmaatschappijen en uitgeverij in voor 124 miljoen euro omzet en een gerealiseerde toegevoegde waarde van 32,7 miljoen. Samen stelden zij 283 personen tewerk. Platenmaatschappijen werken zeer intensief samen met het management van overwegend lokale artiesten. In Vlaanderen zijn naar schatting in totaal 130 managers en managementbureaus actief. Voor de opname van muziekwerken beschikken muzikanten en platenmaatschappijen over een eigen studio of ze huren een studio voor bepaalde tijd. In Vlaanderen zijn er een 20-tal onafhankelijke opnamestudio's actief. Net zoals bij managementbureaus betreft het meestal zeer kleinschalige ondernemingen. Een reactie op de digitale evolutie zijn de legale downloads.

De **beeldende kunstensector** in Vlaanderen kent een groot aantal actoren. Schattingen over het aantal kunstenaars lopen echter sterk uiteen van ongeveer

7.64 Beeldende kunst

Aantal kunstenaars Vlaamse provincies en Brussels Hoofdstedelijke Gewest.

Provincies en BHG	Aantal
Brussels Gewest	340
Oost-Vlaanderen	420
Antwerpen	610
Vlaams-Brabant	190
West-Vlaanderen	340
Limburg	90

Bron: Gielen & Laermans, 2004.

2.000 (Gielen & Laermans 2004) tot 6.000 (Europese vereniging van galeriehouders). Daarnaast zouden er bijna 250 galerijen zijn (kunstgids 2003). Opvallend is dat kunstenaars zich sterk concentreren in de steden. Volgens de kunstgids 2003, huisvest Antwerpen 14% van alle kunstenaars. Ongeveer de helft zou in de dertien centrumsteden en Brussel te vinden zijn.

Ook in Europese context wordt er onderzoek verricht naar cultuurindustrie. In 2003, liep de omzet van de culturele en recreatieve sector in Europa op tot meer dan 654 miljoen euro. De sector vertegenwoordigt daarmee 2,6 % van het BBP van Europa. In België is dit aandeel vergelijkbaar.

Tax Shelter

De Tax Shelterregeling werd in 2003 van kracht. De Tax Shelter is een fiscale maatregel die ertoe moet bijdragen het investeringsklimaat in de Belgische audiovisuele sector te verbeteren en te stimuleren. In 2007 werd een verlenging en uitbreiding naar jeugdreeksen aangevraagd en bekomen. Het betreft een federale maatregel waarbij ook een rol is weggelegd voor de Gemeenschappen in het kader van hun culturele bevoegdheden.

In de aanvragen voor de **tax shelter** lijkt zich een consolidatiebeweging af te tekenen, waarbij 2003 en 2004 en een stuk van 2005 ongetwijfeld als een aanloop- en experimentele fase moeten worden beschouwd. In 2005 werden de eerste 26 attesten (erkenning als Belgisch audiovisueel werk) uitgereikt door de Vlaamse overheid. De totale risico-investering vanuit privé-vennootschappen die hiermee gepaard gaat werd geraamd op 19,76 miljoen euro. In 2006 ging het om 30 attesten voor een totaal geraamd risico-bedrag van 17,23 miljoen euro. In 2007 werden 38 attesten voor een totaal bedrag van 16,76 miljoen euro toegekend (waarbij wel 11 afzonderlijke attesten voor

7.65 Tax shelter

Evolutie risico-investering en bedrag van de lening, in euro.

	Gemiddelde risico-investering	Gemiddeld bedrag lening
2005	759.960	452.410
2006	574.500	377.606
2007*	429.650	228.265

*In 2007 bedraagt de investering 598.439 euro indien de reeks 'Aspe' als 1 productie wordt beschouwd en de lening 317.939 euro.

Bron: Cluster Innovatie, Film en e-Cultuur.

de televisiereeks 'Aspe'). De producties die van het regime van de tax shelter gebruik maken zijn bijzonder verscheiden: het gaat zowel om auteursfilms van bijvoorbeeld Robbe De Hert en Nic Balthazar, als om het innoverende animatiefilmproject in 3D 'Fly me to the moon', als de commerciële 'Plop' en andere films van Studio 100 en internationale coproducties zoals 'Asterix en de Olympische spelen' en 'Zwartboek'.

De bedragen ontwikkelen zich in de richting van gemiddeld kleinere investeringen. Het bedrag van de lening blijft significant beneden de maximumgrens van 40%, wat doet vermoeden dat nogal wat investeerders niet alleen worden gemotiveerd door het voordeel van de tax shelter.

Het gemiddeld (geraamde) productiebudget daalde van 7.236.600 in 2005 naar 1.650.000 euro in 2007 (2.293.400). Misschien geeft dit aan dat de verwachtingen, na de euforie van de beginjaren, naar een lager en meer realistisch peil zijn bijgesteld. Alleszins stemt het gemiddelde budget van 2007 beter overeen met het productiebudget van de doorsnee Vlaamse productie. Feit is ook dat de cijfers van 2005 sterk worden beïnvloed door het hoge budget van 'Asterix en de olympische spelen'. De totale inbreng van het VAF in de producties die een beroep deden op de tax shelter bedroeg in 2007 4.362.430 euro, gespreid over 15 producties. Rekenen we de 11 afleveringen van 'Aspe' als één productie, dan wil dit zeggen dat toch 13, of bijna de helft van de producties zonder steun van het VAF tot stand kwam. Samenvattend kan gesteld worden dat de tax shelter ontegensprekelijk een positief effect heeft op de ontwikkeling van de Vlaamse audiovisuele sector. ■

Het sportbeleid wordt bekeken vanuit vier invalshoeken: het aanbod, de participatie, de topsport en het medisch verantwoord sporten.

Sportaanbod

Het beleid wil inwerken op alle facetten die de kwaliteit van het sportaanbod bepalen: infrastructuur, begeleiding, materiaal en organisatie. Men wil daarbij een kwaliteitsverhoging doorvoeren op zowel lokaal, provinciaal als Vlaams niveau. Bij de realisatie ervan worden alle actoren betrokken: de gemeentelijke en provinciale sportdiensten, de plaatselijke sportclubs, de sportfederaties, de Stichting Vlaamse School-sport (SVS), het Bloso en andere sportaanbieders. Het beleid ziet de verhoging van de kwaliteit als belangrijke voorwaarde voor de verhoging van de sportparticipatie en het tegengaan van het drop-out-verschijnsel bij jongeren. Door de kwaliteit van het **sportaanbod** te verhogen kan het ook succesvol in concurrentie gaan met andere vrijetijdsbestedingen.

Sportinfrastructuur

Toegankelijke en degelijke **sportinfrastructuur** is een belangrijk instrument om alle Vlamingen aan het sporten te krijgen.

Inzake **sporthallen** en sportlokalen wordt ten opzichte van 2006 een stijging vastgesteld. Bij de

sporthallen is deze stijgende lijn al enkele jaren merkbaar. De toename van het aantal **sportlokalen** betekent een ommekeer in vergelijking met de dalende evolutie van de voorbije jaren. Voorlopig moet nog afgewacht worden of deze stijging zich structureel verderzet of slechts een eenmalig verschijnsel is.

Het aantal **zwembaden** (overdekt en openlucht) blijft ook in 2007 dalen. In vergelijking met de vorige jaren is deze daling evenwel beperkt. Het lijkt erop dat het aantal zwembaden in de eerstvolgende jaren constant zal blijven of zelfs terug lichtjes zal stijgen.

De sinds enkele jaren ingezette daling van het aantal **openlucht sportvelden** zet zich in 2007 door, zij het in mindere mate dan de voorgaande jaren.

Onderzoek naar de behoeften inzake sportinfrastructuur in Vlaanderen van het Wetenschappelijk Steunpunt Cultuur, Jeugd en Sport toont aan dat er nog steeds een sterk tekort is aan ruimte voor sport. Via het Vlaams Sportinfrastructuurplan wordt vanaf 2009 een inhaalbeweging ingezet. Hiervoor wordt 225 miljoen euro voorzien.

Sportclubs en kaderopleiding

Vlaanderen beschikt over een uitgebreid netwerk van drie tot vier sportverenigingen per 1.000 inwoners. In totaal gaat het om meer dan 20.000 **sportclubs**. In internationaal opzicht scoort Vlaanderen

7.66 Sportinfrastructuur

Overzicht van de voornaamste sportinfrastructuur naar provincie, 2007.

	Sporthallen	Sportlokalen	Overdekte zwembaden	Openlucht zwembaden	Openlucht sportvelden
Antwerpen	321	1.553	79	22	3.693
Limburg	238	629	42	21	2.161
Oost-Vlaanderen	270	1.068	42	14	1.991
Vlaams-Brabant	214	601	38	8	1.450
West-Vlaanderen	249	919	63	20	1.882
Totaal	1.292	4.770	264	85	11.177

Bron: Bloso.

7.67 Kerncijfers Vlaamse Trainerschool

Evolutie van enkele kerncijfers Vlaamse Trainerschool, van 2000 tot 2006.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Niveau Trainer A	97	162	109	95	165	111	82
Niveau Trainer B of Instructeur B	371	691	505	455	299	623	449
Niveau Initiator*	2.395	3.059	3.965	2.702	3.058	3.090	3120
Totaal	2.863	3.912	4.579	3.252	3.522	3.824	3651

*alle opleidingen behalve Trainer A, Trainer B en Instructeur B.

Bron: Bloso.

hiermee hoog. De verklaring hiervoor is dat er veel kleine sportclubs zijn. Aan deze sportclubs worden in het algemeen hoge verwachtingen gesteld. Ze moeten beschikken over een goede infrastructuur, ze moeten goedkoop en dichtbij gelegen zijn en goede openingsuren hebben. Daarnaast moeten ze over gekwalificeerd personeel beschikken. Om te kunnen voldoen aan deze hoge eisen wil het beleid de sportclubs nadrukkelijker ondersteunen ondermeer via het nieuwe decreet lokaal 'Sport voor Allen'-beleid en rechtstreekse financiering van de jeugdvoetbalclubs. De **kwalitatieve omkadering** in een club is een belangrijk aandachtspunt. Om de kwaliteit van het aanbod te verbeteren, is een verdere professionalisering en een verhoging van de gekwalificeerde begeleiders noodzakelijk. **De Vlaamse Trainerschool (VTS)** is de belangrijkste actor in dit streven naar kwaliteit. De VTS is een samenwerkingsverband tussen het Bloso, de topsportmanager, de universiteiten

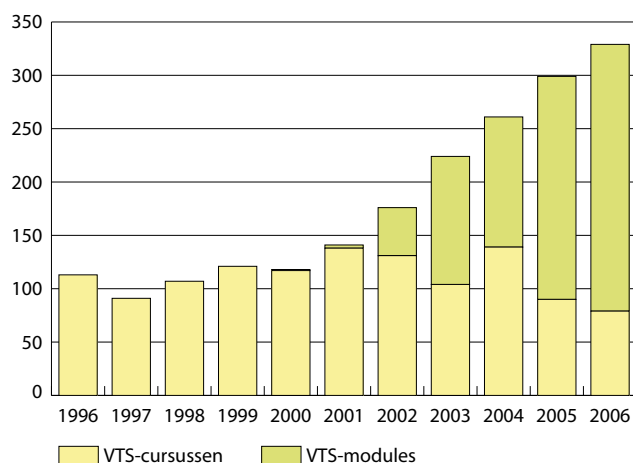
en hogescholen met een opleiding LO en de Vlaamse sportfederaties.

De VTS richt zich in de eerste plaats tot de vrijwilligers die in de sportclubs actief zijn. De sportclubs moeten over goed opgeleide lesgevers, trainers en begeleiders beschikken. Zo zal de dienstverlening en de kwaliteit van de sportbeoefening voor de competitieve en de recreatieve sporters verbeteren.

Het aantal door de VTS georganiseerde **cursussen en modules** (opleidingsonderdelen) zit in stijgende lijn. De modules nemen een steeds groter aandeel in. De erkende cursussen (cursussen niet georganiseerd maar wel erkend door de VTS) kennen een halvering, te wijten aan de verhoogde kwaliteitseisen, ten opzichte van 2004. Het aantal georganiseerde bijscholingen kende een piek in 2004 maar daalde lichtjes in 2005. Het aantal uitgereikte diploma's schommelt

7.68 VTS-cursussen en modules.

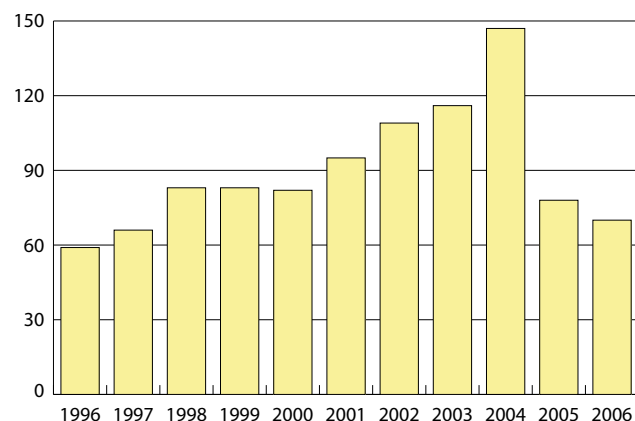
Evolutie cursussen georganiseerd door de Vlaamse Trainerschool, van 1996 tot 2006. Modules zijn opleidingsonderdelen.

Bron: Bloso.

7.69 Erkende cursussen

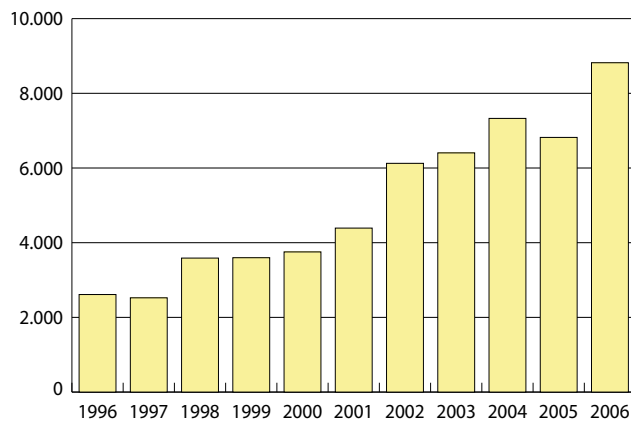
Evolutie van de erkende cursussen (niet georganiseerd maar wel erkend door VTS) en bijscholingen door de Vlaamse Trainerschool, van 1996 tot 2006.

Bron: Bloso.

7.70 Cursisten Vlaamse Trainersschool

Evolutie aantal deelnemers aan cursussen georganiseerd door de Vlaamse Trainersschool, van 1996 tot 2006.

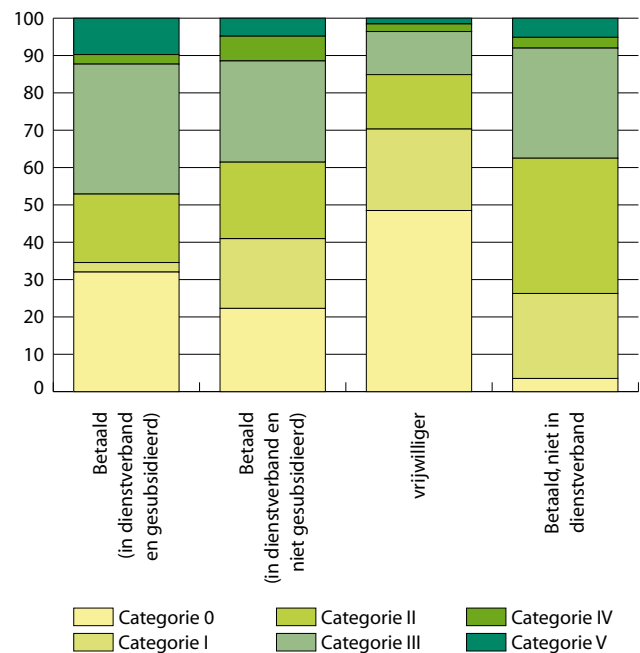
Bron: Bloso.

jaarlijks, maar ten opzichte van 2000 is er een duidelijke stijging. Vooral bij de gediplomeerden van het niveau initiator is er een sterke toename. Het aantal cursisten kent een aanzienlijke groei in 2006.

De voorbije jaren leek het de goede richting uit te gaan met de **professionalisering** van het sporttechnische kader van de sportclubs. Naast een steeds betere registratie bleek het aantal gekwalificeerde lesgevers toe te nemen. In 2006 was er echter, uitgezonderd in categorie IV (VTS-toptrainer), opnieuw een daling in het aantal gekwalificeerde lesgevers. De reden hiervoor ligt waarschijnlijk toch terug in een verminderde registratie. Bij de sportfederaties valt op dat een groot aantal vrijwilligers nog steeds geen of een laag sporttechnisch diploma heeft. Bij de betaalde medewerkers is het aandeel met een diploma duidelijk hoger, al is ook hier ongeveer een kwart niet gekwalificeerd.

7.72 Professionalisering Sportfederaties

Verdeling van de medewerkers (administratieve, bestuurlijke en sporttechnische) bij de erkende en gesubsidieerde sportfederaties, naar categorie van sportdiploma, in 2006, in %.

Van categorie 0 (geen opleiding) tot categorie 5 (licentiaat L.O.).

Bron: Bloso.

Sportkampen en sportklassen

De **Bloso-sportkampen** worden georganiseerd tijdens de schoolvakanties. Deze sportkampen worden gekenmerkt door hun hoge kwaliteit. Het aantal door Bloso georganiseerde sportkampen steeg tussen 2000 en 2003. Na een terugval in 2004 is er opnieuw een stijging om in 2006 hetzelfde

7.71 Professionalisering sportclubs

Evolutie van de professionalisering in de sportclubs, van 2000 tot 2006, totaal aantal en procentuele verdeling.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Categorie 0	46,8	49,8	46,4	53,5	46,6	44,1	48,0
Categorie I	29,5	26,2	30,7	26,6	29,9	29,9	29,1
Categorie II	16,6	16,0	15,6	13,2	15,7	18,2	14,5
Categorie III	6,0	7,2	6,7	5,5	6,9	7,0	6,9
Categorie IV	0,4	0,4	0,3	0,5	0,5	0,4	1,0
Categorie V	0,6	0,4	0,3	0,6	0,5	0,5	0,5
Totaal	20.471	21.045	28.901	32.652	38.151	41.856	40.237

Categorie 0: Geen sporttechnisch diploma. Van categorie 0 (geen opleiding) tot categorie 5 (licentiaat L.O.).

Bron: Bloso.

7.73 Sportkampen

Evolutie van het aantal ingerichte sportkampen en deelnemers aan sportkampen van Bloso en de gesubsidieerde sportfederaties, van 2000 tot 2006.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Aantal ingerichte sportkampen							
Bloso	710	747	761	865	792	816	859
Gesubsidieerde sportfederaties	610	551	549	444	552	526	437
Aantal deelnemers							
Bloso	8.553	8.115	8.500	9.476	9.500	9.470	9.716
Gesubsidieerde sportfederaties	13.320	13.109	12.957	11.164	10.250	10.657	11.075

Bron: Bloso.

7.74 Sportklassen

Evolutie van het aantal sportklassen, van 2000 tot 2007.

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Aantal sportklassen	302	310	334	351	370	373	377
Aantal deelnemers	15.312	15.776	17.026	17.156	17.847	17.190	17.325

Bron: Bloso.

niveau te bereiken als in 2003. Ook het aantal deelnemers ligt terug even hoog als in 2003. De Bloso-sportkampen kennen een hoge bezettingsgraad die de afgelopen jaren toenam van 80 tot 97%. De **gesubsidieerde sportfederaties** organiseerden in 2006 opnieuw minder sportkampen, maar het aantal deelnemers blijft wel stijgen. In 2006 hebben 173 van de 187 **gesubsidieerde gemeentelijke sportdiensten** 3.500 sportkampen ingericht met in totaal bijna 115.000 deelnemers. Deze gegevens zijn echter moeilijk in de tijd vergelijkbaar omdat er geen verplichte registratie bestaat. Daarenboven wordt het begrip sportkamp door de gemeenten op een ruimere manier ingevuld. Omdat blijkt dat er weinig kinderen uit kansengroepen deelnemen aan sportkampen, wordt in 2008 werk gemaakt van specifieke toeleidingstrajecten voor kinderen en jongeren met een beperking of die leven in gezinnen in armoede. Zowel de Bloso-sportkampen als de gesubsidieerde sportkampen van de sportfederaties worden hierbij beoogd.

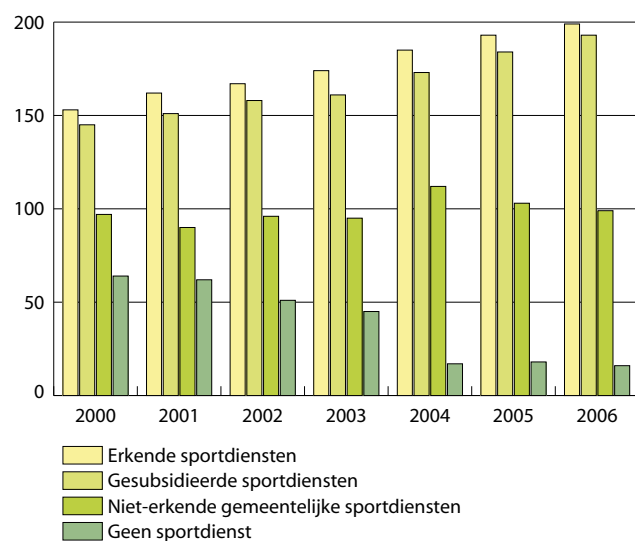
Het Bloso organiseert ook **sportklassen**. De klas verhuist dan van maandag tot vrijdag naar de inter-naatafdeling van een Bloso-centrum en krijgt naast de gewone vakken van de eigen leraar ook minstens twee uur sport per dag van Bloso-lesgevers. Het aantal sportklassen neemt ieder jaar toe. Het aantal deelnemers aan sportklassen stijgt jaarlijks, met een uitzonderlijke piek in de periode 2004-2005.

Sportdiensten en sportraden

In 2006 had het overgrote deel van de Vlaamse gemeenten een **autonome sportraad**. Er kwam in 2006 nog één gemeente bij. Het aantal erkende gemeentelijke sportdiensten blijft verder stijgen in 2006 tot 193 waarvan 187 gesubsidieerd. Daarnaast

7.75 Sportdiensten

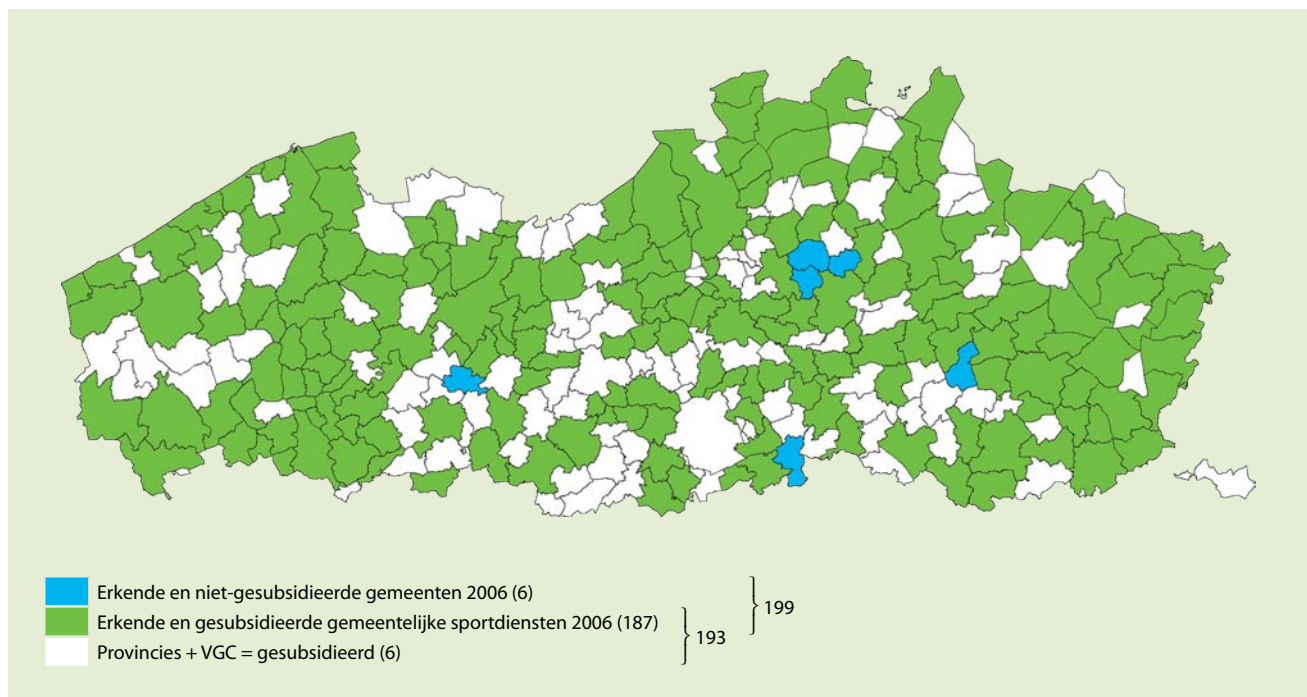
Evolutie van het aantal erkende, gesubsidieerde en niet erkende sportdiensten, van 2000 tot 2006.

Bron: Bloso.

7.76 Sportdiensten

Spreiding sportdiensten, in 2006.

Bron: Bloso.

zijn er nog 5 provinciale **sportdiensten** en een sportdienst van de Vlaamse Gemeenschapscommissie. De sportdiensten hebben op lokaal en provinciaal vlak een regierol en voeren hun sportpromotionele opdracht uit in nauw overleg met de andere, lokale sportactoren. Als regisseurs en coördinatoren van het lokale en regionale sportgebeuren trachten de sportdiensten samen met de sportclubs de sportparticipatie en de kwaliteit van het sportaanbod te verhogen.

In verhouding tot het totaal aantal gemeenten in de provincie, is Limburg de koploper voor wat betreft de erkende sportdiensten gevolgd door West-Vlaanderen. Antwerpen en Oost-Vlaanderen nemen een tussenpositie in en Vlaams-Brabant sluit de rij. Deze rangorde wordt ook teruggevonden als de gemeenten met een erkende sportdienst in kaart gebracht worden. In centraal-, West- en Oost-Vlaanderen, in de Denderstreek, in het Pajottenland, in Haspengouw en in de gemeenten in de rand rond Antwerpen vinden we minder erkende sportdiensten, al zijn verschillende van de nieuw erkende sportdiensten wel in deze regio's terug te vinden. Ondanks de voortdurende stijging in de voorbije jaren waren er in 2006 nog steeds 115 gemeenten zonder erkende sportdienst. Dit is te verklaren door de strenge erkennings-

voorwaarden. Het aantal gesubsidieerde **sportfunctionarissen** stijgt logischerwijs met de stijging van het aantal gesubsidieerde sportdiensten. De meeste sportfunctionarissen hebben intussen een diploma Lichamelijke Opvoeding. Vanaf 2008 is het nieuwe decreet lokaal 'Sport voor Allen'-beleid in werking getreden: 281 gemeenten, 5 provincies en de VGC dienden tot nu toe een sportbeleidsplan in.

Sportparticipatie

Het verhogen van de **sportparticipatie** blijft de belangrijkste ambitie van de Vlaamse Overheid. Deze ambitie beperkt zich niet enkel tot het verhogen van de participatie van het grote publiek. Daarnaast wordt er ook veel aandacht besteedt aan de sportdeelname van doelenkansengroepen. Zo worden ondermeer een aantal projecten voor gehandicapten, gedetineerden en maatschappelijk kwetsbare jongeren ondersteund (Special Olympics, het project 'Kort op de Bal' in Brussel, de projecten Buurtsport, ...).

Op termijn zullen deze projecten een plaats krijgen in het nieuwe participatiedecreet dat extra en flankerende impulsen geeft naar de verbreding en verdieping van de participatie aan cultuur, jeugdwerk en sport.

Lidmaatschap

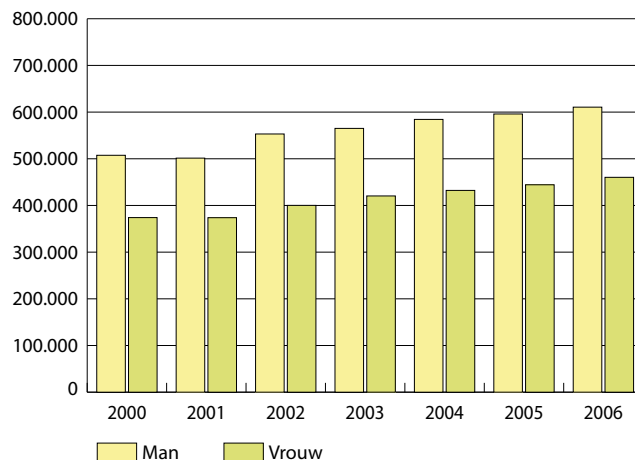
Het Bloso promoot het sporten in clubverband. Het wil meer jongeren en volwassenen aanzetten om te sporten in clubverband, met als doel het lifetime-sporten te stimuleren. De door Bloso **gesubsidieerde sportfederaties** telden in 2006 ruim 1,1 miljoen leden. De licht stijgende trend van de voorbije jaren van het totaal aantal **leden** blijft zich in 2006 doorzetten. Zowel bij de mannen als bij de vrouwen. De stijging situeert zich bij de -12-jarigen en de volwassenen. Voor de 12 tot 18-jarigen blijft het ledenaantal min of meer gelijk. Het aandeel mannen blijft hangen rond 57%. Bij de jeugd is er wel een kentering merkbaar en zijn er zelfs meer meisjes dan jongens lid. De gegevens rond de **drop-out** zijn de voorbije jaren vrij stabiel. Het aandeel van de leden dat zijn lidmaatschap verlengt, blijft schommelen rond driekwart van het totaal aantal leden.

Met deze cijfers moet men echter voorzichtig zijn. Sommige sporters zijn aangesloten bij meer dan één sportclub. Bovendien valt het voetbal nog steeds buiten deze cijfers. Voor een volledig beeld van het lidmaatschap van een **sportvereniging** doen we daarom een beroep op de SCV-survey. Ruim een vijfde van de bevolking zegt **actief lid** te zijn van een sportvereniging, daarnaast is ongeveer 3% **bestuurslid**. De licht stijgende tendens van vorig jaar wordt hierdoor bevestigd. Ongeveer tweederde van de actieve leden geeft aan te sporten in clubverband met vaste trainingen en tijdstippen. De helft van de actieve leden doet dit zelfs minstens wekelijks.

Opvallend is dat de inhaalbeweging van de vrouwen niet verder bevestigd wordt. Bij de mannen is nog steeds bijna een derde actief lid bij een sportvereniging of bestuurslid. Dit is bijna het dubbel van het aantal vrouwen, dat daarmee terugvalt naar het niveau van 2005. Het klassiek verschil naar opleiding wordt vastgesteld. Opmerkelijk is echter wel

7.78 Leden

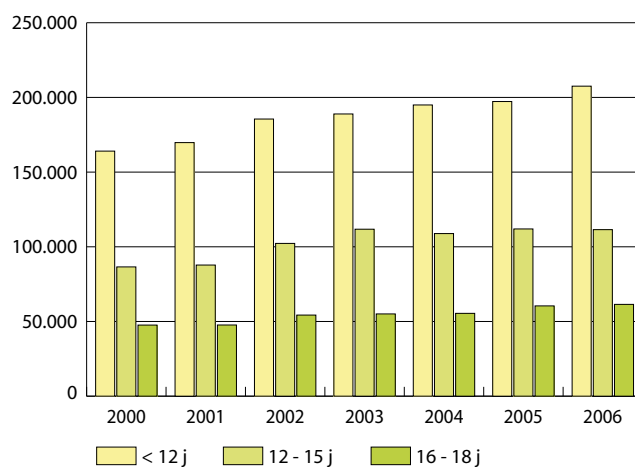
Evolutie van het aantal aangesloten leden in de sportclubs van de erkende en de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties, van 2000 tot 2006.

Bron: Bloso.

7.79 Jongeren

Evolutie van het aantal aangesloten kinderen en jongeren in de sportclubs van de erkende en de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties, van 2000 tot 2006.

Bron: Bloso.

7.77 Actief lidmaatschap

Evolutie van het actief lidmaatschap van een sportvereniging, naar geslacht, in %, van 2001 tot 2007.

		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Actief lid	Man	22,9	23,3	21,0	25,1	23,9	24,7	25,5
	Vrouw	14,9	15,2	14,9	15,5	15,4	19,0	16,1
	Totaal	18,8	19,2	18,0	20,2	19,6	21,8	20,7
Bestuurslid	Man	4,4	4,7	4,3	3,9	5,4	5,2	4,8
	Vrouw	0,1	0,8	1,0	0,8	0,5	0,8	0,1
	Totaal	2,2	2,7	2,7	2,3	2,9	2,9	2,4

Bron: SCV-survey.

7.80 Frequentie clubverband

Frequentie sporten in clubverband met vaste trainingen en tijdstippen, naar geslacht, in %.

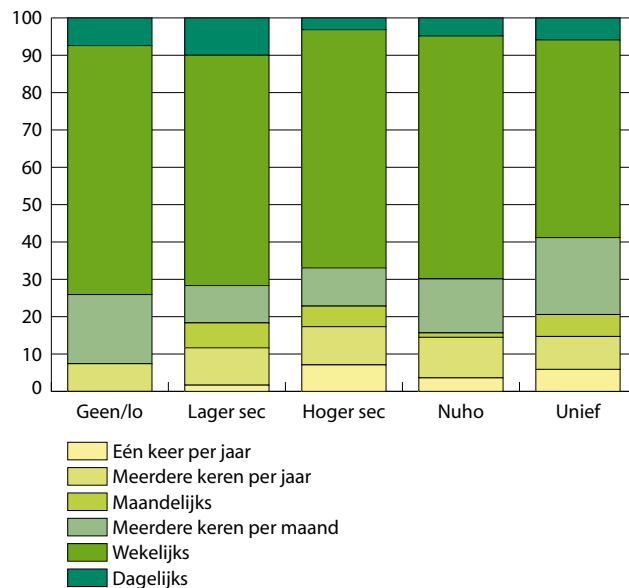
	Man	Vrouw	Totaal
Nooit	73,9	80,5	77,3
Eén keer per jaar	0,8	1,2	1,0
Meerdere keren per jaar	2,7	1,9	2,3
Maandelijks	1,1	0,7	0,9
Meerdere keren per maand	3,1	2,8	3,0
Wekelijks	17,2	11,6	14,4
Dagelijks	1,1	1,2	1,2
	100,0	100,0	100,0

Bron: SCV-survey 2007.

dat als ze sporten in clubverband met vaste tijdstippen, lageropgeleiden dit niet minder frequent of zelfs vaker doen. Naar leeftijd wordt zowel een verval van het lidmaatschap als van de frequentie van participatie vastgesteld vanaf 45 jaar. Mensen met een functiebeperking zijn minder vaak lid van een sportvereniging. In het bijzonder de groep die aangeeft vaak last te hebben van deze functiebeperking. Uit een recent SVR-rapport blijkt ook dat naast de reeds aangehaalde kansengroepen ook andere groepen zoals alleenstaanden en mensen met een laag inkomen minder goed scoren. Hierbij kan wel opgemerkt worden dat het om vrij beperkte verschillen gaat in verhouding tot vele andere soorten van maatschappelijke participatie.

7.82 Naar opleiding clubverband

Frequentie sporten in clubverband met vaste trainingen en tijdstippen, naar opleiding, in %. (verdeling respondenten die niet of nooit hebben geantwoord).

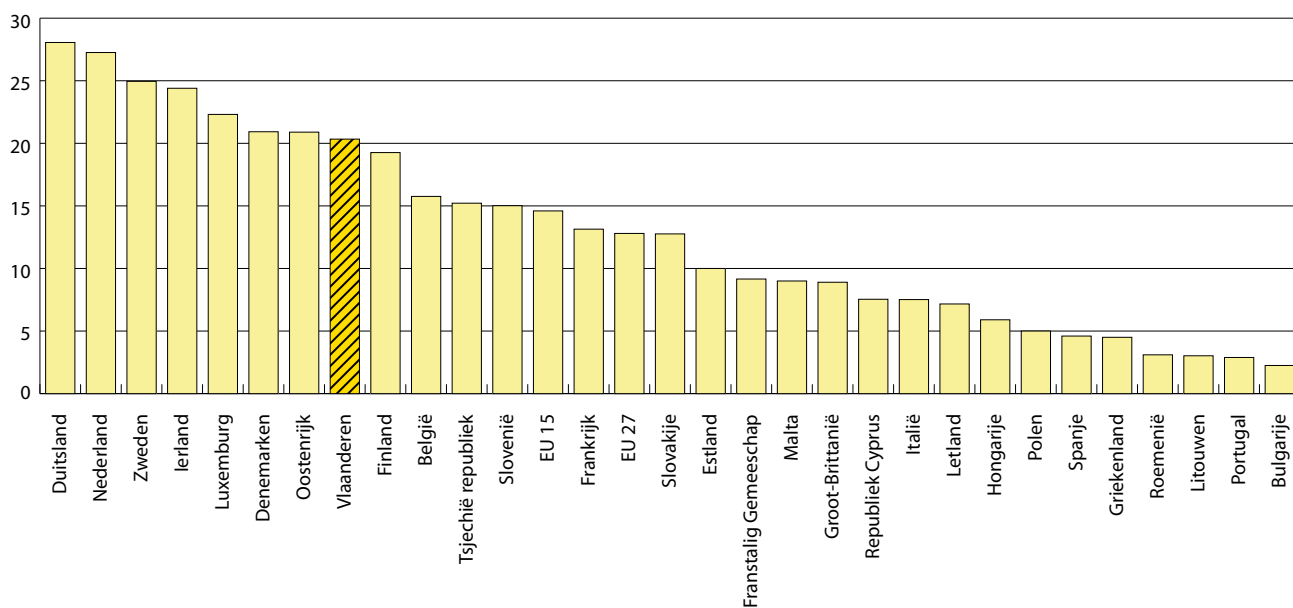

Bron: SCV-survey 2007.

In die zin wordt de doelstelling om de sportparticipatie te verbreden reeds vrij goed ingevuld. Bepaalde **kansengroepen** (vrouwen, ouderen, personen met een functiebeperking, alleenstaanden, laag inkomen)

7.81 Europese vergelijking

Zich actief inzetten of vrijwilligerswerk te doen voor een sportclub of club voor buitenactiviteiten, in %.

Bron: Eurobarometer 66.3, herfst 2006.

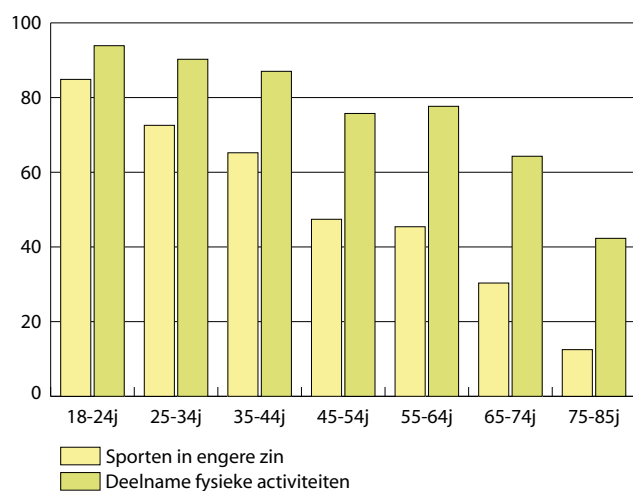
scoren voor wat het lidmaatschap van een sportvereniging betreft, beter dan voor de deelname in andere domeinen van het maatschappelijke leven. Ook in Europese context scoort Vlaanderen goed. Bij een Europese bevraging zegt een vijfde van de Vlamingen zich actief in te zetten of vrijwilliger te zijn in een sportclub of club voor buitenactiviteiten (recreatieve organisatie). Dit is duidelijk meer dan de Franstalige Gemeenschap (9%) en het gemiddelde van de EU27 (13%).

Algemene sportdeelname

De **sportdeelname** nam tussen 1999 en 2006 duidelijk toe. Deze stijging situeert zich vooral bij de **recreatieve sportbeoefening** buiten verenigingsverband (Pauwels en Scheerder, 2007). De resultaten voor een nieuwe bevraging (ISSP 2007) bevestigen deze stijgende lijn. Zo zegt meer dan driekwart van de bevolking dat ze deelgenomen heeft aan **fysieke activiteiten**. Enkele vragen die specifiek peilen naar “sporten binnen verenigingsverband met vaste trainingen en tijdstippen” of “buiten verenigingsverband op eigen initiatief en met flexibele uren” leveren een wat lager percentage op. Op basis van deze vragen met wat strengere criteria blijkt nog 53% van de Vlamingen te sporten. Voor de deelname aan fysieke activiteiten zien we geen verschil naar geslacht. Wat in de lijn ligt van de **gendergelijkheid** voor de algemene sportdeelname die vorig jaar voor het eerst werd vastgesteld. Als de strengere criteria gehanteerd worden om de

7.83 Sportdeelname naar leeftijd

Deelname aan fysieke activiteiten en sporten in engere zin naar leeftijd.

Bron: SCV-survey en ISSP 2007.

7.84 Sportdeelname naar geslacht

Deelname aan fysieke activiteiten en sporten in engere zin naar geslacht.

	Man	Vrouw	Totaal
Deelname fysieke activiteiten	79,0	77,5	78,2
Sporten in engere zin	58,5	48,0	53,2
Buiten verenigingsverband op eigen initiatief en met flexibele uren	52,0	41,9	46,8
Sporten binnen verenigingsverband met vaste trainingen en tijdstippen	26,2	19,4	22,7

Bron: SCV-survey en ISSP 2007.

sportdeelname te bepalen stellen we echter nog wel een duidelijk verschil naar geslacht vast. Vorig jaar leek een volledige gelijkheid voor zowel de participatie in clubverband als voor de globale sportparticipatie er aan te komen. Dit jaar moeten we echter vaststellen dat dit nog niet volledig het geval is; al is de gelijkheid naar geslacht het jongste decennium alleszins wel toegevoegd. Naar leeftijd stellen we een min of meer lineaire daling vast voor de fysieke activiteit en sporten. Naar opleidingsniveau zijn er uitgesproken verschillen. Zo is bij de laagst opgeleiden zes op tien nooit of weinig betrokken bij fysieke activiteiten terwijl dit slechts voor twee op tien van de lageropgeleiden het geval is. Als we ons baseren op de strengere criteria, doen de hoogst opgeleiden vier maal meer aan sport dan de laagst opgeleiden. Uit het recente SVR-rapport naar kansengroepen blijkt dat net als bij het lidmaatschap van een sportvereniging verschillende kansengroepen minder goed scoren. Alleenstaande ouders, mensen met een functiebeperking en mensen met een laag inkomen kennen een lagere deelname. In verhouding met andere domeinen scoort sport vrij goed wat de participatie van kansengroepen betreft.

Wat de **sportvoorkeur** betreft werd gepeild naar de twee vaakst beoefende sporten. Op basis hiervan wordt de verschuiving naar individuele sporten die zich de laatste jaren voltrekt, nogmaals bevestigd. De toptien wordt gedomineerd door solosporten. Voetbal blijft de enige teamsport in de toptien met daarnaast de duosporten tennis en badminton. Voetbal blijft nog steeds enkel bij de mannen een populaire sport en dansen is een sport die voornamelijk door vrouwen wordt beoefend. Fitness is dan weer bij beide populair, maar scoort wel duidelijk beter bij vrouwen dan bij mannen. Voor lopen geldt het omgekeerde. Naar leeftijd kunnen er grote variaties optreden. Fietsen is echter een sport die een gelijkmatige verdeling kent over de leeftijdsgroepen. Ook wandelen kent een vrij

7.85 Top tien populariteit

Beoefende sporten, in % van de bevolking.

	Vaakst beoefend	2de vaakst beoefend	Totaal
1 Fietsen	20,7	17,7	38,4
2 Wandelen	19,2	16,1	35,3
3 Lopen/joggen	6,6	4,4	11,0
4 Fitness	5,4	2,7	8,1
5 Zwemmen	3,3	4,2	7,5
6 Voetbal	3,9	1,5	5,4
7 Tennis	2,0	1,6	3,6
8 Dans	1,1	0,9	2,0
9 Turnen	0,9	0,5	1,4
10 Badminton	0,7	0,4	1,1

Bron: ISSP 2007.

7.86 Populariteit naar geslacht

Beoefende sporten naar geslacht, in % van de bevolking.

	Vaakst beoefend	2de vaakst beoefend	Totaal
Mannen			
• fietsen	21,8	17,7	39,5
• wandelen	14,4	16	30,4
• lopen	6,6	6	12,6
• voetbal	7,4	2,8	10,2
• zwemmen	2,4	3,9	6,3
• fitness	4,4	1,8	6,2
• tennis	2,6	1,9	4,5
Vrouwen			
• wandelen	23,7	16,1	39,8
• fietsen	19,5	17,6	37,1
• fitness	6,2	3,5	9,7
• lopen	6,7	3	9,7
• zwemmen	4,2	4,7	8,9
• dansen	1,9	1,2	3,1
• tennis	1,2	1,1	2,3

Bron: ISSP 2007.

gelijkmatige verdeling over de leeftijdsgroepen al springen de 45-64-jarigen er toch bovenuit. Lopen, fitness en voetbal scoren vooral goed bij jongeren, maar blijven tot 45 jaar behoorlijk populair. Zwemmen en squash doen het opvallend goed bij mensen in de “drukke leeftijd” (25-44-jarigen). Tennis doet het goed bij alle leeftijdsgroepen uitgezonderd de oudste leeftijdsgroep. Als we de sportvoorkeur naar opleiding bekijken blijken fietsen, wandelen en zwemmen een redelijk democratisch gehalte te hebben. Ook sporten als fitness, voetbal en lopen doen het in dit opzicht niet slecht maar kennen wel een lage participatie van de laagstopgeleiden.

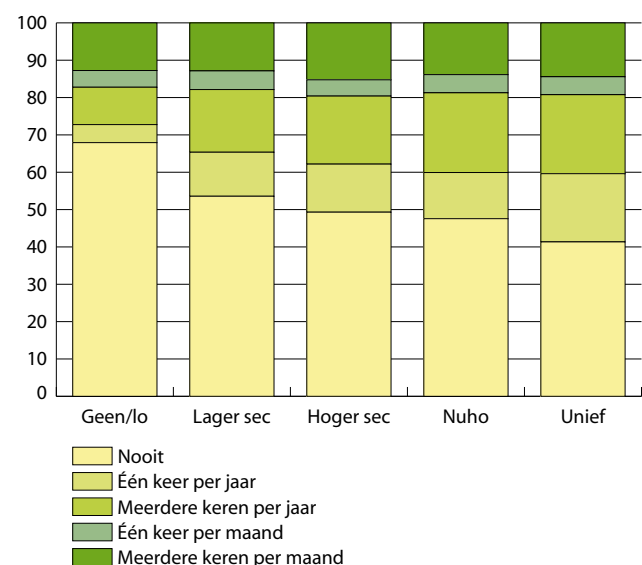
Passieve deelname

De helft van de bevolking geeft aan een **sportevenement** te hebben bijgewoond als toeschouwer. Deze passieve interesse voor sport correleert vrij sterk met het zelf deelnemen aan fysieke activiteiten. Bijna een kwart van de mannen gaat minstens maandelijks als toeschouwer naar een sportwedstrijd, bij de vrouwen is dit slechts de helft. De 35-44-jarigen blijken de meest frequente toeschouwers te zijn. Opvallend is dat wat de maandelijkse toeschouwers betreft er nauwelijks verschillen zijn naar opleidingsniveau. Enkel voor de minder frequente categorieën scoren de laagopgeleiden minder goed.

4 op 10 mannen geven voetbal op als meest bekeken sport op TV. Vrouwen kijken het vaakst naar tennis, voor een kwart van hen is het de vaakst bekeken sport. Heel opvallende verschillen naar leeftijd zijn er niet voor het op TV bekijken van sport. Al scoort voetbal bij de jongeren duidelijk beter dan wielrennen. Naar opleidingsniveau zijn de verschillen opvallend klein. Uit een Europese bevraging blijkt dat ongeveer de helft van de Vlamingen een sportevenement bijgewoond heeft. Dit is hoger dan de Franstalige Gemeenschap waar het minder dan 40% is en het Europese gemiddelde dat net boven 40% ligt.

7.87 Sportevenement

Bijwonen van een sportevenement naar opleiding, in %.

Bron: SCV-survey 2007.

Attitudes en motieven

Als men de sportparticipatie wil verhogen, is het niet onbelangrijk om te weten wat de **motieven** zijn om aan sport te doen. Zes op tien vindt sport heel belangrijk voor de fysieke of mentale gezondheid. Minder dan 10% vindt dit niet, of niet erg belangrijk. Hoogopgeleiden vinden dit wel duidelijk een belangrijker motief dan laagopgeleiden. Daarnaast is ook opvallend dat meer jongeren dan ouderen de fysieke of mentale gezondheid aanhalen als belangrijk motief om aan sport te doen. Bijna een kwart van de mensen vindt het ontmoeten van anderen een heel belangrijke reden. Een derde vindt dit niet belangrijk. Opvallend is dat vooral laagopgeleiden en ouderen dit een heel belangrijk motief vinden. Leeftijd en opleiding hangen wel vaak sterk samen, waarbij ouderen lager opgeleid zijn. Het competitie-element wordt door veel mensen als vrij onbelangrijk ervaren. Meer dan acht op tien vindt het niet belangrijk. Hierbij zijn opvallend kleine verschillen naar leeftijd te noteren. Mannen vinden dit wel belangrijker dan vrouwen en laagopgeleiden vinden het belangrijker dan hoogopgeleiden. Een vijfde van de bevolking sport om er goed uit te zien. Voor een derde van de bevolking speelt dit motief helemaal geen rol. Vrouwen vinden dit belangrijker dan mannen. Veel meer laagopgeleiden dan hoger opgeleiden geven dit op als een heel belangrijke reden. De jongste en de oudere leeftijdscategorieën vinden dit belangrijker dan de middenleeftijdsgroep.

Ongeveer acht op tien onderschrijft de mening dat sport het karakter van kinderen ontwikkelt. Minder dan een kwart van de bevolking is het eens met de stelling dat er teveel sport op TV is. Ouderen zijn het meer uitgesproken oneens met deze stelling en vrouwen zijn het er iets meer mee eens. Zes op tien Vlamingen gelooft dat sport verschillende groepen in België dichter bij elkaar kan brengen. Bij de 55-plussers denkt zelfs zeven op tien dat dit het geval is. Universitair geschoolden staan in verhouding tot de andere opleidingsniveaus het meest sceptisch tegenover deze stelling. Mannen geloven er meer in dan vrouwen. Een vijfde van de Vlamingen denkt dat internationale sportwedstrijden tussen landen eerder spanningen dan een goede verstandhouding met zich meebrengen. Ouderen en laagopgeleiden zijn hiervan het meest overtuigd. Meer mannen dan vrouwen zijn het oneens met deze stelling. Ongeveer de helft van de bevolking gaat er mee akkoord dat de overheid meer geld aan sport besteedt; bijna zes op tien mannen tegenover slechts vier op tien vrouwen. Minder dan een vijfde gaat daar niet mee akkoord.

Jeugdsport

De **fysieke fitheid** van de jeugd is een belangrijk aandachtspunt voor het beleid. De fitheid van de jeugd gaat erop achteruit. De Vlaamse jeugd zou meer sedentair worden en dikker worden. De

7.88 Motieven

Motieven voor sportbeoefening, in %.

	Niet belangrijk	Niet erg belangrijk	Enigszins belangrijk	Heel belangrijk
Sport/spelen voor fysieke/mentale gezondheid	4,5	4,7	31,8	58,9
Sport/spelen om andere mensen te ontmoeten	10,1	22,1	44,9	22,9
Sport/spelen om met anderen te concurreren	51,5	32,3	12,4	3,9
Sport/spelen om er goed uit te zien	16,5	20,5	43,7	19,3

Bron: ISSP 2007.

7.89 Meninge n over sport

Meninge n over sport, in %.

	Sterk mee oneens	Mee oneens	Noch mee eens, noch mee oneens	Mee eens	Sterk mee eens
Er is te veel sport op tv.	8,8	27,2	40,8	17,3	5,9
Sport brengt verschillende groepen in België dichter bijeen.	1,5	8,7	29,2	51,6	9,1
Internationale sportwedstrijden roepen eerder spanningen tussen landen op.	6,4	34,6	38,0	17,4	3,5
Overheid moet meer geld spenderen aan sport.	5,5	13,1	32,0	34,6	14,8

Bron: ISSP 2007.

7.90 Fysieke fitheid

Evolutie fysieke fitheid van de Vlaamse jeugd van 12 tot 18 jaar, 1990-2005.

Fysieke tests	1990-2005
Flamingo evenwicht (evenwicht)	▲
Snelikken met één hand (snelheid ledematen)	▲
Zittend reiken (lenigheid)	▼
Verspringen uit stand (explosieve kracht)	▼
Handknijpkracht (statische kracht)	▼
Sit-ups (rompkracht)	▼
Hangen met gebogen armen (functionele kracht)	▼
Snelheid shuttle run (snelheid)	▼
Uithouding shuttle run (uithouding)	▲

Bron: Bloso.

meeste parameters blijken inderdaad te dalen sinds 1990. Uithouding gaat er - tegen de trend in - wel op vooruit.

Een belangrijke partner voor de bevordering van sportparticipatie bij de jeugd zijn de scholen. Er is een lichte groei in het totaal aantal scholen dat deelnam aan **schoolsportactiviteiten**. Opvallend is vooral een significante stijging van het aantal deelnemende scholen uit het bijzonder onderwijs. Daar waar vroeger zoveel mogelijk getracht werd om de leerlingen uit het bijzonder onderwijs te integreren in de activiteiten van het gewoon onderwijs, wordt nu extra aandacht besteed aan specifieke activiteiten voor deze leerlingpopulatie. Globaal nemen jaarlijks meer

dan een miljoen jongeren deel aan schoolsportactiviteiten. Voor twee van de vier **schoolsportevenementen** wordt echter ten opzichte van 2005 een daling vastgesteld van het aantal deelnemers. Deze daling is te wijten aan het feit dat zowel het aantal actiedagen van de Gordel voor Scholen als de Avonturentrophy voor scholen werden verminderd.

Wat de landelijke schoolsportactie 'Schoolsport doe je niet alleen' betreft, wordt een spectaculaire stijging vastgesteld van het aantal deelnemende secundaire scholen, dit wijst er op dat deze actie die over 3 schooljaren verloopt in het tweede jaar op kruissnelheid is gekomen dankzij een betere bekendheid en de specifieke promotie. Het project 'Fitte School' stimuleert scholen om initiatieven op te zetten rond voldoende bewegingsmogelijkheden en sport. Ook gezonde voeding is daarbij een aandachtspunt.

Topsport

Via een integraal topsportbeleid wil de Vlaamse overheid maximale ontplooiingskansen geven aan talentvolle sporters om topprestaties te leveren op internationaal niveau. Een succesvol topsportbeleid veronderstelt ondermeer het tijdig detecteren van talent en vervolgens een goede begeleiding. In september 2007 zijn er 6 **topsportscholen** aangeduid in Vlaanderen die een specifieke studierichting "topsport" mogen inrichten, zowel op ASO als TSO niveau. In de studierichtingen topsport krijgen de leerlingen/topsporters binnen het uurrooster wekelijks 4, 6 of

7.91 Schoolsport

Evolutie van deelnemende scholen aan schoolsportactiviteiten, van 2000 tot 2006.

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007
Basisonderwijs	2.156	2.238	2.227	2.219	2.245	2.297	2.290
BLO	170	172	162	161	179	172	184
Secundair	662	637	653	646	669	657	658
BUSO	103	96	95	91	92	89	96

Bron: Bloso.

7.92 Schoolsportevenementen

Evolutie van het aantal deelnemers aan grote schoolsportevenementen, van 2000 tot 2006.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Vlaamse Veldloopweek	136.783	147.861	150.109	161.398	163.001	181.335	188.886
Gordel voor Scholen	29.952	33.686	30.156	31.944	32.612	32.252	29.703
Avonturentrophy voor scholen	1.248	1.134	1.254	1.320	1.434	1.290	1.068
100 sportkriebels / sportprikkel	4.846	4.645	3.560	3.964	4.611	4.458	4.480

Bron: Bloso.

7.93 Topsportscholen

Evolutie van de kerncijfers topsportscholen, van schooljaar 2002-2003 tot 2007-2008.

	02-'03	03-'04	04-'05 *	05-'06 *	06-'07 *	07-'08*
Aantal participerende sportfederaties in topsportscholen	16	17	17	16	16	17
Sportfederatie						
Voor topsport erkend en gesubsidieerd	13	14	14	13	13	14
Niet voor topsport erkend en gesubsidieerd	3	3	3	3	3	3
Leerlingen in Topsportschool	454	449	426	507	513	561
Man	324	318	314	341	355	398
Vrouw	130	131	112	166	158	163
Uitgereikte topsportstatuten	568	570	514	578	568	622
Man	383	380	357	378	389	434
Vrouw	185	190	157	200	179	188

*Topsportbeloften (Basisschool) niet meegerekend

Bron: Bloso.

10 uur training in hun sport en 2 uren lichamelijke opvoeding, aangepast aan hun sport. De sportieve opleiding en begeleiding gebeurt door trainers aange-steld door de sportfederaties. In het schooljaar 2007-2008 participeren 17 sportfederaties in de verschil-lende topsportscholen, waarvan 14 sportfederaties topsportsubsidies krijgen voor hun participatie in een topsportschool. Om in een studierichting topsport in te kunnen schrijven dienen de leerlingen over een topsportstatuut te beschikken dat wordt uitgereikt door de selectiecommissie van het topsportconvenant en dit op basis van strenge selectiecriteria. De ver-houding tussen het aantal leerlingen in een topsport-school en het aantal uitgereikte topsportstatuten blijft gunstig evolueren. Inmiddels is deze verhouding al

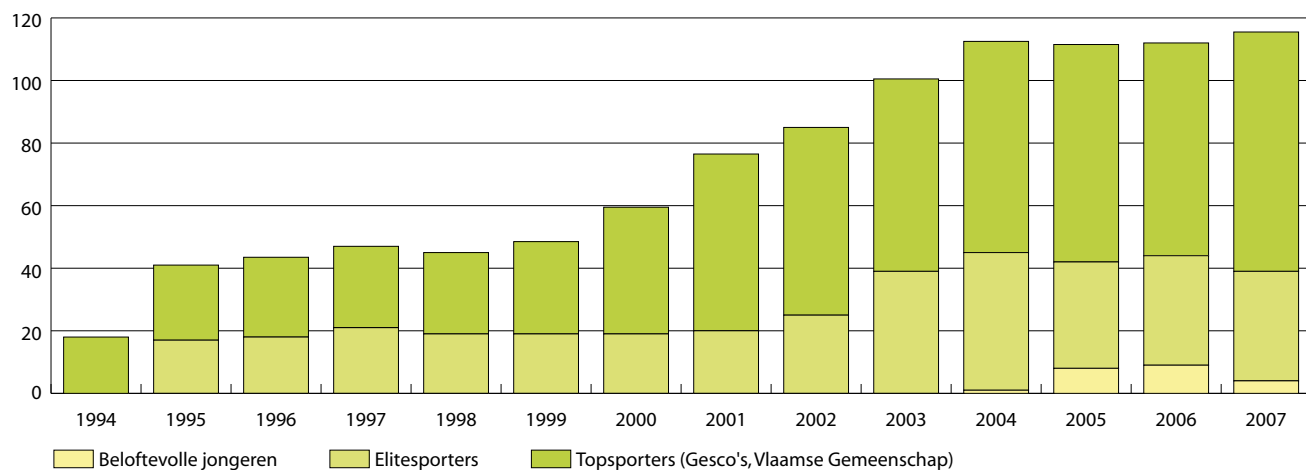
90%. Dit is een belangrijke evolutie want het geeft een verhoogde garantie op een kwalitatieve begelei-ding van jong topsporttalent.

Om de doorstroming vanuit het secundair naar het hoger onderwijs mogelijk te maken, werd in 2003 het Bloso **Topsportstudentenproject** Hoger Onderwijs opgestart voor de categorie Elitesporters en een jaar later voor de categorie Beloftevolle Jongeren. Dit met als doel de combinatie van topsport en studies in het hoger onderwijs te optimaliseren.

Enmaal de studies achter de rug blijkt dat topsport zich moeilijk laat combineren met werk. Daarom wordt sinds 1994 voorzien in tewerkstellingsconfrac-

7.94 Tewerkstelling topsporters

Evolutie van het aantal tewerkstellingscontracten voor topsporters, van 1994 tot 2007.

Bron: Bloso, CJS.M.

7.95 Medailles en finaleplaatsen

Aantal medailles en finaleplaatsen behaald in 2006, binnen 26 topsportfederaties, voor senioren.

	WK				EK			
	Goud	Zilver	Brons	Finaleplaats	Goud	Zilver	Brons	Finaleplaats
Atletiek	0	0	1	0	3	0	0	5
Boogschieten	0	1	0	nvt	0	0	0	nvt
Gehandicaptensport	1	2	1	0	2	3	3	1
Judo	0	0	0	nvt	0	0	2	nvt
Kajak	0	0	0	0	0	0	0	3
Korfbal	Geen WK georganiseerd				0	1	0	nvt
Paardensport	1	2	1	10	0	0	1	0
Roeien	0	0	0	2	Niet van toepassing			
Rolschaatsen	0	0	2	0	0	2	2	0
Triatlon/Duathlon	1	2	2	nvt	0	1	1	nvt
Waterski	0	0	0	0	0	4	5	0
Wielrennen	2	1	0	nvt	0	0	0	nvt
Zeilen	0	0	0	0	1	0	0	nvt
Totaal	5	8	7	12	6	11	14	9

11 federaties behaalden geen medaille (badminton, basketbal, gymnastiek, handbal, ju-jitsu, schermen, schieten, squash, taekwondo, tafeltennis, volleybal).

Voor tennis worden geen WK's of EK's georganiseerd.

Bron: Bloso.

ten. Bij de start ging het enkel om een wielproject. Een jaar later startte het Bloso **Tewerkstellingsproject** en in 2001 werd onder meer Atletiek Vlaanderen opgericht. In 2007 werden voor 115,5 FTE middelen uitgetrokken.

Medailles op grote internationale wedstrijden vormen een graadmeter voor het succes van het topsportbeleid. Atletiek, wielrennen, paardensport en waterski leverden in 2006 de meeste medailles op. Maar deze graadmeter blijft natuurlijk beperkt tot sporten waarvoor in 2006 wereld- of Europese kampioenschappen georganiseerd werden. Daarnaast lijken recente prestaties van de jeugdige Vlaamse topsporters er op te wijzen dat er een evolutie is in positieve zin. In diverse sporttakken worden goede prestaties neergezet. Zo werden recent ondermeer goede prestaties geleverd op het Europese Jeugdkampioenschap zwemmen in Antwerpen en de EYOF (Europees olympisch jeugdfestival) in Belgrado.

Gezond sporten

Door het verhogen van de sportparticipatie wil het beleid de Vlaming actiever, fitter en gezonder laten worden. Het promoot dan ook op de eerste plaats een gezonde sportbeoefening en lichaamsbeweging. Belangrijke voorwaarden hiervoor zijn een kwaliteitsvolle dienstverlening op het gebied van sport-

medische keuring en begeleiding, een transparant dopingbeleid en een goede letselpreventie.

Wat het **keuringsbeleid** betreft wordt er gewerkt op drie niveaus. Ten eerste, de sportmedische evaluatie van jongeren tot 18 jaar met introductie en gebruik van de jongerensportpas. Ten tweede, de sportmedische keuring en begeleiding van recreatieve en amateursportbeoefenaars door een keuringsarts of sportarts. Ten derde, de keuring en begeleiding van de getalenteerde sportbeoefenaars in de erkende sportmedische keuringscentra.

In 2007 waren er vier erkende centra voor het keuren en begeleiden van getalenteerde sporters, in 2008 zijn dat er vijf. In 2007 werden er 3.700 sporters begeleid door deze centra, waaronder ongeveer 600 getalenteerde sporters. Daarnaast zijn er ongeveer 270 erkende keuringsartsen actief. Deze zijn vrij goed verspreid over Vlaanderen. In absolute aantallen springen uiteraard de grote steden eruit, gerelateerd aan het aantal inwoners vallen vooral enkele kleinere steden en middelgrote gemeenten op.

Het steunpunt Sport, Beweging en Gezondheid maakte een berekening van het aantal **sportletsels** in Vlaanderen. In totaal komen zij voor de periode 2003-2004 op 465.450 sportletsels, of ongeveer 13% van de actieve sporters. Voor meer dan de helft gaat het wel om lichte letsels. Zonder deze lichte letsels komt men nog tot 245.848 letsels of ongeveer 7% van de actieve sporters. Voor een deel van de sportdisciplines kan ook het specifieke letselrisico worden berekend. De hoogste letselrisico's worden vastgesteld in teamspor-

7.96 Letselrisico's

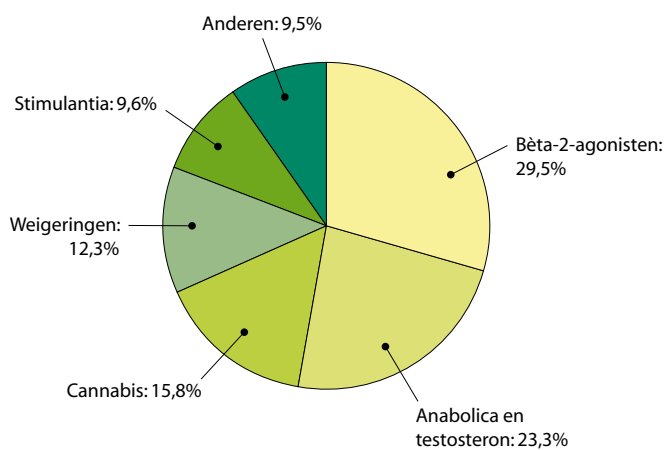
Letselrisico's per sportdiscipline, in %

	Letselrisico
Judo	5,5
Fietsen (baanwielrennen, veldrijden, mountainbike)	2,7
Karate	1,4
Zwemsporten	0,6
Handbal	9,0
Basketbal	7,5
Veldvoetbal	7,4
Gymnastiek	7,4
Volleybal	5,8
Taekwondo	4,1
Triathlon/ Duathlon	3,2
Zaalvoetbal	3,1
Atletiek	2,9
Tennis	0,9

Bron: Cumps en Meeusen, 2007.

7.98 Dopingsubstantie

Percentage positieven naar dopingsubstantie, in 2007.

Bron: team Medisch Verantwoord Sporten.

ten zoals handbal, basketbal en veldvoetbal. De laagste risico's doen zich voor in zwemsporten en tennis. Letsels en de daarmee gepaard gaande kosten zijn de negatieve gevolgen van sportparticipatie. De directe medische en indirect medische kost van acute sportletsels liep in 2003 respectievelijk op tot meer dan 15 en 111 miljoen euro. Ondanks dit kostenplaatje zijn de voordelen van sportparticipatie veel groter. Om de socio-economisch gevolgen van letsels te verminderen op zowel korte als lange termijn is een goede sportletselpreventie wel een noodzaak.

In 2007 werden bijna drieduizend **dopingcontroles** uitgevoerd. Dit is een gevoelige stijging ten opzichte

van de voorgaande jaren. Het aantal sporters dat positief testte ligt in 2007 lager dan in 2006, maar even hoog als in 2005 en het gemiddelde van 4,4% over 15 jaren.

2007 was bovendien het jaar waarin de controles buiten wedstrijdverband op kruissnelheid kwamen. Meer dan een kwart van de uitgevoerde controles vonden plaats buiten wedstrijdverband. In 2006 was dit nog minder dan 5%.

De meeste overtredingen kunnen gesitueerd worden bij middelen die de ademhaling verbeteren (bèta-2-agonisten) of middelen die spierversterkend werken en het recuperatievermogen bevorderen (anabolica

7.97 Dopingratio's

Evolutie van het aandeel dopingovertreders ten opzichte van het totaal aantal controles, van 1993 tot 2007.

Bron: Team Medisch Verantwoord Sporten.

7.99 Dopinggebruik

Vaststelling van het dopinggebruik bij de tien meest gecontroleerde sporttakken, 2007.

	Controles	Positief	% Positief
1. Kickboksen	97	12	12,4
2. Boksen	120	8	6,7
3. Wielrennen	954	61	6,4
4. Judo	101	4	4,0
5. Triatlon	87	3	3,4
6. Basket	167	3	1,8
7. Atletiek	309	5	1,6
8. Zwemmen	62	1	1,6
9. Voetbal	290	3	1,0
10. Volleybal	95	0	0,0

Bron: team Medisch Verantwoord Sporten.

en testosteron). Binnen de 10 meest gecontroleerde sporten in Vlaanderen hebben kickboksen, boksen en wielrennen een bovengemiddelde overtredingsratio. De trend dat mannelijke sporters meer positief testen dan vrouwelijke sporters wordt ook in 2007 bevestigd. Het percentage overtreders bij de mannelijke sporters ligt tweemaal hoger dan bij de vrouwelijke sporters. ■

De kerndoelstellingen van het mediabeleid in deze regeerperiode zijn: het behoud van een pluriform of veelvormig medialandschap met een gewaarborgde toegang tot een divers en kwaliteitsvol aanbod, het bevorderen van de digitalisering van de communicatie, het overbruggen van de digitale kloof en het bewerkstelligen van een efficiënter mediatoezicht.

Een pluriform en kwaliteitsvol medialandschap

Een pluriform en kwaliteitsvol **medialandschap** veronderstelt een groot aantal spelers zonder de leefbaarheid van de sector in het gedrang te brengen. De overheid ondersteunt hierbij de openbare omroep en kwaliteitsverhogende initiatieven.

Leefbaarheid en aantal spelers

De leefbaarheid van de media is sterk afhankelijk van de reclame-inkomsten, het aantal spelers en de markt-aandelen per sector.

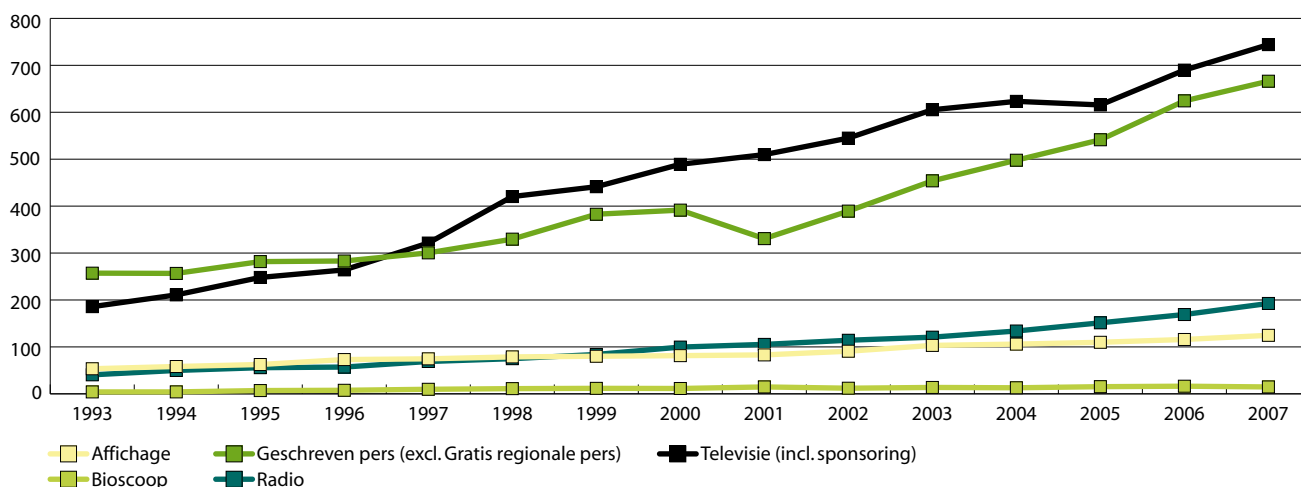
Reclame-inkomsten

Na een kleine terugval in 2001 neemt de aanwezigheid van **reclame** in de media gestaag toe. Er treedt wel een verschuiving op in de **mediavorkeur** van de adverteerders.

Sinds 1993 is het aandeel van televisie en radio in het totale aanbod aan reclame sterk toegenomen ten nadele van de geschreven pers en de affichage. Van 2001 tot 2005 deed zich voor de televisie en de geschreven pers een omgekeerde beweging voor zodat de geschreven pers een stuk van haar oorspronkelijk marktaandeel heroverde. De voorbije drie jaren blijven de reclameaandelen van de verschillende media vrij stabiel.

7.100 Reclamedruk

Evolutie van het aandeel van de media in de jaaromzet op de reclamemarkt (brutocijfers in miljoen euro), op basis van de verklaringen van de betrokken regies en reclamedragers, van 1993 tot 2007.

Omdat deze cijfers geen rekening houden met de talrijke tariefkortingen, geven ze eerder de aanwezigheid van reclame dan de reclame-investeringen weer. Vanaf 2001 wordt in een nieuwe meetmethode rekening gehouden met crosspromotie waarbij media van dezelfde groep bij elkaar adverteren.

Bron: MediaXim, CIM, MDB ProductionData.

7.101 Mediaconcentratie

Media-aanbod van de zeven belangrijkste mediabedrijven in Vlaanderen in 2006.

	Dagblad	Periodiek blad	Televisie-omroep	Productiehuis	Radio-omroep	Internet	Reclameregie
Concentra NV	X	X	X	X	X	X	X
Corelio NV	X	X	X	X		X	X
De Persgroep NV	X	X	X	X	X	X	X
Roularta Media Group		X	X	X	X	X	X
Sanoma Magazines Belgium NV		X					X
SBS Belgium NV			X	X			
VRT			X	X	X	X	X

Bron: Vlaamse Regulator voor de Media.

Internetreclame staat in België nog in de kinderschoenen maar men verwacht een sterke stijging in de komende jaren.

Aanbieders van media-inhoud

Volgens een recente studie van de Vlaamse Regulator voor de Media zijn de zeven sterkste spelers voor **mediaproducten** Concentra NV, Corelio NV, De Persgroep NV, Roularta Media Groep NV, Sanoma Magazines Belgium NV, SBS Belgium NV en Vlaamse Radio en Televisie NV. Door overnames, deelnemingen en samenwerkingsverbanden bieden deze mediabedrijven een breed gamma van mediaproducten en -diensten aan. Opmerkelijk is verder dat de belangrijkste groepen steeds vaker met elkaar verweven zijn. Via allerlei projecten investeren ze samen in de vernieuwing en de uitbreiding van het Vlaamse media-aanbod. Met betrekking tot de diversiteit is het belangrijk om op te merken dat elk mediaproduct over minstens drie sterke spelers verspreid zit.

Radio

In 2001 doorbraken Q-music en 4FM het monopolie van de **landelijke radio's** van de openbare omroep. Sinds de overname in 2007 zijn de beide commerciële landelijke radio's zenders van de Vlaamse Media-maatschappij (VMMa). De VMMa zelf is in handen van de mediagroepen Roularta en De Persgroep.

Q-music haalt begin 2007 het tweede grootste marktaandeel, maar blijft nog ver verwijderd van Radio 2. Het marktaandeel van 4FM daalde in het begin van 2007 na een uitzonderlijk resultaat eind 2006. De twee VMMa-zenders samen vergrootten ook in het voorbije jaar hun marktaandeel. Dit gaat ten koste van het marktaandeel van de VRT, waar het marktaandeel

van Radio Donna daalt van 18% begin 2006 tot 13% begin 2007.

Het nieuwe frequentieplan leidde tot de erkenning van vijf particuliere **regionale radio's** in 2003. Het geringe marktaandeel van deze regionale zenders bracht hun rendabiliteit, hun leefbaarheid en vervolgens de diversiteit in hun programmatie in gevaar. Door een wijziging in de regelgeving werd het samenwerkingsmodel met de naam 'Nostalgie' mogelijk gemaakt. Vier van de vijf regionale zenders zullen vanaf maart 2008 onder deze roepnaam en onder de koepel van Corelio en Concentra opereren. Be One Limburg is de enige provinciale omroep die niet toetreedt tot het samenwerkingsverband.

Eind 2007 zijn er 294 erkende **lokale radio's** in Vlaanderen. Een minderheid hiervan werkt nog autonoom: eind juni 2007 hoorden 171 van de 273 actieve lokale frequenties tot een netwerk (MICT, 2007). Een netwerk is een bundeling van minstens twee lokale frequenties die een uniform audiosignaal uitzenden. Het kan gaan om regionaal georiënteerde mininetwerkjes of om grotere ketenradio's met landelijke ambities. De grotere ketenradio's Contact, Topradio, Cool FM, Be One en City Music maken bijna de helft van het totale aantal lokale radio's uit.

Verder is er eind 2007 één erkende **kabelradio**. In 2007 werd vzw Top-Kabel erkend als netwerkradio-omroep. Tenslotte biedt de VRT 10 **digitale radio's** aan. Van 2005 tot en met 2007 werden 20 **radiodiensten** aangemeld. Dit zijn bijvoorbeeld radio's die alleen via internet bereikbaar zijn.

Televisie

Het aantal **erkende televisieomroepen** verdubbelde bijna op 4 jaar tijd. Sinds 2003 is hun aantal toe-

7.102 Marktaandeel radio's

Evolutie van de marktaandelen voor de radio's, van voorjaar 2002 tot voorjaar 2007, in %.

	VJ02	NJ02	VJ03	NJ03	VJ04	NJ04	JA-MA05	MA-ME05	S-N05	N-D05	JA-A06	A-JUN06	S-D06	JA-JUN07
VRT	84	85	84	81	81	73	71	69	68	67	67	64	64	64
• Radio 1	11	12	12	12	12	11	10	9	10	9	7	8	8	8
• Radio 2	35	35	34	33	33	33	35	33	33	31	32	31	32	32
• Radio Donna	30	29	29	26	25	19	19	20	14	16	18	16	15	13
• Studio Brussel	6	7	8	7	8	8	5	6	7	9	7	7	7	8
• Klara	3	3	2	3	2	3	2	2	3	3	2	2	2	2
Landelijke radio's	5	5	6	10	10	17	17	19	20	22	21	22	23	23
• Q-music	4	4	5	7	7	11	12	14	15	16	17	17	16	18
• 4FM	1	1	2	4	4	6	5	5	5	6	5	5	7	5
Provinciale radio's*						1	2	2	2	1	1	2	2	2
Andere radio's	10	9	9	8	9	9	11	10	10	10	11	12	12	12

Cijfers op basis van het CIM Radio onderzoek, 12+, maandag-zondag, 6-22u; Provinciale radio's: in de eerste helft van 2005 schatting op basis van Antwerpen 1 en Mango. De letters in het bovenschrijf zijn de eerste letter(s) van de maand, VJ: voorjaar, NJ: najaar.

Bron: VAR, CIM Radio onderzoek.

genomen van 28 tot 55. Alleen al in 2007 werden dertien nieuwe zenders erkend. Negen hiervan zijn doelgroep- en themaomroepen. Voor Big Brother Live 1 en 2 liep de erkenning voor eind 2007 af, waardoor deze omroepen niet in de statistieken opgenomen zijn. De overige doelgroep- en themaomroepen zijn SPOR1 TV, TIM TV, M ON TV, YURDUM TV, Zoom, 'Best of TV' en Kust Televisie. Hiernaast werden TV 9 en TMF Live HD erkend als omroepen die zich richten tot de gehele Vlaamse Gemeenschap. Prime One +1 en Prime Action +1 zijn nieuwe betaalzenders. De erkenning van één betaalomroep (ViaCalcio) werd ingetrokken. Eind 2007 waren zes van de 55 erkende zenders niet operationeel.

De kabelexploitanten en de aanbieders van digitale televisie zijn niet meer verplicht alle Vlaamse omroepen op te nemen in hun aanbod. Vooral de kleine, nieuwe zenders verliezen hierdoor een deel van hun potentieel publiek.

Van 2005 tot en met 2007 werden acht **televisiediensten** aangemeld. Typevoorbeelden van televisiediensten zijn televisieomroepen die hun programma's uitsluitend doorgeven via het internet, de kabelkrant, televisie- of video-op-aanvraag.

Wat **interactieve digitale TV** (iDTV) betreft, kon in 2005 al een groot deel van de Vlamingen kiezen tussen digitale televisie via ADSL of de kabel. Begin 2006 kwam daar de satellietzender TV-Vlaanderen Digitaal bij. Via de ether zendt voorlopig alleen de VRT digitaal uit. Volgens een recente schatting bereikten de vijf aanbieders van digitale televisie (Belgacom, IN.DI, Telenet, TV Vlaanderen en de VRT) eind 2007 met 680.000 aansluitingen bijna 28% van de Vlaamse gezinnen (Dejonghe, 2008).

Verder bieden steeds meer operatoren televisie in hoge definitie aan. Het kabelbedrijf Interkabel bood in de lente van 2007 als eerste HDTV aan. Telenet sprong eind 2007 op de kar. Belgacom en TV Vlaanderen zijn gevolgd in 2008.

7.103 Televisieomroepen

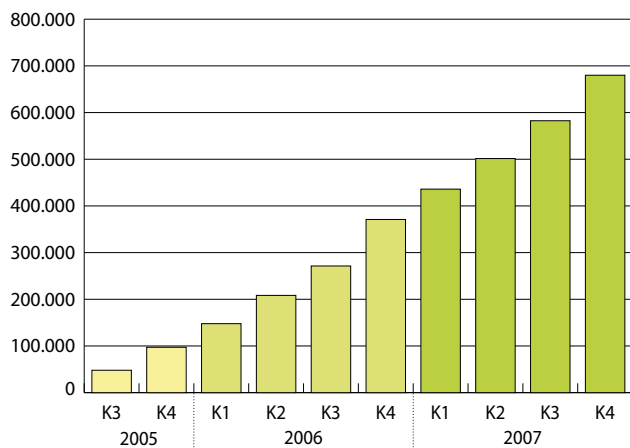
Evolutie van het aantal erkende en operationele televisieomroepen naar type, 2003 en 2007.

	2003		2007	
	Erkend	Operationeel	Erkend	Operationeel
Openbaar, alle Vlamingen	2	2	2	2
Particulier landelijk, alle Vlamingen	10	7	18	16
Particulier regionaal, alle Vlamingen	10	10	10	10
Particulier landelijk, doelgroepen	0	0	12	8
Particulier landelijk, betaalomroepen	6	6	13	13
Particulier landelijk, telewinkeldomroepen	0	0	0	0
Totaal	28	25	55	49

Bron: Vlaamse Regulator voor de Media.

7.104 Digitale televisie

Evolutie van het aantal geschatte digitale abonnees. K= kwartaal.

Bron: Dejonghe, schatting maart 2008.

De voorbije tien jaar steeg het **marktaandeel** van de VRT van 30 tot bijna 40 procent. Aangezien het marktaandeel van Canvas/Ketnet stabiel bleef over deze jaren, kan deze uitbreiding van het marktaandeel toegeschreven worden aan het toenemende succes van Eén. Van de commerciële zenders verloren zowel vtm als VT4 over de voorbije tien jaar heel wat marktaandeel. Bij VT4 deed deze daling zich voor van 1998 tot 2001, waarna het marktaandeel vrij stabiel bleef. Het marktaandeel van Kanaal2/2BE is in 2007 ongeveer even groot als in 1998. VijfTV en Vitaya werden recenter opgericht en nemen een steeds groter deel van de markt in. Terwijl er steeds meer nieuwe spelers zijn op de markt, is het marktaandeel voor de groep van 'anderen' over de voorbije tien jaar afgenomen van 27,5% naar 20,1%. Het publiek heeft zich duidelijk niet massaal gestort op dit nieuwe aanbod.

7.105 Marktaandeel TV-zenders

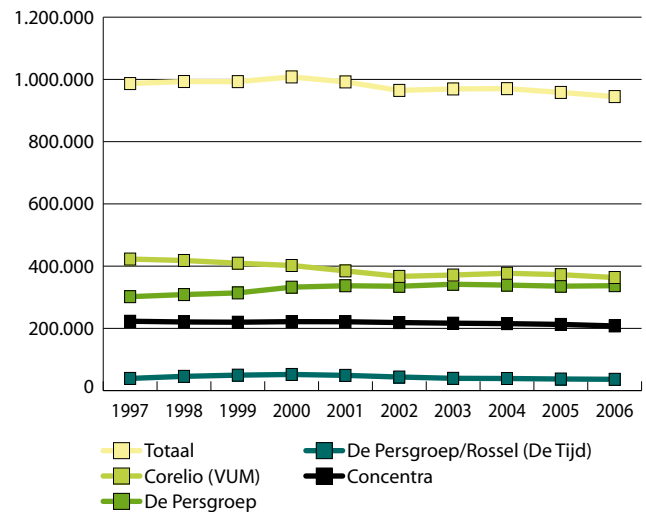
Evolutie van de marktaandelen van de TV-zenders op de totale populatie (4 jaar en ouder; over de hele dag), van 1998 tot 2007, in %.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Eén (/tv1)	21,3	22,7	23,4	25	26,4	27,9	28,2	27	28,7	30,1
Canvas/Ketnet/tv2	9	7,9	8,2	8,5	9,6	10	9,4	9,4	9,6	9,4
Sporza							2,6			
Vtm	27,3	27,3	26,8	27,2	25,4	23,5	22,9	22	21,3	20,7
KA2	5,6	5,9	7,7	7,3	6,4	6,2	5,2	5,6	6,7	5,9
VT4	9,1	8,2	7,8	6,4	6,3	6,8	6,7	6,4	7	6,4
VijfTV							0,3	2,4	4,2	4,1
Vitaya			0,1	0,5	0,8	1,2	1,5	2,4	2,9	3,4
Andere	27,5	28	25,7	25,1	25,1	24,4	23,2	24,8	19,6	20,1

Bron: CIM-Audimetrie en VRT-studiedienst.

7.106 Kranten

Evolutie van de betaalde verspreiding van de krantengroepen, van 1997 tot 2006.

Er wordt geen rekening gehouden met de online-abonnementen

Bron: CIM, Echtverklaringen verspreiding pers.

Geschreven pers

Corelio (de vroegere VUM) en De Tijd verloren van 1999 tot 2006 **marktaandeel** aan De Persgroep. De Persgroep evenaart in 2006 bijna het marktaandeel van Corelio, de traditionele marktleider. De Persgroep haalt 36% op basis van de betaalde verspreiding en 37% op basis van de machineoplage; Corelio haalt 38% volgens beide indicatoren. Rekening houdend met de overname van De Tijd door De Persgroep/Rossel, overstijgt De Persgroep zelfs het marktaandeel van Corelio. De Persgroep is tevens de enige die over deze periode in een dalende markt meer betaalde verspreiding kon realiseren. Concentra behoudt zijn

marktaandeel. Deze cijfers slaan enkel op de papieren kranten. De online abonnementen zijn hierin niet opgenomen.

De gratis Metro evenaart met zijn oplage, die nog jaarlijks stijgt, heel wat traditionele kranten.

Kwaliteitsvol medialandschap

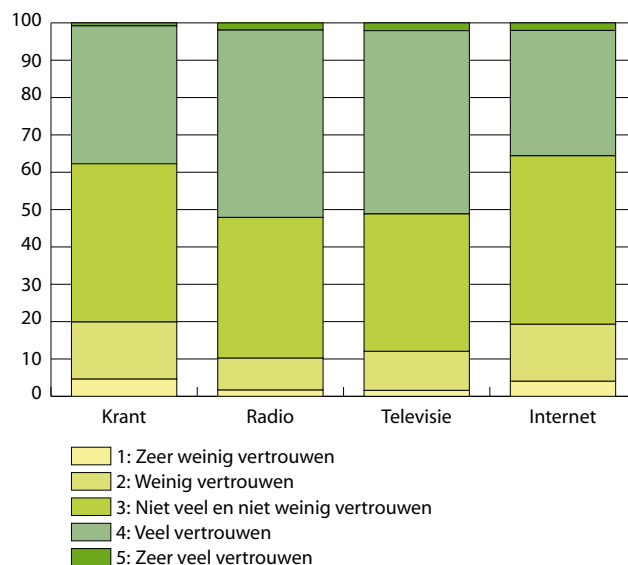
De Vlaming wordt steeds meer overspoeld door informatie van een groeiend aantal aanbieders. Via de weblogs of blogs kan zowat iedereen redacteur worden en wereldwijd publiceren. In dit kluwen groeit de nood aan geloofwaardige en betrouwbare informatiebronnen. In 2007 ligt in Vlaanderen het **vertrouwen in de media** iets hoger dan gemiddeld in de EU27.

Voor het vertrouwen in de radio en de televisie is hoog: ongeveer 7 Vlamingen op 10 zeggen 'eerder vertrouwen' te hebben in deze audiovisuele media. Voor de geschreven pers en het internet zijn dat respectievelijk 50 en 44 procent van de Vlamingen. De Vlaamse cijfers voor het vertrouwen in de juistheid van de berichtgeving tonen een gelijkaardig patroon. Eén Vlaming op tien heeft (zeer) weinig vertrouwen in radio en televisie. Voor de krant en het internet is dat één Vlaming op vijf. Terwijl Vlaanderen een goede middenmaat is voor het vertrouwen in de media tonen deze cijfers aan dat er nog heel wat ruimte voor verbetering is.

Het Vlaamse beleid wil dan ook de kwaliteit van de berichtgeving verder optimaliseren en het vertrou-

7.108 Juistheid berichtgeving

Vertrouwen in de juistheid van de berichtgeving van de media, in %.

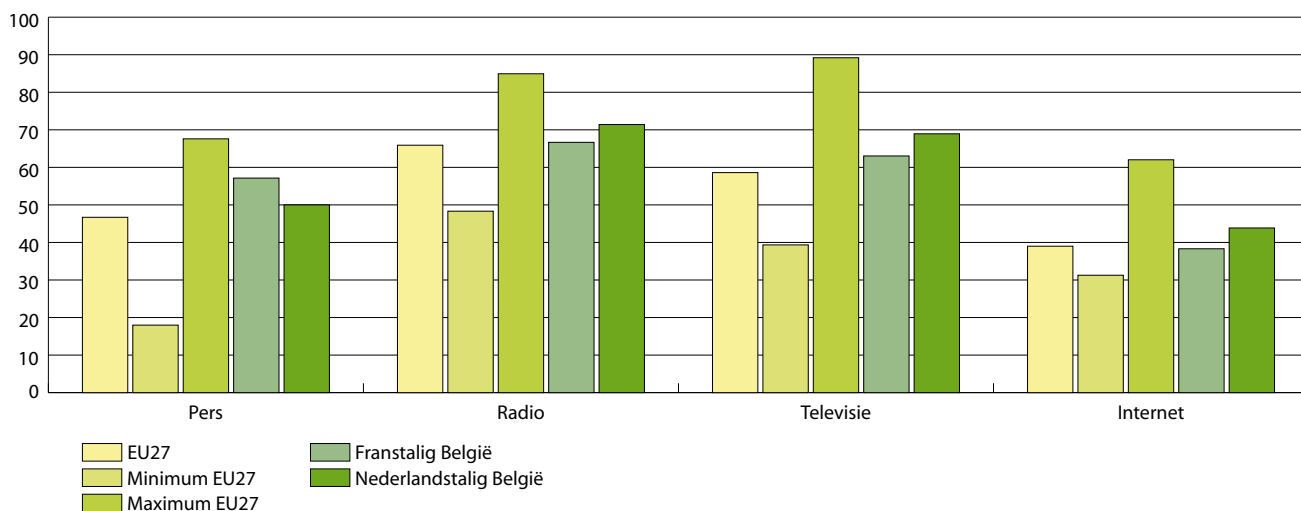

Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering, SCV-survey 2007.

wen in de media vergroten via de subsidiëring van een aantal initiatieven. Het **Fonds Pascal Decroos** bevordert de kwaliteits- en onderzoeksjournalistiek. Het kent vooral werkbeurzen toe voor journalistieke opdrachten waarvan de kosten te hoog zouden liggen binnen het normale budget van een redactie. Verder ondersteunt de Vlaamse Regering het doorgeven van

7.107 Vertrouwen in de media

Percentage van de burgers dat in 2007 zegt 'eerder vertrouwen' te hebben in de geschreven pers, radio, televisie en internet.

Bron: EB 67.2, mei-april 2007.

7.109 Raad voor de Journalistiek

Evolutie van de aard van de klachten bij de Raad voor de Journalistiek, van 2003 tot 2007.

	2003	2004	2005	2006	2007	Totaal
Onzorgvuldige berichtgeving	26	17	20	29	29	121
Privacy	14	11	4	14	13	56
Geen wederwoord	4	2	1	0	4	11
Niet respecteren van afspraken	1	1	1	5	0	8
Unfaire handelswijze	0	0	0	0	3	3
Belangenvermenging	0	1	2	2	2	7
Laster, eerroof, belediging	0	0	1	2	3	6
Undercover	2	0	0	3	0	5
Andere	2	1	1	0	2	6
Aantal klachtendossiers	45	28	28	42	41	184

Het totale aantal klachten is groter dan het aantal klachtendossiers omdat een dossier betrekking kan hebben op meerdere inbreuken.

Bron: Raad voor de Journalistiek.

7.110 Vlaamse Regulator voor de Media

Evolutie van de aard van de beslissingen bij de Vlaamse Regulator voor de Media, van 2006 tot 2007.

Aard klachten	2006	2007	Totaal
Minderjarigen	2	1	3
Ras, geslacht, godsdienst, ...	0	2	2
Discriminatie	0	3	3
Politieke/ideologische partijdigheid	0	1	1
Naleving reclameregels	9	30	39
Naleving andere mediaregelgeving	1	8	9
Storingsklachten radio-omroepen	17	4	21
Ambtshalve onderzoek radio	18	4	22
Totaal aantal beslissingen	47	53	100

Bron: Vlaamse Regulator voor de Media.

de kennis van oudere journalisten naar de jongere generatie.

Het monitoren van de kwaliteit van de berichtgeving gebeurt via de **klachten** bij de Raad voor de Journalistiek en bij de Vlaamse Regulator voor de Media. De Raad voor de Journalistiek is een zelfregulerende instantie voor mediatoezicht op de geschreven en de audiovisuele pers. In de vijf jaren dat de raad actief is, werden 184 klachtendossiers ontvangen. De meeste gingen over 'onzorgvuldige berichtgeving' en 'privacy'.

De Vlaamse Regulator voor de Media ging van start begin 2006 en nam in de twee jaren van zijn bestaan al 100 beslissingen. De hoofdmoot van de beslissingen betreffen ambtshalve onderzoeken en storingen van radio-omroepen (43%) en de naleving van reclameregels en andere mediaregelgeving (48%).

De kamer voor onpartijdigheid en bescherming van minderjarigen kreeg in 2007 twee klachten over programma's die zouden oproepen tot haat op grond van ras, geslacht of godsdienst, drie klachten op grond van discriminatie en één klacht voor vermeende politieke of ideologische partijdigheid. In verband met de bescherming van minderjarigen kunnen er over de twee jaren drie beslissingen vermeld worden.

Openbare omroep

In 2007 werd de nieuwe **beheersovereenkomst** 2007-2011 operationeel. In de loop van deze beheersovereenkomst versterkt de VRT zijn aanbod in de prioritaire domeinen van de openbare omroep: cultuur, nieuws en informatie, sport, kennis en wetenschap en Vlaamse identiteit. Deze openbare omroepdomeinen zullen aan bod blijven komen in het generalistische **aanbod** voor iedereen (Donna, Eén, Radio 2, Canvas en Radio 1) of voor specifieke doelgroepen (Stubru, Ketnet en RVi). Het specialistisch thematisch aanbod voor sport, nieuws en cultuur blijft aanwezig via deze zenders maar zal versterkt worden via alternatieve kanalen. Zo heeft Sporza een eigen website en digitale radio. Op elk moment van de dag kan men zich op de hoogte stellen van het laatste nieuws via de digitale radio Nieuws+ of via de website vrtnieuws.net (begin 2008 omgedoopt tot dervedactie.be). Cultuur heeft via radio Klara reeds jaren een eigen kanaal. Toch wordt één bijkomend thematisch digitaal televisiekanaal voor cultuur verwacht in 2008. Dergelijk extra cultuuraanbod via televisie was in februari 2008 voor het eerst beschikbaar via Canvas+.

7.111 Performantie VRT

Evolutie van de performantie van de VRT in functie van de normen vastgelegd in de beheersovereenkomst 2007-2011, van 1997 tot 2007.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	norm
Over alle media												
Maandbereik											NB	90
Televisie												
Uren zendtijd	5.797	6.685	7.026	7.147	7.549	8.251	8.254	9.463	8.973	9.440	9.556	
Aantal uitzenduren cultuurprogramma's generalistische televisiekanalen											784	
Relatief weekbereik	86,9	86,8	86,3	87,1	88,5	88,9	89,3	92,0	90,5	90,1	90,1	80
Relatief nieuwsbereik											67,4	60
Weekbereik cultuurprogramma's (%)	16,8	22,7	21,7	18,8	21,3	22,0	25,2	27,3	22,1	27,8	28,8	20
Weekbereik educatieve programma's (%)	21,2	21,4	17,7	19,6	24,6	29,0	30,2	29,8	25,6	30,5	28,3	25
% Vlaamse en coproducties (tussen 18-23 uur)	59,1	60,2	61,7	61,4	61,1	61,6	63,3	61,2	66,2	66,3	65,3	50
Gemiddelde waardering duiding en informatie						77	77	76	76	76	76	75
Gemiddelde waardering ontspanning						76	76	78	78	78	78	75
Gemiddelde waardering fictie						78	77	78	78	78	77	75
Gemiddelde waardering cultuurprogramma's									77	78	77	75
Gemiddelde waardering educatieve programma's									79	80	79	75
Gemiddelde waardering sport											76	75
Radio												
Uitzenduren (per jaar)	56.381	56.559	58.571	66.180	66.741	59.183	61.314	74.988	72.417	71.648	71.503	
Relatief weekbereik		98,3	97,9	98,1	98,4	96,2	96,2	94,5	87,6	84,7	83	80
Nieuwsbereik	88,1	87,6	89,3	94,7	94,6	93,3	92,7	95,2	94,8	95,3	94,5	80
% Vlaamse muziekproducties											20	20
Bedrijfszekerheid												
FM						99,98	99,95	99,95	99,96	99,98	99,98	99,5
MG						99,97	99,90	99,93	99,91	99,95	99,75	99,5
DAB						99,74	99,82	99,69	99,57	99,75	99,81	99,5
TV						99,94	99,92	99,94	99,94	99,97	99,97	99,5
DVBT									99,85	99,54	99,76	99,5

Bron: VRT-studiedienst.

Performantienormen

De VRT haalde in 2007 al de meetbare performantienormen uit de nieuwe beheersovereenkomst. Het bereik over de verschillende media is alsnog niet meetbaar bij gebrek aan een geïntegreerd meetsysteem.

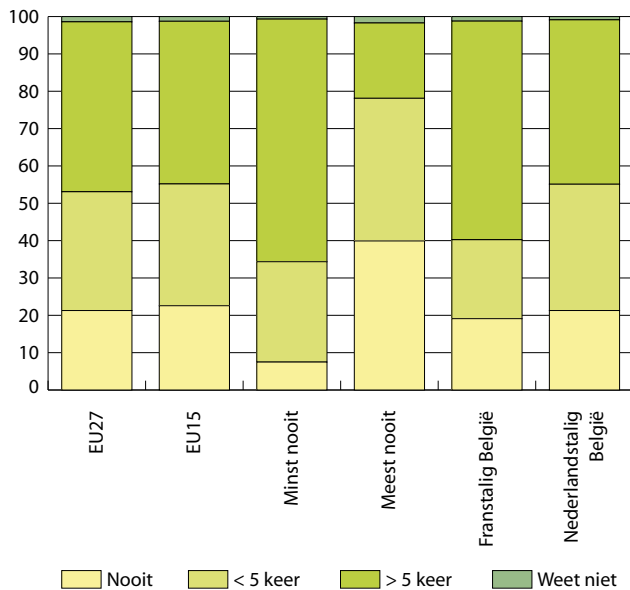
Het **aanbod in uitzenduren** is van 1997 tot 2007 sterk toegenomen. Het aantal uitzenduren voor cultuurprogramma's op de generalistische televisiekanalen moet minstens behouden blijven over de looptijd van de beheersovereenkomst. De nulmeting van 2007 geeft aan dat de generalistische televisiekanalen 784 uitzenduren besteden aan cultuurprogramma's. VRT-televisie bereikt op weekbasis 90,1% van televisiekijkend Vlaanderen. Terwijl dit relatieve weekbereik vrij stabiel bleef over de voorbije drie jaar, bereikt de VRT een groter deel van televisiekijkend Vlaanderen dan 10 jaar geleden. De VRT-radio bereikt

op weekbasis 83% van de Vlaamse radioluisteraars. Door de opkomst van de commerciële landelijke radio's is het relatieve bereik van de VRT afgenomen over de voorbije tien jaren.

Met de totaliteit van zijn journaals en informatiemagazines bereikte de VRT-televisie in 2007 dagelijks gemiddeld 67,4% van de VRT-televisiekijkers. De VRT-radio bereikte per dag met zijn nieuwsbulletins 94,5% van de VRT-luisteraars. Dit **nieuwsbereik** nam toe over de voorbije tien jaar. Dit bereik betreft de traditionele mediakanalen. Via het specialistisch thematisch aanbod bereikt vrtnieuws.net dagelijks gemiddeld 130.445 Vlamingen en de digitale radio Nieuws+ gemiddeld 901 unieke gebruikers per dag. Uit Europese cijfers blijkt dat in de voorbije twaalf maanden in de Vlaamse Gemeenschap minder culturele programma's bekeken of beluisterd werden dan in de Franstalige Gemeenschap. De cijfers voor Vlaanderen mogen dan vergelijkbaar zijn met het

7.112 Culturele programma's

Europese vergelijking van de frequentie waarin men het afgelopen jaar culturele programma's bekeek op tv of beluisterde op de radio, in % van de burgers.

Bron: EB 67.1, februari-maart 2007.

Europese gemiddelde toch is er nog heel wat verbetering mogelijk tegenover Estland, de culturele topper in Europa. Het weekbereik van de educatieve programma's en de cultuurprogramma's op de VRT-

televisie steeg de voorbije tien jaar van 21 à 23 procent tot ongeveer 28 à 29 procent van de bevolking. Eén van de indicatoren van de functionele kwaliteit van de VRT is de waardering en de tevredenheid met de programma's. Omdat de laatste beheersovereenkomst niet langer aangeeft wat een voldoende waardering is, wordt de norm uit de vorige beheersovereenkomst gebruikt. De waardering voor de diverse omroepdomeinen ligt steeds boven deze norm en blijft, voor zover er cijfers beschikbaar zijn, vrij stabiel over de tijd.

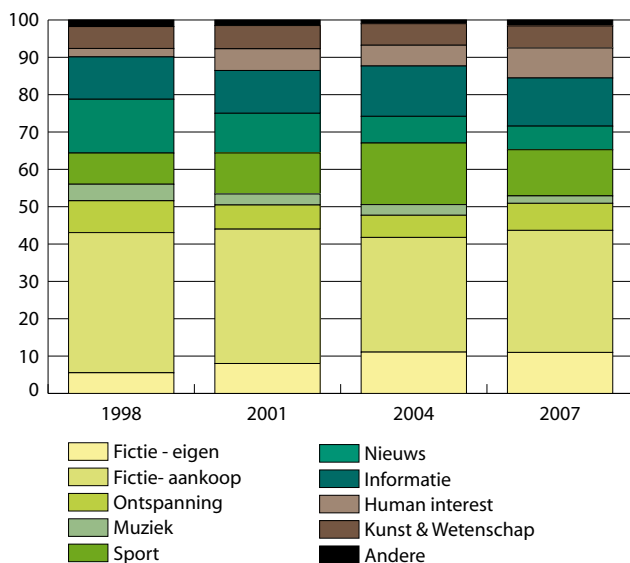
De **transmissiediensten** van de analoge en digitale radio- en televisie-uitzendingen bereiken ook dit jaar weer een voldoende hoge continuïteit.

De cijfers voor de **Vlaamse audiovisuele productie** geven aan dat de norm voor de radio nipt en de norm voor televisie ruimschoots werd gehaald.

Uit het aandeel van de verschillende soorten programma's in de VRT-programmatie kan afgeleid worden dat zich over de voorbije tien jaar enkele verschuivingen voordeden in het programma-aanbod van de VRT. Het totale aandeel fictie bleef constant, maar binnen deze categorie namen de eigen fictieprogramma's sterk toe. Een andere opvallende verschuiving over deze periode is deze voor het nieuws, waarvan het aandeel zakt van 14% tot 6%. 'Nieuws en informatie' horen nochtans tot de kerntaken van de openbare omroep. Wanneer we deze categorie breder definiëren als 'sport, nieuws, informatie en human interest' dan neemt het aandeel toe over de voorbije

7.113 Programma-aanbod VRT-televisie

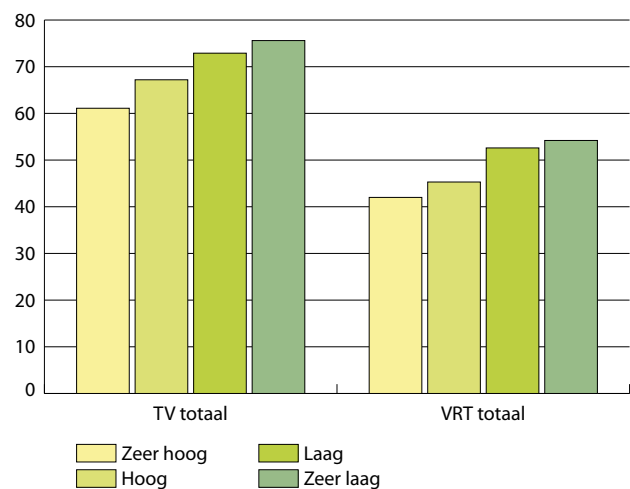
Evolutie van de diversiteit van het programma-aanbod van de VRT-televisie, van 1998 tot 2007, in %.

Bron: VRT-studiedienst.

7.114 Televisiebereik naar sociale groep

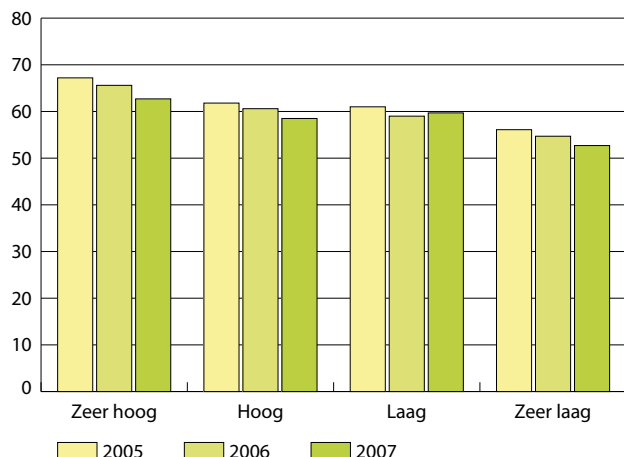
Dagbereik van de totale televisie en van de VRT-televisie naar het beroeps- en opleidingsniveau van de voornaamste verantwoordelijke voor het gezinsinkomen, 2007, in %.

Bron: VRT-studiedienst.

7.115 Radiobereik naar sociale groep

Evolutie van het dagbereik van de VRT-radio naar het beroeps- en opleidingsniveau, van 2005 tot 2007, in %.

Bron: VRT-studiedienst.

tien jaar. Vooral 'human interest' en 'sport' kregen een groter aandeel in de programmatie. Een andere kern-taak betreft 'kunst en wetenschap', waarvoor het aandeel constant bleef. 'Ontspanning' en 'muziek' werden minder geprogrammeerd dan tien jaar geleden.

Voor en van alle Vlamingen

De beheersovereenkomst geeft aan dat de VRT met zijn generalistisch aanbod een ruim publiek moet aanspreken, zowel in zijn geheel als in zijn subgroepen.

Niet elke maatschappelijke groep kijkt in dezelfde mate **televisie**. De VRT bereikt het best de groepen die ook het meest door de televisie in het algemeen bereikt worden. Dit zijn de sociale groepen met het laagste professionele en opleidingsniveau.

Voor de **VRT-radio's** stijgt het dagbereik naarmate het professioneel of opleidingsniveau toeneemt.

7.116 Uitgaven VRT aan beeldindustrie

Evolutie van de VRT-uitgaven aan de Vlaamse beeldindustrie in miljoen euro, in 1995 en van 2001 tot 2007.

	1995	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Productiehuizen	6,4	30	39,1	38,5	54,7	78,5	77,6	62,8
Leveranciers video-opname, montage en bewerking	4,9	5,5	8	8,2	10,4	11,1	11,9	NB
Totale uitgaven	11,3	35,5	47,1	46,7	65,1	89,6	89,4	NB

Bron: VRT-studiedienst.

7.117 Eigen productie TV

Aandeel in de zendtijd van elke inhoudscategorie voor televisieprogramma's in de eigen productie (eerste uitzendingen) en in de totale uitzendingen van de VRT-televisie, in 2007, in %.

	Eerste uitzending/ eigen productie	Totaal
Fictie	11	44
Ontspanning	12	6
Muziek	3	2
Sport	14	12
Nieuws	19	6
Informatie	24	13
Human interest	8	8
Kunst & Wetenschap	5	6
Andere	3	2
Totaal	3.154	9.556

Bron: VRT-studiedienst.

Dit komt overeen met het algemene profiel van de radioluisteraar.

Vlaamse identiteit

In de nieuwe beheersovereenkomst met de VRT is de 'Vlaamse identiteit' een belangrijk aandachtspunt. De **VRT-radio** moet minstens een vijfde van zijn muziek-tijd reserveren voor Vlaamse producties waarbij de creatieve inbreng van een Vlaming een bepalende rol speelt als uitvoerder, auteur, producer of arrangeur. Deze norm werd zowel in 2006 als in 2007 nipt gehaald.

Verder moet één VRT-zender door het publiek herkend worden als een radio met een Nederlandstalig muziekprofiel. Radio 2 neemt deze rol op zich. In 2007 was op het totaal van de gedraaide nummers 29,6 % Vlaams en 20,2 % Nederlandstalig, wat een lichte verhoging inhoudt tegenover 2006 (respectievelijk 29% en 19%).

De **VRT-televisie** moet de helft van de uitgezonden programma's tussen 18 en 23 uur reserveren voor

Vlaamse (co-)producties. Met 65% werd deze norm in 2007 ruimschoots gehaald. Nieuws en informatie hebben een groter aandeel in de eigen producties die voor het eerst uitgezonden worden dan in de totale programmatie. Nieuws, duiding en andere strategische programma's moeten dan ook zelf geproduceerd worden door de openbare omroep. Verder zijn de categorieën 'ontspanning' en 'muziek' sterk vertegenwoordigd in deze eigen producties.

Het productiebeleid steunt op twee pijlers: de ontwikkeling van het intern productiehuis van de VRT; en van strategische partnerships met het VAF en met externe productiehuisen. Nieuws en duiding worden nooit uitbesteed en programma's die strategisch belangrijk zijn horen in principe ook tot de interne productie. Momenteel zijn geen statistieken met de interne en de externe producties beschikbaar. De uitgaven van de VRT aan de productiehuisen waren de voorbije tien jaren sterk gestegen, maar van 2006 tot 2007 is er een scherpe daling van deze uitgaven. De uitgaven aan de leveranciers van video-opname, montage en bewerking, en hiermee ook de totale uitgaven van de VRT aan de externe **Vlaamse beeldindustrie**, zijn niet langer beschikbaar.

Bedrijfsinkomsten

Het **bedrijfsinkomen** van de VRT is sinds 2004 gestegen met bijna 30% (zonder inflatiecorrectie). De sublicenties en de recuperatie van de kosten van het voetbalcontract worden in dit geval niet meegerekend

omdat deze opbrengsten gecompenseerd worden door gelijke kosten.

Voor deze toename zijn vooral de inkomensposten van de 'overheidsfinanciering' en van de 'exploitatie van het publiek aanbod en andere opbrengsten' verantwoordelijk. Voor de inkomsten via de advertentiemarkt is er een afname merkbaar over de voorbije jaren. Hiervoor is vooral de afname in radioreclame verantwoordelijk: deze daalt een stuk onder het toegelaten plafond. Een stuk van dit verlies kon gecompenseerd worden door de grotere inkomsten van sponsoring op de radio. De televisie overschreed lichtjes het plafond voor 'sponsoring alliantiepartners televisie' (8,71 tegen 8,7 miljoen euro).

De grootste bron van inkomsten blijft de publieke financiering.

Doelgroepenbeleid

Voor de ethische kwaliteit van de VRT vermeldt de nieuwe beheersovereenkomst de bijzondere aandacht voor een positieve **beeldvorming**. Hierover wordt gerapporteerd op basis van de monitor diversiteit.

In 2007 werd de zichtbaarheid van 'gekleurde' mensen op de grootste Vlaamse televisiezenders voor een tweede keer onderzocht. Voor non-fictie is, zowel in 2004 als in 2007, over de onderzochte televisiezenders heen, 11% van de sprekende personen 'gekleurd'. Voor de VRT nam dit aandeel toe van 11% tot 14%. Voor fictie doet zich een omgekeerde

7.118 Inkomsten VRT

Evolutie van de opbrengsten van de VRT, in miljoen euro, van 2004 tot 2007.

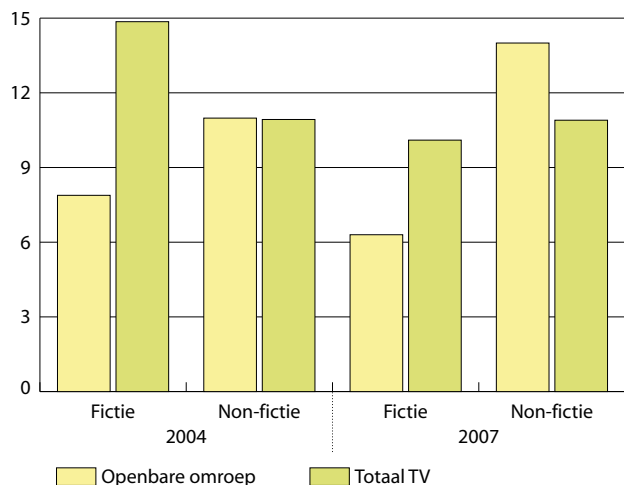
Opbrengsten uit	Norm	2004	2005	2006	2007
Overheidsfinanciering (1)		231,4	267,8	283,1	293,7
Advertentiemarkt (2)		72,2	72,4	71,9	67,9
• radioreclame	40.900	40,7	39,1	36,7	35,8
• sponsoring radio		6,7	8,0	7,6	9,6
• sponsoring TV-alliantiepartners	8.700 tem 2007	8,8	8,7	8,7	8,7
• andere TV-sponsoring		4,2	3,6	4,9	3,5
• BAN		7,8	7,8	9,3	8,4
• commercialisering websites		0,0	0,1	0,1	0,3
• sponsoring teletekst		0,4	0,3	0,3	0,1
• bestuurdersvergoeding en dividenden VAR		3,7	4,8	4,2	1,4
Exploitatie van het publiek aanbod en andere opbrengsten (3)		57,5	66,3	65,7	67,2
Exploitatie van afgeleiden van het VRT-aanbod (4)		3,0	2,9	5,3	2,3
Sublicenties en recuperatie kosten voetbalcontract (5)		3,8	15,4	19,9	15,2
<i>Totaal</i>		<i>391,6</i>	<i>424,8</i>	<i>445,9</i>	<i>514,0</i>

(1) incl. kapitaal financiering, VOK en e-VRT; (2) o.a. reclame, sponsoring, Boodschappen Algemeen Nut, dividenden van VAR; (3) o.a. lineaire doorgifte TV-programma's, Net Gemist, bel- en sms-inkomsten, verkopen van programma's, ruil, coproducties, facilitaire toelevering, dienstverleningen; (4) evenementen, merchandising en video on demand; (5) exclusief voorraadwijzigingen.

Bron: VRT-studiedienst.

7.119 Kleur op het scherm

Evolutie van het percentage gekleurde sprekende mensen in non-fictie en fictie op het totaal aantal sprekende mensen, van 2004 tot 2007.

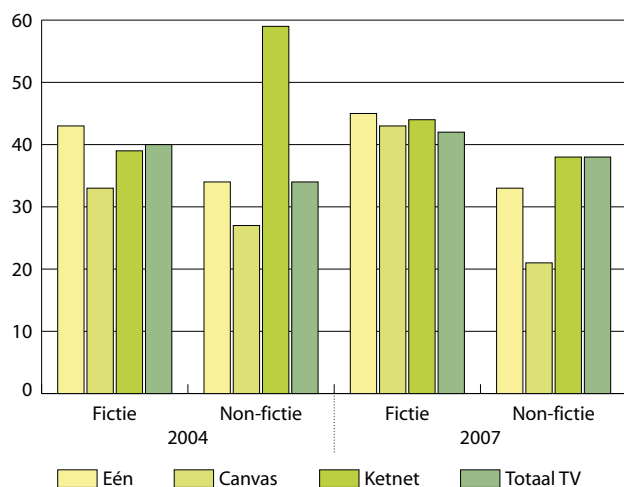
Mensen worden op basis van biologische (huidskleur, haarsoort en -kleur, oogvorm) of culturele kenmerken (kleding, naam, tongval) ondergebracht in de samengestelde groepen 'wit-Europees/Oost-Europeaan/blanke Amerikaan' en 'gekleurd'.

Bron: VRT-studiedienst ism Universiteit Antwerpen en de onderzoeksgroep ENA.

trend voor. Terwijl in 2004 nog 14,9% van de personages gekleurd was, is dit aandeel in 2007 gezakt naar 10,1%. Voor de VRT liggen deze percentages beduidend lager. De VRT-zenders en vtm zijn ster-

7.120 Vrouw in beeld

Evolutie van het percentage vrouwen binnen non-fictieprogramma's (exclusief presentatoren) en in fictieprogramma's, van 2004 tot 2007.

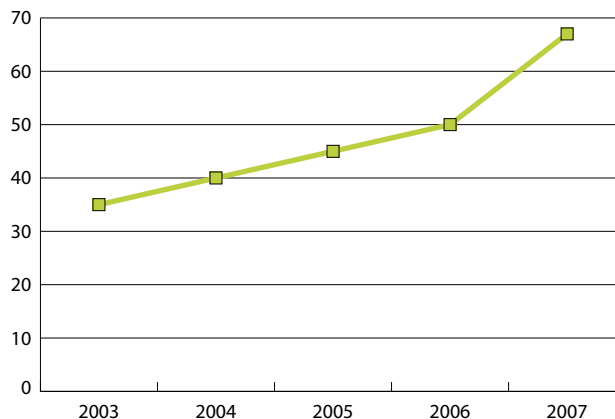

Opgenomen zenders in 2004: VRT-zenders, vtm, Kanaal2 en VT4; bijkomend in 2007: Vitaya en VijfTV.

Bron: VRT-studiedienst ism Universiteit Antwerpen en de onderzoeksgroep ENA.

7.121 Ondertiteling VRT

Evolutie van het percentage ondertitelde Nederlandstalige programma's via teletekst op de openbare omroep, van 2003 tot 2007.

Bron: VRT Teletekst Ondertiteling.

ker gericht op lokale inhoud dan de andere zenders. Voor fictie en non-fictie samen bevindt 22% van de gekleurde personen op de VRT zich in België, tegen 8% bij al de onderzochte private omroepen samen.

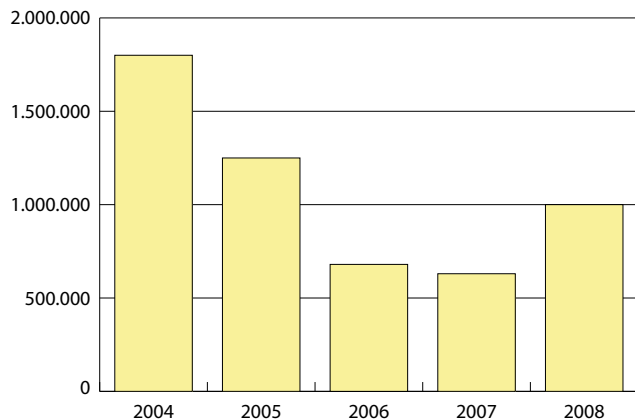
Terwijl het aandeel vrouwen in non-fictie toenam voor de televisie in zijn geheel, nam dat aandeel bij de VRT af. Voor fictie was er een toename van het aandeel vrouwen en dit zowel voor de VRT als voor televisie in zijn geheel. Hoe dan ook, de vrouw komt minder in beeld dan de man.

Volgens de nieuwe beheersovereenkomst moet de VRT het aandeel **ondertitelde Nederlandstalige programma's** (via teletekst) geleidelijk uitbreiden tot 95% in 2010. De VRT verdubbelde van 2003 tot 2007 bijna het aandeel ondertitelde Nederlandstalige programma's via teletekst en haalde in 2007 ook de doelstelling om 65% te ondertitelen. Voor het ketnetaanbod was er van 2005 tot 2007 een spectaculaire stijging van 20 naar 70 procent ondertitelde Nederlandstalige programma's. Bijkomend worden ook nog Nederlandstalige programma's zoals Baantjer ondertiteld via de gewone ondertiteling. In 2007 werden op de VRT alle journaals en alle grote sportevenementen ondertiteld.

De regionale televisieomroepen zouden van september 2006 alle nieuwsuitzendingen ondertitelen. NORTV geeft aan dat alle regionale omroepen het journaal van maandag tot vrijdag ondertitelen. Bij zes regionale omroepen gebeurt dit dagelijks. De gebruikers zijn over het algemeen tevreden over het

7.122 Investering vtm-kinderprogramma's

Evolutie van de investeringen in kinderprogramma's bij vtm, van 2004 tot 2008.

In de grafiek gaat het enkel om de aankoopkost. Promo, mediawaarde en interne kosten zitten er niet in vervat.

Bron: Dienst Externe Relaties VMMA.

feit dat ondertiteld wordt, maar wensen tegelijkertijd een verbetering en een uitbreiding van deze dienstverlening.

Op 20 juli 2007 gaf de Vlaamse Regering haar goedkeuring aan de toekenning van een subsidie aan de Vlaamse Mediamaatschappij voor de live-ondertiteling van het nieuws om 19 uur; wat ondertussen van start is gegaan. Verder zijn volgens de VMMA afhankelijk van de programmatie 65 tot 70 procent van de Vlaamse programma's ondertiteld.

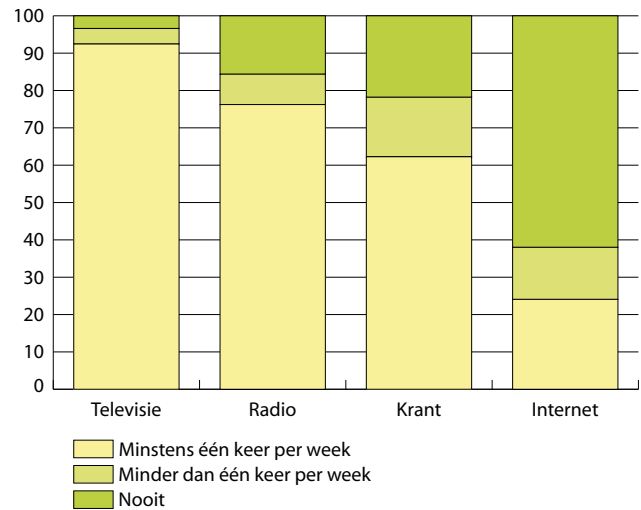
Kwalitatieve kinderprogramma's

Volgens de beleidsbrief Media 2008 werd de "vijf-minutenregel" inzake kinderreclame afgeschaft. Dit houdt in dat reclame en telewinkelen voortaan mogen worden uitgezonden vlak vóór of vlak ná kinderprogramma's. In ruil hiervoor wordt verwacht dat de Vlaamse commerciële omroepen blijven investeren in de programmering van kwalitatieve kinderprogramma's en in Vlaamse producties voor kinderen. De Vlaamse Regering heeft reeds het initiatief genomen om de jongerenjournaals financieel te ondersteunen.

Van 2004 tot 2007 was er bij vtm een scherpe daling van de investeringen in **kinderprogramma's**. In 2008 is er terug een stijging van deze investeringen. Verder ging op 3 september 2007 het tienernieuws ZOOM van start. Elke dag is er

7.123 Nieuwsgaring

Percentage van de burgers dat via de verschillende media nieuws opvolgt naar de frequentie van deze nieuwsgaring, 2007.

Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering, SCV-survey.

een nieuwe ZOOM op vtm en tijdens het weekend wordt de hele week van ZOOM herhaald op de jongerenzender JIM.

VT4 zendt begin 2008 tweemaal per dag het nieuwsmagazine JAM uit. Het betreft een programma voor en door jongeren over verschillende onderwerpen waar tieners in geïnteresseerd zijn.

Mediaparticipatie

Nieuwsgaring

In 2007 kijkt 92% van de volwassenen minstens wekelijks naar een tv-journaal. Het **weekbereik** voor het radionieuws en de krant is respectievelijk 76 en 62 procent. Ongeveer een kwart van de bevolking bezoekt minstens wekelijks online nieuwsitems. Vlamingen die nooit het nieuws via de televisie volgen zijn zeldzaam (3%); maar het radionieuws wordt door 16% van de volwassenen nooit beluisterd en bijna een kwart leest nooit de krant. Internet is het minst populair: 62% van de volwassenen volgt geen nieuws via het internet.

Televisie is veruit het meest populaire medium om op de hoogte te blijven van de actualiteit. Het weekbereik van de televisiejournaals is groter naarmate men ouder of lagergeschoold is. Voor het geslacht of het gezinsinkomen is er geen duidelijk verband.

7.124 Internetpenetratie

Europese vergelijking van de internetpenetratie in 2007: het aandeel van de huishoudens met een internetaansluiting, met een breedbandaansluiting of het aandeel burgers dat internet gebruikt, in %.

	% huishoudens met internet	% huishoudens met breedband	% bevolking één keer per week internet		
			Totaal	Vrouwen	Mannen
Vlaams Gewest	65	61	66	62	70
Brussels Gewest	58	53	68	65	70
Waals Gewest	53	49	57	52	61
EU15	59	46	55	51	60
EU27	54	42	51	47	56
Koplopers binnen EU:					
• eerste	83 (NE)	74 (NE)	81 (NE)	77 (NE)	85 (NE)
• tweede	79 (ZW)	70 (DK)	76 (DK)	74 (DK)	81 (LU)
• derde	78 (DK)	67 (ZW)	75 (FI)	73 (FI)	79 (DK)

DK= Denemarken, FI= Finland; LU= Groot-Hertogdom Luxemburg, NE= Nederland, ZW= Zweden.

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey burgers, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Voor het **radionieuws** en **online nieuws** tekent zich een heel ander profiel af. Deze vormen van nieuws-garing komen vaker voor bij mannen, bij mensen jonger dan 45 jaar, bij hoger opgeleiden en bij mensen met een inkomen boven de 2.000 euro.

De **krant** bereikt minder goed vrouwen en mensen met een laag inkomen of met een lage scholingsgraad. De leeftijd laat een gemengd beeld zien. De kans dat men de krant leest, is in 2007 ongeveer even groot bij beide leeftijdsgroepen. De kans dat dit minstens wekelijks gebeurt, is groter bij de groep ouder dan 45.

Nieuwe media

Het **Digitaal Actieplan** van de Vlaamse Regering beschrijft zeven prioriteiten om Vlaanderen verder uit te bouwen als vooruitstrevende informatiemaatschappij en om de digitale kloof te overbruggen. Aangezien Vlaanderen bij de Europese koplopers inzake de informatiemaatschappij wil horen, worden de Vlaamse cijfers per indicator afgezet tegen de Europese top drie.

Burgers

Vijfenzestig procent van de Vlaamse huishoudens heeft een **internetaansluiting** en het wordt door 66% van de volwassen Vlamingen gebruikt. Om bij de Europese top te horen, blijft er heel wat werk aan de winkel. In Nederland hebben acht huishoudens op tien een aansluiting en acht volwassenen op tien gebruiken er internet. Vlaanderen hoort met zijn vierde plaats in de EU27 tot de Europese top voor

de breedbandpenetratie. Toch wordt de kloof met de Europese koploper Nederland groter: terwijl van 2005 tot 2007 het aandeel huishoudens met breedband in Vlaanderen steeg van 46 naar 61 procent, steeg datzelfde aandeel in Nederland van 54 naar 74 procent.

De kans op internetgebruik is in 2007 nog steeds lager voor ouderen, vrouwen en mensen met een lager opleidingsniveau of een kleiner gezinsinkomen.

Het Vlaamse Gewest ligt ver achter op de Europese top wat de **internettoepassingen** betreft.

7.125 Digitale kloof

Evolutie van het aandeel internetgebruikers naargelang de leeftijd, het geslacht, het aantal opleidingsjaren en het gezinsinkomen, van 2001 tot 2007, in %.

	Leeftijdsklasse			
	18-30	31-45	46-60	60+
2001	64	45	28	3
2007	95	86	63	17
	Geslacht			
	Man	Vrouw		
2001	41	28		
2007	72	58		
	Aantal opleidingsjaren			
	0-9 jaar	10-13 jaar	Minstens 14 jaar	
2005	22	65	90	
2007	29	68	94	
	Gezinsinkomen			
	≤ 2000 eur	> 2000 eur		
2001	20	52		
2007	39	79		

Bron: Studiedienst van de Vlaamse Regering, SCV-survey.

7.126 ICT-toepassingen

Europese vergelijking in 2007 van het aandeel van de burgers dat in de voorbije drie maanden gebruik maakte van e-government, e-commerce, e-media, e-gezondheid en e-learning.

	E-government*	E-commerce			E-media		E-gezondheid ***	E-learning ****
		Goederen / diensten opzoeken	Goederen / diensten kopen**	E-banking	Webradio of webtv	Kranten of nieuws-magazines lezen		
Vlaams Gewest	24	59	13	36	13	18	26	25
Brussels Gewest	26	57	22	37	17	25	25	23
Waals Gewest	21	47	15	32	13	12	23	17
EU15	34	52	27	29	16	22	27	
EU27	30	47	23	25	15	21	24	
Koplopers binnen EU:								
• eerste	58 (DK)	76 (NE)	44 (VK)	66 (FI)	35 (NE)	50 (ES)	48 (LU)	
• tweede	55 (NE)	70 (ZW)	43 (DK)	65 (NE)	34 (DK)	50 (FI)	47 (FI)	
• derde	53 (ZW)	68 (DK)	43 (NE)	57 (DK-ZW)	33 (ZW)	47 (DK)	45 (NE)	

* Percentage van de individuen dat de voorbije drie maanden het internet gebruikte om met de overheid in contact te komen;

** Percentage personen die in de voorbije drie maanden goederen of diensten voor privaat gebruik bestelden/kochten via het internet;

*** Percentage personen dat zoekt naar gezondheidsinformatie (bv. ziekte, voeding, verbeteren van de gezondheid);

**** Percentage personen dat in de voorbije drie maanden het internet gebruikte voor opleiding of vorming.

DK= Denemarken; ES= Estland, FI= Finland, LU= Luxemburg, NE= Nederland, VK= Verenigd Koninkrijk, ZW= Zweden.

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey burgers, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

E-government wordt door een kwart van de Vlamingen gebruikt. In de drie Europese toplanden gebruikt meer dan de helft e-government. Van 2006 tot 2007 is er in Vlaanderen een lichte daling, terwijl het vrij sterk toenam in de Europese Unie. Hierdoor scoort het Vlaamse Gewest in 2007 een stuk onder het Europees gemiddelde.

Internet is voor 59% van de Vlamingen en voor driekwart van de Nederlanders een informatiebron over goederen en diensten. In Vlaanderen koopt 13% van de bevolking ook effectief iets aan via het internet, tegen meer dan 40% van de burgers uit de drie Europese toplanden. **E-banking** is ingeburgerd bij één derde van de Vlaamse bevolking, bij de Finnen maakt tweederden hier gebruik van. Een kwart van de Vlamingen zoekt op het internet naar gezondheidsinformatie, tegenover bijna de helft van de Luxemburgers.

Wat **e-media** betreft maakte 13% van de Vlamingen gebruik van webradio of web-tv en 18% las de krant online. Ook hier scoort het Vlaamse Gewest zwak tegenover de Europese top waar ongeveer één derde gebruik maakt van webradio of -tv en ongeveer de helft de krant online leest. Volgens de cijfers van 2006 is **e-learning** in het Vlaamse Gewest heel wat minder ingeburgerd dan bij de Europese koplopers. In 2007 maakte een kwart van de Vlamingen in de voorbije drie maanden gebruik van het internet voor een opleiding of voor vorming.

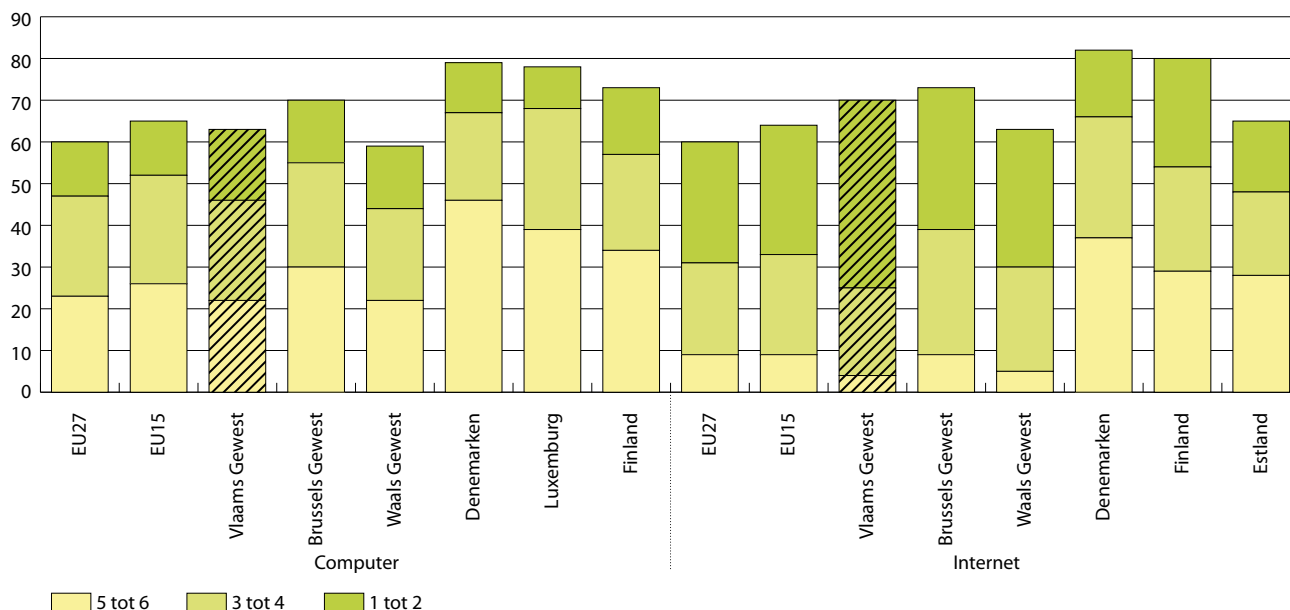
Over het algemeen doet de Vlaming het niet zo goed wat zijn internetgebruik betreft. Terwijl een groter aandeel van de Vlamingen dan van de EU27-burgers regelmatig gebruik maakt van het internet, ligt het Vlaamse Gewest onder het Europees gemiddelde voor e-government, voor de online aankopen van goederen en diensten en voor e-media.

Volgens de beleidsbrief is het internet aan een nieuw tijdperk toe: het Web 2.0. De internetgebruiker participeert immers steeds meer en netwerkt zo op verschillende manieren met andere gebruikers. Allerlei websites met '**user generated content**' of sociale netwerksites hebben steeds meer succes. Uit de SCV-survey 2007 blijkt dat bijna 6% van de Vlamingen af en toe eigen materiaal (videofilms, weblogs of websites) aanbiedt op het internet. Voor 3% is dat een regelmatige bezigheid (minstens enkele keren per maand). In het totaal biedt bijna één Vlaming op tien eigen inhoud aan op het internet.

Tenslotte wil de Vlaamse overheid de **e-vaardigheden** als hefboom voor werkgelegenheid en als brug over de digitale kloof stimuleren. De computervaardigheden liggen in Vlaanderen op Europees niveau. Voor het percentage personen dat internetvaardigheden heeft, doet Vlaanderen het wel wat beter dan het Europese gemiddelde. Anderzijds

7.127 E-vaardigheden

Computervaardigheden en internetvaardigheden, in 2007. Percentage van de individuen naar het aantal uitgevoerde activiteiten op computer of op het internet.

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey burgers, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

scoort Vlaanderen in Europees perspectief slecht voor het aandeel van de burgers met een goede internetkennis. Er is nog heel wat werk om de Vlaming een degelijke basis in internetgebruik te bezorgen.

Bedrijven

Bijna alle bedrijven met minstens tien werknemers en met hun zetel in het Vlaamse Gewest gebruiken internet en 86% heeft een breedbandverbinding. Vlaamse bedrijven benaderen ook de Europese top voor de penetratie van intranet en extranet. Voor

7.128 ICT-infrastructuur

Europese vergelijking van het aandeel van de bedrijven dat in januari 2007 internet, breedband, intranet of extranet gebruikt of een eigen website heeft naar het aantal werknemers, in %.

		Vlaams Gewest	Brussels Gewest	Waals Gewest	EU15	EU27	Koplopers EU27		
							Eerste	Tweede	Derde
Internetverbinding	5-9	94	95	92					
	≥ 10	97	96	96	95	93	99 (NE)	99 (FI)	98 (SK)
Breedbandverbinding	5-9	76	81	78					
	≥ 10	86	87	88	82	77	91 (FI)	90 (ES)	89 (FR)
Intranet	5-9	26	34	24					
	≥ 10	43	55	40	36	35	56 (LT)	48 (ZW)	45 (IE)
Extranet	5-9	18	26	17					
	≥ 10	27	37	27	18	16	28 (BE)	27 (DU)	27 (FI)
Website	5-9	59	60	45					
	≥ 10	73	76	66	66	63	85 (ZW)	84 (DK)	81 (FI)

NACE-sectoren D, F, G, H (groepen 55.1-55.2), I, K, O (groepen 92.1-92.2). BE= België, DK= Denemarken; DU= Duitsland, ES= Estland, FI= Finland, FR= Frankrijk, IE= Ierland, LT= Litouwen, NE= Nederland, SK= Slovakije, ZW= Zweden.

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey bedrijven, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

7.129 ICT-toepassingen in bedrijven

Europese vergelijking van het aandeel bedrijven met minstens tien werknemers dat in 2007 gebruik maakte van e-government, e-commerce (online bestellingen en inkoop), e-learning en telewerken, in %.

	E-government	E-commerce	E-commerce	E-learning	Telewerken
		Online bestellingen	Inkoop		2006
Vlaams Gewest	51	17	44	22	33
Brussels Gewest	52	20	46	30	52
Waals Gewest	52	19	40	28	28
EU15	66	18	34	21	23
EU27	65	15	29	23	21
Koplopers binnen EU:					
• eerste	94 (FI)	33 (DK)	54 (IE)	50 (LT)	55 (DK)
• tweede	88 (DK)	31 (IE)	52 (DU)	48 (MT)	42 (ZW)
• derde	87 (IE)	29 (VK)	49 (VK)	48 (SK)	36 (NE)

NACE-sectoren D, F, G, H (groepen 55.1-55.2), I, K, O (groepen 92.1-92.2). E-government: gebruikten in 2006 het internet voor interactie met de overheid; online bestellingen: ontvingen in 2006 via internet, EDI of andere netwerken online bestellingen (minstens 1%); inkoop: kochten in 2006 via internet, EDI of andere netwerken producten aan (minstens 1%), e-learning: gebruikten in januari 2007 internet voor training en opleiding; telewerken: bedrijven met werknemers die in januari 2006 regelmatig buiten het bedrijf werkten en van daaruit toegang hadden tot het IT-systeem van het bedrijf. DK= Denemarken; DU= Duitsland, FI= Finland, IE= Ierland, LT= Litouwen, MT= Malta, NE= Nederland, SK= Slowakije, VK= Verenigd Koninkrijk, ZW= Zweden.

Bron: FOD Economie, Eurostat, ICT-survey bedrijven, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

bedrijfswebsites is er nog een extra inspanning nodig: slechts 73% van de Vlaamse bedrijven met meer dan tien werknemers beschikt over een eigen website tegenover 85% van de Zweedse bedrijven. Een website is nochtans een krachtig wapen om nieuwe klanten aan te trekken aangezien bijna zes Vlamingen op tien op het internet op zoek gaan naar informatie over goederen en diensten. Kleine bedrijven met vijf tot negen werknemers doen het slechter voor al deze indicatoren voor de **ICT-infrastructuur**.

Het aandeel van de Vlaamse bedrijven met minstens 10 werknemers dat gebruik maakt van **e-government** ligt een stuk lager dan het Europese gemiddelde. In Vlaanderen ging het gebruik van e-government bij bedrijven drastisch achteruit van 2006 tot 2007 (van 60% naar 51%). Dit komt doordat minder bedrijven informatie of formulieren opvragen via websites. Het aandeel van de bedrijven dat ingevulde formulieren verstuurt via internet neemt lichtjes toe van 36% in 2006 tot 38% in 2007. Ook bij de burgers was er een achteruitgang voor e-government.

Het aandeel van de bedrijven dat online bestellingen ontving of e-learning gebruikte komt overeen met het Europees gemiddelde. Het aandeel bedrijven dat online inkoop of aan telewerken doet ligt hoger dan het Europees gemiddelde. In één derde van de Vlaamse bedrijven doet men aan telewerken en 44% van de bedrijven gebruikte internet of een ander netwerk om aankopen te doen. Al sloot het Vlaamse Gewest voor de bedrijfsinfrastructuur vrij goed aan bij de Europese top, toch wordt er in het Vlaamse

Gewest door de bedrijven beduidend minder gebruik gemaakt van de meeste **internettoepassingen** dan bij de Europese koplopers. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Cultuur

Publicaties

- Rudi Laermans, *Cultuurparticipatie in meervoud. Empirische bouwstenen voor een genuanceerde visie op cultuurdeelname in Vlaanderen*, de boeck, 2007.
- John Lievens, Hans Waeghe, Han De Meulemeester, *Cultuurparticipatie gewikt en gewogen (Cultuurkijker). Basisgegevens van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'*, de boeck, 2006.
- John Lievens, Hans Waeghe (Red.), *Cultuurparticipatie in breedbeeld (Cultuurkijker). Eerste analyses van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'*, de boeck 2005.
- Ignace Glorieux, Joeri Minnen & Jessie Vandeweyer, *Tijdsbesteding in Vlaanderen: veranderingen in tijdsbesteding tussen 1999 en 2004 (tabellenboekje)*. Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, 2005.
- Ignace Glorieux, Joeri Minnen & Jessie Vandeweyer, *Vlaanderen de klok rond - 2004. Enkele resultaten van het Vlaamse tijdsbudgetonderzoek (TOR'04)*. Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, 2005.
- Ignace Glorieux, Joeri Minnen & Jessie Vandeweyer, *De tijd staat niet stil. Veranderingen in de tijdsbesteding van Vlamingen tussen 1999 en 2004*. Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, 2005.
- Cijferboek jeugdwerk 2005-2007, ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (afdeling Jeugd en Sport).
- Kroniek jeugd 2006, Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, afdeling Jeugd.
- Frank Stevens, Saskia De Groof, Mark Elchardus, Ilse Laurijssen en Wendy Smits, *Het spanningsveld tussen het vrijwilligerswerk in het jeugdwerk en de commercialisering van de leefwereld van jongeren. Nieuwe analyses*, Onderzoeksgroep TOR, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, 2006.
- Mark Elchardus, Luc Huyse en Marc Hooghe, *Het maatschappelijke middenveld in Vlaanderen. Een onderzoek naar de sociale constructie van democratisch burgerschap*, Brussel, september 2001.
- Marc Hooghe & Ellen Quintelier (2007), *Naar een vergrijzing van het verenigingsleven? Trends in de participatie aan het verenigingsleven in Vlaanderen, 1998-2006*. Vlaanderen Gepeild! 2007. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Caroline Gijssels & Maxime Loose (2007), *Wie participeert er (toch)? Patronen en factoren van verwachte en onverwachte participatie aan het verenigingsleven in Vlaanderen*. Vlaanderen Gepeild! 2007. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

- Jeroen Scheerder, Guy Pauwels & Bart Vanreusel (2007), *Breedtesport in Vlaanderen Gepeild. Trends en profielen 1999-2006*. Vlaanderen Gepeild! 2007. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Guy Pauwels en Jan Pickery (2007), *Wie participeert niet? Ongelijke deelname aan het maatschappelijke leven in verschillende domeinen*. SVR-Rapport 2007/5. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Isabelle de Voldere en Tine Maenhout (2007), *3 sectoren in de Vlaamse Creatieve Industrie*. Leuven: Vlerick Leuven Gent Management School.
- Jef Aerts (2007), *Metamorfose in podiumland, een veldanalyse*. Brussel: Vlaams Theater Instituut vzw.

Websites

- Website CJSM: www.vlaanderen.be/cultuur
- Steunpunt cultuur, jeugd en sport: www.re-creatievlaanderen.be/srv/
- Onderzoeksgroep TOR: www.vub.ac.be/TOR
- CultuurNet Vlaanderen: www.cultuurnet.be
- cultuur lokaal: www.cultuurlokaal.be
- Steunpunt jeugd: www.steunpuntjeugd.be
- Muziekcentrum Vlaanderen: www.muziekcentrum.be
- Steunpunt voor de podiumkunsten: www.vti.be
- Vlaams huis voor amateurkunsten: www.vca.be
- Steunpunt voor sociaal-cultureel volwassenenwerk vzw: www.socius.be
- Vlaams Centrum voor Openbare Bibliotheken vzw: www.vcob.be
- Erfgoedsite: www.cultureelerfgoed.be
- Vlaams Centrum voor Volkscultuur: www.vcv.be
- Instituut voor beeldende, audiovisuele en mediakunst: www.iak.be of www.ibknet.be
- Stichting Lezen: www.stichtinglezen.be
- Poppunt: www.poppunt.be
- Vlaams Architectuur Instituut: www.vai.be
- Website musea: www.tento.be
- Vlaams Audiovisueel Fonds: www.vaf.be

Sport

Publicaties

- Hervé Van der Aerschot, André Van Lierde, Renaat Philippaerts, *De barometer van de fysieke fitheid van de Vlaamse jeugd*, 2005, Bloso & het steunpunt Sport, Beweging en Gezondheid.
- Congresboek, *Dag van de Trainer* (18 december 2004), 2005, Vlaamse Trainerschool.
- Hervé Van der Aerschot, Chris Masseur, Steven Bruselle, André Van Lierde, *Evolutie van het aantal leden van de Vlaamse sportfederaties (1996-2003)*, Bloso, 2005.

André Van Lierde en Tom Willems, Hoe goed zit het met de Vlaamse sportclubs?, Bloso, 2005.

Jeroen Scheerder, Spelen op het middenveld: vrijetijdssport als ontspanning, ontplooiing en ontmoeting, Lannoo, 2004.

Scheerder, J., Pauwels, G., Vanreusel, B., Vlaanderen sportief gepeild: wie participeert niet? Ontwikkelingen in en determinanten van (club)sportactiviteit in Vlaanderen gepeild!, MVG, 2003.

Scheerder, J., Pauwels, G., Stativaria 26: Vlaanderen sportief gepeild!, MVG, 2002.

Scheerder, J., Pauwels, G., In-actie(f)? Naar een verklaringsmodel voor actieve sportbeoefening in Vlaanderen, in Cultuurkijker "Cultuurparticipatie in breedbeeld", de boeck, 2005.

Steens, G., Moet er nog sport zijn? Sport, beweging en gezondheid in Vlaanderen 2002-2006. Volume 1, steunpunt SBG, 2006.

Steens, G., Naar een nieuwe bewegingscultuur. Sport, beweging en gezondheid in Vlaanderen 2002-2006. Volume 2, steunpunt SBG, 2007.

Jeroen Scheerder, Guy Pauwels & Bart Vanreusel (2007), Breedtesport in Vlaanderen Gepeild. Trends en profielen 1999-2006. Vlaanderen Gepeild! 2007. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Jeroen Scheerder (2007), Tofsport in Vlaanderen. Groei, omvang en segmentatie van de Vlaamse recreatiesportmarkt. Brussel: F&G Partners.

Websites

Bloso: www.bloso.be
 Website 'Gezond sporten': www.vlaanderen.be/dopinglijjn
 Dopinglijjn Vlaamse Overheid: www.gezondsporten.be

Media

Publicaties

Beheersovereenkomst tussen de VRT en de Vlaamse Gemeenschap 2007-2011, Brussel, 2006.

De heer Geert Bourgeois, Vlaams minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme. Beleidsbrief Media 2008, Brussel, oktober 2007.

De heer Geert Bourgeois, Vlaams minister van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme. Nota aan de Vlaamse Regering: Digitaal Actieplan Vlaanderen, juli 2005.

Dejonghe, Erik, in opdracht van het Kabinet van Minister Bourgeois, Hypotheses in verband met technologische evoluties in audiovisuele gebruiksapparatuur, juli 2006.

MICT – IBBT. Less is more. De leefbaarheid van lokale radio in Vlaanderen. Gent, 2007.

MICT-IBBT. Onderzoek naar de identificatie van de huidige gebruikers van de analoge tv-uitzendingen, dit met het oog op begeleidende maatregelen bij analoge afschakeling. Gent, 2007

Moreas, M.-A. Digitale kloof in Vlaanderen. Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2007.

Serv STV&Arbeid, Studiedienst van de Vlaamse Regering. Informatiedossier ICT-gebruik bij zelfstandige ondernemers. Een selectie uit de ICT-enquête in de enquête arbeidskrachten EAK 2006. Brussel, februari 2008.

Serv STV&Arbeid. Informatiedossier ICT-gebruik in ondernemingen. Infrastructuur, ICT-gebruik en menselijke inzet; Brussel, februari 2008.

viWTA, Armoede en technologie aan de onderkant van de technologische samenleving. Brussel, viWTA dossier 10, 2007

Vlaamse Regulator voor de Media, Mediagroepen in Vlaanderen, Brussel, 2008.

VRT-studiedienst i.s.m. Universiteit Antwerpen en de onderzoeksgroep ENA. Monitor Diversiteit 2007. Kwantitatieve studie naar zichtbaarheid van diversiteit op het Vlaamse scherm, Brussel, December 2007.

Websites

Afdeling Media: www.vlaanderen.be/media/
 Audimetrie: www.gfkaudimetrie.be/
 Centrum voor informatie over de media: www.cim.be
 Informatiemaatschappij - Europa: http://ec.europa.eu/information_society/index_en.htm
 eFl@nders: www.eflanders.be/
 Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
 Fonds Pascal Decroos: www.fondspascaldecroos.org
 Instituut voor breedbandtechnologie (IBBT): www.ibbt.be/
 Kranten in de klas (Kik): www.krantenindeklas.be/
 Medixim: www.adstat.be
 Online/More Colour in the Media: www.olmcm.org/about.php
 Raad voor de Journalistiek: www.rvdj.be/
 Survey Studiedienst Vlaamse Regering:
http://aps.vlaanderen.be/survey/aps_survey/APS-survey.htm
 Studiedienst Vlaamse Regering – Media en ICT:
http://aps.vlaanderen.be/statistiek/cijfers/stat_cijfers_media.htm
 Trefmedia, trefpunt voor media in diversiteit:
www.trefmedia.be
 Vlaamse Audiovisuele Regie: www.var.be
 Vlaamse Radio- en Televisieomroep: www.vrt.be
 Vlaamse Regulator voor de Media:
www.vlaamseregulatormedia.be/

DEFINITIES

Cultuur

Cultuurdatabank van Cultuurnet: de [Cultuurdatabank](#) is een databank waarin het brede cultuur- en vrijetijdsaanbod in Vlaanderen (inclusief Brussel) wordt gebundeld. Een concert, voorstelling, tentoonstelling of film? Cursussen, architectuur, erfgoed of evenementen? Het krijgt allemaal zijn plaats in de CultuurDatabank, die dag na dag verder groeit. De databank maakt deze gegevens vlot toegankelijk voor een breed publiek door het verspreiden van de info naar een heleboel kanalen. Je hoeft maar één keer in te voeren in de CultuurDatabank om je aanbod op tal van plaatsen te zien verschijnen. Het project CultuurDatabank past binnen de doelstelling van CultuurNet Vlaanderen om het culturele aanbod op een meer effectieve en gecoördineerde manier bekend te maken en te promoten. De CultuurDatabank doet dit door informatie over het brede cultuuraanbod zo 'vindbaar' mogelijk te maken en diensten te faciliteren die de stap naar effectieve cultuurparticipatie vergemakkelijken.

Erfgoedconvenant: een erfgoedconvenant is een onderhandelde samenwerkingsovereenkomst tussen 2 partners: de Vlaamse Gemeenschap enerzijds en een gemeente, samenwerkingsverband van omliggende gemeenten of de VGC anderzijds. In een erfgoedconvenant wordt aandacht besteed aan een brede waaier van cultureel erfgoed, zowel roerend als immaterieel erfgoed komen aan bod, maar ook de link met het onroerend erfgoed wordt gelegd. Een erfgoedconvenant wordt gesloten voor een periode van maximum zes jaar en eindigt altijd in het tweede jaar van de gemeentelijke beleidsperiode. Het erfgoedconvenant kan zo verder bouwen op het gemeentelijk cultuurbeleidsplan.

Eigen en receptieve activiteiten: met de eigen activiteiten wil het cultuurcentrum aan de mensen van de regio een staalkaart bieden van de meest relevante cultuuruitingen. Het cultuurcentrum is zelf verantwoordelijk voor de organisatie van het initiatief en draagt bijgevolg de inhoudelijke, financiële en organisatorische verantwoordelijkheid. De receptieve activiteiten gaan uit van een individuele of georganiseerde gebruiker die in het cultuurcentrum een professionele partner ziet op vlak van organisatie en infrastructuur. Eventueel kan deze gebruiker een beroep doen op de organisatorische, promotionele en zelfs inhoudelijke expertise van het cultuurcentrum. De waaier aan receptieve activiteiten is zeer breed: sommige activiteiten zijn voor een gesloten gezelschap (bijvoorbeeld privé feesten, vergaderingen van verenigingen), andere activiteiten staan open voor

iedereen (bijvoorbeeld een concert van een lokale harmonie).

JOP-monitor: de JOP-monitor geeft brede informatie over de leefomstandigheden, de leefwereld en de gedragingen van jongeren tussen 14 en 25 jaar. De bevraging gebeurde bij een representatieve groep van 2.503 jongeren.

Sport

Initiator (niveau 1): de doelstelling van de opleiding is het leren aanleren van de basistechnieken met accent op de jeugd en op de recreatieve sportbeoefening (niet competitief).

Trainer B (niveau 2): technische vervolmaking kunnen geven en training voor de jeugd (beginnend-competitief of prestatiegericht met accent op de jeugd).

Trainer A (niveau 3): training kunnen geven voor alle clubniveaus (competitief of prestatiegericht met blijvende aandacht voor de jeugd).

Media

Betaalde verspreiding kranten: de betaalde verkoop is de som van de losse verkoop en de abonnementen. Er wordt geen rekening gehouden met online-abonnementen.

DAB: 'Digital Audio Broadcasting' is een internationaal erkende norm om radio of data digitaal uit te zenden.

DTT: 'Digital Terrestrial Television' is de naam van een toepassing om via de ether digitaal uit te zenden.

DVB-T: 'Digital Video Broadcasting for Terrestrial use' is de naam van een technologische standaard die in Europa wordt gebruikt voor DTT.

Gemiddeld maandbereik VRT: percentage van de bevolking dat de VRT met zijn aanbod over de verschillende media op maandbasis bereikt.

Gemiddeld nieuwsbereik televisie (/radio): percentage van de televisiekijkende (/radioluisterende) bevolking dat gemiddeld per dag journaals of informatiemagazines bekijkt (/nieuwsmagazines beluistert).

Gemiddeld weekbereik cultuurprogramma's/educatieve programma's: percentage van de bevolking dat op weekbasis bereikt wordt via de cultuurprogramma's/educatieve programma's.

IDTV: interactieve digitale televisie.

Marktaandeel radio: het aantal kwartieren dat op een gemiddelde dag naar een welbepaald radiostation is geluisterd, gedeeld door het aantal kwartieren dat naar alle radio's samen is geluisterd. De gebruikte CIM-cijfers betreffen de luisteraars ouder dan 12 jaar, tussen 6 en 22 uur.

Marktaandeel tv-zenders: het marktaandeel is het aandeel in het bereik (gewogen naar tijd) dat de zender haalt ten opzichte van de totale tv-consumptie. De gebruikte cijfers betreffen de tv-consumptie bij de totale populatie (4 jaar en ouder), over de hele dag.

Relatief weekbereik televisie (/radio): het aantal verschillende mensen die over de tijdsspanne van een gemiddelde week minimum 15 minuten naar één van de VRT-zenders hebben gekeken (/geluisterd), gedeeld door het aantal verschillende mensen die over de tijdsspanne van een week minimum 15 minuten naar televisie in het algemeen hebben gekeken (/naar radio in het algemeen hebben geluisterd).

Web 2.0: verwijst naar de tweede fase in de ontwikkeling van het World Wide Web. Fase 1 is de fase waarin het internet bestond uit een verzameling van websites opgemaakt via lokaal geïnstalleerde software. Fase 2 verwijst naar een platform voor interactieve webapplicaties voor eindgebruikers: men kan via een browser links, foto's, contacten, ... online met elkaar delen.

Weblogs of blogs: een weblog is een logboek van informatie die de blogger wil delen met zijn publiek: hij zet regelmatig nieuwe informatie over een onderwerp op zijn blog. Het kan gaan om tekst, foto's (fotoblog), video (vlog) of audio (podcast).

Sterke lokale besturen, samenleven in diversiteit

DE VLAAMSE OVERHEID WENST DE LOKALE BESTUREN beter te ondersteunen. Naast voldoende middelen wil men de steden en gemeenten de nodige bestuurskracht, ruimte en slagkracht geven. Bij dit alles wordt rekening gehouden met de verschillen tussen grootsteden, centrumsteden en andere gemeenten. De selectie van de grootsteden en de centrumsteden is gebaseerd op het Stedenfonds.

Blikvanger op financieel vlak is het recent tussen de Vlaamse overheid en de lokale besturen afgesloten Lokaal Pact. Bedoeling is onder meer om 612 miljoen euro gemeente- en OCMW-schulden over te nemen en de

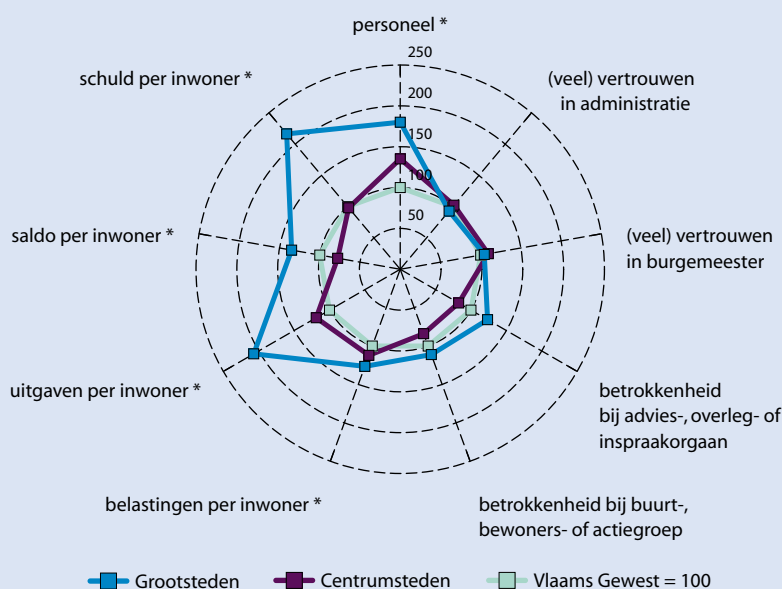
gemeenten een bijkomende dotatie te geven bovenop de compensatie voor de verdwenen Elia-heffing. In ruil verbinden de gemeenten er zich toe de belastingen niet te verhogen in 2009 en de forfaitaire huisvuilbelasting, de belasting op kantoorruimten en de belasting op personeel af te schaffen. Zo hoopt de overheid de gemeentefiscaliteit bedrijfsvriendelijker te maken en impulsen te geven aan de werkgelegenheid en aan een milieubewuster gedrag.

De gemeente-uitgaven bedragen zo'n 1.200 euro per inwoner. In de steden liggen ze duidelijk hoger, in de grootsteden Antwerpen en Gent zelfs dubbel zo hoog als het Vlaamse gemiddelde. Dat houdt verband met het feit dat de steden niet alleen voor de stedelingen zelf allerhande functies verzorgen,

maar voor iedereen die in de steden komt werken, winkelen en zich ontspannen. Ter ondersteuning van de centrumfunctie van de steden werden door de Vlaamse overheid verschillende fondsen opgezet. Hierdoor zijn de belastingen in de steden slechts beperkt hoger dan in de rest van Vlaanderen.

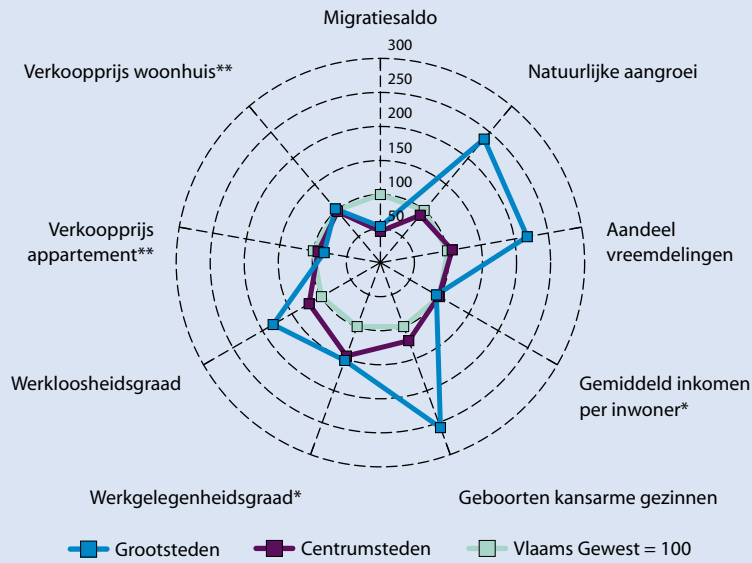
Om hun bestuurs- en slagkracht te verhogen, beschikken de lokale besturen over de mogelijkheid om een eigen personeelsbeleid te voeren. Zo wordt ruimte gegeven aan de specifieke noden van de verschillende soorten gemeenten. Hoe stedelijker, hoe groter de centrumfunctie, hoe ruimer de dienstverlening en hoe meer personeel er ingezet wordt. In de relatie tussen de burger en de overheid staan de lokale besturen het dichtst bij de bevolking. Het zorgt ervoor dat het vertrouwen in de lokale

Vergelijking van enkele bestuurlijke aspecten in 2007

* Cijfers voor 2005

Vergelijking van enkele maatschappelijke ontwikkelingen in 2006

*Cijfers voor 2005
**Cijfers voor 2007

instellingen in vergelijking met de andere niveaus behoorlijk groot is. Toch blijft ook op lokaal vlak de burgerbetrokkenheid beperkt.

De steden nemen niet alleen op financieel en bestuurlijk vlak een aparte plaats in binnen de lokale besturen. Tegelijk is het de plaats bij uitstek om een antwoord te bieden op de belangrijkste maatschappelijke uitdagingen. De Vlaamse overheid heeft zich als doel gesteld de leefbaarheid van de steden te verhogen, de stadsvlucht tegen te gaan, de dualisering binnen de steden te bestrijden en het democratische draagvlak van het stedelijke beleid te verhogen. Een dergelijk beleid moet o.a. bewerkstelligen dat de stadsvlucht stopt, in het bijzonder van jonge gezinnen met kinderen.

De voorbije jaren winnen de steden aan aantrekkingskracht. Het aantal inwoners neemt toe. Naast de natuurlijke aangroei heeft dit, zeker in de grootsteden, te maken met externe migratie. De stadsvlucht van jonge gezinnen met kinderen stoppen is nog niet echt gelukt. De verkleuring van de samenleving zet zich in de eerste plaats door in de steden. Het relatieve aandeel vreemdelingen ligt in de grootsteden goed dubbel zo hoog als in de rest van Vlaanderen. Ook in de centrumsteden, de rand rond Brussel en de gemeenten aan de grens met Nederland ligt het aandeel vreemdelingen relatief hoog.

Jaarlijks komen meer dan 40.000 nieuwkomers in Vlaanderen toe. Ook zij vestigen zich op de eerste plaats in de steden. Ondanks de inspanningen van het Vlaamse inburgeringsbeleid, blijkt de maatschappelijke positie van deze nieuwe Vlamingen – en dan vooral de niet-EU-burgers – nog steeds duidelijk minder gunstig dan die van autochtone Vlamingen. Armoede en achterstelling worden in Vlaanderen overwegend in de steden vastgesteld. De kloof tussen arm en rijk in de stad blijft groot. Het aandeel leefloners en het aandeel geboortes in kansarme gezinnen in de (groot)steden ligt ver boven het Vlaamse gemiddelde. Nochtans is er geen tekort aan arbeidskansen in de steden. Zowel Antwerpen, Gent als de centrumsteden kampen met een opvallende arbeidsmarktparadox: veel banen met tegelijk veel werklozen en inactieven. Het relatieve aanbod sociale woningen ligt het hoogst in de steden. Een appartement is er gemiddeld minder duur in aankoop dan in de rest van Vlaanderen. De prijzen van woonhuizen en villa's liggen in de stad echter hoger dan erbuiten.

Stadsinwoners zijn ten slotte actieve burgers: meer dan de helft van de stadsinwoners is actief lid of bestuurslid van één of meerdere verenigingen. Een ongeveer even groot aandeel toont zich ook actief betrokken bij zijn stad of buurt.

Zowat de hele bestuurlijke regelgeving voor de lokale besturen is de laatste jaren vernieuwd. De lokale overheden staan voor de uitdaging om effectief werk te maken van de kansen die deze vernieuwde regelgeving biedt. Het gaat om belangrijke wijzigingen met veel mogelijkheden, die elk lokaal bestuur op zijn eigen wijze kan invullen. De basisprincipes van het gemeente- en provinciedecreet zijn maatwerk en het vergroten van de autonomie. Veranderingen worden stapsgewijs ingevoerd en moeten leiden tot sterkere lokale besturen.

In dit hoofdstuk worden de gemeenten vergeleken volgens verstedelijkingsgraad. Voor meer toelichting zie hoofdstuk 12.2

Financiën en begroting

De belangrijkste beleidsvernieuwing is het Lokaal Pact tussen de Vlaamse Regering, de gemeenten en de provincies. Vanaf 2008 kunnen de gemeenten en provincies hier naar eigen believen in toetreden. De Vlaamse overheid verbindt er zich toe tot 612

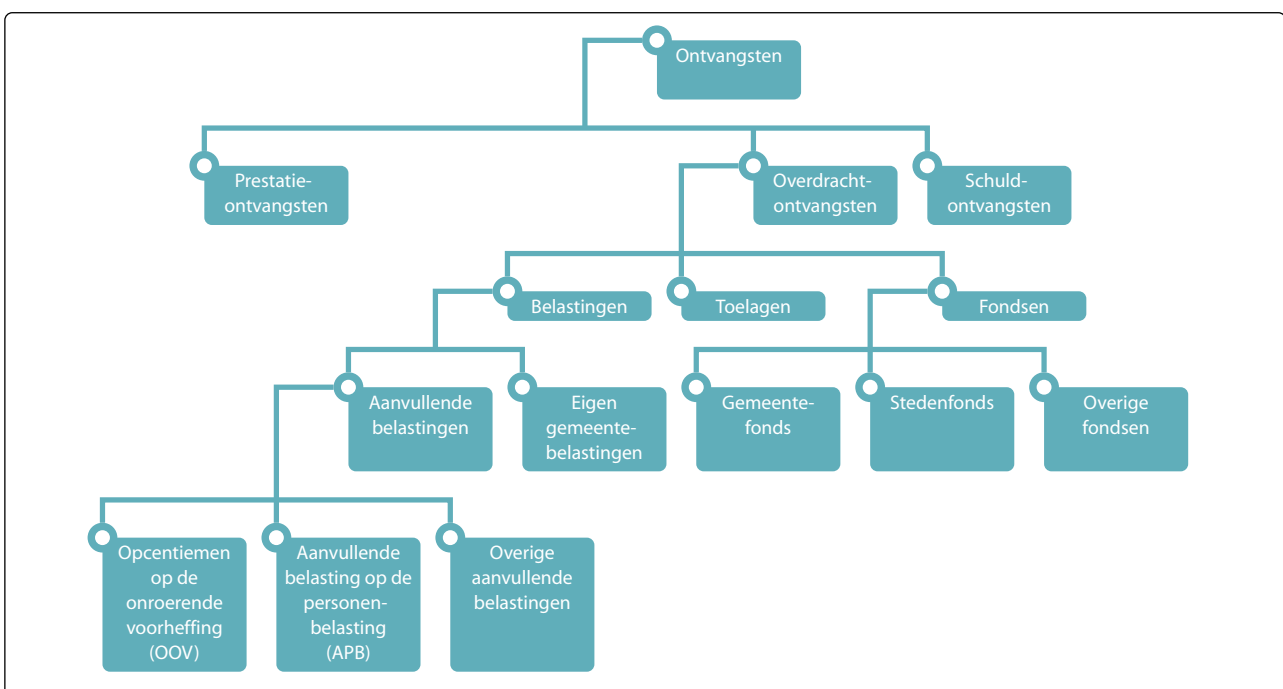
miljoen schulden van de gemeenten en OCMW's over te nemen, een aanvullende compensatie voor de verdwenen Elia-heffing toe te kennen, de lokale overheden te compenseren voor vrijstellingen van de onroerende voorheffing, en een groter aandeel van investeringen in rioleringen op zich te nemen. In ruil dienen de lokale overheden die toetreden tot het lokaal pact een aantal fiscale verplichtingen op zich te nemen. Het meest in het oog springend is de verbintenis om de belastingen in 2009 niet te verhogen en de forfaitaire huisvuilbelasting af te schaffen (een belasting dus die niet afhangt van de hoeveelheid geproduceerd afval). Bovendien mogen geen nieuwe forfaitaire gezinsbelastingen ingevoerd worden. Ten voordele van de bedrijven moeten de gemeenten belastingen op personeel en kantoren afschaffen.

Gemeenten en steden

Ontvangsten

In 2005 bedroegen de totale ontvangsten van de gemeenten (rekeningen, gewone dienst) 7,6 mil-

8.1 Schema gemeenteontvangsten

jard euro, tegenover 7,0 miljard in 2004. Per inwoner komt dit overeen met 1.260 euro. Duidelijke uitschieters zijn de grootsteden Antwerpen en Gent, die 2.530 euro per inwoner ontvangen. De ontvangsten liggen het laagst in het overgangsgebied, met 990 euro per inwoner, en vooral in de plattelandsgemeenten, met 920 euro per inwoner. De ontvangsten per inwoner dalen naarmate de 'stedelijkheid' afneemt: na de grootsteden zijn de grootste ontvangers de centrumsteden, gevolgd door de kleinere centra. Dan komen de suburbane gebieden en ten slotte het overgangsgebied en platteland.

Sinds 2000 zijn de gemeenteontvangsten met 25% toegenomen. Een mindere groei is er bij het Vlaamse stedelijke gebied rond Brussel (+19%), de centrumsteden (+20%), de grootsteden en hun randgemeenten (beide +22%). De ontvangsten voor het regionaalstedelijk gebied (dat is de rand van de centrumsteden, +33%) en het platteland (+28%) groeiden duidelijk sterker dan gemiddeld.

De gemeenteontvangsten bestaan uit drie hoofdgroepen: prestatie-, schuld- en overdrachtontvangsten.

Prestatie- en schuldontvangsten

In 2005 maakten de **prestatieontvangsten** 5% uit van de totale ontvangsten. De **schuldontvangsten** (dit zijn vooral inkomsten uit dividenden van intercommunales en interesten uit beleggingen) zorgden voor 9%. Dit cijfer ligt opmerkelijk lager dan de 12-13% van de jaren 1998-2003. Dit is een gevolg van de verminderde dividendinkomsten na de privatisering van de gas- en elektriciteitsmarkt.

Overdrachtontvangsten

De **overdrachtontvangsten** omvatten **fondsen, belastingen** en **toelagen**. Samen vertegenwoordigen zij 86% van de gemeenteontvangsten in 2005. Doorheen de tijd stellen we een lichte maar gestage stijging vast van dit aandeel, al lag het in 2004 met 88% hoger dan in 2005. In de grootsteden (90%) ligt het duidelijk boven het gemiddelde. In de grootstedelijke rand (82%) en het regionaalstedelijke gebied (80%, gemeenten rond centrumsteden) ligt het lager.

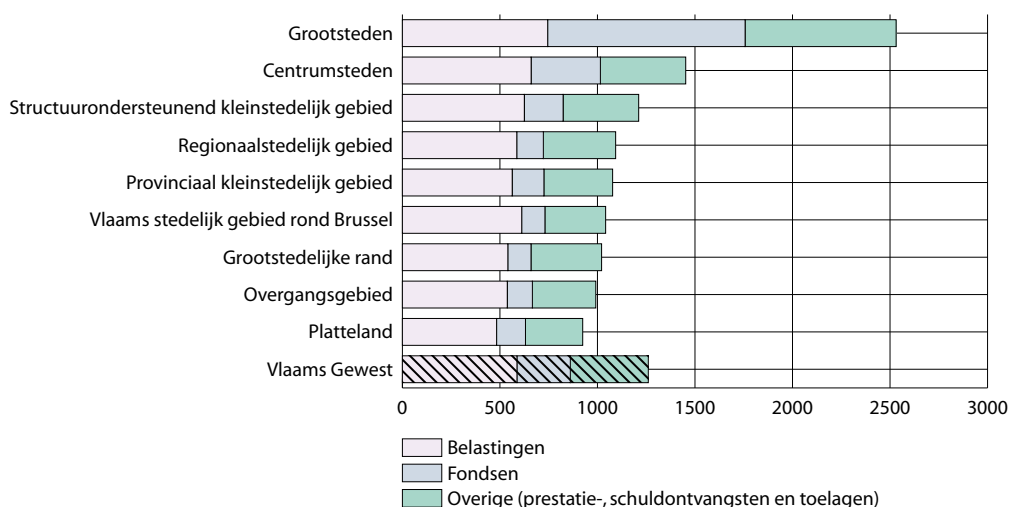
Fondsen

Een eerste deel van de overdrachtontvangsten bestaat uit fondsen, goed voor 22% van de ontvangsten. Deze fondsen worden, in tegenstelling tot de belastingen, niet gefinancierd door de eigen gemeentebevolking, maar door de hogere (vooral Vlaamse) overheid. Zij vormen een compensatie voor gemeenten die voor de ontvangsten een fiscaal zwakkere bevolking hebben en die, wat de uitgaven betreft, kampen met hogere uitgaven door hun centrumfunctie of een hoger armoedepercentage.

Binnen de fondsen overheersen het Gemeente- en het Stedenfonds. Deze fondsen worden gefinancierd uit de Vlaamse begroting. Het **Gemeentefonds** zorgt voor een basisfinanciering. Het ondersteunt alle gemeenten, maar geeft per inwoner meer uit aan de grootsteden (Antwerpen en Gent) en de elf centrumsteden (Aalst, Brugge, Genk, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout), uiteraard omdat daar de centrumfuncties geconcentreerd zijn. Het **Stedenfonds** richt zich

8.1 Ontvangsten

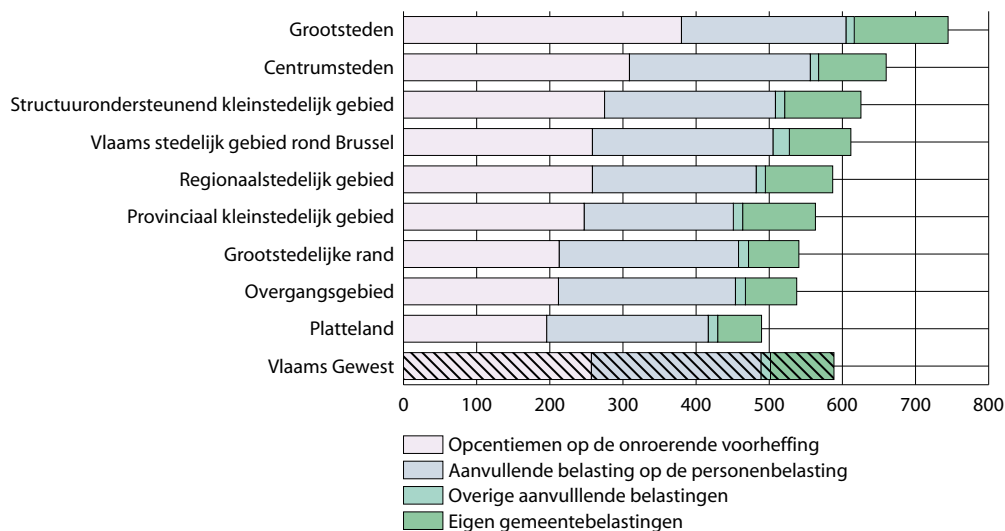
Gemeenteontvangsten (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen), volgens soort gemeente, naar belastingen, fondsen, overige, in euro per inwoner, in 2005.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.2 Belastingen

Gemeentebelastingen, naar de belangrijkste belastingen (nominale cijfers, rekeningen), volgens soort gemeente, in euro per inwoner, in 2005.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

exclusief tot dezelfde dertien steden en de Vlaamse Gemeenschapscommissie in Brussel. Dit fonds streeft ernaar de leefbaarheid van de steden te verbeteren, de dualisering tegen te gaan en de bestuurskracht te verhogen.

De begroting 2008 wijst 1,8 miljard euro toe aan het Gemeentefonds en 119 miljoen aan het Stedenfonds. Decretaal is een jaarlijkse groei bepaald van 3,5%. Voor 2003 (het eerste jaar van het nieuwe Gemeente- en Stedenfonds) waren de fondsen goed voor 260 euro per inwoner. Dit komt neer op 22% van de middelen. In 2005 was dit bedrag opgelopen tot 270 euro. Als percentage van de totale middelen blijven de fondsen echter op 22%. De grootsteden (1.000 euro) en de centrumsteden (350 euro) ontvangen het meest per inwoner. Ook in aandelen in de totale middelen blijken de groot- en centrumsteden veel meer uit fondsen te ontvangen dan de rest van Vlaanderen. In de grootsteden loopt het aandeel zelfs op tot 40%, in de centrumsteden tot 24%. De grootstedelijke rand en het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel ontvangen het minst. Dit heeft vooral te maken met de hogere inkomens van de bevolking in deze randgemeenten.

Belastingen

Een tweede deel van de overdrachten bestaat uit belastingen, goed voor 47% van de ontvangsten. Dat is een hoog cijfer, want het gemiddelde in de periode

1992-2005 bedraagt 45%. In het kader van het Lokaal Pact verbinden de deelnemende gemeenten zich ertoe om hun belastingen voor 2009 niet te verhogen, wat inhoudt dat de tarieven niet mogen worden verhoogd en geen nieuwe belastingen mogen worden ingevoerd. Bovendien moeten zij de forfaitaire huisvuilbelasting, kantoorbelastingen en belastingen op personeel afschaffen en mogen zij geen nieuwe forfaitaire gezinsbelastingen invoeren.

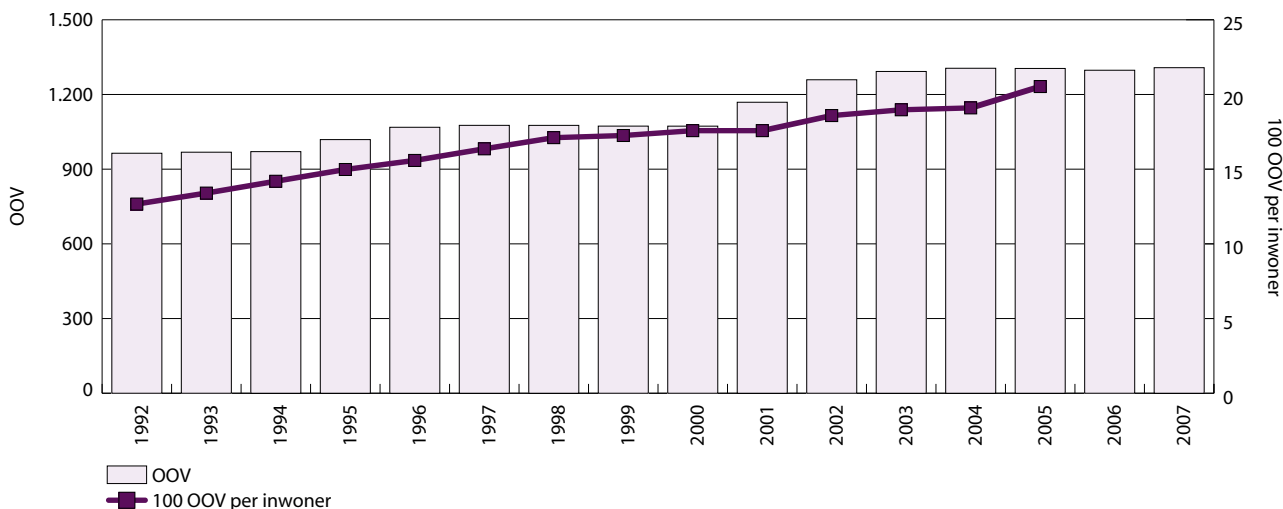
In 2005 betaalde de Vlaming gemiddeld bijna 590 euro gemeentebelastingen. Zoals bij de fondsen spannen de grootsteden en centrumsteden de kroon met respectievelijk 745 en 660 euro per inwoner. De minste belastingen worden betaald in de grootstedelijke randgemeenten, het overgangsgebied (beide 540 euro) en het platteland (490 euro).

Dankzij de fondsen hoeven de groot- en centrumsteden hun belastingen niet in verhouding tot hun uitgaven te verhogen. Vergeleken bij het Vlaamse gemiddelde zijn de belastingen 27% hoger in de grootsteden, 12% in de centrumsteden. De totale ontvangsten liggen echter 101% hoger in de grootsteden en 15% in de centrumsteden.

In de grootsteden evolueren de belastingen in de richting van het Vlaamse gemiddelde. We zien dat de belastingen in de grote centra (en in de grootstedelijke randgebieden) minder snel groeien dan in Vlaanderen als geheel. Sinds 2000 stegen de belastingen per inwoner nominaal met 5% per jaar, tegenover 3% in de grootsteden en 4% in de centrumsteden. In

8.3 Opcentiemen onroerende voorheffing

Evolutie van de opcentiemen onroerende voorheffing (tarief, in opcentiemen) en de opbrengst van 100 opcentiemen per inwoner, nominale cijfers, in euro, van 1992 tot 2007.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel stegen de belastingen met 3,5% per jaar, in de grootstedelijke rand met 4,5%. Het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied (kleine steden) kende dezelfde groei als Vlaanderen. In de overige gebieden, waaronder het platteland en het overgangsgebied, stegen de belastingen echter meer.

In 2005 werd 66% van de belastingen gedragen door de burgers, 23% door de bedrijven en 11% door beide. Uiteraard hangt die verdeling af van de economische activiteit in de gemeenten. In de grootsteden is het aandeel van de bedrijven 41%, terwijl dit in het overgangsgebied en het platteland respectievelijk slechts 15% en 14% bedraagt.

De belastingen vallen uiteen in twee groepen: de **eigen belastingen** en de **aanvullende belastingen**. De eigen belastingen worden autonoom vastgesteld en geïnd door de gemeente. Bij de aanvullende belastingen wordt de grondslag (de belastbare materie) bepaald door een hogere overheid, die ook de inning op zich neemt en de belasting aan de gemeente doorstort. De gemeente beslist echter over het belastingtarief (met uitzondering van de aanvullende verkeersbelasting). De inning van de aanvullende belastingen gebeurt via hetzelfde aanslagbiljet als de belasting voor de hogere overheid.

Eigen gemeentebelastingen

De eigen gemeentebelastingen blijven beperkt tot 15% van de belastingen. Het betreft een zeer groot aantal heffingen. Geen enkele haalt een aandeel van

3% van de totale belastingen. De belangrijkste zijn de belasting op drijfkracht (2,6%), de belasting op het ophalen van huisvuil (1,9%), de belasting op afgifte van huisvuilzakken, -recipiënten en -zelfklevers (1,3%), de algemene gemeentebelasting (1,1%) en de belasting op tweede verblijven (1,1%).

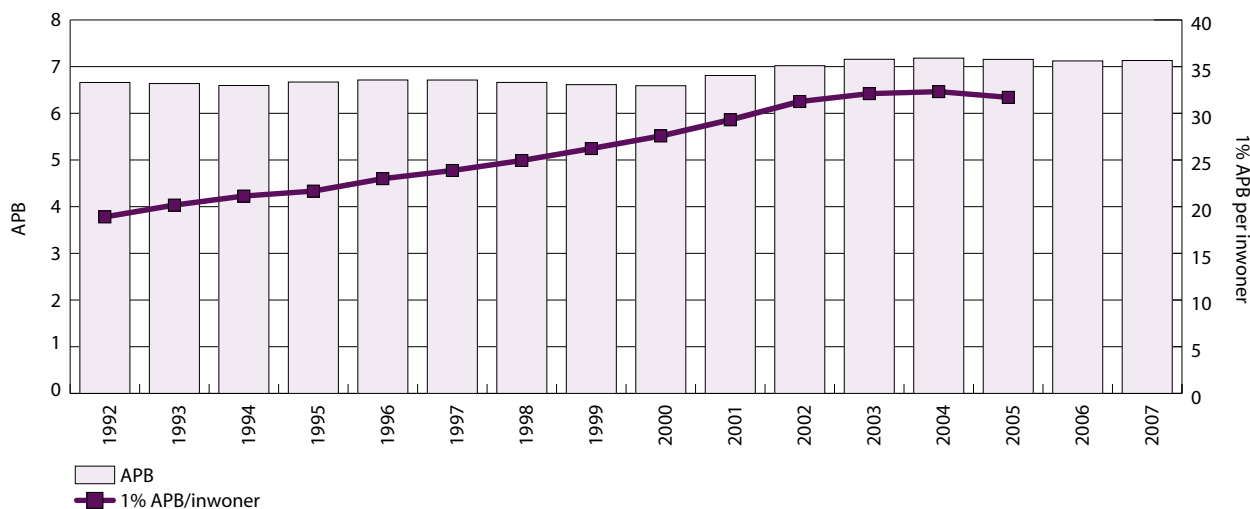
Aanvullende belastingen

Aanvullende belastingen zijn belastingen die worden geheven op belastingen van hogere overheden. De belangrijkste zijn de **aanvullende belasting op de opcentiemen op de onroerende voorheffing (OOV)** en de **aanvullende personenbelasting (APB)**. Zij zijn in 2005 goed voor respectievelijk 44% en 39% van de totale gemeentebelastingen. De overige aanvullende belastingen, waaronder de aanvullende verkeersbelasting, bedragen 2%.

De basis waarop de OOV worden geheven, is het kadastraal inkomen. De onroerende voorheffing wordt verdeeld onder het Vlaamse Gewest, de provincie en de gemeente. Een OOV van 1.000 opcentiemen betekent dat een tienvoud (=1.000%=1.000 opcentiemen) van het Vlaamse aandeel wordt geheven ten bate van de gemeente. Vandaar dat wijzigingen in het Vlaamse aandeel ook de opbrengsten voor de gemeenten (en provincies) treffen. In het kader van het Lokaal Pact belooft de Vlaamse overheid vrijstellingen van de OV (op materieel en outillage en lage-energiewoningen) te compenseren. In 2005 bedraagt de OOV-opbrengst bijna 260 euro per inwoner. De opbrengst varieert sterk naargelang van het soort gemeente: in de grootsteden is de opbrengst

8.4 Aanvullende personenbelasting

Evolutie van de aanvullende personenbelasting (tarief, in %) en de opbrengst van 1% APB per inwoner, nominale cijfers, in euro, van 1992 tot 2007.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

per inwoner de helft hoger dan het Vlaamse gemiddelde, in de centrumsteden 20% hoger. De opbrengsten per inwoner in de grootstedelijke rand (83% van het Vlaamse gemiddelde), het overgangsgebied (82%) en het platteland (76%) liggen beduidend lager.

Dit wil niet zeggen dat de tarieven zo sterk uiteenlopen. Veel hangt immers af van de kadastrale waarde. Hogere waarden, niet alleen van gronden en woningen, maar ook van bedrijfsvastgoed, vergroten deze belastingbasis. Het gevolg is dat economisch sterkere gemeenten dezelfde opbrengst kunnen binnenhalen met lagere tarieven dan minder sterke gemeenten. Zo zijn de tarieven in de centrumsteden, het provinciaal kleinstedelijk en regionaalstedelijk gebied en het platteland hoger dan in de grootsteden, die de hoogste opbrengsten hebben. De grootsteden hebben immers, samen met het Vlaamse stedelijk gebied rond Brussel, de hoogste opbrengst per 100 opcentiemen die ze heffen. De tarieven zijn in de loop van de tijd fors gestegen. In 2007 bedragen ze 1.308 opcentiemen. Dat is 22% meer dan in 2000. Wel wordt sinds 2004 een stagnatie vastgesteld.

De aanvullende personenbelasting wordt uiteraard berekend op de belastingaangiften van de inwoners. Op de vennootschapsbelasting wordt door de gemeenten geen belasting geheven, zodat de meeste bedrijven (in tegenstelling tot de OOV) geen APB betalen. De opbrengst per inwoner bedroeg in 2005 230 euro. De variatie tussen de gemeenten in de opbrengst per inwoner is minder groot dan in het geval van de OOV. De centrumsteden genieten de hoogste opbrengsten per

inwoner (107% van Vlaams gemiddelde), op de voet gevolgd door de stedelijke randgemeenten (106%). Het provinciaal kleinstedelijk gebied (88%), het platteland (95%), het regionaalstedelijk gebied en de grootsteden (beide 97%) hebben de laagste APB-inkomsten per inwoner.

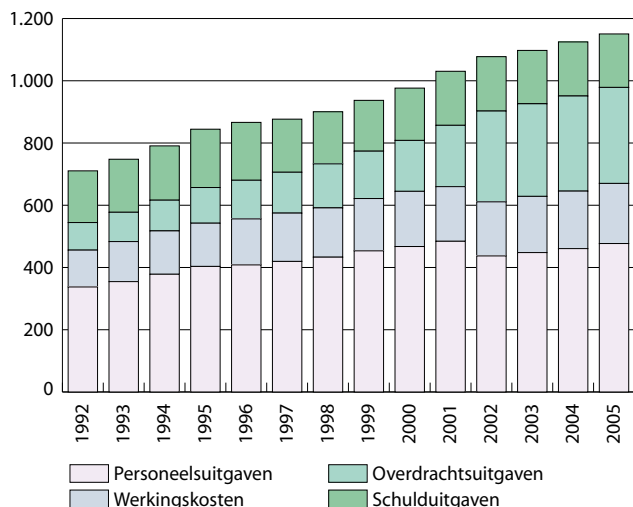
Toch lopen de tarieven tussen de verschillende soorten gemeenten opmerkelijk gelijk. Blijkbaar compenseren de armste gemeenten (grootsteden, het platteland en het provinciaal kleinstedelijk gebied) hun lagere inkomsten niet met duidelijk hogere APB-tarieven. Alleen de grootstedelijke randgebieden gebruiken hun rijkdom om aanzienlijk lagere tarieven aan te houden. In 2007 bedroegen de tarieven gemiddeld 7,1%, tegenover 6,6% in 2000 (+8%). Die stijging is aanzienlijk kleiner dan bij de OOV. Bij de APB is er sinds 2004 een zeer lichte daling. Dit heeft er onder andere mee te maken dat de opbrengst van de personenbelasting sneller stijgt dan die van de onroerende voorheffing. Een maatstaf voor de fiscale rijkdom is de opbrengst van 1% APB per inwoner. Deze is tussen 1991 en 2004 met 84% gestegen (nominale), tegenover 60% voor de 100 opcentiemen OOV. De laatste jaren stelt men een vertraging van de groei vast.

Uitgaven

De totale uitgaven van de gemeenten (gewone dienst) bedroegen in 2005 6,95 miljard euro of 1.150 euro per inwoner. Sinds 2000 stegen de uitgaven nominaal

8.5 Uitgaven

Evolutie van de gemeente-uitgaven (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) tussen 1992 en 2005, ingedeeld volgens economische groep, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

met 18% en de ontvangsten met 16%. Dit komt neer op een jaarlijkse groei van 3,3%.

De meeste uitgaven gaan naar openbare schuld (kapitaalaflossingen en rentebetalingen), gevolgd door welzijn (beide 13%), onderwijs en cultuur, jeugd en sport (beide 12%).

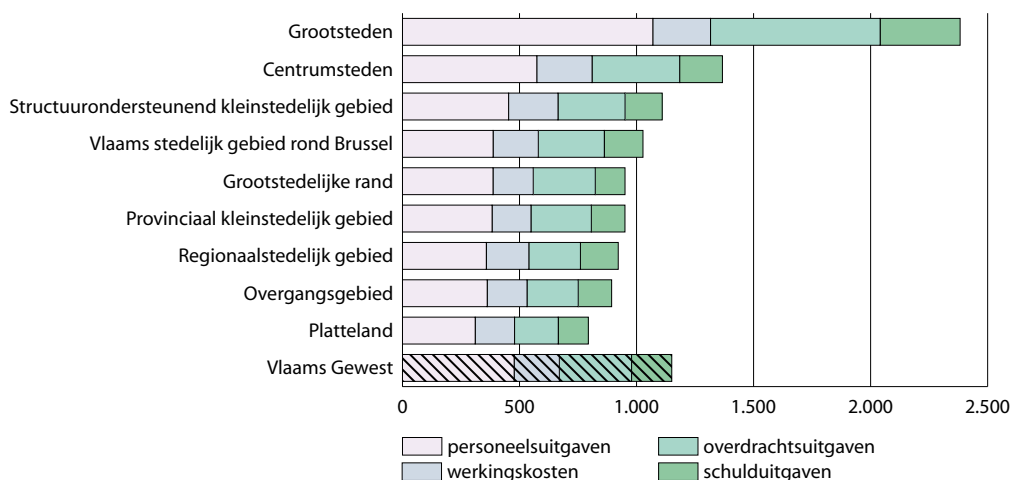
Als men de openbare schuld buiten beschouwing laat, zijn de sterkste stijgers sinds 2000: verzekeringen, algemene diensten, welzijn, justitie-politie, alge-

meen bestuur en volkshuisvesting en ruimtelijke ordening. Dalingen waren er vooral bij afvalwater, voeding-water, landbouw, visserij en voedselvoorziening en handel, nijverheid en middenstand. De uitgaven van 2000 en 2005 zijn echter moeilijk vergelijkbaar. In 2000 waren de schulduitgaven voor projecten nog begrepen in de diverse uitgaven-categorieën. Als voor wegeaanleg een lening werd afgesloten, boekte men de bijbehorende financiële lasten onder de categorie verkeer en waterstaat. In 2005 is dit niet meer het geval. Alle schulduitgaven zijn nu naar één aparte categorie verhuisd (openbare schuld). Dit heeft tot gevolg dat de categorieën waarvoor het meest werd geleend (zoals afvalwater en verkeer en waterstaat) hun uitgaven fors zagen dalen. Een ander gevolg is dat de investerings-uitgaven volledig uit beeld verdwijnen.

De uitgaven bestaan uit vier hoofdgroepen: **personeel**, **werking**, **overdrachten** en **schulden**. Personeels- en werkingskosten nemen in 2005 respectievelijk 41,5% en 17% van de totale uitgaven in beslag. De abrupte daling van de personeelskosten in 2002 (van 47% naar 41%) is volledig te wijten aan de politiehervorming, waarbij de lokale politie verhuisde naar de politiezones. Daardoor werden de personeels- en andere kosten van de gemeentepolitie verhuisd naar de post 'dotatie aan de politiezones' in de hoofdgroep overdrachten. De overdrachtuitgaven maken tussen 2001 en 2002 bijgevolg een sprong van 19% naar 27%. Een andere overdracht, de bijdrage aan de OCMW's, stijgt. De schulduitgaven blijven vrij stabiel in absolute cijfers, maar als aandeel in de totale

8.6 Uitgavengroepen

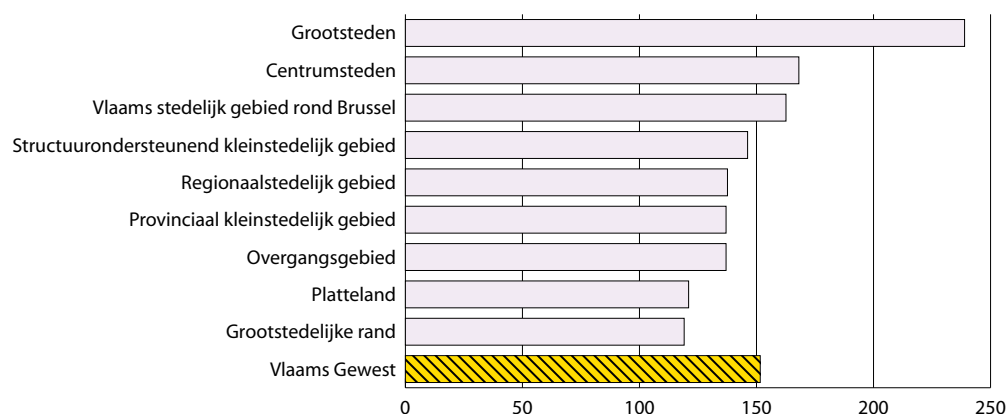
Gemeente-uitgaven (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) in 2005, volgens soort gemeente, ingedeeld volgens economische groep, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.7 Uitgaven schuld

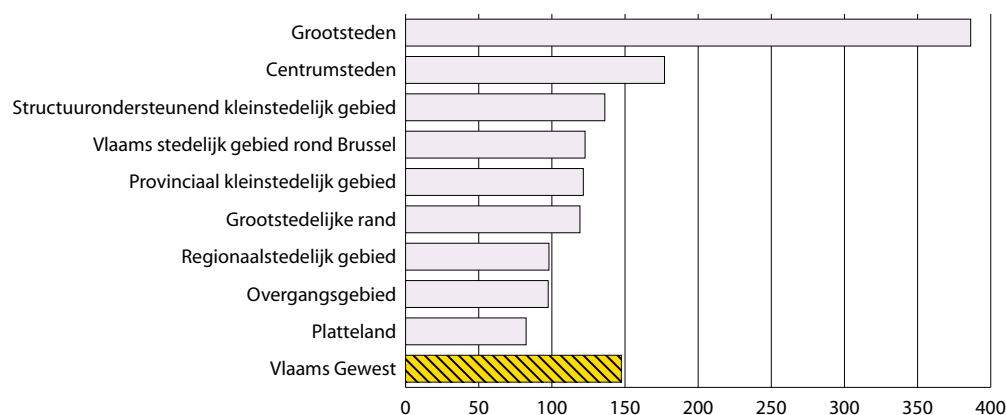
Gemeente-uitgaven openbare schuld (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) in 2005, volgens soort gemeente, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.8 Uitgaven welzijn

Gemeente-uitgaven welzijn (sociale zekerheid en bijstand + sociale hulp en gezinsvoorzieningen) (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) in 2005, volgens soort gemeente, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

uitgaven nemen ze af (15% in 2005, tegenover 17% in 2000).

Er zijn grote verschillen in de uitgaven volgens de soort gemeente. De grootsteden spenderen per inwoner meer dan het dubbele (2.400 euro) van het Vlaams gemiddelde (1.150 euro). Ook de centrumsteden (1.400 euro) overstijgen het gemiddelde. Het overgangsgebied en het platteland bevinden zich aan het andere uiteinde van het spectrum.

Ook in de groei van de uitgaven zijn er nogal wat verschillen. In verhouding tot het Vlaamse gemiddelde nemen de uitgaven van de grootsteden de laatste jaren duidelijk af. In 2005 stijgen ze echter licht. Na jaren van daling kennen de centrumsteden voor de

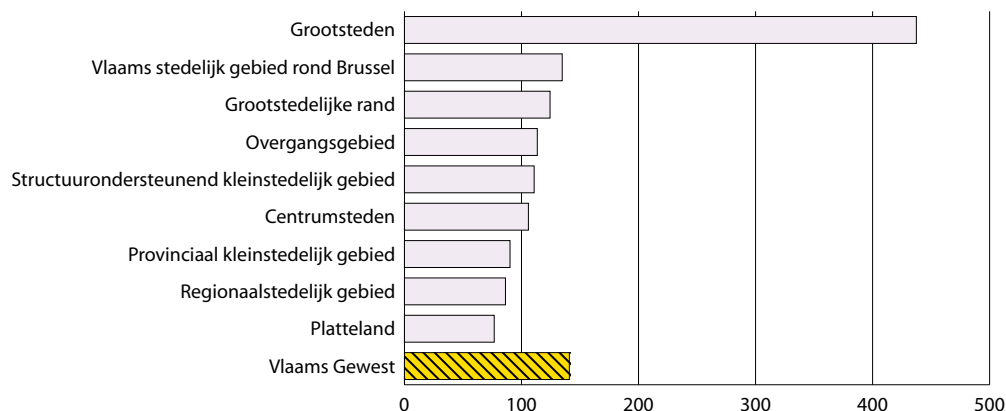
tweede keer op rij een toename in vergelijking met het Vlaamse gemiddelde.

De interest en de afbetalingen van de openbare **schuld** zijn het belangrijkste uitgavendomein in Vlaanderen als geheel. Ook in het overgangsgebied, het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel en het regionaalstedelijk gebied (rond centrumsteden), is dit de zwaarste uitgavenpost. Niettemin betalen de grootsteden nog altijd het meest af: bijna 60% meer dan het Vlaamse gemiddelde.

Welzijn (waaronder de tussenkomst in de OCMW's) is de tweede belangrijkste post op Vlaams niveau. In de groot- en centrumsteden komt het eveneens op de tweede plaats. In deze steden wordt er per inwoner

8.9 Uitgaven onderwijs

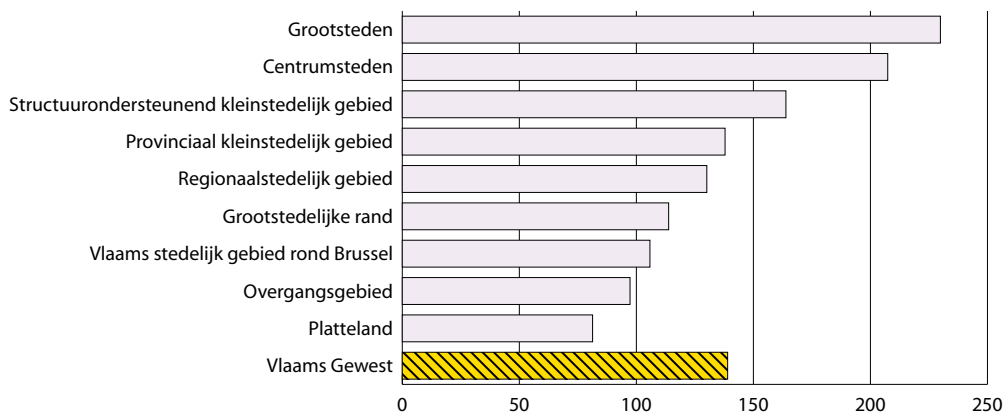
Gemeente-uitgaven onderwijs (primair, secundair, wetenschappelijk onderwijs+ onderwijs aan gehandicapten) (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) in 2005, volgens soort gemeente, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

8.10 Uitgaven cultuur, jeugd en sport

Gemeente-uitgaven cultuur, jeugd en sport (openbare bibliotheken + jeugd, volksontwikkeling en kunst) (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen) in 2005, volgens soort gemeente, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

ook het meest aan uitgegeven in vergelijking met de andere gemeenten.

Gemeentelijk **onderwijs** weegt vooral door in de grootsteden, waar het zelfs de belangrijkste uitgavenpost is. Antwerpen en Gent geven hieraan meer dan driemaal zoveel uit als gemiddeld. Maar ook in het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel, de grootstedelijke rand (beide tweede plaats) en het overgangsgebied (derde plaats) is het belangrijk.

Cultuur, jeugd en sport is het best vertegenwoordigd in de steden en het minst op het platteland. De rangorde van de uitgaven per inwoner valt volledig samen met de 'stedelijkheid' van de gebieden. Het neemt zelfs de belangrijkste plaats in in de centrum-

steden. In de kleinere steden (provinciaal kleinstedelijk gebied en structuurondersteunend kleinstedelijk gebied) komt het ook op de eerste plaats in de gemeentelijke uitgaven.

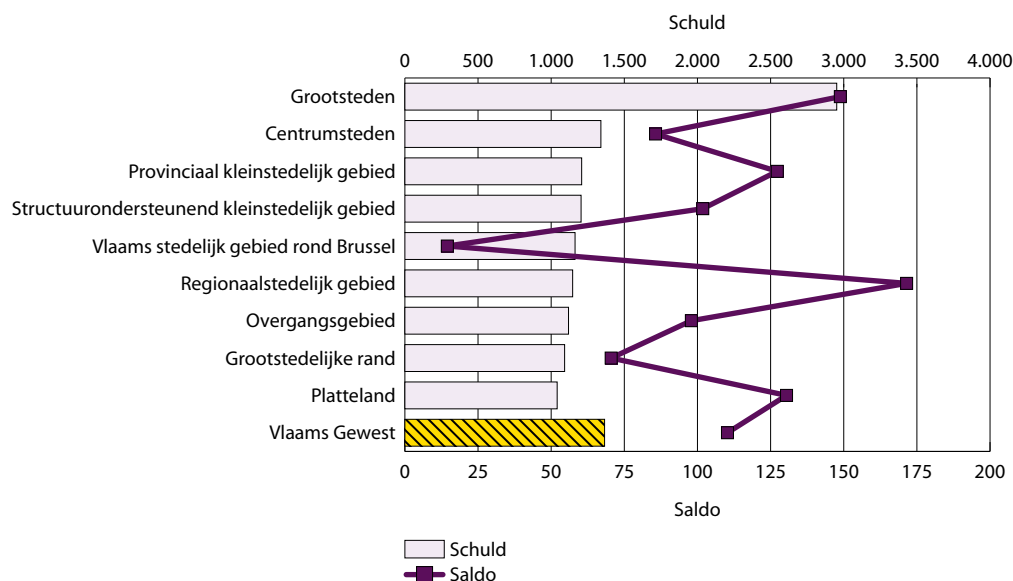
Saldo en schuld

In 2005 bedroeg het totale (positieve) **saldo** op de gemeenterekeningen 670 miljoen euro of 110 euro per inwoner. Sinds 2001 is er een duidelijk stijgende tendens (2001: 5 euro over per inwoner). Het gaat hier over de lopende uitgaven, de gewone dienst.

In alle gebieden is het saldo positief. Het overschot is het grootst in het regionaalstedelijke gebied (170 euro) en de grootsteden (150 euro per inwoner).

8.11 Saldo en schuld

Schuld (bovenschaal) (leningen ten laste van de gemeente + leasingschulden + diverse schulden op meer dan een jaar + aflossingen van leningen) en saldo (onderschaal) (nominale cijfers, eigen dienstjaar, gewone dienst, rekeningen) in 2005, volgens soort gemeente, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

De grootstedelijke randgebieden kennen het kleinste surplus.

In 2005 bedroeg de **schuld** van de gemeenten 8,3 miljard euro of zo'n 1.400 euro per inwoner. De grootsteden (3.000 euro per inwoner) en de centrumsteden (1.300 euro) dragen de zwaarste lasten. Het platteland, het overgangsgebied en de grootstedelijke rand hebben relatief beperkte schulden.

In de categorie grootsteden is er een groot verschil tussen Gent en Antwerpen. De schuld per inwoner is in Antwerpen (3.500 euro per inwoner) dubbel zo hoog als in Gent (1.900 euro). Dit heeft te maken met het feit dat de hogere overheid de historische Gentse schuld heeft overgenomen, maar nooit voor Antwerpen.

Tussen 2000 en 2005 is de schuld met 3% toegenomen. Er is dus geen reële toename van de schulden meer. In de grootstedelijke randgebieden groeit de schuld het sterkst.

OCMW's

De totale opbrengsten van de OCMW's bedragen in 2007 naar schatting 370 euro per inwoner. Ter vergelijking: de gemeenteontvangsten belopen in 2005 zo'n 1.300 euro per inwoner. De cijfers hebben betrekking

op de OCMW-begrotingen. Bij de gemeenten over de definitieve rekeningen.

De ontvangsten bestaan uit een tweetal belangrijke categorieën. De eerste categorie omvat de betalingen voor goederen en diensten die de OCMW's leveren (de "omzet"). De andere categorie bestaat uit overdrachten van andere overheden en omvat onder meer de dotatie uit het Gemeentefonds en de subsidie voor leefloon. Het aandeel van de "omzet" in de totale opbrengsten bedroeg in 2007 46%, tegenover 47% in 2006 (zonder interne facturatie). Het aandeel van de overdrachten ligt op 52%, zoals ook in 2006. Daarnaast is de gemeente wettelijk verplicht het tekort van het OCMW (grotendeels) bij te passen, maar deze bijdrage wordt niet bij de opbrengsten gerekend. In 2007 bedroeg deze bijdrage 113 euro per inwoner, tegenover 110 euro in 2006.

De OCMW's van grote en van kleinere gemeenten zijn meer afhankelijk van overdrachten dan die van de middelgrote gemeenten. Het aandeel van de overdrachten loopt in de steden op tot 58%. In de kleine gemeenten is dat 51%, in de middelgrote slechts 44%. Het niveau van de ontvangsten loopt evenredig op met de grootte van de gemeente. In de grote gemeenten bedroegen ze 580 euro per inwoner, tegen 220 euro in de kleinere gemeenten.

8.12 Opbrengsten OCMW's

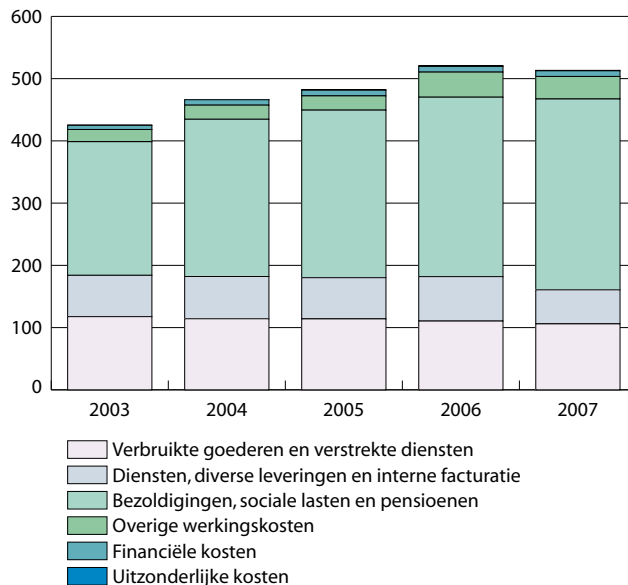
Opbrengsten van de OCMW's (geconsolideerd exploitatiebudget) 2003-2007, naar rubrieken, in nominale euro per inwoner. De steekproef bevat 241 van 308 OCMW's. Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten.

Bron: Dexia.

8.13 Kosten OCMW's

Kosten van de OCMW's (geconsolideerd exploitatiebudget) 2003-2007, naar rubrieken, in nominale cijfers, euro per inwoner. De steekproef bevat 241 van 308 OCMW's. Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten.

Bron: Dexia.

De kosten (uitgaven) van de OCMW's bedragen 510 euro per inwoner in 2007, tegenover 520 euro in 2006. In 2003 was dit nog 425 euro (nominiaal). Tussen 2003 en 2007 zijn de uitgaven met 21% gestegen, of bijna 5% nominaal per jaar. De opbrengsten van het OCMW (370 euro, zonder de gemeentelijke bijdrage) volstaan absoluut niet om de kosten te dekken. Die kosten stijgen ook met de bevolkingsomvang van de gemeente. In de steden klimmen ze tot 810 euro per inwoner.

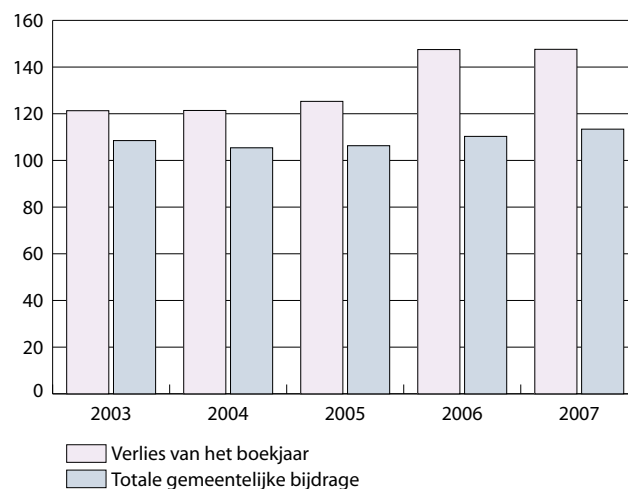
Op het vlak van kosten bestaan twee grote categorieën. Als eerste zijn er de bezoldigingen, sociale lasten en pensioenen, goed voor 56% van de kosten. De tweede categorie, verbruikte goederen en verstrekte diensten, beslaat de kosten die gemaakt worden om de specifieke opdracht van het OCMW te vervullen. Ze komen dus rechtstreeks ten goede aan de OCMW-klanten. Die kosten hebben een aandeel van 21% in het totaal.

Alle OCMW's sluiten af met een verlies, dat gemiddeld zo'n 150 euro per inwoner bedraagt. Hoewel dit tekort hetzelfde is als in 2006, is doorheen de tijd een stijgende trend vast te stellen. Het verlies neemt toe met de grootte van de bevolking. Het ligt met 230 euro per inwoner het hoogst in de steden. In de kleinere OCMW's bedraagt het verlies slechts 100 euro. Het grootste deel van

deze verliezen wordt door de gemeente bijgepast. Wat overblijft moet door de OCMW's uit hun eigen vermogen betaald worden.

8.14 Financiële toestand OCMW's

Verlies van het boekjaar en gemeentelijke bijdrage (geconsolideerd exploitatiebudget) 2003-2007, nominale cijfers, in euro per inwoner. De steekproef bevat 241 van 308 OCMW's. Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten.

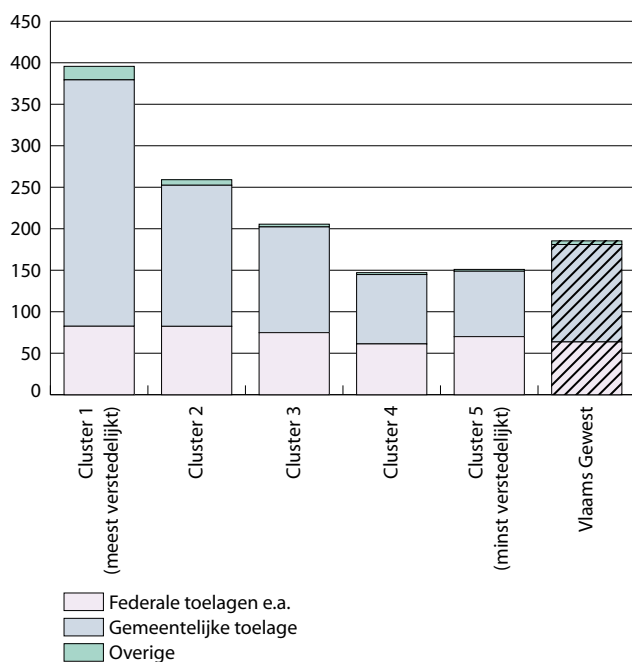
Bron: Dexia.

Politiezones

De totale ontvangsten van de politiezones in 2007 bedroegen 185 euro per inwoner, dat is 5 euro meer dan in 2006 (begrotingscijfers). De ontvangsten bestaan nagenoeg volledig uit overdrachten vanwege de federale en de gemeentelijke overheden. De **federale dotatie** is vastgelegd op basis van objectieve criteria. Dat is niet het geval voor de **gemeentelijke toelage**, die in feite het sluitstuk van de begroting vormt. De wet bepaalt immers dat de gemeenten ervoor moeten zorgen dat de gewone begroting van de politiezones in evenwicht is. De gemeenten moeten dus het eventuele tekort 'bijpassen'. De gemeenten droegen in 2007 63% van de ontvangsten, de federale overheid 34%. Het gemeentelijke aandeel is tegenover 2006 (61%) gestegen, maar blijft nog onder het niveau van voorgaande jaren. De politiezones worden ingedeeld in "clusters" volgens de graad van verstedelijking. Naarmate de verstedelijking toeneemt, stijgen de ontvangsten, maar ook de uitgaven. De minst verstedelijkte zones vormen daarop een uitzondering. Zij ontvangen dus iets meer dan de zones in de volgende cluster. De meest verstedelijkte zones (Antwerpen en Gent) ontvangen met 396 euro per inwoner het meest.

8.15 Ontvangsten politiezones

Ontvangsten van de politiezones (gewone begrotingen) in 2007, naar cluster, volgens economische groep, nominale cijfers, in euro per inwoner.

Bron: Dexia.

Er is ook een stijgend aandeel van de gemeentelijke toelage naargelang de verstedelijkingsgraad. Antwerpen en Gent betalen dus het meest aan hun politiezones (75% van de ontvangsten). De minst verstedelijkte gemeenten dragen het minst bij (52%). Bijna alle middelen gaan naar personeel en werking. De **personeelskosten** bedragen in 2007 158 euro per inwoner of 84% van de uitgaven. De **werkingskosten** belopen 22 euro of 12% van het totaal.

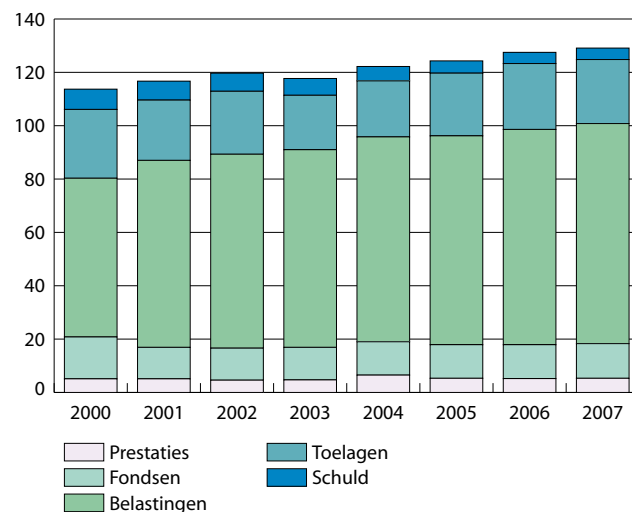
Provincies

De gewone ontvangsten volgens de begroting 2007 bedroegen 790 miljoen euro of 129 euro per inwoner. Ter vergelijking: in 2005 haalden de gemeenten 7,6 miljard euro aan ontvangsten of 1.260 euro per inwoner.

De ontvangsten vallen zoals bij de gemeenten uiteen in **prestatie-, overdrachts-, en schuldontvangsten**. Niet minder dan 93% komt voort uit overdrachten, die op hun beurt worden ingedeeld in **fondsen, belastingen en toelagen**. De categorie fondsen (10% van de ontvangsten of 13 euro per inwoner) wordt vrijwel volledig gevormd door het Provinciefonds. Dit fonds wordt gestijfd door de Vlaamse begroting, zoals ook voor het Steden- en Gemeentefonds het geval is. Het Vlaamse regeerakkoord bepaalde dat het **Provinciefonds** vanaf 2007 dezelfde groeivoet krijgt als de gemeentelijke fondsen, dus 3,5% per jaar.

8.16 Ontvangsten provincies

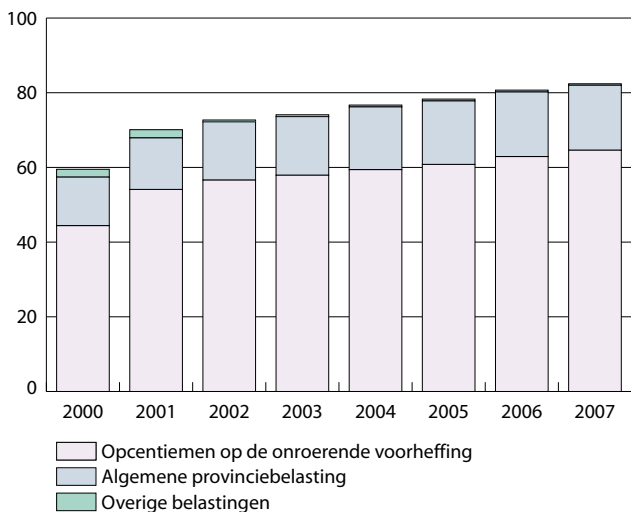
Evolutie van de ontvangsten van de provincies (gewone begrotingen), van 2000 tot 2007, volgens economische groep, nominale cijfers, in euro per inwoner.

Bron: Dexia

8.17 Belastingen provincies

Evolutie van de provinciebelastingen (gewone begrotingen), van 2000 tot 2007, naar soort, per inwoner, nominale cijfers, in euro per inwoner.

Bron: Dexia.

De tweede categorie, de provinciale belastingen, neemt 64% van de ontvangsten voor haar rekening (82 euro per inwoner). Ondanks de toename van het Provinciefonds blijft dit aandeel stijgen. De belastingen bestaan uit één **aanvullende belasting** (de **opcentiemen op de onroerende voorheffing**) en een aantal eigen belastingen. De opcentiemen op de onroerende voorheffing zijn binnen de belastingen goed voor een aandeel van 78%. De **eigen belastingen** worden volledig gedomineerd door de algemene **provinciebelas-**

ting, die zowel burgers als bedrijven treft en een aandeel heeft van 21%. Vlaams-Brabant is de enige provincie die deze belasting heeft afgeschaft. De overige eigen belastingen zijn zo goed als verwaarloosbaar. De toelagen ten slotte hebben binnen de ontvangsten een aandeel van 19%.

De uitgaven liepen volgens de begrotingsgegevens 2007 op tot 'ca. 820 miljoen euro of 133 euro per inwoner. De belangrijkste uitgavencategorieën zijn: algemene administratie, gevolgd door onderwijs en algemene schuld. Drie van de vijf provincies (Antwerpen, West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant) vertoonden in 2007 een tekort op het eigen dienstjaar. Voor de vijf provincies samen vermindert het tekort: het bedroeg 26 miljoen euro, tegenover 51 miljoen in 2006.

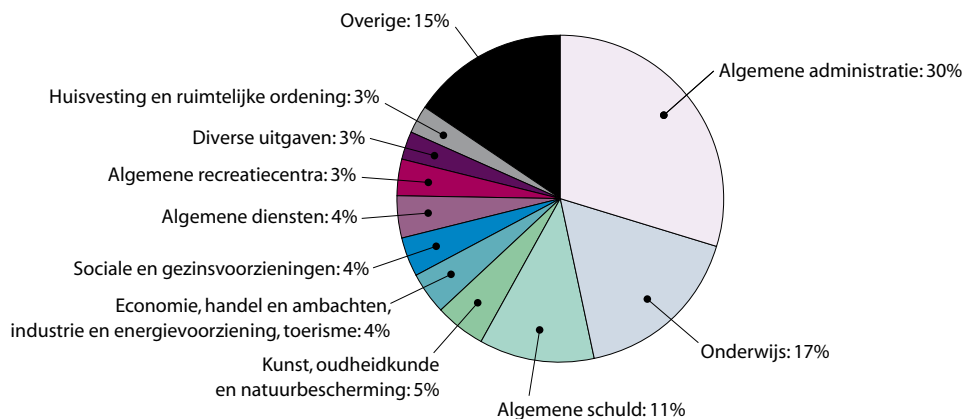
Personeel

Aantallen

Een nieuw beleid voor de lokale besturen wil de besturen voldoende **bestuurskracht**, ruimte en slagkracht geven om soepel op nieuwe uitdagingen te kunnen inspelen. De lokale overheid stelt de afgelopen jaren ongeveer 165.000 personen te werk. Vooral de gemeenten en de OCMW's spannen de kroon. Het nieuwe lokale beleid geeft de gemeenten de mogelijkheid om een eigen **personeelsbeleid** te voeren. Er bestaat een grote verscheidenheid tussen verschillende soorten gemeenten. De grootsteden tellen gemiddeld 16 personeelsleden per duizend inwoners. De plattelandsgemeenten scoren het laagst met een gemiddelde van 6. Dit verschil valt te verklaren door

8.18 Uitgaven provincies

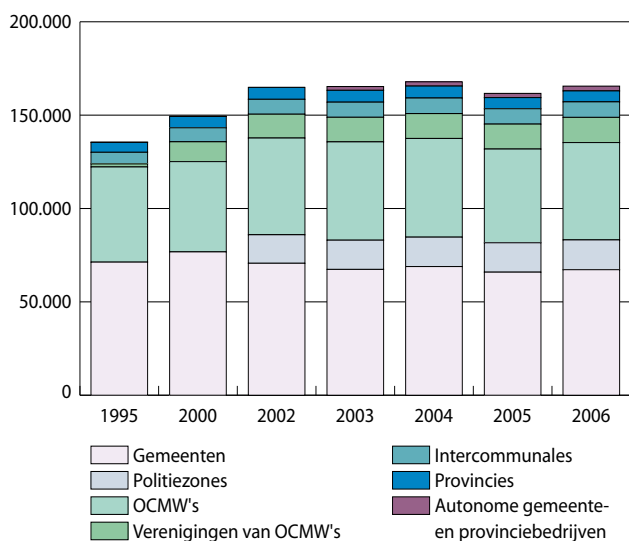
Uitgaven van de provincies (gewone begrotingen) in 2007, volgens functiegroep, in %.

Bron: Dexia.

8.19 Lokaal overheidspersoneel

Evolutie van het personeel bij de lokale besturen, van 1995 tot 2006, in koppen.

Tot 2001 werd de lokale politie op gemeentelijk niveau bestuurd en behoorde de gemeentepolitie tot het gemeentepersoneel. Sinds de politiehervorming behoren zij tot politiezones. Die zones bestaan uit de voormalige gemeentepolitie en de lokale rijkswachtbrigades. De politiezones zijn federale materie, maar hebben een grote financiële impact voor de gemeenten.

Bron: RSZPPO

de centrumfunctie van grotere steden, waarbij de inwoners een grotere dienstverlening wordt aangeboden en bijgevolg meer personeel vereist is. Deze centrumfunctie komt nog duidelijker tot uiting wanneer

we het aantal OCMW-personeelsleden per duizend inwoners vergelijken. De grootsteden hebben maar liefst drie keer meer OCMW-personeel per duizend inwoners dan het overgangsgebied en het platteland.

Kenmerken

De **man-vrouw-verhouding** bij de lokale besturen geeft een zeer gevarieerd beeld. In totaal zijn drie op de vijf personeelsleden vrouwen. Bij OCMW's en verenigingen van OCMW's ligt het aandeel vrouwen nog veel hoger. Bij de gemeentelijke autonome bedrijven, de politiezones en de intercommunales vormen de mannen dan weer een ruime meerderheid (zie 8.21).

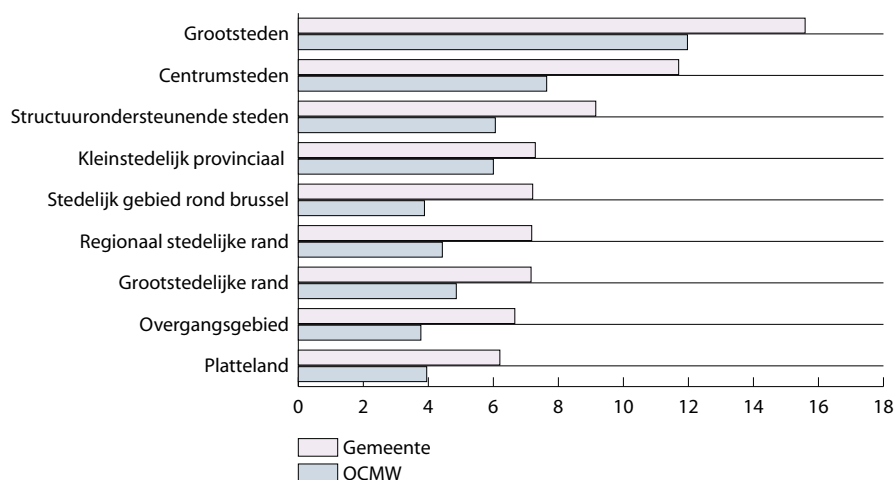
Iets meer dan de helft van het lokaal personeel werkt voltijds. Vier op vijf mannen werken voltijds, het zijn dus vooral vrouwen die deeltijds werken. Vier op de tien heeft een statutaire functie, evenveel is contractueel. De resterende groep heeft een GESCO-statuuut.

Mandatarissen

In een poging om tot een betere **man-vrouw-verhouding** te komen, verplicht het gemeentedecreet om bij lokale verkiezingen evenveel mannen als vrouwen op de kieslijst te plaatsen. Het effect van deze maatregel was onmiddellijk merkbaar bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2006. Zo is er bijna een gelijk aantal mannen en vrouwen in de OCMW-raden. De kritische drempel van 30% is overschre-

8.20 Gemeente- en OCMW-personeel

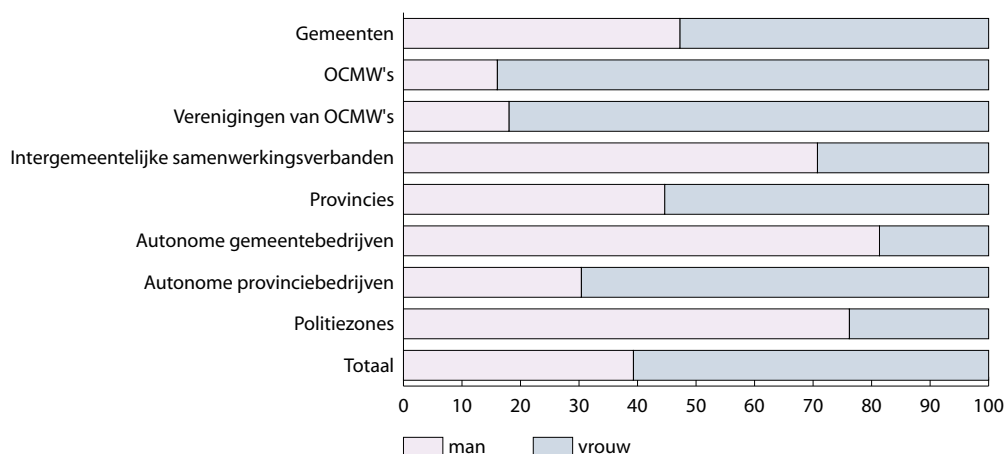
Gemeente- en OCMW-personeel per duizend inwoners, volgens soort gemeente, 2005, in VTE.

Bron: RSZPPO.

8.21 Personeel volgens geslacht

Man-vrouw-verhouding bij het lokale overheidsperoneel, 2006, in koppen.

Bron: RSZPPO.

8.22 Man-vrouw-verhouding in gemeentepolitiek

De man-vrouw-verhouding op de verschillende gemeentelijke politieke niveaus, in %.

	OCMW-raad	OCMW-voorzitter	Gemeenteraad	Schepencollege	Burgemeester
Mannen	55	64	66	70	91
Vrouwen	45	36	34	30	9

Bron: Mandatendatabank, bewerking SVR.

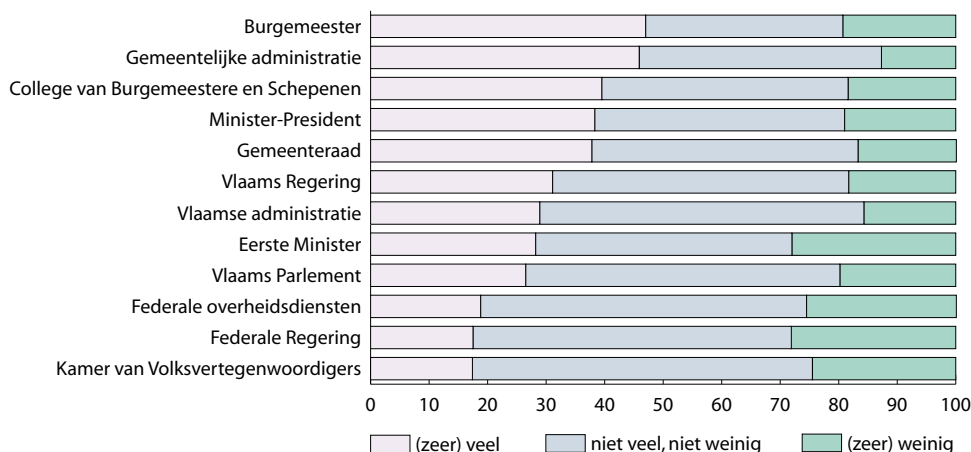
den bij de OCMW-voorzitters, de gemeenteraden en nipt bij de schepencolleges. Het aandeel vrouwelijke burgemeesters blijft evenwel onder de 10%.

Houding tegenover lokale besturen

De regering wil het vertrouwen van de burger in de overheid versterken. In een eerste fase wil ze het vertrouwen in de lokale besturen laten toenemen. De lokale besturen staan immers het dichtst bij de mensen en spelen daarom een belangrijke rol in de beeldvorming bij de burger over de overheid. In de jongste SCV-survey werd onder meer gepeild naar het vertrouwen in de instellingen op de verschillende beleidsniveaus. Daaruit blijkt dat burgers meer vertrouwen hebben in de lokale instellingen. De nabijheid heeft een positief effect op het vertrouwen. Het meeste **vertrouwen** heeft de bevolking in de gemeen-

8.23 Vertrouwen

Vertrouwen in de instellingen op verschillende beleidsniveaus, 2007, in %.

Bron: SCV-survey 2007.

telijke administratie en de burgemeester. De opvattingen van mannen en vrouwen lopen vrij parallel. Ouderen, mensen met een diploma lager onderwijs en inwoners van plattelandsgemeenten hebben meer vertrouwen in de lokale instellingen.

Burgerbetrokkenheid

In de sociaal-culturele context is vastgesteld dat de politieke - en **burgerbetrokkenheid** van de Vlaming

nogal laag is (zie hoofdstuk 1.1). Uit de SCV-survey blijkt dat de effectieve betrokkenheid ook op lokaal niveau eerder beperkt is. Wel overweegt een kwart tot een derde van de bevolking een actievere betrokkenheid. Men denkt daarbij vooral aan bewoners-, buurt- of actiegroepen waarbij men zou kunnen aansluiten. Grootstedelingen en bewoners van de grootstedelijke rand zijn nauwer betrokken. Gender, opleidingsniveau en leeftijd spelen ook een rol. Hoopvol is alvast dat bijna de helft van de 18- tot 24-jarigen aangeeft actief te zijn bij een gemeentelijk inspraakorgaan of het ooit te willen worden.

8.24 Burgerbetrokkenheid

Deel uitmaken van een advies-, overleg- of inspraakorgaan van de gemeente, actief informatie verzamelen over plannen of beslissingen van de overheid, lidmaatschap van een buurtcomité, bewonersgroep of actiecomité, in %.

	Voorbije jaar gedaan	Langer geleden gedaan	Zal dat misschien doen	Niet gedaan en nooit doen
Lid advies-, overleg of inspraakorgaan	3,4	4,2	27,0	65,3
Actief informatie van de overheid gezocht	8,1	6,3	22,1	63,3
Lid van buurt-, bewoners- of actiegroep	4,6	3,7	34,7	56,6

Bron SCV-survey 2007.

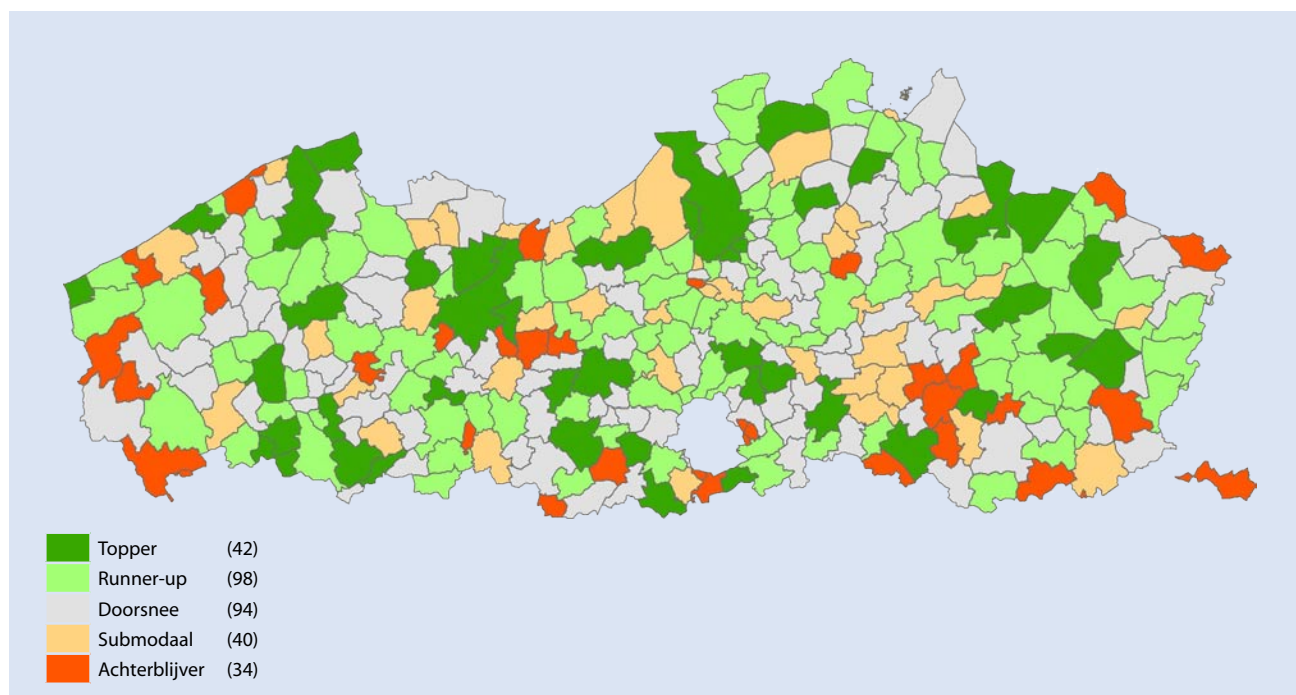
eGov monitor

Een lokaal bestuur dat op een moderne manier op nieuwe uitdagingen inspeelt moet een goed werkende website hebben. De eGov monitor van de lokale besturen beoordeelt de **lokale websites** op basis van verscheidene factoren: hoeveelheid informatie, gebruiksvriendelijkheid en visie. Zo komt men tot vijf klassen, met bovenaan de toppers en onderaan de achterblijvers.

Algemeen gesproken verbetert de kwaliteit van de gemeentelijke sites, maar het is een erg langzaam proces. ■

8.25 eGov monitor

Indeling van de gemeenten in de vijf categorieën van de eGov monitor, 2007.

Bron: Indigov.

Door uiteenlopende activiteiten zoals wonen, werken, schoollopen, winkelen, ontspannen, zijn onze steden een hoogdynamisch gegeven. De Vlaamse samenleving heeft het potentieel van de steden nodig om een antwoord te kunnen bieden op belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen, zoals diversiteit, flexibiliteit en duurzaamheid. Het Vlaamse stedenbeleid is er dan ook op gericht de stedelijkheid integraal te versterken.

Daarom dient er in de eerste plaats aandacht uit te gaan naar de stad als motor van maatschappelijke, economische en culturele vernieuwing en als drager van de kenniseconomie, zonder dat daarbij de kwetsbaarheid van de stad uit het oog wordt verloren.

Inspelend op de beleidsnota en beleidsprioriteiten van het Stedenbeleid wordt hier ingegaan op de stadsvlucht, de economische aantrekkingskracht van de steden, dualisering, betaalbaar wonen en kwaliteit van de woonomgeving, bewonersparticipatie, burgerbetrokkenheid en kwaliteit van bestuur.

Het stedenbeleid van de Vlaamse overheid richt zich voornamelijk op de grootsteden Gent en Antwerpen en de regionale steden Aalst, Brugge, Genk, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout. Enkel de ontwikkelingen in deze steden worden hier beschreven.

Stadsvlucht

Ongeveer een kwart van de bevolking woont in één van de dertien steden. Bijna de helft hiervan woont in Antwerpen of Gent.

Vrijwel alle steden zien hun bevolking de jongste jaren toenemen. De groei van de steden verloopt wel iets trager dan gemiddeld in het Vlaamse Gewest. Ten opzichte van 1995 is Kortrijk de enige centrumstad met een negatieve evolutie. Vanaf 2005 kent Kortrijk evenwel een geringe positieve bevolkingsevolutie.

De bevolkingsgroei hangt zowel af van de **natuurlijke aangroei** als van het **migratiesaldo**. In 2006 kenden alle steden, met uitzondering van Brugge, Kortrijk en Oostende een natuurlijke aangroei. Het geboortever-

8.26 Bevolkingsevolutie

Bevolkingsaantal in 2007 en groei-index van de bevolking ten opzichte van 1995 en ten opzichte van het Vlaamse Gewest.

Stad	2007	Aandeel stad	Groei-index (1995=100)	Groei-index t.o.v Vlaams Gewest
Aalst	77.790	1,3	102,0	97,8
Antwerpen	466.203	7,6	101,6	97,4
Brugge	116.982	1,9	100,6	96,5
Genk	64.095	1,1	103,4	99,1
Gent	235.143	3,8	103,4	99,1
Hasselt	70.584	1,2	104,6	100,3
Kortrijk	73.777	1,2	97,0	93,0
Leuven	91.942	1,5	105,5	101,1
Mechelen	78.900	1,3	104,2	99,9
Oostende	69.115	1,1	100,4	96,2
Roeselare	56.268	0,9	104,9	100,6
Sint-Niklaas	70.016	1,1	102,4	98,2
Turnhout	39.863	0,7	103,5	99,2
13 steden	1.510.678	24,7	102,3	98,1
Vlaams Gewest	6.117.440	100,0	104,3	100,0

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

schot was achtereenvolgens het grootst in Leuven, Mechelen, Genk en de grootsteden.

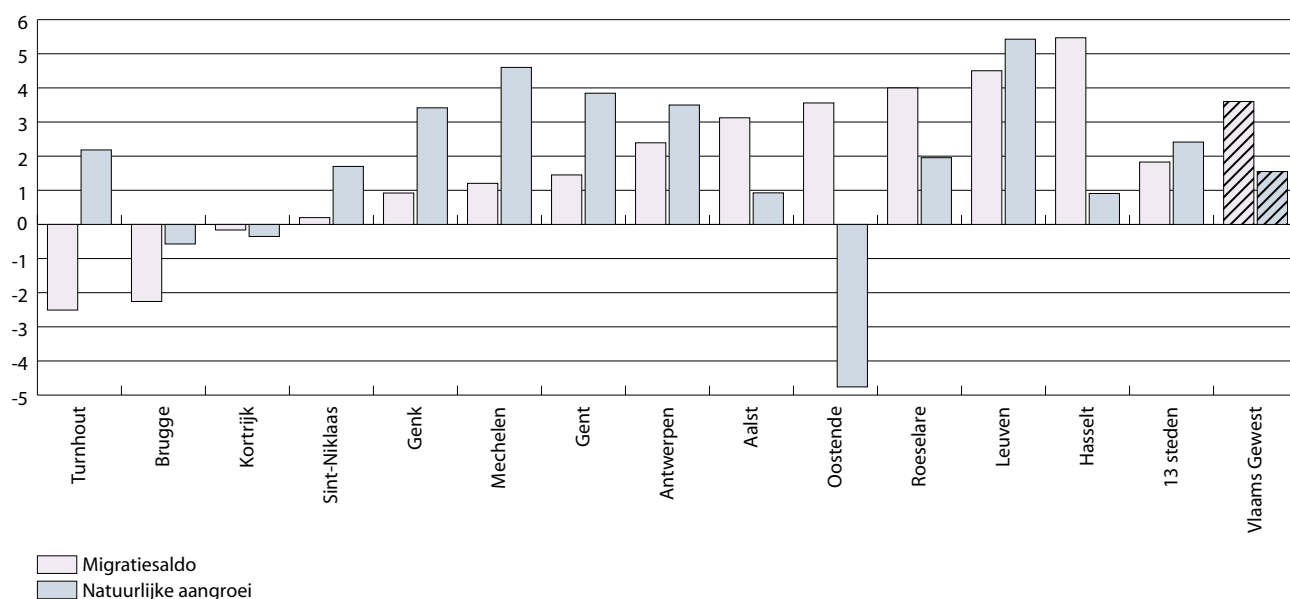
Hasselt, Leuven en Roeselare kenden anno 2006 naar verhouding de sterkste groei door migratie. Turnhout, Brugge en Kortrijk zijn de enige centrumsteden die inwoners verliezen door migratie: in deze steden wijken meer mensen uit dan er van elders inwijken.

De steden winnen aan aantrekkingskracht: de **stadsvlucht** lijkt in de meeste steden dan ook gestopt. De steden worden weliswaar gekenmerkt door een groter aantal netto inwijkingen vanuit het buitenland dan gemiddeld in Vlaanderen.

Alle steden, op Genk na, trekken relatief meer jongeren aan onder de 25 jaar. Gent en Leuven zijn als studentensteden duidelijk de populairste. Bij de 25- tot 30-jarigen blijken vooral de **grootsteden** en Mechelen aantrekkelijk, terwijl heel wat steden een netto verlies lijden. Bij de volgende leeftijdsgroep, met de jonge gezinnen, zet het netto verlies zich in vrijwel alle steden door. Aalst, Sint-Niklaas en Roeselare kennen wel een positief saldo maar dit ligt beduidend onder

8.27 Migratie en natuurlijke aangroei

Migratiesaldo en natuurlijke aangroei, 2006, in promille (berekend op de gemiddelde jaarbevolking).

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

het Vlaamse gemiddelde. Voor deze groep is de **stadsvlucht** dus allerminst gestopt. Om de stadsvlucht verder tegen te gaan wil het beleid zich dan ook vooral richten op de jonge gezinnen. Bij de senioren onder de 75 jaar is er net geen positief saldo. Opvallend

zijn de **pensioenmigraties** voor deze leeftijdsgroep in Oostende. De **grootsteden** blijven voor deze leeftijdsgroep het minst aantrekkelijk

Naar verhouding wonen in de steden minder jongeren en meer ouderen. In Leuven en Hasselt ligt het aandeel jongeren (< 20 jaar) het laagst, in Genk en Mechelen het hoogst. Oostende steekt met bijna een derde 60-plussers boven de andere centrum-

8.28 Migratiesaldo naar leeftijd

Migratiesaldo naar leeftijd, driejaarlijks gemiddelde (2004-2006), per 10.000 inwoners.

	18-24 jaar	25-29 jaar	Jonge gezinnen, 30-39 jarigen en kinderen tot 9 jaar	55-74 jaar
Aalst	161,2	109,1	12,9	-3,6
Antwerpen	507,6	184,3	-106,5	-32,1
Brugge	81,8	-204,0	-45,7	31,0
Genk	-51,4	-191,9	-2,2	9,3
Gent	828,0	130,8	-147,4	-47,1
Hasselt	293,0	41,5	-8,9	32,5
Kortrijk	59,5	-100,9	-60,5	-17,6
Leuven	1317,0	-25,6	-372,8	-13,4
Mechelen	318,3	366,2	-48,4	-10,8
Oostende	34,6	-155,6	-42,1	149,1
Roeselare	108,6	-93,3	22,1	25,0
Sint-Niklaas	96,1	-34,5	28,1	1,8
Turnhout	172,4	-60,3	-93,2	17,0
13 steden	430,4	66,2	-92,6	-4,1
Vlaams Gewest	73,0	66,6	53,2	6,0

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

8.29 Migratiesaldo naar nationaliteit

Migratiesaldo naar nationaliteit, driejaarlijks gemiddelde (2004-2006), per 10.000 inwoners.

	Belg	Niet-Belg
Aalst	-7,3	31,1
Antwerpen	-85,1	94,8
Brugge	-19,3	13,8
Genk	-42,4	31,6
Gent	-33,9	56,1
Hasselt	14,9	32,3
Kortrijk	-55,3	31,1
Leuven	-83,8	89,9
Mechelen	-28,5	52,4
Oostende	25,6	25,0
Roeselare	9,0	12,7
Sint-Niklaas	-6,9	24,2
Turnhout	-54,7	49,4
13 steden	-42,9	56,2
Vlaams Gewest	1,3	30,7

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

8.30 Demografische indices

Groene druk, grijze druk, interne vergrijzing, familiale zorgindex en afhankelijkheidsratio, aandeel alleenstaanden, in % op 1 januari 2007.

	Groene druk	Grijze druk	Interne vergrijzing	Familiale zorgindex	Afhankelijkheidsratio	Alleenstaanden
Aalst	36,1	43,9	19,3	34,7	80,0	32,8
Antwerpen	42,1	44,8	23,1	46,6	86,9	45,9
Brugge	38,2	49,1	21,0	41,1	87,3	33,7
Genk	44,1	36,7	16,6	26,2	80,8	24,9
Gent	37,2	39,7	22,2	42,0	76,9	43,7
Hasselt	33,3	42,1	19,3	31,9	75,4	33,9
Kortrijk	41,2	49,6	22,2	45,3	90,8	34,3
Leuven	32,7	35,0	24,1	44,2	67,8	47,4
Mechelen	43,7	41,8	22,5	41,9	85,5	35,7
Oostende	35,7	64,2	21,9	49,2	99,9	44,0
Roeselare	41,6	45,0	20,0	39,0	86,7	29,4
Sint-Niklaas	41,8	46,5	19,5	36,6	88,3	31,4
Turnhout	36,3	43,2	17,0	31,2	79,5	35,0
13 steden	39,3	44,1	21,6	41,6	83,4	40,2
Vlaams Gewest	40,6	42,8	19,4	42,8	83,4	29,6

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

steden uit. In Genk en Leuven zijn er relatief minder ouderen.

De **huishoudens** in de steden worden niet alleen grijzer maar ook kleiner. Een gemiddeld stedelijk huishouden bestaat uit 2,1 personen. Bijna de helft van de huishoudens in Antwerpen en Leuven zijn **alleenstaanden**. In de andere onderzochte steden ligt dit percentage iets lager.

Naar verhouding zijn er meer zorgbehoevende 80-plussers dan potentieel zorgverlenende 50-59 jarigen. De **familiale zorgindex** ligt in Oostende, Antwerpen, Kortrijk en Leuven dan ook boven het Vlaams gemiddelde.

De **afhankelijkheidsratio**, waarin de **groene** en de **grijze druk** worden gecombineerd, stijgt in Oostende en Kortrijk boven de 90%. De verhouding tussen de bevolking buiten beroepsactieve leeftijd en de bevolking op beroepsactieve leeftijd wordt dus steeds groter.

Economische aantrekkingskracht

Economische positie

Vier indicatoren geven een globaal beeld van de sociaaleconomische positie van de steden. Het inkomen is een maat voor de welvaart van de inwoners. De werkloosheidsgraad geeft de toestand op de arbeidsmarkt weer. Beide kengetallen zijn de twee basisindicatoren bij uitstek in het Europees regionaal beleid (vb. steunkaart). De tewerkstelling in kennissectoren

geeft weer hoever steden gevorderd zijn op het vlak van innovatieve economie. De doorstromingscoëfficiënt tenslotte is belangrijk omdat die weergeeft in welke mate potentiële uitreders uit de arbeidsmarkt kunnen vervangen worden door mogelijke intreders. Met de gestage demografische veranderingen (ouder wordende bevolking) zal deze indicator in de toekomst aan belang winnen.

In Limburg zijn Genk en Hasselt uitersten. De troef van Genk is de relatief grote tewerkstelling in de (medium)-HT-industrie en HT-diensten. Het jonge demografische profiel van de stad zorgt bovendien voor een gunstige doorstromingscoëfficiënt. Helaas is de werkloosheid er vrij hoog en is Genk geen topper qua gemiddeld inkomen. Hasselt is bijna de tegenpool van Genk.

Leuven is vrij typisch dankzij een hoog inkomen en een hoge doorstromingscoëfficiënt. De tewerkstellingsmogelijkheden (o.a. in het nabije Brussel) en het profiel van een studentenstad kunnen dat verklaren. Verder vormen Mechelen, Gent, Turnhout en Antwerpen een cluster.

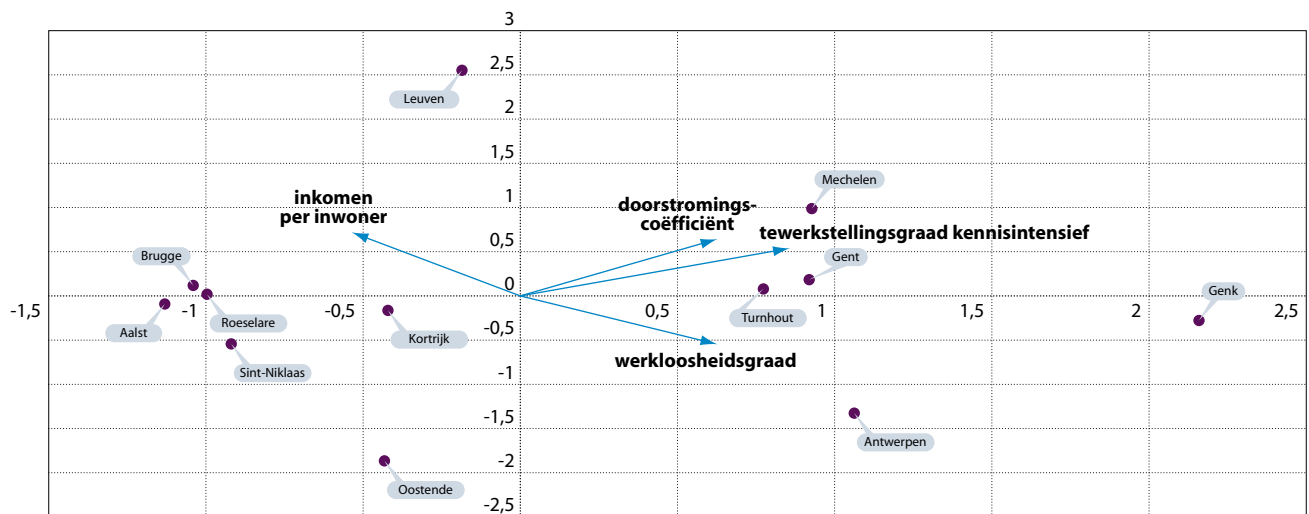
Kenmerkend zijn de relatief grote tewerkstelling in kennissectoren en de doorgaans hoge doorstromingscoëfficiënt. Deze steden kampen echter meer dan de andere met een werkloosheidsprobleem. Daar staat tegenover dat het inkomen er vrij hoog is, met uitzondering van de stad Antwerpen.

Een laatste groep wordt grosso modo gevormd door de West- en Oost-Vlaamse steden (m.u.v. Gent).

Typerend is de lage tewerkstellingsgraad in kennis-

8.31 Economische positionering

Economische positionering van de steden op basis van werkloosheidsgraad, doorstromingscoëfficiënt (verhouding van de bevolking van 15-24 jaar tegenover deze van 55-64 jaar), tewerkstellingsgraad kennisintensieve sectoren (medium-Hoog Technologische-industrie en Hoog Technologische-industrie + Hoog Technologische-diensten), gemiddeld inkomen per inwoner.

Bron: SVR

sectoren. Ook de werkloosheid is er een mindere zorg (m.u.v. Oostende). Vooral Brugge en Aalst hebben een pluspunt door het hoge gemiddelde inkomen per inwoner. In Oostende is dat niet het geval.

Economische specialisatie

Stedelijke gebieden profileren zich steeds meer in sectoren met een bijzondere dynamiek, zoals kantoorontwikkeling en detailhandel. Nog meer dan de kantorenmarkt zal de retailmarkt de ontwikkeling van onze stadskernen de komende decennia kunnen ondersteunen.

Het stedelijk economisch weefsel zou een balans moeten vertonen tussen specialisatie en diversificatie. In de 13 steden zijn de vijf grootste private sectoren naar werkgelegenheid, goed voor een percentage van 52% (Roeselare en Gent) tot 63% (in Hasselt en Oostende) van de totale werkgelegenheid. Dit wil zeggen dat Hasselt en Oostende een grotere specialisatie kennen en dus relatief afhankelijker zijn van een beperkt aantal sectoren. Globaal gezien is de sector van de zakelijke dienstverlening de grootste in de steden (tot 26% van de private werkgelegenheid). Qua evolutie is het opvallend dat de jobcreatie in de zakelijke dienstverlening sterk positief is, terwijl deze in vele andere belangrijke sectoren in het stedelijk weefsel negatief is (detailhandel, industrie, ...).

Arbeidsmarkt

De steden bieden naar verhouding meer jobs aan dan gemiddeld in het Vlaams Gewest.

De stad met de hoogste **werkgelegenheidsgraad** in 2005 is Turnhout. Ook in Leuven, Hasselt, Kortrijk en Gent werken meer mensen dan er potentiële arbeidskrachten wonen. Aalst, Oostende en Sint-Niklaas scoren zwakker dan de andere steden, maar toch nog altijd beter dan het Vlaamse Gewest.

Als men kijkt naar de **werkloosheidsgraad** en **werkzaamheidsgraad**, valt de vrij slechte situatie op van de grootsteden en Genk, vergeleken met de rest van Vlaanderen. In de overige centrumsteden ligt de **werkloosheidsgraad** eveneens een stuk boven het Vlaamse gemiddelde. Enkel Roeselare en Brugge doen het beter dan gemiddeld.

Ten opzichte van 2006 is het totaal aantal **werkzoekenden** in alle steden fors gedaald. De terugval is het grootst in Genk en Turnhout. De daling is iets sterker bij mannen dan bij vrouwen. In de steden is meer dan de helft van de **werkzoekenden** laaggeschoold. In Vlaanderen is zo'n 11% van de **werkzoekenden** van Turkse of Maghrebijnse afkomst. In de steden loopt dit op tot 19%, met uitschieters in Genk, Mechelen, Antwerpen en Gent. Opvallend is de sterke stijging van het aandeel langdurige werklozen in Roeselare sinds 1999.

Ten opzichte van 2005 is de **jongerenwerkloos-**

8.32 Economische specialisatie

Totale werkgelegenheid van de belangrijkste (private) sectoren, groei 2004-2005.

		2005	Groei 2004-2005	Totale werkgelegenheid 5 grootste sectoren
Aalst	Zakelijke dienstverlening	16,0	10,3	60,5
	Detailhandel	14,1	-1,0	
Antwerpen	Zakelijke dienstverlening	25,2	5,3	54,1
	Groothandel en handelsbemiddeling	8,6	-1,3	
Brugge	Zakelijke dienstverlening	24,0	15,8	60,9
	Detailhandel	12,6	-2,1	
Genk	Vervaardigen en assemblage van motorvoertuigen	25,8	-1,9	61,2
	Zakelijke dienstverlening	14,1	25,9	
Gent	Zakelijke dienstverlening	18,1	4,3	52,9
	Vervaardigen en assemblage van motorvoertuigen	13,0	2,2	
Hasselt	Zakelijke dienstverlening	25,4	6,9	63,6
	Detailhandel	14,2	-1,8	
Kortrijk	Zakelijke dienstverlening	26,0	26,9	57,6
	Bouw	9,6	4,4	
Leuven	Zakelijke dienstverlening	22,8	13,4	57,1
	Detailhandel	9,9	-2,6	
Mechelen	Zakelijke dienstverlening	19,9	19,7	56,2
	Groothandel en handelsbemiddeling	10,8	-0,5	
Oostende	Zakelijke dienstverlening	20,3	14,7	63,0
	Hotels en restaurants	14,1	5,2	
Roeselare	Zakelijke dienstverlening	21,7	12,9	51,7
	Detailhandel	9,8	0,2	
Sint-Niklaas	Zakelijke dienstverlening	17,2	21,3	57,7
	Detailhandel	16,0	-2,8	
Turnhout	Zakelijke dienstverlening	16,5	20,9	54,5
	Vervaardigen van elektrische machines en apparaten	13,8	-2,8	

Bron: Stadsmonitor 2008, Ondernemen in de stad

heidsgraad lichtjes gedaald. Maar met 21% ligt deze nog steeds boven het Vlaamse gemiddelde. De groot-

steden en Genk zijn de koplopers op het gebied van jongerenwerkloosheid.

8.33 Werkgelegenheidsgraad

Evolutie van 2003-2005.

	2003	2004	2005
Aalst	66,1	71,1	71,8
Antwerpen	95,5	96,8	95,9
Brugge	90,8	92,9	93,9
Genk	95,5	89,4	91,1
Gent	103,8	104,1	103,3
Hasselt	107,1	112,0	109,9
Kortrijk	101,2	102,8	105,2
Leuven	113,8	111,3	111,5
Mechelen	88,1	91,2	91,2
Oostende	72,9	75,7	76,3
Roeselare	93,3	95,0	96,3
Sint-Niklaas	74,3	75,2	75,8
Turnhout	115,2	118,6	120,8
Vlaams Gewest	63,8	64,6	65,0

Bron: RSZ, bewerking Steunpunt WSE.

8.35 Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad

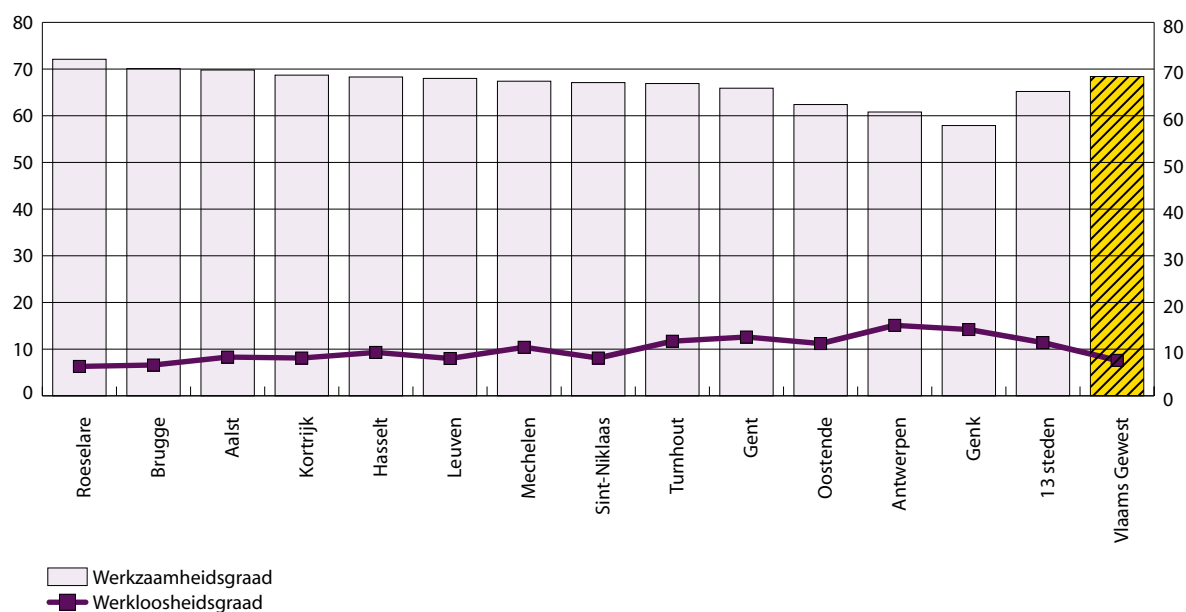
Evolutie van 2003-2005, in %.

	Werkloosheidsgraad		Werkzaamheidsgraad	
	2005	2006	2005	2006
Aalst	9,2	8,3	69,5	69,8
Antwerpen	16,0	15,1	60,8	60,8
Brugge	7,1	6,6	69,8	70,1
Genk	16,7	14,2	56,5	57,9
Gent	13,9	12,6	65,7	65,9
Hasselt	10,2	9,3	67,5	68,3
Kortrijk	8,7	8,1	68,6	68,7
Leuven	8,7	8,0	68,6	68,0
Mechelen	11,5	10,4	67,2	67,4
Oostende	12,2	11,2	62,7	62,4
Roeselare	6,9	6,3	72,1	72,1
Sint-Niklaas	8,7	8,1	67,3	67,1
Turnhout	11,8	11,7	67,0	66,9
13 steden	12,3	11,4	65,0	65,2
Vlaams Gewest	8,3	7,6	68,0	68,4

Bron: RSZ, Steunpunt WSE, bewerking SVR

8.34 Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad

Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad, 2006, in %.

Bron: RSZ, Steunpunt WSE, bewerking SVR

8.36 Werkzoekend

Evolutie van het aantal niet-werkende werkzoekenden, van 1999 tot 2007, volgens geslacht.

	NWWZ mannen		NWWZ vrouwen		NWWZ totaal	
	Evolutie 2006-2007	Evolutie 1999-2007	Evolutie 2006-2007	Evolutie 1999-2007	Evolutie 2006-2007	Evolutie 1999-2007
Aalst	-19,2	-6,0	-19,4	-17,7	-19,3	-12,6
Antwerpen	-20,8	16,6	-14,7	7,1	-18,0	11,9
Brugge	-22,8	-17,2	-23,8	-33,9	-23,4	-26,7
Genk	-23,7	-6,2	-24,5	-20,7	-24,1	-15,0
Gent	-22,3	0,3	-21,4	-17,8	-21,9	-8,8
Hasselt	-14,5	36,7	-19,0	-7,5	-16,9	9,3
Kortrijk	-19,8	15,1	-19,0	-9,9	-19,4	1,2
Leuven	-23,5	-0,4	-18,2	-18,9	-21,4	-9,1
Mechelen	-22,7	15,9	-19,1	14,3	-21,0	15,1
Oostende	-22,1	-12,2	-22,2	-21,3	-22,1	-16,8
Roeselare	-28,6	32,1	-23,6	-3,3	-25,9	10,1
Sint-Niklaas	-21,1	-4,7	-23,7	-11,1	-22,5	-8,1
Turnhout	-26,3	8,0	-24,1	-12,3	-25,1	-3,9
13 steden	-21,6	7,1	-18,9	-8,0	-20,3	-0,8
Vlaams Gewest	-21,2	8,2	-19,9	-13,4	-20,5	-4,6

Bron: VDAB, bewerking SVR.

8.37 Werkzoekend volgens doelgroep

Vergelijking van het aantal laaggeschoolde werkzoekenden, werkzoekenden van Turkse/Maghrebijnse afkomst, langdurig werklozen (+1j.), in %, tussen 1999 tot 2007.

	Laaggeschoold		Etniciteit		Langdurig werklozen	
	1999	2007	1999	2007	1999	2007
Aalst	68,1	67,5	4,6	6,0	47,1	40,1
Antwerpen	62,0	61,0	23,0	25,0	51,0	48,0
Brugge	61,1	58,9	1,6	2,0	35,4	32,9
Genk	67,9	65,5	30,5	32,2	52,6	43,8
Gent	57,5	56,1	19,2	20,4	53,3	42,8
Hasselt	57,2	57,2	7,6	8,4	47,0	53,9
Kortrijk	60,8	61,4	7,3	7,9	37,5	46,0
Leuven	45,1	44,4	7,6	7,9	33,7	31,8
Mechelen	64,7	64,4	25,7	29,1	48,9	52,8
Oostende	67,5	66,8	2,4	2,4	41,5	39,1
Roeselare	63,6	62,4	2,9	4,3	33,8	50,1
Sint-Niklaas	63,9	66,0	16,3	16,9	44,4	42,1
Turnhout	65,9	65,8	3,5	3,8	48,5	51,5
13 steden	61,2	60,3	16,7	18,5	47,9	44,7
Vlaams Gewest	60,0	52,7	9,3	11,2	46,2	43,9

Bron: VDAB, bewerking SVR.

Dualisering, achterstelling, armoede

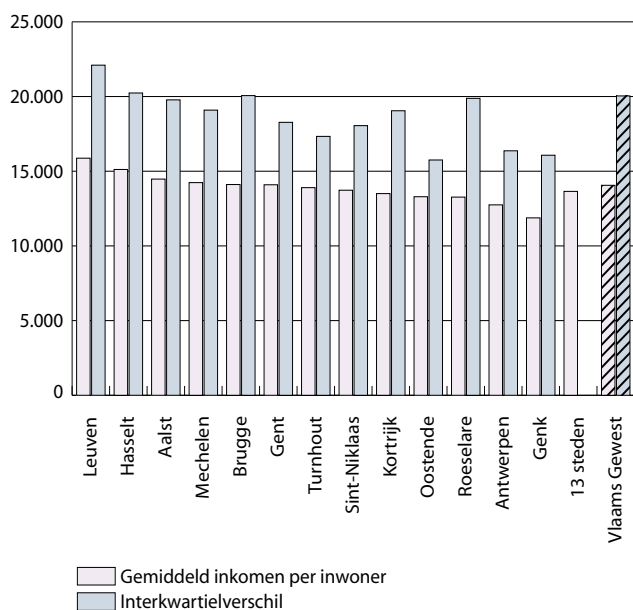
Dualisering legt de klemtoon op armoede of sociale uitsluiting, waarbij mensen uit de boot dreigen te vallen. De kloof tussen rijk en arm in de stad en tussen stad en rand blijft groot. Achterstelling en kans-

armoede zijn in Vlaanderen vooral in de steden een feit.

In 2004 had een inwoner in de onderzochte steden een gemiddeld inkomen van 13.650 euro. Dit ligt iets onder het Vlaamse gemiddelde. Dit gemiddelde zegt

8.38 Inkomen

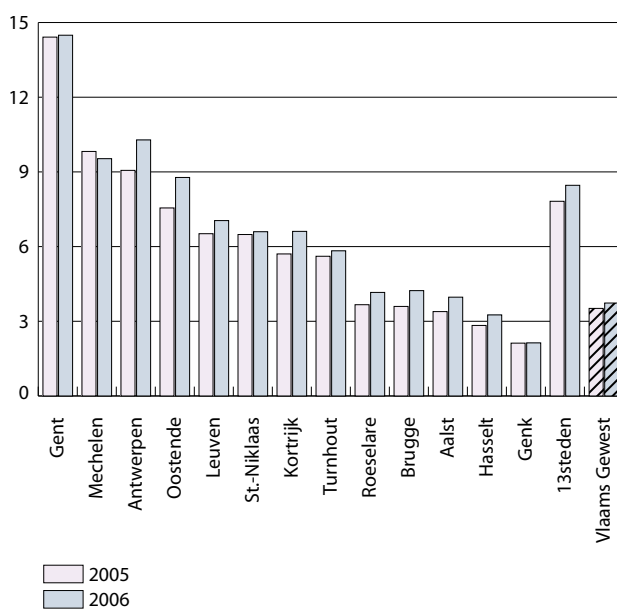
Inkomen per inwoner, interkwartiel verschil, 2004.

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

8.39 Leefloners

Aantal leefloners, 2006, per 1.000 inwoners.

Bron: POD Maatschappelijke integratie, Armoedebestrijding en Sociale Economie, bewerking SVR.

8.40 Geboortes in kansarme gezinnen

Evolutie van het aandeel geboortes in een kansarm gezin, van 1997 tot 2006, in %.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Aalst	5,9	7,3	8,3	5,7	5,4	7,8	5,6	5,6
Antwerpen	10,2	12,2	19,2	19,1	17,8	20,2	22,7	21,4
Brugge	5,9	4,6	6,8	5,6	4,1	4,8	4,1	3,7
Genk	5,3	3,0	3,8	3,3	5,3	9,8	5,0	15,9
Gent	12,7	12,2	12,6	10,9	9,5	9,4	11,5	14,2
Hasselt	3,3	3,3	6,1	5,5	5,4	2,9	2,5	6,0
Kortrijk	4,8	5,4	6,5	8,1	9,1	5,7	6,1	6,6
Leuven	5,9	4,4	3,3	3,3	5,7	6,1	4,9	8,3
Mechelen	14,3	12,2	11,6	11,8	14,6	12,7	11,9	13,6
Oostende	12,1	14,8	13,0	9,5	10,5	8,8	5,9	11,1
Roeselare	7,6	6,9	7,9	5,9	6,7	4,8	6,2	5,2
Sint-Niklaas	5,2	3,5	5,2	2,8	6,9	5,9	4,0	3,7
Turnhout	7,1	5,5	3,7	6,8	6,4	6,7	7,8	12,8
13steden	9,0	9,2	11,9	11,3	11,3	12,1	12,7	13,9
Vlaams Gewest	4,8	4,7	5,8	5,7	5,7	5,9	5,9	6,9

Bron: Kind en Gezin.

8.41 Schoolse vertraging volgens geslacht

Leerlingen met schoolse vertraging op het einde van het lager onderwijs en op het einde van het secundair onderwijs, volgens geslacht in het schooljaar 2006-2007, in %.

	Lagere school			Secundair		
	Jongens	Meisjes	Totaal	Jongens	Meisjes	Totaal
Aalst	18,2	15,4	16,8	35,0	24,1	29,9
Antwerpen	28,3	25,6	26,9	51,4	43,3	47,1
Brugge	16,2	16,2	16,2	31,5	23,7	27,7
Genk	22,1	21,3	21,7	43,1	36,7	39,9
Gent	25,7	24,7	25,2	39,5	30,5	35,0
Hasselt	11,5	10,7	11,1	42,7	29,9	36,5
Kortrijk	16,8	17,3	17,0	31,6	26,6	29,1
Leuven	12,1	11,1	11,6	33,5	23,4	28,4
Mechelen	23,6	23,0	23,3	43,6	37,5	40,6
Oostende	20,6	18,6	19,6	37,0	28,4	32,8
Roeselare	16,4	14,2	15,3	23,0	18,7	20,9
Sint-Niklaas	17,3	12,2	17,2	29,0	22,6	25,6
Turnhout	14,9	12,5	13,7	31,8	22,6	27,1
13 steden	22,0	20,4	21,2	38,3	30,5	34,4
Vlaams Gewest	15,7	14,1	14,9	32,2	24,2	28,3

Bron: departement Onderwijs en Vorming.

echter nog niets over de inkomensspreiding. Hiervoor wordt het **interkwartiel verschil** gebruikt: hoe groter dit verschil, hoe groter de afstand tussen de hogere en de lagere inkomens. In de meeste werd dit verschil doorheen de jaren groter. De inkomensongelijkheid in Hasselt, Brugge en Leuven is groter dan in het Vlaamse Gewest Vlaanderen.

Uitsluiting is niet enkel een financiële kwestie. Naast de inkomensspanning brengen we hier ook de **leefloners** en het aantal **kinderen geboren in een kansarm gezin** in beeld. Niettegenstaande deze beperkte selec-

tie is uitsluiting een fenomeen dat veel ruimer is en invloed heeft op vele andere leefdoelgebieden.

Relatief gezien leven er meer **leefloners** in de steden dan in het Vlaamse Gewest, vooral in Gent en Antwerpen. Hun aantal is in 2006 lichtjes gestegen. In de steden worden dubbel zoveel kinderen geboren in een kansarm gezin, in Antwerpen zelfs meer dan het drievoudige.

Onderwijs is een sleutelmechanisme voor kwetsbare groepen om zich op te werken. In de meeste steden ligt het percentage leerlingen met een **schoolse ver-**

8.42 Schoolse vertraging volgens onderwijsvorm

Leerlingen met vertraging op het einde van hun opleiding, per onderwijsvorm, in het schooljaar 2006-2007, in %.

	ASO	BSO	TSO	KSO
Aalst	11,0	63,5	44,5	53,7
Antwerpen	24,0	79,0	59,9	49,7
Brugge	8,1	59,5	35,1	46,2
Genk	17,7	71,6	53,7	51,2
Gent	18,2	70,9	51,2	52,3
Hasselt	15,9	66,2	51,1	42,0
Kortrijk	10,4	57,6	36,1	43,8
Leuven	15,0	64,5	48,4	37,6
Mechelen	18,4	68,9	52,6	39,7
Oostende	10,5	66,0	46,7	37,8
Roeselare	5,1	48,9	21,1	0,0
Sint-Niklaas	8,5	53,6	33,4	34,6
Turnhout	10,8	52,4	36,7	27,6
13steden	15,1	66,1	45,5	46,1
Vlaams Gewest	11,7	58,3	36,8	44,9

Bron: departement Onderwijs en Vorming.

traging evenwel hoger dan in de rest van Vlaanderen. In het secundair onderwijs vindt men naar verhouding de meeste overzitters in Antwerpen, Genk, Hasselt en Mechelen. Jongens scoren over de hele lijn minder goed dan meisjes. Niet-Belgen hebben het ook moeilijker dan Belgen. In het beroepsonderwijs is de schoolse achterstand merkkelijk hoger dan in de andere onderwijsvormen. Bijna drie kwart van de leerlingen in het beroepsonderwijs heeft één of meerdere jaren achterstand.

8.44 Stedenbouwkundige vergunningen

Stedenbouwkundige vergunningen, 2006, in %

	Residentiële bouwvergunningen	Niet-Residentiële bouwvergunningen	Residentiële nieuwbouw	Residentiële renovatie	Nieuwbouw flats	Nieuwbouw 1 woning
Aalst	87,4	12,6	45,3	54,7	81,6	18,4
Antwerpen	74,0	26,0	19,7	80,3	91,7	8,3
Brugge	85,9	14,1	37,1	62,9	61,1	38,9
Genk	79,7	20,3	47,2	52,8	80,3	19,7
Gent	81,9	18,1	27,8	72,2	79,7	20,3
Hasselt	85,1	14,9	43,4	56,6	75,9	24,1
Kortrijk	81,9	18,1	55,0	45,0	46,8	53,2
Leuven	91,3	8,7	34,7	65,3	79,5	20,5
Mechelen	84,7	15,3	42,4	57,6	68,8	31,2
Oostende	79,9	20,1	50,2	49,8	87,6	12,4
Roeselare	80,7	19,3	64,1	35,9	42,8	57,2
Sint-Niklaas	79,5	20,5	60,8	39,2	48,6	51,4
Turnhout	80,6	19,4	35,7	64,3	78,1	21,9
13 steden	82,1	17,9	39,1	60,9	75,5	24,5
Vlaams Gewest	83,4	16,6	53,2	46,8	58,6	41,4

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

8.43 Schoolse vertraging volgens nationaliteit

Leerlingen met vertraging op het einde van hun opleiding, volgens nationaliteit, in het schooljaar 2006-2007, aandeel per nationaliteit.

	Lager		Secundair	
	Niet-Belgen	Belgen	Niet-Belgen	Belgen
Aalst	57,9	17,2	84,0	28,6
Antwerpen	49,1	21,4	79,3	42,7
Brugge	44,4	16,3	75,8	26,7
Genk	46,7	19,9	68,1	38,6
Gent	52,3	22,4	80,0	32,6
Hasselt	40,5	9,3	80,5	34,3
Kortrijk	41,6	15,4	88,1	27,6
Leuven	38,7	10,5	67,2	27,3
Mechelen	50,8	19,8	75,9	38,2
Oostende	39,9	18,9	81,4	30,4
Roeselare	50,0	14,4	85,4	19,8
Sint-Niklaas	57,7	18,7	71,3	24,0
Turnhout	38,9	12,0	64,1	24,7
13 steden	48,8	18,3	77,7	31,9

Bron: departement Onderwijs en Vorming.

Betaalbaar wonen

In 2006 werden 7.917 **bouwvergunningen** uitgereikt in de 13 steden. Hiervan was meer dan drie kwart bestemd voor residentiële gebouwen. Opvallend is dat de residentiële renovatie meer dan de helft van de residentiële vergunningen voor haar rekening neemt, in tegenstelling tot het Vlaamse gemiddelde. De grootsteden zijn koplopers als het om residentiële renovatie gaat. Roeselare en Sint-Niklaas daarentegen reikten in 2006 meer nieuwbouwvergunningen

8.45 Bouwvergunningen

Index van het aantal vergunningen, nieuwbouw en renovatie, van 1996-2006, 1996 = 100.

	Totaal aantal bouw- vergunningen	Residentiële bouw- vergunningen	Niet-Residentiële bouwvergunningen	Residentiële nieuwbouw	Residentiële renovatie	Nieuwbouw woningen	Nieuwbouw flats	Nieuwbouw 1 woning
Aalst	100,3	108,0	67,2	92,8	124,9	202,7	318,5	77,4
Antwerpen	104,9	111,0	90,7	59,3	141,4	82,9	92,5	38,5
Brugge	75,7	76,8	69,5	64,8	86,3	111,2	231,3	61,2
Genk	41,3	36,3	89,1	20,3	123,8	75,8	870,5	16,0
Gent	86,6	86,4	87,6	65,4	98,6	94,4	115,9	54,6
Hasselt	99,0	100,0	93,5	70,3	147,9	130,6	211,3	59,3
Kortrijk	133,6	147,5	93,8	144,5	151,2	135,6	128,6	142,4
Leuven	131,9	138,9	86,3	101,3	173,0	161,3	218,3	80,3
Mechelen	113,9	128,3	70,3	102,7	156,9	150,0	194,1	100,0
Oostende	130,0	136,0	110,6	105,0	193,3	141,0	149,1	102,0
Roeselare	82,5	82,8	81,6	73,8	105,9	78,0	86,8	72,5
Sint-Niklaas	89,9	94,2	76,2	94,0	94,6	101,0	116,2	89,9
Turnhout	93,2	102,7	67,3	69,6	139,4	90,4	112,6	53,0
13 steden	90,5	92,0	84,1	67,3	120,3	111,0	157,0	58,3
Vlaams Gewest	101,0	104,5	86,3	86,2	137,8	124,3	211,1	78,6

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

ningen uit dan gemiddeld in Vlaanderen. Drie kwart van de nieuwbouwvergunningen hebben betrekking op nieuwbouwflats. In Antwerpen loopt dit percentage zelfs op tot 92%. Minder dan een kwart van de vergunde bijkomende woningen zijn dus eengezinswoningen.

Bovendien is het aantal vergunningen voor nieuwbouwflats fors gestegen ten opzichte van 1996. In Vlaanderen is het aantal vergunningen voor nieuwbouwflats zelfs verdubbeld.

Met uitzondering van Brugge, Gent en Sint-Niklaas is de residentiële renovatie ten opzichte van 1996 sterk toegenomen.

In de onderzochte steden is een appartement gemiddeld minder duur in aankoop dan in de rest van Vlaanderen. Brugge is de duurste stad. De prijzen van woonhuizen en villa's liggen in de stad iets hoger dan buiten de stad. In Antwerpen zijn villa's opvallend duur; Leuven spant de kroon voor wat woonhuizen betreft.

Bouwgronden zijn, op enkele uitzonderingen na, in de steden merkbaar duurder dan in de rest van Vlaanderen. In 2006 zijn de prijzen voor bouwgrond in Oostende, Antwerpen en Gent de hoogste.

De **bouwgrondprijzen** zijn de voorbije tien jaar

8.46 Bouwgrond- en woningprijzen

Bouwgrond- en grondprijzen, in 2007, in euro.

	Bouwgrond	Appartementen, flats en studio's	Villa's, Bungalows en Landhuizen	Woonhuizen
Aalst	116	159.237	341.483	150.110
Antwerpen	136	138.626	457.247	189.137
Brugge	128	194.692	346.147	198.911
Genk	98	178.701	253.240	153.587
Gent	182	163.030	334.602	171.346
Hasselt	134	178.650	259.781	177.320
Kortrijk	158	156.029	335.361	131.085
Leuven	173	168.148	386.251	233.621
Mechelen	148	150.458	303.763	162.999
Oostende	255	172.567	332.731	174.083
Roeselare	129	146.431	293.069	135.385
Sint-Niklaas	145	155.257	287.922	154.613
Turnhout	206	165.516	339.380	174.035
13 steden	144	156.000	331.645	175.724
Vlaams Gewest	133	171.992	327.074	171.783

Bron: NIS, bewerking SVR.

8.47 Indexevolutie Bouwgrond- en woningprijzen

Evolutie van de gemiddelde prijzen voor bouwgronden, woonhuizen, appartementen en villa's van 1997 tot 2007 (1997 = 100).

	Bouwgrond	Appartementen, flats en studio's	Villa's, Bungalows en Landhuizen	Woonhuizen
Aalst	301,3	208,4	165,8	239,1
Antwerpen	170,6	214,7	188,7	291,6
Brugge	208,3	222,6	158,4	257,6
Genk	345,1	255,8	143,7	210,2
Gent	455,7	234,9	151,2	290,7
Hasselt	445,3	257,0	143,3	265,6
Kortrijk	485,1	186,8	141,3	226,8
Leuven	290,5	248,4	147,5	273,0
Mechelen	317,5	241,7	170,8	265,7
Oostende	612,0	233,5	187,1	245,9
Roeselare	343,3	196,3	132,4	218,9
Sint-Niklaas	299,9	215,7	119,1	232,6
Turnhout	387,0	235,2	196,0	271,1
13 steden	328,2	227,7	152,9	268,1
Vlaams Gewest	363,7	223,5	153,0	243,8

Bron: NIS, bewerking SVR.

fors gestegen, het meest in Gent en Oostende. Ook voor appartementen is er een grote prijsstijging. De prijsstijging van woonhuizen ligt in de steden boven het Vlaamse gemiddelde. Leuven, Gent en Antwerpen vertonen de markantste stijging. In Leuven, Gent en Oostende noteerde men de grootste prijsstijgingen voor villa's.

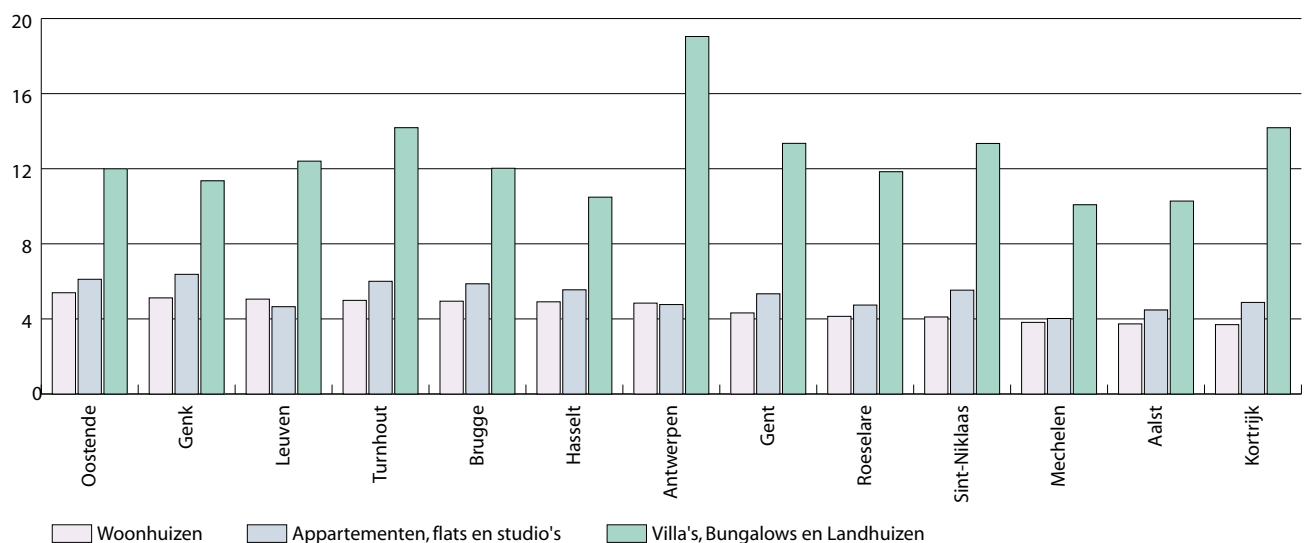
Als men de **woningprijzen** relateert aan het gemiddelde inkomen, dan blijken Oostende, Genk en Leu-

ven voor de aankoop van een woonhuis duurder. De **betaalbaarheidsratio**, die de verhouding weergeeft van de gemiddelde verkoopprijs van woningen tot het gemiddeld jaarlijks netto inkomen, bedraagt voor de aankoop van een villa in het Antwerpse negentien. Dit betekent dat 19 gemiddelde jaarinkomens nodig zijn om één villa te kopen.

Voor de aankoop van een appartement heb je in Genk, Oostende en Turnhout minstens zes gemiddelde jaarinkomens nodig.

8.48 Betaalbaarheidsratio

De betaalbaarheidsratio, de verhouding van de gemiddelde verkoopprijs van vastgoed tot het gemiddeld jaarlijks netto inkomen per aangifte (2004).

Bron: SVR

8.49 Sociale woningen

Aantal en aandeel sociale huurwoningen in de stad ten opzichte van het aantal huishoudens in 2006.

	Aanbod	Per 1000 huishoudens
Aalst	1.316	38,2
Antwerpen	22.553	101,7
Brugge	3.291	64,1
Genk	3.277	139,3
Gent	12.324	110,5
Hasselt	1.336	43,5
Kortrijk	2.384	75,3
Leuven	3.395	77,1
Mechelen	3.206	95,3
Oostende	2.787	79,7
Roeselare	1.321	56,5
Sint-Niklaas	1.591	54,1
Turnhout	1.254	70,4
13 steden	60.035	87,2
Vlaams Gewest	138.873	55,0

Bron: VMSW, bewerking SVR.

Iets minder dan de helft van de sociale huurwoningen wordt aangeboden in de betrokken steden. Antwerpen en Gent nemen hiervan bijna een derde voor hun rekening. Aalst en Hasselt zitten onder het Vlaamse gemiddelde.

Tevredenheid over de buurt

Tevreden inwoners zullen de stad niet vlug verlaten en zorgen voor leven en dynamiek in de stad. Het aantal mensen dat expliciet stelt ontevreden of zeer

ontevreden te zijn is eerder beperkt; de **tevredenheid over de buurt** scoort opvallend hoog. Zo antwoorden in Brugge en Hasselt 93% van de inwoners dat ze eerder tevreden of zeer tevreden zijn over hun buurt.

In sommige steden ligt de tevredenheid wel merkbaar lager dan in andere. Mechelen en Antwerpen springen er inzake ontevredenheid een beetje uit. Op buurtniveau zijn de stedelingen vooral tevreden met de mooie gebouwen, de aanwezigheid van voldoende groen in de buurt en het contact met de burens. Het minst tevreden is men over het aantal plaatsen waar jongeren zich kunnen uitleven en over de speelvoorzieningen voor kinderen. Niet de grootsteden scoren het zwakst op het vlak van speelvoorzieningen voor kinderen, maar wel de kleinere centrumsteden Aalst, Sint-Niklaas, Mechelen en Turnhout. Diezelfde steden doen het ook niet goed als het gaat over ontspanningsplaatsen voor jongeren en activiteiten voor senioren. Opvallend is evenwel dat de tevredenheid in de grootsteden over het aanbod ontspanningsplaatsen voor jongeren lager ligt dan gemiddeld in de steden.

Cultureel aanbod

Jaarlijks worden in Vlaanderen ca. 800.000 culturele activiteiten aangeboden. Iets meer dan de helft ervan in de groot- en centrumsteden. Het aanbod is geconcentreerd in Antwerpen (27%) en Gent (15%). Als het aanbod gerelateerd wordt aan het aantal inwoners per stad (densiteit) springen Hasselt en Turnhout er positief boven uit. De zwakste scores zijn voor Roeselare en Aalst.

8.50 Tevredenheid buurt

Tevredenheidsaspecten buurt, 2006, in %.

	Speelvoorzieningen	Plekken voor jongeren	Activiteiten senioren	Contact met burens	Groen in buurt	Netheid straten en voetpaden	Mooie gebouwen
Aalst	33,8	32,4	48,0	80,9	75,8	58,2	78,2
Antwerpen	51,4	36,0	58,9	76,2	72,8	59,8	72,2
Brugge	64,4	47,7	63,9	84,4	88,7	69,5	84,7
Genk	42,7	40,6	71,9	87,6	91,8	75,3	86,1
Gent	41,3	37,6	63,6	77,1	73,1	57,7	73,1
Hasselt	57,9	50,3	65,0	84,1	90,8	80,2	82,8
Kortrijk	50,6	47,6	66,0	83,8	80,8	66,5	80,9
Leuven	58,0	42,6	57,4	80,3	80,6	73,3	68,8
Mechelen	39,2	30,5	57,3	79,2	75,9	56,4	70,4
Oostende	63,2	44,1	77,4	82,3	77,4	75,2	76,8
Roeselare	44,8	43,9	72,9	87,1	70,9	71,5	78,4
Sint-Niklaas	40,1	40,5	57,2	77,5	74,0	65,2	77,8
Turnhout	39,5	38,9	61,6	79,2	75,6	62,7	75,3

Bron: Stadsmonitor 2006, bewerking SVR.

8.51 Densiteit cultureel aanbod

Densiteit van het cultureel aanbod naar sector, in 2007.

Stad	Cultureel-artistiek	Sociaal-cultureel	Toeristisch-recreatief	Film	Totaal
Hasselt	83,3	50,9	12,5	298,5	445,2
Turnhout	38,4	36,0	6,2	338,2	418,8
Mechelen	54,5	35,2	17,8	231,3	338,8
Leuven	58,1	33,0	12,6	222,0	325,7
Brugge	92,2	66,0	16,5	145,4	320,0
Kortrijk	36,4	19,2	7,5	248,1	311,1
Oostende	38,8	19,6	10	231,9	300,3
Gent	74,4	38,3	10,7	142,6	266
Genk	8,0	7,8	2,0	240,8	258,6
Sint-Niklaas	19,9	19,4	9,0	202,1	250,4
Antwerpen	51,4	15,6	2,1	170,9	239,9
Roeselare	8,1	7,0	3,2	130,4	148,7
Aalst	16,4	5,0	0,6	97,3	119,3
13 steden	51,8	26,6	7,5	186,8	272,8
Vlaanderen	34,0	14,8	3,9	79,4	132,1

Bron: EHSAL, bewerking SVR.

Filmvoorstellingen zijn goed voor zestig procent van het culturele aanbod, in de steden zelfs voor 68%. Het cultureel-artistieke aanbod (o.a. kunsten, theater, erfgoed) is in Vlaanderen goed voor een kwart en in de steden voor iets minder dan een vijfde van het aanbod. Het sociaalculturele aanbod staat voor ca. tien procent van het aanbod. De rest van het aanbod situeert zich in de toeristisch-recreatieve sfeer. Als men geen rekening houdt met het filmaanbod is Brugge de stad met de hoogste densiteit.

Bewonersparticipatie en burgerbetrokkenheid

Een stad zonder participatie en betrokkenheid van bewoners kan zich noch leefbaar, noch duurzaam ontwikkelen. De **burgerbetrokkenheid** wordt in beeld gebracht aan de hand van de indicatoren informatie-spreiding, raadplegen van inwoners door het stadsbestuur, vertrouwen in de stedelijke overheid en actieve betrokkenheid van de stedelingen.

In Oostende, Hasselt en Genk voelt meer dan 80% van de inwoners in 2006 zich goed geïnformeerd over wat er in de stad gebeurt. Inwoners uit Aalst en Antwerpen zijn minder tevreden over informatiespreiding. In Aalst is slechts een kwart van de inwoners van oordeel dat het stadsbestuur hen voldoende consulteert. Ook in Antwerpen en Leuven ligt dit aandeel niet hoog, in tegenstelling met Oostende, waar dit percentage het hoogst is. In Aalst en Antwerpen

8.52 Burgerbetrokkenheid

Kerncijfers over burgerbetrokkenheid, 2006, in %.

	Geinformeerde burgers	Vertrouwen stedelijke overheid	Geraadpleegde burgers	Actieve betrokkenheid burgers
Aalst	58,7	30,0	24,0	16,5
Antwerpen	59,3	36,4	29,8	24,3
Brugge	73,6	55,3	50,7	19,6
Genk	80,1	49,1	52,6	24,5
Gent	64,3	52,9	42,0	22,8
Hasselt	80,3	60,8	52,6	23,9
Kortrijk	78,4	50,2	45,7	26,2
Leuven	68,5	52,5	31,8	24,4
Mechelen	67,9	35,2	39,5	27,0
Oostende	81,9	57,2	60,1	22,6
Roeselare	74,1	52,4	41,1	17,4
Sint-Niklaas	76,6	42,2	49,1	22,5
Turnhout	74,6	41,7	39,4	22,6

Bron: Stadsmonitor 2006, bewerking SVR.

8.53 Participatie aan het verenigingsleven

Participatie aan het verenigingsleven, 2006, in %.

	Geen lid	Lid van 1 vereniging	Lid van 2 verenigingen	Lid van 3 of meer verenigingen
Aalst	51,2	26,4	13,3	9,2
Antwerpen	49,3	28,2	13,1	9,5
Brugge	46,3	25,6	16,2	11,9
Genk	47,4	27,2	13,9	11,5
Gent	50,1	29,3	12,7	8,0
Hasselt	41,3	30,6	15,3	12,8
Kortrijk	46,5	27,8	14,9	10,9
Leuven	44,8	31,1	14,8	9,2
Mechelen	49,5	28,1	16,9	5,4
Oostende	50,4	27,6	11,1	10,9
Roeselare	46,9	30,1	12,8	10,2
Sint-Niklaas	46,6	29,2	14,8	9,5
Turnhout	46,5	28,8	15,7	8,9

Bron: Stadsmonitor 2006, bewerking SVR.

hebben de inwoners ook het minste vertrouwen in de stedelijke overheid.

Opvallend is dat bijna de helft van de inwoners geen **actieve betrokkenheid** bij zijn stad of buurt vertoont. In Mechelen, Kortrijk, Leuven, Genk en Antwerpen is ongeveer een kwart van de bevolking het laatste jaar actief geweest om iets in de stad of buurt te verbeteren. In Aalst en Roeselare schommelt dit percentage rond de 17%.

Iets meer dan de helft van alle inwoners is actief lid of bestuurslid van één of meerdere verenigingen. De onderlinge verschillen zijn niet groot. ■

De laatste decennia is de Vlaamse samenleving grondig veranderd. Diversiteit is een onontkoombare realiteit geworden. De Vlaamse Regering wil via een 'actief en gedeeld burgerschap' en duidelijke 'rechten en plichten' harmonieus samenleven mogelijk maken, maar kan dit niet alleen. Elke burger – 'nieuwe' of 'oude' Vlaming – wordt mee verantwoordelijk geacht. In dit deel wordt achtereenvolgens stilgestaan bij de omvang van de vreemde bevolking, het samenleven in diversiteit, de maatschappelijke positie van vreemdelingen, het Vlaamse inburgeringsbeleid en de bijzondere groep van de woonwagenbewoners.

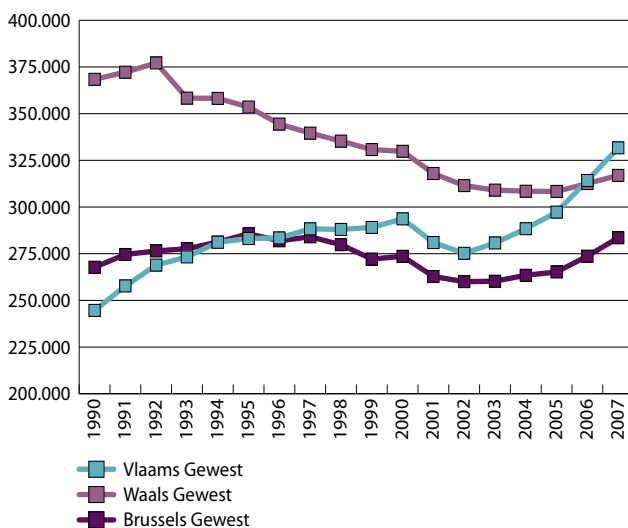
Vreemdelingen

Aanwezigheidscijfers

Begin 2007 telde Vlaanderen 331.694 personen met een vreemde nationaliteit, goed voor 5,4% van de bevolking. De lichte daling begin jaren 2000 niet te na gesproken, is het aantal **vreemdelingen** de laatste twintig jaar onafgebroken gestegen. Op vijf jaar tijd

8.54 Vreemdelingen volgens gewest

Evolutie van het aantal vreemdelingen in België volgens gewest, van 1990 tot 2007, telkens per 1 januari.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

is het aantal vreemdelingen met goed een vijfde toegenomen. Vlaanderen is vandaag het gewest waar in absolute aantallen het meeste vreemdelingen wonen. Het relatieve aandeel vreemdelingen ligt in het Brusselse Hoofdstedelijke en Waalse Gewest met respectievelijk 27,5% en 9,2% wel een pak hoger dan in het Vlaamse Gewest. Alles samen woonden er begin 2007 in België 932.161 personen met een vreemde nationaliteit, of 8,8% van de totale bevolking. Dat aantal ligt nog iets hoger dan het historisch hoge peil van de eerste helft van de jaren 1990.

Bijna één op drie van de vreemdelingen in Vlaanderen heeft de Nederlandse nationaliteit (31%). Daarna volgen de Marokkanen (8%), de Italianen (7%), de Turken en de Fransen (elk 6%). Terwijl het aandeel van de Nederlanders de afgelopen tien jaar met 6 procentpunten is toegenomen, is het aandeel van de Marokkanen en Turken met telkens 8 procentpunten gedaald. Dat laatste is voornamelijk het gevolg van het feit dat een groot deel van hen in de afgelopen jaren Belg is geworden.

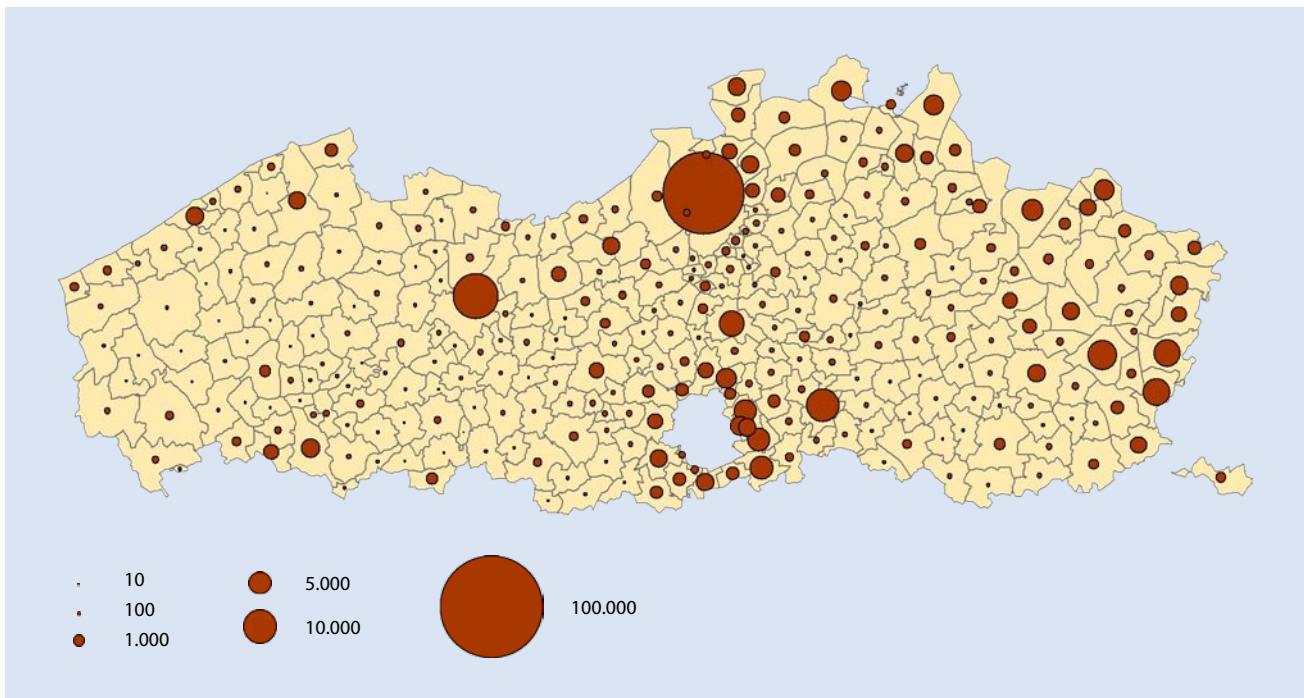
Anno 2007 komt meer dan zes op tien van de vreemdelingen (64%) uit een lidstaat van de Europese Unie. De europeanisering van de vreemdelingen neemt elk jaar nog verder toe.

De vreemdelingen wonen vooral in de steden, op de eerste plaats in de grootsteden, al is het verschil tussen Antwerpen (63.659 vreemdelingen) en Gent (19.199) wel bijzonder groot. Ook de centrumsteden scoren vrij hoog. Daarnaast gaat het voornamelijk om de rand rond Brussel, Noord- en Midden-Limburg en de grensstreek met Nederland in de provincie Antwerpen.

Vergeleken met de buurlanden ligt het aandeel vreemdelingen in Vlaanderen ongeveer op het niveau van Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk, maar duidelijk onder dat van Duitsland en Luxemburg. In Luxemburg hebben bijna vier op tien inwoners een vreemde nationaliteit. Het opvallend Europese karakter van de vreemde bevolking in Vlaanderen en België wordt enkel nog overtroffen in Luxemburg. In Ierland en Malta ligt het aandeel EU'ers onder de vreemdelingen op hetzelfde niveau als bij ons. In alle andere EU-landen ligt het aandeel EU-vreemdelingen duidelijk lager.

8.55 Aantal vreemdelingen per gemeente

Het aantal vreemdelingen per gemeente, op 1 januari 2007.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

8.56 Vreemdelingen in West-Europa

Procentueel aandeel personen met vreemde nationaliteit in de totale bevolking op 1 januari 2006 en aantal naturalisaties per 1.000 inwoners ten opzichte van midjaarse bevolking in 2006 in West-Europa.

	Aandeel vreemdelingen in totale bevolking	Naturalisaties per 1.000 inwoners
Vlaams Gewest	5,2	2,2
België	8,6	3,0
Frankrijk	5,6	2,4 *
Duitsland	8,8	1,5
Luxemburg	38,8	2,4
Nederland	4,2	1,8
Verenigd Koninkrijk	5,7	2,5

* Cijfers voor 2005.

Bron: Eurostat.

Bovenstaande cijfers slaan enkel op de personen met een vreemde nationaliteit en dus niet op alle **personen van vreemde afkomst**. Heel wat vreemdelingen hebben in de loop der jaren de Belgische nationaliteit verworven. Het aantal **naturalisaties** kende een piek in 2000 en 2001. Sinds 2003 is het aantal naturalisaties in het Vlaamse en Waalse Gewest min of meer stabiel gebleven, in het Brus-

selse Hoofdstedelijke Gewest is het aantal opvallend gedaald.

Als men het aantal naturalisaties afzet ten opzichte van de totale bevolking, zit Vlaanderen met iets meer dan twee naturalisaties per 1.000 inwoners in 2006 ergens tussen de andere West-Europese landen in. België in zijn geheel scoort hier wel duidelijk hoger.

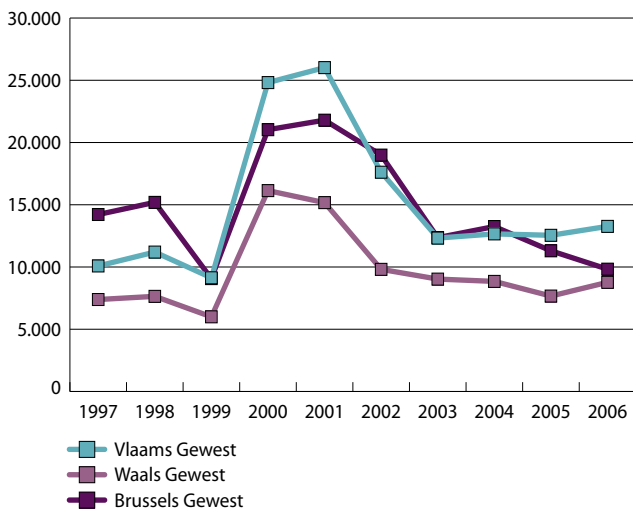
Als men bij het aandeel vreemdelingen ook de genaturaliseerden telt, komt men tot het aandeel personen dat geboren is met een andere dan de Belgische nationaliteit. Begin 2006 ging het voor geheel België om 15,5% van de bevolking (Perrin, 2007). Dit cijfer is op tien jaar tijd met bijna drie procentpunten toegenomen, terwijl het aandeel vreemdelingen in dezelfde periode iets is gedaald.

Maar ook dit cijfer geeft nog geen volledig beeld. Zo zijn personen die Belg zijn bij geboorte maar een vader, moeder of grootouders van vreemde afkomst hebben, niet in deze cijfers opgenomen, evenmin als asielzoekers waarvan de procedure loopt en personen die onwettig in ons land verblijven.

Begin 2007 lag het aantal asielzoekers waarvan de procedure loopt en die hun woonplaats hebben in het Vlaamse Gewest, op 34.096. Voor heel België samen

8.57 Naturalisaties

Evolutie van het aantal tot Belg genaturaliseerde vreemdelingen volgens gewest, van 1997 tot 2006, telkens per 31 december.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

gaat het om 72.039 personen, bijna 30.000 minder dan tijdens de piekperiode begin 2003.

Het aantal personen dat onwettig in België verblijft, wordt geschat tussen 100.000 en 110.000 (Van Meeteren e.a., 2007).

In- en uitstroom van vreemdelingen

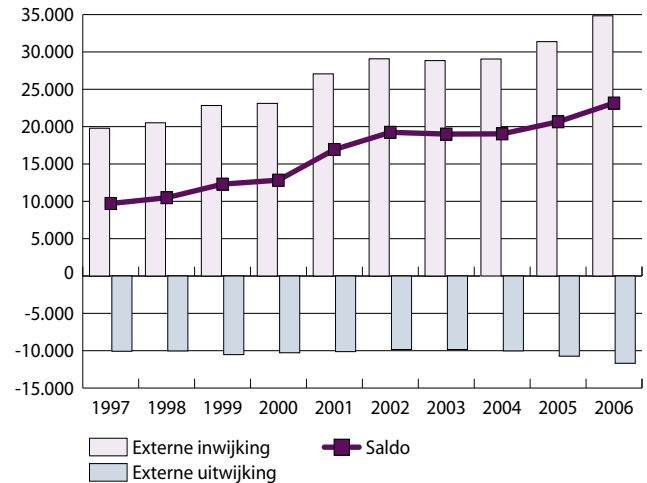
Vreemdelingen trekken om verschillende redenen naar België: om er te werken, om een gezin te vormen of er zich mee te herenigen, om te studeren of om als vluchteling asiel aan te vragen. Tegelijk verlaten ook heel wat vreemdelingen – al dan niet gedwongen – ons land.

In de loop van 2006 kwamen 34.842 vreemdelingen zich vanuit het buitenland langdurig (meer dan 3 maanden) in het Vlaamse Gewest vestigen (cijfers exclusief asielzoekers). Tegelijk zijn 11.684 vreemdelingen vanuit het Vlaamse Gewest naar het buitenland getrokken. De voorbije tien jaar is de **externe inwijking** van vreemdelingen opvallend gestegen. De externe uitwijking bleef de laatste jaren min of meer stabiel.

In 2007 werden in België 11.115 nieuwe **asielaanvragen** ingediend. Daarmee ligt het aantal aanvragen weer op het niveau van voor de grote piek in de periode 1998-2001. Aangezien slechts één aanvraag per

8.58 In- en uitwijking van vreemdelingen

Evolutie van het aantal vreemdelingen dat zich van buiten België in het Vlaams Gewest is komen vestigen, het aantal vreemdelingen dat vanuit het Vlaams Gewest uit België is vertrokken en het saldo van beide bewegingen, van 1997 tot 2006, telkens per 1 januari.

Bron: Algemene Directie Statistiek (bewerking SVR).

gezin wordt ingediend, ligt het aantal betrokken personen wel hoger. De herkomst van de asielaanvragers is zeer divers, maar de meest voorkomende landen zijn Rusland (13%), Servië (11%), Irak (7%), Congo (6%) en Afghanistan (6%). Een bijzondere groep vormen de 555 niet-begeleide minderjarige asielzoekers.

In 2006 werden in België relatief gezien meer asielaanvragen ingediend dan in de buurlanden: drie keer zoveel als in Duitsland, goed dubbel zoveel als in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Enkel Luxemburg scoorde even hoog als België.

8.59 Asiel en erkenning in West-Europa

Absoluut aantal asielaanvragen en positieve beslissingen in 2006 en aantal asielaanvragen per 1.000 inwoners ten opzichte van midjaarse bevolking in 2006 in West-Europa.

	Aantal nieuwe asielaanvragen	Aantal nieuwe asielaanvragen per 1.000 inwoners	Aantal positieve beslissingen
België	11.587	1,1	2.399
Frankrijk	30.750	0,5	2.930
Duitsland	21.030	0,3	1.950
Luxemburg	525	1,1	370
Nederland	14.465	0,9	4.345
Verenigd Koninkrijk	28.320	0,5	5.045

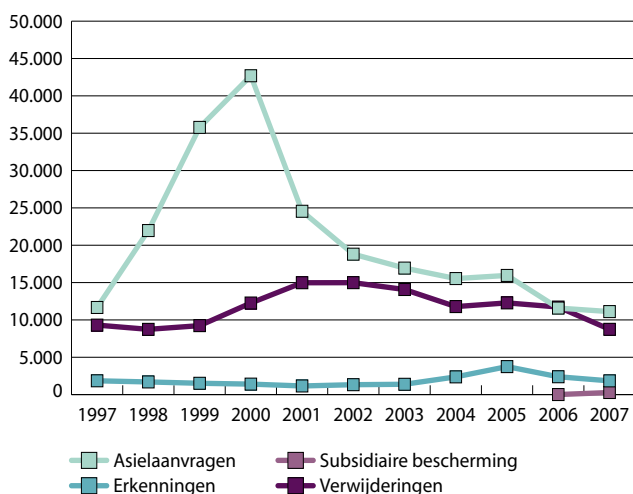
Bron: FOD Binnenlandse Zaken - Dienst Vreemdelingenzaken, Eurostat.

Slechts een minderheid van de asielaanvragers wordt uiteindelijk ook als vluchteling erkend. In 2007 werden in totaal 1.841 dossiers positief beoordeeld, een duidelijke daling ten opzichte van 2006 en 2005. Aan nog eens 281 vreemdelingen werd het sinds oktober 2006 bestaande **subsidiare beschermingsstatuut** toegekend. Het gaat om personen die geen beroep kunnen doen op de gewone asielprocedure maar waarvan gedacht wordt dat zij bij terugkeer naar hun eigen land gevaar lopen. Nog in 2007 werd aan 11.335 personen een tijdelijk of definitief verblijfsrecht toegekend omwille van een onredelijk langdurige asielprocedure of om medische of andere humanitaire redenen.

Naast de vele duizenden personen die op eigen kracht ons land verlieten, werden in 2007 in totaal 8.745 personen op een door de overheid georganiseerde of begeleide manier van het Belgische grondgebied verwijderd. Het gaat onder meer om personen wiens asielaanvraag werd afgewezen, personen die hun procedure voortijdig beëindigden en personen die onwettig in ons land verbleven. Het aantal **verwijderingen** daalde tegenover 2006, onder meer als gevolg van het feit dat na de uitbreiding van de Europese Unie geen Roemenen en Bulgaren meer worden verwijderd.

8.60 Asielaanvragen, erkenningen en verwijderingen

Evolutie van het aantal asielaanvragen, het aantal asielerkenningen, het aantal toekenningen van het subsidiare beschermingsstatuut en het aantal personen dat op een door de overheid georganiseerde of begeleide manier België heeft verlaten, van 1998 tot 2007.

Bron: Dienst Vreemdelingenzaken, Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en Staatlozen, Vaste Beroepscommissie voor Vluchtelingen.

Gedeeld en actief burgerschap

De Vlaamse Regering wil tot één samenleving komen, waarbij iedereen – autochtone en ‘nieuwe’ Vlamingen – mét elkaar samenleeft en het burgerschap deelt.

Iets meer dan de helft van de Vlamingen ziet mensen uit andere culturen als een verrijking voor onze samenleving. Een gelijkaardig resultaat kwam al naar voor in de SCV-survey van 2004. Vlaanderen haalt op dit vlak in Europees opzicht een gemiddelde score. In Duitsland, Frankrijk en Nederland ligt het aandeel personen dat andere culturen als een verrijking ziet wel duidelijk hoger.

Goed vier op tien vindt dat de aanwezigheid van andere culturen voor onzekerheid zorgt en de werkloosheid verhoogt. De helft is van mening dat we migranten nodig hebben in bepaalde economische sectoren. Vooral in Luxemburg, Frankrijk en Nederland gelooft men vrij sterk dat de economie nood heeft aan migratie.

Wat ten slotte opvalt, is het beperkte belang dat Vlamingen toedichten aan de rol van migranten in het aanpakken van de problematiek van de vergrijzing.

Een belangrijke voorwaarde om te komen tot een gedeeld en actief burgerschap is dat personen van vreemde afkomst Nederlands begrijpen én spreken. Uit cijfers van 2006 blijkt bijna de helft van de personen van Turkse of Marokkaanse afkomst altijd of meestal Nederlands te praten in het dagelijkse leven. Vooral Marokkaanse allochtonen spreken vaak Nederlands: zowel met hun kinderen, ouders, vrienden als burens praten zij telkens vaker Nederlands dan Turkse allochtonen. De Marokkaanse allochtonen blijken niet alleen meer Nederlands te praten, maar hebben in het dagelijkse leven bovendien meer contact met autochtone Vlamingen. Ze participeren ook meer in het autochtone verenigingsleven en voelen zich meer Belg dan de Turkse allochtonen. Daartegenover staat dat Marokkaanse allochtonen zich meer gediscrimineerd voelen dan Turkse allochtonen.

Als nagegaan wordt hoe allochtonen staan tegenover een aantal maatschappelijke waarden blijkt vooreerst dat beide groepen allochtonen duidelijk voorstander zijn van godsdienstvrijheid, al wordt dit het sterkst bepleit door de Marokkaanse allochtonen. Dat blijkt ook als gevraagd wordt naar de wenselijkheid van overheidssteun voor alle erkende godsdiensten. Wat betreft het dragen van een hoofddoek op het werk staan autochtonen en allochtonen lijnrecht tegen-

8.61 Houding tegenover migratie

Aandeel respondenten dat akkoord gaat met de stelling, in %, in 2006.

	Nederlands- talige Belgen	Franstalige Belgen	Duitsland *	Frankrijk	Luxemburg	Nederland	VK **	EU15
Mensen uit andere culturen zijn een verrijking.	54	49	69	66	51	67	54	54
Aanwezigheid andere culturen zorgt voor onzekerheid.	42	38	39	33	30	38	53	44
Aanwezigheid van andere culturen verhoogt de werkloosheid.	46	54	46	38	42	36	55	46
We hebben immigranten nodig voor sommige economische sectoren.	53	53	52	62	77	60	48	51
Immigranten kunnen de vergrijzing oplossen.	26	36	32	30	35	34	23	33

* Zonder het voormalige Oost-Duitsland. ** Zonder Noord-Ierland.

Bron: Special Eurobarometer 66.3.

8.62 Gedeeld burgerschap

Bevraging van taalgebruik, interetnische contacten, discriminatie-ervaringen en waardeoriëntaties bij Turkse en Marokkaanse allochtonen en autochtonen uit minder bemiddelde wijken in Genk en Houthalen-Helchteren, in %, in 2006. Het gaat om de resultaten van een pilotsurvey van het Steunpunt Gelijkekansenbeleid die in 2008 herhaald wordt in Antwerpen, Gent en Genk.

	Turkse allochtonen	Marokkaanse allochtonen	Autochtonen uit minder bemiddelde wijken
Taalgebruik			
• spreekt altijd of meestal Nederlands in het dagelijks leven	37	61	-
• spreekt altijd of meestal Nederlands met:			
– kinderen	17	46	-
– ouders (diegenen met ouders in België)	15	30	-
– vrienden (diegenen met vrienden uit eigen gemeenschap)	25	55	-
– bureaus (diegenen met bureaus uit eigen gemeenschap)	12	37	-
Interetnische contacten			
• heeft evenveel of meer contact in dagelijks leven met mensen uit andere gemeenschap dan met mensen uit eigen gemeenschap *	50	67	25
• heeft 1 of meer vrienden uit andere gemeenschap	80	86 ***	56
• is lid van vereniging met minstens helft leden uit andere gemeenschap (enkel diegenen die lid zijn van vereniging)	31	61	22
Identiteitsbeleving			
• voelt zich sterk Vlaming	18	29	65
• voelt zich sterk Turk/Marokkaan	90	91 ***	-
Discriminatie-ervaringen			
• heeft zich minstens 1 keer in de voorbije 12 maanden gediscrimineerd gevoeld	36	50	31 **
• vindt dat mensen van Turkse of Marokkaanse afkomst langer moeten wachten dan Vlamingen als ze iets nodig hebben van de overheid	50	59 ***	12
• vindt dat de politie strenger is voor mensen van Turkse of Marokkaanse afkomst dan voor Vlamingen	57	69	23
Waardeoriëntaties			
• is het helemaal eens met de stelling dat iedereen die in België woont, de mogelijkheid moet hebben om zijn eigen geloof te beleven	77	90	55
• is het eens met de stelling dat alle erkende godsdiensten door de Belgische overheid financieel gesteund moeten worden	91	91 ***	38
• is het eens met de stelling dat werkgevers het dragen van de hoofddoek tijdens het werk mogen verbieden	19	10	72
• is het eens met de stelling dat jongeren mogen trouwen met een partner die moslim (voor autochtonen) / geen moslim (voor Turkse of Marokkaanse allochtonen) is	54	45	75

* Andere gemeenschap: mensen van Turkse of Marokkaanse afkomst voor autochtonen, mensen van autochtone afkomst voor Turkse of Marokkaanse allochtonen.

** Verschil tussen Turkse of Marokkaanse allochtonen en autochtonen niet significant.

*** Verschil tussen Turkse en Marokkaanse allochtonen niet significant.

Bron: Van Craen, Vancluyse en Ackaert, 2007.

8.63 Positie van vreemdelingen op de arbeidsmarkt

Positie op de arbeidsmarkt van Vlamingen met de Belgische nationaliteit en vreemdelingen met een nationaliteit van buiten de EU15, in 1999 en 2006.

	1999		2006	
	Vlamingen met Belgische nationaliteit	Niet-EU15-burgers	Vlamingen met Belgische nationaliteit	Niet-EU15-burgers
Aandeel in de bevolking op arbeidsleeftijd	94,7	2,6	94,8	2,1
Werkzaamheidsgraad	63,5	31,0	65,6	41,3
ILO-werkloosheidsgraad	4,8	30,5	4,6	24,4
Niet-beroepsactiviteitsgraad	33,3	55,5	31,3	45,4
Aandeel in NWWZ VDAB	88,5	8,0	87,4	8,3

Bron: Algemene Directie Statistiek – EAK (bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE), VDAB.

over elkaar. Ten slotte blijken autochtonen toleranter te staan tegenover een gemengd huwelijk dan allochtonen.

Mét elkaar samenleven impliceert ook dat ‘nieuwe’ Vlamingen actief en volwaardig aan de Vlaamse samenleving kunnen deelnemen. Nog steeds blijkt de maatschappelijke positie van vreemdelingen (personen met een vreemde nationaliteit) en personen van vreemde afkomst op een aantal belangrijke domeinen minder gunstig dan die van autochtone Vlamingen. En ook tussen vreemdelingen onderling bestaan duidelijke verschillen: terwijl de EU-burgers veelal gelijke tred kunnen houden met de Vlamingen, hinken de niet-EU-burgers vaak (ver) achterop.

Indicatoren over de positie van vreemdelingen zijn slechts beperkt voorhanden en worden zelden elk jaar geüpdatet. Voor een aantal arbeidsmarktindicatoren is dat wel het geval. Daarom wordt in wat volgt enkel ingegaan op de positie van vreemdelingen op de arbeidsmarkt. Voor een uitgebreide bespreking van de maatschappelijke positie van vreemdelingen en personen van vreemde afkomst wordt verwezen naar het hoofdstuk ‘Samenleven in diversiteit’ in de VRIND-uitgave van 2007.

Nationaliteit speelt een belangrijke rol op de arbeidsmarkt, vooral dan voor mensen met een nationaliteit van buiten de EU15. Bij die groep lag in 2006 de **werkzaamheidsgraad** 24 procentpunten lager dan bij Vlamingen met de Belgische nationaliteit. Van de niet-Europese vrouwen op arbeidsleeftijd werkt zelfs maar drie op tien. De werkzaamheidsgraad van niet-EU'ers is sinds 1999 wel opvallend toegenomen. In internationaal opzicht presteert Vlaanderen echter nog steeds zwak: zowel in de buurlanden als in de rest van Europa ligt de arbeidsdeelname van deze groep veel hoger.

Een gelijkaardig beeld krijgt men op het gebied van werkloosheid: bijna een kwart van de niet-Europese vreemdelingen in Vlaanderen is werkloos, tegenover slechts één op 20 Vlamingen met de Belgische nationaliteit. Ook hier is de kloof sinds 1999 wel duidelijk verkleind.

De hoge **werkloosheidsgraad** wordt bevestigd door de oververtegenwoordiging van de niet-EU-burgers in het aantal ingeschreven werkzoekenden bij de VDAB.

Inburgering als opstap naar integratie

Ook de nieuwkomer zelf wordt door de Vlaamse overheid aangesproken op zijn individuele verantwoordelijkheid. Er wordt van hem of haar gevraagd actief deel te nemen aan de samenleving door onder meer de taal en de omgangsvormen te leren kennen en te respecteren. Inburgering wordt daarbij gezien als een belangrijke opstap naar integratie.

Het Vlaams inburgeringsbeleid is op de eerste plaats gericht op vreemdelingen van 18 jaar en ouder die zich langdurig in Vlaanderen of Brussel komen vestigen. **Nieuwkomers** – personen die recent en voor het eerst ingeschreven zijn in het Rijksregister in een gemeente van het Vlaamse of Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, erkende vluchtelingen, geregulariseerden en ontvankelijk verklaarde asielzoekers – zijn verplicht een inburgeringstraject te volgen, behalve indien zij omwille van Europese regelgeving hiervan zijn vrijgesteld. Een inburgeringstraject bestaat uit maatschappelijke oriëntatie, Nederlandse taallessen en loopbaanbegeleiding, ondersteund door trajectbegeleiding. Arbeidsmigranten en hun familie, nieuwkomers

van 65 jaar en ouder en nieuwkomers die ernstig ziek zijn of een handicap hebben, zijn niet verplicht een inburgeringstraject te volgen. De inburgeringsplicht geldt evenmin voor nieuwkomers in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Al deze groepen hebben wel recht op het volgen van een inburgeringstraject.

Vanaf 1 januari 2007 is de doelgroep van het inburgeringsbeleid verder uitgebreid. Ook vreemdelingen of Belgen die in het buitenland geboren zijn en minstens één ouder hebben die ook in het buitenland geboren is en die al langer dan een jaar in ons land verblijven (**oudkomers**), kunnen voortaan beroep doen op het inburgeringsaanbod. Bovendien zijn bedienaars van de door de Vlaamse overheid erkende kerk- en geloofsgemeenschappen nu verplicht om een inburgeringstraject te volgen. Anderzijds zijn ontvankelijk verklaarde asielzoekers enkel nog verplicht de module maatschappelijke oriëntatie te volgen. Van zodra de asielzoeker als vluchteling wordt erkend, wordt het volledige traject verplicht.

In 2007 waren er 40.645 nieuwkomers in het Vlaamse Gewest. Dat cijfer ligt lager dan in 2006, maar ongeveer even hoog als in 2004 en 2005. Net als de voorbije jaren is ongeveer een derde van de nieuwkomers minderjarig. Slechts een kleine minderheid is 65 jaar of ouder. Let wel: het gaat hier niet om cijfers over het aantal vreemdelingen dat zich in een bepaald jaar in Vlaanderen heeft gevestigd (zie daarvoor de cijfers over de externe inwijking van vreemdelingen), maar om diegenen die behoren tot de doelgroep van het Vlaamse inburgeringsbeleid.

De meerderheid van de meerderjarige nieuwkomers is afkomstig uit een land uit de Europese Economische Ruimte (Europese Unie, Noorwegen, IJsland en Zwitserland). Dit aandeel is de laatste jaren opvallend gestegen, onder meer door de uitbreiding van de Europese Unie. Goed één op vijf van alle nieuwkomers zijn Nederlanders. Bijna zeven op tien van de meerderjarige nieuwkomers zijn volgmigranten, personen die zich in ons land vestigen om een gezin te vormen of er zich mee te herenigen. Goed een kwart zijn geregulariseerden, arbeidsmigranten en EU-studenten.

In 2007 waren 5.036 nieuwkomers verplicht een **inburgeringstraject** te volgen. Dat houdt in dat zij zich binnen de drie maanden moeten aanmelden bij een onthaalbureau en regelmatig dienen deel te

8.64 Nieuwkomers

Evolutie van het aantal nieuwkomers volgens geslacht, leeftijd, afkomst, doelgroep en verblijfsstatuut, van 2004 tot 2007.

	2004	2005	2006	2007
Totaal	39.974	40.310	45.231	40.645
Man	19.692	20.424	23.085	21.093
Vrouw	20.282	19.886	22.146	19.552
0 tot 17 jaar	12.114	13.676	14.236	13.545
18 tot 64 jaar	27.110	25.986	30.227	26.456
65 jaar en ouder	750	648	768	644

Profiel meerderjarige nieuwkomers (in %)

Land van herkomst:

• Nederlanders	18,0	21,9	23,4	22,3
• EU+ *	36,9	44,0	48,4	55,3
• van buiten de EU+	62,9	55,7	51,4	44,6
• onbekend/staatsloos	0,2	0,3	0,2	0,1

Verblijfsstatuut:

• ontvankelijk verklaarde asielzoekers **	12,5	11,4	9,2	4,6
• erkende vluchtelingen	2,6	0,0	0,6	0,5
• volgmigranten	65,3	68,5	69,5	68,4
• andere ***	19,5	20,0	20,7	26,5

Doelgroep:

• verplichte doelgroep	5,6	7,4	9,0	18,6
• rechthebbende doelgroep	41,0	59,1	62,1	53,2
• onbepaald	53,3	33,3	29,0	28,2

* EU+: onderdanen van de Europese Economische Ruimte (EER) en Zwitserland. De EER omvat de landen van de Europese Unie, Noorwegen, IJsland en Liechtenstein.

** Sinds juni 2007 worden wegens een wijziging in de federale asielprocedure geen ontvankelijk verklaarde asielzoekers meer geselecteerd.

*** Andere: restcategorie met voornamelijk geregulariseerden, arbeidsmigranten en EU-studenten.

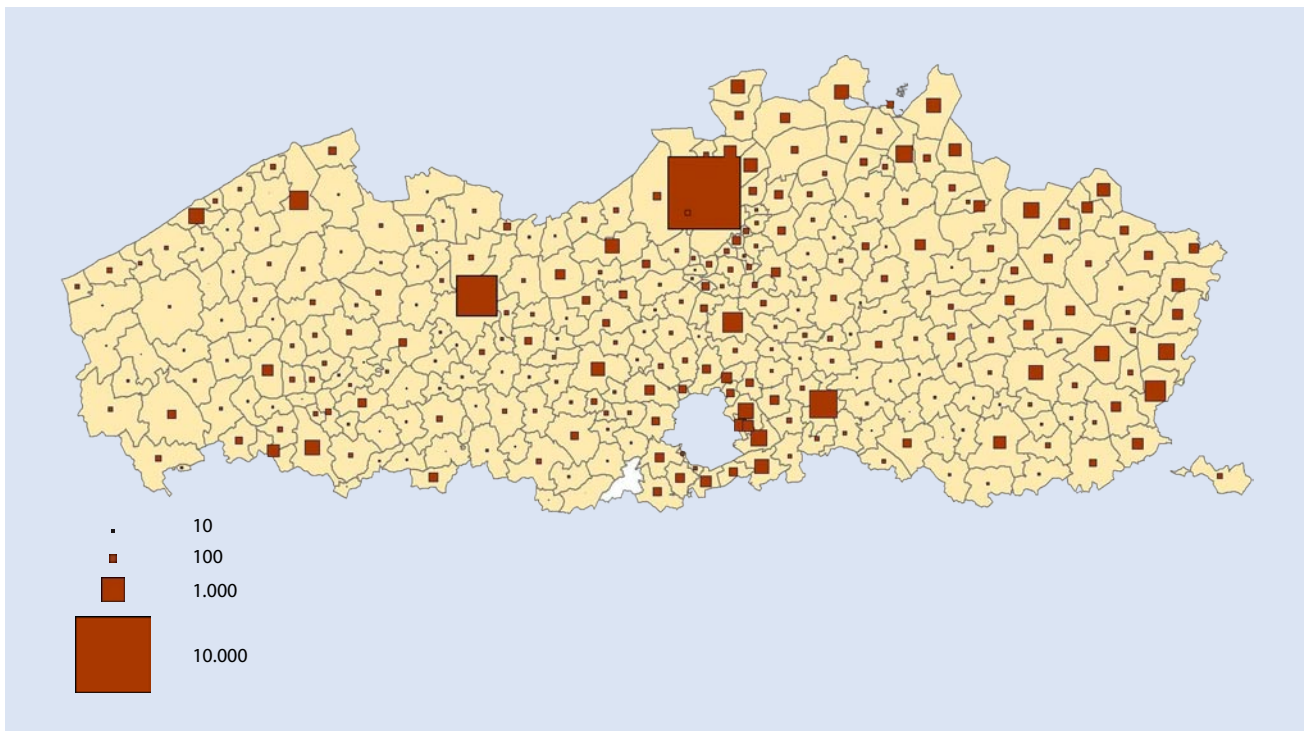
Bron: Rijksregister, extractie januari 2008.

nemen aan de verschillende onderdelen van het traject. Tegenover 2006 is het aandeel van de verplichte doelgroep verdubbeld tot een vijfde van alle meerderjarige nieuwkomers.

De geografische spreiding van de nieuwkomers lijkt sterk op de spreiding van het aantal vreemdelingen. De nieuwkomers schrijven zich vooral in Antwerpen en Gent in (respectievelijk 9.733 en 3.130 nieuwkomers). Ook Leuven scoort met 1.419 nieuwkomers behoorlijk hoog. Daarna volgen de andere centrumsteden, de rand rond Brussel, Midden-Limburg en de grensstreek met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg. In de rand rond Brussel gaat het dit keer vooral om de Oostrand. De concentratie van nieuwkomers in Noord- en Midden-Limburg en in het Noorden van de provincie Antwerpen is wel minder uitgesproken dan bij het aantal vreemdelingen.

8.65 Aantal nieuwkomers per gemeente

Het aantal nieuwkomers per gemeente in 2007.

Bron: Rijksregister, extractie januari 2008.

In 2007 meldden 16.484 inburgeraars zich aan in een **onthaalbureau**, waarvan iets minder dan de helft behoorde tot de verplichte doelgroep. Bijna 12.000 inburgeringscontracten werden afgesloten, goed 60% daarvan met verplichte inburgeraars. In 2007 werden uiteindelijk 4.788 inburgeringsattesten afgeleverd. Dit cijfer ligt duidelijk hoger dan in 2006 (3.861) en 2005 (3.703 attesten). De stad Antwerpen nam in 2007 ongeveer 30% van de aanmeldingen, contracten en attesten voor zijn rekening.

8.66 Inburgeringstrajecten

Aantal meerderjarige nieuwkomers dat zich op een onthaalbureau heeft aangemeld, een inburgeringscontract heeft getekend en een inburgeringsattest heeft behaald, in 2007.

	Rechthebbende doelgroep	Verplichte doelgroep	Totaal *
Aanmeldingen	6.009	7.710	16.484
Inburgeringscontracten	3.305	7.339	11.949
Inburgeringsattesten	1.936	2.833	4.788

* Aangezien voor bepaalde personen niet is geregistreerd of zij behoren tot de verplichte of rechthebbende doelgroep, is het totaal groter dan de som van recht en plicht. Bovendien is het onderscheid tussen recht en plicht niet van toepassing in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en werden deze aantallen enkel vermeld in de totaal kolom.

Bron: Agentschap voor Binnenlands Bestuur.

Het Vlaamse inburgeringsbeleid richt zich ten slotte ook op minderjarige anderstalige nieuwkomers. Zij kunnen beroep doen op het **onthaalonderwijs**, en indien nodig op bepaalde welzijns- en gezondheidsvoorzieningen. In het secundair onderwijs krijgen de anderstalige nieuwkomers een Nederlands taalbad gedurende een jaar, om daarna over te stappen naar het reguliere onderwijs. In het basisonderwijs worden de anderstalige nieuwkomers van meet af aan deels afzonderlijk onderwezen en deels samen met de kinderen in de reguliere klas. In het schooljaar 2006-2007 zaten 1.535 leerlingen in de onthaalklas in het secundair onderwijs, iets minder dan de voorbije schooljaren.

Woonwagengewoners

Een wat aparte plaats binnen het Vlaamse minderheden- en diversiteitsbeleid wordt ingenomen door de **woonwagengewoners**. Woonwagengewoners zijn mensen met een eigen, nomadische cultuur die traditioneel in een woonwagen wonen of gewoon hebben. Hun exact aantal is niet bekend. Zij kunnen zowel in een woonwagen wonen als in een huis of

appartement. In die zin mag de term ‘woonwagengebouders’ niet strikt geïnterpreteerd worden. De groep is zeer heterogeen met Voyageurs (afstammelingen van de autochtone trekkende bevolking), Manoesj-zigeuners en Rom-zigeuners. Naar schatting leven er in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 8.000 Voyageurs, 1.200 Manoesjen en 800 Roms. Manoesjen zijn zigeuners van Indische oorsprong die in de 15de eeuw in onze streken arriveerden. Ze spreken naast Nederlands hun eigen Manoesj-taal. Ook de Roms zijn afkomstig uit India. Zij zijn sinds het einde van de 19de eeuw in verschillende golven naar West-Europa gekomen, leven sterk nomadisch en spreken hun eigen Romanes met als tweede taal Frans. Rom-zigeuners zijn trouwens te onderscheiden van de Roma. Deze laatste groep spreekt Romanes zoals de Roms maar is eerder recent vanuit Oost-Europa geïmmigreerd, waar ze in huizen of appartementen woonden, niet in woonwagens. Hun aantal in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wordt geraamd op zowat 20.000. Zij worden hier verder niet in rekening gebracht. De meeste woonwagengebouders die permanent in het Vlaamse of Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wonen, hebben de Belgische nationaliteit. De woonwagengevolking is opvallend jong, met bijna de helft jonger dan 19 jaar.

Naar schatting wonen 841 gezinnen daadwerkelijk in een woonwagen of caravan. Verwacht wordt dat dit aantal in 2010 zal aangegroeid zijn tot goed 1.100 gezinnen.

Woonwagengebouders leven in familieverband op **woonwagenterreinen**. In 2007 zijn er 434 standplaatsen op 31 residentiële woonwagenterreinen (ingericht voor permanente bewoning) in Vlaanderen en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Tegenover 1997 is het aantal standplaatsen gestegen met 12%. Slechts de helft van de permanente woonwagengebouders kan dus terecht op een legaal woonwagenterrein. De andere helft is aangewezen op niet-gereguleerde privé-terreinen die ze huren of kopen. Voor de ongeveer 1.000 doortrekkers die Vlaanderen jaarlijks aandoen en voor de zowat 120 in Vlaanderen gedomicilieerde Rom-zigeunergezinnen zijn er momenteel vier doortrekkerterreinen, samen goed voor 65 standplaatsen. Daarnaast hebben enkele gemeenten wel een regeling voor de opvang van doortrekkers op pleisterplaatsen. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

Beleidsbrief Binnenlands Bestuur Beleidsprioriteiten 2007-2008

Beleidsbrief Stedenbeleid Beleidsprioriteiten 2007-2008

Beleidsbrief Inburgering Beleidsprioriteiten 2007-2008

Downloadbaar via

www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/

Beleidsnota Binnenlands Bestuur 2004-2009

Beleidsnota Stedenbeleid 2004-2009

Beleidsnota Inburgering 2004-2009

Downloadbaar via

www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/

BinnenBand, de tweemaandelijks publicatie van het

Agentschap Binnenlands Bestuur:

www.binnenland.vlaanderen.be/binnenband/index.htm

De Gemeente- en Provinciefinanciën 2004:

www.binnenland.vlaanderen.be/financien/financien_algemeen/rekeningen2002/

[rapport_rekeningen2002.htm](http://www.binnenland.vlaanderen.be/financien/financien_algemeen/rekeningen2002/rapport_rekeningen2002.htm)

Jaarbeeld 2006 Administratie Binnenlands Bestuur:

www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/

Lokaal. Het tweewekelijks blad van de Vereniging voor Vlaamse Steden en Gemeenten (VMSG).

Perrin, N., Migrations internationales et populations issues de l'immigration en Belgique: un aperçu statistique, Louvain-la-Neuve, 2007.

Special Eurobarometer 273, wave 66.3, European Social Reality:

[http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_273_en.pdf)

[ebs_273_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_273_en.pdf).

Trimestriële studies Dexia Bank:

[www.dexia.be/NL/Professional/PublicFinance/oursector/](http://www.dexia.be/NL/Professional/PublicFinance/oursector/Publications/TrimStudy/)

[Publications/TrimStudy/](http://www.dexia.be/NL/Professional/PublicFinance/oursector/Publications/TrimStudy/)

Van Craen, M., Vancluysen, K. & Ackaert, J., Voorbij wij en zij?

De sociaal-culturele afstand tussen autochtonen en allochtonen tegen de meetlat, Brugge, 2007.

Van Meeteren, M., Van San, M. & Engbersen, G., Irreguliere

immigranten in België: inbedding, uitsluiting en criminaliteit, Rotterdam, 2007.

Websites

Agentschap Binnenlands Bestuur:
www.binnenland.vlaanderen.be

Algemene Directie Statistiek:
http://statbel.fgov.be/home_nl.asp

Commissariaat-Generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen: www.belgium.be/cgvs

Dienst Vreemdelingenzaken:
www.dofi.fgov.be/nl/1024/frame.htm

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Indigov: www.indigov.be

Portaal Lokale Statistieken:
http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm

Stadsmonitor: www.thuisindestad.be

Steunpunt Werk en Sociale Economie:
www.steunpuntwse.be

Vaste Beroepscommissie voor Vluchtelingen:
www.vbvcprr.fgov.be/index.asp

Vereniging van Vlaamse Provincies (VVP):
www.vlaamseprovincies.be/html/main_set.asp

Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VMSG):
www.vmsg.be/index.shtml

Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB): www.vdab.be

Vlaams Minderhedencentrum: www.vmc.be

DEFINITIES

Aanvullende belastingen: bij aanvullende belastingen wordt de grondslag (de belastbare materie) bepaald door een hogere overheid (Vlaamse Gemeenschap of federale overheid), die ook de inning op zich neemt. De gemeente beslist echter over het belastingtarief.

Eigen gemeentebelastingen: belastingen die autonoom vastgesteld en geïnd worden door de gemeente.

Non-profitsector: omvat naast de openbare sector ook onderwijs en private gesubsidieerde sectoren zoals gezondheid, welzijn en de socioculturele sector.

Overdrachten (ontvangsten): bestaan uit belastingontvangsten en ontvangsten uit algemene (fondsen) en specifieke subsidies.

Overdrachten (uitgaven): bedragen die vanuit de gemeente naar derden gaan zonder directe tegenprestatie, zoals subsidies aan verenigingen, dotaties aan het OCMW, aan de politiezone, allerhande premies aan gezinnen...

Personeelsuitgaven: deze uitgaven omvatten onder andere de bezoldigingen, de pensioenlasten, de werkgeversbijdragen, de verplaatsingskosten van en naar het werk van gemeentepersoneel.

Prestatieontvangsten: vrijwillige ontvangsten van gemeenten in ruil voor geleverde prestaties.

Schuld: leningen ten laste van de gemeente + leasingschulden + diverse schulden op meer dan één jaar + aflossingen van leningen.

Schuldontvangsten: inkomsten uit het financiële vermogen van gemeenten, zoals de dividenden als aandeelhouder in intercommunales en interesten uit leningen.

Schulduitgaven: omvat vooral de met de gemeenteschulden rechtstreeks verbonden uitgaven, namelijk de interesten en aflossingen.

Werkingskosten: deze groep omvat voornamelijk de aankoop van niet-duurzame goederen en diensten.

(ILO-)Werkloosheidsgraad: aandeel werklozen in de beroepsbevolking (werkenden en werklozen).

Werkzaamheidsgraad: aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

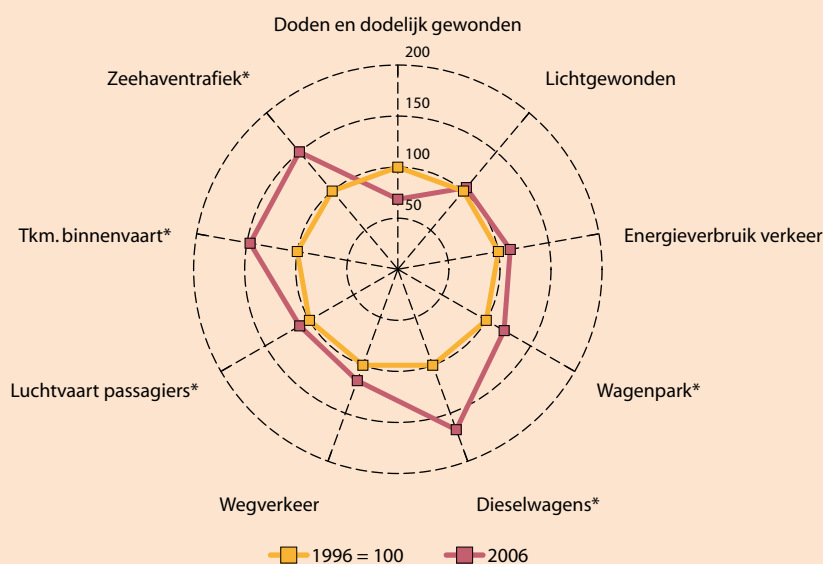
Verkeersveiligheid, leefbaarheid en mobiliteit voor iedereen

HET MOBILITEITSPLAN VLAANDEREN vormt het uitgangspunt voor het Vlaamse mobiliteitsbeleid. Daarnaast zijn ook andere plannen toegespitst op het domein mobiliteit (Pendelplan, Vlaamse verkeersveiligheidsplan, Vlaams Klimaatbeleidsplan). De bereikbaarheid, toegankelijkheid, leefbaarheid, veiligheid en de milieuaspecten verbonden aan de mobiliteit worden op die manier aangepakt.

Het wagenpark blijft groeien. Vooral het aantal vrachtwagens en motors gaat sterk vooruit. Bij de personenwagens zet de verdieselijking zich voort. Tussen 1997 en 2007 is het aantal dieselwagens toegenomen met

67%. Er wordt ook steeds meer gereden op Vlaamse wegen. De groei van het aantal voertuigkilometer is te wijten aan het toenemende verkeer op de autosnelwegen. Bij andere genummerde wegen en op gemeentewegen blijft het wegverkeer min of meer stabiel. Het vrachtvervoer steeg de voorbije tien jaar met ruim de helft. Om de bereikbaarheid van economische knooppunten en poorten te waarborgen is het belangrijk dat dit vrachtvervoer niet louter via de weg gebeurt, maar ook via binnenvaart en spoorvervoer. De trafiek in de Vlaamse zeehavens ging voor het achtste jaar op rij vooruit. Vooral het containerverkeer neemt verder toe. Het aantal tonkilometer afgelegd door de binnenvaart is op

Evolutie tussen 1996 en 2006 voor een aantal mobiliteitsindicatoren

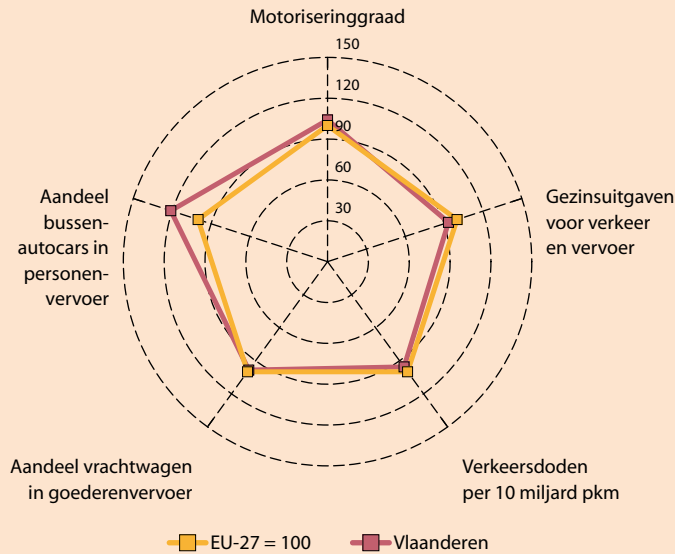

*Evolutie tussen 1997 en 2007

10 jaar tijd met 47% gestegen. Bij het luchtverkeer is er een sterke toename van het aantal passagiers op de nationale luchthaven in Zaventem. Het aantal doden en dodelijk gewonde verkeersslachtoffers is met ruim 31% afgenomen tussen 1996 en 2006. Het aantal lichtgewonden is echter licht gestegen. Ook het energieverbruik van het verkeer is met bijna 12% toegenomen.

De motorisierungsgraad ligt in Vlaanderen hoger dan in de EU-27, maar lager dan in de EU-15 en de buurlanden Frankrijk, Duitsland en Luxemburg. De gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer liggen in het Vlaamse Gewest lager dan in de EU-27. Vooral de uitgaven voor vervoerdiensten zijn laag. Ook het aantal verkeersdoden per personenkilometer ligt lager dan in de EU-27. Het aandeel vrachtwagens in het goederenvervoer verschilt in Vlaanderen niet veel van het Europese gemiddelde. In Vlaande-

Vergelijking van een aantal mobiliteitsindicatoren, 2006

ren is er sprake van een voorzichtig begin van modal shift bij het personenvervoer, waarbij het aandeel van personenwagens daalt en het aandeel van bus- en treinverkeer toeneemt. Deze verschuiving gaat in tegen de Europese trend.

Tegen 2015 mogen er slechts 250 doden en dodelijk gewonden vallen volgens het Vlaamse verkeersveiligheidsplan. Rekening houdend met de historische evolutie (1990-2006) lijkt deze doelstelling haalbaar. Voor het aantal lichtgewonden per gereden kilometer is het onduidelijk of de doelstelling kan gehaald worden.

Volgens het tweede Vlaamse Klimaatbeleidsplan mag de sector

verkeer in 2010 slechts 15.300 kton CO₂ uitstoten (of een toename met 25% t.o.v. 1990). Gezien de CO₂-emissies zich de laatste jaren stabiliseren na een aanzienlijke toename, vormt de doelstelling een blijvende uitdaging.

Verhouding tussen de toestand in 2006 en de te bereiken doelstelling voor een aantal mobiliteitsindicatoren.

Indicator	Doelstelling	Jaartal doelstelling	Status 2006
Doden en dodelijk gewonden	250	2015	540
Lichtgewonden per 100 miljoen vkm	57	2010	67,3
CO ₂ -emissies (kton)	15.300	2010	15.207

Het jaartal waarop de doelstelling moet gehaald worden kan verschillen per indicator.

- Evolutie weg van de doelstelling.
- Trend onduidelijk of doelstelling zal niet gehaald worden.
- Doelstelling behaald of haalbaar.

Dit inleidende gedeelte geeft een overzicht van de transportinfrastructuur, de vervoermiddelen en de verschillende vervoersprestaties.

Wegverkeer

Het Vlaamse **autosnelwegennetwerk** is na het Brusselse en het Nederlandse het dichtste van de Europese Unie.

In 2007 waren bijna 3,8 miljoen motorvoertuigen ingeschreven, waaronder 3 miljoen personenwagens. Sinds 1990 steeg het aantal personenwagens met een derde. In 2006 waren er 485 personenwagens per 1.000 inwoners, dat is meer dan het Europese gemiddelde van 466. Een Vlaams huishouden telde in 2007 gemiddeld 1,2 personenwagens.

Het aantal **motoren** (zonder bromfietsen) verdriedubbelde sinds 1990. Binnen de categorie van de **bedrijfsvoertuigen** kende de groep vrachtwagens een verdubbeling.

Sinds 2005 rijden meer dan de helft van de personenwagens op **diesel**. Deze “verdiezelijking” zet zich verder door. In 2007 bedroeg het aandeel van dit brand-

stoftype 55%. Hiermee zit Vlaanderen bij de absolute koplopers binnen de Europese Unie. Enkel Oostenrijk en Frankrijk halen een vergelijkbaar aandeel dieselmotoren. Net als in deze landen is het verschil in prijs tussen diesel en benzine in het Vlaamse Gewest behoorlijk groot, waardoor de aankoop van dieselmotoren attractiever wordt.

De fiscale steun voor een LPG-installatie leidde rond het jaar 2000 tot een sterke groei, maar vanaf 2003 daalt het aantal LPG-wagens opnieuw.

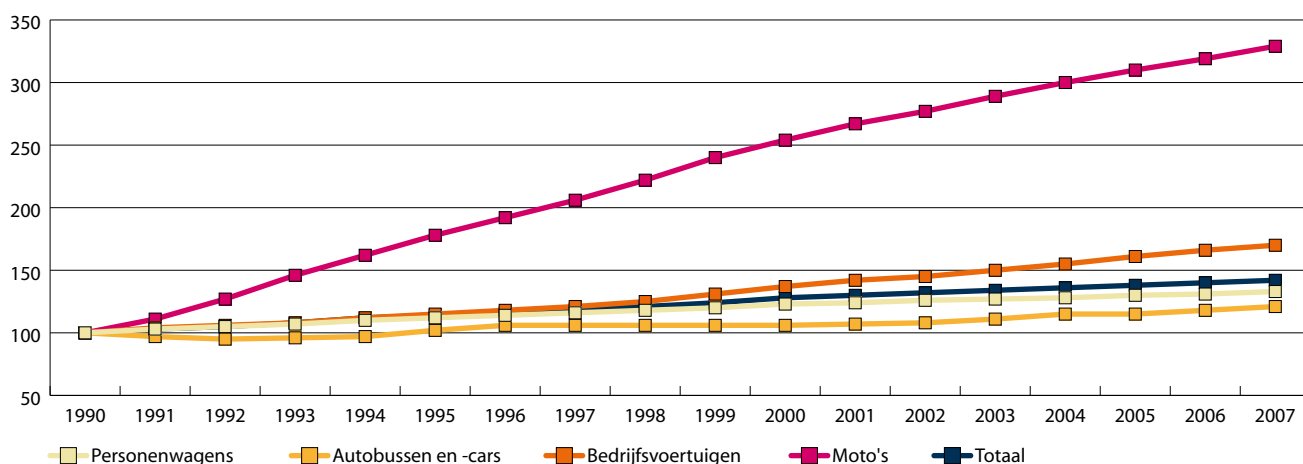
Het **wegverkeer** op de Vlaamse wegen nam in 2006 licht toe, tot 55,4 miljard voertuigkilometer. Sinds 1990 groeide de hoeveelheid verkeer met bijna een derde. Op de autosnelwegen werd in 2006 een groei van 3,7% opgetekend, waardoor de verkeersintensiteit er – sinds 1990 – met ruim de helft toeneemt.

De bezettingsgraad van personenwagens is de voorbije decennia sterk gedaald tot een gemiddelde van 1,37 personen per wagen. Sinds de eeuwwisseling manifesteert zich een stabilisatie.

Het aantal **personenkilometer** afgelegd met personenwagens is tussen 1990 en 2006 met bijna een vijfde

9.1 Wagenpark

Evolutie van het wagenpark, volgens type voertuig, index 1990 = 100, van 1990 tot 2007.

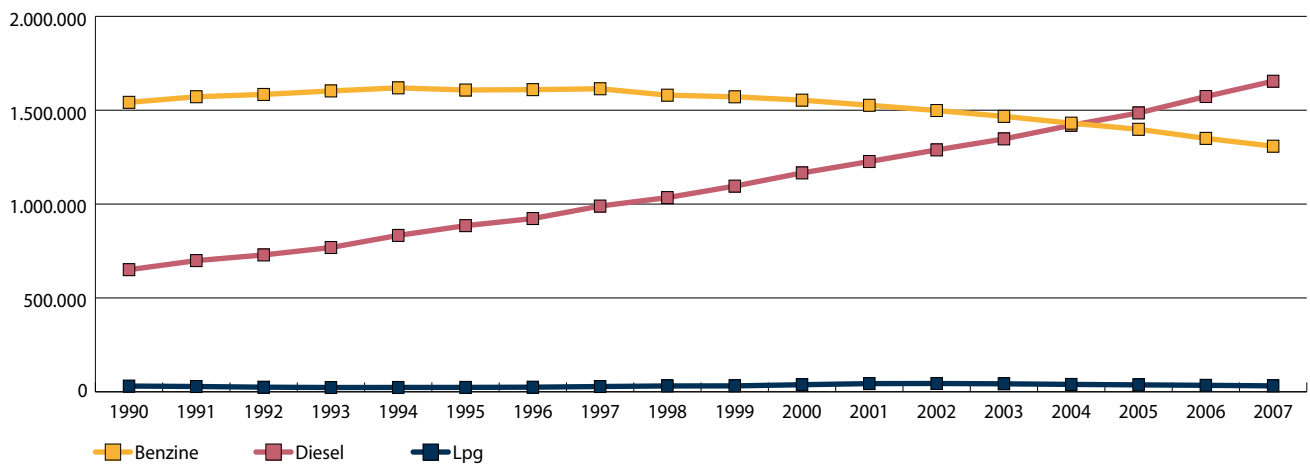

De categorie bedrijfsvoertuigen bestaat uit vrachtwagens, vrachtwagen-trekkers, landbouwvoertuigen en speciale voertuigen.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

9.2 Personenwagens volgens brandstof

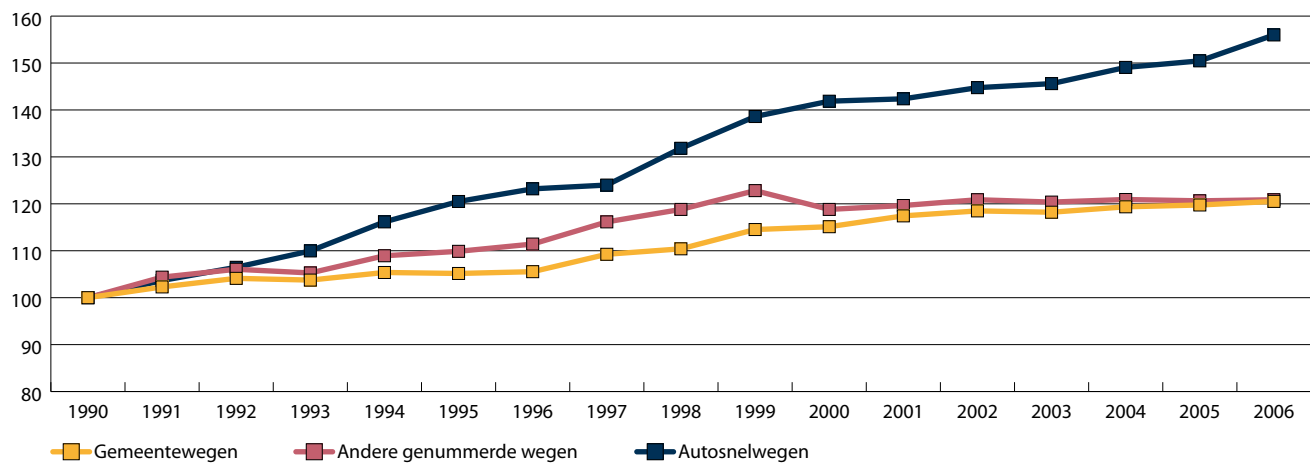
Evolutie van het aantal personenwagens volgens brandstoftype, index 1990 = 100, van 1990 tot 2007.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

9.3 Wegverkeer

Evolutie van het wegverkeer in voertuigkm, volgens type weg, index 1990 = 100, van 1990 tot 2006.

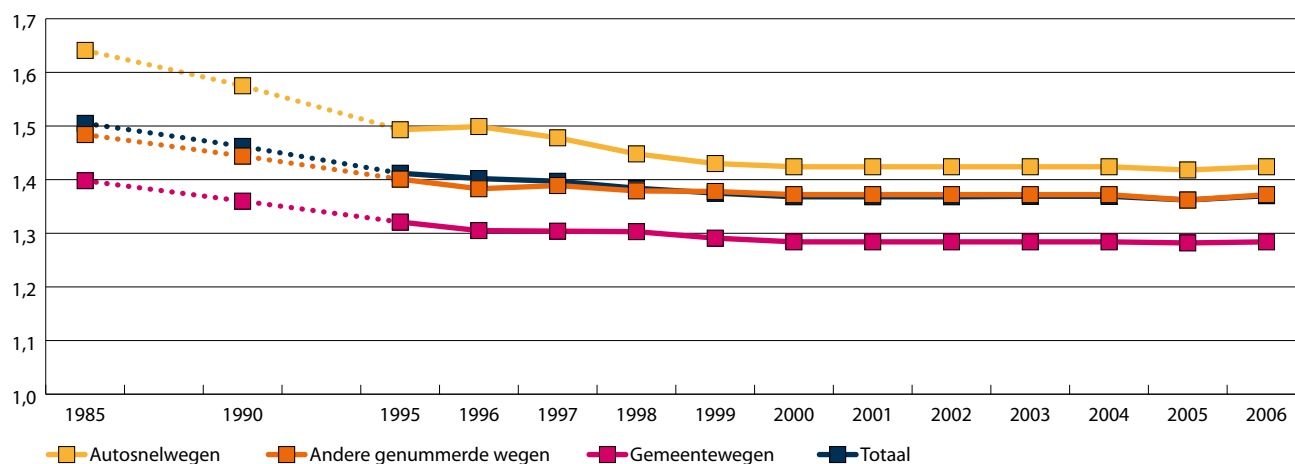

Bron: Algemene Directie Statistiek.

gestegen, tot bijna 62 miljard pkm.. Het collectief vervoer over de weg (autocars en -bussen) groeide over dezelfde periode met meer dan een derde, goed voor 8,8 miljard personenkilometer. Het vrachtverkeer explodeerde: sinds 1990 steeg het aantal **tonkilometer** met ruim 80% tot bijna 31 miljard tkm.

9.4 Bezettingsgraad personenwagens

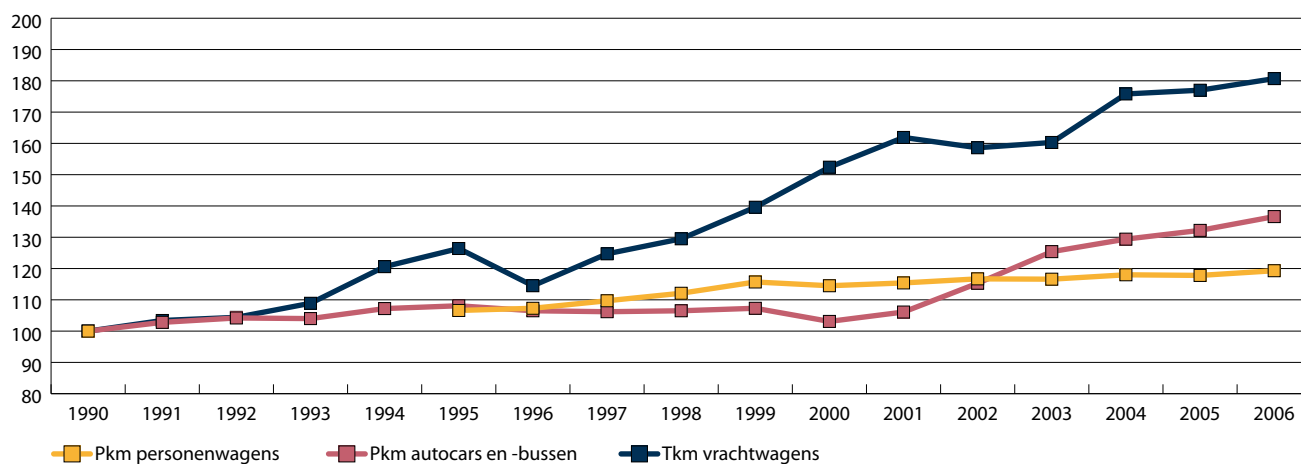
Evolutie van het gemiddeld aantal inzittenden in personenwagens volgens wegtype, 1985-2006.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

9.5 Personen- en tonkilometers

Evolutie van het aantal personenkm, afgelegd met personenwagens en bestelwagens met passagier, afgelegd met autocars en -bussen, en het aantal tonkm, afgelegd met vrachtwagens, telkens ongeacht het land van registratie, index 1990 = 100, van 1990 tot 2006.

Bron: FOD MV.

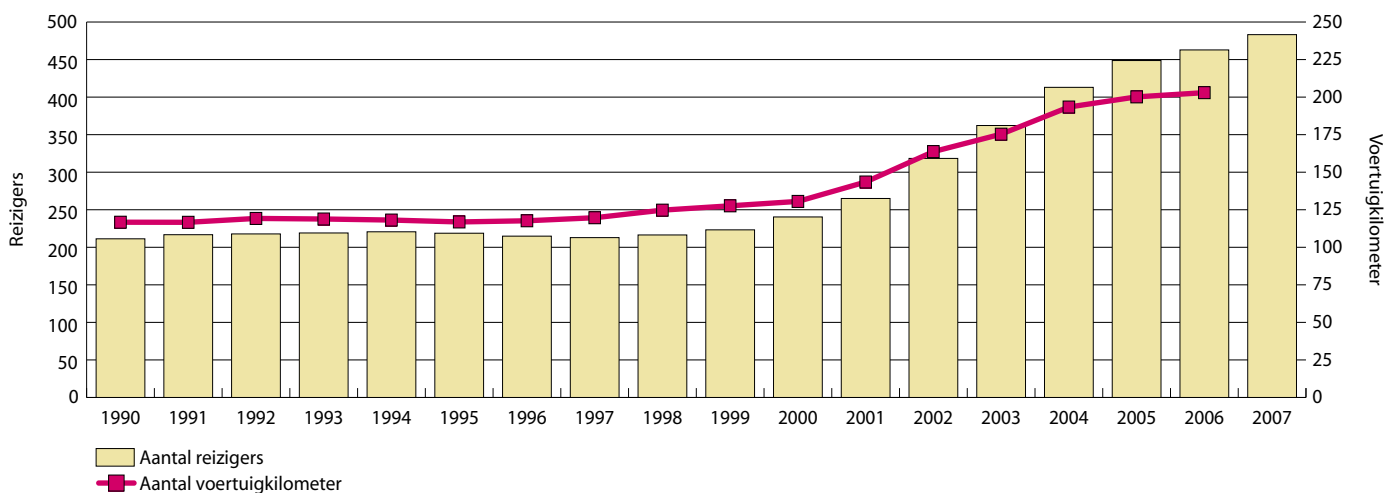
De Lijn

In 2007 brak De Lijn voor de negende keer op rij het record van het aantal vervoerde passagiers. De kaap van 500 miljoen **reizigersritten** komt dicht in de buurt. Deze groei is vooral te danken aan het succes van de voordelige netabonnements. Daarnaast zorgde de uitwerking van de basismobiliteit en het netmanagement voor nieuwe lijnen, nieuwe haltes en verhoogde frequenties.

Sinds 1996 stijgt ook het aantal afgelegde kilometers. Deze groei gaat echter trager dan de groei van het aantal reizigersritten, wat wijst op een betere benutting van de capaciteit van de bussen en trams van De Lijn.

9.6 De Lijn

Evolutie van het aantal reizigersritten en het aantal voertuigkilometer van De Lijn, x 1 miljoen, van 1990 tot 2007.

Bron: VVM De Lijn.

Treinverkeer

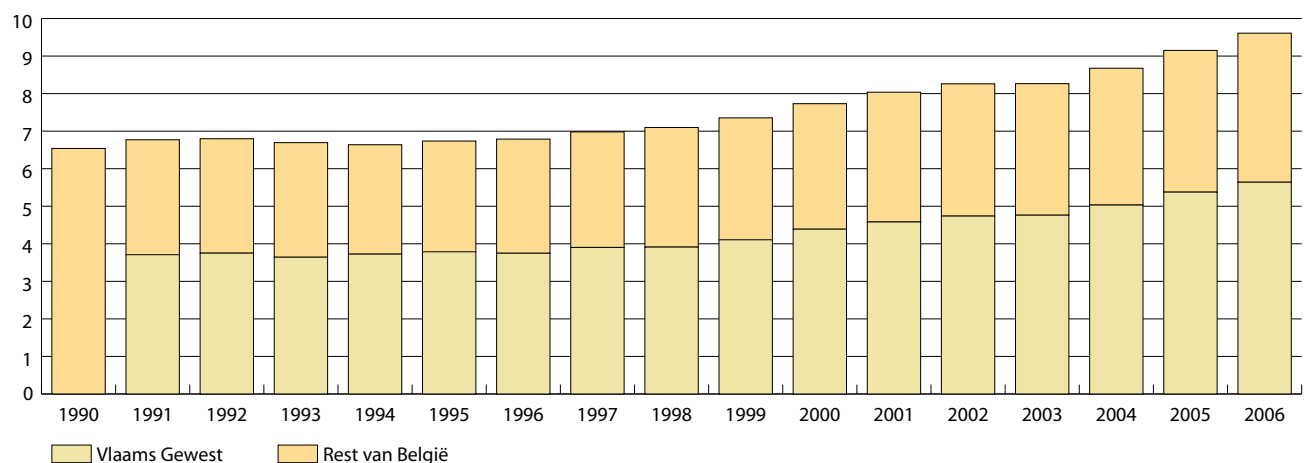
Het Vlaamse **spoorwegennetwerk** is het dichtste van de Europese Unie. Enkel Tsjechië komt in de buurt. De NMBS boekte in 2006 voor het tiende opeenvolgende jaar een groei van het aantal reizigersritten. In totaal maakten 197 miljoen reizigers gebruik van de NMBS, in binnen- en buitenland. Binnen België werd in 2006 183 miljoen keer de trein genomen, een stijging van ruim een derde in vergelijking met 1990.

Ook het aantal personenkilometer blijft stijgen. In 2006 werden in Vlaanderen 5,6 miljard personenkilometer afgelegd, goed voor een nieuw record.

In 2006 waren er 277.700 beschikbare zitplaatsen op NMBS-treinen voor het klassieke (binnenlandse en internationale) treinverkeer. Dit is het laagste peil sinds 1991. Volgens de NMBS is dit vooral te wijten aan de buitendienststelling van oud, weinig of niet gebruikt materieel. Toch blijft deze evolutie opvallend, zeker in combinatie met de sterke toename van het reizigersverkeer.

9.7 NMBS personenkm

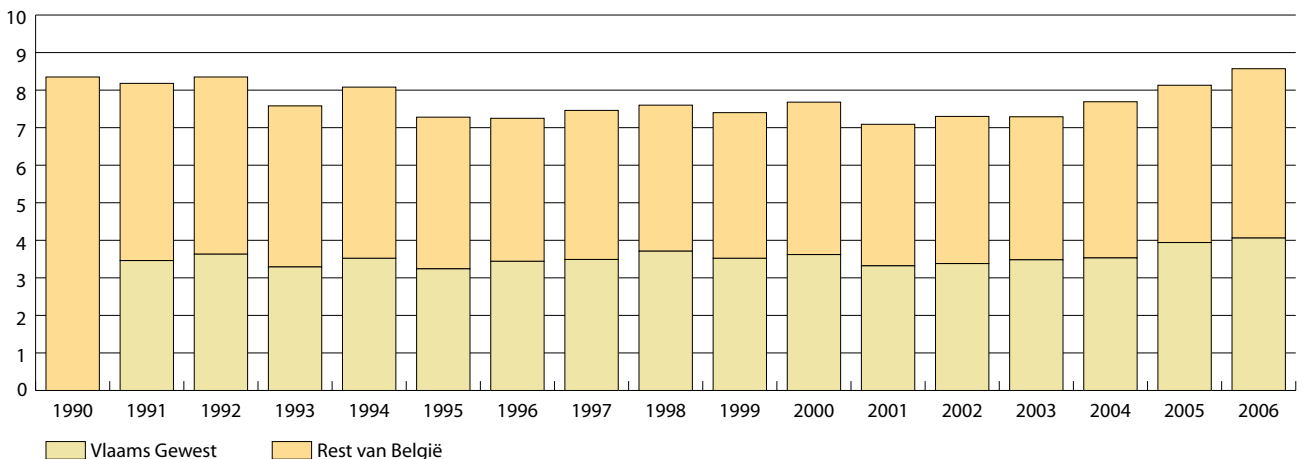
Evolutie van het aantal personenkilometer, Vlaams Gewest en België, x 1 miljard, van 1990 tot 2006. Geen afzonderlijke cijfers beschikbaar voor 1990.

Bron: NMBS.

9.8 NMBS Tonkm

Evolutie van het aantal tonkm van de NMBS, Vlaams Gewest en België, x 1 miljard, van 1990 tot 2006. Geen afzonderlijke cijfers beschikbaar voor 1990.

Bron: NMBS.

2006 was voor het **goederenvervoer** per spoor een goed jaar. Er werd in België 62 miljoen ton vervoerd, het hoogste cijfer sinds 1994. Sinds 2003 is er terug een stijgende tendens waar te nemen zowel wat het aantal ton als tonkm betreft en dit na jaren van daling of stagnatie. Het aantal tonkilometer afgelegd in het Vlaamse Gewest bereikte met 4,1 miljard zelfs het hoogste peil sinds 1991. Sinds de gedeeltelijke vrijmaking van het spoorverkeer zijn er voor het goederenvervoer ook enkele kleinere private operatoren op Belgisch grondgebied actief. Hierover is op dit moment nog geen cijfermateriaal beschikbaar.

Binnenvaart

Het Vlaamse **binnenwaternetwerk** is na dat van het vlakke en waterrijke Nederland het dichtste van de Europese Unie.

De binnenvaart kende het voorbije decennium een sterke groei. De promotie van de binnenvaart en de publiekprivate samenwerking rond onder meer de aanleg van kaaimuren werpt zijn vruchten af. Het aantal tonkilometer steeg tussen 1995 en 2007 met ruim de helft. De laatste jaren treedt echter een stagnatie op.

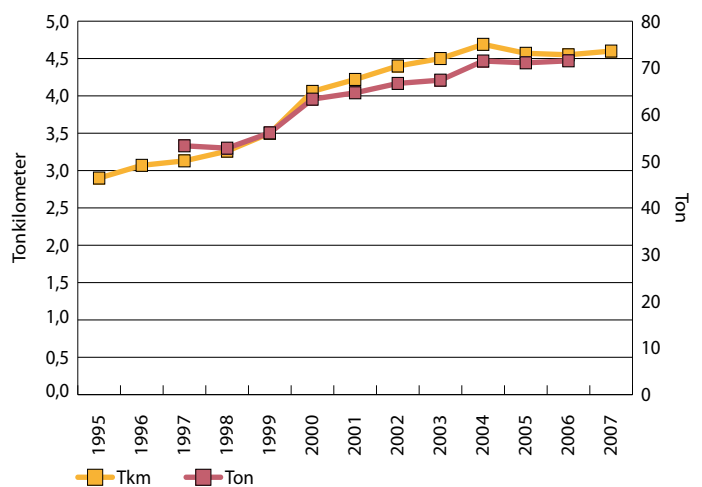
Het aantal ton dat langs waterwegen werd gelost en geladen steeg met respectievelijk 0,5 en 4% ten opzichte van het jaar voordien. Ook in de Vlaamse havens blijft het binnenvaartvervoer in 2007 stijgen: met 3% tot een overslag van 108 miljoen ton. De binnenvaart kent een toenemende containerisatie:

de tien containerterminals langs de binnenwateren kwamen uit op een trafiek van 516.000 TEU. Dat is negen keer meer dan tien jaar geleden. In 2007 werd een groei van ruim 10% opgetekend.

Sinds 1995 namen alle types binnenschepen in aantal af. Doordat de schepen groter werden nam de totale capaciteit van de binnenvaartvloot in België sindsdien wel met 17% toe.

9.9 Binnenvaart

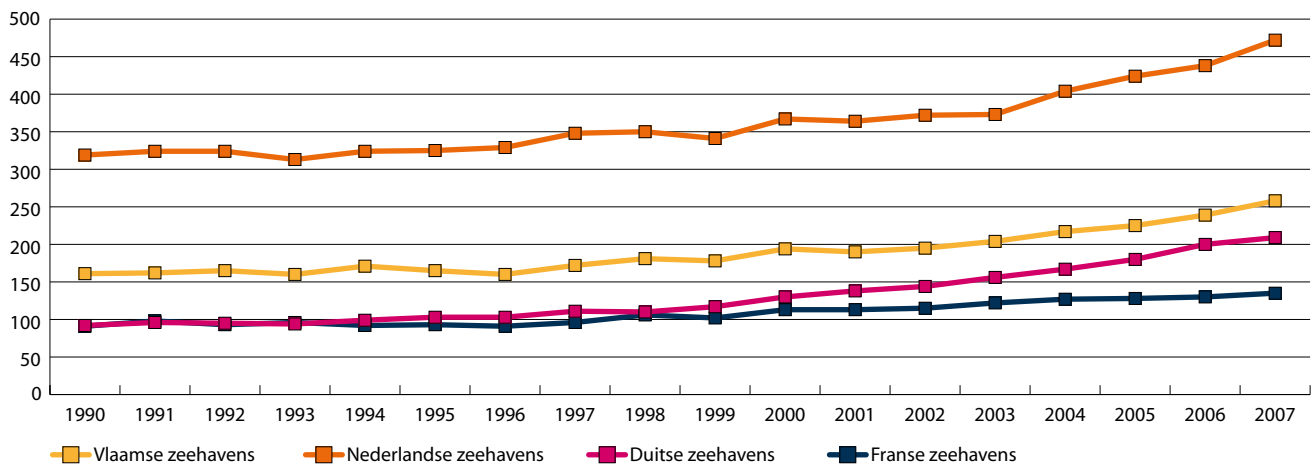
Evolutie van de goederentrafiek in de binnenvaart, in ton en tonkm, van 1995 tot 2007.

Bron: PBV.

9.10 Haventrafiek Le Havre – Hamburg

Evolutie van de trafiek in de havens van de Le Havre – Hamburg range, in miljoen ton, van 1990 tot 2007.

Bron: VHC.

Zeevaart

Le Havre – Hamburg range

De Le Havre – Hamburg range omvat de belangrijkste zeehavens tussen deze twee steden. Hierbinnen vallen Antwerpen, Gent, Zeebrugge, Oostende, Rotterdam, Amsterdam, Hamburg, Bremen, Duinkerke en Le Havre.

Deze havens realiseerden in 2007 een overslag van 1.075 miljoen ton, een groei van 7%. In de Vlaamse havens lag de groei iets hoger. Hun aandeel in de range bleef in de buurt van 24%.

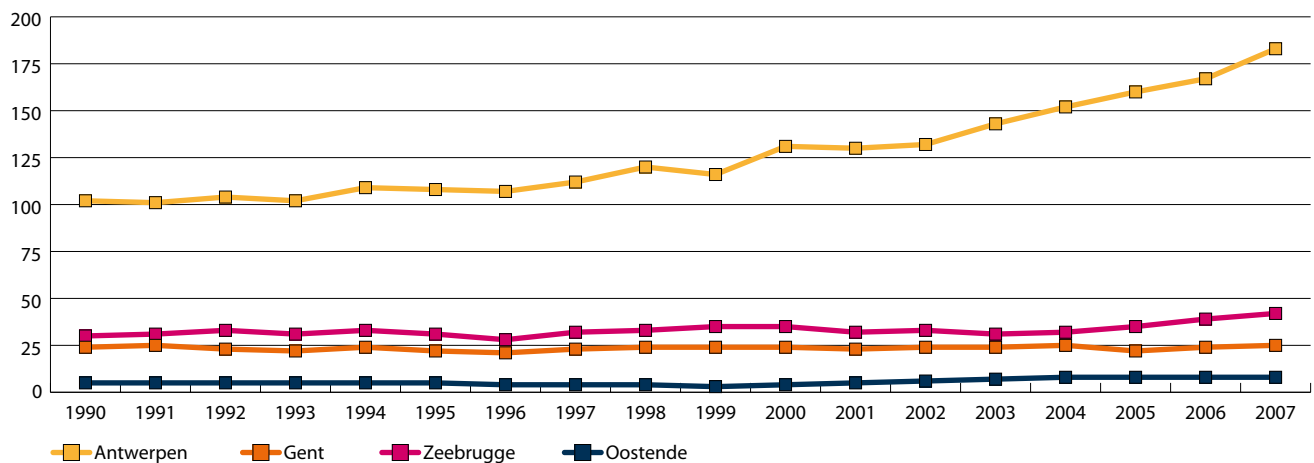
Vlaamse zeehavens

Het aantal **passagiers** in de Vlaamse zeehavens nam in 2007 met 1,3% toe tot 901.500. Tien jaar geleden waren er nog ruim 2 miljoen passagiers. De **goederen-traffic** bereikte in 2007 een historisch record van 258 miljoen behandelde ton, een toename van 8%. Vooral de haven van Antwerpen groeide sterk. De binnenvaarttrafiek binnen de zeehavens steeg sinds 1998 met 42%. In de kusthavens Oostende en Zeebrugge is de binnenvaart minimaal.

De Vlaamse zeehavens zijn ook belangrijke economische spelers. Samen waren ze in 2005 goed voor

9.11 Goederentrafiek zeehavens

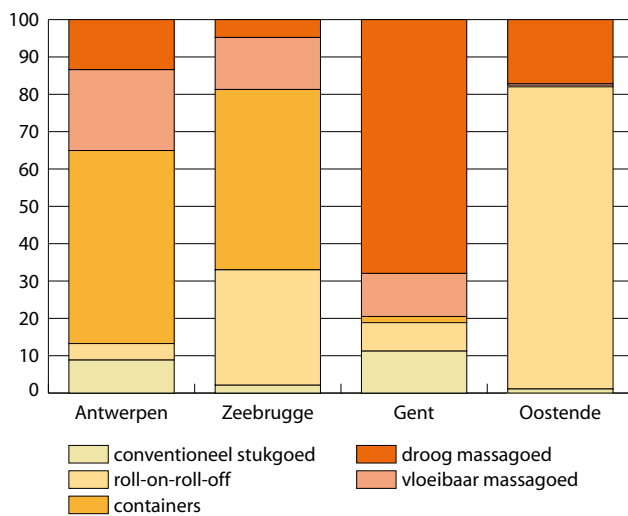
Evolutie van de goederentrafiek in de zeehavens, in miljoen ton, van 1990 tot 2007.

Bron: VHC.

9.12 Goederentrafiek naar soort

Goederentrafiek in de zeehavens, naar soort, in %, 2007.

Bron: VHC.

een directe **toegevoegde waarde** van 14,1 miljard euro (goed voor 8,2% van het BBP in het Vlaamse Gewest), 106.683 directe banen en 4,6 miljard euro directe investeringen. Daarmee bereiken zowel de toegevoegde waarde, de **werkgelegenheid** als de investeringen hun hoogste peil sinds 1997. Daarnaast staan de Vlaamse havens ook nog in voor een indirecte toegevoegde waarde van 12,8 miljard euro en een indirecte werkgelegenheid van 140.540 voltijdse equivalenten.

In 2007 investeerde het Vlaamse Gewest 364 miljoen euro in de vier zeehavens en hun maritieme toegankelijkheid.

Antwerpen

In 2007 was Antwerpen de Europese nummer twee voor goederentrafiek, na de afgescheiden koploper Rotterdam. Antwerpen beheerst ruim 70% van de Vlaamse markt, met een marktaandeel van 17% in de Le Havre – Hamburg range. Voor het containerverkeer komt Antwerpen wereldwijd op de veertiende plaats. In Europa behandelen alleen Rotterdam en Hamburg meer containers.

De goederen die in de haven van Antwerpen aankomen zijn voor 33% uit Europa afkomstig. Daarna volgen Azië, Noord-Amerika, Afrika en Zuid-Amerika. Een derde van de goederen die de Antwerpse haven per zeeschip verlaten, vaart naar Azië. Daarna volgen Europa, Noord-Amerika en Afrika.

In 2007 realiseerde Antwerpen een goederenoverslag van bijna 183 miljoen ton, een stijging met 9% en

een nieuw record. Het containerverkeer vormt het grootste pakket binnen het Antwerpse goederenverkeer en steeg in 2007 met 17% tot 95 miljoen ton. Verdere groei blijft mogelijk, want het Deurganckdok biedt nog voldoende capaciteit om de overslag van containers te verdubbelen. Ook de vloeibare massagoederen, het niet-gecontaineriseerd stukgoed en het roroverkeer namen toe. Enkel het droge massagoed verloor wat terrein.

Het aantal zeeschepen dat in Antwerpen voor anker ging steeg met 6%. De groei in de overslag wordt dus niet langer enkel veroorzaakt door de steeds toenemende tonnenmaat van de schepen.

Ook de binnenvaart van en naar de Antwerpse haven is in 2007 gestegen met 4% tot 89 miljoen ton.

De toegevoegde waarde van Antwerpen nam in 2005 toe met 13% tot 9,3 miljard euro. Dat is goed voor een aandeel van twee derde binnen het Vlaamse havenlandschap. De investeringen groeiden met de helft tot 3,8 miljard euro. De werkgelegenheid steeg licht tot 63.080 voltijdse equivalenten.

Zeebrugge

Zeebrugge richt zich vooral op Europese trafiek. Het is de belangrijkste Europese haven voor het rollend vrachtverkeer en het transport van nieuwe personenwagens. Voor Zeebrugge zelf maakt niettemin het containerverkeer het grootste deel van de trafiek uit. Zeebrugge realiseerde in 2007 een overslag van 42 miljoen ton, een stijging van 7% ten opzichte van het jaar voordien en een nieuw havenrecord. Het totale containervolume groeide met 13% tot ruim 20 miljoen ton. Zeebrugge verstevigde zijn positie van marktleider in het roroverkeer (een groei van 6% tot 13 miljoen ton) en in het segment van het transport van nieuwe personenwagens (een nieuw record van ruim 2,2 miljoen stuks). De vaste bulk ging licht vooruit, in tegenstelling tot de vloeibare bulk.

Zeebrugge neemt 16% van de verscheepte tonnage in de Vlaamse havens voor zijn rekening. Ondanks een lichte daling van het aantal passagiers (650.442 personen) is Zeebrugge voor het zesde jaar op rij de grootste Vlaamse passagiershaven.

Zeebrugge heeft een kleiner aandeel in de toegevoegde waarde, werkgelegenheid en investeringen dan de trafiekcijfers zouden laten vermoeden. De haven was in 2005 goed voor 10.658 voltijdse equivalenten, een daling met 2%. Het investeringsbedrag ging dan weer met 79% omhoog. De toegevoegde waarde daalde met 1% tot 800 miljoen euro.

Gent

Gent zorgt voor 10% van de Vlaamse tonoverslag. Vier vijfde van de verscheepte tonnage bestaat uit

aanvoer. Die aanvoer komt uit de hele wereld, met Europa en Zuid-Amerika als voornaamste herkomstgebieden. De afvoer gaat voor ruim 90% naar Europa. Droge massagoederen, vooral van en naar het staalbedrijf Arcelor Mittal Gent (voorheen Sidmar), maken twee derden uit van de maritieme trafiek.

In 2007 realiseerde de Gentse haven een groei van 4%. Alle goederencategorieën deelden in de winst. De binnenvaart bleef min of meer stabiel op 18 miljoen ton.

Zeker in verhouding tot haar trafiek creëert de haven van Gent een belangrijke toegevoegde waarde, die in 2005 goed was voor 3,5 miljard euro, een stijging met 4%. De werkgelegenheid steeg licht tot 28.395 voltijdse equivalenten. De investeringen gingen met goed 6% omhoog.

Oostende

Oostende is de kleinste van de vier Vlaamse zeehavens, met een marktaandeel van 3%. In 2007 maakte het roloverkeer vier vijfde van de maritieme aan- en afvoer uit. Bijna de volledige trafiek is intra-Europees, vooral van en naar Groot-Brittannië.

Dankzij een stijging met 2% tot 8 miljoen ton heeft Oostende in 2007 een nieuw recordjaar achter de rug; de motor achter die cijfers blijft het rollend vrachtverkeer.

Sinds juli 2004 vervoert Transeuropa Ferries ook passagiers met personenwagens op zijn schepen naar Ramsgate. Dit laat zich voelen in de passagierstrafiek: na het historisch dieptepunt in 2003 steeg het aantal passagiers voor het vierde jaar op rij, nu met 7% tot 247.867 personen.

Luchtvaart

Europese luchthavens

In 2006 steeg het aantal passagiers op Europese luchthavens met 5% tot meer dan 742 miljoen passagiers. De vier luchthavens in het Vlaamse Gewest kenden in 2006 een passagiersgroei van 3%. De luchtvaart kende in 2001 en 2002 moeilijke tijden. De economische crisis, de aanslagen van 11 september 2001, de SARS-epidemie ... lieten hun sporen na. In beide jaren ging de passagiersluchtvaart in de EU-25 licht achteruit. Sinds 2003 is er opnieuw een groei.

In de vrachtluchtvaart zien we min of meer hetzelfde fenomeen: een scherpe daling in 2001 en een heropleving vanaf 2003. In 2006 realiseerden de Europese vrachtluchthavens een groei van 8% tot bijna 12 miljoen ton. De drie Vlaamse luchthavens met vrachtvervoer kenden in 2006 een groei van 1%.

9.13 Luchtvervoer Europa

Evolutie van de trafiek in de twintig belangrijkste luchthavens van Europa (EU-27), aantal vervoerde passagiers, x 1 miljoen, en vervoerde vracht, x 1.000 ton, in 2001 en 2006.

Passagiers		
Luchthavens	2001	2006
Londen Heathrow	60,4	67,7
Parijs Ch. de Gaulle	47,9	56,4
Frankfurt Rhein-Main	48,2	53,1
Amsterdam Schiphol	39,3	46,1
Madrid Barajas	33,9	44,9
Londen Gatwick	31,1	34,2
Munchen	23,4	30,8
Rome Fiumicino	24,3	30,3
Barcelona	20,5	29,7
Parijs Orly	23,0	25,6
Londen Stansted	13,7	23,7
Manchester	19,1	22,8
Milaan Malpensa	18,5	21,9
Palma de Mallorca	19,1	21,8
Dublin	14,1	21,3
Kopenhagen Kastrup	18,0	20,8
Stockholm Arlanda	18,3	17,8
Wenen	5,9	16,9
Zaventem	19,7	16,7
Dusseldorf	15,3	16,6

Vracht		
Luchthavens	2001	2006
Frankfurt Rhein/Main	1.652	2118
Amsterdam	1.183	1567
Londen Heathrow	1.264	1343
Parijs Ch. de Gaulle	1.592	1340
Zaventem	584	720
Keulen/Bonn	466	691
Luxemburg	510	634
Milaan Malpensa	289	418
Luik	273	407
Madrid	298	344
East Midlands	209	298
Londen Stansted	183	241
Munchen	170	238
Londen Gatwick	295	220
Wenen Schwechat	111	202
Manchester	113	150
Rome Fiumicino	152	140
Milaan Bergamo	95	139
Helsinki	70	124
Frankfurt-Havn	n.b.	113

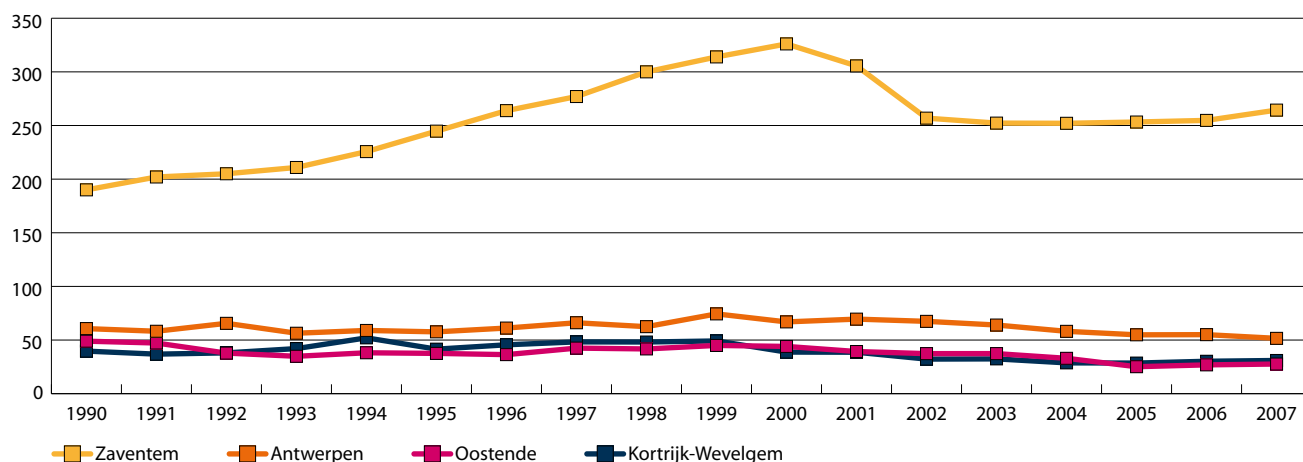
Bron: EC DG TREN.

Vlaamse luchthavens

In 2007 zette het herstel van de Vlaamse luchtvaart zich door. Het aantal **vliegbewegingen** ging met 2% vooruit. Het aantal **passagiers** steeg met 7%, maar bleef wel nog ver verwijderd van het recordjaar 2000. De **goederentrafiek** groeide met 9% tot een nieuw record van 898.000 ton.

9.14 Vliegbewegingen

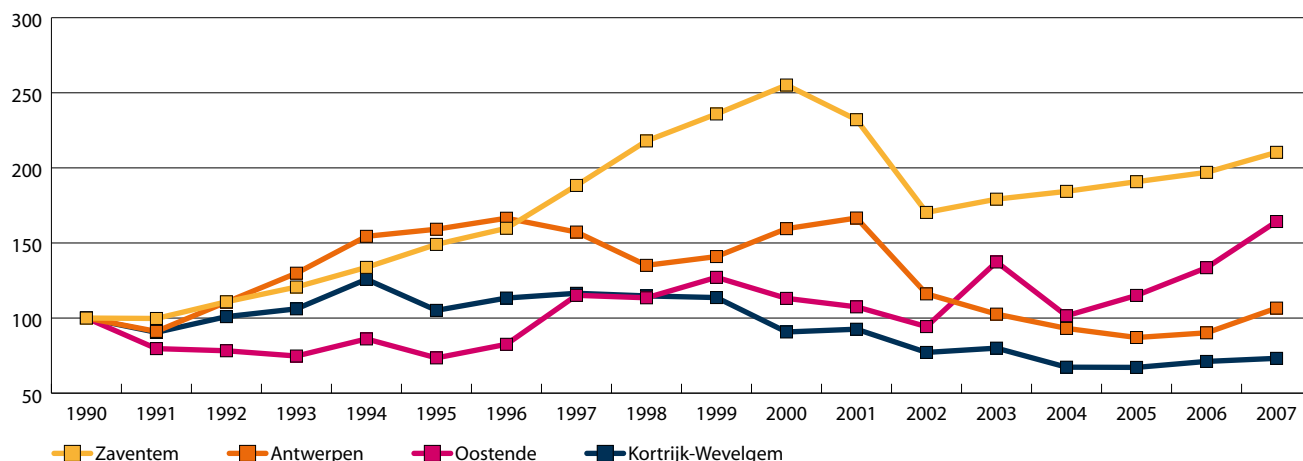
Evolutie van de bewegingen op de luchthavens, x 1.000, van 1990 tot 2007.

Bron: Luchthavenautoriteiten.

9.15 Luchthavens passagiers

Evolutie van het aantal passagiers op de luchthavens, index 1990 = 100, van 1990 tot 2007.

Bron: Luchthavenautoriteiten.

Zaventem – Brussels Airport

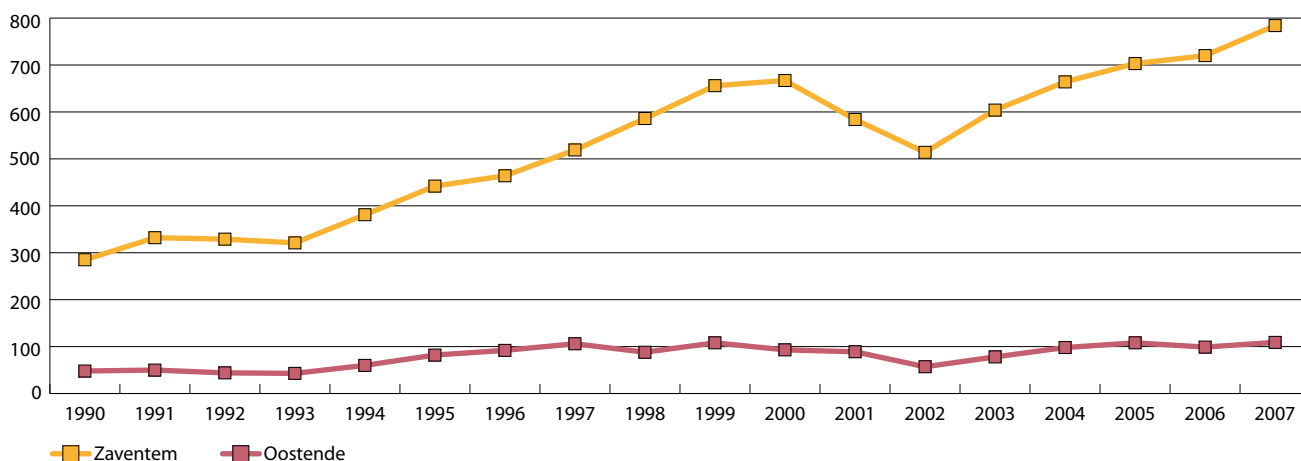
Als passagiersluchthaven is Zaventem vooral intra-Europees gericht. Het overgrote deel van de passagiers gebruikte de auto als voor- of natransport. Het openbaar vervoer kan echter steeds meer mensen overtuigen. Ruim 2,7 miljoen passagiers namen in 2006 de trein naar de luchthaven. 2 miljoen reizigers maakten gebruik van de bus.

Zaventem is goed voor zeven op tien van de vliegtuigbewegingen, 87% van de verscheepte tonnage en zelfs 98% van het aantal passagiers binnen het

Vlaamse Gewest. In de Europese Unie was Zaventem in 2006 de negentiende passagiersluchthaven. In 2007 groeide het passagiersaantal voor het vijfde jaar op rij, met 7% tot 17,8 miljoen reizigers. Het aantal bewegingen ging met 4% omhoog tot ruim een kwart miljoen. De bezettingsgraad van de vliegtuigen ging licht vooruit. In 2007 verwelkomde de luchthaven zeven nieuwe luchtvaartmaatschappijen, voegde het acht nieuwe bestemmingen toe aan het aanbod en werd het bestaande passagiersnetwerk uitgebreid met 36 nieuwe routes.

9.16 Luchthavens vracht

Evolutie van de vervoerde vracht op de luchthavens van Zaventem en Oostende, in 1.000 ton, van 1990 tot 2007.

Bron: Luchthavenautoriteiten.

Toch ligt het passagiersaantal nog altijd ruim onder het cijfer van het recordjaar 2000. Het aantal lokale passagiers, die hun vliegreis beginnen of eindigen in Brussel, steeg met 3% tot een nieuw record van ruim 15 miljoen. Het aandeel transferpassagiers blijft, ondanks een groei, beperkt.

Voor vrachtvervoer bekleedde Zaventem in 2006 de vijfde positie onder de Europese luchthavens. In 2007 werd een groei gerealiseerd van 9%, waarmee voor het derde opeenvolgende jaar een nieuw record werd gevestigd. Europa blijft het belangrijkste eind- of vertrekpunt, gevolgd door Afrika, Noord-Amerika, het Midden-Oosten en het Verre Oosten.

Oostende – Brugge

De Oostendse trafiek schommelt voortdurend. Het merendeel bestaat uit ad-hocvluchten met de hele wereld als mogelijke bestemming. Het belang van Oostende ligt vooral in het vrachtverkeer en chartervluchten voor passagiers.

Het aantal vliegbewegingen steeg in 2007 met 3%, het aantal passagiers zelfs met 23%. Deze toename is een gevolg van het grotere aanbod van Jetair.

Voor het vrachtvervoer was 2007 een uitstekend jaar met een groei van 11%, goed voor een nieuw record.

Antwerpen

Antwerpen profileert zich als intra-Europese regionale zakenluchthaven. In 2007 boekte de luchthaven 175.000 passagiers, een groei van 18%. Ongeveer twee derde van hen vloog met thuismaatschappij VLM Airlines naar Londen of Manchester.

Het aantal vliegbewegingen ging 6% achteruit. Het vrachtvervoer op de Antwerpse luchthaven blijft met 5.312 ton heel beperkt.

Kortrijk – Wevelgem

De Internationale Luchthaven Kortrijk-Wevelgem wordt uitgebaat door de West-Vlaamse Intercommunale Vliegveld Wevelgem-Bissegem. Deze luchthaven speelt op dit moment vooral een rol in de 'general aviation', de kleinere privé-luchtvaart, medische vluchten en scholingsvluchten. Zij wil zich verder ontwikkelen als regionale zakenluchthaven. Het aantal vliegbewegingen ging in 2007 met 2% vooruit terwijl het aantal passagiers groeide met 3%. Het aantal zakenpassagiers steeg met een kwart.

Transport via pijpleidingen

Een overzicht van de kerncijfers over het transport is onvolledig zonder een blik op het transport via **pijpleidingen**. Er zijn pijpleidingen voor het transport van aardgas en voor het transport van olie.

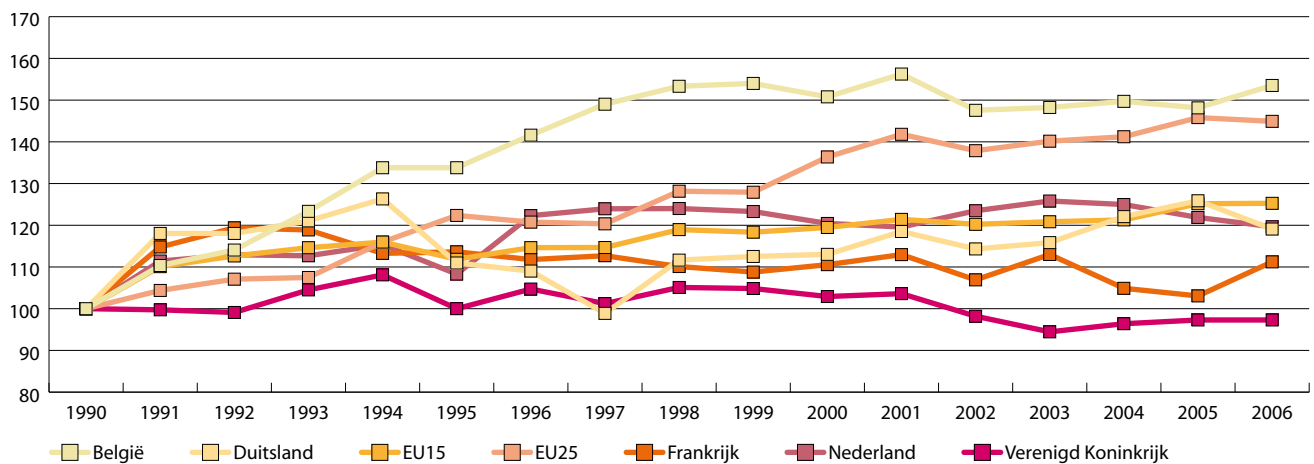
Het pijpleidingennetwerk voor aardgastransport in België is met 126 kilometer per 1.000 km² het vierde dichtste van de hele Europese Unie.

Het Belgische netwerk voor olie is met 294 kilometer een stuk beperkter, al scoren we met een dichtheid van 9,7 kilometer per 1.000 km² boven het Europese gemiddelde. Acht lidstaten hebben geen oliepijpleidingen.

In 2006 werd in België 1,6 miljard tonkilometer aardolie vervoerd, in de Europese Unie (EU-27) 134,6 miljard. Het Belgische transportvolume is na Griekenland en Bulgarije het kleinste van de hele

9.17 Oliepijpleidingen

Evolutie van het aantal tonkm, afgelegd via oliepijpleidingen, België, buurlanden, EU-15 en EU-25, index 1990 = 100, van 1990 tot 2006.

Bron: EC DG TREN.

Unie, met uitzondering van de acht lidstaten zonder oliepijpleidingen. Wel nam het transport sinds 1990 met ruim de helft toe, een pak meer dan onze buurlanden en het Europese gemiddelde. De stijging werd gerealiseerd in de jaren '90. Daarna trad een relatieve stagnatie op.

Modale verdeling

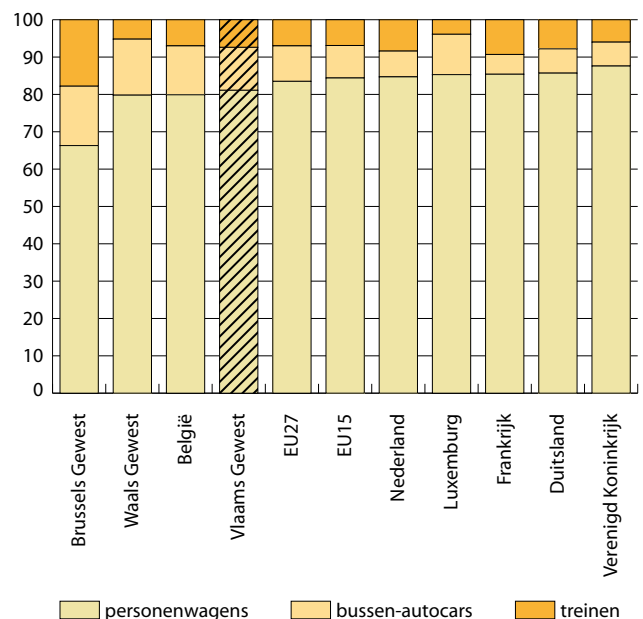
De auto en vrachtwagen blijven het meest populaire vervoermiddel. Een verschuiving naar andere transportmiddelen biedt nochtans interessante perspectieven: het kan het aantal files op de weg verminderen, de milieuschade beperken en de kans op verkeersongevallen doen dalen.

In 2006 nam binnen het **personenvervoer** de wagen 81% van de personenkilometer voor zijn rekening. Het Vlaamse cijfer zit daarmee 2,4 procentpunt onder het EU-27 gemiddelde en zelfs 3,6 procentpunt onder het EU-15 gemiddelde. Het vervoer per trein benadert het EU-gemiddelde. Het busvervoer ligt dan weer boven dat gemiddelde. Sinds de eeuwwisseling won het bus- en treinvervoer aandeel op het vervoer met de wagen. Deze trend gaat in tegen de Europese tendens. De overheidsmaatregelen om het openbaar vervoer te stimuleren werpen dus hun vruchten af.

Bij het **goederenvervoer** werd 75,5% van alle tonkilometers in 2006 afgelegd via de weg. Dit is 1,2 procentpunt onder het EU-27-gemiddelde en 3,6 procentpunt onder het EU-15-gemiddelde. Een opvallend verschil is te vinden bij de binnenvaart: het aandeel van de

9.18 Modale verdeling personenvervoer

Modale verdeling van het personenvervoer volgens personenkm voor de voornaamste vervoerswijzen (personenwagens, bussen-autocars, treinen), ongeacht het land van registratie, België, gewesten, buurlanden, EU-15 en EU-27, in %, 2006.

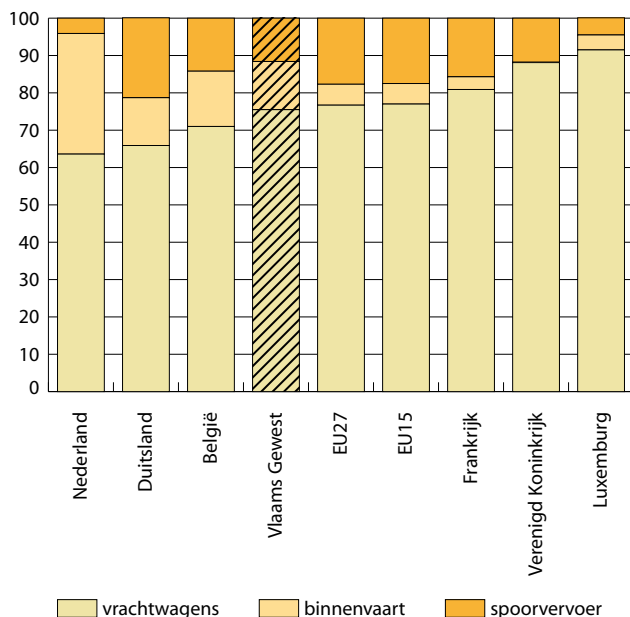

Bron: EC GD TREN, FOD MV, Algemene Directie Statistiek, NMBS.

binnenvaart in Vlaanderen bedraagt bijna 13%, en dat is ongeveer het dubbele van het EU-gemiddelde. Vele lidstaten zijn door hun reliëf echter minder geschikt voor binnenvaart. Het vrachtvervoer per

9.19 Modale verdeling goederenvervoer

Modale verdeling goederenvervoer volgens tonkm voor de voornaamste vervoerswijzen (weg, spoor, binnenvaart), Vlaams Gewest, België en buurlanden, EU-15 en EU-27, in %, 2006.

Het wegvervoer heeft betrekking op vervoer met vrachtwagens geregistreerd in het betreffende land, ongeacht waar de tonkm's gepresteerd worden. Bij de binnenvaart en het spoorvervoer betreft het alle vervoer binnen één land, ongeacht het land van registratie van het binnenschip of de spoorwegaatschappij. Cijfers voor het Vlaamse wegvervoer zijn een raming.

Bron: EC DG TREN, PBV, NMBS, Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

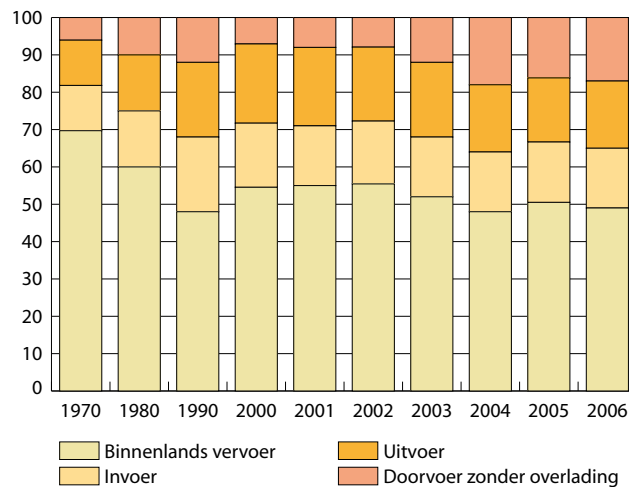
spoor is in onze regio dan weer iets minder populair: het Vlaamse aandeel zit 6 procentpunten onder het EU-27-gemiddelde. In Vlaanderen is in vergelijking met 1995 een verschuiving merkbaar van wegvervoer naar vervoer via het spoor en de binnenvaart. Deze trend is tegenovergesteld ten opzichte van de Europese Unie, waar het vrachtvervoer via de weg verder terrein wint. Dit positieve verhaal moet wel genuanceerd worden. Om Europees te kunnen vergelijken wordt er geen rekening gehouden met de tonkilometer gereden door buitenlandse vrachtwagens. In Vlaanderen is er echter een tendens dat steeds meer buitenlandse vrachtwagens er goederen vervoeren. Deze tendens neutraliseert de hierboven beschreven verschuiving van wegvervoer naar vervoer via spoor en binnenvaart.

Transit

Het vrachtvervoer kan volgens laad- en lospunt in 4 categorieën worden ingedeeld: binnenlands vervoer, invoer, uitvoer en doorvoer. Bij het vrachtvervoer

9.20 Goederenvervoer over de weg

Evolutie van het goederenvervoer over de weg naar bestemmingstype, in %, in België, 1970-2006.

Bron: Pauwels Tom, "Modellering van het goederenvervoer in België", 2007, Algemene Directie Statistiek.

over de weg valt op dat het aandeel binnenlands vervoer afneemt over de loop der jaren. In 2006 was slechts de helft van de door vrachtwagens gereden tonkilometer voor transport binnen België. Het aandeel gereden tonkilometer voor import en export steeg, net zoals het aandeel voor **transitverkeer**. Bij transitverkeer worden geen goederen geladen of gelost in België: België dient enkel als doorvoerland. Een niet onbelangrijk deel van die tonkilometers wordt afgelegd door buitenlandse vrachtwagens. In 2006 werd voor vrachtwagens één op twee verreden voertuigkilometers op de Belgische wegen gepresteerd door vrachtwagens van buitenlandse herkomst. ■

Bereikbaarheid en toegankelijkheid

De Vlaamse Regering wil de bereikbaarheid van economische knooppunten en poorten op een selectieve wijze waarborgen. Dit is de eerste doelstelling van het Mobiliteitsplan Vlaanderen. De ambitie is om op een duurzame manier minstens de huidige bereikbaarheid te behouden. Dat vraagt een beter ruimtelijk evenwicht en een betere spreiding van verplaatsingen in de tijd. De alternatieve vervoerswijzen moeten toenemen aan belang. Dit kan enkel door kwaliteitsverhoging. De benutting van de verkeersnetwerken moet stijgen door middel van beter verkeersbeheer. De komende jaren pakt de Vlaamse overheid 25 missing links en knelpunten op onze wegen aan. Het gaat om werken die de capaciteit van het wegennet ten goede komen en het gemak van de weggebruiker verhogen. De Vlaamse overheid wil tijdens deze beleidsperiode minstens een derde van deze missing links wegwerken. Begin 2008 waren er 2 missing links voltooid.

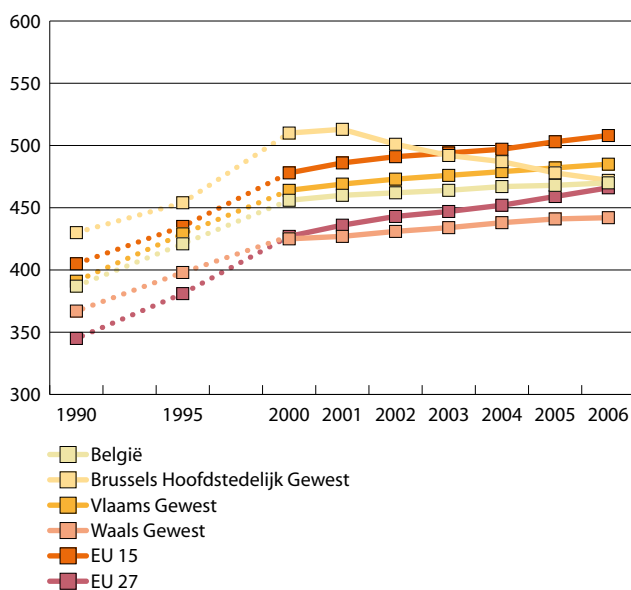
Volgens de tweede doelstelling van het Mobiliteitsplan moet iedereen de mogelijkheid hebben om zich te verplaatsen en volwaardig aan het maatschappelijke leven deel te nemen. Die mobiliteit geldt voor iedereen, ook voor mensen die geen auto bezitten. Deze basismobiliteit moet de vervoersarmoede en de vervoersongelijkheid tegengaan.

Wagenbezit

De **motoriseringgraad** is sterk toegenomen tussen 1990 en 2006. In 2006 waren er 485 personenwagens per 1.000 inwoners. Enkel in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest neemt de motoriseringgraad al enkele jaren af. In de EU-15 ligt de motoriseringgraad nog hoger dan in Vlaanderen. Ook onze buurlanden Duitsland, Frankrijk en Luxemburg hebben een hogere motoriseringgraad met respectievelijk 566, 504 en 661 personenwagens per 1.000 inwoners. In Nederland ligt de motoriseringgraad even hoog als in het Waalse Gewest (442).

9.21 Motoriseringgraad

Evolutie van de motoriseringgraad, in aantal personenwagens per 1.000 inwoners, van 1990 tot 2006.

Bron: EC DG TREN, Algemene Directie Statistiek.

Voertuigverliesuren en files

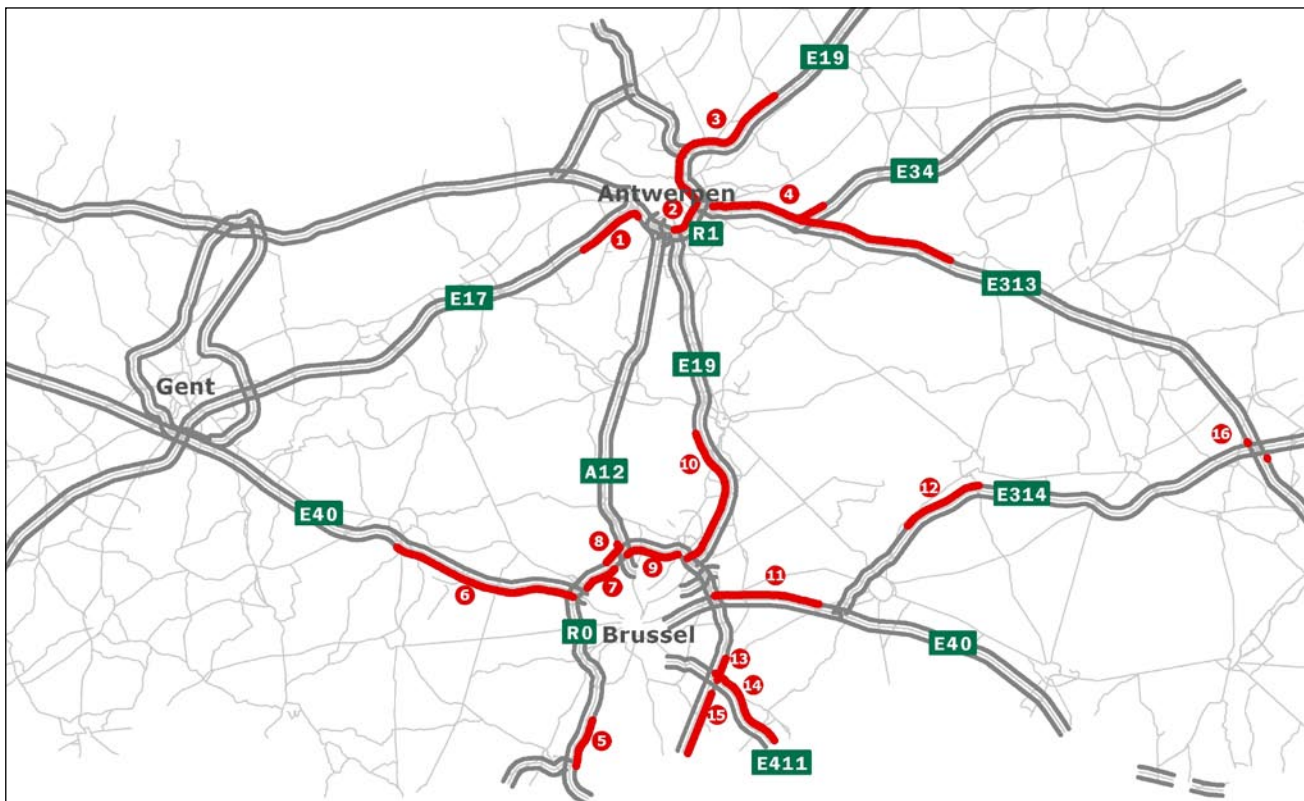
Het Mobiliteitsplan Vlaanderen wil tegen 2010 het aantal **verliesuren** op de autosnelwegen (met snelheden onder de 95 km per uur) beperken tot 5% van het aantal gereden voertuigen.

Tussen de aanvang van de werken op de Antwerpse Ring in juni 2004 en eind 2007 zijn de meetposten op deze zeer filegevoelige plek verwijderd en dus verdwenen uit de statistieken. De cijfers van 2007 zijn daarom een onderschatting van het Vlaamse totaal en zeker voor de Antwerpse regio. Voor 2008 zullen voor de Antwerpse Ring opnieuw cijfergegevens beschikbaar zijn.

In 2007 stonden de automobilisten 5,4 miljoen uren in de file op de Vlaamse hoofdwegen. Tegenover 2006 is dat een stijging met bijna een vijfde. Daarmee zijn 5,3% van de gereden uren verliesuren en wordt de doelstelling niet gehaald. De grootste problemen spelen zich af rond Brussel en Antwerpen, de twee belangrijkste economische knooppunten. Op die plaatsen doen zich dan ook dikwijls **structurele files**

9.22 Structurele files

Structurele files van maandag tot vrijdag in de ochtendspits, 2007.

Bron filegegevens: Vlaams Verkeerscentrum; bron kaartgegevens: Tele Atlas.

voor. In het Brusselse zijn 9,6% van de rijuren als verliesuren te beschouwen, in Antwerpen 4,8%, in de rest van Vlaanderen 1,1%.

Basismobiliteit

Om alle bevolkingscategorieën de kans te geven zich zelfstandig te verplaatsen, is er behoefte aan een minimumaanbod van **openbaar vervoer**. De voorwaarden om de basismobiliteit te realiseren, zijn strenger in dichtbevolkte, stedelijke gebieden dan in dunbevolkte plattelandsgemeenten. Op 1 januari 2007 werd iets meer dan 90% van de Vlaamse woonzones, zoals beschreven in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen, basismobiel verklaard.

Uitgaven voor verkeer en vervoer

Een toegankelijk mobiliteitssysteem moet ook betaalbaar zijn.

In 2006 spendeerden de Vlamingen 10,8% van hun beschikbaar gezinsinkomen aan verkeer en vervoer.

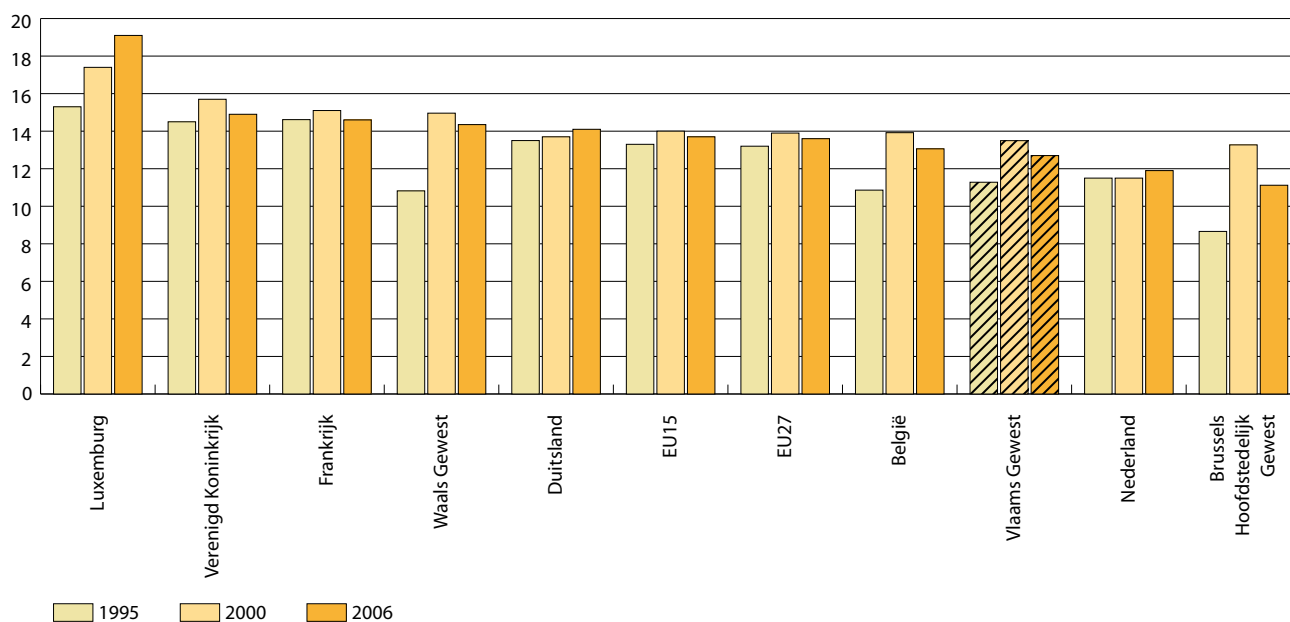
Uitgedrukt t.o.v. de totale gezinsuitgaven ging het om 12,7%. Vlamingen spendeerden relatief minder aan verkeer en vervoer in vergelijking met de buurlanden en het gemiddelde van EU-15 en EU-27. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest spendeerde men het minste aan verkeer en vervoer. De lage motorisingsgraad en het grote aanbod openbaar vervoer spelen hierbij zeker een rol.

Vlaamse gezinnen spendeerden relatief weinig aan de aankoop van voertuigen maar spendeerden dan weer veel aan het gebruik en het onderhoud ervan. Binnen België gaf men in Wallonië het meeste uit aan de aankoop van voertuigen.

Binnen Europa gaf niemand naar verhouding zo weinig uit aan vervoerdiensten als de Vlamingen. Dit heeft te maken met het prijsbeleid dat wordt gevoerd ten gunste van het openbaar vervoer. Zo rijden kinderen tot 6 jaar en 65-plussers gratis met bus en tram, voor andere leeftijdsgroepen zijn er gunstige abonnementen zoals de buzzy Pazz en de omnipas. Via het derdebetalersysteem kan de gemeente de openbaar vervoerkosten van haar inwoners geheel of gedeeltelijk op zich nemen. ■

9.23 Gezinsuitgaven vervoer

Gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer ten opzichte van de totale consumptie, in %, 1995, 2000 en 2006.

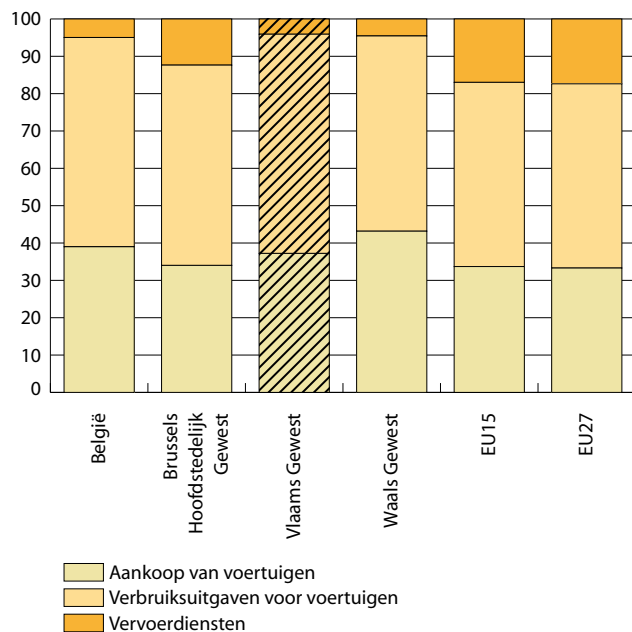

Cijfers EU-15 en EU-27 op basis van de meest recente beschikbare jaren van de lidstaten.

Bron: Eurostat, Algemene Directie Statistiek.

9.24 Gezinsuitgaven vervoer volgens categorie

Gezinsuitgaven voor verkeer en vervoer, volgens categorie, in %, 2006

Cijfers EU-15 en EU-27 op basis van de meest recente beschikbare jaren van de lidstaten.

Bron: EC DG TREN, Algemene Directie Statistiek.

Verkeersveiligheid

De derde doelstelling van het Mobiliteitsplan is de verkeersonveiligheid en het aantal verkeersslachtoffers terugdringen. Zo stelt de Vlaamse Regering de zogenaamde nulvisie voorop, wat zoveel betekent als compleet slachtoffervrij verkeer. Dit ambitieuze doel is enkel op zeer lange termijn bereikbaar. Op kortere termijn wil men tegen 2010 de achterstand met de Europese koplopers gehalveerd zien.

Concreet betekent dit tegen 2010 maximaal:

- 375 doden en dodelijk gewonden
- 3.250 zwaargewonden
- 55 doden en dodelijk gewonden jonger dan 26 jaar
- 57 lichtgewonden per 100 miljoen voertuigkilometer (afgelegd door het totale wegverkeer in Vlaanderen)

Op 14 november 2007 werd het Vlaamse Verkeersveiligheidsplan goedgekeurd. Daarmee worden de doelstellingen uit het Mobiliteitsplan nog verder verscherpt. Tegen 2015 mogen er nog maximaal 250 doden en dodelijk gewonden en 2.000 zwaargewonde slachtoffers vallen op de Vlaamse wegen.

De afgelopen jaren was verkeersveiligheid een beleidsprioriteit van de verschillende regeringen in dit land. Op alle domeinen werden inspanningen gedaan: sensibilisatie en educatie, doorgedreven controles, hogere boetes, veiliger wagens, onbemande flitscamera's, het wegwerken van gevaarlijke punten, ...

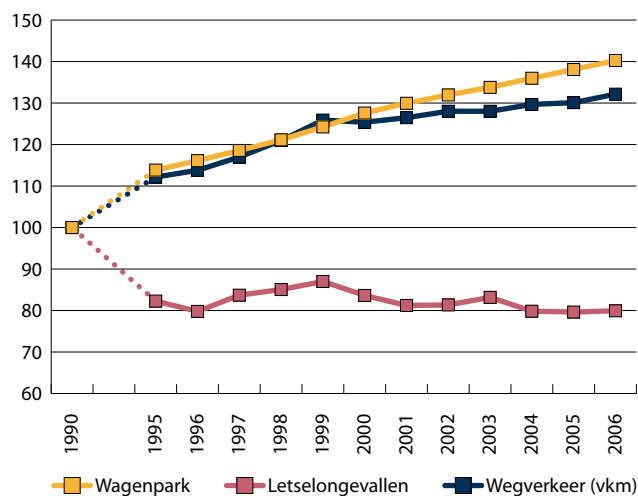
Vlaams Gewest

De verkeersveiligheid is de afgelopen jaren gevoelig verbeterd.

In 2006 is het aantal letselongevallen licht gestegen t.o.v. 2005: tot 31.562. Er vielen meer zwaargewonden (+3,6%) en lichtgewonden (+1,1%) maar minder doden (-4,6%). In 2006 vielen er 540 verkeersdoden te betreuren op de Vlaamse wegen. De voorbije twintig jaar was het aantal verkeersdoden nooit lager. Sinds 1990 is het aantal meer dan gehalveerd. Het aantal letselongevallen blijft de jongste jaren ongeveer stabiel, hoewel het wagenpark en de door het wegverkeer gepresteerde kilometers alsmaar

9.25 Letselongevallen

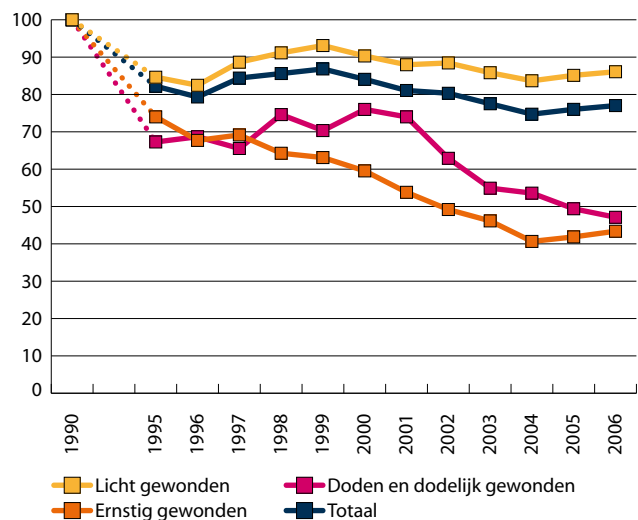
Evolutie van het aantal letselongevallen, het totale wagenpark en de afgelegde voertuigkilometers van het wegverkeer, zonder bromfietsen, ongeacht het land van registratie, index: 1990 = 100, van 1990 tot 2006.

Bron: Algemene Directie Statistiek, FOD MV.

9.26 Verkeersslachtoffers

Evolutie van het aantal verkeersslachtoffers, volgens ernst van de verwonding, index 1990 = 100, van 1990 tot 2006.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

9.27 Doelstellingen verkeersveiligheid

Evolutie in het bereiken van de Vlaamse verkeersveiligheidsdoelstellingen, van 1999 tot 2006.

Verkeersveiligheidsdoelstellingen Vlaanderen	1999	2006	Doelstelling 2010	% doelstelling bereikt in 2006	Doelstelling 2015	% doelstelling bereikt in 2006
Doden en dodelijk gewonden	806	540	375	61,7%	250	47,8%
Zwaar gewonden	6.714	4.616	3.250	60,6%	2.000	44,5%
Doden en dodelijk gewonden onder 26 jaar	240	126	55	61,6%		
Lichtgewonden per 100 miljoen voertuigkilometer	76,3	67,3	57	47,0%		

De cijfers m.b.t. de doden en dodelijk gewonden onder de 26 jaar komen van het Departement Mobiliteit en Openbare Werken, behalve het cijfer voor 2006, dat van de Algemene Directie Statistiek komt.

Bron: Algemene Directie Statistiek, MOW.

toenemen. De meeste ongevallen gebeuren buiten de bebouwde kom en leveren bijna drie kwart van de dodelijke slachtoffers op. Bijna 46% van de 41.874 gewonden valt binnen de bebouwde kom.

Uit cijfers over letselrisico's blijkt dat fietsen ongeveer 3 keer gevaarlijker is dan autorijden. Het promoten van deze modus moet dan ook gepaard gaan met het verbeteren van de verkeersveiligheid en de infrastructuur. In de jaren 90 is het aantal dode en zwaargewonde fietsslachtoffers sterk gedaald. In 2006 vielen er 898 doden en zwaargewonden. Het aantal lichtgewonde fietsslachtoffers is in het begin van deze eeuw wel zeer sterk toegenomen (zie fig. 9.29).

In 2005 was het Bovenlokaal Functioneel Fietsroutenetwerk 11.733 km lang. 19% daarvan voldeed aan de normen uit het vademecum fietsvoorzieningen,

40% voldeed niet aan de normen en 35% van het netwerk bevatte nog geen fietsinfrastructuur.

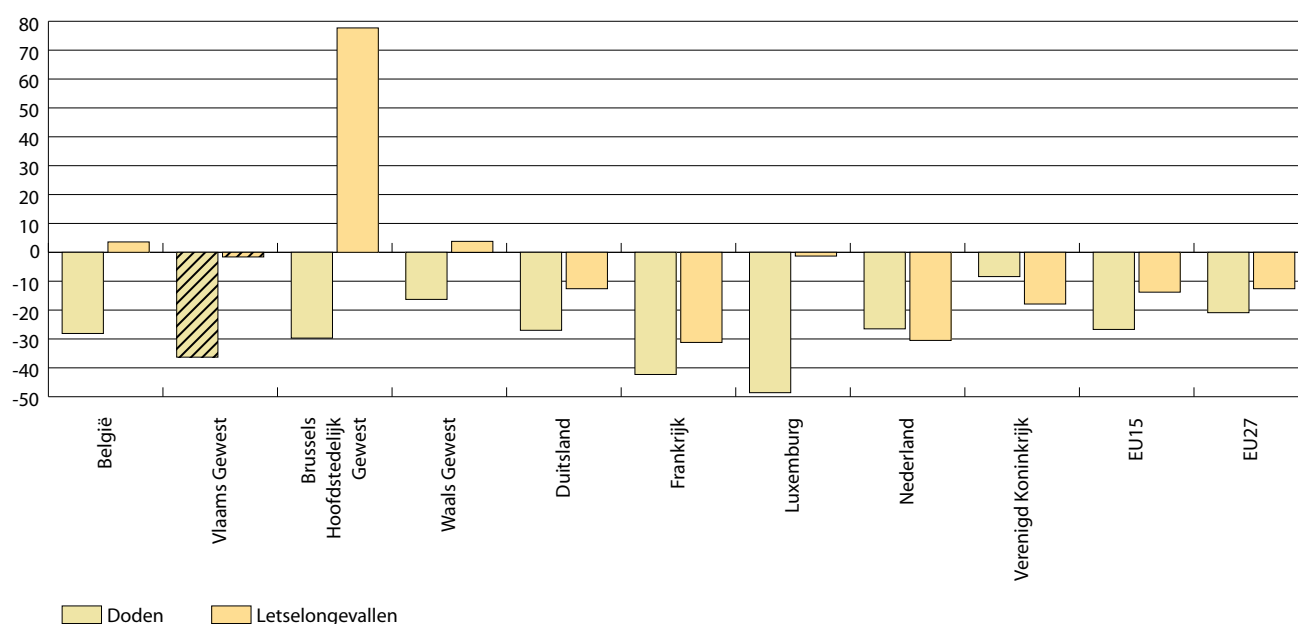
Het Mobiliteitsplan Vlaanderen en het Vlaamse Verkeersveiligheidsplan beschrijven **verkeersveiligheidsdoelstellingen** tegen 2010 en 2015. Voor het aantal verkeersdoden, jonge verkeersdoden en zwaargewonden is Vlaanderen goed op weg om de doelstellingen te halen. Enkel voor het aantal lichtgewonden per 100 miljoen voertuigkilometer zit men niet op schema.

Europese Unie

Tussen 2001 en 2006 daalde het aantal verkeersdoden in het Vlaamse Gewest met 36%. In België ging

9.28 Verkeersveiligheid Europa

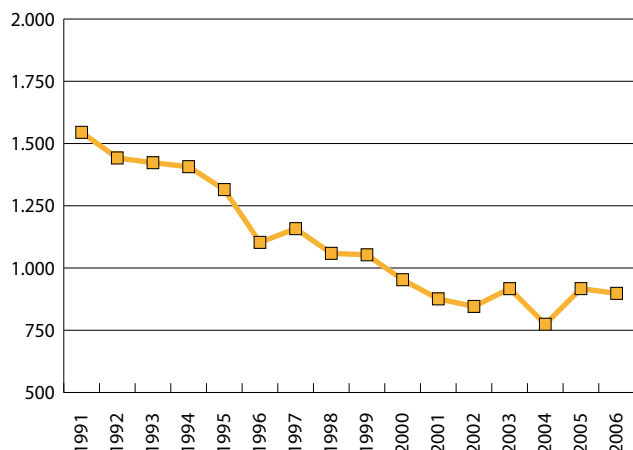
Vergelijking van het aantal verkeersdoden en het aantal letselongevallen in Europa tussen 2001 en 2006, in %.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

9.29 Fietsslachtoffers

Evolutie van het aantal dode en zwaargewonde fietsslachtoffers, van 1991 tot 2006.

Bron: EC DG TREN, Algemene Directie Statistiek.

9.30 Perceptie oorzaken ongevallen

Aantal respondenten dat aangeeft dat een bepaalde factor altijd, zeer vaak of vaak de oorzaak is van verkeersongevallen, in %, 2006.

Factor	Vlaams Gewest	België
Rijden onder invloed van alcohol	83,9	84,5
Te hoge snelheid	83,6	81,1
Te weinig afstand tot voorganger	74,1	70,9
Vermoeidheid achter het stuur	72,8	70,2
Gebruik van drugs en rijden	60,9	67,5
Slechte weersomstandigheden	58,5	57,1
Niet handenvrij mobiel bellen tijdens het rijden	55,7	60,0
Opstoppingen/files	48,1	43,1
Slechte remmen	45,0	54,0
Versleten banden	39,8	50,9
Defect stuurmechanisme	29,3	42,4
Defecte lichten van de wagen	28,9	35,5
Gebruik van medicijnen en rijden	28,3	37,7
Slecht onderhouden wegen	25,8	35,2
Handenvrij mobiel bellen tijdens het rijden	16,8	20,6

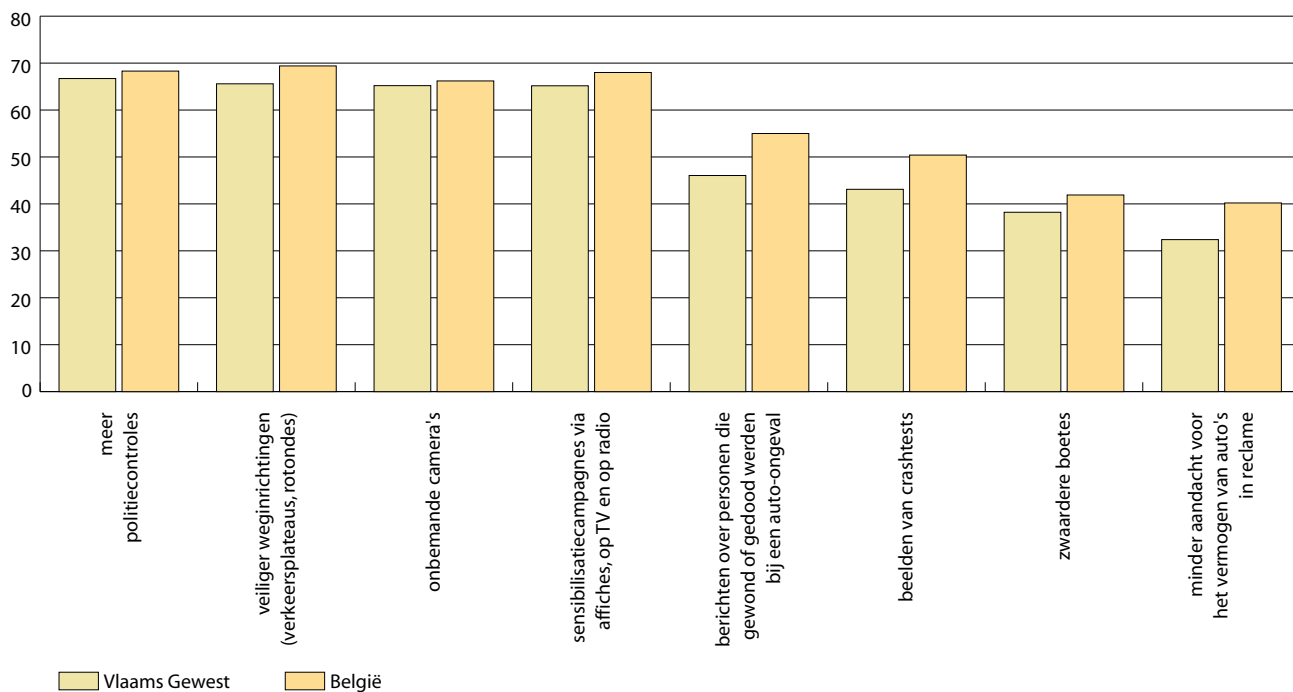
Bron: BIVV.

het om een daling met 28%. Vlaanderen (en België) horen daardoor bij de groep van lidstaten die de grootste vooruitgang boekte. Het aantal letselongevallen daalde in Vlaanderen in diezelfde periode veel minder sterk. In de andere gewesten en in heel België

steeg het aantal letselongevallen zelfs. Deze toename is zeer recent. De grootste reductie in aantal letselongevallen werd immers genoteerd in het begin van de jaren '90.

9.31 Evaluatie verkeersveiligheidsmaatregelen

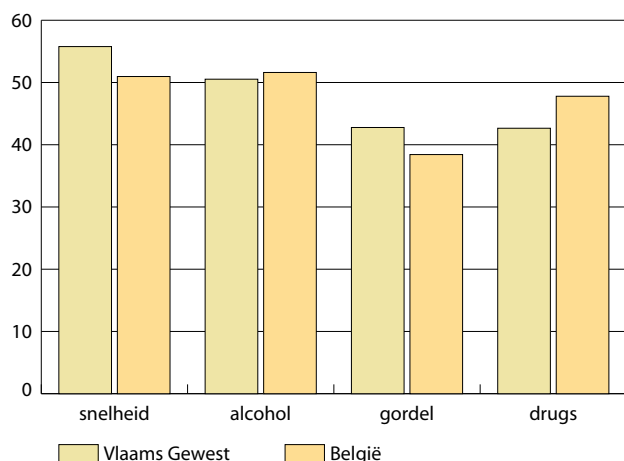
Aantal respondenten dat (helemaal) akkoord gaat met de verkeersveiligheidsmaatregel, in %, 2006.

Bron: BIVV.

9.32 Perceptie handhaving

Aantal respondenten dat aangeeft dat de verkeersregels onvoldoende worden gehandhaafd, in %, 2006.

Bron: BIVV.

In de EU-27 vielen in 2006 87 verkeersdoden per miljoen inwoners. Slechts 11 lidstaten zaten onder dit EU-gemiddelde. Vlaanderen bevindt zich met een score van 89 net boven het EU-gemiddelde. In verhouding tot het aantal personenkilometer en het aantal personenwagens scoort het Vlaamse Gewest net onder het EU-gemiddelde. Het Waalse Gewest behaalt telkens een opmerkelijk slechter resultaat.

Subjectieve verkeersveiligheid

Naast objectieve aspecten van verkeersveiligheid (aantal ongevallen en aantal slachtoffers) kunnen ook subjectieve aspecten van verkeersveiligheid gemeten worden. Het gaat hier over attitudes, opinies, meningen en voorkeuren ten aanzien van verschillende aspecten van verkeersveiligheid.

Volgens de Vlamingen zijn rijden onder invloed van alcohol en een te hoge snelheid veruit de belangrijkste oorzaken van verkeersongevallen, gevolgd door te weinig afstand houden tot de voorganger en vermoeidheid achter het stuur. Vlamingen denken vooral dat meer politiecontroles, veiliger weginrichtingen, onbemande camera's en sensibilisatiecampagnes hen kunnen helpen om veiliger te rijden. Slechts 38% van de Vlamingen zegt dat zwaardere boetes hen zouden helpen om veiliger te rijden. Meer dan de helft van de Vlamingen is van mening dat de regels onvoldoende worden gehandhaafd voor zowel snelheid als rijden onder invloed van alcohol. ■

Verkeersleefbaarheid en milieu

De vierde doelstelling van het mobiliteitsplan is gericht op het verbeteren van de verkeersleefbaarheid. De overheid wil op lange termijn bereiken dat de verkeersleefbaarheid geen fundamentele rol meer speelt bij de keuze van de woonplaats. Zowel de verkeersinfrastructuur als het gebruik van gemotoriseerde vervoermiddelen zetten de kwaliteit van het verblijven onder druk. Luchtverontreiniging en gezondheidseffecten, geluid en trillingen, geurhinder en gebrekkige belevingswaarde komen over het hele grondgebied voor. Ook moeilijk oversteekbare plaatsen, parkeeroverlast en het gebrek aan ruimte voor voetgangers komen in mindere of meerdere mate voor op het grondgebied.

De vijfde doelstelling wil de schade aan milieu en natuur terugdringen, zelfs al neemt de mobiliteit toe. De steeds groeiende vraag naar mobiliteit moet gecombineerd worden met aandacht voor het leefmilieu, zonder de sociale en economische functie van mobiliteit te ondermijnen. In deze context zijn de huidige transportsystemen niet milieuduurzaam: de emissies liggen te hoog, de fossiele brandstoffen zijn niet onuitputtelijk en de biodiversiteit staat onder druk door een verregaande versnippering van het landschap.

Geluidshinder

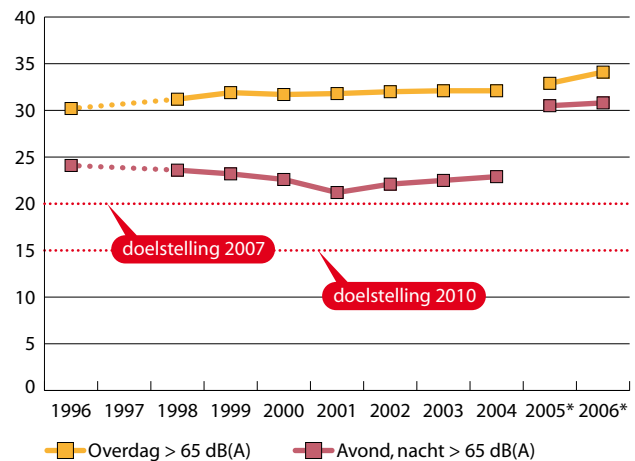
Hinder door geluid heeft een grote invloed op de leefbaarheid in het dichtbevolkte Vlaanderen. De voorbije jaren neemt de blootstelling aan wegverkeersgeluid overdag zeer langzaam toe. Het stiller worden van de individuele voertuigen onder druk van Europese normen heeft de blootstelling en hinder door geluid niet doen afnemen. De doelstellingen om het percentage van de bevolking, dat overdag wordt blootgesteld aan wegverkeersgeluid boven 65 dB(A), te beperken tot 20% tegen 2007, en tot 15% tegen 2020, worden nog niet gehaald.

Energieverbruik en emissies

Het verkeer verbruikte in 2006 209,1 PJ energie of bijna 13% van het Bruto Binnenlands Energie-

9.33 Geluidshinder

Evolutie van de bevolking die overdag en 's nachts wordt blootgesteld aan geluidsdruk niveaus boven 65 dB(A) tengevolge van wegverkeer, in %, van 1996 tot 2006.

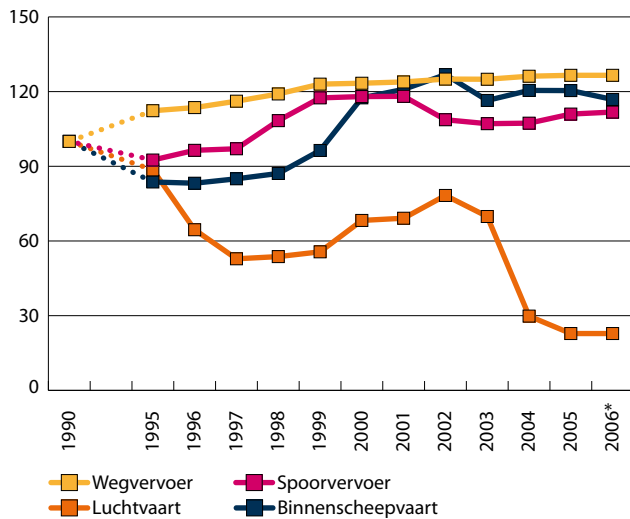
*de trendbreuk in 2005 en 2006 is het gevolg van wijzigingen in het verkeersmodel.

Bron: VMM-MIRA, INTEC UGent.

verbruik. Ten opzichte van 1990 nam het energieverbruik van de transportsector met 26% toe. Het energieverbruik wordt voor 97% verklaard door het wegvervoer. Het dieselverbruik is in die periode toegenomen met 54%, terwijl het benzineverbruik gedaald is met 30%. De grootte van het wagenpark maar ook de eigenschappen (brandstoftype, cilinderinhoud, gewicht e.d.) beïnvloeden het energieverbruik. De voorbije jaren worden monovolumewagens en terreinwagens alsmaar populairder. Het aantal monovolumewagens is tussen 2000 en 2006 met ruim 46% toegenomen, terwijl het aantal terreinwagens in die periode zelfs meer dan verdubbeld is. Dit komt het energieverbruik en de CO₂-emissies uiteraard niet ten goede. De **CO₂-emissies** van het wegverkeer zijn tussen 1990 en 2006 met bijna 28% gestegen. De Europese Commissie is met de verschillende autoconstructeurs een vrijwillige verbintenis aangegaan om de CO₂-emissies door nieuwe personenwagens te verlagen tot gemiddeld 140 g/km in 2008 en 120 g/km in 2012. Momenteel wordt een nieuwe verbinte-

9.34 Energieverbruik verkeer

Evolutie van het energieverbruik door het verkeer, index 1990 = 100, van 1990 tot 2006.

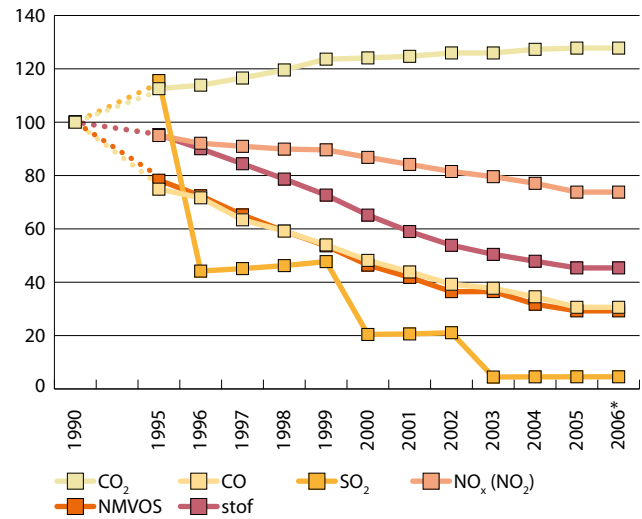

*voorlopig cijfer.

Bron: Energiebalans, VITO.

9.36 Emissies wegverkeer

Evolutie van de emissies door het wegverkeer, index 1990 = 100, van 1990 tot 2006.

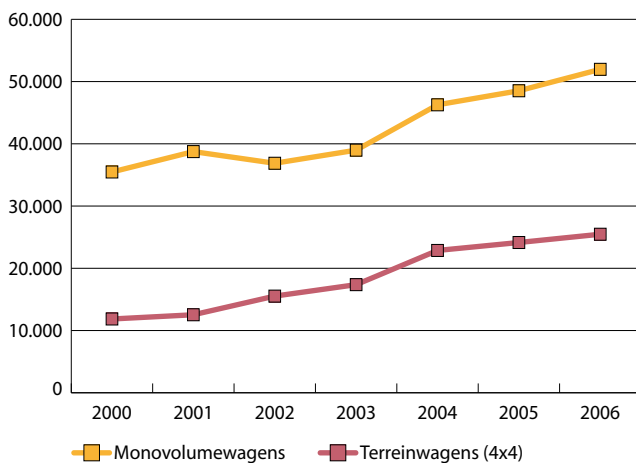
*voorlopige cijfers.

Bron: VMM, Emissie Inventaris Lucht.

nis voorbereid die wel bindend zal zijn. Het aandeel nieuw verkochte wagens met een lage CO₂-uitstoot is minimaal in het volledige wagenpark. Een aantal **andere emissies** door het wegverkeer zijn wel sterk gedaald in de periode 1990-2006. Katalysatoren en andere technische maatregelen zorgen ervoor dat de NO_x-, CO- en NMVOS-emissies dalen. Een negatief

9.35 Monovolumes en terreinwagens

Evolutie van het aantal monovolumewagens en terreinwagens (4x4), van 2000 tot 2006.

Bron: FEBIAC.

effect van de katalysator is wel de toename van N₂O- (meer dan verdubbeld) en NH₃-emissies (meer dan 12 keer zo hoog). Het verminderen van het zwavelgehalte in diesel en benzine heeft een duidelijke impact gehad op de SO₂-emissies. Ook de emissies van totaal zwevend stof zijn sterk gedaald door een verbeterde efficiëntie van dieselmotoren.

De CO₂-emissies, uitgestoten door de totale transportsector, bedroegen in 2006 15.207 kton. Het MINA-plan 3+ stelt tegen 2010 een CO₂-emissie voorop van maximaal 15.300 kton. Het verkeer levert een belangrijke bijdrage aan de **broeikasgasemissies**. Het aandeel van de transportsector bedroeg in 2006 ruim 18%. In de EU-15 bedroeg het aandeel van de transportsector in 2005 zelfs 21%. De broeikasgasemissies van het verkeer blijven toenemen. Voor de transportsector is het behalen van de Kyotodoelstelling dan ook een belangrijke uitdaging. ■

MEER INFORMATIE

Publicaties

Algemene Directie Statistiek, Binnenscheepvaart
Algemene Directie Statistiek, Goederenvervoer. Het goederenvervoer over de weg door Belgische voertuigen met minstens één ton laadvermogen 2006
Algemene Directie Statistiek, Motorvoertuigenpark – toestand op 1 augustus 2007
De Lijn, Jaarverslag 2006
EC DG TREN, Transport in Figures, Statistical Pocket Book, 2007
EUROGAS, Annual report 2007.
FOD MV, Verkeerstellingen 2006
MOW, Afdeling Verkeerskunde, Verkeerstellingen 2006
NBB, Economisch belang van de Vlaamse zeehavens 2006.
NMBS, Jaarverslag 2006
NMBS, Statistisch Jaarboek 2006
PBV, Jaarverslag 2007
VHC, Jaaroverzicht Vlaamse havens 2006
MIRA-T 2007 Focusrapport (2007) Marleen Van Steertegem (eindred.), Milieurapport Vlaanderen, Vlaamse Milieumaatschappij en LannooCampus.
Attitudemeting verkeersveiligheid 2006, Peter Silverans, BIVV.
European Commission, Directorate-General for Energy and Transport, Energy and Transport in figures 2007, Part 3: Transport.
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Ontwerp Mobiliteitsplan Vlaanderen, juni 2001.
Aernouts, K., Jaspers, K., Energiebalans Vlaanderen 2006, VITO, juni 2008.
Anoniem (2007). Lozingen in de lucht 1990-2006. Vlaamse Milieumaatschappij, Aalst. 250 pp. + bijlagen.
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Actualisatie Milieubeleidsplan 2003-2007 voor de periode 2008-2010.
Vlaams Parlement, Beleidsbrief Mobiliteit, Beleidsprioriteiten 2007-2008, ingediend door mevrouw Kathleen Van Brempt, Vlaams minister van Mobiliteit, Sociale Economie en Gelijke Kansen, 29 oktober 2007.
Vlaamse Regering, Beleidsnota Mobiliteit 2004-2009, Kathleen Van Brempt, Vlaams minister van mobiliteit, Sociale Economie en Gelijke Kansen.
Verkeersveiligheidsplan Vlaanderen.
FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie, Verkeersongevallen 2006.

Websites

Algemene Directie Statistiek:
http://statbel.fgov.be/home_nl.asp
Eurostat: <http://epp.eurostat.cec.eu.int>
Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid (BIVV):
www.bivv.be/index.jsp
Europese Commissie, themasite "Vervoer":
http://ec.europa.eu/transport/index_nl.html

Mobiel Vlaanderen: www.mobielvlaanderen.be/index.php
Federale Overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer:
www.mobilit.fgov.be/nl/index.htm
Vlaams Verkeerscentrum:
www.verkeerscentrum.be/verkeersinfo/startpagina
Febiac: www.febiac.be/public/home.aspx
Milieu- en natuurrapport (MIRA): www.milieurapport.be
Agentschap Wegen en Verkeer (AWV):
www.wegen.vlaanderen.be
De Lijn: www.delijn.be
EUROGAS: www.eurogas.org
Haven Antwerpen: www.portofantwerp.be
Haven Gent: www.havengent.be
Haven Oostende: www.portofoostende.be
Haven Zeebrugge: www.zeebruggeport.be
Luchthaven Deurne: www.antwerpairport.be
Luchthaven Oostende: www.ost.aero
Luchthaven Zaventem: www.brusselsairport.be
Luchthaven Wevelgem: www.kortrijkairport.be
NMBS: www.b-rail.be/corp/N
Promotie Binnenvaart Vlaanderen: www.binnenvaart.be
VHC: www.serv.be/vhc

DEFINITIES

Basismobiliteit: Basismobiliteit garandeert een minimumaanbod van geregeld vervoer. Het minimumaanbod van geregeld vervoer kan worden gewaarborgd door vraagafhankelijk geregeld vervoer, behalve tijdens de spitsuren in de grootstedelijke gebieden en de stedelijke gebieden. De normen voor het minimumaanbod van geregeld vervoer worden vastgelegd door middel van minimale bedieningstijden, minimale bedieningsfrequenties, maximale wachttijden en maximale afstanden, gemeten in vogelvlucht, van het vertrekpunt in een woonzone tot een halte van geregeld vervoer.

Deze normen zijn afhankelijk van de categorie waartoe het betreffende gebied behoort. In tegenstelling tot de voorbije metingen wordt sinds januari 2005 per statistische sector berekend.

Het aanwezige aanbod in elke gemeente wordt getoetst aan de normen voor het minimumaanbod en dit resulteert in een objectieve prioriteitenlijst. De mate waarin het aanwezige aanbod in een gemeente afwijkt van het minimumaanbod geeft aan elke gemeente een prioriteit of plaats op de prioriteitenlijst. De gemeente waarvan het aanwezige aanbod het meest afwijkt, krijgt de hoogste prioriteit en de gemeente met de kleinste afwijking de laagste prioriteit. Een gemeente met maximaal score vijf voldoet volledig aan de normen.

Deze behoefteanalyse houdt rekening met de bevolkingsdichtheid van elke gemeente en met het vervoersaanbod van alle vervoermaatschappijen die op het grondgebied van een gemeente geregeld vervoer organiseren. De prioriteit van een gemeente wordt afgeleid uit de formule:

$$\text{prioriteit} = \frac{(2 \times \text{NTB} + \text{NTA}) \times \text{N}}{\text{TOT}}$$

Hierin is:

1° NTB: de niet bediende oppervlakte, namelijk de oppervlakte van de woonzones, vermenigvuldigd met het aantal dagen van de week waarop er geen bediening is binnen de maximale afstanden bepaald volgens de categorie van het betreffende gebied;

2° NTA: de niet afdoende bediende oppervlakte, namelijk de oppervlakte van de woonzones, vermenigvuldigd met het aantal dagen van de week waarop er een bediening is binnen de maximale afstanden, bepaald volgens de categorie van het betreffende gebied, maar waarbij de normen niet worden gehaald;

3° TOT: de totale oppervlakte van de woonzones in de gemeente;

4° N: het inwoneraantal van de gemeente op 1 januari van het jaar dat voorafgaat aan de actualisatie.

Bereikbaarheid: De mate waarin een bepaalde bestemming tegen een specifieke weerstand (tijd/kosten) vanuit verschillende potentiële herkomstgebieden kan bereikt worden.

Beweging op de luchthaven: Elke landing of opstijging van een vliegtuig is een beweging. Lokale vluchten worden dubbel geteld.

Economische knooppunten: Een economisch knooppunt is een gebied met een hoog aandeel aan werkgelegenheid. De economische knooppunten vormen samen met de poorten de bestaande ruimtelijk-economische structuur van Vlaanderen. Het zijn de plaatsen waar het wenselijk is economische activiteiten te concentreren. Economisch knooppunt is aldus een beleidsmatig begrip.

Motoriseringgraad: Aantal personenwagens per 1.000 inwoners

Verkeersslachtoffers:

- Doden 30 dagen: elke persoon die overlijdt binnen de dertig dagen na het ongeval.
- Ernstig gewonden: elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en waarbij een opname van meer dan 24 uur in een ziekenhuis noodzakelijk is.
- Lichtgewonden: elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en op wie de bepaling van dodelijk of ernstig gewond niet van toepassing is.

Verliesuren: Het verschil tussen de werkelijke op de weg gepresteerde trajecttijd en de tijd die in normale omstandigheden (bij normale kruissnelheid) hiervoor nodig was geweest. Enkel de periode tussen 6u en 22u wordt in rekening gebracht. Op het autosnelwegennet geldt voor een verliesuur de voorwaarde dat de gemiddelde snelheid minder dan 95 km per uur moet bedragen.

Biodiversiteit: Variabiliteit onder levende organismen van allerlei herkomst, met inbegrip van o.a. terrestrische, mariene en andere aquatische ecosystemen en de ecologische complexen, waarvan zij deel uitmaken. Dit omvat de diversiteit binnen soorten, tussen soorten en van ecosystemen.

Decibel (dB): Eenheid van de logaritmische schaal die gebruikt wordt voor het weergeven van de sterkte van een geluid, het geluidsniveau.

Een betaalbare woning voor iedereen en een rechtszekere ruimtelijke ordening

IN 2006 nam de bebouwde oppervlakte opnieuw verder toe, voornamelijk te wijten aan de uitbreiding van het woongebied, in mindere mate ook door de toename van nijverheidsgebouwen en -terreinen. In 2007 werd het buitengebied en de stedelijke gebieden verder afgebakend. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen wil het buitengebied vrijwaren voor essentiële functies als landbouw, natuur en bos. Van de in het RSV voorziene extra behoefte aan bedrijventerreinen werd onder-tussen 85% van de oppervlakte waarvoor het Vlaamse Gewest verantwoordelijk is de herbestemming afgerond. In het woongebied is er nog

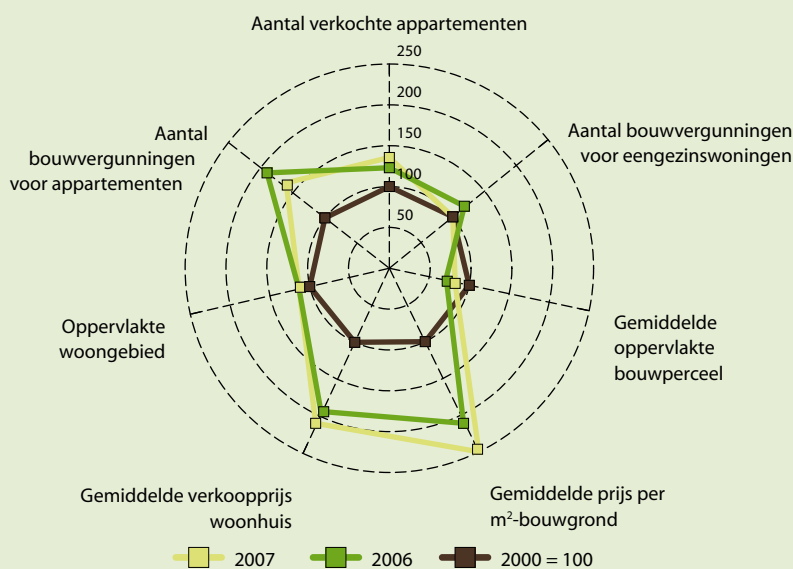
59.000 ha onbebouwde ruimte voorhanden die kan aangesneden worden, goed voor 410.000 percelen, waarvan sommigen nog kunnen verkaveld worden. Daarnaast zijn er ook nog heel wat bouw mogelijkheden in de woon-uitbreidingsgebieden. Toch bestaat er een perceptie van schaarste aan bouw mogelijkheden. Dit heeft o.a. te maken met de sterke versnippering van de ruimte in Vlaanderen.

Er werd nog verder doorgegaan op de hausse die de bouw- en vastgoedmarkt in 2005 kenmerkte, zij het toch wat afgezwakt naar 2007. Vooral de verkoop van appartementen deed het de laatste jaren goed. Het aantal verkochte bouwgronden daarentegen is op tien jaar tijd haast gehalveerd. Het aantal bouwvergunningen voor

appartementen steeg in 2006 nog, dat voor eengezinswoningen daalde. Naar 2007 is er een algemene daling in de nieuwbouw doordat ook de vergunning voor appartementenbouw vermindert.

Wel lijkt het dat de renovatie van bestaande woongebouwen wat minder lijdt onder de verminderde bouwactiviteit. Dat is te merken aan de toekenning van bouwvergunningen, maar ook aan de toekenning van renovatiepremies. Voor wat de huurwoningen betreft, zet het toezicht van de administratie op ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woningen zich verder door. Er is in het werkjaar 2006-2007 een lichte stijging van het aantal door de Vlaamse wooninspectie geverbaliseerde panden en

Enkele kernindicatoren rond wonen

ook een lichte stijging van het aantal geverbaliseerde woonentiteiten dat gekwalificeerd werd als onbewoonbaar.

De strijd tegen de huisjesmelkerij kadert in het beleid opdat elk huishouden over een goede, betaalbare woonsituatie zou kunnen beschikken als eigenaar of huurder. Door de uitbreiding van de doelgroep en de leningsvoorwaarden van het Vlaams Woningfonds, werden er 41% meer leningen toegekend in 2006 en het gemiddeld ontleend bedrag opgetrokken tot boven de 100.000 euro. Dit gaat naar een niveau dat ook gemiddeld ontleend wordt voor een hypothecair krediet bij een commerciële grootbank. Volgens de sector lijkt de ontleningsgrens evenwel te zijn bereikt, daar het gemiddeld ontleend bedrag voor de aankoop van een huis in 2007 met slechts 2,1% is gestegen ten opzichte van 2006.

Alhoewel sommigen een afkoeling van verkoopprijzen van het vastgoed in het vooruitzicht stellen - en anderen zelfs mikken op een vastgoedcrash naar analogie van hetgeen zich in de VS en in enkele Europese landen voordoet - waren er ook in 2007 nog sterke prijsstijgingen voor elke sector in de vastgoedmarkt. Voor de woonhuizen en de appartementen bereikte de jaarlijkse prijsstijging wel niet meer de 10%.

De aankoop van een bouwperceel werd in 2007 weerom duurder, vermits niet enkel de eenheidsprijs steeg (per m²) doch ook de gemiddelde oppervlakte van een bouwperceel.

In 2007 werd een belangrijke financiële injectie gedaan voor het toekennen van restauratie- en onderhoudspremies in het monumentenbeleid. Op die manier kon de periode voor de uiteindelijke toekenning van de premie worden ingekort.

De aangroei van het aantal definitief beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten bleef nagenoeg op hetzelfde niveau als in 2006, doch het aantal voorlopig beschermde monumenten kende in 2007 wel een sterke toename. Inzake landschappen werd de voorbereiding van de creatie van erfgoedlandschappen op het spoor gezet door de aanduiding van ankerplaatsen (11 voorlopige en 5 definitieve), verspreid over het grondgebied van verschillende gemeenten.

Ruimtelijke Ordening

Ruimtelijke ontwikkeling gebeurt deels spontaan, maar is ook deels gevolg van het beleid inzake ruimtelijke ordening. Vooraleer het ruimtelijk beleid toe te lichten, wordt eerst een overzicht gegeven van de ruimtelijke ontwikkelingen.

Bodembezetting

De bebouwing in Vlaanderen neemt jaar na jaar toe. In 2006 kwam er 29 km² bebouwd terrein bij, dat is iets meer dan in 2005 (+ 25 km²). De toename van de bebouwde oppervlakte is voornamelijk te wijten aan de uitbreiding van het woongebied. Zoals in 2005 groeide de oppervlakte in gebruik voor wonen in 2006 aan met 18 km². In 2006 is er daarnaast ook een iets sterkere toename van nij-

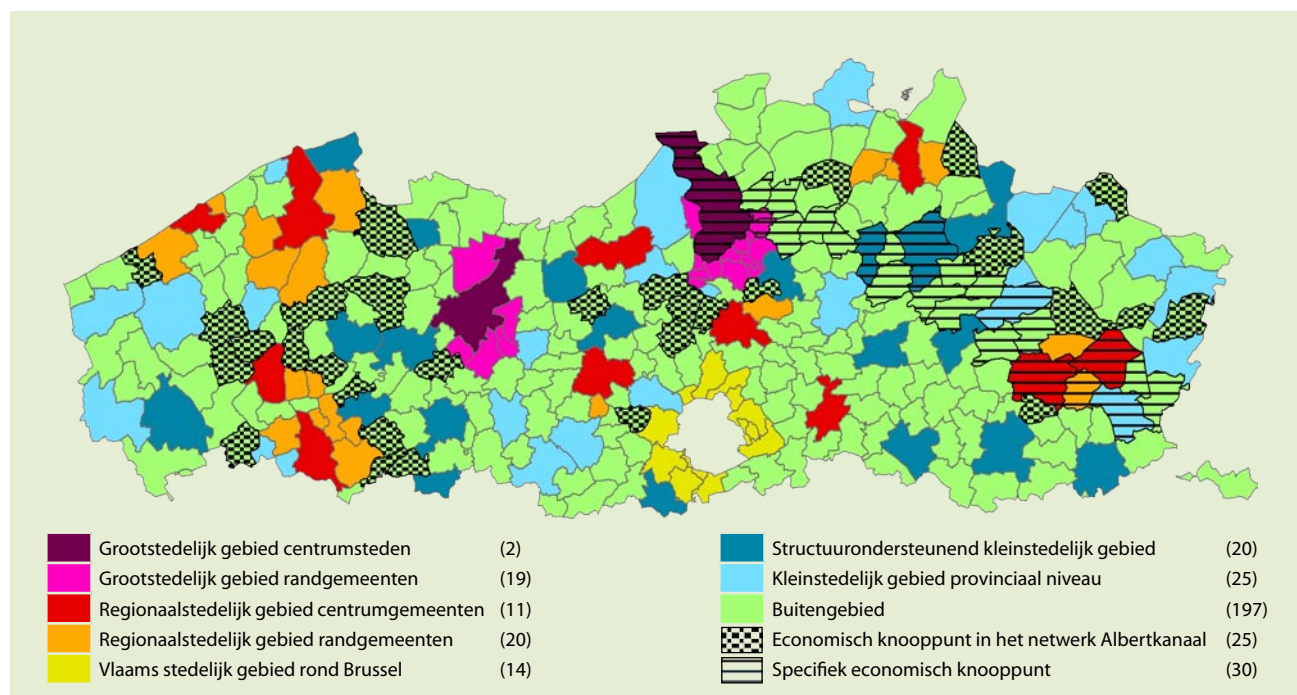
verheidsgebouwen en –terreinen evenals van de oppervlakte voor recreatiegebied.

Deze verstedelijking gaat voornamelijk ten koste van de landbouwgronden (- 23 km² in 2006, - 25 km² in 2005). Ook de hoeveelheid beboste gronden, heiden en andere woeste gronden verminderde in 2006 met bijna 6 km².

Deze evolutie kadert in een trend die zich reeds jaren voordoet. Sinds 1990 daalde de landbouwoppervlakte met 6,4% en de oppervlakte beboste gronden, heiden, woeste gronden e.d. met 2,8%. Het woongebied breidde in die periode uit met 37% en ook het ruimtegebruik voor vervoer, nijverheid en handel nam sterk toe, waardoor op 1 januari 2007 25,8% van de oppervlakte van het Vlaamse Gewest als bebouwd kan worden aanzien.

10.1 Indeling van gemeenten

Indeling van de gemeenten op basis van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV).

Bron: departement RWO, bewerking SVR.

10.2 Indeling gemeenten

Aanduiding van de stedelijke gebieden en selectie van economische knooppunten op basis van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV).

Stedelijke gebieden	
Grootstedelijke gebieden	Aartselaar • ANTWERPEN • Boechout • Borsbeek • De Pinte • Destelbergen • Edegem • Evergem • GENT • Hemiksem • Hove • Kontich • Lint • Melle • Merelbeke • Mortsel • Niel • Schelle • Wijnegem • Wommelgem • Zwijndrecht
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	Asse (Zellik) • Beersel • Dilbeek • Drogenbos • Grimbergen • Kraainem • Linkebeek • Machelen • Sint-Genesius-Rode • Sint-Pieters-Leeuw • Tervuren • Vilvoorde • Wemmel • Wezembeek-Oppem • Zaventem
Regionaalstedelijke gebieden	AALST • Beerse • Bredene • BRUGGE • Damme • Deerlijk • Denderleeuw • Diepenbeek • GENK • Harelbeke • HASSELT • Ingelmunster • Izegem • Jabbeke • KORTRIJK • Kuurne • LEUVEN • MECHELEN • Middelkerke • OOSTENDE • Oostkamp • Oud-Turnhout • ROESELARE • Sint-Katelijne-Waver • SINT-NIKLAAS • TURNHOUT • Vosselaar • Wevelgem • Zedelgem • Zonhoven • Zwevegem
Structuurondersteunende kleinstedelijke gebieden	Aarschot • Deinze • Dendermonde • Diest • Eeklo • Geel • Halle • Herentals • Ieper • Knokke-Heist • Lier • Lokeren • Mol • Oudenaarde • Ronse • Sint-Truiden • Tielt • Tienen • Tongeren • Waregem
Kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau	Asse (Asse) • Beringen • Beveren • Bilzen • Blankenberge • Boom • Bree • Diksmuide • Geraardsbergen • Heist-op-den-Berg • Hoogstraten • Leopoldsburg • Lommel • Maaseik • Maasmechelen • Menen • Neerpelt • Ninove • Overpelt • Poperinge • Temse • Torhout • Veurne • Wetteren • Zottegem
Economische knooppunten	
Stedelijke gebieden	Alle geselecteerde stedelijke gebieden (grootstedelijke gebieden, regionaalstedelijke gebieden, structuurondersteunende kleinstedelijke gebieden en kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau) zijn economische knooppunten. Stedelijke gebieden kunnen één of meer gemeenten of delen ervan bevatten.
Economische knooppunten in het economisch netwerk van het Albertkanaal	Antwerpen • Beringen • Bilzen • Diepenbeek • Geel • Genk • Grobbendonk • Ham • Hasselt • Herentals • Heusden-Zolder • Laakdal • Lanaken • Lummen • Meerhout • Olen • Ranst • Schilde • Schoten • Tessenderlo • Westerlo • Wommelgem • Wijnegem • Zandhoven • Zutendaal
Specifieke economische knooppunten	Aalter • Alken • Anzegem • Ardoioe • Arendonk • Avelgem • Balen • Bornem • Dilsen-Stokkem • Duffel • Hamont-Achel • Hoogdele • Houthalen-Helchteren • Kluisbergen • Kortemark • Londerzeel • Maldegem • Malle • Meulebeke • Nazareth • Nieuwpoort • Opglabbeek • Puurs • Staden • Ternat • Wervik • Wielsbeke • Willebroek • Wingene • Zele

Bron: RSV

10.3 Bodembezetting

Bodembezetting 1990 – 2007, toestand op 1 januari.

		1990	1995	2000	2005	2006	2007	Index basisjaar 1990 = 100
Vlaams Gewest								
	Totale oppervlakte in km ²	13.522,25	13.522,25	13.522,25	13.522,25	13.522,25	13.522,25	100,0
Rubriek								
1	Totale landbouwgronden	8.865,84	8.645,98	8.473,90	8.346,82	8.321,87	8.298,47	93,6
3	Bebouwde gronden en terreinen (1)	2.876,26	3.111,36	3.303,69	3.439,37	3.464,37	3.493,68	121,5
3.1	Woongebied	1.104,06	1.253,39	1.385,67	1.476,25	1.494,13	1.512,39	137,0
3.2	Nijverheidsgebouwen en -terreinen (andere dan 3.3. hieronder)	275,06	317,30	347,64	364,51	366,06	370,22	134,6
3.3	Steengroeven, putten, mijnen, enz.	18,73	19,16	14,81	14,31	14,31	14,42	77,0
3.4	Handelsgebouwen en -terreinen	71,64	81,79	88,60	90,79	91,09	91,14	127,2
3.5	Openbare gebouwen en terreinen behalve vervoer-, telecommunicatie- en technische voorzieningen	106,94	116,17	121,12	124,29	125,17	125,66	117,5
3.6	Terreinen voor gemengd gebruik	61,74	64,42	63,10	63,05	64,55	64,85	105,0
3.7	Terreinen voor vervoer en telecommunicatie (2)	991,45	1.011,98	1.029,88	1.046,83	1.049,95	1.051,64	106,1
3.8	Terreinen voor technische voorzieningen	9,62	11,75	15,43	17,33	16,68	17,74	184,5
3.9	Recreatiegebied en andere open ruimte	237,02	235,40	237,44	242,00	242,43	245,62	103,6
2-4-5	Andere: bossen en andere beboste gronden, vennen, heiden, moerassen, woeste gronden, rotsen, stranden en duinen, wateroppervlaktes	1.780,15	1.764,91	1.744,66	1.736,06	1.736,01	1.730,11	97,2

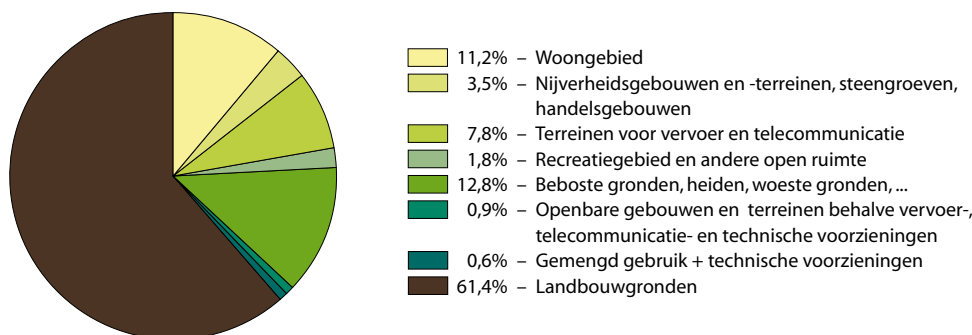
(1) behalve verspreide landbouwgebouwen

(2) inbegrepen een gedeelte van de waterlopen

Bron: FOD Economie, berekeningen Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie op basis van gegevens van het FOD Financiën (Kadaster).

10.4 Bodembezetting

Bodembezetting Vlaams Gewest op 1 januari 2007.

Bron: FOD Economie, berekeningen Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie op basis van gegevens van het FOD Financiën (Kadaster).

Ruimtelijk beleid

Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

In 1997 engageerde de Vlaamse Regering zich tot een ruimtelijk beleid met perspectief op lange termijn, waarbij de klemtoon ligt op duurzaamheid. Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) werkt hoofdzakelijk met vier ruimtelijke componenten: stedelijke gebieden, buitengebieden, economie en verkeersinfrastructuur.

Stedelijke gebieden

Het RSV voorziet de afbakening van 13 stedelijke gebieden op Vlaams niveau en 44 kleinstedelijke gebieden op provinciaal niveau. Met 'afbakenen' wordt bedoeld dat samen met alle betrokkenen wordt bekeken welke ruimtelijke noden, knelpunten en opportuniteiten er binnen het stedelijk gebied zijn. De ruimtelijke potenties van het stedelijk gebied worden onderzocht en er wordt nagegaan waar en binnen welke randvoorwaarden deze potenties kunnen worden ontwikkeld, zodat de taakstellingen op Vlaams niveau kunnen worden ingevuld (o.a. de nodige hectaren aan gebieden voor wonen en werken). Het afbakeningsproces leidt tot een **ruimtelijk uitvoeringsplan** (RUP) dat waar nodig nieuwe bestemmingen vastlegt (wonen, werken, kleinhandel, recreatie, natuur, bos, etc.).

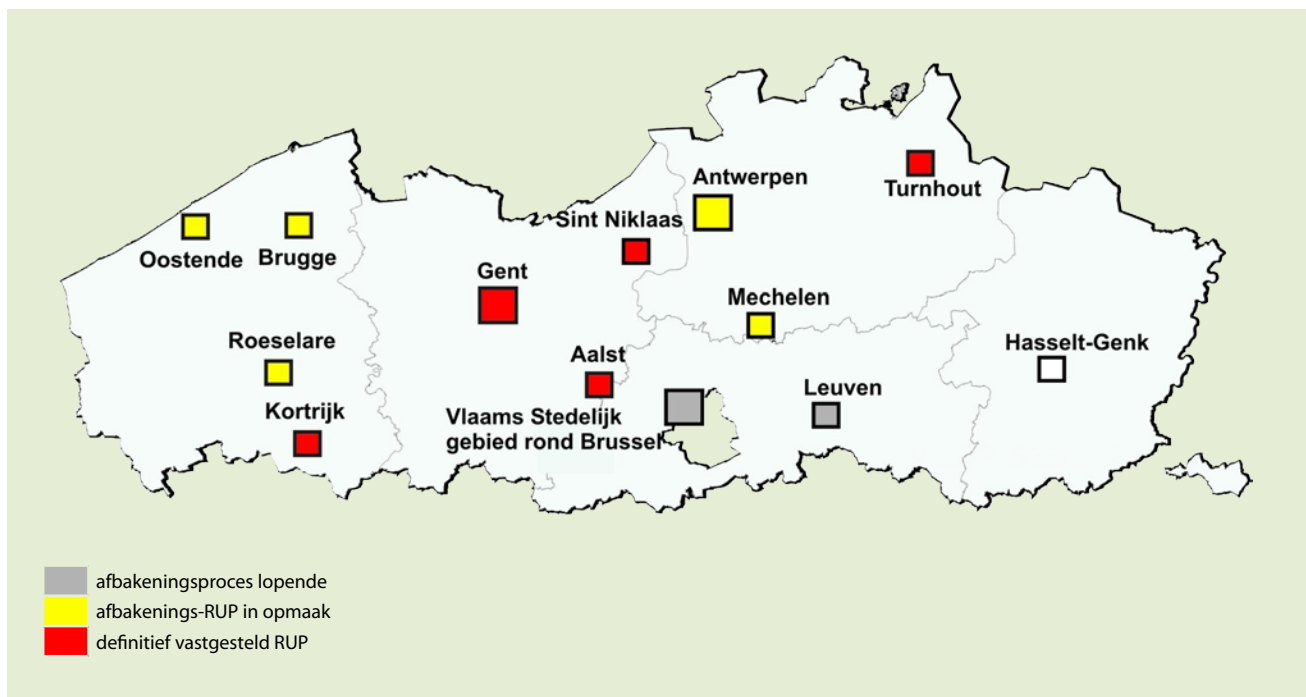
In 2007 heeft de Vlaamse Regering het ruimtelijk uitvoeringsplan voor de afbakening van het regionaal stedelijk gebied Sint-Niklaas definitief goedgekeurd. De ruimtelijke uitvoeringsplannen voor

de afbakening van de regionaal stedelijke gebieden Mechelen en Roeselare werden in 2007 voorlopig vastgesteld door de Vlaamse Regering. Het openbaar onderzoek van beide uitvoeringsplannen werd afgerond waarna **Vlacoro** de ingediende bezwaarschriften zal behandelen medio 2008. Vanuit de toepassing van het decreet houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid en van artikel 36ter van het decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu, gewijzigd bij decreet van 27 april 2007, dienen afbakeningsRUP's aan een milieueffectrapportage onderworpen te worden. De milieueffectrapportage kan worden geïntegreerd in het afbakeningsRUP. Voor de afbakeningsRUP's voor het grootstedelijk gebied Antwerpen en de regionaalstedelijke gebieden Oostende en Brugge zijn ondertussen de nodige studieopdrachten lopende om de milieueffectrapportage te kunnen integreren in de RUP's. Medio 2008 zullen voor deze RUP's de plenaire vergaderingen worden gehouden.

Voor het Vlaams Stedelijk gebied rond Brussel werden in de loop van 2007 de grote inhoudelijke ruimtelijke opties uitgewerkt en vastgelegd bij beslissing van de Vlaamse Regering. Er zal een afbakeningsvoorstel worden opmaakt tegen het najaar van 2008. Het studiewerk is lopende en deelrapporten worden maandelijks besproken in diverse overlegorganen. Na thematisch overleg en bilateraal overleg met de gemeenten in de periode september-december 2007, is gebiedsgericht overleg voorbereid voor drie deelgebieden: het ruime Zaventemse, Zellik-Groot-Bijgaarden en de zuidelijke kanaalzone.

10.5 Afbakening stedelijke gebieden

Stand van zaken afbakening stedelijke gebieden op 1 april 2008.

Bron: departement RWO.

Agrarische en natuurlijke structuur

Het RSV wil het buitengebied vrijwaren voor de essentiële functies landbouw, natuur en bos. Om dit doel te bereiken dient er 750.000 ha agrarisch gebied, 150.000 ha natuurgebied, 53.000 ha bosgebieden en 34.000 ha andere groengebieden vastgelegd te worden in bestemmingsplannen.

Sinds 2004 wordt de ruimtevrage van landbouw, natuur en bos gelijktijdig ten opzichte van elkaar afgewogen. In overleg met gemeenten, provincies en belangengroepen wordt een ruimtelijke visie opgesteld die in hoofdlijnen aangeeft wat de belangrijke structuren zijn: welke aaneengesloten gebieden blijven gevrijwaard voor landbouw, in welke beekvalleien is er ruimte voor natuurontwikkeling, ... Deze ruimtelijke visie legt de krachtlijnen vast voor de opmaak van ruimtelijke uitvoeringsplannen (RUP) die de bestemmingen op perceelsniveau vastleggen. Om op korte termijn zekerheid te bieden aan landbouwers worden agrarische gebieden aangeduid, waarvan de huidige bestemming niet ter discussie staat (de zgn. herbevestigde agrarische gebieden). Vlaanderen werd hiervoor opgedeeld in 13 regio's.

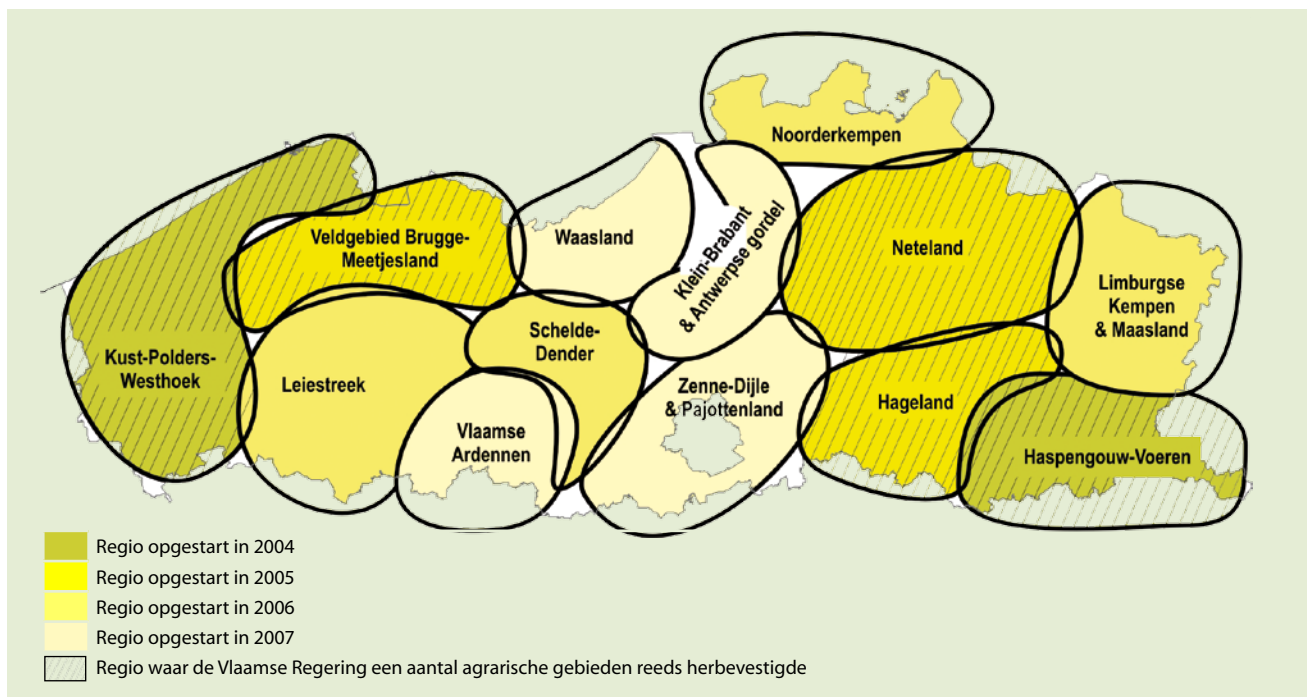
In de pilootregio's Haspengouw-Voeren en Kust-Polders-Westhoek is de ruimtelijke visie afgewerkt in 2005. De Vlaamse Regering besliste daarop over de herbevestiging van de bestaande gewestplannen voor 41.000 ha agrarisch gebied in Haspengouw-Voeren en van 95.200 ha agrarisch gebied in Kust-Polders-Westhoek. Terzelfdertijd werd een concreet actieprogramma goedgekeurd voor de RUP's die moesten worden opgemaakt. In 2006 zijn in beide regio's de eerste voorontwerpen van RUP's in die zin uitgewerkt, waarvoor in 2007 de decretale goedkeuringsprocedure opgestart werd.

In de tweede reeks regio's, Hageland, Neteland en Veldgebied Brugge-Meetjesland, is de ruimtelijke visie afgewerkt in 2006 en werd beslist over de herbevestiging van de bestaande plannen van aanleg voor respectievelijk 37.100 ha, 44.500 ha en 55.800 ha agrarische gebieden. Ook het actieprogramma voor de op te maken RUP's werd goedgekeurd.

De derde reeks regio's, Limburgse Kempen en Maasland, Noorderkempen, Schelde-Dender en Leiestreek, is opgestart in 2006. Eind 2007 werd het overleg met gemeenten, provincies en belangengroepen afgerond. In maart 2008 is het eindvoorstel van gewenste ruim-

10.6 Afbakening buitengebied

Stand van zaken afbakening buitengebieden op 21 maart 2008.

Bron: departement RWO.

telijke structuur en een voorstel van te herbevestigen agrarische gebieden voor advies voorgelegd.

Voor de vierde en laatste reeks regio's, Zenne-Dijle-Pajottenland, Klein-Brabant/Antwerpse Gordel, Waasland, Vlaamse Ardennen, is begin 2007 het overlegproces met gemeenten, provincies en belangengroepen opgestart. Een eerste voorstel van ruimtelijke visie is in het najaar voor advies aan de actoren voorgelegd en vormt de basis voor een gerichte overlegronde in april-juni 2008.

Eind maart 2008 is in totaal voor ca. 237.600 ha agrarische gebieden het gewestplan herbevestigd. De voorlopig of definitief vastgestelde ruimtelijke uitvoeringsplannen die voortvloeien uit de opgestarte planingsprocessen bevatten in totaal 3.460 ha agrarische gebieden, 2.353 ha natuurgebieden en 287 ha bosgebieden. Van deze agrarische gebieden is 1.028 ha gedifferentieerd als natuurverwevingsgebied. Ten opzichte van de bestaande toestand betekent dit een toename van 1.420 ha natuur en 208 ha bos, en een afname van 1.190 ha agrarisch gebied. Deze cijfers zijn nog niet mee opgenomen in de ruimteboekhouding (zie verder).

Ruimte voor werken

Het RSV wil nieuwe economische activiteiten laten aansluiten bij de reeds bestaande economische infrastructuur, meer bepaald in de stedelijke gebieden, de poorten (havens, luchthavens), de strook langs het Albertkanaal en een beperkt aantal economisch sterk ontwikkelde gemeenten. Daarvoor wordt actief gezocht naar geschikte locaties voor bedrijven.

Op Vlaams niveau gebeurt dat in eerste instantie binnen de afbakeningsprocessen van groot- en regionaalstedelijke gebieden en via de uitwerking van het Economisch Netwerk Albertkanaal. De focus ligt zowel op het beter benutten van bestaande bedrijventerreinen als op het zoeken naar nieuwe geschikte terreinen.

Het RSV voorziet een behoefte van 7.000 ha bijkomende bedrijventerreinen tussen 1994 en 2007. Het Vlaamse Gewest is verantwoordelijk voor 4.100 ha (zonder de poorten). Voor meer dan een derde hiervan is de herbestemming volledig afgerond, hoofdzakelijk binnen de reeds opgemaakte plannen voor stedelijke gebieden.

10.7 Aanbod bedrijventerreinen

Stand van zaken bedrijventerreinen op Vlaams niveau op 26 maart 2008.

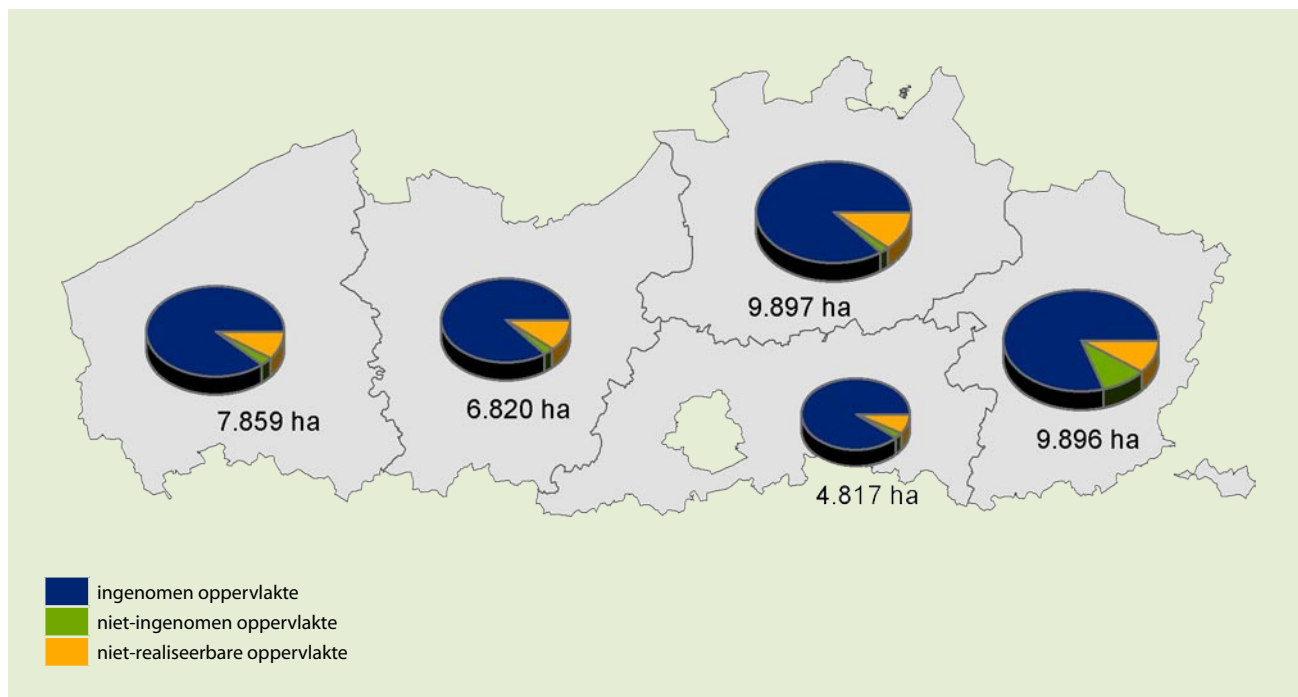
aanbod bedrijventerreinen		
Aanbod op Vlaams niveau gerealiseerd in de periode 1994-2002 via gewestplan-wijzigingen en plannen van aanleg	470 ha	Bestemmingswijzigingen in steden en gemeenten die behoren tot de bevoegdheid van het Vlaams gewest. (geactualiseerd cijfer naar aanleiding van correcties in de digitale ruimteboekhouding)
Aanbod gerealiseerd in goedgekeurde gewestelijke RUPs	842 ha	Stedelijke gebieden Aalst, Turnhout, Kievitplein Antwerpen, Gent, Kortrijk, Sint-Niklaas, economisch netwerk Albertkanaal, historisch gegroeide bedrijven, enz.
Aanbod RUPs in procedure (vanaf plenaire vergadering)	483 – 580 ha	Stedelijke gebied Mechelen, Brugge en Roeselare
		RUPs historisch gegroeide bedrijven, economisch netwerk Albertkanaal, regionale bedrijven
Aanbod RUPs in voorbereiding of aanbod voorzien in overlegprocessen	603 ha	Stedelijk gebied Antwerpen en Vlaams stedelijk gebied rond Brussel
		RUPs economisch netwerk Albertkanaal, historisch gegroeide bedrijven
Aanbod in onderzoek in kader van economisch netwerk Albertkanaal	484 ha	Voor deze terreinen heeft de Vlaamse Regering beslist dat ze eerst nader onderzocht moeten worden.
<i>Voorlopig subtotaal</i>	<i>2882 - 2979 ha</i>	
Inschatting van aanbod te voorzien voor lokale initiatieven in groot- en regionaalstedelijke gebieden en gemeenten behorend tot economisch netwerk Albertkanaal (exclusief aanbod te voorzien in de lopende processen)	Circa 545 ha	Conform de opties van het RSV worden lokale initiatieven in steden en gemeenten die behoren tot de bevoegdheid van het Vlaams gewest in mindering gebracht van het te realiseren aanbod op Vlaams niveau.
<i>Voorlopig subtotaal</i>	<i>3524 ha</i>	<i>(circa 85 % van beoogde 4100 ha)</i>
Saldo te plannen	576 ha	Te plannen in andere gewestelijke planningsinitiatieven. Eventueel overhevelbaar naar provincies (conform opties beleidsbrief 2007-2008)

Deze stand levert geen inzicht in de gehele voorraad bestemde bedrijventerreinen in Vlaanderen.

Bron: departement RWO.

10.8 Bezetting bedrijventerreinen

Oppervlakte en bezetting van de bedrijventerreinen per provincie, november 2007 (cijfers exclusief haventerreinen).

Voor de oppervlakte die gecategoriseerd is als 'niet-realiseerbaar' zijn initiatieven noodzakelijk om de oppervlakte als bedrijfsperceel marktbeschikbaar te maken.

Bron: VLAO, bewerking SVR.

Ruimte voor wonen

Bij 'ruimte voor wonen' is het belangrijk een onderscheid te maken tussen het beschikbare aanbod in de woongebieden (woongebied, landelijk woongebied, woonpark,...) en in de woonuitbreidingsgebieden. In de woongebieden is er nog meer dan 59.000 ha onbebouwde ruimte, goed voor ruim 410.000 percelen, waarvan sommige nog verder kunnen verkaveld worden. Naast de woongebieden kan men ook nog terugvallen op de woonuitbreidingsgebieden. Eind jaren zeventig bestemden de gewestplannen 28.271 ha als woonuitbreidingsgebied.

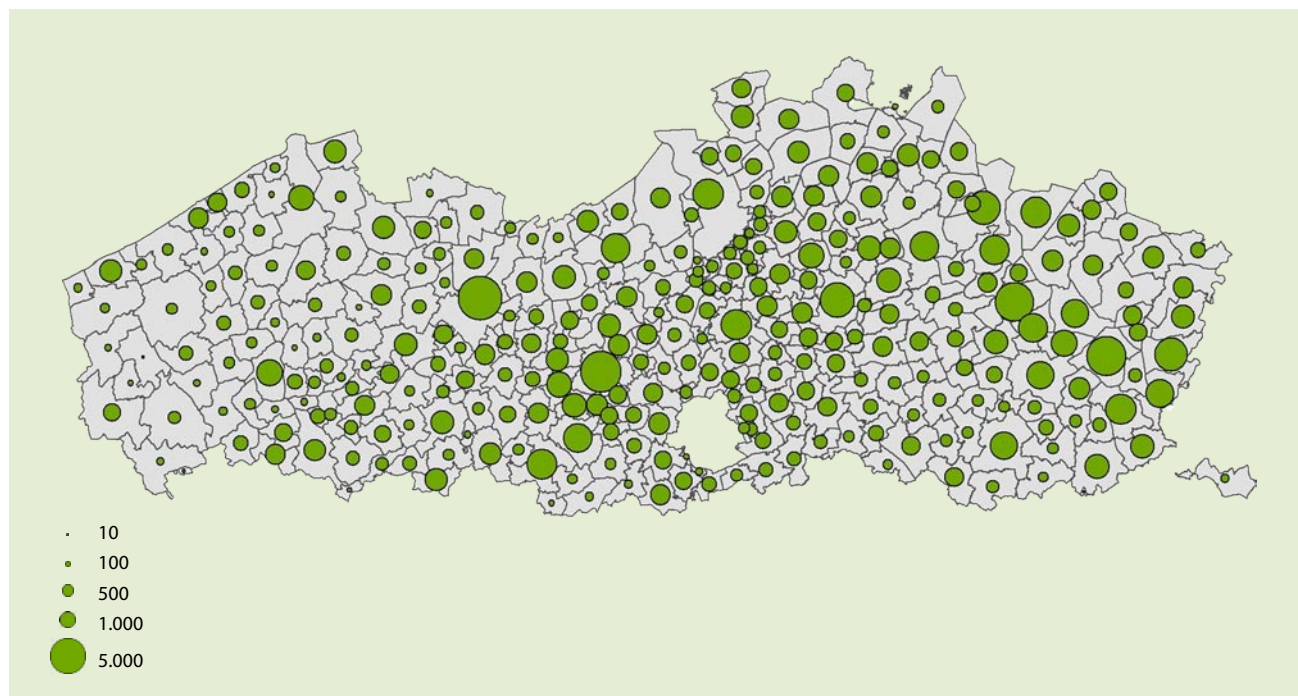
In 2005 werd van de woonuitbreidingsgebieden een atlas opgemaakt, die aangeeft welke gebieden vanuit juridisch en planologisch oogpunt in aanmerking komen voor bebouwing. Ruim 5.233 ha van de woonuitbreidingsgebieden komt op korte termijn in aanmerking voor bebouwing (in totaal 29% van de onbebouwde oppervlakte van de woonuitbreidingsgebieden en goed voor 90.200 bouwmogelijkheden), 5.964 ha kan op lange termijn ontwikkeld worden (goed voor een bijkomend aanbod op langere termijn van 98.300 à 112.700 bouwmogelijkheden) en 2.532 ha is nog te onderzoeken in het kader van de opmaak van de gemeentelijke ruimtelijke structuurplannen. Ongeveer 5.532 ha komt niet in aanmerking voor ontwikkeling.

Dat kan diverse redenen hebben: ze zijn reeds herbestemd via een plan van de gemeente, liggen in overstroombare gebieden, zijn niet inbreidingsgericht of de gemeente, provincie of het Vlaamse Gewest is van plan ze een andere bestemming te geven (bijvoorbeeld stadsbos of bedrijventerrein).

De voorbije jaren is gewerkt aan een dynamische inventaris van de beschikbare ruimte voor woongelegenheden. Het bestaande aanbod voor wonen in Vlaanderen, met name het geheel van beschikbare onbebouwde percelen in woongebieden, niet vervallen verkavelingen en alle mogelijkheden voor hergebruik, verdichting of herschikking van het bestaande woningpatrimonium, werd onderzocht. Daardoor verkreeg men een vrij goed inzicht in de beschikbare ruimte, oppervlaktes, uitrustingsgraad en geografische spreiding. Als men rekening houdt met de aard van de percelen (verkaveling, langs uitgeruste weg, nog uit te rusten binnengebieden), met de gewenste bebouwingstypologie (open, gesloten, halfopen) en dichtheid naargelang de ligging ervan in de stedelijke gebieden of het buitengebied, dan kunnen er op het bestaand aanbod van de 410.000 percelen rekenkundig nog 800.000 à 910.000 woongelegenheden gerealiseerd worden. Het gros van de percelen is in privaat eigendom (84%) en een minderheid in overheidsbezit (10%).

10.9 Onbebouwde percelen

Aantal onbebouwde percelen in woongebied, toestand 1 april 2006.

Bron: departement RWO, Afdeling Ruimtelijke Planning en afdeling Kennis en Informatie.

Het gros van de onbebouwde percelen (80%) is beperkt in oppervlakte (< 2.000m²). Dit is wellicht mede te verklaren door reeds verkavelde maar nog onbebouwde kavels. Een analyse via steekproef van gemeentelijke inventarissen van onbebouwde percelen geeft aan dat 22 % van de onbebouwde percelen verkaveld zijn. Nog eens 48% is reeds uitgerust met wegeinfrastructuur. Dit is een hoog percentage dat op relatief korte termijn bouwrijp kan gemaakt worden.

Dat de perceptie van schaarste bestaat, ondanks het waargenomen aantal nog vrije percelen, heeft wellicht te maken met de sterke versnippering van de ruimte en de “verlating” die nog verder gaat via invulling van de landelijke woonlinten zoals bestemd op de gewestplannen. Door de sterk bebouwde indruk van Vlaanderen vallen de vele bouwpercelen wat uit het oog. De gewestplannen voorzien verder in specifieke bestemmingen waar bepaalde woontypologieën en dichtheden dominant zijn (vb. woonparken, landelijk woongebied, woongebied, ...). Deze bestemmingstypologieën, samen met de regionale spreiding en het verschil in woonmilieu (stedelijk vs. buitengebied) maakt dat het beschikbaar woonaanbod op zich heel divers is. Daardoor kan ook gemakkelijk op woonwensen ingespeeld worden.

Ook de mogelijke projectontwikkeling op binnengebieden (de niet ontsloten woongebieden en woonuitbreidingsgebieden) werd onderzocht. Potentieel kunnen er in deze gebieden nog ongeveer 300.000 à 400.000 woongelegenheden gerealiseerd worden. Uit de gegevens van de gemeentelijke structuurplannen

10.10 Ruimteboekhouding

Evolutie van de ruimteboekhouding, gebaseerd op volledig afgeronde planningsprocessen, stand van zaken op 1 januari 2008.

	Saldo 1994-2007	Taakstellingen RSV
Wonen	0	0
Recreatie	900	+1.000
Reservaat en Natuur	11.500	+38.000
Overig groen	-1.000	0
Bosbouw	2.000	+10.000
Landbouw	-13.700	-56.000
Industrie - buiten poorten	3.600	+7.000
Industrie - poorten	-100	nvt
Overige	-2.300	0

Afronding tot op honderdtallen om de foutmarge op te vangen.

Bron: Departement RWO, afdeling Ruimtelijke Planning.

blijkt bovendien dat er heel wat van deze binnengebieden worden ontwikkeld. Er wordt dan ook vanuit gegaan dat de hierboven vermelde bouw mogelijkheden langs uitgeruste wegen als een minimumcijfer gelden en dat de activering van de binnengebieden nog heel wat extra bouw mogelijkheden zal opleveren.

Het plannings- en vergunningensysteem

Ruimteboekhouding

Het RSV legt een taakstelling op voor verschillende categorieën van bestemmingen. Deze taakstelling kan een status quo, een toe- of afname zijn van het aantal hectaren dat aan een bepaalde categorie toegewezen is. De Vlaamse overheid houdt een ruimteboekhouding bij om deze taakstelling op te volgen. Alle gewestplanwijzigingen, afwijkende bijzondere plannen van aanleg en ruimtelijke uitvoeringsplannen na 1994 worden hierin verrekend.

Deze cijfers moeten correct geïnterpreteerd worden. Enkel herbestemmingen ten gevolge van volledig afgeronde planningsprocessen worden weergegeven in de ruimteboekhouding.

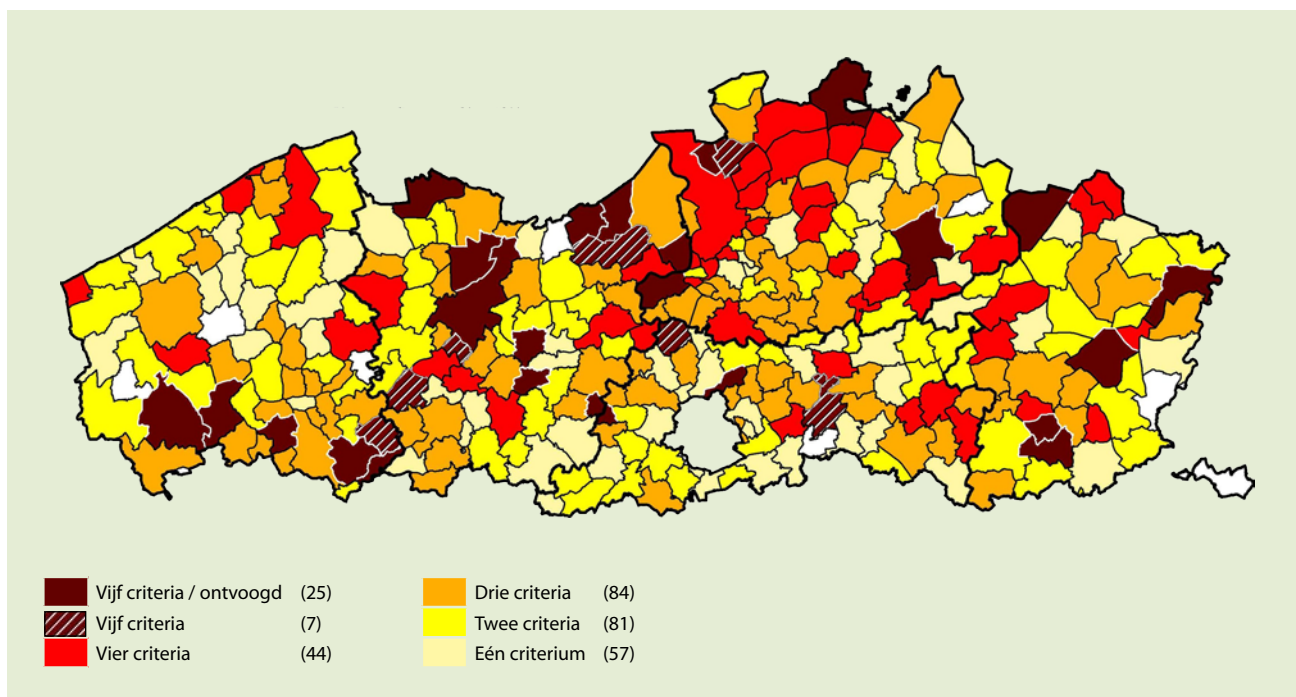
Evolutie van het aantal ontvoogde gemeenten

Het decreet geeft gemeenten de bevoegdheid stedenbouwkundige vergunningen af te leveren zonder dat zij voorafgaand advies moeten inwinnen van een gewestelijk ambtenaar. Vooraleer zij deze bevoegdheid verwerven (men spreekt in deze context van de ‘ontvoogding’ van de gemeenten) moeten zij aan een aantal voorwaarden voldoen. Om ontvoogd te kunnen worden moeten de gemeenten beschikken over:

- een ruimtelijk structuurplan
- minstens één stedenbouwkundig ambtenaar
- een plannenregister met daarin minimaal:
 - de bestemming en de voorschriften uit de geldende plannen
 - de rooilijnplannen, de onteigeningsplannen, de stedenbouwkundige verordeningen, verkavelingsverordeningen en bouwverordeningen
 - informatie over andere wetgeving die een gevolg heeft voor het gebruik van een grond
 - een vergunningenregister met de vergunningstoestand van elk kadastraal perceel en elk proces-verbaal met inbreuken op het decreet ruimtelijke ordening
- een register van alle onbebouwde percelen gelegen in het woongebied

10.11 Vergunningen

Overzicht aantal voorwaarden (van de vijf) waaraan gemeenten voldoen om ontvoegd te worden, toestand 15 februari 2008.

Bron: departement RWO.

In 2007 is het aantal ontvoegde gemeenten weer uitgebreid. Half maart 2008 waren 27 gemeenten ontvoegd: Anzegem, Avelgem, Borgloon, Bornem, De Panne, Denderleeuw, Evergem, Geel, Genk, Gent, Hoogstraten, Ieper, Kruibeke, Liedekerke, Lommel, Maaseik, Sint-Gillis-Waas, Sint-Laureins, Sint-Lievens-Houtem, Stabroek, Stekene, Vilvoorde, Wellen, Wetteren, Wevelgem, Zonnebeke en Zwevegem. Ook Kruishoutem, Londerzeel, De Pinte, Leuven, Sint-Niklaas en Kapellen voldoen aan de vijf voorwaarden en kunnen worden ontvoegd.

Aantal dossiers vergunningen behandeld binnen de 50 dagen

De Vlaamse overheid ziet toe op een snelle afhandeling van de stedenbouwkundige aanvragen. Enerzijds wordt door de aanpassing van de regelgeving en de toenemende ontvoegding van de gemeenten een groot gedeelte van de vergunningsaanvragen rechtstreeks beslist door de gemeenten. 79,3% van de vergunningsaanvragen werd in 2007 rechtstreeks beslist.

10.12 Vergunningen

Aantal dossiers behandeld binnen de 50 dagen, in 2006 en 2007.

	2007	%	2006	%
Totaal vergunningen:	86.416		86.062	
• aantal rechtstreekse vergunningen	68.510	79,3	68.870	80,0
• aantal dossiers voor advies gewestelijk stedenbouwkundig ambtenaar	17.906	20,7	17.192	20,0
– waarvan binnen 50 dagen	13.704	76,5	12.998	75,6

Bron: Agentschap RO-Vlaanderen.

Aangezien het aantal ontvoegde gemeentes stijgt, zal het aandeel beslissingen in toepassing van artikel 106 van het Decreet Ruimtelijke ordening blijven toenemen.

Wanneer het advies van de gewestelijk stedenbouwkundig ambtenaar vereist is, engageert de Vlaamse Overheid zich anderzijds om een zo hoog mogelijk aantal dossiers binnen de 50 dagen af te handelen. 76,5% van de dossiers werden in 2007 geadviseerd binnen de 50 dagen.

Handhavingsbeleid

Er is een stijging van 7,6% van het aantal processen-verbaal ten opzichte van het voorgaande jaar. Opvallend daarbij is dat het aantal stakingsbevelen aanzienlijk stijgt, namelijk met 17,3%. Steeds vaker worden werken stilgelegd die in uitvoering zijn, maar zonder of in strijd met een stedenbouwkundige vergunning.

Het aantal herstelvorderingen die door de stedenbouwkundige inspecteurs in 2007 kon worden uitgebracht, blijft laag in verhouding tot het gestegen aantal processen-verbaal. De terugval is te verklaren doordat een herstelvordering enkel nog kan worden uitgebracht na een eensluidend advies van de Hoge Raad voor het Herstelbeleid. De administratieve last van deze adviesverplichting, evenals de adviespraktijk, heeft het handhavingsniveau sterk doen dalen.

Het aantal uitgevoerde vonnissen en arresten is nog nooit zo hoog geweest als in 2007. Er werden bijna

drie keer zoveel gerechtelijke herstelmaatregelen uitgevoerd als er uitgesproken werden in 2007: de historische achterstand in de uitvoeringen wordt tegen een versneld tempo weggewerkt. ■

10.13 Handhaving

Aantal processen-verbaal, vonnissen en arresten bij de vaststelling van bouwovertradingen, 1999 – 2007.

	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999
Processen-verbaal									
Door gemeente / andere instanties	2261	2043	2.084	2.501	2.312	1.997	2.061	2.065	1.954
Door RWO	436	462	451	408	498	516	388	318	422
<i>Totaal</i>	<i>2697</i>	<i>2505</i>	<i>2.534</i>	<i>2.909</i>	<i>2.810</i>	<i>2.513</i>	<i>2.449</i>	<i>2.383</i>	<i>2.376</i>
Stilleggingen									
Door gemeente / andere instanties	827	722	509	442	608	428	457	306	81
Door RWO	129	93	121	79	215	38	41	38	33
<i>Totaal</i>	<i>956</i>	<i>815</i>	<i>630</i>	<i>521</i>	<i>823</i>	<i>466</i>	<i>498</i>	<i>344</i>	<i>114</i>
Herstelvorderingen									
Herstel van de plaats / staken strijdig gebruik	135			850	911	1.087	1.027	917	1.082
Aanpassingswerken	21			82	45	93	72	167	191
Meerwaarde	40			64	13	23	6	20	45
<i>Totaal</i>	<i>196</i>	<i>153</i>	<i>943</i>	<i>996</i>	<i>969</i>	<i>1.203</i>	<i>1.105</i>	<i>1.104</i>	<i>1.318</i>
Vonnissen & Arresten									
Herstel van de plaats / staken strijdig gebruik	118	158	149	122	131	76	105	183	141
• met dwangsom	114	132	69	117	117	63	92	154	105
• zonder dwangsom	4	26	80	5	14	13	13	29	36
Aanpassingswerken	12	14	9	3	4	1	5	18	8
• met dwangsom	11	11	7	3	4	0	3	16	8
• zonder dwangsom	1	3	2	0	0	1	2	2	0
Meerwaarde	15	32	25	22	7	5	12	24	35
<i>Totaal vonnissen en arresten met herstelmaatregel</i>	<i>145</i>	<i>204</i>	<i>165</i>	<i>147</i>	<i>142</i>	<i>82</i>	<i>122</i>	<i>225</i>	<i>184</i>
Veroordeling zonder herstelmaatregel	39	84	32	108	92	32	39	67	94
Vrijspraak	20	48	145	55	30	15	32	36	51
<i>Totaal vonnissen en arresten in kracht van gewijsde</i>	<i>204</i>	<i>336</i>	<i>342</i>	<i>310</i>	<i>264</i>	<i>129</i>	<i>193</i>	<i>328</i>	<i>329</i>
Uitvoering vonnissen & arresten									
Uitgevoerde vonnissen en arresten volgens bouwinspectie	407	328	244	263	357	307	267	122	236
% verhouding uitgevoerde vs uitgesproken herstelmaatregel	281	161	148	179	251	374	219	54	128

Bron: Inspectie RWO.

Huisvesting

In 2005 was drie vierde van de Vlaamse huishoudens eigenaar van hun woning. In vergelijking met 25 jaar geleden is dit een stijging met bijna 9 procentpunt. Bij alleenstaande ouders (57,7%) en alleenstaanden (57,8%) ligt het huiseigenaarschap merkbaar lager.

Vier vijfden van de woningen waren eengezinswoningen. Deze worden in hoofdzaak (85%) bewoond door de eigenaar. Dit zijn vooral vrijstaande eengezinswoningen, maar hun aandeel slinkt ten voordele van de rijwoningen. 92% van de eigenaars in Vlaanderen betreft een eengezinswoning, tegenover 45% van de huurders.

Bouwtechnisch zijn ruim negen op tien woningen van goede kwaliteit. Voor bijna 6% van de woningen is een lichte renovatie vereist en 1% van de woningen vraagt een zware renovatie of is rijp voor de sloop. Het gaat hierbij om cijfers van domiciliewoningen; leegstaande woningen en tweede verblijven zijn niet inbegrepen.

Private huurwoningen zijn er wat slechter aan toe dan andere woningen (91,5% van goede kwaliteit),

evenals woningen gebouwd vóór 1946. In Oost- en West-Vlaanderen is er een lagere uitwendige woningkwaliteit, in Antwerpen en Limburg is de kwaliteit over het algemeen hoger.

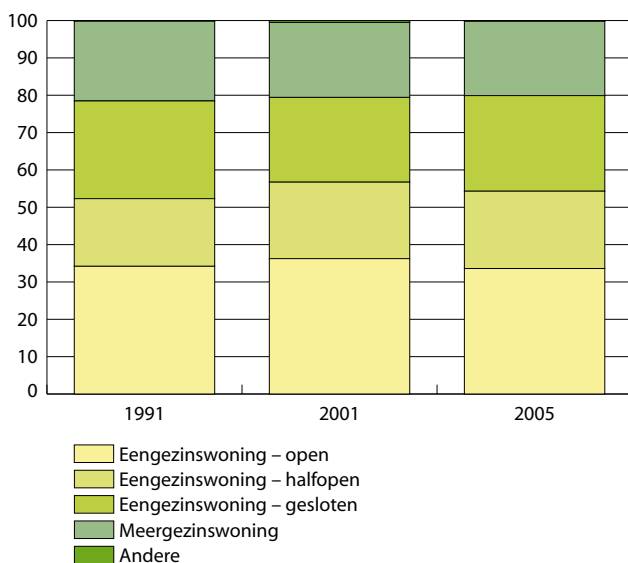
Eén op vijf van de alleenstaande ouders woont in een huis waarin zich fysieke gebreken voordoen zoals een lekkend dak, vochtige muren of rottend raamwerk. Oudere leeftijdsgroepen wonen vaker in een woning zonder fysiek gebrek; zij zijn ook vaker huiseigenaar (bron: SILC 2005).

Het **comfortniveau** is er de voorbije 15 jaar sterk op vooruit gegaan. In 1991 had 14% geen klein comfort, in 2005 was dit nog slechts 3%. Het aandeel woningen met groot comfort is toegenomen van 42% in 1991 naar 69% in 2005.

In vier op vijf woningen is centrale verwarming aanwezig, en bij woningen gebouwd na 1970 loopt dit op tot 90%. Huurwoningen zijn minder vaak uitgerust met centrale verwarming dan eigendomswoningen. Het zijn vooral de alleenstaanden en de ouderen die het vaakst niet over centrale verwarming beschikken.

10.14 Woningtype

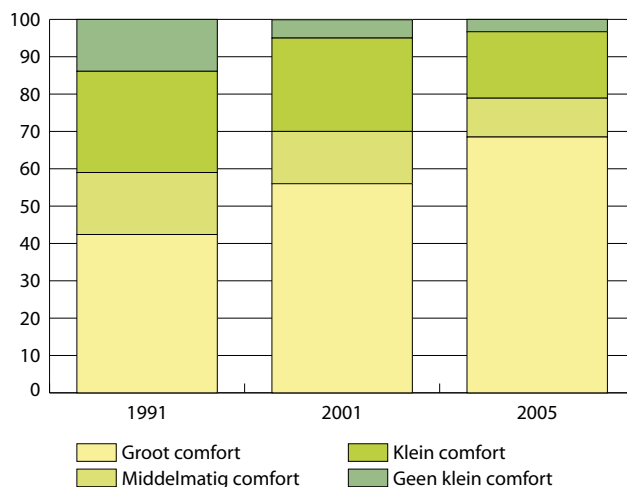
Evolutie van het type van de woning, in 1991, 2001 en 2005, in %.

Bron: Volkstelling 1991, SEE2001, Woningschouwing 2005.

10.15 Comfort

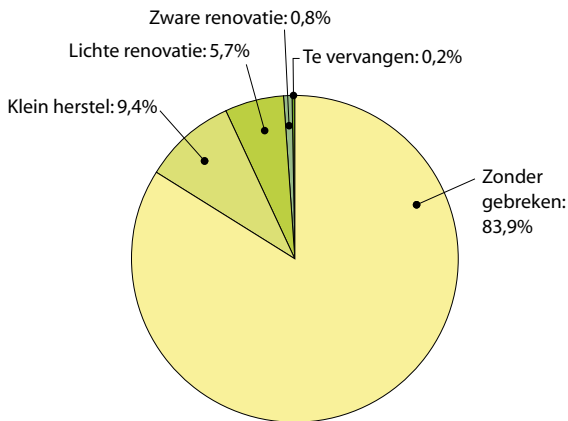
Evolutie van het comfortniveau van de woningen, in 1991, 2001 en 2005, in %.

Bron: Vanneste e.a. (2007), Woonsurvey 2005.

10.16 Uitwendige kwaliteit

Eindoordeel over de uitwendige kwaliteit van de domiciliewoningen op basis van de bouwtechnische opname, in 2005, in %.

Bron: Woningschouwing 2005.

Twee derde van alle woningen is (bijna) overal uitgerust met dubbel glas. Bijna een derde heeft geen geïsoleerd dak, en de helft geen muurisolatie.

Eigenaars

Kopen, bouwen en verbouwen

Nadat in 2006 opmerkelijk minder gewone woonhuizen werden verkocht dan in 2005, steeg het aantal

verkochte eenheden toch weer lichtjes in 2007. Sinds 1999 is de trend evenwel dalend. De appartementenverkoop ging er zowel in 2006 als in 2007 op vooruit, na de sterke daling in de verkoop van 2005.

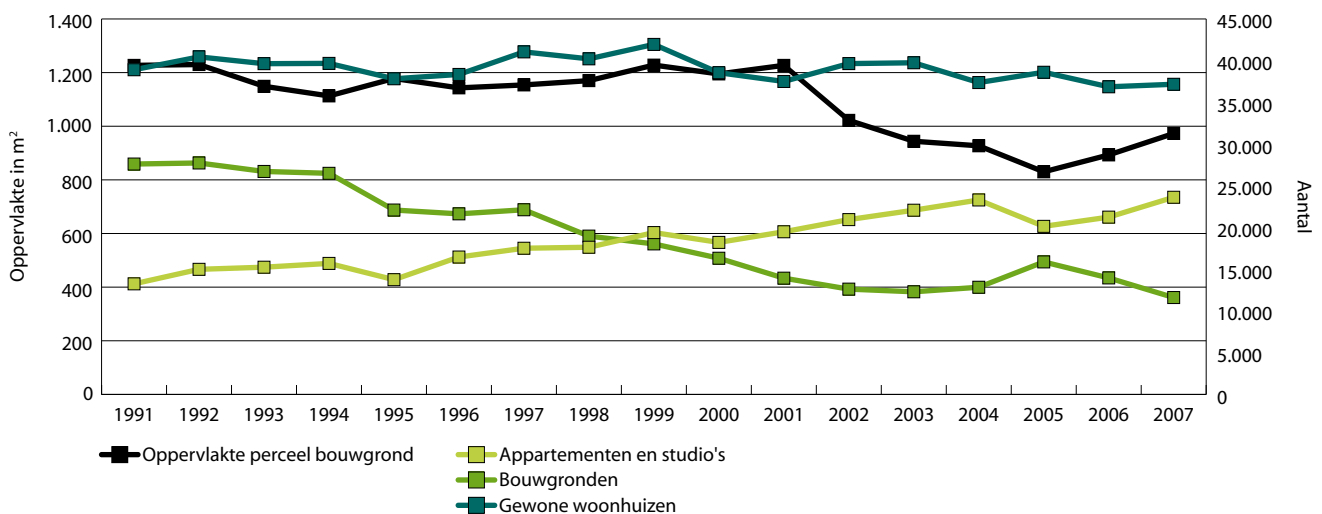
De verkoop van bouwgrond kan de laatste 2 jaren het niveau van 2005 niet meer halen en duikt verder naar beneden. Op tien jaar tijd is de verkoop haast gehalveerd. Daarbij steeg de gemiddelde oppervlakte van een bouwperceel voor het tweede opeenvolgende jaar opnieuw, voor 2007 tot 973 m². Maar dit is nog altijd 254 m² minder dan in 2001.

De Vlaamse Regering wil de sociale huisvestingsmaatschappijen stimuleren om meer bouwgronden op de markt brengen. Zo hadden eind 2006 de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) en de Sociale Huisvestingsmaatschappijen (SHM's) nog 1.557 ha bouwgrond beschikbaar. Dat is een daling ten opzichte van het voorgaande jaar, waarbij vooral de grondreserve van de SHM's daalde. De grondvoorraad van de VMSW is daarin beperkt en was in 2006 niet onmiddellijk ontwikkelbaar.

Het aantal bouwvergunningen voor nieuwe woningen nam in 2006 verder toe, maar dit slechts in geringe mate als wordt vergeleken met de groeicijfers die sinds 2001 te noteren vielen. De toename in 2006 was dan nog vooral te wijten aan de vergunning van appartementsgebouwen. De vergunningen voor eengezinswoningen daalde met 9,3% tegenover het jaar voordien. De eengezinswoning is in 2006 nog goed voor 41% van het totale aantal vergunde nieuwe woningen. In

10.17 Verkoop vastgoed

Evolutie van de gemiddelde oppervlakte van een perceel bouwgrond in m², en evolutie van het aantal verkochte percelen bouwgrond, woningen en appartementen, van 1991 tot 2007.

Bron: FOD Economie, ADSEL.

10.18 Bouwvergunningen

Evolutie van het aantal bouwvergunningen voor nieuwbouw en renovatie, van 2000 tot 2007. Toestand in april 2008.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*
Nieuwbouw								
woongebouwen met 1 woning	15.984	14.988	14.397	15.122	17.194	19.211	17.417	15.692
woongebouwen met meerdere woningen	1.569	1.696	1.780	2.052	2.446	2.859	3.047	2.628
<i>totaal aantal woongebouwen</i>	<i>17.553</i>	<i>16.684</i>	<i>16.177</i>	<i>17.174</i>	<i>19.640</i>	<i>22.070</i>	<i>20.464</i>	<i>18.320</i>
totaal aantal woningen	29.100	28.284	30.006	31.566	37.225	41.994	42.291	36.482
aantal woningen in gebouwen met meerdere woningen	13.116	13.296	15.609	16.444	20.031	22.783	24.874	20.790
Renovatie (aantal woongebouwen)	16.689	16.405	17.404	19.692	18.026	18.036	18.015	17.524

*cijfers april 2008

Bron: FOD Economie, ADSEL.

2000 was dit nog 55%. Voor renovatie bleef het aantal vergunningen in 2006 voor het tweede opeenvolgende jaar stabiel.

De voor 2007 beschikbare cijfers duiden op een gevoelige daling van het aantal bouwvergunningen voor zowel de eengezinswoning als de appartementsbouw. Ook in de renovatie wordt er een lichte daling vastgesteld.

Ondersteuning eigendomsverwerving

Tegemoetkomingen

In 2006 kon de burger een beroep doen op een verbeterings- en een aanpassingspremie en op de **verzekering gewaarborgd wonen** bij een hypothecaire lening.

Steun bij renovatie

Tussen 1996 en 2006 kregen 96.764 personen een tegemoetkoming voor renovatie en aanpassing van de woning, voor in totaal een bedrag van 198 miljoen euro.

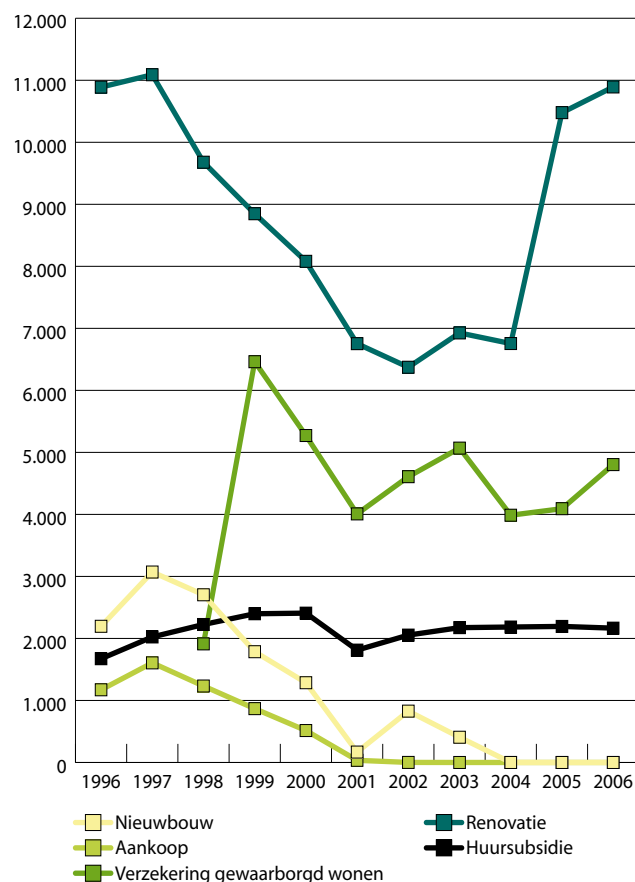
De steunmaatregelen verliepen via drie verschillende stelsels, waarvan er 2 inmiddels werden afgesloten. De afgesloten stelsels zijn TIL-reno (terugbetaling in de leningslast voor renovatiewerken, stelsel afgesloten eind 1999) en de renovatiepremie (lopend van 1 maart 2001 tot eind september 2002).

De verbeterings- en aanpassingspremie blijft van kracht en geeft premies voor enerzijds verbeteringswerken aan de woning voor personen met een bescheiden inkomen, en anderzijds aanpassingswerken om de woning meer geschikt te maken voor bejaarden en gehandicapten. De premie varieert naargelang het type van de uitgevoerde werken. Gemiddeld wordt per aanvraag een premie van 1.397 euro uitgekeerd.

Eind 2003 werd het aantal werken dat voor een subsidie in aanmerking komt, uitgebreid. Ook staat de regeling sindsdien open voor eigenaars die hun woning via een sociaal verhuurkantoor verhuren. Het effect hiervan is vooral sterk merkbaar vanaf 2005.

10.19 Begunstigden Vlaams huisvestingsbeleid

Evolutie van het aantal begunstigden dat geniet van een tegemoetkoming, per stelsel, van 1996 tot 2006.

Nieuwbouw en aankoop zijn afgelopen stelsels.

Bron: Agentschap Wonen Vlaanderen.

10.20 Subsidies Vlaams huisvestingsbeleid

Evolutie van de betalingen van tegemoetkomingen, per stelsel, van 1996 tot 2006.

Jaar	Huursubsidie	Nieuwbouw	Aankoop	Renovatie	Verzekering gewaarborgd wonen	Totaal
1996	2.873.935,10	5.507.254,28	2.263.457,67	24.216.657,83		34.861.304,88
1997	4.140.957,10	10.577.911,30	3.949.448,56	28.418.440,55		47.086.757,51
1998	5.375.797,80	11.338.860,78	3.793.788,29	28.871.841,75	416.720,40	49.797.009,01
1999	6.754.541,50	7.486.034,42	3.111.955,16	19.017.263,90	1.408.392,90	37.778.187,88
2000	7.671.120,00	4.816.775,95	2.048.185,54	15.584.463,82	1.149.032,40	31.269.577,71
2001	7.163.373,14	4.432.934,14	1.757.445,11	17.152.683,45	873.543,60	31.379.979,44
2002	7.959.788,00	7.587.729,30	695.031,36	14.146.092,67	1.004.313,60	31.392.954,93
2003	8.731.366,99	3.985.509,12	390.240,88	11.256.681,37	1.104.788,55	25.468.586,91
2004	8.941.274,48	11.476,08	2.677,68	9.101.195,16	868.966,65	18.925.590,05
2005	9.102.258,43	0,00	0,00	14.639.436,76	891.851,40	24.633.546,59
2006	8.892.047,77	0,00	0,00	15.840.300,00	1.046.813,85	25.779.161,62
1996-2006	77.606.460,31	55.744.485,37	18.012.230,24	198.245.057,26	8.764.423,35	358.372.656,53

Nieuwbouw en aankoop zijn afgelopen stelsels.

Bron: Agentschap Wonen Vlaanderen.

Het aantal begunstigden voor tegemoetkoming inzake renovatie is gestegen van 6.755 in 2004 naar 10.892 in 2006.

Verzekering gewaarborgd wonen

Wie een woning bouwt, koopt of renoveert, en aan de voorwaarden voldoet, kan zich gratis laten verzekeren tegen inkomensverlies. Als men tijdens de eerste tien jaar na het afsluiten van een hypothecaire lening onvrijwillig werkloos of arbeidsongeschikt wordt, neemt de Vlaamse overheid een deel van de afbetaling op zich.

De "verzekering tegen inkomensverlies" werd in 1998 ingevoerd en eind 2003 herwerkt tot de "verzekering gewaarborgd wonen". De toelatingsvoorwaarden werden versoepeld en de inkomensgrenzen opgetrokken. De tegemoetkoming wordt maximaal drie jaar toegekend en bedraagt ten hoogste 500 euro per maand. Tussen 1998 en 2006 werden 40.213 polissen afgesloten, voor een totaal bedrag van 8,7 miljoen euro.

Sociale leningen

Wie een woning bouwt of koopt, sluit meestal een hypothecaire lening af. Indien men voldoet aan bepaalde criteria inzake inkomen en/of waarde van de woning,... kan men een lening afsluiten aan een goedkoper tarief dan datgene wat op de private markt gehanteerd wordt. De sociale kredietvennootschappen bestonden reeds eerder. Sinds 1 juli 2004 kunnen ook de commerciële banken sociale leningen aanbieden.

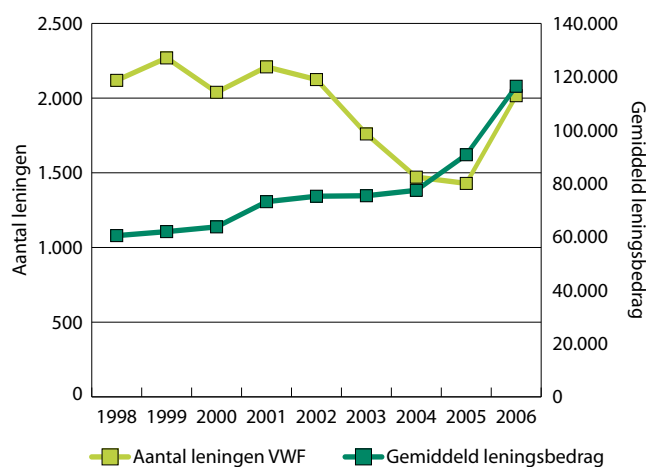
Het Vlaams Woningfonds en de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) zorgen voor goedkope leningen en ontvangen voor de uitvoering van hun opdracht subsidies van de overheid.

Leningen Vlaams Woningfonds

De hoofdactiviteit van het Vlaams Woningfonds (VWF) omvat het toekennen van sociale hypothecaire leningen aan gezinnen met minstens één kind en een bescheiden inkomen. Tot december 2005 konden enkel gezinnen met minimum twee kinderen een

10.21 Leningen Vlaams Woningfonds

Evolutie van het aantal leningen en het gemiddelde leenbedrag van het Vlaams Woningfonds, van 1998 tot 2006.

Bron: Vlaams Woningfonds.

beroep doen op het Vlaams Woningfonds. Sindsdien werd de doelgroep uitgebreid, waardoor ook gezinnen met één kind in aanmerking komen voor een lening, en werd de maximum toegelaten waarde van de te financieren woning verhoogd.

Deze uitbreiding heeft voor 2006 geresulteerd in een belangrijke verhoging van het aantal leningsaanvragen. Daardoor steeg het aantal toegestane leningen in één jaar tijd met 41%. Het doel van de lening had voor 79% als bestemming de aankoop van een woning. In 12% van de dossiers ging het om de uitvoering van werken aan de woning.

De gemiddelde rentevoet bedroeg 1,98%, nog iets minder dan het jaar voordien. Het gemiddelde ontleend bedrag steeg sterk tot ruim 116.000 euro.

In 2006 was het aandeel van de ontlenergezinnen met één kind 17%. 31,5% was een eenoudergezin.

Leningen VMSW

In 2006 heeft de VMSW 989 leningsakten verleden, 143 meer dan het jaar voordien. Op zich blijft het aantal dossiers nog steeds onder het niveau van de recente jaren, waarbij in 2001 nog 1.606 dossiers werden geregistreerd.

41% van de leningsakten dienden in 2006 om de aankoop van een sociale koopwoning te financieren. De rest ging voornamelijk naar particulieren die een woning verbeterden.

Sociale koopwoningen

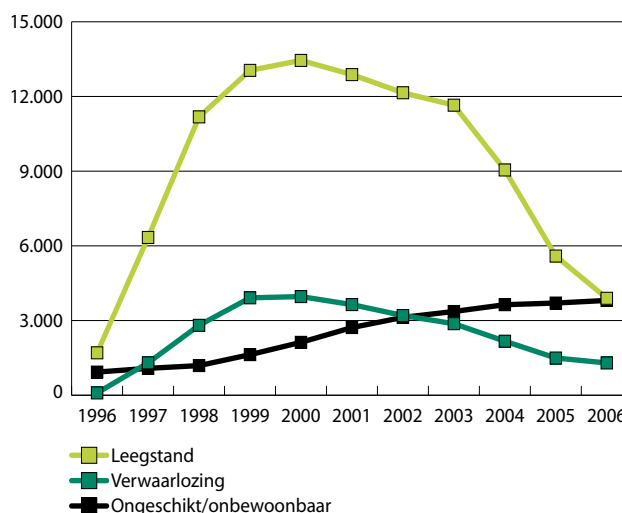
De Sociale Huisvestingsmaatschappijen verhuren niet alleen, maar bieden ook sociale woningen en kavels te koop aan. Om te kunnen kopen moet men aan bepaalde voorwaarden voldoen. In 2006 werden 470 sociale koopwoningen, 189 sociale huurwoningen en 53 sociale kavels effectief verkocht, minder dan het jaar voordien. Een kavel werd gemiddeld voor 37.109 euro verkocht, een sociale koopwoning en een huurwoning voor respectievelijk 133.806 en 92.198 euro.

Private huurders

19% van de huishoudens huurde in 2005 een private woning. De verbetering van de woonkwaliteit in de huursector vormt een belangrijke prioriteit in het Vlaams woonbeleid. De Vlaamse overheid heeft minimum kwaliteitsnormen vastgelegd waaraan iedere woning moet voldoen. De **Vlaamse Wooncode** voorziet instrumenten om effectief over deze woningkwaliteit te waken.

10.22 Leegstand en verkrotting

Evolutie van het aantal panden dat op de inventaris staat op het einde van het jaar, van 1996 tot 2006. Toestand op 8/05/2007.

Bron: Agentschap Wonen Vlaanderen.

Leegstand en verkrotting

De heffing op leegstand en verkrotting bestaat sinds 1996 en is gericht op het tegengaan van de verkrotting van woningen en de verloederende van buurten. Ze wordt geheven op drie soorten probleem panden: leegstaande, verwaarloosde, en ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woningen.

Een woning wordt als **leegstaand** beschouwd wanneer ze meer dan een jaar niet meer effectief gebruikt is geweest. In totaal kwamen tussen 1996 en 2006 ooit 40.527 woningen op de leegstandslijst terecht. Daarvan is ondertussen 90% geschrapt. Eind 2006 zaten er nog 3.894 woningen in de inventaris.

Een woning is **verwaarloosd** indien de buitenkant ernstige gebreken vertoont. De verwaarlozing wordt aan de hand van een uitwendig onderzoek van de woning vastgesteld. Tussen 1996 en 2006 werden 7.952 panden geïnventariseerd. Ondertussen is hiervan 84% geschrapt. Eind 2006 stonden er nog 1.296 verwaarloosde woningen op de lijst.

Indien een huurwoning niet aan de minimumkwaliteitsnormen voldoet, kan ze ongeschikt verklaard worden. Worden er bovendien ernstige veiligheids- of gezondheidsrisico's vastgesteld, dan kan ze **onbewoonbaar** worden verklaard. Het aantal woningen dat ooit op deze inventaris werd geplaatst, komt eind 2006 op 11.489. De schrappingsgraad bedraagt 67%. Eind 2006 stonden er in totaal 3.808 woningen op de inventaris.

Vlaamse Wooninspectie

Er is enerzijds de administratieve handhaving, verzorgd door het Agentschap Wonen, waar men na kwaliteitsonderzoeken de burgemeester indien nodig adviseert de woongelegenheid ongeschikt of onbewoonbaar te verklaren. Aan de eigenaars van panden die op de inventaris van ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde panden staan, wordt een heffing opgelegd.

Anderzijds is er de strafrechtelijke handhaving, verzorgd door het Agentschap RWO – Wooninspectie, waar men door middel van een proces-verbaal inbreuken op de Vlaamse Wooncode en het **Kamer-decreet** ter kennis van het parket brengt, met het oog op strafrechtelijke vervolging van de overtreder. De wooninspecteur heeft ook de bevoegdheid om via een herstellvordering het herstel van de gebreken te vorderen.

In het zesde werkjaar (oktober 2006 – september 2007) werden 264 panden en 757 wooneenheden geverbaliseerd. T.o.v. het voorgaande werkjaar gaat het om een lichte terugval van het aantal geverbaliseerde woonentiteiten, nochtans met een lichte stijging van het aantal geverbaliseerde panden. Er werd dus ook opgetreden in kleinere panden.

Er werden acties uitgevoerd in 73 verschillende gemeenten. In 60 gemeenten werd ook effectief proces-verbaal opgesteld. Daarmee zet de stijgende trend zich verder.

Het gevaar voor elektrocutie en/of brand was in 81% van de woonentiteiten één van de meest voorkomende gebreken. Het aantal gebreken met gevaar voor gasontploffing en brand tot gevolg nam in vergelijking met het voorgaande werkjaar toe (aandeel van 45% tegenover 41% in het vijfde werkjaar). Ook het gevaar voor CO-vergiftiging wordt nog steeds geconstateerd in ¼ van de gevallen.

In totaal werd 72% van de geverbaliseerde woonentiteiten gekwalificeerd als onbewoonbaar. Dit aandeel is licht gestegen tegenover het voorgaande werkjaar (69%).

Ondersteuning huurders

Huursubsidie

Bejaarden en personen met een handicap die verhuizen van een onaangepaste woning naar een geschikte huurwoning, kunnen hiervoor een huursubsidie krijgen. Ook kunnen personen die verhuizen van een krotwoning of uit een overbewoonde

woning naar een volwaardige gezonde woning met een minimumoppervlakte, een huursubsidie ontvangen. Voor de verhuiskosten wordt een eenmalige installatiepremie uitgekeerd.

Dit stelsel van huursubsidie bestaat sinds 1992. Gemiddeld krijgt een begunstigde een huursubsidie van 117 euro in de private sector en 63 euro in de publieke sector.

In 2006 ontvingen 2.166 nieuwe begunstigten een huursubsidie en/of installatiepremie, wat het totale aantal begunstigten van een huursubsidie opdroef tot 8.699 in 2006.

Tussen 1996 en 2006 werd in totaal aan 23.312 nieuwe begunstigten een huursubsidie en/of installatiepremie toegekend, voor een totaal bedrag van bijna 77,6 miljoen euro.

Voor 2005 stelde 2% van de huurders in het Vlaamse Gewest een huurtoelage te ontvangen, tegenover 1,7% in het Waalse en 1,5% in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (bron: SILC 2005).

Sociale verhuurkantoren

De sociale verhuurkantoren (SVK's) huren woningen in op de private huurmarkt en verhuren deze door aan kwetsbare bewoners. Eind 2006 waren er 32 gesubsidieerde en 14 erkende maar nog niet gesubsidieerde sociale verhuurkantoren.

Eind 2006 beheerden de erkende én gesubsidieerde SVK's 3.543 woningen. Tussen 1999 en 2006 is het aantal woningen verdrievoudigd.

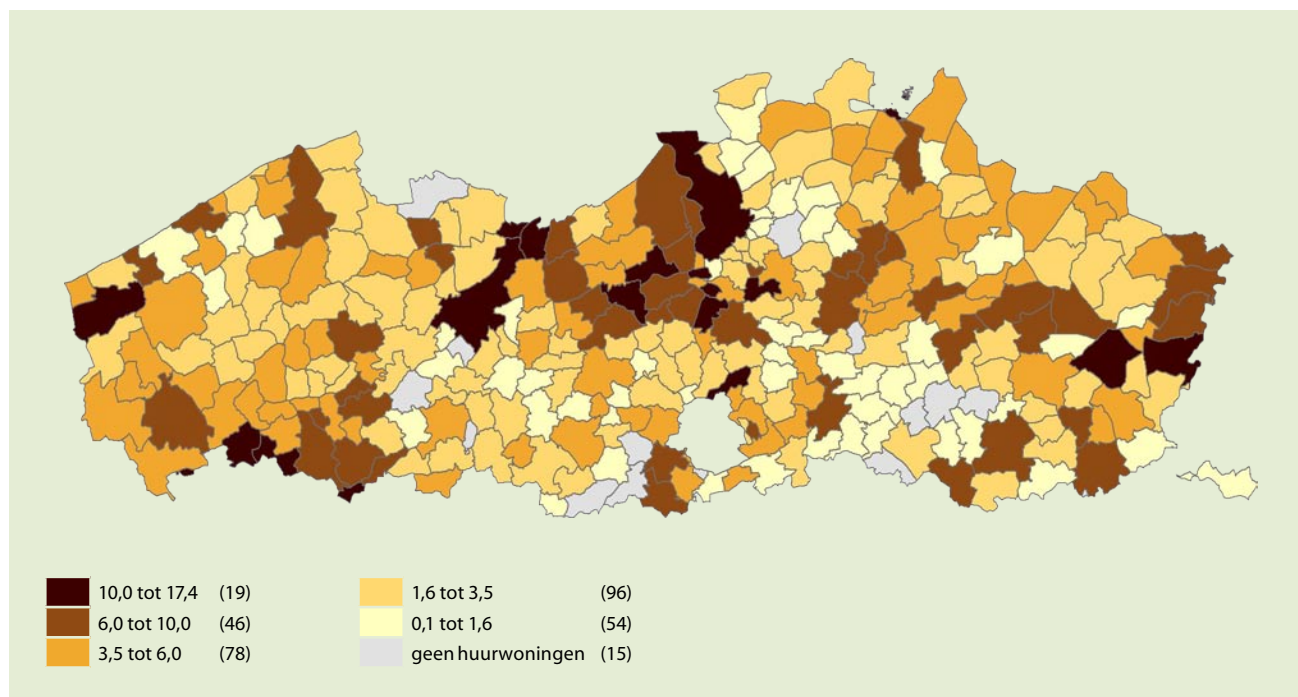
Huurdersbonden

In Vlaanderen zijn vijf provinciale en twee regionale huurdersbonden actief. Zij begeleiden de kwetsbare groepen en verlenen hen advies over hun huurrechten en -plichten in 29 gemeenten. Eind 2006 telden de huurdersbonden 18.291 individuele leden, wat een stijging van bijna 10% is ten opzichte van 2005. Ook steeds meer gemeenten, OCMW's en welzijnsorganisaties sluiten een collectief abonnement en doen ten behoeve van hun cliënten een beroep op de juridische adviesverlening van de huurdersbonden. Er waren eind 2006 502 collectieve leden.

In 2006 werd ook een hoog aantal huurders bereikt, namelijk 12.868. Dit is het hoogste aantal sinds in 2001 begonnen werd met het registreren van deze gegevens.

10.23 Huurpatrimonium VMSW

Aandeel sociale huurwoningen VMSW ten opzichte van het aantal private huishoudens, op gemeentelijk niveau, in %. Toestand op 31 december 2006.

Sociale huurwoningen verhuurd door gemeenten, sociale verhuurkantoren,... zijn niet opgenomen.

Bron: VMSW, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Sociale huurders

In Vlaanderen bedraagt het aandeel sociale huurwoningen 5,6% van het totale woningpatrimonium.

131.781 sociale woongelegenheden waren op 31 december 2006 verhuurd door de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) en de 95 door haar erkende sociale huisvestingsmaatschappijen (SHM's). Als ook de leegstaande woningen en de woningen die verhuurd worden buiten het sociaal huurstelsel door CAW's e.d., in rekening worden gebracht, telt het patrimonium zo'n 138.873 woningen.

Het aanbod voldoet echter niet aan de vraag. Midden 2007 waren er 75.735 unieke kandidaat-huurders ingeschreven op de wachtlijsten van de sociale huisvestingsmaatschappijen in Vlaanderen. De vermindering ten opzichte van het voorgaande jaar is te wijten aan de schrapping van de dubbeltellingen, een controle die om de twee jaar wordt uitgevoerd. De leeftijdsgroep van 40 t.e.m. 49 jaar vormt de grootste groep kandidaat-huurders (23,5%). Van alle aanvragers behoort 27,7% tot de leeftijdsgroep 55+.

10.24 Wachtlijsten

Aantal personen dat zich bij een sociale huisvestingsmaatschappij als kandidaat heeft ingeschreven voor een sociale huurwoning, volgens voorkeurprovincie, en de verhouding van het aantal kandidaat huurders tot het aantal sociale huurwoningen, per provincie. Toestand midden 2007.

	Kandidaat-huurders midden 2007	Aantal kandidaat-huurders per sociale woning (patrimonium van 31/12/2006)
Antwerpen	25.175	0,56
Limburg	11.292	0,64
Oost-Vlaanderen	17.302	0,52
Vlaams-Brabant	9.502	0,61
West-Vlaanderen	14.730	0,56
Totaal	78.001	0,57

De som van de aantallen ligt wat hoger dan het totale aantal unieke kandidaat-huurders, daar sommigen een voorkeur hebben gegeven aan twee verschillende provincies.

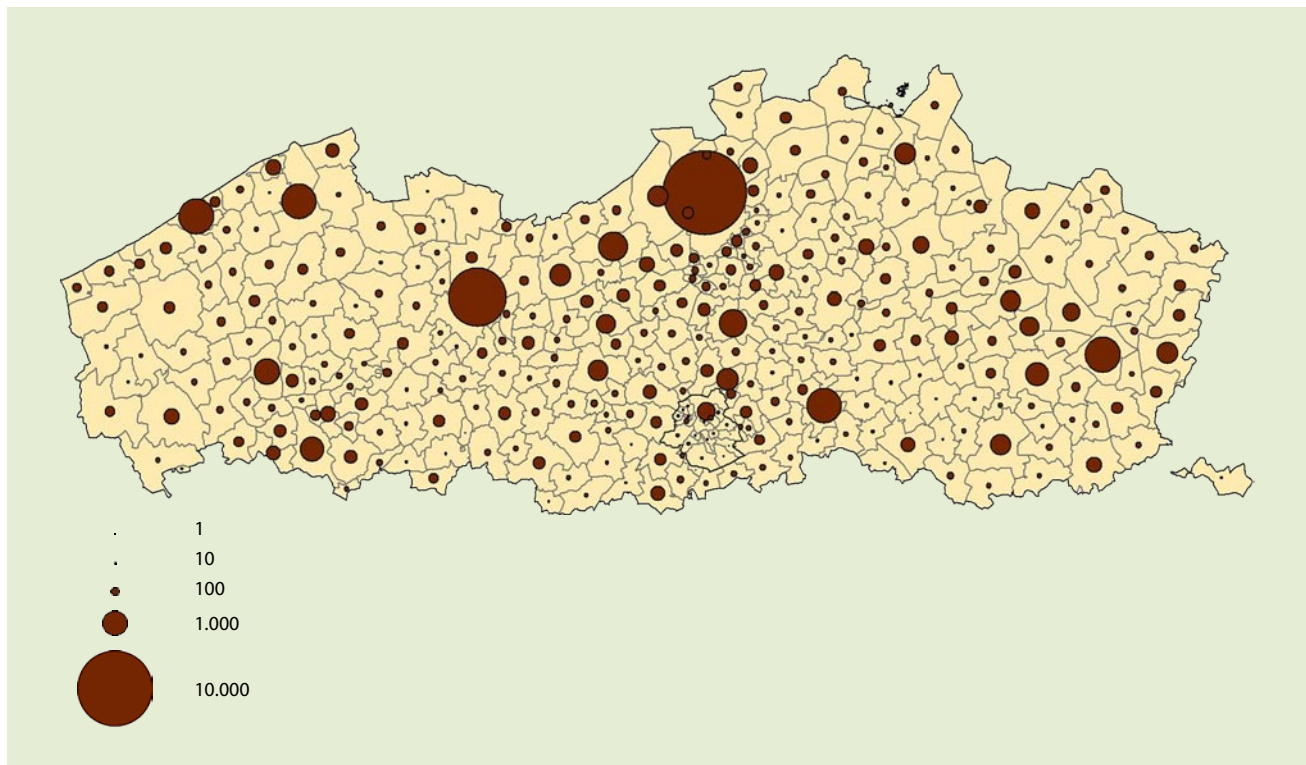
Bron: SHM's / VMSW.

Toch is ook 20,4% van de aanvragers tussen de 20 en de 30 jaar.

44% is alleenstaand terwijl 20% alleenstaand is met één of meer kinderen.

10.25 Kandidaat-huurders VMSW

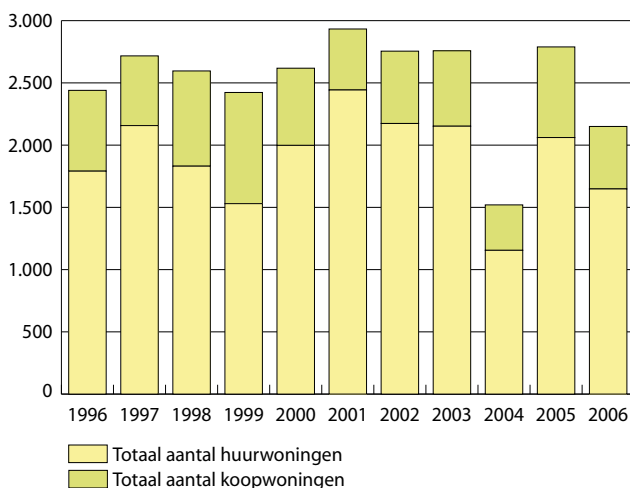
Aantal kandidaat-huurders VMSW, midden 2007.

Bron: VMSW, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

10.26 Nieuwbouw VMSW

Evolutie van het totale aantal nieuwbouwwoningen (huur- en koopwoningen) goedgekeurd door de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen, van 1996 tot 2006.

Bron: VMSW.

Als men kijkt naar de provincie van voorkeur, wenst 32,3% van de potentiële huurders een woning in

Antwerpen. Onderaan de lijst staat Vlaams-Brabant met 12,2%, doch dit aandeel steeg in recente jaren, alsook dit van West-Vlaanderen (derde in de lijst met 18,9%).

Het aantal kandidaat-huurders is in aantal – maar ook relatief indien wordt gemeten t.o.v. bevolkingsomvang van de gemeente – vooral hoog in de groot- en centrumsteden en de gemeenten van de vroegere mijnstreek in Limburg.

In de meeste van deze steden zet deze trend zich door. Dit is ook het geval voor de noord- en zuidoostelijke rand van Brussel en sommige kleinstedelijke gebieden zoals bijvoorbeeld deze in West-Vlaanderen.

Per 100 woningen in het patrimonium van al de sociale huisvestingsmaatschappijen samen, staan zo'n 57 kandidaten op de wachtlijst. Bij de sociale verhuurkantoren ligt deze verhouding nog een stuk hoger. Eind 2006 stonden er zo'n 11.100 woningzoekenden op de wachtlijst voor een SVK-woning. Dat aantal is gelijk aan 3 woningzoekenden per SVK-woning.

Er moet in deze cijfers rekening worden gehouden met het feit dat een aantal kandidaat-huurders op

de wachtlijst staan voor een andere sociale woning dan deze die zij op dat ogenblik huren. Als voor de wachtlijst VMSW het aantal unieke kandidaat-huurders wordt geteld dat nog geen sociale huurder is, komt men op een sociale woningbehoefte in Vlaanderen van 57.457; wat nog steeds een stijging is van 12,6% in twee jaar tijd.

Woonprijzen

De betaalbaarheid van het wonen garanderen staat hoog op de agenda van de Vlaamse Regering. De bouwgrond- en woningprijzen en de maandelijkse huur vormen hierbij een goede indicator, samen met de bijkomende kosten die de aankoop, renovatie of bouw van een woning met zich mee brengen.

Betaalbaarheid wonen

Wonen neemt een grote hap uit het gezinsbudget. In 2005 ging een vijfde van het budget naar de woning. Als ook de verwarming, de inrichting en de tuin meegerekend worden, werd 30% van het gezinsbudget aan de woning besteed. Toch krimpt dit woonbudget als aandeel van de totale uitgaven elk jaar een beetje.

Indicatoren betaalbaarheid

Uit dit onderzoek bleek dat in 2005 huurders relatief meer besteden aan wonen dan eigenaars. Om de betaalbaarheid van het wonen te analyseren, worden drie indicatoren gebruikt: de woonquote, het 'equivalent resterend inkomen' en een subjectieve indicator die werd ontwikkeld in de Woonsurvey 2005.

10.28 Betaalbaarheid wonen

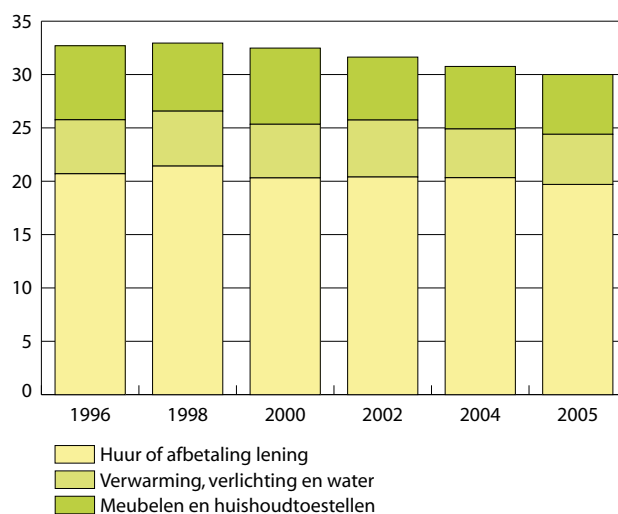
Overzicht betaalbaarheidindicatoren vastgesteld in de Woonsurvey van 2005.

	Eigenaar		Huurders		Totaal
	Met afbetaling	Zonder afbetaling	Privaat	Sociaal	
Gemiddeld netto-maandinkomen (€)	3.049	1.912	1.725	1.281	2.202
Gemiddeld equivalent netto-maandinkomen (€)	1.779	1.277	1.251	913	1.412
Gemiddeld maandelijkse naakte woonkost (€)	633	0,0	431	258	284
Gemiddelde woonquote (%)	21,7	0,0	29,5	22,3	13,0
Aandeel woonquote > 30% (%)	17,1	0,0	39,2	12,2	12,7
Gemiddeld resterend inkomen (€)	2.491	1.912	1.310	1.024	1.940
Gemiddeld equivalent resterend inkomen (€)	1.451	1.277	929	720	1.238
Aandeel equivalent resterend inkomen < 250 euro (%)	0,4	0,3	4,4	2,1	1,4
Aandeel dat naar eigen zeggen nooit problemen ondervond met de betaling van huur of afbetaling (%)	94,2	97,5	85,8	81,1	91,8

Bron: Woonsurvey 2005.

10.27 Uitgaven wonen

Evolutie van de privé-uitgaven voor wonen, in procent van de gezinsuitgaven, van 1996 tot 2005.

Bron: FOD Economie, ADSEI, Huishoudbudgetenquête.

Woonquote

De woonquote is het aandeel van het huishoudinkomen dat aan de naakte woonuitgaven wordt gespendeerd. Het is een vaak gehanteerde maat voor betaalbaarheid in (internationaal) onderzoek. Onder 'naakte woonkosten' worden de bedragen verstaan die huishoudens besteden aan de huur van de woning of de afbetaling van de lening. Verbruikskosten zijn niet inbegrepen.

Voor de huurders in de private huursector hebben te kampen met een hoge woonquote, nl. gemiddeld 30% ; nog eens 39% staat zelfs een groter aandeel van zijn inkomen af aan huur.

Resterend inkomen

Het 'resterend inkomen' is het inkomen dat overblijft na het betalen van de woonuitgaven. Dit bedrag wordt vervolgens omgezet naar het 'equivalent resterend inkomen' door het te delen door een factor die de huishoudsamenstelling in rekening brengt. Deze correctie laat toe vergelijkingen te maken tussen huishoudens van verschillende omvang en samenstelling. Het equivalent resterend inkomen blijkt voor huurders onder 1.000 euro per maand te liggen.

Subjectieve indicator

Voor de subjectieve benadering tenslotte gebruiken de onderzoekers een vraag uit de Woonsurvey 2005: de respondenten werd gevraagd of – en in welke mate – men reeds problemen heeft ervaren bij het betalen van de woonkost.

Eén op de zeven huurders in de private huursector heeft gesteld ooit problemen te hebben ervaren bij de afbetaling van de huur. Voor huurders uit de sociale woonsector is dat zelfs bijna één op de vijf.

Verder blijkt ook dat van de huurders 3,5% de 12 voorbije maanden de huur minstens één keer niet tijdig heeft kunnen betalen.

Bouwgrondprijs

Bouwgrond kent de laatste jaren een prijsexplosie: gemiddeld diende in 2007 133 euro per m² te worden betaald. Voor een bouwgrond werd gemiddeld

129.536 euro betaald, en dit voor een oppervlakte van 973 m².

Sinds 2001 stijgt de prijs voor bouwgrond zeer sterk. Bij stijgende prijzen is er ook een verkleining van de grootte van het bouwperceel te noteren, alhoewel de laatste jaren de gemiddelde oppervlakte weer lichtjes toenam.

Ook in het Waalse Gewest noteerde men prijsstijgingen, maar de bouwgrondprijzen zijn er merkbaar lager.

Woningprijzen

De prijzen van appartementen (+ studio's) en gewone woonhuizen stegen in 2006 en 2007 verder gevoelig, in 2007 tot respectievelijk gemiddeld 171.992 euro en 171.783 euro. Nochtans ligt het groeipercentage lager dan tijdens het topjaar 2005. Appartementen werden in 2006 gemiddeld 11,5% duurder, gewone woonhuizen 12,5%. In 2007 vielen de prijsstijgingen terug tot onder de 10%. Deze stijgingspercentages zijn nog altijd vrij hoog vergeleken met wat gemiddeld tussen 1990 en 2004 te noteren viel.

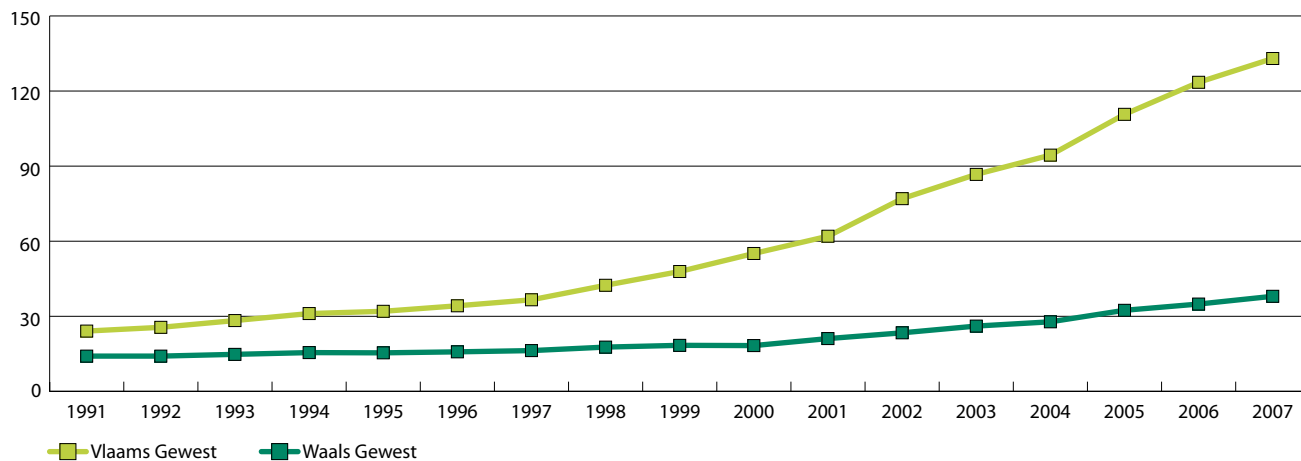
In tien jaar tijd verdubbelde het bedrag dat diende neergeteld te worden voor een appartement of een woonhuis.

Registratierechten

Bij de aankoop, bouw of renovatie van een woning moet men ook rekening houden met het ereloon van

10.29 Bouwgrondprijs

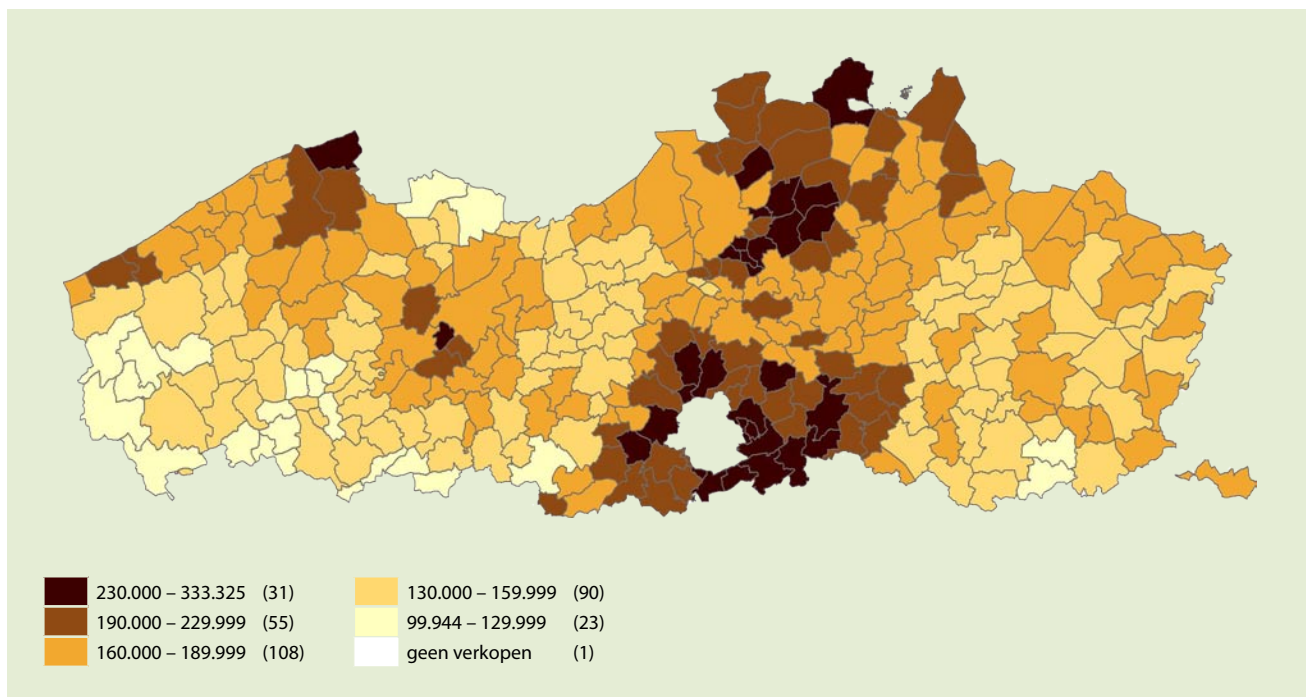
Evolutie van de gemiddelde prijs voor een m² bouwgrond in het Vlaamse en Waalse Gewest, in euro, van 1991 tot 2007.

Bron: FOD Economie, ADSEI

10.30 Prijs woonhuis

Gemiddelde verkoopprijs voor een gewoon woonhuis, in 2007

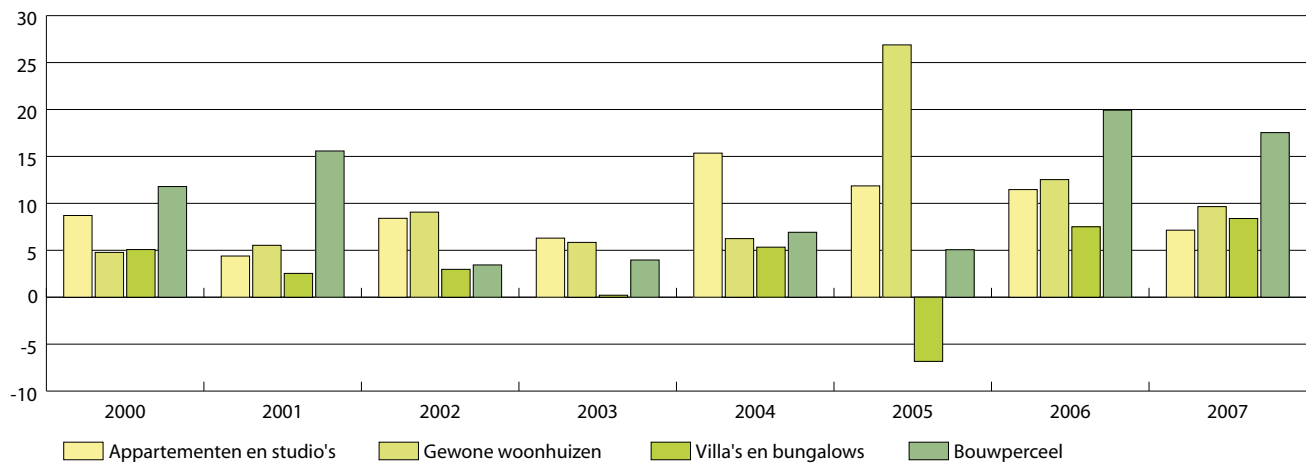
Bron: FOD Economie, ADSEI, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

de notaris, het beschrijven van de lening, de BTW, de registratierechten enz. De registratierechten liggen naar Europese normen vrij hoog. Bovenop de aankoop prijs van de woning, betaalt men 10% registratierechten voor een nor-

male woning en 5% voor een bescheiden woning ('klein beschrijf'). In het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld bedragen de registratierechten slechts 1%. In onze buurlanden liggen de tarieven tussen 3,5% en 7%.

10.31 Vastgoedprijs

Evolutie van de jaarlijkse stijging (t.o.v. het jaar voordien) van de gemiddelde vastgoedprijzen, in %, van 2000 tot 2007

Bron: FOD Economie, ADSEI, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Rentevoeten leningen

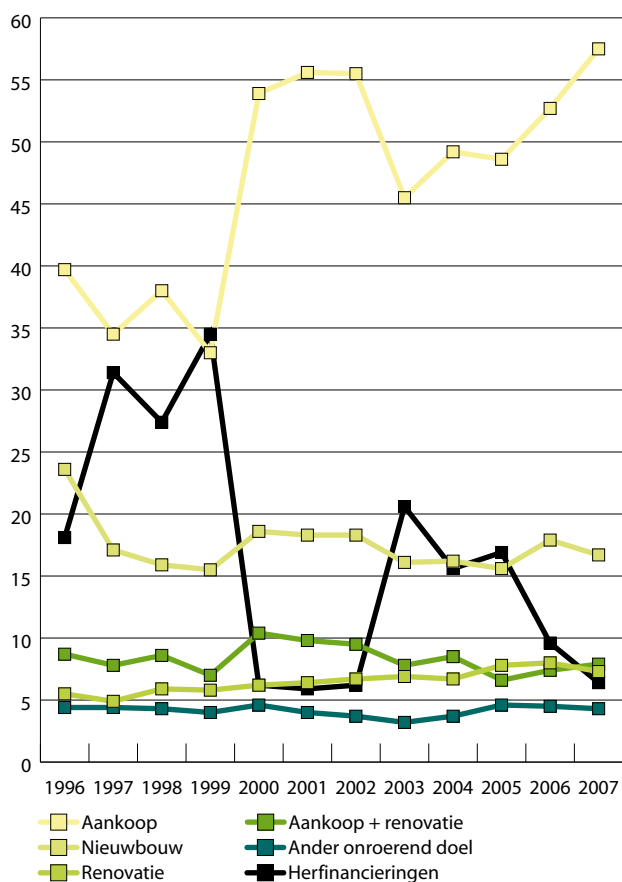
Het merendeel van de kopers en bouwers heeft een hypothecaire lening bij een private bank. Zonder de herfinancieringen in aanmerking te nemen, lag in 2007 het totaal bedrag van de verstrekte hypothecaire kredieten 3,9% lager ten opzichte van 2006. Het aantal overeenkomsten is zelfs met 5,5% gedaald ten opzichte van 2006, en dit nadat er toen reeds een daling van 3% te noteren viel in vergelijking met 2005.

De kredieten bestemd voor de aankoop blijven in de meerderheid, terwijl er sinds enkele jaren naar aantal meer kredieten voor een verbouwing worden aangegaan dan voor een bouw.

De ontleningsgrens lijkt te zijn bereikt. Het gemiddelde bedrag van alle verstrekte hypothecaire kredieten is sinds 2000 met de helft gestegen en overschreed in 2007 voor het eerst de grens van 100.000

10.32 Spreiding hypothecaire kredieten

Evolutie van de spreiding van het bedrag van de hypothecaire kredieten naar bestemming, in %, van 1996 tot 2007.

Bron: Beroepsvereniging van het Krediet.

euro. Het gemiddeld bedrag voor de aankoop van een huis bedroeg zelfs 126.176 euro, wat een stijging is van 2,1% ten opzichte van 2006.

85% van de kredieten hadden een vaste rentevoet, het hoogste aandeel van de afgelopen 10 jaar.

Huurprijs private woning

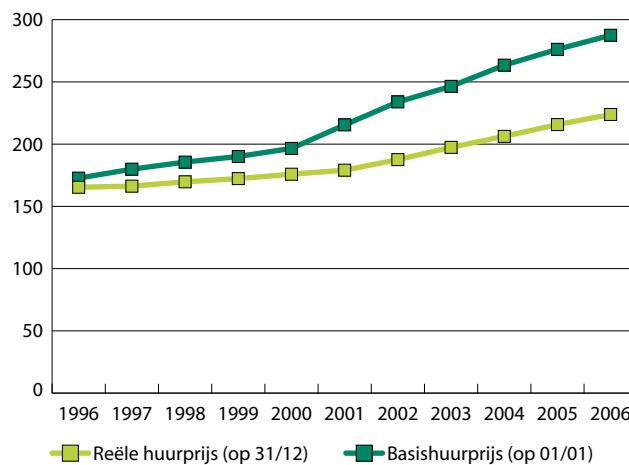
In 2005 bedroeg de gemiddelde huurprijs voor een private woning 431 euro per maand. Ruim de helft van de private huurders betaalde tussen 300 en 500 euro per maand. Daarbovenop komen de maandelijkse verbruikskosten, voor 120 euro per maand. Voor 85% van de huurovereenkomsten werd een huurwaarborg betaald van gemiddeld 3 maanden. Eengezinswoningen zijn duurder dan appartementen binnen eenzelfde gebiedstype (stedelijk versus buitengebied). Voor eenzelfde type woning is de huurprijs op de private markt hoger in het stedelijk gebied dan in andere gebieden.

Huurprijs sociale woning

De gemiddelde huurprijs voor een sociale woning lag in 2005 heel wat lager dan de private huur, namelijk 258 euro per maand. Zowat een derde betaalde meer dan 300 euro. De maandelijkse verbruikskosten waren met 127 euro vergelijkbaar met de privémarkt. Negen op tien sociale huurders betaalde een huurwaarborg.

10.33 Huurprijs sociale woning

Evolutie van de gemiddelde maandelijkse basis- en reële huurprijs van een sociale woning bij de VMSW, in euro, van 1996 tot 2006.

Bron: VMSW.

Bij de VMSW bedroeg de gemiddelde **reële huurprijs** eind 2005 bijna 216 euro per maand, in 2006 steeg deze tot 224 euro. Deze huurprijs wijkt steeds meer af van de **basishuurprijs**, hetgeen gevolgen heeft voor de financiële situatie van de SHM's.

Voor een SVK-woning betaalde men eind 2006 gemiddeld 299 euro per maand, in de grootsteden Antwerpen en Gent was dit 337 euro.

Informatieverstrekking

Begin 2006 ging de website www.premiezoeker.be online. In het startjaar hebben 430.519 Vlamingen de weg gevonden naar deze internettoepassing over woonpremies.

De meest geconsulteerde items op www.energiesparen.be zijn het opzoeken van energieprijzen op basis van postnummer, de terugverdientijd bij de plaatsing van dakisolatie in een bestaande woning, en het adviesonderdeel 'Eerste Hulp bij Energiebesparing'. Daarnaast kan de bezoeker heel wat gratis informatiebrochures bestellen of downloaden. In 2007 werd de website 630.000 keer bezocht.

Bij de Vlaamse Infolijn bedraagt het aantal vragen 'Bouwen – Wonen' 8% van het totale aantal vragen in 2006. De meest gevraagde informatie gaat over mogelijke steunmaatregelen voor wonen, bouwen of renoveren van woningen, alsook over het afsluiten van een sociale lening of hypotheek.

De Vlaamse Ombudsdienst kreeg in 2006 rond het thema wonen 1.106 ontvankelijke klachten binnen, een opmerkelijke stijging ten opzichte van het jaar voordien. De dienst is ingevolge bestuurlijke hervormingen in het beleidsdomein Wonen evenwel ook voor meer instanties klachtenbehandelaar geworden. De meeste klachten gingen over sociale huisvesting. De daling van het aantal klachten over de heffing op leegstand en verkrotting zet zich verder. ■

Onroerend erfgoed

De zorg voor het onroerend erfgoed wordt gekenmerkt door een integrale en geïntegreerde aanpak. Integraal betekent dat met alle aspecten van het onroerend erfgoed wordt rekening gehouden, dat er met andere woorden aandacht is voor bouwkundig erfgoed, landschappen, archeologische relicten, en dit met inbegrip van de relevante cultuurgooederen (o.a. archeologische voorwerpen en varend erfgoed). Integraal betekent ook dat alle onderdelen die deel uitmaken van de zorg voor het onroerend erfgoed (inventarisatie, bescherming, beheer, onderhoud, restauratie en herstel, ontsluiting,...) aan bod moeten komen. Geïntegreerd betekent dan weer dat de zorg voor het onroerend erfgoed kan rekenen op een brede maatschappelijke basis wat onder andere tot uiting komt in de partnerschappen aangegaan met andere overheden, met het maatschappelijk middenveld en met particulieren, steeds gericht op een actieve betrokkenheid.

Inventariseren

Een onderbouwd erfgoedbeleid is alleen mogelijk wanneer al het erfgoed in kaart wordt gebracht. Inventarisatie is dan ook van wezenlijk belang. Het beheer van de inventarissen gebeurt door het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed. Naast de basisinventarissen rond archeologie, bouwkundig erfgoed en landschappen, werkt het VIOE permanent aan enkele thematische inventarissen, zoals historische orgels, parken en tuinen, maritiem erfgoed... Relevante (veelal thematische) gegevens aangereikt door erfgoedverenigingen of vrijwilligers (bv. hoperfgoed, luchtvaartpatrimonium) worden zoveel mogelijk in de inventarissen geïncorporeerd.

Archeologie

Net omdat archeologische voorwerpen en sites niet zichtbaar zijn en zich in het bodemarchief bevinden, zijn ze ongekend. Specialisten gaan ervan uit dat ongeveer 10 % van het totale archeologische patrimonium vandaag gekend is. Die informatie is opgenomen in de Centraal Archeologische Inven-

taris (CAI). Deze databank werd in november 2000 opgestart en bevat informatie van alle vindplaatsen die gekend zijn uit de literatuur of die dankzij prospectie of opgravingen konden gedetecteerd worden. Eind 2007 waren in de CAI gegevens over 27.680 vindplaatsen beschikbaar. De CAI wordt, onder andere op basis van die vondstmeldingen, en in samenwerking met universiteiten, erfgoedverenigingen en vrijetijdsarcheologen voortdurend aangevuld en geactualiseerd.

Bouwkundig erfgoed

De inventarisatie van het 'bouwkundig erfgoed' is gestart op het eind van de jaren zestig. Sinds de jaren '70 worden de resultaten gepubliceerd in 'Bouwen door de Eeuwen Heen. Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed in Vlaanderen'. Voor de inventarisatie van het bouwkundig erfgoed worden twee sporen gevolgd. Enerzijds wordt de laatste hand gelegd aan het wegwerken van de laatste blinde vlekken in de provincies Oost- en West-Vlaanderen, zodat in 2009 alle Vlaamse gemeenten geïnventariseerd zijn en de resultaten gepubliceerd zijn. Anderzijds wordt werk gemaakt van de actualisatie van de 70.000 inventarisgegevens. Daarbij gaat het zowel om de actualisatie van de bestaande gegevens (gewijzigde straatnamen en huisnummers bijvoorbeeld) als om een herinventarisatie. Erfgoed is immers een dynamisch begrip en een inventaris is dan ook steeds een momentopname die voortdurend moet worden aangepast. Bij de eerste inventarissen werd bijvoorbeeld het jaar 1850 als tijdslijmiet voor opname in de inventaris genomen. Ondertussen bestaat er consensus dat zeker alle waardevolle gebouwen tot 1975 in de inventaris kunnen worden opgenomen.

Landschapsatlas

In 2001 werd de landschapsatlas voorgesteld, de eerste inventaris van waardevolle landschappen in Vlaanderen. De atlas bevatte toen 381 **ankerplaatsen** en 1.225 **relictzones**. In 2006 startte een actu-

alisatie en verfijning van de gegevens. De tweede versie van de landschapsatlas telt nog steeds 381 ankerplaatsen, maar het aantal relictzones is gedaald tot 885, omdat nogal wat relictzones werden samengevoegd (de totale oppervlakte van de relictzones is wel toegenomen). De ankerplaatsen beslaan ruim 16% van het grondgebied, de relictzones bijna 40%.

Maritiem erfgoed

Voor de maritieme archeologie werd, in uitvoering van een samenwerkingsakkoord met de federale overheid, een interactieve databank ontwikkeld over het archeologisch erfgoed in de Noordzee. Eind 2007 waren 236 scheepswrakken, 4 vliegtuigwrakken, 28 afzonderlijke maritieme structuren en 1 niet-maritieme structuur opgenomen in de databank. In 2005 werd gestart met de inventarisatie van het varend erfgoed, die aansluit bij de bestaande databank maritieme archeologie. De inventaris wordt stelselmatig per scheepstype (bv. houten vissersvaartuigen) verder uitgebouwd.

Beschermen

Erfgoed is van algemeen belang, heeft waarde voor de ganze maatschappij. De Vlaamse overheid beschikt over een aantal instrumenten om de intrinsieke erfgoedwaarden zo goed mogelijk te behouden: zij kan erfgoed beschermen, geeft deskundig advies en ondersteunt eigenaars en beheerders financieel via premies.

10.35 Beschermingen

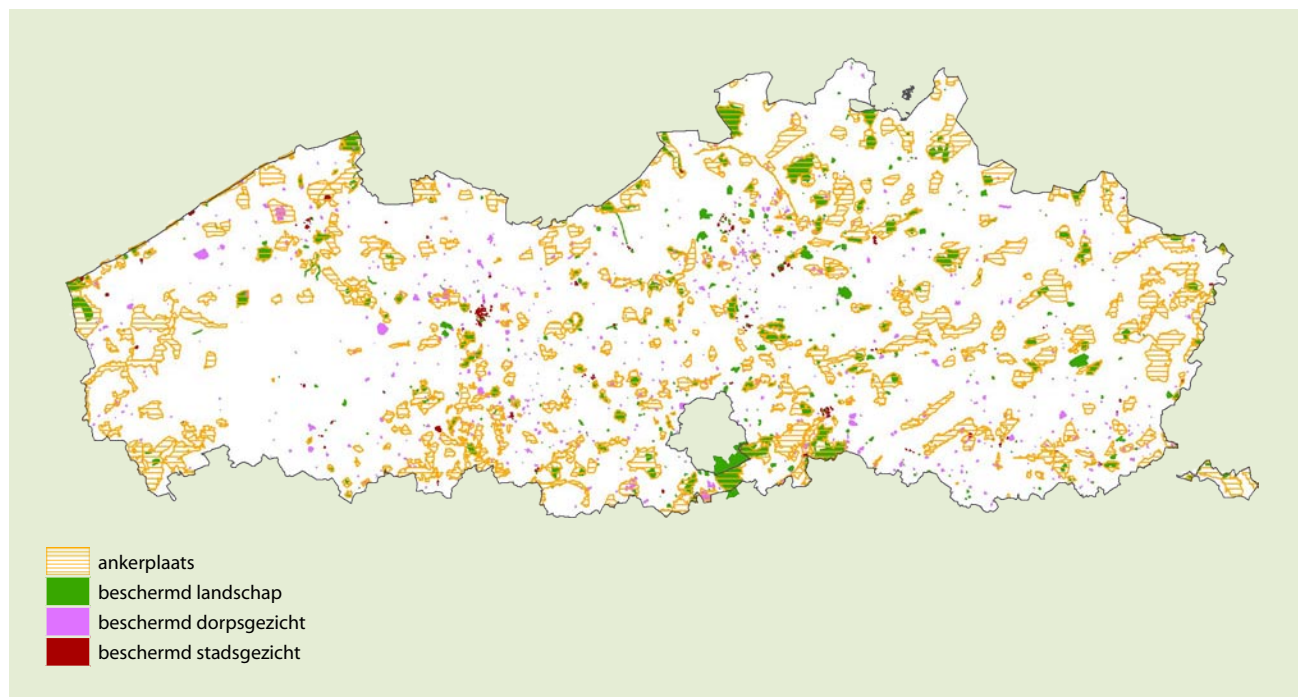
Totaal aantal definitief en voorlopig beschermde monumenten, dorps- en stadsgezichten, landschappen, varend erfgoed, op 31 december 2007.

	Definitief beschermd	Voorlopig beschermd
Monumenten	9.996	218
Stadsgezichten	336	2
Dorpsgezichten	1.148	27
Landschappen	666	0
Archeologische monumenten	3	0
Varend erfgoed	1	1
Totaal	12.150	248

Bron: Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed.

10.34 Ankerplaatsen en beschermingen

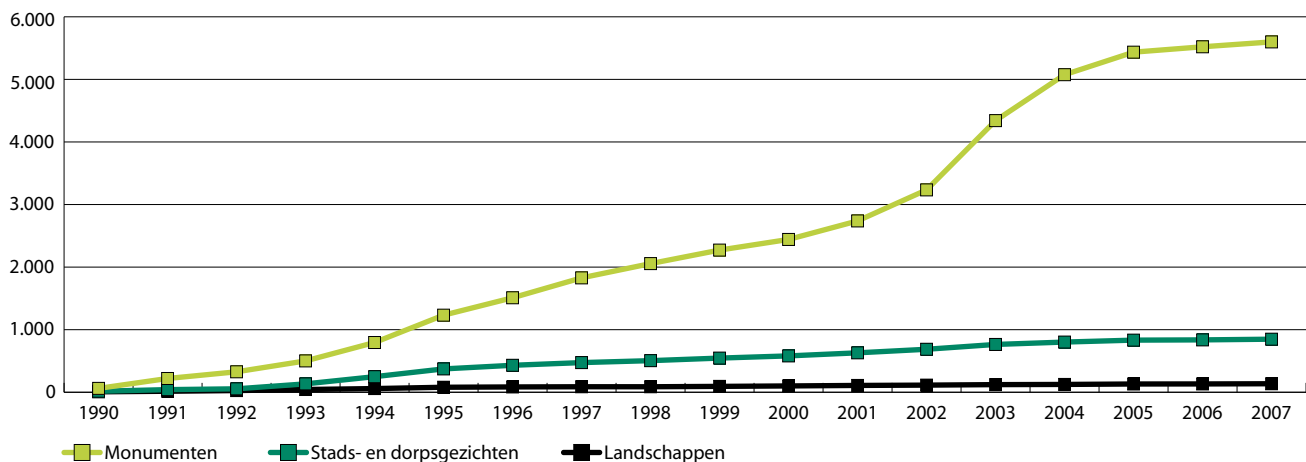
Afbakening ankerplaatsen, beschermde landschappen en beschermde dorps- en stadsgezichten.

Bron: vectoriële versie van de Ankerplaatsen en vectoriële versie van de Beschermde Landschappen, Stads- en Dorpsgezichten, Vlaamse Overheid, Monumenten en Landschappen (GIS-Vlaanderen), bewerking SVR.

10.36 Beschermingen

Evolutie van het aantal definitief beschermde monumenten, dorps- en stadsgezichten en landschappen, van 1990 tot 2007.

Bron: Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed.

Een onroerend goed dat van algemeen belang is omwille van zijn artistieke, wetenschappelijke, historische, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarde kan als monument worden beschermd of – gegroepeerd – worden beschermd als stads- of dorpsgezicht.

Eind 2007 telde het Vlaamse Gewest in totaal 11.480 definitief beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten. Voor 247 monumenten, stads- en dorpsgezichten is de beschermingsprocedure opgestart. Zij werden voorlopig beschermd.

De beschermingsvoorstellen in 2007 werden uitgewerkt volgens een thematisch-typologische benadering die moet toelaten om de relevantie van een bepaald monument voor gans Vlaanderen af te wegen. De beschermingen kaderden hoofdzakelijk binnen volgende thema's: vakwerkbouw, eigen woningen van architecten, 'middeleeuwse donjons, woontorens, burchten en stenen' (dossier Gentse stenen), relictten van de Eerste en Tweede Wereldoorlog. Het laatste thema moet gezien worden als een eerste stap die doorlopen moet worden in de erkenning van het WO-I-erfgoed als UNESCO-werelderfgoed.

Begin 2008 waren wereldwijd 851 dossiers opgenomen op de UNESCO-werelderfgoedlijst waarvan 4 in Vlaanderen. Het historisch centrum van Brugge, de 26 Vlaamse belforten en 13 Vlaamse begijnhoven werden reeds als werelderfgoed goedgekeurd. Midden 2005 was er het complex woning-ateliers-

museum Plantin-Moretus te Antwerpen bijgekomen als één van de drie plaatsen in Europa die aan de basis liggen van de boekdrukkunst.

In 2007 werden, voor het eerst de twee sporen inzake landschapsbescherming volledig operationeel. Eind 2007 waren er in totaal 666 beschermde landschappen. Drie hiervan werden in 2007 definitief beschermd.

Het tweede spoor, dat gebeurt via de bescherming van erfgoedlandschappen, werd in 2007 voor de eerste maal geconcretiseerd via de voorlopige aanduiding van 16 ankerplaatsen. Ankerplaatsen zijn de meest waardevolle landschappen in Vlaanderen omwille van hun gaafheid, authenticiteit, representativiteit,... Doorgaans gaat het om vrij uitgebreide gebieden, met meerdere tientallen relevante erfgoedsites en erfgoedobjecten. Voor 5 van de 16 voorlopig aangeduide ankerplaatsen was de procedure eind 2007 reeds dermate gevorderd dat ze definitief konden worden aangeduid. De aanduiding van de ankerplaatsen heeft tot doel de kenmerken van deze landschappen mee te laten spelen in het afwegingskader bij het opstellen van de ruimtelijke uitvoeringsplannen (RUP) die geheel of gedeeltelijk in ankerplaatsen gelegen zijn. Zodoende kunnen de landschapswaarden mee worden opgenomen in de stedenbouwkundige voorschriften. Vanaf de opname in het RUP worden de ankerplaatsen erfgoedlandschappen genoemd. Eens het statuut van erfgoedlandschap toegekend, zoals voor de beschermde landschappen, kunnen onderhouds- en landschapspremies worden voorzien.

Eind 2007 waren er 3 archeologische zones beschermd. In 2007 werd de Neanderthalsite van Veldwezelt-Hezerwater definitief beschermd.

Nog in 2007 werden ook 2 objecten beschermd als varend erfgoed. Voor de houten garnalvisser Crangon werd de beschermingsprocedure afgerond met de definitieve bescherming tot gevolg. Voor het kitsjacht Williwaw werd de procedure, met de voorlopige bescherming, ingezet.

Beheren

De overheid stimuleert ook erfgoedzorg door het toekennen van premies. In 2007 werd een belangrijke financiële injectie gedaan voor het toekennen van restauratie- en onderhoudspremies om de historisch gegroeide periode tussen de ontvankelijkheidsverklaring van een dossier en de uiteindelijke toekenning van de premie in te korten. Zo werd in 2007 58,5 miljoen euro vastgelegd voor restauratiepremie en 9,1 miljoen euro voor onderhoudspremies. In vergelijking met 2006 is dit een verhoging van respectievelijk 51 en 65% van de ingezette middelen. In 2007 werden 207 restauratiepremie toegekend waarvan 74 voor de private sector, 43 voor de openbare sector, 89 voor de sector erediens en 1 specifiek voor de Antwerpse Zoo. Daarnaast werden 925 onderhoudspremie toegekend: 357 voor de openbare sector en 568 voor de private sector.

Met het oog op het verwezenlijken van de beheersdoelstellingen van het beschermd geheel kan voor

een beschermd landschap een beheersplan worden opgesteld; voor beschermde stads- en dorpsgezichten gaat het dan om herwaarderingsplannen.

Een landschapsbeheersplan maakt duidelijk wat met het beheer beoogd wordt en bepaalt de manier waarop beheerswerken uitgevoerd worden. Deze werken worden steeds op vrijwillige basis uitgevoerd. Het beheersplan heeft daarom de steun van eigenaars en gebruikers nodig.

Daarnaast moet er afstemming zijn met het bos- en/of natuurbeheersplan, of kan er naar een integratie met bos- en natuurbeheer gestreefd worden. In 2007 werden 4 landschapsbeheersplannen goedgekeurd, wat het totaal brengt op 10.

Een herwaarderingsplan voor een stads- en dorpsgezicht maakt, net als een landschapsbeheersplan, duidelijk wat met het beheer van een stads- of dorpsgezicht nagestreefd wordt. Het plan bepaalt welke werkzaamheden aan erfgoedelementen en erfgoedkenmerken voor een eventuele onderhoudspremie in aanmerking komen.

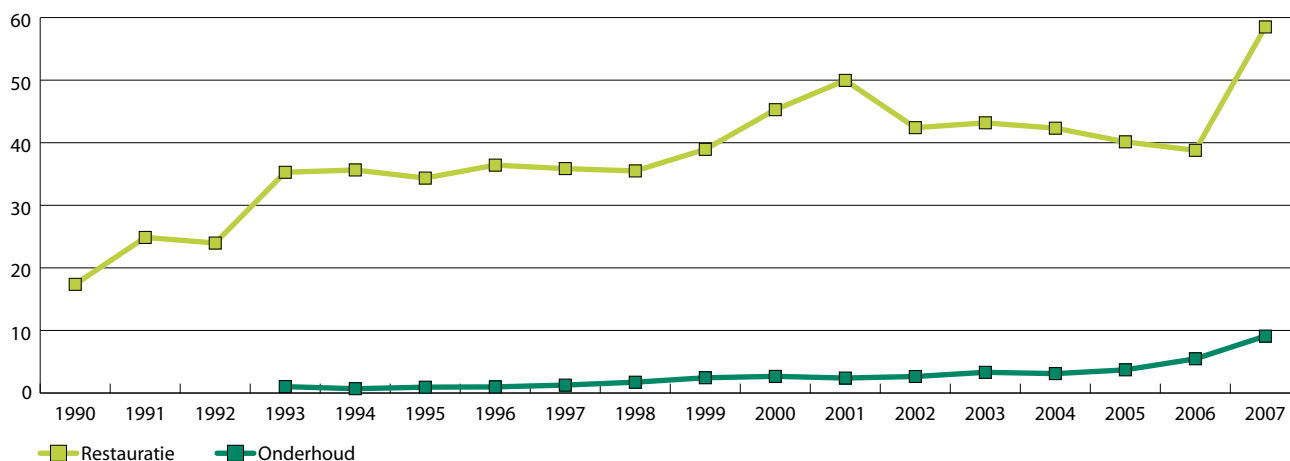
In 2007 werden de eerste 2 herwaarderingsplannen goedgekeurd, namelijk het Begijnhof van Herentals en de Stuyvenbergvaart te Mechelen.

Voor het eerste beschermde varend erfgoed in Vlaanderen, de houten garnalvisser Crangon, werd eveneens een beheersprogramma goedgekeurd.

In functie van de preventieve aanpak ondersteunt de Vlaamse overheid de werking van de in 1991 opgerichte Monumentenwacht. De provinciaal georgani-

10.37 Restauratie- en onderhoudspremies

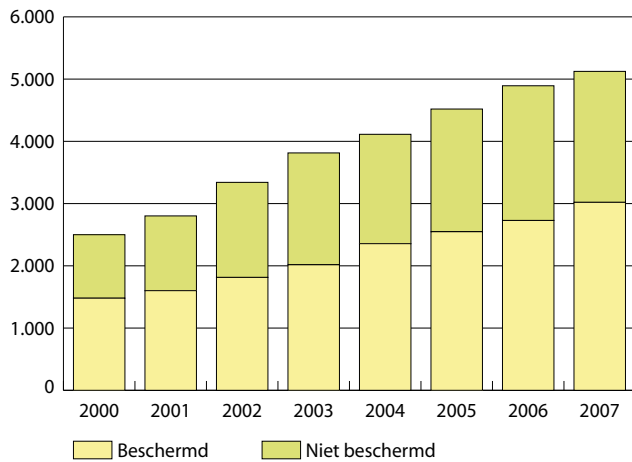
Evolutie van de vastleggingen voor restauratie- en onderhoudspremie in het monumentenbeleid, van 1990 tot 2007, in miljoen euro.

Bron: Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed; Agentschap Accounting.

10.38 Monumentenwacht Vlaanderen

Evolutie van het aantal beschermde (gedeeltelijk of volledig) en niet beschermde objecten in het bestand van Monumentenwacht Vlaanderen, van 2000 tot 2007, op 31 december.

Bron: Monumentenwacht Vlaanderen.

seerde monumentenwachters voeren op vraag van de eigenaars van beschermde of historisch waardevolle gebouwen inspecties uit aan zowel het exterieur als het interieur. Op basis van hun bevindingen maken zij een toestandrapport met concrete aanbevelingen inzake onderhoud (en restauratie) op zeer korte, middellange en lange termijn.

De geïnventariseerde objecten zijn eigendom van zowel openbare besturen (31%), kerkfabrieken (29%) als privé-eigenaars (40%).

Eind 2007 telde het bestand 5.124 objecten, waarbij één object voor meerdere gebouwen kan staan. Dit betekent een aangroei van 231 objecten in één jaar. Het percentage beschermde objecten is bij nieuwe aanmeldingen opgelopen tot 67%.

Eind 2007 telde het Vlaamse Gewest 31 bouwkundige monumentenwachters en 9 monumentenwachters-interieur. Samen voerden zij 1.011 bouwkundige inspecties en 117 interieurinspecties uit. Naast deze inspecties geeft Monumentenwacht gespecialiseerde adviezen inzake optimale toegankelijkheid van het bouwkundig erfgoed.

De kernopdracht van de vzw Erfgoed Vlaanderen is het beheer van probleemmonumenten en het verzorgen van de ontsluiting ervan. Hierbij wordt gezocht naar de geschikte middelen om een site open te stellen voor het publiek d.m.v. rondleidingen, publicaties en activiteiten. Van de 13 sites in eigen beheer kreeg o.a. de cisterciënzerinnenabdij te Herkenrode in 2007 een restauratie van het

poortgebouw. 70.000 bezoekers werden dat jaar verwelkomd. 3.021 gezinnen zijn lid van Erfgoed Vlaanderen.

In 2007 werden er 79 archeologische opgravingsvergunningen verleend. Daarnaast werden er 115 vergunningen verleend voor archeologische prospecties evenals 53 metaaldetectievergunningen.

Partnerschap

In functie van een geïntegreerde benadering voor erfgoedzorg en een voldoende groot maatschappelijk draagvlak wordt gewerkt aan partnerschappen met andere overheden en particulieren.

De oprichting van Intergemeentelijke Archeologische Diensten (IAD) wordt inhoudelijk en financieel ondersteund. Deze instanties zijn bevoegd voor het beheer van het archeologisch patrimonium dat zich op hun grondgebied bevindt. In principe voeren IAD's zelf geen archeologische opgravingen uit. In 2007 werden 7 IAD's financieel ondersteund.

Inzake landschapsbeheer zijn 11 vzw's Regionale Landschappen erkend waarbij er sinds 2006 telkens een landschaps animator wordt gesubsidieerd. Deze verenigingen zijn al jaren actief in streken die rijk zijn aan relictzones en zijn gestart vanuit de natuur- en milieusector. Naast natuurbehoud gaat het in de bijkomende taakstelling om landschapszorg op basis van de actuele en potentiële kwaliteiten van de natuur, het landschap en de streekidentiteit.

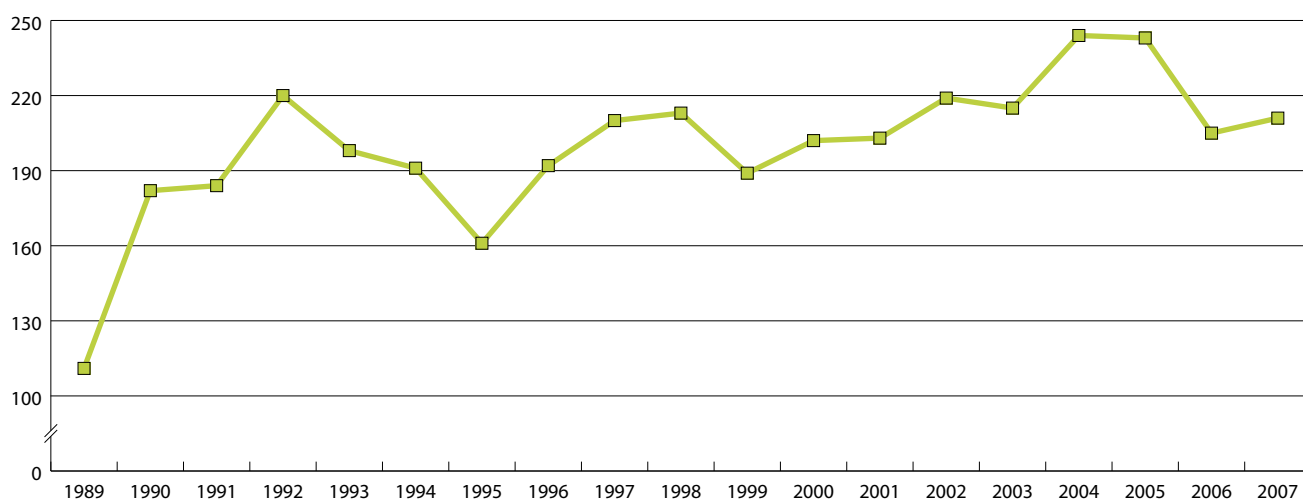
VCM, het contactforum voor erfgoedverenigingen versterkte haar netwerk in 2007. Eind 2007 waren 250 erfgoedverenigingen uit Vlaanderen en Brussel aangesloten. VCM creëert een kader voor overleg, informatie en praktijkondersteuning.

Participatie

Een indicator om de betrokkenheid van het grote publiek bij erfgoedzorg te meten, zijn de bezoekersaantallen. Ook in 2007 heeft meer dan de helft van de Vlamingen minstens één keer een bezienswaardig gebouw of monument bezocht. Dit cijfer blijft de jongste jaren stabiel. Er zijn wel grote verschillen naargelang de leeftijd en het opleidingsniveau, waarbij de hogeropgeleiden en de jongere leeftijdsgroepen 18 tot 24 jaar naar verhouding de meeste bezoekers telt.

10.39 Open monumentendag

Evolutie van het aantal deelnemende gemeenten aan Open Monumentendag, van 1989 tot 2007.

Bron: Coördinatiecentrum Open Monumentendag.

Tijdens de Open Monumentendag 2007 konden 648 monumenten worden bezocht en deelgenomen aan 432 activiteiten in 211 deelnemende gemeenten rond het thema 'Wonen'. Het aanbod was groter dan het jaar voordien. Het aantal OMD-bezoekers schommelt al een aantal jaar tussen 450.000 en 550.000. Ook andere evenementen brachten erfgoedzorg wat meer in de aandacht van de media en dus van het grote publiek. In 2007 trok de finale van het tv-programma Monumentenstrijd (met als winnaar de stoomstroopfabriek in Borgloon) de aandacht van een half miljoen kijkers.

Handhaving

In 2007 is een stijging merkbaar in het aantal processen-verbaal en het aantal herstelvorderingen. De processen-verbaal die werden opgemaakt zijn bijna volledig toe te schrijven aan het optreden van de Inspectie RWO en in mindere mate aan de lokale politiediensten. De herstelvorderingen werden allemaal ingeleid door de gemachtigde ambtenaar van de Inspectie RWO. Voor de technische ondersteuning doet de Inspectie RWO beroep op de erfgoedconsulenten-experten. ■

10.40 Handhaving

Aantal processen-verbaal en herstelvorderingen, 2005 – 2007.

	2005	2006	2007
Monumenten en stads- en dorpsgezichten			
Proces-verbaal	6	5	17
Herstelvordering	0	0	13
Landschappen			
Proces-verbaal	0	1	0
Herstelvordering	0	0	0
Archeologie			
Proces-verbaal	0	3	5
Monumenten en Landschappen (*)			
Proces-verbaal	0	1	0
Herstelvordering	0	0	2
Totaal			
Proces-verbaal	6	10	22
Herstelvordering	0	0	15

(*): onroerend goed dat én als monument én als landschap is beschermd

Bron: Inspectie RWO.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

Jaarverslag 2006 Vlaams Woningfonds
Jaarverslag 2006 Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen
Woonsurvey en Woonschouwing 2005, Departement RWO
– Woonbeleid
SVK-Jaarrapport 2006 Vlaams Overleg Bewonersbelangen

Websites

Ruimtelijke ordening, algemeen:
www2.vlaanderen.be/ruimtelijk/index.html
Atlas van de woonuitbreidingsgebieden:
www2.vlaanderen.be/ruimtelijk/wugatlas/index.html
Departement RWO, Agentschap Wonen Vlaanderen:
www.bouwenenwonen.be/
Steunpunt Ruimte en Wonen:
www4.asro.kuleuven.be/steunpuntruimteewonen/cms/
Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen: www.vmsw.be
Vlaams Woningfonds: www.vlaamswoningfonds.be
Sociale woonkredieten: www.sociaal-woonkrediet.be
Vlaams Overleg Bewonersbelangen: www.vob-vzw.be
FOD Economie – Algemene Directie Statistiek –
Socio-economische Enquête 2001:
http://statbel.fgov.be/census/home_nl.asp
FOD Economie – Algemene Directie Statistiek – Statistiek van
de Bouwnijverheid en Bouwvergunningen
http://statbel.fgov.be/figures/d65_nl.asp
Beroepsvereniging van het Krediet: www.upc-bvk.be/
Vlaams Energieagentschap: www.energiesparen.be
Vlaams e-government: premies en tegemoetkomingen van de
Vlaamse overheid, provincies, gemeenten, netbeheerders
e.d. in het kader van bouwen en wonen
www.premiezoeker.be
Agentschap RO-Vlaanderen, Onroerend Erfgoed:
www.onroerenderfgoed.be
Vlaams Instituut voor Onroerend erfgoed: www.vioe.be
Monumentenwacht Vlaanderen: www.monumentenwacht.be
Erfgoed Vlaanderen: www.erfgoed-vlaanderen.be
Erfgoedsite: www.erfgoedsite.be
Open Monumentendag: www.openmonumenten.be
VCM – contactforum: www.vcmcontactforum.be
Geo-loketten AGIV – Onroerend erfgoed:
[http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/
landschapsatlas/](http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/landschapsatlas/)

DEFINITIES

Ankerplaatsen: De meest landschappelijke waardevolle gebieden van Vlaanderen. In deze gebieden is de samenhang van de erfgoedwaarden het grootst. Ze zijn ofwel uitzonderlijk gaaf gebleven ofwel zeer herkenbaar voor een bepaalde tijdsperiode of ze zijn op Vlaams niveau uniek. Hun waarde kan ook liggen in een combinatie van gaafheid, herkenbaarheid en uniciteit. Voorbeelden van een ankerplaats zijn de Abdij van Westmalle, en de Uitkerkse Polder.

Relictzones: Gebieden met een sterk wisselende oppervlakte waarvan de landschappelijke waarde door de eeuwen heen goed bewaard is gebleven. De erfgoedwaarde is er hoog. De verschillende landschapselementen die er voorkomen hebben nog een duidelijke samenhang: ze zijn nog relatief weinig aangetast door grootschalige ingrepen die het gevolg waren van de Industriële Revolutie. Het landschap van voor de Industriële Revolutie is er nog herkenbaar. Voorbeelden van een relictzone zijn het hollewegenlandschap in Hoegaarden, en de Moervaartdepressie in Wachtebeke.

Basishuurprijs sociale woning: De basishuurprijs van een sociale woning wordt vastgesteld op een procentueel bedrag van de geactualiseerde kostprijs van een woning, met een minimum van 3% en een maximum van 9%. De geactualiseerde kostprijs wordt verkregen door de oorspronkelijke kostprijs te vermenigvuldigen met een door de overheid vastgestelde actualisatiecoëfficiënt. De kostprijs van eventueel uitgevoerde verbeterings- of renovatiewerken wordt op dezelfde wijze geactualiseerd.

Reële huurprijs sociale woning: De reële huurprijs van een sociale woning is afhankelijk van het inkomen en het aantal personen ten laste, en wordt berekend door de basishuurprijs te vermenigvuldigen met de inkomenscoëfficiënt. De reële huurprijs mag nooit lager zijn dan de helft van de basishuurprijs.

Comfortniveau: Klein comfort: stromend water binnen de woning + wc met waterspoeling + badkamer of stortbad
Middelmatig comfort: klein comfort + centrale verwarming
Groot comfort: middelmatig comfort + keuken (ten minste 4m²) + telefoonaansluiting + ten minste één auto

Kamerdecreet: Decreet van 4 februari 1997 (zoals gewijzigd) houdende de kwaliteits- en veiligheidsnormen voor kamers en studentenkamers.

Leegstaande woning: Een woning wordt als leegstaand beschouwd wanneer zij gedurende tenminste twaalf opeenvolgende maanden niet effectief gebruikt wordt in overeenstemming met de woonfunctie.

Ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woning: Een woning wordt ongeschikt verklaard indien aan bepaalde technische eisen en comfortvereisten niet wordt voldaan. Van het bouwgedeelte wordt de stabiliteit en de bouwfysica van dak, muren en draagvloeren beoordeeld. Voor het woongedeelte wordt gekeken naar de comfortvereisten inzake elektriciteit, water en verwarming, de veiligheids- en gezondheidsvereisten (trappen, overlopen, balustrades, verluchtingsmogelijkheid), de afwerking (eventuele sleet aan dekvloer, plafond, ramen en deuren) en vochtproblemen. Indien de woning ook nog door een aantal zware gebreken een aantoonbaar risico inhoudt voor de veiligheid of gezondheid van de bewoners, is zij onbewoonbaar.

Ruimtelijk Uitvoeringsplan: Een plan dat op perceelsniveau de bestemmingen juridisch vastlegt. Dit is vergelijkbaar met een BPA. Een ruimtelijk uitvoeringsplan dient om de gewenste ruimtelijke structuur, voorgeschreven in de structuurplannen te realiseren; dit is het belangrijkste verschil met het BPA.

Verwaarloosde woning: Een woning is verwaarloosd wanneer het ernstige zichtbare en storende gebreken of tekenen van verval vertoont aan buitenmuren, voegwerk, schoorstenen, dakbedekking, dakgebinte, buitenschrijnwerk, kroonlijst of dakgoten.

Verzekering Gewaarborgd Wonen: De verzekering gewaarborgd wonen wil het grote financiële risico beperken bij het aangaan van een hypothecaire lening. Hiervoor moet de aanvrager wel voldoen aan bepaalde voorwaarden (inkomen, kostprijs woning). De verzekering loopt over een periode van 10 jaar. Als men tijdens deze verzekeringsperiode onvrijwillig werkloos of arbeidsongeschikt wordt, kan men na een wachttijd van 3 maanden gedurende maximaal 3 jaar een tegemoetkoming ontvangen in de aflossing van de hypothecaire lening.

Vlaamse Wooncode: Decreet van 15 juli 1997, zoals gewijzigd; geeft het kader aan voor het woonbeleid in Vlaanderen. Het centrale uitgangspunt van de Vlaamse Wooncode is het recht op een behoorlijke huisvesting voor iedere burger. Het uiteindelijke doel is de verwezenlijking van dit recht door het bevorderen van de beschikbaarheid van aangepaste woningen, van goede kwaliteit, in een behoorlijke woonomgeving, tegen een betaalbare prijs en met woonzekerheid.

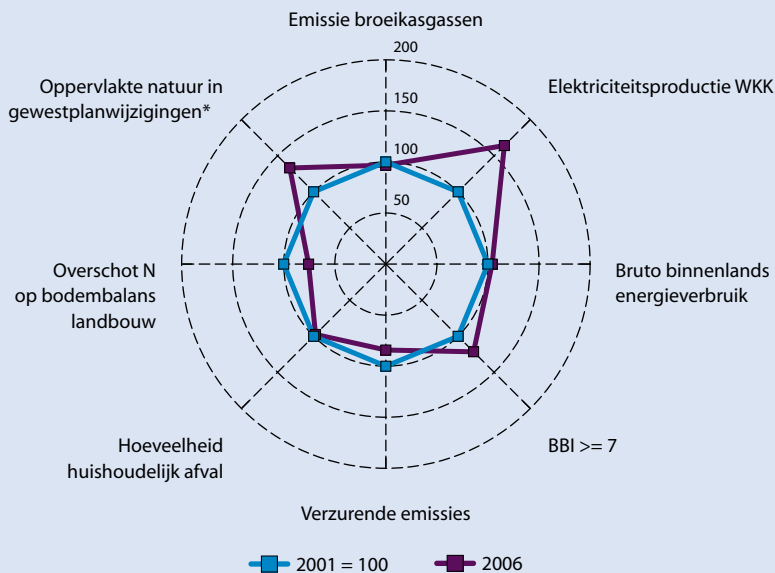
Vlacoro: Vlaamse commissie voor ruimtelijke ordening.

De decretaal opgelegde bevoegdheden betreffen vooral de advisering van ruimtelijke structuur- en uitvoeringsplannen. Vlacoro heeft ook de bevoegdheid adviezen, voorstellen of opmerkingen te maken omtrent alle RO-aangelegenheden. Zij kan dit doen, hetzij op eigen initiatief, hetzij op verzoek van het Vlaams Parlement, de Vlaamse Regering, of de minister, bevoegd voor ruimtelijke ordening.

Een duurzaam milieu-, natuur- en energiebeleid

HET MILIEUBELEID KENMERKT ZICH door veelal kwantitatieve doelstellingen. De plandoelstellingen uit het MINA-plan 3 liepen eind 2007 af. Daar de milieubeleidscyclus decretaal werd afgestemd op de Vlaamse regeercyclus, zal het MINA-plan 4 gelijklopen met de nieuwe regeerperiode. Om de periode tussen 2007 en 2010 te overbruggen, moest het MINA-plan 3 (2003-2007) verlengd worden tot eind 2010. Hiertoe werd het MINA-plan 3+ opgesteld met waar nodig aangepaste doelstellingen, indicatoren en maatregelen. Deze aanpassingen zijn in eerste instantie gebaseerd op een evaluatie van de resultaten behaald in de voorbije periode.

Evolutie tussen 2001 en 2006 voor een aantal milieu- en energie-indicatoren

*Evolutie tussen 2001 en 2007.

Het milieu is onderhevig aan veranderingen van buitenaf. Enerzijds veroorzaken activiteiten in verschillende sectoren zoals industrie, transport en energieopwekking een druk op het milieu. Anderzijds kunnen maatregelen die gericht zijn op milieuverstorende activiteiten het milieu terug herstellen.

Het aandeel waterlopen met een goede of zeer goede biologische kwaliteit (BBI >= 7) is tussen 2001 en 2006 toegenomen met ruim een vijfde. De verzurende emissies zijn met bijna 16% gedaald. De hoeveelheid huishoudelijk afval is lichtjes gedaald en dit terwijl de bevolking en de consumptie verder toenamen. Het overschot stikstof op de bodembalans van de landbouw is met bijna een kwart

gedaald. Het aandeel extra planologisch natuurgebied is toegenomen met 33% tussen 2001 en 2007.

De broeikasgasemissies daalden tussen 2001 en 2006 met 3,2%. Het bruto binnenlands energieverbruik nam met 4,1% toe. Toch was er een relatieve ontkoppeling tussen het energiegebruik en de economische groei aangezien het BBP tijdens dezelfde periode sterker steeg.

Deze veelal positieve tendensen betekenen nog niet dat de vooropgestelde doelstellingen zomaar gehaald zullen worden. 40% van de waterlopen moet tegen 2010 een BBI van minstens 7 halen. Dit lijkt weinig realistisch. Ook voor de verzurende emissies lijkt de doelstelling van een reductie tot 6.937 miljoen zuurequivalenten tegen 2010 moeilijk haalbaar. De oppervlakte extra planologisch natuurgebied moest meer dan

verdrievoudigd zijn tegen eind 2007. De hoeveelheid primair bedrijfsafval evolueert sinds 2002 zelfs weg van de doelstelling. De hoeveelheid huishoudelijk afval gaat wel de goede richting uit want in 2003 en 2006 werd de doelstelling al gehaald.

In 2006 was Vlaanderen nog ongeveer 3% verwijderd van zijn Kyoto-doelstelling voor de periode 2008-2012. De uitstoot van broeikasgassen dook in 2006 voor het eerst onder het niveau van het referentiejaar 1990. De daling richting Kyotodoelstelling lijkt dus ingezet. Sinds de invoering van de certificatenregelgeving in 2000 steeg de productie van groene stroom jaarlijks met bijna de helft. De doelstelling dat tegen 2010 6% van het bruto binnenlands elektriciteitsverbruik uit groene stroom bestaat, lijkt haalbaar. De doelstelling om tegen 2010 een aandeel van 4,9% bespaarde MWh op de geleverde elektriciteit te realiseren met kwalitatieve WKK lijkt haalbaar op basis van de bekende investeringen. Het certificatenstelsel dat in werking is getreden in 2005 heeft een duidelijke impuls aan de productie gegeven.

Verhouding tussen de toestand in 2006 en de te bereiken doelstelling voor een aantal milieu- en energie-indicatoren.

Indicator	Doelstelling	Jaartal doelstelling	Status 2006
Broeikasgassen (kton)	83.436	2008-2012	84.693
Aandeel groene stroom (%)*	6	2010	2,7
Aandeel WKK in bespaarde MWh (%)	4,9	2010	1,2
BBI >= 7 (%)	40	2010	30,5
Verzurende emissies (miljoen Zeq)	6.937	2010	10.069
Hoeveelheid huishoudelijk afval (miljoen ton)	≤ 3,331	2010	3,2
Hoeveelheid primair bedrijfsafval (miljoen ton)**	< 18,47	2010	24,9
Oppervlakte natuur in gewestplanwijzigingen (ha)*	38.000	2007	11.500

*Status in 2007.

**Status in 2005.

■ Evolutie weg van de doelstelling.

■ Trend onduidelijk of doelstelling zal niet gehaald worden.

■ Doelstelling behaald of haalbaar.

Water

Een watersysteem is een samenhangend geheel van oppervlaktewater, grondwater, waterbodems en oevers, met inbegrip van de daarin voorkomende levensgemeenschappen en alle bijhorende fysische, chemische en biologische processen en de daarbij horende technische infrastructuur. Het zorgt voor wateraanvoer, -afvoer en -berging en vormt een habitat voor heel wat planten en dieren. Naast een recreatieve waarde heeft een watersysteem ook belangrijke economische functies (transport, drinkwater, koelwater...). De draagkracht van het watersysteem heeft evenwel ook zijn grenzen. Daarom is het van belang deze niet te overschrijden. De Europese Kaderrichtlijn Water vraagt tegen eind 2015 een 'goede oppervlaktewatertoe-

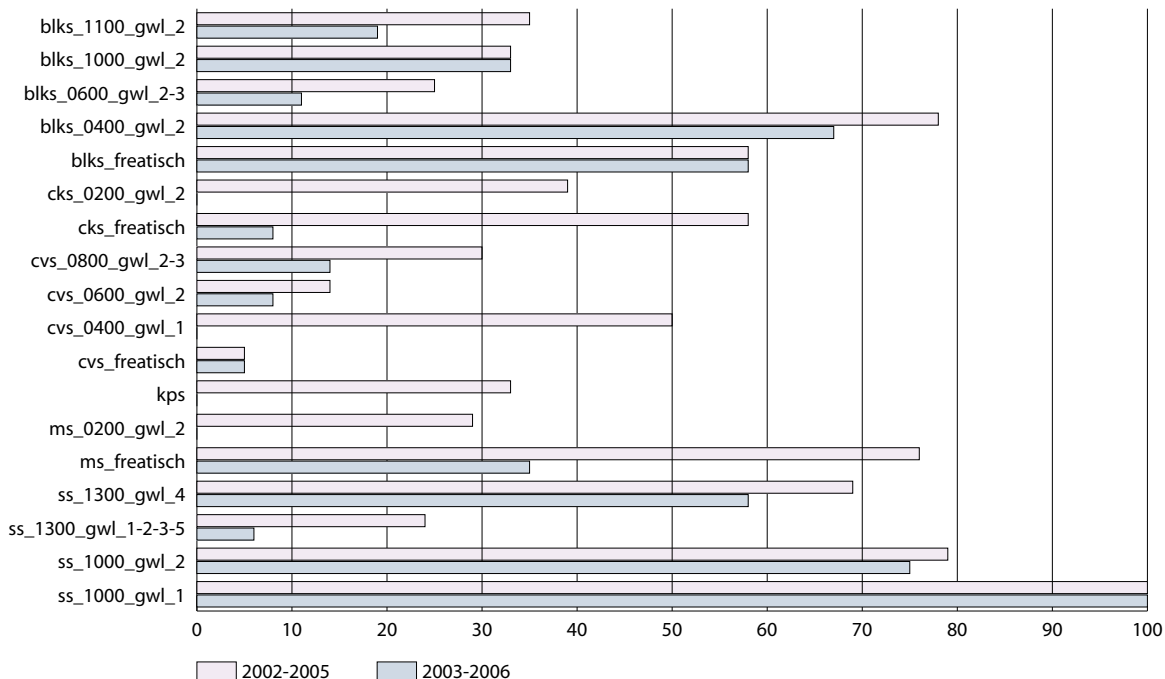
stand' en een 'goede grondwatertoestand', zowel kwantitatief als kwalitatief.

Waterbeschikbaarheid

Een goede kwantitatieve **grondwatertoestand** betekent een evenwicht tussen de onttrekking en de aanvulling van het grondwater in alle grondwatersystemen. Voor elk grondwaterlichaam wordt het waterpeil via meetputten opgevolgd. Dalingen of stijgingen van minimaal 30 cm op een periode van 3 jaar worden beschouwd als respectievelijk dalende of stijgende trends. Waarden die daartussen liggen, worden gezien als stabiel. In de grondwaterlichamen komen in de periode 2003-2006, in tegenstelling tot de periode 2002-2005, heel wat

11.1 Grondwaterstanden

Aantal peilputten met dalende grondwaterstanden op korte termijn (3 jaar), in %, 2002-2005 en 2003-2006.

ss: Sokkelsysteem ms: Maassysteem kps: Kust- en Polder Systeem
 cvs: Centraal Vlaams Systeem cks: Centraal Kempisch Systeem blks: Brulandkrijtsysteem
 gwl: grondwaterlichaam 1000, 1300, 0200, ...: hydrogeologische codering van de ondergrond van Vlaanderen (HCOV-codering)

Bron: VMM-MIRA.

minder peildalingen voor. Het MINA-plan 3+ stelt dat tegen 2010 het waterpeil in de watervoerende lagen minstens status quo moet blijven. In 45% van de meetputten werd in de periode 2003-2006 een lichte daling van het grondwaterpeil opgetekend. Daaruit blijkt dat de doelstelling nog niet gehaald wordt. Grondwater kan rechtstreeks gewonnen en aangewend worden, maar wordt ook gebruikt voor de productie van leidingwater. Het gebruik van oppervlaktewater als alternatief voor grondwater, zeker voor minder kwalitatieve doelstellingen, moet gestimuleerd worden.

De huishoudens en de industrie zijn de grootste waterverbruikers. Voor de landbouw werd het **waterverbruik** recentelijk herberekend. In 2005 verbruikte deze sector 66,9 miljoen m³ water; Hiervan is bijna 80% grondwater. Tegen 2010 moet het watergebruik van de landbouw afnemen tot 43 miljoen m³ (MINA-plan 3+).

Oppervlaktewater

De **kwaliteit van het oppervlaktewater** wordt in kaart gebracht via het 'meetnet oppervlaktewater' van de Vlaamse Milieumaatschappij. Dit meetnet onderzoekt zowel de fysisch-chemische kwaliteit als de biologische kwaliteit. De verbetering die zich vooral in de eerste helft van de jaren negentig voordeed, zette zich daarna trager door voor de zuurstofhuishouding, of vertoonde de voorbije jaren geen duidelijke trend, zoals dat het geval is voor de nutriënten.

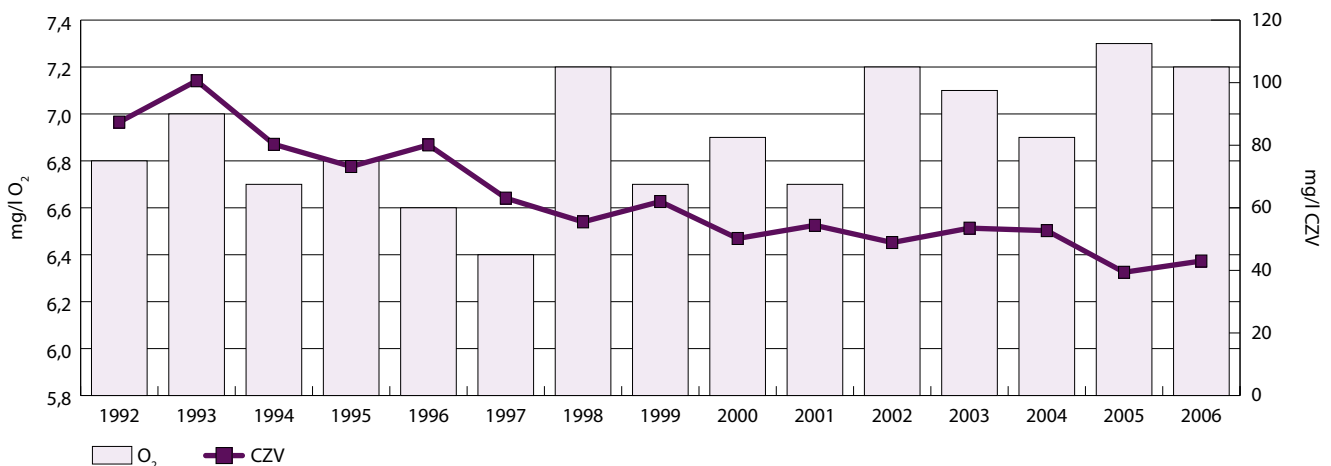
Opgeloste zuurstof is van groot belang voor het leven in het water en speelt een rol in de zelfzuiverende processen van een waterloop. De gemiddelde zuurstofconcentratie in het oppervlaktewater stijgt sinds 1990 zeer langzaam. Toch voldeed in 2006 slechts 31% van de meetplaatsen aan de wettelijke norm van 5 mg/l. Het zelfreinigend vermogen wordt dus in het merendeel van het oppervlaktewater nog overschreden. Weerkundige factoren kunnen de waterkwaliteitsproblemen mee versterken. Zuurstofproblemen komen vooral voor tijdens warme zomers met weinig regen.

Het **chemisch zuurstofverbruik** (CZV) is de hoeveelheid zuurstof die per liter verontreinigd water nodig is om de organische vervuiling via een chemische reactie af te breken. Het CZV is op tien jaar tijd sterk gedaald. Toch wordt de basiskwaliteitsnorm in 2006 slechts op 15% van de meetplaatsen gehaald. Als alle parameters van het fysisch-chemisch meetnet samen getoetst worden aan de VLAREM-II normen, blijken slechts 65 van de 2.139 meetplaatsen te voldoen. Ten opzichte van 2005 is de evolutie voor een groot aantal basisparameters ongunstig.

De totale **belasting van het oppervlaktewater** door zuurstofbindende stoffen en de nutriënten stikstof en fosfor, is sinds 1990 sterk afgenomen. De huishoudens hebben nog steeds het grootste aandeel in de belasting van het oppervlaktewater voor BZV (biochemisch zuurstofverbruik), CZV en fosfor (P). De impact van lozingen van bedrijven in het oppervlaktewater is sterk gedaald. De landbouw is door bemesting verantwoordelijk voor het grootste aandeel van de

11.2 Opgeloste zuurstof

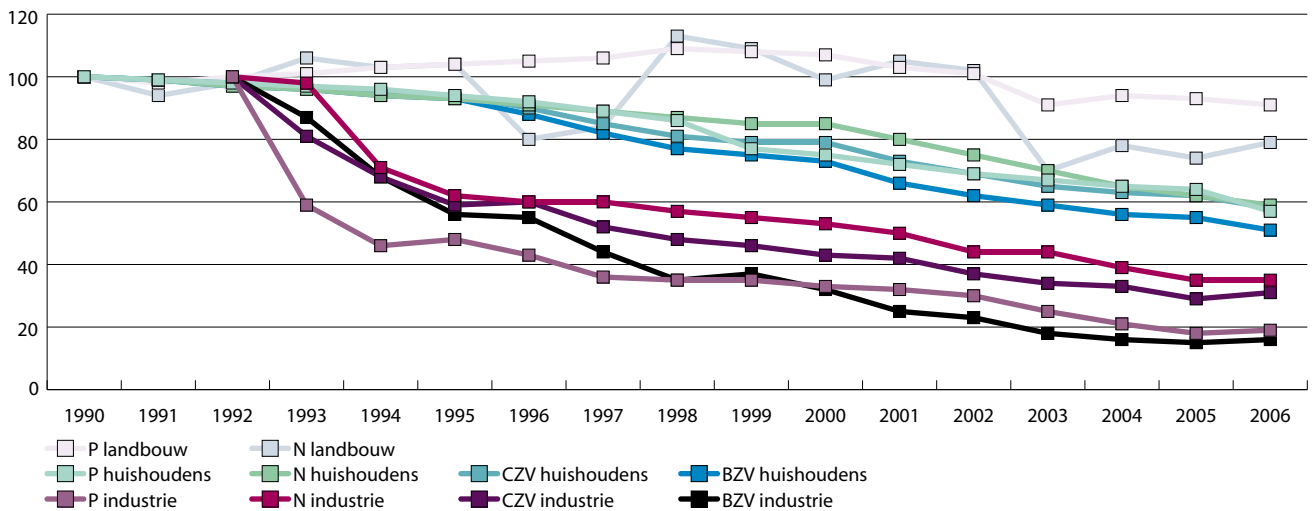
Evolutie van de gemiddelde concentratie aan opgeloste zuurstof in oppervlaktewater in mg/l (linkse as) en chemisch zuurstofverbruik in mg/l (rechtse as), van 1992 tot 2006.

Bron: VMM-MIRA.

11.3 Belasting oppervlaktewater

Belasting van het oppervlaktewater door huishoudens, landbouw en industrie, index basisjaar = 100, van 1990 tot 2006.

Bron: VMM-MIRA.

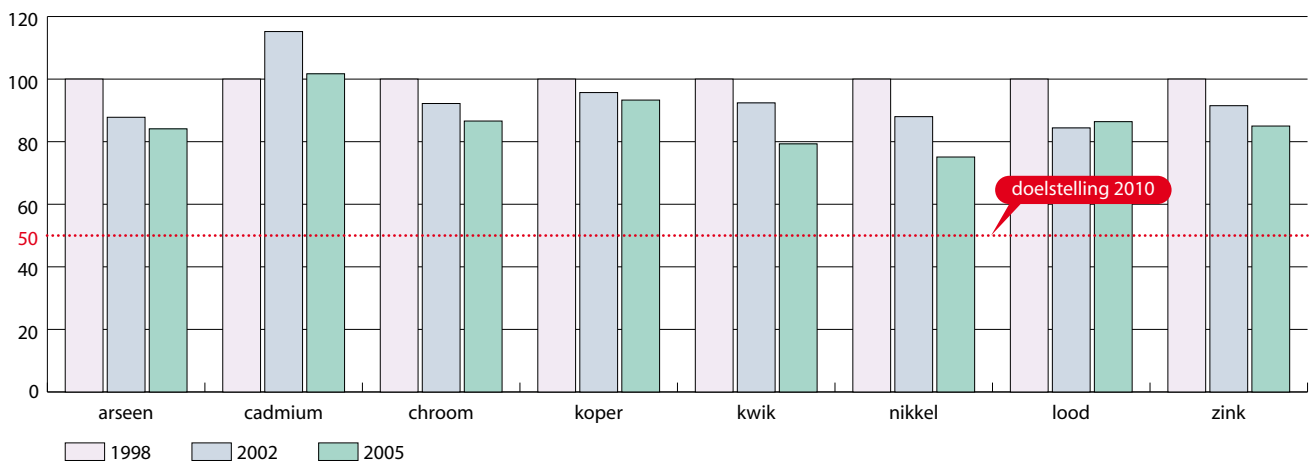
totale stikstofvrucht (N) die in het oppervlaktewater terecht komt.

De belasting van het oppervlaktewater neemt voor de meeste **zware metalen** af. Het MINA-plan 3+ stelt dat tegen 2010 de emissies van zware metalen in oppervlaktewater met 50% moeten afnemen t.o.v. 1998. Deze doelstelling wordt nog voor geen enkel zwaar metaal gehaald en bovendien is het doelbereik eerder laag.

Het biologisch onderzoek evalueert de kwaliteit van een waterloop als biotoop. Dit gebeurt aan de hand van de **Belgische Biotische Index (BBI)**. Deze index is gebaseerd op de aanwezigheid van zichtbare, ongewervelde waterdiertjes. De BBI integreert twee factoren: de aanwezigheid van verontreinigungsgevoelige soorten en het totale aantal aangetroffen soortengroepen. De indexwaarde schommelt tussen 0 (een uiterst slechte kwaliteit) en 10 (een zeer goede kwaliteit).

11.4 Zware metalen

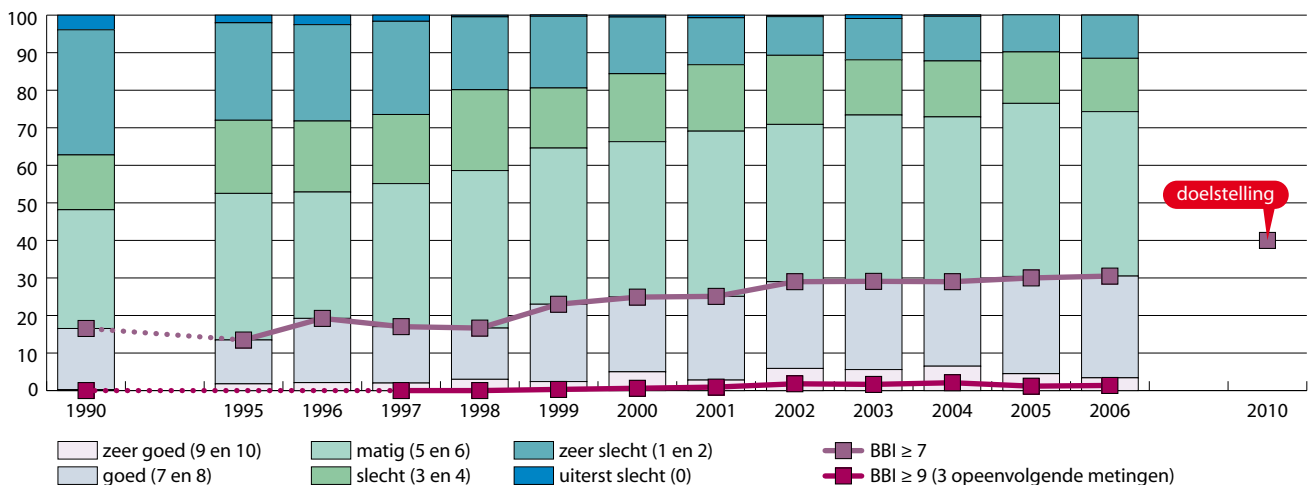
Emissies van zware metalen naar oppervlaktewater, index 1998 = 100, van 1998 tot 2005.

Bron: VMM-MIRA.

11.5 Belgische Biotische Index

Evolutie van de Belgische Biotische Index, in %, van 1990 tot 2006.

Bron: VMM, INBO.

In 2006 voldeed 30% van de 660 onderzochte meetplaatsen aan de basiskwaliteitsnorm (een BBI van 7 of meer). De doelstelling uit het MINA-plan 3 (40% van de meetplaatsen moet deze norm halen tegen 2007) werd verlengd tot 2010 in het MINA-plan 3+. De biologische kwaliteit van de meetplaatsen mag bovendien niet verslechteren. Een duurzame waterkwaliteit, vanuit het standpunt dat louter gericht is op natuurbehoud, wordt pas bereikt als het hele netwerk van waterlopen voortdurend een zeer goede kwaliteit haalt. Het aantal meetplaatsen dat bij drie opeenvol-

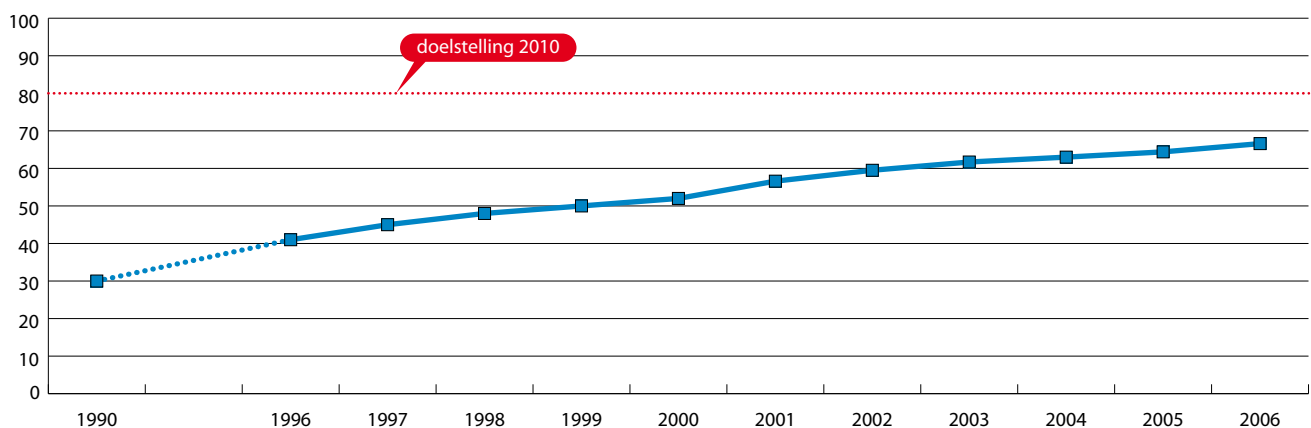
gende metingen een zeer goede kwaliteit (BBI van 9 of 10) bereikte, was in 2006 beperkt tot 1,4%.

Waterzuivering

De **zuiveringsgraad** is het percentage inwoners waarvan het afvalwater gezuiverd wordt in een openbare rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI). Begin 2007 bedroeg de zuiveringsgraad 66,6%, tegenover 30% in 1990. Het MINA-plan 3+ stelt als doelstelling

11.6 Zuiveringsgraad

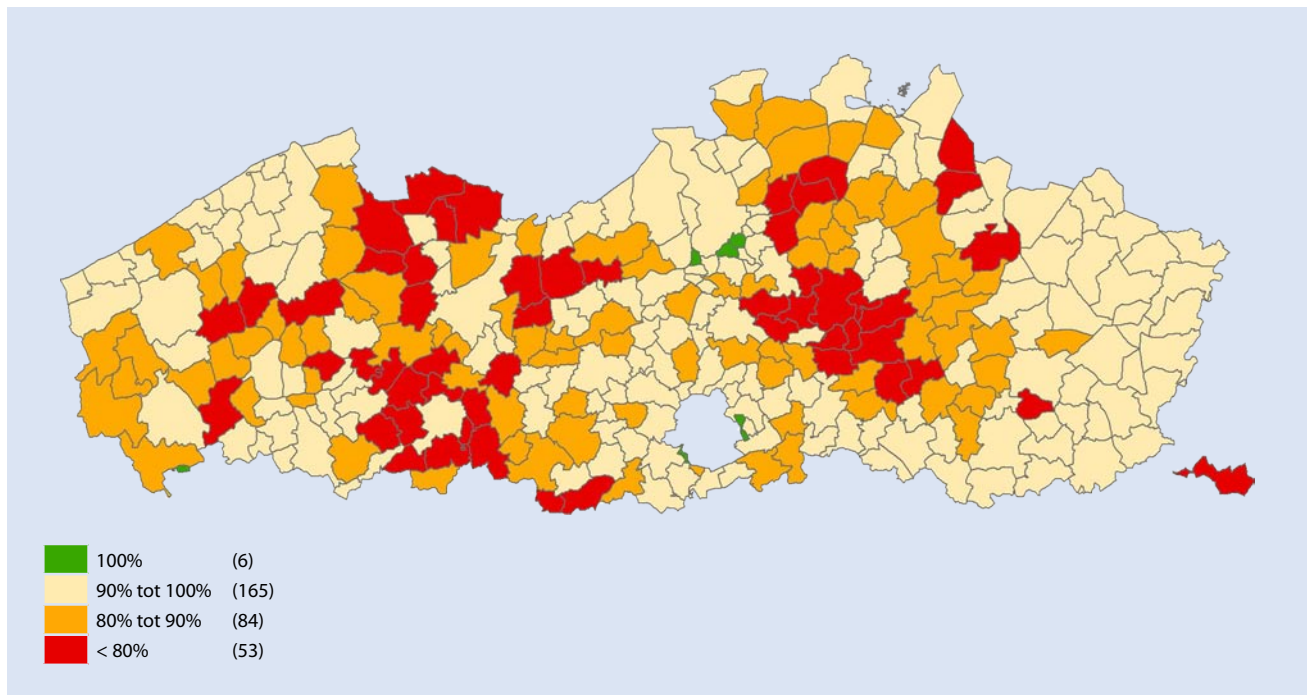
Evolutie van de zuiveringsgraad, in %, van 1990 tot 2006.

Bron: VMM-MIRA.

11.7 Uitvoeringsgraad

Uitvoeringsgraad van de rioleringen per gemeente, in %, toestand op 9 januari 2007.

Bron: VMM.

voor heel Vlaanderen een zuiveringsgraad van 80% voorop tegen 2010. Om de gemeentelijke inspanningen inzake riolering op te volgen, wordt de **uitvoeringsgraad** gebruikt. De uitvoeringsgraad omvat het aantal inwoners dat momenteel is aangesloten op de riolering t.o.v. het aantal inwoners dat door de gemeente voorzien werd om aangesloten te worden. 171 gemeenten hebben voor minstens 90% hun rioleringswerken uitgevoerd.

Bodem

De bodem in Vlaanderen wordt door allerlei menselijke activiteiten verontreinigd met milieugevaarlijke stoffen zoals zware metalen, organische polluenten en bestrijdingsmiddelen. Een vervuilde bodem verliest zelf aan kwaliteit én kan de kwaliteit van het leven bedreigen. Het nieuwe decreet betreffende de bodemsanering en de bodembescherming van 27 oktober 2006 vervangt het bodemsaneringsdecreet van 1995. Het nieuwe uitvoeringsbesluit VLAREBO werd op 14 december 2007 door de Vlaamse Regering bekrachtigd en treedt in werking op 1 juni 2008. De volgende indicatoren geven een overzicht van de voortgang van de inventarisatie van verontreinigde

gronden, de aanpak van historisch verontreinigde gronden en de problematiek rond waterbodems en erosie.

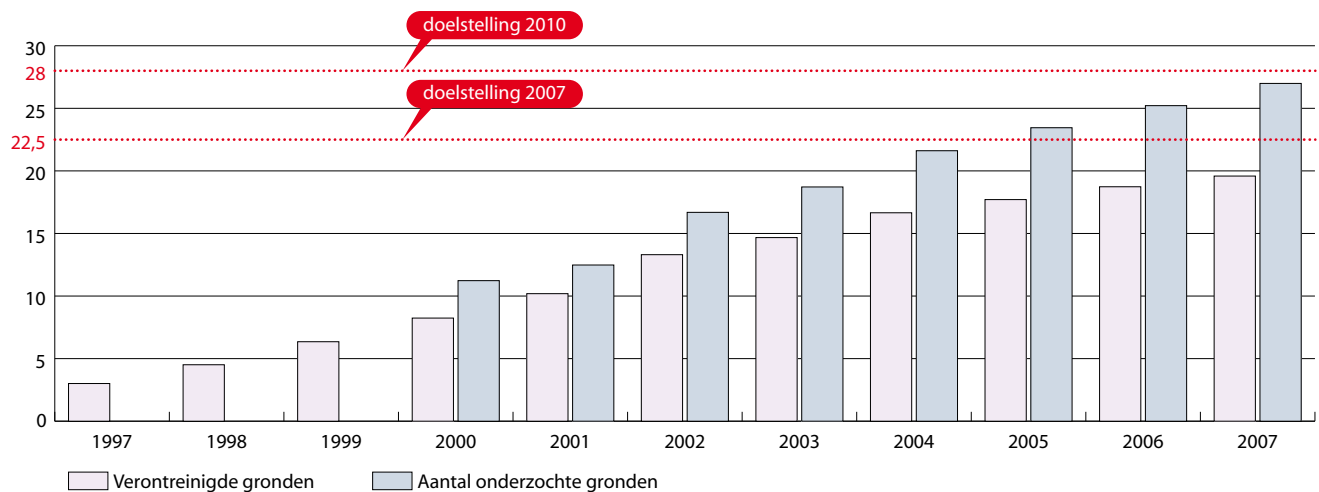
Inventarisatie

Het totale aantal **risicogronden** werd in 2001 geschat op 76.200. Het aantal gronden met historische bodemverontreiniging wordt geraamd op 11.200. Daarnaast zijn er 60.000 à 70.000 gronden waarop momenteel nog risicoactiviteiten plaatsvinden. Omdat de doelstelling uit het MINA-plan 3 (ongeveer 22.500 onderzochte gronden tegen 2007) al in 2005 werd behaald, werd ze aangepast. Het MINA-plan 3+ stelt dat tegen 2010 37% van de gronden (of ongeveer 28.000 gronden) moet onderzocht zijn. Op 1 januari 2008 zijn 26.990 gronden onderzocht, of een aandeel van 35 %.

De OVAM houdt sinds 1995 een **register van verontreinigde gronden** bij. Een grond wordt geklasseerd als 'verontreinigd' wanneer uit een bodemonderzoek blijkt dat voor één of meerdere milieugevaarlijke stoffen de concentratie hoger ligt dan 80 % van de bodemsaneringsnorm (volgens VLAREBO, bodemsaneringstype II). Gronden opgenomen in het register

11.8 Verontreinigde gronden

Evolutie van het gekende aantal verontreinigde gronden en het aantal onderzochte gronden, in duizendtallen, van 1997 tot 2007.

Opmerking: toestand op 1 januari van het volgende jaar.

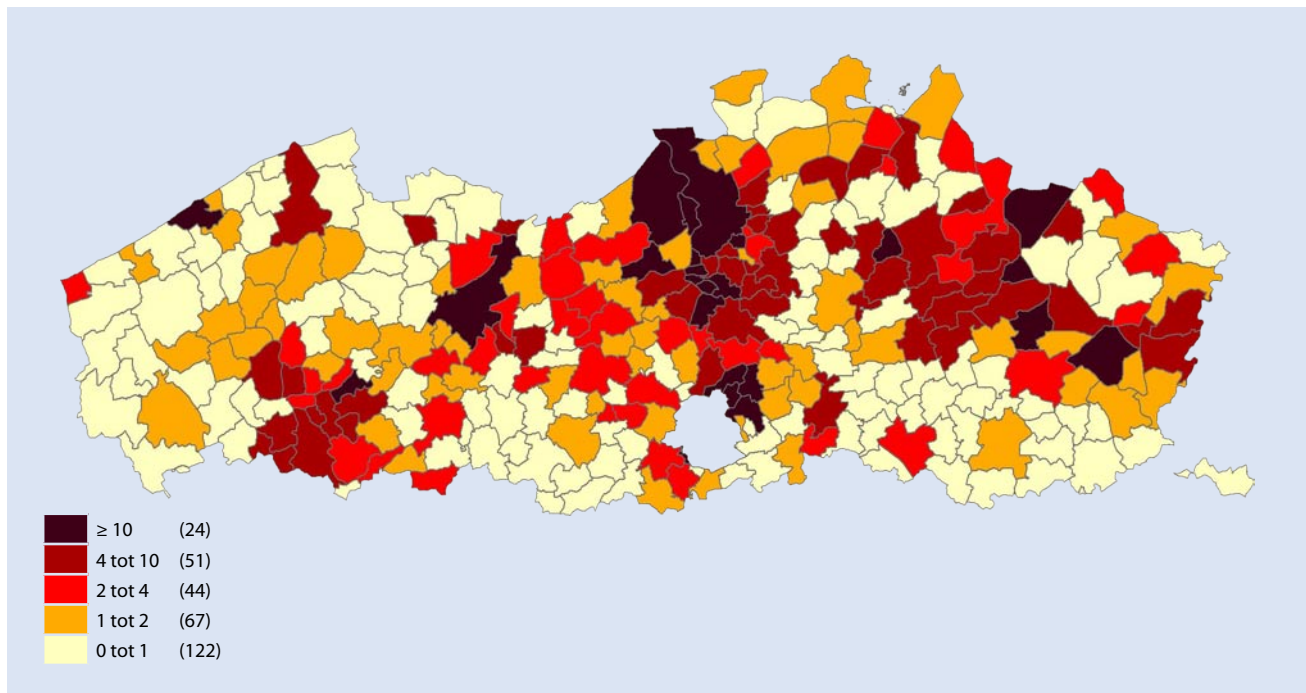
Bron: OVAM.

zijn niet langer multifunctioneel te gebruiken maar hoeven niet noodzakelijk te worden gesaneerd. De noodzaak van sanering hangt af van de ernst van de verontreiniging, van de kenmerken en functies van de

bodem en van de periode waarin de verontreiniging tot stand kwam. Met de inwerkingtreding van het nieuwe uitvoeringsbesluit wordt het register van verontreinigde gronden uitgebreid tot een grondeninfor-

11.9 Verontreinigde oppervlakte

Oppervlakte verontreinigde gronden per gemeente, in % van de totale oppervlakte, in 2007.

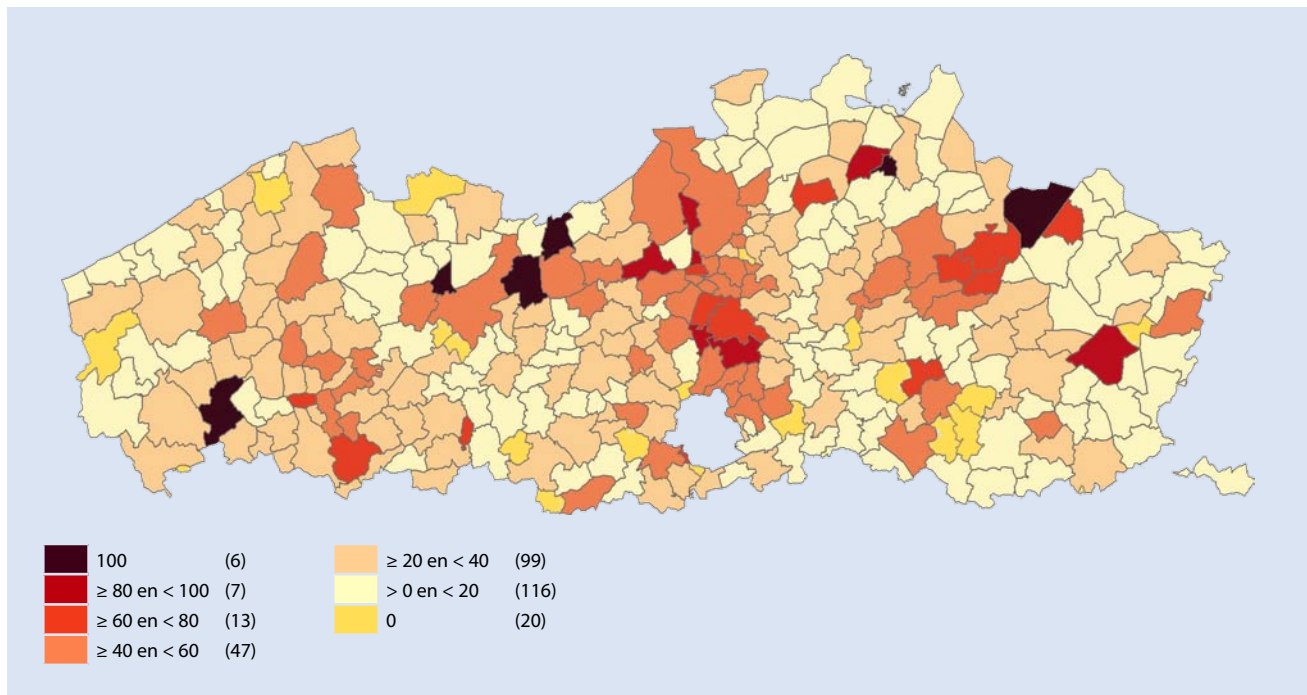

Opmerking: bij de berekening wordt rekening gehouden met de totale oppervlakte van de verontreinigde percelen. Dit komt echter niet overeen met het werkelijk verontreinigde deel, dat meestal maar een deel van het perceel beslaat.

Bron: OVAM.

11.10 Verontreinigde industriegrond

Oppervlakte verontreinigde industriegrond per gemeente, in % van de totale oppervlakte met bestemming industrie, in 2007.

Opmerking: bij de berekening wordt rekening gehouden met de totale oppervlakte van de verontreinigde percelen. Dit komt echter niet overeen met het werkelijk verontreinigde deel, dat meestal maar een deel van het perceel beslaat.

Bron: OVAM.

matieregister, waarin ook informatie over schone gronden opgenomen is.

Op basis van de oriënterende bodemonderzoeken die door de OVAM werden beoordeeld, waren er op 1 januari 2008 19.588 gekende verontreinigde gronden. Dit komt overeen met 49.597 kadastrale percelen. Omdat slechts een deel van alle risico-gronden onderzocht is, hebben we nu nog geen beeld van de evolutie van de bodemverontreiniging in Vlaanderen, maar veeleer van de vooruitgang van de inventarisatie.

De meest onderzochte verontreinigende stoffen in bodem en grondwater zijn minerale olie, zware metalen, BTEX (benzeen, toluen, ethylbenzeen en xyleen), PAK's (poly-aromatische koolwaterstoffen) en VOCl (gechloreerde oplosmiddelen). Het grootste aandeel van de verontreiniging blijft te wijten aan zware metalen (31.700 hectare). De meeste verontreinigde gronden zijn terug te vinden in gemeenten met historische industriezones, de havenregio's, rond de as Antwerpen-Brussel, rond het Albertkanaal en de E313 en rond Kortrijk.

Sanering

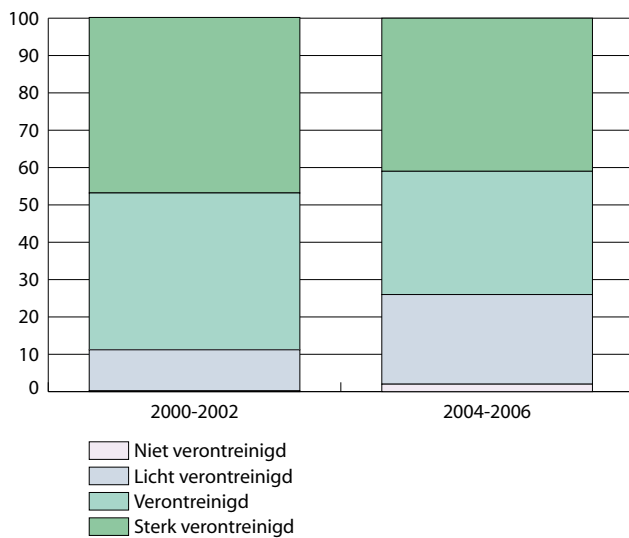
De onderzoeks- en saneringsprocedure bij bodemverontreiniging verloopt stapsgewijs. De verschillende stappen zijn een oriënterend onderzoek, een beschrijvend onderzoek, een bodemsaneringsproject, de uitvoering van de bodemsaneringswerken en de nazorg. De doelstelling uit het MINA-plan 3 (de saneringsprocedure moet tegen eind 2007 opgestart zijn voor minstens 23% van de gronden met historische bodemverontreiniging of ongeveer 2.450 gronden) werd aangepast, omdat ook deze al bereikt was. Tegen 2010 moet nu voor 31% van de gronden (3.300 gronden) met historische bodemverontreiniging de saneringsprocedure minstens opgestart zijn. Op 1 januari 2008 was de sanering opgestart van 29 % van de gronden (of 3.105 gronden).

Waterbodems

De Vlaamse waterlopen kampen met een overmaat aan (vervuild) **sediment** op de bodem. Het waterbodembeetnet bekijkt de chemische, biologische en

11.11 Waterbodemkwaliteit

Triadekwaliteitsbeoordeling (chemische, biologische en ecotoxicologische analyses) van waterbodems, in %, vergelijking 2000-2002 en 2004-2006.

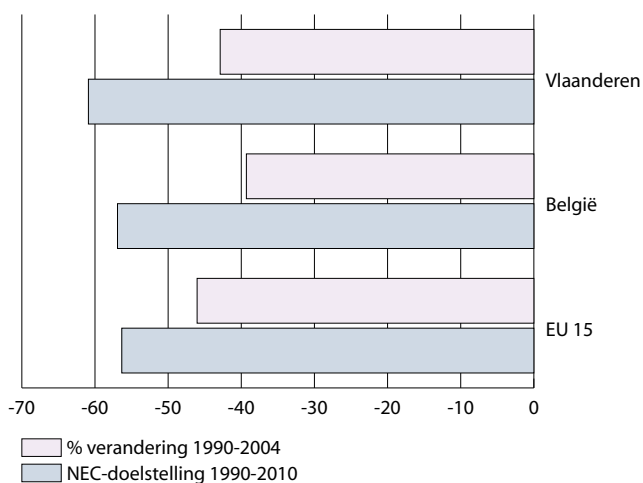

Bron: VMM.

ecotoxicologische toestand van de waterbodems. Bij de recentste metingen werd in 43% van de meetplaatsen sterke verontreiniging vastgesteld. Slechts 2% van de waterbodems is niet verontreinigd. Uit de vergelijking van waterbodems die zowel in periodes 2000-2002 als in 2004-2006

11.12 NEC-doelstelling

Evolutie van de verzurende emissies tussen 1990 en 2004 en de bijhorende NEC-doelstelling, in %.

Bron: EMA, VMM-MIRA.

werden bemonsterd, blijkt dat de verbetering van de kwaliteit van de waterbodems traag vordert.

Erosie

Jaarlijks verliest Vlaanderen ongeveer 2 miljoen ton bodemmateriaal door erosie. Daarvan komt ongeveer 0,4 miljoen ton terecht in de waterlopen. Het zuidelijke deel van Vlaanderen is het meest gevoelig voor erosie door zijn reliëf en zijn leem- en zandleembodems. Eind 2001 werd het Erosiebesluit goedgekeurd. Sindsdien kan een gemeente aanspraak maken op subsidies voor de opmaak van een gemeentelijk erosiebestrijdingsplan (GEBP) en voor de uitvoering van kleinschalige erosiebestrijdingswerken beschreven in dat plan. Momenteel beschikken 79 gemeenten over een goedgekeurd GEBP.

Lucht

Luchtverontreiniging wordt vooral veroorzaakt door de sectoren industrie, energie, transport en landbouw. De luchtverontreiniging heeft een belangrijke impact op de volksgezondheid en de natuur. De Europese Kaderrichtlijn Lucht en haar dochterrichtlijnen vormen de basis voor het luchtkwaliteitsbeleid. Ook de Europese Richtlijn over nationale emissieplafonds (NEC) legt belangrijke emissiereducties op.

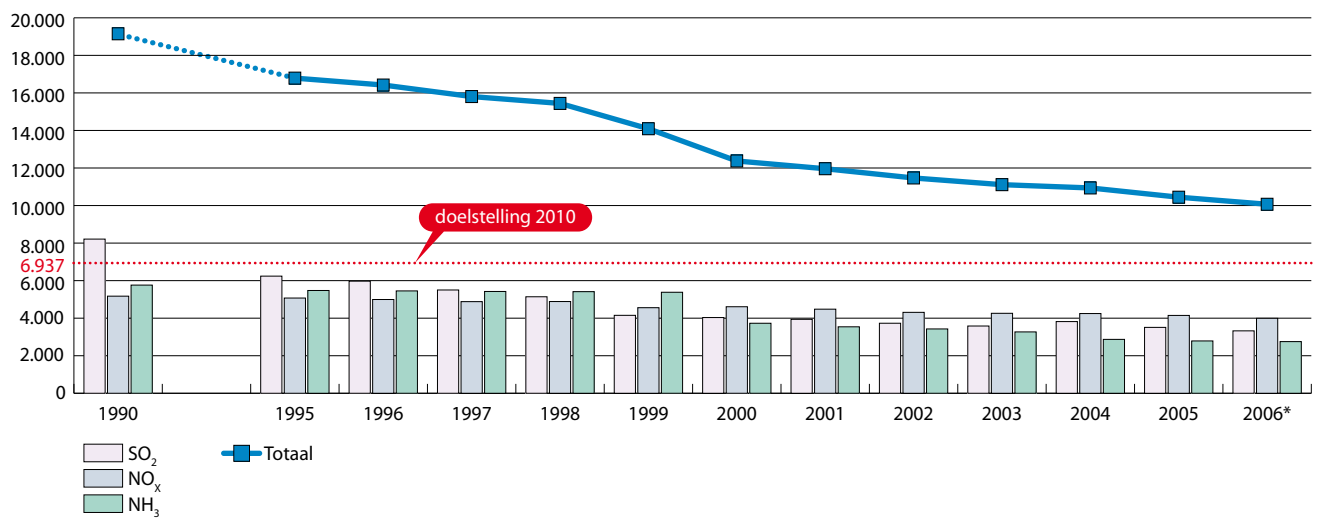
Verzuring van de atmosfeer

Verzuring wordt veroorzaakt door zwaveldioxide (SO_2), stikstofoxiden (NO_x , uitgedrukt als NO_2) en ammoniak (NH_3). Deze verzuring heeft een invloed op ecosystemen, materialen, monumenten en de economie. De emissies van de verzurende stoffen worden opgeteld en uitgedrukt in zuurequivalenten (Zeq), waarbij men rekening houdt met het zuurvormende vermogen van elke stof.

Tussen 1990 en 2006 verminderde de totale **potentieel verzurende emissie** met 47%. Dit is vooral te danken aan de daling van de SO_2 -emissie door het lager zwavelgehalte in de diverse brandstoffen. De NH_3 -emissie neemt sinds 2000 af door de afbouw van de veestapel en de emissiearme aanwending van dierlijke mest. De NO_x -emissie is niet zo sterk verminderd, ondanks tal van maatregelen in de sectoren transport en energie. In 1990 had NO_x nog het kleinste aandeel in de verzurende emissie maar vanaf 2000 was het de belangrijkste component. In de EU-15 daalden de verzurende emissies tussen

11.13 Verzurende emissies

Evolutie van de potentieel verzurende emissies, per pollutant, in miljoen Zeq, van 1990 tot 2006.

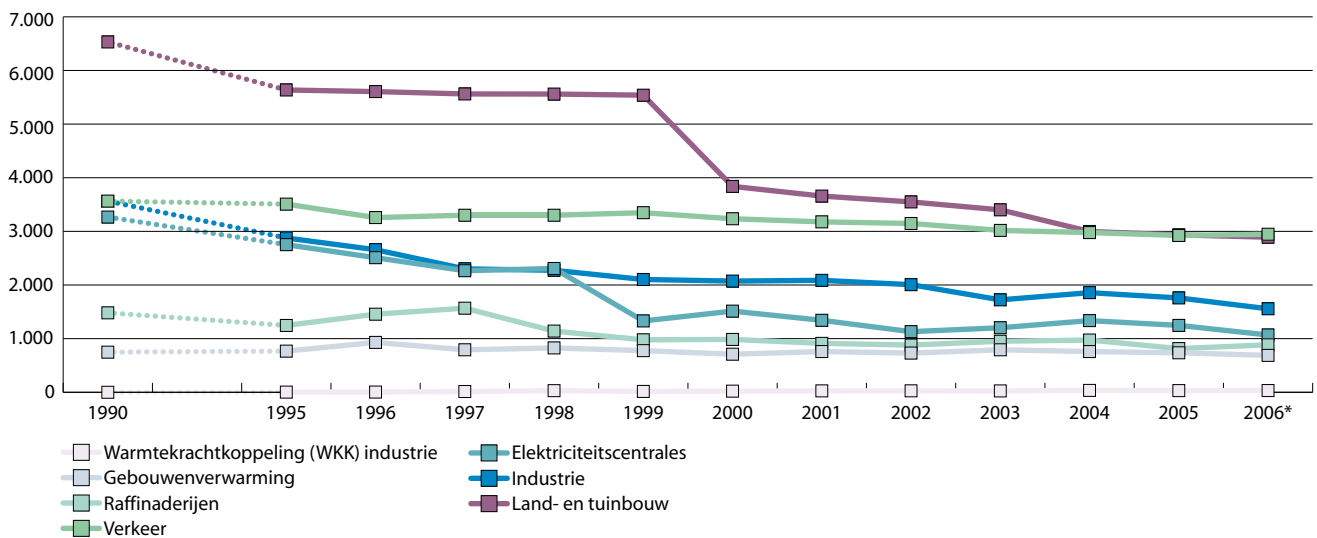

*Voorlopige cijfers.

Bron: VMM, Emissie Inventaris Lucht.

11.14 Verzurende emissies per sector

Evolutie van de totale potentieel verzurende emissies, per sector, in miljoen Zeq, van 1990 tot 2006.

*Voorlopige cijfers.

Bron: VMM, Emissie Inventaris Lucht.

1990 en 2004 met 46%. Tegen 2010 moet de reductie 56% bedragen.

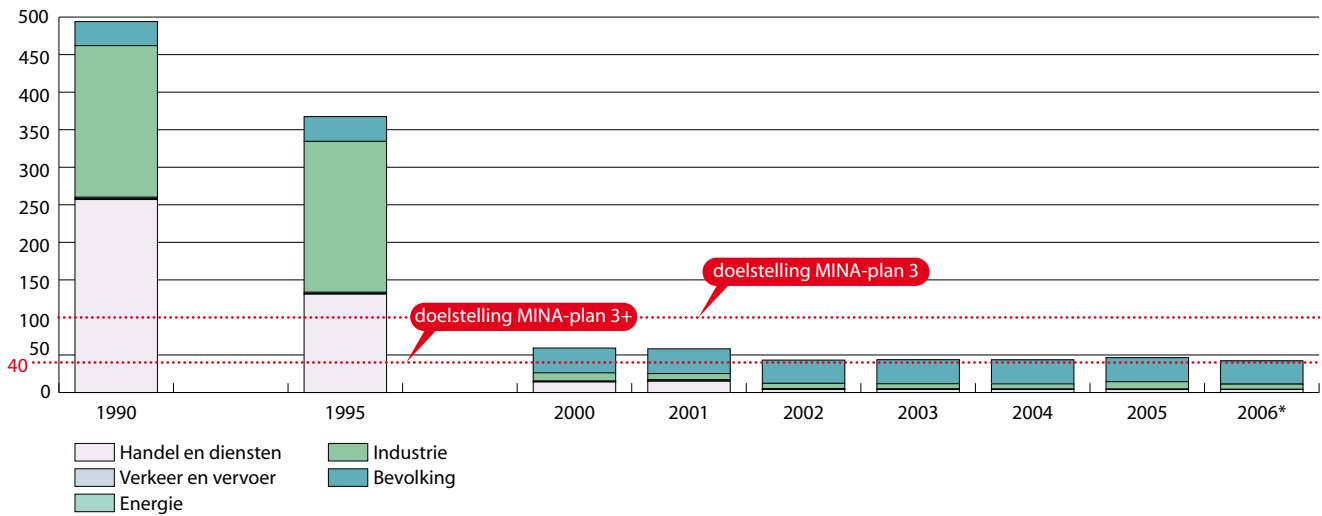
De Europese Richtlijn rond Nationale Emissiemaxima (NEC-richtlijn) legt nationale emissieplafonds op voor verzurende pollutanten. Vlaanderen moet tegen 2010 terugvallen tot 6.937 miljoen Zeq. Voor SO₂, NO_x en NH₃ komt dit neer op een reductie tot respectievelijk 2.095, 2.195 en 2.647 miljoen Zeq.

Tussen 1990 en 2006 daalden de verzurende emissies voor heel wat sectoren: de elektriciteitscentrales, de industrie, de land- en tuinbouw, de raffinaderijen en het verkeer.

Voor SO₂ blijven energie, industrie en huishoudens de belangrijkste bronnen. Voor NO_x zijn dat het verkeer, de industrie en de energiesector. Voor NH₃ blijft

11.15 Dioxines

Evolutie van de dioxine-emissie, per sector, in g TEQ, van 1990 tot 2006.

*Voorlopige cijfers.

Bron: VMM-MIRA.

de landbouw de belangrijkste bron met een aandeel van 92%.

POP's (Persistente Organische Polluenten)

De POP's zijn een uitgebreide groep van organische stoffen die zeer moeilijk afgebroken worden. Dioxines en PCB's horen hier o.a. bij. Dioxines ontstaan bij onvolledige verbrandingsprocessen. Drie kwart van de dioxine-emissies ontstaan door het verwarmen van gebouwen met vaste brandstoffen. De doelstelling uit het MINA-plan 3 (tegen 2010 een maximale emissie van 100 g toxicologische equivalenten per jaar) werd al in 1999 gehaald. In het MINA-plan 3+ werd de doelstelling daarom verlaagd tot 40 g TEQ per jaar. Naast emissies worden ook deposities gemeten. Door depositiemetingen kunnen niet-industriële, diffuse en/of ongekende bronnen opgespoord worden. In 2006 werd er op meer locaties een verhoogde dioxinedepositie gemeten dan in 2005. In de omgeving van schrootverwerkende bedrijven worden nog regelmatig verhoogde deposities gemeten (vooral voor PCB126).

Luchtkwaliteitsindex

De luchtkwaliteitsindex combineert de gehalten van vier verontreinigende stoffen (zwaveldioxide, stik-

stofdioxide, ozon en fijn stof) in de omgevingslucht tot een indexwaarde tussen 1 en 10, waarbij 1 een uitstekende kwaliteit voorstelt en 10 een uiterst slechte kwaliteit. De index is gebaseerd op continue metingen van de luchtkwaliteit. Om de luchtkwaliteitsindex te kunnen samenstellen, moeten de vier pollutanten gemeten kunnen worden in een meetstation.

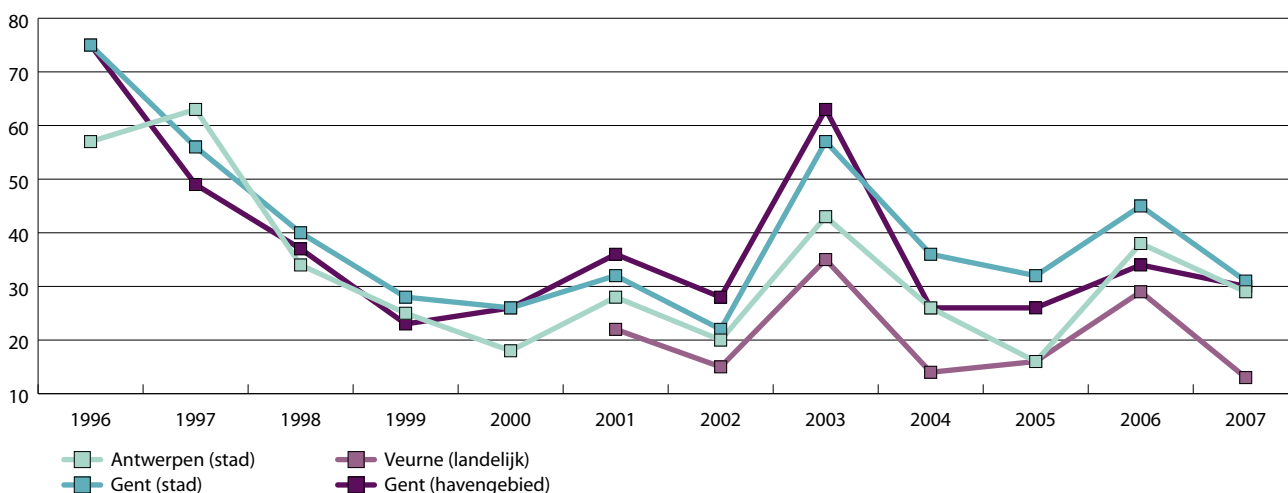
Tot 2000 was er een dalende trend in het aantal dagen met een ondermaatse (≥ 7) luchtkwaliteitsindex, daarna volgde een stagnatie en in 2003 opnieuw een sterke stijging. Dit verloop is vooral te verklaren door het verloop van de subindex voor PM_{10} (stofdeeltjes). De stijging in 2003 was eerder het gevolg van het warme en droge weer. Hierdoor werden hogere ozonconcentraties en ook hogere PM_{10} -concentraties gemeten. Na 2 betere jaren waren er in 2006 weer meer dagen met een ondermaatse luchtkwaliteitsindex.

Biodiversiteit

Biodiversiteit staat voor de biologische verscheidenheid van alle levensvormen, van soorten tot ecosystemen. Biodiversiteit levert ons een brede waaier aan producten (voedsel, energiebronnen, geneesmiddelen...) en diensten (zuiveren van water, aanmaken van zuurstof, beperken van overstromingen...). Bijna alle landen ter wereld ondertekenden het Biodiver-

11.16 Luchtkwaliteitsindex

Evolutie van het aantal dagen met een ondermaatse luchtkwaliteit (≥ 7), in Antwerpen, Gent en Veurne, van 1996 tot 2007.

Bron: IRCEL.

siteitsverdrag. Dit verdrag beoogt het behoud van de biodiversiteit, het duurzaam gebruik van de bestanddelen en de eerlijke verdeling van de opbrengsten ervan. Op pan-Europees niveau werd overeengekomen om tegen 2010 het verlies van biodiversiteit te stoppen. Het Vlaamse Regeerakkoord (2004-2009) pleit eveneens voor het behoud, het herstel en de versterking van de biologische diversiteit. Tegen 2010 wil Vlaanderen op het vlak van biodiversiteit de vergelijking met andere economische topregio's kunnen doorstaan.

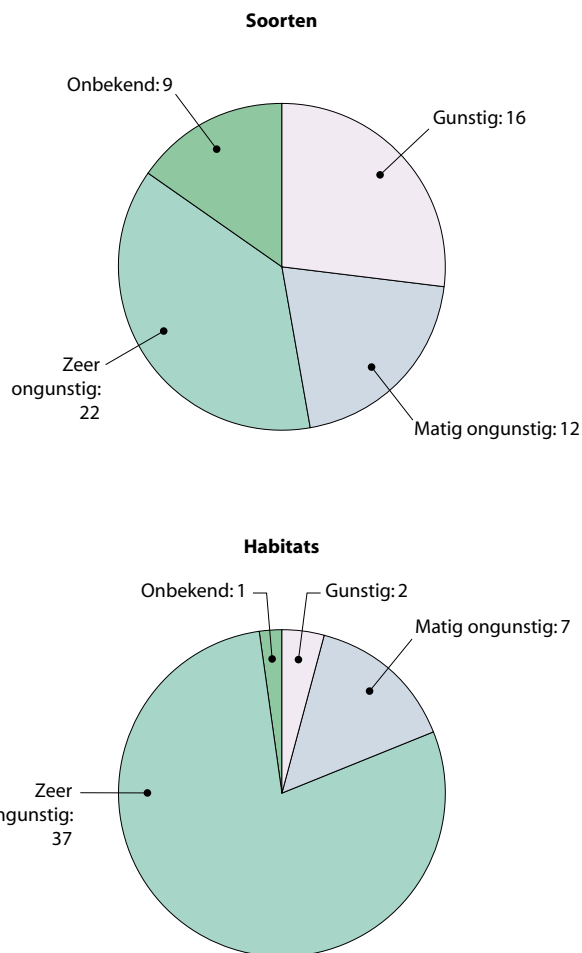
Soortenbescherming

De Habitatrichtlijn beoogt een gunstige staat van instandhouding voor een aantal zeer specifieke leefgebieden en soorten die wereldwijd bedreigd zijn. Iets meer dan een kwart van de Vlaamse soorten van Europees belang, bevindt zich in een gunstige staat van instandhouding. Vooral aquatische soorten bevinden zich in een ongunstige toestand. Meer dan drie kwart van de habitats van Europees belang bevindt zich in een zeer ongunstige staat van instandhouding. Alle watergebonden habitats kregen een zeer ongunstige beoordeling.

Om het verlies van biodiversiteit tegen 2010 te stoppen moeten alle soorten stabiel blijven of een positieve trend vertonen. De vogelsoorten van landbouwgebieden zijn tussen 1990 en 2002 sterk achteruitgegaan. Dit is te wijten aan de intensieve landbouw die de broedmogelijkheden en de voed-

11.17 Habitatrichtlijn

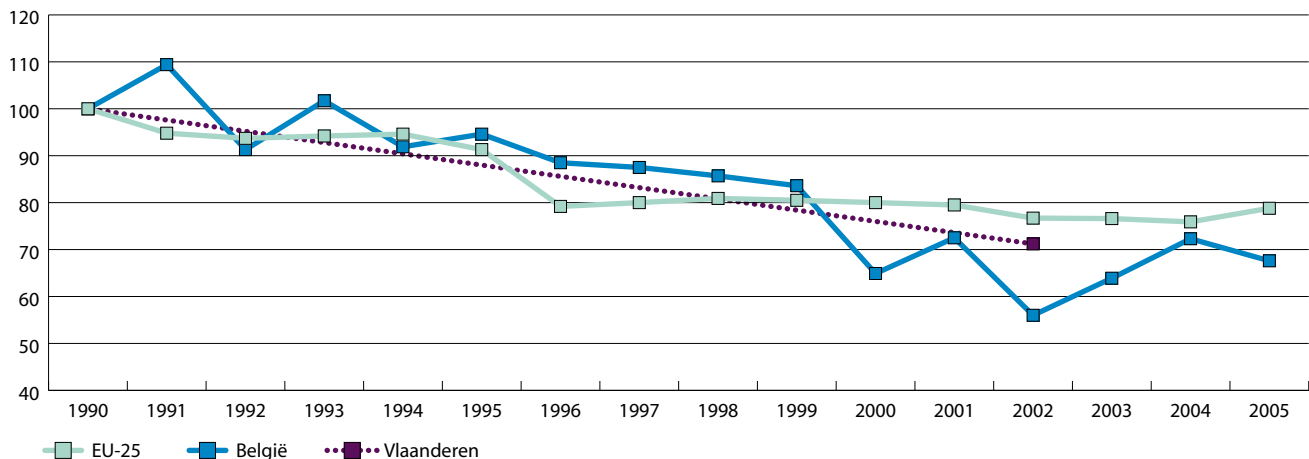
Staat van instandhouding van habitats en soorten binnen de Habitatrichtlijn, in aantal soorten en habitats, 2007.

Bron: INBO-NARA.

11.18 Landbouvvogels

Evolutie van de populatie-index voor vogels van landbouwgebieden, index 1990 = 100, van 1990 tot 2005.

Opmerking: Voor Vlaanderen gaat het om de evolutie tussen 1990 en 2000-2002.

Bron: Eurostat, INBO-NARA.

selbeschikbaarheid beperkt. Deze trend zet zich ook door op Europees niveau. Tussen 1990 en 2005 zijn de vogelpopulaties van landbouwgebieden in Europa met meer dan 20% achteruitgegaan. De vogelsoorten van bosgebieden en de algemene vogelsoorten zijn er in Vlaanderen echter op vooruit gegaan.

Gebiedsgericht beleid

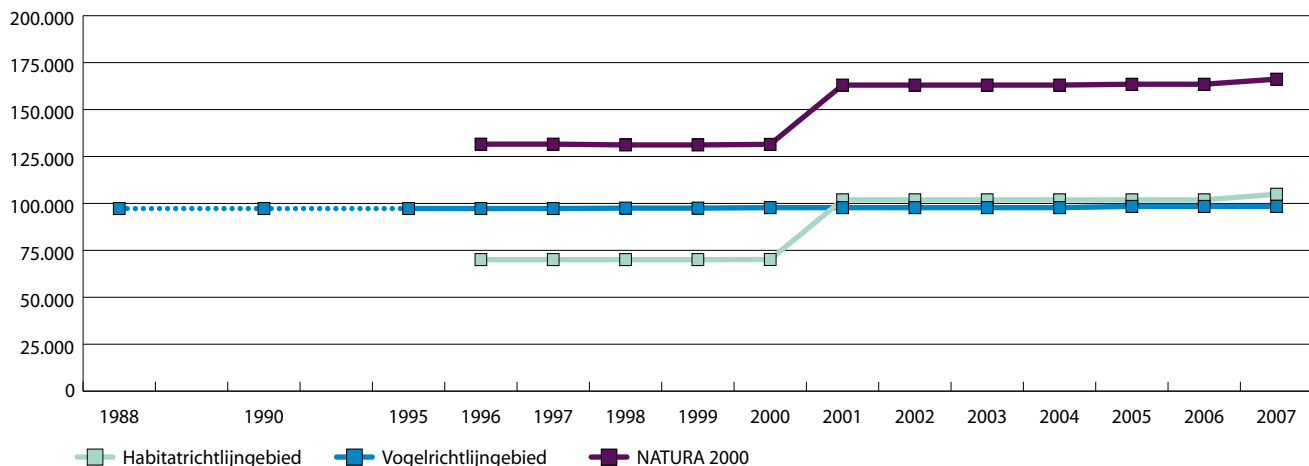
Het gebiedsgericht beleid wil ecologisch waardevolle gebieden planologisch beschermen. Europa speelt

hierin een belangrijke rol met het Natura 2000-netwerk. Dit netwerk bestaat uit speciale beschermingszones, die zijn aangewezen in uitvoering van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. De totale oppervlakte Natura 2000 beslaat iets meer dan 12% van de Vlaamse landoppervlakte.

Een van de belangrijkste gebiedsgerichte maatregelen is de ontwikkeling van het **VEN (Vlaams Ecologisch Netwerk)** en het **IVON (Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk)**. Het Natuurdecreet en het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorzien in de

11.19 NATURA 2000

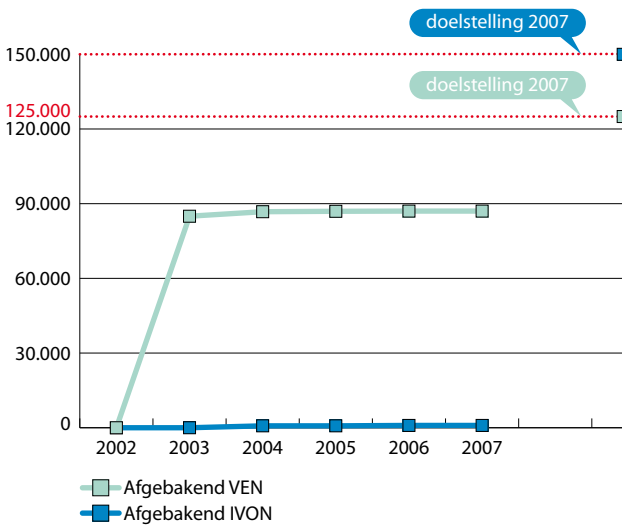
Evolutie van de oppervlakte Vogelrichtlijngebied, Habitatrichtlijngebied en Natura 2000, in ha, van 1988 tot 2007.

Bron: INBO-NARA.

11.20 VEN en IVON

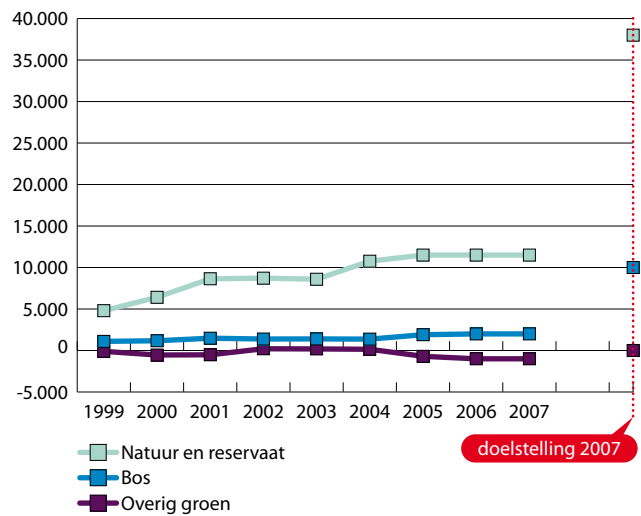
Evolutie van de oppervlakte VEN en IVON dat afgebakend is, in ha, van 2002 tot 2007.

Bron: INBO-NARA.

11.21 Groene bestemmingen

Evolutie van de oppervlakte groene bestemmingen op de gewestplannen of ruimtelijke uitvoeringsplannen ten opzichte van 1994, in ha, van 1999 tot 2007.

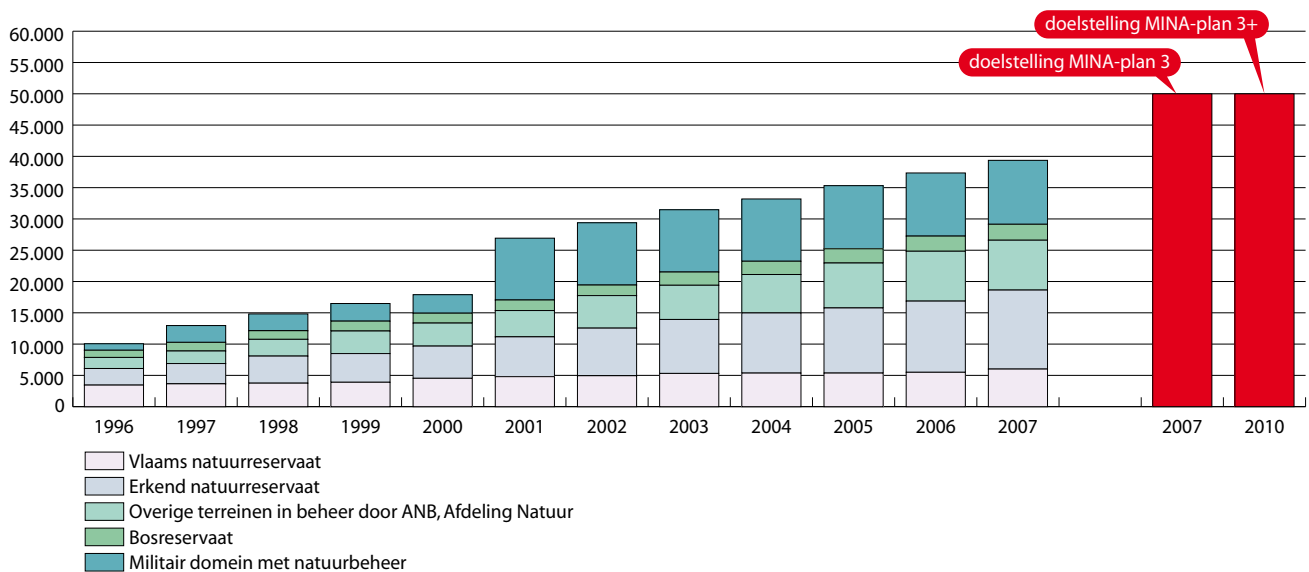
Bron: RWO, afdeling Ruimtelijke Planning, INBO-NARA.

afbakening van 125.000 hectare VEN, 150.000 hectare natuurverwevingsgebieden en een onbepaalde oppervlakte natuurverbindingengebieden tegen 2007. In 2007 was 70% van het VEN en slechts 0,7% van het IVON afgebakend. Het VEN moet afgebakend worden in 'groene' en 'lichtgroene' gewestplanbestemmingen.

Veel ecologisch waardevolle gebieden vallen hier echter buiten. Daarom is in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen een reeks **groene gewestplanwijzigingen** voorzien voor 38.000 hectare natuurgebied en 10.000 hectare bosuitbreiding ten opzichte van 1994. Tussen 1994 en 2007 kwam er 12.500 hectare groenbestem-

11.22 Effectief natuurbeheer

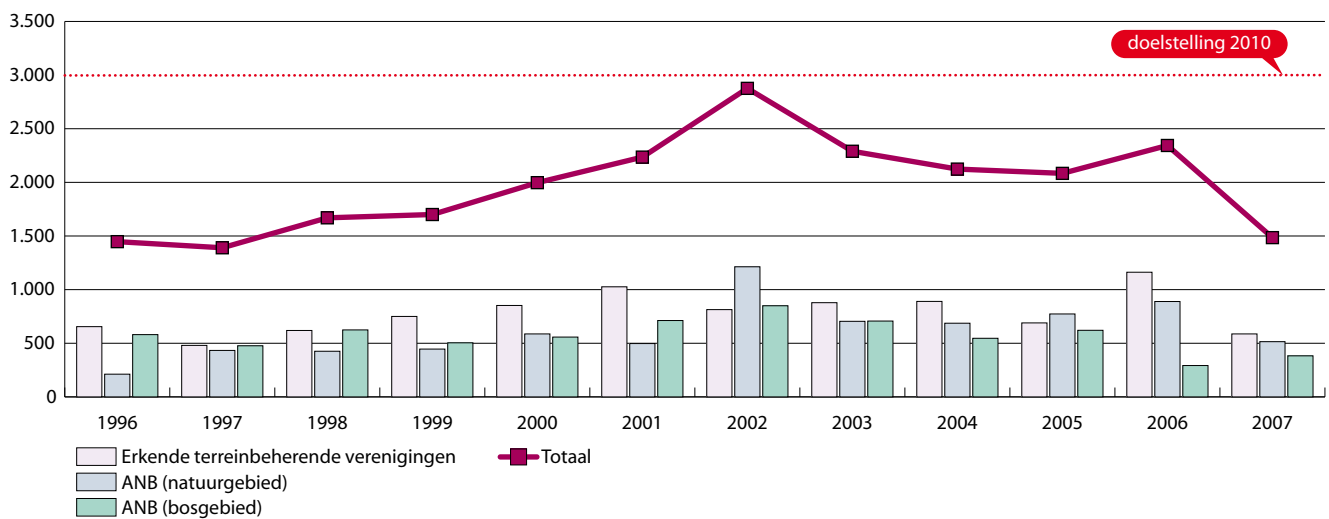
Evolutie van de oppervlakte onder effectief natuurbeheer, in ha, van 1996 tot 2007. Telkens op 31 december.

Bron: INBO-NARA.

11.23 Aankoop gebieden

Evolutie van de jaarlijkse aankoop van natuur- en bosgebieden, in ha, van 1996 tot 2007.

Bron: INBO-NARA.

ming bij. Een kwart van de vooropgestelde totale oppervlakte is hiermee gerealiseerd.

Het MINA-plan 3 vroeg 50.000 hectare onder 'effectief natuurbeheer' tegen 2007. De doelstelling werd vooruitgeschoven naar 2010 in het MINA-plan 3+. Op 31 december 2007 was daarvan ongeveer 39.365 ha of 79% gerealiseerd: 21.181 ha erkende, Vlaamse of bosreservaten, 7.965 ha natuur in beheer door het Agentschap Natuur en Bos en nog niet aangewezen als Vlaams natuurreservaat en 10.219 ha natuurgericht beheer op militaire domeinen. Daarnaast is er nog ruim 5.600 ha natuurgebied dat door natuurverenigingen wordt beheerd, maar dat niet als natuurreservaat is erkend of gesubsidieerd. Deze oppervlakte is niet mee in de indicator opgenomen. Nog een andere categorie van 1.000 ha natuurgebied met een goedgekeurd beheerplan via particulieren en lokale besturen, wordt eveneens niet mee opgenomen in de indicator. Het MINA-plan 3+ bevat eveneens de plandoelstelling om het jaarlijks aankoopritme te doen stijgen tot 3.000 ha tegen 2010, waarvan 1.000 ha natuurgebied via de erkende verenigingen, 1.000 ha natuurgebied via het Vlaamse Gewest en 1.000 ha bos en te bebos- sen gebied via het Vlaamse Gewest. In 2007 werd er in totaal ongeveer 1.485 ha aangekocht.

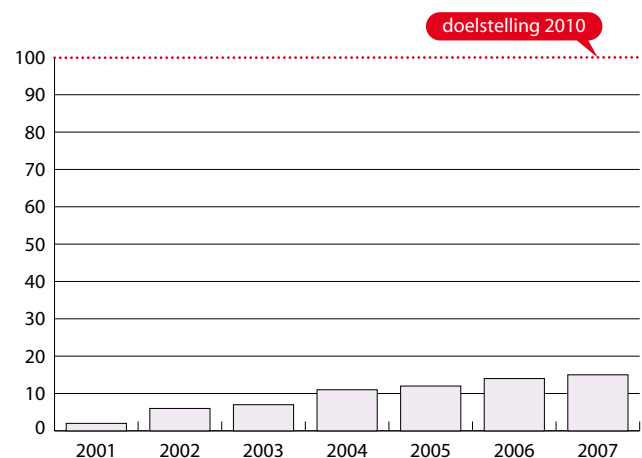
Versnippering

Versnippering is het uiteenvallen van ruimtelijke gehelen in kleine of minder samenhangende delen.

Wanneer een natuurgebied verkleint en de afstand tussen natuurgebieden vergroot, komen dieren- en plantensoorten in gevaar. Door de verdere toename van de bebouwde oppervlakte en de verstedelijking raken de leefgebieden van planten en dieren steeds meer geïsoleerd. Ook waterlopen kunnen versnip- perd worden door sluizen en stuwen, of door indij- king of rechtekking. Dit maakt **vismigratie** onmo- gelijk. Het MINA-plan 3+ stelt dat tegen 2010 vrije vismigratie moet verzekerd zijn op het netwerk van prioritaire waterlopen. Op 31 december 2007

11.24 Vismigratieknelpunten

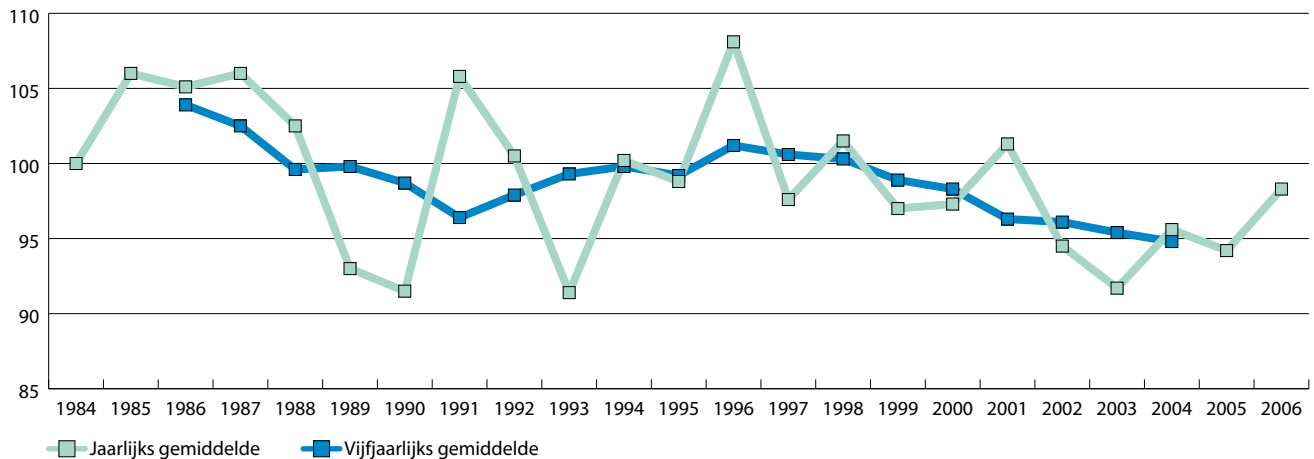
Gesaneerde vismigratieknelpunten, in %, van 2001 tot 2007.

Bron: INBO.

11.25 Lente-index libellen

Evolutie van de eerste waarneming van libellen, index 1984 = 100, van 1984 tot 2006.

Bron: INBO-NARA.

was slechts 15 % van de vismigratieknelpunten gesaneerd op het prioritair netwerk van 3.000 km waterlopen.

Klimaatverandering

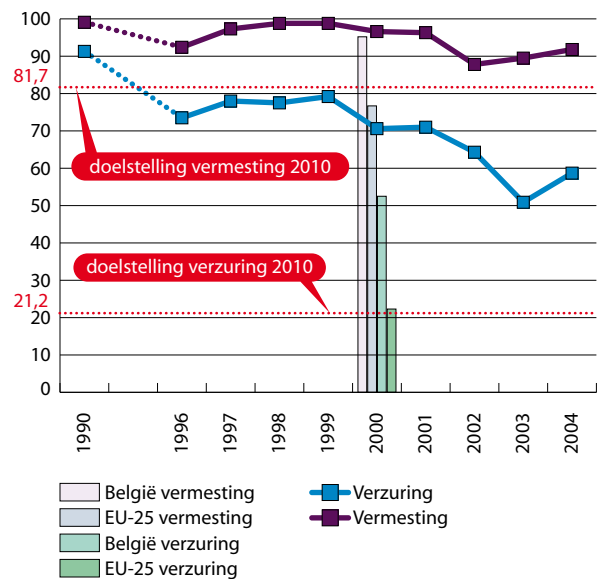
In de natuur vinden we steeds meer aanwijzingen voor de actuele impact van klimaatverandering. Door de opwarming van de aarde wordt het sneller warm in de lente en blijft het langer warm in de herfst. Doordat sommige soorten zich meer en andere zich minder aanpassen dreigen wijzigingen in de voedselketen en verlies van ecologische samenhang. De gemiddelde eerste waarneming van libellen is tussen 1984 en 2006 geleidelijk vervroegd. Tijdens de voorbije 20 jaar is de vliegperiode van libellen gemiddeld met 2 weken verlengd. Hetzelfde geldt voor vlinders. Ook de stuifmeelproductie van de berk (eerste pollenpiek) blijkt tussen 1974 en 2007 duidelijk vervroegd te zijn.

Natuurgerichte milieukwaliteit

Bepaalde ecosystemen zijn zeer gevoelig voor verzuring en vermisting. De kritische last is de maximaal toelaatbare stikstofdepositie waarbij geen schadelijke effecten in het ecosysteem optreden op lange termijn. In bijna alle kwetsbare terrestrische ecosystemen wordt de kritische last voor vermisting overschreden. Tegen 2010 mag maximum 81,7% van de natuur de kritische last voor vermisting

11.26 Kritische lasten

Evolutie van het aandeel natuur met overschrijding van de kritische last voor verzuring en vermisting, in %, van 1990 tot 2004.

Bron: EMA, VMM-MIRA.

overschrijden. Voor verzuring is er bij 59% van de natuur een overschrijding van de kritische last. Tegen 2010 mag dit nog slechts 21,2% zijn. In de meeste Europese landen werd in 2004 in minder dan 50% van de natuur de kritische last voor verzuring overschreden.

Bosvitaliteit

De bosvitaliteit wordt beïnvloed door zowel biotische factoren (zoals schimmels en insecten) als abiotische (zoals weersomstandigheden en luchtverontreiniging). Luchtverontreiniging kan de gezondheidstoestand van onze bossen negatief beïnvloeden door direct contact met de bladeren of door verstoring van het bodemevenwicht. Het belangrijkste criterium voor de bosgezondheid is het **bladverlies**. Bomen met meer dan een kwart bladverlies worden als beschadigd beschouwd. Het aandeel beschadigde bomen bedroeg 19% in 2006, en was groter bij de loofbomen

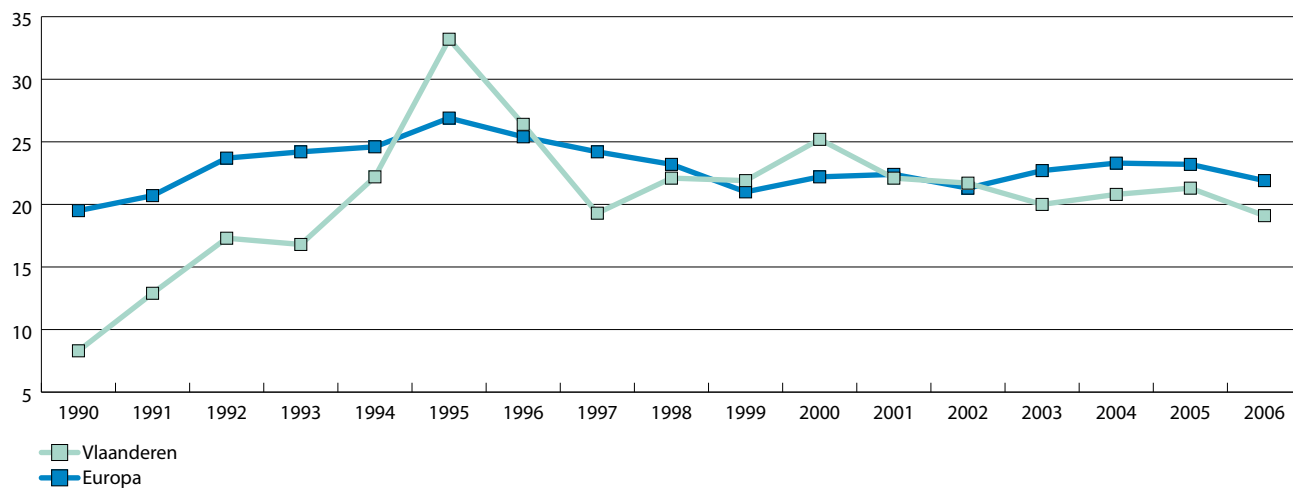
dan bij de naaldbomen. Het gemiddelde bladverlies bedroeg 21,7%, en neemt toe bij jonge bomen. Het hoogste percentage beschadigde bomen wordt in de populierenproefvlakken waargenomen.

Draagvlak voor natuur

Natuur- en bosgebieden toegankelijker maken vergroot het maatschappelijk draagvlak voor natuurbeleid. Subsidies moeten ervoor zorgen dat terreinbeheerders hun reservaten gemakkelijker openstellen voor het publiek. Uit de SCV-survey blijkt dat de fre-

11.27 Bosvitaliteit

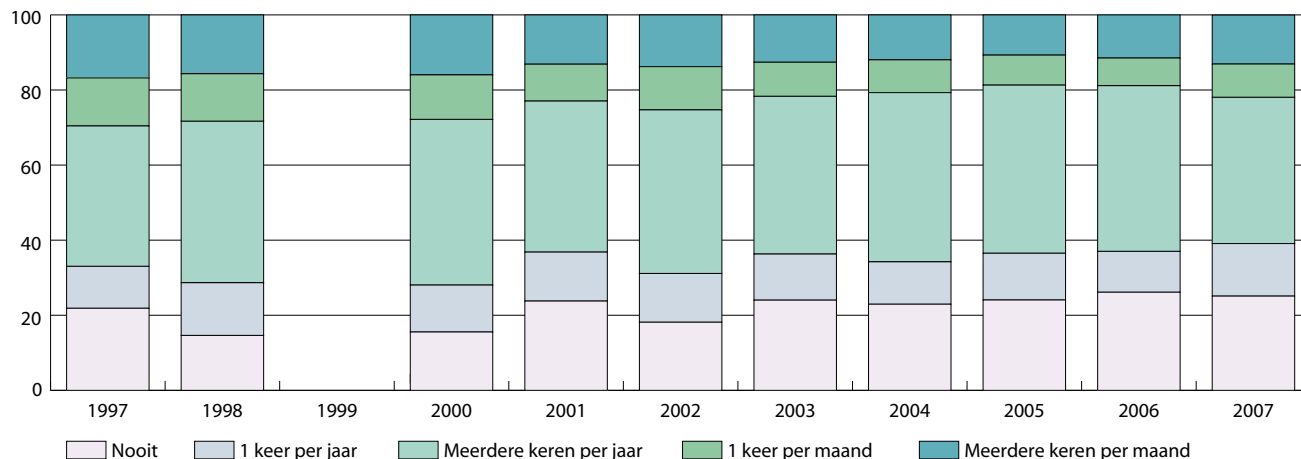
Evolutie van het aandeel matig tot zwaar beschadigde of dode bomen, in %, van 1990 tot 2006.

Bron: INBO, UN ECE, ICP Forests.

11.28 Bezoek aan bossen en natuurgebieden

Evolutie van het bezoek aan bossen en natuurgebieden, in %, van 1997 tot 2007.

Opmerking: De gegevens van het jaar 1999 werden niet gebruikt omwille van sterk verschillende antwoordcategorieën.

Bron: SCV-survey.

quentie van bezoeken aan bossen en natuurgebieden tussen 1997 en 2007 daalde.

Afval

Afvalstoffen en het verwerken ervan kunnen emissies naar lucht, bodem en water veroorzaken, evenals een verlies van grondstoffen, energie en ruimtebeslag. De hoeveelheid, de eigenschappen, het transport, de verwerkingsprocessen en het beheer van afvalstoffen bepalen samen de omvang van de milieuproblemen die ze kunnen veroorzaken. Volgens de zogenaamde "Ladder van Lansink" moet afval bij voorkeur voorkomen worden, met daarna in dalende volgorde van voorkeur: hergebruik, recyclage en composteren, verbranden met energierecuperatie, verbranden zonder energierecuperatie en storten als allerlaatste uitweg. Het terugdringen van de totale hoeveelheid afval en het restafval in het bijzonder blijft één van de doelstellingen van het afvalbeleid.

Huishoudelijk afval

De huishoudens zorgen voor een tiende van alle afval. In 2006 werd er 2,6% minder afval ingezameld dan in 2005. Er werd 531 kg per inwoner ingezameld. Het MINA-plan 3+ stelt dat tegen 2010 de totale hoeveelheid huishoudelijk afval minstens gelijk moet blijven of moet verminderen t.o.v. 2000. In 2003 en 2006 werd die doelstelling al bereikt. Tussen 1996 en 2005 kan er gesproken worden van een ontkoppeling

tussen de consumptie enerzijds en de hoeveelheid huishoudelijk afval (consumptie-afval) anderzijds. Dit is een indicatie voor een zekere mate van afvalpreventie. Het MINA-plan 3+ stelt als doelstelling tegen 2010 dat de productie van huishoudelijk afval moet achterblijven op de groei van de consumptie t.o.v. 2000.

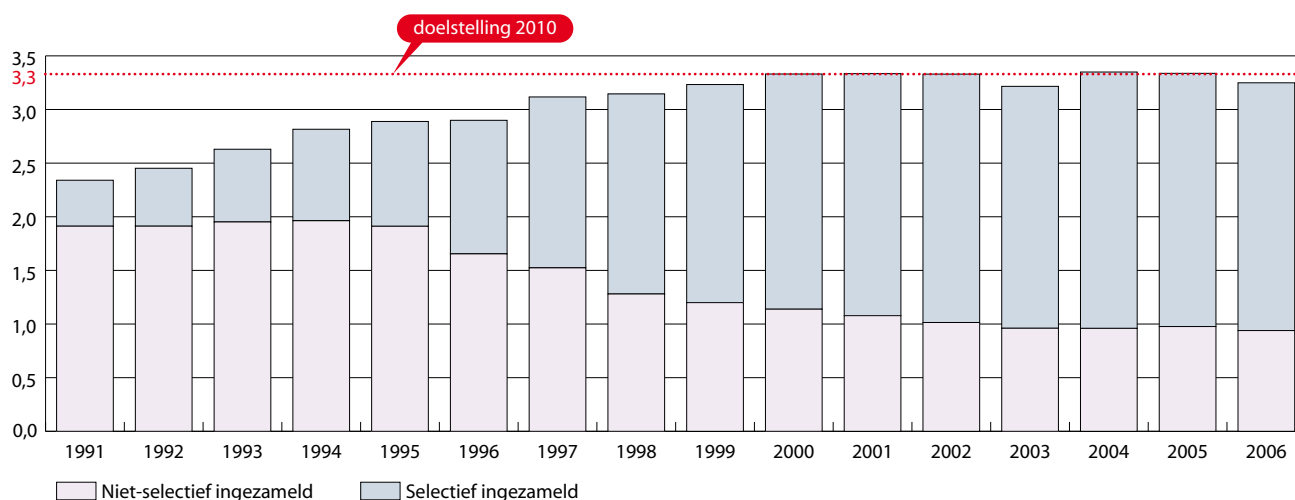
Van het huishoudelijk afval wordt nu 71% selectief ingezameld. In het nieuwe uitvoeringsplan 'milieuverantwoord beheer van huishoudelijke afvalstoffen' staat dat tegen 2010 75% van het huishoudelijk afval selectief ingezameld moet worden. In 136 gemeenten wordt deze doelstelling al bereikt. De drie grootste selectief ingezamelde fracties zijn organisch-biologisch afval, papier- en kartonafval, en bouw- en sloopafval. Deze afvalstromen worden grotendeels gerecupereerd.

De hoeveelheid restafval (of niet-selectief ingezameld afval) daalde in 2006 met bijna 4%. Per inwoner werd er 153,5 kg restafval ingezameld. In het MINA-plan 3+ wordt de doelstelling van 150 kg per inwoner verschoven van 2007 naar 2010. In 2006 hadden reeds 180 gemeenten een gemiddelde hoeveelheid restafval die lager lag dan 150 kg per inwoner. Tegen 2010 mag elke gemeente maximaal 180 kg restafval per inwoner hebben.

Het restafval werd in 2006 grotendeels verbrand (88%), in verbrandingsinstallaties met energierecuperatie. Sinds 2006 geldt er een absoluut stortverbod voor brandbaar huishoudelijk restafval. Hierdoor is de gestorte hoeveelheid restafval zeer sterk afgenomen tot 4% in 2006. In vergelijking met andere

11.29 Aanbod huishoudelijk afval

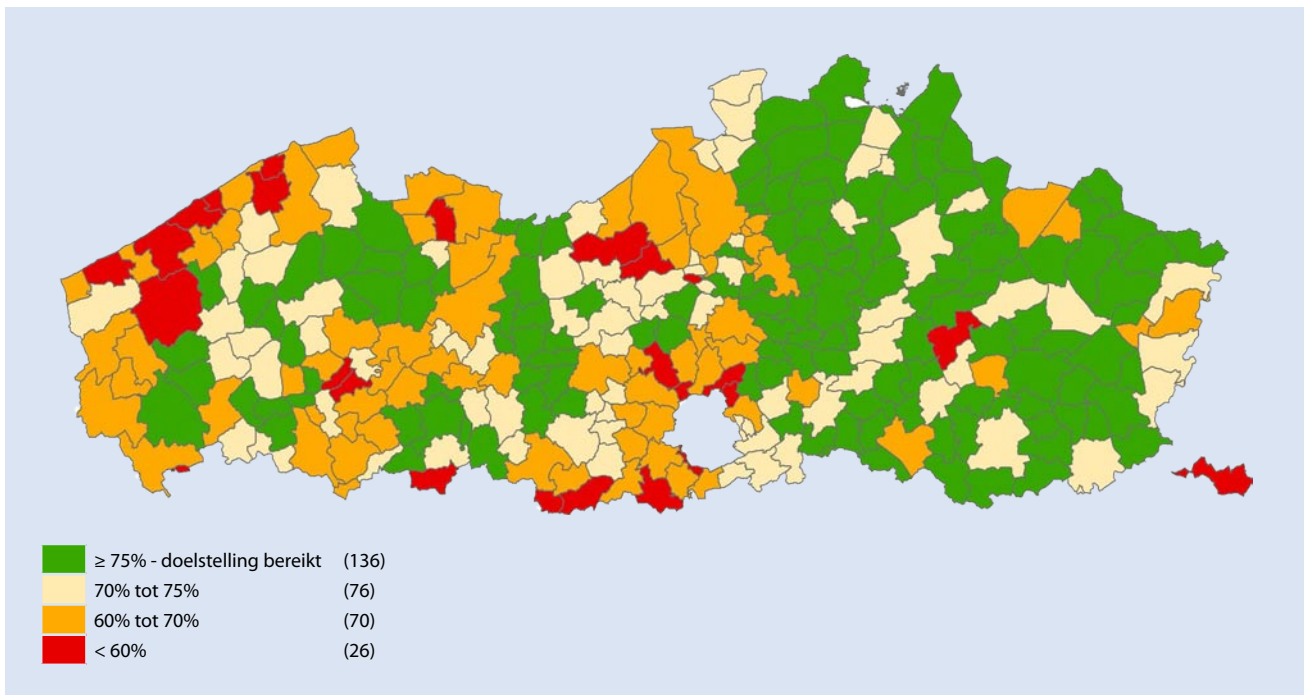
Evolutie van het aanbod huishoudelijk afval, volgens inzamelingswijze, in miljoen ton, van 1991 tot 2006.

Bron: OVAM.

11.30 Selectieve inzameling huishoudelijk afval

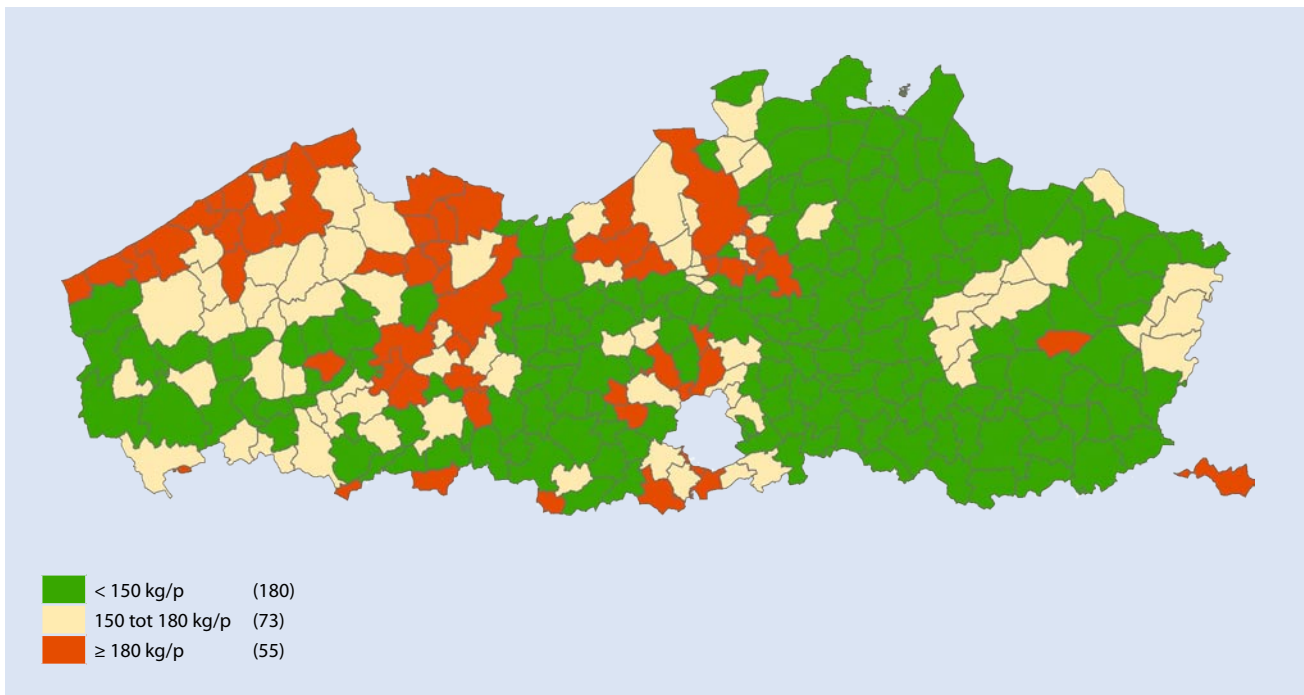
Aandeel selectief ingezameld huishoudelijk afval per gemeente, in %, 2006.

Bron: OVAM.

11.31 Restafval

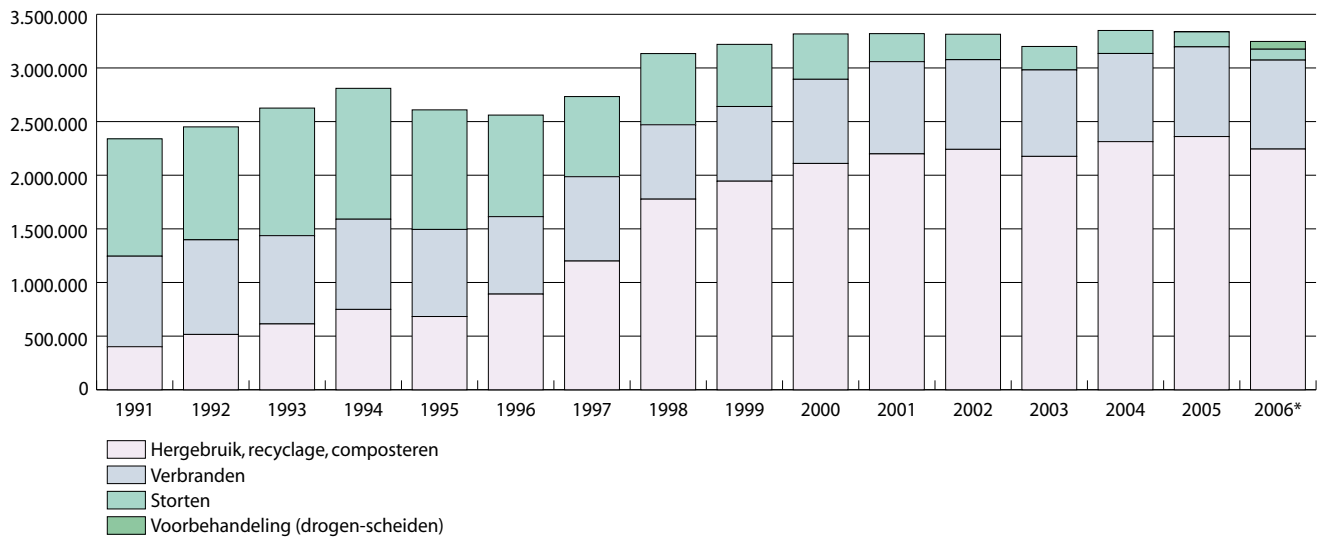
Hoeveelheid restafval per gemeente, in kg/persoon, 2006.

Bron: OVAM.

11.32 Verwerking huishoudelijk afval

Evolutie van de verwerking van het huishoudelijk afval, volgens type, in ton, van 1991 tot 2006.

Opmerking: Deze cijfers bevatten niet de verwerking van Klein Gevaarlijk Afval (KGA) tot 2003.
*Voorlopige cijfers.

Bron: OVAM.

Europese lidstaten behoort Vlaanderen op het vlak van selectieve inzameling en de reductie van restafval tot de beste van Europa.

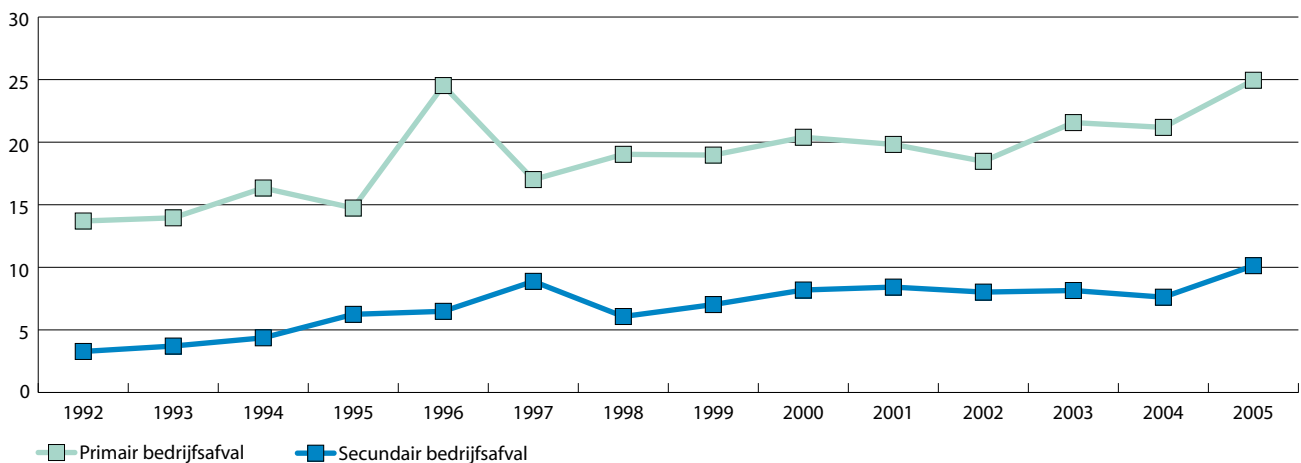
Bedrijfsafval

In 2005 werd 35,1 miljoen ton bedrijfsafval geproduceerd. Hiervan is 71% primair afval of afval dat ont-

staat op het moment dat een product voor het eerst afval wordt (bij de eerste producent dus). De overige 29% is secundair afval, afkomstig van de afvalverwerkende bedrijven, die primair bedrijfsafval en huishoudelijk afval verwerken. De hoeveelheid primair bedrijfsafval steeg in de periode 1992-2005 sneller dan het bruto binnenlands product. De belangrijkste redenen zijn de economische groei en een vollediger melding van de hoeveelheid afvalstoffen aan OVAM.

11.33 Aanbod bedrijfsafval

Evolutie van de hoeveelheid primair en secundair bedrijfsafval, in miljoen ton, van 1992 tot 2005.

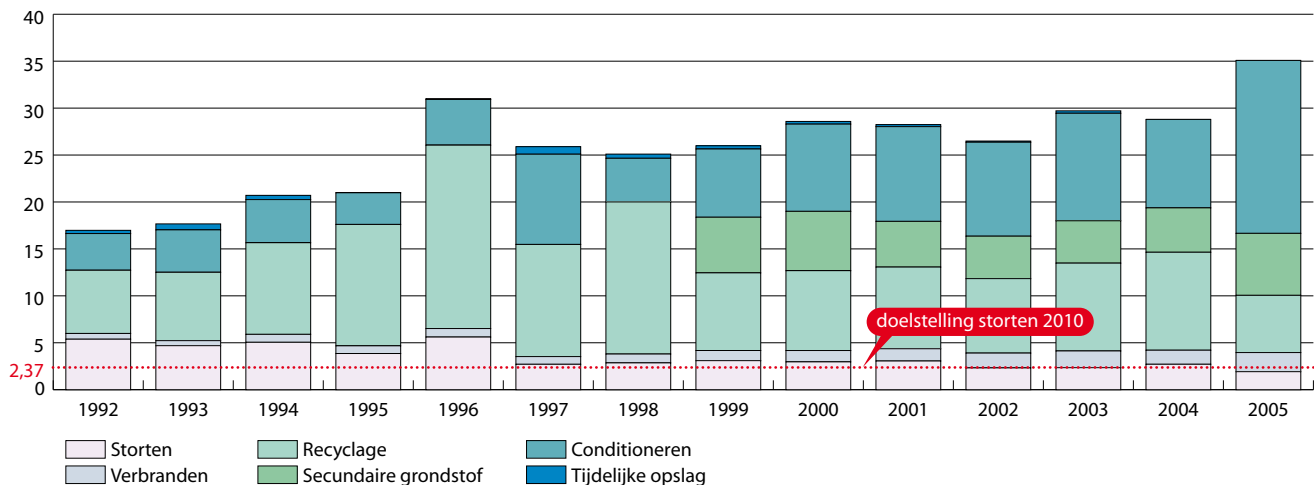

Opmerking: Vanaf 2000 zijn er gegevens van nieuwe, voornamelijk tertiaire sectoren beschikbaar. Deze gegevens zijn in de grafiek mee opgenomen.

Bron: OVAM.

11.34 Verwerking bedrijfsafval

Evolutie van de verwerking van bedrijfsafval, volgens type, in miljoen ton, van 1992 tot 2005.

Opmerking: Vanaf 2000 zijn er gegevens van nieuwe, voornamelijk tertiaire sectoren beschikbaar. Deze gegevens zijn in de grafiek mee opgenomen.

Bron: OVAM.

Het MINA-plan 3+ stelt als doelstelling tegen 2010 dat de productie van bedrijfsafval meer moet achterblijven op de economische groei t.o.v. 2002. Bovendien moet ook de hoeveelheid primaire bedrijfsafvalstoffen verminderen t.o.v. 2002.

Het Vlaamse Gewest heeft hiervoor ondermeer het PRESTI-programma (PREventie STImuleren) uitgebouwd, dat vooral gericht is op de bedrijfswereld, waarbij de preventie van afval en emissies bij de Vlaamse KMO centraal staat.

In 2005 werd 52,5% van de totale hoeveelheid bedrijfsafval voorbehandeld (geconditioneerd) vooraleer het verder verwerkt werd. 36% van het bedrijfsafval werd gerecycleerd of gebruikt als secundaire grondstof.

In 2005 werd er minder bedrijfsafval gestort (5,5%) dan dat er verbrand werd (5,8%). Tegen 2010 moet de hoeveelheid gestort bedrijfsafval minstens 20% lager liggen dan in 2000 (MINA-plan 3+). In 2003 en 2005 werd deze doelstelling gehaald.

Vermesting

Vermesting is de ophoping van nutriënten in het milieu, als gevolg van menselijke activiteiten in landbouw, huishoudens, transport en industrie. De belangrijkste nutriënten bij vermisting zijn stikstof (N) en fosfor (P). Het mestoverschot uit landbouwactiviteiten veroorzaakt milieuproblemen voor zowel

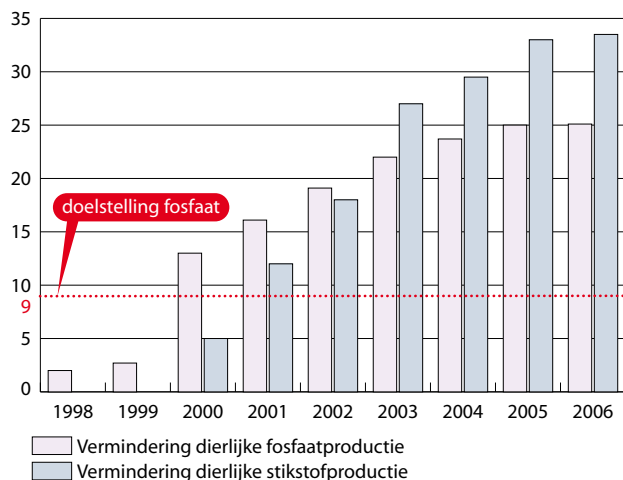
water, bodem als lucht. Een sluitende oplossing die de problemen niet doorschuift van het ene compartiment naar het andere ligt niet voor de hand. Met het mestactieplan (MAP II bis) trachtte de Vlaamse overheid het mestprobleem binnen de perken te houden. Het stipuleerde een driesporenbeleid: een aanpak aan de bron, een oordeelkundige bemesting en tenslotte mestexport en -verwerking. De aanpak aan de bron en het verbeteren van de oordeelkundige bemesting moesten elk een kwart van het mestoverschot wegwerken. De mestverwerking moest de resterende helft wegwerken.

Om doelgerichter te werk te gaan, is een nieuw Mestdecreet goedgekeurd op 22 december 2006. Als gevolg van dit nieuwe mestdecreet is Vlaanderen volledig aangeduid als kwetsbare zone water sinds 1 januari 2007. Hierdoor geldt een maximale bemestingsnorm van 170 kg stikstof uit dierlijke mest per ha en per jaar. Hierop is een afwijking (de zogenaamde derogatie) toegestaan voor bepaalde gewassen met een lange groeiperiode en een hoge stikstofopname. Onder strikte voorwaarden kan meer dierlijke mest toegediend worden. De Europese Commissie verleent deze derogatie aan Vlaanderen gedurende de periode 2007-2010.

Het aanbod van dierlijke mest bedroeg 48,6 miljoen kg P_2O_5 (fosfaat) en 120,6 miljoen kg N (stikstof) in 2006. Er kan respectievelijk 48 en 110,6 miljoen kg op een oordeelkundige manier afgezet worden, rekening houdend met de bemestingsnorm van 170 kg stikstof

11.35 Dierlijke productie

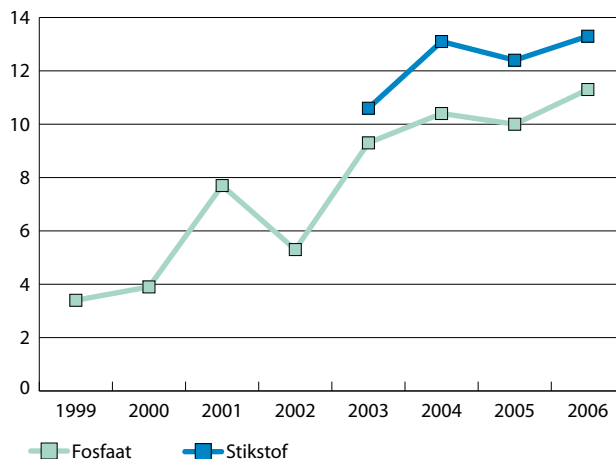
Vermindering van de dierlijke fosfaat- en stikstofproductie als gevolg van maatregelen aan de bron, in miljoen kg, van 1998 tot 2006.

Bron: Mestbank, VLM.

11.36 Verwerkte en geëxporteerde mest

Evolutie van de hoeveelheid verwerkte en geëxporteerde mest, in miljoen kg, van 1999 tot 2006.

Vanaf 2003 wordt ook de mest meegeteld waarvoor geen transportdocumenten beschikbaar waren.

Bron: Mestbank, VLM.

per ha en per jaar, het bemestingsgedrag van de landbouwers en de derogatie. Een deel van de mest werd geëxporteerd of verwerkt, maar finaal bleef er een **mestoverschot** van 0,6 miljoen kg P_2O_5 en 10 miljoen kg N. De mestoverschotten zijn dus zo goed als weggevoerd. De finale toetssteen voor een geslaagd mestbeleid is evenwel de waterkwaliteit.

Tussen 1998 en 2006 werd een aanzienlijk gedeelte van het fosfaat- en stikstofoverschot weggevoerd via maatregelen aan de bron. De doelstelling van 9 miljoen kg fosfaat werd reeds in 2000 gehaald. Dat is het gevolg van nieuwe voedertechnieken en nutriëntarme voeders, van het stopzettingsdecreet en van de afbouw van de veestapel.

De **mestverwerkingsplicht** is in voege sinds 2000. In 2006 werd er 11,3 miljoen kg fosfaat en 13,3 miljoen kg stikstof verwerkt en/of geëxporteerd. Het aantal verwerkingsinstallaties van dierlijke mest blijft stijgen. In het nieuwe mestbeleid is er geen doelstelling meer naar voren geschoven voor de te verwerken hoeveelheid mest. Er wordt gesteld dat alle mestoverschotten weggevoerd moeten worden. Mestverwerking is daarbij nog steeds een van de middelen.

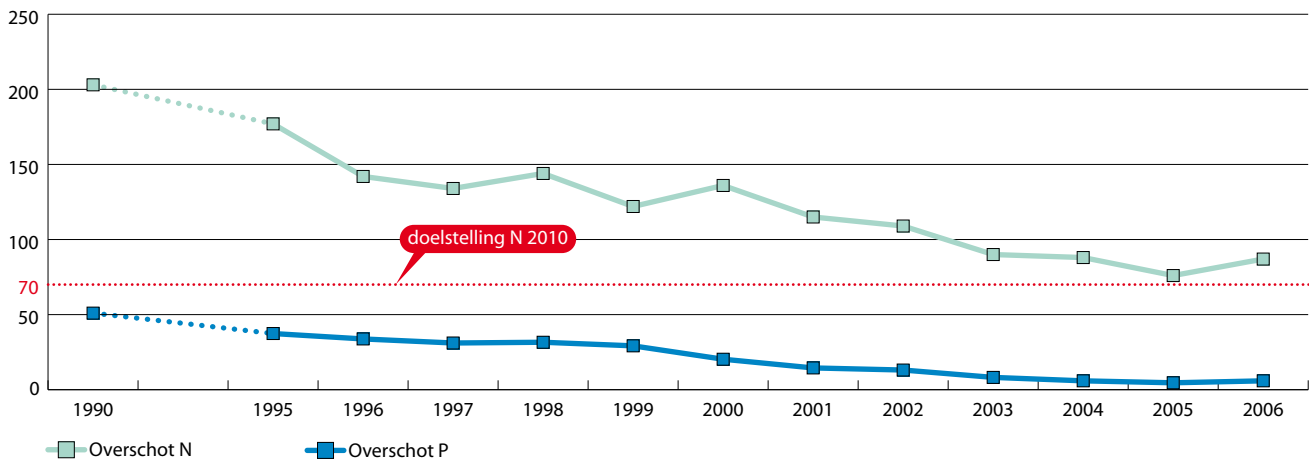
Om te weten hoe groot de nutriëntenstroom van de landbouwsector naar de compartimenten water en bodem is, bekijken we **de bodembalans**. Die bestaat enerzijds uit de hoeveelheden nutriënten die op of in de landbouwbodem terecht komen (mest, atmosfe-

rische depositie, stikstoffixatie) en anderzijds uit de hoeveelheden die de landbouwbodem verlaten (via gewassen en nutriëntenemissie). Het overschot op de bodembalans (meer dan de gewassen nodig hebben en kunnen opnemen) komt o.a. terecht in het oppervlakte- en grondwater. Tussen 1990 en 2006 daalde het stikstofoverschot met 57% en het fosforoverschot met 88%. Deze daling werd veroorzaakt door een verminderd kunstmestgebruik, een afname van de veestapel, een toename van de mestverwerking en -export, andere voedertechnieken en een lagere nutriënteninhoud van het voeder. De doelstelling voor 2010 uit het MINA-plan 3+ bedraagt 70 kg N/ha.

Vermesting verstoort de functies van het oppervlaktewater en het grondwater. De kwaliteit van het oppervlaktewater wordt door de VMM opgevolgd in een algemeen meetnet en een specifiek naar de landbouw gericht MAP-meetnet. Tussen juli 2006 en juni 2007 werd op 42% van de MAP-meetpunten een overschrijding van de **nitraatnorm** (50 mg/l) vastgesteld. De gemiddelde nitraatconcentratie in landbouwgebied ligt hoger dan deze in geheel Vlaanderen. Ook de gemiddelde fosfaatconcentratie in landbouwgebied ligt boven de basiskwaliteitsnorm. Globaal genomen is er sprake van een verbetering van de toestand van het oppervlaktewater sinds de start van het MAP-meetnet in 1999. De gunstige trend van de eerste jaren zet zich echter niet door in de periode vanaf 2003-2004. Volgens het MINA-plan 3+ mogen

11.37 Bodembalans landbouw

Evolutie van het overschot op de stikstof- en fosforbalans van de landbouwbodem, in kg/ha, van 1990 tot 2006.

Opmerking: Het overschot stikstof op de bodembalans is exclusief NH_3 .

Bron: VMM-MIRA, ILVO.

er in 2010 geen overschrijdingen meer zijn van de maximale nitraatnorm van 50 mg/l in het oppervlaktewater. Een zelfde doelstelling geldt voor het grondwater. Er geldt tevens een richtwaarde van 25 mg/l nitraat. De kwaliteit van het grondwater wordt opgevolgd in het in 2004 opgestarte grondwatermeetnet van de Vlaamse Milieumaatschappij. Het MAP-meetnet grondwater bestaat uit ongeveer 2.100 meetputten. Tijdens de voorjaarscampagne van 2007 werd op bijna 39% van de meetlocaties een overschrijding van de nitraatnorm voor grondwater vastgesteld. Voor

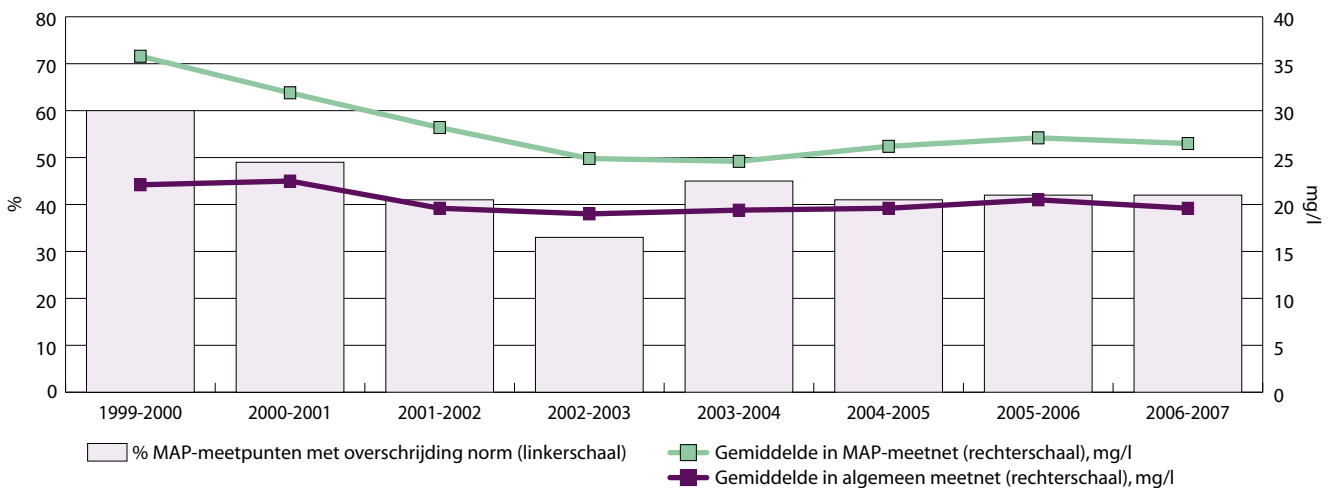
grondwater is er nog geen duidelijke evolutie van de nitraatconcentratie vast te stellen. Mogelijke effecten van maatregelen kunnen pas op lange termijn gedetecteerd worden.

Gezondheid

Afval, straling en de verontreiniging van lucht, water en bodem oefenen een grote druk uit op ons milieu. De gevolgen op onze gezondheid zijn niet altijd

11.38 Nitraat in oppervlaktewater

Jaargemiddelde nitraatconcentratie in het MAP-meetnet en het algemeen meetnet oppervlaktewater, in mg/l, MAP-meetpunten met minstens 1 overschrijding van de nitraatnorm, in %, van 1999 tot 2007.

Bron: VMM-MIRA.

direct zichtbaar omdat onze gezondheidstoestand ook samenhangt met erfelijke factoren, voeding, levensstijl en sociaal-economische status. Toch eist de milieudruk zijn tol. Fijn stof blijft een van de belangrijkste schadelijke stoffen voor de volksgezondheid. Ook is er een duidelijk verband tussen de ozonconcentraties en het sterftcijfer. De mens kan in zijn omgeving geconfronteerd worden met allerlei vormen van milieuhinder, die kunnen leiden tot ernstige gezondheidsklachten. De Vlaamse Regering wil dan ook de relatie tussen milieu en gezondheid verder laten bestuderen.

Ozon in de omgevingslucht

Ozon (O₃) is een vervuילend gas in de omgevingslucht dat ernstige risico's inhoudt voor de gezondheid. Vooral mensen met ademhalingsmoeilijkheden, bejaarden en jonge kinderen ondervinden hinder van hoge ozonconcentraties. Maar ook gezonde volwassenen voelen de hoge ozonconcentraties wanneer ze zware inspanningen leveren. De Europese Richtlijn over ozon legt als norm voor de bescherming van de volksgezondheid een 8-uursgemiddelde concentratie op van maximum 120 µg/m³. De middellangetermijndoelstelling stelt dat vanaf 2010 en gemiddeld over drie jaar deze maximumconcentratie 25 dagen per kalenderjaar mag overschreden worden. Op lange termijn mag deze concentratie echter niet meer overschreden worden van de Wereldgezondheidsorganisatie.

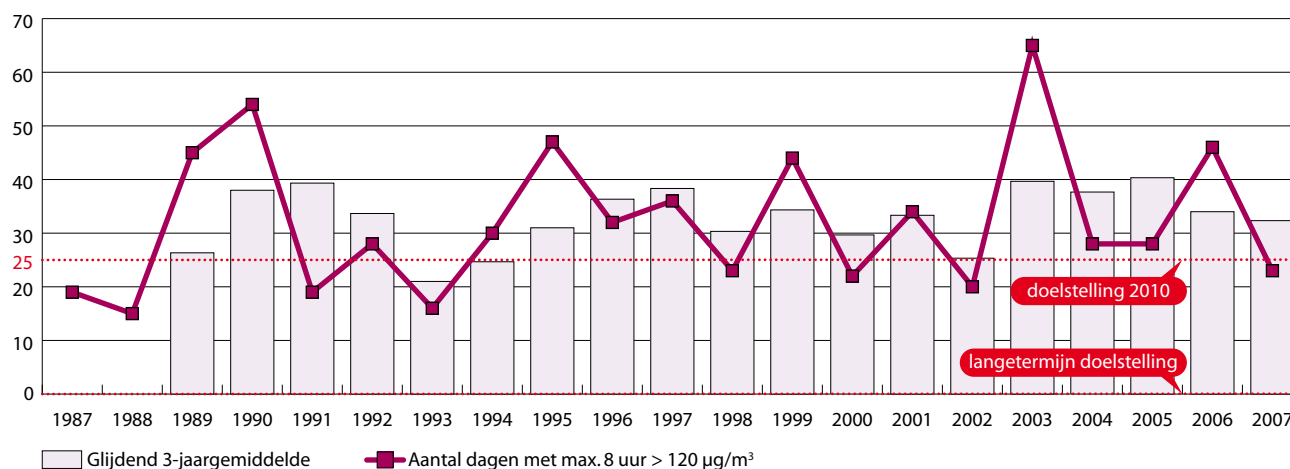
De **overschrijdingsindicator** bereikte in 2003 zijn hoogste waarde ooit: 65 dagen. De warme zomer was daar niet vreemd aan. Ook 2006 kende veel overschrijdingen, dubbel zoveel als in 2007. Het glijdend 3-jaargemiddelde bedroeg 32,3 dagen in 2007. Om de doelstellingen te halen, zijn wellicht bijkomende reductiemaatregelen noodzakelijk. Het aantal en de grootte van de ozonpieken tijdens de zomersmogperiodes mogen dan wel dalen, verontrustend is nu de steeds stijgende ozonachtergrondconcentratie.

Fijn stof

Zwevend stof is een mengsel van afzonderlijke deeltjes met uiteenlopende samenstellingen en afmetingen. Een belangrijke fractie is PM₁₀. Deze deeltjes zijn kleiner dan 10 µm. Blootstelling aan fijn stof verhoogt het risico op longkanker en hart- en luchtwegaandoeningen. De jaargemiddelde **PM₁₀-concentratie** geeft een beeld van de langdurige blootstelling aan PM₁₀. Volgens de Europese dochterrichtlijn lucht mogen er vanaf 2005 geen overschrijdingen meer voorkomen van de jaargemiddelde concentratie van 40 µg/m³. De daggemiddelde waarde van 50 µg/m³ mag slechts 35 keer overschreden worden. De jaargemiddelde PM₁₀-concentratie daalde in 2007 lichtjes ten opzichte van het jaar ervoor tot 33 µg/m³. In 2007 overschreden 21 van de 31 meetstations de daggrenswaarde meer dan 35 keer. 39% van de Vlaamse bevolking werd daarvoor meer dan 35 dagen blootgesteld aan deze daggrenswaarde. In Europa ging het in 2005 om 35% van

11.39 Ozon

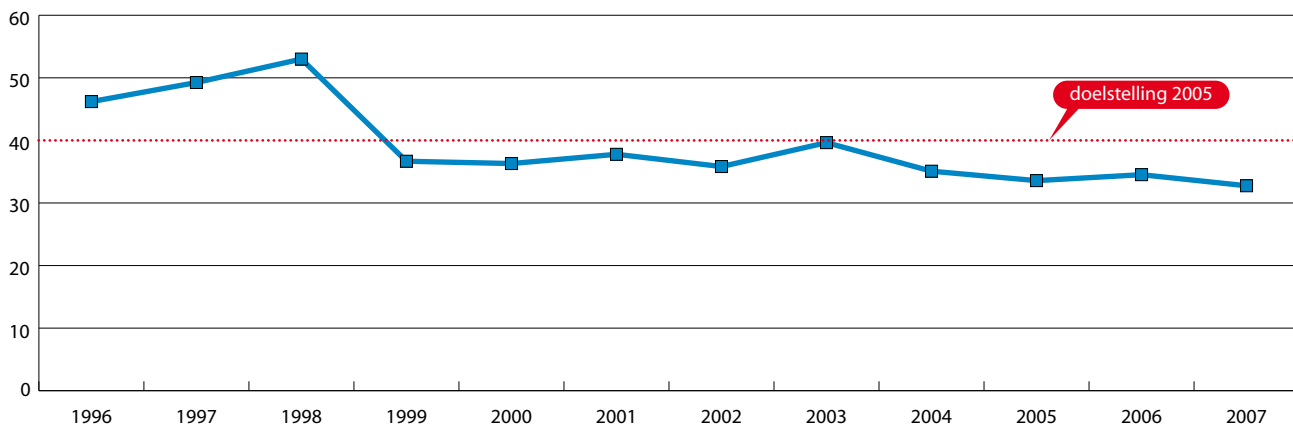
Evolutie van de overschrijdingsindicator (het aantal dagen waarop het hoogste 8-uursgemiddelde groter is dan 120 µg/m³), van 1987 tot 2007.

Bron: IRCEL.

11.40 zwevend stof

Evolutie van de jaargemiddelde concentratie zwevend stof (PM_{10}), in $\mu g/m^3$, van 1996 tot 2007.

Bron: VMM.

de stedelijke bevolking. Eind 2005 werd het Vlaamse actieplan fijn stof goedgekeurd. Een van de maatregelen uit dat plan is dat wanneer de luchtkwaliteitsnorm voor fijn stof wordt overschreden, op bepaalde

autosnelwegstroken een snelheidsbeperking geldt van 90 km/u. Deze maatregel was sindsdien al 3 keer van kracht.

In fijn stof zijn zware metalen aanwezig. Voor arseen,

11.41 Zware metalen

Lokalisatie van de hotspotgebieden voor As, Cd en Ni en schatting van het aantal inwoners dat is blootgesteld aan concentraties boven de toekomstige streefwaarden, 2007.

Inwoners blootgesteld aan	Hoboken-Antwerpen	Beerse	Genk
Arseen	97.000	650	-
Cadmium	2.000	650	850
Nikkel	-	-	4.800

Bron: VMM.

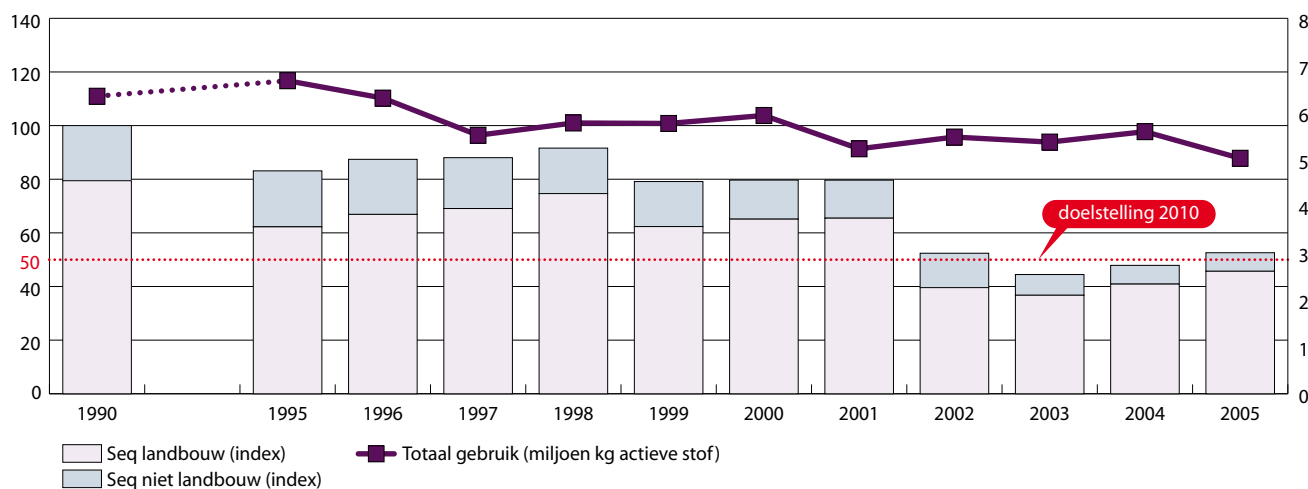
cadmium en nikkel zijn er verschillende hotspotgebieden in Vlaanderen, meer bepaald rond ferro- (inox, staal) en non-ferro bedrijven. Rond deze bedrijven wordt de bevolking blootgesteld aan concentraties die hoger zijn dan de streefwaarden. De vierde dochterrichtlijn omgevingslucht stelt dat er tegen 2012 geen overschrijdingen meer mogen voorkomen van de streefwaarden voor de concentratie van As (6 ng/m^3), Cd (5 ng/m^3) en Ni (20 ng/m^3) in de PM10-fractie (uitgemiddeld over een kalenderjaar). Bij overschrijding dient Vlaanderen aan te tonen dat alle noodzakelijke maatregelen die geen onnodige kosten meebrengen, worden toegepast om deze streefwaarden te bereiken.

Gewasbeschermingsmiddelen

Gewasbeschermingsmiddelen kunnen via verschillende routes (lucht, bodem, water) de mens bereiken en kunnen een hormoonverstorende werking hebben. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is tussen 1990 en 2005 met 21% gedaald. Het MINA-plan 3+ stelt dat tegen 2010 de verspreidingsequivalenten gereduceerd moeten zijn met 50% t.o.v. 1990. In het Vlaams humaan biomonitoringsprogramma worden de blootstelling en effecten ingeschat van schadelijke stoffen bij de bevolking. Uit het onderzoek blijkt dat blootstelling aan DDE (een metaboliet van het verboden product DDT) leidt tot een versnelde puberteit bij jongens.

11.42 Gewasbeschermingsmiddelen

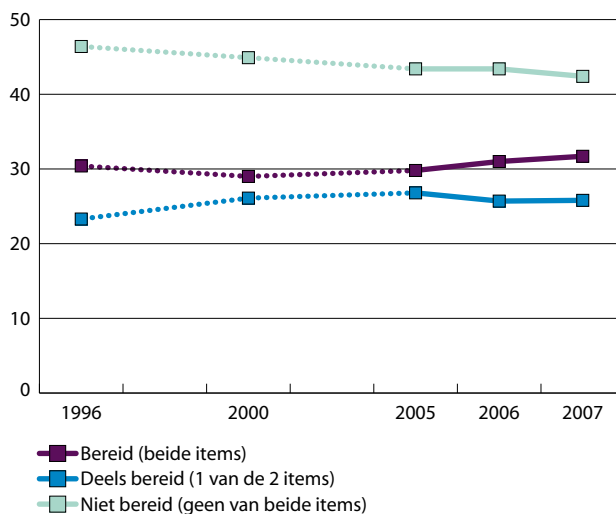
Som van de verspreidingsequivalenten van gewasbeschermingsmiddelen (linkerschaal) en totaal gebruik van actieve stof (rechtterschaal), index totaal Seq 1990 = 100 en miljoen kg actieve stof, van 1990 tot 2005.

Bron: VMM-MIRA.

11.43 Financiële bereidheid

Bereidheid om financiële inspanningen te leveren voor het milieu, in %, van 1996 tot 2007.

Opmerking: De gegevens zijn gewogen in de tijd; ontbrekende antwoorden werden niet mee verwerkt.

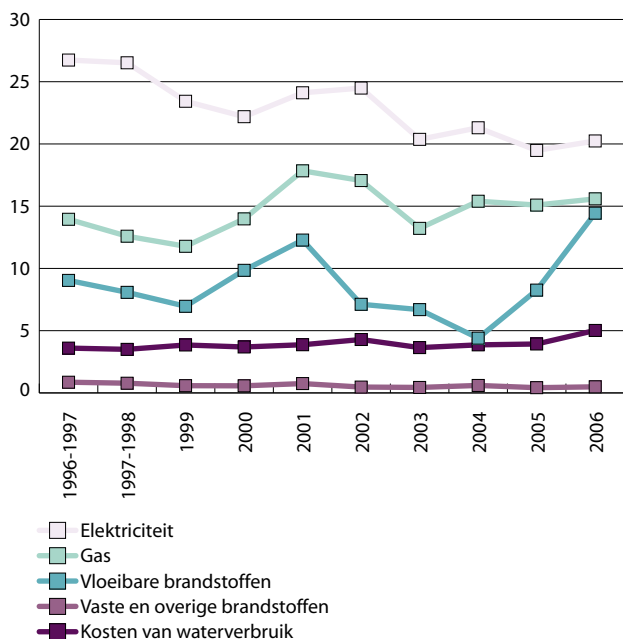
Bron: SCV-survey.

Houding en gedrag

Met wetten, belastingen en subsidies alleen kan de overheid de milieukwaliteit niet verbeteren. Het beleid moet ook aanvaard worden door de bevol-

11.44 Gezinsuitgaven

Gezinsuitgaven voor verwarming, verlichting en water, in promille t.o.v. de totale consumptie, van 1996 tot 2006.

Bron: Huishoudbudgetenquête, Algemene Directie Statistiek.

king en de burgers moeten bereid zijn om hun eigen gedrag aan te passen. In de SCV-survey werd op verschillende tijdstippen gevraagd of men bereid was om een extra milieubelasting te betalen en of men bereid was om een milieutaks te betalen op vervuilende producten. Bijna 32% van de Vlamingen is bereid om beide financiële inspanningen te leveren. Er is echter geen duidelijke trend in de tijd merkbaar.

In 2006 spendeerde een Vlaams gezin ruim 1.800 euro aan verwarming, verlichting en water of bijna 5,6% van de gezinsuitgaven. De uitgaven voor verwarming, verlichting en water namen met 16% toe t.o.v. 2005 terwijl de totale consumptie verminderde. Elektriciteit vormt de grootste uitgavenpost. ■

Fossiele brandstoffen nemen in onze energievoorziening een belangrijke plaats in. Ze zijn goed voor 82% van het Bruto Binnenlands Energieverbruik in 2006. Tevens leiden ze onder andere tot de uitstoot van het broeikasgas CO₂. Met het Kyoto-protocol engageerde België zich om gemiddeld over de periode 2008-2012 de uitstoot van broeikasgassen met 7,5% te reduceren ten opzichte van 1990. Vlaanderen staat in voor een reductie met 5,2%.

De Europese regeringsleiders hebben in januari 2008 nieuwe ambitieuze doelstellingen voorgesteld. Zo wil de EU tegen 2020:

- 20% minder broeikasgasuitstoot ten opzichte van 1990
- 20% energiebesparing
- 20% hernieuwbare energie
- minimum 10% biobrandstoffen in het verkeer voor elke lidstaat

Deze doelstellingen zullen tussen de 27 lidstaten verdeeld worden op basis van een aantal criteria. De energie-intensieve bedrijven zullen als één Europese sector beschouwd worden in het emissiehandelssysteem.

Een duurzaam energiebeleid verzoent de economische en sociale belangen met de draagkracht van het milieu. Om het rationeel energiegebruik te stimuleren heeft de overheid diverse beleidsinstrumenten uitgewerkt die gericht zijn op verschillende doelgroepen, zoals de REG-Openbaredienstverplichting voor distributienetbeheerders, het benchmarking- en het auditconvenant voor de industrie en de energieprestatieregeling voor gebouwen.

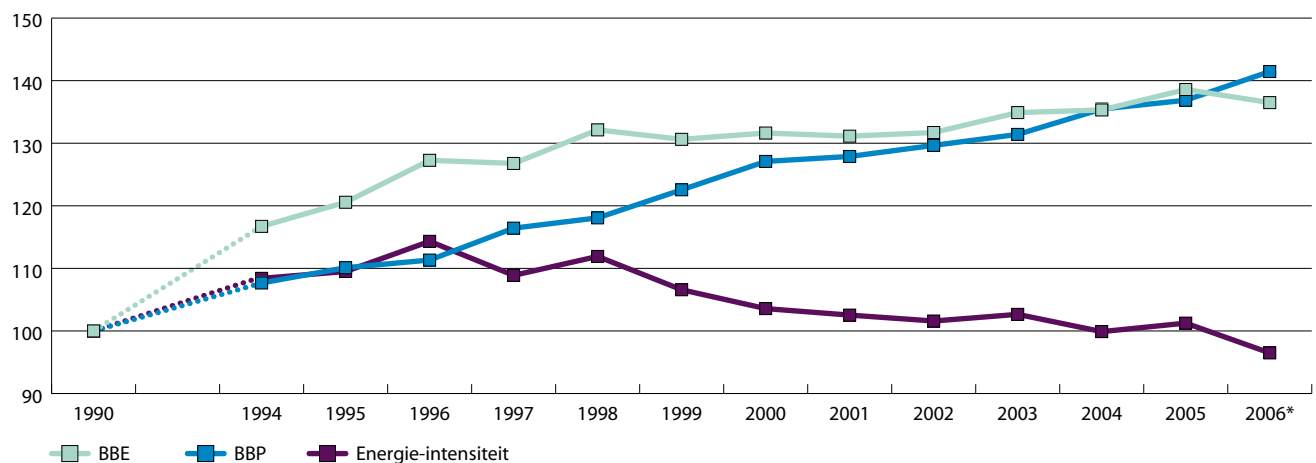
Daarnaast wil de Vlaamse overheid het aandeel milieuvriendelijke energie sterk verhogen. Volgens het regeerakkoord moeten hernieuwbare energiebronnen en warmtekrachtkoppeling tegen 2010 een kwart van onze elektriciteit opleveren.

Energiegebruik en energie-efficiëntie

Het **bruto binnenlands energieverbruik** (BBE) werd in 2006 geschat op 1.629 PetaJoule. Dat is een daling van 1,5% tegenover 2005, maar een toename van 36,5% ten opzichte van 1990. De industrie, transport, huishoudens, diensten en landbouw nemen bijna

11.45 Energie-intensiteit

Evolutie van de energie-intensiteit van de economie, index 1990 = 100, van 1990 tot 2006.

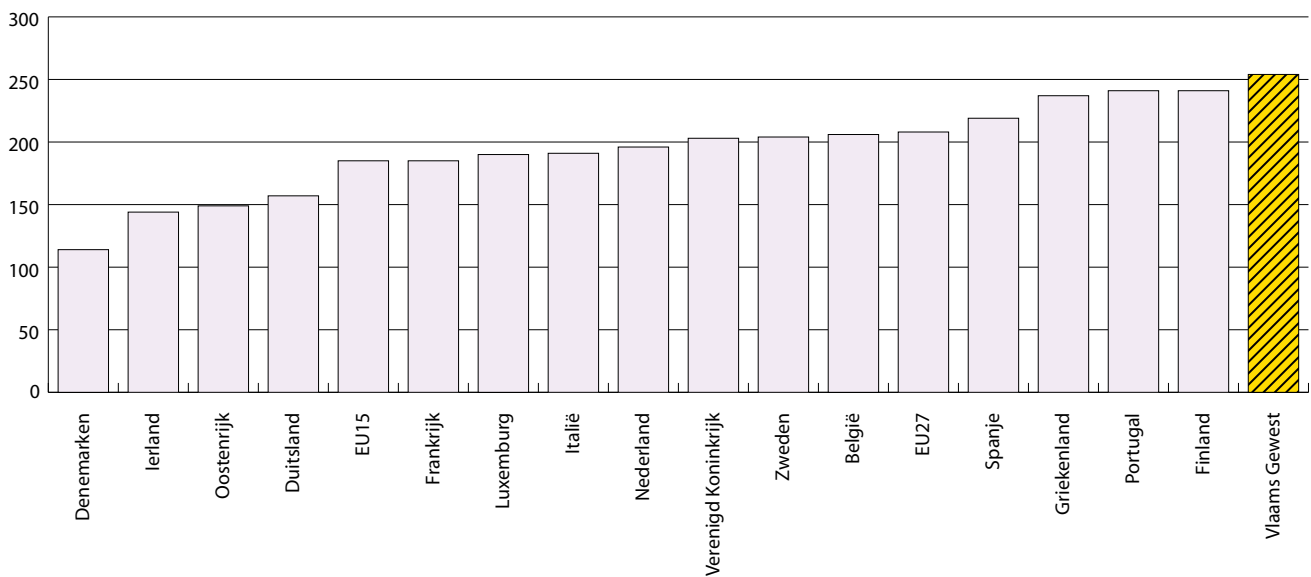

*Voorlopige cijfers. BBP in kettingeuros (referentiejaar 2000).

Bron: Energiebalans VITO, bewerking SVR.

11.46 Energie-intensiteit in Europa

Rangschikking naar energie-intensiteit van de economie, in kgoe per 1.000 euro, 2005.

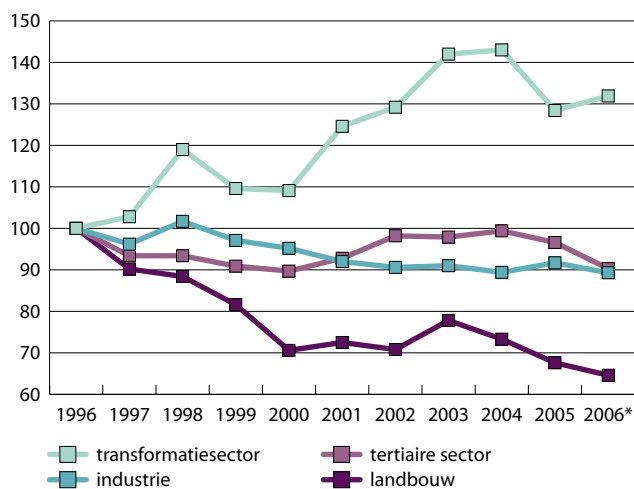
Bron: Energiebalans VITO, Eurostat, bewerking SVR.

60% van het energieverbruik voor hun rekening. De transformatiesector (elektriciteitscentrales, raffinaderijen en cokesfabrieken) staat in voor bijna een kwart. 16% wordt aangewend als grondstof in de chemie, als solvent of smeermiddel in de industrie (het zogenaamde 'niet-energetische verbruik'). Dit niet-ener-

getische verbruik kende met een verdrievoudiging de grootste stijging sinds 1990.

11.47 Energie-intensiteit per sector

Evolutie van de energie-intensiteit per sector, index 1996 = 100, van 1996 tot 2006.

*Voorlopige cijfers.

Bron: Energiebalans VITO, bewerking SVR.

De **energie-intensiteit** geeft een goed beeld van de energie-afhankelijkheid van de Vlaamse economie. De energie-intensiteit vergelijkt het bruto binnenlands energieverbruik met het bruto binnenlands product (BBP). Een lager cijfer kan duiden op meer efficiëntie, zoals het produceren van evenveel producten met minder energie. Maar een verandering kan evengoed het gevolg zijn van een structureel effect, zoals verschuivingen in het belang van sectoren in de Vlaamse economie.

De energie-intensiteit steeg tussen 1990 en 1996 met 14%. Daarna steeg het BBP veel sterker dan het BBE en bijgevolg daalde de energie-intensiteit, om in 2006 3,5% onder het niveau van 1990 uit te komen.

Het Vlaamse Gewest had in 2005 de hoogste energie-intensiteit van de EU-15, op korte afstand gevolgd door Finland, Portugal en Griekenland. België bevond zich in de middenmoot. Een belangrijke oorzaak voor dit hoge cijfer is de Vlaamse energie-intensieve industrie zoals de chemie, de ijzer- en staalsector en de voedings- en dranksector. Een belangrijk deel van haar productie wordt geëxporteerd, het energieverbruik en de samenhangende uitstoot worden echter toegerekend aan het Vlaamse Gewest en België.

Tegelijk doet de industrie inspanningen om de energie-efficiëntie te verhogen. Vanaf 1998 daalde de energie-intensiteit van de industrie om in 2006 bijna 11% onder het niveau van 1996 uit te komen. Vooral in de landbouwsector is de energie-intensiteit de jongste jaren sterk gedaald, de grootste toename was er in de transformatiesector. De energie-intensiteit van de verschillende sectoren wordt hier weergegeven als het energieverbruik van de sector ten opzichte van de bruto toegevoegde waarde van die sector. Een meer genuanceerd beeld ontstaat wanneer de analyse gemaakt wordt met meer sectorspecifieke activiteitsindicatoren. Zo is er een daling van de energieintensiteit bij de productie van elektriciteit en warmte (gebruikte energie per kWh bruto elektriciteitsproductie) en bij de opslag, transport en distributie van aardgas (gebruikte energie per m³ primair aardgasgebruik). Uitzondering zijn de raffinaderijen waar de hoeveelheid verbruikte energie per Joule raffinageproduct toenam.

Klimaatverandering

Broeikasgassen

Oplopende **broeikasgasconcentraties** in de atmosfeer zijn verantwoordelijk voor de globale klimaatverandering. Bij de verdeling van de Belgische Kyotodoelstelling werd afgesproken dat Vlaanderen zijn jaarlijkse emissie van CO₂, CH₄, N₂O en F-gassen (SF₆, HFK's en PFK's) – samen de zogenaamde 'korf van broeikasgassen' – in de periode 2008-2012

met 5,2% moet terugdringen ten opzichte van 1990. De uitstoot van broeikasgassen dook in 2006 voor het eerst onder het niveau van het referentiejaar 1990. In 2006 was Vlaanderen nog ± 3% verwijderd van zijn Kyotodoelstelling voor de periode 2008-2012; in 2003 was dat nog 9%.

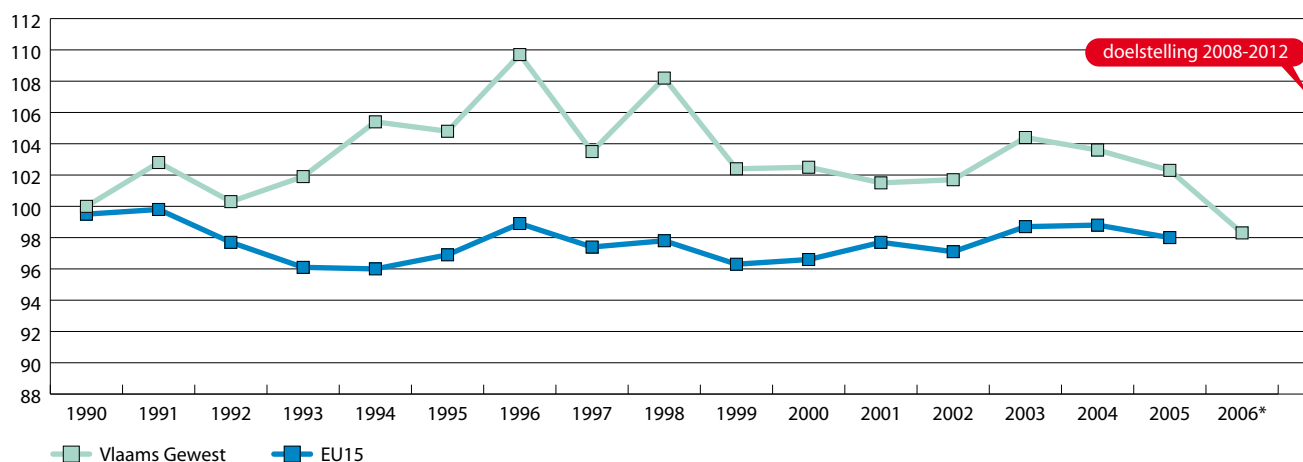
Belangrijke bijdrages in de recente daling zijn ondermeer geleverd door het verhoogde gebruik van WKK-installaties, de toenemende stroomproductie uit hernieuwbare energiebronnen, de maatregelen genomen door de industrie, de zachtere klimatologische omstandigheden en het effect van energiebesparende investeringen in gebouwen.

De emissie van CO₂, het belangrijkste broeikasgas, is toegenomen over de periode 1990-2006. De emissies van de meeste andere broeikasgassen kennen een dalende trend.

De industrie (24,6%) en de transformatiesector (26,9%) samen staan in voor ruim de helft van de broeikasgasemissies. Transport (18,6%) en de huishoudens (14,6%) zijn ook belangrijke bronnen. Ondanks de toegenomen energie-efficiëntie van de meeste transportmodi is bij transport de uitstoot in absolute termen sterk toegenomen in de periode 1990-2006. Oorzaak daarvan zijn de groeiende transportstromen. De emissiereducties gerealiseerd in de industrie, de landbouw en de energiesector werden zo voor een deel tenietgedaan. Onder invloed van de gezinsverdunding en de sterk toegenomen economische activiteiten slaagden ook de huishoudens en de dienstensector er nog niet in hun emissies terug te dringen tot onder het niveau van 1990.

11.48 Emissies van broeikasgassen

Evolutie van de emissies voor de korf van 6 broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O, HFK's, PFK's en SF₆), index basisjaar = 100, van 1990 tot 2006.

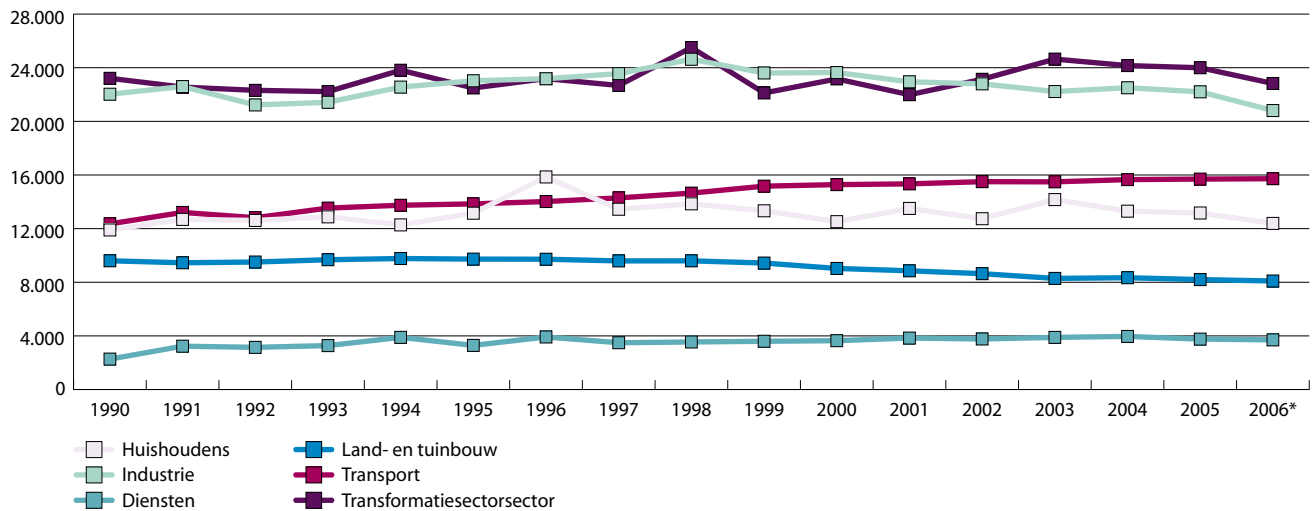

*Voorlopige cijfers. 1995 is het referentiejaar voor F-gassen.

Bron: VMM Emissie Inventaris Lucht, VMM-MIRA, Eurostat.

11.49 Emissies van broeikasgassen per sector

Evolutie van de emissies voor de korf van 6 broeikasgassen per sector, in kton CO₂-equivalenten, van 1990 tot 2006.

*Voorlopige cijfers.

Bron: VMM Emissie Inventaris Lucht, VMM-MIRA.

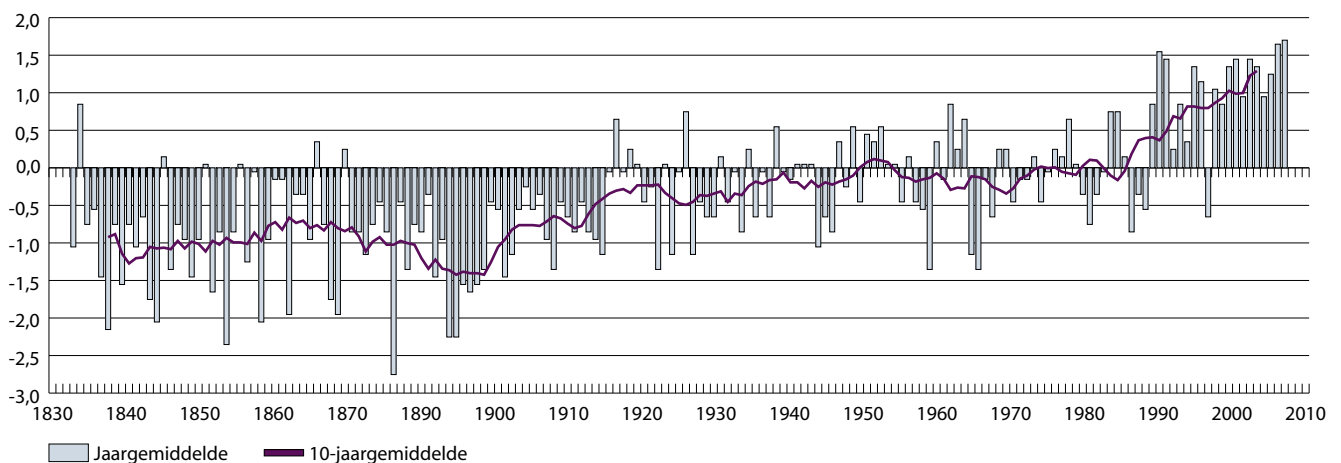
Klimaatwaarnemingen

Een verhoogde concentratie aan broeikasgassen in de atmosfeer zorgt voor een toename van de gemiddelde temperatuur op aarde, met verschuiving van de klimaatgordels en mogelijk extreme weerkundige fenomenen tot gevolg.

Het Klimaatverdrag van de Verenigde Naties uit 1992 bepaalt dat de concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer gestabiliseerd moet worden op een niveau, dat geen gevaarlijke menselijke verstoring van het klimaatstelsel veroorzaakt. In de EU is afgesproken dat daartoe de **temperatuur** maximaal 2°C mag stijgen t.o.v. de periode voor het industriële tijdperk. Sinds

11.50 Temperatuur

Afwijking van de jaargemiddelde temperatuur in Ukkel, van 1833 tot 2007.

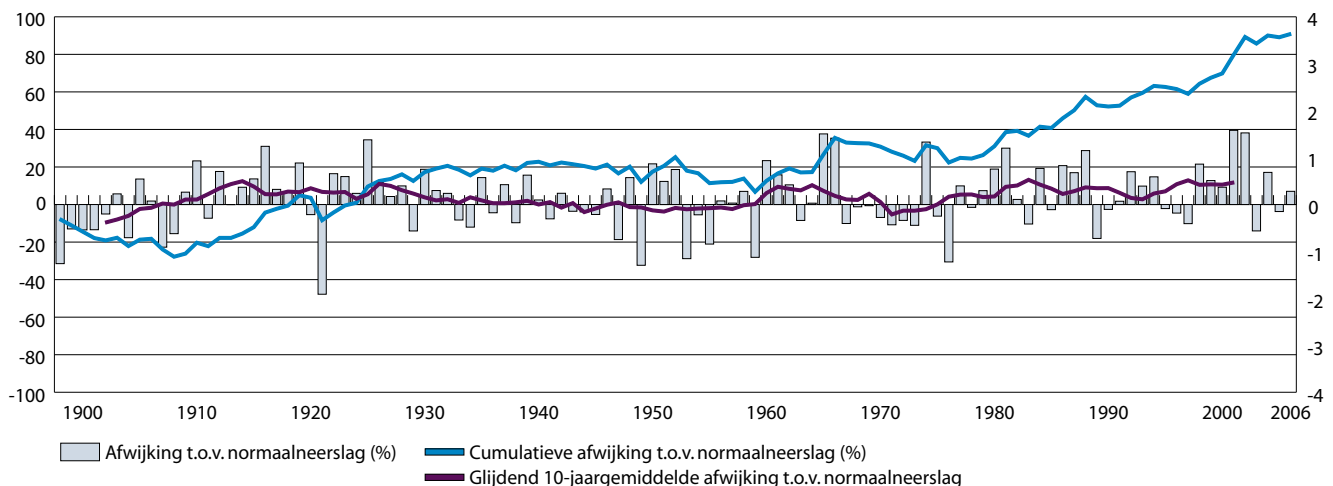

De verandering in temperatuur wordt uitgedrukt als 1) de afwijking van de jaargemiddelde temperatuur t.o.v. de gemiddelde temperatuur tijdens de officiële WMO-referentieperiode 1961-1990 en 2) het tienjarig voortschrijdend gemiddelde van de afwijking t.o.v. dezelfde referentie.

Bron: VMM-MIRA, op basis van gegevens KMI.

11.51 Neerslag

Afwijking van de jaargemiddelde neerslag in Ukkel, van 1898 tot 2006.

De neerslagverandering wordt uitgedrukt als 1) procentuele afwijking t.o.v. normaalneerslag (linkerschaal); 2) glijdend 10-jaargemiddelde afwijking t.o.v. normaalneerslag (linkerschaal) en 3) cumulatieve afwijking t.o.v. normaalneerslag (rechtterschaal).

Normaalneerslag = 780,1 mm/jaar.

Bron: VMM-MIRA, op basis van gegevens KMI.

het begin van de 20ste eeuw nam de gemiddelde oppervlaktetemperatuur op aarde toe met 0,74°C. In Europa is de temperatuur nog sterker gestegen dan het mondiale gemiddelde: een toename met 1,1°C sedert 1900.

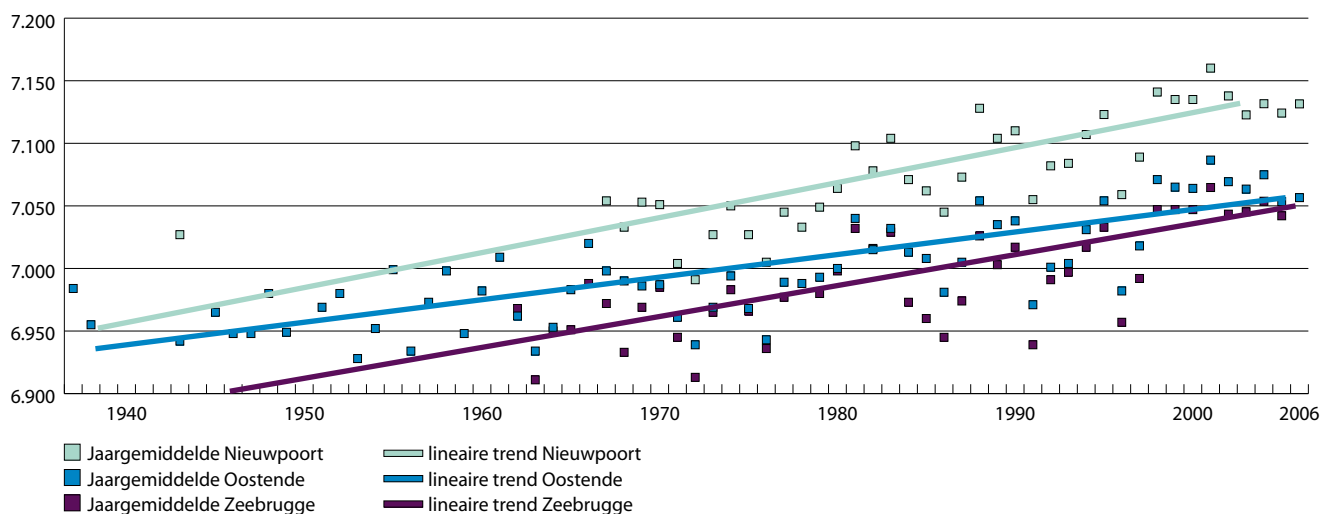
Ook in ons land vertonen de metingen een duidelijk stijgende trend. Met jaargemiddelde temperaturen

van respectievelijk 11,5°C en 11,4°C waren 2007 en 2006 de absolute recordjaren sinds de metingen startten in 1833. De tien warmste jaren sinds 1833 situeren zich allemaal na 1989.

Ons land kent steeds meer natte dan droge jaren. Sinds het begin van de waarnemingen in Ukkel zijn

11.52 Zeeniveau

Evolutie van het zeeniveau aan de Belgische kust, Oostende van 1937 tot 2006, Nieuwpoort van 1943 tot 2006 en Zeebrugge van 1962 tot 2006.

Het zeeniveau wordt uitgedrukt in mm RLR (Revised Local Reference).

Bron: VMM-MIRA, op basis van Afdeling Kust en PSMSL

2001 en 2002 absolute recordjaren met **neerslaghoeveelheden** van respectievelijk 1088,5 en 1077,8 mm, ten aanzien van de normale 780,1 mm. 2006 was slechts iets natter dan normaal: 835,0 mm.

Nog belangrijker zijn de verschuivingen per seizoen en het fenomeen van extreme neerslagperiodes. De frequentie van periodes met hevige regenval is op de meeste plaatsen op aarde toegenomen. In Europa doen deze veranderingen zich vooral voor tijdens de wintermaanden.

De recente toename van overstromingen is zeker niet uitsluitend toe te schrijven aan klimaatverandering. Toch kan het wisselend neerslagpatroon samen met een versneld stijgend zeeniveau reeds de komende decennia het risico op overstromingen verder opdrijven.

Een globale stijging van de temperatuur kan leiden tot uitzetting van het zeewater en afsmelten van de ijskappen, met als gevolg een stijgende zeespiegel en groter overstromingsgevaar in lager gelegen gebieden. Als duurzaamheidsdoelstelling wordt een maximale stijging van het **zeeniveau** met 2 cm per decennium vooropgesteld. Het globale gemiddelde zeeniveau steeg in de 20ste eeuw met 1 à 2 mm per jaar. Inmiddels zit de jaarlijkse zeespiegelstijging al aan 3 mm per jaar en meer.

Ook aan de Belgische kust stijgt het zeeniveau. Zo geven metingen in Oostende een gemiddelde stijging aan van 1,7 mm per jaar over de periode 1937-2006. De later opgestarte meetreeksen in Zeebrugge en Nieuwpoort laten zelfs gemiddelde stijgingen van 2,3 en 2,6 mm per jaar zien.

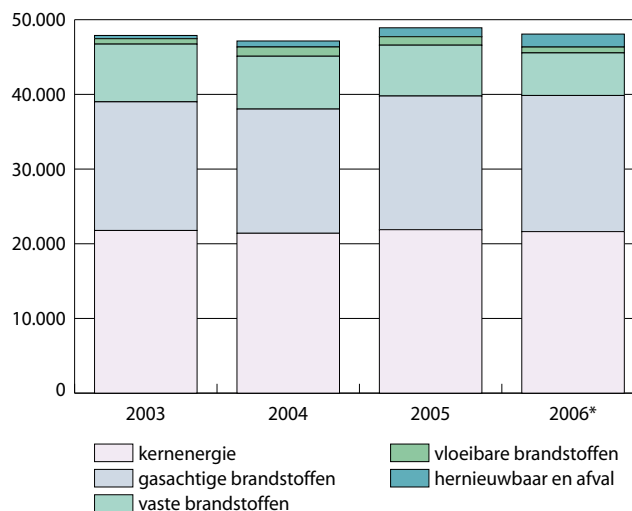
Nederland en België zijn de meest kwetsbare Europese landen voor overstromingen als gevolg van een stijgend zeeniveau. In Vlaanderen ligt ongeveer 15 % van het oppervlak (Kustzone en Scheldepolders) minder dan 5 meter boven het gemiddeld zeeniveau. Bovendien is de bebouwing van de kustlijn nergens in Europa zo uitgesproken als in België: in 2000 bleek ruim 30% van de strook tot 10 km van de kustlijn bebouwd te zijn, en bijna 50% van de strook tot 1 km van de kustlijn.

Elektriciteit

In 2006 is de netto **elektriciteitsproductie** met 1,7% gedaald tegenover 2005. Ten opzichte van 1990 steeg de netto productie met bijna een derde. Vooral de niet-nucleaire elektriciteitsproductie steeg sterk (+53% t.o.v. 1990). De nucleaire productie nam toe met 13% over deze periode. Kernenergie blijft de belangrijkste productiemethode met een aandeel van

11.53 Elektriciteitsproductie

Aandeel van de energiedragers in de netto elektriciteitsproductie, in GWh, van 2003 tot 2006.

*Voorlopige cijfers; exclusief zelfproducenten; afval wordt volledig toegekend (zowel hernieuwbaar deel als niet-hernieuwbaar deel).

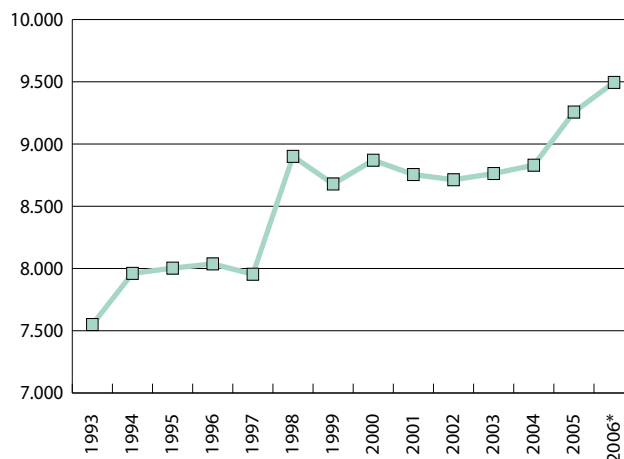
Bron: Energiebalans VITO.

45%, gevolgd door gas (38%) en vaste brandstoffen (12%). Het aandeel van afval en hernieuwbare energiebronnen is sinds 2004 meer dan verdubbeld.

Het **netto ontwikkelbaar vermogen** is het maximale vermogen dat gedurende een langere periode continu kan worden geproduceerd. Dit netto ontwikkelbaar

11.54 Netto ontwikkelbaar vermogen

Evolutie van het netto ontwikkelbaar vermogen, in MW, van 1993 tot 2006.

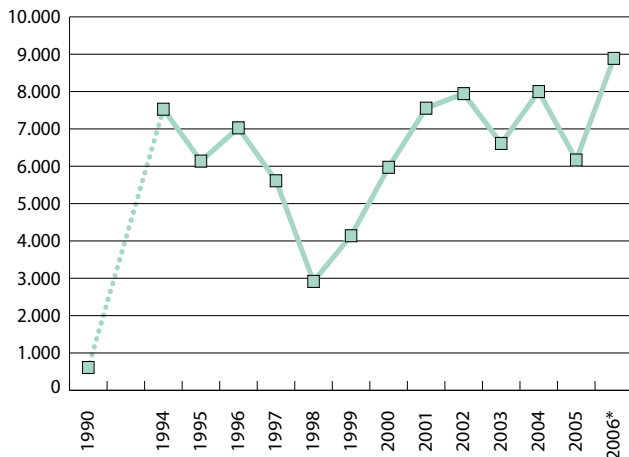

*Voorlopig cijfer.

Bron: Energiebalans VITO.

11.55 Netto invoer elektriciteit

Evolutie van de netto-invoer van elektriciteit, in GWh, van 1990 tot 2006.

*Voorlopig cijfer.

Bron: Energiebalans VITO.

vermogen is sterk toegenomen in de jaren negentig. Ook de jongste twee jaren was er een duidelijke toename: 4,8% in 2005 en 2,6% in 2006, hoofdzakelijk dankzij het in gebruik nemen van enkele nieuwe stoom- en gasturbines.

Om aan de vraag te voldoen die niet gedekt is door de productie op Vlaams grondgebied is er een **invoer van elektriciteit** vanuit de andere gewesten of het buitenland. Het aandeel van deze invoer in de totale elektriciteitsconsumptie in Vlaanderen schommelde de voorbije jaren tussen de 10 en 15%.

Milieuvriendelijke energieproductie

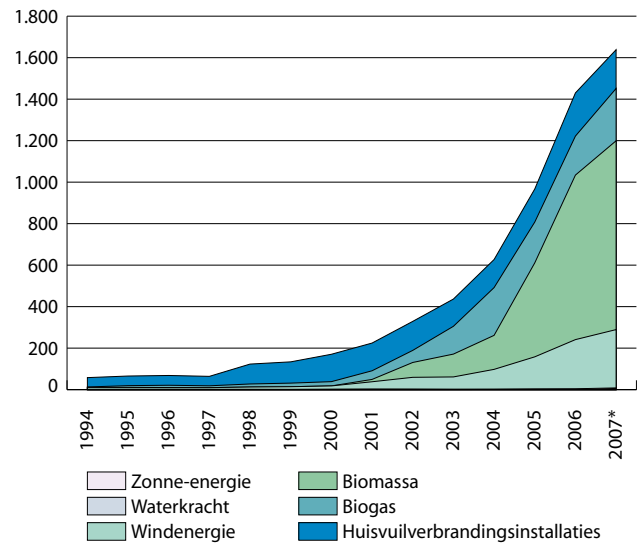
Milieuvriendelijke elektriciteit is elektriciteit die opgewekt wordt door hernieuwbare energiebronnen of door een warmtekrachtkoppeling. Groene warmte (o.a. opgewekt via zonneboilers) en biobrandstoffen zijn eveneens milieuvriendelijke energievormen.

Groene stroom

Groene stroom is elektriciteit uit hernieuwbare energiebronnen. Volgens een Europese Richtlijn moet in België tegen 2010 6% van het bruto binnenlands elektriciteitsverbruik uit groene stroom bestaan. Deze doelstelling werd ook overgenomen in het Vlaamse Regeerakkoord. In 2005 bedroeg het totale aandeel

11.56 Productie groene stroom

Evolutie van de productie van groene stroom, in GWh, van 1994 tot 2007.

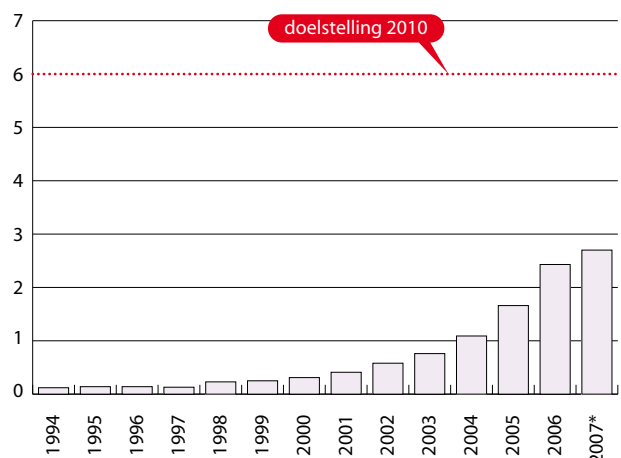
*Voorlopig cijfer op basis van de groenestroomcertificaten toegekend door de VREG in 2007.

Bron: VREG, VEA, VITO.

groene stroom in de EU-15 14,5%. Europa wil nog verder gaan met als streefcijfer 22% tegen 2010. Om hernieuwbare energie te stimuleren, ontwierp de Vlaamse overheid een systeem van groenestroomcertificaten. Sinds 1 januari 2002 is iedere elektrici-

11.57 Aandeel groene stroom

Evolutie van het aandeel groene stroom in het totale bruto binnenlands elektriciteitsverbruik, in % met doelstelling 2010, van 1994 tot 2007.

*Voorlopig cijfer op basis van de groenestroomcertificaten toegekend door de VREG in 2007 en een raming van het bruto binnenlands elektriciteitsverbruik. Dit aandeel verschilt van het aandeel op basis van de groenestroomcertificatendoelstelling.

Bron: VREG, VEA, VITO.

teitsleverancier verplicht een deel groene stroom aan zijn klanten te leveren. Als bewijs hiervan moet elke leverancier een voldoende aantal groenestroomcertificaten kunnen voorleggen. Het opgelegde percentage bedraagt 2,5% in 2005, 3% in 2006 en verhoogt systematisch tot 6% van de certificaatplichtige elektriciteitsleveringen in 2010 (leveringen aan grote stroomverbruikers zijn gedeeltelijk vrijgesteld van groenestroomquota).

Sinds de invoering van de certificatenregelgeving in 2000 steeg de productie jaarlijks met bijna de helft. De 6%-doelstelling tegen 2010 lijkt dus haalbaar.

Bio-energie, die opgewekt wordt uit biomassa, biogas en het organisch-biologisch deel van restafval (huisvuilverbrandingsinstallaties), haalt met ruim 82% in 2007 het grootste aandeel in de groenestroomproductie. De overige groene stroom kwam voornamelijk uit windenergie.

In 2007 werd 1.638 GWh groene stroom geproduceerd. Dit komt overeen met 2,7% van het bruto elektriciteitsverbruik. Samen met de opgespaarde groenestroomcertificaten en de certificaten die in het begin van 2007 worden uitgereikt, kunnen de elektriciteitsleveranciers op 31 maart 2007 aan de certificatenverplichting voldoen. In 2006 werd voor het eerst een evenwicht bereikt tussen de jaarlijkse productie van groene stroom en de beleidsdoelstelling.

Biobrandstoffen

Biobrandstoffen worden momenteel gewonnen uit natuurlijke hernieuwbare bronnen zoals koolzaad, maïs, graan en suikerbiet. Voertuigen kunnen volledig op biobrandstof rijden (pure plantaardige olie) of de biobrandstof kan bijgemengd worden in traditionele diesel en benzine.

Een Europese Richtlijn stelde aan de lidstaten een aandeel voor van 2% biobrandstoffen in de totale hoeveelheid verbruikte transportbrandstoffen (diesel en benzine) tegen 2005, en een aandeel van 5,75% tegen 2010. Recent heeft Europa in het kader van het energie- en klimaatpakket 2020 de doelstelling voorgesteld van minstens 10% biobrandstoffen in het totale transportbrandstoffengebruik tegen 2020.

Een studie van VITO en 3E uit 2006 schat het sociaal aanvaardbaar potentieel voor de productie van energiegewassen in Vlaanderen op 60.000 ha in 2010 en 85.000 ha (13 % van het landbouwareaal) in 2015. In combinatie met de tweede generatie biobrandstoffen – die niet worden geproduceerd op basis van voedingsgrondstoffen maar op basis van landbouwkundige nevenstromen zoals stro, maïskolven, zaagsel

en groenafval – zou een potentieel van 14 PJ per jaar mogelijk worden tegen 2030. Ter vergelijking: in 2006 werd 202,8 PJ energie gebruikt voor het wegtransport in Vlaanderen.

De tankmogelijkheden voor pure plantaardige olie (PPO) in Vlaanderen zijn beperkt. De wetgever wil immers dat enkel landbouwers die zelf koolzaadolie verbouwen deze kunnen verkopen. Momenteel kan men in Vlaanderen bij een viertal landbouwers koolzaadolie tanken. Ook bij één dienstverlenende intermediair kan men koolzaadolie tanken (medio 2007 zo'n 500 liter per maand). Daarnaast heeft ook De Lijn een aantal bussen op PPO rijden, en rijden er in Vlaanderen enkele huisvuilwagens op PPO. Biodiesel tanken kan in Vlaanderen medio 2007 nog maar bij enkele verdelers, bio-ethanol was toen nog niet op de markt.

De inzet van biobrandstoffen was in 2006 nog verwaarloosbaar. De doelstellingen voor de eerste jaren zijn dan ook niet gehaald.

Warmtekrachtkoppeling

Een **warmtekrachtkoppeling** (WKK) produceert zowel warmte als elektriciteit. In vergelijking met de gescheiden opwekking van elektriciteit (in centrales) en van warmte (in conventionele ketels) levert dit een belangrijke energiebesparing op. Een kwalitatieve WKK bespaart op die manier minstens 10% energie. Het Vlaamse Regeerakkoord 2004 en de Beleidsnota Energie en Natuurlijke Rijkdommen 2004-2009 ambiëren tegen 2010 een kwart van de elektriciteit milieuvriendelijk op te wekken uit hernieuwbare energie (6%) en warmtekrachtkoppeling (19%).

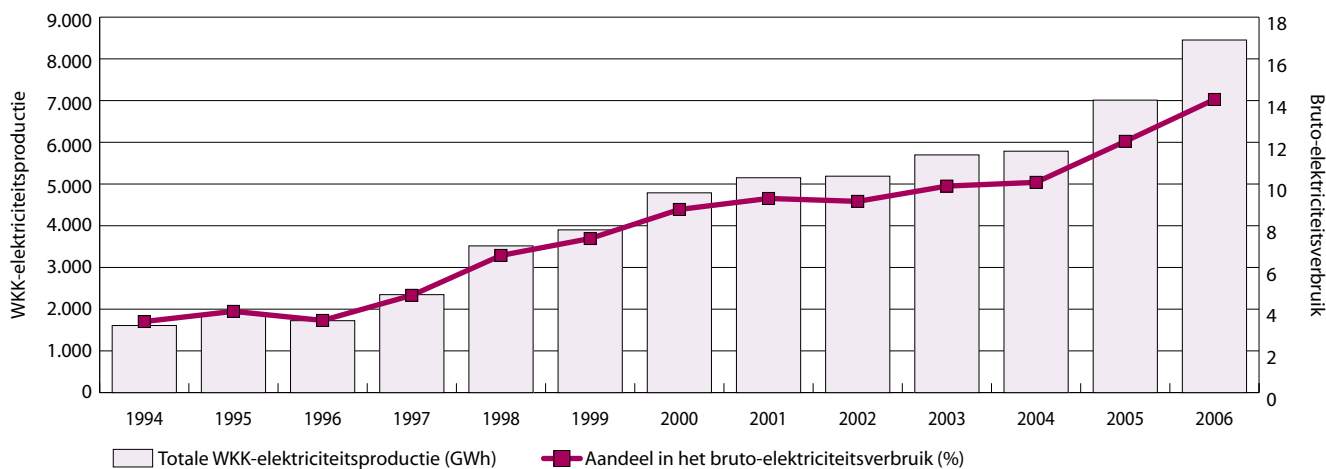
In 2006 was er in Vlaanderen in totaal 1.582 MWe aan WKK's opgesteld, 125 Mwe meer dan in 2005. 859 MWe daarvan betrof kwalitatieve WKK-installaties, een toename met 11% ten opzichte van 2005. Alle WKK-installaties samen produceerden in 2006 voor 8.452 GWh elektriciteit, hetgeen overeenstemt met 14% van het bruto-elektriciteitsverbruik, een stijging met 21% ten opzichte van 2005.

Op basis van het lopend beleid en afhankelijk van de evolutie van het bruto-elektriciteitsverbruik (lage of hoge economische groei) zou het aandeel van stroom opgewekt in kwalitatieve WKK's daardoor opklimmen naar 22 à 33% in 2020.

Sinds 1 januari 2005 is het systeem van warmtekrachtcertificaten van kracht. Voor elke MWh primaire energiebesparing die gerealiseerd wordt in een

11.58 Warmtekrachtkoppeling

Evolutie van de totale WKK-elektriciteitsproductie, in GWh (linkerschaal) en het aandeel ervan in het bruto-elektriciteitsverbruik, in % (rechtterschaal), van 1994 tot 2006.

Bron: VITO.

kwalitatieve WKK, krijgt de producent een certificaat toegekend. Ook zijn de elektriciteitsleveranciers verplicht om in 2006 WKK-certificaten voor te leggen voor een aandeel van 1,2% van de geleverde elektriciteit in het voorafgaande jaar. Dit aandeel neemt jaarlijks toe tot 5,2% in 2012.

Op 31 maart 2007 moesten de elektriciteitsleveranciers warmtekrachtcertificaten overeenstemmend met een primaire energiebesparing van 1 032 GWh inleveren. Er werd slechts voor 566 GWh primaire energiebesparing (54,9 % van quotum) ingeleverd.

Rationeel energiegebruik

Industriële inrichtingen met een totaal jaarlijks primair energieverbruik van minstens 0,1 PJ krijgen sinds 2004 via het besluit energieplanning eisen opgelegd inzake energie-efficiëntie. Het zijn echter vooral de vrijwillige instrumenten zoals het **benchmarking- en auditconvenant** – die verder gaan dan deze milieuwetgeving – die de bedrijven aanzetten tot een efficiënt energiegebruik.

187 vestigingen met een jaarlijks primair verbruik van minstens 0,5 PJ of die onder de Europese richtlijn verhandelbare emissierechten vallen, zijn sinds 2002 toegetreden tot het benchmarkingconvenant. Zij verbinden zich ertoe om ten laatste in 2012 de wereldtop op het gebied van energie-efficiëntie te bereiken.

Daarnaast engageerden zich ook nog eens 230 vestigingen in het kader van het auditconvenant (opge-

start in 2005) tot de uitvoering van een audit op basis waarvan er rendabele investeringen moeten worden uitgevoerd.

De convenanten bestrijken samen 93% van het totaal primair industrieel energiegebruik in Vlaanderen (inclusief raffinaderijen en cokesproductie), waarvan circa 80% voor het benchmarkingconvenant.

In 2006 werd in het kader van het benchmarkingconvenant een uitstoot vermeden van 1,96 megaton CO₂ in vergelijking met 2002.

Volgens de energieplannen van de eerste ronde uit het Auditconvenant zullen de toegetreden vestigingen 105 kton/jaar directe CO₂-emissies minder uitstoten in 2010. De CO₂-cijfers voor het auditconvenant kunnen pas in 2010 gevalideerd worden na afloop van de eerste ronde.

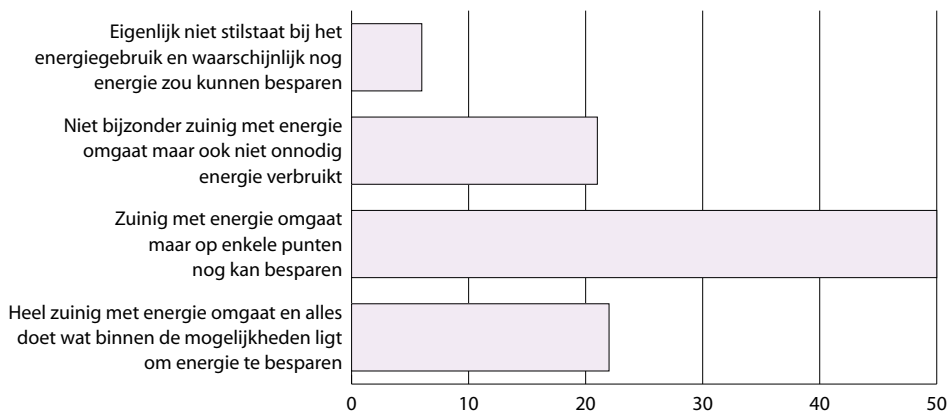
Indien de inspanningen worden volgehouden, is de verwachting dat voor de vestigingen van het benchmarkingconvenant in 2012 de energie-efficiëntie met meer dan 7% verbeterd zal zijn ten opzichte van 2002. Voor de vestigingen van het auditconvenant is er zicht op een verbetering van de energie-efficiëntie van 10% in 2012 ten opzichte van 2005.

Voor de nieuwbouw of renovatie van gebouwen ging op 1 januari 2006 de **energieprestatieregeling** van start: bij de stedenbouwkundige vergunning worden ook eisen opgelegd rond thermische isolatie en energieprestatie.

Bij de huishoudens zijn nog enorme energiebesparingen mogelijk. Particulieren worden op verschillende

11.59 Energiegebruik

Verdeling naar de vraag 'Als u kritisch naar uw eigen energiegebruik kijkt, bent u dan iemand die...'; in %, 2007.

Bron: Onderzoek in het kader van het Energierenovatieprogramma in opdracht van het Vlaams Energieagentschap, TNS Dimarso, 2007.

manieren gestimuleerd om hun energieverbruik te beperken, zoals door middel van fiscale voordelen of premies. Deze maatregelen zijn nodig en nuttig, maar er is ook een gedragswijziging nodig bij de burgers.

Uit onderzoek in het kader van het Energierenovatieprogramma blijkt dat in 2007 bij twee woningen op drie het volledige dak geïsoleerd is. Zoldervloerisolatie is minder courant. Bij 14% van de woningen is **dak- en zoldervloerisolatie** volledig afwezig.

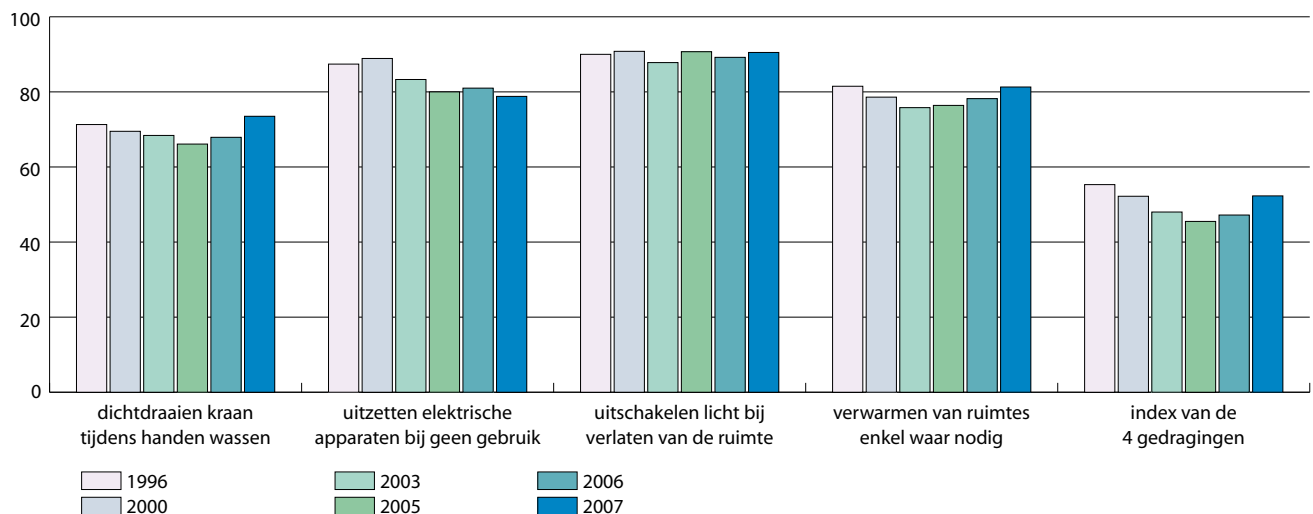
Drie woningen op vier zijn volledig voorzien van **dubbele beglazing**.

Meer dan de helft van de woningen die verwarmd worden met een cv-ketel op aardgas is uitgerust met een **energiezuinige ketel** (41% heeft een hoogrendementsketel HR+, 14% een condensatieketel HR Top). Energiezuinige cv-ketels op mazout zijn minder wijd verspreid, één woning op drie is uitgerust met een Optimaz of Optimaz Elite ketel.

Energie en geld besparen zijn de voornaamste motivators om energiebesparende investeringen te doen.

11.60 Zuinig gedrag

Aandeel van de Vlamingen dat zegt (bijna) altijd of dikwijls zuinig gedrag te vertonen, in %, van 1996 tot 2007.

Index: aandeel dat minstens 'dikwijls' heeft geantwoord op de 4 stellingen.

Bron: SCV-survey.

Wat het isoleren van het dak of de zoldervloer of het plaatsen van dubbele beglazing betreft, speelt ook het verhogen van het comfort in huis een belangrijke rol. De voornaamste reden om niet te investeren in energiebesparingen is, voor wat betreft het isoleren van het dak of de zoldervloer en het plaatsen van een energiezuinige verwarmingsketel, de afwezigheid van een echte behoefte. Als reden voor het niet plaatsen van volledige dubbele beglazing wordt vooral het financiële kostenplaatje aangehaald.

Eén woningeigenaar op drie vindt dat zijn gezin weinig tot zeer weinig brandstof verbruikt, één op acht meent veel tot zeer veel brandstof te verbruiken. Ongeveer één vijfde zegt heel zuinig om te springen met energie en er alles aan te doen om energie te besparen. De helft van de eigenaars verklaart energiezuinig te leven maar er is nog marge voor bijkomende besparingen. Nog één vijfde zou niet bijzonder energiezuinig leven, al wordt er geen energie verspild. 6% zegt van zichzelf niet stil te staan bij het energieverbruik.

Uit de survey Sociaal-culturele verschuivingen blijkt dat 'zuinig gedrag' tussen 1996 en 2005 afnam. De jongste twee jaren is hierin een kentering merkbaar. Vooral het dichtdraaien van de kraan tijdens het handen wassen en het verwarmen van ruimtes enkel waar nodig, zitten terug in de lift. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties

- Anoniem (2007). Lozingen in de lucht 1990-2006. Vlaamse Milieumaatschappij, Aalst. 250 pp. + bijlagen.
- Anoniem (2007). Water- en waterbodempkwaliteit – Lozingen in het water – Evaluatie saneringsinfrastructuur 2005. Vlaamse Milieumaatschappij, Aalst. 128 p.
- Dumortier M., De Bruyn L., Hens M., Peymen J., Schneiders A., Van Daele T., Van Reeth W. (red.) 2007. Natuurrapport 2007. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 4, Brussel.
- Dumortier M., De Bruyn L., Hens M., Peymen J., Schneiders A., Van Daele T., Van Reeth W. 2007. Natuurindicatoren 2007. Toestand van de natuur in Vlaanderen: cijfers voor het beleid. Mededeling van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek nr. 5, Brussel.
- Ecolas (2001). Financiële behoeftenraming m.b.t. bodemsanering, OVAM, Mechelen.
- Sioen G., Roskams P. 2007. Bosvitaliteitsinventaris 2006. Resultaten van de kroonbeoordelingen in het bosvitaliteitsmeetnet. INBO.R.2007.35. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Actualisatie Milieubeleidsplan 2003-2007 voor de periode 2008-2010.
- MIRA-T 2007 Focusrapport (2007) Marleen Van Steertegem (eindred.), Milieurapport Vlaanderen, Vlaamse Milieumaatschappij en Lannoo Campus.
- MIRA-T 2007 Indicatorenrapport (2007) Marleen Van Steertegem (einred.), Milieurapport Vlaanderen, Vlaamse Milieumaatschappij, Aalst.
- OVAM (2007) Inventarisatie huishoudelijke afvalstoffen 2006, OVAM, Mechelen, november 2007.
- OVAM, Indicatoren voor de preventie van huishoudelijke afvalstoffen in Vlaanderen (2007), december 2007.
- OVAM, Uitvoeringsplan milieuverantwoord beheer van huishoudelijke afvalstoffen, 7 januari 2008.
- United Nations Economic Commission for Europe, The condition of forests in Europe, 2007 executive report.
- Vlaams Parlement, Beleidsbrief Leefmilieu en Natuur, beleidsprioriteiten 2007-2008, ingediend door mevrouw Hilde Crevits, Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, 6 november 2007.
- Vlaamse Regering, Beleidsnota Leefmilieu en Natuur 2004-2009, beleidsnota neergelegd door Kris Peeters, minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, december 2004.
- VLM, Voortgangsrapport mestbank 2007 betreffende het mestbeleid in Vlaanderen.
- Aernouts K., Jaspers K., Energiebalans Vlaanderen 2006, VITO, juni 2008.

Vlaams Minister van Openbare werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, Het klimaat verandert. U ook? Vlaams Klimaatbeleidsplan 2006-2012.

Vlaams Parlement, Beleidsbrief Energie, beleidsprioriteiten 2007-2008, ingediend door mevrouw Hilde Crevits, Vlaams minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, 15 oktober 2007.

Vlaamse Regering, Beleidsnota Energie en Natuurlijke Rijkdommen 2004-2009, beleidsnota neergelegd door Kris Peeters, minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur, oktober 2004.

Websites

Vlaamse Milieumaatschappij (VMM): www.vmm.be

Milieu- en natuurrapport (MIRA): www.milieurapport.be

Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM): www.ovam.be

Instituut voor natuur- en bosonderzoek (INBO): www.inbo.be

Natuurindicatoren (INBO/NARA): www.natuurindicatoren.be

Intergewestelijke cel voor het Leefmilieu (IRCEL/CELINE): www.irceline.be

Vlaamse Landmaatschappij (VLM): www.vlm.be

Milieubeleidsplan 2003-2007: www.milieubeleidsplan.be

Het energie- en milieu-informatiesysteem van het Vlaamse Gewest (EMIS): www.emis.vito.be

Eurostat: <http://epp.eurostat.cec.eu.int>

Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV): <http://dov.vlaanderen.be>

European Environment Agency (EEA): www.eea.europa.eu/

Steunpunt Milieu en Gezondheid: www.milieu-en-gezondheid.be

Algemene Directie Statistiek: <http://statbel.fgov.be>

Vlaams Energieagentschap: www.energiesparen.be

Vlaamse Reguleringsinstantie voor de elektriciteits- en gasmarkt: www.vreg.be

Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO): www.vito.be

Vlaamse klimaatconferentie: www.mina.be/klimaatconferentie.html

DEFINITIES

Dioxines: verzamelnaam voor zo'n 210 verschillende scheikundige stoffen. 17 van de 210 zijn uiterst giftig en worden omschreven als de "dirty seventeen". Elk van deze 17 verbindingen heeft een verschillende toxiciteit die omgerekend wordt naar één toxiciteitsequivalent (TEQ).

Persistente Organische Polluenten (POP's): verzamelnaam voor een uitgebreide groep van organische stoffen die zeer moeilijk afgebroken worden. Deze stoffen zijn schadelijk voor de gezondheid en zijn meestal vetoplossend, zodat ze zich opstapelen in het vetweefsel van levende wezens.

Bekkenbeheerplan: bepaalt het integraal waterbeleid voor het bekken. Het is een beleidsplan dat ook de voorgenomen acties, maatregelen, middelen en termijnen bepaalt om de doelstellingen ervan te bereiken. Het geeft nadere uitvoering aan de waterbeleidsnota en, in voorkomend geval, het toepasselijk stroomgebiedbeheerplan.

Biochemisch zuurstofverbruik: hoeveelheid zuurstof per liter verontreinigd water die micro-organismen nodig hebben om de afbreekbare organische stoffen af te breken.

Biomerkers: biomerkers zijn metingen die gebeuren in de mens zelf, bijvoorbeeld op urine- of bloedstalen. De bedoeling is gegevens te verzamelen over de blootstelling aan milieupolluenten en de mogelijke relatie met gezondheidseffecten.

Biotisch: bestaand uit levende organismen.

Abiotische factor: factor die te maken heeft met de niet-levende natuur.

Depositie: hoeveelheid van een stof of een groep van stoffen die uit de atmosfeer neerkomen in een gebied.

Terrestrisch: horend bij of aangepast aan het leven op het land.

VLAREM: Vlaams Reglement betreffende de milieuvergunning

VLAREBO: Vlaams Reglement betreffende de bodemsanering

Ecotoxiciteit: toxische effecten op organismen of ecosystemen.

Ecosysteem: dynamisch (veranderend) complex van levensgemeenschappen van planten, dieren en micro-organismen en hun niet-levende omgeving, die in een

onderlinge wisselwerking een functionele eenheid vormen, zoals bossen, heides en soortenrijke graslanden.

Natuurverwevingsgebieden: Het beleid in natuurverwevingsgebieden is gericht op de handhaving en ontwikkeling van bepaalde natuurwaarden, waarbij andere functies dan natuur (zoals landbouw, bosbouw, militair domein en drinkwaterwinning) nevensgeschikt zijn.

Natuurverbindingsgebieden: gebieden die ongeacht hun oppervlakte van belang zijn voor de migratie van planten en dieren tussen de gebieden van het VEN of natuureservaten en die strook- of lijnvormig zijn met een aaneenschakeling van kleine landschapselementen.

Groene gewestplanbestemming: gewestplanbestemming die overeenstemt met deze van bosgebied, natuurgebied, parkgebied of bufferzones.

Lichtgroene gewestplanbestemming: gewestplanbestemming die overeenstemt met deze van agrarische gebieden met ecologisch belang, met landschappelijke waarde of met bijzondere waarde; valleigebied of brongebied.

Habitat: land- of waterzone met bijzondere geografische, abiotische of biotische kenmerken, die zowel natuurlijk als halfnatuurlijk kan zijn, waarin een bepaalde soort leeft.

Migratoren: diersoorten die trekken om zich te voeden of te paren.

Mulchmateriaal: vergaan of rottend organisch, of ander materiaal, dat dienst doet als deklaag over aanplantingen.

Stopzettingsdecreet: decreet van 9 maart 2001 tot regeling van de vrijwillige, volledige en definitieve stopzetting van de productie van alle dierlijke mest, afkomstig van één of meerdere diersoorten (BS 30 maart 2001).

Kritische last: maximaal toelaatbare depositie per eenheid van oppervlakte voor een bepaald ecosysteem zonder dat er op lange termijn schadelijke effecten optreden.

Effectief natuurbeheer: de erkende, Vlaamse of bosreservaten en de natuurgebieden met een goedgekeurd beheerplan.

Vismigratie: het zich verplaatsen van vissen van de ene habitat naar de andere.

Bruto binnenlands energieverbruik: primair energieverbruik, verminderd met de internationale scheepvaart- en luchtvaartbunkers.

Primair energieverbruik: hoeveelheid energie die een geografische entiteit nodig heeft om gedurende de bestudeerde periode aan de vraag naar energie te kunnen voldoen. Het primair energieverbruik is gelijk aan de som van de primaire energieproductie en de netto invoer van energie.

Internationale bunkers: geleverde hoeveelheden energiedragers (hoofdzakelijk brandstof) aan zeeschepen of vliegtuigen die naar buitenlandse havens varen of op buitenlandse luchthavens vliegen.

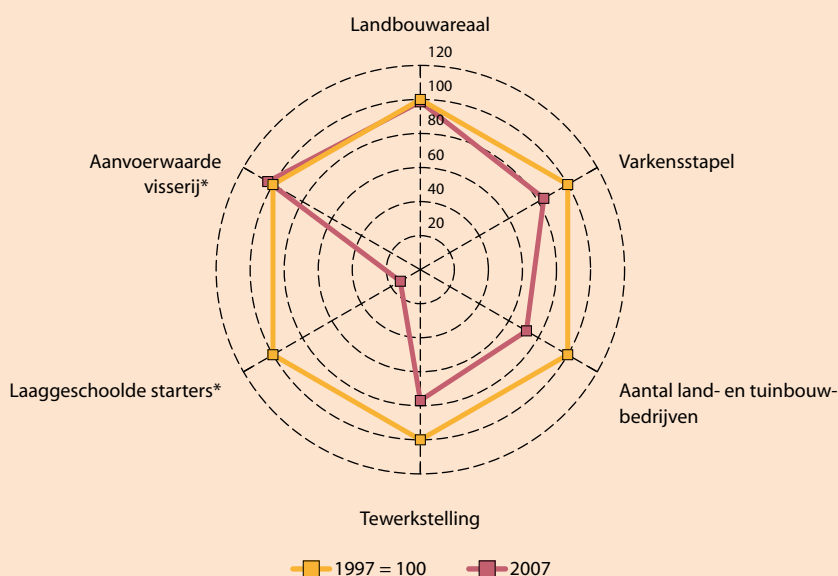
Energie-intensiteit: het bruto binnenlands energieverbruik (in kilogram olie-equivalenten) gedeeld door het bruto binnenlands product (in 1.000 euro, kettingeuros met als referentiejaar 2000).

Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid

ONDER IMPULS VAN VLAAMSE EN EUROPESE REGELGEVING krijgt de landbouw stilaan een meer duurzaam karakter. De belangrijkste vormen van milieudruk dalen terwijl de bruto toegevoegde waarde stijgt, de eco-efficiëntie neemt dan ook jaar na jaar toe. Zo neemt de Vlaamse veestapel geleidelijk af. Een kwart van het budget voor plattelandontwikkeling werd uitgegeven aan milieumaatregelen. Het areaal landbouwgrond onder één of meerdere agromilieumaatregelen nam de jongste jaren dan ook flink toe en omvat 20% van het landbouwareaal. Een dalend aantal land- en tuinbouwbedrijven met een vrijwel constant totaal areaal

landbouwgrond houdt in dat de resterende bedrijven steeds groter worden. Deze schaalvergroting zal in de toekomst bijdragen tot de economische leefbaarheid van de Vlaamse landbouw. Ook het opleidingsniveau van beginnende land- en tuinbouwers kan hierin een belangrijke rol spelen. Het aantal laaggeschoolde starters nam de voorbije jaren sterk af, maar liefst een kwart van de starters heeft vandaag de dag hoger niet-universitair of universitair onderwijs gevolgd. Ondanks het dalend aantal werknemers behoort de Vlaamse landbouwsector tot de meest intensieve van Europa. Vlaanderen bevindt zich dan ook bij de Europese top wanneer de netto toegevoegde waarde per hectare bekeken wordt.

Evolutie in de landbouw- en visserijsector

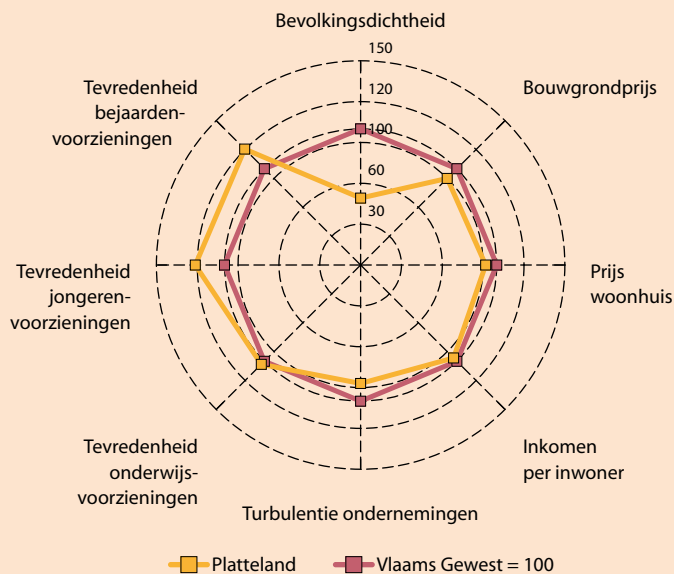
* cijfers 2006

Niettegenstaande een sterk ingekrompen vissersvloot en bijgevolg verminderde aanvoer van vis, bleef de omzet van de visserijsector op peil. Dit door een toename van de gemiddelde visprijs.

Het plattelandsbeleid beoogt duurzame ontwikkeling van de landelijke gebieden in Vlaanderen. Het gaat uit van een integraal perspectief en richt zich op de economische, ecologische en sociaal-culturele aspecten van het platteland. De nadruk ligt op het platteland als woon-, leef- en collectieve ruimte.

Een derde van de open ruimte in Vlaanderen bevindt zich momenteel op het platteland. De landbouw is nog steeds de grootste gebruiker van de open ruimte en speelt dus een belangrijke rol in de instandhouding en het beheer van de open ruimte. Niettegenstaande wordt het platteland gekenmerkt door een steeds kleiner wordende open

Momentopname van het platteland in vergelijking met het Vlaamse Gewest

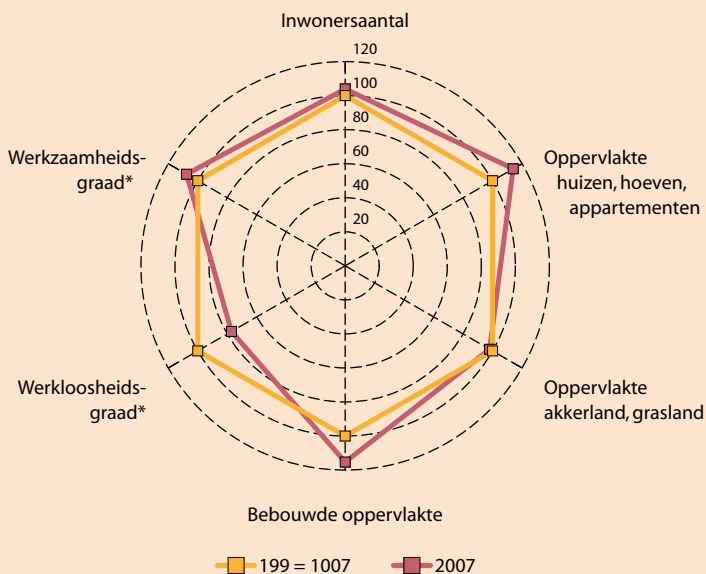
ruimte. Vlaanderen kent een aanhoudende suburbanisatiedruk en toenemende verstedelijking van het platteland. Het platteland mag dan ook rekenen op steeds meer inwoners. Het aantal inwoners neemt er proportioneel sterker toe dan in de grote steden en de stedelijke rand. Wonen op het platteland is nog steeds iets goedkoper maar de verschillen met andere gebieden verkleinen. Armoede beperkt zich niet alleen tot de stedelijke gebieden. Ook in de plattelandsgemeenten komt armoede voor zij het in mindere mate. Het platteland kent naar verhouding het kleinste

aandeel leefloners, ook al ligt het gemiddelde inkomen iets onder het Vlaamse gemiddelde.

Plattelandsbeleid wordt al lang niet meer enkel gezien vanuit het oogpunt van de landbouw:

het verband met andere economische activiteiten is groot. De turbulentie, gedefinieerd als de som van de oprichtings- en uittredingsratio, toont de mate waarin het economische weefsel zich hernieuwt. Het platteland is met een turbulentieratio van 12,6% de hekkensluiter in Vlaanderen. Het platteland kent een hoge werkzaamheidsgraad, dit in combinatie met een lage werkloosheidsgraad.

Evolutie op het platteland

Plattelandsbewoners zijn zeer vaak tevreden over tal van voorzieningen in hun gemeente: meer dan drie kwart van de inwoners van plattelandsgemeenten zijn zeer tevreden over onderwijsvoorzieningen, culturele en huisvuilvoorzieningen. De tevredenheid over openbaar vervoer en tram, culturele voorzieningen en openbaar groen is in de stedelijke gebieden logischerwijs iets groter dan op het platteland. Wat de voorzieningen voor jongeren betreft is de tevredenheid het grootst op het platteland. Ook de tevredenheid over de bejaardenvoorzieningen en sportvoorzieningen is groot.

* cijfers 2006

In Vlaanderen zijn de land- en tuinbouw sinds lang een hoogproductieve en intensieve sector. Ondertussen sturen de Vlaamse en Europese regelgeving de landbouw echter in de richting van een duurzame landbouw: niet enkel economisch efficiënt maar tegelijk ook ecologisch en sociaal aanvaardbaar. Sinds de jaren negentig verschuift binnen Europa de klemtoon van de kwaliteit van producten naar de kwaliteit van de randvoorwaarden van de productie.

Landbouwstructuur

Landbouwareaal

Het **landbouwareaal** daalde constant tot in 1990. Nadien was er opnieuw een geleidelijke toename door een betere registratie, na de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en de strengere normen voor dierlijke mest. Daardoor kreeg de grond een extra economische dimensie als afzetgebied voor mest. Vanaf 2003 is er opnieuw een lichte afname van de oppervlakte cultuurgrond in Vlaanderen.

Weiden, grasland en voedergewassen nemen 58% van de oppervlakte in. Verwonderlijk is dat niet, want de veeteelt speelt een belangrijke rol binnen de Vlaamse landbouw. De akkerbouw is goed voor een derde van de beschikbare oppervlakte, met als belangrijkste teelten graan, aardappelen en suikerbieten. De tuinbouw

tenslotte neemt 8% in van het areaal. Ruim de helft daarvan wordt gebruikt voor de groenteteelt.

Veestapel

De **varkenssector** is naar omzet nog steeds de belangrijkste bedrijfstak van de land- en tuinbouw. Het aantal varkensbedrijven is sinds het topjaar 1999 wel met 36% gedaald. Ook het aantal varkens verminderde sindsdien met 20%. Deze dalingen zijn voor een deel toe te schrijven aan het mestbeleid. Zo keurde de Vlaamse regering in 2001 het Stopzettingsdecreet goed. Daardoor konden landbouwers die vrijwillig stopten met de productie van varkensmest, op een vergoeding rekenen.

Eind 2002 besloot de regering om deze regeling voor de varkenssector uit te breiden tot de **pluimvee- en rundveesector**. De spectaculaire daling van het aantal dieren in de pluimveesector in 2003 is echter te wijten aan de vogelpestepidemie in dat jaar. Los daarvan is er een dalende trend in het aantal stuks pluimvee sinds 1999.

Op iets meer dan de helft van de landbouwbedrijven wordt nog rundvee gehouden, toch daalt het aantal bedrijven en dieren in deze sector al sinds 1990. Het aantal melkkoeien kende een forse daling in de jaren negentig, maar recent is deze daling minder uitgesproken. Omgekeerd verdubbelde het aantal zoog-

12.1 Landbouwareaal

Evolutie van het landbouwareaal, in ha en %, in 1990 en van 2000 tot 2007.

		1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Weiden, grasland en voedergewassen	ha	352.702	383.600	393.372	380.849	381.772	372.636	369.881	364.618	361.092
Akkerbouw, waarvan:	ha	208.811	197.511	181.879	195.274	191.850	203.443	202.700	202.858	204.798
• granen voor de korrel	%	59,9	54,4	50,5	55,0	55,5	56,1	57,2	58,7	59,1
• aardappelen	%	17,1	21,5	21,7	19,9	18,6	19,9	19,2	20,1	20,0
• suikerbieten	%	18,6	17,2	20,0	18,6	17,9	16,3	16,2	15,3	15,3
Tuinbouw, waarvan:	ha	38.832	47.901	50.744	50.886	52.044	50.263	49.072	50.255	49.599
• groenten	%	56,2	54,0	56,6	56,3	57,1	55,2	54,8	56,3	56,1
• fruit	%	31,1	33,4	31,6	31,9	31,3	32,7	32,7	31,4	31,5
• andere	%	12,7	12,6	11,7	11,8	11,6	12,1	12,4	12,3	12,4
Overige *	ha	3.551	7.864	9.160	8.877	9.268	7.427	8.031	7.475	6.644
Totale oppervlakte cultuurgrond	ha	603.896	636.876	635.155	635.886	634.934	633.769	629.684	625.207	622.133

* Bijna uitsluitend braakland.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

12.2 Veestapel

Evolutie van de veestapel, in aantal dieren en %, in 1990 en van 1999 tot 2007.

		1990	1999	2001	2003	2004	2005	2006	2007
Runderen , waarvan:	N	1.715.772	1.584.548	1.527.221	1.405.675	1.374.090	1.350.304	1.332.923	1.318.654
• melkkoeien	%	26,4	22,0	22,8	23,4	23,3	22,9	22,5	22,3
• zoogkoeien	%	6,5	12,7	14,1	14,3	14,7	15,2	15,5	15,9
Varkens , waarvan:	N	6.395.797	7.371.688	6.508.442	6.187.650	5.999.029	5.952.518	5.924.171	5.897.632
• biggen	%	27,6	29,0	27,8	27,5	27,1	27,0	26,9	26,9
• mestvarkens (vanaf 50 kg)	%	37,7	37,5	40,4	41,2	42,0	43,1	43,3	43,2
• zeugen	%	11,0	9,8	10,2	9,9	9,6	9,5	9,4	9,3
Pluimvee , waarvan:	N	25.998.165	36.877.618	35.080.834	27.531.400	31.639.165	30.385.744	28.144.820	27.529.203
• vleeskippen	%	57,4	59,3	60,5	55,0	58,0	58,0	59,0	60,3
• hennen	%	40,4	38,5	37,2	42,2	38,0	38,2	38,7	37,4

Bron: Algemene Directie Statistiek.

koeien (vleesproductie) tijdens de jaren negentig, om de voorbije jaren vrij constant te blijven.

Landbouwbedrijven

Het **aantal land- en tuinbouwbedrijven** blijft fors dalen, terwijl het totale areaal landbouwgrond veel minder afneemt. De resterende bedrijven worden dus steeds groter. Ze slorpen de kleinere bedrijven of bedrijven zonder opvolger op. Zoals in andere economische sectoren biedt ook hier schaalvergroting heel wat economische voordelen.

De **gemiddelde bedrijfsoppervlakte** is sinds 2000 reeds met een kwart toegenomen tot 19,5 ha. Het aantal bedrijven kleiner dan 30 ha is sinds 1990 voortdurend gedaald. Sinds 2004 daalt ook het aantal bedrijven met een oppervlakte tussen 30 en 50 ha. Omge-

keerd neemt het aantal bedrijven van 50 ha en meer toe. 71% van de huidige bedrijven heeft minstens één voltijdse arbeidskracht en is dus een beroepsbedrijf.

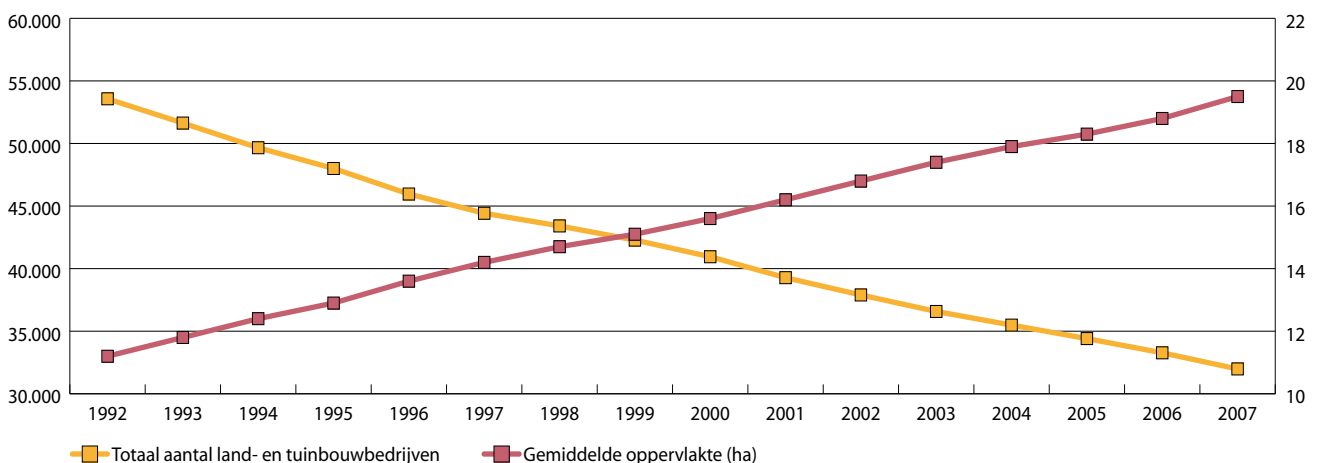
Economische aspecten

Omzet en toegevoegde waarde

Alle land- en tuinbouwbedrijven samen boekten de voorbije vijf jaar een gemiddelde **omzet** van 4,6 miljard euro. De veehouderij is met een aandeel van 59% de belangrijkste subsector. Met zijn aandeel van 31,5% komt de tuinbouw op de tweede plaats. De akkerbouw vertegenwoordigde 9,5%. De Vlaamse omzet schommelt sterk van jaar tot jaar. Dat is vooral te wijten aan de veeteeltsector. In 1999, het jaar van de dioxinecrisis, werd de laagste waarde van de voor-

12.3 Land- en tuinbouwbedrijven

Evolutie van het aantal (linkerschaal) en de gemiddelde oppervlakte (rechtsschaal) van de land- en tuinbouwbedrijven, van 1992 tot 2007.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

12.4 Waardecreatie land- en tuinbouw

Evolutie van de eindproductiewaarde, intermediair verbruik en bruto toegevoegde waarde in lopende prijzen, in miljoen euro, in 1990 en van 1999 tot 2006.

	1990	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
Totale eindproductiewaarde	4.415	4.155	4.689	4.811	4.527	4.600	4.471	4.493	4.682
• waarvan akkerbouw	375	407	386	473	418	467	434	413	432
• waarvan tuinbouw	1.312	1.417	1.389	1.359	1.389	1.506	1.331	1.449	1.532
• waarvan veeteelt	2.728	2.331	2.913	2.979	2.720	2.627	2.706	2.632	2.718
Intermediair verbruik (veevoeders, meststoffen, energie, ...)	2.573	2.725	2.945	3.020	2.914	2.890	2.912	2.964	3.050
Bruto toegevoegde waarde	1.842	1.430	1.744	1.791	1.614	1.710	1.559	1.529	1.632

* Voorlopige cijfers.

Bron: AMS.

bij 15 jaar genoteerd. In 2006 steeg de omzet met 4,2% in vergelijking 2005. Deze stijging deed zich voor in alle sectoren.

Ook de **bruto toegevoegde waarde** kende een dieptepunt in 1999. Nadien kwam er een duidelijk herstel. In 2006 lag de bruto toegevoegde waarde boven het gemiddelde van de voorbije 5 jaar.

In 2006 was de landbouw goed voor 1,1% van de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde. Ter vergelijking: in Frankrijk bedroeg dit aandeel 1,4%, in Nederland 1,7% en in Duitsland 0,6%. Het gemiddelde voor de EU-27 was 1,2%, voor de EU-15 1,1%.

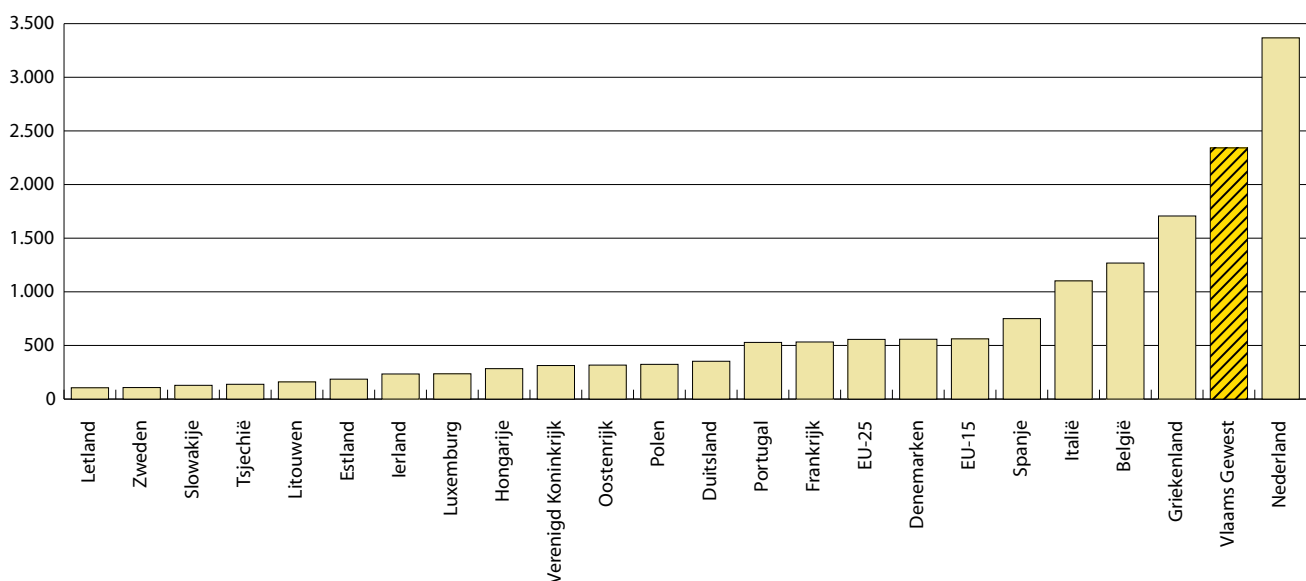
Het grootste deel van de landbouwproducten

wordt gebruikt als grondstof voor de verwerkende industrie. Deze voedingsindustrie was in 2006 goed voor 2,6% van de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde. Het agro-voedingscomplex bereikt hiermee als geheel 3,8%.

De intensieve productie van de Vlaamse landbouw leidt tot hoge opbrengsten per hectare. Veehouderij en tuinbouw werken dat in de hand. In 2006 kwam dit omgerekend per hectare voor Vlaanderen neer op een netto toegevoegde waarde van ongeveer 2.340 euro, ongeveer 4 maal het gemiddelde van de EU-15. Hiermee zit Vlaanderen samen met Nederland, dat trouwens nog flink hoger scoort, aan de Europese top van de productie-intensiteit.

12.5 Netto toegevoegde waarde per hectare

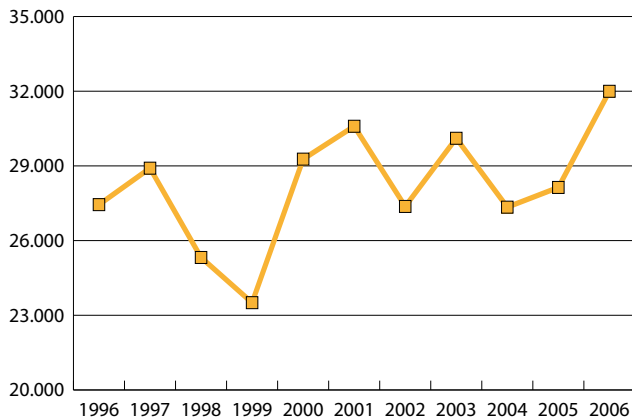
Netto toegevoegde waarde per hectare, in euro, 2006. De berekeningswijze voor de netto toegevoegde waarde is niet volledig hetzelfde voor elk land, deze vergelijking is dus eerder benaderend dan exact.

Bron: AMS, Europese Commissie - DG Landbouw.

12.6 Netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid

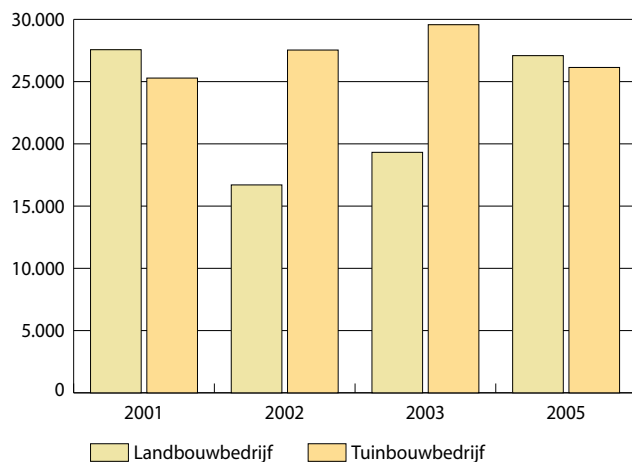
Evolutie van de netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid, in euro, van 1996 tot 2006.

Bron: AMS.

12.7 Arbeidsinkomen

Evolutie van het arbeidsinkomen voor landbouwbedrijven, in euro per FAK, en tuinbouwbedrijven, in euro per VAK, van 2001 tot 2005.

Bron: AMS.

Inkomen

De netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid geeft een idee over het inkomen in de landbouwsector. Dit schommelt van jaar tot jaar, maar vertoont globaal een licht stijgende trend. Dat gemiddeld 'inkomen' is echter het resultaat van soms tegengestelde evoluties bij de verschillende sectoren. Zo is de lage waarde van 1999 te wijten aan de dioxinecrisis in de veeveeltsector. In 2006 is de gunstige evolutie vooral te danken aan de plantaardige sector.

Uit de boekhoudgegevens van de 650 land- en tuinbouwbedrijven die deel uitmaken van het Landbouwmonitoringsnetwerk (LMN), blijkt dat de gemiddelde rentabiliteit van de **landbouwbedrijven** in 2005 toegenomen is ten opzichte van 2002 en 2003, en opnieuw het niveau van 2001 bereikt. Deze inkomensverbetering is vooral toe te schrijven aan de varkens- en melkveesector. Het arbeidsinkomen per familiale arbeidskracht bedraagt in 2005 27.087 euro of 77% van het vergelijkbare inkomen.

Bij de **tuinbouwbedrijven** is de rentabiliteit in 2005 afgenomen ten opzichte van 2002 en 2003. De inkomensvermindering is vooral toe te schrijven aan de groentesector en meer bepaald aan de glasgroenten. Het arbeidsinkomen per volwaardige arbeidskracht bedraagt in 2005 26.138 euro of 74% van het vergelijkbare inkomen.

Verbreding

Een behoorlijk aantal landbouwers haalt een aanvullend inkomen uit verbredingsactiviteiten. Het betreft voornamelijk natuur- en landschapszorg enerzijds en hoeveerverkoop en -verwerking anderzijds, maar ook groene zorg en plattelandstoerisme. In Vlaanderen zijn er minstens 4.644 bedrijven met verbrede activiteiten (14% van de landbouwbedrijven). Twee derde daarvan doet aan verbreding op het vlak van milieu, natuur en landschap.

Landbouwconjunctuurindex

De Vlaamse landbouwer ziet de toekomst rooskleurig tegemoet. Dat blijkt uit de resultaten van de Vlaamse halfjaarlijkse **landbouwconjunctuurindex** over het najaar van 2007.

12.8 Verbreding

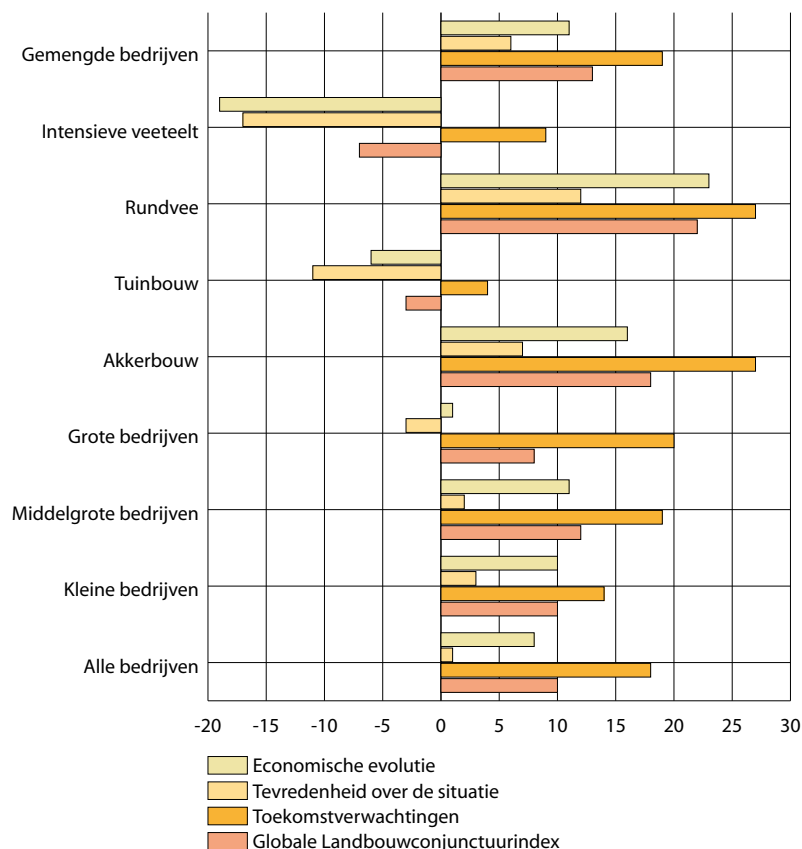
Aantal landbouwers per verbredingscategorie, gebaseerd op gegevens van verschillende jaren (2005, 2006 en 2007).

	Aantal landbouwers met verbredingsactiviteiten
Sociaaltoeristische activiteiten (hoevevoerisme, dagrecreatie en -educatie en zorgboerderijen)	371
Milieu, natuur en landschap	3.061
Productie en afzet (hoeveverwerking en -verkoop en productie van energie en nieuwe consumptiegoederen)	866
Uitbesteding productiefactoren	346
Totaal	4.644

Bron: Idea Consult en Universiteit Gent in opdracht van AMS.

12.9 Landbouwconjunctuurindex

Vlaamse Landbouwconjunctuurindex, volgens verschillende deelsectoren en bedrijfsgrootte, najaar 2007.

De indicatorwaarde is het verschil tussen het percentage landbouwers dat (zeer) positief antwoordt en het percentage dat (zeer) negatief antwoordt en varieert dus tussen +100 en -100. De globale landbouwconjunctuurindex is een gemiddelde van de verschillende relevante vragen.

Bron: AMS.

In het voorjaar van 2007 werd de conjunctuurenquête voor het eerst afgenomen. In die barometer lieten de landbouwers zich eerder positief uit over de toenmalige situatie en economische evolutie, terwijl de toekomst negatief werd beoordeeld.

In het najaar van 2007 is dat veranderd. Ten opzichte van de huidige situatie en economische evolutie zijn Vlaamse boeren minder positief. Maar de Vlaamse landbouwers kijken vol vertrouwen naar de toekomst. De conjunctuurindex is in het najaar gestegen van +6 naar +10.

In het voorjaar 2007 waren grote bedrijven positiever ingesteld dan kleinere bedrijven. Dit is nu niet meer het geval. De conjunctuurindex van de kleine en middelgrote bedrijven is erg toegenomen. Grote bedrijven blijven wel het meest positief naar de toekomst toe, maar ze maken voornamelijk een negatieve inschatting van de economische evolutie en tevredenheid van de huidige situatie.

Ten opzichte van de eerste enquête zijn de boeren uit de akkerbouw en rundveesector positiever ingesteld, waarschijnlijk door de hoge graan-, aardappel- en melkprijzen. De intensieve veeteelt en tuinbouwsector schatten de evolutie eerder negatief in. De oorzaak is waarschijnlijk te zoeken in de hoge voederprijzen, lage varkensprijzen en de gestegen energieprijzen voor de tuinbouw. Specifiek voor de toekomst zijn de verwachtingen weer wat positiever. De gemengde bedrijven blijven stabiel op een index van 13. Wellicht worden hier de positieve signalen uit gemengde bedrijven met rundvee of akkerbouw gecompenseerd door de negatieve signalen uit gemengde bedrijven met varkens.

Buitenlandse handel

De totale Belgische handel in landbouwproducten kent een duidelijke positief handelssaldo. Zowel in-

12.10 Belgische agrarische handel

Buitenlandse handel in landbouwproducten per productcategorie, België, in miljoen euro, 2006.

	Invoer	Uitvoer	Saldo
Totale handel landbouwproducten	24.385	27.483	3.098
• akkerbouwproducten	8.164	8.906	742
• dierlijke producten	4.465	5.975	1.510
• tuinbouwproducten	5.152	5.778	625
• agro-industriële producten	1.914	2.987	1.073
• andere landbouw- en visserijproducten	4.689	3.837	-853
Totale Belgische handel	281.714	294.016	12.302

Agro-industriële producten: meststoffen, bestrijdingsmiddelen en landbouwmaterieel.

Andere landbouw- en visserijproducten: vis en andere zeeproducten, oliën, vetten, veevoeders en dranken.

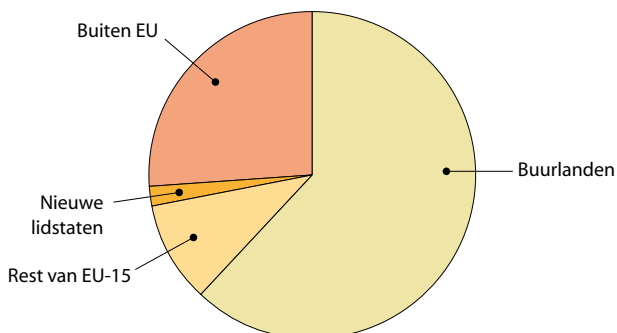
Bron: AMS.

als uitvoer vertonen de voorbije jaren een stijging. Aangezien de uitvoer sneller toenam dan de invoer is het handelssaldo in 2006 gestegen met 5,5% tot 3,1 miljard euro. De agrarische sector vertegenwoordigt respectievelijk 8,7% van de totale Belgische import en 9,3% van de export. 80% van de Belgische export van landbouwproducten komt op rekening van Vlaanderen.

De **akkerbouwproducten** zorgen voor een Belgisch positief saldo van 742 miljoen euro. Ruim drie kwart van de invoer komt uit EU-landen. Van de uitvoer gaat 80% naar een EU-lidstaat. Ruim 90% van de invoer en de uitvoer van de dierlijke producten wordt verhandeld binnen de EU. Dankzij de sterke uitvoer heeft België een handels-

12.11 Invoer landbouwproducten

Aandeel van de buurlanden, de overige EU-lidstaten en de niet-EU-landen in de totale invoer van landbouwproducten, in %, 2006.

Bron: AMS.

overschot van dierlijke producten van 1,5 miljard euro.

Bijna de helft van de ingevoerde **tuinbouwproducten** komt van buiten de EU. Het gaat hierbij hoofdzakelijk om vers fruit. De Belgische uitvoer is bijna volledig bestemd voor de EU. Het handelsoverschot voor tuinbouwproducten bedraagt 625 miljoen euro.

Bij de **agro-industriële producten** (landbouwmaterieel, meststoffen en bestrijdingsmiddelen) komt ruim twee derde van de invoer uit EU-landen, drie kwart van de uitvoer is bestemd voor EU-lidstaten. Dat levert België een handelsoverschot op van 1,1 miljard euro.

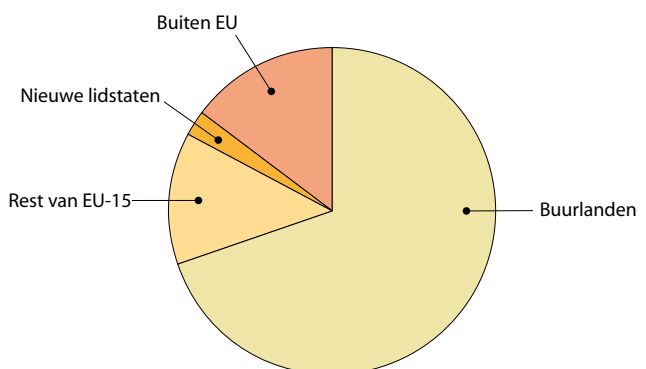
Ongeveer vier vijfde van de in- en uitvoer van andere landbouw- en visserijproducten (vis, schaal- en weekdieren, dranken, oliën, vetten en veevoeders) gebeurt binnen de EU-grenzen. Hier heeft België een sterk handelstekort (-853 miljoen euro). Dat is voornamelijk te wijten aan de negatieve balans van de handel met Frankrijk en Nederland.

Bijna drie kwart van de Belgische **invoer** van landbouwproducten komt uit de EU-lidstaten. De vier buurlanden Nederland, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk zijn op zichzelf al goed voor 62%, terwijl slechts 1,7% uit de tien nieuwe lidstaten komt.

De **uitvoer** van Belgische landbouwproducten laat een gelijkaardig beeld zien: 85% van de uitvoer is voor EU-lidstaten bestemd. De buurlanden zijn de grootste afnemers met 70% van de totale uitvoer, 2,6% is bestemd voor de nieuwe EU-lidstaten. Hieruit blijkt dat de uitbreiding van de EU in 2004 met tien nieuwe lidstaten op korte termijn

12.12 Uitvoer landbouwproducten

Aandeel van de buurlanden, de overige EU-lidstaten en de niet-EU-landen in de totale uitvoer van landbouwproducten, in %, 2006.

Bron: AMS.

voor België zeker niet nadelig is geweest op het vlak van de handel in landbouwproducten.

Sociale aspecten van de landbouw

Het aantal **tewerkgestelde personen** in de land- en tuinbouwsector is sinds 2001 met 13% gedaald. In 2007 waren dit nog 62.511 personen. Omgerekend naar voltijdse arbeidskrachten en rekening houdend met de niet-regelmatig tewerkgestelden komt dit neer op 46.783 voltijdse arbeidskrachten. Een derde van hen waren vrouwen.

Met 83% van de arbeidskrachten die tot de eigen familie behoren, behoudt de landbouw zijn uitgesproken familiale karakter.

Het aandeel **bedrijfsleiders** ouder dan 55 jaar daalde in de jaren negentig maar groeide de jongste jaren weer aan. In 2007 was er evenwel een daling van

2 procentpunt tot 41,5%. Tegelijk steeg het aandeel bedrijfsleiders jonger dan 35 jaar met bijna een procentpunt tot 7,5%, de eerste stijging in meer dan 10 jaar.

Landbouwers hadden traditioneel een minder hoog **onderwijsniveau** maar hierin is een kentering merkbaar. Onder degenen die een land- of tuinbouwbedrijf beginnen en steun ontvangen van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds was in 1995 een derde laaggeschoold, tegenover 4,5% in 2006. Zeven op de tien zijn middengeschoold, een kwart heeft hoger niet-universitair of universitair onderwijs gevolgd.

Landbouw en milieu

12.13 Tewerkstelling

Evolutie van de tewerkstelling in land- en tuinbouwbedrijven, in aantal personen, van 2001 tot 2007.

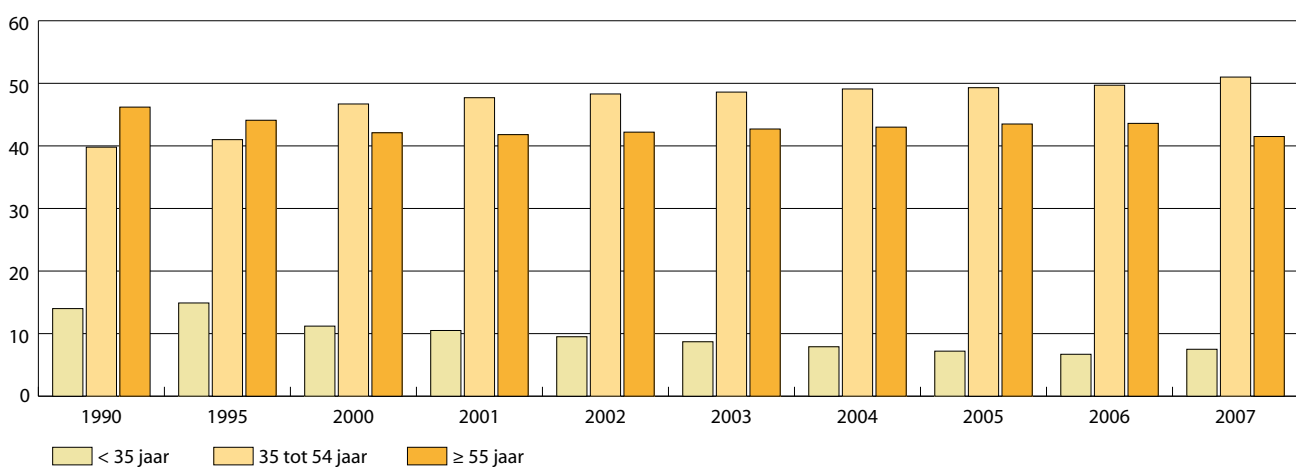
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Regelmatig tewerkgesteld	N	72.066	72.427	70.437	69.536	66.950	64.983	62.511
waarvan Bestendig (meer dan halftijds)	N	48.168	48.279	46.915	46.303	44.543	43.330	41.680
• mannen	%	69,1	68,4	68,4	68,4	68,4	68,5	68,6
• vrouwen	%	30,9	31,6	31,6	31,6	31,6	31,5	31,4
waarvan Niet-bestendig (minder dan halftijds)	N	23.898	24.148	23.522	23.233	22.407	21.653	20.831
• mannen	%	58,2	56,6	56,8	56,7	56,9	56,7	56,7
• vrouwen	%	41,8	43,4	43,2	43,3	43,1	43,3	43,3
Arbeidsjaareenheden *	N	53.107	52.918	51.574	51.084	49.717	48.114	46.783

* Een arbeidsjaareenheid komt overeen met een voltijds werkzame persoon (minstens 38 uur per week of 20 dagen per maand).

Bron: Algemene Directie Statistiek.

12.14 Leeftijd bedrijfsleider

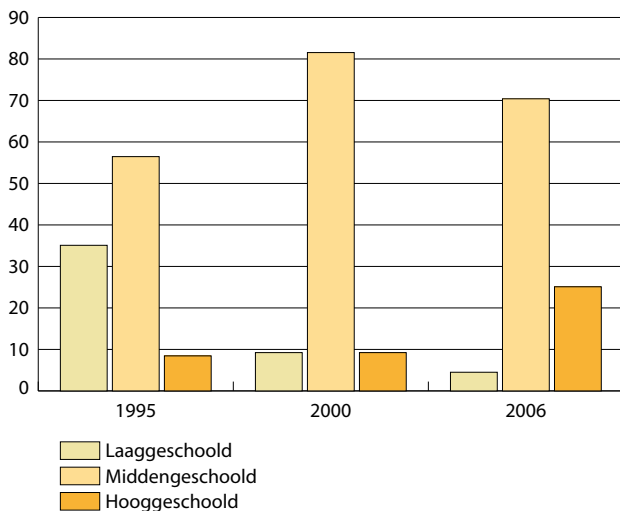
Evolutie van de leeftijd van de bedrijfsleider van landbouwbedrijven, in % van het totaal aantal bedrijfsleiders, in 1990 en van 2000 tot 2007.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

12.14 Opleiding starters

Evolutie van de opleiding van starters in de land- en tuinbouw, die steun gekregen hebben van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds, in % van het totaal aantal starters, van 1995 tot 2006.

Laaggeschoold: maximaal lager secundair onderwijs.

Middengeschoold: hoger secundair onderwijs en de groep die een installatieattest behaalde.

Hooggeschoold: niet-universitair of universitair hoger onderwijs.

Bron: AMS.

De **eco-efficiëntie** van de landbouw nam de voorbije jaren toe. De eco-efficiëntie verbetert wanneer per eenheid van activiteit minder milieudruk veroorzaakt wordt. Met uitzondering van de erosiegevoeligheid van het landgebruik dalen de belangrijkste vormen van milieudruk in de landbouw, terwijl de bruto toegevoegde waarde eerder toeneemt. Er is dus een absolute ontkoppeling tussen de activiteit en de meeste drukindicatoren. De verbeterde eco-efficiëntie geeft aan dat de landbouw in de goede richting evolueert, maar daarmee is een goede milieukwaliteit nog niet bereikt.

De **erosiegevoeligheid** van het landgebruik, die bepaald wordt door de mate waarin de gewassen de bodem bedekken, is tussen 1990 en 2006 met 22% gestegen, maar stabiliseert. De stijging was een gevolg van een veranderd teeltpatroon, met minder blijvend grasland en granen, en meer maïs en aardappelen.

Sinds 1990 is het **energiegebruik** in de landbouw met 11% gedaald, terwijl het totale energiegebruik in Vlaanderen met 37% toenam. Binnen de landbouw gebruikt de glastuinbouw het meeste energie. Die glastuinbouw heeft zijn energiegebruik sterk verminderd (-15%), en dit terwijl de deelsector nog

uitbreidde. Naast een dalend energieverbruik is er ook een evolutie naar 'schonere' energiebronnen, eveneens vooral in de glastuinbouw. Het gebruik van aardgas is meer dan verviervoudigd, ten koste van steenkool en zware stookolie.

Beleidsdoel tegen 2013 voor de glastuinbouw is dat 75% van de energie uit aardgas of hernieuwbare energiebronnen komt. In 2006 bedroeg het aandeel aardgas 29%. Ook biomassa heeft in de landbouw zijn intrede gedaan als energiebron. Het aandeel is echter nog minimaal (0,2% in 2006).

De dalende veestapel en het geringere energieverbruik in de glastuinbouw zorgen ervoor dat de uitstoot van **broeikasgassen** daalde met 15% sinds 1990. Dit terwijl de totale emissie van broeikasgassen in Vlaanderen in dezelfde periode met 2% afnam.

De **verzurende emissies**, die voor het grootste deel bestaan uit ammoniak, verminderden met 54% ten opzichte van 1990. De trendbreuk in de periode 1999-2000 is het gevolg van het emissie-arme uitrijden van dierlijke mest. De geleidelijke daling sinds 2000 komt voort uit de daling van de veestapel.

Het totale gebruik van **gewasbeschermingsmiddelen** in de landbouw is tussen 1990 en 2005 met 29% gedaald. Die positieve tendens komt grotendeels op rekening van de tuinbouw, waar het gebruik over deze periode met 33% daalde. Het gebruik in de akkerbouw - en dan vooral in de aardappelteelt - schommelt sterk van jaar tot jaar, maar bevindt zich in 2005 23% onder het niveau van 1990. De daling is te danken aan de introductie van geïntegreerde en biologische bestrijding (fruitteelt), een gebruiksbeperking door strengere residucontroles (groenteteelt), een verbeterd gamma gewasbeschermingsmiddelen en nieuwe technologische ontwikkelingen (spuitinstallaties).

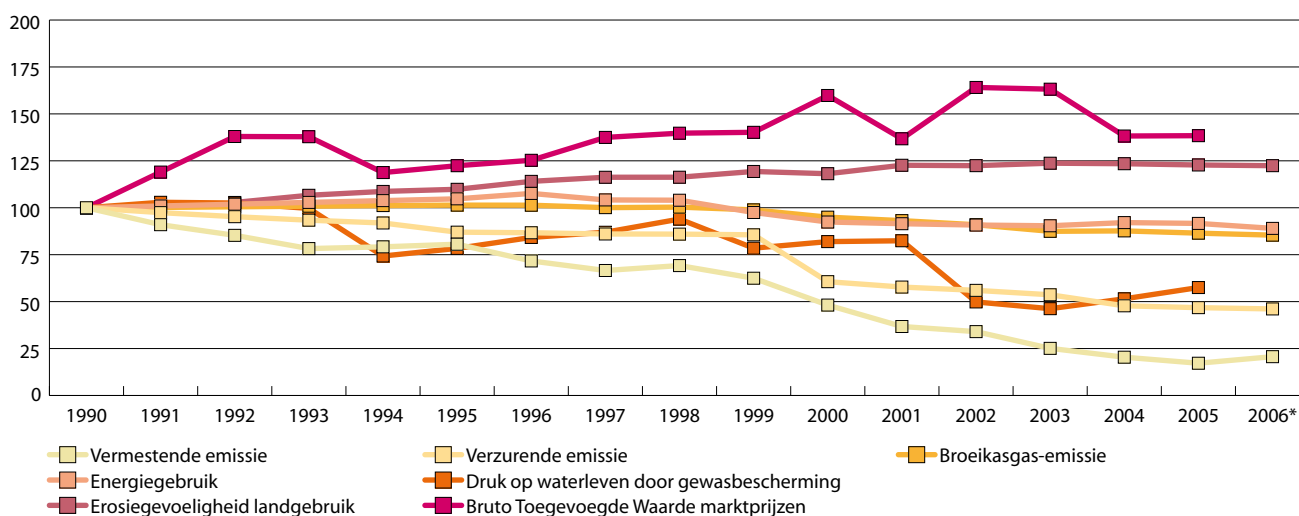
De werkelijke milieudruk hangt echter niet alleen af van de gebruikte hoeveelheid gewasbeschermingsmiddelen, maar ook van de specifieke eigenschappen van die middelen.

De druk vanuit de landbouw op het waterleven is tussen 1990 en 2005 met 43% gedaald. Naast het dalende gebruik van gewasbeschermingsmiddelen speelt hier ook het beleid van de overheid, die veel van de meest milieubelastende middelen verboden heeft.

De **vermestende emissie** is sinds 1990 met 79% gedaald. Dat komt door minder kunstmest en vee, meer mestverwerking, een verhoogde voederefficiëntie en een hogere afvoer van de stikstof via de gewassen.

12.15 Eco-efficiëntie

Evolutie van de eco-efficiëntie van de landbouw, index 1990 = 100, van 1990 tot 2006.

Bron: VMM, Mira.

De doelstelling voor het overschot op de bodembalans voor stikstof bedraagt 70 kg N/ha. Deze doelstelling is afgeleid uit de kwaliteitsnorm voor drinkwater (50 mg nitraat/l). In 2006 bedroeg het overschot voor stikstof 86 kg N/ha. De afstand tot de doelstelling bedraagt dus 16 kg N/ha.

Als nieuwe maatregelen resulteren in een zelfde vooruitgang als in het verleden, kan de doelstelling voor stikstof bereikt worden tegen 2010. De vraag rijst dan of dit voldoende zal zijn om de waterkwaliteit in oppervlaktewater en grondwater te verbeteren.

Landbouwbeleid

Het Vlaamse landbouwbeleid wordt grotendeels bepaald door het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de EU, dat steunt op twee pijlers.

De eerste pijler is het markt- en inkomensbeleid. Hieronder vallen onder meer de toeslagrechten, dit wil zeggen directe inkomenssteun, gekoppeld aan voorwaarden zoals het handhaven van goede landbouwpraktijken en het in acht nemen van milieuaspecten en dierenwelzijn. Dit gedeelte wordt volledig door Europa betaald.

De tweede pijler omvat het plattelandsbeleid. De Europese plattelandsverordening is verder uitgewerkt in het Vlaams programma voor plattelandsontwikkeling. Deze pijler moet Vlaanderen voor 50 tot 75% zelf financieren.

Rechtstreekse inkomenssteun

Sleutelement in het vernieuwde Europese landbouwbeleid is de ontkoppeling van de rechtstreekse steun. Een groot deel van de rechtstreekse steun wordt voortaan losgekoppeld van de productie en wordt in de vorm van een bedrijfstoelage uitgekeerd. Op die manier worden de landbouwers ertoe aangezet hun productie af te stemmen op de markt en niet langer op criteria die bepalend zijn voor het ontvangen van premies.

In 2006 ging 260,5 miljoen euro naar de Vlaamse landbouwsector als rechtstreekse **inkomenssteun** (Pijler I). De toeslagrechten beslaan hier het grootste aandeel van (bijna 85%). Verder zijn de zoekgoeipremie en de slachtpremie voor kalveren goed voor respectievelijk 11,5% en iets meer dan 2% van het totaal.

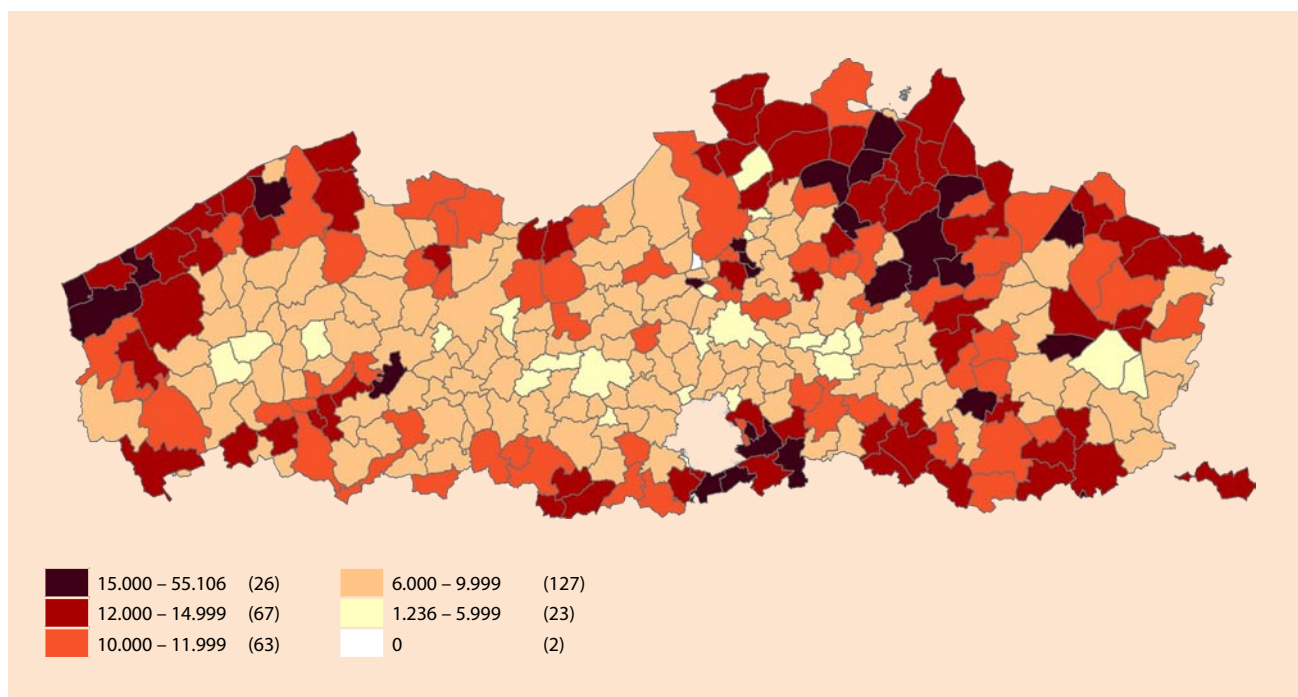
Plattelandsontwikkeling

Het nieuwe Vlaamse Programma voor **Plattelandsontwikkeling** voor de periode 2007-2013 (PDPOII) is goedgekeurd op 13 november 2007. Het is tot stand gekomen in samenwerking met alle socio-economische partners. Het formuleert een uitgebreide visie waarin zowel economische, ecologische als sociale aspecten zijn opgenomen.

De totale overheidssteun voor het PDPOII bedraagt 667,5 miljoen euro. Hiervan wordt 66% gedragen door Vlaanderen en het overige deel door de Euro-

12.16 Rechtstreekse inkomenssteun

Gemiddelde steun uit Pijler I per landbouwer, in euro/landbouwer, 2006.

Bron: AMS, Agentschap voor Landbouw en Visserij.

pese Unie. 67% van de middelen gaat naar de verbetering van het concurrentievermogen van de land- en bosbouwsector, 17% naar de verbetering van het

milieu en het platteland, 9% naar de leefkwaliteit op het platteland en de diversificatie van de plattelands-economie, 6% naar Leader en 1% wordt uitgetrokken

12.17 Agromilieumaatregelen

Evolutie van het areaal agromilieumaatregelen in het kader van het programma voor plattelandsontwikkeling, in ha, van 2000 tot 2006.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Groenbedekking	5.655	27.132	34.330	39.582	68.275	72.103	78.031
Beheerovereenkomst water	17.526	29.665	32.019	30.709	27.210	27.800	29.300
Kleine landschapselementen *	426	1.183	4.437	5.602	6.486	7.158	7.392
Mechanische onkruidbestrijding	151	1.298	2.033	2.627	4.966	5.973	6.207
Subsidie gras-klaver					1.057	3.018	4.766
Hectaresteen biolandbouw	1.350	1.584	2.327	2.861	2.735	2.689	2.645
Beheerovereenkomst erosie						920	1.736
Beheerovereenkomst natuur	1.372	1.597	1.726	1.934	2.130	2.628	1.397
Perceelsrandenbeheer	35	89	209	308	370	530	1.222
Sierteelt	375	344	481	767	748	748	1.102
Weidevogelbeheer	165	251	443	499	620	816	955
Hectaresteen geïntegreerd pitfruit	5.157	8.478	9.408	10.058	6.473	4.941	888
Subsidie hoogstammige fruitbomen					6.642	232	388
Botanisch beheer					17	81	203
Steun biovarkens	0	0	6	6	6	6	6
Genetische diversiteit **	785	1.082	3.171	3.704	5.848	7.204	3.370
Hamsterbescherming							6
Totaal areaal	32.212	71.621	87.419	94.953	121.369	129.643	136.244
Raming uniek areaal	29.554	65.711	79.930	87.117	111.354	118.945	125.001

*Bij de kleine landschapselementen (KLE) is de oppervlakte opgegeven van het volledige landbouwperceel dat bij dit KLE hoort, niet enkel de oppervlakte van het KLE zelf.

**Bij de genetische diversiteit is de eenheid 'grootvee-eenheid' en niet hectare, dus is dit niet opgenomen bij de berekening van het totale areaal.

Bron: AMS.

voor technische bijstand. In 2007 werd 68% van het budget uitgegeven door het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF). Een kwart van het budget ging naar milieudoelinden, waarvan de agromilieumaatregelen het grootste deel van het budget voor hun rekening nemen.

De oppervlakte aan landbouwgrond die onder één of meerdere **agromilieumaatregelen** valt, nam in 2006 met 5% toe en omvatte 20% van het landbouwareaal. Sinds 2000 is de oppervlakte onder agromilieumaatregelen meer dan verviervoudigd.

Voor de maatregelen 'groenbedekking', 'mechanische onkruidbestrijding' en 'beheersovereenkomst water' blijken de landbouwers erg aan te spreken. De vergoeding voor groenbedekking is aantrekkelijk omdat de maatregel bijdraagt tot een goede bodemkwaliteit, die zeker op termijn rendeert. Hoewel groenbedekking een goede landbouwpraktijk hoort te zijn, werd dit in Vlaanderen amper toegepast. In dat opzicht heeft deze maatregel zeker een sensibiliserend effect. De mechanische onkruidbestrijding is een alternatief voor boeren die herbiciden gebruiken voor sommige teelten. Het vergt wel meer inspanning, aangepaste werktuigen en meer arbeidsuren. Aanvankelijk werd mechanische onkruidbestrijding enkel bij maïs toegepast, maar naderhand is ze uitgebreid naar vollegrondsgroenten.

Biologische landbouw

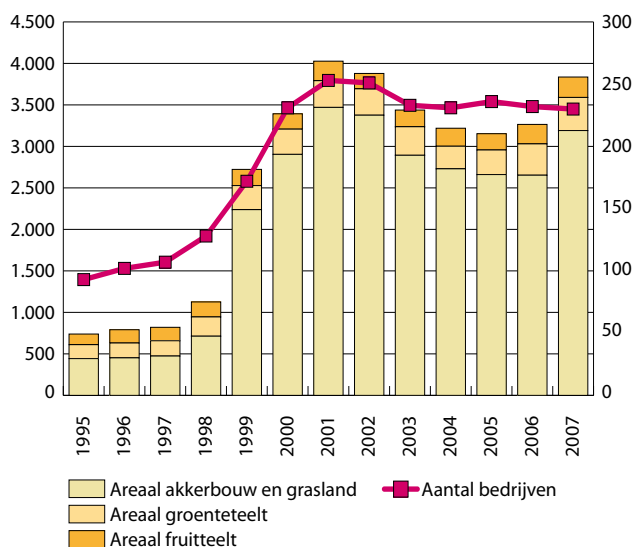
Het **biologische areaal** is in 2007 met 17,4% toegenomen en bedraagt 3.836 ha. Dat duidt op een hernieuwde belangstelling vanuit de landbouwsector. Eind 2007 telde Vlaanderen 230 biologische landbouwbedrijven die samen 0,6% van het totale landbouwareaal bewerken. Het Europese gemiddelde bedraagt 4,3%.

Hoewel het grasland van enkele producenten hoofdzakelijk aan de groei bijdraagt, is er ook vooruitgang in de andere teeltgroepen te merken. Het areaal akkerbouw nam met bijna 9% toe, het areaal biogroenten met 5,6% en het areaal fruit met 5,1%.

De biologische veestapel is in absolute aantallen met 6,7% gestegen in het jaar 2007. Deze toename heeft vooral te maken met het aantal stuks biologisch pluimvee. Ook het aantal paarden, hertachtigen, schapen en geiten nam toe. Omgerekend naar grootvee-eenheden stelt men een kleine daling van 0,7% vast omdat het aantal varkens sterker is afgenomen dan het pluimvee toegenomen is.

12.18 Biologische landbouw

Evolutie van het aantal bedrijven (rechtsschaal) en areaal (in ha) (linkerschaal) biologische landbouw, van 1995 tot 2007.

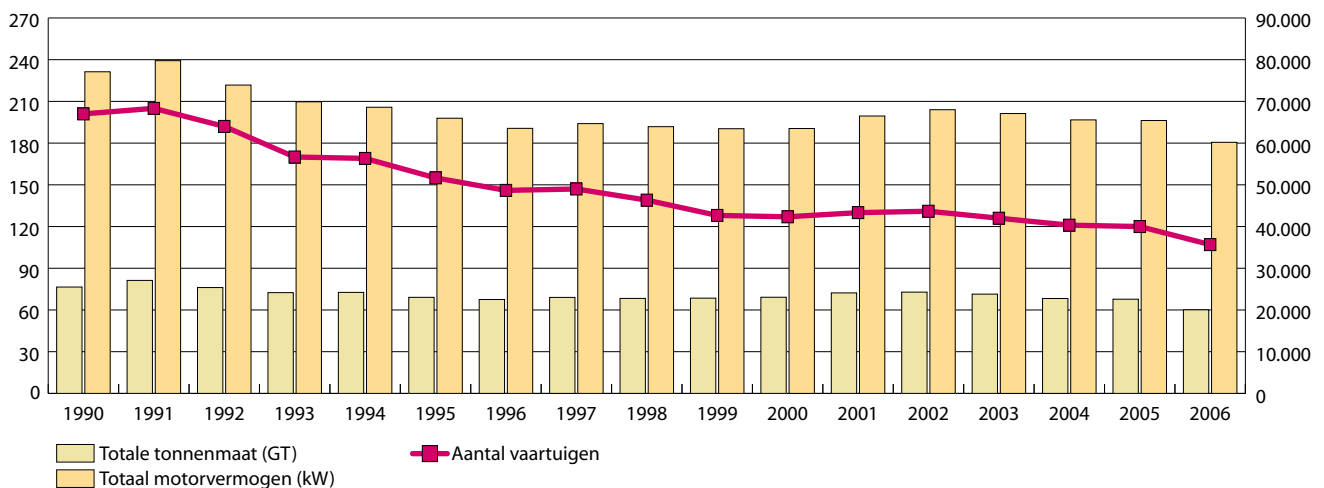
Bron: AMS.

De overheidsuitgaven voor bio zijn in 2007 met 8% afgenomen en bedragen 3,3 miljoen euro. De daling heeft te maken met betalingen van onderzoeksprojecten bij het IWT, die om administratieve redenen uitgesteld werden naar 2008. 30% van die middelen ging naar de producenten. Dat is 23% meer dan in 2006, want de Vlaamse Overheid komt sinds 2007 ook tegemoet in de controlekosten van de biologische marktdeelnemers.

78,5% van de Belgische bevolking kocht in 2007 wel eens een bioproduct. In Vlaanderen is dit zelfs 81%. Groenten worden het meest als bio verkocht. De supermarkt blijft het belangrijkste aankoopkanaal met 64% van de bioproducten die verkocht worden, maar de bioklant houdt ook wel van persoonlijk contact met de verkoper. De signalen van GfK Panelservices Benelux en Bioforum, de koepelorganisatie van de sector, wijzen op een groeiende markt. Volgens GfK bedroegen de bestedingen van de Belgische gezinnen aan biologische producten 242,5 miljoen euro of 1,1% van de totale besteding aan dagelijkse voedings- en onderhoudsproducten. Dit is een lichte groei van 0,4% ten opzichte van het jaar ervoor. Bioforum spreekt van een sterkere groei van 10% op basis van een bevraging bij verschillende marktdeelnemers. Volgens de organisatie bedraagt de omzet uit de verkoop van biologische voedingsproducten 283 miljoen euro.

12.19 Vissersvloot

Evolutie van het aantal vissersvaartuigen (linkerschaal) en de totale capaciteit van de vloot, in GT en kW (rechtsschaal), van 1990 tot 2006.

Bron: Departement Landbouw en Visserij.

Visserij

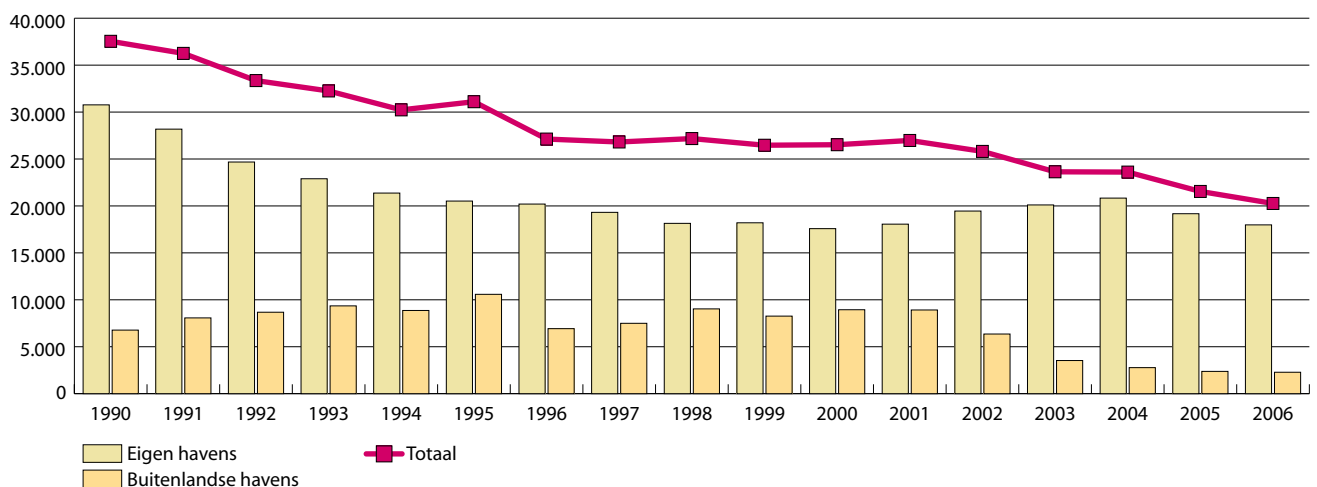
Het aantal **vissersvaartuigen** nam in de jaren negentig sterk af. Sinds 2000 zette die daling zich in een trager tempo voort. In de loop van 2006 daalde het aantal vaartuigen echter met 13 stuks, met als gevolg een sterke afname van het totale motorvermogen (-8%) en de totale tonnenmaat (-11%). Gezien de hoge gasolieprijs was deze operatie noodzakelijk geworden om de leefbaarheid van de sector op langere termijn te vrijwaren. Ze werd financieel gesteund door de Vlaamse overheid. Het gemiddelde motorvermogen per vaar-

tuig en de daaraan gekoppelde vangstcapaciteit neemt daarentegen jaar na jaar toe.

De vloot bestaat bijna volledig uit boomkorvaartuigen, die vooral op platvissoorten vissen (tong en schol), maar ook op tarbot, griet en schar. Die liggen goed in de markt en leveren een goede prijs op. De boomkorvisserij verbruikt wel veel brandstof en dat weegt zwaar door op de rendabiliteit. Ook vanuit milieuoogpunt krijgt deze vorm van visserij veel kritiek omdat het de bodem omwoelt, wat erg schadelijk is voor het bodemleven.

12.20 Aanvoer vissersvloot

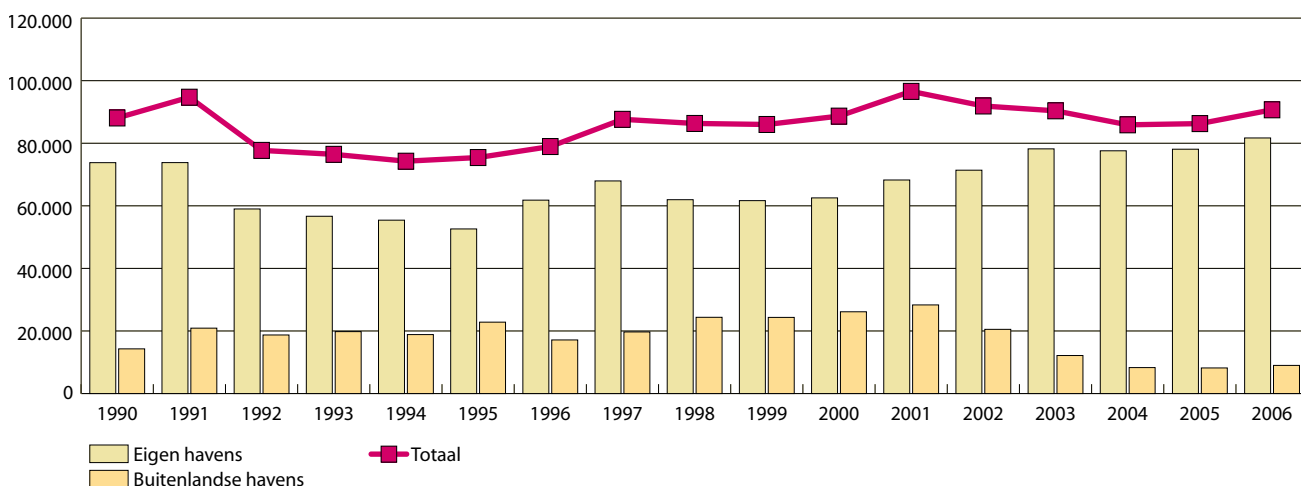
Evolutie van de jaarlijkse aanvoer in eigen en vreemde havens, in ton, van 1990 tot 2006.

Bron: Departement Landbouw en Visserij.

12.21 Aanvoerwaarde vissersvloot

Evolutie van de jaarlijkse aanvoerwaarde in eigen en vreemde havens, in 1.000 euro, van 1990 tot 2006.

Bron: Departement Landbouw en Visserij.

Minder vaartuigen betekent ook minder aanvoer: sinds het begin van de jaren '90 daalt de totale **aanvoer** nagenoeg onafgebroken. Die bedraagt nu nog ongeveer de helft van 20 jaar geleden. In 2006 nam de aanvoer in de eigen havens af met 6%, de aanvoer in vreemde havens daalde met 4%. De totale aanvoer daalde zo met 6% tot 20.264 ton, een absoluut dieptepunt. In Zeebrugge werd 56% van de totale tonnage afgezet, in Oostende 43% en in Nieuwpoort 1%. Het overgrote deel (97%) van de aanvoer in buitenlandse havens vindt plaats in Nederland.

De aanvoer mocht dan wel dalen, door een toename van de gemiddelde visprijs steeg de **omzet** in 2006 tot 90,7 miljoen euro (+5%). Deze omzetsijging deed zich voor zowel in de eigen als in de buitenlandse havens. Rekening houdend met de inflatie stijgt de omzet voor het eerst in jaren.

Veruit de belangrijkste vissoort naar omzet is tong met 45 miljoen euro, op de tweede plaats gevolgd door schol met 9,7 miljoen euro. Samen zijn zij goed voor 60% van de totale aanvoerwaarde. Dat bewijst de allesoverheersende positie van tong en schol voor de vissersvloot. Tarbot, tongschar, zeeduivel en kabeljauw nemen elk ongeveer 5% van de omzet voor hun rekening. Hoewel de garnalenvangst van groot belang is voor de gespecialiseerde vissers, maakt de opbrengst ervan maar 3% uit van het totaal. ■

Plattelandsbeleid

De Vlaamse Regering wil dat het **platteland** zich verder ontwikkelt als kwalitatief woon- en leefgebied, dynamisch productiegebied en gemeenschappelijke ruimte voor de hele samenleving. Het Vlaamse platteland is geen statisch gegeven, het platteland is verscheiden en kent verschillende dimensies. Een eenduidige begrenzing van het Vlaamse platteland bestaat niet. De ontwikkelingen in het landelijke gebied worden hier in beeld gebracht door een selectie van landelijke gemeenten te vergelijken met andere gemeenten en steden. Plattelandsgemeenten zijn in deze benadering gemeenten die volgens het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen tot het buitengebied horen en bovendien in het Strategisch Plan Ruimtelijke Economie als typisch landelijke gemeenten worden aangeduid.

Deze invalshoek is beperkt en houdt bijvoorbeeld geen rekening met de indeling van de regionale landschappen, of met de typisch landelijke kernen of zones binnen de steden. De hier gehanteerde selectie van landelijke gemeenten is dan ook enkel bedoeld om het beschikbare statistische materiaal voor te stellen en zeker niet als basis voor een beslissingsproces binnen de Vlaamse Regering.

Het plattelandsbeleid beoogt duurzame ontwikkeling van de landelijke gebieden in Vlaanderen. Het gaat

uit van een integraal perspectief en richt zich op de economische, ecologische en sociaal-culturele aspecten van het platteland. Deze aspecten worden hier in beeld gebracht. De nadruk ligt op het platteland als woon-, leef- en collectieve ruimte.

Het platteland als woon- en leefruimte

Open ruimte

De globale druk op de **(open) ruimte** vanuit de menselijke activiteiten neemt verder toe.

De bebouwing in Vlaanderen neemt jaar na jaar toe. In 2006 kwam er 29 km² bebouwd terrein bij, dat is iets meer dan in 2005 (+ 25 km²). Deze verstedelijking gaat voornamelijk ten koste van de landbouwgronden (-23 km² in 2006, -25 km² in 2005), maar ook de hoeveelheid beboste gronden, heiden en andere woeste gronden verminderde in 2006.

Op 1 januari 2007 was 25,8 % van de oppervlakte van het Vlaamse Gewest bebouwd.

Vlaanderen kent aldus een hoge bebouwingsgraad. Na 1997 is de relatieve stijging van de **bebouwde oppervlakte** hoger op het platteland en het overgangsgebied dan in de stedelijke gebieden. Hoe dichterbij de stedelijke centra, hoe kleiner de toename van bebouwde

12.22 Indeling gemeenten

Gebiedsindeling van de gemeenten, aantal inwoners op 1 januari 2007, oppervlakte in km² en aantal inwoners per km².

RSV	SPRE	Aantal Inwoners	%	Oppervlakte (km ²)	%	inwoners/km ²
Buitengebied	Platteland	970.545	15,9	4.364	32,3	222
	Overgangsgebied	1.448.089	23,7	3.440	25,4	421
Centrumsteden		809.332	13,2	846	6,3	957
Grootsteden		701.346	11,5	361	2,7	1943
Grootstedelijke rand		278.234	4,5	316	2,3	881
Provinciaal kleinstedelijk gebied		631.537	10,3	1.726	12,8	366
Regionaalstedelijk gebied		358.452	5,9	790	5,8	454
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel		260.158	4,3	273	2,0	953
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied		659.747	10,8	1.406	10,4	469
Vlaams Gewest		6.117.440	100,0	13.522	100,0	452

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

12.23 Onbebouwde oppervlakte

Totale oppervlakte van onbebouwde percelen in 2007 en evolutie van 1997 tot 2007, in km², in %.

	Onbebouwde opp (km ²)	Evolutie 1997-2007 (%)	Aandeel (%)
Centrumsteden	513,6	-4,3	5,0
Grootstedelijke rand	196,4	-5,2	1,9
Grootsteden	161,9	-5,4	1,6
Provinciaal kleinstedelijk gebied	1.338,9	-2,8	13,1
Overgangsgebied	2.552,9	-3,2	25,1
Platteland	3.627,7	-2,1	35,6
Regionaalstedelijk gebied	575,4	-3,1	5,6
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	172,6	-4,1	1,7
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	1.049,1	-3,2	10,3
Vlaams Gewest	10.188,4	-2,9	100,0

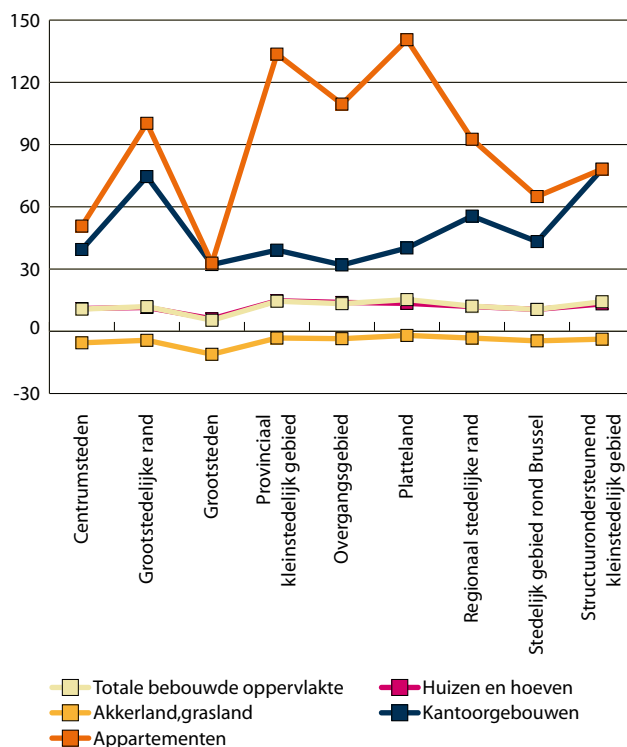
Bron: Kadaster/Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

oppervlakte is, deels door dat daar ook al heel wat bebouwing is.

De toename van de bebouwing is voornamelijk te wijten aan de uitbreiding van het woongebied. Opvallend is de snellere toename in het oostelijk deel van Vlaanderen ten opzichte van het westelijk deel, met

12.24 Evolutie ruimtegebruik

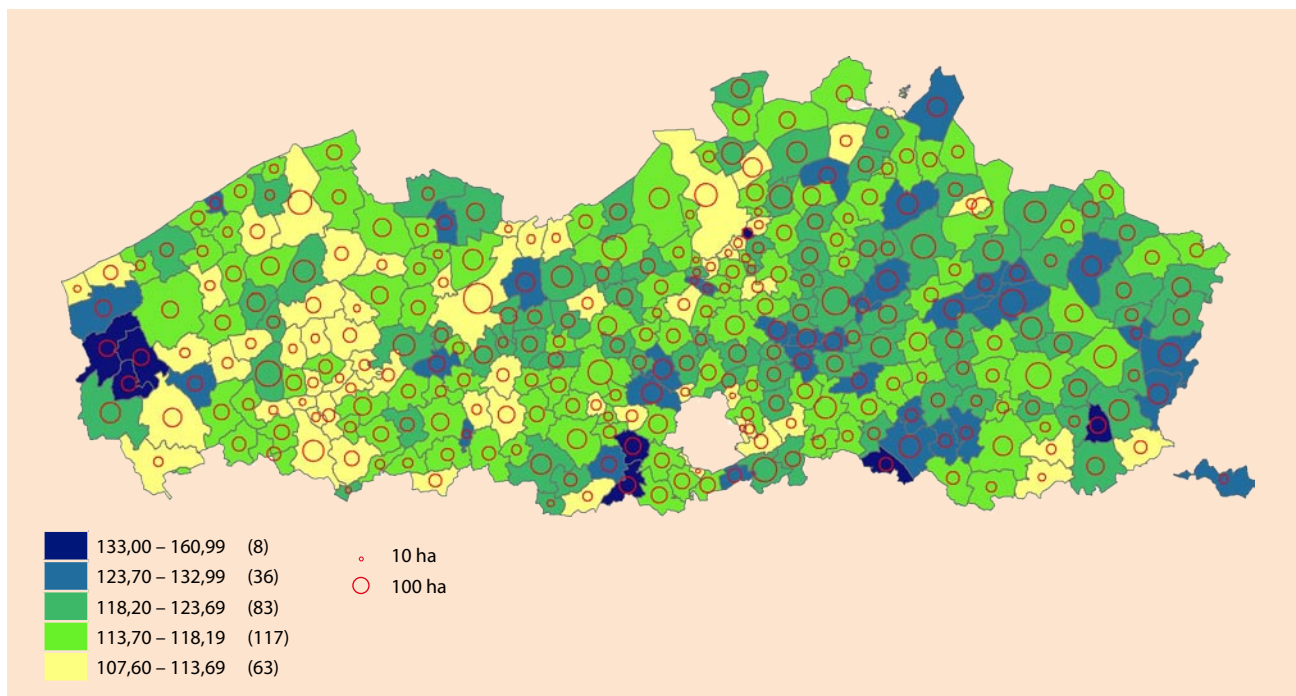
Evolutie ruimtegebruik 1997-2007.

Bron: Kadaster/Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

12.25 Index toename woonoppervlakte

Index toename woonoppervlakte (index 1995 = 100), absolute toename in ha met cirkel, 1995-2006.

Bron: Kadaster, bewerking SVR.

uitzondering van de Westhoek. In 2006 werd 11,1% van de totale oppervlakte op het platteland en overgangsgebied gebruikt voor wonen, in 1995 was dit 9,3%. Wonen neemt in alle gebieden een fors deel in van de bebouwde oppervlakte: van meer dan vier vijfde op het platteland tot meer dan twee derde in de grootsteden.

Niettegenstaande deze ontwikkeling is de landbouw nog steeds de grootste gebruiker van de open ruimte en speelt dus een belangrijke rol in de instandhouding en het beheer ervan.

Een derde van de open ruimte bevindt zich op het platteland, een kwart in het overgangsgebied.

12.26 Bevolkingsevolutie

Evolutie van de bevolking tussen 1997 en 2007.

	2007	Evolutie (1997-2007)
Centrumsteden	809.332	2,7
Grootstedelijke rand	278.234	2,2
Grootsteden	701.346	3,4
Provinciaal kleinstedelijk gebied	631.537	4,8
Overgangsgebied	1.448.089	4,2
Platteland	970.545	3,9
Regionaalstedelijk gebied	358.452	3,0
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	260.158	4,6
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	659.747	3,6
Vlaams Gewest	6.117.440	3,7

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

Demografische ontwikkelingen

Bevolking

Minder dan de helft van de bevolking woont op het platteland en in het overgangsgebied. Bovendien telt het platteland minder inwoners dan het overgangsgebied. De bevolkingsdichtheid op het platteland bedraagt momenteel 222 inwoners per km² en ligt een pak lager dan gemiddeld in Vlaanderen.

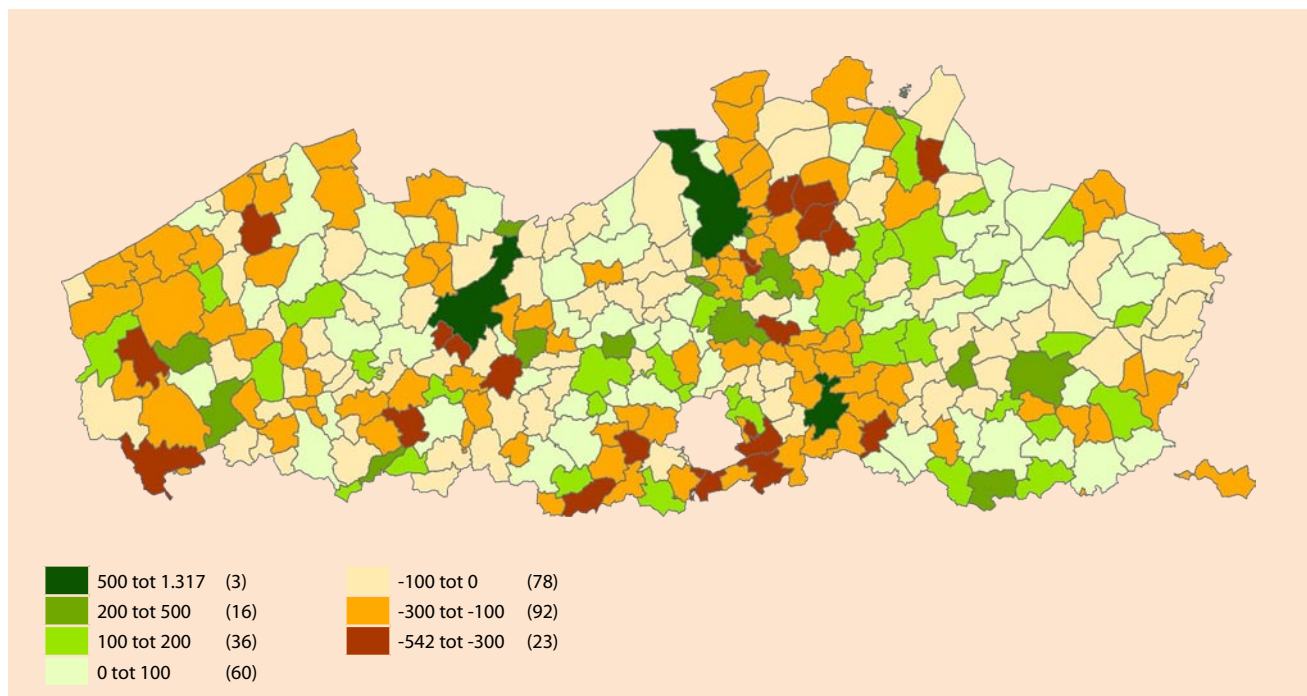
In de plattelandsgemeenten, maar nog meer in het overgangsgebied neemt het aantal inwoners propor-

tioneel sterker toe dan in de grote steden en de stedelijke rand. Een zelfde trend stellen we vast in de kleinere provinciale steden.

Bij het totale **migratiesaldo** per leeftijdsgroepen in de periode 2004-2006 zetten gekende trends zich verder door. De 18-24 jarigen trekken nog steeds naar de stedelijke gebieden. De stad blijft een attractiepool voor jongeren. Vooral steden als Antwerpen, Gent en Leu-

12.27 Migratiesaldo 18-24-jarigen

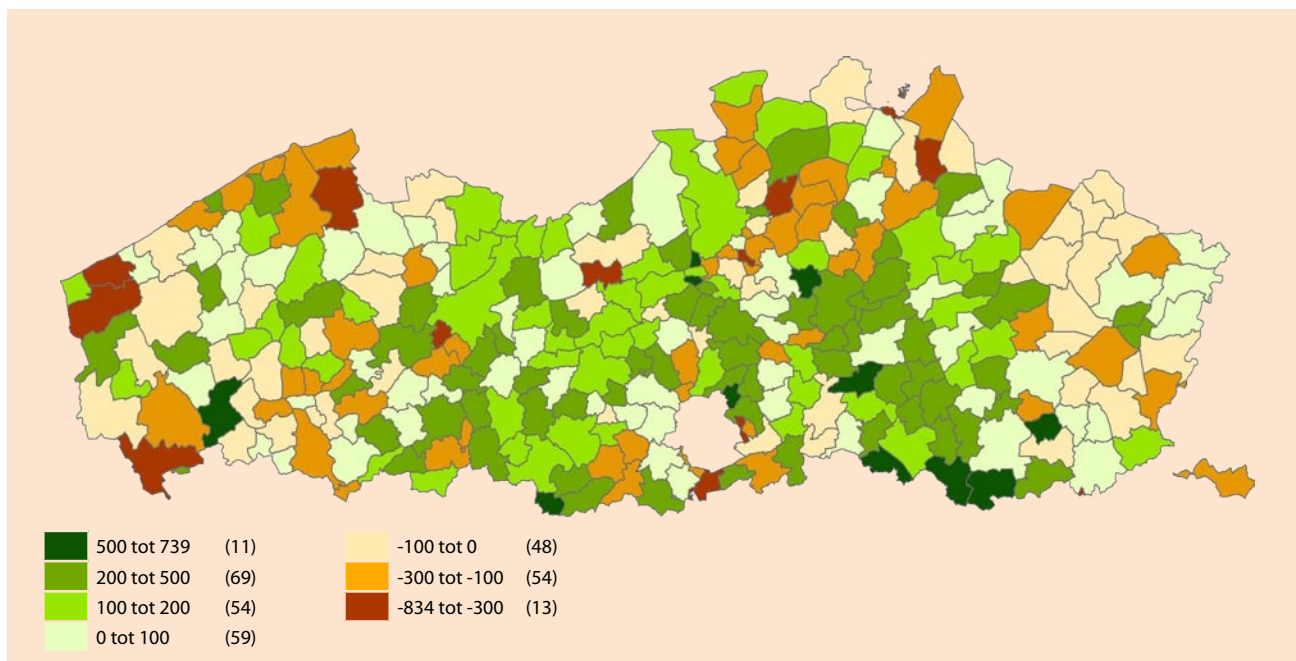
Migratiesaldo 18-24-jarigen, driejaarlijks gemiddelde (2004-2006), per 10.000 inwoners.

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

12.28 Migratiesaldo 25-29-jarigen

Migratiesaldo 25-29-jarigen, driejaarlijks gemiddelde (2004-2006), per 10.000 inwoners.

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

ven trekken meer 18-24-jarigen aan. Het kustgebied, en het Zenne-Dijlegebied daarentegen verliezen vele 18-24-jarigen. Ook de Noorderkempen en Limburgse Kempen, waar Genk toe behoort, kennen een negatief **migratiesaldo** voor deze leeftijdsgroep.

Voor de grootsteden is het saldo voor de leeftijdsgroep 25-29 jaar nog positief. Maar voor de overige centrumsteden, is dit minder het geval. Brugge, Roeselare en Kortrijk verliezen 25-29-jarigen. Het migratiepatroon van de jonge gezinnen en hun kinderen vertoont nog steeds een duidelijke suburbanisatiebeweging. Van een plattelandsvlucht is geen sprake. Het platteland en het overgangsgebied zijn een aantrekkelijke vestigingsplaats voor jonge gezinnen. Ze verlaten de stedelijke gebieden. Zo kennen de rand rond Brussel en Leuven een sterke inwijking. Ook de kleinstedelijke gebieden winnen steeds meer inwoners.

Het aantal **huishoudens** neemt – op de grootsteden na – in heel Vlaanderen fors toe. Al telt een huishouden op het platteland gemiddeld iets meer leden, toch kan men ook daar spreken van een toenemende gezinsverduunning. Het aantal alleenstaanden ligt op het platteland onder het Vlaamse gemiddelde, maar het jongste decennium is hun aantal met meer dan een kwart toegenomen.

Vlaanderen vergrijsd. Tussen 2005-2020 wordt een sterke vergrijzing verwacht. Wanneer de veroudering op het platteland wordt bekeken springen twee tendensen in het oog: de **groene druk** in de landelijke gemeenten is nog steeds iets groter dan elders in Vlaanderen.

Wel valt op dat de groene druk het voorbije decennium sterker afneemt in de plattelandsgemeenten dan in heel wat andere gemeenten. De **grijze druk** schommelt rond de veertig procent maar ligt hoger in de steden en hun rand dan in de meer landelijke gemeenten.

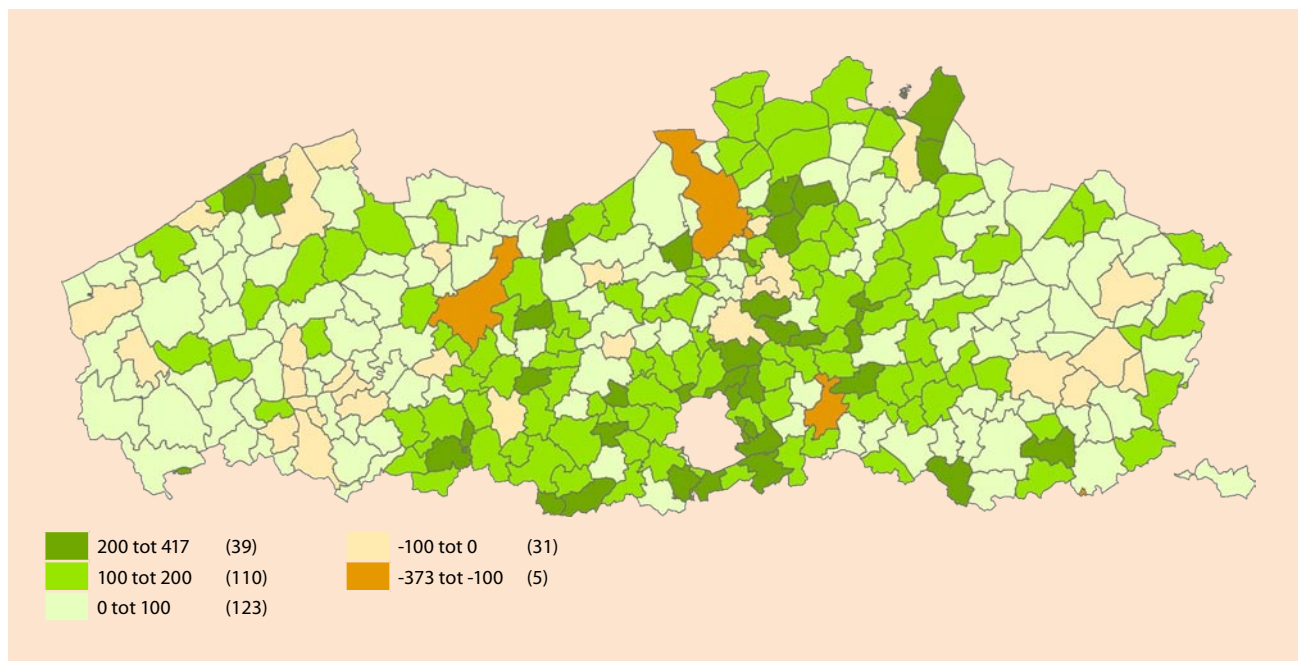
De grootsteden en centrumsteden worden ook geconfronteerd met een sterkere **interne vergrijzing**, die het gewicht aangeeft van de tachtigplussers in de bejaardenpopulatie.

De **familiale zorgindex** duikt op het platteland onder het Vlaamse gemiddelde. De grootsteden en centrumsteden kennen naar verhouding veel meer zorgbehoevende ouderen dan potentieel zorgverlenende vijftigers. Bovendien stijgt de familiale zorgindex op het platteland minder sterk dan gemiddeld in Vlaanderen.

De **afhankelijkheidsratio**, waarin de grijze en groene druk worden gecombineerd, is het grootst in het Vlaams stedelijk gebied rond Brussel en de grootstedelijke rand.

12.29 Migratiesaldo jonge gezinnen

Migratiesaldo jonge gezinnen (30-39 jaar + 0-9 jaar), driejaarlijks gemiddelde (2004-2006), per 10.000 inwoners.

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

12.30 Demografische indices

Groene druk, grijze druk, interne vergrijzing, familiale zorgindex en afhankelijkheidsratio, op 1 januari 2007.

	Groene druk	Grijze druk	Interne vergrijzing	Familiale zorgindex	Afhankelijkheidsratio
Centrumsteden	38,4	44,9	20,7	38,9	83,3
Grootstedelijke rand	41,9	44,2	19,5	34,1	86,2
Grootsteden	40,4	43,1	22,8	45,1	83,4
Provinciaal kleinstedelijk gebied	40,3	41,6	18,3	30,8	81,9
Overgangsgebied	40,5	41,1	17,7	28,5	81,6
Platteland	41,8	42,2	19,6	33,8	84,0
Regionaalstedelijk gebied	41,2	42,6	17,4	29,7	83,7
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	46,3	44,1	19,7	34,1	90,5
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	39,2	44,6	19,7	35,4	83,8
Vlaams Gewest	40,6	42,8	19,4	42,8	83,4

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

12.31 Huishoudens en alleenstaanden

Evolutie van het aantal huishoudens en aantal alleenstaanden tussen 1997 en 2007.

	Aantal huishoudens	Gemiddeld aantal personen per huishouden	Evolutie huishoudens 1997-2005	% alleenstaanden	Evolutie 2006-2007	Evolutie 1997-2007
Centrumsteden	358.053	2,2	8,2	15,7	0,5	20,5
Grootstedelijke rand	113.045	2,4	8,8	10,6	0,4	29,9
Grootsteden	335.093	2,1	3,5	21,6	0,1	6,6
Provinciaal kleinstedelijk gebied	257.308	2,4	11,9	10,9	0,4	33,7
Overgangsgebied	575.713	2,5	11,1	9,5	0,3	32,4
Platteland	382.404	2,5	11,1	9,3	0,4	33,6
Regionaalstedelijk gebied	144.214	2,5	10,8	9,9	0,4	36,0
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	105.119	2,5	8,2	11,4	0,3	25,9
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	279.139	2,3	9,2	12,9	0,6	26,4
Vlaams Gewest	2.550.088	2,4	9,3	12,3	0,4	23,7

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

Wonen

Woningbouw

In 2006 werden in het Vlaamse Gewest 46.373 **bouwvergunningen** uitgereikt, zowel voor residentiële als voor niet-residentiële gebouwen. Hiervan waren er meer dan 80% bestemd voor residentiële gebouwen. Het aandeel **niet-residentiële bouwvergunningen** op het platteland bedraagt iets minder dan een kwart, en evenaart hiermee het aandeel in de grootsteden. De evolutie ten opzichte van 1996 toont evenwel aan dat er meer **residentiële vergunningen** zijn uitgereikt op het platteland, terwijl het aantal niet-residentiële vergunningen er fors op achteruitging. De **residentiële renovatie** neemt meer dan de helft

van de **residentiële vergunningen** voor zich in de centrumsteden en grootsteden, dit in tegenstelling tot het Vlaamse gemiddelde. De kleinstedelijke gebieden en het platteland worden in 2006 vooral gekenmerkt door **residentiële nieuwbouw**. Toch zit **residentiële renovatie** sinds 1996 sterk in de lift.

In de grootsteden en de centrumsteden hebben drie kwart van de nieuwbouwvergunningen betrekking op nieuwbouwflats. Op het platteland overwegen in 2006 de nieuwbouwéengezinswoningen. Maar ook hier valt op dat de vergunningen voor nieuwbouwflats het afgelopen decennium een bijzonder sterke toename kennen ten opzichte van 1996. Dit wordt gecompenseerd met een terugloop van het aantal vergunningen voor eengezinswoningen ten opzichte van 1996.

12.32 Stedenbouwkundige vergunningen

Aantal vergunningen: residentiële, niet-residentiële, 2006, in %.

2006	Residentiële bouwvergunningen	Niet-Residentiële bouwvergunningen	Residentiële nieuwbouw	Residentiele renovatie	Nieuwbouw flats	Nieuwbouw 1 woning
Centrumsteden	84,0	16,0	46,2	53,8	72,1	27,9
Grootstedelijke rand	83,7	16,3	42,1	57,9	58,5	41,5
Grootsteden	78,5	21,5	24,6	75,4	84,7	15,3
Provinciaal kleinstedelijk gebied	82,9	17,1	60,1	39,9	60,3	39,7
Overgangsgebied	86,3	13,7	57,9	42,1	53,0	47,0
Platteland	78,9	21,1	58,5	41,5	46,7	53,3
Regionaalstedelijk gebied	84,0	16,0	53,6	46,4	54,9	45,1
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	91,7	8,3	40,8	59,2	54,2	45,8
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	82,7	17,3	55,1	44,9	61,8	38,2
Vlaams Gewest	83,4	16,6	53,2	46,8	58,6	41,4

Bron: FOD Economie, ADSEI, bewerking SVR.

12.33 Bouwvergunningen

Index bouwvergunningen (1996 = 100).

	Totaal aantal bouwvergunningen	Residentiële bouwvergunningen	Niet-Residentiële bouwvergunningen	Residentiële nieuwbouw	Residentiele renovatie	Nieuwbouw woningen	Nieuwbouw flats	Nieuwbouw 1 woning
Centrumsteden	88,9	90,7	80,9	68,4	125,7	122,2	202,6	60,4
Grootstedelijke rand	97,4	99,9	86,1	80,0	122,1	119,0	211,0	73,6
Grootsteden	93,6	94,8	89,2	63,3	113,2	89,2	103,9	49,9
Provinciaal kleinstedelijk gebied	109,1	113,4	92,1	98,3	147,4	147,0	258,8	88,7
Overgangsgebied	107,5	110,1	93,1	90,2	158,0	127,1	257,3	80,9
Platteland	102,2	107,5	86,3	92,2	140,5	129,1	289,7	86,9
Regionaalstedelijk gebied	97,6	101,1	82,4	81,2	140,9	120,5	234,1	75,7
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	92,4	96,2	64,2	72,9	123,5	105,8	210,9	66,6
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	104,8	109,3	87,5	91,5	143,5	124,7	178,0	83,9
Vlaams Gewest	101,0	104,5	86,3	86,2	137,8	124,3	211,1	78,6

Bron: FOD Economie, ADSEI, bewerking SVR.

12.34 Bouwgrondprijs

Bouwgrondprijs, per m², in 2007; evolutie bouwgrondprijs 1997-2007 in euro.

	Bouwgrond-prijs	Evolutie 1997-2007
Centrumsteden	138,5	234,8
Grootstedelijke rand	159,2	242,8
Grootsteden	164,0	218,7
Provinciaal kleinstedelijk gebied	116,5	279,2
Overgangsgebied	134,3	266,1
Platteland	119,7	311,8
Regionaalstedelijk gebied	143,1	279,8
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	213,9	243,3
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	119,9	234,2
Vlaams Gewest	133,1	263,7

Bron: FOD Economie, ADSEI, bewerking SVR.

Betaalbaar wonen

Plattelandsdorpen nemen op de woningmarkt verschillende posities in. Niet alle dorpen maken dezelfde ontwikkeling door. De dynamiek wordt dikwijls ontleend aan hun ligging ten opzichte van stedelijke gebieden en aan de aantrekkelijkheid van de woonomgeving.

Een vierkante meter **bouwgrond** kostte in 2007 gemiddeld 133,1 euro. Met een gemiddelde prijs van ongeveer 119,7 euro per m² was bouwgrond bijna het goedkoopst op het platteland.

Enkel het provinciaal kleinstedelijke gebied is met 116,5 euro per m² nog goedkoper.

Tussen 1997 en 2007 zijn de bouwgrondprijzen op het platteland verdrievoudigd. De duurste bouwgronden bevinden zich niettemin nog altijd in en

rond de grootsteden en in het stedelijke gebied rond Brussel.

Tussen 1997 en 2007 zijn de prijzen voor woningen en appartementen aanzienlijk gestegen. Voor een **appartement** is dat het duidelijkst op het platteland en in de centrumsteden. **Villa's** zijn vooral duurder geworden in het stedelijk gebied rond Brussel en op het platteland. Op het platteland betaal je voor een villa wel nog steeds een lagere prijs dan gemiddeld in het Vlaamse Gewest. Een **woonhuis** is het duurst in het stedelijke gebied rond Brussel. Wat de prijs van een appartement betreft, springen het structuurondersteunend kleinstedelijke gebied en het overgangsgebied in het oog.

Als de **woningprijzen** worden gerelateerd aan het gemiddelde inkomen, dan blijken de grootsteden en het stedelijke gebied rond Brussel voor de aankoop van een woonhuis duurder dan gemiddeld in Vlaanderen.

De **betaalbaarheidsratio**, die de verhouding weergeeft van de gemiddelde verkoopprijs van woningen in verhouding tot het gemiddeld jaarlijks netto inkomen, bedraagt voor de aankoop van een woonhuis op het platteland 4,3. Dit wil zeggen dat meer dan vier gemiddelde jaarinkomens nodig zijn om een woonhuis op het platteland te kopen.

Voor de aankoop van een appartement in het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied zijn er minstens 7 gemiddelde jaar inkomens nodig. Op het platteland bedraagt de ratio 5,2, net zoals het Vlaamse gemiddelde.

Voor de aankoop van een villa zijn er gemiddeld 12 jaarinkomens nodig in Vlaanderen; de grootsteden en het structuurondersteunend kleinstedelijke gebied springen hier ver bovenuit.

12.35 Woningprijzen

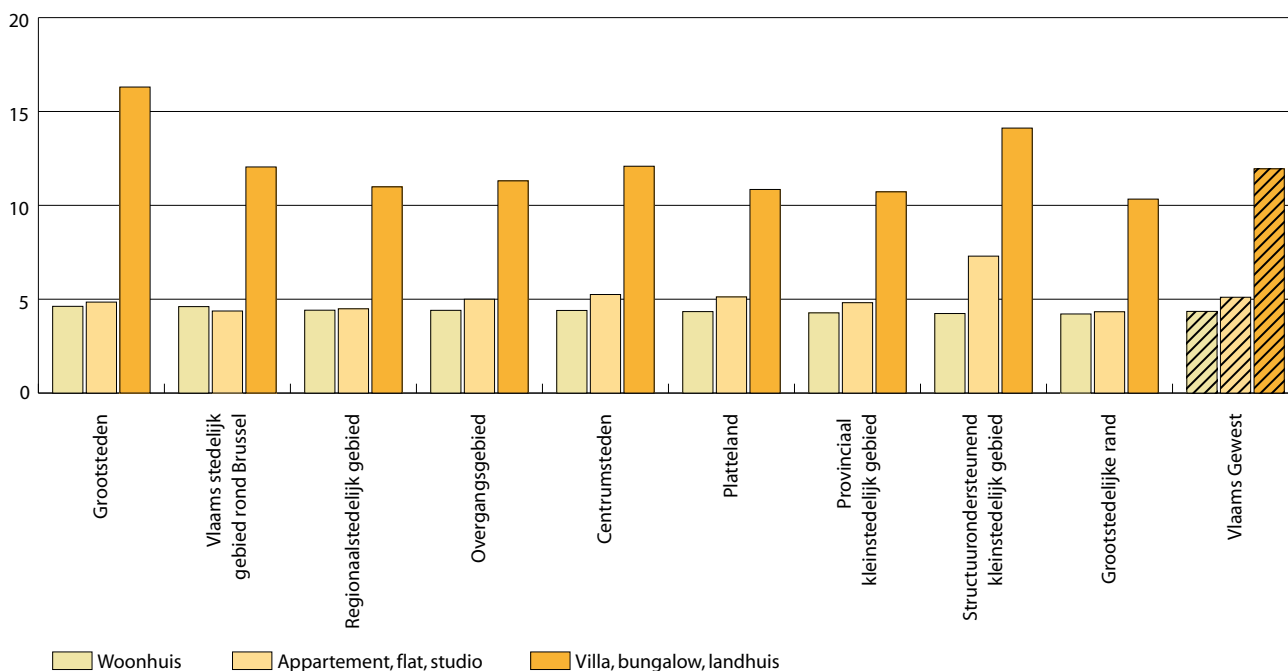
Gemiddelde prijs voor woonhuizen, appartementen en villa's, 2007, in euro, evolutie woningprijzen van 1997 tot 2007.

	Gemiddelde verkoopprijs			Evolutie 1997-2007		
	Woonhuis	Villa, bungalow, landhuis	Appartement, flat, studio	Woonhuis	Villa, bungalow, landhuis	Appartement, flat, studio
Centrumsteden	170.188	317.538	169.350	148,7	52,4	133,3
Grootstedelijke rand	199.310	332.595	171.554	158,0	79,4	138,5
Grootsteden	182.171	370.895	143.600	192,6	58,9	119,3
Provinciaal kleinstedelijk gebied	149.906	271.403	162.711	130,7	36,7	117,1
Overgangsgebied	179.933	331.521	180.507	133,6	54,6	115,8
Platteland	157.765	280.957	168.353	128,9	80,2	126,0
Regionaalstedelijk gebied	152.665	296.333	152.115	118,9	34,2	120,1
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	242.125	448.047	179.275	138,7	74,7	108,7
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	159.747	393.548	229.648	140,8	74,0	127,1
Vlaams Gewest	171.783	327.074	171.992	143,8	55,8	124,0

Bron: FOD Economie, ADSEI, bewerking SVR.

12.36 Betaalbaarheidsratio

De betaalbaarheidsratio, geeft de verhouding weer van de gemiddelde verkoopprijs van vastgoed (2004) in verhouding tot het gemiddeld jaarlijks netto inkomen per aangifte (2004).

Bron: SVR

Sociale huisvesting

Wat het aanbod **sociale huurwoningen** betreft, wordt iets minder dan de helft ervan aangeboden in de steden.

De grootsteden bieden zowel absoluut als relatief de meeste sociale huurwoningen aan. Het platteland heeft een klein aandeel in het sociale huurpatrimonium. Enkel de grootstedelijke rand scoort nog minder goed.

12.37 Sociale huurwoningen

Aandeel sociale huurwoningen in 2006.

	Aanbod	Aandeel
Centrumsteden	25.158	18,1
Grootstedelijke rand	3.179	2,3
Grootsteden	34.877	25,1
Provinciaal kleinstedelijk gebied	15.483	11,1
Overgangsgedebied	21.071	15,2
Platteland	12.078	8,7
Regionaalstedelijk gebied	6.026	4,3
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	4.069	2,9
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	16.932	12,2
Vlaams Gewest	138.873	100,0

Bron: VMSW, bewerking SVR.

Kansarmoede

Armoede beperkt zich niet alleen tot de stedelijke gebieden. Ook in de plattelandsgebieden komt armoede voor.

Regelmatig wordt verwezen naar vormen van verdoken armoede op het platteland. Zoals de term al laat vermoeden valt die uit cijfers maar moeilijk af te lezen. Wel tellen plattelandsgemeenten relatief minder **leefloners**, ook al ligt het **gemiddelde inkomen** iets onder het Vlaamse gemiddelde. Nochtans ligt het nog altijd hoger dan in de grootsteden en het provinciaal stedelijk gebied.

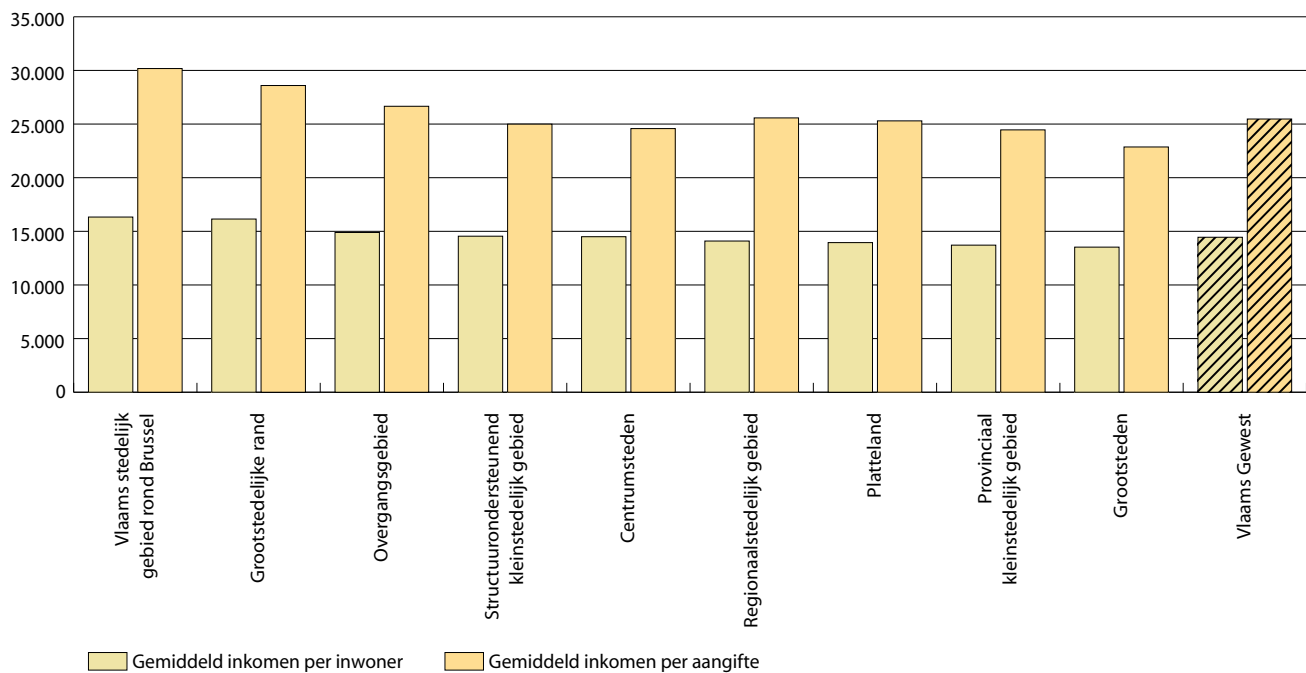
Gezinnen met een inkomen van 50.000 euro en meer vindt men vooral in het stedelijk gebied rond Brussel, de grootstedelijke rand en het overgangsgedebied. Op het platteland geeft minder dan een tiende van de gezinnen een inkomen aan boven de 50.000 euro.

Voor de groep met minder dan 10.000 euro zit het platteland in de middenmoot.

Het percentage **kinderen dat geboren wordt in een kansarm gezin** ligt op het platteland ver onder het cijfer van de grootsteden. In de plattelandsgemeenten leven in verhouding het meest **bejaarden die genieten van het gewaarborgd inkomen voor**

12.39 Gemiddeld inkomen

Inkomen per inwoner, inkomen per aangifte, in 2005.

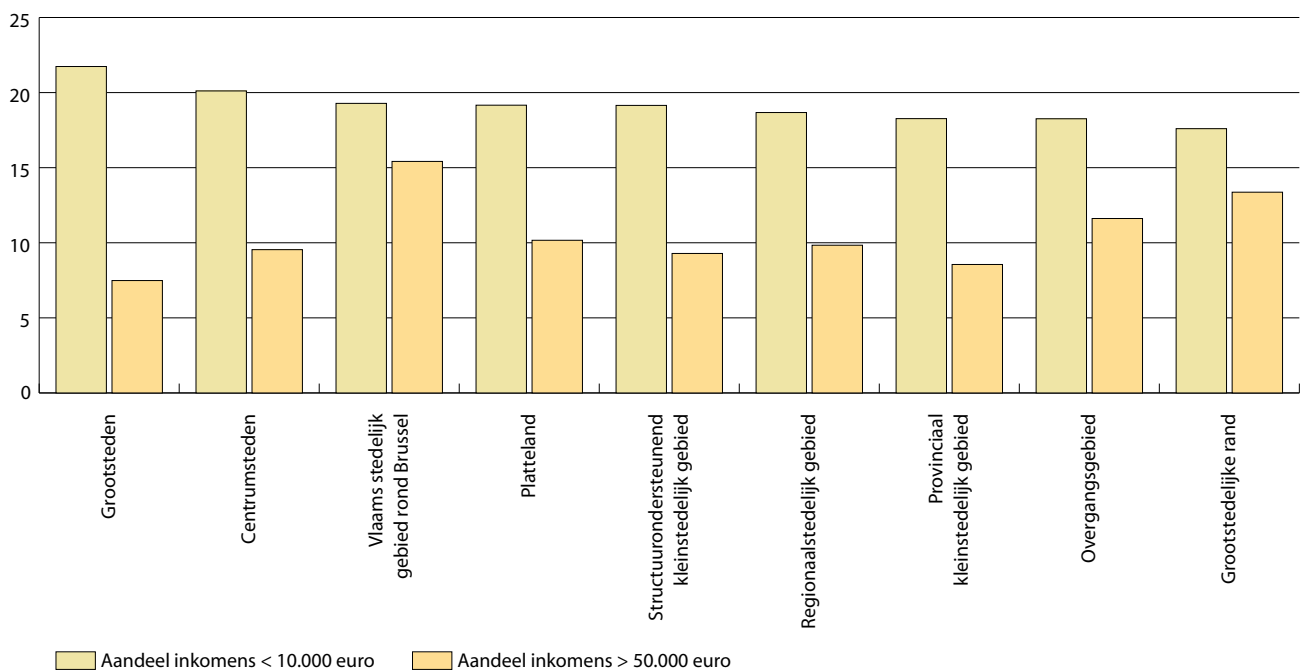
Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR.

bejaarden of de inkomensgarantie voor ouderen.
Bovendien komen op het platteland proportioneel

meer mensen in aanmerking voor een **voorkeursregeling in de ziekteverzekering.**

12.40 Inkomensverdeling

Aantal aangiftes < 10.000 euro en > 50.000 euro in 2005, in %. Inkomens 2005.

Bron: Algemene Directie Statistiek, bewerking SVR

12.41 Kansarmoede

Aantal leefloners per 1.000 inwoners (2006) en kinderen geboren in een kansarm gezin (2006), in %, aandeel bejaarden per 1.000 inwoners die genieten van GIB of IGO (2007), personen met voorkeursregeling in de ziekteverzekering per 1.000 inwoners (2006).

	leefloon	GIB/IGO	kansarm gezind	personen met voorkeursregeling in de ziekteverzekering
Centrumsteden	5,7	63,5	8,1	126,6
Grootstedelijke rand	2,2	35,9	2,4	75,4
Grootsteden	11,7	66,4	19,1	134,0
Provinciaal kleinstedelijk gebied	2,9	54,8	5,4	118,7
Overgangsgebied	1,8	43,1	3,7	97,4
Platteland	1,6	66,1	3,0	123,4
Regionaalstedelijk gebied	2,0	55,7	2,9	113,4
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	2,9	26,6	2,8	63,4
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	3,2	56,8	7,0	121,0
Vlaams Gewest	3,7	54,7	6,9	112,8

Bron: POD Maatschappelijke integratie, armoedebestrijding en sociale economie, Kind en Gezin, bewerking SVR.

Economie en tewerkstelling

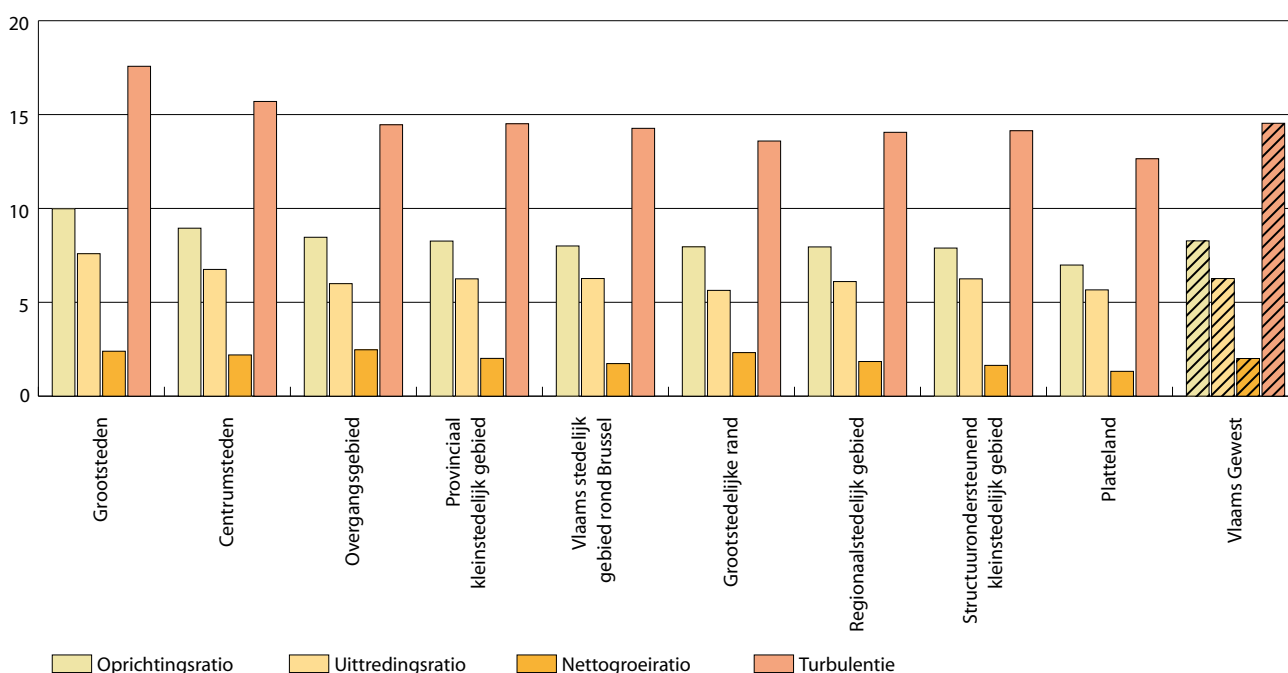
Plattelandsbeleid wordt al lang niet meer enkel gezien vanuit het oogpunt van de landbouw: het verband met andere economische activiteiten is groot. Een belangrijke indicator van de economische ontwikkeling is het ondernemerschap.

De grootsteden en de centrumsteden, op de voet gevolgd door het overgangsgebied, kenden in 2006

het grootste aantal nieuw **opgerichte ondernemingen**. Dit betekent een **oprichtingsratio** van meer dan 10%. Opvallend is dat de uittredingsratio, die het aandeel stopzettingen en faillissementen van het aantal actieve ondernemingen aangeeft, ook in die gebieden het hoogst ligt. De **nettogroeiratio** is in deze gebieden en in de grootstedelijke rand het grootst. Het platteland doet het een stuk minder goed, en duikt met een nettogroeiratio van 1,3% onder het Vlaamse gemid-

12.42 Demografie ondernemingen

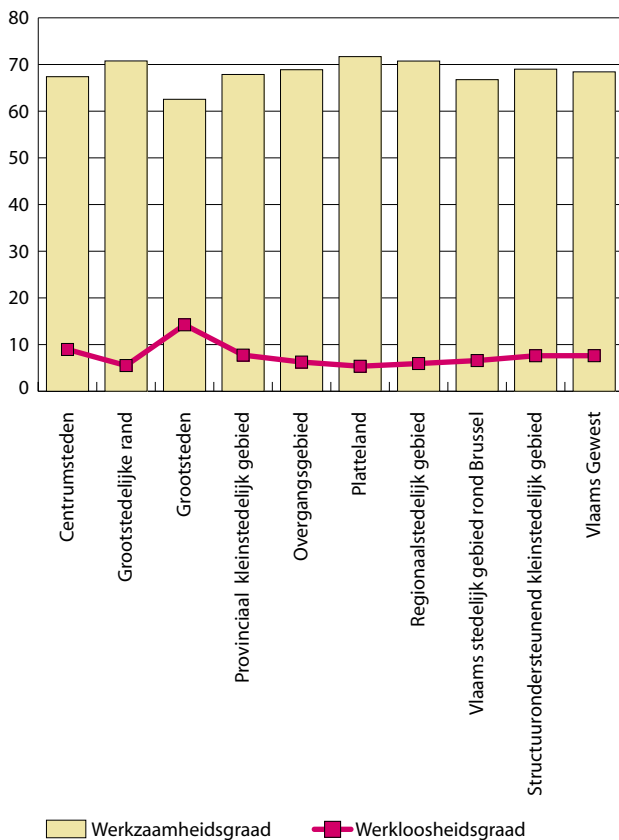
Demografie van de ondernemingen: oprichtingsratio, uittredingsratio, nettogroeiratio en turbulentie.

Bron: Ecodata, bewerking SVR.

12.43 Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad

Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad, in 2006, in %.

Bron: RSZ, Steunpunt WSE, bewerking SVR

delde. De **turbulentie**, gedefinieerd als de som van de oprichtings- en uittredingsratio, toont de mate waarin het economische weefsel zich hernieuwt. Deze ratio bedraagt 14,5% in het Vlaamse Gewest. De grootsteden, centrumsteden, het overgangsgebied

12.44 Werkzoekend naar doelgroep

Aandeel laaggeschoolde werkzoekenden, werkzoekenden van Turkse/Maghrebijnse afkomst, langdurig werklozen (+1j.), jongerenwerkloosheid, in 2007, in 2007.

	Laaggeschoolden	Etniciteit	Langdurig	Jongeren
Centrumsteden	54,4	13,1	40,7	17,9
Grootstedelijke rand	42,4	4,2	44,1	13,7
Grootsteden	53,1	24,0	42,2	25,4
Provinciaal kleinstedelijk gebied	56,4	9,9	43,3	15,8
Overgangsgebied	50,0	5,6	46,4	13,5
Platteland	53,8	1,7	47,1	11,8
Regionaalstedelijk gebied	54,1	2,7	45,7	12,9
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	42,6	11,0	41,9	14,6
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	55,5	9,5	44,4	16,3
Vlaams Gewest	52,7	11,2	43,9	15,9

Bron: VDAB, bewerking SVR.

en het provinciaal kleinstedelijke gebied kennen een hogere **turbulentie** dan het Vlaamse Gewest. Het platteland is met een **turbulentieratio** van 12,6% de hekkensluiter.

In 2006 waren gemiddeld twee op drie mensen op arbeidsleeftijd ook effectief aan het werk. Vooral het platteland en de grootstedelijke rand hebben een hoge **werkzaamheidsgraad**.

Dit in combinatie met een lage **werkloosheidsgraad**. Met een werkloosheidsgraad van 5,3% duikt het platteland hiermee onder het Vlaamse gemiddelde.

Tussen 1999 en 2007 is het aantal **werkzoekenden** in het Vlaamse Gewest met een vijfde toegenomen. Deze trend gaat vrij ongemerkt voorbij aan het platteland.

Iets meer dan de helft van de werkzoekenden is **laaggeschoold**. Een tiende van de werkzoekenden is van **Turkse of Maghrebijnse afkomst**. De verschillen tussen de gebieden zijn wel erg groot. In de grootsteden is bijna een kwart van de werklozen van Turkse of Maghrebijnse afkomst. Op het platteland nog geen 2%.

De **langdurige werkloosheid** is vrij gelijk verdeeld over Vlaanderen.

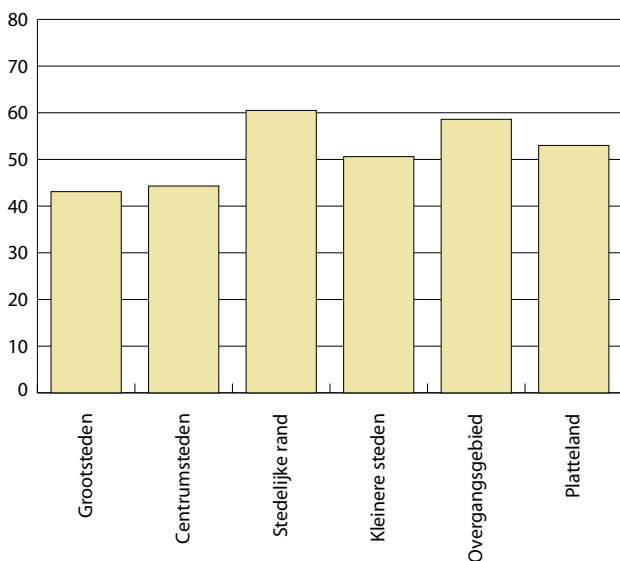
Ongeveer één op acht **jongeren** is werkloos. De situatie is het gunstigst op het platteland en het minst rooskleurig in de grootsteden en de centrumsteden.

Sociale netwerken

Waar mensen wonen, zijn er verenigingen, sociale ontmoetingsruimten, kortom sociale netwerken. De **lidmaatschappen** en de **sociale contacten** geven

12.45 Lidmaatschap

Aandeel personen dat actief lid of bestuurslid is van een vereniging, in 2007, in %.

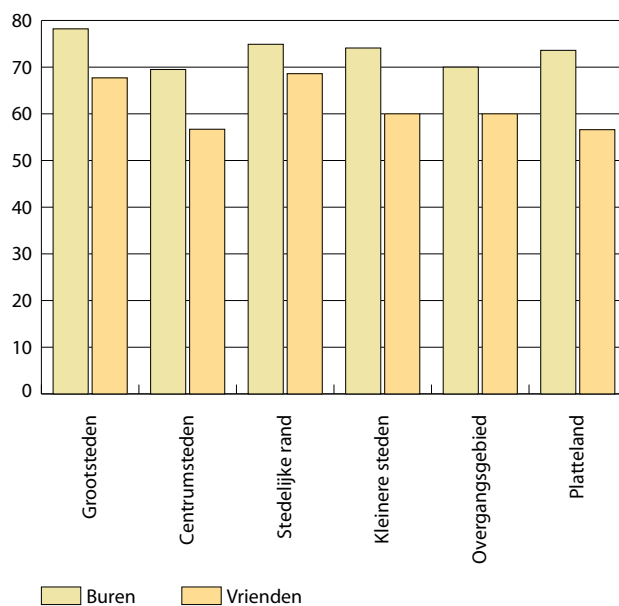
Bron: SCV-survey.

een beeld van de sterkte van het **sociale netwerk**. Op het platteland is 53% van de inwoners **actief lid** of **bestuurslid** van een vereniging. De grootsteden en de stedelijke rand scoren beter. In de kleinere steden ligt het percentage het laagst: minder dan de helft van de inwoners is er actief lid of bestuurslid van een vereniging.

Twee op drie Vlamingen maken minstens één keer per week een praatje met de burens. Op het platteland ligt dat percentage iets hoger. Enkel de grootsteden en stedelijke rand doen beter.

12.46 Sociale contacten

Minstens wekelijks contact met burens, vrienden, in 2007, in %.

Bron: SCV-survey.

Op het platteland ontmoet meer dan de helft van de inwoners minstens eenmaal per week vrienden. Dat is iets minder dan gemiddeld in Vlaanderen.

Voorzieningen

In de plattelandsgemeenten zijn er naar verhouding tot de oudere bevolking veel plaatsen beschikbaar in **rusthuizen** en **serviceflats**. Enkel in de grootstedelijke rand is deze situatie nog beter.

12.47 Welzijnsvoorzieningen

Proportioneel aandeel van het gebruik of de aanwezigheid van een aantal welzijnsvoorzieningen.

	Aantal plaatsen rusthuis	Aantal plaatsen serviceflats	Aantal plaatsen kinderopvang
Centrumsteden	5,9	1,5	39,3
Grootstedelijke rand	7,1	1,3	46,4
Grootsteden	6,0	1,5	27,5
Provinciaal kleinstedelijk gebied	5,4	0,9	28,2
Overgangsgebied	5,2	1,0	32,6
Platteland	6,5	1,1	31,7
Regionaalstedelijk gebied	5,5	1,2	36,7
Vlaams stedelijk gebied rond Brussel	5,4	0,6	33,4
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	5,4	0,9	33,2
Vlaams Gewest	5,8	1,1	33,1

Voorzieningen bejaarden (65+): Aantal plaatsen in rusthuizen en serviceflats per 100 bejaarden, in 2007

Kinderopvang: aantal plaatsen (kinderdagverblijven, zelfstandige kinderdagverblijven en zelfstandige onthaalouders) per honderd kinderen van 0 tot 3 jaar, in 2007

Bron: WVG, Kind en Gezin, bewerking SVR.

12.48 Tevredenheid voorzieningen

Percentage van de bevolking dat zegt tevreden tot zeer tevreden te zijn over voorzieningen, volgens urbanisatiegraad, in 2007.

(Zeer) tevreden	Groot- steden	Centrum- steden	Stedelijke rand	Kleinere steden	Overgangs- gebied	Platteland	Totaal
Onderwijs	73,6	84,5	74,6	80,4	78,1	81,3	78,8
Begeleiding werklozen	44,7	47,7	40,4	42,8	36,7	40,3	41,4
Openbaar vervoer en tram	62,4	67,7	64,3	66,7	54,8	57,6	61,5
Bejaardenvoorzieningen	42,7	56,5	47,7	53,5	45,5	61,3	50,9
Gezondheidsvoorzieningen	79,7	81,3	80,9	77,3	75,5	76,8	78,1
Kinderopvang	36,3	51,5	49,8	56,2	48,5	54,7	49,8
Sportvoorzieningen	72,6	72,7	79,0	76,8	73,1	73,5	74,6
Opvang en begeleiding vreemdelingen	22,3	37,1	20,4	28,9	21,0	31,1	26,3
Opvang en begeleiding armen	25,1	39,2	19,9	24,3	20,8	31,7	26,1
Culturele voorzieningen	84,3	85,0	88,6	81,9	79,2	82,3	83,0
Huisvuil	77,7	84,0	82,0	82,7	82,2	83,3	82,1
Openbaar groen	74,8	80,4	78,7	76,4	72,8	78,1	76,4
Jongerenvoorzieningen	46,9	55,4	61,9	57,3	56,7	70,8	58,3
Staat fiets- en voetpaden	27,8	47,7	34,1	34,1	34,9	45,1	37,0
Staat wegen	34,0	44,3	42,9	39,5	39,9	47,8	41,3

Bron: SCV-survey.

Op het vlak van **kinderopvang** doen de plattelandsgemeenten het heel wat minder goed. De grootsteden en de grootstedelijke rand hebben hiervoor het breedste aanbod.

Het platteland beschikt niet alleen over het grootste aanbod aan bejaardenvoorzieningen, de tevredenheid over deze voorzieningen is er ook het grootst. In de centrumsteden en de kleinere steden is meer dan de helft van de inwoners tevreden over dergelijke voorzieningen. In de centrumsteden, de grootsteden en in de stedelijke rand is men het meest tevreden over gezondheidsvoorzieningen. Het tevredenheidspercentage over kinderopvang ligt het hoogst in de centrumsteden en de kleinere steden. Opvallend is dat plattelandsbewoners en inwoners van centrumsteden vaak zeer tevreden zijn over tal van voorzieningen in hun gemeente: beide gebieden scoren het best vergeleken met andere gebieden. Meer dan drie kwart van de inwoners van plattelandsgemeenten zijn zeer tevreden over onderwijsvoorzieningen. Enkel de centrumsteden doen beter. De tevre-

denheid over openbaar vervoer en tram, culturele voorzieningen en openbaar groen is in de stedelijke gebieden logischerwijs groter dan op het platteland. Wat de voorzieningen voor jongeren betreft is de tevredenheid het grootst op het platteland. Samen met de centrumsteden zijn bijna de helft van de inwoners tevreden over de staat van wegen, fiets- en voetpaden. Eén op drie inwoners is tevreden over de opvang en begeleiding van vreemdelingen of armen. Enkel in de centrumsteden ligt dit percentage nog iets hoger.

Natuur en Milieu

Afval

De doelstelling van het MINA-plan om tegen 2007 slechts 150 kg **restafval** per inwoner te produceren, is nog niet overal gerealiseerd. Momenteel wordt die doelstelling al gehaald op het platteland en in het overgangsgebied. Ook het provin-

12.49 Milieuvuiling

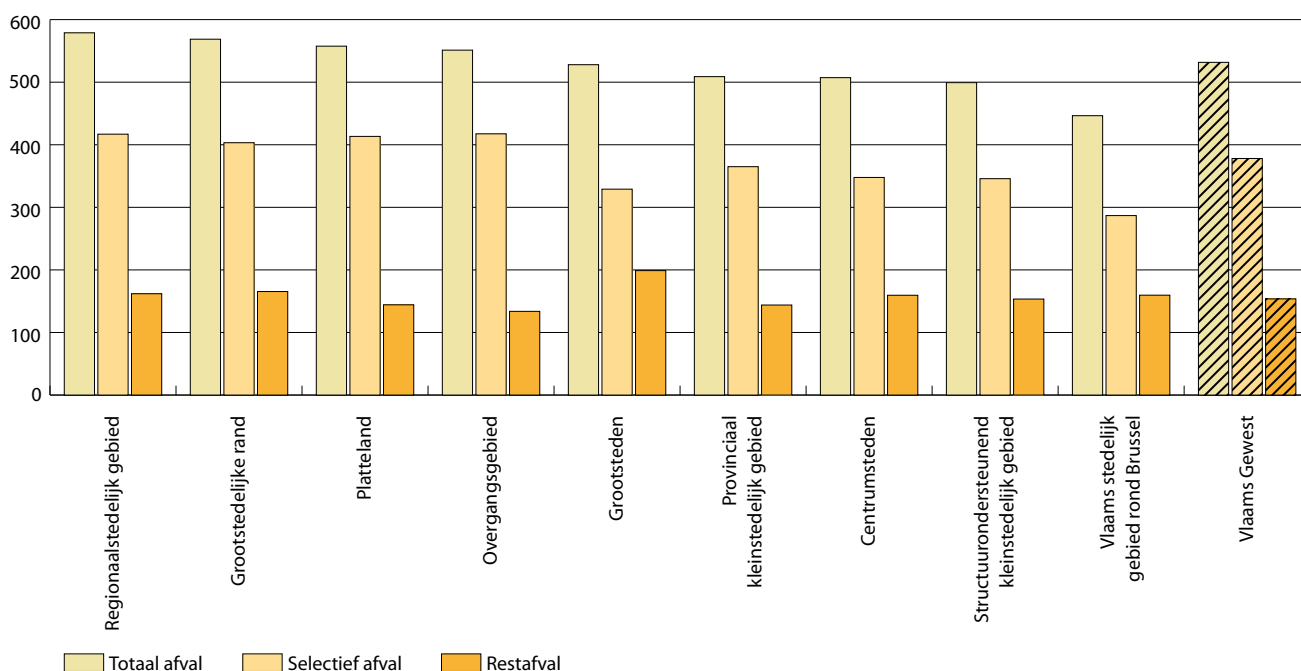
Bereidheid tot het betalen van extra milieubelasting op vervuilende producten.

Bereidheid tot betalen extra milieubelasting op vervuilende producten	Groot- steden	Centrum- steden	Stedelijke rand	Kleinere steden	Overgangs- gebied	Platteland	Totaal
Bereidheid tot betalen	52,5	58,0	50,0	55,3	48,6	50,2	52,1
Geen bereidheid tot betalen	46,0	42,0	49,5	44,5	51,4	48,9	47,5

Bron: SCV-survey.

12.50 Huishoudelijk afval

Totaal ingezameld huishoudelijk afval, selectief ingezameld huishoudelijk afval en restafval, in kg/inwoner, in 2006.

Bron: OVAM.

ciaal kleinstedelijke gebied doet het goed. De grootsteden zullen nog inspanningen moeten leveren om de doelstelling alsnog te realiseren. Volgens het Uitvoeringsplan Huishoudelijke Afvalstoffen zou tegen 2007 ook minstens 69% van het huishoudelijk afval selectief moeten worden ingezameld. Gemiddeld genomen bereikt heel Vlaanderen dit doel net niet. Het overgangsgebied en het platteland sorteren met 75% bijzonder goed.

Milieubewustzijn

In de SCV-survey werd aan de inwoners gevraagd of ze bereid zijn een extra milieubelasting op vervuulende producten te betalen. Opvallend is dat meer

dan de helft van de inwoners in de centrumsteden en in de kleinere steden hiertoe bereid is. Op het platteland is dat juist één op twee inwoners; in het overgangsgebied is minder dan de helft van de inwoners bereid tot het betalen van een extra milieubelasting. Drie kwart van de inwoners draait de kranen dicht bij het handenwassen. Bijna iedereen doet het licht uit bij het verlaten van een ruimte. En bij meer dan drie kwart van de inwoners gaan de elektronische apparaten uit indien ze niet gebruikt worden. Er zijn geen noemenswaardige verschillen naargelang de urbanisatiegraad. ■

12.51 Milieusparende maatregelen

Frequentie milieusparende handelingen.

Frequentie dikwijls en altijd of bijna altijd milieusparende maatregelen	Grootsteden	Centrumsteden	Stedelijke rand	Kleinere steden	Overgangsgebied	Platteland	Totaal
Dichtdraaien kraan handen wassen	75,6	75,2	75,4	74,4	72,2	75,1	74,4
Uitzetten elektronische apparaten	74,6	82,1	83,3	77,3	79,5	86,3	80,4
Uitdoen licht verlaten ruimte	91,9	92,8	88,6	88,2	90,2	94,9	91

Bron: SCV-survey.

MEER INFORMATIE

Publicaties

- Jaarverslag Beleidsdomein Landbouw en Visserij 2006.
De Vlaamse Landbouwconjunctuurindex – Resultaten enquête najaar 2007, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- Rentabiliteitsrapport Land- en Tuinbouw 2005, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- Toestandsrapport voor verbrede landbouw, Idea Consult en Universiteit Gent in opdracht van Departement Landbouw en Visserij, AMS, 2007.
- Landbouw in zakformaat – Land- en tuinbouw in Vlaanderen 2007, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- De biologische landbouw in 2007, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- Agrohandelsrapport 2006, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- Analyse van de rechtstreekse steun uit Pijler I aan de landbouwer, Departement Landbouw en Visserij, AMS.
- De Belgische Zeevisserij - Aanvoer en Besomming 2006, Departement Landbouw en Visserij, Afdeling Landbouw- en Visserijbeleid, Zeevisserij.

Websites

- Beleidsdomein Landbouw & Visserij:
www.vlaanderen.be/landbouw
- Beleidsbrief landbouw, zeevisserij en plattelandsbeleid, beleidsprioriteiten 2007-2008:
<http://jsp.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2007-2008/g1410-1.pdf>
- MIRA Achtergronddocument Landbouw & Visserij:
www.milieurapport.be
- Landbouwportaal - Website Algemene Directie Statistiek:
www.statbel.fgov.be/port/agr_nl.asp
- Europese Commissie, Directoraat-generaal Landbouw en plattelandsontwikkeling:
http://europa.eu.int/comm/agriculture/index_nl.htm

DEFINITIES

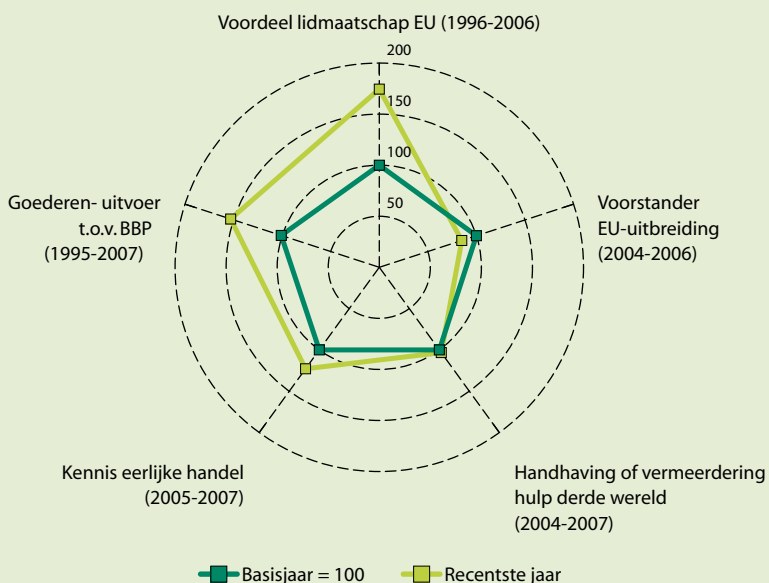
- Arbeidsinkomen:** het familiale arbeidsinkomen wordt bekomen door van de totale opbrengsten alle kosten, behalve het toegerekend loon van de familiale arbeidskrachten, in mindering te brengen. Het is de vergoeding van alle familiale arbeid vermeerderd met het netto bedrijfsresultaat. Het wordt uitgedrukt per aantal niet-betaalde (meestal familiale) volwaardige arbeidskrachten (FAK). Het totaal arbeidsinkomen is het familiaal arbeidsinkomen vermeerderd met de betaalde lonen. Dit inkomen wordt uitgedrukt per volwaardige arbeidskracht (VAK).
- Volwaardige arbeidskrachten (VAK):** het aantal betaalde en niet-betaalde regelmatig en niet-regelmatig tewerkgestelde personen die omgerekend worden tot volwaardige arbeidskrachten. Eén VAK vertegenwoordigt dan een persoon van 21 tot 65 jaar die voltijds op het landbouwbedrijf werkzaam is.
- Familiale arbeidskrachten (FAK):** het aantal niet-betaalde regelmatig en niet-regelmatig tewerkgestelde personen die omgerekend worden tot volwaardige arbeidskrachten.
- Vergelijkbaar inkomen:** het gemiddeld bruto salaris van een voltijds tewerkgestelde loontrekkende.

Vlaanderen in Europa en in de wereld

NIETTEGENSTAANDE VIER OP DE VIJF Vlamingen oorlog als iets onvermijdelijk ziet, gelooft toch de helft dat ze kunnen bijdragen tot een vreedevolle wereld. Geld geven blijkt daarbij de meest populaire vorm van vredesengagement te zijn.

De meningen dat globalisatie een bedreiging of opportuniteit vormt zijn verdeeld. Ruimschoots de helft ziet globalisering als een gevaar voor de tewerkstelling en de ondernemingen in eigen land. Bijna twee op de vijf ziet dan weer een opportuniteit voor de bedrijven dankzij het openstellen van de markten.

Kernindicatoren internationaal

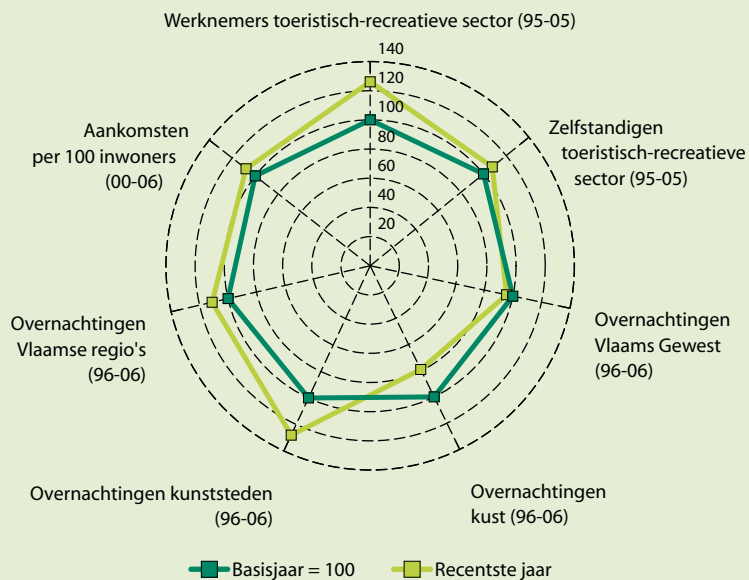

De Europese Unie kan anno 2006 op heel wat steun van de Vlaming rekenen. Zeker zeven op de tien vindt het lidmaatschap van de EU een goede zaak en dat er voordeel mee gedaan wordt. Dat zijn er heel wat meer in vergelijking met een decennium terug. De voorbije jaren verminderde wel het aantal Vlaamse voorstanders voor een verdere EU-uitbreiding.

Ook de Vlaamse overheid tracht zijn betrokkenheid bij het internationale gebeuren te vergroten. Daartoe worden doorheen de jaren steeds meer middelen uitgetrokken voor cofinanciering van projecten en programma's bij internationale organisaties. Sinds 1993 worden ook exclusieve verdragen afgesloten met buitenlandse partners voor materies waar Vlaanderen alleen voor bevoegd is. Ook de officiële vertegenwoordiging wereldwijd wordt in de loop der jaren steeds verder uitgebouwd via diverse netwerken van vertegenwoordigers.

De Vlaamse ontwikkelingssamenwerking onderschrijft ten volle de internationaal aanvaarde Millenniumontwikkelingsdoelstellingen (MDG's). In overleg met de partnerlanden focust Vlaanderen zich daarbij op een aantal van deze doelstellingen. Twee op de vijf Vlamingen beweert al van de MDG's gehoord te hebben, maar een groot deel is enkel vertrouwd met de benaming en minder met de inhoud. Ook uit ander onderzoek blijkt de kennis inzake ontwikkelingssamenwerking nog vrij beperkt. De afgelopen jaren vertoonde zowel de houding als het geefgedrag van de Vlaming in verband met hulp aan derde wereldlanden een vrij stabiel patroon.

Kernindicatoren toerisme

Internationaal groeit de consensus over de verwevenheid tussen ontwikkelingssamenwerking en eerlijke handel. In 2007 hebben reeds 86% van de personen, die verantwoordelijk zijn voor de aankopen, al gehoord van fair trade. In 2005 waren er dat nog zeven op tien.

De groei van de Vlaamse uitvoer verzwakte in de tweede helft van 2007; pas in de lente van 2008 zou de groei iets aantrekken. De EU-27 blijven met driekwart van de Vlaamse export de belangrijkste handelspartner. Dat neemt niet weg dat andere economische blokken zoals de BRIC komen opzetten.

De laatste jaren verloor Vlaanderen in de meeste landen marktaandeel. Anno 2006 is het Vlaamse marktaandeel het hoogst in Nederland (bijna één tiende van de Nederlandse invoer). Inzonderheid in de BRIC als geheel verliest Vlaanderen terrein.

De Vlaamse uitvoer bestaat voor het grootste deel uit halffabricaten. Het belang van deze hoofdindustriegroep neemt zelfs nog toe de laatste jaren. Een andere vaststelling is dat een bijna even groot deel van het Vlaamse uitvoerpakket bestaat uit goederen die relatief veel gebruik maken van hooggeschoolde arbeid en/of kapitaal en technologie. Halffabricaten zijn met andere woorden niet automatisch synoniem voor laagwaardige producten. De waarde van de directe buitenlandse investeringen in het Vlaamse Gewest is in 2006 bijna verdubbeld.

De toeristische sector is een vaak onderschatte factor van werk en welvaart. Nog vaak wordt toerisme gezien als louter vrijetijdsbesteding, terwijl de sector een belangrijke economische peiler is, goed voor een omzet van meer dan 12 miljard euro en 125.000 jobs.

In 2006 verbleven 7.036.000 toeristen in het Vlaamse Gewest. Dat is 4,9% meer dan in 2005. Toeristen kiezen echter steeds meer voor korte verblijven. Daardoor beperkte de groei van het aantal overnachtingen zich tot 2,1%. Deze internationale trend naar meer, maar kortere vakanties lijkt onomkeerbaar. De Vlaamse kust boet wat in aan populariteit, terwijl de Vlaamse regio's en de kunststeden steeds meer overnachtingen boeken.

Iets meer dan driekwart van de Vlamingen ging in 2006 minimum eenmaal op reis. De vakantieparticipatie is daarmee vergelijkbaar met die van onze buurlanden. Het vakantieaanbod van het Steunpunt Vakantieparticipatie, gericht op mensen met een beperkt inkomen, kent een stijgend succes.

Vrede en conflicthantering

Vlaanderen heeft een visie op de wereld en op zijn eigen plaats en rol in de internationale context. Uit deze visie blijkt onder andere dat Vlaanderen wil bijdragen tot een rechtvaardige, vreedzame en welvarende internationale gemeenschap. Maar wat is het belang van vrede voor de Vlamingen anno 2006?

Wat betekent vrede voor de Vlaming? **Vrede** wordt door drie op tien personen eng bekeken. Het doet hen denken aan geen oorlog, geen wapens en geen geweld. Ongeveer één op de twintig associeert vrede met net het omgekeerde: oorlog, wapens, specifieke conflicten en oorlogen. Na de negatieve vredesdefinitie komen bij een heleboel mensen positieve termen op als verdraagzaamheid, vriendschap, ... Voor drie op de tien is de strijd om natuurlijke rijkdommen de belangrijkste concrete oorzaak voor oorlog en geweld, op de voet gevolgd door rivaliteit tussen bevolkingsgroepen. Als er gepeild wordt naar algemene of onderliggende oorzaken van oorlog en geweld, antwoordt dertig procent dat religie de belangrijkste aanleiding is.

Ruim acht op de tien Vlamingen beschouwen **oorlog** als iets onvermijdelijks. Toch gelooft ruim de helft dat ze kunnen bijdragen tot een vreedevolle wereld. Ook de overheid moet de mensen informeren over de

gruwel van de oorlog en bemiddelen bij internationale conflicten.

Oorlog staat voor velen niet los van geweld in de samenleving. Geweld wordt door ongeveer drie kwart afgekeurd en niet gezien als een middel om vrede af te dwingen. Toch is er slechts een kleine minderheid die zichzelf onder geen enkele voorwaarde geweld ziet gebruiken. Meer dan acht op tien overweegt geweld om zijn partner of kinderen te beschermen en twee derde denkt geweld te zullen gebruiken als men zelf bedreigd of aangevallen wordt. Militair ingrijpen wordt in het algemeen minder als gerechtvaardigd beschouwd dan persoonlijk geweld in bedreigende situaties. Bijna één op tien vindt een militaire actie in geen enkele situatie te verantwoorden. Circa zes op tien vindt militair optreden wel gerechtvaardigd om mogelijke terroristische aanslagen te vermijden, en iets meer dan de helft denkt er zo over ingeval er in een land grove schendingen van de mensenrechten plaatsvinden.

Voor bijna drie op de vijf Vlamingen is de wereld er sinds de aanslagen van 11 september 2001 een stuk onveiliger op geworden en ruim de helft acht een nieuwe wereldoorlog niet ondenkbaar. Dit loopt parallel met ander onderzoek, waaruit blijkt dat oorlogen en etnische conflicten in de top 5 van maatschappelijke problemen over de periode 1996-2006 aan belang winnen. Bij de Vlaamse jongeren staat dit zelfs op de eerste plaats in 2006. Internationaal terro-

13.1 Betekenis vrede

Overzicht van de top 10 van gecategoriseerde antwoorden op de vraag 'Wat is het eerste dat in u opkomt bij het horen van het woord vrede?' in 2006, N = 1.029, in %.

Geen oorlog/geen wapens/geen geweld	29,1
Verdraagzaamheid/behulpzaamheid/begrip/goed zijn/joviaal	10,3
Alle mensen overeenkomen	9,3
Vriendschap/liefde/gelukkig zijn	6,6
Alles is goed/rust/tevredenheid/geen ruzie	6,3
Oorlog (ook specifiek)/geweld/aanslagen	5,5
Vrede is nodig/wordt te weinig aan gewerkt	4,8
Symbolen voor vrede (duif, wit, kerstmis, ...)	4,8
Wereldvrede/vrede voor iedereen/vrede voor de 3de wereld ...	4,1
Begint bij jezelf/(in) gezin en familie	3,8

Bron: Vlaams Vredesinstituut.

13.2 Militair ingrijpen

Redenen die militair ingrijpen rechtvaardigen in 2006, N = 1.026, % akkoord.

Om mogelijke terroristische aanslagen te vermijden	57,6
Als in een land grove schendingen van de mensenrechten plaatsvinden	52,3
Indien een land een ander land binnenvalt of bezet	45,2
Als een land ervan verdacht wordt massavernietigingswapens te fabriceren	41,0
Als het ons eigen land ten goede komt	31,0
Uit angst voor toekomstige oorlogsdaden van een ander land	30,2
Nooit	9,8

Bron: Vlaams Vredesinstituut.

risme wordt door de bevolking als het belangrijkste internationale probleem gezien, voor de verspreiding van kernwapens, het machtoverwicht van één land of illegale wapenhandel.

In welke mate zet de Vlaming zich actief in voor een vreedevolle samenleving? Dit kan vooreerst nagegaan worden door te kijken in welke mate hij heeft deelgenomen aan politieke vredesactiviteiten. Geld geven blijkt de meest populaire vorm te zijn van vredesengagement: iets meer dan de helft van de bevolking beweert dat ze ooit geld hebben geschonken aan organisaties die zich bezighouden met het nastreven van vrede. Opvallend veel personen geven ook aan dat ze voor de vrede en tegen geweld de straat zijn opgetrokken.

Vlamingen en globalisering

Het fenomeen van **globalisering** maakt reeds een aantal jaren steile opgang en wordt veelal gezien als een proces van voortschrijdende integratie van de wereldeconomie, waarbij de handel tussen landen alsmaar uitbreidt.

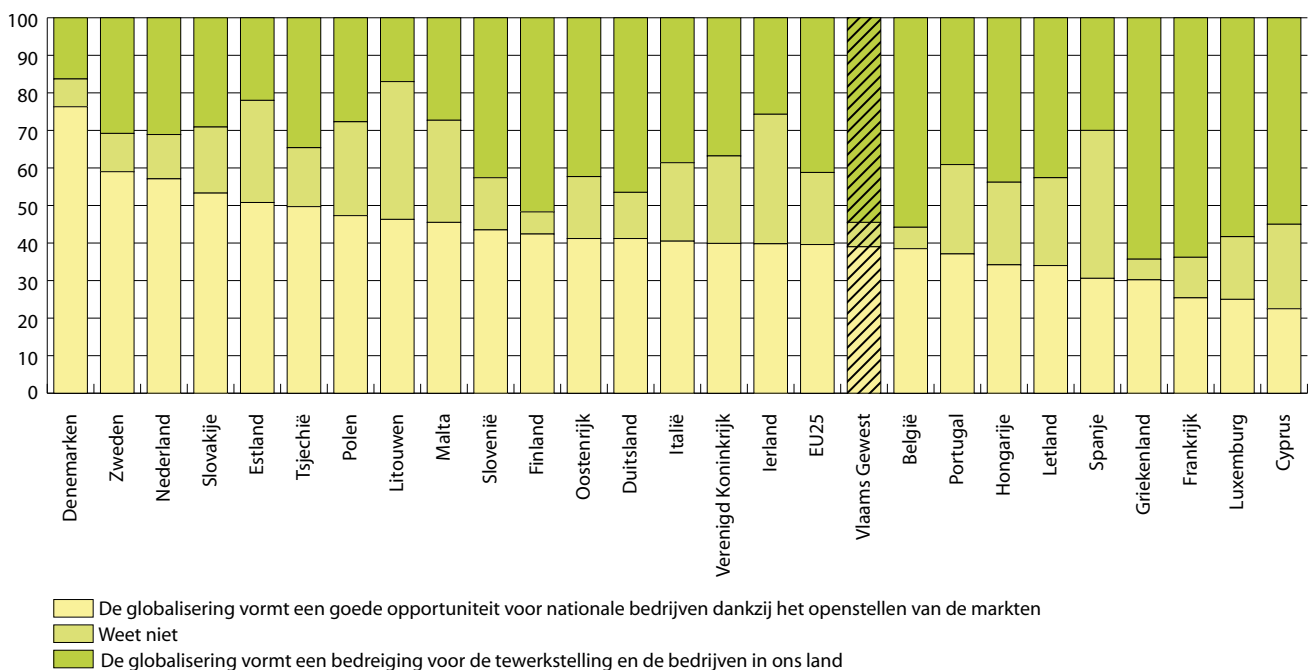
De meningen omtrent het feit of globalisatie al dan niet een bedreiging of een opportuniteit vormt, zijn

verdeeld. In de herfst van 2006 denkt ruimschoots de helft van de Vlaamse bevolking dat globalisering van de handel een bedreiging vormt voor de tewerkstelling en de ondernemingen in eigen land. Anderzijds zijn bijna twee op vijf Vlamingen ervan overtuigd dat de globalisering een goede opportuniteit vormt voor Belgische bedrijven dankzij het openstellen van de markten. Ook op Europees niveau lopen de opvattingen uiteen. De gemiddelde inwoner uit de 'nieuwe' EU10-lidstaten ziet de globalisering overwegend als een opportuniteit, waar bij de gemiddelde burger uit de 'oude' EU15-landen er meer een gevoel van bedreiging mee speelt. In landen zoals Frankrijk en Griekenland is dit bijzonder uitgesproken. Omgekeerd kan er vastgesteld worden dat in een land zoals Denemarken de globalisering bovenal als een opportuniteit ervaren wordt: ruim driekwart van de bevolking schaaft zich achter deze stelling.

Vier op de vijf Vlamingen zien een positieve invloed van globalisering op het vlak van wetenschappelijk en technologisch onderzoek. De gevolgen van de globalisering op andere terreinen zoals gezondheid, solidariteit tussen landen en democratie op wereldvlak zouden volgens zes op de tien Vlaamse inwoners positief zijn. Een

13.3 Mening over globalisering

Mening over globalisering aan de hand van 2 stellingen* in (herfst) 2006, Europese vergelijking, in %.

* Slechts één antwoord mogelijk.

Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

13.4 Effecten globalisering

Positieve/negatieve effecten van globalisering op verschillende domeinen in (herfst) 2006, Europese vergelijking, in %.

	Vlaams Gewest		EU25	
	% eerder positief	% eerder negatief	% eerder positief	% eerder negatief
Wetenschappelijke en technische vooruitgang	80,7	7,7	61,6	14,5
Gezondheid	61,0	17,3	35,9	28,5
Solidariteit tussen landen	58,5	25,8	44,0	29,1
Democratie op wereldvlak	58,5	21,7	44,1	24,0
Het milieu	52,1	28,6	38,3	32,7
Ongelijkheden tussen landen	47,9	34,5	34,6	34,0
De economische groei in ons land	47,8	41,2	40,8	36,6
De kwaliteit van de overheidsdiensten	42,6	24,6	37,3	26,3
Tewerkstelling in ons land	32,4	54,2	26,7	49,4

Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

meerderheid laat zich wel negatief uit over de invloed op de tewerkstelling. Ook de gemiddelde EU15-inwoner sluit zich bij die laatste stelling aan. De gemiddelde Europeaan uit de EU10 ziet dan weer relatief meer positieve effecten op de tewerkstelling.

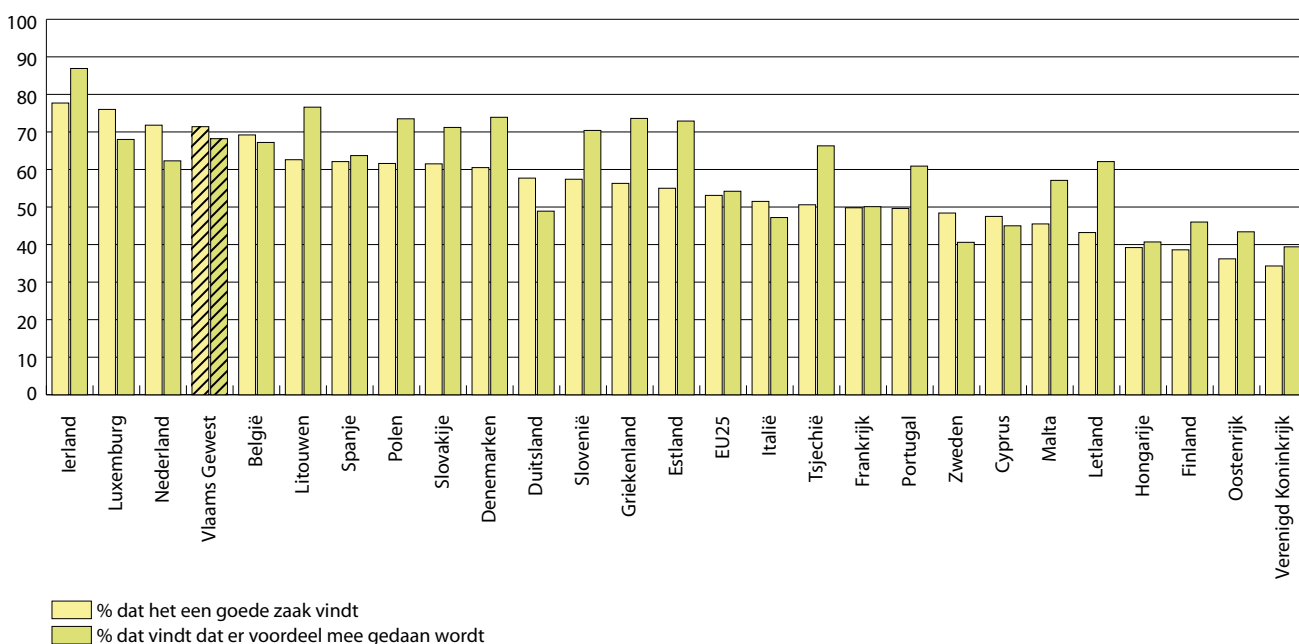
Vlamingen en de Europese Unie

De Europese Unie kan anno 2006 op heel wat steun rekenen van de Vlaamse bevolking. Ruim zeven op tien vindt het lidmaatschap van de EU een goede zaak. In vergelijking met 1996 zijn dat er een pak meer. De Vlamingen zijn er ook meer dan de gemiddelde Europeaan van overtuigd dat het een goede zaak is dat hun land deel uitmaakt van de Europese Unie. Tussen de leden onderling zijn er grote verschillen. Bijna acht op de tien Ieren denkt dat het **EU-lidmaatschap** een goede zaak is voor hun land; bij de inwoners van het Verenigd Koninkrijk zijn er dat één op drie.

In het najaar van 2006 vinden bijna zeven op de tien Vlamingen dat hun land **voordeel** heeft gehaald uit het lidmaatschap van de EU, en dit vooral op het gebied van wereldinvloed en op economisch vlak. In 1996 waren er nog maar vier op tien bevroagden overtuigd van de lidmaatschapsvoordelen: net iets minder dan de gemiddelde EU15-inwoner. In 2006 denkt ruim de helft van de Europeanen dat deel uitmaken van de Europese Unie voordelen oplevert. Ook hier valt verdeeldheid tussen de lidstaten te noteren. Haast drie kwart van de Ieren menen dat hun land voordeel haalt uit het EU-lidmaatschap,

13.5 Mening over lidmaatschap EU

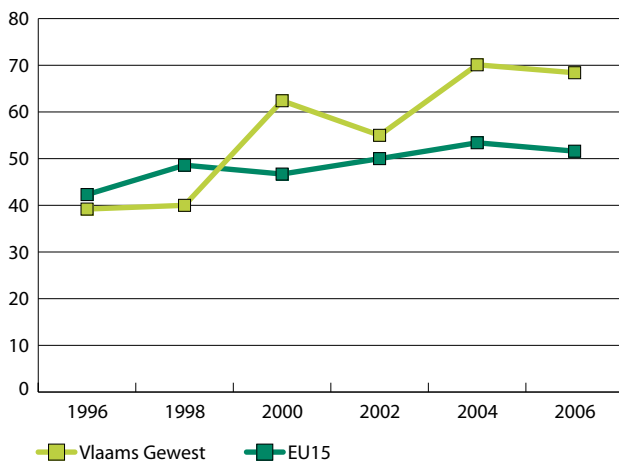
Opvattingen over het EU-lidmaatschap in (herfst) 2006, Europese vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

13.6 Voordeel lidmaatschap EU

Evolutie in de mening dat er voordeel met het EU-lidmaatschap gedaan wordt, van (herfst) 1996 tot (herfst) 2006, Europese vergelijking, in %.

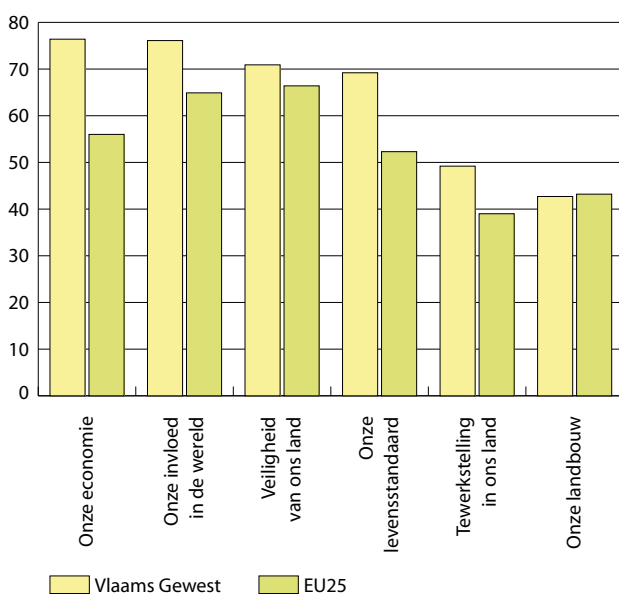
Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

in het Verenigd Koninkrijk zijn er dit nog net geen vier op tien.

Zeven op de tien Vlamingen vinden dat de bevolking zelf voordelen heeft gehaald uit een aantal realisaties

13.7 Effect lidmaatschap EU

Mening over het effect dat het EU-lidmaatschap heeft op een aantal domeinen in (herfst) 2006, Europese vergelijking, % dat zegt dat er een zeer tot eerder goed effect is.

Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

13.8 Verwezenlijkingen EU

Mening over het feit dat de verwezenlijkingen van de EU ten goede gekomen zijn van de bevolking in (herfst) 2006, Europese vergelijking, % dat ja zegt.

	Vlaams Gewest (%)	EU25 (%)
Geen/minder grenscontroles bij het reizen	76,9	58,6
Een grotere verscheidenheid aan goederen uit andere landen van de EU	69,6	51,5
Werken of studeren in een ander land van de EU	65,5	38,2
De Europese eenheidsmunt, de euro	61,1	34,4
De rechten van de consument	58,6	37,0
De rechten van een EU-burger	53,1	36,0
Het recht om een zaak voor het gerechtshof van de EG te brengen	51,6	30,8

Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

van de EU: minder/geen grenscontroles bij het reizen en een grotere verscheidenheid aan goederen uit andere landen van de EU. De gemiddelde Europeaan is hier minder zeker van.

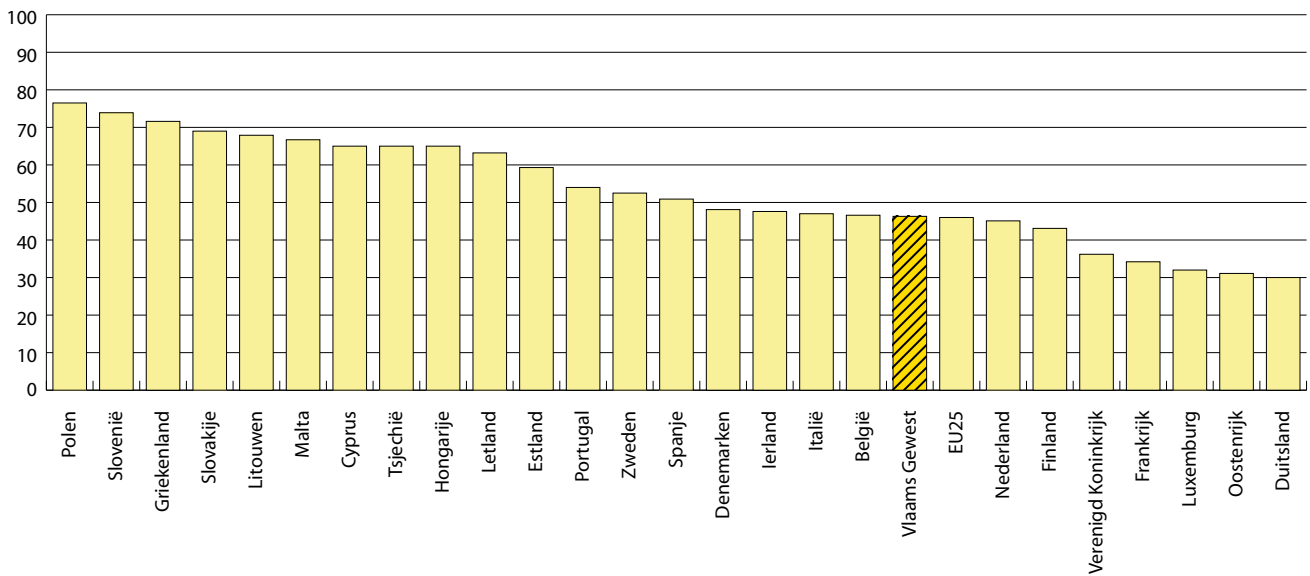
Nog niet de helft van de Vlamingen zegt voorstander te zijn van een verdere **EU-uitbreiding** in de komende jaren. Dat zijn er minder dan in 2004 en 2005 toen nog ruim de helft voor een nieuwe uitbreiding was. Vlaanderen zit in 2006, net zoals het voorgaande jaar, op dezelfde lijn als de gemiddelde EU25-burger. Uitschieters zijn Polen, waar meer dan drie kwart voor verdere uitbreiding is, en Duitsland, waar net drie op tien pro is.

Zwitserland en Noorwegen zijn het meest welkom voor de Vlaming en de gemiddelde EU25-inwoner. Slechts een minderheid is, net als vorig jaar, voor toetreding van Albanië en Turkije. Een meerderheid van potentiële lidstaten kan wel op meer steun rekenen van de Vlaming dan van de gemiddelde EU25-burger. Opvallend is het verschil in houding tussen de oude en de nieuwe EU-lidstaten: bijna alle potentiële toetreders kunnen op meer sympathie rekenen van de nieuwe lidstaten dan van de oude.

Bij ongeveer vier op de vijf Vlamingen wordt de idee van een **grondwet** voor de Europese Unie gunstig onthaald. Ze menen dat dergelijk verdrag noodzakelijk is om de goede werking van de Europese instellingen te verzekeren. Hiermee bevindt Vlaanderen zich, net zoals in 2005, in het koppeloton van de EU25. Het Verenigd Koninkrijk en Zweden bevinden zich aan de andere kant van het spectrum.

13.9 Houding uitbreiding EU

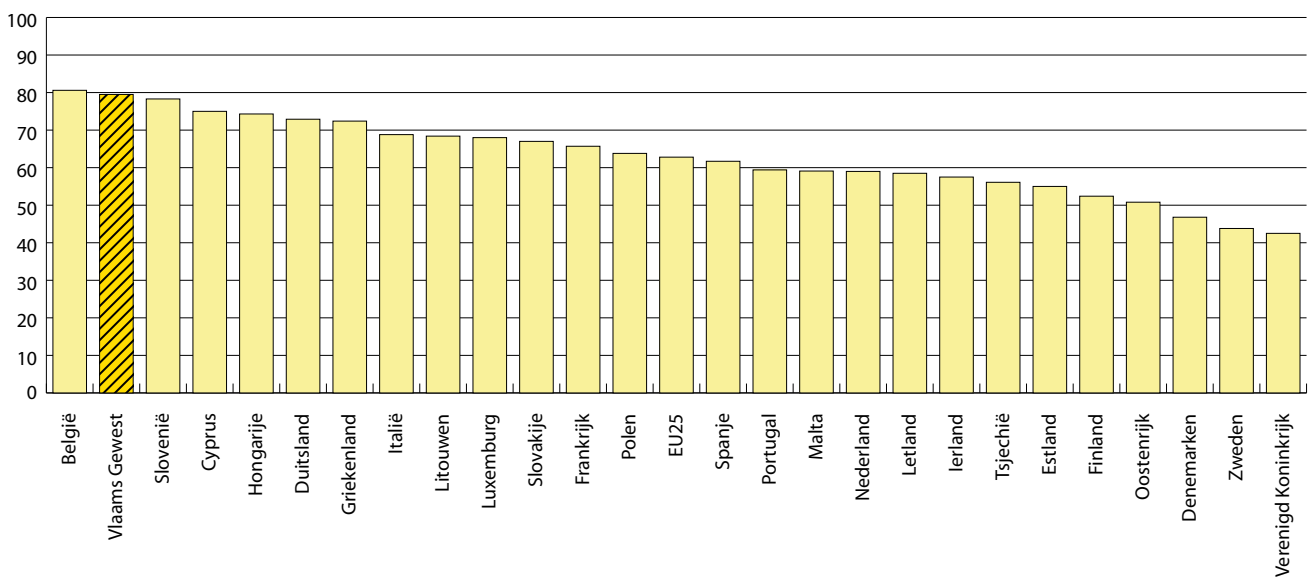
Houding tegenover een verdere uitbreiding van de Europese Unie met andere landen in (herfst) 2006, Europese vergelijking, % dat voor is.

Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

13.10 Houding grondwet EU

Houding tegenover een EU-grondwet in (herfst) 2006, Europese vergelijking, % dat voor is.

Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

13.11 Vlaamse (co)financiering multilaterale organisaties

Evolutie van de Vlaamse (co)financiering (vastleggingen) van projecten bij multilaterale organisaties van 1999 tot 2007, x 1.000 euro.

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
IAO	0	645	661	825	751	700	1.000	1.000	0
OESO	0	26	257	172	67	122	29	287	325
UNAIDS	0	709	0	500	500	815	0	2.000	0
UNESCO	307	278	1.715	1.625	1.168	520	1.960	1.046	3.025
WHO	0	0	362	0	300	0	300	300	445
WTO	0	0	0	100	150	0	0	0	*150
Milieuverdragen en -akkoorden	0	0	0	0	0	0	0	383	356
Raad van Europa	0	0	0	0	0	0	0	366	349
UNIFEM	0	0	0	0	0	0	0	96	0
UNFAO	0	0	0	0	0	0	0	0	4.100
Overige (UNWTO,...)	0	0	248	61	41	20	470	21	287
Totaal	307	1.658	3.243	3.283	2.977	2.177	3.759	5.499	9.037

* Gezamenlijk project met UNCTAD.

Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

Internationale organisaties

De Vlaamse overheid is betrokken bij een toenemend aantal **internationale organisaties**. Dat gebeurt via de deelname aan bestuursraden, conferenties en algemene vergaderingen en door de financiering van projecten en programma's. Op die manier neemt Vlaanderen deel aan de multilaterale besluitvorming. Dat is belangrijk, want dit bestuursniveau krijgt een steeds grotere impact op het beleid van de Vlaamse overheid.

Bij een beperkt aantal internationale organisaties, zoals bijvoorbeeld de Wereldgezondheidsorganisatie of de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (co)financiert Vlaanderen projecten en programma's. In 2007 werd hieraan bijna 9,5 miljoen euro besteed.

Daarnaast lopen Vlaamse jongeren sinds 2001 stage bij internationale organisaties. Een aantal konden nadien aan de slag bij zo'n instelling en breiden zo het Vlaamse netwerk in die organisaties uit. Ook Vlaamse ambtenaren worden gedetacheerd.

Internationale overeenkomsten

Sinds 1993 kan Vlaanderen voor alle materies waarvoor het alleen bevoegd is, **exclusieve verdragen** met buitenlandse partners sluiten. Drie kwart van die exclusieve verdragen zijn bilateraal. In 2007 werd de instemmingsprocedure met het bilateraal algemeen samenwerkingsakkoord tussen Vlaanderen en Kroatië afgerond. Ook de decreten over de Scheldeverdragen met Nederland en de internationale conventie van de UNESCO

tegen doping in de sport, werden bekrachtigd en afgekondigd.

Voor aangelegenheden waarvoor zowel de federale overheid als de gewesten en de gemeenschappen bevoegd zijn, worden **gemengde verdragen** gesloten. Een voorbeeld hiervan zijn de zetelakkoorden tussen België en internationale organisaties.

De multilaterale verdragen worden vooral gesloten in het kader van de Europese Unie, de Raad van Europa en de instellingen van de Verenigde Naties. In 2007 vond in het kader van de Europese Unie de onderte-

13.12 Internationale verdragen

Aantal exclusieve en gemengde verdragen waarbij Vlaanderen als partij betrokken is, ondertekend vóór 15/12/2007.

	Exclusieve verdragen	Gemengde verdragen
Bilateraal	25	17
BLEU	-	83
Benelux	-	4
EU	-	77
Raad van Europa	-	20
IAO	-	21
UNESCO	-	7
Rechtsbescherming van personen	-	13
Milieu	3	47
Wetenschap en technologie	-	6
Scheepvaart	-	7
Landbouw	-	5
Media	-	11
Andere multilaterale verdragen	5	10
Zetelakkoorden	-	17
Totaal	33	345

Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

kening plaats van het verdrag van Lissabon, tot wijziging van het verdrag betreffende de EU en het verdrag tot oprichting van de EG.

Ook werd het decreet voor instemming met de stabilisatie- en associatieovereenkomst tussen de Europese Gemeenschappen en hun lidstaten, en Albanië, bekrachtigd en afgekondigd. In het kader van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) is de bekrachtiging en afkondiging van het decreet betreffende de instemming met het verdrag inzake het gelijkheidsbeleid voor werknemers van beide geslachten, het vermelden waard.

In de loop van 2007 werden ook weer enkele overeenkomsten ondertekend over de wederzijdse bevordering en bescherming van investeringen in het kader van de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie (BLEU). Ook vond de ondertekening plaats van vier mediaverdragen en de VN-conventie betreffende de rechten van personen met een handicap.

Bij de **transnationale contracten of akten** die niet strikt beantwoorden aan de verdragsdefinitie, kan verwezen worden naar de ondertekening van de overeenkomst tussen de Vlaamse Regering en de Regering van Nieuw-Zeeland inzake de samenwerking op het vlak van de gezamenlijke geschiedenis van de wereldoorlogen van de 20ste eeuw, de overeenkomst betreffende het Vlaams UNESCO-trustfonds ter ondersteuning van de activiteiten van de UNESCO, en het memorandum of understanding tussen de Vlaamse Regering en de Regering van Malawi inzake ontwikkelingsamenwerking.

Vertegenwoordiging in het buitenland

Sinds Vlaanderen een volwaardige internationale partner is, wordt de officiële vertegenwoordiging in het buitenland sterk uitgebouwd via onder meer de vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering, de vertegenwoordigers van Toerisme Vlaanderen, enzovoort.

De Vlaamse overheid telt anno 2007 tien **vertegenwoordigingen van de Vlaamse Regering**. Die bevinden zich in Washington DC, Pretoria, Berlijn, Den Haag, Londen, Parijs, Wenen, Warschau (nieuw geopend in 2007) en bij de Europese Unie in Brussel. Sinds 2003 is er eveneens een vertegenwoordiger bij de multilaterale organisaties in Genève. Waar mogelijk zijn de andere vertegenwoordigers geaccrediteerd bij de multilaterale organisaties die in hun

standplaats gevestigd zijn. In Parijs bijvoorbeeld is de vertegenwoordiger van de Vlaamse Regering ook geaccrediteerd als vertegenwoordiger bij de OESO, de UNESCO en de Raad van Europa.

De vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering maken deel uit van het Departement Internationaal Vlaanderen. Hun werkterrein bestrijkt alle domeinen die tot de bevoegdheid van de Vlaamse Regering behoren. Zij verschaffen doelgerichte informatie over Vlaanderen en winnen daarnaast ook informatie in over mogelijke samenwerkingsvormen met Vlaanderen. Voor het aantrekken van buitenlandse investeringen of het promoten van export en toerisme verwijzen ze door naar de gespecialiseerde Vlaamse vertegenwoordigers.

Dat doorverwijzen gebeurt trouwens vaak binnen hetzelfde gebouw: in Wenen, Den Haag, Berlijn, Parijs en Londen werken de verschillende vertegenwoordigers letterlijk onder hetzelfde dak. Dat bevordert niet alleen de onderlinge samenwerking tussen de diensten, maar zorgt er ook voor dat Vlaanderen een duidelijk herkenbaar gezicht krijgt in het buitenland.

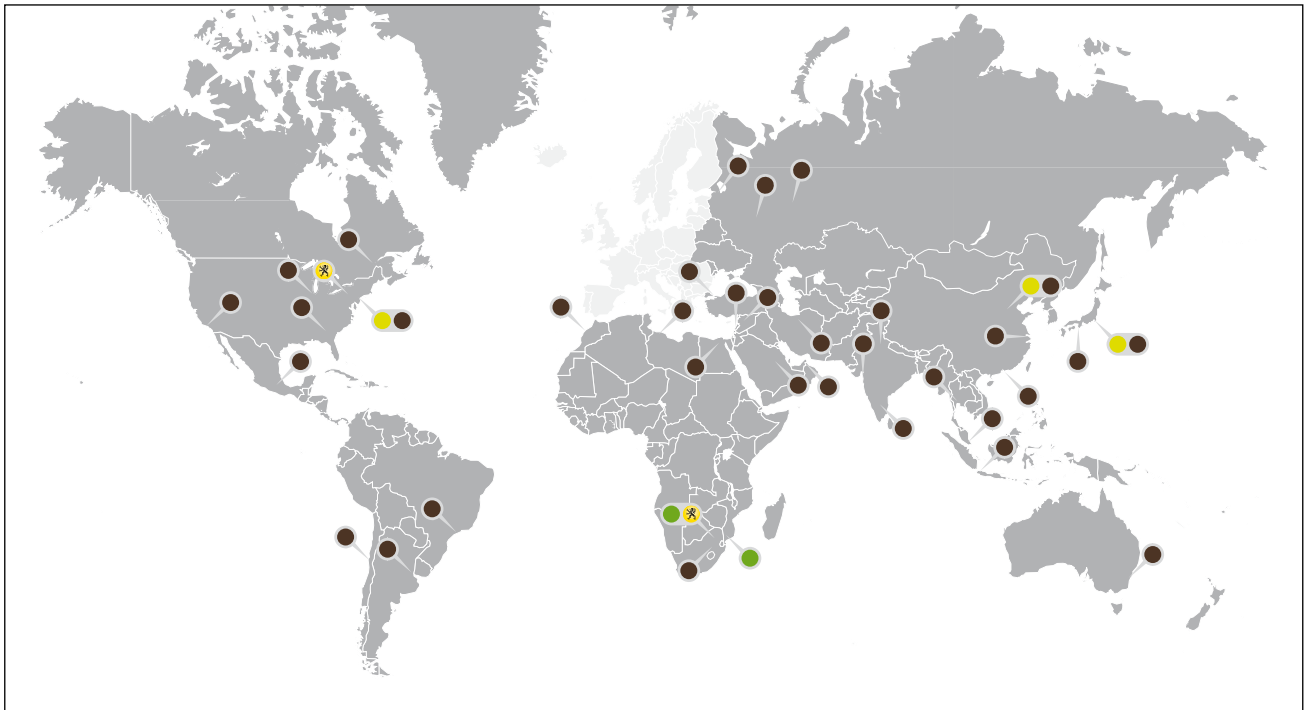
De uitvoering van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking is toevertrouwd aan het **Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking (VAIS)**. Tot de kernopdrachten behoren onder andere het opvolgen van projecten en programma's in partnerlanden, het ondersteunen van gemeentelijke ontwikkelingsamenwerking, het aanmoedigen van sensibiliseringsacties en het coördineren van humanitaire hulp. Naast een centrale zetel in Brussel beschikt dit agentschap over vertegenwoordigers in Mozambique en Zuid-Afrika, twee partnerlanden van de Vlaamse ontwikkelingsamenwerking.

Flanders Investment & Trade (F.I.T.) werd in 2007 op meer dan 90 locaties wereldwijd vertegenwoordigd. Eén van de belangrijkste taken van die vertegenwoordigers is het opsporen van exportkansen voor Vlaamse bedrijven en van kandidaat-investeerdere voor Vlaanderen. Zij moeten ook tijdig belangrijke marktevoluties signaleren. Hun ruim bevoegdheidspakket omvat daarnaast ook het aanknopen van contacten met handelspartners, het uitwerken van commerciële samenwerkingsvormen, het inwinnen van informatie en het organiseren van ontmoetingsdagen en zendingen; dat alles met het oog op een verdere internationale ontwikkeling van de Vlaamse economie.

Het agentschap **Toerisme Vlaanderen** wordt belast met de promotie en marketing van Vlaanderen als toeristische bestemming voor Vlamingen en buiten-

13.13 Vlaamse vertegenwoordiging in de wereld

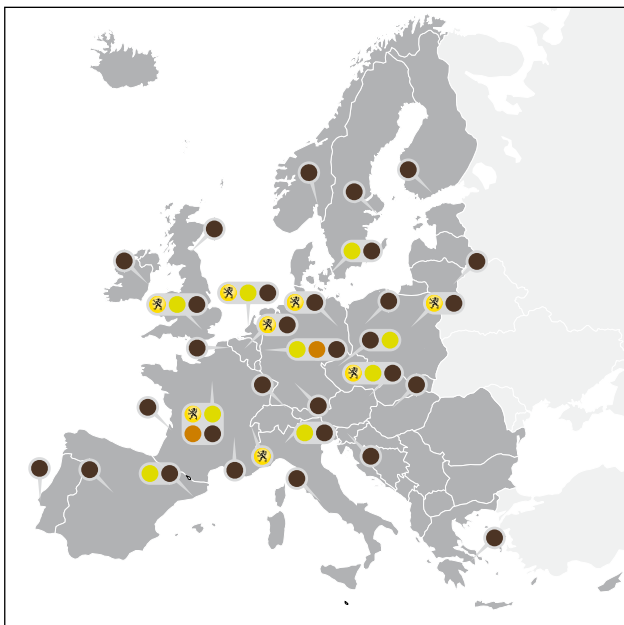
Overzicht van de verschillende vertegenwoordigers in de wereld op 21 januari 2008.

Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

13.14 Vlaamse vertegenwoordiging in Europa

De verschillende vertegenwoordigers in Europa op 21 januari 2008.

- ✳ Vertegenwoordigers van de Vlaamse Regering
- Vertegenwoordigers van Toerisme Vlaanderen
- Vertegenwoordigers van het VAIS
- Vertegenwoordigers van VLAM
- Vertegenwoordigers van F.I.T.

Bron: Departement Internationaal Vlaanderen.

landers. Daarnaast behoren ook de uitbouw van en het toezicht op een kwaliteitsvol toeristisch aanbod tot haar kerntaken. Haar netwerk van 12 buitenlandse kantoren strekt zich uit van Londen, Parijs, Den Haag, Keulen, Kopenhagen, Wenen, Praag, Milaan en Barcelona, tot New York, Tokio en Beijing. Via deze vestigingen wordt getracht Vlaanderen als vakantieoord te promoten in de meest veelbelovende toeristische bronmarkten.

Het **Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing** (VLAM) promoot de Vlaamse landbouw-, tuinbouw- en visserijproducten in binnen- en buitenland. De buitenlandse promotie legt de nadruk op handel via contacten met de distributie. De VLAM beschikt over twee vertegenwoordigers in het buitenland, in Parijs en Keulen. Zij dienen als aanspreekpunt voor respectievelijk de Franse en Zwitserse, en de Duitse en Oostenrijkse handel. Voor andere exportbestemmingen werkt de VLAM samen met Flanders Investment & Trade. ■

Millennium-ontwikkelingsdoelstellingen

In september 2000 ondertekenden de 189 lidstaten van de VN de Millenniumverklaring en verbonden zich tot de volgende afspraken: bestrijding van de extreme armoede in de wereld, bescherming van het milieu, vrede en veiligheid, goed bestuur, democratisering en mensenrechten, bescherming van de meest kwetsbaren, behartiging van de specifieke noden van Afrika en de versterking van de Verenigde Naties. Uit deze verklaring werden de acht **Millennium-ontwikkelingsdoelstellingen** (MDG's) gedistilleerd. De meeste van deze doelstellingen hebben 2015 als streefdatum.

13.15 Millenniumontwikkelingsdoelstellingen

Overzicht van de 8 Millenniumontwikkelingsdoelstellingen.

MDG 1	Vóór 2015 extreme armoede en honger halveren t.o.v. 1990
MDG 2	Vóór 2015 basisonderwijs voor alle kinderen
MDG 3	Vóór 2015 gendergelijkheid (in basis en secundair onderwijs tegen 2005)
MDG 4	Vóór 2015 kindersterfte met tweederde verminderen t.o.v. 1990
MDG 5	Vóór 2015 moedersterfte met drievierde verminderen t.o.v. 1990
MDG 6	Vóór 2015 HIV/AIDS, malaria en andere ziekten een halt toeroepen
MDG 7	Een duurzame leefomgeving waarborgen
MDG 8	Werken aan een mondiaal partnerschap voor ontwikkeling

Bron: UN MDG database online.

Vlaamse partnerlanden

Ook de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking heeft de Millenniumontwikkelingsdoelstellingen als leidraad. Vlaanderen concentreert de directe samenwerking op Zuidelijk Afrika. De strategienota 2005-2009 voor **Zuid-Afrika** heeft als prioritaire thema's landbouw en voedselzekerheid, HIV/AIDS-preventie, en de creatie van tewerkstelling. De strategienota 2006-2010 voor **Mozambique** legt de focus op gezondheid, HIV/AIDS en technisch onderwijs. In **Malawi**, sinds

2006 het derde partnerland van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking, ligt de klemtoon op landbouw en voedselzekerheid. Daarnaast werkt Vlaanderen mee aan de realisatie van Millenniumontwikkelingsdoelstelling acht, in het bijzonder op het vlak van handel en de creatie van een draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking.

Mening van de Vlaming

Een goed inzicht in de ontwikkelingsproblematiek en een betere kennis van de ontwikkelingssamenwerking bij de bevolking vormen de grondslagen voor een degelijk ontwikkelingsbeleid. Maar wat weten de Vlamingen nu over de leidraad voor de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking, met name de Millenniumontwikkelingsdoelstellingen? In de lente van 2007 beweren twee op de vijf Vlamingen al gehoord te hebben van de Millenniumontwikkelingsdoelstellingen. Het grootste deel daarvan is wel vertrouwd met de benaming, maar kent de inhoud niet. In de context van de EU27 moeten we daarmee enkel Zweden laten voorgaan. Onderaan het klassement bengelen Frankrijk en Cyprus.

Twee derde van de Vlaamse bevolking ziet het uitbannen van armoede en honger als één van de top 3-pri-

13.16 Top 3 prioriteiten Millenniumontwikkelingsdoelstellingen

Antwoorden* op de vraag welke MDG's tot de top 3 van prioriteiten behoren in (lente) 2007, Europese vergelijking, in %.

	Vlaams Gewest	EU27
Uitbannen van armoede en honger	67,7	66,3
Bereiken van een universele basiseducatie	56,5	34,4
Strijd tegen HIV/AIDS, malaria en andere ziektes	45,3	46,4
Vermindering kindersterfte	28,2	31,1
Gendergelijkheid en machtsverwerving vrouwen	27,7	14,5
Waarborgen van een duurzame leefomgeving	24,5	32,3
Werken aan een mondiaal partnerschap voor ontwikkeling	18,3	19,3
Vermindering moedersterfte	8,2	9,0

* Maximum 3 antwoorden.

Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

13.17 MDG's in Vlaamse partnerlanden

Stand van zaken van de Millenniumontwikkelingsdoelstellingen in de Vlaamse partnerlanden, selectie van indicatoren per doelstelling, in 1990 en 2005 (tenzij anders vermeld).

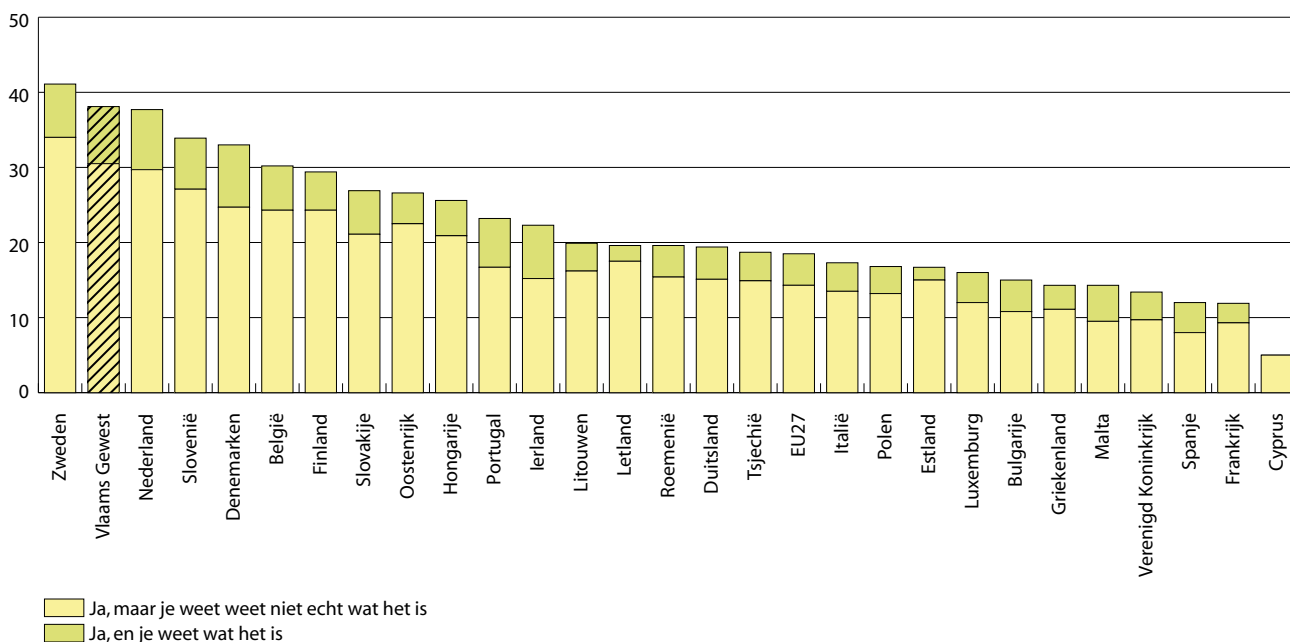
	Malawi		Mozambique		Zuid-Afrika	
	1990	2005	1990	2005	1990	2005
MDG 1						
Bevolking onder 1\$ (PPP) per dag, in %	-	20,8	37,9	36,2	10,0	10,7
		(2004)	(1997)	(2002)	(1993)	(2000)
Kinderen onder 5 jaar met ondergewicht, in %	27,2	22,0	27,0	23,7	9,0	11,5
	(1992)	(2004)	(1995)	(2003)	(1994-95)	(1999)
MDG 2						
Kinderen dat basisonderwijs volgt, in %	48,6	85,0	42,9	63,7	90,3	96,0
	(1991)		(1991)		(1991)	
MDG 3						
Scholingsgraad meisjes t.o.v. jongens (basisonderwijs)	0,84	1,02	0,75	0,85	0,99	0,96
	(1991)		(1991)		(1991)	(2004)
Scholingsgraad meisjes t.o.v. jongens (secundair onderwijs)	0,46	0,81	0,57	0,69	1,18	1,07
	(1991)		(1991)		(1991)	(2004)
Aandeel vrouwen in betaalde tewerkstelling buiten landbouw	10,7	-	11,4	-	-	43,3
	(1990-95)		(1990)			(2001-05)
Aandeel vrouwen in nationaal parlement	9,8	13,6	15,7	34,8	2,8	32,8
	(1990)	(2007)	(1990)	(2007)	(1990)	(2007)
MDG 4						
Sterftecijfer van kinderen onder 5 jaar, per 1.000 levendgeborenen	221	125	235	145	60	68
MDG 5						
Moedersterfte, per 100.000 levendgeborenen	560	1.800	1.500	1.000	230	230
		(2000)		(2000)		(2000)
MDG 6						
Zwangere vrouwen met HIV (in prenatale centra), in %	17,4	19,8	11,7	14,7	0,7	27,9
	(1994)	(2003)	(2000)	(2002)		(2003)
TBC patiënten, per 100.000 mensen	472	518	296	597	579	511
MDG 7						
Land bedekt met bos, in %	41,4	36,2	25,5	24,6	7,6	7,6
Bevolking met toegang tot goede waterbronnen, in %	40	73	36	43	83	88
		(2004)		(2004)		(2004)
Bevolking met voldoende sanitaire voorzieningen, in %	47	61	20	32	69	65
		(2004)		(2004)		(2004)
Stedelijke bevolking dat in sloppen woont, in %	94,6	91,1	94,5	94,1	46,2	33,2
		(2001)		(2001)		(2001)
MDG 8						
Schuldkwijtschelding onder HIPC initiatief, in miljoen \$	-	1.000	-	4.300	-	-
Schuldaftbetaling als % van export van goederen en diensten	28,0	12,2	17,3	3,2	0,0	1,5
Werklozen bij 15-24-jarige jongeren, in %	-	-	-	-	45,0	60,1
					(1998)	(2003)
Bevolking met telefoonaansluiting of gsm, in %	0,31	2,55	0,34	4,10	9,36	46,76
		(2004)		(2004)		(2003)

■	Geen vooruitgang en MDG wordt niet gehaald
■	Vooruitgang maar MDG wordt niet gehaald (ceteris paribus)
■	MDG wordt gehaald (ceteris paribus)

Bron: UN MDG database online, Malawi MDG Report 2003, Mozambique MDG Report 2005, South Africa MDG Report 2005, UNICEF MDG Monitoring.

13.18 Kennis Millenniumontwikkelingsdoelstellingen

Positieve antwoorden op de vraag of men reeds gehoord of gelezen heeft over de MDG's in (lente) 2007, Europese vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer (bewerking SVR).

oriteiten. Hiermee zitten ze op dezelfde golflengte als de gemiddelde EU27-burger. In vergelijking met de oude EU15 geeft een groter gedeelte van de inwoners uit de nieuwe EU12-lidstaten prioriteit aan armoede- en hongerbestrijding en de strijd tegen HIV/AIDS, malaria en andere ziektes. Dit patroon wordt omgedraaid als het gaat over onder andere algemene basiseducatie en gendergelijkheid. Opvallend ook is de lage prioriteit die alle Europeanen geven aan de vermindering van moedersterfte.

Ontwikkelingssamenwerking begint in Vlaanderen

Draagvlak bij de Vlaming

Uit onderzoeken in 2003, 2004 en 2007 blijkt dat de meeste Vlamingen zich wel bewust zijn van de Noord/Zuid-kloof en de problemen die daarmee samenhangen, maar dat men terzelfdertijd niet altijd weet heeft van de inspanningen die in en door Vlaanderen gedaan worden om deze kloof te dichten.

Net als in 2003 en 2004 blijft de kennis inzake ontwikkelingssamenwerking in 2007 nog vrij beperkt.

Zo schat bijvoorbeeld nog geen drie op tien het percentage dat van het BNP naar ontwikkelingssamenwerking gaat tussen nul en één, weet één op de vier waarvoor de afkorting NGO staat en kan nog geen 4% de naam van de huidige ministers van ontwikkelingssamenwerking opgeven. De kennis over actoren in België en Vlaanderen daarentegen boekt wel vooruitgang. De meeste organisaties gaan erop vooruit qua naambekendheid, vooral deze die zich uitdrukkelijk als ontwikkelingsactor profileren. Ruim 60% van de ondervraagden kent 11.11.11 en ook Artsen Zonder Grenzen is geen onbekende voor één op de drie Vlamingen.

De houding op het vlak van hulp aan derde wereldden houdt globaal stand: ongeveer 85% van de Vlamingen is voor handhaving of vermeerdering van de hulp. Bij de motieven voor ontwikkelingssamenwerking overheerst nog steeds het rechtvaardigheidsmotief; ook het veiligheidsmotief en herverdelingsmotief blijven overeind.

Op vlak van geefgedrag blijkt dat het aandeel Vlamingen (60%) dat geld geeft aan de derde wereld redelijk stabiel blijft over de jaren. De bedragen die men geeft, verhogen wel in vergelijking met enkele jaren terug. In 2007 schonk 26,6% meer dan 100 euro; in 2003 was dit nog 16%.

Naast het schenken van geld kunnen mensen nog andere zaken doen voor de ontwikkelingslanden. Traditionele vormen van inzet, zoals petities en demonstraties, zitten wellicht aan hun limiet. Andere vormen van inzet (bijvoorbeeld bekendheid geven aan projecten en praktisch meehelpen) zitten blijkbaar wel in de lift.

Steeds meer mensen gaan ook over tot rechtstreekse steun aan de derde wereld door zelf of via vrienden geld op te sturen naar een plaatselijk project. De meest aangehaalde reden (60%) om dit te doen is de zekerheid dat de steun goed terechtkomt. Daarnaast is ook voor drie op tien de persoon, aan wie men het geld meegeeft, van belang.

Draagvlak bij de gemeenten

Ook bij de gemeenten is er een **draagvlak** voor ontwikkelingssamenwerking. Een aantal onder hen dragen op verschillende wijzen hun eigen steentje bij tot ontwikkelingssamenwerking.

Zo blijken er 258 gemeenten te zijn die een schepen voor ontwikkelingssamenwerking/internationale solidariteit/internationale samenwerking hebben. In een aantal gevallen zit die bevoegdheid bij de burgemeester, dus in feite zijn het er nog enkele meer.

Sinds 2001 moedigt de Vlaamse overheid lokale besturen aan om een eigen vorm van ontwikkelingssamenwerking uit te bouwen. Gemeenten kunnen daarvoor driejaarlijkse overeenkomsten afsluiten met de Vlaamse overheid. In de eerste helft van 2005 dienden 37 lokale besturen een aanvraagdossier in. Zeventien ervan werden geselecteerd voor een convenant met de Vlaamse overheid voor de periode 2005-2007. In het najaar van 2005 zonden 29 gemeenten een aanvraagdossier in voor een convenant met als looptijd 2006-2008. Twintig ervan werden geselecteerd.

Van de 37 gemeenten met een convenant hebben 22 gemeenten een zusterband gesloten met een gemeente uit het Zuiden of bereiden er een voor. Dit is een officieel vriendschapsakkoord of samenwerkingsakkoord met als doel rechtvaardiger wereldverhoudingen en een versterking van het lokaal bestuur – zowel 'hier' als 'daar'.

De vierde pijler van de ontwikkelingssamenwerking

Het laatste decennium is er een opbloei van nieuwe ontwikkelingsinitiatieven in Vlaanderen, die gedragen worden door vriendengroepen, bedrijven, ziekenfondsen, vakbonden, enzovoort. Deze initiatieven worden de '**vierde pijler**' genoemd naar analogie met de eerste pijler (ontwikkelingssamenwerking van overheid tot overheid), de tweede pijler (via multilaterale organisaties) en de derde pijler (hulp uitgevoerd door niet-gouvernementele ontwikkelingsorganisaties). Recent onderzoek toont aan dat er naar schatting ongeveer 1.100 vierde pijlerinitiatieven actief zijn in Vlaanderen in de periode 1970-2005. Ramingen geven weer dat er tussen de 25.000 en 60.000 mensen bij betrokken zouden zijn. De vierde pijlerinitiatieven zijn bedrijvig in talrijke landen. Thematisch daarentegen concentreren ze zich maar op een beperkt aantal domeinen zoals gezondheidszorg, onderwijs en basisinfrastructuur.

Eerlijke handel

Internationaal groeit de consensus over de verwevenheid tussen ontwikkelingssamenwerking en handel. Ook de Vlaamse overheid schaaft zich achter deze visie en promoot '**eerlijke handel**'. De invoer uit de ontwikkelingslanden krijgt zo een sociaal element, met ook steeds vaker een ecologische invalshoek.

Zo ondersteunt de Vlaamse overheid ondermeer sinds 2004 het initiatief **FairTradeGemeenten** waarbij een gemeente en haar inwoners eerlijke handel een warm hart toedragen en er ook effectief werk van maken. Vlaanderen telt vandaag 43 FairTradeGemeenten en 97 anderen zijn goed op weg om deze titel in de wacht te slepen. Dat wil zeggen dat zowat 45% van de Vlaamse steden en gemeenten actief aan eerlijke handel werkt. Inmiddels hebben al 16 landen en deelstaten FairTradeGemeenten.

Eerlijke handel wordt steeds bekender. In 2005 hadden zeven op de tien Vlamingen die verantwoordelijk zijn voor de aankopen, al gehoord over fair trade of eerlijke handel; in 2007 is dit reeds 86%. Van de groep die eerlijke handel kent, zijn er anno 2007 zeven op de tien vertrouwd met **fair trade producten**. Het afgelopen jaar heeft ruim de helft van de aankoopverantwoordelijken die eerlijke handelsproducten kennen er ook daadwerkelijk aangekocht. Koffie en andere voedingswaren zoals fruit blijven de meest gekochte producten. Van diegenen die eerlijke

producten kopen, doen bijna vijf op de tien dit in een eerlijke handelswinkel, en ruim vier op de tien in een supermarkt.

De totale omzet van de **groothandel** in eerlijke handelsproducten wordt in 2006 geraamd op 31,6 miljoen euro. Dit is 8,6% meer dan in 2005. Hiervan wordt naar schatting 27% geëxporteerd. De totale groothandelsomzet in België komt zo op ongeveer 23 miljoen euro in 2006. Dat is een toename met 7,2% ten opzichte van 2005. Het marktaandeel van de totale geraamde groothandelsomzet in eerlijke handelsproducten wordt geschat op 0,01%. Dranken (50%) en voeding (40%) maken de hoofdmoot uit van de Belgische eerlijke groothandel.

De **detailhandelsomzet** in België wordt in 2006 geschat op 33,9 miljoen euro en is naar raming met 15% gestegen in vergelijking met 2005. Het marktaandeel eerlijke handelsproducten op detailhandelniveau wordt geraamd op 0,05%. Iets meer dan de helft van de verkoop van eerlijke handelsproducten verloopt langs eerlijke handelswinkels, in het bijzonder de wereldwinkels. Het aandeel in de detailhandelsomzet dat verkocht wordt in de supermarkten is toegenomen van 44,2% in 2005 naar 48,1% in 2006. De omzet in de eerlijke handelswinkels bestaat voor bijna 70% uit voeding en drank. De verkoop via de eerlijke handelswinkels gebeurt voor bijna driekwart in Vlaanderen, voornamelijk door de 207 Oxfam wereldwinkels. ■

Volgens de beleidsnota Toerisme moeten de Vlaamse toeristische troeven actief 'vermarkt' worden om hun rendement te maximaliseren. De buurlanden vormen daarbij de belangrijkste doelgroep, maar er wordt ook gemikt op enkele specifieke nieuwe markten. Brussel kan als Europese hoofdstad en administratief zaken centrum een hefboom vormen voor toeristische promotie. Tevens moet het toerisme in Vlaanderen toegankelijker zijn, zodat iedereen kan genieten van een vakantie. Ook het breed uitdragen van het belang van toerisme voor Vlaanderen is een doel, waardoor het maatschappelijk draagvlak voor deze sector zal vergroten.

Economisch belang

Omzet & investeringen

De economische betekenis van de toeristisch-recreatieve sector is niet gering. In 2006 was de sector goed voor een **omzet** van 12,2 miljard euro. Dat is een stijging van 7,3% op een jaar tijd, met inbegrip van inflatie. De investeringen gingen er met 5,6% op vooruit. De toeristisch-recreatieve sector was in 2006 goed voor 3,8% van alle investeringen.

13.19 Omzet & investeringen

Omzet en investeringen in de toeristisch-recreatieve sector volgens gewest, in miljoen euro, 2006.

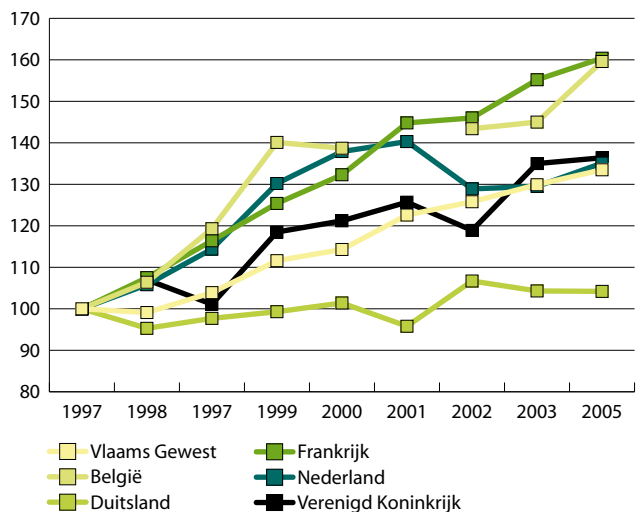
Omzet		
Vlaams Gewest	12.212	57,3%
Brussels Gewest	4.540	21,3%
Waals Gewest	3.681	17,3%
België	21.315	100,0%
Investerings		
Vlaams Gewest	832	61,8%
Brussels Gewest	193	14,3%
Waals Gewest	279	20,7%
België	1.347	100,0%

De som van de gewesten ligt lager dan het Belgische cijfer omdat, omwille van vertrouwelijkheidsproblemen, gegevens in subsectoren met weinig bedrijven niet mogen worden vrijgegeven. Dat komt vaker voor op gewestelijk niveau.

Bron: Algemene Directie Statistiek.

13.20 Omzet horeca

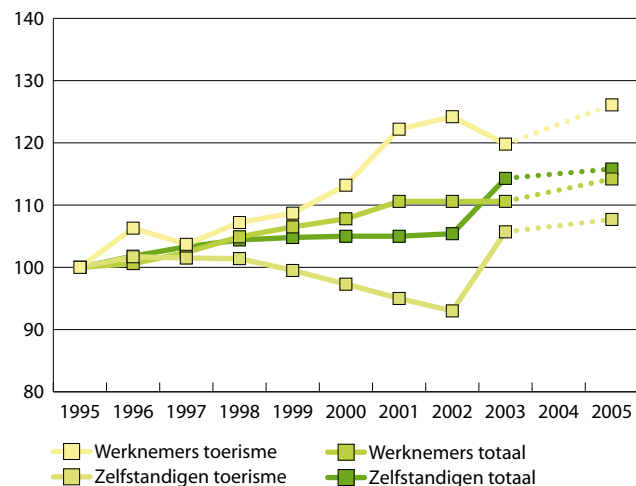
Index omzet in de horeca in het Vlaamse Gewest en de buurlanden, van 1997 tot 2005. Index 1997 = 100.

Bron: Eurostat, Algemene Directie Statistiek.

13.21 Werkgelegenheid

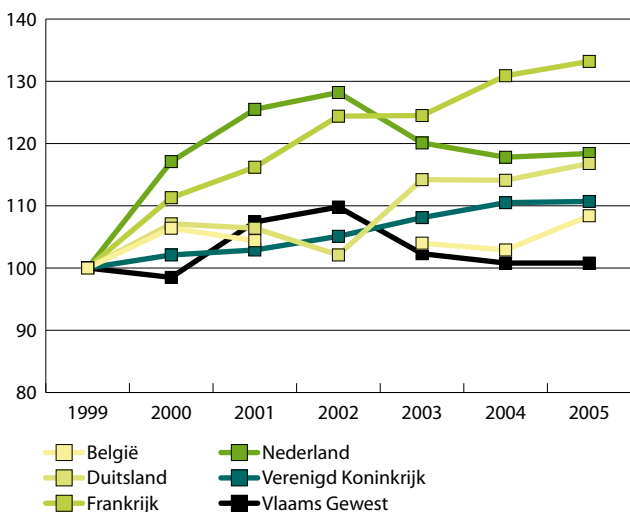
Evolutie van de werkgelegenheid in de toeristisch-recreatieve sector in het Vlaamse Gewest, index 1995 = 100, van 1995 tot 2005.

Bron: RSZ.

13.22 Werkgelegenheid horeca

Index van de tewerkstelling in de horeca in het Vlaamse Gewest en de buurlanden, van 1999 tot 2005. Index 1999 = 100.

Bron: Eurostat, RSZ.

In 2005 stelde de sector ruim 103.740 **werknemers** en 28.000 **zelfstandigen** te werk, goed voor 5,1% van het totale aantal werknemers in Vlaanderen en 5,2% van het totale aantal zelfstandigen. Het aantal werknemers in de toeristisch-recreatieve sector steeg de afgelopen tien jaar sterker dan het Vlaams

gemiddelde. Bij de zelfstandigen ligt de groei dan weer onder het gemiddelde.

Verblijfstoerisme

Aantal overnachtingen

Het aantal **overnachtingen** in het Vlaamse Gewest steeg in 2006 met 2%, maar blijft wel onder het niveau van 10 jaar geleden. Vooral de Brusselse regio liet het voorbije decennium hogere groeicijfers noteren. Het aantal aankomsten steeg sneller dan het aantal overnachtingen. Dat bevestigt de trend naar meer, maar kortere verblijven. De gemiddelde verblijfsduur in het Vlaamse Gewest daalde in 10 jaar tijd met 20% van 4,22 naar 3,33 nachten per verblijf.

De meeste commerciële overnachtingen vinden plaats aan de kust, maar de populariteit van deze bestemming kent een dalende trend. De kunststeden trekken dan weer meer toeristen aan. Vooral Brussel, Brugge, Antwerpen en Gent ontvingen veel gasten. Ook de Vlaamse regio's kunnen steeds meer mensen overtuigen als vakantiebestemming. Uitschieters hier zijn de Antwerpse en Limburgse Kempen. Ook andere delen van Limburg zijn frequent bezochte vakantieoorden..

13.23 Overnachtingen

Evolutie van de overnachtingen volgens gewest, van 1996 tot 2006. Alle commerciële logiesvormen (hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de kust).

	1996	2000	2004	2005	2006	96-'06
België	35.463.141	35.473.663	34.784.043	34.256.410	35.064.786	-1,1%
Vlaams Gewest	24.475.281	24.120.975	23.305.749	22.912.278	23.398.140	-4,4%
Brussels Gewest	3.983.064	4.496.895	4.717.667	4.650.013	4.836.476	+21,4%
Waals Gewest	7.004.796	6.855.793	6.760.627	6.694.119	6.830.170	-2,5%

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. Algemene Directie Statistiek.

13.24 Overnachtingen naar macroproduct

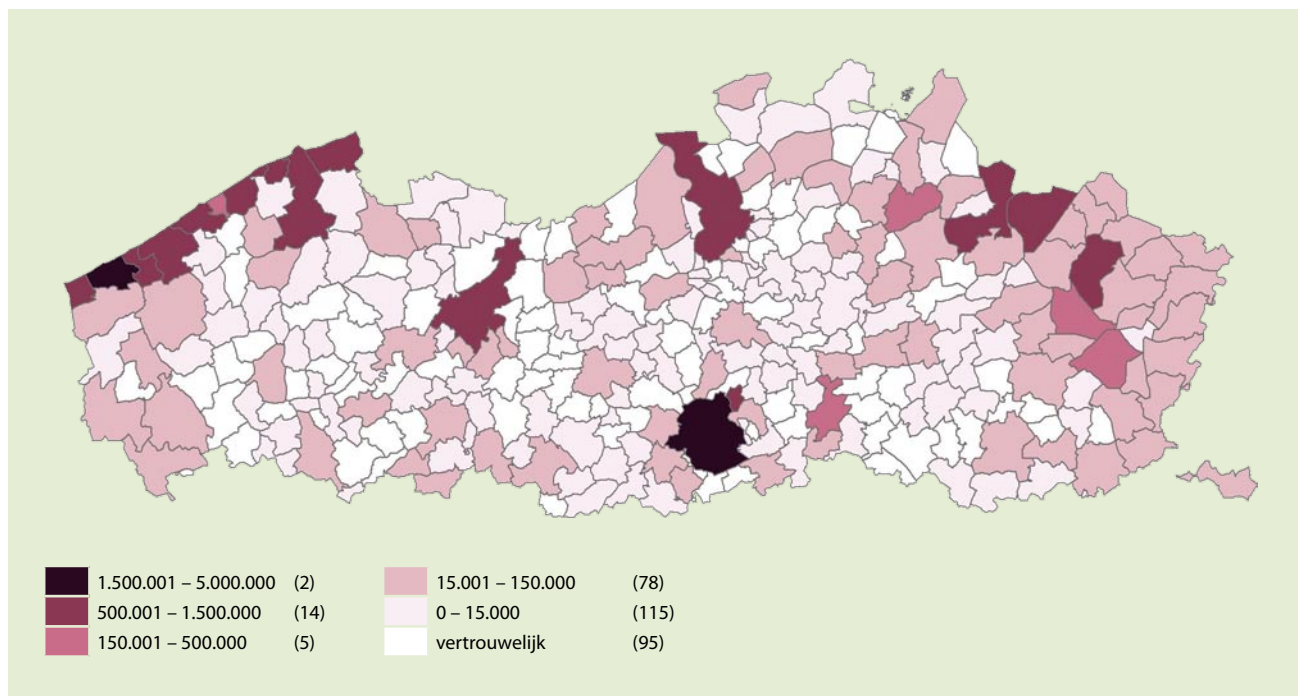
Evolutie van de overnachtingen naar macroproduct, van 1996 tot 2006. Alle commerciële logiesvormen (hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de kust).

	1996	2000	2004	2005	2006	96-'06
Kust	14.171.584	12.810.634	11.957.151	11.360.405	11.206.268	-20,9%
Kunststeden	6.736.343	7.956.151	8.291.925	8.188.744	8.636.432	+28,2%
Vlaamse Regio's	7.547.418	7.851.085	7.774.340	8.013.142	8.391.916	+11,2%

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. Algemene Directie Statistiek.

13.25 Spreiding overnachtingen

Spreiding aantal overnachtingen in 2006. Alle commerciële logiesvormen (hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen, huurlogies via verhuurkantoren aan de kust). Wit = gemeenten met minder dan 4 commerciële logiesaccommodaties. Deze zijn niet weerhouden omwille van vertrouwelijkheid.

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. Algemene Directie Statistiek.

Binnenlandse markt

Drie op vijf van alle overnachtingen in het Vlaamse Gewest zijn **binnenlandse overnachtingen**. Daarmee neemt het Vlaamse Gewest drie vierde van alle overnachtingen door Belgische toeristen in ons land voor zijn rekening. Het aandeel van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is eerder klein, maar kent ook in 2006 een sterke stijging. Twee op drie binnenlandse overnachtingen in de hoofdstad zijn ingegeven door zakelijke doeleinden. De binnenlandse markt situeert zich vooral aan de kust, in Brussel, en in tweede

instantie ook in de Antwerpse en Limburgse Kempen, andere gemeenten in Limburg en de Westhoek. Ook de kunststeden kunnen rekenen op stijgende binnenlandse belangstelling.

Het aantal binnenlandse overnachtingen in het Vlaamse Gewest kende in 2006 een lichte stijging. Op 10 jaar tijd tekent zich een daling van meer dan 10% af, voornamelijk te wijten aan het tanende succes van huurlogies aan de kust. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest kende tijdens het voorbije decennium dan weer een spectaculaire groei en zag het aantal overnachtingen door Belgen verdrievoudigen.

13.26 Binnenlandse overnachtingen

Evolutie van de binnenlandse overnachtingen volgens gewest, van 1996 tot 2006. Alle commerciële logiesvormen (hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de kust).

	1996	2000	2004	2005	2006	96-'06
België	20.112.719	19.122.323	18.339.904	17.924.177	18.246.715	-9,3%
Vlaams Gewest	15.737.796	14.769.652	13.969.497	13.649.352	13.844.787	-12,0%
Brussels Gewest	195.798	412.967	519.809	531.638	630.365	+221,9%
Waals Gewest	4.179.525	3.939.704	3.850.598	3.743.187	3.771.563	-9,8%

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. Algemene Directie Statistiek.

Buitenlandse markt

Buitenlanders lijken de weg naar toeristisch Vlaanderen vlotter te vinden dan Belgen. Het aantal **buitenlandse overnachtingen** steeg namelijk met 0,8 miljoen sinds 1996. De buitenlandse overnachtingen zijn, meer dan de binnenlandse, gecentraliseerd in de kunststeden. Dat komt deels door het zakentoerisme, deels door recreatieve citytrips. Brussel staat op kop, gevolgd door Antwerpen, Brugge en Gent. Daarnaast oefenen zowel de kust als enkele gemeenten in de Kempen een grote aantrekkingskracht uit op buitenlanders. Die komen vooral uit de buurlanden en komen in hoofdzaak af voor recreatief toerisme.

Onze buurlanden Nederland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland zijn met voorsprong de belangrijkste marktlanden voor Vlaanderen. In het Vlaamse Gewest zijn ze goed voor 79% van buitenlandse overnachtingen en 32% van het totaal aantal overnachtingen. In Brussel, dat een internationaler publiek aantrekt, liggen deze cijfers op respectievelijk 46 en 40%. Bij de buurlanden doen Nederland

en Frankrijk het erg goed. Het aantal toeristen uit die landen blijft stijgen. Het aantal gasten uit het Verenigd Koninkrijk piekte rond de eeuwwisseling, en kende daarna een terugloop. De hoeveelheid Duitse toeristen neemt verder af.

Enkele andere landen lieten opvallende groeicijfers optekenen. Zo nam het aantal toeristen uit Spanje, China, Rusland en India sterk toe tijdens de voorbije 10 jaar. Het aantal gasten uit de USA, Italië en Zwitserland kende een gematigde groei. Vanuit Japan kwamen dan weer iets minder reizigers.

In 2006 telde het Vlaamse Gewest per 100 inwoners 59,4 buitenlandse aankomsten. Op Europees vlak is dat een matige score, deels te verklaren door onze hoge bevolkingsdichtheid. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest hoort voor deze indicator dan weer bij de top.

Verblijfsmotief

Bijna negen op tien overnachtingen in het Vlaamse Gewest heeft recreatieve doeleinden. Dat geldt ook

13.27 Buitenlandse overnachtingen

Evolutie van de buitenlandse overnachtingen volgens gewest, van 1996 tot 2006. Alle commerciële logiesvormen (hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de kust).

	1996	2000	2004	2005	2006	96-'06
België	15.347.132	16.351.340	16.444.139	16.332.233	16.818.071	+9,6%
Vlaams Gewest	8.734.595	9.351.323	9.336.252	9.262.926	9.553.353	+9,4%
Brussels Gewest	3.787.266	4.083.928	4.197.858	4.118.375	4.206.111	+11,1%
Waals Gewest	2.825.271	2.916.089	2.910.029	2.950.932	3.058.607	+8,3%

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. Algemene Directie Statistiek.

13.28 Overnachtingen naar herkomstland

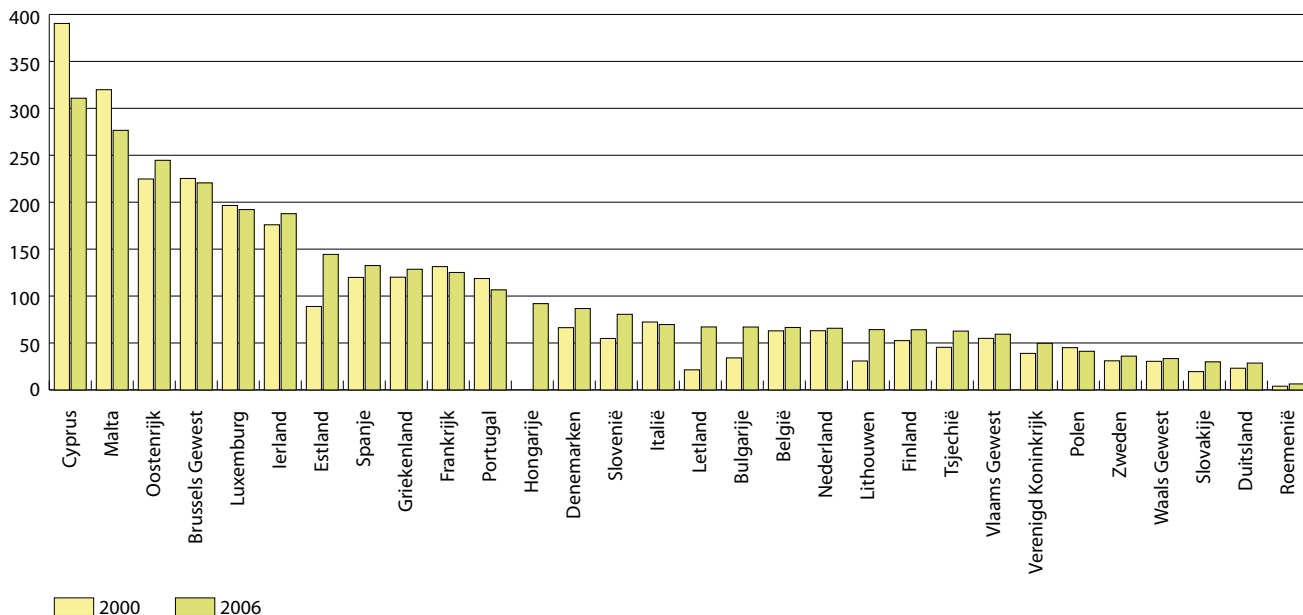
Evolutie van de buitenlandse overnachtingen in het Vlaamse Gewest volgens herkomstland, van 1996 tot 2006. Alle commerciële logiesvormen (hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de kust).

	1996	2000	2004	2005	2006	96-'06
Nederland	2.676.898	2.911.609	3.251.630	3.204.587	3.347.574	+25,1%
Verenigd Koninkrijk	992.340	1.540.482	1.412.092	1.384.610	1.364.298	+37,5%
Duitsland	2.515.113	2.129.004	1.714.067	1.673.623	1.628.934	-35,2%
Frankrijk	931.298	919.723	1.122.529	1.115.409	1.185.479	+27,3%
V.S. Amerika	241.235	309.022	270.980	276.506	271.093	+12,4%
Spanje	98.119	111.369	142.957	148.276	164.690	+67,8%
Italië	152.459	187.471	163.191	149.510	161.585	+6,0%
Japan	112.965	133.025	110.625	95.588	94.649	-16,2%
Rusland	43.574	38.050	40.892	52.042	57.894	+32,9%
Zwitserland	41.717	42.328	40.658	44.472	47.560	+14,0%
China	14.570	20.481	39.996	43.235	43.442	+198,2%
India	12.955	19.780	36.622	36.714	40.982	+216,3%
Overig buitenland	901.642	988.979	990.013	1.038.354	1.145.173	+27,0%

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. Algemene Directie Statistiek.

13.29 Aankomsten naar aantal inwoners

Europese vergelijking van het aantal buitenlandse aankomsten per 100 inwoners, in 2000 en 2006. Een vergelijking van de gewesten met andere landen moet met de nodige omzichtigheid gebeuren: elk land zal regio's hebben die beter scoren dan het gemiddelde van het land.

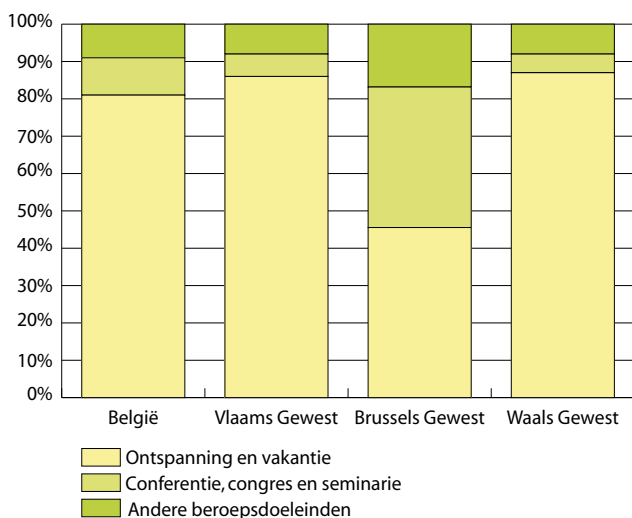

Bron: WTO & Eurostat (bewerking SVR).

voor het Waals, maar niet voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Met zijn sterk internationaal karakter trekt Brussel meer zakelijke reizigers aan. Meer dan

13.30 Verblifsmotief

Verdeling van de overnachtingen naar verblifsmotief, in 2006, in %. Alle commerciële logiesvormen (hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen, huurlogies via verhuurkantoren aan de kust).

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek o.b.v. Algemene Directie Statistiek.

een derde van de Brusselse overnachtingen is te situeren in het zogenaamde MICE-segment (Meeting, Incentive, Conference en Events of Exhibitions), een vijfde zijn overnachtingen van individuele zakentoe-risten. Deze indeling naar **verblifsmotief** blijft relatief stabiel door de jaren heen.

Naarmate mensen van verder moeten komen, daalt het aandeel van het recreatief toerisme. Negen op tien Nederlandse overnachtingen heeft ontspanning en recreatie als doel, terwijl bij de Amerikanen meer dan de helft van de overnachtingen zakelijke motieven heeft.

Tevredenheid

Hoe tevreden zijn de toeristen die Vlaanderen als vakantieplek verkozen? Uit een bevraging in 2005 bij **recreatieve toeristen** blijkt dat een zeer grote meerderheid van hen kreeg wat hij verwachtte van zijn reis. In de kunststeden en de Vlaamse regio's vond een derde van de vakantiegangers het verblijf zelfs (veel) beter dan verwacht.

Keert de vakantieganger in Vlaanderen ook terug naar dezelfde vakantiebestemming? Het feitelijk **herhaalbezoek** ligt zeer hoog aan de kust. Bijna acht op

13.31 Algemene tevredenheid

Algemene tevredenheid van de recreatieve verblijfstoerist in Vlaanderen, naar macroproduct, in 2005, in %. Antwoorden op de vraag 'is uw vakantie verlopen zoals verwacht?'

	Kust	Kunst- steden	Vlaamse regio's
Veel beter dan verwacht	4	6	7
Beter dan verwacht	16	26	26
Zoals verwacht	73	66	61
(Veel) minder goed dan verwacht	7	3	6

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek, Toerismecahier 'De Vlaanderen-vakantiegangeter', 2007.

13.32 Herhaalbezoek

Feitelijk herhaalbezoek en intentie tot herhaalbezoek van de recreatieve verblijfstoerist in Vlaanderen, naar macroproduct, in 2005, in %. Herhaalbezoek binnen een periode van 5 jaar (3 jaar voor de kust).

	Kust	Kunst- steden	Vlaamse regio's
Feitelijk herhaalbezoek	79	38	60
Intentie tot herhaalbezoek			
• (vrijwel) zeker	59	23	55
• wellicht wel	34	41	31
• wellicht niet	2	7	4
• (vrijwel) zeker niet	1	2	2
• weet niet	4	27	8

Bron: Toerisme Vlaanderen, Planning & Onderzoek, Toerismecahier 'De Vlaanderen-vakantiegangeter', 2007.

tien respondenten verbleef er de laatste 3 jaar. In de Vlaamse regio's verbleef zes op tien van de toeristen de voorbije 5 jaar al eens in de regio. Voor de kunststeden bedroeg het herhaalbezoek net geen vier op tien. De intentie tot herhaalbezoek de komende 5 jaar (3 jaar voor de kust) ligt opnieuw het hoogste bij de kust, gevolgd door de Vlaamse regio's. Bij de kunststeden is slechts een kwart zo goed als zeker om dat ze op korte termijn zullen terugkeren. In een bevraging 5 jaar eerder bedroeg dit aantal nog 36%.

13.33 Vakantieparticipatie

Evolutie van de vakantieparticipatie van de Vlamingen, van 1996 tot 2006.

	1996	1998	2000	2002	2004	2006
Totale vakantieparticipatie	72,3%	75,3%	78,1%	74,1%	75,4%	76,6%
Frequentie per jaar	2,2	2,3	2,3	2,3	2,4	2,2
Lange vakantieparticipatie	63,5%	65,9%	68,7%	64,3%	64,8%	67,3%
Lange vakantieparticipatiefrequentie	1,65	1,65	1,67	1,75	1,74	1,65
Korte vakantieparticipatie	35,5%	38,9%	41,7%	38,5%	41,3%	38,8%
Korte vakantieparticipatiefrequentie	1,57	1,54	1,62	1,60	1,60	1,56

Bron: WES, Onderzoek & Advies.

Vakantiedrag

In 2006 ging iets meer dan driekwart van de Vlamingen minimum eenmaal op vakantie. Hiermee wordt de stijgende trend van 2004 bevestigd. Het is wel nog iets lager dan het recordjaar 2000. Het gemiddeld aantal vakanties is gedaald. Drie kwart van alle vakanties vindt plaats tijdens de zomermaanden, en twee derde in het buitenland. De **participatiegraad** benadert die van onze buurlanden, al zijn exacte vergelijkingen niet mogelijk wegens kleine methodologische verschillen.

Voor veel mensen met een beperkt inkomen is met vakantie gaan een uitgave die niet binnen hun budget past. Omdat vakantie een basisrecht is ijvert het Steunpunt Vakantieparticipatie voor een betaalbaar vakantieaanbod. Het steunpunt werkt daarvoor samen met tal van organisaties, toeristische attracties en vakantiehuizen, die bereid zijn een sociaal tarief te hanteren voor deze doelgroep. In 2007 konden zo bijna 51.000 mensen genieten van een vakantie of een dagje uit.

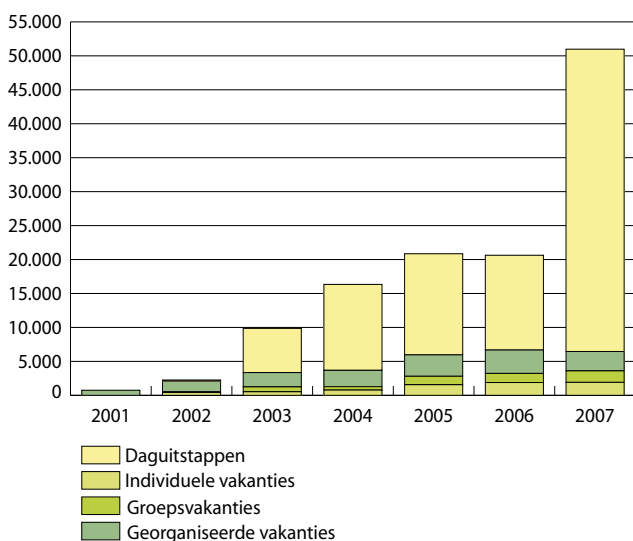
Lange vakanties

Het aandeel Vlamingen dat minstens eenmaal een vakantie van minstens 4 nachten heeft genomen, is in 2006 verder gestegen. Het aantal vakanties is wel gedaald. Er nemen dus iets meer Vlamingen een **lange vakantie**, maar wel minder frequent. De daling van het aantal vakanties is zowel tijdens de zomer als tijdens de winter merkbaar. Naar bestemming valt op dat de achteruitgang enkel voor het buitenland geldt.

Goed twee op drie Vlamingen gingen in 2006 minstens eenmaal op lange vakantie. Bijna drie kwart van hun vakanties ging richting buitenland. 1,7 miljoen vakanties vonden plaats in eigen land. Het aantal vakanties aan de kust bleef min of meer

13.34 Steunpunt vakantieparticipatie

Evolutie van het aantal toeristen dat gebruik maakte van het Steunpunt Vakantieparticipatie, van 2001 tot 2007 (opgestart in mei 2001: het eerste werkjaar bestond dus uit acht maanden).

Bron: Toerisme Vlaanderen, Steunpunt Vakantieparticipatie.

13.35 Lange vakantiebestemming

Evolutie van de lange vakantiebestemmingen van de Vlamingen, van 1998 tot 2006, aandeel t.o.v. totaal.

	1998	2000	2002	2004	2006
Vlaamse kust	15,3	13,2	12,8	12,7	13,2
Wallonië	7,6	6,0	7,0	6,4	7,7
Vlaamse regio's	5,2	4,5	4,8	4,5	5,0
Kunststeden	0,3	0,3	0,3	0,1	0,2
Binnenland	28,4	24,0	24,9	23,7	26,1
Frankrijk	16,3	17,8	18,0	17,1	18,8
Spanje	15,1	15,9	14,7	13,5	11,8
Italië	5,0	6,3	7,5	6,4	6,2
Oostenrijk	5,2	5,1	4,7	5,1	4,8
Turkije	2,3	3,7	4,2	4,9	3,8
Griekenland	3,1	3,5	3,3	2,9	3,7
Nederland	3,3	2,6	3,3	3,6	3,5
Duitsland	3,3	3,8	3,1	3,7	4,3
Britse Eilanden	1,9	1,4	2,0	1,5	1,0
Zwitserland	3,1	1,8	1,8	2,1	2,1
Oost-Europa	2,2	1,4	2,0	2,6	2,0
Overig buitenland	10,8	12,7	10,5	12,9	11,9
Buitenland	71,6	76,0	75,1	76,3	73,9
Totaal (x 1.000)	6.556	7.069	6.859	6.866	6.613

Bron: WES, Onderzoek & Advies.

stabiel, na jaren van achteruitgang. De andere **bestemmingen** trokken meer binnenlandse toeristen aan. De Vlaamse regio's en Wallonië herpakten zich na een

13.36 Bestedingen lange vakantie

Evolutie van de gemiddelde bestedingen tijdens de lange vakanties van de Vlamingen, van 1996 tot 2006, in euro. Geïndexeerde prijzen met basisjaar 2006.

	1996	1998	2000	2002	2004	2006
Per persoon en per lange vakantie	562	548	589	580	598	548
Per persoon en per nacht	54	54	56	56	58	54

Bron: WES, Onderzoek & Advies; bewerking SVR.

dip in 2004. Ook de vakanties in kunststeden zijn populairder geworden, toch blijft hun volume erg laag.

Na een heropleving in 2004 kennen de buitenlandse bestemmingen in 2006 opnieuw een terugval. Frankrijk, Spanje en Italië staan nog steeds aan de top bij de Vlamingen, hoewel Spanje en Italië aan populariteit blijven inboeten. Turkije, Nederland en Oost-Europa piekten in 2004, maar konden nu minder Vlamingen verleiden. Duitsland en Griekenland ontvingen dan weer meer Vlamingen voor een lange vakantie.

De gemiddelde duur van een Vlaamse lange vakantie bleef 10 nachten. Tijdens die periode gaf de Vlaming in 2006 minder geld uit dan in recordjaar 2004. De bestedingen voor het totale verblijf daalden – na correctie voor de index – met goed 9%. De gemiddelde uitgaven per nacht vielen terug op het niveau van 10 jaar eerder.

Korte vakanties

Bijna vier op tien Vlamingen heeft in 2006 minstens één **korte vakantie** genomen, een terugval van bijna drie procentpunten ten opzichte van 2004. Naast de participatiegraad daalde ook het gemiddeld aantal korte vakanties per persoon. Daarmee daalt ook het totaal aantal korte vakanties. De Vlaming verkiest een korte zomervakantie boven een vakantie in de winter. In tegenstelling tot de lange vakanties zijn de binnenlandse korte vakanties populairder dan de buitenlandse. Het binnenland is goed voor 56% van de korte vakanties. Wallonië is net iets populairder dan de kust. Voor de buitenlandse bestemmingen scoren vooral de buurlanden erg goed. Frankrijk laat Nederland net achter zich, dat – in vergelijking met 2004 – als enige buurland meer Vlamingen kon aantrekken voor een korte vakantie. De niet-buurlanden scoren als groep ook steeds beter. Het succes van citytrips met goedkope luchtvaartmaatschappijen speelt hierbij een belangrijke rol.

13.37 Korte vakantiebestemming

Evolutie van de korte vakantiebestemming van de Vlamingen, van 1996 tot 2006, aandeel t.o.v. totaal.

	1996	1998	2000	2002	2004	2006
Vlaamse kust	20,4	21,1	19,1	18,7	20,5	18,5
Wallonië	22,0	21,7	21,7	22,7	22,0	21,0
Vlaamse regio's	12,5	14,2	12,8	14,1	13,9	13,8
Kunststeden	4,0	2,0	2,5	1,8	2,4	2,6
<i>Binnenland</i>	58,9	59,0	56,1	57,3	58,8	55,9
Frankrijk	13,6	14,4	16,1	15,9	14,0	13,0
Nederland	6,5	6,9	8,4	9,8	9,3	11,3
Duitsland	7,2	8,2	8,8	7,6	8,4	9,0
Britse eilanden	7,2	5,0	3,2	2,6	3,2	1,7
G.H.-Luxemburg	4,0	2,7	2,8	2,5	1,7	1,9
Overig buitenland	2,6	3,8	4,6	4,3	4,6	7,2
<i>Buitenland</i>	41,1	41,0	43,9	42,7	41,2	44,1
<i>Totaal (× 1.000)</i>	3.316	3.613	4.172	3.733	4.022	3.612

Bron: WES, Onderzoek & Advies.

13.38 Bestedingen korte vakantie

Evolutie van de gemiddelde bestedingen tijdens de korte vakanties van de Vlamingen, van 1996 tot 2006, in euro. Geïndexeerde prijzen met basisjaar 2006.

	1996	1998	2000	2002	2004	2006
Per persoon en per korte vakantie	155	152	168	164	166	160
Per persoon en per nacht	75	75	81	77	78	74

Bron: WES, Onderzoek & Advies; bewerking SVR.

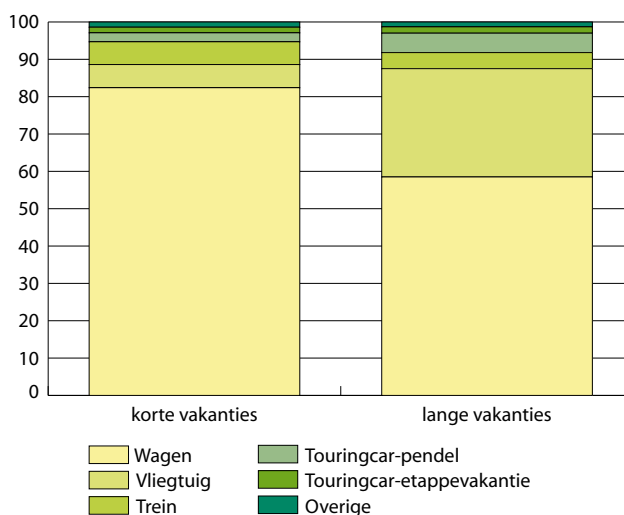
De gemiddelde uitgaven voor een kort verblijf zakte in 2006 – na correctie voor de index – met 4% in vergelijking met 2004. Het gemiddelde per nacht zakte tot het niveau van 10 jaar geleden.

Transport

De wagen is het favoriete vervoermiddel om naar de vakantiebestemming te reizen, en dit zowel bij de korte als lange vakanties. Zijn populariteit neemt zelfs nog toe. Het vliegtuig – vooral in trek voor verplaatsingen bij lange vakanties – kent ook een stijgend succes. De touringcar en de trein kunnen dan weer minder Vlamingen overtuigen als **transportmiddel** voor hun vakantie. ■

13.39 Transport vakantie

Transportmiddelen gebruikt voor korte en lange vakanties, in 2006, in %.

Bron: WES, Onderzoek & Advies.

Internationaal ondernemen

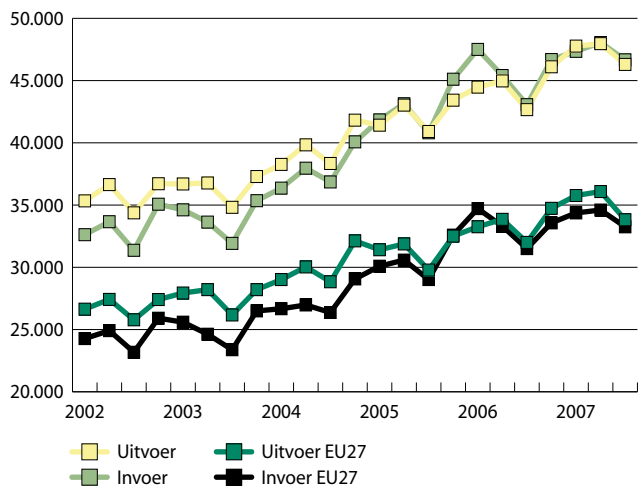
In- en uitvoer

De Vlaamse economie is erg open. In dit deel komt de internationale handel in goederen aan bod. Omtrent in- en uitvoer van diensten zijn er geen data voorhanden op regionaal niveau. De **goederenuitvoer** zal anno 2007 100,7% uitmaken van ons BBP. In 2006 was dit nog 99,5%. Dit is meer dan in de EU-lidstaten. België, Nederland en een aantal lidstaten uit Oost-Europa noteren hoge waarden. In de overige lidstaten maakt de goederenuitvoer niet zo'n groot deel van het BBP uit. Zo is dat in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk circa 20% en in Duitsland nog geen 40%. Wij scoren hoog omdat Vlaanderen centraal gelegen is in West-Europa en omdat onze havens en luchthavens een belangrijke logistieke functie vervullen tot buiten onze grenzen.

Met 178,4 miljard euro in 2006 was onze goederenuitvoer 5,7% hoger dan het jaar voordien. In het derde trimester van 2006 kon de Vlaamse **export** volop profiteren van de aantrekkende economie in Europa. In het najaar van 2006 en begin 2007 was de uitvoergroei weer gematigder. Voor de tweede helft van 2007 wordt een afgezwakte groei van

13.40 In- en uitvoer goederen

Waarde van de in- en uitvoer van goederen in en uit het Vlaamse Gewest, van 1ste kwartaal 2002 tot en met 3de kwartaal 2007, in miljoenen euro.

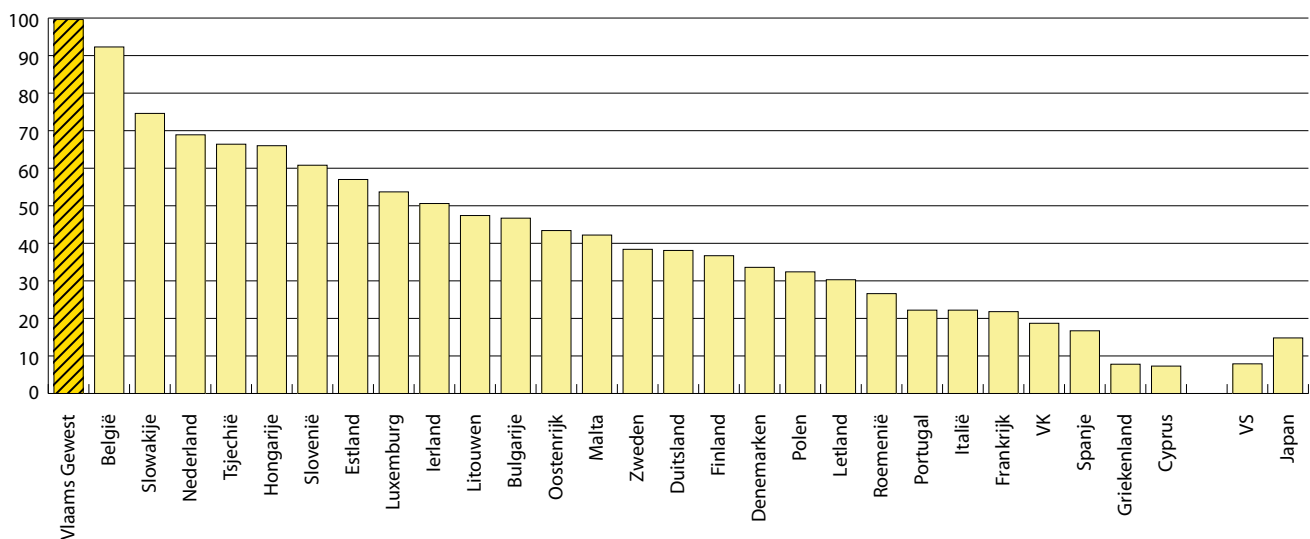
Exclusief de handel met de overige Belgische gewesten.

Bron: INR.

de uitvoer geraamd. Pas in het tweede kwartaal van 2008 zou de uitvoer iets sneller hernemen.

13.41 Uitvoerratio

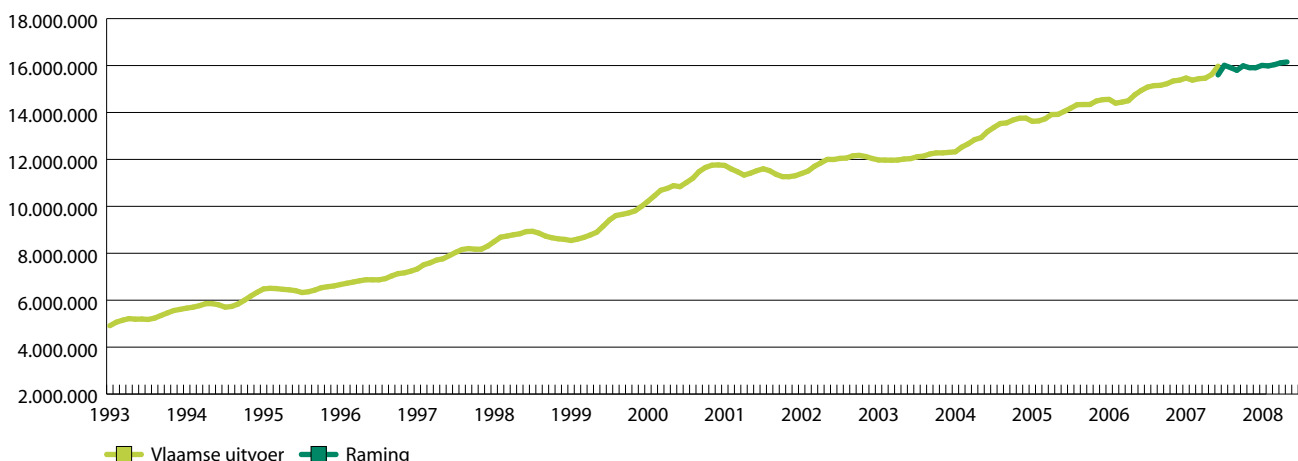
Aandeel van de uitvoer van goederen in het BBP, Vlaams Gewest en landen van de EU-27 en de VS en Japan, 2006, in %.

Bron: Eurostat, INR, bewerking SVR.

13.42 Verloop export

Vlaamse uitvoer van goederen, van januari 2000 tot juni 2008, in duizend euro.

De gegevens van juli 2007 – juni 2008 zijn schattingen.

Bron: INR, SVR.

De **invoer** noteerde echter 182,7 miljard euro of 6,9% meer dan het jaar ervoor. De toename van de prijzen voor ingevoerde brandstoffen is verantwoordelijk voor de sterkere ontwikkeling van de import. De evolutie op kwartaalbasis toont dat de Vlaamse import sedert de aanvang van 2005 op een hoger niveau lag dan de export. Pas vanaf het eerste trimester van 2007 zijn beide weer ongeveer aan elkaar gelijk.

Structuur

De EU-27 neemt drie kwart van onze **uitvoer** af. Onze drie **buurlanden** alleen al zijn goed voor bijna de helft. Dat illustreert hoe sterk Vlaanderen gericht is op Europa. De VS en Canada samen maken iets minder dan 5% uit van de Vlaamse export. De opkomende grote landen van de **BRIC** staan in voor iets meer dan dat. De **Aziatische Tijgerlanden** scoren opmerkelijk laag. Toch moet men opletten voor te enge conclusies: door de handel met onze naaste handelspartners zijn we immers indirect ook verbonden met landen uit andere werelddelen. Tussen 2002 en 2006 groeide onze uitvoer naar de BRIC (+ 39%) ook sterker dan gemiddeld (+ 25%). De uitvoer naar de landen van het GOS (waarvan Rusland ook deel uitmaakt) verdubbelde zelfs. De export naar de VS en Canada bleef doorheen diezelfde periode gelijk. Met een toename van 16% liggen de Aziatische Tijgers achter op het globaal gemiddelde.

13.43 Uitvoer volgens land

Aandeel van enkele landengroepen in de Vlaamse goederenuitvoer, van 2002 tot 2006, in %.

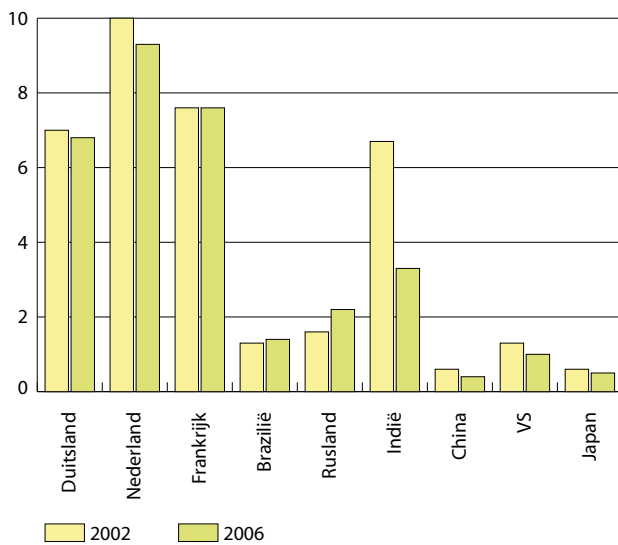
	2002	2003	2004	2005	2006
EU-15 (excl. België)	71,9	72,6	72,4	70,7	70,9
EU-27 (excl. België)	75,0	75,9	75,8	74,4	75,1
EU-12 (nieuwe lidstaten)	3,1	3,4	3,4	3,7	4,2
Duitsland, Frankrijk, Nederland	44,6	45,8	46,0	45,0	45,5
GOS (Azerbeidjan, Rusland, Turkmenistan, Mongolië, Tadjikistan, Oezbekistan)	0,7	0,7	0,8	1,0	1,2
VS, Canada	5,9	5,3	5,0	5,2	4,7
China	1,1	1,3	1,2	1,3	1,3
Indië	2,8	2,6	2,6	3,0	2,5
Aziatische Tijgers (Z-Korea, Taiwan, Hong-Kong, Singapore)	1,9	1,7	1,8	1,7	1,7
BRIC	4,9	4,9	5,0	5,7	5,4
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: INR, bewerking SVR.

Het economische belang van de buurlanden voor Vlaanderen blijkt ook uit de **marktaandelen**. Topper is Nederland waar wij anno 2006 goed zijn voor bijna één tiende van de invoer. Op 4 jaar tijd zwakte het belang van Vlaanderen als handelspartner in Duitsland en Nederland af. In Frankrijk was er een status quo. Vlaamse goederen maken respectievelijk 1,0% en 0,5% uit van de Amerikaanse en Japanse invoer. Ook hier is sprake van een terugloop sinds 2002.

13.44 Marktaandeelen

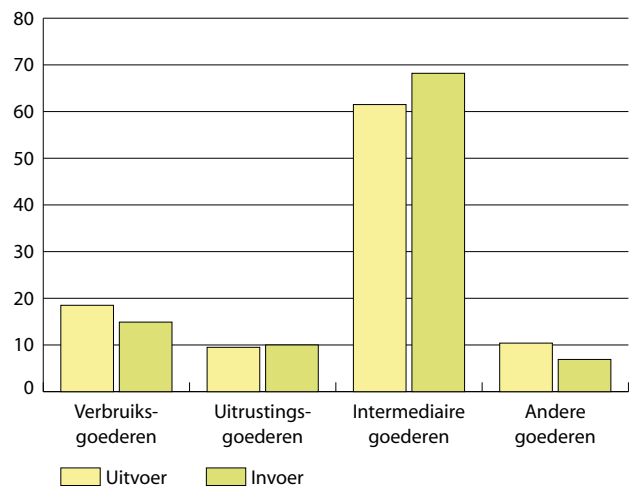
Aandeel van de Vlaamse goederenuitvoer in de invoer van onze buurlanden, de BRIC landen en de VS en Japan in 2006, in %.

Bron: UNCTAD, INR, berekeningen SVR.

13.45 Handel in hoofdindustriegroepen

Aandeel van de hoofdindustriegroepen in de totale uitvoer, respectievelijk invoer van het Vlaamse Gewest in 2006, in %.

Bron: INR, bewerking SVR.

In de BRIC bedraagt het Vlaamse marktaandeel 1,1%. Binnen deze landengroep zijn er verschillen: in India en Rusland scoort Vlaanderen met 3,3% en 2,2% al bij al nog behoorlijk. Op de Braziliaanse (1,4%) en vooral de Chinese markt (0,4%) heeft Vlaanderen het moeilijker. Ook op de BRIC als geheel verliezen we marktaandeel: in 2002 bedroeg het nog 1,5%. Dit komt vooral door de terugloop op de Indische markt. Ook in China was het Vlaamse Gewest in 2002 iets prominenter aanwezig. In Rusland en in mindere mate in Brazilië won Vlaanderen marktaandeel. In vergelijking met onze buurlanden heeft het Vlaamse Gewest gelijkwaardige marktaandelen als Nederland op de Amerikaanse, Japanse en BRIC markt. Dat is op zich positief, aangezien onze noorderbuur economisch groter is. Uiteraard is het belang van Duitsland en Frankrijk op buitenlandse markten groter. Tussen 2002 en 2006 verloren ook Duitsland en Frankrijk marktaandeel op de BRIC, zij het naar verhouding minder dan Vlaanderen. Nederland wist zijn positie op de BRIC zelfs te handhaven.

De structuur van onze invoer is iets meer gedifferentieerd: anno 2006 is 73% van de invoer afkomstig uit EU-27 landen. Daartegenover staat dat het belang van de VS en Canada en de BRIC iets groter is dan bij de export. Tussen 2002 en 2006 groeide het belang van handelsblokken buiten de EU-27 sterker, uitgezonderd de VS en Canada, die status quo bleven. Opmer-

kelijk is de toename van de Chinese import (+ 153% nominaal).

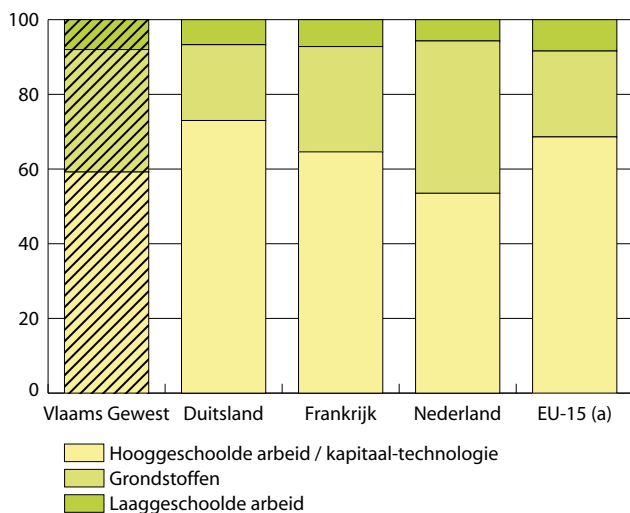
Anno 2006 waren onze belangrijkste **exportproducten** voertuigen, kunststofartikelen, machines en mechanische werktuigen, aardolieproducten en edelstenen. Samen waren deze vijf categorieën goed voor 46,5% van onze uitvoer. Over het algemeen bestond de Vlaamse export voor het grootste deel uit intermediaire goederen (61,5%). Consumptiegoederen (18,5%) en investeringsgoederen (9,5%) zijn veel minder belangrijk. De resterende categorie (voornamelijk energieproducten) was goed voor ongeveer één tiende. In vergelijking met 2002 nam het belang van halffabricaten met 4 procentpunt toe. In het Waalse Gewest is deze goederengroep nog belangrijker. De invoer wordt aangevoerd door energieproducten. Verder zien we eveneens voertuigen, machines en mechanische werktuigen, chemische producten en edelstenen opduiken (prijsstijgingen, toegenomen belang). De top-5 van de ingevoerde goederen is met 51,5% anno 2006 iets meer geconcentreerd. Dat komt mede door de gestegen waarde van aardolieproducten. Waar dit momenteel ons belangrijkste invoerproduct is, stond deze categorie in 2002 nog op een 3de plaats. Het belang van intermediaire goederen is nog belangrijker voor wat de import betreft (68,2% in 2006). Ook hier nam deze categorie op 4 jaar tijd toe.

Human capital

De uitvoer is veelal een spiegel van de productiestructuur van een land of regio. Anno 2006 bestond 59% van de Vlaamse export uit producten die relatief veel gebruik maken van hooggeschoolde arbeid en / of kapitaal en technologie. Het aandeel dat grondstofintensief is, was goed voor 33% en de producten met voornamelijk laaggeschoolde arbeid stonden voor 8%. Ook in onze buurlanden vormen producten waarin voornamelijk hooggeschoolde arbeid, kapitaal en technologie verwerkt zit, de hoofdbrok van de uitvoer. Toch is deze categorie in Duitsland en Frankrijk nog belangrijker dan in het Vlaamse Gewest. In Nederland is de uitvoer van producten die grondstofintensief zijn naar verhouding erg belangrijk. Dat komt door het belang van petroleumproducten.

13.46 Goederenuitvoer naar input

Spreiding van de goederenuitvoer naar intensiteit van de gebruikte input in het Vlaamse Gewest en de buurlanden in 2006, in %.

(a) zonder België

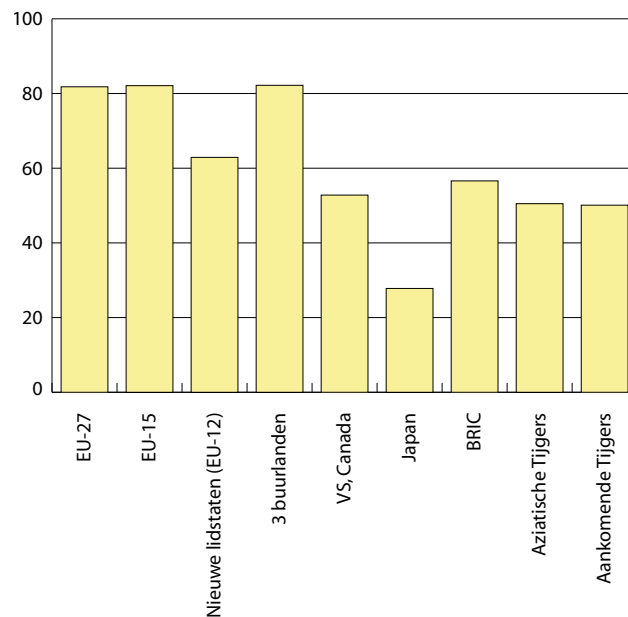
Bron: INR, Eurostat, bewerking SVR.

Concurrentie

Internationale handel kan concurrentieel of complementair zijn. In het eerste geval wordt handel gedreven tussen dezelfde productgroepen. We spreken hier van intra-industriële handel. In het tweede geval is de structuur van import en export anders. Hier gaat het om inter-industriële handel. Nu blijkt de handel van Vlaanderen met de oude Europese Unie en met de buurlanden bij uitstek intra-industrieel. Voor de

13.47 Intra / inter-industriële handel

Grübel-Lloyd indices (a) voor de Vlaamse handel met een aantal handelsblokken in 2006, in %.

(a) Gelegen tussen 0 (volledig complementaire of inter-industriële handel) en 100 (volledig concurrentieel of intra-industriële handel).

Bron: Eurostat, INR, bewerking SVR.

nieuwe lidstaten is dat reeds minder het geval. De handel met de Aziatische Tijgers, de aankomende tijgers en ook met de BRIC-landen is gemengd concurrentieel – complementair. Dit is ook zo voor onze handelsrelaties met Noord-Amerika (in tegenstelling tot de Europese Unie, waarmee onze handel een intra-industrieel patroon kent).

Buitenlandse investeringen

Directe buitenlandse investeringen moeten samen gezien worden met export- en importverrichtingen om een beeld te krijgen van de internationale verwevenheid van een economie. Flanders Investment and Trade telde 153 investeringsprojecten in 2006, of tien meer dan het jaar voordien. Een aantal belangrijke projecten zorgde ervoor dat de directe buitenlandse investeringen tot 2,78 miljard euro opliepen in 2006 (een toename met 93,1% ten opzichte van 2005). Deze projecten zouden borg staan voor de creatie van 4.034 jobs of 37,3% meer dan in 2005. ■

VOOR MEER INFORMATIE

Departement Internationaal Vlaanderen:

www.vlaanderen.be/buitenland

Eurobarometer:

http://europa.eu.int/comm/public_opinion/index_en.htm

Idea Consult (2006), De markt van de eerlijke handel in België 2005:

www.befair.be/site/download.cfm?SAVE=2554&LG=3

Idea Consult (2007), De markt van de eerlijke handel in België 2006:

www.befair.be/site/download.cfm?SAVE=17365&LG=3

INR, "Statistiek buitenlandse handel, 2007-II"; Instituut voor de Nationale Rekeningen, november 2007

IPSOS (2007), Opiniepeiling over eerlijke handel bij de Belgische consument:

www.befair.be/site/download.cfm?SAVE=17223&LG=3

Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen:

www.un.org/millenniumgoals/

Sonocom sprl (2005), Opiniepeiling over eerlijke handel:

<http://www.fairtradecentre.be/site/download.cfm?SAVE=1011&LG=3>

Steunpunt vakantieparticipatie: www.vakantieparticipatie.be/

Toerisme Cahiers: De Vlaanderen-vakantieganger 2000, 2005
Toerisme in Cijfers 1996-2006

Toerisme Vlaanderen – statistieken:

www.toerismevlaanderen.be/cijfers

Toerisme Vlaanderen: www.toerismevlaanderen.be/

Vertegenwoordigers van Vlaanderen in het buitenland:

<http://docs.vlaanderen.be/buitenland/vertegenwoordigers/vertegenwoordigers.htm>

Vlaams Vredesinstituut (2007), rapport 'Vrede in Vlaanderen.

Opinies en engagementen van Vlamingen inzake vrede en geweld' uitgevoerd door onderzoeksgroep Media, Middenveld en Politiek van de Universiteit Antwerpen:

www.vlaamsvredesinstituut.eu/get_pdf.php?ID=105&lang=NL

Vlaamse ontwikkelingssamenwerking:

www.vlaanderen.be/ontwikkelingssamenwerking

Vlaanderen en de Europese Unie: www.vlaanderen.be/eu

Vlaanderen en de internationale organisaties:

www.vlaanderen.be/multilateraal

WES Onderzoek & Advies: www.wes.be/

World Tourism Organisation (WTO): www.world-tourism.org/

DEFINITIES

Aankomende tijgers: Thailand, Maleisië, Indonesië, Filippijnen.

Aziatische Tijgers: Zuid-Korea, Hong-Kong, Taiwan, Singapore.

BRIC: Brazilië, Rusland, Indië en China.

GOS: Gemeenebest van Onafhankelijke Staten (Rusland en voormalige Sovjetrepublieken).

Grübel-Lloyd – index: aandeel van de intra-industriële handel in de totale uitvoer.

Hoofdindustriegroepen: indeling van de bedrijfstakken naar stadia van het productieproces: intermediaire goederen of halffabricaten (textiel, basischemie, metallurgie, ...), uitrustingsgoederen of investeringsgoederen (machines en instrumenten, voertuigen, schepen, ...), consumptiegoederen of verbruiksgoederen (voeding, confectie, hygiënische producten, huishoudapparaten, meubels, ...) en energetische producten (petroleumraffinage, winning van brandstoffen, productie en distributie van elektriciteit, gas en water).

Korte vakantie: elk verblijf buitenshuis met 1 tot 3 overnachtingen, met recreatieve doeleinden. In tegenstelling tot lange vakanties worden bij korte vakanties de verblijven bij familie of kennissen en in tweede verblijven buiten beschouwing gelaten.

Lange vakantie: elk verblijf buitenshuis van minstens 4 opeenvolgende nachten, met recreatieve doeleinden.

Macroproducten: Toerisme Vlaanderen structureert zijn marketingwerking volgens drie macroproducten: de Vlaamse kust, de kunststeden en de Vlaamse regio's:

- Kust: alle kustgemeenten inclusief Zeebrugge;
- Kunststeden: Antwerpen, Brugge (exclusief Zeebrugge), Brussel, Gent, Leuven en Mechelen;
- Vlaamse regio's: alle andere gebieden.

Uitvoerratio: uitvoer van goederen in % BBP.

Afkortingen

- ▣¹ **ADSEI**: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie van de FOD Economie
- ▣⁶ **AIDS**: Acquired Immune Deficiency Syndrome
- ▣² **ALESH**: Amortisatiefonds van de Leningen voor de Sociale Huisvesting
- ▣¹² **AMS**: afdeling Monitoring en Studie (departement Landbouw en Visserij)
- ▣⁸ **APB**: aanvullende belasting op de personenbelasting
- ▣⁶ **ASO**: Algemeen Secundair Onderwijs
- ▣⁵ **ASO2**: ASO van de 2e graad
- ▣⁵ **ASO3**: ASO van de 3de graad
- ▣⁵ **B.I.S.**: Begeleid Individueel Studeren
- ▣⁵ **BAMA**: Bachelor-Master
- ▣¹¹ **BBE**: Bruto Binnenlands Energieverbruik
- ▣¹¹ **BBI**: Belgische Biotische Index
- ▣³ **BBP**: Bruto Binnenlands Product
- ▣³ **BERD**: Business Expenditures on R&D
- ▣⁶ **BI**: beschikbaar inkomen
- ▣⁹ **BIVV**: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid
- ▣⁶ **BJB**: Bijzondere Jeugdbijstand
- ▣¹³ **BLEU**: Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
- ▣⁷ **BLOSO**: Commissariaat-generaal voor de Bevordering van de Lichamelijke Ontwikkeling, de Sport en de Openlucht recreatie
- ▣³ **BOF**: Bijzonder Onderzoeksfonds
- ▣⁵ **BSO**: Beroepssecundair Onderwijs
- ▣⁵ **BSO2**: BSO van de 2e graad
- ▣⁵ **BSO3-4**: BSO van de 3de en 4de graad
- ▣² **BTW**: belasting over de toegevoegde waarde
- ▣³ **BUOO**: Bruto Binnenlandse Uitgaven voor O&O
- ▣⁵ **BVJ**: bijkredieten voor vorige jaren
- ▣⁸ **BZ**: departement Bestuurszaken
- ▣¹¹ **BZV**: biochemisch zuurstofverbruik
- ▣¹⁰ **CAI**: Centrale Archeologische Inventaris
- ▣⁴ **CAO**: collectieve arbeidsovereenkomst
- ▣¹⁰ **CAW**: Centrum Algemeen Welzijnswerk
- ▣⁴ **CBO**: Centrum voor Beroepsopleiding of Omscholing voor personen met een handicap
- ▣³ **CIS**: Community Innovation Survey van Eurostat
- ▣⁴ **CJSM**: departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media
- ▣⁵ **CLB**: Centrum voor Leerlingenbegeleiding
- ▣⁹ **CO**: koolstofmonoxide
- ▣⁹ **CO2**: koolstofdioxide
- ▣¹¹ **CZV**: chemisch zuurstofverbruik
- ▣⁴ **DAB**: Digital Audio Broadcasting
- ▣⁴ **DAC**: Derde Arbeidscircuit
- ▣⁹ **dB(A)**: A-gewogen decibel
- ▣⁵ **DBSO**: Deeltijds Beroepssecundair Onderwijs
- ▣¹¹ **DDE**: dichloordiphenyldichloorethyleen
- ▣¹¹ **DDT**: dichloordiphenyltrichloorethaan
- ▣¹¹ **DDT**: Digital Terrestrial Television
- ▣⁵ **DKO**: Deeltijds Kunstonderwijs
- ▣⁴ **EAK**: Enquête naar de Arbeidskrachten
- ▣⁹ **EC DG TREN**: European Commission, Directorate-General for Energy and Transport
- ▣⁶ **ECHP**: European Community Household Panel
- ▣⁸ **EER**: Europese Economische Ruimte
- ▣¹³ **EG**: Europese Gemeenschap
- ▣¹¹ **EMA**: Europees Milieugentschap
- ▣³ **EOR**: Europese Onderzoekruimte
- ▣³ **EPO**: European Patent Office
- ▣⁴ **EU**: Europese Unie
- ▣⁸ **EU+**: Europese Unie, Noorwegen, IJsland, Liechtenstein en Zwitserland
- ▣¹³ **EU10**: de 10 nieuwe lidstaten van de Europese Unie vanaf 1 mei 2004
- ▣¹³ **EU12**: de 10 nieuwe lidstaten van de Europese Unie vanaf 1 mei 2004 samen met nieuwste leden Bulgarije en Roemenië sinds 1 januari 2007
- ▣¹³ **EU15**: de 15 nieuwe lidstaten van de Europese Unie tot 1 mei 2004
- ▣¹³ **EU25**: de 25 lidstaten van de Europese Unie sinds 1 mei 2004
- ▣¹³ **EU27**: de 27 lidstaten van de Europese Unie sinds 1 januari 2007
- ▣⁶ **EU-SILC**: European Union - Statistics on Income and Living Conditions
- ▣⁶ **EWDD**: Europees Waarnemingscentrum voor Drugs en Drugsverslaving
- ▣³ **EWI**: departement Economie, Wetenschap en Innovatie
- ▣¹³ **F.I.T.**: Flanders Investment & Trade
- ▣¹² **FAK**: familiale arbeidskrachten
- ▣² **FB**: departement Financiën en Begroting
- ▣⁹ **FEBIAC**: Belgische Federatie van de Automobielen- en Tweewielerindustrie
- ▣⁹ **FOD MV**: federale overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer
- ▣⁴ **FOD**: federale overheidsdienst
- ▣² **FOREM**: Office Communautaire et Régionale de la Formation professionnelle et de l'Emploi
- ▣⁷ **FOS**: Federatie voor Open Scoutisme
- ▣³ **FWO-Vlaanderen**: Fonds Wetenschappelijk Onderzoek
- ▣³ **GERD**: Gross Expenditures on R&D
- ▣⁴ **GESCO**: gesubsidieerde contractuelen
- ▣⁶ **GIB**: gewaarborgd inkomen voor bejaarden
- ▣¹² **GLB**: gemeenschappelijk landbouwbeleid (EU)
- ▣⁵ **GOK**: gelijke onderwijskansen
- ▣⁵ **GON**: geïntegreerd onderwijs

- 3 GOVERD: Government Expenditures on R&D
 12 GT: gigaton
 5 GVK: gesplitste vastleggingskredieten
 11 GWh: Gigawatt uur
 3 HERD: Higher Education Expenditures on R&D
 4 HERMREG: Harmonized Econometric Research for Modelling the REGions
 11 HFK: gehydrogeneerde fluorkoolwaterstoffen
 6 HIV: Human Immunodeficiency Virus
 13 HIVA: Hoger Instituut voor de Arbeid
 5 HOBUC: Hoger Onderwijs Buiten de Universiteit van 1 cyclus
 5 HOBUC2: Hoger Onderwijs Buiten de Universiteit van 2 cycli
 5 HOKT SP: Hoger onderwijs voor Sociale Promotie (van het korte type)
 5 HOSP: Hoger onderwijs voor Sociale Promotie
 5 IAJ: individueel aangepast jaarprogramma
 13 IAO: Internationale Arbeidsorganisatie
 3 IBBT: Interdisciplinair instituut voor BreedBand Technologie
 4 IBO: Individuele Beroepsopleiding in de Onderneming
 5 ICT: Informatie- en Communicatietechnologie
 7 IDTV: Interactieve Digitale Televisie
 7 IFPI: International Federation of the Phonographic Industry
 6 IGO: inkomensgarantie ouderen
 4 ILO: International Labour Organization
 11 ILVO: Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek
 3 IMEC: Interuniversitair Micro-Elektronica Centrum
 11 INBO: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
 2 INR: Instituut voor de Nationale Rekeningen
 11 IRCEL: intergewestelijke cel voor het leefmilieu
 5 ISCED: International Standard Classification of Education
 7 ISSP: International Social Survey Programme
 3 IWT: Instituut voor de aanmoediging van Innovatie door Wetenschap en Technologie in Vlaanderen
 7 JIP: Jongereninformatiepunt
 6 JWW: Justitieel Welzijnswerk
 6 KKP: koopkrachtpariteit
 12 KLE: kleine landschapselementen
 7 KLJ: Katholieke Landelijke Jeugd
 11 KMI: Koninklijk Meteorologisch Instituut van België
 11 KMO: kleine en middelgrote ondernemingen
 7 KSA: Katholieke Studenten Aktie
 5 KSO: Kunstsecundair Onderwijs
 5 KSO2: KSO van de 2e graad
 5 KSO3: KSO van de 3e graad
 4 KSZ: Kruispuntbank voor de Sociale Zekerheid
 5 KU Leuven: Katholieke Universiteit Leuven
 12 kW: kilowatt
 4 LFS: Labour Force Survey
 12 LMN: Landbouwmonitoringsnetwerk
 5 MAC: machtigingen
 13 MDG: Millennium ontwikkelingsdoelstelling
 11 MIRA: Milieu- en Natuurrapport
 11 MIRA-T: Milieu- en Natuurrapport thema's
 2 mjb: meerjarenbegroting
 5 MO: Middenstandsopleiding
 6 MOF: een als misdrijf omschreven feit
 9 MOW: departement Mobiliteit en Openbare Werken
 5 MST: centrum voor Medisch Schooltoezicht
 5 MST: Mathematics, Science, Technology
 11 MWe: megawatt elektrisch vermogen
 9 N2O: distikstofoxide
 11 NARA: Natuurrapport
 2 NBB: Nationale Bank van België
 4 NEC: normaal economisch circuit
 5 NGK: niet-gesplitste kredieten
 13 NGO: niet-gouvernementele organisatie
 9 NH3: ammoniak
 1 NIS: Nationaal Instituut voor de Statistiek
 9 NMBS: Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
 9 NMVOS: niet-methaan vluchtige organische stoffen
 9 NOX: stikstofoxiden
 4 NWWZ: niet-werkende werkzoekenden
 8 NWWZ: niet-werkende werkzoekende
 5 O & V: onderwijs & vorming
 3 O&O: Onderzoek en Ontwikkeling
 5 OBPWO: Onderwijskundig Beleids- en Praktijkgericht Wetenschappelijk Onderzoek
 6 OCMW: Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
 5 OESO: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
 13 OHCHR: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
 8 OOV: opcentiemen op de onroerende voorheffing
 7 OS: olympische spelen
 5 OSP: Onderwijs voor Sociale Promotie
 11 OVAM: Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij
 6 PAB: persoonlijk assistentiebudget
 9 PBV: Promotie Binnenvaart Vlaanderen
 11 PCB: polychloorbifenylen
 11 PFK: perfluorkoolwaterstoffen
 11 PJ: petajoule
 5 PMS: Psycho-Medisch-Sociaal Centrum
 3 PNP: Private Non Profit Organisations Expenditures on R&D
 6 POD: programmatorische federale overheidsdienst
 6 POS: problematische opvoedingssituatie
 11 PPO: pure plantaardige olie
 5 PPP: Purchasing Power Parity
 11 PSMSL: Permanent Service for Mean Sea Level
 10 PV: proces-verbaal
 3 R&D: Research & Development
 11 REG: rationeel energiegebruik
 3 RESOC: Regionaal Sociaal-Economisch Overlegcomité
 6 RKW: Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers
 6 RMH: recht op maatschappelijke hulp
 6 RMI: recht op maatschappelijke integratie
 10 RSV: Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

- 24 **RSVZ**: Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen
 24 **RSZ**: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
 24 **RSZPPO**: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de Provinciale en Plaatselijke Overheidsdiensten
 10 **RUP**: ruimtelijk uitvoeringsplan
 24 **RVA**: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
 26 **RVP**: Rijksdienst voor Pensioenen
 26 **RVT**: rust- en verzorgingstehuis
 11 **RWO**: departemen Ruimtelijke ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed
 26 **S80/S20**: inkomensquintielverhouding
 3 **SCIE**: Science Citation Index Expanded
 24 **SCV**: sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen
 10 **SEE2001**: socio-economische enquête 2001 van het Nationaal Instituut voor de Statistiek
 24 **SERV**: Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
 5 **SES**: sociaal-economische status
 10 **SHM**: Sociale Huisvestingsmaatschappij
 9 **SO2**: zwaveldioxide
 26 **SOA**: Seksueel Overdraagbare Aandoeningen
 26 **SPE**: Studiecetrum voor Perinatale Epidemiologie
 3 **STP**: Science & Technology Proceedings
 24 **STV**: Stichting Technologie Vlaanderen
 10 **SVK**: sociaal verhuurkantoor
 24 **SVR**: Studiedienst van de Vlaamse Regering
 27 **SVS**: Stichting Vlaamse Schoolsport
 5 **TBS55+**: terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen (in het onderwijs) vanaf de leeftijd van 55 jaar of ouder
 11 **TEQ**: toxicologische equivalenten
 9 **TEU**: Twenty-foot Equivalent Unit
 5 **TSO**: Technisch Secundair Onderwijs
 5 **TSO2**: TSO van de 2e graad
 5 **TSO3**: TSO van de 3e graad
 1 **TVC**: Totaal Vruchtbaarheidscijfer (Eng. TFR = Total Fertility Rate)
 13 **UNAIDS**: Aidsprogramma van de Verenigde Naties
 13 **UNEP**: United Nations Environment Programme
 13 **UNESCO**: United Nations Educational Scientific and Cultural Organisation
 13 **UNFAO**: United Nations Food and Agriculture Organization
 13 **UNHCR**: United Nations High Commissioner for Refugees
 13 **UNIFEM**: United Nations Development Fund for Women
 13 **UNRIC**: United Nations Regional Information Centre
 13 **UNWTO**: United Nations World Tourism Organisation
 5 **USD**: United States Dollar
 3 **USPTO**: United States Patent and Trademark Office
 26 **VAD**: Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
 13 **VAIS**: Vlaams Agentschap voor Internationale Samenwerking
 12 **VAK**: volwaardige arbeidskrachten
 26 **VAPH**: Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap
 10 **VCM**: Vlaamse Contactcommissie Monumentenzorg
 24 **VDAB**: Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
 11 **VEA**: Vlaams Energieagentschap
 24 **VFSIPH**: Vlaams Fonds voor de Sociale Integratie van Personen met een Handicap
 5 **VGC**: Vlaamse Gemeenschapscommissie
 9 **VHC**: Vlaamse Havencommissie
 3 **VIB**: Vlaams Instituut voor Biotechnologie
 10 **VIOE**: Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed
 3 **VITO**: Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
 10 **Vlacoro**: Vlaamse commissie voor ruimtelijke ordening
 13 **VLAM**: Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing
 10 **VLAO**: Vlaams Agentschap Ondernemen
 12 **VLIF**: Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
 5 **VLIR**: Vlaamse Interuniversitaire Raad
 11 **VLM**: Vlaamse Landmaatschappij
 9 **VMM**: Vlaamse Milieumaatschappij
 11 **VMM**: Vlaamse milieumaatschappij
 10 **VMSW**: Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen
 13 **VN**: Verenigde Naties
 7 **VNJ**: Vlaams Nationaal Jeugdverbond
 10 **VOB**: Vlaams Overleg Bewonersbelangen
 5 **VOCB**: Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie
 24 **VOSEC**: Vlaams Overlegcomité Sociale Economie
 26 **VPJ**: verloren potentiële jaren
 26 **VREG**: Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Electriciteits- en Gasmarkt
 5 **VRK**: variabele kredieten
 3 **VRWB**: Vlaamse Raad voor het Wetenschapsbeleid
 24 **VSAWSE**: Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie
 24 **VTE**: voltijds equivalent
 7 **VTI**: Vlaams Theater Instituut
 7 **VTS**: Vlaamse trainersschool
 5 **VUB**: Vrije Universiteit Brussel
 7 **VVJ**: Vereniging Vlaamse Jeugddiensten en -consulenten vzw
 7 **VVKSM**: Vlaams Verbond van Katholieke Scouts en Meisjesgidsen
 10 **VWF**: Vlaams Woningfonds
 24 **WEP-plus**: werkervaringsplan
 13 **WHO**: World Health Organization
 11 **WKK**: warmtekraftkoppeling
 11 **WMO**: World Meteorological Organization
 24 **WSE**: departement Werk en Sociale Economie
 3 **W&T**: wetenschappelijke en technologische dienstverlening
 3 **WTI**: Wetenschap, Technologie en Innovatie
 13 **WTO**: World Trade Organization
 13 **WTO**: World Tourism Organization
 26 **WVG**: departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

Lijst van figuren

Hoofdstuk 1: Algemeen referentiekader

1.1	Tevredenheid levensdomeinen	21	2.3	Gewestbelastingen	51
1.2	Tijdsdruk	22	2.4	Gewestbelastingen sinds 2004	51
1.3	Index tijdsdruk	22	2.5	Uitgaven Vlaanderen	52
1.4	Vrije tijd in de week	22	2.6	Verschuivingen uitgaven	53
1.6	Zorgen	23	2.7	Uitgaven Belgische overheden	53
1.5	Toekomstverwachtingen	23	2.8	Vorderingensaldo regionale overheden	54
1.7	Sociale contacten	23	2.9	Schuld	55
1.8	Vrijwilligerswerk	24	2.10	Schuld regionale overheden	55
1.9	Individualisme	24	2.11	De 13 beleidsdomeinen	57
1.10	Vertrouwen in de medemens	24	2.12	Personeelsaantallen	58
1.11	Individualismeschaal	25	2.13	Kenmerken overheidspersoneel	58
1.12	Betrokkenheid bij overheidsniveaus	25	2.14	Leeftijdspiramide	59
1.13	Imago overheden	26	2.15	Vormingsparticipatie	59
1.14	Imago-index lokale overheid	26	2.16	Kansengroepen	60
1.15	Vertrouwen in overheidsinstellingen	27	2.17	Ziekteverzuim	60
1.16	Vertrouwen naar leeftijd	27	2.18	Overheidscampagnes	61
1.17	Evolutie vertrouwen	27	2.19	Spreading media-aankoop	61
1.18	Vertrouwen: Europese vergelijking	28	2.20	Kwaliteit overheidsinformatie	62
1.19	Tevredenheid beleid overheid	28	2.21	Contactpunt Vlaamse Infolijn	62
1.20	Tevredenheid voorzieningen	29	2.22	Ontvankelijke eerstelijnsklachten	63
1.21	Interesse in politiek	29	2.23	Ontvankelijke klachten	63
1.22	Kiezen zonder kiesplicht	29	2.24	Geschonden ombudsnormen	64
1.23	Politieke machteloosheid	30	2.25	On line overheid	65
1.24	Indicatoren benchmark	31	2.26	E-government: burgers	65
1.25	BBP per hoofd	32	2.27	E-government: bedrijven	66
1.26	Hoger opleidingsniveau	33	2.28	E-government-acties burger	66
1.27	Levenslang leren	33	2.29	Contact met overheid	67
1.28	Economisch belang BRIC	34	2.30	Decreten	67
1.29	BRIC EN Vlaamse export	34			
1.31	Bevolkingsdichtheid per gemeente	36	Hoofdstuk 3: Meer ondernemen		
1.30	Bevolking en bevolkingsdichtheid	36	3.1	Factoren welvaart	71
1.32	Top tien buitenlandse nationaliteiten	37	3.2	Arbeidsproductiviteit	72
1.33	Buitenlandse bevolking per gemeente	37	3.3	Werkgelegenheidsgraad	72
1.34	Asielzoekers	38	3.4	Aandeel bevolking 15-64 jaar	73
1.35	Verandering van register	38	3.5	Conjunctuurcurve industrie	73
1.36	Naturalisatie tot Belg	38	3.6	Industriële productie	74
1.37	Leeftijdspiramide	39	3.7	Belang sectoren	75
1.38	Doorstroming potentiële beroepsbevolking	39	3.8	Dynamiek bedrijven	76
1.39	Evolutie aantal geboorten	40	3.9	Ondernemerschap en innovatie	76
1.40	Totaal vruchtbaarheidscijfer	40	3.10	Doelgroepen ondernemen	77
1.41	Sterfgevallen en bruto sterftcijfer	40	3.11	Investeringsratio	78
1.42	Levensverwachting	41	3.12	Bezettingsgraad bedrijventerreinen	78
1.43	Componenten bevolkingsgroei	41	3.13	Geproduceerde welvaart RESOC's	79
1.44	Migratie van en naar het buitenland	41	3.14	Werkzaamheid en werkloosheid in de RESOC's	80
1.45	Extern migratiesaldo per gemeente	42	3.15	Wetenschapsbudget	81
1.46	Intergewestelijk migratiesaldo	42	3.16	Gericht & niet-gericht onderzoek	82
1.47	Intern migratiesaldo per gemeente	43	3.17	Niet-gericht onderzoek aan de universiteiten	82
1.48	Huwelijken en echtscheidingen	43	3.18	Publieke middelen voor O&O in Vlaanderen	82
1.49	Samenlevingscontracten en stopzettingen	44	3.19	Internationale vergelijking overheidskredieten voor O&O	83
1.50	Evolutie leefvormen	44	3.20	Verdeling O&O-kredieten in België	83
			3.21	Internationale vergelijking O&O-uitgaven	84
			3.22	Publieke en private bestedingen voor O&O	84
			3.23	Belangstelling voor exacte en toegepaste wetenschappen	84
			3.24	FWO-mandaten	85
			3.25	Doctoraten	85

Hoofdstuk 2: Goed bestuur

2.1	Middelen Vlaamse Gemeenschap	49
2.2	Ontvangsten overheid	50

3.26	Publicatieoutput	86	5.14	Erasmusstudenten	129
3.27	Relatieve citatiefrequentie	86	5.15	Tien populairste bestemmingen	129
3.28	Propensity-to-patent	87	5.16	Vreemde talen per leerling	130
3.29	EPO-octrooiaanvragen per arrondissement	87	5.17	Scholingsgraad	131
3.30	Innovatieve bedrijven	88	5.18	Evolutie scholingsgraad	132
			5.19	HSO voltooid	132
			5.20	Afgestudeerden HSO	132
Hoofdstuk 4: Meer werkgelegenheid			5.21	Leeftijdsstructuur kleuteronderwijs	133
4.1	Bevolking op arbeidsleeftijd: naar leeftijdsgroep	93	5.22	Leeftijdsstructuur lager onderwijs	134
4.2	Bevolking op arbeidsleeftijd: naar socio-econ. Positie	94	5.23	Leeftijdsstructuur secundair onderwijs	134
4.3	Bevolking op arbeidsleeftijd: internationale vergelijking	94	5.24	Leeftijdsstructuur hoger onderwijs	135
4.4	Arbeidsmarktmobiliteit	95	5.25	Leerling-leerkracht-ratio kleuteronderwijs	135
4.5	Werkzaamheidsgraad: evolutie	95	5.26	Leerling-leerkracht-ratio lager onderwijs	135
4.6	Werkzaamheidsgraad: internationale vergelijking	96	5.27	Leerling-leerkracht-ratio secundair onderwijs	136
4.7	Werkzaamheidsgraad: Lissabondoelstellingen	96	5.28	Salarissen lager onderwijs	136
4.8	ILO-werkloosheidsgraad: evolutie	97	5.29	Leerling-leerkracht-ratio hoger onderwijs	136
4.9	ILO-werkloosheidsgraad: internationale vergelijking	97	5.30	Salarissen lager secundair onderwijs	137
4.10	BBP en werkgelegenheid	98	5.31	Salarissen hoger secundair onderwijs	137
4.11	Werkgelegenheid	98	5.32	Beleids- en ondersteunend personeel	138
4.12	Jobs in loondienst	98	5.33	ICT-coördinatoren	138
4.13	Deeltijdarbeid	99	5.34	Uitgaven voor onderwijsinstellingen	139
4.14	Tijdelijke arbeid	99	5.35	Uitgaven voor onderwijsinstellingen kleuteronderwijs	140
4.15	Atypische arbeid	99	5.36	Uitgaven voor onderwijsinstellingen lager onderwijs	140
4.16	Tijdelijke arbeid en atypische arbeid	100	5.37	Uitgaven voor onderwijsinstellingen secundair onderwijs	141
4.17	Werkbaarheidsindicatoren	101	5.36	Uitgaven voor onderwijsinstellingen hoger onderwijs	141
4.18	Loopbaanonderbreking en tijdskrediet	101	5.39	Leerlingen buitengewoon onderwijs	142
4.19	Vlaamse aanmoedigingspremies	102	5.40	Deeltijds beroepssecundair onderwijs	143
4.20	VDAB-werkloosheidsgraad	103	5.41	Onthaalklas	143
4.21	Niet-werkende werkzoekenden	103	5.42	Geïntegreerd onderwijs	143
4.22	Vervullingstijd vacatures NEC	104	5.43	Problematische afwezigheden	144
4.23	Spanningsindicator	104	5.44	Leerlingen met schoolse vertraging	144
4.24	VDAB-trajectwerking: bereik	105	5.45	Schoolse vertraging naar onderwijsvorm	144
4.25	VDAB-trajectwerking: kansengroepen	105	5.46	Zittenblijvers	145
4.26	Uitstroom VDAB-trajectwerking	105	5.47	Zittenblijvers naar onderwijsvorm	145
4.27	Niet-bereik kortdurig werkzoekenden	106	5.48	PISA 2006-scores	146
4.28	IBO	106	5.49	PISA 2006-scores naar immigrantstatus	146
4.29	Afwisselend leren en werken	107	5.50	PISA 2006-scores naar thuistaal	146
4.30	Leertijd	107	5.51	Onderwijs- en werkstatus	147
4.31	Brugprojecten	108	5.52	Hogere diploma's MST	147
4.32	WEP-plus	108	5.53	Vroege schoolverlaters	148
4.33	Opleidingscheques werknemers	109	5.54	Volwassenenonderwijs	149
4.34	Werkzaamheid en werkloosheid van kansengroepen	110	5.55	Participatie aan B.I.S	149
4.35	Werkzaamheidskloven	111	5.56	Participatie aan basiseducatie	150
4.36	Werkloosheidskloven	111	5.58	Europese benchmark levenslang leren	150
4.37	Vacatures	111	5.57	Participatie aan Deeltijds Kunstonderwijs	150
4.38	Bereik sociale economie	113			
4.39	Kansengroepen in de sociale economie	114	Hoofdstuk 6: Gezinnen versterken, zorgen voor mekaar		
4.41	Uitstroom	114	6.1	Gestandaardiseerde sterfte	157
4.40	Activering	114	6.2	Belangrijkste doodsoorzaken	158
4.42	Maatschappelijk verantwoord ondernemen	115	6.3	Verloren potentiële jaren	159
			6.4	Foeto-infantiele sterfte	159
Hoofdstuk 5: Investeren in onderwijs, elk talent kansen geven			6.5	Chronische aandoeningen	159
5.1	Schoolbevolking basis- en secundair onderwijs	121	6.6	HIV en AIDS	160
5.2	Leerlingen ASO	121	6.7	HIV in Europa	161
5.3	Leerlingen TSO	121	6.8	SOA	161
5.4	Leerlingen BSO	122	6.9	Maternale leeftijd	162
5.6	Leerlingen Brussels Gewest	122	6.10	Inducties, epidurales en keizersnedes	162
5.7	Leerlingen in het Nederlandstalig onderwijs	122	6.11	Borstvoeding	162
5.5	Leerlingen KSO	122	6.12	Adoptie	163
5.8	Studenten hogescholenonderwijs	123	6.13	Vaccinatiegraad zuigelingen	164
5.9	Studenten hogescholen	123	6.14	Borstkankerscreening	164
5.10	Studenten universitair onderwijs	124	6.15	Borstkankerscreening per gemeente	165
5.11	Universitair onderwijs naar studiegebied	124	6.16	Evolutie dagelijkse rokers	165
5.12	Personeelscategorieën	125	6.17	Profiel dagelijkse rokers	166
5.13	Onderwijskredieten	127			

6.18	Roken in de EU	166	7.17	Verhouding eigen/receptief	206
6.19	Alcoholgebruik in de EU	167	7.18	Jeugdbewegingen	207
6.20	Cannabisgebruik in de EU	168	7.19	Jeugdhuizen	207
6.21	Ongevallensterfte	168	7.20	Deelname verenigingsleven	208
6.22	Vermindering vetconsumptie	169	7.21	Actief lidmaatschap naar opleiding	208
6.23	Vermeerdering vezelconsumptie	170	7.22	Europese vergelijking verenigingsleven	209
6.24	Zelfdoding	170	7.23	Kunstbeoefening naar opleiding	209
6.25	Aanmeldingsproblematiek CGG	171	7.24	Participatie aan het verenigingsleven	210
6.26	Gebruik van opvang	172	7.25	Sociale achtergrond	210
6.27	Formele opvang	173	7.26	Participatie aan adviesraden	210
6.28	Kinderopvangplaatsen	173	7.27	Evolutie leden	210
6.29	Centra voor kinderopvang en gezinsondersteuning	173	7.28	Spreiding leners	211
6.30	Aanwezige kinderen	174	7.29	Evolutie leners	211
6.31	Diensten voor gezinsondersteunende pleegzorg	174	7.30	Evolutie ontleningen	211
6.32	Aard mishandeling	175	7.31	Bibliotheekbezoek naar leeftijd	212
6.33	Meldingen kindermishandeling	175	7.32	Europese vergelijking bibliotheekbezoek	212
6.34	Gezinszorg	175	7.33	Cultuurcentra: deelnemers	213
6.35	Formele en informele ouderenzorg	176	7.34	Profiel participant CC	213
6.36	Thuiszorg	176	7.35	Cultureel-artistiek aanbod	214
6.37	Residentiële ouderenzorg	177	7.36	Cultureel-artistieke activiteiten per 1.000 inwoners	215
6.38	Dagprijs rusthuis	177	7.37	Evolutie podiumproducties	215
6.38	Dossiers zorgverzekering	177	7.38	Erkende musea en erfgoedconvenants	216
6.39	Leeftijd zorgverzekering	178	7.39	Evolutie erkende musea en erfgoedconvenants	216
6.40	Bijzondere jeugdbijstand	178	7.40	Erkende musea naar provincie	216
6.41	Zorgvragen	179	7.41	Activiteiten film per 1.000 inwoners	217
6.42	Sector Zorg – aanvragen en voorzieningen	179	7.42	Bioscoopzalen en zitplaatsen	218
6.43	Begeleidingen ICAW	180	7.43	Filmvertoningen en beschikbare zitplaatsen	218
6.44	Problemen CAW	180	7.44	Podiumkunsten	218
6.45	Cliënten naar werksoort	181	7.45	Deelname naar geslacht	219
6.46	Gender cliënten naar werksoort	181	7.46	Hoger opgeleide deelnemers per laagopgeleide	219
6.47	Teleonthaal	181	7.47	Musical en optreden Nederlandstalige artiest	219
6.48	Criminaliteit	182	7.48	Europese vergelijking podiumkunsten	220
6.49	Onveiligheidsgevoel	183	7.49	Toeschouwersaantallen bioscopen	220
6.50	Beschikbaar inkomen	184	7.50	Europese vergelijking bioscoopbezoek	220
6.51	Evolutie van het beschikbaar inkomen	185	7.51	Frequentie lezen	221
6.52	Beschikbaar inkomen per arrondissement	185	7.52	Gelezen genres	221
6.53	Armoede en inkomensverdeling	186	7.53	Motieven om te lezen	221
6.54	Armoede en inkomensverdeling in Europa	188	7.54	Herkomst boeken	221
6.55	(Ont)spaarmogelijkheid	188	7.55	Europese vergelijking lezen	222
6.56	Samenstelling beschikbaar inkomen	189	7.56	Museumbezoek naar leeftijd	222
6.57	Sociale zekerheid	190	7.57	Europese vergelijking museumbezoek	223
6.58	Sociale zekerheids- en bijstandsuitkeringen per 1.000 inwoners	190	7.58	Tewerkstelling culturele sector	224
6.59	Sociale bijstand	191	7.59	Uitgaven aan cultuur	224
6.60	Armoede en sociale uitsluiting	192	7.60	Boekentitels	225
6.61	Geboorten in kansarme gezinnen	193	7.61	Vlaamse boekenmarkt	225
			7.62	Boekenverkoop naar genre	225
			7.63	Muziekindustrie	226
			7.64	Beeldende kunst	226
			7.65	Tax shelter	226
			7.66	Sportinfrastructuur	228
			7.67	Kerncijfers Vlaamse Trainerschool	229
			7.68	VTS-cursussen en modules.	229
			7.69	Erkende cursussen	229
			7.70	Cursisten Vlaamse Trainersschool	230
			7.71	Professionalisering sportclubs	230
			7.72	Professionalisering sportfederaties	230
			7.73	Sportkampen	231
			7.74	Sportklassen	231
			7.75	Sportdiensten: evolutie	231
			7.76	Sportdiensten	232
			7.77	Actief lidmaatschap	233
			7.78	Leden	233
			7.79	Jongeren	233
			7.80	Frequentie clubverband	234
Hoofdstuk 7: Gaan voor kwaliteit en participatie					
7.1	Cultuurparticipatie	199			
7.2	Opleiding	200			
7.3	Europese vergelijking	200			
7.4	Drempels voor participatie	201			
7.5	Info via internet	201			
7.6	Evolutie sociaal-culturele verenigingen	201			
7.7	Spreiding afdelingen verenigingen	202			
7.8	Sociaal-cultureel werk	202			
7.9	Amateurkunsten: aangesloten groepen	203			
7.10	Cultuurbeleidscoördinator	203			
7.11	Openbare bibliotheken	204			
7.12	Gedrukte materialen	204			
7.13	Audio-visuele materialen	204			
7.14	Collectie per inwoner	205			
7.15	Aanbod cultuurcentra	205			
7.16	Cultuurcentra	206			

9.8	NMBS Tonkm	309	10.33	Huurprijs sociale woning	352
9.9	Binnenvaart	309	10.34	Ankerplaatsen en beschermingen	355
9.10	Haventrafiek Le Havre – Hamburg	310	10.35	Beschermingen	355
9.11	Goederentrafiek zeehavens	310	10.36	Beschermingen: evolutie	356
9.12	Goederentrafiek naar soort	311	10.37	Restauratie- en onderhoudspremies	357
9.13	Luchtvervoer Europa	312	10.38	Monumentenwacht Vlaanderen	358
9.14	Vliegbewegingen	313	10.39	Open monumentendag	359
9.15	Luchthavens passagiers	313	10.40	Handhaving	359
9.16	Luchthavens vracht	314			
9.17	Oliepijpleidingen	315			
9.18	Modale verdeling personenvervoer	315			
9.19	Modale verdeling goederenvervoer	316			
9.20	Goederenvervoer over de weg	316			
9.21	Motoriseringgraad	317			
9.22	Structurele files	318			
9.23	Gezinsuitgaven vervoer	319			
9.24	Gezinsuitgaven vervoer volgens categorie	319			
9.25	Letselgevallen	320			
9.26	Verkeersslachtoffers	320			
9.27	Doelstellingen verkeersveiligheid	321			
9.28	Verkeersveiligheid Europa	321			
9.29	Fietslchtoffers	322			
9.31	Evaluatie verkeersveiligheidsmaatregelen	322			
9.30	Perceptie oorzaken ongevallen	322			
9.32	Perceptie handhaving	323			
9.33	Geluidshinder	324			
9.34	Energieverbruik verkeer	325			
9.35	Monovolumes en terreinwagens	325			
9.36	Emissies wegverkeer	325			
Hoofdstuk 10: Een betaalbare woning voor iedereen en een rechtszekere ruimtelijke ordening					
10.1	Indeling van gemeenten: RSV (kaart)	331	11.1	Grondwaterstanden	365
10.2	Indeling gemeenten: RSV	332	11.2	Opgeloste zuurstof	366
10.3	Bodembezetting: evolutie	332	11.3	Belasting oppervlaktewater	367
10.4	Bodembezetting	333	11.4	Zware metalen	367
10.5	Afbakening stedelijke gebieden	334	11.5	Belgische Biotische Index	368
10.6	Afbakening buitengebied	335	11.6	Zuiveringsgraad	368
10.7	Aanbod bedrijventerreinen	336	11.7	Uitvoeringsgraad	369
10.8	Bezetting bedrijventerreinen	336	11.8	Verontreinigde gronden	370
10.9	Onbebouwde percelen	337	11.9	Verontreinigde oppervlakte	370
10.10	Ruimteboekhouding	338	11.10	Verontreinigde industriegrond	371
10.11	Vergunningen: ontvoogding gemeenten	339	11.11	Waterbodempkwaliteit	372
10.12	Vergunningen: behandelde dossiers	339	11.12	NEC-doelstelling	372
10.13	Handhaving	340	11.13	Verzurende emissies	373
10.14	Woningtype	341	11.14	Verzurende emissies per sector	373
10.15	Comfort	341	11.15	Dioxines	374
10.16	Uitwendige kwaliteit	342	11.16	Luchtkwaliteitsindex	375
10.17	Verkoop vastgoed	342	11.17	Habitatrichtlijn	375
10.18	Bouwvergunningen	343	11.18	Landbouwvogels	376
10.19	Begunstigden Vlaams huisvestingsbeleid	343	11.19	NATURA 2000	376
10.20	Subsidies Vlaams huisvestingsbeleid	344	11.20	VEN en IVON	377
10.21	Leningen Vlaams Woningfonds	344	11.22	Effectief natuurbeheer	377
10.22	Leegstand en verkrotting	345	11.21	Groene bestemmingen	377
10.23	Huurpatrimonium VMSW	347	11.23	Aankoop gebieden	378
10.24	Wachtlijsten	347	11.24	Vismigratieknelpunten	378
10.25	Kandidaat-huurders VMSW	348	11.25	Lente-index libellen	379
10.26	Nieuwbouw VMSW	348	11.26	Kritische lasten	379
10.28	Betaalbaarheid wonen	349	11.27	Bosvitaliteit	380
10.27	Uitgaven wonen	349	11.28	Bezoek aan bossen en natuurgebieden	380
10.29	Bouwgrondprijzen	350	11.29	Aanbod huishoudelijk afval	381
10.30	Prijzen woonhuis	351	11.30	Selectieve inzameling huishoudelijk afval	382
10.31	Vastgoedprijzen	351	11.31	Restafval	382
10.32	Spreading hypothecaire kredieten	352	11.32	Verwerking huishoudelijk afval	383
			11.33	Aanbod bedrijfsafval	383
			11.34	Verwerking bedrijfsafval	384
			11.35	Dierlijke productie	385
			11.36	Verwerkte en geëxporteerde mest	385
			11.37	Bodembalans landbouw	386
			11.38	Nitraat in oppervlaktewater	386
			11.39	Ozon	387
			11.40	Zwevend stof	388
			11.41	Zware metalen	388
			11.42	Gewasbeschermingsmiddelen	389
			11.43	Financiële bereidheid	389
			11.44	Gezinsuitgaven	390
			11.45	Energie-intensiteit	391
			11.46	Energie-intensiteit in Europa	392
			11.47	Energie-intensiteit per sector	392
			11.48	Emissies van broeikasgassen	393
			11.49	Emissies van broeikasgassen per sector	394
			11.50	Temperatuur	394
			11.51	Neerslag	395
			11.52	Zeeniveau	395
			11.53	Elektriciteitsproductie	396
			11.54	Netto ontwikkelbaar vermogen	396

11.55	Netto invoer elektriciteit	397	13.4	Effecten globalisering	439
11.56	Productie groene stroom	397	13.5	Mening over lidmaatschap EU	439
11.57	Aandeel groene stroom	397	13.6	Voordeel lidmaatschap EU	440
11.58	Warmtekrachtkoppeling	399	13.7	Effect lidmaatschap EU	440
11.59	Energiegebruik	400	13.8	Verwezenlijkingen EU	440
11.60	Zuinig gedrag	400	13.9	Houding uitbreiding EU	441
Hoofdstuk 12: Een kwalitatief landbouw- en plattelandsbeleid					
12.1	Landbouwareaal	407	13.10	Houding grondwet EU	441
12.2	Veestapel	408	13.11	Vlaamse (co)financiering multilaterale organisaties	442
12.3	Land- en tuinbouwbedrijven	408	13.12	Internationale verdragen	442
12.4	Waardecreatie land- en tuinbouw	409	13.13	Vlaamse vertegenwoordiging in de wereld	444
12.5	Netto toegevoegde waarde per hectare	409	13.14	Vlaamse vertegenwoordiging in Europa	444
12.6	Netto toegevoegde waarde per arbeidseenheid	410	13.15	Millenniumontwikkelingsdoelstellingen	445
12.7	Arbeidsinkomen	410	13.16	Top 3 prioriteiten Millennium-ontwikkelingsdoelstellingen	445
12.8	Verbreiding	410	13.17	MDG's in Vlaamse partnerlanden	446
12.9	Landbouwconjunctuurindex	411	13.18	Kennis Millenniumontwikkelingsdoelstellingen	447
12.10	Belgische agrarische handel	412	13.19	Omzet & investeringen	450
12.11	Invoer landbouwproducten	412	13.20	Omzet horeca	450
12.12	Uitvoer landbouwproducten	412	13.21	Werkgelegenheid	450
12.13	Tewerkstelling	413	13.22	Werkgelegenheid horeca	451
12.14	Leeftijd bedrijfsleider	413	13.23	Overnachtingen	451
12.14	Opleiding starters	414	13.24	Overnachtingen naar macroproduct	451
12.15	Eco-efficiëntie	415	13.25	Spreiding overnachtingen	452
12.16	Rechtstreekse inkomenssteun	416	13.26	Binnenlandse overnachtingen	452
12.17	Agromilieumaatregelen	416	13.27	Buitenlandse overnachtingen	453
12.18	Biologische landbouw	417	13.28	Overnachtingen naar herkomstland	453
12.19	Vissersvloot	418	13.29	Aankomsten naar aantal inwoners	454
12.20	Aanvoer vissersvloot	418	13.30	Verblijfsmotief	454
12.21	Aanvoerwaarde vissersvloot	419	13.31	Algemene tevredenheid	455
12.22	Indeling gemeenten	420	13.32	Herhaalbezoek	455
12.23	Onbebouwde oppervlakte	421	13.33	Vakantieparticipatie	455
12.25	Index toename woonoppervlakte	421	13.34	Steunpunt vakantieparticipatie	456
12.24	Evolutie ruimtegebruik	421	13.35	Lange vakantiebestemming	456
12.27	Migratiesaldo 18-24-jarigen	422	13.36	Bestedingen lange vakantie	456
12.26	Bevolkingsevolutie	422	13.37	Korte vakantiebestemming	457
12.28	Migratiesaldo 25-29-jarigen	423	13.38	Bestedingen korte vakantie	457
12.29	Migratiesaldo jonge gezinnen	424	13.39	Transport vakantie	457
12.30	Demografische indices	424	13.40	In- en uitvoer goederen	458
12.31	Huishoudens en alleenstaanden	424	13.41	Uitvoerratio	458
12.32	Stedenbouwkundige vergunningen	425	13.42	Verloop export	459
12.33	Bouwvergunningen	425	13.43	Uitvoer volgens land	459
12.34	Bouwgrondprijs	426	13.44	Marktaandeel	460
12.35	Woningprijzen	426	13.45	Handel in hoofdindustriegroepen	460
12.36	Betaalbaarheidsratio	427	13.46	Goederenuitvoer naar input	461
12.37	Sociale huurwoningen	427	13.47	Intra / inter-industriële handel	461
12.39	Gemiddeld inkomen	428			
12.40	Inkomensverdeling	428			
12.41	Kansarmoede	429			
12.42	Demografie ondernemingen	429			
12.43	Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad	430			
12.44	Werkzoekend naar doelgroep	430			
12.45	Lidmaatschap	431			
12.47	Welzijnsvoorzieningen	431			
12.46	Sociale contacten	431			
12.48	Tevredenheid voorzieningen	432			
12.49	Milieuvervuiling	432			
12.50	Huishoudelijk afval	433			
12.51	Milieusparende maatregelen	433			
Hoofdstuk 13: Vlaanderen in Europa en in de wereld					
13.1	Betekenis vrede	437			
13.2	Militair ingrijpen	437			
13.3	Mening over globalisering	438			